Ljubljanski Zvon

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST

∵ ∵ IN PROSVETO ∵ ∵

UREDIL

DR. JANKO ŠLEBINGER

XXXII. LETNIK

1912

V LJUBLJANI

NATISNILA IN ZALOŽILA »NARODNA TISKARNA«

KAZALO.

I. Pesmi.

II. Leposlovje.

III. Poučni spisi.

IV. Književna poročila.

V. Slovstveni zapiski.

VI. Glasba.

VII. Razni zapiski.

Oton Župančič:

Pesem žebljarjev.

Od štirih do ene,
od štirih do ene
so zarje rumene,
so trate zelene,
od štirih do ene
vodà nam kolesa, mehove nam žene,
nad nakli smo skljućeni;
vsi, fantje, možjé in dekleta in žene
od štirih do ene
že vsi smo izmučeni.
Vodà nam kolesa, mehove nam žene
od štirih do ene,
od štirih do ene.

Pol treh, pol treh —
spet puha nam meh!
Žareči žeblji so nam v očeh,
do osmih zvečer žeblji, žeblji v očeh.
Od štirih do ene
vodà nam kolesa, mehove nam žene,
do osmih od treh
žareči žeblji, žeblji v očeh . . .

Smo jih v polje sejali?
Po polju naši žeblji cveto —
poglej v nebo:
vanj smo jih kovali
od štirih do ene, do osmih od treh,
da nam bodo tudi ponoči v očeh . . .

Pa ondan sem pred zrcalom postal:
o, kakor da sem po sebi koval!
O, kakor da delam ves božji dan greh
od štirih do ene, do osmih od treh!

Od štirih do ene,
od štirih do ene •
vodà nam kolesa, mehove nam žene,
do osmih od treh
žareči žeblji, žeblji v očeh . . .

Jezero.

Vse ure dneva, ki čez svod hite,
odsevajo v zrcalu te vode,
vse zarje vanjo omakajo perot,
vse zvezde vanjo pišejo svoj pot.

Kar je resnic, to v jezeru je slik:
gora, drevo in otok in zvonik,
oblak in ptič, prebežnika višin —
vse podvojeno gleda iz globin.

In jezero igra se z bleskom tem,
preliva svit in sence, in očem
je večno čudo — in ko zreva vanj,
sva vplela sebe v čar njegovih sanj . . .

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal **Rado Murnik.**

15.

Grofinja Mila je klečala v svoji sobi pri okusno izrezljanem molitvenjaku; obraz so ji zakrivale sklenjene bele roke.

Zraven nje je molil stari grajski duhovnik, Juraj pop Draganović. Na velikem stolu z visokim naslanjalom je sedel sivolasi grof Felicijan. Genovefa in Virida sta ždeli na široki klopi, pokriti s svilnatimi blazinami; bolj nego sočutna žalost ji je obhajal tesnobni strah pred nevihto. V senci obzidne opone pa je stala Salda plemenita Frauensteinerjeva in gledala svojo dragoceno belo pahljačo.

Mračno je bilo v zatohli izbi, dasi je bil še daleč večer. Jelo se je bliskati in grmeti bliže in bliže; gost dež je pral okna. Genovefa je šla po prstih gledat, če so dobro zaprta. Prižgala je troje parfimiranih sveč na zlatem svečniku in ga postavila pred duhovnika. Trepetava svetloba je osevala razkošno opremo, pisane podobe rojenic, vil in vitezov na oponah, težka zagrinjala, lično omarico za okrasnine na nizki mizi, slonokosteno razpelo na klečalniku, beneško ogledalo in otemnelo sliko z napisom: Radoslaus comes de Blagay.

Z mirnim, še vedno krepkim glasom je bral grajski duhovnik psalm Davidov: „Jehova, skala moja in grad moj in moj rešitelj, moj Bog, tebi zaupam; moj ščit in rog moje blaginje, zavetje moje! Opregale so me mrtvaške vrvi in strašili valovi pogube; ovijali so me konopi smrtnega kraljestva; padle so name smrti zanke. V svojem strahu sem prosil Jehovo in molil Boga svojega; in slišal je vpitje moje . . . Tedaj se je potresla in trepetala zemlja; in drgetali so temelji gora: trepetali so, ko se je ljutil. In uničeval je plamen iz njega ust, ognjeni ogli so goreli iz njih. Upognil je nebo; in noč oblakov mu je bila pod nogami. Odplul je na kerubu in plul in prišumel na perotih sape. Oblekel se je v temo . . . vodno temino, goste oblake. Grmel je na nebu Jehova, prožil je strele in razkropil sovražnike. In odgrnile so se globine morja; odkrilo se je dno sveta, ob tvoji jezi, Jehova! Segel je iz višave... Otel me je..."

Čimdalje tem svetleje so sevali bliski, tem močneje je bučal grom. Ob okna je trkal hudourni dež in butala viharna sapa, da

so zamolklo brnela. Otožno je vzdihovalo in ječalo po dimnikih in hodnikih, kakor zapuščen otrok v temi.

Razburjena grofinja se je zganila in obrnila glavo. Dozdevalo se ji je, da sliši zunaj tihe stopinje in trepetajoči glas Alijanin; dozdevalo se ji je, da se hčerka naslanja na vrata in tipa po njih za kljuko. In odprle so se duri . . . plašno je vstopil paže Otokar. Mrzla sapa je potegnila skozi vhod in skoraj ugasila sveče. Komaj je deček zaprl. Burja je zabesnela in metala skodle in opeko raz strehe in luščila omet zidovja. Tuleč in hrumeč kakor vojska demonov, so se podili vetrovi ob pomolih in kotih, stolpih in nadzidkih. Okna in vrata so se tresla od divjega navala.

Nenadoma je Mila zaihtela; zatrepetaval ji je zatilnjak in oplečje, dušile so jo solze in iz prsi so se dvigali globoki vzdihi.

„Ne morem...“ je šepetala. „Ne morem moliti. Ah, izgubljeno je vse, vse. Nikoli več ne bom srečna. Uboga, zlata moja Alijana! Ali te bom videla še kdaj na tem svetu?“

Zunaj je zahruščalo, se valilo po strehi in udarilo težko na tla.

„Menda dimnik,“ je mislila Salda. „Podira se grofu Blagaju grad, haha, podira se sreča!“

Visoko vzravnana, je porogljivo motrila sovraženo grofinjo. Poteze njenega belega obraza so bile trde, kakor okamenele. Izza gostih dolgih trepalnic so sevale črne demonske oči kakor begotna luč bliskov. Navdajala jo je opojna radost in zadovoljnost, ko je gledala trpečo sovražnico.

„Žaluj! Zdvajaj! Umiraj!“ se je veselila zmagoslavno natihoma. „Še mi nisi dovolj nesrečna, še imaš — upanje, da rešijo hčerko! Odslej pridem večkrat sem, da vedno iznova obudim tvojo žalost. O priliki ti povem, kaj delajo cigani z ukradenimi otroki, da uspešneje beračijo pri usmiljenih ljudeh. Kako si upadla že zdaj! Žalost ti kmalu razorje lepoto in kmalu se te naveliča tvoj ljubi Majnard! O — najrajša bi se smejala, plesala, skakala kakor petnajstletna punčara! Toda — pozabiti ne smem noben trenutek, kakšno vlogo moram igrati. Treba bo pretakati bridke solzice, kakor jih toči tamle vse časti vredna gospodična Genovefa plemenita Mačerolova, zdrava, močna in debela kakor ajdovska deklica, in pa zagrizena devica Virida baronesa Oberburgova, ki menda prav vkratkem izgubi vso svojo pisano lepoto z objokanega obraza v svoj čipkasti robec.“

Grofinja je vstala in počasi stopila na leseno stopnico k visokemu gotskemu oknu, ki ga je delil črnomarmornat stebriček v dva dela. Skozi okenski okvir je čutila hladen prepih. Naslonila se je na podoknjak in gledala v mrklo okrajino.

Hrvaško stran je zastiralo ogromno nočnočrno zagrinjalo, tu-intam zamazano z modrosivimi meglenimi marogami. Iz njega so skoraj neprenehoma švigale svetle strele, da je plamtelo vse obnebje. Na vrtu je vršelo in se klanjalo drevje v nalivu in burni sapi. Med gredicami so se prelivali kalni potoki v velike luže; na njih je plavalo odtrgano cvetje, odlomljene veje, grmiči, nedozorelo sadje.

Zdajci je slepilen blisk ožaril sobo z ognjenim žarom, kakor bi bilo treščilo vanjo. Vsi so se prekrižali in nehotoma zamižali. Skoraj nato je udaril nad gradom oglušljiv tresk kakor silen pok iz ogromnega topa in po kratkem presledku je zagrmelo po višavah, kakor bi razmikalo gorovja. Strela je bila udarila v najvišji jagned pred gradom. Mahoma je zaplamtel od vrha do tal in kakor velikanska baklja osvetljeval okolico v velikem kolobarju, ki se je zdaj širil, zdaj ožil. Divji veter je netil ogenj, razganjal plamen, iskre in dim. Ali usula se je zopet jačja ploha in pogasila ogenj. Lilo je tako, da Mila ni videla vrtnega zidu skozi gosto deževno mrežo. Kakor ladjica je stala sredi vode hladnica.

„Kako divja nevihta!“ je vzdihnila grofinja in vila roke. „Ah, kje si, Alijana, ubožica moja . . .“

Iznova so ji zalile solze oči. Šla je v sosednjo, Alijanino sobico. Nemo je gledala njene igrače: v zibelki punčko, skrbno odeto, pisane lesene ptiče, kovinaste jelene in ture, lončene posodice, kroglice in vrtalke. Na mizici je videla Alijanino zlato pisalo z dekliško glavico na gorenjem koncu in slonokosteno, povoščeno tablico; na njej je bilo zapisano z velikimi otroškimi potezami: Dobrega otroka varuje angel varuh.

Gledala je te drobne stvari s temnim občutkom, kakor bi bilo ostalo nekaj Alijaninega bitja na njih . . . Zgrudila se je na njeno posteljico in goreče poljubljala blazino, koder je bila počivala in sanjala hčerkina glavica... Zdajci je čutila roko na svoji rami. Pred njo je stal grof Felicijan.

„Ljuba Mila, umiri se!“

„Ah, Alijana je bila tako dobra, mehkočutna, tako hvaležna za vsako malenkost, za vsak prijazni pogled! Kako hudo ji bo med sirovimi sovražniki! Tako nežna deklica, brez očeta, brez matere, sirota, tujka med tujci — zakaj ta kazen?“

„Potolaži se, draga moja! Govoriva o čem drugem.“

„Ne morem, častiti tast! O da bi jo mogla vsaj še enkrat videti, objeti — blagosloviti! Ah, morda jo že nosijo valovi Kolpe! Kje je bil njen angel —“

Zaihtela je iznova.

„Le potrpi, Mila! Naši imajo dolgo in slabo pot. Počakajmo! Nekaj mi pravi, da bo še vse dobro, vse dobro.“

„Bog daj!“ je vzkliknila Mila in se vrnila v svojo sobo.

V gorenji polovici ure je pošel pesek. Dolgovrata baronesa Virida je obrnila urnik in si popravila zlati šapelj v pobarvanih laseh.

„Šele dve uri!“ je vzdihnila grofinja, sedla na klop in čakala . . . Vse se ji je zdelo kakor mučne strašne sanje; vsaka minuta se ji je zdela dolga noč. Kadar je kaj zaropotalo na dvorišču, je vselej mislila: „Zdaj so tu!“ in hitela k oknu in se vračala vsa potrta. Ščemelo jo je v trudnih, od joka ordelih očeh.

„Ali želiš hladnih obkladkov?“ je sočutno vprašal grof Felicijan svojo sneho. „Lica ti gore.“

Mila, vglobljena v svoje misli, ga ni slišala in je vzdihnila bolestno: „Na vsem svetu je ni matere, ki bi bila tako zelo nesrečna, kakor sem jaz.“

„Prenašajmo nesrečo, zaupajoč božji milosti, in klanjajmo se njegovi sveti volji!“ je dejal drobnoudni duhovnik Draganović blagoverno. „Bog je neskončno moder, neskončno pravičen in neskončno dobrotljiv.“

„Zakaj ne sedete, častita gospodična?“ se je obrnila Mila zdajci k Saldi. „Prosim.“

„Nasedela sem se za danes, gospa grofinja!“ je odvrnila Frauensteinerjeva mirnoprijazno.

„Ali mislite, da se bo našim treba bojevati z roparji?“

„Upam, da ne,“ je odgovorila Salda in pogledala Milo prav krotko in ljubo. „Kaj pa morejo opraviti slabo oboroženi cigani proti oklopnikom? Preverjena sem trdno, da bo mala komtesa kmalu zopet v naročju svoje dobre mamice.“

„Ah, iskreno vas zahvaljujem za te besede!“ se je oveselila Mila. „Ah — kadar jo zagledam spet! Nikdar več ne bo smela Alijana od mene.“

„Kako je bedasta!“ si je mislila Salda. „Igraje sem si pridobila njeno zaupanje. Izrabiti ga hočem temeljito. Le čakaj, s sladkimi besedami navidezne tolažbe ti bom vlivala v dušo najgrenkejši strup!“

Lahen nasmeh je igral grofinji na upalem obrazu. Domišljija ji je slikala neizmerno veselje srečnega svidenja in njene ustne so se jele premikati kakor v tihi molitvi . . .

Zunaj je ponehaval dež in jelo se je vedriti. Oblaki so izginili prav tako hitro, kakor so se bili nagrmadili. Okrogla gospodična

Genovefa plemenita Mačerolova je upihnila sveče in sedla po tem napornem delu z odprtimi usti zopet na svoj sedež.

Mila je otvorila okno. Svežilni dih vonjave sapice ji je oveval obraz in roke. Globoko je dihala vase oživljajoči zrak, dehteč po vrtnem bezgu in jazminu in po smrekovju bližnjega gozda. Na jugu se je včasi zasvetlikala bleda svetloba in grom je zamolklo bobnel v daljavi. Izredčena oblačna zavesa na zapadu se je jela svetiti; prodrli so jo plahi prvi žarki, kmalu pa je veličastno zasijalo solnce skozi raztrgane oblake. Od blestečezelenega drevja so kapale svetle kaplje; vse se je svetilo in lesketalo v prazničnem sijaju. Mimo okna so švigale drobne lastovice in na vrtni hladnici se je oglasil razposajen ščinkavec, otresal kaplje s pisane obleke in se kar ni mogel naradovati konca nevihte. Proti jugoizhodu je belel rob velikega hudournega oblaka kakor prečist sneg, pod njim pa je pestrela bajnokrasna dvojna mavrica . . .

Nenadoma je zatrobil rog in z dvorišča so slišali klopot konjskih podkva.

„On je! Majnard je!“ je kriknila grofinja. Zastajala ji je sapa. Kri ji je šinila v glavo, srce ji je utripalo, kakor bi hotelo razgnati prsi. Obrnila se je, da bi skočila proti vratom, ali kolena so se ji tresla in šibila, da se je jela opotekati. Salda jo je prestregla in jo rahlo spustila na klop.

„Pomagajte mi na dvorišče!“ je prosila Mila. V opojnem veselju se je smejala in jokala. „Hitro na dvorišče, da jo vidim...“

Po hodniku so se bližali težki koraki. Vsi so presenečeni in radovedni obrnili glave proti durim, ko so slišali rožljanje meča in žvenketanje ostrog.

In prisopihal je vitez Ahac. Kakor bi ga potegnil iz vode, tako je bil moker in žalostno so mu viseli dolgi brki na prsni oklep. Na levo nogo je nekoliko šepal.

„Kje je . . . Alijana?“ je izpregovorila grofinja z velikim naporom in si tiščala obe roke na burno utripajoče srce.

„Pomiri se, ljuba sestra! Alijane še nismo našli. Nismo mogli.“

„Niste?“ je kriknila obupno in spustila roke kakor mrtve. Čutila je, kakor da jo je ošinilo nekaj ledenomrzlega po laseh, po tilniku in mozgu. Smrtnobleda je slonela na klopi in nepremično gledala svojega brata z blaznim praznim izrazom najhujšega strahu. Vitez Ahac jo je motril ves zbegan; izprva je sumil, da je zblaznela.

„Kje je Majnard?“ je prekinila Mila mučni molk. „Ali se mu je kaj pripetilo? Mi hočeš kaj prikrivati? Govori, govori!“

„Hvala Bogu, zbolela ni, že vidim, samo malo razburjena je, seveda,“ si je mislil brat in rekel na glas: „Ničesar ti ne bom prikrival, draga Mila! Mojemu ljubemu svaku Majnardu se ni zgodilo nič žalega, pač pa je padel moj konj Žoltko v največjo lužo, ki si jo moreš misliti, in ž njim vred sem se prekucnil tudi jaz v mlako, kajpada. To je nagnilo svaka, da naju je odpustil domov, akotudi šantava le prav malo. Naročil mi je, naj te lepo pozdravim in te umirim. Vse hoče storiti, da reši Alijano. Preverjen je, da je našel pravi sled. Bodi zatorej brez skrbi! Pa še nekaj mi je naročil, da ne bi jaz tako zastonj jezdaril domov, namreč: barona Vida Gradnikarja naj pozovem po najhitrejšem jezdecu takoj nazaj z njegovim oddelkom, in kadar se prikaže Marko, ga moramo neutegoma pahniti v ječo, ker ni bolje varoval Alijane. Jutri pohitim na drugem konju za Majnardom. Tako, Mila! Zdaj pa moram v svojo sobo, da se preoblečem. Prosim, gospoda, oprostite!“

„Gospod vitez, vzemite jutri tudi mene s sabo, kadar pojdete iskat Alijano,“ je prosil paže Otokar na hodniku. „Nihče nima tako bistrih oči kakor jaz.“

„A beži, beži! Kaj boš ti!“

„Nemara jo najdem pa ravno jaz!“

„O kaj pa!“ se mu je nasmehnil vitez Ahac, odropotal v svojo sobo in se jel naglo preoblačiti. „Ojej — kar slabo mi prihaja še zdaj, ako se spomnim, koliko vode sem videl danes, koliko vode! Kdo bi bil pričakoval kaj takega? Jaz že ne! In naposled bi bil kmalu utonil v povodnji. To bi bila pa vendar pregrenka in tudi jako nespodobna smrt za viteza, ki je vajen samega žlahtnega vina. Kdo bi si bil mislil, da se utegne tako žalostno končati veselo godovanje! Aha! Tamle je pa moja kronika! Preden grem med goste doli, moram zabeležiti današnjo nezgodo. Ako ne storim tega takoj, sploh nikoli ne bo nič! Muza, ti pa pomagaj!“

In odprl je svojo kroniko in zapraskal z gosjim peresom:

S solzami v očeh pišem jaz, Ahac vitez Doljanski, in beležim tole: Danes, na svetega Felicijana dan, leta Gospodnjega 1462. so ugrabili cigani Alijano, osemletno hčerko Majnarda grofa Blagaja. Obljubil je tisoč ogrskih cekinov onemu, ki bi prvi našel pravi sled pogrešane komtese. Bog daj, da bi zaslužil to nagrado jaz, pravi ujec Alijanin. To si želim iskreno, ne samo zato, ker siromak nujno potrebujem denarja, ampak tudi zato, ker bi sila rad otel svojo preljubo nečakinjo!

16.

„Ah, da bi vedeli, kako zelo boli vaša nesreča tudi mene!“ se je hlinila Salda, ko se je poslavljala od Blagajevih. „Kako bi me veselilo, ako bi k rešitvi komtesice Alijane kaj pripomogel moj brat Erazem, ki je tudi odjahal za roparji!“

„Lepo vas zahvaljujem za tolažbo in izraze iskrenega sočutja,“ je odvrnila grofinja Mila in ji podala roko. „Prosim, obiščite nas kmalu zopet. Saj smo si najbližji sosedje. Gospodična Mačerolova, prosim, spremite gospodično plemenito Frauensteinerjevo. Otokar, naroči, da osedlajo!“

Naglo se je poslovila Salda tudi od gostov. Na dvorišču so čedili hlapci in dekle po omehčanem pesku za viharjem. Burja je bila potrgala in razmetala vence, cvetne kite in zastavice križema naokoli. Mlad sluga je nesel razpokani in polomljeni Blagajev grb na rami. Salda bi bila najrajša vriskala od veselja.

Smejala se je tiho, ko je prijezdila z lenim debeloglavim hlapcem Ivom iz gradu. Veselilo jo je celo vneto regljanje žab, ki jim je po dolgi morilni suši zasijala lepša bodočnost v polnem grajskem jarku. V gozdu je kukala kukavica in nad poljanami so neutrudno žvrgoleli preveseli škrjančki v jasnih višavah.

„Danes je najlepši dan mojega življenja!“ se je radovala natihoma. „Odslej bom jela zopet živeti! Porazila sem ju obadva — in še marsikoga drugega. Toda . . .“

Mahoma jo je minilo prekipevajoče veselje. Sopla je težko, dasi je jahala le počasi po slabi ugrezni poti. Razburjala jo je nestrpna radovednost — če so cigani s plenom v podzemni jami, ali ne.

„Upam, da je našla Čirikli pokazani kraj. Zakaj me muči strah, da je v mojem načrtu — napaka, ki me utegne izdati in pogubiti? Doslej ne sluti nihče Blagajevih ničesar. Dosedaj je vse v redu . . .“

Na pustem Frauensteinerjevem gradu je bilo tiho in mrtvo kakor v grobu. Že so plahutali urni netopirji okoli stolpov in zidin. Dvorišče so mračile večerne sence. Iz mokrega vrta je prijetno dišala cvetna vonjava. Salda je naglo drknila s konja in hitela v svojo sobo.

Za njo je pritekla plahooka dekla Kate s prižgano svečo in hotela gospodični pomagati pri toaleti. Salda pa jo je takoj poslala nazaj doli v kuhinjo.

Odklenila je omaro, vzela iz nje košarico in pregledala, kar si je bila spravila vanjo: obleko slavonskega dečka, lonček z rjavo mastjo, škarje, ključe, steklenico vina, kose narezanega kruha in mesa.

Preoblekla se je v dolgo temnomodro obleko in si zakrila obraz s črnobaršunasto krinko. Dolila je olja v bronasto svetilnico, jo prižgala in odšla ž njo in s košaro po ozkih zavojnatih stopnicah doli. Konec hodnika med ječami je s kolenom pritisnila na skrit gumb. Zasukal se je širok kamen in Salda je stopila v podzemeljsko jamo.

Od belih kapnikov so čarobno odsvitali trepetavi podolgasti odsevi in od goloti na stenah in stropu so se bliskali in lesketali stoteri žarki, tukaj kakor živožarne pisane zvezde, tam kakor nežnobarven led.

Vsa razburjena je stopala Salda po vlažnih, s kristali osutih tleh. Čim dalje je prihajala, tem bolj ji je ginilo upanje, da najde cigane in hčerko grofa Blagaja . . . Visoko je držala svetiljko in posvetila v vsak kot. Že je slišala šumenje narasle Kolpe — tedaj je zagledala v stranski jami ciganko Čirikli in črnega bradatega cigana.

Prav nič pisanega ni bilo na njiju obleki; iz previdnosti nista bila vzela nobene preživo barvane oprave s sabo. Oba sta pomežikovala, ko so ju slepili nenadni jarki žarki Saldine svetiljke. Čirikli je nekaj šepetala svojemu možu. Angar je sedel na nizkem stalagmitu in s ponosno dvignjeno glavo motril prihajalko jako samozavestno in zaeno nezaupljivo. Njegova hudo objedena suknja je bila na več krajih raztrgana in kazala golo kožo, napeto od polnih jakih mišic; navzlic tej žalostni revščini se je držal jamadar Angar kakor rojen kralj. Vendar se je včasi s čudno navdušenostjo popraskal med gostimi kodri.

„Bog ti daj srečo!“ je izpregovorila Čirikli s svojim debelim, skoraj moškim glasom in poljubila Saldi rob obleke. „Vendar si prišla, čakali smo te že kaj težko, lepa gospodična! To je moj mož Angar!“

Cigan se ni ganil. Salda se je čudila ponosnemu, dostojanstvenemu capinu, ki jo je gledal malone zaničljivo.

„Kje imate deklico?“ se je obrnila k ciganki.

Čirikli je pokazala v kot. Ondi je čepel z obezanim hrbtom mladi Sonakaj na kupu cap. Zraven njega je klečala Alijana za kazen, ker je bila vpila in se jokala. Obrazek ji je bil bled, nabuhel, otopel. Tiho je ihtela, glava ji je trzala; bolela so jo kolena in hrbet. Ko je skozi solze ugledala visoko postavo Saldino, se ji je videlo, da je prišla sama njena mati . . .

„Mama! Mamica!“ je kriknila in razprostrla roke. „Vendar si prišla pome! Vzdigni me! Boli me. Ne morem vstati sama.“

„Počakaj, kmalu boš videla svojo mater,“ ji je velela Salda mrzlo, se okrenila k ciganom in pokazala na košaro, rekoč: „Jejte najprej!“

Ko je slišal jamadar Angar te prijetne in izpodbudne besede, ga je naenkrat minil kraljevi ponos in prvi je zagrabil po mesu. Zaplenil je posebno masten kos in nemudoma zakopal pol svojega kosmatega črnega obraza vanj; kosti je metal po častitljivi stari šegi svojih pradedov kar preko svojega hrbta.

Čirikli je nesla sinu Sonakaju jesti in piti. Alijani ni dala nobene mrvice.

„Naj malo strada in shujša otrok, da ga ne spoznajo tako lahko,“ je dejala ciganka in počenila h košari.

Sonakaj je skrivoma ponudil Alijani mesa, toda ona ga ni marala vzeti. Po njenih ušesih so zvenele Saldine besede in težko je pričakovala, da bi zopet videla svojo mater. Domišljala si je, da jo je ukradel eden onih hudobnih čarovnikov, o katerih ji je bil že toliko povedal ujec Ahac. Plašno je gledala živobarvne lučke in strahotne sence po jami.

Dasi je bil tudi ciganki kos lep, velik in okusen, ji vendar ni dovolila ženska zgovornost, da bi ga uživala kar tako čisto tiho, brez zabavnega pogovora. Zadovoljno cmakaje je pripovedovala Saldi, kako se ji je posrečila nakana.

„Sinu sem dejala zmečkanih pripotčevih listov na rane in črnavke. Pustila sem ga v senci pod hrastom in hitela k našim in povedala, kaj se je dogodilo. Takoj so bežali preko Kolpe. Midva z možem pa sva skrila sina v tvojem čolnu in šla prežat v zasedo. In posrečilo se nama je. O! Tekla sva, kakor še nikdar svoje žive dni ne! Prav kmalu smo bili vsi štirje v čolnu in v jami. Čoln sem spustila po reki. Usula se je ploha, da je bilo kaj. Kdo bi našel zdaj naš sled? — Ali dolgo te ni bilo, dolgo. Čakali smo te prav težko.“

„Mislim, da je najbolje, ako deklico preoblečemo takoj v dečka,“ je velela Salda, ko so se najedli. „Pojdi sem!“

„K mamici bi rada,“ je jecala Alijana in proseče dvignila roke proti Saldi, ki je vzela škarje iz košare.

„Zdaj sem jaz tvoja mati, golobica moja!“ je rekla Čirikli in jo vzdignila.

„Ti nisi moja mama. Moja mama je lepa. Ti si grda. Tebe nimam nič rada.“

„Tako. Hahaha! Le potrpi, polagoma bo to že drugače! — Tvoji lasje so predolgi, moramo ti jih malo ostriči. Čakaj, takoj boš lep fantek!“

„Nočem biti fantek . . .“

„I, kdo te pa povpraša? Angar, primi!“

Salda ji je dala škarje in ciganka je odstrigla otroku kito. Prestrašena Alijana se v ciganovih rokah ni upala ganiti. Solze so ji polzele po licu in čudno povečana se ji je zdela svetiljka na tleh ob tolmunu. Salda je vzela iz košare belo, rdeče obšito deško opravo in pomagala ciganki, preoblačiti Alijano v kmečkega fantička. Zlata verižica s križem in osmerooglatim smaragdom je kaj naglo izginila v nedrih ciganikinih; vse druge otrokove stvari je spravila Salda v košaro.

„Verižico vrzi v tolmun!“ je svetovala ciganki. „Lahko bi nas izdala!“

„V tolmun, seveda,“ je kimala Čirikli in si mislila: „Saj nisem tako neumna! Da jo pobaše Angar.“

Salda ji je dala lonček s temnorjavim oljem in ciganka je namazala in prebarvala detetu lase in polt.

„Zdaj si zal fantek!“ je dejala Čirikli. „Ime ti bodi Omar! Zakaj se jokaš?“

„Nisem fantek. Nisem Omar.“

„Kaj? Čakaj, čakaj!“

Razjarjena Čirikli je zvezala dolgo usnjato zanko z dvema ozloma na kratko in jela udrihati po „Omarjevi“ glavi, po obrazu, po ušesih. Bičani otrok je pomolil roke proseče proti njej.

„Kako ti je ime?“ je rohnela ciganka.

Silno prestrašeno, ihteče dete ni moglo izpregovoriti nobene besedice. To je še huje netilo ciganikino jezo. Čirikli je mislila, da otrok neče govoriti iz upornosti, ter je tolkla in bila neusmiljeno po rokah drhtajoče žrtve.

„Kako ti je ime?“ je zarežala in izpulila docela zbeganemu otroku cel šop las.

Salda je prekrižala roke na prsih; manj občutljiva kakor kapniki, je s hladnim, kakor uledenelim nasmehom motrila ta prizor. Angar je sedel poleg Sonakaja in srdito in zaničljivo pljunil predse, češ, kaj je bilo treba vseh teh sitnosti! Neusmiljeno tepeni otrok je jecljal nerazločne besede; pozabil je bil tuje mohamedansko ime...

„Pustite jo!“ se je zdajci oglasil obezani mladi cigan.

„Ti prosiš za otroka, Sonakaj?“ se je začudila njegova mati, že utrujena.

„Tudi ona je prosila zame.“

„Ona?“ je vzkipela Čirikli. „Odslej je — Omar!“

„Povej, kdo si?“ se je vmešal bradati Angar. „Hitro, če ne —!“

„Reci: Omar!“ je šepetal Sonakaj.

„O — mar,“ je ihtel otrok. Črnikasto olje in solze so mu kapale na belo obleko.

Sonakaj je neprenehoma gledal mučenega otroka in smilil se mu je čimdalje bolj. Prijel ga je za mehko ročico, mu pihal na nežne prste, otekle in razpokane od hudih udarov, in ponavljal tiho: „Moj Omar! Moj Omar!“

„Pojdite z mano!“ je velela Frauensteinerjeva. „Pokažem vam vaše zavetje.“

Odvedla jih je do konec jame in jim pokazala oba skrivna gumba ob zasukanem širokem kamenu. Šli so po ozkem hodniku za njo. Odmaknila je debele zapahe na prvih, jako nizkih vratih in odklenila temnico pod severnim stolpom. Iz nje je udarjal dušeč duh po trohlini in plesnobi. Angar je nejevoljno širil nosnice. Ob zidu je stala nagnila miza in polomljena klop. Na tleh je bila nastlana slama.

„Tukaj že ne ostanemo dolgo,“ je zagodrnjal Angar kratko, s kislim obrazom. „Sploh nismo vajeni, da bi dolgo čepeli na enem kraju.“

„Le ostanite tukaj, dokler ne okreva vajin sin in dokler ne pride trenutek, ugoden za beg!“ je odvrnila Salda odločno. „Podnevi greste lahko skozi jamo k bregu — toda pazite! Medtem naredim vsem trem, tudi tebi, Čirikli, kmečke obleke za moške. Prihajala bom vsak dan k vam in prinašala vsega potrebnega.“

Dobro je skrbela Salda za cigane, toda navzlic izborni hrani in pijači jim je bilo težko in zoprno v zatohli ozki stanici. Podnevi so pustili Omarja samega, zaprtega v temnici, šli po jami k bregu in poležkavali ob Kolpi. Vsak dan je Angar sitnaril huje in silil proč...

Čez dober teden se je vrnil vitez Erazem Frauensteiner.

„Grof Blagaj divja, ker še ni mogel najti ciganov,“ je poročal svoji sestri. „Zdaj jih zasleduje v čisto drugi smeri — proti Petrinji in Sisku. Malone vsi njegovi vojščaki, pa tudi moštvo njegovih bratov na slavonskih gradovih, vsi so noč in dan pokoncu.“

„Še nocoj morajo moji mili gostje odtod,“ je sklenila Salda. „Zdaj pot v Bosno ni več tako nevarna!“

Ivan Cankar:

Monna Lisa.

Poslušaj to žalostno zgodbo in ne boš se čudil več, da sem pust in siv!

Zaljubil sem se v maju . . . Nikar se ne smej! Tudi pusti ljudje imajo pravico do maja in do ljubezni. In solnce sije na puščavo žarneje nego na mlado njivo.

Prišel sem v krčmo. Saj poznaš tiste stare, tihe, polumračne krčme, kjer se človek počuti kakor doma za toplo pečjo. V takih krajih se zbirajo mirni, spodobni, že nekoliko postarni ljudje, ki ne marajo glasnih besed in napitnic. Tam sem jo ugledal prvikrat in sem se takoj zaljubil.

Večerjala sta, ona in njen mož. Njega sem poznal še izza študentovskih let in nisem vedel, da je oženjen. Neprijeten človek je bil. Majhen, droben, črnkast; vse je bilo črnkasto, lasje, oči, polt; celo na govorici in na obnašanju je bilo nekaj, ne vem kaj . . . nekaj črnkastega. Govoril je sila hitro, po sto do stoinpetdeset besed v minuti in vsenavzkriž, skokoma, brez vsake zveze. Prvo uro bi človek mislil, da je čisto nedolžen, le nekoliko prismojen; drugo uro bi rekel, da je zvitorepec brez primere; tretjo uro pa bi pljunil in šel. Pisal se je za Bennatija, kar je bilo nepotrebno, ker je razodevala že njegova nemirna senca laško pokolenje.

On je še cmokal z mokrimi ustnicami, ona je bila že povečerjala. Sedela je pokonci, roke sklenjene v naročju. Najprej, še prej nego njega in krčmo in ostale goste sem videl njen obraz. In sem se v tistem hipu zaljubil vanj, kakor sem že povedal. Omamljen sem bil, kako bi rekel, premagan, na tla pobit. Smehljala se je; ta smehljaj je bil ves prepojen s sladkostjo; ne prepojen — zastrupljen; zakaj tista sladkost je bila kakor strup spoznanja in brezsramne vsevednosti. Devica ti ponuja studenčnico, ženska strup — kako boš volil? Volil boš strup. Kajti Adam si: večno življenje in paradiž za poslednje spoznanje! To spoznanje je bilo tudi v očeh, v tistem pogledu, polnem razgaljene nedolžnosti, otroške pohote in sitega počivanja; ženska greši in vprašuje: kaj je greh?... Taka je bila Monna Lisa.

To se pravi, ime ji je bilo Lida. En sam glasnik je kazal na razliko. Bila je malomeščanska Monna Lisa, ljubljanska. Ne dala bi se slikati Lionardu, temveč Koželju. Ali vse to je prazna estetika;

kaj bi ž njo v tem ognju, ki mi je razpalil glavo in noče ugasniti? Še zdaj ne! . . .

Poleg gospe je sedel dolg, zaspan fant, kodrolas, modrook, s čisto vsakdanjim, skoraj neumnim obrazom. Ves večer ni zinil besede in nihče se ni zmenil zanj. Ko mi je segel v roko, je narahlo zazehal.

Mož mi je dolgo in krepko stiskal obedve roki ter je govoril brez nehanja same gole, puste brezmislice.

„Nič se nisi postaral, pa te nisem videl sedem kraških let!... Kaj je novega v literaturi, v umetnosti? Napredek pač, na vseh koncih in krajih! Škoda le, da je naš narod tako majhen! Če bi, na primer, združili vse kajkavce . . . Jaz sem se oženil . . . saj vidiš mojo ženo . . . oprosti: gospod Lamut — moja žena! . . . in zdaj živim čisto zase, v kajbici, v kajbici! Zanimam se le ob nedeljah za umetnost in take reči, le ob nedeljah in praznikih . . . Ti seveda, ki stojiš takorekoč sredi kulturnega viharja . . . ali še stojiš? . . . To je moj mladi prijatelj, oprosti: gospod Svožil — gospod Lamut! Doma je z Moravskega, učen človek, filolog! . . . Tako se zdaj poznamo . . . sploh pa se poznajo pošteni ljudje že od rojstva!“

Kaj je bilo v tej plohi, vedi Bog sam; odkritosrčnost ni bila. In na vsezadnje je morda govoril nekoliko drugače. Jaz sem bil omamljen, na tla pobit, kakor sem že povedal.

Molčala je ves čas, ves čas se je smehljela, in začutil sem, kako je težko legel njen pogled na moje čelo. Da bi se ne onesvestil, ali da bi ne napravil kakršnekoli neumnosti, sem strmel na njene roke. Ali tiste njene roke, polne in bele, sklenjene v naročju, so bile kakor njen smehljaj in njen pogled. Gledale so name in so se mi smehljale, s smehljajem polnim zadnjega, brezsramnega spoznanja.

Mož je govoril, govoril; mili Bog!

„Kajbica, resnična kajbica! O domače ognjišče, sveti hram!... Drugi kolovratijo po svetu, ceste pa se človek naveliča, doma nikoli ne. Glej, jaz sem svojo srečo zaklenil . . . zaklenil v kajbico. Ne maram, da bi kdo gledal skozi duri, še z enim očesom ne, še skozi ključavnico ne. Tudi pismonoša ostane v veži, troje korakov od duri; in če bi prišel, Bog nas varuj, eksekutor v hišo, bi mu znosil vse pod stopnice, še tapete in omet... Kakor večna luč sije moja sreča v kajbici; meni samemu. Ali razumeš? Nekaj imeti, česar drugi nihče nima . . . čisto sam zase . . . ljudje hodijo mimo in ne

vidijo, ne vprašajo . . . kakor gre ubog popotnik mimo zaklada in ne vidi skritega plamena... Kdo je že tisti, ki je pel o vrtu skrivnostnem, na vekomaj zaprtem, kakor ga nosi vsak človek v svojem srcu? Jaz ga ne nosim le v svojem srcu; z očmi ga lahko ogledam, z rokami ga lahko otipam — moja kajbica je moj skrivnostni vrt. Drugi vodijo svojo srečo na izprehod, v družbo, v gledališče, v koncert in jo razkazujejo ljudem — kakor nespameten otrok, ki kaže tovarišem svoje bonbone, da jih ogledujejo zavidne oči in otipavajo nečedni prsti. Tudi jaz se ne bojim sveta, celo v krčmo zahajam; ali moja sreča je doma zaklenjena; tam gori večna luč, meni samemu na radost . . .“

Monna Lisa se je smehljala.

„Kaj namerava s tem brezmiselnim in gnusnim besedovanjem?“ me je spreletelo. „Pravi, da zaklepa svojo večno luč, pa jo je brez sramu prižgal kar v krčmi!“

On je hitel, da so se mu ustna penila.

„Zdaj misliš . . . natanko vem, kaj misliš: da sem ljubosumen. In že zbiraš iz teh in iz onih globočin svojo modrost. Da ljubosumen človek govori o svoji ljubosumnosti, kadar bi bilo najmanj treba; da jo razodeva tam, kjer bi jo rad pod zemljo skril; in da torej ni prav nič nevaren človek. Ali to je vse druga stvar, ta moj skrivnostni vrt . . . Na, tukaj je moja žena . . . poljubi jo in povedal ti bom, če si jo poljubil po vseh pravilih. Ali bi rad?“

Mraz mi je lezel po kosteh. Monna Lisa se je smehljala.

On je pokazal na dolgega, zaspanega fanta.

„Tale je že storil, pa ne čisto po pravilih, ker je še otrok. Neroden je bil . . .. trubadur pač, trubadur. Zdaj ne zahaja več k nam, naveličal se je; le včasi se prikaže pod oknom . . . Drugače pa je moj dobrotnik; čisto radovoljno mi je pomagal korigirati latinske preparacije . . .“

Dolgi fant je malomarno odmahnil z roko, kakor da bi hotel reči: „Eh kaj, ni spomina vredno!“

Mož pa je govoril dalje, da je v meni vse trepetalo od gnusa.

„Hvaležnost je vendarle najlepša čednost na svetu! Zakaj hvaležnost rodi spet hvaležnost, dobrota dobroto in vse tako dalje . . . kakor visoke strme stopnice do nebes. Kadar ugledam človeka, ki mi je le kdaj ponudil kozarec vina, ne morem drugače, nego da mu planem krog vratu . . . res ne morem drugače! . . . Skoraj nerodno je, če je človek tako mehkega srca; le s prstom se ga dotakni, pa ostane odtis kakor v testu!“

„Kaj pomeni ta ostudnost?“ sem pomislil. Ves omamljen sem bil; ne kapljice vina nisem okusil, pa sem bil pijan; lovil sem misli kakor pes muhe.

„Ali je prismojenec, da ne pomisli, kako mu kapljajo besede iz ust, kakor potne kaplje s čela — brez povoda in brez pomena, prazne in nikamor namenjene? Ali je za vsem tem besedovanjem grda misel, ki se ogrinja v predpustne šare, da bi zakrila svoj spačeni obraz? . . . In čemu name ta ploha? Saj ni mogel vedeti v prvem trenotku, da sem prosil dežja!“

Iz vsega, kar sem takrat mislil in občutil, se je izluščila in je visoko vzkipela najmočnejša misel, ki me je takoj vsega prevzela: čudna misel, da bi pogledal v tisto kajbico, da bi jo prebrskal vso do poslednjega kotička in da bi si jo nazadnje osvojil, vso, tudi tisto večno luč, da bi svetila meni samemu.

Njegove besede so mi bile naposled kakor dež, ki potrkava na okno; komaj sem jih še slišal, dasi je iztegal svoje dolge prste preko mize ter me grabil za komolec.

Zgodilo se je nekaj posebnega; natanko ne vem, če se je zgodilo; ali takrat sem bil omamljen, kakor sem že povedal. Zazdelo se mi je, da so se njene težke, podolgaste trepalnice nekoliko zgenile, da je bil pogled še bolj moten in globok; prešerno in zasmehovaje v greh vabeč. In zazdelo se mi je nadalje, da so se njene ustnice nasmehljale meni samemu, da je ta smehljaj, ki je prej oholo in prešestno govoril vsemu svetu, nenadoma ogovoril mene samega ter da je napol pomilovaje, napol prijazno pozdravil mojo ljubezen.

Prav v tistem trenotku je mož spustil zatvornico svoje besedne povodnji in je vstal čisto brez povoda.

„Nikar ne zameri . . . toda glej, moji ženi se pozna, da je zaspana. Če je človek navajen na domače ognjišče . . . na skrivnostni vrt . . . Zbogom, dragi prijatelj, zbogom! Lahko noč!“

Stisnil in stresel mi je trikrat obedve roki; gospa se je narahlo poklonila, zelo narahlo. Dolgi fant je šel za njima kakor senca. —

Jaz sem bil premagan, na tla pobit, kakor sem že povedal. Nobene pametne misli nisem zalotil tisti večer, ne vso dolgo noč. Gorelo mi je v glavi, bolan sem bil. Kar je plesalo pred mojimi očmi, niso bile ne misli, ne podobe, temveč ose in muhe.

Od zgodnje mladosti sem človek, ki imam načela in se nikoli nisem pehal za ideali. V šoli nisem bil nikoli zaprt. V uradu nikoli nisem dobil ukora. V javnem življenju, tako literarnem kakor političnem, sem bil zmerom navdušen . . . ne navdušen, temveč navdan

za zmeren napredek. Moje življenje je čisto in belo kakor aristokratska dlan. Če se izprašam svojih grehov, ostaneta prazna papir in spovednica. Svojo ženo ljubim, kakor se spodobi; ne pretepam je in tudi ji ne kratim nobenega veselja, ki se strinja z mojim stanovskim ugledom. Svoje otroke vzgajam v versko-nravnem duhu, kakor je zapisano. Tako bi stal lahko pred vsakim sodnikom v življenju in po smrti ves trd in miren kakor skala na Krasu.

Drugače se je zgodilo. Tisti večer se je zasukalo moje življenje, pogledalo je na mračno večerno stran in ni moglo odvrniti oči. Vse, kar je bilo v meni, je izginilo, utopilo se; ostalo mi je komaj še ime. Saj si rekel sam, da je moj obraz mrtvaški in da sem pust in siv.

Zjutraj po tistem večeru sem poskušal zbrati svoje misli — kakor da bi segal za kapeljni v plitko vodo.

„Sanje pač niso bile . . . Takih črnkastih prismojencev ni v sanjah. Tudi Monne Lise ne . . . Zdaj pojdem tja, v kajbico, v skrivnostni vrt . . . Kako bi tja, kod drži cesta? To je zdaj poglavitno, je vse!“

Takrat se je vzdignilo pred mojim čelom kakor zid. Ne morem ga prodreti z očmi, da bi videl paradiž; ne morem ga preskočiti, da bi planil v večno življenje ali v brezdanjo smrt; kako bi ga izpodkopal s temi nohtovi? Nikjer ni poti, na vseh štirih straneh je zastražen paradiž . . .

Če bi prišel in pozvonil, bi se prikazala med durmi stara služabnica z mozoličastim obrazom, srepim pogledom in škrbastimi ustmi.

„Kaj bi radi?“

„Ali je gospod . . .“

„Ne gospoda in ne gospe ni doma; nikoli jih ni!“

In duri bi se ropotoma zaprle.

Pozneje so mi povedali, da je bilo res tako; vselej kadar je trepetajoča roka trkala na duri paradiža.

Če bi mu rekel:

„Ti, pridi k meni; jutri je moj god . . .“

„Ne morem, ne morem!“ bi hitel. „Ne morem nikamor zdoma! Domače ognjišče, sveti hram . . . Sploh pa — kaj je god? Stara šega, ki ljudem le neprilike dela . . .“

Pozneje so mi povedali, da je bilo res tako; vselej, kadar se je koprnenje po krivih potih opotekalo v paradiž.

Če bi ju obadva pozdravil na cesti in se jima spoštljivo pridružil:

„Dovolita . . .“

„Nikakor ne, prosim, gospod! Tolika ljubeznivost . . . pozna se ti, da si truden, počitka potreben... Tudi moja žena, sirota...“

In tako dalje, vrag ga vzemi! Povedali so mi, da je bilo res tako, kadar je vzdihovala za njima trubadurska ljubezen. —

Vse to so bile same nespametne misli, blodne podobe, ki so se užigale in so ugašale, kakor se vzdigajo in padajo iskre iz plamena v plamen. Ena sama misel je bila v moji pameti kakor zagozda, tista misel:

„Kako v kajbico, kako v paradiž, v skrivnostni vrt?“

Misel je bila vsa otroška in neumna; ali bila je kakor smrt, ki ne odneha do zadnjega. In bila je kakor človek, ki se utaplja, utopiti neče ter lovi z rokami, da bi zgrabil zrak. V vsem tem blodnem iskanju, v vsej bolesti se je svetil pred mojimi očmi njen smehljaj in je vabil, kakor vabi solnce jetnika.

Ne vem kakšni so bili, kako so minili tisti dnevi. V uradu sem dobil prvi ukor v svojem dolgem, poštenem življenju. Svetnik me je poklical in me je vprašal s takim glasom, kakor da bi me ošvrknil po licu:

„Kako je, gospod Lamut? Ali vam je teta umrla?“

„Kakšna teta?“ sem jecljal osupel in neumen. „Nimam tete!“

„Saj ste si bili dovolili čisto samovoljno tridneven dopust!“

Strmel sem, ker nisem vedel prav ničesar o dopustu. Mislil sem ves čas, da sem bil v pisarni, pa sem hodil ne vem kod.

„Ali ste bolni?“ je vprašal svetnik in me je pogledal srepo izpod naočnikov.

„Ne . . . kako bolan?“

„Torej ste pohajkovali tri dni in tri noči, brez dovoljenja pohajkovali, in pijančevali tudi, oči vas razodevajo! Če bi ne bili pametno služili že sedem let . . . poberite se v božjem imenu!“

Grob človek je, toda v srcu blag. Ob njegovi pridigi sem izprevidel, da ni v nevarnosti le moja sreča in moje življenje, temveč tudi moj stanovski ugled. Vse se je zibalo na klini. Zato sem sklenil, da nagnem klino, pa naj pade vse kamorkoli, na to ali na ono stran; vse, življenje, sreča in stanovski ugled.

(Dalje prihodnjič.)

Vojeslav Molè:

Češka in poljska umetnost na Dunaju.

Najraznovrstnejše vtise nudijo letošnjo jesen dunajske razstave: v „Künstlerhausu" je zastopana „oficijalna" umetnost, v avstrijskem muzeju je razstavljena umetniška obrt, v Arnotovi galeriji par starejših francoskih impresijonistov in skupina akvafortistov, v Secesiji je razstavilo par dunajskih risarjev in medaljerjev ter prepustilo dve največji dvorani kolektivni razstavi Poljakov Szymanowskega in Malczewskega, „Hagenbund" pa je posodil svoje prostore češkemu Manesu. Dovolj je torej snovi za vsaj površno sintezo sodb o sodobnem stanju umetnosti v avstrijskih deželah.

Že na letošnji rimski razstavi je avstrijski paviljon imponiral. V primeri s preobloženimi oddelki drugih držav, napolnjenimi z deli srednje vrste, je pokazal nemalo silnih individualnosti. Čehi, Nemci in Poljaki so se kosali med sabo in pokazali svetu, da nikakor ne zaostajajo za pridobitvami ostalih narodov. Pa tudi zdaj na Dunaju je primer zelo poučen.

Francoski impresijonisti, razstavljeni pri Arnotu, so čudoviti v svoji tehniki. Niso zastopani po svojih najznačilnejših delih, vendar pa dobi človek tudi pred temi slikami lahko celoten vtis o francoskem impresijonizmu, ki je posegel k Špancem v osemnajsto stoletje in še dalje nazaj. Zgodovinsko razvojna črta je popolnoma jasna: razvoj slikarskih problemov osemnajstega stoletja je prikinila risarska in ilustrujoča stilovitost prve polovice devetnajstega stoletja, in četudi je pod njenim površjem stala koloristika, vendar ni mogla priti do veljave, dokler se ni umetnost spet približala z novimi stanovi, ki so po celem velikanskem socijalnem preobratu stopili v njen krog, svoji nekdanji višini in njenim problemom. Pot k Manetu vede preko Velasqueza, Goye in slikarjev francoskega rokokoja; in morda se to nikjer ne kaže tako jasno, kakor pri Renoirju, ki je pač najboljše označen kot Fragonard devetnajstega stoletja. Odtod pa gre pot še dalje in se konča pri Whistlerju, čigar dela so sinteza razrešitev impresijonističnih problemov.

Francoski impresijonisti so veliki ravno v tem, kako tesno so se oklenili gotovih formalnih problemov in jih napravili za življensko nalogo vsega svojega delovanja, kar so delali vsi res veliki umetniki

od grških podobarjev do Donatella in Massaccia, od Leonarda pa van Gogha. Pri njihovih epigonih postaja seveda tehnika le virtuoznost; in takšnih virtuozno izdelanih, a praznih del so polne zlasti moderne razstave.

Takšna je na pr. razstava v „Künstlerhausu". Poleg slik in rezbarij, ki so brezdvomno umetnine, je vse polno — mode. In gledavec se ne more otresti čuvstva, da stoji v razstavi, prirejeni v kupčijske svrhe ravno pred božičnimi prazniki. Cela vrsta je pejsažev in portretov, spominjajočih na Maneta, Moneta, Sisleya, tihožitij à la van Gogh in Cézanne, polno je portretov, napravljenih po angleškem receptu, drugi spet koncedirajo javnemu okusu z literarnim slikanjem; pa vse to ne gane in ne zgrabi, ker je le moda in obleka.

Velikih imen ni v katalogu te razstave. Tudi v Secesiji so zastopane le mlajše, a dobre sile iz pariške šole. Klimt, ki je nedavno dovršil za privatno bruseljsko palačo čudovit friz, v katerem je spojil bizantinski način ornamentike z moderno tehniko in obliko ter v tem prekosil samega sebe, ni tega dela Dunajčanom niti pokazal. Razstava ženske umetnosti v Hagenbundu, ki je otvorila letošnjo sezono, ni pokazala nobenega talenta, temveč samo posnemanje. In tako se ni čuditi, da so želi Čehi in Poljaki odkrito priznanje, kajti pri obeh je veliko samonikle moči, ki je prvi pogoj za vsako veliko umetnost.

In o teh dveh razstavah hočem govoriti.

* *
*

Čehi so Evropi bližji, dostopnejši našemu pojmovanju in okusu. Njihova umetnost se razvija vzporedno z zapadnoevropsko in si prilašča reševanje vsakega problema, ki postaja, skoraj bi dejal: aktualen na zapadu. Dva ekstrema sta na pr. zastopana na tej razstavi: risbe M. Alešove iz cikla „Mesecev", spominjajoče še na L. Richterja, in pejsaž Jana Preislerja „Pokrajina, v katerem je slikar moderen francoski iluzijonist. H. Schwaiger se v svojih akvarelih „Der Rattenfänger", polnih bajne poezije, še stika z M. Schwindom, a pomenja vendar po svoji koloristiki velik korak naprej od tega sorodnega mu nemškega mojstra. Zanimiva prikazen je tudi Vratislav Nechleba s svojimi tremi portreti; da niso na moderni razstavi, bi jih imel človek za Nizozemce XVII. stoletja, tako minicijozno in izborno so izvedeni v rembrandtovski tehniki. Škoda takšne tehniške zmožnosti, da ni spojena z osebnim hotenjem.

Tri osebnosti pa so med temi Manesovci zlasti markantne: Antonín Slavíček, Karel Myslbek in Max Švabinský.

Slavíček je kolorist kateksohen in se pri tem vendar poslužuje naravnost neverjetno malo sredstev. Razstavil je same pejsaže, ti pa so dihana poezija. Njegova „Vas" je slikana samo z nijansami dveh barv: rdečkasto-vijolčaste in zelenkasto-rjave; v teh dveh pa se topi vse: široko, s prozornimi podvečernimi oblaki pregrnjeno nebo, njive in livade v ospredju, v ozadju grič in na njem strehe in stene koč, zasejanih med temnim drevjem. „V jeseni" je lirična pesem. Grič z golečimi se drevesi, rumena tla in na njih komaj vidna človeška postava, jata ptičev pod oblaki na neizmerno daljnem nebu; in iz vsega veje vlaga in ono čuvstvo, ki ga češka „touha" boljše izraža od slovenskega „hrepenenja". Ali pa njegova „Košnja"! Zelene, rjave, bele in sinje pege, ki se prelivajo, da vam šumi livada v bujnem, zrelem cvetju in se vale čez zemljo skozi vroči, trepetajoči vzduh oblaki ter je med njimi, kjer ga dozrete, nebo tako neskončno visoko, da izginja vse pred njim.

Nekaj ogromnega, izredno silnega diha iz del tega poeta narave, ki je po svoji harmoniji naravnost klasičen. Z njim se pač ne morejo meriti ostali Manesovi pokrajinarji, čeravno so razstavili tudi dobra dela, kot na pr. Jindřich Prucha, spominjajoč na Liebermanna, in Jan Honsa.

K. Myslbek, sin kiparjev, se je učil pri Zuloagi, a je po svoje prebavil njegov vpliv. Morda je boljši v svojih risbah nego v slikah, iz katerih veje kljub vsej enotnosti nekaj hladnega, skoraj odbijajočega. Prirojeno mu je čuvstvo za karikaturo in instinkt, ki si išče predmetov v nizkih sferah, kjer najde duševne globine in tragedije. Tu se stika osebinsko s Slovencem Tratnikom, ki je razstavil svoje kompozicijonalno in tehniško dobre „Slepce".

Najsilnejša osebnost cele razstave pa je brezdvomno akvafortist Švabinský. Med sodobnimi risarji pač ni nobenega, s katerim bi ga lahko primerjali. Anders Zorn, Whistler, Klinger, Pennell, Brangwyn so močne individualnosti, ki pa hodijo vse druga pota, kvečemu z Brangwynom bi imel Švabinský ravno v svojih najizrazitejših momentih nekaj sorodnega. Njegovo delo je sestavljeno iz več faz, razvidnih že iz same tehnike. Najmehkejši, najčudovitejši je morda mezzotinto „Bíla Kamélie". Za hip se zdi gledavcu, da je to neskončno popolno delo angleškega osemnajstega stoletja, kmalu pa sledi tej misli nekaj drugega: Rembrandt. Ni to posneman Rembrandt, soroden pa mu je ta umetnik po svojem geniju. In še

poveča se ta zavest pred onimi akvaforti, kjer mu ta mehka, minucijozna tehnika več ne zadostuje, temveč se intuicija takorekoč izbruha v naglo načrtani risbi. „Pietà“ in „Kristus na križu“ sta nekakšen credo tega modernega umetnika. In vsaj za svojo osebo sem prepričan, da je v teh dveh delih precejšen del one husitske mistike, ki je tako vsevladna pri Bíleku. Toda med Rembrandtom in Švabinským je bil tudi Goya in vse pridobitve impresijonizma; in tudi te je sprejel Švabinský in jih podvrgel svoji osebnosti. Njegova dela so vedno čudovita, pa najsi že opazuje somračno luč, igrajočo v temnem prostoru na cvetih in listih „bele kamelije“, na nagem ženskem telesu, v laseh, na belih posteljnih blazinah in na fazanovem perju; — najsi riše portret pesnika Sove z globokozamišljenim in sanjavim pogledom; — najsi zasleduje svetlobne učinke na žametasti in svilni obleki, na divanu in na obrazih ženskih portretov; — najsi zasanja pesem o jutranjem zraku v gozdu, ko ustreli naga Dijana prvo ptico; — najsi se zaglobi v čar poletne noči z zvezdno razsvetljavo, z lučjo, svetečo iz oken kmečke koče, in svetlobo, razlivajočo se iz svetilke v nedoločne sence visokega drevesa, strmečega v zvezdno tišino; — najsi mu igla nariše harmonijo poldneva, ko trepeče svetloba v vsej daljavi gričev in dreves.

Kako zelo misli svetlobno in koloristično, je pokazal Švabinský v sliki „Poletje“, ki je pravi capriccio barvnih efektov. —

Tudi kiparski oddelek Manesove razstave je zanimiv. Jan Štursa, ki je žel v Rimu obilo priznanja, se predstavlja na Dunaju nekako neenotno: včasi je takšen naturalist, da so njegovi kipi popolne anatomične študije, kakor na pr. kip trebušne plesalke Sulamit Rahn, drugod pa postaja neoprimitivist in arhitektonik ter ustvarja dela velike harmonije. Bohumil Kafka, kipar-poet miru in pokoja, je silen zlasti v svojih portretih, Jos. Mařátka pa je — razen v svojih neoprimitivističnih delih velikih dimenzij — kiparski impresijonist.

Ogromen v svoji posebnosti pa je tudi na tej razstavi František Bílek, četudi je zastopan samo s tremi deli: z lesenim modelom za nagrobni spomenik Beneša Třebižskega, lesenim kipom „Groza“ in reliefom v triptihu iz mavca: „Telo, svet in nebeški obok so človeški duši pretesni“. To je umetnik v svojem slehernem atomu; rafinirana tehnika, s katero so izvršena njegova dela, odgovarja popolnoma finesi čuvstvenega sveta, iz katerega jim je zajeta vsebina in s katero tvori harmonično celoto. Ni slučaj, da je ravno Bílek ilustriral himne O. Březine. Njegova

lastna umetnost je podobna moderni muziki, polni disonanc, prelivajočih se v harmonije, o nečem čudežnem, velikem, preobširnem za naše misli, pojmljivem samo za srce. —

Ti trije umetniki, zastopani na Manesovi razstavi, so si nepodobni kakor noč in dan. Vsi pa so moderni in vodijo češko umetnost v vzporedne toke z evropsko.

*

Ozračje umetnin Poljakov Jacka Malczewskega in Wacława Szymanowskega v Secesiji je popolnoma drugačno. Tudi tukaj je dosegla tehnika sploh mogoči vrhunec, njih svet pa je čisto drug.

Poljska moderna umetnost živi v znamenju dekorativnega baročnega principa. Kakor baročne dekoracije vplivajo drame Wyspiańskega (— o njegovih dramah se sme govoriti tudi pri slikarstvu, ker je pojmoval scenično umetnost s slikarskega principa —), kar se je pokazalo zlasti zadnjič, ko so igrali ob četrti obletnici njegove smrti v krakovskem mestnem gledišču njegovih deset prizorov „Legion“. Vsa ta poljska baročna poza, poza, ki je odkritosrčna, ker je nerazdružno spojena s poljsko nravjo, pa je polna romantike.

In íz te baročne romantike se da morda razlagati simbolizem Malczewskega. Dunajčani so poznali dozdaj samo njegovega učenca Vlastimila Hoffmanna, čigar poljske Madone so se takoj vsakemu prikupile. Zdaj pa se je pokazal mojster sam, ki zavzema na Poljskem eno vodilnih mest v umetnosti, a ni razstavil niti svojih najznamenitejših del. Morda s preudarkom.

Občinstvo in kritiki imajo namreč to lepo navado, da vtikajo takoj vse umetnike v gotove predale z določenimi napisi. In Malczewskega uvrščajo seveda takoj med „idejne“ slikarje, čeravno mu delajo s to šifro velíko krivico.

Malczewski je predvsem Poljak, Poljak z dušo in telesom in zre na ves svet skozi prizmo duše svojega naroda, kar se ponavlja pri vsakem velikem umetniku. In četudi mu uhaja včasi fantazija v pokrajine, kamor ji ne moremo slediti, ostaja delo še vedno tako polno umetniških kvalitet, da nam tudi to zadostuje.

Malczewski ni bil vedno simbolist. Začel je z realizmom, nadaljeval z nastrojnim slikanjem in prešel slednjič k simbolizmu. V bistvu pa je ostal vedno isti: izražal je z barvami vedno samo to, kar mu je narekovala duša, kar je trpel, živel in sanjal. Snov zajema svojim slikam in celo portretom iz idealnega sveta. In zdi se mi, da je za tega modernega kristjana-pogana najbolj tipična mala

slika na dunajski razstavi, imenovana „Umetnikova molitev“. Sredi šumečih, zlatih njiv sedi na kamenitem piedestalu živa mlada Madona z moderno frizuro na glavi in detetom v naročju, okoli nje pa trgajo po polju Favni poljske cvetlice ter jih polagajo v šopkih na oltar, pred katerim se sklanja v molitvi umetnik in stoji kraj njega fantastično bitje — pol mlada žena pol Himera, za njo pa Pegaz s sinjimi krili . . . Ta slika je že sama ob sebi pesem, ki ničesar ne ilustrira, ker se kaj takšnega sploh ne da izraziti z besedami, ampak samo z barvami. In to je ravno težkoča pri presojevanju teh slik: toliko globin je v njih, da se mora človek šele preboriti do umetniških kvalitet in vendar so te tudi Malczewskemu prva stvar. Forma je pri njem vedno jasna in določna, tehniška pa tako obvladana, da se pri njem materijala sploh ne čuti, ker je izgubil vso težo.

Ni slučaj, da se ta vizijonar tolikokrat stika s Słowackim. Kakor temu romantiku, se izpreminja tudi njemu vsak vtis in doživljaj v vizijo; toda pri Słowackem ostaja ta vizija vedno vizijonarna, Malczewski pa jo predstavlja v obliki konkretnega simbolizma.

Čudoviti so zlasti njegovi portreti. Ko slika svojo sestro, so mu ozadje zrele žitne njive s tiho vasico na obzorju, ob strani zamišljene žene pa stojita krilata otroka, igrajoča se s kobilicami in kačjimi pastirji. Svojo hčer postavlja v pomladansko naravo s krilatimi konji v ozadju, svojemu malemu sínu daje lutnjo v roko, samega pa se slika v srednjeveškem oklepu sredi narave s širokim obzorjem. Autoportret igra v njegovem oeuvru sploh veliko vlogo; kakor Rembrandt se neprestano opazuje v vseh mogočih situacijah in pod vsemi mogočimi vtisi, kakor da bi hotel do dna izčrpati vse, kar mu klije v duši in v čuvstvenem valovanju. Kadar zasanja o svojem narodu, se mu zbudi pesem o Sibiriji v duši in takrat se skoraj vedno snide s Słowackim. Ellenai, ta brezprimerno idealna ženska postava iz poema Słowackega „Anhelli“, vstaja pred njim in umetnik jo spremlja na vseh njenih potih: ko jo privede usoda k Anhelliju — na paši sredi severnih jelenov — ob hipu njene smrti v sibirski juhti, ko se razlivajo njeni zlati lasje čez jelenje kože in igra razsvetljava severne noči na njenem obrazu. — Včasi pa zasanja poem, ki mu ni besed: plameneč kerub stopa iz vsemirja in na njegovih mavričnih krilih se smeje nago žensko telo...

Resnost, s katero hodi za svojimi cilji ta umetnik, označujejo menda dovolj njegove lastne besede: „V očigled različnosti današnjih smeri iščejo umetniki nestrpno skrajnosti mesto lepote; ker ne za-

upajo svojim lastnim silam, ker se ne zavedajo, na čem polega avtoriteta umetnosti, postajajo epigoni modernih slikarjev in pozabljajo, da moderna obleka ni identična z lepim telesom.

Kar se pa tiče njegove simbolike: je velika umetnost vedno simbolistična v tem pomenu, ta umeva vsak pojav kot znak, kot viden izraz vseh onih nevidnih globin, nad katerimi je vse samo val sredi morja skrivnosti . . .

Drugi gost iz tihega Krakova je kipar Wacław Szymanowski Začel je bil svojo pot kot slikar, kjer je žel kot realist odkrito priznanje, ko pa se je pozneje pojavil s svojimi kiparskimi deli, je zadivil celo poljsko javnost. Njegovo „Materinstvo", razstavljeno tudi v Secesiji, in „Mickiewicz po improvizaciji" sta bili naravnost oznanjenji silnega genija iz sveta čiste umetnosti; skupine, ki jih je razstavil zdaj na Dunaju, ga uvrščajo že same med najznamenitejše živeče umetnike. Tudi on je šel skozi vso moderno šolo in obvlada materijal do najvišje popolnosti, ostal pa je pri vsem tem tudi Poljak, romantik, a obenem do svoje najmanjše mišice plastik, plastik v sleherni kretnji in potezi. Seveda je bil pred njim Rodin in si ga brez tega mojstra sploh ne moremo misliti. Toda Rodinova umetnost mu je dala le impulz in mu pokazala pot, a ga ni spravila niti za hip iz ravnotežja. Szymanowski je vedno in povsod on sam in je vtisnil vsakemu svojemu delu neizbrisen pečat svoje osebnosti.

Kakor impresijonistična, v plastiki skoraj nemogoča študija vpliva njegov divni „Erlkönig", originalni in polni življenja so njegovi portreti. Umotvora, ki pomenjata vrhunec njegovega delovanja, pa sta: leseni model za Chopinov spomenik v Varšavi in „Vavelski pohod".

Chopin sedi pod velikim drevesom in zamišljen posluša šum njegovih vej. (— Spomenik bo stal na nizkem griču nad ribnikom sredi velikega parka. —) Brezdanja poezija veje iz te umetnine. Veter, ki se je zaplel v Chopinov plašč, je sklonil tudi veje, da so se znižale in trepetajoč šumijo, da je postalo glasbenikovo obličje en sam izraz napetega pričakovanja in sanjavega poslušanja ter se je sama dvignila desnica, kot da bi hotela udariti v tipke. — To delo je po svoji harmoniji naravnost klasično in v sleherni točki tako plastično, obenem pa tako osebno pojmovano, da se ni čuditi, zakaj je določila mednarodna jury ravno Szymanowskemu prvo nagrado.

Še ogromnejši pa je „Vavelski pohod". Vavelski grad se zdaj restavrira in Szymanowski mu je izsanjal čudovit okras. Na

galerijo, ki spaja grad s katedralo, je sklenil postaviti 32 *m* dolgo kolosalno bronasto skupino, predstavljajočo celo poljsko zgodovino. Iz grobov poljskih kraljev vstajajo zgodovinske postave preteklosti in romajo v grad, „začarane v poeziji preteklosti, neme, toda prepričevalne“, kakor pravi umetnik sam v katalogu.

„Kralji in vojskovodje“, nadaljuje, „narod in učenjaki, vse, kar pomenja življenje poljske minulosti, vse gre mimo gledavčevih oči ne kot realni svet, ne kot lepa in umetno izvršena plastika, temveč kot velike bronaste sence preteklosti, kot kolosalna vizija silnega in individualnega naroda, mogočne države, ki je oznanjala svojo veličino in življenjsko energijo v neprestani delavnosti.“

Ali se je posrečilo umetniku najti za svoj sen primerno umetniško obliko?

Da. — Morda imajo sicer oni prav, ki trdijo, da ta skupina ne bo vplivala enotno s celoto gradu, toda — ali tvori morda strop Sikstinske kapele harmonično celoto s stenskimi slikami quatrocentistov? „Vavelski pohod“ se sme smelo šteti med največja dela umetnosti vseh časov; le malo jih je, ki bi bila tako ogromna po svoji koncepciji in izvršitvi, kakor je ta bronasti poem o poljski preteklosti.

Kakor poosebljena elementarna sila stoji oprt na svoj meč Boleslav Smeli, zroč na svojega neizprosnega, smrtnega nasprotnika škofa Stanislava, za katerim se gnete narod; veličasten in samoten stopa Kazimir Veliki, in polna globoke melanholije sledi svojemu možu Jagiełłu lepa kraljica Jadviga, ozirajoča se v stran, kakor da bi hotela še enkrat ugledati svojo ljubezen in srečo, ki jo je žrtvovala domovini. Humanisti se živahno razgovarjajo med sabo, obdana od služabnih deklic stopa ponosno Bona Sforza za svojim možem Zigmuntom I.; polna brezprimerne poezije je skupina Zigmunta Avgusta in Barbare Radziwillove. Kralj Batory stoji sredi gruče plemičev in krilatih vitezov, pred vsemi pa stopa Zigmund III., zadnji vavelski kralj, in pred njim vodi celi sprevod visoka ženska postava — Usoda.

Človek ne ve, v katero izmed teh štirideset postav naj upre oči: v gručo humanistov, v obraz kričočega kmeta, v mehke linije mladih deklic, v kraljico Jadvigo? V ogromno postavo Skarge? Tudi če gledavec ne bi vedel, da ima pred sabo kip onega moža z ognjenim, a krvavečim srcem, ki je prorokoval padec Poljske, bi uganil, da je to dantejska narav z ranjeno dušo; demonska mogočnost in sila bije iz nje.

Poznim rodovom bo govorila ta bronasta vizija o poljski zgodovini, pa tudi o umetniku, ki mu je bilo usojeno, da je lahko povedal, kakšno peklo in nebo je nosil v svojem srcu.

* * *

Te vrstice so samo kratka oznaka vtisov teh dveh razstav. Hotel sem z njimi samo zbuditi zanimanje za delovanje nekaterih čeških in poljskih umetnikov. Za temi so še legije drugih. Kdor se hoče z njimi bliže seznaniti, se mora vanje zaglobiti in jim predvsem priti vsaj do polovice poti — naproti.

Felicijan:

Kmet Elija.

1.

Iz skednja je stopil kmet Elija, pogledal je proti nebu, šel čez dvorišče in mislil:

„Deset mernikov sem sejal kot Brtačev, gnojil sem in oral, ni mi pobila toča, toda pripeljal je Brtačev tri voze snopov, tri polne voze, jaz le enega in tisto malo, ki leži še na njivi . . . Čudno je to, čudno . . .“

Upognila so se mu kolena, omahnile roke, in glava se mu je globoko povesila.

Dvignil je počasi pogled in videl je domačo streho. Rodil se je in živel pod njo; imel jo je že njegov oče, ded in dedov dedje.

„Ni velika naša hiša,“ je pomislil Elija, „sosed ima večjo in lepša je, tudi trdna je bolj . . .“

Začul se je ropot od sosedove hiše. Kakor da bi škripala kolesa, kakor bi se napenjali konji, da potegnejo voz, naložen do vrha in čez mero.

Eliji se je skrčil mezinec na roki in stisnili so se zobje.

„Spravljajo v žitnice . . .“

Mana, njegova žena, se je vrnila od soseda. Stopila je v hišo in mu sledila s pogledi, ki so bili radovedni in polni mržnje. Močna ženska je bila in ne brez lepote. Njeno lice je razbrazdal čas, ali ostala je na njem zdrava rdečica.

Elija je zagledal svojo ženo in strepetal je po vsem životu; obšlo ga je neprijetno.

Mana se je zasmejala. Začutila je, kakor že večkrat, stud in tajno sovraštvo do moža, ki mu je obljubila večno zvestobo.

„Slišiš?“ je dejala, „Brtačev je pripeljal tri voze. Vozil je s tistima rdečima, lepa sta, močna in debela, kakor jih je malo . . .“

Elija se je ozrl. Slišal ni besedi, toda razumel je misel:

„Tri voze in vozil je s tistima rdečima, dve leti sta stara.“

Nakremžil se mu je obraz, kakor bi hotel zajokati in zarohnel je:

„Molči, stara! Nehaj!“

Ali že tisti hip mu je bilo žal; zlezel je v dve gubi in obmolknil. Žena je namrdnila ustnice.

„Dedec sitni in neumni . . .“

Rekla je in se prestrašila besedi. Molčala sta oba; Mana je šla v kuhinjo, Elija je stopil v izbo.

V hiši na mizi se je kadilo iz sklede. Trije otroci so že sedeli na klopi in poželjive ter lačne so jim bile oči. Ded je strkaval pipo na tla; z očmi je lovil žlico, ki mu jo je porinila snaha. Hlapec Anza je imel obe lakti uprti ob mizo in brado ob dlani. Mlad je bil in orjak. Elija je sedel trdo na klop, da so zaškripale deske. Spustil je trdo roko na mizo in prijel za žlico. Nemo je naredil križ in zamahnil ženi:

„Moli!“

Žena je molila in zajeli so.

Govorili niso ničesar, tudi otročjega krika ni bilo. Mana se je ozrla v hlapca. Anza je povzdignil oči in pogledi so se srečali; tedaj se je zazdelo obema, da je Elija dvignil glavo. Nerodno je bilo hlapcu in kri mu je silila v lica. Potegnil je s prsti po laseh in po obrazu ter izpregovoril:

„Brtačev je nažel za tri voze . . .“

Elija je temno pogledal.

„Kaj nam mar, kaj Brtačev . . .!“ je siknil skozi zobe in ni izgovoril do konca. Položil je žlico na mizo in vstal; v veži je zajel s korcem vode in pil z žejnimi požirki.

2.

Svitalo se je in tišina je vladala še povsod, ko se je vzdignil kmet Elija iz sena in stopil na dvorišče. Pomencal si je oči in postal; zadovoljno je ogledoval nebo, kajti kazal se je lep dan. Šel je klicat hlapca in ženo.

„Anza, na noge, dan je!“

Anza je vstal in zaspane so bile njegove oči.

„Mana, pokonci! Stopi, da skuhaš; solnce gre že čez hrib.“

Mana je vstala, nevolja se ji je brala na licih in tihe besede: „Še v noči sitnari . . .“

Elija se je čutil krepkega in mladega in bil je vesel. V hlev je šel krmit živino in lepo ji je govoril. Zaokrožila so se mu usta na smeh, kajti živina je bila lepo rejena. Hitrejše se je zasukal, nametal je v jasli sena sivcem in nastlal liskam. Nad domom se je kadilo, v kuhinji je živahno vrelo in kipelo v loncih. Plamen na ognjišču je plapolal visoko pod obok, ki je bil kakor s črnim žametom prevlečen; skozi malo lino je silil dan. Mana je sedela na nizki stolici, ob vratih je slonel hlapec Anza, narahlo upognjen. Oči so se mu zagreble v plamen in molčala sta oba.

Začule so se stopinje Elije in zdramila sta se. Elija je godrnjal, kajti palila ga je jeza.

„Vse sam, vse le sam . . . Anza! Kje pa si? Naprezi! Mana, zasuči se!“

„Ah, čarovnije ne znam . . . Moj Bog!“ . . .

Vzdignilo se je solnce izza hribov in razpršile so se meglice. Rodil se je dan, kakor jih je malo. Golobi so se spustili iz golobnjakov, krožili so nad streho, da se je svetila njih srebrna perot.

Pred vežo na dvorišču sta stala vola, ki ju je hlapec Anza napregal. Elija je stopil iz veže, žena je prišla za njim in se zagledala v jutranje nebo.

„Srečno hodita!“ . . .

Elija je zamahnil z roko, sedel je na voz in hlapec mu je prisedel.

„Sveti križ božji . . .“ je mrmral Elija.

Mana je stala še dolgo na pragu in strmela za njima, da je izginil voz za leso. V očeh ji je obvisela sosedova češnja. Med zelenjem je žarelo rdeče cvetje, kakor bi viseli sočni rdeči grozdi in se spenjali po vejah.

„Moj Bog, kako se vara človek! . . . Samo orumenelo listje v solncu, drugega nič . . . Moj Bog, kako si star, Elija!“ . . .

Vrnila se je v kuhinjo, razbrskala je pepel in žerjavico in pristavila za družino . . .

Poldne je bilo. Mana je stala na pragu, najmlajši otrok jo je držal za krilo in kričal. Elije in hlapca še ni bilo od nikoder. Mani so zaplamtele oči in togota ji je žarela iz njih.

Obedovali so brez gospodarja in brez hlapca.

Solnce se je začelo večati in rdečiti, dokler ni utonilo za gričem. Od severa je zavel blagodejen hlad. Nedaleč od doma je

romal po klancu kmet Elija sam; ne hlapca, ne voza ni bilo ž njim. Bil je bled kakor zid in ustne so mu bile kakor domače platno. Stopal je razoglav, tresle so se mu roke in noge, tresel se mu je ves život in redki lasje so mu bili razmršeni. Dospel je vrh klanca in razgrnil se je dol pred njim. Na polju je dehtela detelja, dehtela je ajda, zibala se je pšenica, mrmrala je rž. V večernem mraku je videl domače lipe, svoj dom. Pospešil je korak. Mali Tonček se je igral na dvorišču in ga je videl.

„Atej, atej . . .!“

Prileteli so vsi na prag.

Tedaj je Elija zavil na dvorišče.

„Moj Bog, kje pa hodiš?“

Elija je gledal v tla kakor obsojenec.

„Kje je pa Anza?“

Elija je premeril svojo ženo in izpregovoril z mirnim glasom: „Pride.“

„In voli in voz?“ je vprašala žena.

Zatrepetal je.

„Vola? — Ubita!“

„Jezus, Marija!“ je viknila Mana in najmlajši otrok je zajokal.

Elija se je zavedel. Kakor da se je prebudil iz sanj, izpregovori: „Splašila se je žival. Peljala sva z Anzo po Strmcu; voz je bil naložen, težak . . . takrat se je splašila žival . . . Skočim na stran, Anza na drugo . . . Šlo je po klancu . . .! Hitrejše, vedno hitrejše . . . spustim se v tek . . . postojim . . . zdaj, zdaj . . . izginilo je vse. Trde so mi postale noge, temno je bilo okrog mene . . . S travnikov so prihiteli ljudje. V globočini pod Strmcem je ležalo vse razbito, žito razmetano. Tulil je vol, ves je bil polomljen . . .“

Mana je zajokala.

„Kje je Anza?“

„Živ in zdrav je ter še pride.“

Elija je pripovedoval:

„Na meji je sedel Brtačev in me gledal . . . Ubil bi ga bil takrat, tako mi je bilo. ‚Kaj pa hočeš?‘ zakričim. ‚Nič,‘ odgovori. Videl sem, kako mu je šlo na smeh . . . privoščil mi je . . . o seveda, privoščil . . . Slišal sem, ko je rekel: ‚Prst božji‘“ . . .

Žalosten večer je bil. Elija je legel na jaso pod češnjo in se zatopil v težke sanje. Pri sosedu je trkal berač; platneno malho je imel čez glavo, sive lase in sive oči . . . Odprla so se vrata. Brtač in njegova žena sta se začudila: „Ti, Elija?“ —

Spel se je pokonci; počiti je hotelo nekaj v njem. Na ušesa mu je donel smeh: „Ti, Elija?“ In slišal je, kako škripljejo težka kolesa, kako ječe osi, slišal je pokanje biča in vesel glas . . .

Razprostrl je svoje žilave in koščene roke proti sosedovi hiši; njegov obraz je bil grozeč, oči divje in strašne . . .

3.

Na nebu so se kopičili črni oblaki, pripravljalo se je na nevihto. Kadar se je prikazala luna izza oblakov, so vstale po vsem nebu orjaške črne pošasti in njih groza je segala od nebes do zemlje.

Elija je ležal nepremično na svežem senu in strmel v nebo. Pod njim je težko dihala goved, okoli njega je vonjala planinska paša.

Završalo je nekaj, zbudilo se je listje, zavel je veter od nekod in zaječal je globoko ob oglu. Elija je pomislil:

„Dež bo.“

Mrazilo ga je. Z obema rokama je posegel po senu, da bi se zakopal vanj. Zastala mu je sapa, kakor bi se nekdo plazil, se mu je zdelo. Minuto je napeto poslušal: vse je bilo tiho. Odel se je s senom in bilo mu je prijetno. Završalo je drugič in tretjič, kmalu je tulil vihar med vejami in ob slemenu; slišal je, kako so padala jabolka z drevja.

„Vse sadje mi otrese,“ si je mislil.

Zadremal je.

Sedela sta pri peči, on in Mana. Molčala sta, na mizi je brlela luč; plamen je trepetal, da je bilo videti, kakor bi lizala senca po steni.

„Ali slišiš?“ je vprašala.

„Slišim — a kaj zato?“

Nekdo je peljal s parizarjem, težko so škripala kolesa, žvižgal je bič . . .

Odprl je oči.

Zabliskalo se je nad daljnimi gorami in čez dolgo je zagrmelo zategnjeno in natiho, da bi človek zaspal.

Elija je zatisnil oči.

Pust dan je bil; iz oblakov, ki so segali skoro do tal, je pršilo. Pred njim je ležala ravnina, dolga in široka. Hrast je kipel sredi ravnine pod visoko nebo in pod njim je sedel pastir v haljo zavit. Piskal je na piščal, Elija je poslušal; bila je žalostna, žalostna pesem. Zazdelo se mu je, da je jesen in začudil se je: že jesen?

Travnik je bil močviren in udiralo se mu je do kolen. Počival je Elija, nikamor ni mogel več. Mislil je:

„Sosedova last . . . njegova posest . . . sosedova. On ima, jaz pa ne. Tako je in nič drugače . . . da, on, jaz ne . . .“

Mislil je Elija in pozabil sproti vse misli. Stal je na klancu in vola sta drvila v prepad. Obtičal mu je glas v grlu, pogledal je okoli sebe; na meji je sedel Brtačev in se smejal. Elija je vzdignil preteče roko ter — se zbudil.

Pod njim je sanjala živina, vihar se je zaganjal v hišo, da se je treslo tramovje; težke kaplje so padale na opeko.

Razlil se je ogenj po vsem nebesnem oboku. Zableščalo se je Eliji, da je z dlanjo zakril oči. Stresla se je zemlja od groma. Spreletelo ga je in zatisnil si je ušesi, da bi ne slišal.

Kakor sama je prišla misel:

„Treščilo je.“

In zavpil je kakor obsedenec z močnim glasom:

„Treščilo je, udarilo je v soseda.“

In v glasu njegovem je bil krohot in želja in strast in obup in groza; to ni bil človeški glas.

Pod njim v hlevu je zamukala goved.

Eliji je bilo, da bi planil, da bi vpil, da bi se smejal; toda premagal se je. Vstal je počasi in se plazil kakor tat. Tiho je splezal po lestvi navzdol na dvorišče. Stal je na dvorišču in gledal, kdaj se posveti nad sosedovo streho. Četrt ure je stal in ni pričakal. Ves premočen se je zdramil in se plašno ozrl naokrog; zdelo se mu je, da se mu nekdo roga in jeza se ga je lotila.

„Čakaj, hudič . . .!“

4.

Elija je ležal tri dni in tri noči po tisti noči; četrti dan pa je vstal, šel na semenj in kupil nov par volov. Navidez je začel staro življenje, a v resnici se je spremenil. Postal je molčeč, privoščil je malokomu besedo. Ni se zmenil za ženo, pogledal ni otrok, nad hlapcem ni več vpil. Večkrat je sedel na dvorišču in premišljeval po cele ure. Mano je začelo skrbeti, da je nekoč zvečer poklicala hlapca.

„Anza, slišiš, naš kuha nekaj! Bojim se.“

„E, kaj —“ jo je zavrnil hlapec in zresnilo se mu je oko . . .

Elija in hlapec sta orala. Pooblačilo se je zjutraj nebo, sive megle so se podile že ves dan po njem. Zemlja je bila suha, da se je kadilo iz nje.

Oba sta bila prašna in nevoljna.

„Dosti za danes," je dejal Elija proti večeru; prej ni bil izpregovoril vse popoldne besede.

Hlapec je izpregal, Elija si je brisal znoj s čela; zakašljal je in pogledal hlapca prav v oči.

„Anza!" je dejal.

„Kaj?" je vprašal Anza.

„Kaj imata, ti in pa moja žena?"

„Jaz in pa vaša žena?"

„No, ti . . ."

Nastal je mučen molk. Čez nekaj časa je izpregovoril hlapec: „Nič!" in se je obrnil v stran.

Elija se je nalahko nasmehnil.

„Anza! Jaz nisem slep . . . Ženi domov!"

Hlapec je odpeljal vole. Elija se je zravnal, segel si z roko v brado in pogled mu je splaval po ravnini. Dolgo časa je stal tako in pokimal včasi žalostno z glavo: Nenadoma se je divje zasmejal.

„He, he, zahvali Brtača, da te ne spodim in ubijem! Brtača, da! Toda . . . Brtač, rodil je naju isti čas . . . tebi rodi njiva pšenico, meni osat . . . tebi smeh, meni jok . . . ti visoko, jaz niže za ped in še več . . . žena me goljufa s hlapcem . . . Jaz pa pravim: „Brtač, isti čas je naju rodil . . ."

Tako je mislil Elija in bilo mu je, da zblazni.

Postalo je hladno. Objel ga je jesenski veter in napotil se je proti domu. Na vasi je mukala goved, ki se je vračala s paše. Njegov dom je bil zapuščen.

„Kje je Mana?" Ustrašil se je.

Stala je pod kozolcem, in hlapec jo je držal okoli pasu. Elija je videl, da je jokala in čul je šepetanje hlapca.

„Tako?" je mrmral. „Že davno se mi je zdelo. Resnica torej?... Resnica . . ."

Prijel se je za čelo.

„Če je tako, potem mi pomagaj Bog!" je sklenil starec Elija in ni rekel besede več. Obrnil se je molče, stopil v hišo in prižgal luč.

5

V žganju je hotel vtopiti Elija svojo bolest in strast.

Na rebri, eno uro od vasi, je samevala lepo pobeljena hišica in kmetje so romali v trumah k njej. V desnici nad vrati je bil vžgan napis: žganjarna, in v vetru se je zibal suh smrekov vršiček, znamenje gostoljubja.

Elija jo je primahal, oprt ob palico in s povešenim pogledom. Pomišljal ni prav nič; sklonil se je in vstopil skozi nizka vrata.

„Mir vam bodi," je dejal in vrgel kučmo na veliko zeleno peč.

„Bog daj," je donelo od vseh strani.

V prostorni izbi so bile tri mize in nad vsako je viselo nebroj svetih podob in odpustkov. Ob mizah so stale dolge lesene klopi in na klopeh so sedeli kmetje. Kozarčki so se smejali pred njimi, polni žgane pijače. Kmetje so jih nagibali pogosto, in Elija je zvrnil prvega na dušek ter poklical krčmarja.

„Žganja mi prinesi! Kaj boljšega!"

In tako so sedeli, peli in pili. Elija ni bil navajen pijače, zato se je upijanil.

Kmetje so prihajali in odhajali. Prišel je Brtačev, in ko ga je Elija zapazil, je udaril z roko ob mizo, da je zažvenketalo.

„Zdaj mi gremo!" je zavpil naglas in se potrkal na prsi. „Zdaj mi gremo!"

Kmetje so imeli majhne oči in so si mežikali. Eni so pravili: „Pijan je kakor žaba," in drugi so vpraševali: „Kaj mu je?"

Med njimi je hodil krčmar in je točil. —

Razorano je bilo polje in spuščali so se črni ptiči v jatah nanj. Hodili so po brazdah in kljuvali, zdajci so vzdignili krik in splavali pod nebo. Tuintam se je plazila po brazdah črna senca. Kopal je kmet z motiko in glava mu je tiščala v črno prst, med dolge enolične razore . . .

Elija je hitel in ni se oziral nazaj; pozabil je na vse, veselja in zadovoljstva je bilo polno njegovo srce.

Streljaj za njim je šel Brtačev. Skoro rejen je bil, sivih oči in rumenkastih vlažnih brk.

„Miha, stopi, da bo druščina!" je dejal sam pri sebi in pospešil korak, da se je vzdignil oblak prahu za njim. Kmalu je dohitel Elijo, ki ga ni opazil. Položil mu je roko na ramo.

„Kam pa bežiš tako hitro?"

„Bežim?"

Prestrašil se je Elija in široko so se mu odprle oči; zapičil jih je v soseda ter čakal. In nagnil se je bolj, kakor je bila njegova navada.

Prestrašil se je tudi Brtačev Miha.

„No, stopiva, stopiva, dolge so že sence . . .!"

Zdramil se je Elija; solnce je bilo že blizu gričev.

„Da ti povem: Midva nimava nič opravka! Jaz svojo pot, ti pa svojo!" . . .

„Kaj si nismo sosedje?"

„Sosedje ali ne!"

„A tako?"

„Tako!"

In Brtačev je podvojil korak, da se je dvignila megla prahu za njim.

Elija je prišel domov z razžarjenimi očmi, da ga Mana še ni videla takega. Šel je v hlev in nato v hišo. Po sobi je stopal iz kota v kot, sedel je k peči, vstal je, stopil k oknu in se zazrl v motne šipe. Sklenil je roki in kakor v molitvi jih je povzdignil k nebu.

Polagoma se je stemnilo; poklical je ženo Mano.

„Mana, da mi ne greš več k Brtaču!"

„Zakaj ne?"

„Ne maram . . . ne trpim . . ."

Elija se je zaničljivo posmehnil.

„Mana!" je izpregovoril čez dolgo tiho in proseče. „Mana, zakaj me goljufaš še ti? . . ."

Zajokala je. Prižgala je svetilko in se s strahom ozrla v moža; spreletelo jo je mrzlo. Sredi sobe je stal Elija, držal je roki ob bokih in se smejal.

„Brtač grize . . . grize kakor pes . . . Brtača udarim . . ."

6.

Jesensko solnce je opajalo zemljo. Puhtelo je iz njiv, spal je travnik, počival je gozd.

Elija je hodil po polju in mirno mu je bilo v duši. Postaral se je za leta; hodil je kakor siv starček in tresla se mu je roka.

„Oče naš, ki si v nebesih . . ."

Prestal je; vse okoli njega je bilo tiho, da se ga je lotil strah, da se mu je ustavila noga in je zadrhtelo onemoglo telo.

„Oče nebeški! . . . Kaj sem storil?"

Plah pogled je šinil prek senožeti. Elija ni verjel lastnemu glasu, ker tak še ni bil nikoli.

„Storil še nisem."

Pod goro, kamor so komaj nesle oči, je bil studenec; razlil se je v davnih, neznanih časih po travniku in polju in od tedaj je bila začrtana njegova pot med vrbami in bičjem po široki dalji. Molče je šel svojo pot dan za dnem in kalna je bila njegova voda. Eliji je potok kazal pot skozi vas. Trije topoli so kipeli pod nebo. Zagledal je streho med drevjem . . .

„Sosedova je . . . Brtačeva . . .“

Oblil ga je mrzel znoj. Ozrl se je, žive duše nikjer.

In začul je glas, kakor bi prihajal od neba, kakor bi vstajal iz vode.

„Elija! Zakaj se skrivajo tvoje misli? Elija!“

Oblak je zakril solnce in nebo je bilo pokrito z motno kopreno. Kmetje so bili na polju in spravljali zadnje pridelke.

Elija je stal za sosedovo hišo . . . Črnikasto grozdje se je smejalo v brajdi, petelin je vodil kokoši po dvorišču, golobje so sedeli na strehi in trije otroci so se igrali na dvorišču.

Otroci so zapazili Elijo, ki je molčal.

„Oča, oča!“

„Tiho, otroci, tiho pravim!“

„Oča, mati nam prineso hrušek!“ so kričali.

Elija se je razjezil.

Brtačev Francek mu je pokazal jezik in začel kričati na vse grlo.

Elija je pograbil krepelce ter ga zagnal za otroci, da so se razkropili. Prevzelo ga je sladko čuvstvo.

„Otroci so zažgali . . .“

Neznan glas se je oglasil:

„Ti, Elija!“

Ozrl se je, stal je sam in oči so mu divje svetile.

„Nisem hotel . . . ne morem . . .“

Pomaknil se je bliže k veži in dihal je težko.

„Miha, ali si doma?“

Odgovoril mu ni nihče.

„Ni ga.“

Na dvorišču je ležal kup slame, zraven je stal napol naložen voz. Elija je potegnil žveplenko ob hlače; žveplo mu je prišlo v sapnik, da je zakašljal in vrgel. Pokadilo se je prav malo in v trenotku se je dvignil plamen pod nebo.

„Storjeno je, Elija!“

Prijel se je z obema rokama za glavo in je zatulil kakor zver.

„Gori!“

Postal je za trenotek in šepetal:

„Jaz nisem, jaz ne . . .“

Na polju so kmetje pustili delo in tekli v vas.

Elija se je spustil v tek in bežal domov. Šel je v hlev, objel vola z obema rokama okoli vratu ter zajokal.

„Jaz nisem, jáz ne . . .“

Jos. Premk:

Krona v višavi.

I.

Golorok in še ves zaspan je prilezel tisto jesensko jutro Jakob Klander na vežni prag in gledal nizdol po dolini zlatopoljski, ki je bila še vsa ovita v jutranjo meglo. Pomencal si je parkrat oči, pa ni mogel razločiti drugega, nego tistih par črnikastih streh, ki so se videle iz megle kakor velike krtine.

Kokoši, ki so zaslišale škripanje vežnih vrat, so prihitele izpod kozolca in skednja, pa Klander se tisto jutro ni dosti zmenil zanje; vrgel je med nje par krušnih drobtin in je odšel počasi proti hlevu. Ko je odpahnil težka vrata, je puhnila iz hleva gorka sopara, ki se je počasi razgubila v mrzlem jutranjem zraku. Na desni strani je stala goved — pet glav in mlado tele; nato pa je stopil Klander na drugo stran, kjer sta hrskala konja. Pogledal je v jasli in je jezno nagubančil obraz, nakar je naglo postopil na konec hleva in zlezel po lestvi navzgor.

„Lenoba!“ je zakričal, ko je stal na predzadnjem klinu in gledal srdito tja nekam v temo. „Hoj! Ali boš spal do sodnega dne!“

V slami je nekaj zašumelo in nekdo je odgovoril nerazločno in mrmraje.

„Dan je! Vstani!“ je vpil Klander še dalje. „Kdaj si pa konjem položil? Ali nisem naročil, da jima daj tudi enkrat po noči? Boš krmil mar tedaj, ko bo že skoro treba napreči! Grdoba“ — je godrnjal še po lestvi nizdol — „ga je že zopet zibalo žganje, da se ne prebudi, pa če bi bilo Zlato polje vse polno Turkov.“

Nato je odvezal konja in ju gnal počasi čez travnik proti koritu. Tam je sedel na grčav štor in se zagledal nekako zamišljeno v kozolce, ki so se vrstili v ravni vrsti tja do hriba, ker čisto na koncu zlatopoljske doline, že nekoliko v bregu, se je nahajalo Klandrovo posestvo.

Četrt ure niže v dolini je stala vas; Klandrova hiša pa je samotarila v tem gorskem kotlu, kakor da sanja ločena od drugih nemoteno veličast in krasoto sinjih gor, ki so jo obdajale kroginkrog v mogočnem vencu. Zadaj za hišo se je vzpenjal v brdo vinograd in tja je gledal tistikrat Jakob Klander in štel na prste, koliko let je že minulo, odkar ga je zasadil.

„Štiriindvajset, petindvajset,“ je mrmral in potegnil parkrat z levico po zgubanem, zagorelem čelu — „da petindvajset let je minulo letos. Petindvajset let je minulo, odkar sem ga zasadil in takrat je bil Dominik zadnjikrat doma. Petindvajset let je minulo“ — je mrmral venomer in se oziral zamišljeno naokrog, kakor da hoče natanko pregledati, kaj se je vse izpremenilo od takrat . . .

Sem od hleva je počasi primencal hlapec, par slamnatih bilk mu je še tičalo v kuštravih laseh in stari Klander se je ujezil iznova.

„Spiš kakor polh!“ ga je ozmerjal. „Ali naj grem z lačnim konjem na postajo?“

Hlapec je pogledal zaspano doli proti vasi in je našobil spodnjo ustnico.

„Saj je še zgodaj, megla je še vsa pri tleh — lahko še nakrmim,“ je zamomljal. „Cesta pa je lepa, v dveh urah ste tam.“

Nato je odpeljal konja proti hlevu, Klander pa je odšel počasi navzgor ob potoku.

„Hoj!“ se je spomnil naenkrat in je zakričal, da je odmevalo od brda. „Koleselj osnaži! Zadnjič, ko si vozil župnika, je bilo blato, in tisto rdečkasto odejo pogrni čez kozla, ki je v shrambi na moji postelji!“ je dostavil in odšel zopet dalje.

Hlapec je nekaj odgovoril, pa Klander ga ni več slišal, ker je tisto jutro mislil tako različne in težke misli, kakor že dolgo ne...

Trikrat se je prebudil ponoči in vselej je stopil k oknu, pa se ni hotelo zdaniti, in noč se mu je zdela dolga kakor še nikoli. Naposled je vendar dočakal dneva, a sedaj se zopet vlači po dolini ta umazana megla, in solnce spi še nekje globoko tam za gorami, kakor da je pozabilo na dolino zlatopoljsko in na osivelega Klandra.

Na koncu slivnjaka je sedel na vegasto klop, prekrižal roke na prsih in pazno motril vrhove bližnjih hribov in sivkasto meglico, ki se razvlekla čez nebo, kar Klandru ni bilo nič kaj po volji. Kajti stari Klander je vedel po dolgoletnih izkušnjah, da se vreme kaj rado skazi, ako je Sv. Miklavž v megli in Sv. Ana na sosednem hribu ovita v tisti sivkast dim, ki se dviga zjutraj iz gorskih kotlov. Zato je jezno nagubančil zagorelo čelo in se ozrl na drugo stran, od koder je pričakoval solnca. In drobne sivkaste oči so se mu zasmejale, ker visoko gori pri Sv. Ambrožu se je zasvetil zvonik, potrošen z zlatim prahom, in na sosedu Očaku se je raztegnilo čez borovce in smreke in čez ves topi vrh kakor vijoličast pas, ki je žarel in sipal solnčno luč više in više . . .

— Lep dan bo — se je zadovoljno nasmehnil Klander. — Lep dan kakor je bil takrat. —

In misli starega Klandra so počasi vzplule nazaj v preteklost, v tisti dan pred petindvajsetimi leti, ko je bil zadnjič doma brat Dominik. — Tako jutro je bilo, prav tako, se je domislil in premišljeval natančneje. — Delo v vinogradu smo končali in pod tisto staro hruško smo južinali, oče in mati, Bog jima daj nebesa, jaz in dva hlapca, pa smo govorili o njem in o tistih časih, ko je še tekal okrog hiše bosonog in zamazan. Takrat pa so vedeli že po sedmih gorah o njegovi učenosti, in v sedmih farah in še dalje naokrog ni bilo nikogar, ki bi ne slišal kdaj o Klandrovem profesorju, ki živi tam bogve kje . . . in je dobil za svojo učenost prstan od samega cesarja, da je študiran, da se kmet ne more pogovoriti ž njim, in je vendar nekdaj kot zlatopoljski pastir pasel ovce in koze gori po Očaku. In tisto jutro je prišel nenadoma, ko ga ni nihče pričakoval. Izza ovinka se je prikazal voz in v njem je sedel Dominik ves izpremenjen in ves gosposki, da so ga komaj spoznali. Polno brado je imel, lepo rumeno kakor svila, zlate naočnike in skoro je bil videti starejši od Jakoba, dasi je bil mlajši celih pet let. Štiri leta ga ni bilo, štiri leta je živel po velikih mestih in zdajpazdaj je sporočil župnik očetu Klandru točno o Dominiku. Časopisi so pisali o njem in oče sam se je čudil in se ni mogel načuditi učenosti svojega sina. Za Veliko noč in za Božič je pisal vedno kratko pismo s takimi črkami, ki jih je znal prebrati samo učitelj in župnik. In kadar je prišlo pismo, se je oče razveselil in razžalostil: ni povprašal ne po materi, ne po bratu, voščil jim je vesele praznike in povedal še kake stvari o svojem učenju, ki jih oče ni razumel in ni vedel, čemu so potrebne . . . Ko je umirala sestra, so mu sporočili, pa ga ni bilo, še odgovoril ni. Čez dva meseca je prišlo pismo, kratko kakor vedno, ki je govorilo o nekih novih težavnih izkušnjah in izpitih, ki jih namerava napraviti tam nekje v tujini. Na koncu pisma je dostavil, da obžaluje smrt sestre Angele; a sestra Angela je bila takrat že zdrava in se ni mogla načuditi čudnemu bratu. In tako so govorili o njem tisto dopoldne, ko se je prikazal voz izza ovinka in je stopil med nje, ko ga ni nihče pričakoval. Materi je padla žlica iz roke in ni mogla izpregovoriti nobene besede; gledala je vanj in solza za solzo ji je polzela po smehljajočem obrazu. Nato je obrisala roko ob predpasnik in mu jo podala.

„O, Dominik!“ je vzkliknila tiho in še večja solza ji je zdrknila po licu. „Pa kako, da nisi nič pisal!“

Pa Dominik je skomignil z rameni in je pristopil k očetu.

„Kako se imate?“ je povprašal, in očetu Klandru je lice zažarelo veselja, ko mu je stisnil suho desnico.

„Tako, tako, vinograd smo zasadili, kakor vidiš. No, Mina,“ se je obrnil proti materi — „vrzi no naglo kaj v ponev; ti, Jakob, pa prinesi starine in sliv. Včasih si rad jedel slive. Letos so bile polne, da se je vse lomilo in okusne so. Za danes bomo pa delo končali“, se je obrnil proti hlapcema. „Tisto pšenico, ki je na podu, lahko omlatita, eden naj pa stopi h gospodu župniku in pove, da je prišel naš Dominik!“

„Ni treba,“ je odkimal Dominik in zamahnil z roko. „Samo oglasil sem se, samo tako sem prišel, da vidim, kako se imate.

Oče ga je pogledal debelo in se začudil.

„Kako to misliš? Nekaj dni boš vendar ostal, saj te že ni bilo štiri leta. Zlatopoljčani te bodo komaj spoznali.

Jakob je prinesel vino in dva kozarca, natočil očetu in Dominiku in samemu sebi se je zdel tako neroden, da ni vedel nikake prave besede, kako bi nagovoril Dominika in ga vprašal po tem in onem. Prisedel je in se je zagledal v njegovo polno brado, in niti ene stvari, niti enega znamenja ni našel na tem suhem, bledem človeku, kar bi ga spominjalo na nekdanjega rdečeličnega Dominika. Samo njegove rjave oči so bile še nekako iste, dasi so se svetile skozi naočnike strogo in jezno in brazgotina nad levim očesom ga je spominjala, da mu je zabrusil nekoč še kot otroku v čelo oster kamen. Tudi Dominik se je ozrl parkrat vanj — tako mimogrede, ko je gledal ravno tja nekam po slivnjaku, pa ni rekel nobene besede kakor da mu nima ničesar povedati. In Jakobu je postalo pri srcu nekako težko: čutil se je poleg Dominika tako majhnega in neznatnega, da si ni upal pričeti pogovora. Pa kako tudi! O Dominiku so pisali časopisi, za profesorja ga imenujejo in za doktorja, cesarjev prstan se mu blesti na roki, on pa zna komaj podpisati svoje ime, kako bi se razgovarjal ž njim, ko bi bila vsaka beseda, ki bi jo izpregovoril, napačna in neumestna. In vendar bi bil zelo srečen, ko bi mogel iti ž njim saj enkrat skozi zlatopoljsko dolino, ko bi se saj enkrat pogovoril ž njim o tistih davnih časih, ko sta spala skupaj na senu in klatila skupaj tuja jabolka. A sedaj je mislil na tiste davne dneve sam; Dominik je sedel na koncu mize in vrtel v roki kozarec, da je pljuskalo vino čez rob, njegove oči pa so bile zamišljeno uprte tja nekam v daljo, in tako se je zdelo Jakobu, da le napol posluša zgovornega očeta.

„Eh, da, tako je, Dominik," je govoril oče in venomer trkal ob njegov kozarec. „Ti si srečen, kakor sva vedno želela z materjo od tiste ure, ko sva te poslala v mestne šole, in nič mi ni žal, dasi je stalo marsikak bankovec. Ko bi bil ostal doma, bi bil revež, kakor sem jaz ali tvoj brat Jakob in vsak, ki se mora ubijati od zore do mraka z delom. Pa ko bi se še vedno izplačalo in obneslo, pa pade toča, suša in druge neprilike, pa gre vse k zlomku. Tebi pa ne more vzeti ne moča, ne suša, poleti si lahko v senci, pozimi na gorkem in če parkrat potegneš s peresom, če parkrat izpregovoriš ali karkoli že, pa zaslužiš več kot izmed nas eden ves teden."

Dominik je prikimaval in je prvikrat pogledal Jakoba naravnost v oči.

„Pa kako je s teboj, Jakob? ga je povprašal nenadoma, ko Jakob ni prav nič pričakoval, in celo nasmehnil se mu je prijazno, da je tridesetletni Jakob povesil oči kakor otrok, ki ne ve, kaj bi odgovoril.

„Saj veš." je odvrnil naposled počasi — „kmetujemo! Pij, Dominik!" In Dominik je prijel očetov kozarec in trčil z bratom Jakobom, s čimer se je čutil Jakob tako počaščenega, da je izpil v dušku.

„Bog te živi, Dominik!" je dejal in nalil očetu in njemu. „Ti si srečen in če bi bil še stokrat bolj, bi ti ne bil nikoli nevoščljiv; vedno sem te imel rad, če sem prav včasih godrnjal, ko je šlo zate toliko denarja. Zdaj vidim, da ni bilo zastonj in vedno sem vesel, kadar se te spomnim. Kolikrat si mislim, ko me žge vročina, da me skele oči in komaj diham kje na razbeljeni njivi: glej, ko bi te bili poslali v mesto kakor Dominika, da bi se učil v šolah in postal glasovit kakor on, bi ne bilo treba vsega tega. Pri pogrnjeni mizi bi sedel ob poliču vina in rumeni pogači; z lahkoto bi služil cekine in nikoli bi se ne spomnil na dolino zlatopoljsko, kjer je samo trpljenje in skrb. Pa ni dano vsakemu, da bi bil rojen pod tako srečno zvezdo kakor si bil ti —"

„Prav govoriš, prav govoriš Jakob," ga je prekinil oče. „Pod srečno zvezdo si rojen, Dominik, pod najsvetlejšo, kar jih sveti nad zlatopoljsko dolino. Včasih sediva takole zvečer z materjo tam na klopi pred hišo, gledava na nebo in zvezde in oba sva enakih misli, nobena druga kakor tista, ki sveti gori nad Sv. Ambrožem, je tvoja. Ravno proti naši hiši je obrnjena in čim dalje gledava vanjo tem večja se nama zdi. Najsvetlejša je in včasih rdeča kot nagelj, najlepša je izmed vseh in najbližja zlatopoljski dolini in naši

hiši, tako se vidi, da bi jo gori s Sv. Ambroža skoro dosegel. — Ta je Dominikova — praviva, pa čigava naj bi tudi bila, ako ne tvoja: ni ga v zlatopoljski dolini srečnejšega od tebe in ni je nad zlatopoljsko dolino svetlejše od nje. In tako gledava z materjo marsikateri večer vanjo in pomoliva očenaš in češčenomarijo za tvojo srečo. In kakor vidim, so najine prošnje uslišane: zdrav si in samo lepe reči slišim o tebi. Pij, Dominik!"

In Dominik je trčil z očetom in se je ozrl tja nekam gori proti Sv. Ambrožu, kakor da išče svoje srečne zvezde.

V belem prazničnem predpasniku se je prikazala tistikrat mati na vežnem pragu in je zaklicala sem proti hruški s tako krepkim glasom, kakor je nista slišala Jakob in oče že dolgo:

„Stopite notri, da se ne ohladi!"

Nato je zopet izginila v veži in samo ropotanje loncev je pričalo, da ima še mnogo opravka pri ognjišču.

Na beli javorjevi mizi je bilo naloženo na dolgem krožniku ocvrtje, in po vsej sobi se je širil prijeten duh po žgani masti. Oče je stopil k omari in položil pred Dominika hleb koruznega kruha.

„Le posluži se, za hlapca, ki te je pripeljal, poskrbi že mati," je govoril oče in namigaval nekaj Jakobu, ki pa ni mogel razumeti, kaj hoče.

„I no," je dejal — „v klet postopi, saj vidiš, da je bokal pod hruško prazen!"

Dominik je hotel nekaj oporekati, pa Jakob je že odšel in oče je sedel smehljaje za mizo.

„Kaj bi, dolgo te ni bilo, spodobi se! Ko bi vedeli, da prideš, bi že kaj boljšega pripravili, tako pa moraš biti s tem zadovoljen. Seveda tako ni kakor v mestu, pa opoldne se bo že kaj boljšega naredilo.

Za Jakobom, ki je prinesel veliko mero cekinastega vina, je pazno vstopila tudi mati. Počasi je nesla proti mizi škodelico bele kave in jo prav tako počasi in pazno postavila pred Dominika.

„Pa čemu vse to, mati?" se je začudil Dominik in zmajal z glavo. Komaj da se je dotaknil jedi pa je odložil vilice in nož. „Pa čemu še kava?"

„I no, včasih si jo rad pil," je menila mati in sedla poleg Jakoba njemu nasproti. „Ah, da," si je domislila — „v gornji sobi ti bomo pripravili. Gori je prijetno, ali ne? Če pa hočeš —"

A Dominik jo je prekinil:

„Zame ni potreba pripravljati nikjer. Saj sem že povedal očetu, da ne ostanem —"

„No, ali saj par dni —“ je silila mati in ga gledala začudeno in proseče.

„Ne morem,“ je zatrdil Dominik in nagubančil čelo v resne gube. „Prišel sem, kakor sem rekel — tako mimogrede, ker se ravno vozim skozi trg. A moje stvari, knjige in vse je romalo že naprej in imel bi sitnosti, ko bi se kje zamudil. Ne morem, saj bi rad!“

Oče in mati sta se spogledala in tudi Jabob ni vedel, kako bi ga pregovoril.

„Pa kam misliš sedaj?“ ga je vprašal oče in se primaknil bliže, kakor da se boji preslišati kako besedo.

„Saj sedaj si menda že vse končal in se vsega naučil?“ je menila mati.

„Vsega se človek ne nauči do groba,“ je odvrnil smehljaje Dominik in srebnil dvakrat iz skodelice. Nato je posegel v žep in ponudil Jakobu in očetu smodke.

„Pa kam misliš sedaj?“ je ponovil oče in zadovoljno ogledoval rumeno smodko.

„Na jug,“ je odvrnil Dominik in oči so se mu zasvetile, kakor človeku, ki govori o kraju, kamor hrepene vse njegove želje . . .

„Na jug?“ se je začudil oče, in mati je zmajala z glavo in ga pogledala skoro žalostno. „Na jug, tja, kamor gredo ptice pred zimo?“

Dominik je prikimal in si je pogladil dolge lase, nato je podprl brado z obema rokama in se je ozrl v mater.

„Čemu me gledate tako začudeno in skrbno. Ah, da! Vi mislite, da sem sedaj že končal? Glavno pač, a je še mnogo drugega in tudi to moram še vedeti in znati; dolga je še pot do mojega cilja in težavna. A jaz se je ne bojim!“

In naenkrat se mu je razjasnilo mračno lice in zasmejal se je veselo.

„V Italijo grem,“ je dejal in povzdignil kozarec. „Da mi ostanete zdravi,“ jim je napil in materi so se orosile oči.

„V Italijo, praviš?“ je povzela in neverjetno pogledovala zdaj Jakoba, zdaj očeta, kakor da pričakuje od njiju pojasnila še daljne Dominikove poti. „Pa po kaj?“

„Tam je dom umetnosti —“

„Kaj?“ se je zavzel oče in tudi Jakob ga je pogledal začudeno.

„No, pa saj itak ne razumemo tvojih ved, ampak daleč je to, Dominik, bolje bi bilo, da ostaneš kje bliže.“

„Ni mogoče,“ je odkimal Dominik in nasmeh, ki mu je krožil na ustnicah, je pričal, da komaj čaka trenotka, ko pohiti v zažejena mesta.

„Pa povej mi, Dominik, po domače in razumljivo,“ je pričel oče in se nagibal čisto k njemu — „čemu je potrebno vse to? Dovolj si se že naučil, kaj je potreba še več?“

Dominik si je popravil naočnike in je potrepal očeta po rami.

„Da bi vam razložil, to je težko! Glejte, to je kakor pot k Sv. Ambrožu. Ko stojite v podnožju hriba, ne vidite drugega nego zlatopoljsko dolino, našo farno cerkev tam doli in nekaj vinogradov. Mnogo jih je, ki niso videli nič drugega, pa žive zadovoljno in srečno. Meni pa je bilo usojeno drugače in napotil sem se v brdo... Čez četrt ure vidite že sosedne hribe in gore natančneje in lepše in čim više se vzpenjate, tem krasnejši razgled se vam odpira vse na okrog . . . Ali čim više stopate, tem težavnejša je pot, a tem večji užitek, in ko ste na vrhu pri Sv. Ambrožu, leži pred vami jasno kakor na dlani vsa nedogled, vse krasne doline in daljne gorice, vasi in trga, in na vrhu šele spoznate, kako malo ste vedeli o vsej tej krasoti, ko ste bili v dolini. Taka, recimo, je moja pot in predno dospem na vrh, bo treba še dokaj truda, a kakor sem rekel: ne bojim se!“

Vsi trije so ga poslušali zavzeto, in ko je umolknil, so se spogledali in nobeden ni izpregovoril besede.

„Da bi končal srečno, karkoli želiš in nameravaš,“ je zavzdihnila mati.

„Čudne reči so to, čudne,“ je mrmral oče in natočil vnovič. „Kaj vemo mi, kaj vsega je treba danes na svetu. Na zdravje, Dominik!“

„Pa kdaj se misliš vrniti?“ ga je povprašala mati skrbno.

Dominik je pogledal v strop in je skomignil z rameni.

„V predpustu pridi gotovo,“ je dejal oče in pomežiknil z levim očesom. „Mogoče bo kaj, ali ne, Jakob?“

Brat Jakob je pogledal v drugo stran in se je nerodno nasmehnil.

„Mogoče,“ je dejal, „ako se kaj ne skvari!“

Dominik ga je pogledal pazneje in se mu je zadovoljno nasmehnil.

„Prav, prav, Jakob,“ mu je prikimal. „Kaj boš samotaril, saj jih imaš že trideset. Katero pa misliš?“

„Mohorjevo,“ je naglo odgovoril oče in pobobnal s prsti po mizi.

„Mohorjevo?“ je ponovil Dominik in stisnil obrvi v ostro črto. „Katero? Če se ne motim, sta dve, Manica in Cilka.“

„Cilko, Cilko,“ je hitro odvrnila mati in se postrani ozrla na Jakoba. „Manica pa je gledala menda nekdaj za teboj?“

„Beži, beži," jo je glasno zavrnil oče — „kaj bi s takimi čenčami!"

„I no, tako se je govorilo —"

Dominik je stisnil tistikrat obrvi še niže in lahna rdečica mu je udarila v lice.

„Manica?" je dejal zateglo. „Že mogoče, kje pa je sedaj?"

„Doma," je odvrnila mati — „in sedaj pomaga pripravljati Cilki, saj veš kako je z nevestami!"

„Torej pred pustom boste napravili?"

„I seveda," je povzel oče in gledal modro pred se. „Midva sva že stara, prej ali slej je treba prepisati in za Jakoba je že tudi čas. Prostora pa je dovolj v hiši; midva bova v enem koncu, zgoraj pa prihodnjo pomlad še nekoliko popravimo. Cilka pa je pridna kakor vsi Mohorjevi, tako mlada tudi že ni več, je že pri pameti — tako, mislim, da stvar ne bo napačna. Če bo taka, kakor je stara Mohorka, bo za hišo pravi blagoslov: bolj pridne ženske ni menda v celi fari. Zato mislim, da bi prišel v predpustu, ko bo svatba. Za druga bi lakko bil. Presneto, boljšega druga pač ne moreš dobiti, Jakob!"

Jakobu so silile ustnice v nasmeh in ni se mogel dalje premagovati.

„Veš, Dominik," je dejal — „to pa le stori! Še enkrat več veselja bo, če prideš ti, in Manica bo za družico!"

Dominik je skimal in se je zamislil.

„Mogoče," je dejal naposled. „Sedaj pa lahko stopiva nekoliko okrog," je dodal obrnjen proti Jakobu — „saj do kosila je časa še dovolj, jaz pa bi se rad nekoliko izprehodil, človek od te vožnje popolnoma otrpne."

Jakob je zadovoljno prikimal in stopil naglo v sosedno izbo. Ko se je vrnil, je bil v prazničnem suknjiču in nedeljskem klobuku, osnažen in skrbno počesan, kakor da je namenjen k veliki maši.

„Vinograd mu razkaži," mu je naročal oče — „in lepo bi bilo če stopita tudi nekoliko k župniku ali učitelju. In pri Mohorjevih se kaj oglasita, zelo vaju bodo veseli. Ko pa pozvoni poldne, bodita doma, da ne bo jed čakala."

Jakob je prikimal in nato sta počasi odšla. Oče in mati sta ostala na hišnem pragu in gledala za njima zadovoljno in smehljaje, dokler nista izginila za vinogradom.

(Dalje prihodnjič.)

O krajnih imenih.

L. Pintar.

V znani reviji „Oesterreichische Rundschau (XXVIII, 480) je objavil baron Alfred Moscon članči „Über Ortsnamen und deren Entstehung“, v katerem opozarja na zanimivo prikazen, da se pojavljajo v naših alpskih deželah v najrazličnejših legah daleč narazen analogna krajna imena, ki sicer po jeziku različna vendar kažejo isti miselni izvir, — ki niso ravno prestave, ampak raznojezična synonyma. Ker se bavi gosp. pisatelj v tem člančiču tudi z nekaterimi krajnimi imeni iz južnoštajerskih in kranjskih, torej slovenskih pokrajin ter z njihovimi nemškimi analogijami, pa se mi zdi, da njegovo znanje slovenščine za tak posel še ne zadostuje popolnoma, tedaj smatram za svojo narodno dolžnost, da na nedostatke njegovega razlaganja in toponomastičnega vsporejanja opozorim in da poskusim nekoliko zavreti tisto presamozavestnost, ki tupatam le prerada sili na dan, kadarkoli se ponudi prilika ali priličica govoriti o slovenščini in tolmačiti slovenska imena. — Kadar je še šlo za slovensko toponomastiko, zdi se mi, da so pri nas od nekdaj deloma med nami naseljeni tujci deloma polovičarski domačini le preradi nastopali z nekakim znanstvenim ali neznanstvenim diletantizmom brez pravega kriticizma in brez zadostnega znanja slovenščine. Da navedem nedostatnosti člančiča, se mi zdi pa tudi zaradi tega umestno, ker mislim, da bo rektifikacija morda g. pisatelju samemu ugodna, vsaj je izobraženec vsake nove izobrazbe vesel.

Naša imena Orehovec (dodali bi še lahko Orešje, Orehovica) se primerjajo z Nußdorfom pri Dunaju in sicer z opombo, da se omejujejo ta imena le na Spodnje Štajersko in Dolenjsko Kranjsko, da pa na Gorenjem Štajerskem in na Gorenjskem Kranjskem teh imen ni, češ ker oreh v teh krajih zaradi klimatičnih razmer ne uspeva. — Ta opomba se mi ne zdi popolnoma umestna, kajti dasi je res, da oreh v naših krajih rad pozebe, vendar zaradi tega ni zatrt in uničen, in dasi je večina po orehu imenovanih krajev res na Dolenjskem in Spodnjem Štajerskem, najdemo vendar tudi v okraju Judenburg še svoj Nußdorf, a v okraju Schladming svoj Nußdörfl. In če se ozremo nekoliko v rastlinsko geografijo, najdemo, da stavijo za areal ali nahajališče orehovcev severni umerjeni pas — tako, da sega vegetacijska meja oreha v zapadni Evropi

do 56°, v vzhodni do 52° severne širine, v severnih švicarskih planinah do 800, v južnih do 1100 *m*. Trditvi „kein Nußdorf in Obersteiermark und Oberkrain!" stoji tedaj nasproti Orehek pri Mavčičah, Orehovlje pri Predosljah in Nußdorf v okraju Spittal na Koroškem, da ne govorim o raznih Nußbergih v tej deželi, ki je vendar severnejša od naše Gorenjske.

Nekdanje Dunajsko predmestje Rustendorf primerja pisatelj s slovanskim imenom Brestovec. Menda ne po krivici, samo, da bi se bilo dalo k „Rust, Rüster, ulmus" privzeti še marsikatero krajno ime te kategorije n. pr. Rüstern, Rustenfelde, Ulm, Ulmbach, Ulmerfeld, Ulmerthal in v slovenščini poleg moškega imena Brestovec tudi še prosti Brest (obč. Boljun, Buzet, Tomišelj), kolektivnik Brestje (obč. Št. Martin-Kviško) in femininum Brestovica (v Pazinskem, Sežanskem okraju). Ponuja se nam tudi prilika opomniti, da je na krajnih imenih Brestovec ali Brestovica postavljen tudi osebni priimek Vrstovšek. —

Resnična je sicer trditev, da je najti imena skoraj vseh listovcev v slovanskih krajnih imenih, predpogoj seveda je, da je tista vrsta listovcev v naših krajih udomačena, to so n. pr. dob, breza, vrba, gaber i. t. d. vendar bi jaz vrbina ne prevajal z Weiden*heim*, bolj bi mi prijalo Weidenhain.

Opomba, daß sich Namen der Nadelhölzer in Ortsbenennungen nur spärlich finden, hat vor allem seinen Grund darin, daß die Koniferen-Bestände, die sich übrigens fast lediglich auf die Jahrhunderte alten Edeltannen beschränken, nur in geringer Ausdehnung anzutreffen sind — ta opomba se mi zdi ravno tako malo umestna, kakor ona o orehu in Orehovcih. — Kolika množina krajevnih imen, ki izvirajo iz imen iglastega drevja ali šilovja, glasno protestira proti tej trditvi, češ da so sosnovci in drugi storžnjaki ali češarkovci dokaj redki, pa da se iglasti gozdi omejujejo skoraj zgolj na jelovje. Nemških in slovenskih krajnih imen te kategorije je cela dolga vrsta. Brez ozira na ona splošna imena, ki se ravnajo po temni barvi igličevja in po svetlejšem zelenju listovcev, kakor so n. pr. na eni strani razne Senice in Seničice, Sinovice, Sinje doline in Sinje gorice in Sevnica (Lichtenwald), na drugi strani pa Črni gozd (Schwarzwald), Črni les (Schwarzholz), Črni log, Črnelo, Črni vrh, Črna gora (Schwarzenberg), — brez ozira na ta splošna imena, koliko jih imamo po posameznih vrstah bockovcev posnetih, po smreki in mecesnu, po jelki in boru in brini, in ravno tako v nemščini po Fichte in Föhre (Farchen), po Lerche in Tanne i. t. d. —

Brinje (8), Brinovec (3); Krannach pri Arvežu, Krennach pri Feldbachu, Kronach na Bavarskem, Kranberg, Kronau, Kronheide, Kronachdorf i. t. d. — Borje, Borik, Borovec, Borovik, Borovina, Borovlje; Farchern, Föhring, Föhrenberg, Föhrental, Kiefenholz, Kienberg i. t. d.; Hvojnik (Vojnik = Hohenek), Hojče, Hoje, Fojke, Fojnica; Tannach, Tannenberg, Tannenbühl, Tannforst, Tannleiten, Tannwald i. t. d. — Jelovec, Jelovica, Jelovska gora, Jelčni vrh, Jeline, Jelnik (od tod priimek Jevnikar); Smolnik, Smolinski vrh, Smrečje, Smrečnik, Smrekovec; Fichtenberg, Fichtenhain, Fichtenau; Macesnovik, Lerchach, Lerchenwald, morda i Massenberg, Massenegg. Massanig (masosna?); Snovik pri Lokah v Kamniškem okraju — menda pa haplologiji nastalo iz Sosnovik (Kieferwald) — in tako še lepo število drugih na imenih igličevja osnovanih krajnih imen.

Spotakniti sem se dalje moral ob tale stavek: „Ein Rücken der Orlica- (Adler-) Gebirgskette im Savetal führt den Namen Temenica, der wohl mit Finstermünz verdeutscht werden kann.“ Če bi se že moralo kako slovensko ime ponemčiti, morali bi najprej slovenskega imena pomen dobro razumeti, da bi pravo zadeli; nevarno bi pa bilo še vedno pri tem ponemčevanju poslužiti se kakega že obstoječega imena, zlasti če ne vemo z vso gotovostjo, da je dotično ime res nemško. Temenica pa Finstermünz! hm! — Mislim, da sem si prav tolmačil zgoranje besede, če sem razumel „temen = finster“, češ da bi bil Finster*münz* tenebrosus m o n s t. j. Črni ali t e m n i vrh, Črna ali t e m n a gora (Schwarzenberg). — Če bi bil „münz“ = mons, tedaj ime ni nemško, pa tudi ni verjetno, da bi se nemški „finster“ (temen) spojil z romanskim „mons“ (münz?); toda to ni gora, ampak skalnata soteska, skozi katero prodira reka In iz Grižonskega na Tirolsko. — Ker je to tesen predor, ki si ga je izjedel In skozi skalo, da bljuje skozenj svoje vodovje na Tirolsko, bi se dalo misliti na „Mund“ (Öffnung); primerjaj preglašeno s prefiksom „ge-“ napravljeno obliko „Gmünd“ — toda tu ne vidimo razloga za preglas in od kod „s“, da bi dobili „z“ (ds = z)? Jaz bi si torej Münz poskusil drugače razlagati. Znano je, da je bila ta soteska med Grižonsko in Tirolsko že v srednjem veku dobro utrjena, dalje vemo, da pomeni v srednji latinščini „munitas“ toliko kot trdnjava ali tabor (gl. Brinckmeier, Glossar. diplom. II, 335). Če že imamo Münze iz moneta (denar) in Minze iz mentha (znana rastlina), — mislim si v našem slučaju Münz za m u n i t i o viae (utrdba). Pa tudi za „finster“ ni gotovo, da je to nemški pridevnik. kaj ko bi bilo to „Fenster“, okno, luknja (Öffnung, Lücke,

Loch). — Primeri imena sotesk in prednhov na Slovenskem: Luknja, Vrata, Huda luknja pri Sv. Vidu nad Valdekom (Štajersko). — Če je pa že za Finstermünz na Tirolskem od g. barona podstavljena razlaga dokaj neverjetna, je isto tako neverjetna razlaga Temenice iz „temĕn“ (тьмьнъ), kajti v drugem zlogu imamo poluglasnik in bi se iz tega pridevnika napravljena izvedenka glasila Temnica. Gorski greben Temenico nam pa kaže razlagati le iz samostalnika teme (тѣмѧ, Scheitel), kakor si bomo vodo Temenico razlagali iz stare besede „timêno“ (blato), adjekt. timênĕn (blatĕn), češ da je to тимѣньница, t. j. blatna in poludnata voda. — —.

Čudne se mi pa zopet zde naslednje besede „Heute stehen aber weder auf der Temenica Edeltannen noch in Tisovec Eiben, kajti iz teh besed bi utegnil človek sklepati, da se izvajaj Temenica od jel in hvoj. Pa menda je hotel pisatelj samo povedati, da se današnje razmere dostikrat ne strinjajo več sè starim imenom kraja, da so tiste razmere, ki so dale nekdaj kraju ime, že zdavnaj izginile, ime pa se je ohranilo. — Tisto pa že, tisto! —

Da je prav mnogo krajnih imen povzetih po naseljencih in kulturonoscih, po fevdnikih in županih, o tem pa ni dosti dvomiti, zlasti z „*-dorf*“ sestavljena krajevna imena (v slovenščini vas ali ves, selo s predstoječim svojilnim pridevnikom) spadajo po večini v to vrsto.

Če pravi g. pisatelj: „der Paß führt noch heute den Namen Preska gora, verstümmelt aus Presek, d. h. Durchhau“, tedaj s temi besedami izdaja svoje površno znanje slovenščine. Naš jezik namreč navadno ne sestavlja imena z imenom, da bi rekel morda Presek-gora ali Preska-gora (vsaj je fem. préseka še dosti bolj navaden nego masc. prések), ampak napravi iz determinativnega samostalnika s sufiksom *-ski* pridevnik, torej v našem slučaju „préseški (zur Lichtung, zum Durchhau — préska — gehörig). Preška gora pri Sevnici je per haplologiam okrajšano ime iz Préseška gora. — O kaki pokazi ali potvari (Verstümmelung) torej tukaj ne smemo govoriti. — Da je razumeti Gološe za Kahlenberg, kahler Bergabhang se prav z lehkoto trdi, a pojmi se ta trditev ne tako lahko, kajti naše pojmovanje začne kolebati med „goliš, *m.* kahle Fläche“ pa med izkombiniranim „gološče, *n.*“; in kaj naj to zadnje pomeni? Feminina „goliša, gološe“ si ne morem misliti. — Če bi bilo to krajevno ime od masc. goliš (kahle Fläche), bi rekli na vprašanje, „od kod“? seveda z Golíšev, pa ni tako; potemtakem nam kaže začeti s kolektivnim samostalnikom „gološče, toda tak samostalnik

se, kolikor morem sklepati po analognih izvedbah, ne dá izvajati iz pridevnika „gol“ (kahl), ampak le iz samostalnika „gol, goli, f. junger Baumstamm, ali pa iz glagola „goliti (1. kahl machen — 2. abästen, entrinden). V enem slučaju bi bilo gološče morda mlad bukov gozd, v drugem pa kraj, kjer posekano drevje golijo t. j. obsekavajo in majijo. — Belíšče ni bel kraj, ampak, kjer platno belijo (die Bleichstätte). Primeri: borišče (Kampfplatz), glumišče, igríšče (Spielplatz), brodišče, kjer brodijo čez vodo, skrovíšče iz skrvišče (t. j. skrivišče, das Versteck) i. t. d. Izvajanje iz pridevnika „gol“ torej ne teče gladko. Tudi Golnik in Golovec iz pridevnika „gol“ nista verjetna. Prvega bi jaz vzporedil z imeni Hrastnik, Javornik, Jelnik, Svibnik (Hartriegelgesträuch), drugega pa z imeni Lipovec, Tisovec, Jelševec, Vrbovec, oba pa s pomenom mlado bukovje ali gabrovje (der Heisterwald). O vprašanju, zakaj izvajanje pridevniških oblik „golěn“ in „golov“ iz pridevnika „gol“ ni verjetno, sem obširneje govoril v Archiv für slavische Philologie XXXI, 388, češ da je normalno pri derivaciji menjavanje: pridevnik, samostalnik, pridevnik n. pr. bled (blaß), bledica, bledičen — ali pa: samostalnik, pridevnik, samostalnik n. pr. pravica, pravičěn, pravičnost — nikakor pa ne, da bi b r e z p r a v e g a p o v o d a iz pridevnikov izvajali pridevnike. To je naravno in normalno. Iz tega vzroka sem proti tistemu običajnemu naziranju, da Golnik in Golovec mora biti gol hrib (kahler Berg) — marveč jaz sodim, da če bi bila oba danes še tako gola, ni treba misliti, da sta morala biti gola že tedaj, ko sta dobila ime. Tudi na Gološih pri Sv. Jedrti, kakor pravi pisatelj sam, danes ni golina, a jaz sumim, da ni bila niti takrat morda, ko je kraj dobil ime. Besede pisateljeve, ki pravi: „D e r G o l i š e aber ist heute nicht mehr kahl“ mi pa v eni točki ne ugajajo, zdi se mi namreč, da bi morali reči ali „d e r Gološeberg“ ali pa „Die Goliše s i n d heute nicht mehr kahl“ (plur. tant. = die Goliše-Abhänge), če bi pa bilo slovensko ime v singularu v navadi, tedaj bi rekli v nemščini „d a s Gološče.“ — Spol in število naših imen zasluži ravno tako spoštovanje!

To sem smatral za dolžnost povedati, sicer pa moram izraziti svoje veselje nad izpodbudljivo prikaznijo, da se tudi nemški graščaki zanimajo za slovenska krajna imena.

Književna poročila.

Émile Zola, Polom. Roman iz vojske l. 1870./71. Preložil Vladimir Levstik. Založil L. Schwentner v Ljubljani 1911. 8°. IX + 549 str. Cena broš. 5 K 60 v, vez. 6 K 80 v.

„Polom“ obsega več ko polletno dobo žalostnih francoskih porazov v boju z Nemci. Bil je to čas, ki je pregnantno karakteriziran v omenjenem delu na str. 172: „Nemčija pripravljena, z boljšim poveljstvom in bolje oborožena, vznesena v velikem žaru domoljubja, Francija pa preplašena, izročena neredu, zaostala in pokvarjena, brez vodstva, brez vojakov, brez potrebnega orožja . . .“ To epohalno krizo so romancierji detajlirano obravnavali. L. 1887. je dal O. Mirbeau svoj prvi in največ vredni spis „Kalvarija“. Brata P. in V. Margueritte sta spesnila mogočno patetsko tetralogijo, počenši s predajo Metza (Nezgoda, Ostanki meča, Vrli ljudje, Komuna 1898–1901.), G. Geffroy je predstavil svojo „Učenko“ iz te trde šole. Med manjšimi stvaritvami bi iz številne zaloge navedel Dautetovega fino orisanega „Dečka-ogleduha“.

V tem tekmovalnem koncertu je morda Zolova beseda najbolj pronikava. Iz njegovega romana ostro odseva, kako malo so bili takrat francoski poveljniki sposobni voditi čete in kako je na drugi plati Zola spreten, če vodi svoje junake na pozornico. Sledimo v bivstvu le korporalu Jeanu Macquartu in peščici njegovih fantov, docela heteroklitnih življev, skozi vse etape tega nesrečonosnega spopada obeh krepkih sosedov. Z dobro predočenim realizmom jih vidimo korakati na vojsko, potem se umikajo po brezplodnih marših. Razvijajo se pretresljive halucinirane slike bojnih grozot, da čitatelju gomeze mravljinci po polti. Mraz, lakota: vojaštvo golta vse do mrhovine in do mila. Presunljivi prizori iz bolnic in lazaretov, da vam ohlapnejo živci. Gorja pa noče in noče biti konec. Mesto se podaja za mestom — Sedan najvažnejši — na tisoče moštva poginja pod svinčeno točo ali zajeto v sovragovo past. Za višek bede nam je prihranjena oblega in požar Pariza, kjer glad stiska vrlo ljudstvo, pa ga ne more prisiliti, da bi se vdalo. Tragedija izzveni v zločestem medsebojnem klanju bratov pristašev, prekucuške komune in ustavne versailleske armade.

Težko se je spuščati v podrobnost; „Polom“ naj bi pač vsakdo sam prečital, saj je poleg „Germinala“ tega najbolj vreden. Kako je pisatelj ročen, ko nam na najraznoličnejše načine predočuje s pomočjo neznatne četice ljudi silno gibanje mas, francoskih polkov, nemških armad, počenjanje cesarja Napoleona III., bolnega na griži! Zakaj Zola je mojster v opisovanju nepreglednih anonimnih množic, vrveža, zmešnjave, dirindaja. Slehrna oseba se mu prelevi v tip: Jean zastopa raskavo, toda plemenito kmetsko dušo, Maurice je v naših očeh predstavitelj vsega izobraženega in propadajočega meščanskege sloja. Ni golo naključje, da prvi prebode pri vstanku komune svojega najljubšega prijatelja Maurica: tu je moral prepereli bouržoá narediti prostor čilemu podmladku z dežele . . .

Zola ni dolgočasen, kakor se tupatam čuje, čeprav ga je treba dolgo časa čitati; sicer je res, da prve strani niso nikakšna captatio benevolentiae, a pozneje se dobi dovolj, po mnenju nekaterih še preveč zanimivih, poražujočih vizijonarnih

epizod, ker je avtor sam čutil, da še vedno tiči v njem „romantični strup“. Sredi oglušujočega žvenketa sabelj, sredi bruhanja topov srečavamo kot palijativno sredstvo v zatišju orjočega starčka, in ta kontrastujoči motiv se pri Zoli venomer ponavlja nalik refren, postopanje, ki se ga je posluževal prav na široko v „Plodovitosti“.

Glede prevoda bi se moglo reči to in ono, predvsem to, da je pravi križ prelagati nekátere Zolove stvari, ki preobilujejo tehničnih terminov iz medicine, vojaške vede in vobče ljubijo slikovito izbrano dikcijo. G. Levstik, ki je napisal tudi jedrnat predgovor, se je dokaj častno odkrižal naloge: včasi je kaj dodal ali srečno predrugačil, večkrat opustil kaj nebistvenega, da se glaje bere. Seveda se pogosto vsiljuje misel o naglici, s katero je morala biti prestava mestoma izgotovljena. Nedoločni izraz détonation (str. 163.) je predavatelj preveč opredelil in tako odstranil dvoumnost izvirnika, ki nudi Rabelaisovski dovtip, pravi esprit gaulois.

Ant. Debeljak.

Lubor Niederle, Slovanski svet. Zemljepisna in statistična slika današnjega slovanstva . . . Z avtorjevim dovoljenjem poslovenil in uredil Dr. J. A. Glonar. S karto. V Ljubljani 1911. Založila in izdala „Omladina“. (Znanstvena knjižnica „Omladine“. III. knjiga.) Leks. 8°. 308 str. Cena broš. knjigi 4 K 50 v.

Dobili smo prevod znamenitega češkega dela, o katerem je podpisani že poročal v „Lj. Zvonu“ (1910, str. 248). Omejiti se torej hočem le na ono, kar prinaša knjiga novega, namreč na izvirna članka, ki sta napisana in dodana na željo avtorja samega. Naš vestni politični zgodovinar dr. Drag. Lončar je napisal „Socijalno zgodovino Slovencev“, ki je izšla tudi v ponatisku pod naslovom: „Slovenci. Načrt slovenske socijalne zgodovine“. V njej nam riše pisatelj najprej naseljevanje Slovencev v dežele, kjer bivajo zdaj, njih teritorijalne in jezikovne izgube, kako se je s krščanskim križem družil nemški meč. Pa tudi v sredini, kjer smo bili kompaktno naseljeni, nas je uničeval srednjeveški družabni in pravni red. Slovensko plemstvo je izginilo; torej Slovenci niso mogli biti političen narod v državnopravnem zmislu, ker je bilo plemstvo takrat nositelj državne ideje. Tlačanstvo, grajsko gospodstvo in turški napadi so slabili gospodarski položaj kmeta. Reformacija je dala temelj našemu slovstvu in kulturi; toda uspela nista pri nas niti reformacija niti obupni socijalni boj našega kmeta z graščakom; s porazom obeh gibanj je bilo pri nas poraženo slovenstvo. Naš preporod se je pričel šele v drugi polovici 18. stoletja s prosvitljenim racijonalizmom in romantiko v začetku 19. stoletja. Dr. Lončar se je tudi dotaknil ilirskega vprašanja in je prišel do istih zaključkov kakor Prešeren in Fr. Levstik: do jugoslovanstva nas vodi pot le s posredovanjem slovenstva in ne preko njega. — Pisatelj pa nam ne riše samo preteklosti, ampak nam kaže tudi pot za sedanjost in bodočnost: poleg duševne kulture nam je treba gospodarske moči; treba je socijalnega dela, gospodarske zadružne organizacije, ako nočemo postati kolonija tujega kapitala, ki nas osvaja vse južne Slovane. — Prav tako važen in poučen je drugi dodatek: „Statistika Slovencev“, ki jo je sestavil strokovnjak I. Mačkovšek. Številke so za nas glasen memento! Prirodno se sicer hitro razmnožujemo, usodepolno pa nam lahko postane izseljevanje. Za kruhom gredo naši ljudje v Trst, Gradec, na Nemško, v Ameriko; nam sovražna plemena oživljamo s svojo svežo krvjo ter množimo sovražnikove vrste na severu in jugu. Statistika nam kaže, da se v Trstu s slovensko okolico ni več bati za narodnost; nenasiten vampir slovenske krvi pa je Gradec. Tu je treba dela in trdne organizacije, da ohranimo svoje ljudi domovini. Glavna pomoč bi seveda bila, da se okrepimo

gospoparsko tako, da bo mogoče svoje ljudi preživljati doma. — Tako izpopolnjena knjiga naj ne manjka pri nobenem zavednem slovenskem izobražencu!

Dr. Vinko Zupan.

Ilustrovani narodni koledar 1912. Uredil dr. A. Dolar. Leto XXIII. Lastnina, zaloga in tisk Zvezne tiskarne v Celju. 8⁰. 138 str. + Oglasi. Cena 1 K 70 v.

Bil je to nekdaj naš „salonski" koledar in po svoji zunanji opremi je ostal še do danes, toda glede njegove notranjosti bi si želeli marsikaj. Čemu toliko leposlovja in še tako plitvega? Razen Cankarjeve črtice „Sošolci" in še tudi Novačanove novelice „Romantični intermezzo" bi lahko g. urednik vse drugo poslal med feljtonske enodnevnice. „Martinus" sicer trdi, da ni poet, pa mu ne verujemo. — Janko Lešničar je napisal „Nekaj o časnikarstvu in časnikih", M. V. Brezovnik je skušal poljudno očrtati težavni „Problem življenja"; „Kratek pregled važnejših dogodkov" je dobro skiciran in bi bil lahko daljši. Nerad pogrešam življenjepisnih črtic, ki so dajale prejšnjim letnikom stalno vrednost. O „ilustracijah" govoriti . . . no, letos je rešil umetniško čast — „Schichtov pritlikavček".

J. Poljanec.

Koledar družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani za prestopno leto 1912. Izdalo in založilo vodstvo. V Ljubljani 1911. 8⁰. 175 str. Cena 1 K 20 v.

Med članki, posvečenimi narodnemu delu, ima posebno važnost razprava R. Orla o „Jezikovni meji na Goriškem" z dodanim zemljevidom. A. Beg se spominja velike dobrotnice gospe Marije Vilharjeve, g. urednik pa umrlega utemeljitelja naše šolske družbe, dr. Josipa Vošnjaka. „Vestnik" nam polaga natančni obračun o delovanju naše največje vseslovenske organizacije, namenjene rešitvi ogrožene slovenske dece. V šolskem letu 1910./11. je družba vzdrževala in podpirala 10 otroških vrtcev s 1329 otroki in sedem ljudskih šol s 1716 učenci ob sklepu leta. Podružnic je bilo — 197.

Slovenski sokolski koledar za leto 1912. Uredil dr. Gv. Sajovic. VII. letnik. V Kranju 1911. M. 8⁰. 166 str. Cena 1 K.

Poleg običajne koledarske vsebine prinaša letošnji sokolski koledar v strokovnem delu Moletovo „Sokolsko himno" in članke dr. P. Pestotnika (Ob 50-letnici češko-slovanskega sokolstva), dr. V. Murnika (Nekaj o slovenskem sokolstvu), dr. Gv. Sajovca (Iz naše kronike l. 1911.), opise sokolskih domov v Prvačini, v Il. Bistrici in Domžalah. Poučna je statistika o telovadbi Slovencev na srednjih šolah, o slovanskem sokolstvu, o inorodnih telovadnih organizacijah in o slovanskem sokolskem časopisju. — Po svoji bogati vsebini in njeni spretni ureditvi gre med našimi strokovnimi koledarji sokolskemu brezdvomno prvo mesto!

—in—

Fra. Lovro Mihačević, Po Albaniji. Dojmovi s puta. Zagreb 1911. Izdala Matica Hrvatska. V 8⁰ 141 str.

Zanimiv in poučen spis je ta s slikami opremljena monografija o Albancih ali Šćipetarih, kakor se sami zovejo. Kolikokrat čitamo o tej nemirni pokrajini in nje svobodoljubnih prebivalcih v časnikih, ne da bi vedeli kaj natančnejšega o njih samobitnosti. Tu pa nam v lahkotnem slogu pripoveduje izvrsten poznavalec o deželi in ljudstvu, ki ga pozna ne samo s potovanja, ampak tudi iz službenega poslovanja med tem narodom. Mihačević je namreč provincijal frančiškanske provincije v Albaniji in je že 14 let preživel med tem narodom. Zato pa je spis vseskoz zanimiv in menim, da se bo vsakemu bralcu godilo tako kakor meni, da knjižice ne da prej iz rok, dokler je ne prečita. Prvi del je potopisnega značaja; v njem pri-

poveduje pisatelj o svojem potovanju po Albaniji od Skadra doli do Janine in Preveze in na drugi strani od Prizrena v Skadar. Nato sledi poglavje o ustroju katoliške cerkve v Albaniji in končno najvažnejše: o razmerah v Albaniji, o narodnih običajih, o narodnih pesmih in pregovorih ter o sodobni književnosti. Kakor njih dežela, tako so tudi Albanci v kulturnem oziru nekak izoliran narod; drže se starih običajev in narodne tradicije, slično kakor ostali balkanski narodi. A pogrešajo še vedno neodvisnosti, do kakršne so se povzpeli že drugi narodi na Balkanu. In prav v tem oziru nam pisatelj na več mestih odkriva, da si žele Albanci avstrijske uprave (str. 30) ali vsaj krščanskega vladarja: „Dok se velevlasti natežu in nadmudruju medju sobom, mi jadni Albanci ostadosmo u ovom žalosnem stanju, gdje su se oko nas oslobodile ropstva sve druge posestrime zemlje!“ (str. 55). V prosveti so daleč zaostali; krvna osveta, pobratimstvo, „besa“ (trdna vera) itd., vse to živi še tako čvrsto kakor pred tisoč in več leti med starimi Ilirci. Krščanski nazori so čudno pomešani z moslimskimi in nekrščanskimi. Tujo stvar ti Arbanas rad ukrade, a za živ krst ti posta ne prekrši; za malenkost ti ubije človeka, a prav tako je pripravljen, dati svoje življenje za vero, če mu jo kdo žali; prešuštvo smatra za velik zločin, a dve ženi imeti mu ni greh (str. 106). Narodne pesmi proslavljajo junaka Jurija Kastriotića Skenderbega, ki jim je pravi kraljevič Marko srbske narodne poezije. Končno par pregovorov kot vzor albanščine: E dretta ri si voj mi uj. (Resnica plava ko olje na vodi.) — Pi rakii e men mos pi. (Pij žganje, a pameti ne popij!) — Lergh syve, lergh zemret. (Daleč od oči, daleč od srca.) — Knjigi je dodana zemljepisna karta albanskega ozemlja, ki pa ne stoji na višku sedanje kartografske tehnike. *J. Wester.*

Razni zapiski.

† **Dr. Edvard Volčič.** Nepričakovano nam je došla iz Novega mesta tužna vest, da je dne 22. novembra 1911 umrl za srčno kapjo deželnosodni svetnik dr. Ed. Volčič, v starosti triinpetdesetih let. S trnjem je bila posuta pot njegovega življenja; v neumornem delu je iskal utehe, in vsi ki smo ga poznali, smo ga spoštovali in občudovali njegov idealizem. Na vseh postajah svojega službovanja se je dejanski zanimal za družabno in gospodarsko življenje, snoval je posojilnice, v Ljubljani je deloval v odboru „Glasbene Matice“, v Novem mestu je ustanovil matično glasbeno šolo, ki pa ni imela zaželjenih uspehov. — Volčič je bil literarno jako delaven. Svoje spise razne vsebine je priobčeval v „Slov. Narodu“, v „Letopisu“ Mat. Slovenske, v starejšem „Slovanu“, v „Kmetovalcu“ in drugod. Največje pa so njegove zasluge za slovensko pravno literaturo; najboljše svoje moči je posvetil društvu „Pravniku“ in njegovemu glasilu, mesečniku „Slovenski Pravnik“. Za „Zbirko avstrijskih zakonov v slovenskem jeziku“ je priredil tri knjige: Civilnopravdne zakone (IV), Zakone o javnih knjigah (V) in Predpise o nespornih pravnih stvareh (VI). Razen tega je osnoval „Poljudno pravno knjižnico“ za širše občinstvo, ki je dospela do 16. zvezka. Nekaj njegovih pravnih zbirk je izšlo tudi v hrvatski priredltvi. Več let se je Volčič resno bavil z našo pravno terminologijo. Nekatere izraze je „Zvonov“ kritik zavrnil

(1911, str. 217, 609), kar je dalo povod manjši jezikoslovni praski. — Naj ne ostanejo mnoge žrtve vztrajnega in nesebičnega delavca ter njegovega založnika brezplodne! Časten mu spomin! *Š.*

† **Martin Petelin,** umrl 30. nov. 1911 v Ljubljani, zasluži kot primerno strog a jasen profesor in nekaj let vestno in natančno svoj posel izvršujoč blagajnik naše šolske družbe sv. Cirila in Metoda, da posvetimo par vrstic njegovemu spominu. Dovršivši vseučiliške študije je bil vstopil v jeseni 1885 za suplenta na državni gimnaziji v Ljubljani. Ko je oskrboval profesor A. Bartel s sodelovanjem nekaterih stanovskih tovarišev tretjo pomnoženo in popravljevo izdajo Janežičevega nemško-slovenskega ročnega slovarja, je bil kot sotrudnik pri tem podjetju udeležen tudi pokojni Petelin. Leta 1892. je bil nameščen na novomeški gimnaziji, a leta 1897. premeščen na ljubljansko prvo. V zadnjem letnem poročilu, ko je bil še v Novem mestu (1896/97) je bil začel s priobčevanjem kataloga učiteljske knjižnice (nadaljeval ga je po njegovem odhodu prof. Virbnik). V Ljubljani se je prof. Petelin posvetil sodelovanju pri Ciril-Metodovi družbi in je pri 15. skupščini v Radovljici že poročal o družbinih računih za upravno leto 1899. Enako poročilo je imel pri 16. skupščini v Mariboru in pri 17. skupščini v Ilirski Bistrici. Poslej je sicer še vodil družbine račune, toda poročilo o računih je pri 18. skupščini v Litiji podal v njegovem imenu g. Ivan Svetina in pri 19. skupščini v Žalcu je radi bolehnosti oficijelno dal prijaviti svoj odstop od blagajništva. Bolehati je bil začel 1900 in je 3. novembra tiste jeseni dobil dopust in se podal v Dubrovnik (Gruž) iskat zdravja v milejšem podnebju; toda namesto, da bi ostal tam do pozne pomladi in popolnoma izrabil svoj dopust, se je vrnil, ko smo imeli še tukaj sneg in zimo, in je tako precej izkazil namen dopusta in vidni vpliv južnega podnebja. V jeseni 1901 je zopet nastopil službo in vzdržal skozi 5 semestrov, a v drugem semestru 1904 ga je bolehavost zopet prisilila na dopust; toda že v jeseni 1904 se je zopet posilil v službo ter jo z velikim naporom opravljal še nad tri semestre, da so ga poslali 30. aprila 1906 iznova na dopust in po nad dveletnem dopustu, ker ni bilo upati na izdatno zboljšanje ali popolno ozdravljenje, naposled v stalni pokoj, ki ga je užival nad tri leta. V večni pokoj naj mu sledi blag spomin!

† **Rudolf Vrabl.** Na Vranskem v Savinjski dolini je po dolgem bolehanju dne 13. decembra 1911 umrl R. Vrabl, plemenit učitelj in kremenit značaj. Rodil se je l. 1877. pri Sv. Miklavžu v Slov. goricah, učiteljišče je dovršil v Ljubljani, kjer je bil do leta 1903. suplent na mestnih ljudskih šolah. Nato je služboval osem let na Vranskem; bil je predsednik „Savinjskega učiteljstva društva“ ter vranske Ciril-Metodove podružnice. Vrabl se je odlikoval tudi kot mladinski pisatelj. V letih 1900—1904. je izdal pet knjižic: Božično darilo, Sveta noč, Vstajenje, Čujte nas, Izgubljena sreča in je bil marljiv dopisnik raznim listom. — Daljši nekrolog mu je posvetil „Učiteljski Tovariš“ v zadnji številki lanskega letnika.

„Slovenski ilustrovani tednik“ je poklonil svojim novim plačujočim naročnikom za nagrado slike Prešerna, Gregorčiča in Jurčiča. Slike so v dvobarvnem tisku lično izvedene in primerne za šole, javne in privatne salone. Lepi ideji želimo mnogo uspeha, saj je naročnina (celotna 8 K, polletna 4 K) za bogato ilustrovani list razmeroma nizka.

Pastúškin:

Adriji v album.

„Imeli smo ljudi, v poljani cvet.“
Brez ljube Kette, s puškico na rami
je sklanjal se nad tvojimi vodami,
da vidi tebe, sebe, domek, svet?

To gre naj rakom žvižgat, kosom pet.
Jaz vidim blaženo te med ženami.
Juh, kaj prešernosti mi v duši drami,
kaj smeha sinjepolti tvoj šepet!

Te grudi mokrožidanega kova,
lasje sciganjeno-kobiljih žim,
premodro-belčkani; obala nova,

devištvo v golt srčnó zaluči jim! . . .
Ti, Adrija, ti si vesela vdova,
a narod moj, kdo ve, če je Maksim?

Prijateljski sonet.

Tako mi, bratje, delate špalir;
lepo donijo vaši mi govori:
„Življenja si, prijatelj, natovori
in jaši voljo preko vseh ovir!“

A ne veruje vam srca nemir
in ve, da so le poza vam nazori,
papirnate izkušnje a priori;
za sliko bi prodali mi — okvir.

Sicer pa vas imam še zmerom v čisli,
že raditega, ker me veseli,
da ne tajijo vam obrazi kisli,

kar sem dognal že prej za naše dni:
kedor živi življenje, ga ne misli,
in kdor ga misli, ta ga ne živi.

Impresijonist.

Si ti, življenje, škratek šaroperni,
ki noče v mrežo mojih bujnih boj?
Pa si le vanji, kaj? pa si le moj —
sevé, sevé, v razdalji le primerni.

Sevé, sevé, v bližini vidoverni
ta kras, očem užitek in napoj,
sesuje v pikic se bodeč nebroj
in zareže se madeži stoterni.

Čemu bi si tajil? Moj temni jaz
dnem za goró čez platno v goste jaše:
od blizu vidim se očesu mas

bohem, ki z grehom svoja ledja paše,
od daleč prerok, ki bo novo gaz . . .
O platno, platno, ogledalo naše!

Ivan Cankar:

Monna Lisa.

(Dalje.)

Ko sem šel tisti večer iz pisarne ter stopil iz veže na ulico, sem ugledal Bennatija skoraj nos ob nos. Odskočil je za korak, nato pa me je zgrabil za roke ter jih je stiskal in stresal po svoji gnusni navadi.

„Ali je mogoče? Ali je mogoče?“

„Pozdravljam!“ sem rekel in nisem vedel, kaj bi.

„Tolikokrat sem te videl, hitel sem za teboj, iskal sem te, pa si izginil kakor megla . . . kakor vešča v grm!“

„Kje videl?“ sem se začudil.

Nato se je začudil sam še bolj, tako da je tlesknil z rokama ter povzdignil oči.

„Kje videl! Ali nisi bil pod mojim oknom vsak večer? Kaj večer — pol dne in pol noči! Saj ne vem, če si prihajal nalašč pod moje okno; morda si se tam le izprehajal, ker ti je cesta všeč, dasi nič posebnega ni ta naša cesta in temna je in ozka in tlak je ves razdejan . . . To mestno gospodarstvo! Magnatom elektriko, nam petrolej, pa še ta skopo merjen!... Sploh pa ima vsak človek svoj poseben okus; jaz, na primer, se najrajši izprehajam po kolovozih na ljubljanskem polju; včasih obtičim do gležnjev v blatu. Zakaj bi se ti ne izprehajal po naši cesti? Morda študiraš ljudstvo, njega pocestne šege in navade . . . ti, ki stojiš takorekoč sredi kulturnega viharja in gledaš z drugačnimi očmi nego mi, ki smo, kako bi rekel, le smeti v domačiji človeštva . . . V nedeljo, na primer, sem bil v Jakopičevem paviljonu . . . ali si bil že tam?“

„Ne vem!“ sem odgovoril. Ploha me je bila vsega omamila.

„Kako . . . ne vem!“ se je začudil, skoraj prestrašil. „Tak dogodek, mejnik bi rekel . . . pa bi šel človek mimo ín bi pozabil... Ali, prijatelj, ne varaj me! Poznam te, vidim tvoj nasmeh!“

Nisem se bil nasmehnil; njegove besede so mi padale kakor trda toča v obraz, tako da je bil ves leden.

„Misliš si: kaj bi razodeval visoke občutke ljudem, ki stoje takorekoč pod hribom, ko se ti razgleduješ po vesoljnosti? . . . Toda vprašam te: čemu bi tudi pohleven črviček ne pogledal v

solnce? . . . Ko sem bil v paviljonu, sem občutil vso svojo nevrednost. Kakor cestninar v cerkvi . . . Še svojemu srcu si nisem upal reči: glej, to je umetnost, je lepota! Kaj veš, cestninar, kaj je lepota! Poklekni in moli! . . . Prosim te, prijatelj, nikar me ne zasmehuj! Ti, seveda, stojiš pokonci pred lepoto, kakor pravičnik pred Bogom . . .“

Nenadoma se je čudno spačil njegov obraz; zadobil je nekako odurno, zlagano, čisto beraško ponižnost.

„Kako bi sodil umetnost, ko si jo gledati komaj upam? Ti pa si učen in moder, stojiš takorekoč sredi kulturnega viharja . . . Prijatelj! Jutri bo praznik in ob nedeljah in praznikih, saj veš, se zanimam za umetnost . . . stopim v božji hram. Ali bi ne hotel, ali bi se ne ponižal . . . ne, previsoka je prošnja!“

„Kaj bi rad?“ sem vprašal; sam sem čutil, da se mi glas trese od srda in studa.

„Ali bi ne hotel pomagati tem mojim nevrednim očem, da bi gledale, kakor se lepota spodobi gledati? . . .“

Še preden je vse do kraja zblebetal in zvihral, mi je bilo pri srcu, da bi zavriskal in da bi objel to ostudno črnkasto gobezdalo. Ko sva se poslovila, sem mu tudi jaz krepko in prisrčno stisnil obedve roki.

Takrat sem bil prepričan, da je čisto navaden tepec, kakor jih hodi po svetu brez števila. Vesel je sam svojih besed, spakuje se, ker mu je prirojeno. Vse tisto blebetanje o paradižu, o kajbici, o skrivnostnem vrtu, vse samo spakovanje brez misli in brez namena. Senca je, pa sem mislil, da je človek; megla je, pa sem mislil, da je zid.

Poglavitno vprašanje je zdaj bilo, če pride ona z njim. Če pride, sem rekel v svojem srcu, je prag za menoj, sem stopil v vežo, v izbo, v paradiž. Kajti sklenil sem bil . . . vrag vedi, nekaj čudnega sem bil sklenil: da se jima priklenem za peta kakor senca, kakor pes. Če bi se trikrat otresla, bi se trikrat povrnil; vrtil bi se krog obeh prav kakor senca opoldne. Kaj spodobnost, kaj ponos, kaj stanovski ugled! Pričo ljudi, na očitni cesti se ga oklenem pod pazduho ter ga ne izpustim. Če me zmerja, če vpije nad menoj, se mu vljudno priklonim, se mu prijazno nasmehnem: „Da, gospod, koristno je in dobro, če si človek malo pljuča razkriči; zdravniki so potrdili. In hude besede niso greh; mlajši župniki celo pravijo, da je Bogu dopadljivo, če recimo prijatelj pozdravi prijatelja: O hudiča, kod si pa hodil? . . . Kar kriči, kar razmahni se, saj vem,

da vse drugače misliš!“ In če bi me pred pragom pehal in suval, kakor je pritlikav, bi ga narahlo odrinil, bi se mu vljudno priklonil in prijazno nasmehnil ter bi rekel: „Zmerom je zdravo, gospod, da se človek malo izmuči in razgreje, posebno takole pod večer; kajti pisarniško življenje ubija, napravi človeka mehkužnega. Le nikar se ne boj zamere, saj vem, da ne misliš name, temveč na svoje zdravje!“ — Take reči sem bil sklenil.

Spal sem tisto noč slabo in vstal sem, ko se je komaj danilo. Nebo je bilo čisto jasno, le na vzhodu so se vžigale tenke rdeče meglice.

Šel sem v kavarno ter sem tam od šestih do devetih gledal na uro. Ob devetih sem se napotil v drevored in sem se jezil na ljudi, ker so bili vsi prazniški, solnčni in spomladanski, kakor da bi nikoli ne bilo na svetu Monne Lise in njenega spoznanja. Tam od daleč, izza kostanjev, se je nenadoma zasvetilo nekaj belega, svetlega, kakor obraz; bil je žarek, ki je švignil izpod temnega listja preko debla. V tistem trenotku me je nekdo z vso močjo zgrabil pod pazduho.

„Ali si prišel? Ali ne lažejo moje oči? Stavil bi cekin . . . Pozdravljen, prijatelj! Tudi moja žena te pozdravlja. Toda ona . . . saj veš — ženska! Ženske se ne zanimajo za umetnost, niti ne ob nedeljah in praznikih. Zanimajo se rajše za mačke, za pse, za papige. Moja, recimo, se zanima za dišave. Pomisli, kaj ti pravi — da ima vsak človek svoj poseben duh, kakor svoj obraz in svoj glas? Rekel boš, ali pa si vsaj misliš, da je to pasja modrost . . . pa vendarle je čudno! . . . Ali pojdeva takoj? Ali se odkriješ v paviljonu? Jaz ne!“

Govoril je tako naglas, vse v eni sapi, da so se ljudje smehljaje ozirali. V prvem hipu me je hudo zadelo v srce, da je bil sam in gnusil se mi je blebetavec ves, kakor je bil: priskutno sladki, zlagano ponižni obraz, nemirne oči, ki nikomur niso pogledale v lice, in posebno še glas, ki je cmokaje in hlastaje spremljal brezmiselne besede. Ali prav v tem dolgem in brnečem blebetanju sem se vzdramil in zazdelo se mi je koristno, da je prišel sam. Če bi bila prišla z njim in bi se ravnal po svojih ponočnih namerah in mislih . . . milost božja! Vse bi bilo izgubljeno, takoj; prvi pogled bi rekel in prvi smehljaj: „Bratec, zlata jabolka niso lesnike za paglavce!“ In on bi se krohotal, po tenkih bedrih bi se tolkel in bi oznanjal v svoji neumni odkritosrčnosti: „Saj sem vedel, saj sem vedel . . . prešestovati je hotel, pa ni znal!“ . . . Zdaj je bil

sam in me je streznil. Oklenem se njega najprej, sem rekel, primem ga in ga več ne izpustim. Bodi on moj prag in moje stopnice! Kolikor je malo, vsaj nekaj je, kar naju od te ure druži — ta žalostni paviljon za umetnost. Pa če bi bila krčma ali ječa, ali če bi bil obcestni jarek opolnoči, vseeno je!

Še zdaj ne vem, če se je gnusoba res zanimal za umetnost, vsaj ob nedeljah in praznikih, kakor je pravil. Vse njegove besede so bile take, da jih je človek lahko na dlani ogledoval, pa nazadnje ničesar pametnega ni videl. Če je bila sama gola neumnost, mu nikar ne zameri Bog; ali zdaj se mi vse zdi, da je bilo zadaj za vsem tem kvasanjem in hlastanjem, za vsem tem spakovanjem nekaj prav posebno umazanega — vrag vedi kaj!

Stopila sva v paviljon. Odkril se je globoko že na pragu, hodil je po prstih, glavo je držal postrani. Govoril ni več tako naglas, kakor na cesti, ali šepetal je cmokaje, sikaje in sopihaje, da so ljudje mršili obrvi ter pokašljevali.

Hodila sva počasi iz izbe v izbo, on je kazal sem, kazal tja z svojo dolgo, koščeno roko. Videl nisem ničesar nego okvirje, barvo, luč in par širokih ženskih klobukov. Ali trudil sem se, da bi razumel njegovo šepetanje in da bi mu odgovarjal po pameti. Kar je vprašal in kar je povedal, je bilo vse tako čudno zveriženo in tako nenadno, da nisem vedel, če se norčuje, ali če je norec.

Zatisnil je s prstom desno oko, nagnil glavo na levo ramo ter pokazal na sliko, ki je bila čisto navaden portret.

„Ali vidiš?“

„Da!“

„Pazno poglej, samo z levim očesom!“

Tudi jaz sem zatisnil desno oko.

„Kaj vidiš?“

„Portret je . . . ženska, nič posebno lepa . . .“

„Ne, ne . . . seveda, ti gledaš z drugačnimi očmi, ker stojiš takorekoč . . . Ali se ti ne zdi, da je umetnik hotel pravzaprav naslikati repo?“

„Repo?“

„Tisto podzimsko repo mislim, tisto ploščato, široko, ki ima zgoraj šop, spodaj čop . . . Ali se ti ne zdi?“

„Prav zares, da se mi ne zdi! . . . Ženski obraz je, kakor tudi ga ogledujem . . . pa če bi ga z nosom gledal!“

„Ne zameri, prosim, ne zameri nevrednežu! Ti seveda, ki takorekoč . . . ti vidiš drugače . . . vidiš lepoto, jaz repo!“

Nenadoma se je tako zdrznil ter se me oklenil, da sem se prestrašil. Kazal je s trepetajočo roko.

„Tam, tam!“

Na steni je visela v skromnem okvirju majhna, precej navadna slika; slika tiste vrste, ki takorekoč molče; človek gre mimo in ne ve, kaj bi rekel. V katalogu je bilo napisano: „Breze v mraku“.

Izpustil je mojo roko, skljućil se je v dve gube, strmel je na tiste „breze v mraku“ in je težko sopel.

„Kolika lepota, kolika lepota!“

„Čedna stvar!“

„Čedna stvar, ne zameri! . . . Seveda, ti gledaš drugače . . . Ali moje oči, te moje nevredne oči so ugledale nebesa . . . pokleknil bi človek! . . . Ti seveda . . . vsa višja so tvoja nebesa! . . . O da bi mogel zakleniti človek to lepoto v svoj tihi hram, v svoj skrivnostni vrt, da bi jo molil vsak večer, vidno znamenje nevidne lepote božje!“

Tolika navdušenost se mi je zdela neodkritosrčna in odurna; toda navsezadnje . . . še za vse drugačne stvari so bili navdušeni ljudje. In zaradi visokih besed... saj ne ve, kako se mu opleta jezik.

Nobene slike ni maral več videti, tudi govoril je edino še o „brezah v mraku“ ter kako in kje bi visela slika v njegovem „skrivnostnem vrtu“. Tudi na cesti je govoril dalje, samo glasneje. Spremil sem ga prav do doma; ko sva se v veži poslovila, je bilo blizu enajstih dopoldne. Natihem sem upal, da me povabi za trenotek seboj, vsaj na čašico predjužinske slivovke, če ne drugače; ali upal nisem tako močno, da bi bil žalosten, ko je s tenkimi, krivenčastimi nogami odhitel po stopnicah.

Še tisti dan me je obsenčila misel, ki sem jo nazadnje res izvršil. Računil sem dolgo in tehtno. Bilo je nadvse jasno, da si moram najprej osvojiti njega, kakor je, priskutnost in gnusoba. Osvojiti si ga, čisto ga prikleniti nase. Ne z enim samim mahom, kar izza hrbta, temveč previdno, polagoma, korak za korakom. Res je morda zvitorepec; ali še v vsakem zvitorepstvu je bilo vse polno otroške lahkovernosti. Sklenil sem, da kupim tiste bedaste „breze v mraku“ in da jih poklonim gnusobi.

Ker je bila razstava že skoraj ob zaključku, sem šel k Jakopiču in sem napravil to kupčijo. Nekoliko sram me je bilo; za tisti denar bi bil lahko dobil vse kaj drugega; tudi Jakopič sam je privzdignil obrvi in je narahlo zahrkal. Meni pa v tistih časih ni bilo do umetnosti in do stanovskega ugleda.

Ko sem romal z brezami proti stanovanju Bennatija, po tisti ozki, temni cesti z razdejanim tlakom, me je obšlo neprijetno čustvo — kakor da bi šel miloščine prosit. Pomislil sem, če ne bi bilo boljše, da bi to nevšečno skrpucalo, ki mi je bilo v roki težko kakor kamen, oddal postreščku in zraven še lepo pismo, v katerem bi z vso skromnostjo in na takten način poklonil skrivnostnemu vrtu to vidno znamenje nevidne lepote božje. Vez hvaležnosti bi ne bila nič slabejša . . . sam je rekel, da je hvaležnost najlepša čednost na svetu. In bolj taktno bi bilo tako ravnanje, takorekoč bolj gosposko in umerjeno. To romanje, to trkanje na zaklenjene duri pa je vsiljivo, dvoumno — kakor da bi ponujal šopek dami, ki ne mara ne šopka in ne mene in ne ve, ali bi me zapodila, ali bi se z zlaganim smehljajem zahvalila.

Ob takih mislih sem stal v veži, skoraj že pod stopnicami. In še v dvomih, še v vsem neprijetnem obotavljanju sem vzdignil roko in sem pozvonil. Najmanj četrt ure sem stal pred durmi kakor obtoženec, ki čaka trepetajoč in prisluškujoč, da ga pokličejo pred sodnika. Ali ni stopil previden korak proti durim? Ali ni pogledalo radovedno oko skozi ključavnico? Ali niso zašepetali pritajeni glasovi?

Nanagloma in truščema so se odprle duri, tako da sem se prestrašil ter odskočil za korak. Pred menoj je stal Bennati v dolgi pisani halji; njegov obraz se mi je zdel ves spremenjen; glava sklonjena, ustna stisnjena, pogled teman in sovražen. Morda se mi je tako le zdelo, zakaj v tistih časih sem bil omamljen in sem slabo videl, kakor sem že povedal. Tudi on je odskočil za korak, nato pa mu je sama cukrena sladkost nabrala lice v tisočere gube.

„Ti, prijatelj? Kako dolgo sem te čakal, s kolikim hrepenenjem! Vsak sleherni večer sem te videl, odpiral sem duri, prisluškaval v vežo . . . Naposled! Pozdravljen v moji skromni domačiji, nevredni, da bi jo počastil učenjak, ki stoji takorekoč . . .“

Zgrabil me je pod pazduho, vlekel me je v prvo izbo ter me posadil na zofo. Izba je bila opravljena zelo preprosto in po mojih mislih tudi zelo neokusno; kakor da bi bilo pohištvo po golem naključju zneseno iz vseh časov in vseh krajev; nemirno je bilo vse, gostobesedno in zlagano, kakor gospodar sam.

„Kateri angel ti je bil pokazal k meni pot? Srečen sem, tresem se od sreče, takorekoč . . .“

Spet se mi je vzdigal v prsih gnus, ker sem čutil, da so vse besede nemarno zlagane, da je bil tudi pozdrav zlagan. Nerodno in v zadregi sem odvijal omot in nisem vedel, kaj in kako bi rekel.

„Prinesel sem ti . . . Zadnjič si bil tako navdušen, da sem si mislil: zakaj bi mu ne napravil te male, čisto male prijaznosti? Take malenkosti . . . rekel bi, taki bonboni utrjujejo prijateljstvo. Sprejmi iz mojih rok . . .“

Ugledal je „breze“, opotekel se je, zgrudil se na zofo, položil roke na kolena, nagnil glavo globoko na ramo ter zamižal. Zdelo se mi je celo, da je njegov obraz bolj siv in star, nego po navadi.

Planil sem, škočil k njemu ter ga stresel za rame.

„Prijatelj . . . za božjo voljo!“

Ozrl sem se po izbi; tam nekje je stal vrč poln vode.

„Prijatelj . . . prosim te . . . nikar!“

Škropil sem na vso moč, da je curljala voda preko čela mimo nosa ter kapala od tenke brade na telovnik. Polagoma in počasi je vzdignil trepalnice, pogledal me je srepo z motnimi, tujimi očmi, kakor iz sanj. In je šepetal težko sopeč:

„Prijatelj . . . o prijatelj!“

In nenadoma, kakor da je bil siloma zbral vse svoje poslednje moči, je razprostrl roke ter je planil pokonci v svoji dolgi pisani halji.

„Prijatelj . . . dobrotnik!“ je zakričal in me je objel tako tesno krog vratu, da si je otiral svoja mokra lica ob mojih.

Mene je zazeblo od studa. Ali objemal sem ga tudi sam — kako bi drugače? Kakšna gnusna komedija!

Vzdramil se je, ozrl se po izbi, ozrl se name in njegove oči so bile vse solzne.

„Torej ni še, ni še prijateljstvo prazna beseda, z dimom in vetrom bežeča! Torej ni še, ni še izumrla dobrotnost, tista sveta, čista dobrotnost, ki otira tuje solze in ne misli na svoje!“ . . .

Najrajši bi mu bil pljunil v obraz; toda prigovarjal sem mu in tolažil sem ga z rahlim, mirnim glasom.

„Zakaj se vznemirjaš, prijatelj? Taka malenkost . . . ni vredno, da bi človek govoril, kaj šele, da bi omedleval . . . Če bi ti prinesel bogastva, zaklad izpod Krima, ne rečem . . .“

Postavil se je predme ves užaljen, grenak.

„Malenkost? Malenkost! . . . Kaj je veliko, mogočno, nadzemsko? Umetnost, lepota, dobrota, nebesa — malenkost! . . . Ali veš, prijatelj, da si mi rešil življenje, pravkar, v tem trenotku? Od tiste blagoslovljene ure, ko sva stala pred to podobo, pred tem vidnim znamenjem . . . ni bilo v moji glavi nobene misli več, v mojem srcu nobenega poželenja več, nego: breze! Breze v mraku!“ Ali veš, kaj se pravi zaljubljen biti z vso vročo strastjo svoje krvi,

tako da je v človeku le še ena sama misel, kakor zagozda? Jaz sem bil zaljubljen v „breze“, kdo drugi je zaljubljen v Rembrandtovo Saskijo, kdo tretji morda v Monno Liso . . .“

Mrzel curek se mi je prelil po hrbtu.

„Koprnel sem, bolan sem bil, hujšal sem . . . poglej to lice!“

Prijel se je s palcem in kazalcem za ohlapno lice.

„Koža! . . . Ali kaj bi zdaj s temi grenkimi spomini? Stran, sence! . . . Ves čas mi je šepetalo v srcu, da pride ob poslednji uri odrešenik, dobrotnik . . . zdi se mi celo, da sem videl v sanjah tvoj obraz . . . In glej, prišel si! Daj, prijatelj, najbližji mi, najdražji, da te objamem še enkrat, da te pritisnem na to svoje srce, ki gori od hvaležnosti, kakor je gorelo od koprnenja!“

Tako mi je bilo, da bi mu z nohti razpraskal obraz, odpraskal in odluščil mu to sivo kožo, zato da bi videl pravi obraz, ki je bil čisto gotovo ves drugačen . . . nad vse nesramen, zloben in posmehljiv. Neumnost, pa če je za ped debelo nakidana, je zmerom le omet na hudobnosti in zavratnosti.

Ko me je bil objel, se je povrnil k „brezam“. Obrisal si je dlani ob haljo, prijel je okvir oprezno s palcem in kazalcem ter je držal sliko z iztegnjenima rokama daleč od sebe; tudi glavo je nagnil daleč nazaj ter je napol zatisnil oči. Ves obraz je razodeval otroško ginjenost; ustna so šepetala komaj razumljive besede.

„Malenkost! . . . Razodetje božje — malenkost! . . . Ta luč . . . kakor od onstran življenja, iz pokrajin nadzemskih . . . O ti moj vrt skrivnostni, kako boš sprejel takega gosta, kako ga boš pozdravil in ovenčal, kje mu boš prlpravil vredno prebivališče? . . . Kaj je Rembrandtova Saskija, kaj Monna Lisa?“ . . .

Vztrepetal sem. Ali je bil res z belim očesom pogledal skozi špranjo mojega srca? Ali je bil morda že koj od začetka vse do kraja izpregledal in razumel? Vse razumel ter uganja zdaj svoje burke z osleparjencem, ki je mislil slepariti? Pogledal sem mu v oči, ali v teh očeh je bil še zmerom tisti neumni, skoraj slaboumni izraz, ki ni razodeval prav ničesar. — Udaril se je z dlanjo po čelu, položil je sliko na mizo ter je hitel v drugo izbo.

„Lida! Lida!“

Koj nato se je vrnil s tako urnim korakom, da se je zapletal v svojo pisano dopetačo. Pograbil je sliko, držal jo je narobe daleč od sebe ter se je vstopil široko na prag. Molčal je kakor v zelo slovesnem trenotku; v obraz mu nisem videl. Narahlo sem stopil bližje, da bi mu pogledal preko rame.

(Dalje prihodnjič.)

Jos. Premk:

Krona v višavi.

(Dalje.)

Jesensko solnce je sipalo svoje medle žarke po pokošenih travnikih in golih njivah, tupatam se je že sukalo v lahnem vetriču odpalo rumeno listje in tako tiho in mirno je bilo po vsej dolini, kakor da so se Zlatopoljčani izselili.

Dominik in Jakob sta stopala po stezi ob vinogradu molče in samo včasih se je ozrl Jakob, kakor da hoče kaj povedati; a ker je gledal Dominik temno in zamišljeno v tla, ga ni motil in se je le zdajpazdaj pazno ozrl tja proti brdu, kdaj se prikaže izza drevja Mohorjeva hiša.

Ko sta dospela do plota in se je zasvetila rumenkasta hiša že čisto blizu, je Jakob postal in se ozrl na Dominika, ki je hodil zadaj.

„Ali stopiva nekoliko k Mohorjevim?“

Dominik je pogledal začudeno okrog sebe, kakor da se je prebudil iz sanj in ni dolgo odtegnil pogleda od Mohorjeve hiše. Jakob je gledal v njegove široko razprte oči in je zapazil, da je dvakrat zganil z ustnicami.

„Pa pojdiva!“ je prikimal naposled in zopet sklonil glavo nizko na prsi.

Kodrast pes, ki je ležal na koncu hiše, je zalajal, da se je razleglo po dolini in napravil proti Dominiku par velikih skokov; a ko je spoznal Jakoba, je zamahnil z repom in legel pod bližnje drevo.

Na hišnem pragu se je prikazala ženska, a ko je zagledala gosposkega prišleca, je prav tako hitro zopet izginila.

Jakob se je nasmehnil in se je obrnil proti Dominiku.

„Mohorka je bila in te ni spoznala. Seveda, pred štirimi leti, ko si bil zadnjič doma, nisi imel ne brk ne očal, še jaz bi te ne poznal kje v tujem kraju.“

„Pa so nekaj popravili,“ je opomnil Dominik in pokazal na hišo.

„Gornji del so prenovili,“ je pritrdil Jakob. „Manica navadno šiva v gornji sobi; a prej je bilo vse leseno in nerodno. Sin se bo spomladi oženil, mlajši pa je pri vojakih.“

V veži ni bilo nikogar, samo dim, ki se je dvigal iz peči, se je valil pod zakajenim, obokanim stropom v oblakih, da je Dominik zakašljal in si pritisnil robec na usta.

„No, ali ni nikogar?“ je glasno izpregovoril Jakob in odprl vrata v izbo.

Mohorka, suhljata ženica s svetlimi očmi, je stala ob peči in prijazno prikimavala. Šele ko je pogledala Dominika bliže, je sklenila roki in pogledala v strop.

„O, kdo bi si mislil! Ti si, Dominik? Jaz pa sem mislila, da gre živinski doktor, ker je v vasi poleglo že čez dvajset prašičev. Pa da si prišel tako nenadoma! Glej, pripravila bi bila kaj, tako pa —“

„Le pustite, mati, saj takoj greva!“ jo je prekinil Jakob.

„O, saj sta komaj prišla!“ se je začudila Mohorka in pobrisala s predpasnikom klop in mizo, dasi ni bilo nikjer prahu. „Sedita nekoliko, sedita, da pokličem deklini!“

In izginila je iz izbe kakor veter. Hip nato je že klicala zunaj hiše zateglo in glasno:

„Oj, Cila, Cila! Manica! Hitro!“

Ko se je vrnila, je prinesla vina in kruha in čez ves njen obraz je bil razlit tako sladek nasmeh, da je Jakob ni videl še nikoli tako židane volje.

„Kdo bi si mislil, da bomo imeli danes takega gosta!“ se je čudila in gledala venomer v Dominika.

Takrat so zapele v veži cokle in vrata v izbo so se odprla na stežaj.

„Oho, Cilka!“ se je zasmejal Jakob, a dekle je zardelo in videlo se ji je, da ne ve, ali bi vstopila ali zbežala.

„No, kaj stojiš tam.“ jo je opomnila mati — „kaj misliš, da Dominik ne ve, da človek pri delu ne more biti v svili?!“

Rdečelično dekle je odprlo ustnice in pristopilo počasi in nekako boječe.

„O, gospod Dominik —“

Dominik se ji je nasmehnil in ji ponudil desnico, a Cilka je odkimala in pokazala blatno dlan, a takoj nato se je obrnila proti materi: „Kje pa je Manica?“

„Poklicala sem jo,“ je odvrnila mati in se zopet zagledala v Dominika. „Pa pijta vendar,“ je silila. „Ali že veš Dominik. da se Jakob pri nas ženi?“

Cilka je povesila oči, a takrat je vstopila Manica, drobno, ljubko dekletce z rdečkastim predpasnikom in je obstala pri vratih.

Pogledala je Dominika in lice ji je pobledelo, in ko je pristopila in mu podala roko, se ji je desnica tresla.

„O, Dominik!“ je dejala komaj slišno in zardela ko mak.

„Vidiš,“ se je nasmehnil Jakob proti Cilki — „ta ima daljši spomin, takoj ga je spoznala.“

„Tako si drobna in slabotna. ali si bolna?“ jo je povprašal Dominik in oči so mu vtripale nemirno.

Manica je odkimala in je sedla poleg Cilke.

„Le pogovorite se,“ je dejala mati — „jaz moram nekoliko k ognjišču.“

Nato je odhitela in naglo zaprla vrata za seboj.

„In ostaneš dolgo časa doma?“ ga je vprašala Manica polglasno in boječe, ne da bi ga pogledala.

„Popoldne odidem,“ je odvrnil Dominik nekako v zadregi.

„Danes popoldne?“ sta se začudili obe hkratu in Manica je očitajoče pristavila:

„Popolnoma si pozabil na zlatopoljsko dolino.“

„Če bi bil pozabil, bi me danes ne bilo tukaj,“ se je izgovarjal in se zdajpazdaj zagledal v Maničino lepo lice in tiste plahe, ponižne oči, ki so se tako boječe umikale njegovemu pogledu. A kadar je opazila, da je uprt njegov pogled drugam, ga je gledala, ne da bi trenila, in mlade prsi so se ji dvigale in padale pod ozko jopico vedno nemirneje . . .

In tako je tekel pogovor počasi, nekako prisiljeno in vse tako premišljeno . . . in Dominik je večina molčal. Zdajpazdaj je prijel kozarec, trčil s Cilko ali Manico, izpregovoril par besed o tem in onem in umolknil, ko so vsi pričakovali, da jim pove kaj več o svojem življenju tam v tujini.

In ko je prišla zopet mati, je pogledal na uro in je vstal.

„Čas bo, dolgo sva se zamudila.

Mohorka ga je skušala sicer pregovoriti, da bi ostal saj par dni, a Dominik se je smehljal in odkimaval. „Ni mogoče, sicer se pa itak vidimo na svatbi,“ je dodal z nasmehom in pogledal Jakoba in Cilko.

Podal je roko Mohorki in Cilki in je pristopil naposled k Manici.

„In tudi ti, Manica, da mi ostaneš zdrava in pridna,“ ji je dejal in ji stisnil roko.

Manica ga je pogledala udano in rosno so se ji zasvetlikale oči. Hotela je nekaj reči, a ustnice so se ji stresle in glava ji je klonila na nemirne prsi.

„Zbogom Dominik,“ je dejala vendar skoro čisto tiho in ju spremila z materjo in Cilko do vežnih vrat.

„Čudno dobre volje je bila Mohorka,“ je dejal Jakob, ko sta stopala že spodaj med drevjem; a Dominik je gledal v tla in mu ni odgovoril. Pri plotu pa je obstal in se je ozrl. Na vežnem pragu je stala samo še Manica in tistikrat je zamahnila z belim robcem in izginila v hišo.

Dominik je stisnil ustnice še tesneje in ni vso pot izpregovoril besede.

Mati ju je čakala že na pragu, in kakor da sta preračunala natanko na minute, je pozvonilo pri fari poldne, ko sta prišla do hiše.

Oče je prišel okrog ogla in ko je zagledal zbrane, se je odkril in pričel moliti angelsko češčenje.

„Sedaj pa le notri, kosilo je na mizi,“ je dejala mati veselo in stopila sama naprej.

Dominik je odgovarjal pri obedu kratko in kmalu sta spoznala tudi oče in mati, da mu ni za pogovor.

„Ali sta bila pri župniku?“ je vprašal oče in pogledal Jakoba, kakor da hoče od njega izvedeti vzrok Dominikove slabe volje.

„Ne,“ je odkimal Jakob — „samo pri Mohorjevih.“

In Dominik je položil prvi žlico na mizo. Oče ga je silil in mati mu je prigovarjala, a Dominik se ni dotaknil več nobene jedi, vstal je od mize in je pričel hoditi po izbi z dolgimi koraki.

Mati in oče sta se spogledovala in tudi Jakobu je bilo težko in sitno, pa Dominik se ni zmenil za nikogar in je meril dalje sobo iz kota v kot.

Ko je oče odmolil, je obstal sredi sobe in namignil Jakobu.

„Poglej, če je voz že pripravljen, ob štirih odhaja vlak!“

Materi je postal obraz žalosten, in oče se je zagledal v drobtine na mizi in je mežikal hitreje.

„Torej misliš res že oditi?“ ga je vprašal in gledal vanj, kakor da mu ne veruje.

„I, seveda,“ je odvrnil Dominik in prisedel zopet k mizi. „Kaj naj počnem doma, ko je škoda vsake zamujene minute in dela imam toliko . . .“

Mati je zmajala s sivo glavo in si je brisala solzne oči. Naposled je pobrala krožnike in žlice in je počasi odšla.

„Če že res moraš iti,“ je pričel oče in gledal v tla — „pojdi v božjem imenu, pa piši kaj več, kakor si pisal sedaj. Glej, prišel si in niti sestre nisi videl, sestre Angele mislim, ki je pri stricu. No, pa saj praviš, da prideš na svatbo. Le pridi gotovo in glej, da ne pozabiš, saj veš, da te bo vse veselo.“

Tako mu je skrbno naročal oče in Dominik je poslušal molče in gledal zamišljeno v prašne jaslice, ki so stale v kotu še od Božiča.

Naposled je pristopil oče k njemu in mu položil desnico na ramo.

„Dominik, ali potrebuješ mogoče kaj denarja?"

Dominik ga je pogledal začudeno in je odkimal. „Kaj še! Mar mislite, da sem prišel zaradi tega?"

„Ne, ne mislim," se je izgovarjal oče — „vem, da že lahko zaslužiš, a tako sem menil, ker si namenjen tako daleč. Nekaj imam vedno na strani in tudi ko prepišem posestvo, se ne boj, da bi na tebe pozabil. In kar imava z materjo svojega na strani, bo tvoje, Dominik, potem pa lahko prepustiš Jakobu ali pa sestri, kakor boš hotel. Prepisal bom na Jakoba, seveda, a zaradi tega ne imej nikakih napačnih misli, tudi Jakob je komaj čakal, da te zopet vidi, in vedno bo vesel, kadar prideš."

Še nekaj je menda hotel povedati oče, a tistikrat je vstopil Jakob in naznanil, da je voz pripravljen.

„Saj je še čas," ga je skušal pridržati oče, a Dominik si je že oblekel površnik.

„Torej greš res, o, kako malo časa si bil doma in štiri leta te ni bilo. Še pogovorili se nismo dodobra," je žalostno skimaval oče in stopal počasi za njim v vežo.

„Počakaj, Dominik!" je zaklicala mati iz zgornje sobe, ko je začula govorjenje v veži. „Počakaj, takoj pridem!"

Voz je stal pred hišo in trški kočijaž je sedel na njem in že držal vajeti v rokah, kakor da komaj čaka, da požene.

Mati je prihitela in je prinesla v naročju velik zavoj.

„Sliv in hrušek najlepših sem ti dala nekaj na pot, par klobas in enakih stvari in steklenico borovničevca, če se ti bo kaj zljubilo!"

Dominik se je branil, a mati je siloma položila zavoj na koleselj in mu hitela skrbno naročati:

„Pa piši, Dominik, bolj pogosto kakor si do sedaj, saj veš, da težko čakamo tvojega pisma in posebno sedaj, ko si namenjen tako daleč. Sporoči nam, če si prišel zdrav in srečno hodi, Dominik," in solze so ji zadržale nadaljni tok presrčnih besedi.

Podala mu je roko in se je obrnila v stran, kakor da se sramuje solz spričo tujega kočijaža.

Še očetu in Jakobu je stisnil Dominik roko in na to je velel pognati.

Kočijaž je povzdignil bič in voz se je premaknil.

„Zbogom, Dominik!“ je zavpil za njim Jakob in zamahnil z roko. In glej, da ne pozabiš priti na ženitvanje!“

Voz se je pomikal med drevjem hitreje in hitreje, na ovinku se je Dominik še enkrat ozrl, nato jim je izginil izpred oči.

„Ves se je nekako izpremenil,“ je prvi izpregovoril oče, ko so ostali sami pred hišo. „Tako nekako tih je, zamišljen in čudaški, da bi človek, ki ne ve, kako mu gre vse srečno in po volji, lahko mislil, da je nezadovoljen ali kaj enakega.“

Mati je gledala še vedno tja na konec vinograda, kjer je izginil voz za ovinkom in ni ničesar odgovorila.

In zvečer so premišljevali in govorili samo o Dominiku in tudi naslednje dni pri kosilu in pri večerji, a zaželjenega pisma iz Italije še ni bilo. —

Čez mesec dni, ko je padel po dolini zlatopoljski že prvi sneg, je prišla kratka dopisnica in za Božič nekoliko daljše pismo, v katerem je sporočil, da na ženitvanje skoro gotovo ne pride, ker ga zadržujejo težke študije.

Žalosten je bil Jakob, ko je izvedel to novico in sklenil je sam pri sebi, da mu tega nikoli ne odpusti.

„Popolnoma je pozabil na dom,“ je menil oče in ni več tolikrat govoril o njem.

In svatba se je vršila v predpustu brez Dominika. Do zadnjega dne skoro je pričakoval Jakob, da pride mogoče vendar, kakor je obljubil, pa ga ni bilo; še pismeno ni vprašal, kako in kaj je z ženitvanjem.

Manica je bila družica, a ni bila nič kaj dobre volje; nekako zamišljena je bila in tiha, in ko je godec raztegnil harmonike za ples, je izginila in odšla domov.

A vendar so svatovali dva dni in dve noči; še po dvorišču in okrog hiše je dišalo razlito vino, pa petje in vrišč še ni ponehal in nihče se ni čutil zaspanega in trudnega.

Samo oče Klander je stopil včasih z ženo na sveži zrak, okrog hiše ali saj v vežo in skimal in skomigal z rameni.

„Če bi bil med nami Dominik, bi svatovali še dva dni. Vsega je dovolj, vino teče po tleh kakor voda in kdor je božji, se je nasitil za ves teden; a tako se mi zdi, da nečesa manjka in tudi Manica je menda čutila tako, da je odšla že snoči. Glej, pa obljubil je —“

Tako sta izpregovorila parkrat, ko ju ni nihče slišal in se zopet vrnila med vesele svate.

In svatba in ženitvanje je minilo brez Dominika in minul je ob letu tudi prvi krst, dasi so ga vsi želeli za botra.

Tisto leto se je zgodilo prvič, da ni pisal za Božič. Mati je bila prepričana, da Dominik ni pozabil, pač pa se je moralo pismo na daljni poti kje izgubiti. „Za Veliko noč nam bo pisal gotovo,“ je menila. „Voščil nam bo vesele praznike kakor vedno, pa če je za desetim morjem, v deseti deželi ali koderkoli . . .“

Pa ni dočakala Velike noči; tisto zimo je legla in v štirinajstih dneh je umrla.

Pisali so mu, da je obolela mati in poštar je napravil tako, da bi ga pismo moralo dobiti, če bi bil še v tistem kraju. Pa pismo ga ni dobilo in je prišlo nazaj.

Kadar so se odprla vrata, se je nasmehnila mati in trudno obrnila glavo, pa ga ni bilo in umrla je, ne da bi mu še enkrat podala roko.

Manica se je preselila po materini smrti h Klandrovim. Šivala je kakor poprej in stari Klander jo je imel rajši ko gospodinjo Cilko. Kadar sta se sestala, sta se pogovarjala o Dominiku, oče je menil vedno, da se je moralo ž njim gotovo kaj zgoditi, ker ni o njem nikakega glasu.

Tretje leto potem je umrl tudi oče Klander, slab je bil že in star, in samo eno željo je še imel pred smrtjo.

„Rad bi ga videl še enkrat,“ je dejal, ko je že komaj govoril — „ker velik in slaven bo postal naš Dominik, da se bo čudila vsa dežela. Jaz ne dočakam, a vi boste slišali o njem in tedaj se spomnite mojih besed. Ker zvezda gori nad Sv. Ambrožem sije še vedno, najsvetlejša je med vsemi in tista je Dominikova!“

Tako je dejal oče Klander in ponoči je umrl. Sedaj je ostal Jakob sam, sestra Angela je odšla s stricem v Ameriko že pred letom in večkrat kakor poprej se je spomnil edinega brata Dominika. Pa za njim je izginil vsak sled in tudi župnik ni zasledil v časopisih več njegovega imena.

Nekoč pa je prinesel poštni sel Jakobu Klandru rumeno tiskovino, ki je ni nihče razumel. V nekem tujem jeziku je bila pisana in Jakob se je napotil z njo k župniku, ki mu je s pomočjo debelega slovarja raztolmačil, da je to poročno obvestilo, kakršno pošilja gospoda svojim sorodnikom in znancem.

„Dominik se je poročil,“ mu je razlagal važno in gledal zdaj v besednjak, zdaj na tisti papir — „in sicer na Angleškem z neko Eleonoro, ki skoro gotovo ni katoliške vere, ampak luteranka.“

Jakob Klander je pogledal obupno v strop, da se mu je zasvetilo belo v očesu in je sklenil roki kakor k molitvi.

„O, ti nesrečni Dominik!“

Pa župnik je razjasnil začudenemu Jakobu, da so luterani prav tako pošteni ljudje kakor katoličani, in da se je Dominik oženil gotovo zelo bogato.“

S to prečudno novico je hitel tisto nedeljo Jakob Klander proti svojemu domu in pomirjen in zadovoljen je pripovedoval ženi in Manici, kar je zvedel o Dominiku v župnišču.

Manica je odšla in se je zaklenila v svojo sobo, niti k večerji ni prišla in par dni je hodila okrog kakor megla. Bledela je in polegala in Klandrova sta vedela dobro, kaj ji razjeda srce . . .

„Naj bo kakor hoče,“ je dejal Jakob vsakemu, ki ga je vprašal če je res, kar je slišal, ker hitro se je raznesla ta novica o Klandrovem profesorju po vsej zlatopoljski dolini — „a toliko rečem, da bo prišel nekoč bogat kakor zamorski kralj!“

In Jakob je težko pričakoval, kdaj mu sporoči Dominik kaj o svoji ženi, pa je čakal zaman. — Leto je minilo za letom, Jakob je že osivel in Zlatopoljčani so že skoro popolnoma pozabili na Klandrovega profesorja. Sin je dopolnil že enoindvajseto leto in je moral k vojakom in Manica, ki je ostala kljub neštetim snubcem samica, je prekoračila že petinštirideseto leto, dasi je bil njen obraz še precej lep in jo je vsakdo sodil za mlajšo.

Dobre letine so bile in Jakob Klander si je opomogel, da je bilo njegovo posestvo skoro največje v dolini zlatopoljski. Petero goved je stalo v hlevu in dva čila konja sta hrskala na nasprotni strani; visoko gori po Očaku so se raztezale njegove njive in vinograd, ki se je vzpenjal zadaj za hišo v brdo, je obrodil vsako leto, da je bilo veselje. Zadovoljno in srečno je živel Jakob Klander; dasi je krivil njegovo hrbtišče že šesti križ, je bil vendar čil in zdrav, a toliko veselja, kakor tisto jutro, ko je sedel na vegasti klopi koncem slivnjaka, že dolgo ni bilo v njegovem srcu . . .

Vse kar se je dogodilo v teh petindvajsetih letih, mu je ostalo tako živo pred očmi, da je venomer majal z glavo in skoro ni mogel verjeti, da je to tisti dolgo pričakovani dan, ko se zopet povrne Dominik.

Megla, ki se je vlačila zgodaj zjutraj vsenaokrog, je izginila in solnce je razlilo svoje žarke po vsej zlatopoljski dolini, da je jabolko vaške cerkve tam doli žarelo kakor majhno, daljno solnce...

Nato je vstal in odšel počasi proti hiši.

Iz dimnika se je valil gost dim in se dvigal v vijugastih kolobarjih gori proti vinogradu, odkoder je ravno prihajala Manica s košaro v roki.

„Kaj pa ti nosiš na vse zgodaj?“ ji je zaklical Jakob in obstal pred hišnimi vrati.

Manica se je zasmejala.

„Par grozdov sem odtrgala,“ je dejala, ko je prišla do njega.

„Prav, prav,“ je zadovoljno prikimal Jakob. „Le skrbno pripravite s Cilo, da ne bo manjkalo ničesar. Hrušek sem nabral že jaz, v gornji sobi so na omari, pa postavita vse lepo na mizo, da bo vse pripravljeno, ko prideva.“

Sem od hleva je prišla gospodinja Cila z golido mleka, in zagorel obraz ji je žarel v žarkih jutranjega solnca.

Takrat je pozvonilo gori nekje v hribih in takoj nato je zapel zvon tudi na nasprotni strani.

„Glejta, glejta,“ se je nasmehnil Jakob — „zaspana Kunigunda hoče prekositi našega Ambroža. Kako to klenka! In ko bo odzvonilo že po vseh podružnicah, se bo spomnil šele naš Florjan, da je treba potegniti tudi v Zlatem polju.“

In čez pol ure je stal pred hišo koleselj, osnažen kakor že dolgo ne, in na rdečkasti odeji je sedel Jakob Klander ves prazničen; prižgal si je viržinko ter veselo pognal . . .

(Dalje prihodnjič.)

Dementij:

Zimski večer.

Nocoj je v zraku tako sanjavo,
polagoma krog mene sneži —
in moja duša čuti daljavo
in je vsa čista zopet kot ti . . .

In tiho padajo bele sanje,
že je vse belo kroginkrog —
in tiho pada odpuščanje
na mojo dušo iz tvojih rok . . .

L. Pintar:

Satura.

Puščavnik. Kdo je to? Kot navadno apelativno ime nam zaznamuje vsakega, ki v puščavi živi, kakor „samotar“ vsakega, ki na samoti prebiva. V Prešernovi romanci „od zidanja cerkve na Šmarni gori“ pa mislim, da je „Puščavnik“ že nekoliko več kot navaden apelativum, da prehaja že v vrsto priimkov, da je že nekako lastno ime. Domnevam namreč, da je to tisti v Faustulanumu živeči „Eremita“, ki sem ga bil že mimogrede omenil kot slovečega homeopata v eni prejšnji Saturi (Lj. Zv. XXIX, 558). Domnevam dalje, da je ta Prešernova pesem namenjena njegovemu tedanjemu dobremu znancu Matevžu (oziroma Faustu) Gradišku prav enako, kakor se pripoveduje, da je „Sv. Senan“ veljal patru Benvenutu Chrobatu (Zbornik Sl. Mat. IV, 155, oziroma Slov. Nar. XIII, 144) in „Romarska“ Vodiškemu župniku Jerneju Arkotu (Lj. Zv. XXVIII, 375). —

Na katere razloge da naslanjam to svojo domnevo, bom poskusil razjasniti v naslednjih vrsticah. Najprej pa sledi kratek življenjepis Gradiškov. Nekak pregled Puščavnikovega življenja, posnet po beležkah njegovega dnevnika, je bil že leta 1885 priobčil Jan. Žan v podlistku Slovenca XIII. l. št. 61—67 in 77—80 pod naslovom „Prior Faustus, usmiljen brat, zdravnik na Kranjskem“. —

Matevž Gradišek rojen v Zgornjih Gameljnah 1. septembra 1776 sin ubožnih staršev je moral preživeti precej zanemarjeno mladost in prestati mnogo bolezni in nesreč. V svojem 13. letu je prišel v Ljubljano k posamentirarju Andreju Travnu učit se izdelovanja vrvic, obrobkov in obšivkov, kjer se je rokodelskemu učencu poleg surovih pomočnikov še slabeje godilo, — vendar je vztrajal tu skoro polšesto leto, potem pa prestopil v Celje k Pergdoltu ter ostal v njegovi službi dobra tri leta. Med tem je zbegan in sam s seboj nezadovoljen prevdarjal, kam bi se obrnil, delal načrte, da bi se napotil po svetu, da bi vstopil k vojakom, pošiljal prošnje k frančiškanom, h kapucinom, da bi ga sprejeli za fratra v samostan, naposled se mu je poleti 1797 posrečilo izprositi si sprejem v samostan „fratrum misericordiae“. Po novem letu 1798 je bil na Dunaju kot usmiljen brat preoblečen in s tem se je začelo zanj novo življenje; v Dunajskem novicijatu je prebil skoraj dve leti in potem dobrega pol leta v Nemškem gradcu. Od tam je prišel za tri leta v Ljub-

ljanski samostan, kjer je moral pridno hoditi kolekturo (miloščino) pobirat. Ta tri leta je prav mnogo potoval, ob izidu poletja 1803 so ga pa premestili v Feldsperg (Valtice) na Nižjeavstrijskem blizu Moravske meje, kjer imajo usmiljeni bratje znamenit samostan in bolniščnico. Tu je začel s pravimi medicinskimi študijami (anatomijo, osteologijo) in ker si je domišljal, da je že prestar in preslabega spomina, je hotel izprva kar obupati, vendar je z velikim naporom vztrajal in 3. avgusta 1804 s častjo dobro obstal prvi eksamen; v drugem kurzu je pridno pisal predavanja v kolegiju, vtrdil si spomin, priljubil se patru subpriorju Benediktu, sploh tako vrlo napredoval, da je bil svojim kolegom za korepetitorja; 13. aprila 1805 je napravil v Feldspergu prav dobro zadnji eksamen, potem pa je, provincijalu Riedigerju od eksprovincijala Norberta vrlo dobro priporočen, odšel v Prago na univerzo, kjer ga pa niso hoteli vpisati za rednega slušatelja, le kot vnanjika, kar ga je zopet precej potrlo. Tedaj pa je bil začel v samostanski bolniščnici Florenc bolnike zapuščati, Gradišek se je pa za te zapuščene pobrigal, jih skrbno prevezoval in poleg pridnosti doma v bolniščnici je tudi prav marljivo zahajal na visoko šolo. Tedaj je bila v Pragi velika lakota, da so ljudje od lakote mrli, Gradišek je pa kot Florencov naslednik mislil le na svojo novo službo, na skrb za bolnike in na svoje študije. Šestindvajsetega avgusta 1805 je napravil na univerzi „provizoričen izpit“, pa dobro, in z oktobrom tistega leta je začel redno obiskovati vse nauke v Karolini. Leto 1806 je Gradiška najbolj povzdignilo; bolniki so imeli do njega veliko zaupanje; pojavile so se epidemično razne belezni: zlatenica, vročinska bolezen, zateklina podušesne žleze (slinavke) i. t. d. — torej dela na vse strani grozovito. — In ko je dvorna komisija zavoljo epidemije rumene mrzlice prišla bolniščnice pregledovat, je bila v bolniščnici praških usmiljenih bratov prav zadovoljna in so dobili vsled tega od cesarja posebno priznanje in pohvalo. V začetku spomladi je začela epidemija pojenjavati; — Gradišek pa je pridno hodil na kliniko in zadnjega junija srečno prebil rigoroze. — O Malem Šmarnu tistega l. (1806) je izvolil definitorium njegovega reda zbran v Požunu Fausta Gradiška za subprijorja ter mu odkazal za delokrog ljubljansko bolniščnico, ki jo je tedaj vladal prijor Hermes Modic, ki je bil pa že star in bolehen. Prišedši 6. oktobra srečno v Ljubljano, pridobil si je v kratkem pri bolnikih in tudi pri vunanjih splošno zaupanje. Ko je dospel 5. aprila 1807 v Ljubljano provincijal usmiljenih bratov P. Riediger na kanonično vizitacijo, postavil je 7. aprila Fausta za

priorja (vikarja) in predstojnika samostana in bolniščnice; s tem pa se je navalilo na Faustove rame veliko breme skrbi in dela in vsakovrstne zoprnosti, že 12. aprila se mu je Hermes zoper postavil, da ga je moral v zaščito svoje avtoritete „skozi bukve previžati“. Instalacija novega vikarja se je obhajala 3. majnika. Potem se je lotil Faustus z vso delobrižnostjo arhiva in protokolov ter delal eno leto in osem mesecev, med tem je napravil sam zase novo stanovanje, priredil v bolniščnici posebno kanclijo, začel zanemarjeno kloštersko gospodarstvo in dolžnike v red spravljati — in naposled se je od velike skrbi in napornega dela čutil tako utrujenega in oslabelega, da si je začel sam domišljati, da je jetičen; — odpravil se je v Idrijsko jamo svojo jetiko poskusit, povrnivši se iz Idrije se je mnogo bolje počutil in izgubil tudi strah pred jetiko. Oskrbel je bil v samostanu nov zvon, da privabi ljudi, uvedel je v cerkvi usmiljenih bratov posebne litanije, v samostanu je mnogo stvari popravil, zboljšal in prenaredil ter z natančnim dopolnjevanjem dolžnosti spravil samostan v tako čast in zaupanje, da so se začeli od vseh krajev bolniki k njemu zatekati. Tridesetega aprila 1808 je bila peta in zadnja komisija prišla na ogled, da se osnuje na bólnici tudi klinika (šola), pri tej priliki sta se Faustus in Kogel stanovitno dobro držala in 25. junija 1808 se je že obhajal častitljiv začetek kliniške šole, „korist in čast naša“, pravi Faustov dnevnik; zavoljo osnovanja klinike je bil Faustus od cesarja pohvaljen in njegov plan potrjen. — Francozov prihod pa je leta 1809 prizadel Faustu največ skrbi, bólnica usmiljenih bratov je bila ranjenih francoskih vojakov prenapolnjena, draginja velika, dohodkov, ki so jih prej dobivali iz javnih blagajnic, ni bilo več, kajti po prihodu Francozov se jim prejšnja dotacija ni več izplačevala, zahteve so pa od dne do dne naraščale. Strogi ukazi so zahtevali: „preskrbi, pripravi!“, a nihče ni povedal, kje vzemi. Tedaj je imel Faustus, da bi preskrbel pomoči za svoj samostan, dokaj pisanja in ukvarjanja s prošnjami, pa brezuspešno. Tolažili so jih samo, naj potrpe. Ker se je usmiljenim bratom v Ljubljani tako trda godila in ni bilo pomoči ni od Francozov niti od cesarskih, tedaj je prior Faustus 26. januarja 1810 pisal provincijalu na Dunaj, mu zvesto razložil vse razmere ter prosil za povelje, kaj jim je storiti. Na to je dobil 10. marca z Dunaja od provincijala povelje, naj samostan odpove in izroči; bratje so na to sklenili, da ne ostanejo na Ilirskem, in 13. marca je Faustus izročil francoski vladi resignacijo samostana, na katero so se vsi bratje podpisali — 19. marca je bil že začetek

komisije za ohranitev samostana in od general-intendanta Dauche je došla 9. maja imenitna pomoč zanj. V začetku junija je moral Faustus z Liberjem na povelje general-intendanta h komisiji v Gorico, da odstavi Edvarda, tam se je pri računih hudo potil in potem postavil po kapiteljnu Liberja za administratorja, imel pa še celo poletje kot komisar z goriškim samostanom opravka poleg skrbi za ukinjenje ali ohranjenje domačega samostana (dopisovanje z zadrskim prijorjem, da bi dobili bratov iz Milana, sestavljanje velike spomenice na Marmonta, udeleževanje pri komisijah, pota k intendanci i. t. d.) in vrhu vsega tega so mu še nehvaležni bratje očitali, da jih je Francozom prodal. Leta 1811 se je pa stvar naenkrat drugače zasukala. Četrtega februarja je dobil Faustus od intendance prepoved, da ne sme več bolnikov sprejemati, češ da se bo poslopje porabilo za zbiranje vojaških novincev za francosko armado in res se je sredi majnika začelo v samostanu usmiljenih bratov asentiranje rekrutov. — Šestindvajsetga marca so bili sicer nakazali Faustu Gradišku 500 frankov, a dolga je bilo že nad 600 frankov, obljubovali so sicer samostanu, da bodo plačali tudi zaostanek za leto 1810 — toda vse te obljube niso mogle pridobiti ozlovoljenih usmiljenih bratov, da bi nadaljevali oskrbovanje ljubljanske bólnice. Dvanajstega oktobra 1811 so prvi trije bratje zapustili Ljubljano in se odpravili na Dunaj, prijor Faustus je ostal, da varuje interese svojega reda še naprej. Petnajstega oktobra je intendanca sklenila, da prevzame samostan, in drugi dan je že začela komisija s popisovanjem samostanskega premoženja, ki je trajalo deset dni. Faustus je bil vesel, da se teh križev iznebi, in je izročil 30. oktobra zadovoljen samostanski in bolniščniški inventar novemu upravitelju Polaku, sam pa je našel utočišče v bogati hiši Matevža Castagna, pri katerem se mu je bilo posrečilo že več vrlo uspelih ozdravljenj. Drugega novembra se je preselil iz samostana v „hišo božje previdnosti“ (kakor jo sam imenuje v svojem dnevniku) in vsi Castagnetovi so ga z veseljem in častjo sprejeli. — Polpeto leto je bil torej prijor samostana in ravnatetj bólnice pravzaprav v i k a r konventa, kajti nominalni prijor je bil še starček Chermes Modic (Schematismus nazivlja Fausta „Konventvikär und Oberwundarzt“. — Poslej pa je blizu štiri leta bival pri družini Castagna v Nunski ulici v sedanji Stedryjevi hiši. — Čez tri leta potem so Castagnetovi svojo hišo v Ljubljani prodali in se preselili v Trst in Faustus z njimi. Spomladi 1818 je hotel iz privatne hiše zopet nazaj v samostan, Castagna se je pa obrnil do provincijala, naj bi Faustus še ostal pri njih,

odgovor je bil: naj ostane, ako hoče ostati. Ostal je in se preselil z družino na pristavo v Škedenj, od tam je dopisoval tudi v Ljubljano v Illyr. Blatt, tako n. pr. je pisal 26. julija 1820 „čez kušvajne“ in posnetek tega dopisa je res priobčil Illyr. Blatt v 34. številki. Tistega leta je tudi z veliko marljivostjo sestavljal in pisal svojo „Materia medica“. Vsled mnogega dela (tisto leto je imel 9538 bolnikov in poleg tega še spisovanje razprave o zdravilstvu) se je lotila Fausta velika nervoznost, in glavobol, ki ga je mučil že celo življenje, kar ga je bil nekdo v otročjih letih zadel s kamenom na sence, se je pojavil kot neznosno revmatično trganje. Tedaj je sklenil prositi za pokoj. Leta 1822 so ga bili poslali v goriški samostan, kjer pa pri bratih ni našel zaupanja in soglasja, in čez nekaj mesecev že se je vrnil zopet v Trst in začel živahno dopisovanje s provincijalom na Dunaju, da bi ga odpustili iz samostana. O Božiču 1823 je razodel Šmartinskemu župniku svojo namero, da bi se rad v njegovi bližini naselil, in 13. julija 1824 je prišel osebno v Šmartin na ogledi in še tisti mesec izbral kraj, kjer se je sklenil nastaniti, kupil je svet, plačal in dal nase prepisati. Zaprošeno pokojnino mu je bil sicer prvi tozadevni odlok vzkratil, toda s ponovnimi prošnjami in rekurzi se mu je vendar posrečilo, da si jo je izposloval. Štiri dni po Vélikem Šmarnu 1824 se je preselil iz Trsta v Šmartin in par dni na to so začeli že z zidanjem hišice v „Puščavi“, Faustus sam je bil med tem le malo v Šmartinu, potoval je dosti križem po deželi. Eremitaža ali hišica v Puščavi, ki si jo je bil dal Gradišek zgraditi, stoji še danes pod št. 42. prav blizu nad cesto, če greš iz Šmartina proti Tacnu (pred Kovačem); imenuje se še danes s starim imenom „Puščava“, ljudi bo pa že prav malo, ki bi se še vedeli spominjati nekdanjega „prejerja“ (tako si je namreč prosto ljudstvo prilagodilo ime „prijor“). Majnika meseca 1825 je bila eremitaža dozidana in blagoslovljena in devetega tistega meseca se je Faustus v novi hišici naselil in desetega je začel v njej svoje ordinacije, kajti dovolitev od gubernija, da se sme v Šmartinu naseliti in izvrševati tam zdravilstvo, je bil dobil že 14. oktobra 1824. — Poslej je še dobrih enajst let kot zdravnik deloval v svoji rojstni fari — 11. novembra 1837 je sklenil mnogolično svoje življenje za otrpnjenjem pljuč.

Oglejmo si nekoliko Faustovo puščavnikovanje. Ime „puščavnik“ so mu sicer splošno nadevali, dasiravno se mi ne zdi prav srečno izbrano, vsaj je stala njegova hišica prav blizu drugih Šmartinskih hiš na prijaznem proti vzhodu obrnjenem gričku prav na vznožju

Šmarne gore in on v tej hišici ni samotaril, ampak je imel dan na dan, če je bil le domá, vse polno posetnikov, bolniki so namreč od blizu in daleč prihajali k slovečemu zdravniku. Klicali so ga pa tudi mnogo na dom v premožnejše hiše, v mesta in trge po deželi, v graščine, zlasti pa v Ljubljano, da je imel res malo mirnih dni. Kolikor ni bil zaposlen od zdravniških opravil, se je rad udeleževal zabavnih gostij pa tudi cerkvenih opravil; domačemu župniku Francu Pavliču je mnogo pomagal in dostikrat zanj pridigoval ali ob posebnih slovesnostih mu asistiral, kajti kot subdijakon je Faustus taka cerkvena opravila lahko prevzemal.

Da sta bila Prešeren in prijor Faustus prav dobra znanca, pa sklepam iz tega, ker sta morala čestokrat na Šmarni gori trčiti skupaj pri Prešernovem stricu Jakobu, ki je bil v tridesetnih letih († 20. junija 1837) tam gori za vikarja ali župnega namestnika, kajti pesnik je hodil k stricu na posete, zlasti ob shodih in slavnostnih prilikah; tedaj pa je prihajal na vznožju gore nastanjeni puščavnik tudi redno na goro ne samo na slavnostno pogostitev, ampak kot goreč cerkveni govornik tudi romarjem pridigovat. Do govorništva in prižnice je imel namreč Gradišek prav posebno veselje že od otročjih let sem. Teh priljubljenih navad pa tudi kot puščavnik ni opustil in v svojem dnevniku ima zabeleženih mnogo cerkvenih opravil in celo vrsto pridig, adventnih in postnih v Šmartinu, zlasti pa rožnovenških na Šmarni gori — in od leta 1826 do 1834 je hodil skoraj redno ob roženkranski nedelji kot pridigarski gost duhovniku Prešernu pomagat. Kakov pridigar je bil Faustus, sicer ne vemo, vendar domnevam, da je Prešeren s tisto forsirano palilogijo v začetku pesmi „od zidanja“ . . . satirično spominjal na Gradiškov pridigarski način. Pa še nekaj je, kar mi podpira domnevo, da bi omenjena pesem utegnila veljati puščavniku Gradišku. Ta se je namreč svoj čas mnogo trudil za zidanje nove Šmartinske cerkve. Od svojih bolnikov sicer ni ravno zahteval plačila, pač pa je nabiral prostovoljne darove v nabiralnik pri svoji kapelici in pri vsaki priliki, menda tudi v pridigah, je vnemal svoje poslušalce za zbiranje darov za novo cerkev. Drugega septembra 1829 se je šel prvikrat v Ljubljano posvetovat, kako bi se započelo zidanje nove Šmartinske cerkve, 10. oktobra je bil zopet v Ljubljani v isti zadevi. Tisto leto potem je bilo zelo veliko snega in grozno hud mraz (o Svečnici 22° pod ničlo). Faustus je imel poslej vse polno potov in priganjanja, da bi šla stvar naprej, zdaj k vladi in stavbenim uradom, zdaj v škofijo, doma pa pridige in oznanovanja ofrov in razna prigovarjanja, predno

so se udali in sklenili sezidati novo cerkev, predno se je sestavila stavbena komisija i. t. d. —

Ali je pripovedka o zidanju cerkve na Šmarni gori v kaki zvezi z listino (Schumi Urk. u. Regest. II, str. 23, št. 31), ki pripoveduje: anno D. 1216. (1. Oktob.): „Albertus de Marienberch licentiavit sua bona voluntate cum consensu filiorum domino Wernando de Vledinick . . . Villach unum mansum dare pro remedio animae suae et uxoris ipsius super altare sanctae Marie de Obernburch . . .“? Ne verjamem. — Zveza Prešernove pesmi z osebo Šmartinskega puščavnika se mi pa ne zdi neverjetna. Smatrati se dá ta Prešernova pesem za vspřednico oni o Sv. Senanu in kakor je baje z ono podražil patra Benvenuta, tako mislim, da je s to poščegetal puščavnika Fausta, češ da se tudi on ženstva ne boji; in pesnik je tu prav lično in mično naslikal v zaupljivem razgovoru puščavnikovo vabljenje in vabljikanje od kitice do kitice stopnjevano od plahotnega ogovora „O lepa hčer, o lepa hčer! Počij pri meni en večer!“ pa do ukazilnega „Ostani hči!“ i. t. d., to je do katastrofe — in pa dosledno njeno zavračanje vabila z besedami „O, ne mudite me nikar!“ — Hudomušen je bil Prešeren dovolj in nagajiv, da mu lahko prisodimo namen takega satiričnega zbadanja pobožnjaškemu krepostniku in čudaku nasproti, dasiravno mu resno ničesar ne očita. Če spravimo na tak način Prešernovo povest o zidanju Šmarnogorske cerkve s puščavnikom Faustom v zvezo, zdi se mi, da ima takoj več življenja, da dobi s tem več pomena, nego bi ga imela kot popolnoma abstraktna pripovedka. Meni se torej vsiljuje mnenje, da nastop puščavnika nikakor ni abstraktna pesnikova iznajdba, da je marveč puščavnik konkretna oseba iz Prešernove dobe, ki jo je pesnik namenoma vpletel v svojo pripovedko kot propagatorja navduševalne ideje za zidavo nove cerkve.

Da je v tretjem oddelku izpal en verz, ki bi imel biti vzporeden s peto sedanjo vrstico, je opomnil že prof. Korš (Lj. Zv. XX, 808).

Ali je puščavec v pesmi „Orglar“, ki je slavca zaradi zaljubljenih pesmi pri bogu tožil, tudi kaj v zvezi s puščavnikom pod Šmarno goro, ne bom trdil na nobeno plat.

Julij Dub:

Pripovedka o Mehiti.

Živel je mogočen kralj, ki je imel trden grad na visoki skali. Na vse strani sveta se je videlo od tam, in kamor je segalo njegovo oko, tam so se ga bali in mu bili podložni.

Kralj je imel edino hčer, ki ji je bilo ime Mehita. Ta hči je bila v najlepših letih mladosti. Lica so ji žarela nadnaravne lepote, in kdor bi pogledal v njene nebeške oči, ta bi bil izgubljen. Zaljubil bi se bil vanjo. To je vedel kralj, njen oče, in zaradi tega ni nobenemu svojemu gostu in nobenemu možu nikdar govoril o svoji hčeri. Niti najstarejši kraljevi hlapci je še niso nikdar videli, zakaj njim je bilo prepovedano iti po stopnicah v gornje prostore. Celo kadar so bili na dvorišču, se niso smeli ozreti navzgor, da ne bi morda kdo pri oknu zapazil Mehite.

Zgodilo pa se je, da je srečal kralj nekoč, ko se je vračal s pohoda, na cesti lepega in močnega mladeniča. Dopadel se je kralju radi svoje moči in kralj ga je vzel seboj, da bi mu služil v vojski. Domov jahaje mu je kralj povedal o največji grajski prepovedi. Mladenič ga je poslušal, ne da bi se kaj več brigal za to, kar mu je kralj pravil.

Dolgo časa je bil že Sima, tako je bilo mladeniču ime, na kraljevem gradu. Šel je nekoč čez dvorišče in nehote je obstal: nad njim je pela nekje prekrasna ptica nebeško pesem. Sima je pozabil na vse, pogledal navzgor in zagledal ob oknu Mehito, En sam pogled, en sam smehljaj — Sima je odšel naprej.

Mehita odslej ni več pela, in kralju se je to zdelo čudno. Vendar nihče ni videl Sime kakor Mehita sama. Neko noč pa je kralj vstal. Nemirno je spal, nemirno sanjal. Šel je na dvorišče pod milo nebo, da se razvedri. Sijal je mesec in kralj je videl ob strmi grajski steni debelo vrv, ki je peljala v okno njegove hčere Mehite. Kralj se je skril in čakal. Mesec je zašel, nastala je tema, le iz onega okna so hiteli žarki v noč. Pred jutrom, še v mraku, pa je videl kralj, kako se je spuščal po vrvi navzdol mladenič; kralj ni stopil k njemu, ker ga je spoznal. Bil je Sima.

Nastane jutro, krasen dan. Kralj sedi zaprt, zamišljen, jezen. Udari s silo ob medeno ploščo, da se strese močno zidovje celega gradu. Prihite služabniki, kralj jim zavpije: „Straža!“ Pride straža,

kralj ji da molče strašno znamenje. Odidejo služabniki in odide straža. Kralj čaka. Zopet pridejo služabniki in reko: „Straža mrtva!“

Služabniki se tresejo pred jeznim gospodarjem. Kralj zavpije s tulečim glasom: „Sima in hči!“ Služabniki odhite.

Zopet se vrnejo in iz njh srede stopi pred kralja Sima in poleg njega Mehita. Kralj migne z roko in vsi služabniki odidejo. Divje gleda kralj Simo in še bolj divje svojo hčer. „Sta grešila?“ Oba naenkrat sta odgovorila: „Ne grešila, le ljubila!“

„Grešila!“ je potrdil kralj in sodil. —

Bila je zopet mesečna noč, ko so se odprla grajska vrata. Po strmi stezi pa je hitela na polje množica ljudi, ki so peljali pred seboj zvezanega Simo. Prišli so do starega hrasta sredi širnega polja, privezali vrv na debelo vejo. Gavrani so prileteli po nočnem zraku, sedli na vrh, da bi počakali na plen. Sima je stopil pod vrv. Dvignil je oči k zvezdam in zapel krasno pesem o njenih očeh, božjih zvezdah. Ko so odhajali grajski hlapci, se je Sima gugal na veji. Prileteli so k njemu gavrani, a noben se ga ni lotil, le žalostno so krakali smrtno pesem.

Iz temnice pa so čez dva dni privlekli Mehito. Peljali so jo po stopnicah navzgor in jo odvedli v prostrano sobano. Hitro so zaprli vrata za njo, kakor da bi se nečesa bali.

Ko Mehita vstopi, zasliši od vseh strani strašen sik. Pogleda in vidi: po tleh so se plazile najostudnejše in najstrupenejše kače s svojimi mrzlimi telesi. Hitele so iz kotov proti nji, da bi zadrle vanjo svoje strupene zobe.

Na steni je visela harfa. Mehita je stegnila svojo mehko roko, vzela harfo in pričela igrati. Igrala je o ljubezni, ki je minila in koje krasoto so drugi zaslepljenci imenovali greh. Pri tem so tekle iz njenih oči srebrne solze, ki so padale na tla. Mnogo jih je bilo. Strupene kače pa so se tiho priplazile k njenim nogam in vsaka je popila eno solzo ljubezni. Le najostudnejša je ostala mirno v kotu.

Mehita je odšla na prosta tla. Pela in igrala je in okrog nje so mirno ležale kače in jo poslušale. Zlezle so na njeno naročje, lezle čez bose noge in čez roke, mirno, kakor da so jo hotele božati. Mehita je spoznala njih ljubezen in usmiljenost in jih prijemala ter božala. One pa so mirno poslušale njeno pesem in Mehita je postala njih kraljica.

Po noči je Mehita legla na tla in sladko zaspala, kakor so pospale okrog nje strupene kače. Iz kota sem pa se je zavratno priplazila najostudnejša kača-kraljica, zlezla je na Mehitine

prsi in pritisnila svojo glavo na njene ustnice. Zlobno jo je poljubila in zasadila v mehko ustnico strupeni zob.

Mehita se ni več zbudila. Prišli so zopet služabniki in povedali kralju o smrti njegove hčere. „Brez odpuščanja!“ Odnesli so mrtvo Mehito na visoki grajski stolp in jo položili pod prosto nebo, da bi prihajali ptiči in trgali raz njo njeno mehko meso. Kače pa so zopet izpustili.

Žalostno so hitele kače čez polje in prišle do osamljenega hrasta, ki je visel na njem Sima. Takoj so spoznale to, kar so slišale v Mehitini pesmi. Glasno so jadikovale in žalovale. Slišali so jih gavrani, ki so sedeli na hrastovih vejah. Odleteli so v sinji zrak, v neskončne višave in se zopet spustili navzdol; sedli so na grajski stolp.

Odslej so cele dneve letale žalostne ptice od hrasta na stolp, od stolpa na hrast. V žalostnih pesmih so pele o božji ljubezni, ki so jo drugi imeli za greh. Nosile so besede ljubezni od Sime k Mehiti, od nje k njemu.

Kralj je slišal vsako noč zamolklo petje gavranov in ni mogel spati. Hodil je na dvorišče in gledal navzgor. V temni noči je videl, kako frfotajo gavrani na stolpu. Mislil je, da bodo kmalu odnesli v gozdove tudi poslednjo koščico grešne Mehite. Komaj je že čakal, da bi se nehala ta žalostna pesem, ki ga je vedno zbudila in mu ni dala spati niti mu dala dušnega miru. Cele noči je prehodil na dvorišču gledaje na stolp in jeze se na počasne gavrane. Pa gavrani se niso doteknili Mehite.

Kralj je hodil zamišljen okrog. Nič več ni zapuščal gradu in hodil na vojne pohode. Orožje je mirno viselo na stenah in rjavelo. Konjem se je hotelo steči zopet enkrat v ravan, zaslišati bojni rog in zdirjati proti sovražniku. Služabniki so se potikali boječe okrog. Mnogo raje bi tudi oni šli v boj nad sosede, kakor da so sedeli doma brez dela in v večni bojazni pred tihim kraljem. Nihče se ni smel prikazati pred njegovim obrazom, nihče ni smel ziniti ne ene besede.

Kadar pa so bili služabniki sami, so govorili o Simi in Mehiti. Pravili so tudi, da so slišali v noči, kako je kralj v svoji sobi hodil semtertja, vpil, tulil, jokal. Vedeli so, da sta prihajala k njemu Sima in Mehita in sta mu govorila o ljubezni, ki jo je on imel za greh.

Tako so pretekla tri dolga leta. V mesečni noči so se nekoč zaprla s strahotnim gromom težka vrata kraljeve sobe. Kralj je hitel iz sobe, ki mu ni bilo več obstanka v nji. Tekel je po temnih

stopnicah navzgor, da bi prej prišel na stolp in razpodil krakajoče gavrane. Že se je bližal vratom, ki so peljala na stolp, in pred vrati je s strahom zagledal velikansko kačo, ki je kakor mrtva ležala mirno, zvita v klopčič, na zadnji stopnici. Ni se ganila, ko je stopil poleg nje kralj. Bila pa je to kača-kraljica.

Kralj je odprl vrata. Kača-kraljica pa je oživela in se splazila na stolpno streho. Lezla je tja k Mehitinemu telesu, ki je ostalo nedotaknjeno. Ob Mehiti pa je ležala harfa. Kača-kraljica je lezla čez strune, ki so zapele najlepšo pesem kesanja. Nato se je zvila ob Mehitini glavi v klopčič, dvignila glavo in iz njenih oči je pritekla krvava solza. In kača-kraljica je rekla: „Ker nisem hotela tvoje solze ljubezni, Mehita, točim zate solzo kesanja."

Kralj pa je stal nepremično ob vratih. Okrog glave so mu frfotali črni gavrani, ki so utihnili ob njegovem prihodu. Ko je slišal kralj besede kače-kraljice in videl odprte svete oči svoje hčere in njena rožna, nedolžna lica, je glasno zajokal, padel z vso težo na tla in poljubil hčerine noge. Ob poljubu mu je počilo skesano srce. Ob poljubu so se oglasili zopet gavrani in njih pesem je donela čez širno polje, vesela pesem. Na nebu pa so se prikazale tri svetle zvezde: Mehita, Sima in kralj.

A. Debeljak:

Zimski poldan.

Starke smreke veje sklanjajo
k peščenim tlom zasneženih skalin
in sanje strmoglave sanjajo,
zavite toplo v snežni hermelin.

Prek ravní za kanafas se nov
srebri preproga čistih svilenin;
vanj tkalec solnce tke blestečih snov
draguljev dragih, zvezdnih vezenin.

Fran Albrecht:

Misterij mladosti.

Noveleta.

Planil je nenadoma v izbo, zasopljen in razburjen, z blešččimi očmi.

„Pisala mi je, pisala mi je!“ je kričal vame z visokim, nenaravnim glasom, še predno je utegnil zapreti duri za sabo.

Sedel sem pri mizi in sem zrl nepremično nanj. On pa je govoril hlastno, kakor da se mu mudi bogvekam, in kot v divji gonji so mu padale besede.

„Pavla mi je pisala, da me ljubi . . . kljub temu, da ji ne verjamem in kljub vsemu in da me bo ljubila do groba — in morda še preko groba, haha! — in da me je že davno ljubila — čisto ženska gostobesednost!

In zasmejal se je s hipnim, skoro histeričnim smehom, a se v trenotku nato zopet zresnil. Pogledal sem mu ostro in pozorno v oči, pomislil sem, nato pa sem dejal s šaljivim glasom:

„Tako, tako — torej si zaljubljen.“

Nenavadno so ga oveselile te moje besede. V očeh, na čelu, na ustnih — vse se je izpremenilo. Lica so mu zažarela.

„Da, da, da! Bistroumna opazka, uganil si: jaz sem zaljubljen! . . . To se pravi: vrag vzemi zaljubljenost!“

Okrenil se je na desni nogi, obstal in nepričakovano silno treščil s peto ob tla:

„Da, vrag vzemi zaljubljenost! Strast! . . . Ti ne veš, koliko strasti je v meni! Tako je močna, da je ne morem dušiti, krotiti in brzdati, tako silna je, da me žge in razjeda in ugonablja! — Vsako leto enkrat pride čas, ko mi zavre kri v žilah in buta ob sence, kakor da jih hoče razbiti; v možgane mi sili. In zdi se mi, da blaznim, uklenjen v spone te hijene. Grem po ulici, srečujem ženske in ne vidim harmonije in lepote njih teles, ne snega razgaljenega vratu, ne prečudne lepote las, oči . . . ampak samo — o Bog, o Bog! V vse ženske sem zaljubljen takrat, in kako neskončno težko se je premagovati . . .“

Utihnil je, kakor bi kdo pretrgal napeto nit.

„In moje sanje tistih noči so strašne in gnusne; umazane in oskrunjene so v neizpolnjenih željah . . . Kaj morem zato? Jaz ne

morem zabranjevati, da bi ne hotelo telo, kar je njegovega, kakor ne morem ukazati duhu, da bi si ne vzel tega, kar je njegovega. Dvoje narav je v meni, dvoje elementov se bori za premoč — jaz pa sem suženj obeh... Spomladi se pojavi navadno, ko kipi prva sila na dan in je življenje sočno in mlado. Bojim se tega časa, a zajedno ga čakam komaj, komaj. Letos pa . . ."

„Letos, letos?" sem ga prekinil.

Pomolčal je za trenotek in zdelo se je, kakor da se je ves uživel v pripovedovanje. Umiril se je nekoliko, smehljal se je in celo v njegovih očeh, ki so zrle name mirno in prostodušno, je trepetal rahel smehljaj.

„Letos pa me je prekanilo naključje," je dejal potem in skril oči v dlani. „Opazil sem zadnje čase, da češče prihaja ono čudno razpoloženje; ne samo spomladi, ko brsti življenje: poleti — jeseni — pozimi . . . In grem po ulici in nič več se ne morem premagovati. Ali teh bledih, bolnih obrazov se bojim, strah me je tistih pohotnotrudnih oči in gabijo se mi . . . Nocoj se mi bo spet sanjalo, vem, in jutri bom pljuval na vse skupaj; zvečer pa bo zopet prišlo . . . Nekaj bolnega, nezdravega je v meni: koprnenje po uživanju in po sintezi vsega uživanja — po lepoti . . .

Zagledal se je nekam daleč s svojimi bolnosvetlimi očmi; samo za trenotek se je oddahnil. Sklonil se je čisto k meni in zašepetal s skoro neslišnim glasom:

„Zdaj pa mi pride Pavla nasproti . . ."

„In ti — ti je seveda ne ljubiš?"

„Ni govora o tem!" je vzkliknil malomarno, a čelo se mu je vse omračilo. „Toda . . . mogoče, mogoče. Kaj vem jaz! Kaj pa je ljubezen? Še nikoli je nisem okusil, ne poznam je. Toda če bi jo tudi ljubil, bi se mi porušilo polovico iluzij zdaj, ko sem prejel to njeno pismo!"

„Hudo te je užalilo njeno pismo," sem se skušal šaliti.

„Gotovo, njeno pismo me je zelo užalilo," je priznal popolnoma resno in mir in zamišljenost je dihala od njega. „To je znamenje, kajne, da jo vendarle, vendarle ljubim . . . Čudno. Kako drugače, kako vse drugače sem si predstavljal ljubezen nekoč. Saj to je bila vendar samo blaznost in strast, kar me je v hipu zasužnjilo in priklenilo nanjo, nič drugega. Vse je zakrivila moja trenotna razdraženost, ko so bile oči zaslepljene v strasti in razum otrovan — — Prešlo bo — četudi je seglo že tako globoko vame s svojim zlim strupom. Zdaj sva daleč narazen in njena pisma so dovolj

plitva in vsakdanja, da mi bo morda kmalu, kmalu postal tako egalna, kakor kamen tam ob potu . . .

Pomisli samo, kako čudno se je pričelo vse to. Pavla je bila že štiri leta pri nas učiteljica, jaz pa sem jo komaj poznal, kaj da bi kdaj govoril ž njo. V družbi se nisva sešla, sicer tudi ne; niti v počitnicah ne, ko se mi je nudilo nešteto prilike v naši skromni vaški družbi. Povem ti, da me niso nikdar posebno zanimale ženske. Celo v gimnaziji sem se smejal mladim don Juanom; zdeli so se mi otroci. Ono pohajkovanje za kratkokrilkami, zardevanje pred njimi, skrivanje pisem pred profesorji in starši, — vse to se mi ni zdelo samo brezmiselno, ampak tudi neskončno smešno in bedasto.

Letos pa pridem o Božiču domov. Na Silvestrovo so napravili veselico in tam sem prvič pogledal na učiteljico Pavlo z drugimi očmi. Plesala je s fantom, ki je bil krepak, visok in zastaven. Videl sem, kako jo je oprijel trdo čez pas, da se mu je njeno drobno, tenko telesce ovilo napol v naročje. In potem sta zaplesala Njiju ples pa je bil tako strasten, tako divje brezumen, kakor sem jih videl še malo; njene prsi so se bočile in naslanjale nanj, padale so in vstajale, kipele in plahnele. Fantu je gorel obraz; svoja razpaljena lica je sklanjal k njenim in jih hladil v njenih gostih laseh . . . Na ustnih obeh se je odražal top smehljaj razdraženih poželenj in razvnetih strasti.

Ničesar nisem videl, razen onih dveh pred sabo. Upijanjal me je pogled na ta ples, kri mi je butala v glavo, razbijala ob čelo, sapa mi je zastajala. — In kar nenadoma je dozorel v meni sklep, da jo dobim zase, bodisi kar in kakor hoče.

Pil sem; vino pa me je le še bolj omamilo in razdražilo . . .

Plesala sta dolgo, troje ali štiri valčkov zaporedoma, ko je Pavla odhitela ven. Bežal sem za njo in trepetal razburjenosti. Opazil sem jo, kako je hodila z naglimi, nervoznimi koraki v polmračni gostilniški veži gor in dol in si z robcem hladila potno čelo. Obstal sem pred njo.

„Gospodična Pavla, pazite, da se ne prehladite,“ sem dejal naglo s suhim glasom, ne da bi izbiral besede.

Pavla je postala, stopila bliže k meni, nato pa je vzkliknila z rahlo rdečico začudenja na licih:

„Ah, vi ste! Mislila sem si, kdo je pač tako skrben zame . . .“

Povedal sem ji svoje ime, ker mi je bilo znano, da visoko ceni formalnost. Pavla je dejala, da me je poznala že davno, vpraševala me šaljivo, čemu sem se je tako izogibal, karala me, da sem

tako tuj vsemu, ošaben, samosvoj. Govorila in govoričila je brez prestanka, jaz pa sem jo opazoval napeto in nisem razumel, kaj so čebljala njena ustna.

Pavla ni bila krasotica. Premala in pretanka je bila njena šibka postava, preozka so bila njena ramena. Lepe na nji pa so bile njene motne sivočrne, rahlo poševno zarezane oči, s katerimi je znala očarati vsakega svojih sobesednikov. Tudi njeni lasje, spleteni v težko, visoko frizuro, so bili čudoviti. V solncu in luči bi se izpreminjali in iskrili, kakor pestrobojni briljanti, uvezeni v črni baršun. Njen obraz ni bil pravilen: nos ozek in tenak pri očeh, se je spodaj razširjal v nelepe dimenzije; brada se ji je končavala v preostro konico; obrvi so bile zrasle skupaj, a pod očmi se ji je ostro v polkrogu črtalo dvoje tankih zarez. To pa jo je delalo starejšo, nego je bila v resnici.

Gledal sem nanjo in sem bil pijan. Krčevito sem pritiskal njeno mehko, negovano roko k sebi, ko sva se sprehajala po veži. Ljudje so prihajali iz sobe ozirali se začudeno na naju, midva pa se nisva zmenila za to.

Ko je po četrturnem odmoru iznova zaigrala godba, sem jo peljal v zadehlo, zakajeno dvorano, in kakor besna sva se zavrtela v burnem taktu polke francoske.

Ah, ta ples, ta pijani najin ples, ki ga ne pozabim nikoli! Kako se je vila Pavla v mojih rokah, sklanjala se k meni in se zopet odtegovala, kakor bi se ponujala in mi udajala, a se v istem trenotku hotela iztrgati iz mojega objema! Nekaj komedijantsko-teatralnega je bilo v njenih kretnjah in gibih, toda jaz nisem pazil na to. Vse na meni je drgetalo razburjenja, usta so mi bila suha in samo hropeči, neprostovoljni zvoki oddiha, trudni in izmučeni, so se vili iz prsi.

Kadar sem se s čelom dotaknil njenih las, me je izpreletelo če je prišlo lice ob lice, mi je zaplamenelo vse telo.

Pavla je imela razgaljen vrat; tudi njena bluza je bila narahlo izrezana. Z grozo in naslado sem zaslutil, kaj se skriva tam — tam . . .

Nisem se obotavljal; molče sem se sklonil nizko k nji in pred očmi vseh sem poljubil ta drhteči, vroče-razpaljeni mramor. Pavla je vzkriknila, pogledala prestrašeno in začudeno naokoli, name, in se takoj nato zasmejala; ali njen smeh je zvenel tako odurno in hripavo.

Vesel in otožen sem bil, ko je končno ponehala in utihnila ta hreščeča neubrana godba, vabeča v razuzdanost in brezumno or-

gijski ples. Oddahnil sem se, a v glavi mi je ležalo s svinčeno težo. Kakor bi me demon mračnih, črnih sanj izpustil iz svojih rok, tako mi je bilo.

Truden sem bil in žejen. Pavla me je vodila k svoji mizi, kjer naju je pričakovala s širokim, nelepim smehljajem njena mati. Ta ženska, njena mati! Ne morem je popisati, ker se mi vse upira v nemem ogorčenju, kadar se spomnim nanjo. Predstavljaj si drobne, svetle oči, polno švigajočih strupenih plamenčkov, ki vidijo vse in vejo vse; predstavljaj si širok, prijazno-zloben smehljaj, brezzobe čeljusti . . : Neizrekljivo zoprna mi je bila ta ženska, jaz pa sem blaznel za njeno hčerjo. Komaj sem prisedel k mizi, so se zapičile starkine sivkaste oči vame in me niso več izpustile. Sprejela me je z ostudno, žalečo prijaznostjo in na mah odprla vse zatvornice svoje neskončne zgovornosti in opravljivosti, da se je razlila kakor umazana ploha čezme.

Sicer pa, bogme, ne vem, kaj je govorila! Nisem je prav nič poslušal. S Pavlo sva imela svoje opravke. Z očmi, z gestami, z nogami pod mizo sva se razgovarjala, vabila, klicala, grešila . . .

Ah, fej, in pozabljenje na to noč! Moja mati . . .

Pravzaprav se ne vem več spominjati vseh podrobnosti onega večera, ki živi v mojih mislih umazan in oskrunjen. Pijan sem bil . . . ne samo vina, ki sem ga užil v preobili množini, ampak bolj nje — demona strasti. Ne spominjam se, kaj sem govoril, kaj sem pripovedoval, vem samo toliko, da so se zgražali vsi ljudje okrog mene, obsojali me in se čudili. Niso bili pač vajeni kaj takega od mene, ki sem bil še pred nedavnim časom tih, molčeč in ves zamišljen. In zdaj naenkrat toliko razočaranje, tolika sramota za celo faro! Grem v gostilo, plešem z učiteljico, pijem z njo, gledam jo s pregrešnimi očmi . . . Ne samo, da sem že davno uničil njih iluzije glede semenišča, še to povrhu — o sramote! Izprijen študent in tako dalje . . .

Ne mislim se opravičevati niti obsojati. Vem samo to, da je prišlo, kakor je moralo priti. Zato bi pač bil največji nezmisel, če bi se opravičeval tujim ljudem ter jim govoril, recimo, o — „misterijih mladosti“ . . .

Ali kljub vsemu, glej, leži ta večer z vso svojo neznosno težo na moji duši. Ta bakanalni preludij mračne, skrite tragedije strasti, ljubezni, greha, zmot, samovaranja in samozaničevanja . . . Drama blodenj in iskanj — misterij mladosti! —

Ko sem stopal oni večer — ali bolje rečeno — ono jutro proti domu, sem se streznil in zgrozil na mah.

Kaj bo dejala mati?! . . .

Ljudem sem se smejal, ki so v gostilni delali svoje opazke. Kaj so mi mar tuji ljudje? Toda — mati, mati! Dejala mi je sicer sama, naj le grem na zabavo, da se malo porazvedrim, toda kaj je slutila ona, kako se bom zabaval, s čim se bo naslajalo srce; kaj je slutila, uboga . . .

Moja mati je bila bolna.

In morda je prebdela vso noč v iskrenih, do neba kipečih molitvah za mojo srečo in čakala name . . . Zamislila se je v bodočnost, veliko, sijajno, zmagoslavno. In še tesneje so se sklepale žuljave dlani k uvelim prsim, globočji so bili njeni vzdihi, iskrenejše so kipele molitve. Tako je čakala morda, da pridem ter ji z vedrimi očmi razodenem, kako sem se zabaval na veselici. Skrite iskre v njenih pogledih, skrita radost v njenem srcu. — A jaz, jaz?

Pospešil sem korake in hitel, in že sem stal pred domačo hišo. Skozi rdeče zavešena okna so lili odsevi zamolkle luči.

„Čaka!" mi je planilo preko možgan, s silo sem odprl težke vežne duri, hlastno preskočil vežo in stal na pragu domače izbe.

Nenavaden prizor se je razstrl pred mojimi motnimi, osuplimi očmi: Kraj postelje polno ljudi, kleče, sede, dremljejo, šepečejo nekaj neumljivega — same ženske.

Čemu vse to, čemu?

Stal sem že sredi izbe, ko se mi je šele povrnila zavest in mi je ledena misel preletela vse telo.

„Ali ji je slabše? . . . Ali je umrla!" sem s tiho-trepetajočim, pridušenim, prosečim glasom dejal sosedi, ki mi je bila najbližja. Nato pa sem vzkliknil, tresoč se jeze in razburjenja. „Pa zakaj me vendar niste poklicali preje, vi neumni ljudje!"

Soseda se je malomarno okrenila z glavo, pogledala me zaničljivo in zamahnila z roko. Tudi druge starke so bile obrnjene naravnost name: na ustnih in v očeh zaničevanje.

Mati pa je ležala na postelji kakor v ekstazi. Tiha, mirna in srebrno-bela; s široko odprtimi, svetlimi očmi in blaženostnim smehljajem na ustnih je ležala in gledala navzgor proti stropu.

„Mati!" sem zaklical iskreno in stopil bliže k nji. Zdrznila se je narahlo, komaj vidno je trenila z očesom; nato pa je takoj zopet leglo veličastvo miru preko nje.

„Mati!“ sem ponovil tišje in stopil čisto k nji. „Mati, ali me ne poznate, ali me ne poznate več?“ . . .

Ní me spoznala. Ledenomirna in nepremična je ležala in strmela navzgor, kakor da gleda nekam daleč, daleč . . . Samo ustna so se ji pregibala v blaženostnem smehljaju in nerazumljivem šepetanju.

Kaj je zatrepetalo, zaječalo, zavalovalo v meni ta trenotek — o Bog! Ne znam povedati, kakšna čustva so ruvala po moji duši. Beseda je zvok in laž! Samo čustvo, tisto najiskrenejše, najglobočje čustvo, ki v trenotku razgiblje vso dušo, samo to je resnica — beseda je laž!

Obrnil sem se k ljudem, tem starkam in ženskam ter kričal nad njimi, zakaj me niso poklicale poprej.

One pa so bile mirne kakor kip, kakor ledenohladne kamenite sohe so bile mrzle in neobčutljive. Z molki so rožljale in se niso zmenile zame.

Soseda me je prijela za rokav in mi šepnila s svojim dolgočasnim glasom v uho: „Vsaj zdaj bodi tiho, da je ne umoriš popolnoma!

Udušil sem srd, ki so ga v meni izzvale te besede, kajti v tem trenotku so se kakor od daleč nekje polglasno, trepetaje od sladkosti in blaženosti oglasile njene besede, besede moje matere: „Pred oltarjem stoji . . . Ta, ki stoji pred oltarjem, je moj sin! Moj sin poje novo mašo in se me spominja . . . Tudi tebe, Katra, ki si si mu včasi nesla suhih hrušek v mesto, se spominja zdaj moj sin . . . naju obeh. Poglej, Katra, kako je lep, — bled in čist, kakor angel . . . Oh, koliko sreče si mi dal doživeti, Bog!“

Sedel sem na stol in si z rokama zatiskal ušesa. Čutil sem, kako sem postajal vedno bolj majhen, neznaten, kakor da se hočem skriti pred temi besedami, pred temi ljudmi naokrog, pred samim seboj, svojo dušo in svojo lastno osramočenostjo. — —

In vendar, glej, vendar sem šel k nji, k Pavli.

Tis e tri dni, ki sem jih presedel ob postelji, kjer je ležala moja mati med upom in brezupom, med življenjem in smrtjo in se je onesveščala vsak hip, so se v meni snovale, gibale in dramile čudne stvari. Težko je govoriti o rečeh, ki so zagrebene v najgloblje globine naših src: o tistih stvareh, ki si jih ne upamo priznati niti sami sebi v obraz brez zardevanja. Kako bi jih priznali drugim?

Tako zelo smo uklenjeni v spone laži, to je konvencijonalnosti in fraz, da se naposled počutimo že prav dobro sami s seboj in si ne zaželimo ničesar. Tako zelo nam je družba vcepila svoje laži,

da je ž njimi zastrupila vse naše bitje, da, tako zelo zastrupila, da ne moremo več z jasnim očesom ločiti laži od resnice in da na sijajnih, blestečih temeljih gnilih laži s trudom in potom gradimo svojega življenja trhle stavbe . . .

Mnogo sem premišljal v tistih treh dneh. In brez težave sem spoznal, da nam je laž bolj potrebna nego resnica, da je takorekoč začetek in konec vsega, da je tista mogočna sila, ki veže in druži, spaja in razkraja in snuje in giblje, tisti steber, katerega se oprijemljemo s tresočima rokama, kadar nas je zapustilo vse drugo na svetu, kakor se potapljajoč človek oprijemlje gnilega jambora . . . O laž, ti zrak naših duš, ti koristna, lepa, sladka laž, kako bi živeli brez tebe slabotni, onemogli ljudje! . . .

V teh neskončno dolgih treh dneh ob materini postelji sem se izpovedal samemu sebi in sem spoznal vso brezmejno krutost resnice. Resnica je namreč ohola in kruta in prihaja ponoči in sveti s svojo žgočo plamenico v naše gnile duše ter rije po možganih, tako da je samo dvoje potov pred nami: da zblaznimo ali pa, da sami uničimo ta nezmisel, ki mu pravimo življenje . . .

Na mizici je ležal moj revolver in vabil s svojimi hladnimi, slepimi očmi . . . Na postelji se je premetavala moja umirajoča mati in me v svojem deliriju klicala z besedami materinske ljubezni in oboževanja — jaz pa sem ždel kraj nje, vklenjen kakor jetnik, in sem mislil na učiteljico Pavlo, na njene visoke prsi, na njene dehteče lase... O in zastonj se je upirala duša in odganjala te misli! . . .

V onih samotarskih dneh sem veliko premišljal, veliko sem si lagal in si veliko priznal. In prišel sem do zaključka, da je laž močnejša nego resnica, strast silnejša od ljubezni.

Tako sem šel k nji, k Pavli, ko je doma umirala mati in me klicala k sebi v svojih bolnih sanjah.

Šel sem tja, da se opravičim, če sem storil kaj nedostojnega oni nelepi večer. Šel sem, da ji brez bojazni povem, kako neskončno so bile umazane in podle vse moje misli tistikrat.

Tako sem si lagal namenoma in iz navade.

Na dnu duše je namreč spala strast in se dramila ter koprnela navzgor, navzgor! Tri dni sem jo negoval v srcu, tri dni sem varal samega sebe; četrti dan pa se je izzorela, in jaz sem z razpaljenim licem in hlastnim glasom lagal svoji učiteljici, kako brezmejno jo ljubim . . .

Sedela sva na kanapeju in si nisva imela ničesar povedati, ničesar iskrenega, ljubega.

Držal sem jo čez pas in jo z burnimi objemi prižemal nase, jo poljubljal na ustnice, vrat, lice . . . Moja duša pa je bila tačas tako polna sramu in samozaničevanja, da se nisem drznil s polnim pogledom zazreti se v njene oči.

Zunaj v kuhinji je ropotala njena mati in govorila sama s seboj. Včasi je stopila nepričakovano v sobo in midva na kanapeju sva se prestrašena in zardela spustila iz objema. Ona pa se je delala, kot da ni opazila ničesar. Ali v kotu, v skrítem kotičku njenih brezkrvnih ustnic je trepetal zlobno-zadovoljen smehljaj. Jaz sem ga opazil. Tudi njene oči so se smehljale v svoji sivkasti zlobi.

Nadlegovala me je s svojimi vprašanji in me dražila in poniževala s svojo prijaznostjo ta ženska! Oh, kako prozorni so bili njeni nameni!

„Zvodnica! Zvodnica!“ se je v meni nekaj upiralo in sililo v grlo. Ona pa mi je ustrežljivo in prijazno servirala čaj.

Morda je bil neopravičen moj srd in odpor napram ti starki. Pa čemu mi je bila tako zoprna in me tako žalila s svojimi nameni!...

Pozno zvečer sem odhajal od Pavle. Noč je bila svetla, široka in svobodna. Stopal sem po klancu navzdol, razgledovaje se okoli sebe, nenadoma pa, kakor da me je nekdo potegnil za rob suknje, sem obstal, zazrl se naokrog, nato pa je hipoma planil iz mojega grla dolg, glasen, meni samemu tuj smeh . . . Nepričakovano mi je hušknila misel preko možgan: „Bogve, ali me Pavla res tako neizmerno ljubi, kakor mi je zatrjevala ves čas?“

Stal sem sredi pota in se smejal ter se nikakor nisem mogel uživeti v to misel, ki se mi je videla tako pretirano smešna in tako neverjetno komična. Zdaj vem, zakaj sem se smejal pravzaprav: svojim lastnim bolečinam sem se smejal . . .

Koliko tragičnega humorja je včasi v taki ljubezni, ko si dva mlada človeka neprestano zatrjujeta in prisegata večno zvestobo in enake reči, pa čutita oba, da je vse le sladka laž in umetno varanje. Toda kdor hoče uživati in živeti, mora varati sebe in druge.

Drugi dan pa sem bil zopet pri učiteljici in tretji dan zopet in potem zopet in zopet.

Stanje moje matere se je polagoma navidezno nekoliko zboljšalo. Zdravnik sicer ni mogel konstatirati nikakšne posebne bolezni, izražal se je vse le bolj nasplošno, govoril je mnogo o starostni onemoglosti, o prehlajenju, o vnetju i. t. d. — in je naposled zaključil svojo diagnozo z opazko, „da bo morda bolezen trajala dalj

časa, ali pa nenadoma..." No, skomignil je z rameni, vzel klobuk in palico ter odšel.

V resnici se je moja mati onesvestila včasi tako nepričakovano, da nam je vsem naokoli stoječim zledenela kri v trenotni slutnji, da smo se pogledali v preplašene oči, kakor da smo že začutili hladne, neslišno šumeče peroti smrti... To je zakrivilo, da nisem imel miru niti za minuto in so mi včasi omahnile roke v strastnem, vročem objemu Pavle. Spomnil sem se matere . . . In potem me je gnalo domov, tiralo me je s silo, bičala me je misel na njeno smrt. Pa vendar, vendar se je v meni dvigalo nekaj velikega in strašnega, nekaj neizrekljivo zoprnega, tujega in mračnega, kar me je sram povedati. Ali je bilo to zoprno čustvo, odpor in sovraštvo do lastne matere svoje? . . . Ali je bilo to samo odpor do njene bolezni, ki me je motila v mirnem, neoviranem uživanju, ko je vse moje bitje kričalo: živeti, izživeti se! Ko se je duša hotela vreči v to brezdanjo strast, udati se ji vsa in se potopiti v to blazno brezumje!..

Razreši skrivnost: Kaj je bilo in zakaj je prišlo? —

Jaz pa sem spet posedeval ob materini postelji vse noči, ko ni bilo spanja od nikoder in je rvala misel po možganih in žgala po duši in telesu moja velika strast. Navadno sem prihajal tja bled in utrujen od sestankov z učiteljico, ko se je še polenila kri v žilah, izgorel plamen in mi je bila duša težka, vsa tako neskončno težka.

O mladost! Toliko ognja in ljubezni in strasti in bolečine in radosti in nemira in iskanja in blodenj in koprnenja je v meni — tolik neizčrpljiv, nedoumen kaos! Kje je struga, da bi razlil vanjo to mračno-kipeče, razburkano morje, da bi se izčistilo in umirilo?...

Še zdaj leži senca težkega samoočitanja, spočetega in rojenega iz onih noči na moji duši. Mnčno in grenko je, kadar se mora človek obsojati sam, ali potrebno. Meni potrebno kakor zrak. In zgodilo se je neštetokrat v onih prečutih nočeh kraj materine postelje, da je prišel mračen, neizprosen ukaz od nekod . . . Raztrgal sem bleščečo haljo laži s svoje duše in sem se s prestrašenim, v grozi odrvenelim pogledom zazrl v vso njeno plitvost, gnilobo, omejenost in onemoglost.

Težke noči, ko me je bilo strah pred samim seboj, in se me je polaščal brezmejen stud do vsega.

Kraj mene je z mirnimi, normalnimi utripi srca dihala mati, zatisnjene oči, smehljaj na ustnih, vsa bela in bleda kakor vedno. Nad njo so bile razpete peroti miru in ljubezni in solnčnih sanj, ki je verovala vanje njena duša.

„Blagor tebi — ti bela, čista in ljubezni polna starka, mati!“ ... je šepetaje jecljalo moje srce, kakor v obupu, ko sem se sklanjal nad njenimi sivimi lasmi. „Mnogo si trpela na svetu, tvoji žulji na rokah, tvoje velo, izsušeno in izmozgano telo in tvoje trudne in bolne oči govore o tem. Tudi ti si ljubila nekoč — in tudi ti si trpela. Toda povej, ali si spoznala to, kar je s trpljenjem in muko v duši moral spoznati tvoj sin? Povej, in če si spoznala kdaj, o tisočkrat večja in globja in iskrenejša bo potem moja ljubezen do tebe, mati!“

Mati pa je molčala in se smehljala. Prisegel bi, da je sanjala o meni in moji zmagovalni bodočnosti. Ironija! ... Tisti mladenič, ki je verovala vanj tako silno, uporno in trmoglavo njena naivno ljubeča materina duša, je tedaj čepel ob postelji, se trkal ob čelo in prsi, skrivaje oči v dlani, tako slab in neznaten pred samim seboj, kakor je slabotno in majhno peresce, ki ga nosi vihar igraje na svojih bučečih valovih ter ga ne izpusti iz objema, dokler se njemu samemu ne poljubi. (Konec prihodnjič.)

A. Debeljak:

Odmev.

Kolikrat v brezupni noči
duša bolno krikne:
Daj, razvnemi kres,
da mogočno sikne plamen do nebes!

Strgaj raz obličje mlado
krinko si ledeno
in pogoltne naj
žrelo jo ognjeno na vsevekomaj . . .

Glas pa se reži iz dalje:
Delaj, kar zreš druge —
vrat svoj klonejo
in zato brez tuge v zlatu tonejo.

Pastúškin:

„Brambovci“.

Zgodovinski roman. Napisal dr. Ivan Lah.[1]

Lani je „Zvon“ molčal o prvem delu „Brambovcev“, ker je čakal drugega. In po pravici, kakor se je zdaj izkazalo. Spominjam se, da se je izrazila o prvem delu skoro vsa slovenska kritika precej neugodno. Drugi del jo bo, upam, prisilil, to sodbo nekoliko modificirati „Brambovcem“ v prilog. Morebiti se bo komu zdelo, da je baš lanska kritika ugodno vplivala na drugi del, da se je pod njenim pritiskom pisatelj nekoliko bolj potrudil. Meni se ne zdi. Malenkosti, ob katere se bom pozneje obregnil, so namreč obema deloma enako lastne.

Pa poglejmo, kaj nam pripoveduje ta zgodovinski roman. Prvi del ima dva oddelka: „Mladost“ in „Vojna“; drugi zopet dva: „Boj“ in „Domovina“.

Mladost. Kristjan Salmič, ki je „kot sin bogatega meščana kmalu spoznal, da prihajajo v Krajino novi časi“, se je v mladosti pridno učil in mislil, „kako bi bilo, ko bi se govorilo, da tudi on piše“. Ker se mu ni hotelo posrečiti ne v slovenskem, ne v latinskem, ne v nemškem jeziku, se je čutil zelo nesrečnega. Zaljubil se je v lepo italijansko pevko in tik nato v ponosno Heleno Kudričevo. Napoleon je podil namreč avstrijske čete pred seboj proti severu in pregnal iz Trsta tudi bogatega Kudriča, ki se je s svojo družino zatekel najprej v Ljubljano k Salmiču in nato na dolenjski grad Vinice k vdovi Gusičevi. Kristjan se je navduševal tudi za jakobinstvo in Napoleona. Ko mu je bilo dano občudovati v Ljubljani tega boga od obličja do obličja, je pisal Heleni, da se čuti moža ter jo hoče za ženo. Toda stari Salmič mu je priskrbel mesto Helene strica Muhiča, velikega Gil Blasovega častilca, ki je poznal vojsko in ženske ter se čutil v višjih dunajskih krogih kakor doma. Muhič je odvedel Kristjana v svet, da se mu glava nekoliko ujasni. Med tem je umrl stari Salmič in Kristjan, samostojen gospodar, je zasnubil Heleno. Tej se ni bogve kako mudilo, zato je moral praznih rok nazaj. S stricem Muhičem sta hodila po Dolenjskem na gostije ter prišla tudi na Poganice k gospodu Langerju, ki je

[1] Knezova knjižnica XVII.—XVIII. Uredil dr. Fran Ilešič. Izdala Matica Slovenska. V Ljubljani 1910—1911. Tisk „Narodne tiskarne“. 8°. 183+231 str.

začel tedaj, leta 1809., zbirati brambovce za vojsko proti Francozom. Na Poganicah sta se seznanila z Egidom Gusičem, ki je ljubimkal z Vranglovo Alenico. Muhič se je zapisal takoj med brambovce, dočim se Kristjan ni mogel odločiti zanje. V Ljubljani je spoznal Kristjan kmalu nato Muhičevega prijatelja, Francoza Don Piera, ki mu je začel zahajati pri Heleni v škodo.

V o j n a. Spomladi 1809 se je začela vojna in brambovci so se napotili iz Novega mesta v Ljubljano. Med njimi so bili tudi Muhič, Edig in Tilen Repelj, ki je gorel za Barbaro, hčerko vdove Gusičeve. V Ljubljani so našli tudi neustrašenega junaka Jurija Šimica, Muhičevega učenca, ki je oblegal „rajši deset trdnjav nego eno ženo“. Srčne zveze so tako zmešale štrene med mladimi ljudmi, da je začel Kristjan filozofirati ter se odtegovati Muhičevemu vplivu. V kavarni si je na vsem lepem nakopal dva dvoboja, s Šimičem in Egidom. Prvega je izbojeval in podlegel, drugega ni utegnil, ker so morali brambovci iz Ljubljane naprej ob Savi in Dravi na Koroško v trg Saksenburg.

B o j. Kristjan je ostal v Ljubljani, se skušal maščevati nad muhasto Heleno s tem, da je hlinil ljubezen do Alenice, šahiral z Don Pierom, poslušal njegove prostozidarske nauke ter fantaziral v mučnem brezdelju. Francozi so prodirali med tem proti Ljubljani. Preden so vzeli mesto in grad, se je odločil tudi Kristjan za brambovce ter šel na grad odbijat Francoze. Zaman; posadka je morala kapitulirati in Kristjan je bil težko ranjen. Francozi so prodirali tudi drugod in brambovci so morali brez uspehov iz Saksenburga zopet domov. Don Pier je med tem vohunil po Dolenjskem in premotil Tilnovo ljubico Barbaro. Po Aspernu in Wagramu je bilo vsega konec; brambovski bataljon je bil razpuščen.

D o m o v i n a. Helena je pozabila med tem Francoze in Don Piera ter si želela h Kristjanu, ki ga je Muhič spravil na Vinice. Tam ga je ozdravilo skrbno negovanje gospodične Barbare in pozneje tudi Helene. Na Dolenjskem se je zbrala med tem nova vojska, ki je hotela osvoboditi Ljubljano. Napad bi se bil skoro posrečil; toda baš tedaj se je sklenilo na Dunaju premirje. Francozi so zasedli deželo, dočim so morali brambovci iz nje v Samobor in na Ogrsko. Kristjan in Helena sta se med tem popolnoma spravila. Kristjan je spoznal v sebi — Ilirca ter se oženil. Don Pier je padel, Tilen tudi, Barbara se je omožila z nekim častnikom itd. V novem ilirskem kraljestvu se je začelo novo življenje.

Ne bom kritiziral; povem, kako mi je bilo, ko sem bral.

Po „Vaški kroniki“ in „Upornikih“ sem postal silno radoveden, kako bo Lah nadaljeval. Ob „Brambovcih“ se mi je ta radovednost polegla. Niso me razočarali ne na dobro ne na slabo. Pošten in soliden zgodovinski roman. Pisatelj ve, kako se taka reč napravi in jo je napravil. Neokretnost v razprejanju snovi, ki je bila v „Upornikih“ precej čutna, je v „Brambovcih“ skoro popolnoma izginila; le v prvih poglavjih se v retrospektivnem načinu pripovedovanja snov pisatelju nekoliko upira — kakor bi se lemež mlademu oraču ne maral zasaditi v leho, toda pod pritiskom krepke roke neha nagajati ter zareže lepo, ravno brazdo do konca njive. V priprostem, kramljajočem tonu nam predstavi pisatelj slovenske brambovce ter njihovo ne preveč blestečo usodo. Skozi njihove boje in poraze se preriva nekaj zaljubljenih parčkov s svojim ljubimčkanjem, trpinčkanjem in ljubosumčkanjem. Pisatelj sam govori večkrat o „našem junaku“. Ta junak je mladi Kristjan Salmič. Res da se vleče njegova ljubezen do Helene skozi ves roman, dokler se ne ustavi ob pričakovanju mladih Ilircev, ki bodo priklili iz nje; toda jaz prepustim tega junaka pisatelju in si izberem raje Mikota Muhiča, veselega, zgovornega, bahavega, dobrodušnega „strica“, pravega slovenskega Zaglobo, ki seje smeh in dobro voljo skozi ves roman, druži in včasih nehote razdvaja mlade parčke ter služi pisatelju kot nekak tehnični faktotum, ki mu pomaga obvladati ne preveč hvaležno snov. — Epična širina je pisatelju zelo priljubljena ter ga nagne večkrat, da stopi sredi povesti sam v ospredje, včasih na zelo naiven, neprostovoljno komičen način, n. pr.: „Težko je pisatelju, opisovati trenutke prve ljubezni z navadnimi besedami, ko zanje niti veliki pesniki niso mogli najti dovolj lepih besedi. Tem teže je to, ker je prav tako pisatelju kakor junaku te povesti prešlo že deset dolgih let od onega srečnega časa, ko se mu je to dogodilo.“ (I. del, str. 22.). Neprostovoljna komika tiči namreč v tem, da nam kljub temu popisuje to prvo ljubezen zelo nadolgo, zelo dolgočasno in s hudo navadnimi besedami. Tudi drugače se mi je med čitanjem, če sem pomislil na pisatelja, večkrat zazdelo, da vidim pred seboj otroka, ki sedi pri polni skledi mleka ter začne naenkrat, namesto da bi zajemal z žlico, kot se tiče, ploskati z ročicami po mleku, da zabrizgajo beložolti curki naokrog. Naivnost je lepa reč. Jaz jo imam rad pri otrocih, prijetkano me dirne tudi pri gospodičnah, pri pisateljih pa me draži — bili makar slovenski. Če bi nam tudi ne povedal tako naglas, bi pisatelju radi verjeli, da portretira v Kristjanu kolikortoliko sebe, zlasti v prvem delu — toda ogrel se

mu bo za tega junaka malokdo. Kristjan ljubi Heleno tako, da muči s tem sebe in njo, sanjari, kuje načrte, se ne more prilagoditi razmeram, ne ve, ali bi se bojeval za domovino ali ne, partija šaha ga nagne, da vstopi med brambovce itd. Takih junakov je najti tudi danes še preveč po Slovenskem, morebiti več nego pred sto leti. Porajajo jih razmere. Bog jih živi, če se sami ne morejo!

Miko Muhič je vse drugačne korenine. Če bi živel danes, bi mu rekli rodoljub (tej besedi bo treba priboriti zopet nekdanje častno mesto, ker je težko izhajati brez nje) ali kaj takega — le da bi se danes s svojimi prokleto zdravimi nazori o življenju ne mogel tako blagodejno uveljaviti, kakor se je tedaj. Med delom se je pisatelj očividno zmerom bolj ogreval zanj, tako da se mu je počasi izmotal izpod peresa pravi zaglobasti dobričina. Ko sem si ga izluščil iz pisateljeve gostobesednosti, me je zlomil takšen smeh, da sem mu z veseljem stisnil roko in poslal rakom žvižgat vse klavrne junake naše „moderne". V Muhiču nam je pisatelj ustvaril človeka, ki se bodo ob njem Slovencem razhahljale duše za nekaj desetletij. Ker ga preveč ljubim, ga ne maram tukaj nadrobno secirati, temveč svetujem čitatelju, da seže po „Brambovcih" ter si ga blagovoli tudi sam izluščiti.

Izborno je risan gladki, priliznjeni Francoz Don Pier, ki skali skoro vsako ljubavno razmerje s svojim vetrihom do ženskih src. Med ostalimi moškimi so zelo zanimivi Egid, Tilen in Jurij Šimič, ki se v drugem delu str. 28 brez vidnega vzroka spremeni v Simiča; to ni tiskovni pogrešek, ker ostane Simič do konca. Ženski značaji so bolj medli. Nekak pendant k Muhiču je vdova Gušičeva. Takšne dame z veseljem pozdravljamo v slovenskem slovstvu.

Jezik ima g. pisatelj bolj v časti nego v oblasti. Lepi, pravilni slovenščini ne skuša dati niti najmanjše originalnosti. Z jezikom ne eksperimentira čisto nič ter si dovoli komaj kje kako malenkost: „skoncema mize" (I. str. 60), „deklica se ga je dojmila" (I, 68), „upam pa, da se bo vzgledal v svojega učitelja" (I, 129), „naenkrači" (II, 87), „jezdec" (= Streitroß, II, 135), „drugo pa bodo razvzeli dediči" (II, 223). Pisatelj ima očividno toliko zaupanja v to, kar nam pripoveduje, da se mu zdi oblika precej postranska reč. Odkodi drugače ta medli, brezbarvni, razvlečeni slog? Mestoma se razblini pripovedovanje v pravo časnikarsko vezanje otrob (II, 153 do 157). Zdaj, ko nas je Cankar razvadil s svojim jezikom, smo postali zelo občutljivi za jezikovne finese. Pri Lahu ni opažati te občutljivosti. Ko berem Cankarja, se ne morem obraniti vtisa, da

so se ti stavki in odstavki prerivali in iskali ravnovesja v pesnikovi glavi, davno preden je prijel za pero, da jih je še pod peresom meril in preobračal, dokler se mu niso zlili v lepo celoto. Lah nima za vse to nobenega zmisla. Lah misli, da ima bogve koliko povedati in pove baš zato mnogokrat tako malo. Navadno jo zarobi, kakor mu ravno kane. Nekaj primerov: „za njo sta jezdila jezdeca" (I, 9), „čez nekaj časa so začele iti v mesto umikajoče se avstrijske čete" (I, 17), „pomirjajoče besede vojakov, da je sovražnik še daleč, niso mogle pomiriti prestrašenih meščanov" (I, 18), „zagledal tam množico vozov in kočij ter veliko množico ljudij (I, 18), „Ni mogoče živeti pri ljudeh, ki naju imajo za otroke" (I, 50), „sem te hotel priti vreč iz postelje" (I, 76), „žrebe, ki mu je bilo najljubše izmed vseh konj, ker je videl da bo nekoč iz njega lep konj (I, 99), „se je obrnil *k* gospodu Muhiču, *ki* je ravno pripovedoval zelo smešno historijo, *ki* so jo vsi spremljali z glasnim smehom" (I, 141), „Naenkrat je zaslišal pred seboj glasne glasove" (II, 47), „molčal je in ni govoril" (I, 96). „Čuvstvo", mislim, sodi v slovar, „čustvo" v srce; ne bi maral videti ženskih usten, ki bi se pačile s „čuvstvom" ali „čuvstvovanjem". „Za njega", „na njega" moti, če je zaimek nenaglašen. Oglejte si to pretirano razločnost: „Njegov (Muhičev) nasvet, naj gre z njim (Muhičem) k stricu (Muhiču) v Mušičje, se je zdelo Kristjanu najboljše . . ." (I, 35). Delo je uredil dr. Ilešič, izdala ga je Matica Slovenska, zato mi je uganka ta-le dražestna spaka: „Prvič ga je njegova neustrašenost in odločnost vabila v boj za svojo čast in za svojo ljubljenko" (I, 163). Če bi se kanil povzpeti na nivo običajne slovenske kritike, bi rekel, da je hotel g. pisatelj po vsej sili raztegniti roman ter si tako povišati honorar z jako neprikrito gostobesednostjo, ki je tako nesramna, da operira celo z imeni, ker pa nimam takih ambicij, porečem, da je le nesrečna roka mogla zasejati v enajst vrst sedem Gil Blasov in tri Muhiče (I, 11) ter postaviti (II, 121) skoro v vsako tretjo vrsto eno posadko. Primerjaj v tem zmislu tudi sedem Jurijev Simičev in šest Lavdonov v sedemnajstih vrstah (II, 136). V drugem delu str. 82. manjka 14. poglavje (ne po vsebini, le po številki). Dvomim, da so francoski častniki stanovali pod eno streho z „belle Ellene" (II, 45), kaj ni bilo z „belle Hélène"? Tudi mislim, da ni nameraval pisati Muhič: „Les merveileuses aventures *de* chevalier de Mussitz" (II, 115), marveč *du*.

Vem, da učinkujejo često pisatelji ravno s ponavljanjem in z gostobesednostjo. Zola n. pr. je ponavljal v svojih „romans de

longue haleine“ dobesedno po 2—3 strani, po večkrat v istem delu. Toda Lahova gostobesednost ni nikak umetniški tric, temveč gola, klavrna neokretnost. Zakaj se sili v „longue haleine“ in porabi 414 stranij za snov, ki jih ne zasluži, kakor jo obdeluje pisatelj, niti tristo. Formalna stran bo delu zelo škodila. V naši dobi gibanja in hitrice se nam razvlečenost gabi, malo koncentracije bi že smeli zahtevati. Po drugi strani bo delo mikalo zlasti radi lokalnega kolorita. Spominjam se, kako me je jezilo pri popisovanju bojev v ljubljanski okolici in v Ljubljani, da mi je mesto znano le bolj z zemljevidov.

Še nekaj bi poudaril. Ves roman napravi blagodejen vtis resničnosti, kakor bi se pisatelj s hvalevrednim samozatajevanjem pokoril snovi, ki se je je lotil. Majhni so bili ljudje, majhne razmere, majhna domovina — zato so bili tudi uspehi majhni. Mnogi gledajo domovino skozi meglo svojih fantazij. Ko se megla dvigne, izbruhne razočaranje, ki dobi vidno obliko v jokavosti ali v psovanju. Lah vidi narod, kakor ga je treba videti, v času in prostoru, v zgodovini in zemlji, in ga tudi ljubi tako. Njegova ljubezen ni jokava kakor Meškova, niti potepuška kakor Cankarjeva, temveč — moška, Lahova.

„Vremena bodo Kranjcem se zjasnila“, a?

Morebiti maje z glavo, kdor je bil tako potrpežljiv, da me je bral do tu, češ: ta zna otepati z besedami! Morebiti ni mislil niti g. pisatelj dela tako. Kaj meni mar? Jaz sem mu hvaležen za knjigo, ob kateri sem mogel misliti tako. Po pravici toži nek francoski literat: „Kaj bo napravil čitatelj iz mojih popisanih stranij? Rešto zmot, protislovij, nezmislov. Čitati, poslušati se pravi prevajati. Prevod utegne biti lep, zvest ne more biti nikoli. Kaj mi bo občudovanje, če občudujejo ljudje v mojih knjigah le to, kar so sami zanesli vanje?“ Vsakdo si čita v knjigi, to kar more, zna in hoče. Če si bo čital kdo v „Brambovcih“ kaj več in kaj boljšega, me bo veselilo.

Književna poročila.

Ivan Cankar, Lepa Vida. V Ljubljani 1912. Založil L. Schwentner M. 8°. 106 str. Cena 2 K, vez. 3 K.

Narodna pesem o lepi Vidi je brezdvomno najlepši biser naše narodne epike, nekaj tako realno-vsakdanjega je izraženega v njej s klasično umerjenim patosom, da bi nam iz te snovi velik umetnik ustvaril lahko nekaj faustovskega. Ni čuda, da jih je bila že cela vrsta, ki so se te snovi tudi lotili, dozdaj pa vendarle še nihče ni imel z njo prave sreče. Pridružil se je tej vrsti tudi Cankar s svojo simbolistično dramo, ki pa nima z Lepo Vido ničesar opraviti. Da jo je naslovil kako drugače, ne bi bil njenega bistva popolnoma nič izpremenil. Lepa Vida — ona Lepa Vida iz narodne pesmi — predstavlja vso tragiko, nastalo iz konflikta, porojenega v ženski duši, ki se je imela odločiti, ali naj sledi ljubezni svojega srca ali ljubezni do otroka. Nekaj večno človeškega je v tej tragiki in vsem časom umljivega; iz te snovi bi bil lahko napisal tragedijo Sofoklej in, če hočete, istotako lahko tudi Przybyszewski. A Cankar? Cankar je zajel iz nje samo motiv hrepenenja, novo varijacijo svoje neprestane teme in je podal sintezo svojega dozdanjega delovanja v simbolični alegoriji našega fin de siècla.

Pri čitanju te drame se mi je zdelo, da so vsi ti Cankarjevi junaki iz prejšnjih njegovih spisov morda res živeli in umirali, nekaj tako osebnega govori iz njihovih besed. Toda to je ravno — vsa drama obstoji samo iz besed. Osebe, ki jih je postavil tu na oder, so same sence. Sicer je v vsaki umetnosti skrit simbol, kjer je kot tak izražen, učinkuje samo, če je popolnoma objektiviran. Nikjer pa ni simbolizem tako nevaren, kakor v dramatiki, ker kaj lahko izpremeni junake v mehanične sheme. Izognil se je temu na pr. Maeterlinck s tem, da je predočil svoj simbol z bajko. Pri tej Cankarjevi drami pa sta ostala verjetnost in življenje — prva pogoja dramatične umetnosti — vse preveč v ozadju; in prepričan sem, da na odru ne bo in ne more učinkovati.

Da je Cankar velik umetnik, da se kaže skoraj v vsakem njegovem stavku lirična sila, da so tudi v „Lepi Vidi" momenti blesteče poezije, tega niti treba ni poudarjati. Novega pa ni v njej nič. Te blede študente, ki umirajo, še predno so okusili življenje, zapite pisarje, delavce in zdrave ljudi, ki so pa vendarle bolni, ki hrepenijo po solncu in ga nikdar ne uzrejo, ker hodijo po svetu z zaprtimi očmi, — te hčere študentovskih mater, pol angeli pol kokete, — vse te junake poznamo že zdavno z istimi potezami v obrazu. Nič se niso spremenili ti Cankarjevi ljudje, in kakor nekdaj, imata tudi v Lepi Vidi edino Dioniz in Milena nekaj mesa in krvi.

Polna lirike je ta knjiga o hrepenjenju, toda drama to ni. Menda se Cankar sam ne zaveda, kje teži njegova največja moč, in katera njegova dela se bodo ohranila. Tista, pri katerih se je ravnal po izreku: „Greif nur hinein ins volle Menschenleben". Tu je ustvaril dela trajne vrednosti, tu je oni veliki stilist, ki obdaja še tako majhno črtico z monumentalno linijo, pa naj pripoveduje o svoji materi, naj posluša harmoniko na vasi in gleda židane nedeljske rute naših deklet, naj piše o krivici, storjeni hlapcu Jerneju. In kako živo zna poseči v življenje in se dotakniti neprijetnih ran, so mu menda dovolj dokazali „Hlapci". — „Lepa Vida" pa me je razočarala.

Vojeslav Molè.

Zabavna knjižnica. XXIII. zvezek. Izdala in založila „Matica Slovenska". V Ljubljani 1911. 8⁰. 126 str.

Letošnja „Zabavna knjižnica" prinaša dva spisa: Meškovo „zgodovinsko sliko" „Črna smrt" in Pugljevo novelo „Gregor". V „Črni smrti" je Fr. Ks. Meško na podlagi vestno preštudiranih in pravtako uporabljenih zgodovinskih virov opisal, kako je kuga l. 1645. divjala po Ptuju in okolici. Da bi ta opis ne bil presuhoparen, ga je odel v obliko povesti in nanizal celo kopo prav dobro uspelih, živoplastičnih slik. Ni se mu pa posrečilo, iz vseh teh posameznosti ustvariti organične celote. Preveč je v njem zgodovinskega naštevanja, da bi se moglo reči, da je to zgodovinska povest, z druge strani pa je pisan v preveč beletrističnem tonu, da bi se ga smelo označiti kot zgodovinsko-kulturen sestavek. Da je avtor obe te strani sorazmerno umeril, bi Meškova „Črna smrt" bila lepo literarno delo. V tej obliki pa ni nič drugega, nego serija hitro, krepko skiciranih poglavij, iz katerih bi pravzaprav šele bilo izvesti enotno zgrajeno povest. Naj svoj prigovor nekoliko utemeljim. Začenja se „Črna smrt" z imenitno zasnovano ekspozicijo, v kateri nastopajo gvardijan minoritov, pater Aleksander, mestni pisar Filip Sagadin, njegov sin, praški višošolec, Dominik, kmetski mogotec Janez Rajavec, njegova hči Rozika, ki jo ljudski glas nazivlje „rožo Ptujskega polja", oderuški žid Aron Izerlin in njegova hči Rahela, „roža v Izraelu", na način, da se čitatelj v tej ekspoziciji mora nadejati pretresljivo zapletenega romana, ki se bo odigral med temi tako plastično v ospredje potisnjenimi osebami. Ko pa čita dalje, vidi, da se je v svojih nadah varal; kajti vse te osebe stopijo v naslednjih poglavjih namah predaleč v ozadje, v ospredje pa stopijo sicer zelo plastični, pa vendarle nekoliko pretirani prizori izza divjanja kuge, ki jih uvaja za moj okus vse preveč poudarjena vizija Rajavčeva, ki je, sicer nekoliko razgret, na nebu zagledal „jezdeca — velikana, sličnega ogromnemu okostju, zavitega v plahutajoč mračen plašč. Od zemlje do neba — se je zazdelo Rajavcu — sega jezdečeva postava. Nad jezdecem je zaplamtelo nebo za hip v krvavem svitu; za jezdecem se je vlekel krvaveč sled, širna cesta krvi". — Znano je, da je bilo ljudstvo tiste čase nad vse praznoverno, da je verjelo v znamenja na nebu in o tem mnogo govorilo. Vendar pa se ne morem vbraniti vtisku, da ni prav storjeno, če avtor o viziji govori v tonu, kakor da jo je Rajavec v resnici videl. Premalo je poudaril imaginarnost te vizije in jo pred čitatelje postavil vse bolj v luči dejstvenosti, tako da je končni efekt ta, da čitatelj skoroda sam verjame, da se je v resnici na nebu pojavilo znamenje, ki je napovedovalo prihod kuge. Pa tole mimogrede. Ekspoziciji, ki obeta vse kaj drugega, slede poglavja o divjanju kuge: Rajavčeva vizija, učinki te vizije na ljudstvo, kuga v Ptuju, razne epizode izza njene moritve itd., o osebah, ki so v ekspoziciji igrale tako važne vloge, pa domalega sploh ni več govora ali pa nastopajo samo v toliko, da ilustrirajo početje šibe božje, nikakor pa niso več junaki v zmislu vodilnih oseb. Poglavje, ki opisuje razsajanje kuge v Ptuju, je mestoma suhoparno zgodovinsko in udari v ospredje tako, da čitatelj čuti, da je pravzaprav ono bistveni del, jedro vsega spisa, in da je vse drugo, kar se vrši med nastopajočimi osebami ali bi se med njimi moralo vršiti, le zunanji, povsem zunanji nakit. Posamezna poglavja tega „nakita" so sorazmerno vse premalo izdelana, zlasti tretje, ki v stenografičnem slogu riše razmerje med Dominikom in lepo Roziko. Nasprotno pa je povsem epizodična partija o pijančku Martinu sorazmerno vse preveč na dolgo in široko razpredena. Tako bi lahko naštel še raznih prigovorov, ki bi dokazali, da se ta „zgodovinska slika" v svoji kompoziciji ni posrečila. Posamezni deli pa so kaj lepo uspeli in se odlikujejo po lepem

jeziku in veliki plastiki. Vredno bi bilo, da si gospod pisatelj vzame čas in nam iz tega skiciranega gradiva ustvari velik roman, čigar ozadje bi bilo divjanje kuge v l. 1645.

Pugljeva novela „Gregor" je prijetno in spretno pisana in kaže vse tiste vrline našega pisatelja, ki sem jih v tem listu skušal orisati o priliki nedavno izišle njegove knjige „Mali ljudje". Pugljevi Dolenjci niso votle in puhle figure, kakršnih srečavamo v našem mlajšem slovstvu toliko, ampak so iz življenja vzete žive osebe, pristni Dolenjci, ki jim govorica po vsej naravi ne teče nič drugače, nego tistim dobrovoljnim in šegavim ljudem, ki jih srečavamo po dolenjskih vaseh in cestah. Brez dvoma je Pugljev „Gregor" najboljši beletristični spis, kar nam jih je „Matica" podala letos. Prigovor, da je morda premalo utemeljeno, kako to, da komedijantje deklico kmetu prepuste tako brez večjega odpora, ni tako tehten, da bi mogel zmanjšati vrednosti te čedne novelice. *Fr. Kobal.*

Slovanski spomini in jubileji. Izdaje Matica Slovenska. I. zvezek. Uredil dr. Fr. Ilešič. V Ljubljani 1911. V. 8°. 138 str.

Knjižica obsega devetero črtic. V prvi je M. Pleteršnik na tesno očrtal življenje in delovanje profesorja Šumana (1836—1908), soustanovitelja „Slovenske Matice"; potem razpravlja Stj. Radić v hrvaščini o velikem Gogolju, ki ga je kritika nazivala nekoč čudaka, danes pa ga smatra za — čudo. Prvi del se naslanja izvečine na ostroumnega Merežkovskega, ki je ob Gogoljevi rojstveni stoletnici (1909) pokazal na bistvene poteze tega čudoviščnega genija: odpor proti prepametni sredini, družabni povprečnosti. Tragedijo je videl „oče ruskega realizma" v odsotnosti vsake tragičnosti. Vrlo zanimivo se čuje, kako se je iz veseljaka-mistika (Zwei Seelen wohnen, ach, in meiner Brust!) razbohotil poslednji do usodne stopnje pod vplivom izpovednika, ki je gnjavil in davil mračnega poeta s svojim asketizmom, dokler ni sežgal rokopisov ter takorekoč umrl od gladu. Samostojnejšo drugo polovico tvorijo pretežno citati iz „Mrtvih duš" — cel šopek istinitih vseslovanskih hib in slabosti.

V nekoliko satiričnem tonu se razvija poučno-tendenčna dr. Ilešičeva razprava o srbskem prosvetitelju Dositeju Obradoviću († 1811), čigar mladostno navdušenje za mučeništvo in puščavništvo bi znalo komu vzbuditi nedolžne, toda ljubke spomine izza otroških let. Prijetno je popisano klativiteško potovanje ubeglega mladega meniha po celi Evropi ter plemenito delovanje dozorelega moža samouka, ki se je bil izprevrgel v gorečega prosvitljenca Jožefovega kova in žrtvoval vse sile v prid narodove izomike. Sledi prevod Máchove (1810-36) najboljše lirsko-epske pesmi „Maj" — njen lesk je sicer prevlekla patina časa, a žvenket je še zmerom pristen in bi utegnil ugajati sanjarskim dušam — in g. prevajalec dr. Ivan Lah je posvetil primerne vrstice rano ugaslemu meteorju češke romantike. Nato podaja g. dr. Maretić dokaj živahno glavne vrline in pomen Leva Tolstega (1828—1910): občuduje ne toliko izvirnost misli, kolikor iskreno prepričanje in ogenj, s katerim je oznanjal jasnopoljanski modrijan svoje nazore. Sestavek seveda ne utaji, da je le — slavnosten govor.

Posebno temeljiti, simpatično pisani sta dr. Grabowskega študiji — poslovenil Voj. Molè — o Elizi Orzeskowi (1842—1911) in Mariji Konopnicki (1846 do 1910). Natančno je obdelal znani Poljak njun razvoj, raznovrstne vplive, značilne ideje njune slovstvene zapuščine ter poudarja vrednost obeh pisateljic za domovino in svetovno književnost. Slednjič govori dr. M. Potočnik o vrlinah zgodovinarja in narodnega vzgojitelja profesorja Josipa Apiha (1853—1911) z odkritim prizna-

njem, kakor bi ga bil zmožen učenec napram vzornemu učitelju, g. dr. Iléšič pa končuje z nekrologom na zaslužnega politika in pisatelja dr. Josipa Vošnjaka (1834—1911).

Vobče se lahko trdi, da so članki in skice v sorazmerju z razsežnostjo dovolj posrečeni in umestni ter bodo zanimali izobraženstvo. O izčrpanosti temat naj sodijo poklicanejši; mestoma bo dvojezičnost motila puristovo uho. Ker so tuja imena dosledno nedotaknjena, naj bi bil še Chelčický (n. Helčicki, str. 71), „ta najgenijalnejši filozof svojega veka“, ohranil svoje. *A. Debeljak.*

Dinko Šimunović, Tudjinac. Pripovijest. Izdala Matica Hrvatska i Slovenska. U Zagrebu 1911. 8⁰. 192+IX str.

S Šimunovićevim „Tudjincem“ nista imeli posestrimi Matici srečne roke. Namen teh skupnih publikacij je vendar spoznavanje knjištva in življenja sosedov, nekako zbližanje bratov v duhu. A kje, se prašam, naj iščem med nami ljudi, ki bi utegnili prebrati teh dolgih, predolgih 192 strani do konca? Par literatov bo prerezalo knjigo do srede, kak kritik se bo pretolkel do tretjine, povprečnemu Matičarju (slovenskemu mislim) pa bo markirala na polici Ilirijo zaprašeno. To bo efekt tega naivnega frčkanja z idejami, tega vrazêrskega zanešenjaštva, zaljubljenega vase in v svojo doktrino, ki se otresa s krilečimi kretnjami treznega, realnega kriticizma.

Dar dara gleda: naše „Cvetje“ so nam vrnili Hrvatje s svojim „Tudjincem“. Ostal nam bo tuj. Zakaj tako dolgočasne povesti že davno nisem imel pred seboj. Opisi — opisi — opisi. Drugi bolj razblinjen od prvega, tretji manj interesanten od drugega, a malokateri po pravici na svojem mestu. Karakterizacija oseb in razmer je bleda, brez umetniške sugestivnosti, usoda teh ljudi ti ostane mrtva afera. Majava zgradba z neorganičnim mešanjem realistike in romantike ne kaže niti okusa, kamoli individualnost avtorja. Že mogoče, da je Šimunović v drugih svojih delih uspel, že mogoče, da je „Mrkodol“ reprezentativnejši, ali z „Mrkodolom“ ni dokazan „Tudjinac“. *Oton Župančič.*

Antun Kovačić, U registraturi. Roman. Zagreb 1911. Izdala Matica Hrvatska U Zagrebu. 8⁰. 498 str.

Matica Hrvatska je izdala roman leta 1888. umrlega pisatelja Kovačića „U registraturi“ kot ponatis iz „Vienca“ in ga v zelo okusni opremi poklonila svojim članom. „U registraturi“ je najboljše delo Kovačićevo, v njem je hotel pisatelj utelesiti in koncentrirati svojo silo, svoj jaz. Delo je zamišljeno v velikem obsegu, v širokih dimenzijah in bilo bi naj kakor zrcalo, v katerem reflektirajo žarki socijalnega življenja, zlivajoči se v gorišče ene same osebnosti. Na značaje in dogodke je nanešeno toliko barv, ki se stopnjujejo v vsi pestri interesantnosti od rahlih, nežnih polsenc prav do skrajne, banalne kričavosti; epizode, ki gibljejo dejanje, beže mimo in se prelivajo druga v drugo z neskončno neverjetnostjo kakor v kinematografu. Končno pa se zazdi človeku, da je preveč, preveč vsega tega. To je tudi vrlina in obenem slaba stran dela. Kompozicijske hibe so razvlečenost, prevelika dolžina, razne romantične ekstravagance, neverjetnosti nekaterih značajev. Vsekakor se pozna pisatelju, da je tudi njega dosegel val tistega kipečega morja, ki se je razlilo koncem minolega stoletja preko Evrope, koder so se oglašali signali: verizem, naturalizem, satanizem, — devize, ki za nas dandanes nimajo nikakršne privlačnosti več. Delo pa bo kljubovalo bodočnosti s svojo klasično lepoto slikanja, iskreno resničnostjo, dosledno neizprosnim realizmom tako, da se bo brezdvomno dvigalo nad površje vsakdanje literature.

Roman, bolje rečeno: življenjepis registratorja Ivana Kičmanovića, je nekakšna prepesnjena biografija avtorja samega. In tiste prve preproste, toplo pisane slike iz samotnega brda bednih seljakov se čitajo kakor nežen poem pesnikovega detinstva. Osebe seljakov so vseskozi začrtane z ljubeznijo in nekako subjektivno resničnostjo. Oče Ivice Kičmanovića, Jožica Kičmanović, vulgo „zgubidan", stare korenine kmet, muzikant po poklicu, a kljub temu trezen, resen, miren; žena njegova: slabotna, plaha ženica, vsa v spoštovanju do moža, skrbna in dobra, z neskončno ljubeznijo do svoje dece. Sosed Kičmanovićev, mali „kanonik", lokav in prekanjen človek, ves nasičen z nekakšno neutešljivo zlobo in sovraštvom in zavistjo do muzikanta „zgubidana" — razvijajoč se tip kmetskega parvenija! V takem miljeju je sredi svojih bratcev in sestric dorastel mali Ivica Kičmanović, dovršil ljudsko šolo in ob sklepu na grobu svojega umrlega sošolca, bledega, razmišljenega sina „kanonikovega", govoril s tolikanj nezališno pretresljivostjo, da je globoko ganil srca vseh navzočih, ki so strmeli nad nenavadnim improvizatoričnim darom desetletnega dečka. „Kam ž njim, ko ni denarja?" sta se vpraševala učitelj in župnik, dokler se ni pojavil rešilni angel v osebi „visokorodnega" parfumiranega in pomadiziranega gospoda rojaka Žorža, „kumordinara" v hiši „ilustrišimuša" slavnega mecena tam v tujem, dalekem mestu. Tega slavnega mecena sta pridobila zase župnik in učitelj, po selu pa je završala presenetljiva vest, da postane sin muzikanta „zgubidana" fiškal ali pop ali celo škof . . . Tako ie prišel mali Ivica v hišo mecenovo kot sluga njegov, sotrudnik Žoržev in zajedno — oziroma bolj za postransko opravilo tudi — dijak. Tako so se malemu nezavednemu kmetskemu dečku namah na stežaj odprle duri do spoznanja in bede . . . Čitatelj pa se čudi, kako se doslej resno pripovedovanje pisateljevo prekine in zasije v drugi luči — v humorju in sarkazmu. Kako so vse osebe v ti hiši opazovane v pretirani smešnosti, tako da v polni meri dosegajo efekt karikatur in marijonet Vsi: od topega, domišljavega Žorža prek „pojeta" Budimira Bombardirovića Šajkovskega, ki se zove v vsakdanjem življenju tudi samo z vulgarnim imenom Imbrica Špićek iz Volovšćine in ki govori hrvatsko-gromovite, retorično-frazarsko nezmiselne govorance v čast in slavo mecenu, — vsi prav do hišnega illustrissima in dobrotvora samega, ki je bil že enajstič soglasno izvoljen za predsednika društva „Ponižnosti in strpljivosti", društvo, ki omejuje svoj delokrog sicer zgolj na lukulske pojedine v hiši bogatega mecena, a vendarle izraža svojo „ponižnost in strpljivost" v preobili jedi in pijači. — Tako preide pisatelj mimo nežnih seljaških idil na polje družabne satire, sredi vsega pa zveni, polprikrito skoro in nekako osramočeno globok, pretresljiv ton njegovaga lastnega mladostnega trpljenja . . . Bogati mecen ga iztira iz hiše, ker se je zaljubil in sestajal z njegovo „rojakinjo", demonsko krasno Lavro. Na pragu, na cesti stoji izgnani študent, ne da bi dovršil šolo in oče njegov ga odpelje s sabo nazaj na svoje samotno, daljno brdo. Zajedno s tem dogodkom in in vsled nezvestobe Lavrine oboli mecen, a sredi noči ga zastrupi in oropa Lavra, to bitje z neženskо dušo, krvoločno okrutostjo, z blaznohisteričnimi instinkti, Lavra, ki je prepozno spoznala, da je zastrupila svojega lastnega očeta. Po nesrečnem naključju, prestrašen vsled nenadne smrti mecenove zapali Žorž hišo, ki pogori z mrtvim truplom vred vsa do tal. Na domu muzikantovem pa je vladala tačas mrka otožnost in molk. Izgnani študent Ivan je posedeval doma in edino, kar ga je tešilo v težki bridkosti, so bile misli na mlado, belo sosedinjo Anico, hčerko „kanonikovo". A zdaj nenadoma prihiti v te zapuščene kraje Lavra, kakor demon vsa lepa in vabeča. Denar siplje naokoli in dom muzikantov je kakor v

omotični pijanosti: širi se, raste blagostanje. Lavra sezida hišico in jo opremi tako prečudežno, da jo imenujejo vaščanje „kapelico“. Tam pirujeta s študentom Ivico pijani sen svoje ljubezni. Seljaki strmijo nad bogastvom in lepoto, čudijo se, ne razumejo ničesar. Ko pa jamejo govoriti, se zgražajo, obsojajo in — in pohujšanje je obče. Ivan se iztrga iz mramornih rok svoje Dalile in beži v mesto študirat. Izven sela, zunaj na polju ga pričakuje mala Anica, vsa razdvojena, hoteč poslednikrat še pozdraviti svojega soseda. Zdaj šele se Ivan zave svoje prave, istinite ljubezni. — Lavra živi nekaj časa osamljena v svoji zapuščeni „kapelici“, potem pa je zvabila v svoje mreže „kanonikovega“ sina konjskega trgovca Miho, (pristnega sina svojega očeta), ki se je priženil na dom kmetskega magnata Medonića. Anica uteče z doma v mesto, kjer jo po srečnem naključju otme študent Ivan v krčmi bivšega „kumordinarja“ Žorža iz rok pohotnika in ji preskrbi službo. Lavra in Miha zaživita po smrti Mihove žene skupaj in hodita iz kraja v kraj; v njeni pustolovski duši tli skrito maščevanje ... Prenasičena razmerja z Miho umori Lavra svojega ljubimca, da svobodnega duška vsem svojim neskončnim strastem in postane roparica ... harambašica Lavra, pred kojo trepeče vsenaokoli! — Po letih se Ivan poroči z Anico, v „kapelici“ na brdu praznujeta svojo ženitbo. Tedaj pridirja Lavra s svojo razbojniško tolpo in umori v divji maščevalnosti nevesto, očeta in mater Ivanovo ... Ivan se otme, živi — ali kakšno je to življenje! — Pretrga se napeta nit pripovedovanja, dogodkov, ki človeka omamljajo in ga vendarle spominjajo včasi na najnižji izrodek umetnosti: šund — in samo v par suhih stavkih je konstatirano nadaljno življenje Ivanovo. Prav ta trpka kratkoča, klena lapidarnost da slutiti čitatelju vso prestrašno usodo tega življenja — neživljenja; v ozadju zaslutimo v nemi bolesti spačeni obraz umetnika. — Ivan ni postal škof, ne fiškal, niti ne pop, komaj registrator tam nekje v zakotnem uradu. Vdal se je pijači; delirium tremens in žalostni konec v gorečih aktih — to je delež njegov. Tragikomedija usode.

Delo je pisano hlastno, skoro z nekakšnim nervoznim strahom; pozna se, kako se je boril pisatelj s snovjo, ki ga je včasi skoro prevladala; diletant bi sigurno napisal šund. Jezik, slog sicer ni šolsko vzoren, pač pa zveni iz njega izrazita individualna nota. Kakor večinoma, pisatelj najbrž ni ustvaril tega, kar je zasnoval v duši, a je vkoval v delo svoj obraz in napisal par strani, ki se čitajo kakor epopeja hrvatskega ljudstva. In to je mnogo. Ko bi pisal svoj roman umirjen, stoječ takorekoč izven vsega in preko vsega, ne s toliko silo osebnega nagona, premišljeno komponirano, z duševno poglobljenimi značaji, bi bil umotvor sicer umetniško dovršenejši, a ne bil bi — samoizpoved. Tako pa nam je — preko ovinkov sicer, preko dogodkov, kjer bi se križali bigotniki in preko značajev, nad katerimi bi se zgražali literarni sladkosnedeži — v sočni, življenja polni in bogati svoji fantaziji podal izpoved svoje duše; ne škof, ne fiškal, niti ne pop, komaj — registrator ... Samo pisatelj! „Nur Narr, nur Dichter!“ je dejal Nietzsche.

Fran Albrecht.

Pavle Krstinić, Bratski inat. Drama u 5 čina. Izdala Matica Hrvatska. Zagreb 1911. 8°. 140 str.

Bratski prepir, domača nesloga! Stara pesem za Slovane vseh rodov in vabljiva snov za umetnika, ljudskega kakor izobraženega. Slovanska zgodovina je prebogata takih zgledov, in kako bi torej mogla narodna umetnost, ta verna spremljevalka ljudskega življenja, prezreti to neveselo potezo slovanskega življenja! To velja tudi za Jugoslovane; saj se ni nad nobenim delom slovanskega sveta usoda tako znosila, kakor nad našim jugom; zato pa ima naša zgodovina toliko tragičnih momentov in

umetnost toliko resnega gradiva. Najbolj pa divja „bratski inat" v naši Herceg-Bosni, kjer se ne križajo samo narodni in verski, ampak tudi stanovski, gospodarski in politični interesi kljub temu, da so ti Bošnjaki in Hercegovci bratje po krvi. In ker se v teh deželah stikata dva svetova, zapad in vzhod, zato je za nas zapadnjake ta svet nad vse zanimiv. Ali kočljivost današnjega položaja in strastnost, koja menda brani celo umetniku-dramatiku, da bi se neposredno, z golo roko lotil perečega vprašanja sedanjosti, zato se je Krstinić zatekel v zgodovinsko preteklost, v dobo, ki je dokaj podobna naši. V Bosni in Hercegovini se je kriza vsaj na zunaj rešila po avstrijski okupaciji in aneksiji, na znotraj seveda še traja tudi dalje, kajti bratje ene krvi pa različnih imen in ver, križajočih se kulturnih, gospodarskih in političnih interesov in idealov se ne pobijajo dandanes nič manj. Da ima Krstinićeva drama poleg zgodovinske zanimivosti tudi rodoljubno tendenco, tega ne bo nihče tajil; seveda treba priznati, da se vse kolikor mogoče podreja umetniškim namenom. Prva štiri dejanja se vrše okoli leta 1831. v Travniku in blizu Sarajeva, zadnje dejanje pa kakih dvajset let pozneje v Mostaru. Snov umotvora se naslanja na upor bosanskih begov in ag proti nameravanim reformam, s katerimi se čuti imenovana gospoda prizadeta v svojih stanovskih in gospodarskih interesih ter deželnih predpravicah. Oznanja se boj domovine, boj vseh prebivalcev proti — tujcu, Osmanliji, zato naj nastopi tudi — raja, tista raja, v koje korist deloma naj bi bile nameravane reforme, saj so se izdale pod pritiskom — Evrope. Ali gospoda sama ni posebno edina; Hercegovec Ali-Aga noče ničesar slišati o Bošnjakih, seveda, ker mu je vezir obljubil vezirstvo nad Hercegovino. Drugi so častihlepni, zavidni, omahljivi. Idealna prikazen je le stari beg Altomanović, ki ohrani duševno ravnovesje od začetka do konca; on je utelešeno domoljubje brez sebičnih primesi, on edini uživa zaupanje vseh. Husein, vodja upora in bojev, je junak od glave do pet, mož plemenitega mišljenja in čustvovanja, ki je pripravljen vse in tudi sebe žrtvovati za stvar, kateri se je posvetil, toda manjka mu politične umerjenosti in diplomatične dalekosežnosti. V tem ga prekaša Miloš Obrenović, katerega ponosni beg zaničuje in žali kot pastirja in svinjarja. Huseinova oholost in stanovska predsodnost se kaže tudi v občevanju z zastopniki raje, zlasti s popom Jovom. Sploh nam riše pisatelj razmerje med katoliki in fevdalno gospodo veliko simpatičneje, nego razmerje med pravoslavnimi. To odgovarja zgodovinskim dejstvom in ima svojo upravičenost v tem, da je bila srbska plast raje veliko močnejša od hrvatske, katoliške. Odtod tudi prihaja, da so pravoslavni Bošnjaki pričakovali rešitve od svojih verskih bratov od one strani Drine in da srbska raja, poslušna ukazom Miloša, v odločilnem boju upornikov pri Sarajevu niti ni sodelovala. Kot tip premetenega in nadarjenega koristolovca slovanske krvi in brezmejne častilakomnosti moramo smatrati zanimivi lik Omerja, ki končno postane paša in bosanski vezir. — Peto dejanje je prav rahlo zvezano s prvimi in bi ga lahko tudi pogrešali; seveda služi splošni tendenci in ima dokazati, da se izdajstvo bratov vselej maščuje, kajti baš Omer-paša vrši osveto nad hercegovskim vezirjem Ali-Ago za svoj račun in za račun nekdanjega svojega gospodarja Huseina. Pa tudi on mora občutiti prokletstvo, ki ga rodi korist, rojena iz škode in krvi bratov; kajti komaj je zadostil svojim strastem, že ga kliče sultan v Carigrad na odgovor, Bosni pa pošlje novega vezirja, tujca.

Poleg obče zgradbe dela in glavnega dejanja, ki ima zgodovinski značaj, najdemo v drami tudi ljubkih slik iz domačega življenja bosanskih in hercegovskih mohamedancev, kar ima seveda namen, da nam tudi od te mehke, srčne strani osvetljuje junake. Posebno lepa sta prizora med mladim Zlatarevićem in Mejro,

sestro Huseinovo, kjer se nam kaže tu napol orientalska, napol jugoslovanska ljubezen dveh mladih src, izražujoča se seveda s pristno narodno pesnijo srbsko. V tem pogledu je zanimiv tudi prizor med Huseinom in Lejlo, ki je Osmanka, zato pa je tudi njeno obnašanje in njeno govorjenje drugačnega značaja.

Kar se tiče oblike in jezika pričujoče drame, treba omeniti, da se poslužuje večinoma vezane besede; le kadar je govor bolj strasten ali če je predmet sam prozajične narave, tedaj govore dotične osebe prosto V tem oziru je zanimivo, da govori knez Miloš, suhoparni, trezni diplomat, skoro izključno prozo. Torej je služilo pesniku tudi to sredstvo za označenje oseb. Če se oziram na vsebino, moram še omeniti bogastvo tehtnih misli, zlasti izrekov, ki se nanašajo na svobodo, svetost domovine, bratstvo in bičajo needinost ter izdajstvo. — „Bratski inat“ je umotvor velike vrednosti. *Dr. Ivan Merhar.*

Engelbert Gangl, Beli rojaki. Prvi zvezek. Natisnila Učiteljska tiskarna v Ljubljani 1911. 8°. 224 str. Cena broš. 2 K 50 v, vez. 3 K.

O Belokranjcih nam govori ta knjiga, o Ganglovih ožjih rojakih, o njih življenju in trpljenju in njih razveseljevanju. Vino pijo in se gostijo, pojo zdravice in napitnice in ravnajo stol po veselobesedni šegi hrvaški in tožijo, da ginejo stari časi in prihajajo novi. Trta sahne, pesem umira v gori, stari gredo, mladi prihajajo na njih mesta, nič več ni tistega veselega življenja, ki je nedavno še plalo preko Gorjancev. Beda jih žene v Ameriko, v rudnike, ki jim izsesavajo kri in življenje, da se vračajo skljućeni in izmučeni, ce se sploh vrnejo. Gangl prihaja mednje, rojak med rojake, in kar doživlja med njimi, o tem pripoveduje v tej knjigi na tisti neprisiljeni način, po katerem o svojih doživljajih pripovedujemo prijateljem. Povesti to niso, ampak pripovedovanja, namenjena pisateljevim „prijateljem izza mladosti, tovarišem veselja, bratom dela in naporov“, kakor pravi sam v posvetilu. S tega stališča je motriti pričujočo knjigo, ki je skromna po vsem svojem značaju, kakor je skromna po svojih namenih. Literarnega značaja je edino pretresljivo tragična zgodba o lepi Mari, ki se je izneverila svojemu v Ameriki trpečemu možu.

Fr. Kobal.

Dr. Ljudevit Pivko, Telovadne igre. Prvi del. Z 12 načrti. Založil „Mariborski Sokol“. Maribor 1911. 8°. 54 str. Cena 70 v.

Že v lanskem letniku „Slovenskega Sokola“, v štev. 4.—6. in 8.—12., je objavil dr. Pivko zbirko telovadnih iger, namenjenih predvsem Sokolskemu naraščaju, obenem seveda naši šolski mladini. Te po strokovnem listu razstresene odstavke je sedaj nanovo pregledal, jezikovno nekoliko ogladil in izdal v posebni knjižici, ki ima dokaj priročnejšo obliko kakor „Slov. Sokol“ in bo tudi laglje prišla v roke tistim, ki imajo opraviti s telesno vzgojo mladine. In lahko trdim, da jim bo ta knjižnica res dobro došla; zakaj doslej je marsikdo pogrešal takega navodila, kako naj se mladinske igre sestavno, zanimivo, izdatno in uspešno goje in vodijo; vsled nedostajanja take zbirke je marsikateri učitelj mladinske igre popolnoma v nemar puščal, pač ker se iger svoje mladosti več ne spominja ali se pa sploh nikoli ni igral v večjem krogu, kakor ga na pr. tvori en učni razred naših ljudskih (povprečno 50—60 učencev) ali srednjih šol (povprečno 30—40 učencev). Kako pa našim učencem prijajo primerno izbrane igre, t. j. take, ki imajo dober igralen zmisel in nudijo dovolj prilike za izdatno gibanje, porabo telesne spretnosti in udejstvovanje dušne prisotnosti, pove lahko tisti, ki ima tudi s to platjo telovadnega pouka opraviti. Najvišja učna uprava je vsakakor umestno odredila, da se morajo mladinske igre redovito gojiti in da pripade tudi v telovadnem pouku nekaj časa za izvajanje iger,

posebno, kjer se lahko vrše na prostem pod milim bogom. Kako jim žare obrazi, kadar napove učitelj „igro"; niti hladna megla niti mraz jim ne moti veselega razpoloženja. Sam sem se letos v sicer nehudi zimi lahko pri — 4° C prepričal, s kako vnemo „odbijajo tretjega" ali se igrajo „miš in mačko". — Dr. Pivko podaja v uvodu glavna metodična načela, kako je treba pri igrah postopati, nato pa sledi vrsta vsakojakih tekalnih, borilnih in metalnih iger. V drugem delu, ki ga upamo kmalu videti, pridejo na vrsto igre z žogo. Število vseh iger (58) je jako visoko; vse tudi niso enako primerne za vsakršno starost ali letni čas, tako da bo dober učitelj lahko izbiral. Novi učni načrt za telovadbo priporoča le 15 različnih tekalnih iger. — V jezikovnem oziru bi se dalo tu in tam kaj premeniti; nekaj posebnega so naslovi iger, kakor: Repe prodajat; Oslov jezdit; Koles potakat itd. Ali so to skrčeni stavki: (Pojdimo se) koles potakať? Ali so okrnjeni infinitivi na -t, kakor jih rabimo v domači govorici? Po sedaj še veljavnih pravilih bi morali reči: Tihotapce loviti. — Svinjkati. — Lična knjižica je zamašila občutno vrzel v našem pedagogičnem slovstvu. *Jos. Wester.*

M. Murko, Nauka o jeziku i književnosti Hrvata i Srba. Beograd 1911. V. 8°. 16 str. (Ponatis iz „Srpskega književnega glasnika", br. 262, str. 907—923.)

V tej razpravi, ki je izšla v posnetku tudi v „Srpsko-hrvatskem almanahu za god. 1911", pojasnjuje prof. Murko, kako se je ustvarilo jedinstvo književnega jezika med Hrvati in Srbi, in naravna posledica tega je, da se znanstveno proučava in uči v šolah tudi vsa književnost, ki se je razvila na ozemlju današnjega skupnega književnega jezika. En jezik — ena književnost! Znanstveni razlogi zahtevajo, da se slovstvena zgodovina razpravlja sinkronistično, to je, kako se je razvijala istočasno v raznih krajih, katere ideje, potrebe in forme so bile skupne, v čem in zakaj so se posamezni kraji oddaljili. Kako izgleda ta metoda v praksi, kaže prof. Murko na nekaterih točkah od najstarejše književnosti, ki je bila po svojih temeljih Hrvatom in Srbom skupna, poudarja važnost protireformacije, dobo prosvitljenosti v drugi polovici 18. stoletja (Obradović—Reljković!), ne bodi Hrvata, ki bi ne poznal delovanja Vuka Karadžića in njegovih naslednikov, enako pa mora Srbe zanimati ilirizem. — Srbi in Hrvati, ki štejejo okoli 9 milijonov, morejo postati največja kulturna skupina na slovanskem jugu. *J. Š.*

Slovenska Žena. Glasilo slovenskih žen. — V Ljubljani je začel izhajati mesečnik, ki „hoče ustrezati vsem željam in zahtevam slovenskega ženstva. Razen kratkih leposlovnih spisov izpod peres slovenskih pisateljic bo objavljal. članke, ki se tičejo vseh strok ženskega dela in mišljenja. „Slovenska Žena" se bo pečala s socijalnimi, gospodarskimi, higijeničnimi, pedagogičnimi, juridičnimi vprašanji, prinašala bo pa tudi praktične nasvete iz gospodinjstva, vsakdanjega življenja itd. in tupatam tudi originalna modna poročila". Ta obširni program skuša uresničiti že prva številka, v kateri leposlovje občutno nadkriljuje praktične članke. — Tragična smrt gče. Natalije Jakilove je dala Aškercu snov za balado „Natalija"; verze so še prispevale Utva in Mara Tavčarjeva. Tu bi želeli gospé urednici nekoliko več kritične izbire. Lep pripovedniški talent nam obeta Kmetamarija. — Želimo listu v krogih, katerim je namenjen, mnogo gmotne in duševne podpore. Naročnina na leto mu je 8 K, za učiteljice in dijakinje 6 K.

Anton Debeljak:

Spev prirode.

V mogočno in eno sta kepò zgnetla nebo se in zemlja,
v temačno in slepo očem: prepletla jo divja je vihra.
Za strelo sršela strela je svetla in tkala rešetko,
ki grom jo pregrnil potem je s plaščem brezmejnim in črnim.
Iz mraka glasovi pené se in pljuskajo v dušo mi pesem:

„Vi vsi, ki vas zove globina prepadov,
da iščete v njenem drobovju zakladov,
v bogatem osrčju ji trgate žile,
da izkrvavite neznanci vse sile
po rovih brez solnčnega soja:
vam pesem gre moja.

Vi vsi, ki vas zvabil je plamen poboja,
da mečete žitje na mečev ostrine,
da plešete bojni ples v tuje daljine,
da krešete ogenj iz jekla sovragu:
vam pesem gre moja . . .“

Še bolj zabesnela je divja nevihta v uri polnočni
in švigala strela, Jehovina kača, vžigala tmine
in grom je rval, da preglušil je spev, ga v kali zadušil —
Začutil naravo sem, zver, ki v besnosti sama se kolje,
pogoltne en rod, da novi se plod razmahne ji bolje . . .

Počasi spet mračna se kepa ločila v nebo je in zemljo,
grmada oblačna se je razmeknila: modrina azurna,
danica-zenica, krog nje obrvi oblakov temníjo.
Kak miren pogled je prirode, ko strast je prešla hudourna.

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal **Rado Murnik.**

17.

Ob robu mlade gorske jase blizu Maglaja je sedel toplega oktobrskega popoldne trinajstletni Omar na napol ugrezlem bogumilskem kamenu pod mnogostoletnim hrastom in sanjavo gledal v sivosinjo daljavo čez veličastno morje bosenskih pragozdov, ki so se širili v svečanotihi deviški krasoti proti severu do same Save.

Dolgoletno popotovanje s cigani po balkanskih in jutrovih deželah, po Evropi, Aziji in Afriki, mu je opalilo nežnookrogli obraz; z ogorelo poltjo je čudno kontrastirala jasna modrina njegovih lepih žalobnih oči med izredno dolgimi svilnatočrnimi trepalnicami. Ozka ustna, rdeča ko zrela obgozdna jagoda, so bila resna, preresna za otroka, kakor, da navzlic mladosti ne bi poznala veselega smeha. Gosti, črno barvani lasje so mu pokrivali tilnik in rame. Razcapana bela obleka, ukradena bogvekod v Posavini, mu je bila prekratka in kazala finoudne roke in noge, ožgane od pekočega solnca in vroče sape. Zraven njega je ležala butara kratkih vej in sehljadi.

Nagnil je glavo in z vlažnimi očmi pogledal doli, proti jugu. Ondi je ob sarajevski cesti hitela šumeča Bosna v preozki strugi mimo strmin in jesensko pisanega pralesa. Tukaj so skakale in plesale igrave luči po naglih valih; tam se je lesketalo progoma po enakomerno se premikajoči gladini, kakor bi kipelo in lilo po koritu samo vrelo zlato. Nad vodo je letal urnokril vodomec, živ smaragd. V soteski so izmed zelenja črnele skodlaste strehe lesenih hiš, nad njimi pa sta se svetila beli minaret in kupola pravkar sezidane džamije pod trdnjavo slikovitega Maglaja.

Omar je uprl komolec ob koleno, naslonil glavo na umazano malo roko in koprneče gledal proti večerni strani. Vzdihnil je globoko in vroče solze so mu orosile temne trepalnice.

„Mati, kje si? — — Ali te vidim še kdaj?“

V duhu se mu je jela porajati slika za sliko iz detinjstva . . . Ako je mižal, se mu je včasi dozdevalo, da vidi lepo oblečeno mlado gospo, sinjeoko, zlatolaso, tako dobro, tako prijazno; zdelo se mu je, da vidi ljudi, ki mu strežejo; zdelo se mu je, da vidi

velik vrt, velik grad — ali vse to se mu je kazalo kakor izza motnomeglenega zagrinjala. Zastonj se je trudil, da bi obudil te podobe v svojem spominu tako natančne, tako žive, kakršne je občudoval včasi — v sanjah.

„Ah, polagoma pozabim vse . . . Naposled mi ostane edinole moja verižica. Pomagaj mi, Allah!"

Naglo je otipal podlako svoje suknjice in se preveril, da je dobro shranjen njegov edini zaklad, ki ga je bil ukral jako spretni Sonakaj svoji materi in ga skrivaj vrnil Omarju. Pootožila se je dečkova duša; obrnil je glavo in pogledal navzdol.

V samotni dolinici, proti severu in izhodu zavarovani z divje razklanimi pečinami, so bili večni popotniki razpeli na prisojah sedem šatorov. Okoli njih so dražili goli in polugoli ciganČki sestradane lajave pse, preobračali kozelce, cvilili, se lovili, pretepali, uhali in lasali. Nekod je tolklo kladivo po kotlu; zdajpazdaj je slišal Omar žvižge, klice, smeh, vmes pa strastno kričanje in prickanje prepirljivih babnic. Blizu tabora so se pasli trudni osli in mršava kljuseta z zvonci pod vratom. Nad jarkom konec doline je krožila jata gavranov in odšumela proti gozdu, ako je v daljavi zapazila jastreba, tirana balkanskih višav.

Kar je zarožljalo v goščavi železje. Omar se je okrenil proti šumi, koder je bila jesen naslikala že mnogo rumenih, rjavih in rdečih lis in pik. Izza grma se je pokazala debela glava velikega medveda; od vratu mu je visela močna dolga veriga.

„A, Efendi prihaja," je dejal fant mirno.

Efendi ni bil navaden medved, katerih je v petnajstem stoletju toliko živelo po poludivji Evropi. Jako nadarjeni Efendi je bil največji umetnik med vsemi ukročenimi medvedi, kolikor so jih vodili cigani ali drugi medvedarji - potepuhi po belem božjem svetu. Znal je ob zvončkanju in bobnanju Omarjevega tamburina tako lepo in častitljivo plesati po zadnjih nogah, da so ga občudovali celo jalovi in zategadelj zlobni kritiki. Omarja in Efendija, obadva so radi gledali ljudje povsod, koderkoli sta se pokazala. Dobivala sta mnogo daril; žalibog jih je pobasala vse lakomna Čirikli ali pa samopašni jamadar Angar. Efendi je bil izreden talent, pravzaprav genij: plesal je zmeraj kar čisto po svoje in poskakoval samo takrat, kadar se mu je ljubilo. Zato mu je bilo pa tudi tako lepo ime; efendi pomeni turški toliko, kakor po naše gospod, in pravico do tega častnega naslova imajo samo uradniki, učenjaki, pesniki in — princi sultanske hiše, potemtakem zgolj velegospoda.

Bližal se je dečku kakor krotak pes in vlekel verigo za sabo. Iztegnil je orjaške sprednje noge daleč predse, nagnil glavo na šape, kakor bi se hotel pokloniti svojemu mlademu gospodu in prijatelju, zazehal in vljudno pokazal svoje strahovito zobovje. In kakor bi hotel pozabavati in oveseliti svojega otožnega vodnika, se je zavalil na hrbet in se jel zvirati in prekucevati semintja. Smešno je stokal in renčal kosmati pavliha, se igral z verigo, migal z nosom, vohnjal po odpalem listju in travi ter se iznova zadovoljno povaljal po rumenozelenem mahu in vonjavih bilinah. Zdajci je skočil pokoncu in si otresal listje in prst, da se je slišalo premikanje silnih udov in gostega kožuha. Sedel je po pasje, se gugal na sprednjih nogah, komično majal z glavo pa se počesal z zadnjo taco po rebrih in jel smešno po strani skakati okoli Omarja in kazati gole podplate.

„Ali je bil dober želod in žir? In gobe? In jagode? Morda si dobil tudi kaj medu divjih čebel? Pojdi k meni, Efendim!“

Pokorno je prišla zver k fantu in mu položila velikansko šapo na koleno, vendar pa tako rahlo, da se je videlo, kako se ga boji raniti z nevarnimi kremplji. Omar je pogladil prijazno mrcino po kosmatem čelu in žival je radostno godrnjala v zahvalo.

„Lezi, Efendim!“

Medved mu je lizal roko, zasopel in flegmatično legel poleg Omarja pod dob. Včasi je nezaupljivo obrnil glavo proti gozdu, koder so sekali in lomili veje za kurjavo. Otrok se je naslonil na njegova pleča in ležal v poluspanju mirno, ugodno kakor na blazini.

Na neizmerni sinjini je plaval samoten oblak. Od Drine, od turškosrbske strani je pihal čez Majevico planino in malo reko Sprečo hladilen piš in šumotal po bukvah, borih in hrastih. Skozi veje in listje je sijalo solnce, zlatilo staroslovanske napise na bogumilskih kamenih in slikalo majave jasne lise na mah pod starim dobom, na rjavega medveda in na Omarjevo obleko. Kakor srebrne strunice so se svetile pajčje niti in počasi jadrale po prečistem, prozornem jesenskem zraku.

Efendi je spustil glavo na šape in se ni ganil. Le kadar ga je nadlegovala predrzna muha, je zastrigel z okroglimi ušesi in nejevoljno mežikal in škilil z malimi očmi za nagajivko. Od njegovega diha se je lahno zibala trava in poluvelo listje pred njim. Rahlo je sapljal veter, lahno so plesale mušice in komarji, vedno tiše in tiše je šumela hitra Bosna v soteski . . . Omar je zaspal.

S cigani in z medvedom hodi po novo zidanem Carigradu. Skozi velika vrata pride sam na vrt visokih palm in košatih sikomor.

Nenadoma je v sijajni dvorani pred lepo mlado gospo. Nepremično stoji bajnokrasna postava, enaka marmornati boginji, katerih je toliko videl na Grškem.

„Moje zlato dete!"

Čudovito mehka roka ga pogladi po licu, po laseh. Ves zatrepeta od sreče — razburjen, ginjen poklekne pred gospo — objame njena kolena.

„Mati!"

Gospa mu otre solze, ga vzdigne in objame.

„Ah, vendar si se vrnil, ubogi moj otrok!" dahne in ga poljubi na čelo, na ustne. Čaroben nasmeh ji igra na bledem obrazu v modrih očeh. Poljublja ji belo roko. Neizmerna sreča ji sije iz blagih oči — njeni lasje so kakor zlato — vse okoli nje se sveti kakor zlato . . . Gleda jo zamaknjen, nagledati se je ne more. Ob njenih rokah zadone strune, mati zapoje in njen glas je tako milosladak. Ah, to je ona pesem . . . pesem o golobici . . . Omarju je tako lahko, telesa ne čuti več. Vedno tiše in tiše se glase strune in petje. Ali zdaj se mu nasmehne mati tako žalostno — počasi se mu jame umikati proti morju in povsodi beže sence pred njo. Obupno izteza Omar roke in jo kliče ves prestrašen. Ona mu govori, ali on ne razume nobene besede, njen glas trepeta in zamira. Čimdalje tem hitreje beži ljuba podoba proti solncu v zlato daljavo, on pa se ne more ganiti.

„Usmili se me, mamica moja! Ne zapuščaj me!"

Iz njenih oči kapljajo svetli biseri v morje. Nad vodami trepeta ganljivi glas matere, ki kliče svojega otroka. Po vsem morju zaigravajo majhni vali in na vsakem valu drhta iz bisera plamenček. Vedno več plapolajo nebrojni plameni — mahoma se vname in zagori vse morje . . .

Daleč, daleč nad gorečimi vodami plove bela postava, bel oblak.

„Mati!"

Črna megla pogoltne beli oblak, zakrije morje, zemljo in nebo. Omarja obide zona, smrtni strah — povsodi zeva prazna noč, strašno temna, strašno tiha, mrtvaška noč . . .

Omar se je zbudil z bolestnim vzdihom. Solnce se je jelo bližati zapadnim bosenskim planinam; njegovi žarki so sijali dečku na ramo. Zamišljen je sedel poleg medveda in si vneto ponavljal vsako malenkost svojih tako žalostnih in tako veselih, tako strašnih in tako lepih sanj. Kmalu pa ga je zdramilo govorjenje in šum v bližini.

Iz goščave se je prikazal Sonakaj z veliko butaro dračja. Bil je vitek, lahek in krepak; stopal je prožno, ponosno in videla se mu je zavest, da bo kdaj naslednik taborskega glavarja. Za njim je hodila tolpa mladih cigank in ciganov, nekateri s sekirami, nekateri z butarami. Vsem so bila usta črna in roke omarogane od robidovih in trnuljevih jagod.

Omar je vstal, zadel svoje breme na ramo in se pridružil kričavi mladini. Medved mu je bil vedno tik za petami. Vkratkem so bili doli v taboru.

18.

Na razritem in pohojenem gozdnem travniku je stalo sedem šatorov z okajenimi, pokrpanimi plahtami. Med njimi so bili križema raztreseni ogorki, cunje, slama, čepinje, pepel, oglodane kosti; po njih so se pasli roji muh. Mlajši otroci so sprejeli došle brate in sestre z velikim vriščem. V senci šatorov sta čepeli dve mladi ciganki in dojili vsaka svojega ljubljenca. Pred vhodom največjega šatora pa je sedel jamadar Angar kakor lipov bog in mežikal malomarno in dolgočasno, kakor se spodobi prvaku lenuhov. Zraven njega je drl Hanro (Meč), sila ponosen in grd cigan, s kratkim nožem mlado lisico na meh. Leno so ga gledali tovariši, leže na tleh. Za odurnim Hanrom so prežali gladni psi, mahljali z repi in se pulili za drob in druge odpadke.

Lačna Čirikli je bila že zakurila. Na petah čepe, je zdaj dregala z nagorelim drogom v ogenj, zdaj z rogovilo mešala ovseno kašo v velikem sajastem kotlu. Nad plameni je trepetal vzduh in komaj viden belkast dim se je dvigal proti skalam. Omar, Sonakaj in nekateri drugi so oddali butare kuharici.

Na drugi strani ognja je ždela na kamenu jamadarjeva prababica, stoletna Erani (Častitljiva mati), ciganska kraljica. Nebrojno gub se je gubalo in križalo na njenem usehlem rumenkastem obrazu, na čelu, na globoko udrtih licih, na širokih tankih ustnicah. Napol zakipnjene, rdeče vnete oči so strmele trudno in topo v tlečo žerjavico. Njen jako zakrivljeni nos se je skoraj dotikal ostnatega obradka; nad gorenjo ustnico so ji rasli redki in kratki sivi brki, posamezne belkaste kocinice tudi pod ušesi in na bradi. Izpod rdeče in zelene rute ji je padal šop snežnobelih las na črno kočemajko, podšito z zajčevino. Včasi je dvignila trepetavo sovjo glavo in iztegnila drhtajoče roke proti ognju.

„Gavrani, gavrani!“ je zastokala s hripavim globokim glasom in odpirala brezzoba usta.

Poleg onemogle starke je sedela devetnajstletna Sonakajeva sestra Kali (Črnulja). Gosta griva oglenočrnih razkuštranih las ji je zakrivala malone ves nelepi široki obraz. Z dolgim konjskim repom je branila staro sibilo muh in komarjev ter pela poluglasno:

Goi delal hi šuker čai,
hi la kek dad, kek dai . . .
(Tam doli je lepo dekle,
nima ne očeta, ne matere . . .)

„Molči, Kali!“ je zarevskala Čirikli nad radopevno hčerko. „Kaj bi zijala venomer! Kuhati se ti pa ne ljubi, kaj?“

„Kali, gavrani! Kali, gavrani!“ je ječala Erani. Še vedno je krožil črni oblak krokotajočih ptičev nad dolino; poletavali so proti taboru in se vračali proti reki. Užaljena Kali pa se je potuhnila in se držala neznansko kislo.

„Kali in ti, Omar, naglo po vode!“ je ukazala huda Čirikli.

Na drugi, osojni strani doline se je pretakal plitev studenec; ondu je bilo vse polno bledordečega podleskovega cveta. Tja sta šla Omar in Kali z velikim kotlom. Pred njima je hitel žejni medved k vodici in pil dolgo. Odkopala sta z rokami pesek, da bi se nateklo več vode v poglobljeni strugi, napolnila kotel in ga nesla k ognju. Omar je priklenil medveda h gabru za jamadarjevim šatorom.

Med virom in šatori je gorelo več ognjev. Poševni žarki večernega solnca so obsevali le še polovico divjeromantične doline. Po osvetljenem skalovju so rasle in polzele sence dima in šatorov.

Nenadoma so zalajali psi in se zagnali proti zevajočemu jarku, odkoder je pritekal studenec. Ondi so se na vrhu roba pomikale pisane postave v mehki luči nizkega solnca. Mahoma je bil ves tabor pokoncu. Iz vseh šatorov, od vseh ognjev so vreli cigani proti izhodnemu ostenju.

„Han tume Romničel? (Ste cigani?)“ so kričali zgoraj.

„Tele čivaha men agai! (Taborimo tukaj!)“ so vpili spodaj.

Po ozki stezici ob studencu so prihajali drug za drugim rojaki in njih živali v dolino. Veselo sta se pozdravila jamadarja, živahni mlajši Namir (Leopard) in Angar; vsi so poskakovali, vikali in vriskali, da je odmevalo od skalovja. Gostje so hiteli k onemogli stari Erani, križali roke na prsih in se klanjali svoji kraljici. In takoj nato so zaplesali radostni ples.

Od vseh strani so prihajale mladenke z energično in koketno hojo cigank na plesišče pod milim nebom, na travnik med virom in ognji. Izzivalno so gledale mladeniče in razmršeni dolgi lasje so jim vihrali okoli smejočih se obrazov in živopisanih cap. Nekateri so udarjali na tamburine, ročne bobne s trepetajočimi kraguljci, in klopotali z lesenimi kastanjetami. Zakipela je ciganska kri. Vsi so zapeli staro pesem, peli zdaj hrepenečežalobno, zdaj blaznostrastno. Od skalnatih sten so odmevali divji vriski, divja godba, divji glasi . . .

Med vsemi plesalkami se je odlikovala najbolj Pirani (Ljubica), petnajstletna hči jamadarja Namirja. Vzorno vzrasla in lepolica kakor indijska bajadera, je sukala in visoko nad glavo vihtela tamburin, vsa zamaknjena v opojnosladko pesem. Izprva se je vrtela tiho in lahno, milovidno in živahno kakor ptica. Razpleteni modročrni lasje so ji segali do kolen in vihrali ko črn plašč po njenem jako gubatem jasnordečem krilu. Nekoliko poševne oči so se ji svetile kakor mladi tigri. Pod olivnotemnim vratom ji je poskakoval troniz barvanih biserov. Kadar je postala in zacepetala z malimi nogami, ji je trepetal na obrazu napol otroški, napol ženski smeh.

Vedno hlastneje so tolkli plešoči in pojoči cigani in ciganke s tamburini ob čelo, pesti, komolce in dvignjena kolena in vedno hitreje, vedno strastneje so rajali plesalci. Vrela je ciganska kri. V divjem dirindaju so se mešale živobarvne obleke, lesketali med lasmi, na temnorjavi polti dolgi uhani, debeli prstani, obroči in kovani denar. Plesala sta tudi oba jamadarja. Angar je skakal kakor kozel; včasi je potegnil svoj široki nož izza pasu, požugal gori v mračno goščavo pa zopet shranil orožje. Tudi živali so se udeleževale hrupne veselice: psi so tulili in zavijali na grde načine, medved je renčal in rigali so vsi prestrašeni osli.

Omar je moral nehotoma venomer gledati hčerko jamadarja Namirja. Tako neznano čudno ga je tesnilo okoli srca, kadar je opazil, da so ga zopet ošinile njene plamteče velike oči. Zdelo se mu je, da se boji tega krasnega mladega satana.

Mahoma dvigne Pirani roke in skoči predenj. S svojimi malimi rjavimi rokami popade dečka in ga zasuče v divji opojnosti med plesalke, da se mu skoro vrti v glavi.

„Kako ti je ime?“ ga vpraša in naglo sope skozi usta.

„Omar.“

„Meni pa Pirani,“ mu reče čisto od blizu na uho, da čuti njeno vročo sapo. „Moj oče je jamadar. Poglej!“

Ničemurna bakhantinja mu pokaže svoj zlati prstan.

„Omar, kako si lep! Kadar boš večji, boš moj rom (mož) in jaz bom tvoja romni (žena). Zakaj si tako žalosten? Ah, rajša te imam kakor vse druge.“

„Kaj govoriš?“ ostrmi Omar. Tako ni še nihče govoril ž njim. Ves zbegan gleda lepo divje dekle. In zdajci se ustavi Pirani in privije svoje prožno telo k njemu, da čuti burno utripanje njenega srca.

„Omar, moram te poljubiti, mro pirano, mro grastoro (moj ljubček, moj konjiček), ah —“

„Pusti me! Ti!“

Burno ga objame mladi demon in ga ožge s poljubom na ustne. Njeni gosti lasje zakrijejo obadva. Med njimi vidi Omar samo le njene čarobnožarne oči. Iznova opalijo njene napol odprte ustne Omarja z dolgim divjim poljubom in kakor vampir svojo žrtev, ga ugrizne dekle za vrat.

„Skrajnji čas bo, da oddamo Omarja, ako ga hočemo prodati kot fanta,“ si misli Čirikli blizu njiju. „Haha! Neumna Pirani se je zaljubila — v punco. To bi bil pa res kaj izboren par, hahaha!“

Plesalci besne, divjajo. Zlasti jih podžiga konec pesmi:

Anda lak dui akha,
kaj si kale sar dui drakha,
muklem miri čori da!

(Za njeni dve oči,
ki sta črni ko dva grozda,
sem zapustil svojo ubogo mater!)

Vsi udarjajo neprenehoma na tla, dihajo težko in hitro: curkoma jim teče znoj od čela. Tudi starejše žene ihte in se jokajo od navdušenosti. Možje stokajo, tulijo. Naenkrat odskočijo od plesalk, si žugajo s pestmi in v zraku se bliskajo ostri noži. Pirani, vsa uznojena, se jame opotekati, spusti tamburin in se zgrudi v ekstazi na tla.

Vzdignil jo je Angar; plesa je bil konec. Šele zdaj so raztovorili došli cigani svoje osle in konje, razpeli šatore in zanetili ognje. Tu so pekli janjce na ražnju, tam so zavijali iztrebljene divje golobe in polhe s perjem in kožuhi vred v ilovico kakor v testo in jih devali med vroč pepel in žerjavico. Pečene so odrli na meh, legli okoli šatorov in ognjev in večerjali.

„Pomagajte! Naša Erani . . .“ je kriknila nenadoma Čirikli in mahala z rokami. Vse je vrelo skupaj in se gnetlo okoli nje.

Erani je omahnila s kamena na tla; dejali so ji sedlo pod belolaso glavo. Globoko udrte oči so se ji svetile ko dve svetiljki iz groba. Starka je medlela; komaj vidno trepetanje je potreslo njeno oslabelo telo in mirno je zaspala kakor truden popotnik.

Molče so stali cigani okoli rajnice. Njene široma odprte oči so gledale navidezno prezirljivo preko vsega posvetnega. Žene in otroci so zagnali krik in jok.

„Zapustila nas je,“ je dejal Angar. „Rešena je njena duša. Njeno telo sežgimo v čistilnih plamenih na grmadi! Po drva!“

Polovica ciganov je odšla v gozd. Omar je hodil s Sonakajem.

„Danes se mi je sanjalo spet o moji materi,“ je rekel Omar tiho Sonakaju, ko sta bila sama. „O da bi mogel k njej nazaj! Prosil sem te že tolikokrat, da mi pomagaš —“

Sonakaj je oprezno pogledal na vse strani in odgovoril: „Doslej ni bilo mogoče. Ali nocoj! Blizu Save smo in nocoj bodo vsi pijani od rakije, ko zgori mrlič na grmadi. — Ko smo te vzeli, smo hiteli vedno proti jutru, včasi tudi ob Savi vodi. Spremil bi te do te reke, do tja, koder je toliko topolov, močvirja, belih štorkelj in čapelj.“

„Ah!“ je kliknil Omar. Zastajalo mu je srce ob živem upanju in morilni bojazni.

„Do Doboja bi jahala, od tam pa teče Bosna mirneje, dobila bi čoln —“

„In ako uidem in se ti vrneš k staršem, kaj potem? Ali se nič ne bojiš?“

„Nič. Porečem jima: Zasledoval sem ubeglega Omarja. Utonil je v Bosni. Kaj mi moreta? Tiho!“

„Kaj pa je?“

Sonakaj je dejal kazalec na ustne in potegnil obrvi kvišku. Oba sta zadrževala sapo in poslušala nepremično.

„Ali nisi nič slišal, Omar?“

„Ničesar ne.“

„Pa vendar... Zdelo se mi je, da je stopil nekdo tukaj blizu na suho vejo . . . Pojdiva, Omar!“

„Tako?“ je šepetala Čirikli in se dvignila izza skale, ko sta odšla. „Le pomenita se natanko . . . Zdaj moramo prodati Omarja o prvi priliki. Bomo videli, kaj poreče Jusuf paša v Maglaju.“

Ivan Cankar:

Monna Lisa.

(Dalje.)

V salonu je sedela Monna Lisa, vsa taka in tista, kakor sem jo videl prvikrat. Prav tisti nebeški, neskončno sladki, neizmerno zasmehljivi, vsega spoznanja polni smehljaj; prav tisti pogled, ki je vprašal: „Kje so moje globočine?“ — in je sam odgovarjal: „Ni jih več!“

Omamljen sem bil do smrti, premagan, na tla pobit, kakor sem že povedal.

Prekinil je tišino s hreščečim vzklikom.

„Kaj? Kaj praviš, duša?“

Ni se genila niti senca kraj njenih ustnic.

„Res je, duša . . . molče je treba občudovati to zadnjo lepoto, to vidno znamenje . . . Ali vidiš to luč, ali jo razumeš? Ali je prodrl tvoj pogled skozi to meglo večerne zarje ter ugledal raj, ki ga slutimo?“

Njen pogled je bil tako miren, globok, ljubezniv in zaničljiv, kakor prej in zmerom.

Nenadoma se je okrenil tako urno, da me je sunil s komolcem.

„Moj Bog, kolika nehvaležnost, kolika nezvestoba!“

Prijel me je pod pazduho ter me porinil za korak naprej.

„Najin dobrotnik! On, ne jaz . . . on je bil izbral to vidno znamenje . . . toda on gleda drugače nego mi navadni ljudje, smeti takorekoč . . .“

Nadaljnih besed nisem slišal. Najrajši bi bil kam pobegnil, kamorkoli; in najrajši bi bil pred njo pokleknil ter pri tisti priči umrl od sramu in od ljubezni; in naposled bi bil najrajši tega človeka, ki je stal tik za menoj, zgrabil za obedve rameni ter ga treščil ob tla, da bi brez očenaša izdihnil svojo nemarno dušo.

Narahlo je nagnila glavo.

„Hvala!“

Hotel sem govoriti modro, lepo in umerjeno, toda umolknil sem kmalu, ker sem zaslišal nenadoma sam svoje odurne in bedaste besede, kakor da jih je kdo meni v zasmeh govoril skozi okno.

„Milostiva! Ta skromni dar . . . kaj dar! Saj bi bil lahko prinesel zaklad izpod Krima, pa bi ne bil vreden vaših belih rok!

In tudi nisem jaz . . . saj nisem jaz govoril o vidnem znamenju nevidne lepote . . . kako bi jo razodevale te breze? . . . O milostiva, če bi vam mogel pokloniti za vaš skrivnostni hram . . . na primer . . . Monno Liso . . .“

Omamljen sem bil, na tla pobit, kakor sem že povedal.

„Zakaj ne sedete, gospod?“ je vprašala z mehkim, žametastim, toplozamolklim glasom, ki je bil čisto podoben njenemu pogledu in njenemu smehljaju.

„Moj Bog, saj je res, zakaj ne sedeš? O uljudnost, kje si?“ je hitel brzousti in brzonogi Bennati ter me je posadil na zofo, da sam nisem vedel kako. Posadil pa me je zelo daleč od Monne Lise, skoraj za duri.

Salon je bil mračen, miren, opravljen po okusu človeka, ki je že vse videl in vse spoznal. Na stolih, na mizah, na vazah in cveticah in celo na tapetah se je poznal smehljaj Monne Lise. Poznal se je tudi na opojnem duhu; dišalo je po tuberozah.

Natihem mi je prigovarjal od bogvedikod: „Ne glej tja, ne glej tja! Reci, da te ni . . . da si kar tako!“

Zamaknjen sem gledal vanjo ves čas, v njen obraz. Kam bi bil drugam gledal? Edina svetilka v temnem salonu je bil njen obraz. In ob vsem tistem času me je črnkasti Bennati objemal in božal ter mi stiskal roke. Njegovo govorjenje mi je šumelo v ušesih kakor daljna povodenj.

„Dobrotnik . . . kako bi poplačal . . . vidno znamenje . . . nebeška lepota . . . skrivnostni vrt . . . paradiž . . . kajbica . . . domače ognjišče . . . breze v mraku . . . Monna Lisa . . .“

Tisti večer nisem govoril z njo niti besede. Kako bi? Ovijal se me je, kakor pajk muhe; ne samo z rokami, temveč tudi z besedami, z mišljenjem, značajem, z vsem, kakor je bil. Še so jo videle moje oči, moje misli je niso več videle. Samo njega sem čutil. On me je bil premagal, pobil na tla, kakor sem že povedal.

Ne vem in nikoli ne bom vedel, odkod so prišle njegove besede in kam so bile namenjene. Šle so pač kakor veter. Ona je molčala. Iskal sem — iskal bolj v sanjah in hrepenenju, nego z bdečimi očmi — iskal sem mukoma, z vso tisto bolestjo, ki jo nakloni ljubezen, če je prijazna, usmiljena misel odgovorila mojemu hrepenenju.

In zdelo se mi je — samo zdelo se mi je, ker sem bil ves omamljen, kakor sem že povedal. Zdelo se mi je namreč, da so se narahlo, prav narahlo zgenile njene ustnice, samo toliko, kakor

da je bil šinil komaj viden žarek preko njih; in da so se prav narahlo nagnile njene podolgaste trepalnice, tako da je bil globoki pogled vprašujoč in vabeč.

V tistem hipu me je močno stresel za ramo.

„Prijatelj, ali ti je slabo? Hudo si bled!“

Skočil je z zofe, odgrnil je težki zastor ter odprl okno, tako da je planila v izbo šumeča reka večerne zarje ter popila ves čar tišine in miru. Nato je hitel v drugo izbo ter mi je prinesel kozarec vode.

„Pij, prijatelj . . . in čelo si omoči!“

Izpraznil sem na dušek ves kozarec, nato sem vstal.

„Kaj že odhajaš? . . . Tudi jaz pojdem; mudi se mi v kavarno . . . važen razgovor . . .“

Čudonaglo, sam nisem vedel kje in kdaj, je vrgel dopetačo raz sebe, stal je pred menoj osuplim v svoji navadni, obnošeni obleki, s klobukom v roki ter me je zasukal tako urno proti durim, da sem komaj imel časa za neroden poklon in za jecljajočo, neumno besedo. Videl nisem niti njenega obraza — le belo, nerazločno luč, ki je svetila kakor iz daljne daljave. Bila sva na stopnicah, ko sam nisem vedel, kako in kaj.

Na cesti, že blizu kavarne, je nenadoma ustavil svoj brzi, stopičasti korak.

„Čemu bi pravzaprav hodil v kavarno? Vrag naj ga vzame . . . tistega! Ali sem mu kaj dolžan? Kakor za nalašč, iz gole hudobije me je klical iz toplega hrama . . .“

„Iz skrivnostnega vrta . . .“ sem dostavil čisto ponevedoma.

„Zares . . . iz skrivnostnega vrta! So ljudje, ki nikakor ne puste človeka na miru . . . je pač posebna strast, kakor pijača in tarok . . . Na cesti se mu obešajo za suknjo, nadlegujejo ga v kavarni in krčmi, izprehajajo se mu pod oknom večer do večera, trkajo mu na duri po celo uro . . . vse brez sramu! Še spali bi z njim . . . in z njegovo ženo! . . . Kaj bi z njim v kavarni? Naj sedi tam . . . naj sam posluša svoje razglašene gosli! . . . Zbogom, prijatelj!“

Stresel mi je roko in je izginil bogvekam; ko sem se ozrl, ga ni bilo nikjer.

Stal sem dolgo pred kavarno, čisto brez misli . . . takorekoč izžet, gola lupina. Ko sem se vzdramil iz tega trdega spanja, sem bil doma. Noč je bila, zunaj vse tiho; ležal sem na zofi, dremotno je gorela svetilka na mizi.

Iz temnih kotov, kakor iz prepadov, so se počasi vili spomini. Ali ni se prikazal najprej njen obraz, temveč njegov. Oči so mežikale in begale, gube in gubice na licih so se stresale, vlažna ustna so cmokala, in iz vseh kotov, iz prepadov, je neprestano blebetalo njegovo brezmiselno, hudobno, zlagano blebetanje. Kakor vselej, kadar sem ga slišal, četudi le v spominu, me je obšel tolik gnus, kakor da bi gledal golazen v mlaki. Da bi se rešil, sem klical njen obraz. Motno in medlo se je zasvetil iz teme in je ugasnil. Namesto njega se mi je zarežalo v lice: „Kajbica . . . domače ognjišče . . . skrivnostni vrt . . . Monna Lisa . . . Ljudje, ki trkajo po celo uro . . .“

Planil sem, kakor da mi je bila tuja dlan udarila v obraz.

„Saj je meril čisto naravnost name! Jaz, bebec, pa sem ga poslušal in sem morda celo pokimaval! Saj mu je vse jasno, že od začetka mu je bilo jasno! Le ukazati ni hotel: Spoti, prešestnik! Obziren in usmiljen je bil. Vse njegovo brezmiselno kvasanje je bilo samo usmiljenje. Mislil si je: navsezadnje bo le spoznal, kako da je in kaj; osem besed pojde mimo, deveto pa bo razumel in se bo ravnal po nji . . .“

Obšel me je silen sram.

„Tako stojim razgaljen pred tem človekom, ki bi se ga drugače ne maral zadeti niti s komolcem! Majhen je, ostuden, pomilovanja vreden, pa klonim glavo pred njim ves plah! Kaj — sam sem hotel!“

Ves čas sem gledal njega, govoril sem, prerekal se z njim; nje nisem videl.

Šel sem pozno spat; ves žalosten sem bil, toda zatajeval sem solze, ker se mi je zdelo, da me gledajo iz kota neumne, hudobne oči.

Komaj sem se zjutraj vzdramil in ko še oblečen nisem bil, je potrkalo na moje duri.

„Kdo je?“

„Ah . . . prijatelj!“

Mil glas, trepetajoč, poln prošnje in kesanja.

„Potrpi!“

Roke so se mi tako tresle, da sem si le s težavo zapel ovratnik ter si prevezal ovratnico.

Ko sem odklenil, je planil v izbo ter me objel brez pozdrava in ogovora. Šele čez dolgo časa je izpregovoril mukoma sopeč, sunkoma, kakor da ga je bilo prej dušilo samo prijateljstvo ali kaj.

„Prijatelj! Oprosti! . . . Ali mi sploh moreš oprostiti? . . . Na kolenih, glej . . .“

Res je upognil koleno, kakor da bi nameraval poklekniti; jaz pa sem ga prijel za obadva komolca.

„Ali si že kdaj doživel tako črno nehvaležnost? Udari me na lice, pljuni mi v obraz! Ti prideš k meni, dobrotnik, prineseš mi takorekoč . . . zvezdo z neba . . . Jaz pa nesrečnež, razbojnik, toliko da sem ti v roko segel, malo da te nisem pognal preko praga . . . In poslovil sem se . . . oprosti da se tako izrazim . . . kakor da bi te v hrbet sunil! Ali sem rekel adijo? . . . Pomisli, da vso noč nisem zatisnil očesa; od same žalosti in skrbi . . . Dvakrat sem vstal, da bi se napotil k tebi . . . ali kako bi ponoči? Tudi me je obšla grenka misel, da bi storil konec temu nesrečnemu, izgubljenemu življenju. Saj vidim, da nisem za nobeno rabo več, za prav nobeno, niti za tisto ne, da bi znal reči: Bog povrni!“ . . .

V glavi mi je šumelo, kakor da bi gledal z visokega mosta v dérečo vodo.

„Za božjo voljo, prijatelj . . . ali si slabo spal?“

„Spal? Prejokal sem vso noč! Kako bi mogel misliti na spanje, ko mi je ležal na srcu greh kakor kamen? . . .“

Srd mi je planil v lica.

„Ne razumem te . . . oprosti! Niti besede ne razumem, kolikor jih je! Kakor da bi od strehe kapalo . . .“

„Od strehe?“

Napravil je tako prestrašen obraz, kakor da je bil ugledal smrt.

„Vrag te vzemi!“ mi je nenadoma bušilo iz ust.

Takrat si je zakril obraz z rokama in preden sem vedel kako, je izginil skozi duri.

Legel sem na zofo ves truden. Žena mi je prinesla zajutrek; pogledal sem ji v obraz in zdela se mi je čisto tuja, kakor da je že leto nisem videl. Mislim, da je imela objokane oči. Kaj morda že tudi ona? Vrag vzemi vse po vrsti!

Ni še minilo pol ure, ko so se vrata prav potihoma in počasi odprla in se je prikazal na pragu njegov ostudni obraz.

„Le še enkrat . . .“

Ves skljućen je stal tam, majhen, ponižen, klobuk v roki, kakor berač.

„Le še enkrat da te vidim, preden zatisnem na vekomaj te trudne oči! Ne zahtevam, ne prosim, da mi sežeš v roko, v to

nevredno, nehvaležno . . . Toda le eno samo besedo, eno blago, usmiljeno besedo iz tvojih ust bi slišal rad, preden . . .“

Vstal sem mukoma in počasi, ker sem bil takorekoč . . . premagan, na tla pobit.

„Povej mi, prosim te v imenu božjem in vseh svetnikov, kaj bi rad! Povej brez tistih nepotrebnih, oblizanih, na prečo počesanih besed! . . . Ne maram več čakati, ne maram, ali slišiš? Povej mi naravnost, brez ovinkov, če me misliš ubiti, zato da bom vedel!“

Ves sem se tresel, govoril sem zmerom glasneje in nazadnje sem slišal sam, da kričim hripavo.

Stal je pred menoj kakor otrok pred šibo.

„Gospod . . . gospod . . .“

„Kaj gospod! Bog vedi . . . kakor trakulja si . . . tam žre in noče ven . . . človek misli samo nanjo . . .“

„Kako . . . trakulja?“

„Torej povej že, kaj hočeš od mene!“

V svoji razburjenosti sem ga zgrabil ter sem ga trdo posadil na zofo.

„Zdaj govori!“

Njegov obraz je bil mahoma tako nedolžen, ves mil in blag, kakor da se prav nič ni zgodilo.

„Saj sem govoril . . . saj sem že vse povedal!“

Nisem vedel, kaj bi storil; strmel sem nanj in sem molčal; tam je sedel na tisti rdeči zofi . . . kakor madež od olja ali petroleja; človek se jezi in zoperna mu je zofa in izba in ves svet. Gledal sem, da bi ga brž odpravil, da bi zaklenil duri za njim in ga nikoli več ne videl. Segel sem mu v roko.

„Torej . . . brez zamere! Danes sem nekoliko slabe volje, saj vidiš!“

Ponevedoma sem mu stisnil roko tako močno, da je spačil ustna ter me pogledal z osuplim, prosečim očesom.

„Ali nisi . . . zaradi nehvaležnosti? . . .“

„Ne, ne, čisto nič nisem razžaljen!“

Izpustil nisem njegove roke, dokler nisva prišla do duri; odprl sem jih sam in tudi sem jih resnično zaklenil za njim, še preden je bil na stopnicah.

(Konec prihodnjič.)

A. Debeljak:

Paseizem in futurizem.

Zadnje polstoletje se ponaša s tolikerimi iznajdbami, s tako širokim razmahom tehnike, da bi utegnili zgodovinarji nekoč nastaviti semkaj prelom med staro in novo ero. Ta razvoj vede in raznih kulturnih naprav vpliva in bo vplival čedalje bolj na način človeškega dejanja in nehanja, na njega duševno življenje. Čutila bo nove tresljaje in preobrate brezdvomno tudi umetnost, kako? O tem snujejo različni možgani vsakovrstne odgovore. Nekateri ji prerokujejo v najmanj dvesto letih neizbežno smrt; med poslednje šteje pesimistni severnjak, [1] ki v diagnozi in prognozi naše industrijalne dobe z melanholično prepričanostjo zastopa mnenje o hipokratičnih potezah, o bližnjem usahnjenju umetnosti — jonske bolezni človeštva.

Umetnost umira na masi in koristnosti, umira, ker so ji odtegnjena potrebna tla naivnosti in iluzije. Poglejte: nekdaj zeleni Ren je prevlečen s sajami, ob začarani Lorelei pristajajo čolni z malto; večno mesto se strahovito modernizira, na prostoru bivše svetle rimske fontane so postavili neobhodno vespazijanko; Eleusis, kraj grških misterijev, je zadimljena od tvornic za cement in milo. Še en vrelec navdihnjenja je zasulo sodobno pokolenje: tajno silnih razdalj so zabrisala brza prometna sredstva. Danes vemo, kaj tiči za deveto goro v deveti deželi, stvar je taka ko v naši dolini; pravljice in vile so preživel humbug. Kam je spuhtel čar vzhodnih bajk in lesket davnih pripovedek, kraljevska gesta ponosnega zavojevatelja? Vedite, da brzojav, telefon in vse moderne iznajdbe niso našle pevca, dočim so v mračnjaškem srednjem veku rapsodje opevali križarske vojske, to najneumnejše vojaško podjetje v svetovni zgodovini. Iz krvavih mlakuž in zablod je vzklila bajna cvetka svetega Grala. Sicer pa ali je treba svetega Grala? Z demokratizacijo družbe se danes vse nivelira; strast — glavni vir umetnosti — je smešna; jeza nedostojna človeka; sanjarstvo mehkužno in ničvredno; sramujemo se navdušenja ko nečiste bolezni. In kar je najhuje — ljubezni ni več, ljubezni, ki je rodila tri četrti umetniških del. Sama korektnost, kvečemu flirt. Osebne upornosti ne poznamo, saj vzgoja je obrusila vse individualne oglatosti, vzela nam je heroje.

[1] Victor Auburtin, Die Kunst stirbt, bei A. Langen in München 1911.

Vsa družba se bliža pomravljínčenju. Na tem umira umetnost. V Angliji na pr. je že izdihnila: Wilde, Shaw, Beardsley — troje harlekinov, troje grimacierjev, pri katerih postane celo tragičnost funambuleskna kretnja. Kako bi mogli verjeti v umetnost, ko pa je organizacija odpravila plodovito pohajkovanje, inspirativno klativiteštvo, ko leži naše spasenje v najbolj glupem in grobem, v delu?!

Mnogo lepega je vzišlo iz takozvanih pregreh: helenska pederastija je ustvarila vse slastno-trpke atletske postave naših muzejev, črt in zavist sta vodila Tacitu pero, „Pekel" je zavratno otrovano florentinsko bodalce, meniha Rabelaisa je sama samogoltnost in požrešnost, Fragonardovi vonjivi listi so žalibog osnovani v bordakih. Umetnost je nezmožna, kadar se odpravi babjeverstvo, posamnikova zloba, vojska. Sicer ji je že Petronijev Arbiter prerokoval zadnjo uro, toda pozabil je na barbarske tolpe, ki so jo prenovile. Kje pa nam pokažete sedaj svežih rezerv?

Tipičen primer propada je nezanimanje za dramo: uspeva le še melodrama, opereta, kinema, kabaret, šantan. Lahko je bilo Shakespeareju spočenjati žaloigre; kamor je posegel, povsod viteški turnirji, padanje vladarskih kron, osvajanje carstev. Ako pa mi zagrabimo v življenje, primemo zarjavelo konservno škatljo.

Die Kunst stirbt an der Verpöbelung . . .

Toda nič zato, živelo se bo udobneje brez nje, kakor so izhajali nekdanji mravljinski narodi, Egipčani in Babilonci brez umetnosti, brez osebne umetnosti.

„Drhtim pred električno veličino bodočih rodov ter jo zametujem še iz zaboja, v katerem me izroče zemlji . . ."

Mnogo simptomov našega časa, vsled katerih napoveduje nemški pisatelj umetnosti konec, vodi do čisto nasprotnih zaključkov vročekrvnega Italijana, odgojenega z belim mlekom aleksandrijske zamorke. Ali v dokaz izrečene trditve ne namerjam natezati suhoparnih paralel, marveč naznačiti v slikovitih primerih vedri značaj njegovega naziranja iz knjige „Futurizem" [1], to je šopka duhovitih člankov in bučnih manifestov. Vendar čujmo najprej nekoliko zunanjosti, trohico zgodovine! V uvodniku poroča Marinetti o napredovanju svoje misli: Dvaindvajset tisoč mladih, kipečih ljudi se je prizvalo, vsi italijanski študentje so baje njegovi pristaši. D' Annunzio je pobral v zadnjem romanu idejo „zaničevanje žen", tako potrebno novodobnemu heroju. Kipar Gemito in sivolasi romancier Capuana, profesor

[1] F. T. Marinetti, Le Futurisme, Paris 1911, 8° 238 str.

na katanski univerzi, sta javno v novinah obžalovala, da se vsled priletnosti ne moreta udeležiti borbe zoper kult prošlosti, tiranijo akademij in nizkotno podkupnost sodobne književnosti. Futuristni razglas je objavilo več slikarjev in glasbenik Pratella. V Trstu, Milanu in mnogobrojnih drugih mestih so pripadniki skušali osvojiti gledišča z dežniki, s palicami in klofutami. V Neapolu je prisostvovalo boju 160 karabinirjev in konservativno občinstvo je obmetavalo futuriste s krompirjem in nagnilim sadjem; ko pa Marinetti ujame pomarančo v loku in jo hladnokrvno olupi ter použije, mu je množica, sedaj osvojena, navdušeno ploskala. Odlični možje, kakor vodja republikanske stranke odvetnik Barzilai, socijalist Sarfatti, poznati govornik Cappa so ga zagovarjali o priliki slovečega procesa,[1] kjer mu je državno pravdništvo blagohotno ponudilo štiri mesece, a je bil oproščen; pred vzklicnim sodiščem je dobil dva meseca poleg dobršne mere — popularnosti. „Futuristovska revolucija v Parmi“ se ponaša z ogromnimi aretacijami, nekaj ranjenci, z omedlevicami številnih gospa v nepopisnem tohuvabohu in z dejstvom, da je bilo zbog nje izključenih 50 dijakov z vseučilišč.

Marinettijev program vseblja v glavnem tri točke: predvsem umetniško, potem filozofsko in politično. Za predhodnike smatra Zolo, Whitmana,[2] star. Rosnyja, P. Adama, Mirbeaua, Kahna in Verhaerena, genijalnega slavitelja „pipalkastih“ mest.

Bistveni elementi futuristovske umetnosti so pogum, drznost, upor. Futuristu je zoprna črviva in plesniva preteklost, zato se glasi parola: muzeje poplaviti, knjižnice požgati. Gleda zgolj v prihodnjost in slavi obsežno kraljestvo pare in elektrike, opeva pridobitve današnje prosvete in napredka, zakaj napredek ima prav, tudi kadar nima prav! Prihodnjak bo poveličeval velikanske čete, mrgoleče pri delu, zabavah ali vstaji; pisano in vršeče pljuskanje prekucij v novodobnih velemestih, ponočno drhtenje orožaren in odrov pod silovitimi električnimi lunami; kolodvore, ki požrešno goltajo kadeče se kače; tvornice, obešene v oblake z motvozi svojih dimov; mostove s telovadčevskimi skoki preko peklenske igre s slepečimi noži na obsolnčenih rekah; pustolovske parnike, ki vohajo za obzorji; širokoprsate hlapone, ki peketajo po tirnicah nalik orjaški jekleni vranci, obrzdani z dolgimi cevmi, in drsavi vzlet aeroplanov, katerih

[1] Obširno in velezanimivo poročilo o procesih, ki sta nekako pobratila Marinettija s Flaubertom, Baudelairem, Richepinom, je priklopljeno pesnitvi „La Distruzione“, Milan 1911.

[2] Njegovo edino delo „Grashalme“ je dobiti v Reclamovi univerzalki.

vijaki šume ko prapori in ploskajo liki navdušena množica. Prihodnjak je zatajil mojstre simboliste — poslednje ljubitelje lune, ker zanje ni bilo poezije brez koprnenja, brez evokacije rajnkih časov, brez zgodovinske in bajne megle; ker so hrepeneli po nesmrtnosti svojih umotvorov, kar pa je bolj nično nego oderuško pojmovanje krščanskega raja, ki naj bi plačeval v večnosti milijonske odstotke. Ubiti se mora romantični lunin soj, bolehavo pesništvo spominov, odljudne samote in distance, odpraviti poltenost in trikotnik prešuštva. V komur prekipevajo čustva, naj se poigračka s kužkom, z mačico, kakor ravnajo osiveli samci in samice, ženski pa naj se da volilna pravica ter tako pospeši razpad rodbine. Da, zametujte žene, do kosti oglodani ljubavni motiv naj se zavrže popolnoma, upoštevajoč edinole nadaljevanje vrste, da bo moškemu prihranjena tragedija starosti in nezmožnosti ter se bo razvil v pomnoženega človeka. Kakor je sicer odobravati vse izgrede v zmislu brutalnosti, hrabrosti, sile, krutosti, ki krepe in jačijo človeka, tako naj se zaničuje vsak eksces, ki slabi njegove živce. Čustva se morajo skrčiti na minimum za urnejši razvitek pomnoženega človeka, ki postane sorodnik stroju, sintezi moderne lepote; za mehanično lepoto že kažejo zmisel začrneli mašinisti — le glejte, kako jim plamte lica, kadar umivajo mogočno telo svojih lokomotiv: tako nežno boža ljubimec oboževano izvoljenko. Pri zadnji stavki francoskih železničarjev ni hotel noben strojevodja zavreti svoje lokomotive, kar je docela naravno. Komu so tuje opazke slehrnega lastnika avtomobilov ali tovarniškega ravnatelja o tajinstvenih kapricah, o nepreračunljivih muhah motorjev — o njih čutnosti? Z Lamarckovo podmeno opravičuje Marinetti misel, da spijo v človeškem mesu kreljuti.

Nova lepota se je utelesila na svetu: lepota vsepričujoče hitrosti. Avtomobil za dirko je lepši od samotraške Zmage; nič pa ni tako krasno kot ogrodje pri hiši, ki jo grade, oder z brvmi nevarnostne barve, nedovršen, segajoč v prihodnjost . . . Vsega se nam je nadejati od boja, od gibanja, ničesar od miru, od grobov. Zvenečo zaušnico so dali častilcem mrtvecev Japonci, kupujoč človeške kosti za pripravljanje novega razstreliva; značilno je, da ne morejo porabiti v to čepinj in lobanj. Čisto po pravici prezirajo te klavrne skrinjice starinske preperele modrosti!

V tej publikaciji najdete mojstrsko naslikano bodoče lice zemlje, lepše bo nego v zlatem veku; napoveduje se električna vojska. Italija naj pazi, da ne bo zadnja; dežela, ki ima obliko dreadnoughta, naj se oboroži zoper večno nasprotnico Avstrijo, naj stare panger-

manizem — futuristi so namreč strastni narodnjaki. Zahteva od vlade vojno in sicer je začeti pri Trstu, tej lični smodniščnici, pretrga naj se sramotna trozveza, kraljevina osvobodi klerikalizma ter rekonstruira Rim na trgovski in obrtni podlagi; onečaščujoči in prekerni promet s tujci mora prenehati kar najhitreje.

Marinettija ne zadovoljuje le zrevolucijonirana Italija, svoje ideje nosi na Angleško, kjer je povedal Albijoncem poleg obveznih poklonov dokaj grobosti, saj futurist mora biti do dvajsetkrat na dan nevljuden. Ožigosal je njih srednjeveški tradicijonalizem, njih snobizem in ljubav za chic, ki zaduši osebni polet; njih malikovalstvo napram denarju, njih vero v obloženo mizo, njih smešno dvojno moralo, ki je obsodila Wildeja, dočim je skoro vsak dvajsetletni Anglež istospolen. Osmešil je dodobra limfatično ideologijo klavrnega Ruskina, njegov bolehni sen o prvotnem idilskem življenju, nostalgijo po homerskem siru in pravljičnih kolovratih; v svoji mržnji do mašine, pare in elektrike, v svoji otročji maniji po pradavni preprostosti bi želel ta dozoreli mož spančkati v zibelki in se napajati na nedrijih svoje razpadajoče dojilje! . . . Govoril je pariškemu dijaštvu in ga fasciniral z barvito pirotehniko svoje zgovornosti in prizor za bogove se mi je zdelo izjalovljeno ugovarjanje peščice navzočih „preteklašev“. Napisal je za Špance proklamacijo nedosežne grandilokvence: Otresite raz sebe tisočletni zločin ekstaze in sna, nasladnosti in plahe molitve; pripravite pot višnji Elektriki, edini ter božanski naši materi. Zagrabite zlate svečnike in jih zavihtite ko kij nad čelado menihov in biričev. Letnih 60 milijonov pesetas, ki jih požre bogočastje, potrošite za ljudsko izobrazbo i. t. d.

Zbirki je priklopljen razglas šestih slikarjev njegovega kova. Konstatirajo na pr., da ima — zastran vztrajanja podob v očesni mrežnici — dirjajoči konj lahko dvajset nog, izjavljajo, da portret ne sme biti sličen modelu. Odkar ne verujemo več v geo- in egocentričnost, ni človeška bolest nič bolj zanimiva nego bolečina električne svetilke, ki trpi v krčevitih drgetih in vpije z obupnimi izrazi barve. Ne da bi bilo morda kaj nemoralno, se mora za deset let odpraviti nagota iz slikarstva; obsedeni od potrebe, da kažejo telesa svojih metres, so namreč slikarji spremenili salone v tržnice gnilih krač. Vedite, da gube na obleki delujejo na naše čute kot inkarnat polti.

Nesistematični, kratki izčrpek nekaterih potez zveni tupatam paradoksno; ne tako v kontekstu, kjer je obširneje utemeljevan in

prilagojen. Mnogokaj nam je pripisati na rovaš temperamentnega južnjaka; avtor, ki je zelo naobražen ter ima dvojen doktorat in petično soprogo, marsičesa sam ne prakticira. Tako je Tempsov sotrudnik interviewiral Marinettija, ki je potolažil lahkoverneže, češ da dejansko ne zatajuje preteklosti, ampak jo potiska na njen prostor, ki mora biti samo epizodičen v našem življenju. Vse drugo je zgolj argumentacija in poglavitno je poviševanje izvirnosti in samoniklosti.

— Torej ne boste zapalili nobene biblijoteke?

— Nobene!

— Ne boste poplavili nobenega muzeja?

— Nobenega!

Fran Albrecht:

Misterij mladosti.

(Konec.)

To so bile tiste težke noči, noči dvomov, samoočitanj ter strašnega zaničevanja in studa do samega sebe, ko so begale misli trudne in nestalne po možganih, iskajoč točke, kjer bi se odpočile in umirile vsaj za trenotek. In dan, prežit v strasti in nasladah, je vstajal pred očmi, potvarjen od lastne fantazije in neresničen v svojem gnusu, ter se mi kakor nesramna karikatura rogal v obraz.

Kolikrat je na mojih ustnih vzgorelo ime, združeno s težko kletvijo, ki jo je zakričala iz sebe duša v zaničevanju in sovraštvu, tisto ime, ki sem ga podnevi tako često imenoval z zlagano milobo in iskrenostjo: Pavla!

„Kdaj, o kdaj se bo končalo vse to?“ sem se prečesto vprašal s strahom v duši in nisem znal odgovora.

Spoznal sem, da sem se vse preveč dolgo potapljal v to strast, da bi se je mogel kar mahoma oprostiti. Tako dolgo sem se omamljal s strupom, da sem se zastrupil, in nisem več našel izhoda in nobene poti . . . Čutil sem vsak dan, kako narašča, kipi in prekipeva do vrhunca moja blaznost; čutil sem pa tudi, kako s strastjo narašča in prekipeva odpor do nje same in vstajajo bolečine, spočete iz tega odpora. Kajti to mi je dala ljubezen do matere. Spoznal sem končno, da je vsaka ljubezen polna bolečine.

Preudaril sem, naposled pa sem takole dejal samemu sebi: „Zaljubljen sem v Pavlo . . .“

Tako je bil torej rezultat mojih razglabljanj in iskanj in odpora in neodločitve samo — slabotna resignacija. In koncem konec se je oglasil iz mene še slovenski fatalist s svojo praktično filozofijo: „Pravzaprav je vse egalno . . . Kakor je zapisano v zvezdah, tako se bo zgodilo.“ Jaz pa sem si dejal: „Živeti . . . Naj gre življenje svojo pot, naj seka v dušo svoj trdi, mračni obraz v težkih, neznosnih nočeh!“

In brez obotavljanja sem hodil od materine postelje k Pavli in od Pavle k materi — vmes pa so molčale noči, iz kojih se je režal panski obraz groze — —

„Zaljubljen sem bil v Pavlo.“

Ko sem bil sam, sem si včasi glasno ponavljal ta stavek in sem mislil o njegovi zagonetni vsebini, zagonetni zato, ker ni pomenjala pravzaprav ničesar, pa je vendar ležalo toliko skrivnostnonedoumnega v nji. Predstavljal sem si drobno, tenko telesce, ki je tako voljno in mehko in gibko in ima toliko prečudovito silo v sebi, da ves trepečem in drhtim v njegovi bližini. Kakor da je vse posejano z nevidnimi iskrami, ki se krešejo in utrinjajo na meni, ki me žgo prav do dna duše in razpalijo kri v žilah, da se mi goreči valovi razlijejo preko telesa in mi odreka glas ter zastaja sapa — naposled pa se vse razodene v sladki omotici in blaženosti... Morda je bil to produkt vsega onega koprnenja po lepoti, ki ga čuti v sebi dozorel človek, — morda pa se je vzbudila v njem samo žival, pohotna zver, ki se pogreza v poltnost in uživa brez misli in estetskega čuta... Najbolj čudno se mi je pač zdelo, kako je mogla baš Pavla seči tako globoko v žarišče vsega mojega bitja, ko vendar nič ni odgovarjala mojim zahtevam žensk; zakaj baš to neznatno, bledikasto dekletce s svojimi sentimentalnimi očmi in svojo visoko rokoko-frizuro? Še zdaj premišljujem o tem in se ne morem dovolj načuditi.

Pavla ni bila nič drugačno dekle, kakor so po večini vse naše malomestne, polizobražene mladenke. Ničesar „preveč“, vse nekakšna konservativna umerjenost.

Pravzaprav se mi smili to dekle, če pomislim globlje. Učiteljica na deželi — kaj pa je to! Treba se je na vsak način zgodaj oprijeti česa, kar bi zboljšalo usodo v bodočnosti . . . Jaz pa, žalibog, nisem ustvarjen za partije. No, morda me je celo nekoliko ljubila —

nikakor seveda ne „preveč“ — toda vse to izključno le pod pogojem, da jo nekoč poročim.

Najina zaljubljenost je vsak dan spreminjala svojo obliko. Brez prehoda so se menjavale kaprice občutja, plehka, osladna, neresnična — na dnu vsega pa so skrito šepetale črne, grozne sanje, ki so vabile v svoj vrtinčasti prepad . . .

Tako je napravila Pavla nekoč veliko napako.

Mnogokrat, posebno kadar sem se zvečer poslavljal od nje, me je Pavla pogledala s čudnim izrazom v očeh, kakor da tli vroče vprašanje v njeni duši, ki sili na dan in je more komaj, komaj še skrivati neizgovorjeno . . . Vedel sem, kaj pomeni to njeno vprašanje in bal sem se časa, ko se bo odelo v besede. Slutil sem, da bo izbruhnila iz mene tedaj vsa moja „ljubezen“ do Pavle v svoji nesramni, surovi nagoti.

In ta čas je prišel.

Nenadoma se je iztrgala Pavla iz mojega objema in kakor da se ne more prikrivati več, so se ji usule, napol užaljeno, napol ogorčeno besede iz ust:

„Saj me ne ljubiš, saj me ne ljubiš! Vse na tebi je laž, laž! Ali ni tvoja mati bolna? Zakaj mi ne pripoveduješ nikoli o materi?... Objemlješ me, poljubljaš in mi lažeš, lažeš . . .“

Hipoma je obmolknila ter se še isti trenotek zopet streznila.

Jaz pa sem sedel na kanapeju, roke in noge so mi kakor mrtve visele navzdol. Okamenel nasmeh je ležal na mojih ustnih, moj pogled pa, ki jo je meril s svojim molčanjem, je moral biti strašen. Pavla se je odmeknila v kot, vsa bleda in začudena in z nenadnim ihtečim glasom je vzkliknila, da imam zlobne oči in da sem hudoben človek. Jaz pa sem čutil samo eno in kakor nikoli poprej mi je bilo hudo ob tej misli: da je nekaj drugega Pavla in nekaj drugega mati ter da se bosta v meni na vse večne čase odbijala ta dva pojma.

In to kratko petminutno molčanje je bilo kakor dolga, nema tragedija . . .

Pavla je začutila svojo napako. Približala se mi je spet in me prosila odpuščanja. Postala je nenavadno iskrena, nadevala mi najbolj iskrena in prikupljiva imena, stezala se po meni in se me nagajivo-šaljivo oklepala, kakor dete, ki bi se rado igralo.

Jaz pa sem bil molčeč ves ta čas. Ničesar mi ni bilo do tega tujega dekleta. Niti nje telo me ni razburjalo več. Ako sem izpregovoril besedo, je bila žaljivka. Nazadnje sem jo jel mučiti brez

povoda in namenoma ter sem ji očital, da tudi jaz ne verujem v njeno ljubezen in da naj si izbere drugega, ako se ji hoče igrače...

Predno sem odšel pa se mi je, kakor vsakokrat pred mojim odhodom, vrgla Pavla v naročje in se me oklenila z obema rokama ter mi šepetala v uho:

„Povej, dragi, ali me še ljubiš! Povej, Ivan! Zelo? . . . Povej, povej še enkrat! Ali me boš vedno ljubil?“ . . .

To so bile njene navadne besede vsakokrat. Poprej sem se smehljal ti njeni naivnosti, potem pa sem z dolgim in vročim poljubom udušil vsa njena nadaljna vprašanja, na katera nisem maral odgovarjati. Takrat pa so izzvale te besede v meni čuden odpor; v njenem prijaznem, mnogo obetajočem smehljaju sem videl zlobno prijazni, zoprni smehljaj njene matere . . .

„Neumnost!“ je siknila grobost iz mene.

Stopil sem bliže k nji, in z molčečo gesto, z nemim pogledom, ki sem želel, da ga razume, sem premeril njeno telo od nog do glave.

To je bil moj odgovor.

O in Pavla je razumela to molčečo gesto, ta nemi pogled! Ničesar ni dejala, povesila je oči, kri ji je zaplala v lice, nato pa se je okrenila in mi pokazala hrbet.

„Konec, konec . . .“ sem šepetal, ko sem stopal proti domu. Zavil sem se tesneje v suknjo, a zobje so mi šklepetali in po vsem telesu sem se tresel.

Sklenil sem, da čez dva dni odidem odtod. —

Popoldne naslednjega dne pa sem stopal po isti poti. Sklep je dozorel v meni. Treba ji je povedati in razložiti svoje stališče.

„Pokleknil bom pred njo . . . Na kolenih jo bom prosil odpuščanja za svojo ljubezen. Na kolenih!“ tako sem sklepal in razmišljal v svojem srcu.

Tih in lep mir se je naselil vame; celo moj korak, ki je bil vedno na tej poti hlasten in nervozen, težkega pričakovanja poln, se je umiril ter je postal prožen in elastičen. Zdaj sem vedel, da je napočila odločitev. Čas odhoda je prišel in treba je zaključiti račune.

„Na kolenih! . . . Potem pa se bova pomenila trezno in razumno. Brez vsakršnih razburljivih prizorov napraviva konec vsemu. Ona je pametno dekle, jaz sem pameten fant — čemu pa bi se razburjala brez povoda? . . . Tako ji porečem nazadnje: Ti, Pavla, zdaj pa saldiraj ta račun, ki sem ga sestavil tako pošteno, kakor

brat sestri. In otožna ne bodi nikdar! Z žalostjo in solzami ni nič, kvečemu da si postaraš obraz — vidiš, tako je zapisano v knjigah... Vesela bodi, da se je tako brzo zaključila ta žalostna komedija, ko sva vendar oba tako slaba igralca... Mladih fantov pa, in boljših kakor sem jaz, je tudi dovolj. Partija nikakor ne izostane. Sicer pa ti želim imenitno bodočnost in dvajset častilcev na vsak prst, če hočeš! In srečo v zakonu in vse blagre tega sveta! Tako torej ... a zdaj: Adijo in — na nikakšno svidenje več!... Seževa si v roko — greva narazen s smehljajem in brez zlih misli. — — Da, da! Malo fraz, malo laži, malo resnice . . . tako se bo zgodilo!“

Tako sem filozofiral v svojem monologu, ko sem stopil v klanec proti šoli.

Do polnoči sva prošli večer govorila z materjo o mojem zopetnem odhodu. Do polnoči sem ji pripovedoval o ogromnem mestu, kjer je v visoke donebesne hiše stlačenih več ljudi nego jih šteje vsa naša dežela... Mati se je smehljala, s svetlimi očmi zroč name, in si ni znala predstavljati tega. A jaz sem ji razlagal obširno in lahko mi je bilo v srcu, ker je bil sklep gotov: odtod!... Ah, pa saj ni težko odhajati z doma, ako je človek mlad in zdrav in če sije veliko solnce jasne bodočnosti pred njim!

Zdaj je bilo potreba napraviti samo še to pot, ki se mi je sicer dozdevala vedno bolj neprijetna, čimbolj sem se bližal šoli. Bilo mi je, da skoro niti ne vem, kaj pravzaprav hočem. Kako naj razložim Pavli vso zadevo glede svoje „ljubezni“ — kako? — Na kolenih! Dobro. A potem? . . . Ali naj govorim kakor doktrinaren predavatelj za katedrom, ali . . .

Nisem še prišel do zaključka svojih razmotrivanj, ko sem že stal na šolskem pragu. Mati Pavle me je sprejela kar v kuhinji, kjer je tičala večinoma, ter mi brez povoda jela pripovedovati dolgo, zavozlano povest, ki sem ji sledil brez zanimanja. Zelo sem bil vesel, ko me je nazadnje vendarle srečno odrešila Pavla, prišedši iz šole ter me odvedla v sobo.

Sedel sem na stol in opazoval Pavlo, ki je na malem stojalcu pospravljala svoje drobnarije. Zdela se mi je tako nenavadno bleda, in hladna, in jaz ji nisem vedel ničesar povedati. Preživo mi je vstajal prizor minolega dneva v duši in nekaj osramočenosti podobnega se je dvigalo v meni.

„Zakaj molčiš tako slovesno?“ je dejala naposled Pavla suho in mi sedla nasproti.

„Jutri zvečer se odpeljem na Dunaj,“ sem ji odvrnil jaz še bolj suho.

Pavla je rahlo, komaj vidno zabledela, potem pa se je zazrla vstran.

„Tako, tako . . . Pa se ti v resnici mudi,“ je rekla potem z navidezno malomarnim glasom, ki pa ni mogel zatajiti svoje trpkosti in ironije.

To me je ujezilo:

„Da, mudi se mi. To se pravi: skrajni čas je, da odidem odtod. Kadar pridem domov, se mi zdi, kakor bi bilo vse bolno okrog mene... in mene samega se oprijemlje bolezen. Tujina je življenje, tam je zdravje! Jaz ne maram bolezni!“ Tako sem se kar v trenotku razvnel in navdušil in sam ne vem zakaj. — Čez čas pa sem se zazrl po sobi, ki se mi je dozdevala danes tako prikupljiva in intimna, kakor še nikoli ter sem dodal s tišjim, toplejšim glasom: „Sicer pa bom nesel lep spomin s sabo: lep spomin na to sobico, ki mi je dala toliko lepih ur, — oh, in toliko . . .“ Nisem nadaljeval. „Tudi nate, Pavla, bom nesel lep spomin s sabo“, sem pristavil.

Pavla je sedela skljućena v fotelju in si z rokama zatiskala obraz. Njena ozka ramena so se stresala kakor v prikritem, pridušenem ihtenju.

Toliko, o toliko iskrenega sočutja s tem drobnim, jokajočim dekletcem se je vzdramilo v meni ta hip! Ženske solze . . .

Stopil sem k nji in gladil z dlanmi njene mehke valovite lase:

„Zakaj si tako žalostna, Pavla? Nikar ne jokaj za take stvari in odpusti mi!... Odpusti, ko sem te tolikrat razžalil! Ne morem in ne znam ti povedati, kaj se godi v meni. O, da bi ti mogla razumeti...“

In nenadoma, že predno sem se dodobra zavedel, sem razklenil in stegnil svoje roke, pogledal navdušeno okrog sebe — kakor tragičen junak na odru — nato pa sem se vrgel naravnost pred Pavlo na kolena in sem z vzklikom „odpusti!“ jel poljubljati tla, kjer je stala njena noga. Komaj pa sem se zavedel, sem začutil, da je vse to le bedasta, dobro preračunana poza.

„Ne, ne!“ je zakričala. „Vstani, vstani!“ se je mučila in me dvigala pokonci.

Vstal sem. Pavla pa se je nepričakovano vrgla v fotelj in pričela krčevito jokati — bogve zakaj . . .

Stopil sem k nji, prijel jo za obe roki in jih odtrgal od njenega ozkega obrazka. Potem pa sem vzel njena vroča lica v svoje dlani in sem se iskreno zagledal v njene oči . . .

Moj Bog, kakšne čudapolne oči je imelo to dekle danes, ko so blesteli gorki biseri v njih . . . Kako je bilo mogoče, da nisem nikoli opazil tega zamišljeno-svetega, milobno-resnega in tiho-udanega izraza v njih! . . . In meni samemu je bilo, kakor da stojim v cerkvi pred oltarjem, obdan od vijoličastega dima, po katerem se sprehajajo angeli in svetniki. Sklenil bi roke in bi zašepetal verno in iskreno kakor v pozabljenih dneh ... In pal bi na kolena in bi jecljal izpoved svoje duše, svoje mladosti . . . in Pavla bi bila moj izpovednik in s svojimi svetimi očmi bi pomirila mračno valovanje, ki mi razdvaja in otravlja dušo . . .

Zunaj so že bledele zadnje barve ugašajočih zarij, se spajale in izgubljale v brezizraznosti zasneženih poljan, ko sva s Pavlo še vedno sedela na kanapeju. V zamračeno sobo so se nosili plaho-umirajoči akordi otožnega večernega zvonenja in midva sva v toplem, bratskem objemu molila Ave najine blažene ljubezni . . . In ko je obmolknilo vse in ugasnilo vse in je mir in tišina prepregla širino noči, sva se ločila s poljubom, v katerem ni bilo nič tistega blazno-divjega ognja in opojnostrastnih bolečin: čist in miren je bil najin poljub, kakor bi se poljubilo dvoje duš. Tako se poljubljajo ljudje, ki so jim srca neoskrunjena.

Pavla mi je stisnila roko in šepnila: „Na svidenje torej jutri!“

Prikimal sem ji in molče izginil med vrati.

* * *

In zdaj, ko gledam nazaj na vse to, kar sem pripovedoval, vidim, da ni bilo resnica, kljub temu, da se je v resnici vse vršilo in odigralo tako, kakor sem pripovedoval.

Vsakemu človeku se pripeti včasi, da dela in misli in hodi okrog, diha in živi, kakor vsak drug človek, pa vendar je v njem vse nekaj drugega, kar ne ve nihče, komaj da sluti on sam.

Tako je bilo z mano, ko me je upijanila strast. Hodil sem okoli, delal, premišljal in z muko in bolečino seciral in trgal svojo lastno bolest, in sem bil trdno prepričan, da živim istinito in resnično življenje. Pa vendar je bilo vse samo sanja, strašna in mračna sanja, ki se imenuje — moja mladost.

Toda ne, ne! Saj ne verujem tega! V življenje verujem in v njegovo moč, ki me bo iztreznila, umirila. Tako mi je, da bi se izpovedal vsem ljudem, da bi pred njih očmi razgalil do nagega to svoje zagonetno, nerazumljivo bitje, ki je meni samemu največja uganka, kakor to delajo vsi slabotni, onemogli ljudje. Da, slaboten

in onemogel sem, — jaz slabotnega, onemoglega stoletja sin! . . . Poglej, prosim, samo tole moje pripovedovanje, raztrgano in razblinjeno: to je moja duša . . . In vendar čutim v sebi tolik naval moči, toliko kipenje sil, sočnih in svežih in zdravih, da me včasi teži. Kam vse to? . . .

Nič več se ne razumem in ne poznam. Silna, neskončna ljubezen je v meni, tako ogromna in vroča, da bi objela ves svet — a jaz ne znam ljubiti. Toliko resnične, iskrene vere je v meni — a jaz ne znam verovati. To je tragedija moje mladosti.

Pomisli, kako čudno se je završila v moji notranjosti ta zgodba, ki jo skušam pozabiti in se ji iztrgati v svojem spominu, a je zapisana v meni neizbrisno. Pomisli, kako čudno se je zaključila ta povest na zunaj . . . pomisli in preudari: Nisem se poslovil od Pavle. Poslal sem ji list, kjer sem ji javil v hladno izbranih besedah, da mi ni mogoče nikakšnega svidenja več ž njo, naj oprosti, ako more ter sem ji priložil svojo dunajsko adreso „za slučaj seveda, da se me izvoli velecenjena gospica kdaj spomniti . . .“

In nato sem odpotoval in zazdelo se mi je, ko sem stopil na vlak ter so zahreščala močna kolesa pod mano svojo raskavo monotono pesem, da se je vsa črna bolest moje duše razlila preko te žalostne doline, ki ji pravim — moj dom.

Glede Pavle pa je bila namreč stvar ta, da sem se zbal pred njo. Odkrito govorim in nič me ni strah priznati, da sem pobegnil pred njo, ker bi ji moral priznati in razložiti to, česar nisem mogel. Kako bi ji mogel razkriti to, kar je vzbudila ona v meni in kar sem zadnjo noč pretehtal in preudaril še enkrat, — kako, ko se ne da z besedami niti izraziti! In ali bi pač mogla umeti ona razliko, ki sem jo občutil jaz s toliko pregrenko bridkostjo: mati — Pavla . . .? Ali bi mogla umeti ona prepad, ki je bil nepremostljiv zame: ljubezen — strast . . .?

To zadnjo noč, ki sem jo prebdel vso do jutra, sem premislil minole dogodke še enkrat in sem si bil manj na jasnem s samim seboj nego kdaj poprej. Spomnil sem se prošlega popoludne in sem si zaman skušal obnoviti ona čustva, ki so se vzdramila v meni tako nenadno v Pavlini bližini. Ob postelji svoje matere nisem imel zmisla za nobeno drugo ljubezen, nego edino to, ki mi jo je vzela mati sama. — In ko sem mislil na Pavlo in najin popoldan, sem vedel, da je ležalo v vsem nekaj neresničnega, neko plitvo, sentimentalno čustvo, ki je imelo sicer svoj čar, — pa nikakor ni bila ljubezen. Če je ljubezen globoka in istinita, ni navezana na

razpoloženja. Jaz pa sem bil slučajno sentimentalen. Tako otročji sem se zazdel samemu sebi! Preudaril sem, kaj sem nameraval, kaj sem dovršil. Šel sem k Pavli, da bi ji povedal tako in tako, resno in moško. Pridem tja — no, pa se zagrliva v mehko-sanjavem, sentimentalno-jokavem objemu ... Ah kako bedasto, smešno je to! Ko je izgorela že vsa strast, je nastopila sentimentalnost; ko se je pijanec napil, se je zleknil na komolec in zajokal . . .

Zato sem se izognil svidenju s Pavlo in zato sem odšel brez slovesa.

Po poti pa sem mislil ves čas nanjo s tako silno in mogočno strastjo kot še nikoli, s tisto neutešljivo, nanovo razpaljeno strastjo, ki jo vzbudi in razžge v nas razdalja. In spet se je v vroči misli nanjo mešala mučna, neznosna skrb za mater, ki sem jo zapustil doma v negotovosti bolezni.

In spet je kipela strast in spet je rvala misel. Kakor v črnih kolobarjih se je vrtela, motala, gnetla ta čudovita, nepojmljiva zmes mojih možganov: to nerazrešljivo valovanje čustev in misli.

Vlak pa je hitel.

Tako sem se vrnil bolan in utrujen in prevaran nad samim seboj. In danes mi je pisala Pavla, da me ljubi . . . In jaz, glej, sem ji odgovoril, da jo ljubim, tako blazno-neumno in tako nezmiselno-divje da jo ljubim . . . in da jo tisočkrat prosim oproščenja za vse in oproščenja za svojo ljubezen . . . In zdaj . . . kamor pogledam — je noč. — —

Radivoj Peterlin:

Kje ste, ve radostne pesmi?

Kje ste, ve radostne pesmi,
pesmi veselega dne?
V uri vas tesni in resni
slišati hoče srce.

Naj mi vas poje ob cesti
ptič, ko na težko grem pot,
kadar grem svoji nevesti,
trmasti bedi nasprot.

Jos. Premk:

Krona v višavi.

(Dalje.)

II.

Manica je pogrnila mizo z belim prtom in na sredo mize je postavila šopek bujnih krizantem, ki so cvetele na njenem oknu. Zdaj so bile noči mrzle, slana je morila rože po vrteh in po polju, a Manica je skrbno čuvala svoje krizanteme; vsak večer jih je postavila v sobo in skrbno zaprla okno, da so bile še vse kot v žarkem poletju. A tisto jutro je odrezala cvet za cvetom, da je ostalo naposled samo par oskubljenih stebelc in bilk. In ustnice so se ji nasmehnile vsakikrat, ko je odrezala cvet, prav nikake žalosti ni bilo na njenem obrazu. Prinesla je še hrušek, ki jih je pripravil Jakob Klander že prejšnji dan, na rožnat krožnik jih je naložila lepo drugo poleg druge in dodala ob kraju rdečega grozdja, ki ga je nabrala že na vse zgodaj. Parkrat je odstopila za korak od mize in opazovala pazno, če je vse lepo naloženo in pripravljeno, nato je prinesla iz shrambe še velik kolač, ki je bil potrošen s sladkorjem, kot da ga je bil pobelil sneg. Ko je bilo na mizi vse v redu, se je ozrla po sobi in pazno ogledala vse do zadnjega kota. Pa ni bilo ničesar, kar bi se moralo še osnažiti ali očistiti, niti mrvice prahu ni bilo nikjer in vsa ropotija, ki se je valjala drugače pod klopjo ob peči, je izginila, da se je zdelo Manici, kot da je prišla v neko drugo, novo stanovanje. Šipe na oknih so bile umite, stara lončena peč se je svetila in še tiste tri kljukaste začetnice sv. treh kraljev na vratih je zbrisala prejšnji večer in jih zapisala na novo skrbno in lepo.

Ko je v spodnji sobi vse opravila, je skrbno zaprla vrata za seboj, da se dim, ki se je dvigal iz ognjišča, ni prikradel v sobo in odšla po stopnicah v podstrešnico, kjer je bivala vseh štirindvajset let, odkar se je preselila iz rodne hiše k sestri. Od začetka se ji je zdela sobica skoro nekoliko preprostorna, tako nekam daleč so bile razmaknjene stene druga od druge, a ko jih je s časom okrasila z različnimi podobami, se ji je priljubila tako, da bi jo težko pozabila. Dvoje oken je gledalo tja proti zahodu, kjer se je potapljalo solnce zvečer za visoke hribe in sijalo v njeno sobico tako žareče, da so bila tla kot posuta s samimi cekini. Na levi ob vratih je stala belo

pogrnjena postelja, nekoliko od nje mizica polna najrazličnejšega blaga in ob oknu šivalni stroj, pri katerem je presedela Manica cele dneve. Samo včasih, ko si je nekoliko oddahnila, je pristopila k oknu in se zagledala skozi rože in cvetje tja v bližnje hribe, ki so se ji tako omilili, da bi se ne mogla ločiti od njih. Poleti so prepevali in ukali po njih pastirji, kakor bela meglica se je videla tupatam visoko na zeleni trati čreda ovac, zjutraj in zvečer se je glasilo v dolino mehko zvonenje od različnih podružnic. To so bili večeri, ko je bila zlatopoljska dolina kakor kraj miru in tihe sreče. Manica je slonela pri oknu in gledala tja gor k Sv. Ambrožu, ki je žarel v tonečem solncu kot oblit s krvjo, a nikoli ni zaželela, da bi se povzpela na tisti vrh in se razgledala daleč po svetu . . .

Tako so ji minevali dnevi počasi in enolično, brez vsakih velikih dogodkov, a ni ga bilo večera, da bi se ne naslonila na okno in zasanjala o preteklosti, o tistih srečnih dneh, ko se ji je zdela zlatopoljska dolina še vse lepša in je nosila v srcu toliko zlatih upov...

Takrat je bilo, ko je bil Dominik še študent in je prihajal domov o Božiču in Veliki noči in ostal v počitnicah doma cela dva meseca.

Zadnje leto je študiral v srednjih šolah. Sneg je padel tisto leto že o vseh svetih in ni skopnel do sv. Jožefa; o Božiču ga je bilo povsod do kolen in še više. Mrzli dnevi so bili, da je prišel malokdo na plano, in Jakob se je oglasil tisti dan pri Mohorjevih, da se nekoliko ogreje.

„Po Dominika grem," je pripovedoval — „letos zadnjikrat o Božiču, potem pojde na visoke šole ali bogve kam . . ."

In v glasu se mu je poznalo, da je ponosen na svojega mlajšega brata. Pripovedoval je o njem to in ono in ni ga mogel prehvaliti. Potem je kmalu odšel, a popoldne se je oglasil Dominik sam. V dolgi črni suknji je prišel, a je bil tako bled in slaboten, da se je zasmilil Manici v dno duše.

„Ti si bolan, Dominik," ga je opomnila skrbno; a Dominik je odkimal, slekel suknjo in sedel k peči, kakor navadno, kadar je prišel k Mohorjevim.

„Ali ste jaslice že napravili?" je povprašal takoj, ker vseh osem let, kar je pohajal v mestne šole, je napravil pri Mohorjevih jaslice vedno on.

„Saj veš, da smo čakali tebe," je sladko opomnila Manica, ki je imela takrat osemnajst let in je bila ljubka in nežna kot roža v v vrtu. „To je tvoje delo."

In prinesla mu je na klop pastircev in vsega, kar je potrebno pri jaslicah in sedla naposled poleg njega na nizek stol in mu pomagala izrezovati in graditi hlev in Betlehem na griču.

Mati Mohorka je postavila predenj, kakor vsako leto, kavo in kruh in potem vino in suhih hrušek. Dominik pa jim je pripovedoval o mestu in svojem učenju in o vsem, karkoli jih je zanimalo.

Ko so bile jaslice gotove, jih je pritrdil v kot, ostalo manj važno olepšanje pa je prepustil Manici.

Tako se je godilo vsako leto, ko je prišel na božične počitnice; a tisto zadnje leto je pritrdil sam tudi rožast prt, postavil luči in svečice in pripel velikega angela, ki ga je prinesel seboj iz mesta. In ko je odhajal, je obljubil, da pride zvečer zopet, mogoče z bratom Jakobom, mogoče sam, da pojdejo skupaj k polnočnici.

Manica je gledala v jaslice, da bi mati ne zapazila rdečice na njenem obrazu, a v srcu se ji je zganilo nekaj tako sladkega in prijetnega kot še nikoli . . .

In zvečer je prišel resnično. Prižgal je svečice pri jaslicah in pel z njimi božične pesmi in bil tako dobre volje, da so se mu vsi čudili. Ko je mati hodila po izbi in okrog hiše, je škropil za njo z blagoslovljeno vodo, kar je drugače opravljal najstarejši Maničin brat. Po večerji so prišli sosedi in posedli okrog mize in po klopeh in pripovedovali zgodbe o davnih časih in daljnih deželah. Dominik je sedel v kot k peči poleg Manice in vsaj na videz poslušal verno kakor drugi. A Manici ni bilo do zgodb o čarovnicah in strahovih, najljubše bi je bilo, da bi bila z Dominikom sama v prijetnem polmraku in uživala nemoteno krasoto in srečo svetega večera. Sedela je tesno poleg njega in se naslanjala na njegovo ramo; a kadar je začutila v obrazu njegov topli dih, se je stresla in bilo ji je prijetno, da bi se razjokala, dasi sama ni vedela zakaj . . .

Sosed Klemen je pripovedoval pripovedko o zakleti kraljičini in zmaju s sedmimi glavami. Vsi so ga poslušali zavzeto, komaj dihati so se upali, Manica pa je komaj slišala njegove besede, njena roka je počivala v Dominikovi.

„K polnočnici pojdeva skupaj, Manica," ji je šepnil tiho in Manica je prikimala in se mu ni upala pogledati v obraz.

Zunaj je bila mesečna noč, in mrzel zrak je bil razlit čez vso dolino. Tupatam se je svetilo v dalji razsvetljeno okno in črne sence so se majale po sneženi poljani od vseh strani proti farni cerkvi.

Dominik in Manica sta ostala daleč za drugimi, počasi sta hodila po sneženi stezi ob potoku, in Manici se je zdelo, da ni na

vsem božjem svetu krasnejše svete noči kakor v dolini zlatopoljski.

Na brvi, kjer so pripogibale snežene vrbe svoje težke veje skoro čisto k potoku, da se ni videlo nikamor, je Dominik nenadoma obstal in jo prijel za roko. In ko se ji je približal s svojim toplim dihom, ni imela moči, da bi se obranila njegovemu poljubu.

„Manica, otrok moj zlati —“ ji je šepnil in pritisnil njen mrzli obrazek k svojemu.

Manica je zaihtela in mu položila glavo na prsi. —

Pri cerkvi je pozvonilo tretjič in po vsej zlatopoljski dolini se je razlegalo polnočno zvonenje mogočno in svečano . . .

Tako se je zgodilo, da je v Maničinem srcu živela tista noč ožarjena z najlepšimi spomini.

Težko je čakala velikih počitnic, da pride zopet in ostane v njeni bližini cela dva meseca.

In ko je prišel, se je manici zazdelo, da so z njegovim prihodom vzcvetele vse rože še lepše, da je postala dolina zlatopoljska še prijaznejša.

Bilo je na dan sv. Ane.

Manica je zgodaj vstala, se opravila praznično in se napotila k maši, kakor že dve leti na dan njenega godu k pol ure oddaljeni podružnici.

Z Dominikom sta se domenila že prejšnji dan natanko, kje se sestaneta in počakal jo je, ko se je vračala od maše nizdol po brdu pri visokem boru, kjer se je cepila steza. Par starikavih ženic je bilo še daleč zadaj in nobena ni videla, ko je zavila Manica ob boru na levo proti vinogradom, a ne nizdol v dolino.

Smehljaje ji je stopil nasproti Dominik. Po precej spolzki rebri sta zavila navzgor in obstala šele na vrhu vinograda, kjer je čepela nizka zidanica, porastla kroginkrog z vinsko trto.

Ko je Dominik odprl z velikim ključem težka vrata, ki so zaječala v zarjavelih tečajih rezko in cvileče, je obvel obadva prijeten hlad, ki se je širil po zidanici.

Sedla sta na kamenit prag in Manica se je zagledala v dolino.

„Pa reci, da niso lepe te naše gorice,“ je dejala in iztegnila roko v lahnem polukrogu. „Jaz bi ne hotela nikoli iz tega kraja. Glej, kako lepo se vidi vsa zlatopoljska dolina, še našo hišo razločim in tvoj dom se beli tam doli iz zelenja tako ponosno, kakor da hoče pokazati že hiša sama, da je rojen v njej — Dominik Klander, edini zlatopoljski študent.“

Dominik se je zasmejal in ji položii roko okrog vratu.

Manica se je rahlo naslonila nanj in je nadaljevala bolj tiho:

„Kadar končaš vse in boš imel službo, nikar drugam kakor v bližnji trg, da bova pohitela lahko vsako nedeljo tu sem na te prijazne griče in gledala po teh zelenih brdih kakor danes. In zvečer bova prihajala tu sem, ko je še vse lepše. Meni se zdi, da ni lepših večerov nikjer, nego so v teh naših goricah. Nikoli bi jih ne mogla pozabiti, pa če bi živela še v tako lepem mestu, in nikjer bi te ne mogla imeti tako rada, kakor tukaj, kjer je vse kakor ustvarjeno za naju. Glej, kako visoko gori je Sv. Ambrož; pravijo, da se vidi od tam po vsem Spodnjem Štajerskem, a tja gori bi ne hotela. Tu na teh nizkih gričih, tu je najlepše, in kako srečno bi živela s teboj, četudi v najsiromašnejši bajti."

Dominik jo je poslušal molče in gledal v dolino in na svojo rodno hišo, ki je stala skoro popolnoma pod hribom.

„In ti bi ne hotela odtod, Manica?" jo je povprašal in pogledal v smehljajoče oči.

„Odtod?" je pomislila in se zagledala v ropotec, ki je bil pritrjen na visokem drogu sredi vinograda. „Mogoče, a bi se kmalu zopet vrnila."

„A za vedno?"

„Ne, tega bi ne mogla," je odkimala.

„Niti z menoj?"

Pogledala mu je v oči in se mu lahno približala.

„Saj ne bo potreba, Dominik! Ti se povrneš in tukaj bova živela, ker drugod — tako se mi zdi, da bi bila nesrečna oba. Tujine se bojim in vseh, ki žive v njej; a najina domovina je tako lepa in greh bi bilo, če bi se ločila od nje in jo pozabila."

Dominik je nekoliko pomislil in nato je dejal:

„A vendar jih je toliko, ki so rojeni v dolinah še vse lepših mogoče kakor je zlatopoljska in med brdi še lepšimi, kakor so te naše gorice, pa so odšli v svet, med življenje in danes, ko so slavni, vem, da se ne spomnijo svojih rodnih dolin, kjer bi jih ljudje ne razumeli in ne upoštevali. Ah, tudi v tujini je lepo, Manica, in tam spozna človek svet in življenje v vse drugačni luči. Lepa je dolina zlatopoljska, a najlepša samo za tistega, ki ni videl lepših od nje, in največjo srečo vživa v njej samo tisti, ki noče vedeti in videti, kaj je onkraj teh hribov . . . Jaz pa čutim vsako leto bolj in bolj, da v tej zlatopoljski dolini nečesa pogrešam — nekaj, kar da

življenju burnejši tek . . . Življenje tukaj se mi ne zdi življenje, ampak od rojstva do smrti enolično bivanje."

Manica ga je pogledala pozorno in obraz se ji je zresnil.

„Tudi jaz sem bila v mestu skoro pol leta pri teti," je dejala — „a čakala sem komaj, da zapustim tiste ljudi. Tam je morda dom šuma in nemira, učenja in hrepenenja, a tukaj je dom miru in tihe sreče, dom srca."

„Da, Manica, ti si rojena za te gorice, za ta mirni zrak, a jaz moram od tukaj, pa saj če se mi stoži se vrnem in ostanem.

Manica ga je pogledala žalostno in dejala plaho in nemirno: „Dominik, ti me ne ljubiš."

„Zakaj misliš tako, Manica?"

„Ker hrepeniš v tisto življenje, ki sem ga jaz spoznala od daleč, a sem se ga prestrašila in se vrnila, da me ne okuži, ker potem bi te ne mogla ljubiti tako iskreno, kakor te sedaj . . . Zakaj ni poslal tvoj oče v mestne šole Jakoba, tebe pa obdržal doma? A tako mi odideš in se mi odtujiš . . ."

„Ne boj se, Mamica! Ti sodiš vse preostro. Tudi v onem življenju, ki je usojeno meni, je doma sreča in še popolnejša, kakor jo sanjaš tukaj. Ti hočeš, da bi ostal neznaten, kakor je brat Jakob, da bi me poznala samo dolina zlatopoljska in jaz samo njo, a ne veš, da je v mojem srcu željá kot v polju rož. In kljub tem silnim željam in upom, ki jih nosim v svoji duši, te ljubim Manica in sem srečen, kadar sem pri tebi. Ko boš slišala govoriti o meni to in ono, ko boš čula izgovarjati moje ime z začudenjem, me boš ljubila še bolj, ker boš lahko ponosna, da sem se dvignil tako visoko . . ."

„A jaz se bojim, da te takrat ne bom mogla ljubiti kakor zdaj . . ."

„Zakaj ne, Manica?"

„Ker boš pozabil na to našo tiho dolino, kakor so pozabili, kakor si dejal, v svoji slavi in šumni sreči celo tisti, ki so rojeni v lepših dolinah, kakor je zlatopoljska in med lepšimi brdi, kakor so te naše gorice."

Dominik jo je privil k sebi in jo držal v objemu. In Manica mu je ovila desnico krog njegovega vratu in ga gledala ponižno in proseče . . .

Nato sta počasi odšla v dolino. —

Tako dolgo, kakor tistikrat nista govorila nikoli več. Zadnji večer počitnic sta se sestala v mraku za Mohorjevo hišo, pod orjaškim hrastom, o katerem so pravili Zlatopoljčani, da je najstarejši

v celi dolini. Pa Dominik je bil nekako čemeren in zamišljen, da je odšla Manica še bolj žalostna nego je prišla.

Drugo jutro je odšel, in Manica je ostala v zlatopoljski dolini sama s svojimi sanjami . . .

Čutila je, da ji tujina odtrga Dominika prej ali slej, in ko ga ni bilo ne o Božiču, ne v Veliki noči, ne prvo, ne drugo leto, je bila prepričana, da jo je popolnoma pozabil. A nikake jeze, nikakega sovraštva ni gojila do njega; v njeni duši je živel še vedno ko takrat, ko mu je slonela na prsih gori v zidanici. Vedela je, da se tisti dnevi ne povrnejo nikoli več, da je bilo vse kakor lepe sanje; življenje in Dominikovo srce pa je bilo daleč od vsega . . . A Manica se je zavedala, da tega ni kriv Dominik, ki je bil dober in pravičen, dokler je bival v dolini zlatopoljski, samo tujina ji ga je odvzela in odtujili so ji ga ljudje, ki pojmujejo življenje drugače...

Tako je premišljevala Manica in žalovala za njm, ki ga je hotela ohraniti srečnega in dobrega.

In ni se razveselila kakor Jakob in oče Klander, če je pokazal župnik časopis, kjer je bilo pisano med drugimi tudi o njem to in ono, ker vedela je, da se s tem odtujuje bolj in bolj njej in vsej zlatopoljski dolini, kjer življenje ne pozna tistih visokih ciljev, do katerih se je napotil Dominik.

In ko ga je zagledala čez štiri leta, ko je prišel nenadoma in sta se oglasila z Jakobom tudi pri Mohorjevih, je spoznala, da so se uresničile njene boječe misli.

Gospod, ki je sedel za mizo z naočniki in polno rumeno brado, ni bil več tisti Dominik, ki je delal pri njih vsak Božič jaslice, njegove oči so bile vse preresne in preponosne, da bi se ozirale po skromnih zlatopoljskih domovih, njegova beseda je bila trda in mrzla in še roka, ki jo ji je podal, je bila hladna, kakor da je prišel iz kraja, kjer ne sijejo žarki sreče in gorke ljubezni. In vendar ni mogla, da bi ga ne pogledala kakor nekdaj, in morda mu je njen očitajoči pogled vzbudil v srcu kak neljub spomin, ker temno so gledale njegove oči in o tistih časih ni hotel spregovoriti besede. Vstal je kmalu in odšel, a vendar se je pri plotu ozrl in Manica se ni mogla premagati, da bi mu ne zamahnila z belim robcem. Vedela je, da ga razžali, a hotela mu je dokazati, da živi v njenem srcu še vse kakor nekdaj in bo živelo vedno, dokler bo dolina zlatopoljska dom miru in tihe sreče . . .

In čez par dni je dobila pismo, ki ga je razumela le napol, a je vendar spoznala Dominikove želje in se je razjokala kakor

otrok. V velikem rumenem kuvertu je bilo zapečateno in pisano z velikimi črkami, da je lahko prebrala vsako besedo brez težave.

Draga Manica!

Prišel sem, da se za hip oddahnem v dolini zlatopoljski, a ko sem odhajal, ni bilo v mojem srcu niti enega čustva, ki bi me še vezalo na vas, ki živite pozabljeni tam pod Sv. Ambrožem. Tudi jaz sem živel nekdaj med vami, a tako se mi zdi, da je bilo to že davno, tam nekje v tistem življenju, ki je umrlo v meni, ko sem se zavedel svoje dolžnosti... Morda se čudiš tem besedam, morda so ti popolnoma tuje, a kako hočem drugače, ko čutim, da me z vami, moji Zlatopoljčani, ne veže ničesar več, da sem se prerodil in ste mi po duhu in besedi tujci. In tuje so mi vaše poljane in tuja vsa dolina zlatopoljska, ki je tako ozka in temna, da sem se prestrašil, ko sem hodil zopet po njenih stezah . . . Nikoli še niste videli prave solnčne luči, še slutili je niste in kako naj živim med vami v tistem težkem mraku?

Moja pot se vije k solncu, k najvišjim zvezdam, in kako naj vzamem seboj tebe, ki si vsa, kakor so ljudje v dolini zlatopoljski: otrok, ki še ni okusil sladke oranže in je zadovoljen z lešniki. Sama zadovoljnost, sama sreča je v vaših srcih, a ne veste, da zadovoljnosti in sreče še niste nikoli uživali! . . . Jaz pa jim hočem dokazati, ki tavajo v zlatopoljskem mraku, da se razgrinja čez njihove domove še črna noč in da so še daleč od zlate zore . . .

Tako sem nastopil pot, kakršne ni iz zlatopoljske doline še nikdo. Težavna je, a up na zmago je tako sladak, da se mi podvoje moči vsakikrat, ko pomislim, da pride konec, da pride čas, ko obstojim na vrhuncu, kamor jih je želelo že toliko, a so prišli komaj do tretjine, komaj do polovice in so omahnili in omagali. In takrat, ko bom stal nad vsemi, ki so se napotili z menoj na najvišji vrh, se ozrem tudi na dolino zlatopoljsko, da me spoznate. In spoznali me boste lahko, ker bom stal nad vsemi, dasi morda samo za hip, ker popotnikov je mnogo in vsi nosijo v srcu željo — doseči krono, ki se blesti nad najvišjim vrhom. In k tej kroni sem se napotil in Te nisem mogel vzeti seboj. Manica, ker ne poznaš njene krasote in bi se prestrašila poti, ki se vije k njej. Ti si otrok doline zlatopoljske, ki jokaš ob slavčevem petju in se veseliš lepih noči, otrok malenkosti in sanj in zato ne moreš z menoj, ki sem se poslovil od sanj. Samo ovirala bi me na tem težkem potu, zato je bolje, da si ostala tam, kjer ne hrepenite za najvišjo srečo in da se ne vidiva, dokler ne dosežem krone, ki je svetla tako, da bo

žarel njen blesk po vsej zlatopoljski dolini. Zato pozabi sanje, ki sva jih sanjala, ko še nisem poznal lepote življenja in nisem vedel za cilj, kamor vro sedaj vse moje želje.

Dominik.

Manca skoro ni verjela lastim očem, a ko se je zavedla popolnoma trpke resnice, je začutila, da ji je umrlo v srcu nekaj, kar je gorelo v njem s tako silnim plamenom. A lagala je sama sebi: še vedno so se vračali spomini, niso jih zatrli ne meseci, ne leta, ne tista grenka novica, da se je poročil tam nekje na Angleškem.

In skoro vsak večer so poromale njene misli v preteklost, dasi je skušala zatreti vsak spomin in pozabiti vse, kar se je zgodilo kot v sladkih sanjah tople pomladi, saj zdaj je prihajala že jesen — njeno lice ni bilo več cvetoče in čutila je, da se bliža starost.

Včasih so se ji zdeli dnevi dolgi, a ko je pomislila tisto jutro nazaj čez vse svoje mirno, zapuščeno življenje, čez vseh štiriindvajset let, ki jih je prebila v tisti sobici, skoro ni mogla verjeti, da je preteklo od tistega dne, ko ga je videla zadnjič, toliko časa . . .

In tudi tisto jutro, ko je bila njena sobica že vsa spremenjena in pripravljena zanj, je sedla k oknu in sklenila roki v naročju.

Nekako pusto se ji je zdelo sedaj tam notri, ko je bila miza tako prazna, ko so odnesli šivalni stroj in vse, kar je gledalo njeno oko toliko let; a misel, da se nastani v njej on, ki je končal svojo dolgo pot, jo je navdajala še z večjim strahom . . .

Natanko se je spominjala njegovih besed, da se ne vrne prej, dokler ne doseže krone, ki je svetla tako, da bo žarel njen blesk po vsej zlatopoljski dolini, dokler ne bo stal vzvišen nad vsemi, ki so se napotili z njim do zmage in slave . . . In sedaj je dosegel vse to, ker drugače bi se ne vrnil. — Bogve, s kako prezirljivim nasmehom se bo oziral po dolini zlatopoljski in vseh, ki žive v njej . . . prišel bo bogat z gospo v svili in zlatu, ki se ji bo morala klanjati ona kot dekla . . . s sinom ali hčerko, ki se bo sramovala v tako borno hišo. In ona bo morala gledati vse to s tako krutimi spomini v srcu in biti hvaležna, če ji bo hotel dati dobro besedo . . . Ne, tega ne bo mogla prenesti, dasi se je zgodilo vse tisto, kar živi v njeni duši že davno . . . A čutila je vendar, da bi se ne mogla ozreti v njo, ki uživa srečo, ki je bila namenjena in obljubljena edino njej! In morda ji je Dominik celo povedal, kako ga je ljubila, morda ve za vse njeno hrepenenje in upanje, in zdaj pride v svili, da se ji posmehne . . .

Manica je čutila, da bi ne mogla preživeti ž njo pod isto streho niti ene noči, kaj šele, da bi ji stregla in služila. In sklenila je, da ga počaka, da ga pozdravi, samo enkrat, da ga vidi mogočnega v svoji časti in slavi, a potem da odide k oženjenemu bratu.

A vse te temne in strašne misli je morilo v njeni duši upanje, da morda Dominik še ni dosegel, kar je želel, da še ni največji med vsemi, kar se jih je napotilo z njim; saj ko bi bil, kakor je prerokoval, bi se vendar ne vrnil v dolino zlatopoljsko in med nje, ki so neznatni in ne razumejo njegovih visokih ciljev . . . Mogoče je omagal, mogoče je celo spoznal svojo zmoto in zaželel nazaj, od koder je odhajal nekdaj s tolikimi upi . . .

In to je navdajalo Manico s sladkim veseljem, da so ji kro- žile ustnice, ko je pripravljala sobico zanj, pogosto v nasmeh.

In sedaj je bilo pripravljeno vse, še ogledalo je hotela pre- mestiti na pripravnejši kraj, pa so se odprla vrata in gospodinja Cila ji je namignila z važnim obrazom.

„Kaj se mudiš, saj je tukaj že vse v redu, spodaj pa stoji gospod župnik in nikogar ni, da bi se razgovarjal!“

Manica je odšla za sestro po stopnicah in si je popravila v v veži lase in predpasnik.

Sredi izbe je stal zlatopoljski župnik Andrej, rdečeličen in postaven, in tisti dan je bil v suknji z baršunastim ovratnikom, ki jo je imel le ob nedeljah in praznikih. Dišečo smodko je vrtel med prsti, in ko je vstopila Manica, je napravil proti njej dva koraka.

„Torej danes je tisti dan,“ je spregovoril glasno ko na priž- nici — „da se izpolni Jakobova želja! Resnično, tudi jaz sem že obupal nad njegovo vrnitvijo, no, pa je prišlo drugače! Pokaži no, Manica tisto pismo, ki ga je pisal pred par dnevi, da ga preberem še enkrat. Za svoje sošolce sem se vedno zanimal in z Dominikom sva si bila dobra prijatelja, seveda vse to je bilo že davno, mo- goče se me nič več ne spominja“.

In župnik Andrej je napravil par korakov do vrat in zopet nazaj.

„Da — skoro trideset let bo od tega,“ je mrmral in gledal resno izpod obrvi — „trideset let, lepa doba, kaj ne?“

Manica je prikimala in je iskala po miznici, a naposled je našla Dominikovo pismo in ga podala župniku.

Župnik Andrej si je nataknil naočnike in je stopil k oknu.

Včasih je zganil z ustnicami, kakor da mu v pismu ni kaj po volji, pa je zopet nagubančil čelo in se resno zagledal v črke. Na- posled je skimal in ga položil na okno.

„Pravi, da je truden“, je dejal, ko je prečital in se obrnil proti Manici. „Veš, nekoliko čuden je ta vaš profesor, pa reci, kar hočeš. Pripoveduje, da ga človek ne razume, najrajši bi razmahnil svoja krila čez ves svet, a naposled se mu zazdi vse skupaj neumnost in pravi, da je truden . . . O ženi ne pove ničesar, ne o družini, no, saj morata biti kmalu tukaj.“

In župnik Andrej je potegnil iz žepa veliko srebrno uro in zadovoljno prikimal.

„Vsak čas morata priti, če se nista kje zamudila.“

„Jakob je rekel, da prideta naravnost in je naročil, če pridete vi poprej, da nekoliko počakate,“ je opomnila Manica kakor nekako v zadregi in polglasno dostavila: „Sedite gospod župnik, takoj se vrnem“.

Toda župnik Andrej ni sedel, ampak je nataknil naočnike in posegel zopet po Dominikovem pismu.

Ko ga je prečital drugič, se je zagledal skozi okno in ni trenil z očesom.

(Dalje prihodnjič.)

Radivoj Peterlin:

Jesenska.

Spet v deželi jesenski je radostni čas,
in spet v zlatu se bahajo gozdi,
odletele gosi so že divje od nas,
in izžeti že sladki so grozdi.

Že nad vrati zeleni vršiček visi,
in ovija se vinska ga trta,
šum kakor iz panja nasproti vrši
skozi vrata široko odprta.

Ej, prinesi mi vinca, kraljevi točaj,
naj leskeče se v zlatu mi čaša,
v moji duši kraljuje že pisani maj,
v njej se pesem pomladna oglaša.

Marija Kmet:

Hrepenenja.

Valovi so se zibali, tisti majhni valovi, ki se zibljejo tako lahno, trenotek na levo, trenotek na desno. Vse plahe so bile barve v njih, barve polne mehkobe in hladu, polne plahih misli. In kakor misli, polne srebrnih nad, so krožili galebi gori nad morjem. In priplule so sapice in šepetale z morjem, in priplule so barve v modri lepoti.

Tedaj je bilo, da so se zbrala hrepenenja človeštva nad morjem. Bilo je tu hrepenenje po zlatu, vse bogato v blesku; in bilo je hrepenenje po ljubezni, v snežnobelih tenčicah, pretkanih s srebrnimi nitmi; in bilo je hrepenenje po sreči, v rdečih rožah in zlatih oblačilih. Šepetale so sapice o njih in se čudile njihovemu obisku, in morje se je zibalo nalahno, prav nalahno.

Hrepenenja pa so šepetala. Dejalo je hrepenenje po zlatu:

„Ni ugovorov proti meni. Jasno je, da hoče človeštvo le mene, ni mu do vaju. Človeška srca hrepenijo po zlatu na vekov veke; zlato jim je vse: celo misli se odkupijo z zlatom, in duše padajo v brezdna za zlatom“.

Dejalo je hrepenenje po ljubezni:

„Ni lepo hrepenenje po zlatu. Človeška srca te pač želijo, ali ne prinašaš jim mehkih upov in misli. Tvoje misli so trde in mrzle. Vse drugo je v meni: Padajo misli ljubezni kakor balzam v srca in vsa bajna je njih sladkost. In upe rodijo take misli, nedosegljive in prelepe. Ljubezen je, ki daje moč človeštvu.“

„Motiš se“, dejalo je hrepenenje po sreči. „Človeške duše so polne le mene, in ni bilo najti na svetu človeka, ki bi me ne maral. Prihajam o večerih na lahnih krilih in prihajam o jutrih, vseh lepih v mladosti. Zahoče se po meni ljudem v mladih dneh, in z veliko, veliko močjo me objemajo misli teh ljudi. Brez mene bi padala rosa in slana v duše.“

Sape so se čudile tem pogovorom in priplule so prav do hrepenenj in dejale so jim:

„Glejte, prerekate se brez potrebe! Ne eno, ne drugo hrepenenje ni edino za človeštvo; vsa tri hrepenenja so zanj, kar smo me za morje. In kakor morje je človeštvo; treba mu je vseh treh

hrepenenj, in duša plava v hrepenenju po zlatu in v hrepenenju po ljubezni in v hrepenenju po sreči in ni mirna nikdar . . ."

In šepetale so še dalje sapice, in hrepenenja so plavala z njimi med človeštvo. Morje se je vzvalovilo, in misli človeške se oklepajo vseh treh hrepenenj . . .

Radivoj Peterlin:

Salomeja.

In grmeli so bobni in cimbale pele,
kakor slavčki piščali so vmes gostolele,
in začel se je divji, razuzdani ples,
da odmevalo je od peklá do nebes.
A utihnil ves šum je ob njenem prihodu,
in začudenja vzklik onemel je v narodu:
„Salomeja, Herodova ljubljena hči,
v čast očetovo plesati ples svoj želi!"
A prekrasna je bila kot angel v raji,
sredi težkih nje res dve očesci najslaji,
v njih leskeče modrina kot dalja morja,
kadar solnce poldnevno se z vali igra.
Rdeča ličeca njena kot radost tak ljuba,
njene ustne ognjene, želječe poljuba,
in razkošje temno njenih svilenih las,
in opojnost nje grudi, njen vitki stas!
In zaplesala je, da so vsi se zavzeli,
v njeno gibko, sneženo telo zastrmeli.

In očaran ves v dlani zaploskal je kralj,
v plačo Janeza glavo je pastorki dal.

Ivan Koštiál:

Slovenske folklorske drobtine.

I.

Leta 1894. je izdal Val. Ostermann[1] znamenito folklorsko knjigo „La vita in Friauli“ („Življenje na Furlanskem“).[2] Ker žive po Furlanskem tudi Slovenci, zato govori Ostermann skoro v slehernem poglavju tudi o slovenskih praznih verah, navadah in nazorih, ako se razločujejo od romanskih (furlanskih). Povsod se izraža objektivno in trezno; nikdar ne rabi sramotilne besede o Slovencih, kakor imajo navado laški časniki v Avstriji. Navadni njegov izraz je „nella Slavia italiana“ ali pa „i nostri Slavi“ in „Slavia nostra“. — Oglejmo si izbrana mesta o Slovencih iz posameznih oddelkov lepe, zelo vestno sestavljene knjige!

Iz I. poglavja: Ob rojstvu vsakega otroka prižge Bog novo zvezdo na nebu. — Slovenci štejejo svojih „dvanajst svetih noči“ od sv. Lucije do božične noči; drugače pa Furlani in Lahi. Na dan sv. Treh kraljev pišejo Slovenci na vrata začetnice imen kraljev med številkami, iz katerih je zložena letnica, — Slovani imajo svojo Babo-Jago, poosebljeni vihar. Ta izbriše vsak sled človeških stopinj ter se ustavi zlomljena šele na meji gostih gozdov. — Sredstvo zoper točo: V ital. Slaviji polagajo srpe izven koč tako, da so ostrine obrnjene proti nebu. Toča neha tudi, ako se da otročiču celo žitno zrno pogoltniti; koristno je tudi, če se postavijo stoli in klopi z nogami navzgor, da čarovnice, ki delajo točo, padejo na nje ter tako poginejo. Drugo sredstvo: Puška se nabaše z blagoslovljenim smodnikom in z žeblji, ki so bili izdrti na pokopališču iz rakev. —

---

[1] Rojen l. 1841. v Gemoni, umrl kot ravnatelj učiteljišča v Trevigliu l. 1904.

[2] La vita in Friauli. Usi, costumi, credenze, pregiudizi e superstizioni popolari. Udine, 1894. Tipografia Domenico del Bianco, Editore. M. 8°. 716 str.

Knjiga je razdeljena v 12 poglavij: I. Vraže, predsodki in nazori o kozmogoniji, vremenoslovju in fizikalni geografiji. — II. Vraže, predsodki in nazori o zemlji, vodi, rudah, zakladih. — III. O poljedelstvu in rastlinah. — IV. O živalih, pastirstvu, lovu itd. — V. O mladosti in ljubezni. — VI. O zakonu. — VII. O nosečnosti, porodu, krstu, dojenju in reji dece. — VIII. O beleznih, zdravljenju in ljudskih (domačih) zdravilih. — IX. O dolgem življenju, smrti in pogrebnih šegah; prikazni mrtvecev. — X. O čarovnicah in čarovništvu, svetnikih in njih močeh. — XI. O družabnem življenju. — XII. Razne šege in navade osebnega življenja; običaji, nazori in predsodki, ki niso zapopadeni v prejšnjih poglavjih.

Kadar grmi in se bliska, pravijo Slovenci, da sv. Elija podi hudiča, ki se zateče v sili pod križ; svetnik pa razdrobi križ. Zato je nevarno stati med nevihto blizu križa. — V šentjanški noči delajo otroci takozvani „medili“, ki ga zovejo ital. Slovani k r e s. Prižiga se na vrhovih; skoraj vsa vas vrvi tje. Med tem ko gori, bijejo plat zvona, streljajo iz pušk in možnarjev ter vse prebivalstvo kriči veselja. — Padajočo zvezdo imajo za ugašajoče človeško življenje.

Iz II. poglavja: V nekaterih slovenskih vaseh ponujajo dragemu gostu ob vstopu v hišo kruha, vina in ščepec soli, „običaj, ki se ujema s šegami južnoslovanskih narodov“ („popoli Jugo-Slavi“).

Iz III. poglavja: V slovenskih krajih Italije so nekateri stari ljudje ohranili stare noše; mladina pa je sprejela splošno italijansko obleko. — Kurnike obdajajo z omejem (Aconitum napellus), strupeno rastlino, da bi se ne približale lisice; omej se imenuje tudi „lisjak“. — Neki star pastir v Kobaridu zna z dvema znamenjema in z malo besedami takoj pregnati vsako nesrečo; zlasti zna ozdraviti neki prišč (izpuščaj), ki ga povzročujejo neki gadje s svojim strupenim dihom(!). — Zoper hemoroide ali zlato žilo rabijo Slovenci p e l i n. Ovretek pelinovega perja prežene glavobol; oparek takega listja pa pomaga tistim, ki zaradi utrujenosti ne morejo nič spati. — Na strani 193. pravi Ostermann: „Moji babici, ki je imela bronhitido, ki je bila dosti let zanemarjena in zato na videz neozdravljiva, je pripomogel neki Rezijan do znatnega zboljšanja; dal ji je piti prevretke jelove, borove in mecesnove smole.“ — Slovani pazijo, da se njihove čebele ne približajo ravševemu ali slečevemu cvetu (rhododendron), ker menijo, da je sok te rastline za čebele strupen.

V tem poglavju navaja avtor med drugimi furlanskimi rastlinskimi imeni tudi nekaj slovenskih izposojenk: s i m i r i k(e) iz čemerika, s e r n í s i š (ali serníkuliš) iz črnica, b a r b u r í s e morda iz púrpelica, k í m e l (ne naravnost od Nemcev), k r e n, s e š p e ali ź e š p e iz češpa.[1]

Iz V. poglavja: V Reziji in v enem delu beneške Slovenije se zapenjajo dekliški čevlji, kakor duhovniški, z zaponkami. — Na isti strani popisuje Ostermann, kako si zavezujejo Rezijanke naglavne rute.

Iz VII. poglavja: Leta 1641. so obtožili Slovensko Magdaleno, češ da je bila dala nekemu otroku (tujemu) žolča v usta ter pri tem

[1] Prof. Š t r e k e l j pa je dokazal še sledečim furlanskim rastlinskim imenom slovenski izvir: símbar iz cimbor(a), gartuźa iz gartroža, krompir, píre iz pira, triśkule iz goriškega „troskva“, kokul iz kokolj, puśpan, rapátt iz repáč, vuiśinś iz višnja. (Archiv für slav. Philologie XXXI, str. 203—209).

izgovorila na tihem neke besede („mlečno čarodejstvo“). — V Reziji je šega, da pride otročnica nekaj tednov po porodu k cerkvenim vratom, od glave do pete odeta z rjuho ali velikim kosom platna; včasih ima na glavi klobuk čez platno. Ko dobi blagoslov ter je vpeljana v cerkev, odloži belo oblačilo ter se vrne domov v domači obleki.

Iz VIII. poglavja: „Čudna je navada, ki jo imajo ženske v nekaterih vaseh italijanske Slovenije: med »perilom« nosijo naglavno ruto na drugačen način kot po navadi,“ to pa iz praznovernosti. — Zoper pšeno (Rotlauf) rabijo Slovenci na Beneškem prav barbarsko sredstvo; na deski napravijo tri kupčke smodnika, to zažgo ter drže bolni del telesa nad gorečo snovjo; potlej se namažejo opekline z oljem!

Iz IX. poglavja: Po pogrebu pojo Slovenci razne pobožne mrtvaške pesmi in molijo tretjino rožnega venca. — Na mrtvaški oder polagajo poleg mrliča reči, ki so bile živemu najdražje. Krdelo žensk poveličuje pokojnikove čednosti in kreposti. Ko se vrnejo od pogreba, jedo in pijo obilno v hiši pokojnikovi in včasih se konča vse s slovesno pijanostjo, ki utolaži žalost ali vsaj odvzame zavest žalosti. — V Reziji spremljajo sorodniki mrliča z jokom in poveličevanjem. Pri pokopališčnih vratih se deli siromakom kruh; potlej se vrnejo domov, kjer se priredi pojedina, pri kateri ima nekdo mrtvaški govor.

Iz X. poglavja: Razen mnogo domačih izrazov imajo Furlani za hudiča tudi slovensko izposojenko kudićo (iz hudič), kar piše Ostermann „cudiçhio“. — Kraj, kamor se stekajo obsedenci z vsega Furlanskega in zlasti iz sosednjih slovenskih deželá Avstro-Ogrske, je Clausetto (furl. Klaużèt). Eksorcisti (zaklinjalci zlih duhov) v tem kraju so večidel Slovenci. — V ital. Slaviji delijo premožne rodbine na vseh vernih duš dan siromakom hlebčke iz turščične moke in v vinorodnih krajih postavljajo na mizo vino, da bi ga pile duše mrličev, ki se vračajo v pohode. — V Reziji in drugih slovenskih krajih na Furlanskem vidiš povsod kalvarije z majhnimi stolpiči (capitelli), kjer so razne postaje rožnega venca naslikane; na vrhu griča se pa vzdiguje cerkvica ali vsaj večji obok. V furlanskih vaseh pa so kalvarije redke. — Kadar kdo praznuje svojo „novo mašo“, tedaj je vsa vas deležna veselja njegove rodbine; prispevajo vsak po svojih močeh. — V Gumín (furl. Glemóne) prihajajo peš romarji iz Rezije, ziljske in dravske doline na Koroškem i. dr. — Torke ali torklje so zahajale, kakor veruje

slovensko ljudstvo, ob torkih in sobotah pozno ponoči v hiše, kjer so bile zbrane predice, ki so se bolj zabavale kot pa delale, in to v družbi veselih mladeničev. — Movje so duše tistih otrok, ki so umrli nekrščeni; te iščejo miru, letaje po zraku in vzdihovaje, da bi jih ljudje slišali. Gorje mu, kdor se jim roga s smehom ali žvižganjem; kazen ga doleti takoj.

Iz XI. poglavja: Izmed plesov je morda rezijanski najznačilnejši. Godba je čudna nenija v „molu“ („modo minóre“) v poskočnem tempu. Navadno godeta dva na vijolino in kontrabas. Napeve rezijanskih plesov je objavila Ella de Schultz-Adaiewski. (Sledi natančnejši popis plesa). V Reziji sem videl na dan opasila (žegnanja) in pri ženitovanju plesati po cesti, brez poda; za rezijanski ples so mogoča vsaka tla, da le ni prod (gramoz). Le mraz lahko prisili ljudi, da plešejo po zimi po hišah. — Tudi v Sloveniji obhajajo predpust veselo; prav posebna zabava je veselica, ki se prireja ob pričetku poljskega dela. Z velikim hrupom vozijo orala okrog, ki dela brazde po snegu ali po mokri zemlji. Zadnji večer pred pustom sežigajo slamnatega moža („pust žgati“); otroci tečejo po poljih ter vihte goreče metle; temu pravijo „poditi pust“.

Iz XII. poglavja: Že v začetku XV. stoletja, če ne že prej, so si izposodili Furlani od Slovencev besedo „likof“ (iz srvn. lîtkouf). Ostermann razlaga pojem likofa prav podrobno (na str. 700). Istotam piše: „Neki Karnjel[1] mi je povedal, da je videl v furlanski Slaviji (ni mi znal povedati, katerega dne), kako so blagoslavljali vse štiri življe; škropili so z blagoslovljeno vodo ogenj, studenčnico, zrak in polja.

Na str. 500 pripoveduje avtor furlansko pripovedko, v kateri je ista snov kakor v brezštevilnih pravljicah in pesmih o Lenori: mrtvi pride po ljubico. Prevedel sem jo v slovenščino, ker kaže sledove slovanskega izvira, kakor glede na kraj dejanja tako tudi z ozirom na nekatere specifično slovanske podrobnosti.

„Pod Avstrijci je moral neki mladenič v vasici Talmaśonś (blizu Belgráda na Furlanskem), ki je imel rad neko krajanko, odíti k vojakom, h konjištvu. Prisegla sta si bila večno zvestobo ter da ne zapustita drug drugega nikoli. Ubogi mladenič je padel v vojski, ne da bi se mogel poprej oženiti ž njo. Nekega večera je čulo dekle trkati na vežna vrata in glas, ki je klical njeno ime. Ko stopi na cesto, zagleda svojega ljubega na konju. Pozval jo je, naj

[1] Karnjeli, furl. Čarnjéj, so prebivalci gorate Karnije, severnega dela Furlanskega, južno od Koroškega.

se popne k njemu v sedlo, da bi vkup dirjala po poljanah. Dekle, ki ni vedelo za njegovo smrt ter bilo presrečno, da ga vidi zopet, se ni dalo pozvati dvakrat in je skočilo za fanta na konja. Jahala sta proti pokopališču. Spotoma je fant zdaj pa zdaj tiho pel:

„Glej, kakó lepó sveti ščep!
Živ in mrtev človek jezdita vkup!“

In vsakikrat jo je vprašal, obračajoč se nazaj k njej: „Has — tu paúre tu?“ („Ali te je kaj strah?“) Ko se je prva radost izkadila, zapazi ubogo dekle, da sedi v sedlu z mrtvecem, in zato jej je dih zastajal in kurja polt jo je izpreletavala. Jezdila sta mimo neke hiše; ona se je ohrabrila in poprosila svojega druga, naj ji pusti razjahati za trenotek, da bi se napila. On je ustavil konja ter je pomagal stopiti doli; a komaj se je doteknila zemlje, je hušknila prestrašena revica skozi hišna vrata in mu jih zaloputnila pred nosom. Mrtvec jo je jel milo prositi in rotiti, naj se vrne iz hiše, in ker se je odločno branila, jo je poprosil, naj mu vsaj dovoli, da se dotakne kakšne njene stvari, preden se loči od nje za zmerom. Dekle mu pomoli skoz ključavnico konček svojega predpasnika; ker pa s tem ni bil zadovoljen, je bila tako neprevidna, da mu je pomolila konec svojega mezinca. Mrtvec ji ga je mahoma odtrgal ter oddirjal, ne da bi zapustil drugega znamenja za seboj.“

Za večino slovanskih inačic je značilno, da zbeži dekle v trenotku, ko ima stopiti v grob ali pa spozna spremljevalca za mrtveca, v hišo ter se tam zaklene. Ker je tudi v navedeni furlanski pripovedki tako, zato ni dvomiti, da je ta prišla od Slovencev k njih zahodnim sosedom. Ne sme se prezreti, da je bila pokrajina okoli furlanskega Belgrada slovenska, na kar spominjajo še tradicija in krajevna imena; vasi v bližini se imenujejo Gorica, Goričica, Glavnica, Šklavnik, Martinjak.

Književna poročila.

A. Aškerc, Poslednji Celjan. Epska pesnitev. V Ljubljani, 1912. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 8°. 170 str. Cena broš. 3 K, vez. 4 K 50 v.

„Epos je celoten, zaokrožen in enoten. Na Teharjih se začno tkati epske niti, na Teharjih se končava povest. Dejanje teče od konca do kraja plastično in dramatično. Epos je proslava naše lepe domovine in poetična perspektiva iz fevdalnega srednjega veka v demokratično sedanjost. Z odličnim spoštovanjem Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Ljubljani" . . .

Aškerc imenitno obvlada vse registre, ki jih treba odpreti pri tako široko zasnovanem delu. N. pr. te čudovite refleksije o plugu (str. 10):

Plug, ti sveta hranitelj si, reditelj,
družine prve si ustanovitelj.

Družini prvi dom si ti zgradil
in ljubiti ga prvi si učil.

Ti, plug, postavil prvo si ognjišče,
družini zbirališče in svetišče.

Očino kdo ji je ustvaril drug
ko ti najstarši rodoljub, o plug!

In tako dalje skozi par strani! Ali prisluškujte tajnostnim utripom pesnikove duše, ki se je zadivila v jasno polnočno nebo:

. . . neskončna Rimska cesta ta-le bela!
Ko prstan božji ves je svet objela.

Po cesti tej pa se sprehaja bog,
vsemirov duh mogočni sam okrog.

Ob Jakopovo palico opira
se pa sam v sebi blažen se ozira:

Nikjer se ne končava mu obzor!
Vse velik in dovršen umotvor!

In vse je sama živa harmonija,
po večnih zakonih se vse razvija.

In če utrudi se sveta gospod,
ko šeta svojo vekovito pot,

pa sede na Veliki voz svoj zlati
in Pegaz hitro pelje ga krilati

po cesti triumfalni, in vodník
po svetu je izkušeni Vozník. (Str. 37—38).

Ali ga vidite tega mogočnega, z malo začetnico pisanega boga, ki se sprehaja po svojem prstanu, oprt ob Jakopovo palico? Ko mu odrečejo stare noge, namigne vozniku: „Sie, Fiaker!" ter se pelje neženirano naprej po vsemirju — štiri strani take vožnje. Kdo ne bi občudoval Aškerca, ki mu ležijo vse skrivnosti fizijognomije kakor na dlani:

Obraz človeški, živ si pergament,
popisan s tekstom svetim dokument!

In kdor zna brati te in razvozlati,
lahkó mu duš globino je spoznati . . .

Sevé, če tak obraz ni simulant
in kak v lažeh umetnik, komediant!

Če spreten, premetèn ni kak hinavec
in sebe samega kak pretvarjavec! . . . (Str. 113).

In kako izborno zna Aškerc razkrajati človeške duše:

Le eden še sedi molčé za mizo —
škof Vitez. Čuti mar duševno krizo

in dvomi, če je prav skleniti smrt
Celjanu? . . . Sam s seboj zdaj škof je sprt.

Ubijati — je li to še krščansko?
Ni to zločin li? Ni li to pagansko?

Kaj rekel že na Sinaju je bog?
Da: „ne ubijaj!" pravi dekalog . . . (Str. 80).

Če se še niste zavzeli za „Poslednjega Celjana", mu gotovo priborim vaše navdušenje, če vam dam okusiti krasno prispodobo, ki so Homerjeve poleg nje samo ponesrečeni poskusi poetastra:

Čedalje več, čedalje več! Hoho!
Glej, v gostih trumah čete z ladje vro.

Vro z ladje in iz ladje ti brez kraja.
In zdi se, da jih ladja kar poraja

iz svojega telesa ko žival
mladiče pa jih meče na obal,

ker prišli pač zdaj njeni so trenutki,
prijeli so poroda jo občutki . . .

In vsak že goden takšen je mladič!
Pogumno stopa, ne boji se nič.

Junaška mati pač rodi junake!
Katera druga je rodila take?

Vsak nosi že ob strani ostri meč!
Res, krepka deca! Kaj še hčete več! (Str. 65.)

Zares, kaj še hčete več? — Ko bi bili tudi vsi ostali verzi zlata vredni — v resnici so komaj bakra —, bi to „eposa“ nikakor ne rešilo. Take brezokusnosti si mora slovenska javnost enkrat za vselej prepovedati. Raje nič nego tako literaturo! Slišal sem glasove, da je hotel Aškerc s „Celjanom“ kakega literarnega norca obriti in da je vse skupaj mistifikacija. Ko bi bilo res! Toda Aškerc misli vse svoje publikacije silno resno.

Kaj je nameraval Aškerc s „Poslednjim Celjanom“, je iz njegove knjige lahko razbrati, a še desetkrat lažje, da ni tega niti oddaleč dosegel. Čital sem slučajno neposredno za njegovo „pesnitvijo“ Supanovo zgodovinsko razpravo: „Die vier letzten Lebensjahre des Grafen Urlich II. von Cilli“. Kakšna razlika! Kakor da me je kdo potegnil iz vic v nebesa.

Nekdo je menil, da ni med začetnim in poznejšim Aškercem bogve kakšne razlike, da smo se za prve balade preveč zavzeli, preveč pričakovali — odtod razočaranje. Meni pa se zdi razlika naravnost strašna, če se spomnim Aškerca, za katerega sem se vnemal, ko mi je brnelo par tednov neprenehoma po glavi:

> Turban pisan diči roso glavo,
> damaščanka mu visi ob boku,
> knjiga sveta je pred njim odprta,
> koran čita mladi Abduraman,
> koran čita, suro baš o smrti . . .

Mais où sont les neiges d' antan? Zaman stikam za tistim Aškercem v njegovih poznejših publikacijah. Sicer je pa ravno v poeziji silno majhna razlika že grozno čutna. V „Poslednjem Celjanu“ je najti komaj kje kako reminiscenco na nekdanje boljše čase Aškerčeve — samotna zelena bil v neizmerni puščavi. Druga ciganova pesem na str. 58 vpliva, kakor da je nastala dobro desetletje pred to kovatvijo. Podoben vtis napravi mestoma turško pismo:

> „ „Alah z vami, ljubi bratje Ogri!
> Pišemo iz tabora vam pismo,
> zlato pismo z zlatimi pozdravi!
> Živi gosi smo pero izdrli,
> v zlato tinto smo ga pomočili
> pišemo vam pa na beli svili.
> Zlate črke, zlate so besede! . . . “ “ (Str. 150).

V celoti pa se mi pri čitanju „Poslednjega Celjana“ kljub vsemu prizadevanju ni hotelo posrečiti, da bi sledil pripovedovanju z zanimanjem, se naslajal, užival, živel z Aškerčevimi osebami, ker mi je škandalozna oblika pričarala vsak hip pred očmi revo avtorja, kako se v trmastem sklepu, da nam ustvari imeniten ep, poti in opoteka za besedami, rimami in ritmi. Povsod, v draguljih, kovinah, v manufakturni branši, v jedilih, v denarju, povsod je imitacija lažja nego v poeziji. Ponarejanje poezije je stokrat bolj nevarno nego ponarejanje bankovcev. Morebiti Aškerčevi verzi res niso slabši od raznih Stritarjevih po Mohorjevih zbirkah. Toda Stritar zna sam sebe pravično ceniti in ne prodaja pirita za zlato rudo. Kako ginljivo je v „Lešnikih“ Stritarjevo slovo od Mohorjanov, izraženo v podobi „nagnjenega soda“! Človek čita „Lešnike“ v tem zmislu in naenkrat se mu zazdi, da je pesnik pravzaprav preponižen. Aškerc se očividno še ne smatra za „nagnjen sod“! Krajše, neprisiljeno pointirane balade so se Aškercu še v dobi propadanja

včasih precej posrečile. V baladni tehniki so obetali prvi zvezki res velikega mojstra; pri širje zasnovanih delih odpovedo navadno Aškercu moči. Ob takih prilikah se ima občinstvo priliko zgražati nad njegovo v začetku tako polnokrvno Muzo, ki se je v Aškerčevi raboti izpremenila tekom let v izmučeno, izžeto deklo.

Še nekaj o Aškercu kot liriku. Pri tako robustnem, za patologične, hipermoderne psihične finese popolnoma nedovzetnem človeku, kakor je Aškerc, je pač samoobsebi umevno, da je njegova lirika bolj miselna, nekam grčasta, krepka. Bogvekaj stalnega nam tudi v tem žanru ni ustvaril. Tukaj se hočem dotakniti le ene njegove pesmi: „Slovenski pesnik" v petem zborniku „Pesnitev". Pesem učinkuje tako, kakor da mu je prišla izmed vseh, kar jih je napisal v zadnjih letih, še najbolj od srca. Nerazumljivo mi je le to, kako more človek, ki pride do takih zaključkov kakor Aškerc v omenjeni pesmi, še sploh napisati kak slovenski verz. Rad priznavam, da mora biti narodni problem pri poldrugmilijonskem narodu v današnjih razmerah za mislečega duha silno zanimiv, da, naravnost zapeljiv, zlasti če zaupa bolj hladni statistiki nego navduševalnim govorom in člankom. A ko bi se dal ta problem tako enostavno rešiti, kakor ga je rešil Aškerc v svoji pesmi, bi bilo naravnost smešno biti Slovenec. Morebiti se bo imel Aškerc po vsem, kar je in bo slišal o sebi, vendarle za velikega pesnika ter se potolaži s kakim „nemo propheta . . ." ali morebiti s temle: „Und wenn die Nachwelt mitgenießen soll — So muß des Künstlers Mitwelt sich vergessen." „Nachwelt" je namreč Aškercu tisti prepereli učenjak, zakopan v preperele papirje, o katerem govori v „Slovenskem pesniku" in za katerega piše očividno svoje knjige. Aškerc kopiči pridno po knjižnicah kovatev na kovatev iz same ljubezni do tistega učenjaka, da bo skozi zaprašene naočnike lahko brskal po tem, kar nam danes polje v krvi.

Pastûškin.

Časopis za zgodovino in narodopisje. Izdaja Zgodovinsko društvo v Mariboru. Uredil Anton Kaspret. Maribor, 1911. V. 8⁰. 8. letnik.

Ker je obsegal sedmi letnik „Časopisa" zaradi Vrazove spomenice 25 pol mesto običajnih 14, je bilo društvo vsled neugodnih gmotnih razmer primorano skrčiti obseg zadnjega letnika, ki je izšel v enem zvezku. Vsebina mu je raznovrstna, resno znanstvena. Za lokalno zgodovino je prispeval dr. Avg. Stegenšek s člankom „O početkih Jurklošterske kartuzije"; isti pisatelj poroča o zanimivih freskah, ki so se našle v župnijski cerkvi sv. Helene v Loki pri Zidanem mostu (str. 91). Urednik prof. A. Kaspret je opisal tužno epizodo iz zgodovine kmetskega upora l. 1573., ki se je vnel radi krutega nasilstva Franca Taha in njemu podobnih graščakov, namreč oplenitev kunšperških in podsredskih podložnikov l. 1573 (str. 21—32). Društveni tajnik dr. Fr. Kovačič je o priliki devetega rednega občnega zbora v Ormožu predaval o zgodovini Ormoža in ormoškega okraja; glavno vsebino tega predavanja nam je podal v „Časopisu" (str. 107—115). Prof. dr. Fr. Kos je nabral nekaj „Topografičnih drobtin", v katerih je pojasnil nekoliko takih krajevnih imen, ki jih Schroll, Neubauer, Zahn in Jaksch niso mogli pojasniti (77—80). — Skromno številce razprav o našem narodnem pravu je pomnožil dr. Ljud. Pivko s črtico o „sosečki" (str. 11—20), ki je bila nekaka zadruga starih kmetov in želarjev. Za ta prispevek o javnem pravu podravskih Poljancev med Ptujem in Ormožem smo pisatelju hvaležni, kajti imenovana samostojna upravna organizacija gine iz življenja in spomina naših ptujskih Poljancev. — Dr. J. J. je objavil dvoje slovenskih fevdnih priseg s potrebno razlago ter nam pojasnil pomen

teh iz arhiva višjega dež. sodišča v Gradcu izkopanih priseg (33—46). — Al. Trstenjak je izdal v slovenskem prevodu „prepodajno listino iz l. 1819.“, ki se je našla v Pušencih pri Ormožu ter nam kaže odnošaje med tlačenim ljudstvom in graščinsko gospodo. — Neprecenljive vrednosti za folkloro in dijalektologijo je narodno blago ogrskih Slovencev, ki ga je v prekmurskem narečju Št. Kühar vestno zapisal in prof. dr. Štrekelj opremil z bogatimi pojasnili. Koliko zdravega humorja in naivnega naziranja tiči v tem narodnem blagu! — Dr. Fr. Kotnik govori o naši „brambovski poeziji“ iz leta 1809. in objavlja dve do zdaj neznani „Pesme za deželski bran“, ki jih je iz Collinovih „Lieder österreichischer Wehrmänner“ poslovenil Grundner in izdal J. Leon v Celovcu l. 1809. — Med književnimi vestmi čitamo obširno poročilo prof. Murka v znameniti Jirečkovi zgodovini srbskega naroda; Fr. Kovačič je temeljito ocenil Dopschovo zbirko deželnoknežjih štajerskih urbarjev, ki so velike važnosti za spodnještajersko zgodovino. — Pomembna se mi zdi odborova „Izjava“ na koncu letnika, ker mi priča, da ima večina gospodov ki odločuje usodo društva in „Časopisa“, o znanstvenem delu resnejše in lepše pojme, kakor oni naši politični „kulturonosci“, ki so rešitev vprašanja o ustanovitvi slovenske visoke šole pomaknili v nedogledno bodočnost (prim. str. 120).

Dr. J. Š.

Carniola. Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko. Nova vrsta. Let. III, zvezek 1. (V Ljubljani 1912.)

Prva številka novega letnika prinaša dr. Lokarjevo zanimivo študijo o belokranjski hiši. S tem obširnim opisom nam je pisatelj odprl novo stran slovenskega narodopisja, kajti razen Rusa Haruzina in Murkove monografije o jugoslovanski hiši nimamo o tem predmetu ničesar imenovanja vrednega. Po informativnem uvodu govori dr. Lokar o hiši in njeni notranjščini, nato o poslopjih, ki spadajo k hiši, o svetilih in tehniki belokranjske hiše. Za naše razmere bogato in lepo opremljena razprava hrani v sebi dragocen zaklad narodne nomenklature. Želeti je, da se z isto temeljitostjo in ljubeznijo pokažejo še ostali deli naše domovine, kakor sta storila za Belokranjce dr. Lokar in Šašelj. — Dr. Fr. Kidrič je objavil „Donesek k zgodovini kočevske narodne pesmi“; poleg do zdaj znanega gradiva nam prinaša članek tudi mnogo novega. Spis je namenjen v prvi vrsti nemškim znanstvenikom in vendar je pisan v slovenščini; naj ga v tem oziru posnemajo dosledno vsi naši pisatelji, ako hočejo priboriti slovenskemu znanstvu ugled tudi pri sosedih. — Izmed ostale vsebine tega zvezka bodi omenjeno, da je I. Hafner končal svojo obširno monografijo o metuljih, in da je prof. A. Paulin napisal daljši članek ob stoletnici c. kr. botaničnega vrta v Ljubljani, o katerem večina Ljubljančanov niti ne ve, da ga imamo. — V slovstvenem delu poročajo Mantuani, dr. J. Gruden in Ferd. Seidl. L. Pintar je priobčil imenoslovno črtico „Stehanja vas“ in dr. Fr. Kos je napisal opombe o najstarejših Turjačanih. *— l —*

M. Arcibašev, Slike iz revolucije. Poslovenil Anton Melik. Založil Štefan Klavs. Ljubljana, 1912. 8⁰. 167 str. Cena broš. 1 K 60 v.

Arcibašev je med drugimi Slovani že precej znan, tudi Nemci ga že imajo v prevodu, zato se mi zdi misel prav srečna, da je Melik seznanil tudi Slovence z mladim ruskim talentom. Najboljše njegovo delo je roman „Sanin“, ki je vzbudil mnogo zanimanja; a tudi v tej zbirki „Slik iz revolucije“ čitamo dve novelici, ki so po mnenju avtorja samega med njegovimi krajšimi spisi najbolj dovršeni, namreč „Senca jutra“ in „Krvava lisa“. Ostali dve: „Na belem snegu“ in „Na vasi“

sta medlejši, in menda je čutil to prevajalec sam, kajti jezik je posebno v zadnji čudno okoren, nekaj stavkov skoraj nerazumljivih. Arcibašev, ki slika grozne ruske razmere s pretresljivo realistiko in plastiko, bi zaslužil, da ga imamo v dovršenem prevodu. *J. Premk.*

Ante Beg, Slovensko šolstvo na Koroškem v preteklem stoletju. Ponatisk iz „Popotnika". Založil pisatelj 1912. V. 8⁰. 31 str. Cena s poštnino vred 50 v.

Begova brošura nam odkriva žalostno sliko našega narodnega propadanja na Koroškem: kjer smo še bili pred polstoletjem gospodarji, tam je danes slovenska beseda prepovedana. Ni vsega kriv močnejši nasprotnik, ki nam kljub jasnim državljanskim zakonom brezobzirno ruši temelj narodne samobitnosti — ljudsko šolstvo, mnogo je zakrivilo „delovanje" sedanjih „voditeljev". Andr. Einspieler, Rudmaš, A. Janežič niso več našli nesebičnih, idealnih naslednikov, in tako je Begova razprava obenem ostra obtožnica sedanjega lažinarodnjaštva. *—l—*

Slovanstvo. Obraz jeho minulosti a přítomnosti. S mapou Slovanstva. V Praze. Nákladem Jana Laichtera na Král. Vinohradech. 1912. V. 8⁰. XV+777 str. Cena broš. 12 K 50 v.

Po knjigi prof. dr L. Niederla „Slovanský svět", ki podaja zemljepisno in statistično sliko današnjega Slovanstva, je izšlo v istem založništvu novo znamenito delo o Slovanstvu. L. 1908. se je vršil v Pragi slovanski shod, ki je sprožil misel, naj se izda popularno delo, ki bi podajalo resnično in celotno sliko današnjega Slovanstva, in odbor „Češkega narodnega sveta" je to misel uresničil s pomočjo čeških strokovnjakov. Tako je nastalo delo, ki je pisano simpatično ter znanstveno trezno in objektivno. Take vsestransko celotne slike Slovanstva ni do zdaj imela niti češka niti kaka druga slovanska ali tuja literatura.

Knjiga obsega tri dele. Prvi del, o zgodovinskem razvoju Slovanstva, je napisal dr. Jar. Bidlo. V njem je očrtan postanek slovanskih držav, razcvit Slovanstva v srednjem veku, doba slovanskega preporoda in romantike in končno struje realizma in socijalizma. Ne povsem resnična je trditev o slovenščini, češ da „ima slovenščina še vedno značaj nekake neustaljenosti", vsled boja med dolenjščino in gorenjščino v začetku 19. stoletja in vsled poskusov v dobi ilirizma, da bi jo prilagodili hrvaščini (str). 88).

Drugi, najobširnejši del popisuje sodobno stanje Slovanstva. O bivališčih in statistiki Slovanov poroča dr. A. Boháč. Zanimivo je demografično dejstvo glede razmerja obeh spolov, da je pri južnih Slovanih več moških kakor žensk, izvzemši Slovence, ki tvorimo v tem oziru prehod k Čehom in Poljakom. Kar se tiče splošne izobrazbe smo Slovenci med Slovani na drugem mestu, Čehi imajo 4·3% analfabetov, Slovenci 23·9%, Hrvati 74·1%. Ameriška statistika izseljencev stavi Čehe glede gramotnosti pred Francoze in Nemce, Slovence pa šteje s Hrvati skupaj in tako pridemo za Slovake; v tem oziru se nam gotovo dela krivica (prim. str. 155). — Državne uredbe in državnopravni položaj slovanskih narodov nam riše prof. dr. Karel Kadlec. Članek o Slovencih je temeljit in se opira na spise dr. Lončarja in na informacije dr. B. Vošnjaka. — O verskih in cerkvenih ramerah med Slovani piše spet dr. Jar. Bidlo, o autokefalnih cerkvah pravoslavnih Slovanov pa dr. Kadlec. Zelo važna je razprava o slovanskem šolstvu, ki še nikjer ni bilo tako pregledno obdelano, napisal jo je Ant. Jirák. Kako resnične so avtorjeve besede, da bi vsak zaveden Slovan, posebno oni, ki dela politično, moral imeti v sebi trdno prepričanje, da prinese le prosveta in izobrazba Slovanom politično svobodo in gmotno blagostanje; zato je potrebno zadostno število dobrih šol vseh vrst;

časopisje pa ima dolžnost, da opozarja na pomanjkanje teh ali onih šol v primeri s tujcem (str. 408 in 409). Pisatelj priznava, da je slovensko šolstvo vzlic vsem zaprekah in težavam v zadnjih 30 letih zelo napredovalo, narodna zavednost in nivo izobrazbe sta se pri Slovencih znatno dvignila. Lep je pregled slovanskih literatur prof. J. Máchala; obdelana je povsod le najnovejša in sodobna literatura. Prav dobro je očrtana naša slovenska književnost; z ljubeznijo in razumevanjem piše o naši „moderni", o Ketteju in Murnu, o Župančiču in Cankarju. — O ruski, poljski, češki in jugoslovanski upodabljajoči umetnosti razpravlja Fr. Táborský. Rusi so največja potenca, posebno v arhitekturi, Poljaki briljirajo v slikarstvu, Čehi imajo par velikih mojstrov, Poljakov in Rusov pa še ne dosežejo. Južni Slovani se šele umetniško probujajo, imajo pa velikega kiparja Meštrovića. Slovenska moderna je še vsa pod absolutno vlado novoimpresijonizma; Slovenci so skoro sami mehki liriki: Jakopič, Jama, Grohar. Neresnična pa je trditev, da ni še nič slovenskega v njih slikah, „nobene posebne note, nobenega plemenskega akcenta" (str. 596). — Članek o slovanski glasbi dr. Zdenka Nejedlega se nič ne ozira na razvoj slovenske glasbe, vsaj moderna („Novi akordi") bi to zaslužila. — Sledi razprava Jana Hejreta o slovanski žurnalistiki. Poglavje o Slovencih je pisano toplo in informativno kljub nekaterim netočnostim. — V tretjem delu beremo članek dr. Jos. Scheinerja o Sokolstvu, ki mu je vodilna vloga v zbliževanju slovanskih narodov. Končno slede še informacije o turistiki v slovanskih deželah. Dr. Boh. Franta navdušeno hvali lepoto slovenskih krajev.

Delo je nepopolno, ker mu manjka važni oddelek o gospodarskih razmerah pri Slovanih; pogrešamo tudi informacij o organizaciji znanstvenega dela, o slovanskih glediščih; dobro došla bi nam bila navedba glavnih literarnih virov. Sicer pa ostane „Slovanstvo" delo trajne vrednosti, trden kamen k podlagi prave slovanske vzajemnosti. *Dr. Vinko Zupan.*

Razni zapiski.

† **Dr. Ljudevit Mihajlovič Jenko.** Po daljšem bolehanju je 5. februarja t. l. umrl v Ljubljani dr. med. Ljud. Jenko, iskren rodoljub, ki je posvetil ves svoj prosti čas ideji kulturnega zbližanja Slovanov z ruskim narodom. Da bi širil znanje ruskega jezika med Slovenci, je ustanovil „ruski kružok" v Ljubljani, kjer je dosegel lepe uspehe. Literarno je malo deloval; bil je sotrudnik Podgornikovemu „Slovanskemu Svetu," za katerega je poslovenil A. I. Eljsinovo „Rusko pravopisje za učeče se" (Trst 1892).

Vodnik in Prešeren — člana Kazine. Začetek ljubljanske Kazine sega v leto 1799. V prvem nadstropju tedanjega gledišča so se shajali moški iz boljših krogov na zabavo. Kot društvo z gotovimi pravili se je ustanovila Kazina za francoske okupacije leta 1810. Tedaj je imela prostore najete na Glavnem trgu št. 8., potem št. 5. (H. Costa, Reiseerinnerungen 34), naposled izza konca leta 1820. v Gerliczyjevi hiši v Gosposki ulici. Leta 1810. je štela Kazina 178 članov, med njimi Valentina Vodnika, škofa Antona Riccija in razne opravnike francoske vlade

(Laib. Wochenblatt dne 6. marca 1886). Leta 1833. se je razšlo staro in v začetku nastopnega leta osnovalo novo kazinsko društvo. Nastanilo se je v Gosposki ulici št. 214.; sedanje kazinsko poslopje se je jelo zidati leta 1836. in je bilo dve leti pozneje dograjeno (H. Costa, l. c.). V podpisanega knjižni zbirki se nahajata imenika kazinovcev iz let 1834. in 1835. (Verzeichniss der P. T. Mitglieder des Gesellschafts-Casino in Laibach bei der Eröffnung am 7. Jänner 1834. Laibach, gedruckt bei Rosalia Eger. 4° 8 nepag. str. — in Verz. d. M. d. Casino-Gesellschaft i. L. am ersten Jänner 1835. oblika in obseg ista). Obe leti je bil ljubljanskemu kazinskemu društvu zavetnik (Protector) ekscelenca guverner Josip Kamilo baron pl. Schmidburg. Društveno načelnštvo je bilo sestavljeno iz ravnatelja (kamornik in dvorni svetnik Karol grof Welsperg-Raitenau in Primör), njegovega namestnika (gubernijski svetnik in policijski ravnatelj Leopold Sicard), 12 odbornikov in blagajnika (trgovec Ivan Jurij Scribe). Člani so bili razvrščeni v stalne (1834. leta 293, 1835. leta 305) in nestalne (35, 24). Poslednji so bili častniki in nekateri zunaj Ljubljane bivajoči člani. Oboji so navedeni po abecednem redu. Med stalnimi je v obeh imenikih zabeležen: Herr Preschern, Doctor der Rechte. V zaznamku leta 1835. je pristavljeno tudi njegovo krstno ime. Prešeren omenja Kazino, kakor znano, v „Nebeški procesiji“, v epigramu „Božje in hudičeve hiše“ in v dveh zastavicah. Kazina je bila tedaj skupno zabavišče ljubljanskega plemstva, uradništva in meščanstva, ko še ni bilo niti narodne niti stanovske ločitve v Ljubljani. Ko je prišel Stanko Vraz v Ljubljano, se je vdeležil v Prešernovem spremstvu plesa v Kazini, ki mu vajenemu zagrebških veselic ni prijal (Č. za z. in n. VII. 172). V Kazini je prevladovala v tisti dobi sicer nemščina, a slovenščina ni bila izključena; nikakor pa ni bilo kazinsko društvo nemškonarodno kakor je dandanašnji. V Kazino so zahajali tedaj tudi naši ljudje. Imenika kazinovcev navajata razen Prešerna med drugimi: župana Ivana Hradezkega, skriptorja Mihaela Kastellitza, profesorja Ivana Kersnika, odvetnika Blaža Krobatha, akad. slikarja Mateja Langusa, zdravnika drja Viljema Lippicha, profesorja Luka Martinacha, profesorja Elija Rebitscha, posestnika Andreja Smoleta, c. kr. deželnega svetnika Antona Tschoppa, licejskega knjižničarja Matija Zhópa, tiskarja Jožefa Blasnika (1835). Med nestalnimi kazinskimi člani srečamo leta 1834. graščaka Jožefa Rudescha. Društvo, ki mu je bil dom v „hudičevi hiši“, je štelo med svojimi člani tudi najodličnejše ljubljanske duhovnike. Kazinovci so bili leta 1834., kakor kaže imenik: knezoškof Anton Alojzij Wolf, Prešernov prijatelj stolni prošt Luka Burger, stolni kanoniki vitez Štefan pl. Grisoni, Jakob Praprotnik in Jurij Supan, nadomestni profesor bogoslovja (poznejši škof) Jernej Widmer, ravnatelj normalki Ivan Schlaker, mestni župnik šentjakobski Krizostom Pochlin, gimn. prefekt duhovnik Fran Hladnik, stolni kapelan Anton Fister. Leta 1835. je pristopil h kazinskemu društvu še c. kr. gubernijski svetnik in častni kanonik Anton Stelzich, ovekovečen v znanem nemškem Prešernovem sonetu kakor „korni volk“.

I. Poboljšar.

Baroda:

Ljubavne pesmi.

I.

V moji duši je jasna podoba zbledela —
izbrisala ti si iz nje svoj obraz.
A v ritmih ponosnih boš večno živela:
glej, pesem s seboj te v nesmrtnost je vzela,
glej, pesem s teboj je premagala čas.

Pozabljene bodo vse tvoje družice —
cvela si, uveni, je rožam ukaz,
ostalo, sijalo le tvoje bo lice
mladó vsenaprej, kot sem gledal ga jaz.

Lepo sem te gledal. Kot demant od zlata
od moje si duše objeta bilà;
jaz s tabo, ti z mano — sem mislil — bogata,
laboda dva — mislil sem — skupaj veslata,
od ene ljubezni — sem mislil — svetlà.

O prstan moj zlati, sedaj brez očesa,
o demant, sijal si, sedaj je temà —
labod z labodico je hotel v nebesa,
labod brez družice je padel na tla.

Na dvoje gre cesta. Srce bo brez druga,
v samoti iskalo bo poti naprej,
kot vije med kraškim skalovjem se struga —
naj sreča ga radost, zaseže ga tuga,
vse bode prenašalo mirno poslej.

Na dvoje gre cesta. Kar srce ti sanja,
naj svet ti izpolni — v ljubezni se grej,
in kadar te doba zakliče nekdanja —
skrij v duši spomin, pa kot jaz se zasmej . . .

II.

Na vrtu, na polju, med rožami skrita,
v meglice zavita,
od zarje oblita,
v vsi božji naturi
ob sleherni uri
bilà si povsod pričujoča.

Zefiri
v nemiri
nosili so tvoje ime čez zemljo,
in vetra šuštenje,
valov žuborenje,
vse tvojega diha oddih je biló.

Na svodu večernem so zvezde se zbrale,
oči so iskale
v njih inicijale
zapisane z zlatom v visoki azur;
iz brez na pobočji
sem v sanji otročji
si risal vitkost tvojih tihih kontur.

Povsod pričujoča,
nevidno snujoča
v vseh željah, v vseh mislih — odkod ta skrivnost?
O duša te moja prepolna je bila,
ljubezen iz nje te brez konca je lila,
kot glorijo žári svetniku svetost . . .

III.

Ni te na vrtu več, ne med gredicami,
ni te na polju več, ne med meglicami,
nič več v šumenju vodâ niti vej,
ni te nikjer več, kjer bila si prej;
kaj vsa natura o tebi molči?
Dekle, ker v srcu te mojem več ni . . .

C. F. Golar:

Povest o hudem in silnem kovaču.

V globokem, skalnem jarku je stala kovačnica, ob bistro šumečem potoku, ki se je pretakal po gladkih pragih, se prelival po ozki strugi in pregibal in žarel v solncu, kakor da je pozlačen. Bila je v varnem zavetju bukovih lesov, ki so visoko in široko kraljevali nad njo kakor zeleni velikani, vršali in se košatili temni in hladni poglavarji. Njeni nizki zidovi so bili rdeče pobarvani in so sijali, kakor bi bili zmerom osvetljeni od večerne zarje; pokrita je bila z lesenimi deščicami. V njej je bilo prostora za delavnico, kjer je puhal zakajen kovaški meh v razžarjeno oglje, in je stalo v tleh težko naklo poleg rjastih, zlomljenih verig, skrhanih lemežev, topih sekir in enakega orodja, a na drugi strani je bila majhna izbica, zelo čista, sveže, nekoliko zelenkasto pobeljena. Skozi okenca se je vlivala vanjo luč v jasnem in svetlem pramenu. Dišalo je zelo prijetno po suhih krhljih in hruškah, ki so se sušile po peči v okrušenih lisastih skledah. Pisana skrinja, velika in mogočna, je stala pod starinsko uro z lesenimi kazalci in zatemnelo ploščico, rdeča klop se je tiščala peči pod zelenimi modnicami, v nasprotnem kotu pa, kjer so visele po zidu na šipo slikane podobe svete Genovefe, svetega Martina in še nekaterih drugih božjih izvoljencev, je stala trebušna, rjavo pobarvana mizica. In še nekaj je bilo: zibka. Čisto sredi izbice se je šopirila s svojimi rožami in srčki in zvezdicami, naslikanimi na stranice, a v njej se je zibalo dete, majhna, rožasta punčka, ki je vpila in vekala iz vsega grla. Ličeca je imela zaripljena, čelo in senca so ji prepregale drobne, plavkaste vejice, in nožice in ročice je molil otrok od sebe. Bil je zdrav in močan jok, ki je udarjal kakor na ukaz, rasel in se krepil, dokler se nì nazadnje zadušil v togotnem ječanju, da se iznova povzdigne tenek glasek in napolni vso izbico.

In pred zibko je stal kovač. Bil je visok, bil je širok v plečih kakor gorsko teme, njegove roke so bile trde in grčaste kakor gabrova polena in dlani in prste je imel črne in ožgane od žerjavice. Sklanjal se je nad zibko, jo gugal z dolgim motvozom, in njegov mladi in zdravi obraz, z gostimi obrvmi nad očmi in rjavimi, poraščenimi lici je bil zakajen od dima ter se je hotel prijazno in sladko

smehljati otroku. A bil je vkljub temu ves žalosten in nesrečen, slab in pokoren, da bi se bil smilil vsakemu, samo ne drobni punčki, ki je svojeglavno in hudo zahtevala nekaj, ali kaj bi to bilo, o tem kovač ni imel pojma. Stal je tam kakor izrasel iz zemlje, krepak in silen, a zdaj je bil brez moči in ni vedel, kaj bi počel s temi močnimi in silnimi rokami, ki so pač vihtele najtežje kladivo kakor igračo, da je vse bobnelo in pelo in se treslo. Vzdignil bi naklo, je vrgel visoko, visoko in prej bi je zalučil v nebo, kakor potolažil ubogo bitje v zibki, ki se mu je smililo v srce, a ni mogel pomagati.

„Joj, joj, joj, zala punčka, kaj ti je hudega," je tolažil kovač. Nagibal je glavo in skušal položiti v glas mehko in milo strunico, ki bi prijazno zapela in zadonela punčki v srcu. Hudi kovač pa je imel raskavo grlo in težek jezik in je bil zato slabe sreče tisto dopoldne. „Ali te je kdo udaril? Povej mi tistega, z menoj bo imel opraviti."

Ker kovač ni zaupal sebi in svojim žuljavim rokam, ki so bile pač navajene železnih klad, a ne živih, nežnih stvaric, ki vriskajo in pojejo svoje posebne napeve, zato je niti poskusil ni vzeti v naročje, temveč se je pripognil in vzdignil kar celo zibko ter jo nosil po izbi. Kaj pa bi bilo, je kovač strahoma premišljeval, ako bi se mi izmuznila punčka in bi padla na tla! Saj bi se razbila in razletela na kosce kakor porcelanasta igrača. Zato se mu je zdelo najbolj varno, pestovati zibelko in punčko in je tako hodil semtertja, težak in velik in neroden.

„Punčka, saj si zala," se je laskal prijazno, „zakaj se jokcaš, čaki, čaki! Ne smeš, da te ne sliši mama, ki je v nebesih. — Oj, oj, kakšna grda deklinica si!"

Dete ni hotelo slišati, niti da je zalo, niti da je grdo, in je prepevalo dalje prelepo svojo pesem.

Kovač je hodil po izbi od duri do svete Genovefe in njene košute ter pravil povest:

„Pa te bo slišala mama in dejala: „Kdo pa dela grdo z mojo punčko?" Pogledala bo skozi zlato okno in videla, kako te lepo pestujem, in bo rekla: „O, Boštjan je priden, le Minica je poredna." Požugala ti bo s svojim drobnim prstom: „Ti, ti, punčka, ali ne boš pridna?" — Ne smeš, drugače bo jokala mama, ko bo stopila stran od okna, in njene oči bodo vse solzne, in s svojimi lepimi lasmi se bo brisala. A solze bodo tekle naprej in naprej in zmočile njeno nebeško srajco, ki je vsa srebrna, iz zarje narejena in z zlatimi zobčki."

Za trenotek je otrok utihnil, kakor bi razumel in poslušal, kaj se godi v nebesih, a potem se je zopet razletel presunljiv vrisk po izbi. Kovač je žalostno nagnil glavo in vzdihnil:

„Jerica, Jerica zakaj si umrla! Zdi se mi že cela večnost, kar si šla in te ni.“

In vendar je bil njegov spomin daljši od večnosti, njegova duša jo je hipoma preletela, in krotke oči kovačeve so zagledale tenko in vitko postavo njegove žene, bel, zamišljen obraz in plave, tihe oči.

Kovač je položil zibko nazaj na tla, in ker se je dete razodelo, jo je začel zavijati v gorke in voljne plenice. Zazibal je in skušal zapeti tiho in milo in nežno uspavanko, kakor se je naučil od žene. A kje bo našel kovač v svojem grlu sladke glasove! Zategnjeno in zamolklo je tulil svoj aja tutajo, kot bi imel zarjavelo železo v grlu, in dete je od strahu zavpilo še glasneje, in nista minila dva hipa, že je bil otrok iznova razgaljen in je kričal kakor lačen vrabček ter gomazel z vsemi štirimi. Zibal je hrabro in z vsem telesom, udano je gledal sitno stvarico in zavijal drobno telesce v odejo, ali kadar je skril ročice, so se odkrile nožice in zabrcale po zraku. Vsa izba in vsi koti so bili polni joka, celo svetemu Martinu na steni in se je plašil konj.

Zunaj pred hišo je nekaj zašumelo in zavihralo, kakor bi kdo treščil jerbas zelenjave na tla, in v izbo je stopila stara kovačica. Otrok je zakričal tisti hip s podvojenimi silami, obupen in tresoč glasek je letel skozi ušesa.

„Kaj pa si ji vendar naredil, Boštjan, naši Minici?“

Kovač je grdo pogledal svojo mater in se ni hotel umakniti, temveč je zibal dalje.

„Ti mala punčka, kaj pa ti je storil?“ je govorila počasi in sočutno. Ali te je prevrnil, ali te je udaril?“ Začela je previjati otroka, a tudi njene roke so bile okorne in so se tresle od starosti.

„Kaj ji bom storil? Nič! Vi ste krivi, da joka. Ponoči pazite premalo nanjo, mogoče jo je strašilo, in zdaj ne more pozabiti.“

„Le kaj govoriš, Boštjan! Sama ne zmoreva vsega in ne veva, kako se streže otroku. Jaz sem že pozabila, ti pa nikoli vedel nisi. Spet se ti bo treba oženiti.“

Kovač je stal pri zibki, in v srce se mu je smilila punčka. Poslušal je mater, in kakor iz daljave je prihajal k njemu njen glas; v njegovem srcu se je jokala rajna Jerica, a tam nekje, kakor v solncu se je smejala radost in neka druga, mlada in lepa deklica je stala kakor svetnica v rožnem in razbleščanem oltarju.

„Mislite, mati! Ali kaj bo z otrokom?“

„Saj prav zato ti je treba ženske. Ali še nisi nič pogledal naokol?“

Kovač je silno zazibal, zibka se je obrnila, in punčka je padla na tla. Od straha mu je zastalo srce, lica so mu pobledela in ves je zadrhtel. Mala Mínica je za trenotek utihnila, ker ji je v naglici zmanjkalo sape, a takoj se je oglasila s srditejšim vikom in vriskom.

„Še zibati ne znaš,“ ga je karala mati. „Pa misliš, da boš lahko shajal sam. Jaz moram vsak čas na polje, da poplevem po njivi in opravim to in ono, a ti moraš biti v kovačnici. In otrok naj bo sam!“

Kovač je kimal z glavo ter z nepopisnim usmiljenjem gledal jokajočo punčko.

„Kaj pa naj storim? Ali ni prezgodaj, da bi se drugič?“

„Zakaj? Saj ne moreš drugače, in nihče ti ne sme očitati, da nisi žaloval za rajno. Nič se ti ni treba opravičevati, to se samo odgovarja.“

Nič ni dejal na to Boštjan, in njegov obraz se je raztegnil, da se ni vedelo, ali je bližji smehu ali joku.

„Kaj bi se držal kakor svete Lucije dedek, naglo se odloči! Saj poznaš staro Polinko, in tista, vem, bi se ne branila ti dati svojega dekleta.“

Ko je mati to omenila, je kovaču udarila kri v obraz, srce mu je začelo treskati, kakor bi tolklo kladivo po nakovalu. V njem se je razžarel ogenj in plamen, zakaj nekdo je silno pihal in netil srčni požar. Iskre in žarki so leteli na vse strani, kakor bi se utrinjale zvezde, in bi padal zlat dež, tako na gosto, da bi bila v trenotku vsa zemlja zvrhoma polna bleščečega cvetja. Ali odgovora ni zmogel njegov drhteči jezik.

Kovačica se je skoro smehljala, ko je videla njegov obraz, obsijan od notranjega ognja in prevzet od neznane sladkosti.

„Saj jo poznaš? Minica ji je ime kakor naši punčki, in videti je pripravna in pridna za delo. Kar v vas pojdi!“

„Kdaj pa naj grem?“ je naglo povzel veseli kovač. „Toliko dela imam v kovačnici, pet lemežev moram sklepati in nabrusiti, topih krivačev in motik je poln kot.“

„Ob nedeljah se lahko odtrgaš, na punčko popazim jaz. Kaj ji neki je?“ se je iznova vprašala in gledala jokajočo stvarico.

Kovač se je tiho veselil in mislil, da bosta kmalu dve Minici pri hiši, ki jih bo imel obe tako rad, da bi za vsako položil glavo na žrjavico.

„Nič drugega ne bo kakor to,“ je menila mati, „za urokom je bolna. Otroka je nekdo urekel. Sinoči je bila še čisto zdrava, danes na vsezgodaj pa je neka baba lazila okoli hiše. Gotovo jo je tista.“

„Kako jo je?“ je vprašal kovač ves zavzet in presenečen.

„Urekla jo je hudobna baba. Tako ji naredi, da je potlej bolna. Takšne oči ima hude, in skoraj gotovo je skozi okno pogledala punčko, da leži zdaj v vročici; glavica jo boli, le poglej, kako ima rdečo in vročo.“

„Zakaj je pa urekla punčko?“ je vprašal kovač hudo, in obrvi so mu zatemnile oči. „Ali je komu kaj hudega storila?“

„Zakaj jo je urekla? Jaz ne vem, zakaj jo je urekla. Saj pravim, hudobna baba.“ Mati je nejevoljno metala svoje koščene roke po zraku, in gibala s suhimi ustnicami, da se ji je premikal ves obraz, ki je bil kot posušen v dimu.

„Jaz vas vprašam, ali je punčka komu kaj hudega storila? Saj še ne pozna nobene babe.“

„Saj ni treba, da bi punčka storila kaj hudega. Mogoče si ji pa ti prizadel kaj žalega in se zameril babi.“

„Kateri babi sem kaj hudega storil? Povejte mi! Pri tej priči si roko odsekam, ako sem kakšno babo samo postrani pogledal.“

„Saj ti nič ne očitam, a punčka je le uročena.“

„Kdo je pa ukazal babi, da mi gre ureči otroka?“ je grmel kovač. Ako je jezna name, pa naj se maščuje nad menoj, tega ubogega črvička pa naj mi pusti na miru.“

„Seveda naj bi ga pustila, ali kdo bi ji to povedal,“ je ugovarjala mati, ki se je skoro bala hudega sina.

„Povejte, kdo je ukazal babi? Kovač ni poslušal matere in je rohnel dalje.

„Nihče ji ni ukazal. Saj ji ni treba ukazati hudobni ženski. Si ji že v pijanosti kaj prizadel.“

„Križ božji, v pijanosti sem ji kaj prizadel! Saj povem, da še pogledam nikoli ne nobene babe.“

„Potem pa jaz nič ne vem, ampak punčka je le uročena.“

„Kdo ji je pa dal pravico, ali jaz ali vi? Samo to mi povejte! Oh, vešča grda, jaz bi ji pokazal! In kje pa je tista baba, mati, povejte mi, kje je?“

Kovač je stisnil pesti, trde in težke, in lakti, pretkane z močnimi kitami kakor z vrvmi, so se napenjale.

„Ne vem, kje je, pa to bi lahko zvedeli.“

„Zvedeli bi? Nak, moramo zvedeti, da malo zaplešem ž njo. Moji punčki, ki jo imam od uboge Jerice, naredi, da je bolna. Kje je tista baba," se je razvnemal kovač in stopil k zibki, kjer je ihtela mala Minica.

„Saj ti pravim, da bomo zvedeli. Pojdi v kovačnico po žrjavico in jo prinesi!"

Kovačica je nalila v lonec vode, kovač Boštjan pa se je vrnil v izbo s polno lopato živega oglja.

„Toliko ga ni treba, no le pusti!" Čakaj, ali je uročena ali ni."

Z golo roko je trikrat segla po žerjavico in jo vrgla v lonec. Niti trenila ni z očmi in ni zadrhtela s prsti, kadar je zagrabila v oglje, iz katerega je vstajal žar in sopar. Njena dlan je bila kakor prevlečena z usnjem in ni čutila ognja. Kovač je stal ukopan na strani in gledal ves zaverovan materino početje.

„Le poglej," je govorila, „oglje ni šlo na dno, ampak plava vrhu vode, in to je znamenje, da je otrok uročen." Kimala je z glavo vsa razburjena in zavzeta, njen rjavi obraz se je podplul s krvjo, in šop sivkastih las ji je ušel preko razbrazdanega čela.

Kovač se je nagnil nad lonec in pozorno strmel, kako so plavali nad vodo drobci mrtvega oglja nad pepelom in prstjo.

„Kje pa je baba, ki jo je urekla?"

Mati ni odgovorila, temveč je naglo izpod otroka v zibki potegnila pest slame, izbrala tri bilke in jih spustila v lonec, ves čas skrivnostno tiha in zamišljena.

„Zakaj to! Rajši povejte, kje je?"

„Zdaj pristavim lonec k ognju, in ko bo vrela voda, pride baba k hiši. Tista jo je urekla in njo treba nabiti."

Kovač se je oddahnil. Prsi so se mu razširile, kakor da je odletel zapah, ki mu jih je stiskal, in pesti so se mu krčile. Od zadovoljnosti si je mel roke, in zasmejal bi se bil na ves glas, da se ni zdaj že bolj poredkoma oglašal v zibki žalosten in bolesten jok. Takrat ga je vselej iznova zabolelo srce, in težka pest je zabobnela po mizi.

Sedel je k oknu in gledal na pot, ki je strma in peščena vodila k njegovi hiši. Videti ni bilo nikjer nikogar. Prazen in pust je bil jarek, le voda je bistro šumela in pršela pod nizkim jezom, časih se je zaletel veter v vodne curke in bel, voden prah je odnesel s seboj.

„Aha, kdo pa gre?" je v mislih vzkliknil kovač, ko je zagledal neko postavo daleč doli iti preko pota. Že se mu je zasvetilo lice,

a brž je videl, da se je zmotil. Sosed, star in ubog kmet, je šel na njivo.

„Zdaj pa že vre voda,“ se je oglasila mati v kuhinji. „Ali je še ni ?“

Kovač je zagodrnjal in bil je hudo nejevoljen in še bolj mrk in ljut na babo, ki nazadnje niti k hiši ne pride. Po njegovem bi že imela biti zdavnaj tu, da prejme, kar je zaslužila. Čelo je gubal v hude in mračne proge in križe, vlekel obrvi nad oči, ki so v nemirnem pričakovanju romale po cesti.

Tako je čakal kovač hudobno babo.

V zibki je otrok za čas utihnil, in takrat je prišla v vas v mlado in zaljubljeno srce Boštjanovo Polinkina Minica. Na svetu ni bilo za kovača lepšega dekleta od nje, in kadar je le pomislil na njo, ali samo videl njenemu enako krilo, je zakipel, in po glavi mu je zablodilo sto prelepih stvari, in pred njegovimi očmi je zasijala roža pri roži. A kadar jo je srečal in zagledal njen obraz, takrat je izgubil pamet. Samo smeh je imel zanjo, in tudi ona se mu je smejala, in s tem sta si povedala vse. Razkrila sta srce drug drugemu, radost in lepoto in srečo, in čisto sta bila prepričana, da se srečata pred zlatim oltarjem v hiši svetega Andreja.

Punčka v zibki je zajokala in kovač se je zdramil.

„Pod streho grem po skles in metliko, mogoče ji bo pomagalo,“ se je oglasila zunaj stara kovačica. „Ali je še ni?“

Kovač je samo zamrmral in bil je tako poln gnjeva in žalosti, da ga je dušilo v prsih, in je samo iskal, kam bi izlil svoj srd. Hodil je po izbi, ves besen, in lomastil nato v kovačnico. Ustavil se je pred naklom, se sklonil prav do njega in ga objel z rokami. Pokali so mu sklepi in mišice, in zdelo se je, da mu bo zavrela kri, tako je gorel v obraz, ko je vzdignil nakovalo in je prižel k srcu. Korakal je ž njim v izbo in se ustavil pred zibko, a otrok se je moral ustrašiti njegovega temnega pogleda, zakaj v tem trenotku je zavrisnil, zavpil in strepetal, da se je kovač na mestu obrnil in nesel tiho kakor hudodelec naklo nazaj na svoje mesto,

Vrnil se je k oknu in se ozrl na cesto. Razjasnila so se mu lica, in kovač se je začel hahljati tako iz srca, kakor bi zagledal prezalo svojo nevesto in dvanajst voz svatov in godcev, ki prihajajo in muzicirajo, da ga spremijo v cerkev. A kovač vsega tega ni zagledal, temveč je videl le nekovo starikavo žensko, ki je bila suha in drobna in se je jadrno pomikala navzgor po klancu proti kovačnici.

„Baba gre," je bruhnilo iz njega. „Mati, baba gre."

A mati tega ni mogla slišati, ker je šarila pod streho in iskala dobrih rož za punčko.

„Zdajle boš videla, kaj se pravi, s kovačem se metati! Minica, le poslušaj, zdaj gre zate."

Široko se je smejal in ni ga hotelo strpeti na mestu. Hodil je nekaj hipov od zibke do svete Genovefe, a nato je pogledal bolj natančno skozi okno. Ženska je bila že precej blizu, in takrat je kovača mrzlo spreletelo okoli srca, tako mrzlo, kakor bi se ga ovila ledena, gnusna kača.

„Križ božji, saj ni mogoče, saj ni mogoče," je drgetaje izustil. Prekrižal se je, sklenil roke in polagoma in plaho zopet pogledal na pot.

„Je že, čisto gotovo je! Rajši bi videl vraga, kakor njo." Klel je in molil in vedel je samo to, da ga čaka nekaj strašnega.

„O sveti Anton, ne daj, da bi prišla k hiši! Kaj dobrega ti bom storil, ako je ne pustiš k nam."

Ves iz sebe in v ognjenih kleščah je bil kovač. Po poti je šla stara Polinka, mati njegove neveste, prelepe Minice. In v rokah je nesla verigo. Gotovo se je dobri ženi odtrgala liska v hlevu, mogoče je bila lačna in se je tako dolgo vlekla in vlekla, da se je zdrobil člen, in zdaj je nesla h kovaču verigo, da jo zvari in popravi.

„Ne daj, sveti Boštjan, moj patron, zares bom zmolil cel rožni venec, ako ne pride k hiši tale mati."

Kovač je vedel, da bi se moral zgoditi čudež, ki bi odvrnil Polinko od njene poti. Bližala se je brez skrbi in nič hudega sluteča kovačnici. Hodila je mirno in naglo in na tihem je morda ugibala, ali ji bo kovač zastonj popravil verigo, ali ne. Po njenih mislih bi se to spodobilo, ker se ženi pri njenem dekletu, in bo delal takorekoč zase, ako pride do ženitnine, o čemer skoraj ni bilo več dvoma. Sicer je dosti mladih kajonov, ki gledajo za njeno Minico, ali kaj hoče s temi! K hiši ne bi prinesli nič drugega kakor šest dni in nedeljo, in zato je kovač še najboljši od vseh. Kovačija res da ni bogvekaj vredna, ali nese precej, tudi se ga včasi kovač hudo napije, a je drugače golant mladi vdovec.

To je utegnila premišljevati Polinova mati in v tem je že stopila na prag ter pomolila verigo v temni prostor s temile besedami:

„Boštjan, ako si priden, bo jutri zvečer prišla Mi —"

Dobra žena je hotela izpregovoriti ime svoje edinke in kovačeve neveste, a tega ni več utegnila sebi na žalost in kovaču v

škodo in neizrečeno gorje. Zakaj tisti trenotek je planil Boštjan brez misli in neumen od jeze in obupa izza meha in jo zgrabil za ramo.

„Zakaj ste mi to naredili! Čakajte, zdajle vam vse poplačam!“ Že je mislil divje zamahniti kovač, hudi hrust, a takrat je zagledal osupli in strmeči obraz stare žene. Nekoliko je počakal, se obrnil v stran in zaklical iznova:

„Mati, vi ne veste, kako vas imam rad, a jaz vas moram.“ Prijel jo je z levico, a desnico je neusmiljeno in težko položil na njena pleča.

„Srce me boli, pa jaz ne morem živeti, ako vas ne natepem.“ Gledal je v stran, zamahnil in udaril drugič z vso močjo, da je slabotna mati padla na kolena.

„Zakaj ste mi urekli punčko, zakaj ste tako neusmiljeni!“

„Čaki me, tolovaj ožgani!“ se je takrat oglasila tepena žena. Strašno urno se je vzdignila s tal in se izmuznila skozi duri na cesto.

„Ti mrcina zakajena, samo pomisli še enkrat na našo deklino, naj te le vidim, da se boš potikal pod njenim oknom! Celo drvarnico bom razbila na tvoji buči.“

„O karlinč, to so pa jezna ta-le mati!“ je sklenil Boštjan in se skrival za očrnelo steno, odkoder je oprezno pogledoval na cesto. „Samo dvakrat sem jo bunknil, pa je tak vrišč, kaj bi šele bilo, če bi jo bil začel po resnici obdelovati.“

„Seveda pretepal me boš, ti rabelj osmojeni, mene, staro ženo!“ Mati ni mogla pozabiti kovačevih pesti in se je prijemala za pleča, kamor jo je vdarila težka njegova jeza. „Precej zapovem deklini, da te še pogledati ne sme več, ti sajasti razbojnik!“

„Joj, joj, strašno grda imena mi daje, ampak dobila jih je pa le. Samo da bi kdo ne slišal, ali pa ne izvedel, kako me zmerjajo ta sapramihelska mati.“

Čakal je in čakal, da je vse utihnilo na cesti, predno si je upal na prag. Pogledal je navzdol po klancu, kjer se je počasi pomikala in hudo šepala Polinka po robatem kamenju.

„Mogoče sem jo pa vseeno prehudo,“ je v skrbeh pomislil kovač. „In sedaj ne bo pozabila zlepa, nazadnje mi bo še sitnosti delala pri Minici.“

Kakor da je slišala kovačeve misli, se je žena obrnila in zakričala:

„Le zapomni si, kdaj si me udaril! Nikoli ti ne dam dekline, in če po golih kolenih prideš k nam!“ Zagrozila mu je s pestjo in se skrila za ovinkom.

„Zares ne vem, če je bilo dobro, kar sem storil. Lahko mi napravi kakšne neumnosti, saj je Minici mati in huda ženska je, kakor sem videl in slišal. Ampak samo da bi to moji punčki pomagalo, drugo se bo že kako naredilo.“

Zamišljen je bil kovač ter v dvomih, ali je bilo prav ali ne, kar je storil, in tako je stopil v izbo. Čudil se je nekoliko, da punčka več ne joka, a naglo se je razveselil, češ, moje zdravilo, ki sem je dal Polinovi materi, je pomagalo. V zibki se je smejala Minica, in nad njo se je sklanjala kovačica ter prijazno kramljala z otrokom. Ko pa je zaslišala za seboj korak, se je naglo obrnila ter z nejevoljnim očitanjem v glasu izpregovorila:

„Ali veš, da si neumen trot? Nate se res ni nič zanesti in še otroka ti ne morem samemu pustiti! Ni čudo, da je revica jokala, saj ni od jutra pa do opoldne ničesar dobila v usteca; zakaj ji pa nisi dal mleka, ki sem ga zanjo pripravila v lončku? Ali ti nisem naročila, predno sem odšla?“

Kovač je stal okamenel in top, in ni mogel in ni vedel najti besede. Samo toliko se mu je posvetilo v glavi, da je nekaj storil, kar ni bilo prav ne dobro, in da niti mala, niti velika Minica ne more biti ž njim zadovoljna.

„V resnici si pravi oča! Torej sestradati hočeš otroka, ubožico nebogljeno, ti Boštjan boštjanasti! Povej mi vendar, kaj si mislil pravzaprav, čemu imaš pa glavo? Komaj sem nasitila revico, poln lonček je izpraznila in še ji ni bilo dosti.“

„Na to pa zares nisem pomislil, da bi utegnila biti lačna.“ Kovač je bil odkritosrčen in se je zdaj čudil in strmel, kako je bilo mogoče pozabiti na to. In hudo, hudo se mu je zasmililila punčka, ki se je zaradi njega postila vse božje dopoldne. „To je bilo grdo od mene,“ je tiho dejal in s strahom pomislil, kaj bo zdaj?

„Ali ni bila uročena?“ je zastrmel. „Saj ste dejali, da je uročena.“

Mati zdaj ni hotela ničesar več slišati o tem in je prav grdo izpod obrvi pogledala sina.

„Ti si uročen, ne pa Minica.“ Seveda, ako ne dobi jesti, mora jokati. Božica ne zna povedati, ti si pa kot štor v lesu, ki ničesar ne misli, ampak samo čaka, da suneš vanj. Oh, človek ti ne more reči dobre besede.“

„Jaz sem pa pretepel tisto mater, ki jo je urekla.“

„Katero mater, koga je urekla?“

„Polinovo mater sem pretepel, ki je prišla k nam, ko je vrela voda in oglje.“ Kovač si je bil svest svoje nedolžnosti in svoje

krivice. K tepežu ga je zapeljala mati, a do slabega sveta je pripomogel sam, ker je stradal punčko.

„I, koga je pa urekla?“

„Saj ste vi dejali, da je Minica uročena in naj pretepem babo.“

„O, ti koloburnež strupenski! Na, zdaj pa vidim, da ti ni pomagati! Torej Polinovo mater greš pretepat! Kaj ti je vendar padlo v glavo! Namesto, da bi nakresal samega sebe, ki si edini vsega kriv, se nad njo izpozabiš! In zdaj ti bo seveda dala svojo hčer, saj gotovo komaj čaka, da prideš in jo ubiješ! Ti si pokora zame in za otroka! Še od lakote bo vaju konec, ko mene več ne bo. O, saj tebi bi se prav godilo, le Minica se mi smili! Za Polinovo se pa le obriši pod nosom, ali kjer se hočeš.“

Strašno huda je bila kovačica, in ne da bi pogledala svojega korenjaka, ki je bil zdaj ves pobit in obupan, je odšla iz izbe.

„Kaj bo, kaj bo,“ je tarnal kovač. „Ojoj, prejoj, kaj sem storil! Na kakšno božjo pot bi se zaobljubil, ako bi vedel, da bo pomagalo! Ojoj, prejoj!“

Žalosten je bil kovač, in polno bolečine je bilo njegovo srce. Glavo je stisnil v pesti in strmel v tla, ves razrovan od ljutega jada.

„In Polinkina Minica je šla rakom žvižgat. Nič več se mi ne bo smejala, nikoli, nikoli več, in midva s punčko pojdeva živa v zemljo, ojoj! Kdo bi si mislil, da bom jaz tako nesrečen, da me bo tako hudo udarila šiba božja. Kar po svetu jo odrinem in se skrijem kam, da bom delal pokoro. O, jaz grešnik, o uboga punčka! V Rim bi šel po odvezo k papežu, mogoče mi spregledajo.“

Takrat pa je zaslišal prevesel smeh, ki je žvrgolel in ščebetal v zibki. Pogledal je svojo hčerko in v trenotku je bila pozabljena vsa žalost in jeza in nesreča. Njena ličeca so sijala, bleščala in cvetela, vsa jasna in svetla, kakor bi angelci sadili po njih božje rožice, njene oči so žarele in se utrinjale, kakor bi angelci lučice prižigali.

Kovač se je sklonil nizko k zibki, in dete, sladko in milo dete, ga je pobožalo po obrazu.

„Minica, ali si huda name?“

In Minica se je zasmejala in pobožala v drugič svojega očeta, hudega in silnega kovača.

*

(Konec prihodnjič.)

Ivan Cankar:

Monna Lisa.

(Konec.)

Tisti dan sem sklenil v svoji grenkobi, da upihnem v srcu vsako misel nanjo in nanj. Zakaj komaj se je prikazala pred mojimi očmi jasna in svetla njena podoba, sem ugledal velikega, gnusnega pajka ali na čelu, ali na licu, na ustnicah, na rokah; posebno ostudno in smešno je bilo, kadar je lezel po nosu. Čutil sem v grozi in sramu, da me je bil vsega osvojil, z dušo in telesom.

Zvečer je potrkal na moje zaklenjene duri. Najprej me je spreletela misel, da bi se zatajil, nato pa me je obšlo silno poželjenje, da bi jo videl še enkrat, samo še enkrat, poslednjikrat. Odklenil sem duri.

Stopil je predme ves prijazen in sladak in me je pogledal kakor otrok mater, kadar jo vprašuje molče in proseč: „Ali si še huda?“ Samo priprl je bil duri za seboj in je držal za kljuko.

„Z malo prošnjo . . . z eno samo malo prošnjo prihajam k tebi; če ti ni prav, kar reci . . . misli si, da sem smet!“

Odmahnil sem zlovoljen.

„Namreč . . . zgodaj je še in toplo je zunaj . . . ali bi se ne branil čaše vina in skromnega prigrizka? Sorodnike imam na Štajerskem . . . vino pa staro in žlahtno . . .“

Molče sem si ogrnil suknjo.

„Pojdiva!“

Na ulici sem se namenil, da se ne pobrigam več za njegovo besedovanje, da ga preslišim . . . kakor navsezadnje človek ne sliši več enakomernega topota železniških voz, kričanja otrok, vzdihovanja žene, ponočnega lajanja psov. Lezlo mi je v srce kakor topa udanost.

„Saj je poslednji dan, poslednji večer! Kaj bi si še bolj grenil to poslednje grenko veselje! S čisto mislijo pridem k nji kakor kristjan v cerkev!“

In res ga vso pot nisem slišal niti videl. Grenko mi je bilo pri srcu, ali skoraj prijetna mi je bila ta grenkoba; podobna je bila tisti jutranji lenobi, ko človek nič ne misli, leži kakor mrtev in bi najrajši tako ležal do sodnjega dne.

„Kam? Saj je tukaj veža, tukaj je naše takorekoč . . . ognjišče!“

Šel bi bil mimo, kar zmerom dalje . . . do morja.

Stopila sva v izbo. Tam je bila že pripravljena mrzla večerja; troje krožnikov, troje črnih steklenic in troje kozarcev. Bennati je hitel v salon in je urno zaprl duri za seboj. Vrnil se je kmalu z neskončno žalostnim obrazom.

„Tako je torej . . . take so ženske! Hotel sem, da bi se prijetno razgovarjali o prijetnih stvareh, čisto sami, domači . . . zdaj pa sedi tam z obvezanim čelom, bleda kakor svetnica . . . kakor Monna Lisa . . . In pravi, da se ji bliža smrt . . . kadar ženska narahlo zakašlja ob odprtem oknu, že pravi, da se ji bliža smrt... Ne kaže drugače, kakor da sama večerjava — kdo bi gledal pusto žensko? Nerodno mi je, verjemi . . . neprilika je . . . kakor da bi držal v roki, že pred ustnicami, poln kozarec žlahtnega vina — pa skoči muha vanj . . .“

Verjel mu nisem niti besede. Vse to je bil nalašč tako ukrenil... čemu?

Večerjo sem komaj pokusil, pil pa sem s toliko slastjo kakor drugače nikoli. Tudi Bennati je pil. Mene je napravilo vino otožnega, njega veselega in zgovornega. Udal sem se in sem ga poslušal; z globokim gnusom, toda poslušal sem ga.

„Ali se še spominjaš na tisti prvi večer . . . v krčmi tam?“

„Spominjam se!“

„S takim glasom si odgovoril, kakor da bi iz groba vzdihnil... Tudi jaz se spominjam. Ali nismo takrat govorili o ljubosumnosti? Oči so te izdajale . . . za ljubosumnega tepca si me bil krstil v svojih mislih! Nič hudega . . . tudi drugi so že tako mislili, celo povedali so! . . . Kaj bi človek storil zoper take misli in besede? Ali bi se prerekal z njimi? Kdor pravi, da ni bolan in da nikoli ni bil, je čisto gotovo bolan; jetični ljudje si bijejo na votla prsa . . . Zakaj bi ne razglasil, kar s prižnice oznanil, če bi bil ljubosumen. Saj ni greh! In pokaži mi človeka, ki še nikoli ni bil ljubosumen... moža ali žensko mi pokaži! Poznam ljudi, ki so bili ljubosumni celo na take reči . . . kakor, recimo, na nov slamnik, na koketne šolne, ali celo na pahljačo . . . Jaz imam ženo, ki je kakor podoba na steni. Ali tudi v podobe so bili že ljudje zaljubljeni . . . z vso močjo, da nore ljubosumnosti. Če bi torej jaz prisluškaval pred zaklenjenimi durmi, če bi ob nenavadni uri prišel iz pisarne, stopil po prstih v salon, iz salona v spalnico, ali če bi naskrivaj gledal skozi okno, kdo se izprehaja ob večernih urah po tej nepriljudni cesti — kdo bi mi zameril? Vsega tega nisem storil . . . le časih

sem takole malo pogledal na oči, na obraz... premeril ter postavil na svoje mesto besedo, ki je mimogrede in ponevedoma kanila iz ust . . . saj to ni prepovedano, kaj?“

„Ni prepovedano!“ sem rekel mirno in še nasmehnil sem se.

Ves vesel me je pogledal, kakor da mi je od srca hvaležen za priznanje.

„Saj sem si mislil, da boš tako odgovoril! Učen si in poznaš človeško dušo!“

Nič me ni brigalo, če so njegove besede zasmeh, ali če so nezmisel. Tista grenkoba, topa žalost, je ležala kakor kamen na mojem srcu. Časih sem mimo njegovih besed prisluškaval proti salonu; posreči se človeku, da sliši v železniškem vozu najtišji šepet. Zazdelo se mi je nekaterikrat, da čujem rahel korak, šumenje krila, poluglasno besedo; ali bile so morda le moje misli.

„Zares . . . čemu bi bilo prepovedano prisluškavati mislim, ki gledajo iz oči tako nedolžno, kakor izza grma otrok, ki je bil sadje klatil? Če drugega nič — zabavno je! Na primer: tam je človek, ki ga spoštuješ iz globočine srca; misliš, da je njegova duša bela in visoka, vsa alojzijska; ugleden je, pokonci hodi, proti nebu gleda, ves narod se mu takorekoč odkriva; pa ti pomežikne ponevedoma, poškili za hip na to ali na ono stran, kamor bi ne bil smel poškiliti — in glej, golota nagnusna sedi pred teboj in smrdi! Zabavno je, človek se veliko nauči, pogleda takorekoč v življenje . . . v tisto, ki je pod odejo . . .“

Naslonil sem se s komolci na mizo; glava mi je bila zelo težka.

„Kaj si hotel povedati? Ali se nikoli ne boš navadil govoriti naravnost? Kakor slavonski konj si, ki nepodkovan ne mara na trdo cesto in vlači koleselj po travi! Če misliš kaj povedati . . . vraga, saj tudi tebe razodevajo oči, te krmežljave! Slišim pesem, čeprav je ne poješ . . . slišim jo razločno iz polomljene harmonike tvojih besed!“

V otroškem začudenju je buljil name.

„Ali kako . . . kaj? Dobrotnik . . .“

„Prizanesi mi! Saj rad priznavam, da sem bil neroden butec, ali zato še ni treba, da bi me zasmehoval, posebno pa ne, da bi to zasmehovanje gonil brez nehanja, kakor slepec lajno . . . Saj tudi ti, mislim, da nisi velik modrijan . . . vse se mi zdi, da si lovil muho, ki je sedela na stropu, druga ti je čepela na nosu, pa je nisi videl . . .“

Skočil je izza mize.

„Razloži . . . razloži! Nisem natanko razumel . . .“
Zasmejal sem se mu v obraz.

„Zakaj bi tudi jaz ne govoril v veter? Lovi jih po zraku, moje besede, in če katero ujameš, si jo oglej na dlani!“

Vstal sem, da bi se poslovil; on si je brž ogrnil suknjo.

„Spremim te . . . samo do ogla . . . spodobi se . . .“

Zdelo se mi je, da njegovo hlastanje in zmedeno govorjenje ni več zlagano in da ga je bil obšel nenadoma resničen, globok nemir. Pod stopnicami se me je oklenil pod pazduho, tako da sva stopala tesno drug ob drugem. Noč je bila topla in jasna, same zvezde.

„Nekaj si rekel, samo par besed . . . ali kolikor besed, toliko žebljev se mi je zabilo v glavo . . . Nekaj si mi hotel pokazati, komaj toliko si odprl duri, da se je zasvetila špranja, pa si jih zaloputnil. Meni pa si kanil v srce nemir . . . in iz take kaplje je kmalu morje . . . Prosim te, razodeni mi . . . zdaj v tihi noči . . . saj niti zvezde ne slišijo!“

Spet se mi je vzdigal v duši tisti srd, z gnusom prepojen, ki sem ga ves večer tiščal ob tla . . . Glej človeka . . . ne človeka, smet! Kakor oduren, strupen pajk mi je bil oskrunil čisto ljubezen, je pljunil na moje koprnenje . . . in zraven še nase in nanjo . . . In zdaj, ko je slišal nedolžno, brezmiselno besedo, zdaj trepeče, se zvija pred menoj, prosi milosti!“

Ozrl sem se nanj in res je bil ves kakor oduren, strupen pajk, da bi mu najrajši stopil s podplatom na spačeni obraz.

„Ne vem, kaj bi ti razlagal! Kje so besede, ki puhnejo ob vinu iz ust? . . . Zaspan sem, lahko noč!“

Stopil sem hitreje, on pa je tekel z drobnimi koraki ob moji strani.

„Ne, ne . . . ne izpustim te! Nekaj je v tebi . . . nekaj mojega! Prišel si, pogledal si in si vzel! Daj, vrni!“

Nič ne vem, kako se je zgodilo — nenadoma sem ga držal s pestjo pod ovratnikom; in takrat je švignila mimo moje duše misel kakor blisk. Izpustil sem ga počasi in sem bil ves truden od same tiste misli.

Pogledal me je molče, sila bled in star je bil v obraz; okrenil se je ter je šel majhen in skljulčen po svoji poti. Ko je izginil v noč, sem se vzdramil iz omotice.

„Zakaj nisem storil takoj, zdaj, ko je bila prilika?“ me je spreletelo. Tista misel je bila švignila mimo kakor blisk, ali ostal

je v mojem srcu njen temni sijaj. In vedel sem, da sem jo bil slutil že od vsega začetka, da me je vabila od daleč — kakor zvezda, ki jo vidi človek ob belem dnevu z nemirno svojo dušo.

Ni se mi hotelo domov, stopil sem v kavarno. Težak vzduh je bil tam, vsi ljudje so imeli čudno rumenkasto polt na licih . . . kakor da so umirali na očitnem kraju opolnoči, ob čaju in žganju, v smehu in kriku. Šel sem mimo ogledala in sem videl, da je moj obraz prav tako rumenkast in upal, da so moje oči prav tako rdeče in udrte.

Izbral sem si mračen kot daleč od gostov in sem si naročil konjaka.

Prej na cesti se mi je zdela misel vsa temna in grozna; ko sem jo ogledaval ob rumeni, dimasti luči, se mi je zdela skoraj prešerna, veselega smeha vredna.

„Zame je že tako ali tako vse izgubljeno! To življenje ne pojde nikamor več . . . preobložena je samokolnica, obtičala bi na mestu, kjer je . . . položil sem bil nanjo Monno Liso in še njenega pajka povrhu . . . Nikamor ne pojde dalje, niti kolesa bi ne zaškripala . . . In tudi če bi bilo vse drugače . . . in bi vsega tega ne bilo — koliko je bilo vredno to moje življenje, meni in drugim? Bilo je kakor kamen ob cesti . . . če je ali če ga ni! Ali ni cena še previsoka, da ga dam za en sam imeniten dovtip, za en sam prešeren smeh?“

Ob tej veseli misli sem se nasmehnil; natakar je šel mimo in me je začuden pogledal; nasmeh rumenega obraza najbrž ni bil posebno lep.

„Sto takih žalostnih življenj samo za tisti trenotek, ko bo bled, trepetajoč, molče proseč vzdignil roke ter jih iztegnil proti meni, ko bodo široko odprte oči belo strmele . . . in ko bo ona . . . Zares . . .“

Nanjo sem bil čisto pozabil; in vendar se je bila porodila misel, iz samega poželenja, da jo vidim, da jo poljubim na tiste vabeče, zasmehujoče, vsega spoznanja polne ustnice . . . da jo poljubim takrat, ko bodo te ustnice od groze trepetale in se bodo bele roke plaho razklenile . . .

Vstal sem, ko je bila polnoč in sem se napotil tja ves miren, kakor za malovažnim, pustim opravkom. Ob hišnih vratih ni bilo zvonca; potrkal sem s pestjo in sem čakal dolgo. Odprla mi je hišnica, ki je gredoč spala; niti pogledala me ni. Šel sem hitro po temnih stopnicah, kakor da bi jih poznal od vekomaj. Pred durmi

sem pozvonil in sem poslušal; zgenilo se ni nič; pozvonil sem drugič, nekje je zašumelo; pozvonil sem tretjič, dolgo in močno; počasni, oprezni koraki so se bližali durim.

„Kdo je?“

„Odprite!“

Polagoma, obotavljaje se je vrtil ključ v ključavnici.

„Spoznal me je po glasu,“ sem pomislil, „pa ne ve, ali bi, ali ne . . . morda sluti . . .“

Ko se mi je zdelo, da se je ključ že popolnoma zavrtil, sem krepko prijel za kljuko in sem se uprl ob duri. Vdale se niso takoj, tudi on se je upiral.

„Kaj bi?“

Glas se mu je tresel in je bil hripav.

„Nič . . . nič posebnega!“

Odrinil sem ga počasi in obzirno; stal je pred menoj v svoji pisani dopetači, svečo je držal v levici, ki se mu je zelo tresla; tako star, siv in nadležen se mi je zdel, kakor da se je bil od večera do polnoči postaral za dvajset let; posebno smešna je bila pisana ponočna čepica z dolgim čopom, ki mu je bila zdrknila globoko na tilnik; izpod nje so štrleli kocinasti, potni lasje.

„Ob tej uri . . . ali si pijan?“

Bog sam vedi, kaj se je zgodilo v meni — v tistem trenotku bi nikakor ne bil mogel storiti, kar sem se bil še pol ure prej namenil. Stopil sem z dolgim korakom preko izbe.

„Kaj . . . kam?“ je hitel za menoj.

Molče sem odpahnil duri v salon.

„Kaj . . . kam?“ je klical z jokavim glasom ter se je opletal krog mene v svoji nerodni dopetači, svečo v roki, čepico na tilniku. Stopil sem naravnosl proti durim, ki so držale v spalnico, on pa me je prijel za roko tako močno, da bi si ne bil mislil.

„Ne tja, ne tja! . . . Bolna je svetnica . . . še jaz ne . . . še jaz ne . . . dobrotnik . . . brat!“

Nisem ga poslušal; ker se duri niso vdale, sem jih odpahnil s komolcem in kolenom.

Stal sem na pragu tako trd, mrzel in mrtev, kakor da je bila v tistem hipu izpuhtela kri iz vseh mojih žil.

Na postelji, pod sinjim baldahinom je sedela Monna Lisa. Ogrnila si je bila v naglici temnomodro spalno haljo; izpod nje so gledale še belejše njene roke. V smehljaju njenem je bil komaj še sled tistega zadnjega spoznanja — sama nedolžnost je bila, čista,

kakor ponočno spomladansko nebo, ki vidi greh in ga oznanja za čednost. Nič se niso zgenile te ustnice, tudi trepalnice so bile mirne; izpod njih je izpraševal globok pogled: „Kje ste videli take oči, kakor so te moje?"

Ob oknu je slonel tisti dolgi, kodrolasi, modrooki fant in njegove lene oči so vprašale samo enkrat dolgočasno in zaspano: „Kaj bi radi, gospodje, ob tej pozni uri?"

Molčali smo vsi, da bi lahko slišali svet in zvezde. Bennati se je vzdramil; odprl je usta, da so so prikazali črni, škrbinasti zobje; besede pa ni bilo, ne krika. Zalučil je svečo ob tla, da je ugasnila ter se zdrobila; nato je planil name, oklenil se z vsemi koščenimi prsti mojega vratu ter me suval v kolena z obema bosima nogama.

„Nehaj!" sem zahropel.

Izpustil je z desnico ter me je bil s pestjo po čelu in po licih. Bolelo me ni, le njegovega obraza me je bilo strah; od postelje je sijala rdeča nočna luč naravnost nanj. Oči so bile vse bele, nemirne punčice so bile izginile bog vedi kam; lica so bila čisto usehla, ohlapna, da so štrlele visoko tenke kosti; usta so bila še zmerom odprta. Vse pa je bilo ena sama groza, groza . . .

Sunil sem ga v stran, da se je zakotalila čepica do postelje, tik pod Monno Liso; nato sem pobegnil . . .

Ko sem stal na ulici, se mi je zdelo, da je težka železna suknja padla od mene, kakor da je bila od papirja. Nekoliko truden sem res bil, da sem se naslonil ob zid . . . toda smejal sem se, smejal, dragi moj! . . . Neki človek je prišel mimo, pogledal me je, stresel je trikrat z glavo ter je šel po svoji poti. —

K. Dolenc:

Sužnjem.

V globini srca mi često vzplamti
srdú plamen, bolestno žgoč,
ko mi oko naš narod motri,
pogreznjen v sužnosti noč —
srce se srdi, in duša dvomi:
Ne bo li bolje nekoč?

Pravice stoletne teptajo nam,
brez stida se nam smejo:
„Če ti zaušnico težko zadam,
saj mi še poljubiš roko!“
In prav govore, prav delajo nam,
saj hočemo sami tako.

Saj klanjamo tujcem se povsod,
in hvalimo jih na glas,
in ljubši nam je usiljen trot
od najboljših, izišlih iz nas.
Kdaj vniči s tem se slabotni naš rod?
Ni daleč več žalostni čas.

In mi molčimo in ni nam mar,
da tujcu raste oblast;
nevreden je poštenjaka dar,
ki zanj mu prodajamo čast:
prodaja se mož za službo, denar,
dekle se prodaja za slast.

Gospod nam je tujec in bič vihti
nad možem, dekletom, ženo;
pač stisne ta in oni pesti,
res včasih zablisne oko —
a spet se tujcu voljnó prepusti,
kot sladko bi bilo igó.

O rod moj, li v veke boš roboval
in nosil tujcev premoč?
Na veke sanjaril, na veke boš spal,
nikoli ne mine ti noč?
Nikoli, nikoli ne bodeš vstal?
Glej, dan je visok že in vroč!

Otresi se sanj, odpri oči,
prihrumi kot vihra na plan,
z močjo nevkročeno okove stri —
čuj, kliče te gora, ravan,
da speča se tvoja moč zbudi,
prostosti pribori mu dan!

Dr. Tad. Stan. Grabowski:

Poljski jubileji 1912. leta.

Letošnje leto je za Poljake leto najdražjih narodnih spominov. Vzbuja spomine na celo vrsto mož, ki so svoji domovini v ponos in slavo izvršili dela, poplačana s sadovi, ki so cela stoletja zadoščali in bodo še dalje zadoščali narodu v zdravo, krepilno in sladko hrano. Zato tudi ni nič čudnega, da se je Poljska v tem prazničnem letu bolj nego kdaj poprej zagledala v preteklost, da se opaja z bleskom slave in zanosom teh najdostojnejših trenotkov in osebnosti, ki so v dneh nesreče in propadanja reševali pred Evropo čast svojega naroda in vlivali v obolele duše vero in upanje.

In če obudimo pred sabo te postave, vstane pred nami galerija ljudi, izmed katerih predstavlja po čudnem naključju vsak drugačno duševno strukturo, drugačno smer delovanja, celo drugačen politično-družaben tabor; vendar pa jih spaja vse velika, srčna skrb za domovino, veliko brezobzirno posvečenje za njo, posvečenje vseh svojih sil, celega življenja, segajoče do tja, kjer žrtvuje človek celo svojo lastno srečo. Druži jih skupna bolest nad padcem domovine, skupno preziranje bede in podlosti veliko njenih sinov, druži jih skupno hrepenenje po zboljšanju, skupno mrzlično delovanje, skupna vera in nadeja, da mora priti boljša bodočnost. In četudi jih ločijo leta, pokolenja in celo stoletja, jih vendar druži mogočna misel, da se mora poljska javnost izpremeniti v svojih temeljih; vodi jih skozi življenje in jih pripravlja na veliki čin ena, sveta vizija — vizija preporoda Poljske.

Vsem stopa na čelu oni najsvetejši in najmodrejši duhovnik izmed vseh, kar jih je kdaj imela Poljska, — pridigar Peter Skarga-Pawęski. Duhovnik-državljan, duhovnik-prorok in spovednik, sodnik in branitelj narodov, ki je že med prvim, moralnim propadom Poljske v XVI. stoletju na javnih zborovanjih, vpričo kralja, senata in vseh stanov prorokoval in grozil: „Služili boste svojim sovražnikom gladni, žejni, užaljeni in v vsem zapuščeni...“

Drugi je vstal pred narodom dvesto let pozneje, duhovnik Hugon Kołłątaj, z razumom in ljubeznijo Skarge, v nič manj strašnem trenotku padca in nesreče, a še stokrat strašnejšem, ob času delitev Poljske. Bil je manj duhovnik kakor prejšnji, manj branitelj katoličanstva in stražnik pravovernosti cerkve, bil pa ni nič

manjši patrijot in državljan; predvsem pa je bil politik in mož javnosti, učitelj in narodov reformator ne samo v besedi, ampak tudi v dejanju. Bil je eden nesmrtnih stvariteljev tako imenovane konstitucije 3. maja, prve konstitucije na evropskem kontinentu, eden stebrov zbora, reorganizujočega duševno celo Poljsko, eden najagilnejših delavcev Edukacijne komisije, ki se je lotila dela narodovega preporoda pri temeljih z osvobojevanjem in prosveto nižjih slojev.

Njemu pa sledi navdihnjeni poet, eden iz velike trojice poljskega Parnasa. Ko so drugi ubirali zaljubljene pesmice, se je boril v svoji duši sam s seboj, kje naj išče poti, vedoče k rešitvi. To je Zygmunt Krasiński, ki je neomadeževan izšel iz fanatičnih strankarskih bojev in se postavil nad nje, kažoč narodu blesk „predsvita“ v njegovem notranjem preporodu, v lastni dobri volji, v ljubezni do resnice in pravičnosti, v delu, ki naj ustvari „kraljestvo Kristovo“ na zemlji.

Grof Zygmunt Krasiński, potomec prastare aristokratične poljske rodbine, se je rodil v Parizu iz Vincenca, generala poljskih vojsk, in Marije roj. kneginje Radziwiłłove. Izobraževal se je spočetkoma doma, pozneje v Varšavi, kjer je pod vplivom tedanje romantične literature (Walter Scott) že zelo zgodaj poizkušal sile svojega peresa, pišoč zgodovinske povesti, kot Grob rodbine Reichsthalov, Vladislav Herman in njegov dvor, Agaj-Han in drobnejše, ki jih je povečini tiskal že kot šolski učenec. Te povesti so docela romantične, polne pretiravanj in vseh napak in skrajnosti romantične šole. Vendar pa se tudi že v njih kaže poznejša pisateljeva genijalnost.

Važni politični dogodki in težak oseben doživljaj ga je prisilil, da je že v 17. letu svojega življenja (1829) odpotoval v inozemstvo, v Ženevo, kar je seveda silno vplivalo na njegovo že razbujeno pesniško domišljijo in zelo občutljivo srce. V Švici se je srečal z Mickiewiczem ter se nato dalj časa mudil skupaj z njim v Rimu. Najsilnejši vtisk pa je napravila na Krasińskega nesrečna novembrska vstaja 1831, ki je za dolgo naravnost strla njegove fizične sile ter ga priklenila na bolniško postelj. Istočasna notranja moralna borba, odigravajoča se v duši mladeniča, ki ga je tiraniziral nasilen in apodiktičen oče, konservativec in kompromisovec, od katerega so tako zelo delili Zigmunta nazori in hrepenenja gorečega Poljaka-upornika, je slednjič pokazala mlademu poetu življensko pot in smer njegove poezije. Kakšno je bilo takrat duševno stanje Krasińskega, borečega se med dolžnostjo do svoje vesti in domovine in

poslušnostjo napram očetu, na katerega je bil kljub vsemu s celo dušo navezan, izražajo dovolj jasno kratke, a s strastjo in srčno krvjo napisane povestice v verzih in prozi: Izgnanec, Poslednji, zlasti pa Skušnjava, v kateri se najizrazitejše zrcali moralni boj, ki ga je bojeval Zigmunt pred obličjem očetovim in — carja Nikolaja, čakajočega nanj z milostmi v Peterburgu. Podobno čustvo veje tudi iz poznejše Poletne noči.

K sreči mu je pomagala ponovna bolezen iz težke situacije s tem, da ga je prisilila k novemu potovanju na jug. Tu pa so jasno laško nebo, nemotena pesnikova misel, spomini na bolestne notranje boje in srčna bolest nad usodo zopet preganjane domovine ustvarili atmosfero, iz katere sta zrasla dva velika umotvora Krasińskega, spadajoča med najkrasnejša dela svetovnega slovstva.

Prva je Nebožanska komedija (1834), velika dramatična pesnitev, slikajoča krvavo socijalno borbo, rastočo iz družabnih zavisti, hlepenj in strasti, predvsem pa iz hlepenja po imetju in uživanju. To hlepenje, uničujoče najvišje ideale, zmaguje in tepta vse, celo one, ki so hoteli, po njem zaslepljeni, zgraditi na njem nove svetove, — uniči dva najznačilnejša zastopnika socijalnih idej XIX. stoletja — aristokrata grofa Henrika in demokrata, revolucijonarja Pankracija. Visoke ideje ginejo, zmaguje nizka strast; ne privede pa nikamor, ker „ni v njej nobenih višjih činiteljev, nobenih sil za ustvarjenje novega boljšega reda, višje in resničnejše civilizacije“. Oba borilca gineta, zakaj prvi brani ostanke minule velikosti brez vere, samo radi časti, radi tradicije, iz egoizma, ki ga spaja z „nekdanjim redom“, — drugi, vodja podivjanih množic, pa gine, dopolnivši dela uničenja, ker ni bilo v njem ljubezni, ker je znal s silami svoje vere samo rušiti, ne pa graditi. Po samomoru prvega in brezplodni žrtvi drugega se prikaže postava Odrešenika s križem v roki, kot simbol vere, upanja in ljubezni, ki edina lahko reši strašno zamotano uganko socijalnega boja.

Verski, krščanski element, ki tako silno preveva celo poljsko romantično poezijo, stopa torej tudi tukaj v ospredje in prerašča vse druge motive kot prejasen pramen neba, ljubezni in božje modrosti, najvišjega ideala človeštva in osvobojenega duha.

Najvišji izraz rodoljubnega čustvovanja pa je podal Krasiński v drugem svojem delu iz te dobe, v Iridijonu (1836). Kakor je „Nebožanska“ kljub svojemu čisto krščanskemu koloritu vendarle delo splošno človeškega pomena, tako je „Iridijon“ kljub klasičnemu rimskemu ozadju in dejanju čisto narodno delo.

V poetu-človeku se je oglasil poet-Poljak, in zroč na nesrečno usodo svojega naroda, je vprašal: ali lahko postane zopet svoboden narod, ki je padel in izgubil politično eksistenco? In dalje vprašuje, sledeč misli, ki se je bil dotaknil že Mickiewicz v „Konradu Wallenrodu": ali bi izdajstvo, zahrbtnost, maščevanje nad sovražnikom, četudi plemenito pojmovano, četudi zraslo iz najčistejše ljubezni do domovine in posvečenja, ali bi lahko vrnilo narodu svobodo in ga preporodilo?

Pri odgovoru na to vprašanje izhaja poet zopet z istega krščanskega načela, ki ga je privedlo do sinteze „Nebožanske", namreč, da se brez čistosti in moralne pravičnosti ne dajo izvršiti nobena velika dela, četudi bi bila izrasla iz največjega posvečenja in navdušenja. Strast mora posvetiti Bog in jo preporoditi — kakor tudi ves narod — v duhu ljubezni in resnice.

In tako se tudi godi v „Iridijonu", enem najkrasnejših del, kar jih je evropska literatura ustvarila na tleh panorame nesmrtne Rome. Ne zmaga Iridijon, ki hoče maščevati smrt grške svobode, — ne zmaga pa tudi ne Heliogabal, poosebljenje najnižje človeške podlosti, — ampak zmaga po volji božji Masinisa-satan, provzročitelj vsega moralnega zla in zlih dejanj, ki tako pogostokrat ubijajo najlepše ideje. Iridijon mora trpeti „v zemlji mogil in križev" (v Poljski), utrditi se mora kakor jeklo v ognju trpljenja in sužnosti, dokler ne vstane od mrtvih „iz dela stoletij", dokler ne pripravi sebe in svojega naroda za veliki hip preporoda duha.

Kaj naj pomenja ves „Iridijon" in oni Grk-junak, maščujoč osramočeno grško svobodo, in ona ideja pokore in trpljenja, ni težko razumeti. Vse to je simbol Poljske, njenega padca in boja za svobodo, njenega hrepenenja po maščevanju in moralnem preporodu, njene današnje sužnosti in bodočega čudeža, v katerega verujejo in bodo verovala stoletja.

Globoke filozofične misli obeh teh poemov-dram pa so razpredene v predivni formi: zdaj v najsubtilnejši poeziji besede, zdaj v ogromno zasnovanih slikah, ovekovečujočih bleske rimskega Koloseja, katakomb in fora, — zdaj zopet v neizmernih daljinah „zemlje mogil in križev", v samotnih ukrajinskih „Okopih sv. Trojice", — slednjič v neskončnostih človeške misli, pod nebesno modrino, sredi zvezd in nepreglednih prostorov vesoljstva.

Tretje veliko delo Krasińskega je poem Predsvit (1842—3). Če sta prvi dve pesnitvi izraz filozofičnega smotrenja na strašni trenotek padca Poljske, če sta globoko zamišljeni analizi, kritiki in

obsodbi tega padca, njegovih vzrokov in posledic ter celega boja za svobodo, — je Predsvit najčistejša prorokba bodočnosti, vizija, ki ne zajema samo naukov iz preteklosti, ampak hoče dati utehe in vere v bodočnost, pokrepiti razbite narodove sile in opojiti z nadejo boljše usode. Predsvit, v katerem so se predivno spletla čustva pesnikove lastne ljubezni z ljubeznijo do domovine, je tipična mistična vizija, v kateri je iz sodbe — ne vedno upravičene — nad minulostjo izpoetizirana vera v nenavadno bodočnost, ki ima biti nagrada in zadoščenje za vse krivice in trpljenje Poljske. Ta padec privede Poljsko — kot poprej padec Iridijonov — do duševnega preporoda ter jo obvaruje onega padca in moralnega potopa, ki je preplavil vso Evropo. V neprestanem boju in sužnosti ohrani Poljska svoje ideale čiste, okrepi in oplemeni vse, kar je v dobi nesreče oslabelo in postalo nično, očisti se rje zmot in se s tem samim približa „Kraljestvu božjemu na zemlji".

Isto, kar je povedal Krasiński v omenjenih treh velikih kompozicijah, razvija nadalje na podlagi kritike sodobnih političnih dogodkov v preprostih, lahko razumljivih in prisrčnih izlivih, v pesmih, ki jih je naslovil „Psalme bodočnosti". Pet jih je; trije so nastali poprej, še pred l. 1845. in so bili to leto objavljeni (Psalm vere, upanja in ljubezni); zadivili so javnost s svojo preroško silo, ko je poet še pred strašno katastrofo l. 1846. (— naščuvani kmetje so pobijali v Galiciji poljsko šlahto —) prorokoval krvavo bratomorno borbo ter obupno klical „hajdamaške odvrzite nože!"

Ni tukaj prostor za razmotrivanje, ali in koliko je imel Krasiński prav s temi besedami. Njegove besede so kot „grozeče krakanje" naletele na ostro kritiko že med sodobniki (med prvimi se je oglasil Jul. Słowacki: „Avtorju treh psalmov") in so še danes tarča za mnoge puščice, — gotovo pa je, da so privrele iz najboljše volje in ljubezni do naroda ter iz hrepenenja, rešiti ogrožene; pokazale pa so pesnikovo izredno razumevanje politično-družabnih situacij in njegov dar predslutenj bodočih dogodkov.

Trem omenjenim psalmom je dodal poet v l. 1848. še dva psalma (Psalm žalovanja in dobre volje), v katerih pa kljub zelo lepim mestom moralizujoče-pridigarski element že preglaša artističnega; prevladuje prozaična, težka oblika programskih gesel in opominov najplemenitejšega državljana in človeka, ki smatra svojo besedo za orodje pomoči in zboljšanja napram javnosti. Bistvena ideja Psalmov pa je pri vsem tem vredna najvišjega priznanja: hrepenenje po slogi v narodu, pozivanje k dobri volji v poljski

javnosti sami. — Ta svoj cred, izražen v psalmih morda nekoliko preveč enostransko in fanatično, je izrazil poet še enkrat v enem svojih najlepših, a poslednjih del, ki je nekakšen testament Krasińskega, v Resurrecturis. Prekaša prejšnja dela, ker je artistično boljše in idejno globlje in širše; iz njega veje nekakšna skrivnostna moč in resnoba, ki mora zbuditi spoštovanje celo v nasprotnikih njegovih nazorov; — bilo je pisano res sub specie aeternitatis.

Vse drugo, kar je ostalo v njegovi zapuščini, ponavlja v drugi obliki podobne ali pa iste ideje, kot na pr. Poletna noč, Tri misli Ligenze (Sin Senc — Sen Cezarejin — Legenda), Poslednji, Glosa sv. Terezije in dr., ali pa so nedokončani načrti, fragmenti, mestoma nenavadne vrednosti, kot na pr. Nedokončan poem, ki bi naj bil nekak prvi del „Nebožanske komedije“, Adam Blaznik, Poet, Leto 1846. in dr: Poleg tega pa je ostavil Krasiński debelo knjigo del, člankov in razprav v francoskem jeziku ter neizmerno bogato francosko-poljsko korespondenco z mnogimi prijatelji in prijateljicami, zlasti s Konst. Gaszyńskim pod čigar imenom je izdajal veliko lastnih del, s pesnikom, K. Koźmianom, z Delfino Potocko, gospo Bobrowo, umetnikom Ary Schefferjem in Angležem Reeve'm; ta korespondenca ostane še dolgo neizčrpen vir za raziskavanja o njegovi poeziji.

Posebno pozornost zaslužijo tudi njegove „Lirike“. Cela knjiga jih je; pisane se bile v preteku celega življenja, poet jih pa ni izdal; našli so jih šele po njegovi smrti med njegovimi papirji. Te lirike so nekakšen dnevnik, v katerem je izrazil poet vse važnejše dogodke svojega življenja v kratkih, jedrnatih, pod hipnim vtiskom napisanih verzih. Radi tega prepričujejo tako zelo s svojo neposrednostjo, s svojo odkritostjo in strastnim čustvovanjem, ki ga v poetovi spovedi pred samim seboj niso ovirali nobeni oziri na svojce ali kritike ali pa kakršnikoli literarni nameni. Prikupijo se vsakomur s svojim čarom, v katerem se zrcalijo hkratu vse poteze značaja in poetiške konstrukcije Krasińskega tem bolj, ker krijejo v sebi najpogostejše sledove najintimnejših poetovih razmer, njegovih sanj in hrepenenj, čustev in načrtov, razočaranj in kesanj. Razmerje z ljubljenimi ženami, predvsem z najdražjo, Delfino Potocko, je izraženo najjasneje v teh lirikah; vendar pa najdemo v teh delih tudi nič manj silne akcente, tičoče se pesnikovega razmerja z rojaki, z Rusijo in carstvom, z Napoleonom, s sodobno poljsko poezijo, z

lastno vlogo kot poet, pa tudi z življenjem, človeštvom in Bogom. Med njimi so pravi biseri navdihnjenja in čustvovanja, ki jih smemo smelo šteti med najlepše, kar jih je dozdaj ustvarila poljska lirika.

Krasiński je umrl po težki bolezni 23. februarja 1859 v Parizu. Njegovo truplo so pozneje preneslí na rodno posestvo Krasińskih v Poljskem kraljestvu, v Opinogoro, kjer še zdaj počiva.

Pomen Krasińskega za poljsko slovstvo se da razumeti samo, če razumemo vlogo, ki jo igrata v njem dva druga romantična pevca: Mickiewicz in Słowacki. Njih delovanje se nekako vzajemno izpopolnjuje. Česar ni dala jasna, preprosta, odkrita poljska poezija Mickiewiczeva, česar ni mogla izraziti bleščeča, gibčna, mavrična oblika Słowackega, — to je dala globina navdihnjenja Krasińskega. Ime „globokega“ poeta, poeta-filozofa označuje dovolj njegov značaj in pomen njegove poezije. Sicer je njegova „filozofija“ včasi precej vratolomna, vendar pa je v splošnem oziru veliko pripomogla k poglobitvi in oduševljenju poljskega literarnega delovanja. Krasiński je znal dvigniti poezijo na najvišje vrhove idealizma, ne da bi bil izgubil pri tem niti za hip trezen, bister zmisel za kritiko in orijentacijo v življenju. In to ga včasi stavi nad večnega sanjača Słowackega, s katerim se pa z ozirom na formo nikakor ne more kosati. Mickiewicz pa nam je bližji in dražji radi svoje naravnosti in preprostosti, radi svojega popolnoma demokratičnega duha, česar bi pri Krasińskem zaman iskali.

Krasiński stoji pri vsej svoji dobri volji in ljubezni do naroda z ozirom na politično-socijalne nazore vendarle nekoliko ob strani, samotno. Kakor njegova skrajna doslednost v krščanskem svetovnem nazoru, tako ga delajo tudi njegovi socijalni nazori tipičnega aristokrata, spričo katerega je večji javnosti ostal in je tudi moral ostati znatno hladnejši, kakor ostala dva poeta.

Kot potomec onih slojev, ki so največ pripomogli k uničenju Poljske, pa zasluži tem večje priznanje in spoštovanje, čim bolj se odbija od okolice, sredi katere je zrasel. Prekašal je svojo kasto tako zelo, da mu zagotovi že to večno hvaležnost in spomin sredi poljske javnosti: znal je posvetiti svoje življenje najvišjim problemom duha in najbolestnejšim ranam svojega naroda, — znal se je povzpeti nad tesni krog kastnih predsodkov, tradicij in nasprotij in je imel pogum povedati svojim najbližjim v obraz besede resnice, uničujoče s svojim ponosnim, plemenitim in pravičnim zaničevanjem, — in ni odnehal od pozivanja k delu za bodočnost; nasprotno od svoje

kaste, ki se je tako često onečiščala pred obličjem umirajoče domovine, ni zapadel brezsilnemu obupu in ne cinizmu, ampak je do zadnjega diha branil poljsko reč, prorokoval narodu dan preporoda, vlival vanj vero in uteho v najtežjih trenotkih, ob času bratomornega boja.

To, da je bil goreč, navdušen kristjan in je ljubil Boga kot simbol najvišje Lepote in Resnice, kot ideal Dobrote in socijalne Misli — to mu mora šteti le v hvalo tudi največji nasprotnik krščanstva ali katoliške cerkve. Ni tega delal radi oblike, ne, da bi se prikupil cerkvi in njenim zastopnikom, ampak iz globoke, svete notranje potrebe, radi iste visoko mistične ideje, ki mu je ukazovala verjeti v preporod Poljske, v prihod „kraljestva božjega“ na zemljo. Krasiński-aristokrat in Krasiński-katoličan je imel srce in vest, — imel je torej to, česar tako pogosto nimajo najtipičnejši zastopniki aristokracije in katoličanstva, — in ravno zato ga tako zelo cenimo, ko praznujemo stoletnico njegovega rojstva. [1]

* * *

In dalje uzremo zopet drugo postavo. To je zadnji poljski polihistor na pragu novodobnih časov, neumoren delavec na vsakem literarnem in znanstvenem polju, izpod čigar peresa je izšlo več dragocenih del, kot jih prečitajo celo življenje desetorice inteligentnih ljudij. Józef Ignacy Kraszewski, prvi veliki poljski romanopisec XIX. stoletja obhaja letos tudi svoj jubilej. On je pravzaprav ustvaril narodno poljsko povest, on jo je dvignil na višino umetniškega dela in hkratu narodnega, kulturnega in moralnega činitelja v družabni vzgoji. On je napravil iz nje štivo vsakega mislečega Poljaka, izbijajoč mu z rok do takrat vsemogočne nemške „Pfundromane“, — on je sam ustvaril ogromno knjižnico narodne poljske povesti ter imel pri vsem tem še čas za plodovito delo na vsakem znanstvenem in slovstvenem polju.

In še en jubilej je letos, jubilej onega nepozabnega, četudi v svojih posledicah nesrečnega trenotka, — onega leta 1812., o katerem poje Mickiewicz v svoji epopeji kot o letu čudežev, „kot pred sveta koncem“, o letu, ki je pretreslo do najtajnejših globin izmučeno poljsko dušo, budeč jo k novemu življenju in drameč v njej „priča-

[1] Ravnokar je izšla velika kritična izdaja vseh, znanih in doslej neznanih spisov Krasińskega, ki sta jo oskrbela poetova rodbina in krakovska Akademija znanosti pod uredništvom prof. J. Czubka. (Kraków, 1912. Gebethner i Sp. — 9 zvezkov.)

kovanja hrepeneča in radostna". To je oni nepozabni trenotek, ko je vsemogočni „bog vojne", Napoleon, zmagoslavno hodil po celi Evropi, ko je prekoračil meje „Varšavske kneževine" in s krikom „Vive la Pologne!" povedel navdušene poljske legije na vzhod, v solncu nadeje — v pogubo.

To je ona nesmrtna pomlad v zgodovini Poljske po njeni delitvi, pomlad novega življenja, ki sicer ni obudila od mrtvih naroda v političnem oziru, pač pa mu je vdihnila novih sil, novih upov — proti upanju. To je ona pomlad svobode, o kateri poje Mickiewicz kot o najjasnejši pomladi svojega življenja:

„O vesna, kdor te v našem kraju videl je takrat,
nezabna vesna vojne, vesna žetve, zlatih nad!
O vesna, kdor takrat te videl je cveteče,
vso v žitu in livadah in ljudeh blesteče,
dejanj bogato, blagoslovljeno z nadejo!
Dozdaj vse moje sanje vedno k tebi spejo!
Neprost rojen, že v zibelki vkovan v trpljenju,
le eno takšno sem imel pomlad v življenju!"

Če je tako pel največji poljski genij v l. 1834., ali se je danes čuditi Poljakom, da se v času še bolestnejšega spoznanja poljske misli, ko so izginili vsi prazni upi in vera v ljudi, spominjajo te pomladi, da se vznašajo na krilih poezije v njene razsvite in potapljajo svoje bolesti v zlatih pramenih spominov, da ogrevajo srca in obujajo nadeje? — —

Leto 1910. je spomnilo Poljsko in svet na veliki triumf poljskega orožja nad okrutnim križaštvom, nad germansko zahrbtnostjo, — leto 1912. spominja na drugačen čas, stokrat važnejši za današnjo kulturo duha in človečanstva, na čas, ki se je sicer končal s porazom orožja, obenem pa na čas, ki je rodil iz tega poraza novo zrno, zrno narodnega preporoda v novodobnem duhu, ne s pomočjo orožja temveč s silo duha, s socijalno in gospodarsko pretvoritvijo naroda s tem, da je zavrgel zmote tradicije in ustvaril nov red na podlagi enakosti, bratstva in javne pravičnosti. Takšna je ona zlata misel, ki je polno letošnje leto v Poljski, takšno je ono najplemenitejše geslo, ki se je na Poljskem prvikrat oglasilo pred sto leti in je doslej že mnogo, mnogo izboljšalo in bo živelo in se realiziralo v vedno boljša dela, dokler ne privede do zmage pravičnega in čistega problema odrešenja Poljske.

(Iz rokopisa prevel *Vojeslav Molè.*)

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal **Rado Murnik.**

19.

Ugasnile so pojemajoče luči tudi na vrhovih najvišjih borovcev nad skalami. Večerilo se je.

Pod prisojnimi pečinami, divotno opreženimi z bagrenordečo viniko, so umivale ciganke rajnico Erani s studenčnico, polno razsekljanih blagovonjavih bilin in korenin. Okoli glave so ji bile privezale ruto, da se mrliču ne bi povesila spodnja čeljust. Oči so ji pokrili s kamenoma.

„Joj, kaj bomo brez nje!“ je tarnala Čirikli, ki ni rada molčala dolgo. „Erani je bila tako dobra, tako modra; vedela je več koristnega, nego mi vsi skupaj.“

Tako jo je hvalila jezična jamadarka, ki je bila vedno očitala starki, da ne zna drugega nič, kakor jesti pa piti pa dremati.

Na zapadnem koncu doline, dovolj daleč od šatorov, je bila podolgasta jama. Semkaj so donašali cigani netiva in kuriva. Plast na plast so nad kotanjo križema skladali in zlagali borova debla, polena, smolnato lubje in dišeče brinje. Med kalanice so stlali velo listje, mah, ostružino, dračje in slamo. Po vrhu so položili drobnih kamenov.

Včasi je potegnil hladni jesenski piš preko mračne doline in hladil razgrete obraze. Ob robu temne šume so prhutali tihi netopirji. Nočilo se je. Blizu sklade so zanetili mladeniči ogenj.

Žene so odele pokojnico v njena najlepša odevala. Ko se je zdela grmada Angarju dosti visoka, so oblekli vsi svojo najmanj raztrgano obleko. In prihajali so tiho drug za drugim, poklekali in se dotikali s čelom Eranine levice.

Čirikli je vzela prababici oba kamena in ruto. Štirje moški so dvignili rajnico na lesenih nosilih in jo položili z obrazom proti solnčnemu izhodu tako, da je bolj sedela nego ležala na drobnih kamenih; za zglavje so ji dali sedlo. Po vrhu so razlili raztopljene smole in masti ter natresli ovsa, orehov in sliv za žgalni dar. Dekleta in žene so osule mrliča z rmanom in zlaticami, z eriko in višnjelkastimi zvončicami; vso grmado so lepo ovile in opregle z belo vezelo in prekrasnimi, škrlatnordečimi lozami divje trte. Žalostno so trepetali listi in cvetlice v mrzli sapi jesenski.

Začuden, z velikim zanimanjem je gledal Omar priprave za upepelitev. Ko so bile dovršene, so sedli vsi v polukrogu okoli grmade, nestrpno radovedna deca spredaj, odrasli za njimi. Pred znožje rajne prababice pa je stopil njen pravnuk jamadar Angar.

Ta trenotek so se nehote ozrle vse oči proti izhodnemu nebu. Izza fantastičnega, srebrno okovanega oblaka je vzplula sijajnozlata luna in polni toki njenega bledega svita so lili na nočni zbor in na grmado. Kakor očarani so gledali cigani svojo mrtvo kraljico. In zdelo se jim je, da ji je smrt ublažila vse stroge, ostre poteze in ji okoli osinjelih usten pričarala truden nasmeh.

Angar je nagubal svoje ozko, nazaj nagnjeno čelo in začel zdaj govoreč, zdaj pojoč:

„Dolga je bila tvoja pot, Erani! Začela se je sredi gozda in sredi gozda je bil njen konec. Trpeti si pričela ob bregu svete reke Ganga pod Himalajo. Ondi si rasla in cvetela. Tvoje oči so videle osem rodov: videla si jih vse od mojih otrok do svoje prababice, naše pramatere. Mnogo žalostnega in neprijetnega so videle tvoje oči; ali videle so tudi več lepega kakor oči katerekoli kraljice! In kakor očisti vodo dolga pot po kremenju, tako je očistilo tvojo dušo dolgo trpljenje v ječi mesa.“

Zamolklo so odmevali glasovi od črnih skalnatih sten. Veter je zašumel v drevju nad pečinami in sul listje na grmado. Omar je venomer gledal rajnico. V luninih žarkih so se pošastno svetili njeni šopasti beli lasje okoli prstenega obraza. Kakor prikazen iz drugega sveta je ždela na skladi. Glava ji je bila nekoliko nagnjena, kakor vtopljena v globoke skrivnostne misli. Omarju se je jela smiliti in kar ni se mogel otresti mučne misli, da bo trpela v ognju strašne bolečine.

Angar je šel okoli in okoli grmade, se doteknil rajničinega čela in rok in nadaljeval: „Upepelimo, Erani, tvoje telo, da se nam ne bo bati tvoje nemirno blodeče duše! Upepelimo, Erani, tvoje telo, da ne bo plen ostudni zverjadi in gnusni črvadi! S plameni se dvigni tvoja pomirjena duša v višave, v večno kraljestvo miru in veselja! Kakor ugasne luč brez sledu, tako razgini tvoje bitje v vesoljnosti, da se ne vrne več v okove pokore in trpljenja, življenja!“

Poglavar je mignil. Četvorica ciganov je zapalila grmado spodaj na vseh štirih ogalih.

Takoj so zajezljali plamenci po sehljadi in dvigal se je redek bel dim. Rahlo je šumelo in prasketalo. Više in više so lizljali poželjivi žarni jeziki. Veliki plameni so švigali do zglavja in jarko

obsevali Eranin obraz. Hlasten zubelj je dvignil bele lase in jih pogoltnil; roj iskric je šinil v razpaljeni zrak. Visoko so se vzpenjale rumene in rdeče kače, s škrlatom so zagrnile mrtvaški prestol in ožarjale ljudi, drevje in skale.

Od ognja je puhtela taka vročina, da so se umaknili otroci k staršem. Ob pečinah se je nekaj časa valil dim v velikih, gostih kepah in Omarju se je zdelo, da plove grmada visoko pod oblaki. Strah je bilo dečka; bal se je, da ga sežgo živega, ako ga ujamejo na begu.

Cigani so vstali, se klanjali proti izhodu in zapeli tako počasi, tako otožno, tako nadzemeljsko tiho, kakor bi ječal zbor duhov. Iz skalnatih kotov je odgovarjalo plaho ihtenje. Mraz je pretresal Omarja. Tako strahotnih glasov ni bil slišal še nikdar. Mahoma pa je zajokala melodija na glas, zadivjala, se nenadoma prevrgla z višine v nižino in zamrla kakor divja burja, ki besno pribuči in takoj zopet odbuči v daljavo. Žalostni so bili sinovi in hčere prirode, toda ne zaradi rajnice; pesmi so jih spominjale njih daljne domovine.

Preko doline so fofotale sive sence gozdnih ptičev, preplašenih iz spanja. Konji so nemirno dvigali glave in z razpetimi nozdrvmi vohali po vzduhu.

Včasi je potegnil veter in razganjal dim po zakajeni dolini; včasi je odgrnil grmado in tedaj so videli cigani očrnelo postavo kakor velik ogel sredi žarine ogromne baklje.

Kurili so več ur. Proti polnoči so dovršili upepelitev. Dogorela grmada se je nagnila na levo, potem na desno in se sesula. Tisočero isker je vzletelo iz dima. Prinesli so vode v kotlih in polili sikajočo žerjavico in vroči pepel. Belkasti prah nad kameni so shranili z loparji v vrč in ga nesli doli k šumeči Bosni.

Ondi ga je Angar visoko vzdignil in zaklical nad vodo: „Valovi, sprejmite prijazno ta čisti prah človeški! Odenite ga, kakor odene mati dete s svojim oblačilom. In ponesite ta prah in pepel od mrtvega brega v živo reko, iz žive reke v večno morje!“

Iztresel je belkasti pepel v vodo in zagnal vrč v globočino; tudi loparje so vrgli v Bosno.

Vrnili so se v dolino, zakurili velik ogenj in se veselo zabavali s plesom, petjem in rakijo.

Gizdava Pirani si je bila spletla dve dolgi kiti in ji zvezala spredaj na prsih z zelenim trakom. Dolge črne lase si je okrasila z velikimi srebrnimi tolarji in s ciklamnom. Ogrnila se je z malone

novim rdečim plaščkom. Tako nalepotičena je izprva oddaleč motrila Omarja, ki je stal pri Angarjevem sinu.

„Omar, pojdi počivat!“ mu je svetoval Sonakaj. „Spati moraš vsaj nekoliko. Jahati bova morala vso noč.“

„Ne bom mogel spati. Tako sem razburjen, ne vem —“

„Le pojdi, zbudim te o pravem času.“

„Ah, Sonakaj, bojim se . . .“

„Nočeš bežati nocoj? Pomisli, tako ugodne prilike ne bo izlepa več. Mesec bo svetil vso noč. Kje bova že jutri osorej! Le pojdi v šator!“

„Ali ako naju zaslede in ujamejo? Kaznovali bi naju strašno!“

„Nič se ne boj! Premislil in pripravil sem vse. Zdaj pa moram proč — gleda naju mati in tamle prihaja Namirjeva hči.“

Približala se je Pirani in udarila Omarja s kito koketno na roko.

„Pojdiva plesat, Omar!“

„Truden sem.“

„Samo malo, prosim te!“

„Kaj bi pa rada, Pirani?“ je vprašala Čirikli, ki je bila počasi prišla k njima.

„Omar noče plesati z mano,“ se je pritožila hči jamadarja Namirja.

„Pa pleši s kom drugim! — Omar, pojdi mi v šator po ruto! Zebe me. No, Pirani, kaj?“

„Ne maram z drugim,“ se je čemerila Pirani, ko je odšel Omar.

„Tako ti ugaja naš Omar, mala moja?“ se je nasmehnila Čirikli in jo porogljivo pogledala skozi napol zaprte oči. Dobro se je zabavala z zaljubljeno viharno deklico.

Pirani ni odgovorila. V zadregi se je igrala s srebrniki v pletenici.

„Izbrati bi si morala vendar malo večjega plesalca, na primer našega Sonakaja,“ je velela Čirikli in gledala, kako sta rajala med drugimi mlad cigan iz Namirjevega tabora in njena hči Kali.

„Ah, nič!“ je jezno odvrnila Pirani in udarila z nogo ob tla.

„Ali ni Sonakaj zal mladenič?“

„Omarja imam rada! Omar mora biti moj! To sem povedala že tudi svojemu očetu. Moja mati se je omožila, ko ji je bilo komaj štirinajst let.“

„Kakšno dekle si! Kaj ti prihaja na um — Omar ti sega komaj do brade!“

„Že dorase! Ne maram starega dedca.“

„Ta je modra! In kaj je rekel tvoj oče?“

„Rekel je: Počakaj! Bomo že videli.“

„Tako pravim tudi jaz, ljuba moja Pirani!“

„Ah, škoda, da nisem jaz fant in Omar dekle — potem bi bilo pa vse prav.“

„Res je,“ se je iznova nasmejala Čirikli, „potlej bi bilo vse prav. Vidiš, Omar se vrača brez rute. Saj sem vedela —“

„Nisem mogel najti,“ je dejal Omar plaho.

„Pojdi, Omar!“ ga je vabila Pirani in ga prijela za roko. „Greš?“

„Ne morem.“

Užaljena se je obrnila Pirani in se ugriznila s svojimi drobnimi zobmi do krvi v spodnjo ustnico.

Ko jim je pošla slivovka, so se odpravljali pijani cigani spat. Nekateri so lezli po vseh štirih v šatore. Med njimi je bil tudi plesalec nelepe Kali. Blebetal je nerazumne zloge, poizkušal vriskati in se grohotal, ker se mu je zdelo jako smešno, da je vedno na tleh. Srečno se je prekobacal preko marsikatere ovire, vendar ni dosegel cilja svojega trudapolnega popotovanja: zaspal je na trdi zemlji pod milim nebom.

„Omar, pojdi z mano!“ je velela Čirikli in ga odvedla pred jamadarja. Tesno je prihajalo dečku okoli srca.

„Angar, poslušaj! Omar nam hoče uiti.“

„Kaj?“ je zarohnel napol pijani mož in zaškripal z zobmi. Strogo in sovražno je pogledal dečka. Omar je ves zatrepetal ob tem srepem, zlobnem pogledu vdrtih oči in nagnil glavo.

„Nagovarjal je Sonakaja, naj mu pomaga ubežati.“

„Ni res!“ je viknil Sonakaj.

„Molči!“ se je zadrl oče. „Tako, Omar? Le čakaj!“ Segel je po široki nož za pasom. Omar je zavrisnil obupno.

„Odpustite mi, saj ne bom bežal!“ je prosil deček. Usmilite se!“

„Pusti ga, oče!“ je kričal Sonakaj in objel kolena razjarjenega moža. Prestrašena Kali je zajokala naglas.

V smrtnem strahu se je izpulil dečko ciganki iz rok, zdirjal iz šatora k priklenjenemu Efendiju in se zgrudil poleg živali. Razljučeni jamadar je drevil za njim — toda obstal je pred medvedom. Iz bližnjih šatorov so prihajali radovedneži.

„Pusti dečka!“ je prosila tudi Čirikli, ki se je bala nesreče. „Ukazala sem Hanru, naj straži do jutra. Bodi pameten! Jutri dobimo mnogo denarja. Vrnimo se v šator, povem ti nekaj važnega!“

Medved je vstal, preteče renčal in kazal svoje strahovito zobovje; iz odprlega žrela se je kadila gosta para. Drgetaje je gledal Omar ciganov nož, ki se je lesketal v mesečini.

Nekaj trenotkov je postal razkačeni poglavar pred medvedom. Ni se upal poizkusiti z mogočnim varihom Omarjevim. Preklinjaje in godrnjaje je odšel z ženo v šator in se zavalil na kup cunj.

Sonakaj in njegova sestra sta izginila v sosednjem šatoru, ker sta se bala očeta. Čirikli je zagnala Omarju kožuh. Fant je ihtel tiho in božal medveda. Efendi se je pomiril in zopet legel pod gaber.

Razburjeni Omar dolgo ni mogel zaspati. Mesec je obseval tihe šatore; njih okajeno platno je trepetalo v nočni sapi. Kakor nežne luči, brleče v vetru nad globokim morjem, so migljale zvezde v tajinstvenih daljavah na temnovišnjevem nebu. Skozi dolino je žuborel studenec, spodaj je močno šumela Bosna. Gori v pragozdu so skovikali majhni balkanski skovirji in lajali lisjaki.

„Čuj, Angar!“ je dejala zgovorna Čirikli.

„A, kaj! Zaspan sem.“

„Omar se ne bi nikdar prav pociganil.“

„Pusti me!“ je mrmral jamadar in obrnil glavo v znak, da se mu ne ljubi več poslušati.

„Zdaj sva sama —“

„Ali hočeš klepetati res vso noč? Vrag vzemi Omarja in še tebe!“

„No, no. Poslušaj me le še malo! Govorila bom o cekinih.“

Lakomen, kakor vsi cigani, je dvignil Angar glavo.

„Jutri, to se pravi, še danes prodamo dečka paši v Maglaju.

„Dečka! Dečka!“ je godrnjal jamadar. „In ako spozna tvoj paša, da je Omar deklica?“

„Pa naj si jo izgoji za svoj harem!“

Fran Milčinski:

Drobna druščina.

Moja žena je reva, ali jaz ji ne morem pomagati, jaz nimam časa. Podnevi sem priklenjen v pisarni, zvečer me pa natezajo po odborih. Saj bo društev kmalu več nego ljudi. Kamor stopiš — društvo! Rad bi kihnil: ne! Poprej se moraš vpisati v društvo za kihanje. Če se ne vpišeš, gorje ti! Hitro te naženo z izdajico in še pes te več ne povoha, če ima le količkaj naroden nos.

Jaz nimam časa!

Žena je reva, vem, da je reva. Saj nič ne reče: čast ji in slava! Ali na očeh ji poznam, da se dolgočasi, jaz pa ji ne morem delati druščine, ko nimam nič časa in se mi dostikrat tako mudi, da se umivam, večerjam in se preoblačim vse hkratu in sem zadnjič v hitrici zamenjal za ta opravila pripravljene predmete, kar je bilo v veliko kvar želodcu in obleki.

Jaz nimam časa. Saj se mi smili žena, pa ji ne morem pomagati. Naj se pač sama ozre po kaki druščini, da ji ne bo čas predolg. Kaj pa druge!

Poznal sem staro ženico, ta se je izborno imela s svojo stensko uro. Ura je bila od visoke starosti že malo otročja, drugače pa zlata duša in sta se pomenkovali in smejali in se zabavali gotovo bolje, nego se jaz v odborovih sejah, ko se kregamo in nihče ne ve zakaj, niti tajnik ne, ki piše zapisnik.

„Ali hočeš stensko uro?“ sem vprašal ženo.

Žena, čast ji in slava, je odgovorila:

„Kakor hočeš. Da bo le tebi prav, pa bom zadovoljna.“

Prijazno me je pogledala in milo, z vlažnimi očmi. Dobra je in smili se mi. Ženska potrebuje druščine, posebno pa razgovora, drugače ji jezik usahne, kakor roža brez dežja.

Pa mi je še prišla v misel hišna gospodinja, ta ima za družbo kanarčka. Kadar prihajam plačat stanarino, pa vidim, kako živahno se ž njim pogovarja. Prav zanimivo. Človek bi mislil, da se s kanarčkom lahko govori karkoli, ali reč ni taka. Niti ni, da bi se dalo z vsakim kanarčkom enako se meniti. Kaj še! Naše gospodinje kanarček na pr. je premogar, ker natanko tako drobi, kakor v hišni veži premogar na piščalko. In okoli tega njegovega poklica se suče pomenek gospodinje s kanarčkom.

Kanarček: „Rrrriiii . . .“

Gospodinja: „Ali ga že zopet ponujaš? Kakega pa imaš, kaj? Trboveljskega ali karmeljskega? Pa da boš dal pošteno vago, ti rečem, v plombirani vreči, sicer koj pošljem po policaja. In da ne bo tako kamenit kakor zadnjič! Kaj pa dobiš zanj? Trpotec ali pereščak solate? Kaj, sladkorja bi rad? Tako? Moj Bog, kar oderi me — kako bomo shajali pri tej draginji. Moj mož pravi, da mu bo zelo hudo, če bo moral strankam zvišati najemnino, pa skoraj ne bo drugače...“

Zadnje besede seveda niso namenjene „premogarju“, nego meni.

„Žena,“ sem torej rekel, „ali hočeš kanarčka?“

Žena, čast ji in slava, je odgovorila: „Kakor hočeš! Da bo le tebi prav, pa bom zadovoljna.“

Nežna je in skromna in prav od srca bi ji rad ustregel, če bi vedel kako, da bi ji ne bilo tako pusto poleg mene, ko sam nimam nič časa.

Zdi se mi, da ji ni nič kaj do ure ali do kanarčka.

Kaj, ko bi ji omislil gramofon! Kadar si poželi človeškega glasu, sproži gramofon in si izbere, kar hoče z bogatega sporeda. Čim bolj premišljujem: gramofon utegne biti še najboljši nadomestek za živo družbo in vrhu tega ne prinese blata v sobo na škornjih in ni ga treba pitati s smodkami in konjakom. Izborno! Gramofon ji kupim, naj ima moja rêvica kaj veselja na tem svetu.

Poiskal sem jo, da ji razložim ta svoj namen. Ali bo gledala, gotovo bo zadovoljna. —

Sedela je v zadnji sobici za šivalnim strojem: pridna je, nikdar ni brez dela. Povesila je roki s šivanjem v naročje, rdeča je postala in čutil sem, da ji je sunkoma zastala sapa.

Kaj pa to pomeni! Ali se je prestrašila? Ali kaj skriva pred mano? Ta bi bila lepa! In čemu me gleda tako proseče in stiska šivanje v naročju? Kaj je bilo? Srajčko je imela v delu, mičkano srajčiko, komaj večjo kakor je moja ped. Šestindvajset let je stara moja žena, pa se ubožica neumna igra s srajčkami!

Storilo se mi je milo, saj jo imam rad, in šinilo mi je skozi možgane: Kaj ji bo mrtvi gramofon! Rajši ji kupiš prijaznega, živega otročiča — manjka se jih! — pa se bo lahko z njim igrala in pečala, kakor jo bo volja, in bo vsaj vedela, za koga ima srajčke.

Rekel sem ji to in naj zaradi stroškov nič ne skrbi: od srca rad jih žrtvujem; bom pa plačeval na obroke, če ne bo šlo drugače, da ji le ustrežem. In oklenila se me je okrog vratu, me poljubila in pričela ihteti in zdaj sem spoznal, da sem prav zadel, kajti če so ženske prav srečne, se gotovo hrenijo.

Naj se nikar ne joka, sem ji dejal, korajžna naj bo in dobre volje in o priliki naj se malo okoli ozre in si izbere po svojem srcu in okusu, kakor ve in zna; saj ve, da jaz nimam časa. Ti preklicani odbori! Snoči se mi je tako mudilo, da sem v hitrici pozabil kravato; natakar me je ves večer zijal, kakor pisano zver.

Izročil sem torej vso zadevo ženi, saj je preudarna. Skrivaj pa sem vendar tudi stopil v prodajalno in nakupil, kar je najbolj treba majhnemu otroku, da se čuti domačega pri hiši: vojaško kapico, puško na zamašek in bridko leseno sabljico. Prodajalka je bila videti izkušena ženska; rekla je, da je vajena takih stvari in mi je obesla še mal top, lesenega konjička za ježo in zraven dva biča, belega in črnega, potem kolo, skije, mal priročen konverzacijski leksikon — priložnostni nakup, je dejala — in pa lonček pristne ogrske pomade za brke.

No, in potem je prišel otročiček v hišo. Čisto majhen je bil, tako majhen, da se skoro ne da povedati. Žena je rekla, da je prav tako: takšen se lažje privadi hiši. To je res! — Jaz potem na dan s svojimi darili — še ženo so veselila, kar smejala se je v svoji postelji in ko se je nasmejala, mi je povedala, da je otročiček — deklica.

Ej, ej! Nerodno je, da se nisva zastran tega z ženo poprej natančno domenila. Toda kaj, ko nimam nič časa! Sicer pa se mi zdi, da mali konverzacijski leksikon, priložnostni nakup, tudi deklica lahko uporablja; druge stvari pa podarim kakemu društvu za srečolov, vem, da se jih ne bo branilo.

Poglavitna stvar je, da ima žena druščino in pomenek — tega pa zdaj ne pogreša, hvala Bogu! Nič ji ni več dolg čas. Neverjetno, koliko si imeta povedati ona in otročaj!

Zadnjič odbor zoper podraženje hermelinjih repkov ni bil sklepčen in sem prej prišel domov. Vrata so bila odprta in slišal sem ju, kako se pogovarjata.

Mamica — tako zdaj pravim ženi, ker vidim, da se ji dobro zdi — mamica je cmokala in ajala in vmes govorila.

„Ti moja tica, ti moja golobica, pridna si, strašansko si pridkana — kako lepo sklepaš ročici! Pravijo, da boš postala nuna, ker tako lepo sklepaš ročici in zavijaš očki. Ali boš nuna, ali boš res nunica? — Ali boš rajši subreta? Kaj? Teta pravi, da boš subreta, ker imaš tako močen glas in se znaš tako smešno pačiti. Kdo pa tako kremži svoj obrazek, ti grda punca ti! In nedostojno se tudi vedeš. Kdo se je že zopet razodel? Sram te bodi! Že vidim, gotovo boš subreta. — Ali pa boš študent, pravi atek. Študent boš, ker

toliko piješ, nikdar ti ni dosti, in nočni mir kališ tudi, kakor ga študentje, in razpraskana si tudi po vsem obrazku kakor študentje, ker si s svojimi ostrimi nohtki vedno orješ po ličkih; ali ti jih bom postrigla nohteke, ali ti jih naj odgrizem, kakor pravi stric. Le smej se, ti moj čudež sladki in mi povedkaj, kaj boš. Ali boš nunica, kaj, pobožna nunica? Ali boš subretka, navihana subretka, kaj? Ali pa boš študent, ki vso noč pije in kriči? — Ne bom, reci, ne bom, nunica, kaj ne, pa tudi subretka ne bom niti ne študent, kaj ne, da ne: čisto nekaj drugega bom, reci, nekaj čisto drugega bom in boljšega bom. Mamica bom, reci, pridna, skrbna mamica bom, reci, lepšega ni na svetu. Moja, moja, moja! Moja, moja, moja!"

In dete je brbljalo:

„Eze, eze — gogl, gogl, gogl — tata, tata — br br br — gik!"

Nič ne prikrivam, da čisto do dobra nisem razumel tega brbljanja; saj še tiskanih stvari vseh ne razumem, dokler jih ne razloži poklican kritik; kaj bi: vsak človek ne more biti literat, in ko nimam nič časa! Ali ta vtisk sem imel, da „gik!" pomenja vrhunec zemeljske zadovoljnosti.

Ig. Gruden:

Domotožje.

Skoz gaj zvenel je lahen klic,
kot bi šumele perotnice
v večer hitečih lastavic,
ko tone solnce za gorice.

Od njega ves zvenel je gaj,
od njega je srce zvenelo,
kot da čez zlatih strun smehljaj
bi dvoje belih rok hitelo.

In v noči slišal sem ga jaz
popotnik, ki skoz dalje roma,
in kot je tih njegov bil glas,
spoznal sem ga: bil je od doma.

Jos. Premk:

Krona v višavi.

(Dalje.)

Za Manico, ki je prinesla vina in sadja, je vstopila tudi gospodinja Cila v belem, zlikanem predpasniku.

„Oho,“ se je začudil župnik Andrej — „danes pa ni bil Klander varčen gospodar. I, seveda, kaj takega se ne zgodi vsak dan . . .“

Gospodinja Cila se je zadovoljno nasmejala in sedla na drugi konec mize poleg Manice.

„Torej petindvajset let ga ni bilo,“ je pričel župnik, ko sta Manica in Cila le molčali. „Saj ga ne boste več spoznali!“

„Kako neki,“ je pritrdila Cila in sedla poleg Manice. „Že takrat, ko je bil zadnjikrat doma, je bil ves drugačen kakor nekdaj, kaj šele sedaj, ko je gotovo bogat, da sam ne ve kako in gosposki, da se bo sramoval enemu izmed nas podati roko.“

A župnik Andrej je neverjetno skimal.

„Ne verujem,“ je dejal — „in tudi pismo ni pisano po tem. Sicer pa se mi zdi, da Dominik ni bil toliko častihlepen, temveč poln hrepenenja do različnih ved vsled nagona samega, kar je kazal že v zgodnjih letih. Gotovo da je s tem združena tudi čast in slava, a ljudje, ki hrepene samo za tem, delajo drugače, kakor je delal Dominik, ki je žrtvoval, kakor sklepam po tem zadnjem pismu, skoro vse življenje edino knjigi. Mogoče se motim, a da je hodil težavno pot, je gotovo, in čuditi se ni — če je truden . . .“

„Kdo bi si mislil,“ je skimala gospodinja Cila — „da bo hodil ta človek tako čudna pota.“

Župnik se je nekoliko zamislil in nato je dejal: „In takih Dominikov dandanes ni malo. Različni so, seveda, ki bi vztrajali tako dolgo kakor vaš, jih res ni veliko, ker polovica in tudi več jih omaga kmalu, in to je jasen dokaz, da bi bilo bolje, če bi ostali doma pri plugu. Poznam jih, ki stradajo ob eni sami kravici, sin pa moleduje v mestu za košček kruha in si ubija duševno in telesno zdravje. Ali bi ne bilo bolje, da bi ostal doma in pomagal, da se utrdi in poveča gospodarstvo. In tako prehaja vse v tuje roke, da otroci komaj vedo, kje so bili rojeni. Pa naj bi še bilo, ko bi našli v mestu in šolah zaželjeno srečo in zadovoljnost, pa jih je brezdomovincev na stotine, ki ne vedo, kam bi položili trudno glavo ali pa služijo bore krajcarje, ko so pustili doma krono in

cekine. To je rana našega naroda, ki ne ve, da je ped rodne grude večje vrednosti, nego seženj goljufive tujine. Lastne otroke pošiljajo v tujino, sami pa kličejo na pomoč pred tujci! Ne rečem, da mora ostati narod glup, dasi je najsrečnejši, ki ne zna razmišljati o ničemer in mu ne razjeda srca nikak dvom, a vsa ta izobrazba, ki jo je željna današnja mladež, je kakor strup . . . Zdravi in čili odhajajo, vračajo se pokvarjeni in mehkužni, da jih mora biti žalostna vsaka mati. Koliko je teh senc po naši domovini, koliko teh slabotnih, bolehavih jelk, ko bi bil lahko vsak izmed njih močan hrast. A če bi povedal to javno, kakor govorim vama, bi me križal svet in obsodil, da hočem pustiti narod v nevednosti in zmoti. Ali ni bolje verovati v zmoto in živeti mirno in zadovoljno, kakor živeti v večni negotovosti in nositi v srcu črva, ki gloda noč in dan . . . Saj popolne sreče ni nikjer in kdor upa vanjo je bedak: kako bi mogel uživati nepopolen človek popolno srečo? Toda pustimo to, hotel sem le reči, kako na napačni poti so vsi, ki pošiljajo iz mirnega doma svoje sinove in hčere med viharni svet, ko ne vedo, so li dovolj močni, da premagajo vse težave in zmote, ki jim prete v tujini. Še Dominik, ki je gotovo prišel visoko kakor malokdo, pravi, da je truden in je zaželel nazaj . . . Kaj šele oni, ki nimajo polovice njegove moči in vztrajnosti! In teh je toliko, da me obide žalost, če pomislim nanje."

Glasno, skoro razvneto je govoril župnik Andrej in Manica ga je poslušala s pritajenim dihom. Še nikoli ni slišala iz njegovih ust takih besed, niti na prižnici niti drugod. In ko je končal, se mu je hvaležno nasmehnila in pogledala sestro Cilo, ki je gledala malomarno v tla in menda ni razumela župnikovega govora.

„Težko je, težko," je dejala in pogledala postrani na Manico — „pa Dominik je vendar srečen: bogat je in učen, da si ne morem misliti kako, in Zlatopoljčani se mu bodo čudili, če se bo razgovarjal ž njimi."

Manica jo je pogledala izpod obrvi in tudi župnik Andrej se je ozrl nanjo začudeno.

„Niste me razumeli," je dejal in puhnil vijoličast oblak tobakovega dima. „Pa če se vrne, kakor upate, bom vesel z vami. Drag prijatelj mi je bil, dasi je bilo to že davno in nikoli bi si ne mislil, da se srečava tako pozno in na tako čudnih potih."

„In pravi, da je truden," je opomnila Manica in pogledala župnika Andreja.

„Da," je prikimal župnik. „Ljudje, ki so dosegli, kar so želeli, navadno ne sporočajo, da so trudni. Dominik pa je pisal, no, mogoče pomeni to kaj drugega, ker težko je slediti njegovim mislim: druga bega čez drugo, brez zveze brez cilja in edino, kar razumem v pismu, je hrepenenje za najvišjim in težka utrujenost, ki veje iz vse nejasnosti in jo priznava sam. Bogve, kakšna je bila pot njegovega življenja."

„Bogato se je moral oženiti, so dejali župnik, ki so bili pred vami in so brali njegova pisma," je opomnila gospodinja Cilka z važnim obrazom. „Bogato se je oženil in sam je bogat, kako ne bi živel zadovoljno? Reveži smo mi, ki se ubijamo s plugom in lopato; kdor služi denar z umom, je gospod in ni nikoli truden."

Župnik je srknil dvakrat iz rožnatega kozarca in je odkimal.

„Motite se, kakor se motijo vsi, ki mislijo tako. Naši predniki so živeli zadovoljneje, ker niso poznali te zmote, danes pa je narod kakor zbegana čreda brez pastirja, in išče vsekrižem poti k boljši bodočnosti. Toda vsako upanje na boljšo bodočnost je zaman, dokler se ne vrnejo in ne združijo z rodno grudo in rodnimi brati vsi, ki so odšli... Ker ravno ti, ki si domišljajo, da jih je obsijalo v svetu spoznanje in govore narodu o sreči in bodočnosti, so vzrok razkola in vse nezadovoljnosti. Kaj nam treba prerokov, katerih nauk je le v besedi, njih srca pa so daleč od vsega; kaj nam treba vseh različnih voditeljev in kričačev, ki so edini vzrok, da psuje brata brat za prazen nič! V dolino zlatopoljsko jih še ni bilo, a ni več daleč, ko se razgrne ta pogubni val tudi čez te poljane, tudi čez te ljudi, ki žive sedaj mirno in zadovoljno. Še v božje hrame se je zasejala ta ljulka, da pridigarji govore o stvareh, ki jih Krist ni nikoli priporočal. Vse je kupčija in mešetarjenje z rojaki, ki jih gonijo na semenj v sramotno prodajo tisti, ki so odšli, da se spopolnijo med svetom in so pozabili na rodno grudo. A ko doseže laž svoj vrhunec, narod propade, kakor jih je propadlo že toliko in podjarmijo ga in zasužnijo zdravi in čili. Take so moje misli že od nekdaj in ker nisem hotel služiti tem goljufnim malikom, sem romal od fare do fare in spoznal na tem romanju, da se ni čuditi, če je bil dvanajstletni Krist v svoji pravi ljubezni do naroda v jeruzalemskem templju modrejši od pismarjev in farizejev. Tu v dolini zlatopoljski pa živim zadovoljno, ker ga ni razen Dominika, ki bi odšel in se okužil v svetu, in sedaj se vrne tudi ta."

Pogledal je gospodinji Cili ostro v obraz in oči so se mu zasvetile ko dva plamena. Manica je strmela vanj in je čutila do njega še večje spoštovanje.

Takrat je župnik Andrej stisnil obrvi in se nagnil bliže k oknu.

„Če se ne motim," je dejal in se ozrl nazaj na Manico in gospodinjo Cilo — „se bliža doli med drevjem vaš koleselj."

Manica in Cila sta planili hkratu k oknu.

„Resnično, Jakob prihaja!" je vzkliknila Cila in odhitela na vežni prag.

Manica pa je stala pri oknu in obraz ji je bledel, da jo je župnik Andrej pogledal pozorno in skoro začudeno.

Po kolovozni poti je resnično tekla sem proti hiši Klandrova kobila in Jakob Klander je sedel na kozlu in pritrkaval z vajeti po njenem hrbtu narahlo kakor v zabavo. Dva velika kovčega sta bila privezana zadaj, a enega se je moral ogibati Klander na kozlu, v kolesliju pa je sedel starikav človek z naočniki in redko osivelo brado. Izpod ozkokrajnega klobuka so se mu usipali globoko na tilnik beli lasje in ves njegov obraz je bil pepelnato siv in suhljat. Zelo je bil podoben tržkemu notarju in Manica, ki je gledala vanj s širokorazprtimi očmi, se je obrnila proti župniku.

„Saj ne pride Dominik," je dejala. „Kaj neki hoče pri nas notar?"

Župnik pa je odkimal in ni odtegnil pogleda od osivelega prišleca na kolesliju.

„Podoben je notarju, pa ni," je zamrmral, a med tem se je voz že popolnoma približal in Jakob je skočil raz kozla.

„Dominik je, nikdo drugi," je dejal župnik in stopil iz sobe, ne meneč se za Manico, ki se je tresla kakor mrzlična in prišla počasi na vežni prag.

Gospodinja Cila je stala par korakov od vrat in je gledala Jakoba tako topo in brezizrazno, kakor da so ji zastale vse misli. Parkrat se je ozrla nanj, ki je sedel v vozu s sklonjeno glavo in ni hotela pristopiti bliže, pa ni vedela, ali bi storila prav ali ne, ker tudi Jakob se ni ozrl po njej in je samo prikimal župniku v pozdrav.

A sivolasec na vozu se ni ganil. Glava mu je klonila nizko na prsi, suhljati roki je držal sklonjeni v naročju in oči je imel polzatisnjene.

Takrat je hotel Jakob nekaj izpregovoriti, a ko mu je pogledal bliže v obraz, je začudeno razprl oči in se obrnil proti ženi in Manici ter položil prst na usta.

„Zaspal je," je dejal. „Tri dni in tri noči se je vozil, saj ni čudno."

Župnik Andrej je pristopil h koleslju in tudi Manica in Cila sta se približali.

„Moj Bog, to je on?“ je šepnila Cila in veliko začudenje je bilo na njenem obrazu.

Manica pa je stala ob vozu in ni umaknila pogleda od njegovega suhljatega obraza.

„Ali ga prebudim?“ je šepnil naposled Jakob obrnjen proti župniku.

Župnik je skomignil z rameni, a Manica je iztegnila roko, kakor da hoče braniti.

„Pustite ga, truden je!“

Tako so gledali vanj in vseh oči so bile resne in začudene, samo župnikov obraz se je smehljal in visoko čelo se mu je svetilo v zadovoljnih gubah. Gledal je gospodinjo Cilo, ki je skoro nezadovoljno zmigavala z ustnicami, opazoval Jakoba Klandra, ki ni bil več tako židane volje kakor zjutraj, in oči so se mu smejale še bolj... Vedel je, da so ga pričakovali v drugačni slavi in mogočnejšega, a sedaj je slonel pred njimi v koleslju tako neznaten, bled in postaran, da bi šli mimo njega, ko bi ga srečali na cesti, molče in brez vsake pozornosti.

Takrat je kobila potegnila sunkoma, da je Dominik omahnil nazaj in hipoma razprl oči. Pogledal je okrog sebe skoro preplašeno, a hip na to se je nasmehnil in se ozrl po zbranih.

„Doma smo,“ je zamrmral in stopil počasi na tla. Manica je videla, kako so se mu zašibila kolena in je stisnil ozke ustnice kakor v bolesti. Vzdrhtela je in gorko je začutila v očesu, najraje bi pristopila k njemu in mu podala roko v pomoč in oporo.

Najprvo je pristopil k njemu župnik Andrej in mu podal roko, v kateri se je suhljata Dominikova desnica popolnoma izgubila.

„Ave, amice! Ali se me še spominjaš?“

Dominik je stal ob njem in mu je segal komaj do rame; njegovo šibko, že nekoliko upognjeno telo je bilo popolnoma v župnikovi senci in bil je po obrazu starejši od njega za dvajset let.

Popravil si je naočnike in mu gledal dolgo krmežljavo in mežikaje v obraz. Naposled je skimal z glavo in je umaknil roko iz njegove desnice.

„Slabo se spominjaš, prijatelj,“ ga je opomnil župnik Andrej in ga potrepal po rami.

Dominik pa je samo majal z glavo in nekak top, brezizrazen nasmeh, ki je hotel biti menda uljuden in prijazen, je krožil na njegovih ustnicah.

„Ne spominjam se, žalibog," je odvrnil naposled in se zagledal zamišljeno v tla.

Šele ko mu je župnik Andrej povedal, kdaj v preteklosti sta se ločili njuni poti, mu je Dominik zopet podal roko in zadovoljno prikimal.

„Res je, res je," je dejal in mu gledal pazno v obraz. „Andrej si, da, prijatelja sva bila takrat, dobra prijatelja, seveda, davno je bilo to, davno . . . davno . . ." je zamrmral naposled bolj sam zase in se napotil v hišo, ne meneč se za druge, ki so čakali, kdaj se ozre tudi po njih.

Župnik Andrej je stopal počasi za njim in gledal v njegov suhljati tilnik, na katerem sta se napenjali dve zabrekli, debeli žili. Črnikasta suknja mu je segala skoro do peta in je visela na njem tako ohlapno in nerodno, kakor da ni umerjena njemu. Ko je stopal, se je upogibal kakor pod tovorom, in počasen in truden je bil njegov korak.

Na vežnem pragu pa se je nenadoma obrnil ter odšel nazaj k vozu.

„Ali si pripeljal vse?" je skrbno povprašal brata Jakoba, ki je stal še vedno ob koleslju. „Trije kovčegi so, trije — najpotrebnejših knjig, drugo še pride."

In ko se je prepričal, da so vsi trije kovčegi na koleslju, se je napotil mimo Cile in Manice, ne da bi ju pogledal.

„Kje ste pripravili zame?" se je obrnil v veži proti Jakobu, ki je hodil za njim tik župnika.

„V gornji sobici, kjer je svetlo in svež zrak. Vse nepotrebno smo odstranili, šivalni stroj in vse, kar je bilo enake ropotije. Zdaj je prostorno in zračno."

Pa Dominik ni poslušal zgovornega brata, stopil je po stopnicah navzgor in se ni ozrl po njih, ki so stali spodaj in se spogledovali.

„Pogledat je šel, če mu bo ugajalo," je menil Jakob Klander, obrnjen proti župniku Andreju, ki je gledal za njim malce začudeno. „Se že vrne," je dostavil in stopil v izbo.

Posedli so okrog mize in Jakob je pripovedoval na dolgo in široko, kako težko ga je spoznal na kolodvoru in da je izpregovoril ž njim komaj deset besedi. Ni mu povedal ne o ženi, ne o otrocih in bil je čemeren, da se ga ni upal vprašati ne po tem, ne onem . . .

Župnik in Cila sta ga poslušala pozorno, a Manica je gledala zamišljeno v tla, kakor da je ne zanima Jakobovo pripovedovanje.

„Postopi gor! Kaj neki dela tako dolgo,“ je dejal naposled ženi Cili. „Reci, da ga pričakujemo in da je gospod župnik tudi še tukaj.“

Žena je odšla, dasi nekako nerada, a se je kmalu vrnila.

„Na postelji leži in gleda v strop,“ je dejala. „In ko sem prišla, je zarenčal, naj ga ne motim!“

Jakob Klander jo je gledal debelo in nekaj časa ni odgovoril.

„Kaj hočemo, čudak je bil vedno, danes pa je še truden. Daj, prinesi, kar je pripravljenega,“ je velel ženi skoro jezno. „Zjutraj sem mislil, da bomo boljše volje,“ je dostavil mrmraje.

Takrat se je župnik ozrl v strop in z njim so se ozrli tudi drugi. Iz sobice nad stropom so se slišale Dominikove stopinje. Včasih je postal, a potem je hodil gorindol počasi in enakomerno . . .

(Dalje prihodnjič.)

Radivoj Peterlin-Petruška:

Sonet.

Pripeljal se v saneh je gozd božični,
zvené, drhté srebrni mu kraguljčki,
z nebes pa sneg kot biserni metuljčki
se siplje v praznični obleki lični,
da sprejme ga zaljubljena narava,
done nasproti mu zvonovi: „Slava!“

Pozdravljena, ti Božič rdečelični,
vsa v smehu, šumu, kakor polni uljčki,
blešče zobje, oči se ti: draguljčki
v opravi rožnih ust, črnin resničnih,
vsa praznična je tvoja polt snežena,
oddaleč mrzla, blizu tak ognjena.

A lepšega ni, kot v božični srepi mraz
poljubljati ognjenih dev obraz in stas.

Književna poročila.

Rocznik slawistyczny wydawany przez Jana Łosia, Kazimierza Nitscha i Jana Rozwadowskiego. T. III. Kraków. 1910. VIII+398 str. Cena 10 K. — T. IV. 1911. IV+346 str. Cena 8 K.

Krakovskega „Letnika slavističnega", katerega smo z veseljem pozdravili tudi v Lj. Zvonu (1910, str. 635—636), sta izšla III. in IV. knjiga, ki poročata o napredku slovanskega jezikoslovja v letih 1909 in 1910. Novo slavistično glasilo se je z veliko pohvalo sprejelo v slovanskih in neslovanskih strokovnjaških krogih. Njegovo ime sicer ni natančno, kajti v slavistiko spadata tudi književna zgodovina in narodopisje, ali to so neizmerno obširna polja in veseli smo zazdaj, da dobivamo takoj in kolikor mogoče popolna poročila o vsem, kar se je pisalo v kakem letu o slovanskih jezikih, že v teku prihodnjega. Sicer pa prinašajo bibliografijo o drugih strokah slovanske filologije in še o slovanski zgodovini, ki se na Ruskem tudi šteje v „slavjanověděnije", Izvěstija otdělenija russkago jazyka i slovesnosti peterburške akademije. Mimogrede omenim, da se ta bibliografija preveč drobi in da ni vselej zanesljiva in popolna, ali te pomanjkljivosti bi se pri takem zavodu, kakršen je ruska akademija, dale lahko odpraviti.

„Rocznik slawistyczny" prinaša od III. letnika tudi „samostalne razprave, dotikajoče se načelnih vprašanj slovanskega jezikoslovja". Taka omejitev je res potrebna in najbolj bi bili na svojem mestu tudi tukaj pregledi kakršen je Belićev (v III.) „Zum heutigen Stande der serbokroatischen Dialektologie", pisan s stališča novejše lingvistike in važen za Slovence še posebe zaradi nazorov o kajkavskem narečju na Hrvaškem in Ogrskem.

V „kritičnem delu" nahajamo iz peresa dobro izbranih strokovnjakov ocene takih del kakor Brugmannovega Grundriss der vergl. Gram. (Meillet v Parizu), Leskienovega Handbuch der altbulgarischen Sprache (Meillet) in Grammatik der altbulg. Sprache (Ščepkin v Moskvi), Bernekerjevega Slavisches etymologisches Wörterbuch (Vasmer v Peterburgu), Hujerjevega Slovanská deklinace jmenná, Brochove slovanske fonetike (Očerk fiziologii slavjanskoj rěči) za srbski jezik (Belić) itd. Želeti bi bilo, da se Brochovo delo oceni in dopolni tudi za slovenski jezik tako, kakor sta storila Belić in Łoś (za bolgarščino). Slovence častno zastopa dr. Anton Breznik z jedrnato oceno Paula Dielsa Studien zur slavischen Betonung (IV. 148—151).

Jako važno je posebno za sloveniste obširno poročilo (III. 177—203) prof. Oskarja Asbótha v Budapešti, ki je pri ogrski akademiji začel izdajati zbirko razprav o slovanskih narečjih na Ogrskem, o nje I. zvezku (l. 1909): A vashidegkúti szlovén nyelvjárás hangtana. Irta Pável Ágost. To je: Glasoslovje slovenskega narečja v Cankovi, napisal Avgust Pável. Knjiga bi res ostala slavistom neznana, ali zdaj jo na podlagi Asbóthove ocene lahko vsak študira tudi v podrobnostih. Dozdaj smo narečje ogrskih Slovencev poznali samo iz knjig, ki niso brez tujega vpliva, in iz mimogredočih dialektoloških opazovanj (n. pr. Oblakovih; zdaj pa prim. „Národno blágo vogr̀skij Slovèncov", ki ga je zapisal Št. Kühar v Bratoncih in izdal

prof. K. Štrekelj v Časopisu za zgodovino in narodopisje VII. 107 sl. in VIII. 47 sl.) Tukaj imamo pred seboj dober sistematičen opis vsaj glasoslovja narečja, ki se govori $^3/_4$ ure za Radgono in ima marsikaj skupnega s sosednimi štajerskimi narečji, za katera služi Asbóthu kot primer od Fr. Ilešiča v Archivu f. slav. Phil. XXI., XXII. in XXVI. opisano narečje pri Sv. Jurju na Ščavnici. Asbóth lahko svojega učenca, ki sprva ni imel pri rokah niti Pleteršnikovega slovarja, v marsičem popravlja in dopolnjuje, n. pr. je razložil (str. 199—200) oblike učenicke, vucke itd. za učeniki, volki, ki so Miklošiču, R. Brandtu, Škrabcu in Oblaku delale toliko preglavic. V posebni razpravi (gl. poročilo T. Ostojića v istem Roczniku III. str. 328), izdani od ogrske akademije, je Asbóth pokazal, da *j* pri ogrskih Slovencih in tudi pri sosednih Madžarih (tako Slovenci govorijo in tako se torej tudi piše!) prehaja v *gy* (dj, đ), ki se je po nezvenečih soglasnikih razvil v *ty* (ť), ta pa tudi v drugih slovenskih narečjih v *k*, torej n. pr.: vucje (volki), vucťe, vucke. To je jasna razlaga in se je res mogla „schon beinahe mit Händen greifen", ali našim filologom niso bile dovolj znane dotične slovenske in madžarske dialektološke posebnosti. Vse to pa nam kaže, da moramo tudi na Slovenskem imeti znanstvenike, ki bi sledili za madžarskimi spisi o našem jeziku, književnosti in zgodovini in bi nam tudi v domačih glasilih o tem poročali; pri Srbih in Hrvatih skrbi za to navadno Letopis Matice Srpske v Novem Sadu.

Ene razlage gradiva svojega učenca pa Asbóth ni pogodil. Našel je (str. 196 do 197) pri naših Prekmurcih prefiks *vi-* za *vy-*, katerega nahajamo namesto *iz-* pri severnih Slovanih in deloma tudi v staroslovenskih spomenikih, pri nas pa ostanke tudi v zahodnih narečjih in še pri čakavcih; na Ogrskem se bojda glasi *vö*, na pr. vö'kòpajo. vö'dati, vö'gnào. Ako bi se mogle te in druge besede res tako tolmačiti, imeli bi pred seboj neizmerno važen pojav: privrženci „panonske hipoteze", t. j. da je domovino staroslovenščine iskati v Panoniji, bi imeli v takem vy- nov dokaz, drugi jezikoslovci bi mogli videti v njem vzhodni most, ki vodi k češčini-slovaščini. Vondrák bi ga lahko rabil v potrdilo, da so brižinski spomeniki nastali na Ogrskem, ali za slovacizme v njih bi se izgubil lep dokaz. Vendar vsega tega ne bo in nè more biti, kajti ta ogrskoslovenski *vö* je naš prosti *vun* (ali *ven*). Čudim se, da se Asbóthu niso zazdeli sumljivi taki pleonazmi: *vöz*dubläna (= vun izdolbljena) kopanja ausgehöhlter Trog, to najlepše si vö'zébro (vun izbral) du hast das Schönste ausgewählt, in še posebe ta-le pleonastični germanizem: *vö* se *z*gúčati sich ausreden. Tudi v Küzmičevem Novem zakonu nahajamo na vsaki strani več takih *vö*: teda je vö šao k njemi Mat. III., 5, meče vö vragé IX. 34, ka ste vö šli glédat vu püščavo XI. 7, tudi pleonastične: nika nej tak skritoga, štero bi se *vö* nej *naz*vestilo: i skrovnoga, štero bi se *vö* ne *z*vedilo Mat. X., 26. Primerjajmo pa še pri Küzmiči take nestvore: gori stanovši Mat. II., 14, 21, stani gori (stehe auf) 20, *doli* (!) *za*pri dveri tvoje VI. 6, in v govoru Slovenskih goric podobne: gor odpri in še celo gor ofni (öffne!), ali pa *kcoj* iti = dazu gehen, einrücken, torej mešanica iz slovenskega *k* in nemškega *zu*. Po takem imamo pred seboj najhujše sintaktične germanizme, katerih mrgoli po Slovenskem in ki so prešli tudi k hrvaškim kajkavcem. Na ta način so se namesto s pravilnimi prefiksi sestavljenih glagolov neizmerno razširili razni glagoli z adverbiji, kakor *vun, ven,* katerih je še danes preveč tudi v naši pisavi. Ta razlaga velja za vse Asbóthove primere, izjemo dela bržkone samo vümeti (Spreu). Ker je celo vprašanje iz mnogih ozirov zanimivo, izpregovorim pri priliki drugod o takih pojavih.

Posebno važna pa je v III. In IV. delu bibliografija vseh (seveda kolikor je to mogoče) jezikoslovnih spisov za l. 1909 in 1910, ki prinaša navadno tudi vsebino dotične knjige ali članka ali recenzije in večkrat tudi njih kratko oceno. O slovenskem jeziku poroča v III. in IV. letniku večinoma dr. J. Šlebinger. Za naše razmere se je nabralo še precej člankov iz Carniole, Časopisa za zgodovino in narodopisje, Dom in Sveta, Izvestij muzejskega društva za Kranjsko, Ljublj. Zvona, Naših Zapiskov in Zbornika Slov. Matice. Že Slovencu je prijetno, da ima vse zbrano, kar se piše v kakem letu o našem jeziku, še bolj pa tujim strokovnjakom, katerim bi brez take bibliografije ostal neznan marsikateri naš drobiž, ki pa je lahko večkrat prav koristen. Kaj pa še je le vreden podoben pregled o vseh slovanskih jezikih! Treba je samo, da indeks stvari in besed izide v vsakem letniku (tokrat v IV. tudi za III.); besedni indeks bi mogel biti bolj obširen in dobro došel bi tudi indeks pisateljskih imen.

Brez „Rocznika slawistycznega“ ne bi smela biti nobena knjižnica, ki se ozira na slavistiko. Njega cena je razmerno prav nizka, dijaki in zavodi, ki jim služijo, pa ga še dobivajo za polovico. *M. Murko.*

Silvin Sardenko, Mati svetega veselja. Skrivnost vstajenja v petih dramatskih slikah. V Ljubljani 1912. Založila Katoliška bukvarna. 8°. 64 str.

Religijam se ima zahvaliti pesništvo za marsikak žlahten cvet poezije. V religijah snuje in živi duša ljudstev in vekov. Kako je s slovensko religijoznostjo? Ali je preveč rimsko-katoliška, premalo naša, premalo asimilirana, da ima v naši kulturi in poeziji tako malo mesta? Do Silvina Sardenka nismo imeli nobenega religijoznega pesnika, ki bi zaslužil to ime.

Z brezbarvno občeslovensko ima Sardenkova živa, globoka, individualna religijoznost prav malo skupnega. Slovenska vernost je vobče nekam grčasta, oglata, bojevita, skoro bi rekel: prisiljena. Zato mi je razumljivo, da ne vedo ceniti Sardenkove poezije včasih niti ljudje, ki se borijo za takozvano „katoliško umetnost.“

V „Materi svetega veselja“ se vrača pesnik k priljubljenemu predmetu Marija, ki mu je navdahnil izža „Mladega jutra“ že toliko nežnih akordov. Začetnim verzom rahločutnega lemenatarja je sledila pred nekaj leti pesnitev „Mater dolorosa“ in za „Romo“ letos „Mati svetega veselja“. Prej nekam jokava mehkoba je dozorela v tej pesnitvi v nežno možatost, ki se kaže tudi v obliki: preprosta, učinkovita preciznost, ki zna posvetiti s par besedami v bogato bol lepih ženskih duš. Marija ob grobu meditira:

> Moj Bog in Sin in vse — v gomili.
> Moj novi sin (Janez) — pa tam odhaja:
> Srce za prvim sinom sili,
> za drugim volja mi veleva.
> A duša sred obeh sameva. Str. 10.

„Mati svetega veselja“ je namenjena odrom. Poznam občinstvo, ki ga ima pesnik pri nas za take reči na razpolago. Ker ne morem verjeti, da ga skomina učinkovati s tako nežno stvarico v zmislu srednjeveških misterijev, sem prepričan, da bi se pesnik moral čutiti globoko užaljenega, ko bi ga o njegovih dramatskih uspehih informiral kak pohleven incognito sredi občinstva mesto notic v političnih listih. In potem — kje premore Slovenija tako minucijozno izbrušeno režijo, da bi užitek odgovarjal pesnikovim intencijam? *Pastûškin.*

Jakoba Alešovca izbrani spisi. Drugi, popravljeni natis. Priredil Jožef Volc. 6. zvezek: Ne v Ameriko! Založila Katoliška bukvarna. V Ljubljani 1912. 8⁰. 240 str. 1 K 50 v, vez. 2 K 40 v.

Zakaj se izseljujejo ti ljudje? To bi nam Alešovec težko povedal. Če čita Jerman, ki je baje videl par latinskih šol, knjige o Ameriki in se prikrade med tekst celo beseda — davek, ne bo s tem še nihče prepričan, nasprotno bi rekel kak nehvaležen bralec celo: „Kaprica!" Mi sicer verjamemo v nujnost izseljevanja in obenem v popolno nezmožnost pisateljevo glede motivacije. In potem prizori, kaka neverjetna, včasi smešna dejanja, osebe spreminjajo pod Alešovčevimi prsti značaje kot kameleon barve! Tako bi se dalo jeremijaditi dalje brez konca — in rezultata! Kaj je vzrok fiasku, ni težko uganiti. Poleg tega, da ni bil pisatelj umetnik in mu je bil neznan vsak zmisel za koncepcijo, je bil tudi njegov znanstven in neznanstven aparat, s katerim se je lotil dela, silno enostaven. Najprimitivnejši pojmi iz geografije, nekaj prečitanih „indijanaric" — to je bilo vse, če izvzamemo didaktične in moralizujoče sposobnosti.

Knjiga je bila in je namenjena preprostemu ljudstvu, ki je ne bo devalo pod kritičen mikroskop. Vendar je vprašanje, če bo dosegla svoj namen. Prvič veje iz knjige precej konservativnosti — včasi kitajske, ki dela ljudstvo nezaupljivo proti vsemu, kar nima izrazito rovtarskega akcenta in ubija vsako podjetnost, drugič je izseljevanje plod razmer in se bo dalo težko kaj opraviti z ideologijami.

Joso Jurkovič.

Bogdan Popović, Antologija novije srpske lirike. Izdala Matica Hrvatska. U Zagrebu. 1911. 8⁰. XX + 211 str.

Dobe se ljudje, zlasti med avtorji, ki imajo v naprej nepovoljno sodbo o vsakršnih antologijah. Poleg drugih so se branili priti v tak cvetličnjak Máchar, Rilke, George. Seveda se je našel opravljivec, ki je črhnil tvegano podmeno, da se je to zgodilo iz lukrativne tenkočutnosti. Bodisi temu kakorkoli, g. Popović zastopa v svojem predgovoru mnenje, da „pred najstrožom kritikom, samo antologije daju čitaocu dobro pesništvo", zakaj „pravo reći, i nema dobrih pesnika, no samo dobrih pesama". S tega zrelišča je umljivo, da zameta vsak akcesorij iz umetnikove osebnosti, iz njegovega življenja, ki bi nam utegnil povečati užitek ob njegovih umotvorih; na ta način motrimo predložene stvari sub specie æternitatis. Urednik pričujočega srbskega cvetja se je držal vseskozi — kakor obširno razpravlja o tem — najbolj umestnega, estetskega merila. To se pravi po njegovem: pesma mora imati emocije, mora biti jasna i mora biti cela lepa. Kakor so očividno upravičeni ti razlogi, bi vendar pristavil k drugi točki primer iz francoske poetike: če si hotel doseči rekord in si prečital četvero zvezkov R. Ghila, si ob koncu vedel istotoliko ko v začetku. Ali vzemite mnogo poveličevanega Mallarméja, čigar poedinemu sonetu je napisal prijatelj Wyzéwa dokaj obsežno brošuro za tolmač! Ne upam si torej obsojati nadaljnih Popovićevih besed: pri svakoj estetičkoj oceni treba imati na umu, da ona naučno i objektivno samo toliko vredi, koliko možete, da je obrazložite sebi i drugima.

V zbirki se nahajajo povečini zgolj čustvene, lirične pesmi, le nekaj se jih približuje pripovednemu žanru; a priznati moram, da štejejo zadnje skoro med najbolj izrazite bisere v celem nizu stopetinšestdesetih pesmi te Antologije (izvoljenih po ponovnem čitanju izmed kakih 8000 pesmi od petdeset pesnikov!). Spominjam samo na odlomek „Đački rastanak", poln intimne poezije in ritmičnih efektov; ali „Spomen na Ruvarca", ki po vsem svojem značaju sodi že bolj v drugo

skupino; potem „Korintsko hetero“, v polnozvočnih, plastičnih ritmih opevano žalo-igro v miniaturi. Mogel bi podčrtati še „Zimsko idilo“, ne vštevši ostalih sorodnih kabinetnih kosov.

G. Popović, ki ne kaže nikake predilekcije za nobeno strujo in čigar eklekticizmu ne godi prenapredna verzifikacija, je vtisnil celi knjigi nekako enoten pečat, vendar vsled tega ni trpela raznoličnost niti najmanjše krivice. Vso snov je razcepil na tri oddelke, od katerih obsega prvi l. 1840—80. Kraj Njegoševe ponarodnele „Onamo, 'namo“ srečamo Radičevićeve polnarodne popevke, vsebujoče dušo zdravega prirodnega človeka, ki ostane vesel in veder,

Dok se poje, đok se vince pije,
Dok se kolo oko svirca vije,
Dokle srce za srcem uzdiše . . .

in ki s smehom na mladeniških ustnah veli: Danas ima, a sutra nas nema. Brez posebne globine izraža svoje misli, toda v melodičnem jeziku; brez akcentuirane individualnosti, toda je zato glasitelj kolektivnih želj mladine. Poleg obveznega vina in ljubezenske strasti zazveni pri Gj. Jakšiću često trpka nota o bližnjem koncu, dočim Zmaj J. Jovanović obvlada širjo skalo motivov. Ugane ti gorje tuje sirote, navdušuje rojake za prosveto, vliva misli v sentencijozen kalup, peva lehkotne balade z iztočnim nadihom in je zmožen spesniti najdiskretnejšo podoknico:

Tiho noći
  Moje sunce spava;
Za glavom joj
  Od bisera grana,
A na grani
  K'o da nešto bruji —
Tu su pali
  Sićani slavuji:

Žice predu
  Iz svilenog glasa,
Otkali joj
  Duvak do pojasa,
Pokrili joj
  I lice i grudi,
Da se moje
  Sunce ne probudi.

Druga doba (do 1900) je že na zunaj obogatela za sujete iz narave. Pogostni naslovi so veče, suton, ponoć, proljeće itd., ki dajejo priliko bohotno razsipati barve ter zasledovati presenetljive analogije med ubranostjo naše psihe in prirodnega ambijenta. Ta generacija je ustvarila dosti blestečih bibelotov. Prim. „Sok“ od J. Dučića: lesk azura in lošč valov, žar iztoka in bajnost antičnega sveta, kakor jih je znal oživotvoriti edino Heredia, se vam porodi pred dušnim očesom ob čitanju podobnih stihov. Gosposka je taka poezija, in Dučić — eden najjačjih — jo je sam označil: Mirna kao mramor, hladna kao sena. Zdi se vam, da poslušate parnasovca Mendèsa: Pas de sanglots humains dans le chant des poètes!

Lepe ubranosti je vdihnil svojim kiticam A. Šantić, pa naj slika večerno občutje na otoku ali jutranje razpoloženje sred njiv, kadar sejalci stopajo umerjeno in

K'o razdrobljene zvezde, sve stiže
I pada sjeme iz žuljavih ruka.

V. Ilić neguje prevesno sanjarije in misel, ljubi težke in mračne predmete, kakor jih srečate pri severnih pisateljih; tudi klasičnega vpliva ne utaji. Med to družino se mora imenoma navesti tudi M. Rakić, mož izrazite individualnosti.

Najnovejša doba kaže lepe talente, toda ne vem, ali bodo imeli trajno ceno takile Ćurčinovi stihi:

Dodje t. zv. jesen,
T. j. stalo padati „žuto lišće“ itd.
Te skoro pod svakom granom
Po jedan pesnik;
Stoji, i vidi
Gde „mre“ priroda, i pogreb joj prati!

čeprav pri prvem branju zelo frapirajo. Gotovo pa take puščice precej pripomorejo, da se čimprej pokoplje oguljeni konvencijonalizem. Odzdaj se bo takole odkrivala ljubezen:

Moja je ljubav od ovoga sveta.
Da li sam ti peti, il' tek treći,
Mom osećaju to ne smeta;
Niti meni nisi prva, što ću kriti?
A i ko zna šta još može biti!

Kdor se navdušuje za transpozicijo v umetnosti, naj čita „Muzičke vizije“ od Sv. Stefanovića, ki drugje v panteističnem zanosu šepeče izvoljenki, „kako nema slasti većih od slastih stvaranja“ in ji hoče

U ime Večnog nevinost uzeti.

Temne perspektive v bodočnost nam odpira Pandurović; kaj bo z rodom, ki si nadeva tale kraljevski naziv

Mi,
po milosti božjoj, deca ovoga stoleća ...

ko pa je izžet in izžit, podjarmljen pod žezlo alkohola, ko ti junaki uživajo z ženskami le

K'o žalostni oci nemoguće dece.

Nekaj protileka nudi končna „Rodoljubiva pesma“, igrana ob krepkih strunah samozaupanja. *A. Debeljak.*

N. M. Petrovskij, Bibliografičeskij spisok trudovъ V. Kopitarja. Varšava 1912. Leks. 8°. 76 str.

Pred šestimi leti je izdal N. M. Petrovskij, profesor slavistike na kazanskem vseučilišču, obširno in temeljito monografijo o prvih letih Kopitarjevega znanstvenega delovanja. Od tedaj je objavil dva važna nova prispevka: v „Žurnalu Minist. narodnago prosvěščenija“ (1911) razpravlja o Kopitarju in Dobrovskega „Institutiones linguae slavicae dialecti veteris“, v varšavskem „Russk. Filolog. Věstniku“ pa je sestavil bibliografijo Kopitarjevih spisov. Od 1806—1844 jih ima zabeleženih — 192. Vsakemu spisu je dodal podrobne bibliografske podatke, kjer so bili prvič objavljeni, njih ponatise in pri anonimnih je pripisal dokaze, da so potekli izpod Kopitarjevega peresa. Hvale vredna temeljitost se zrcali iz tega dela. Pri „Patriotische Phantasien eines Slaven“ (št. 14, str. 10) naj se še pristavi ponatis v „Kopitarjevi spomenici“ str. 132—141. Pri tem članku bo treba citirati tudi znamenito študijo dr. Iv. Prijatelja: „Slovenščina pod Napoleonom“ v prvem letniku „Vede“, v kateri nam je odkril do zdaj neznane strani iz prvih let Kopitarjevega bivanja na Dunaju. Petrovskemu, ki pozna dobro vse slovenske vire, je prišla ta študija seveda prepozno do rok. — Želeti bi bilo, da bi dodal temu bibliografskemu pregledu še popoln indeks časopisov, pri katerih je Kopitar sodeloval, in po možnosti tudi strokovno kazalo. *J. Š.*

Glasba.

Novi akordi. Zbornik za vokalno in instrumentalno glasbo. Urejuje dr. Gojmir Krek, založništvo L. Schwentner. Ljubljana 1912. Let. X, štev. 5, 6.

Peta številka je posvečena Franu Gerbiću kot jubilarju, „ko se je dan 25. krat ponovil, odkar je nastopil svoje plodonosno delovanje v Ljubljani kot ravnatelj Glasbene Matice, kot pevovodja pevskega zbora Narodne čitalnice in kot kapelnik pri Dram. društvu", in uredništvo je dalo besedo slavljencu samemu. Priobčenih je osem slavljenčevih skladb iz raznih dob in različne umetniške vrednosti: Moški zbor „Zastava naša", mešana zbora „Četiri godišnje dobe" in „Klic pomladi", „Mazurka" za klavir, tri pesmi za en glas in klavir: „Nihče ne ve . . .", „Mrtva pomlad" in „Trubadurka"; „Ave Maria" nam kaže Gerbića kot cerkvenega glasbenika. – Iz bogate glasbene-književne priloge bodi omenjen dr. E. Krajanskega članek ob osemdesetletnici Iv. pl. Zajca in obširno Gerbićevo poročilo petdesetletnega jubileja pevskega društva „Hlahol" in stoletnega jubileja konservatorija v Pragi; A. Lajovic je ocenil V. Parme „Povodnega moža".

Šesta številka zaključuje prvo desetletje „Novih akordov". Saša Šantel ima fino izveden „Adagio" za klavir, p. H. Sattner samospev „Peča" s klavirjem; mešan zbor Janka Ravnika „Poljska pesem" kaže mnogo obetajoč talent, E. Adamičev samospev „Kot iz tihe, zabljene kapele" z originalnim spremljanjem je globoko zamišljena, resna skladba. Moška zbora „Japonski motiv" G. Dežele in „Spi že hrib in dol" Vik. Šmigovca bosta dobro došla našim boljšim pevskim društvom. — Neradi pogrešamo običajne priloge, ki nam je prinesla vsakokrat toliko zanimivega gradiva. Uredništvo „Novih akordov" piše: Stroški so ogromni, naročniki pa sramotno maloštevilni... Po najvestnejših in še tako nesebičnih preudarkih bo podjetje primorano, ustaviti izdajanje književne priloge, če se z novim letnikom ne poveča število naročnikov izdatno. *M.*

P. Hugolina Satnerja oratorij „Vnebovzetje blažene device Marije" je izvajala „Glasbena Matica" v Ljubljani z najsijajnejšim uspehom. Štirikrat je napolnilo to delo izredne umetniške vrednosti obširno dvorano „Uniona". Za lažje umevanje tega prvega slovenskega oratorija je napisal Stanko Premrl natančno vsebinsko in umetniško razlago, ki je bila dodana besedilu. Impozanten pevski zbor Glasbene Matice in orkester Slovenske Filharmonije sta bila pod vodstvom koncertnega vodje g. M. Hubada odlična interpreta skladatelja; tudi solisti so svoje vloge rešili prav dobro, med njimi posebno gospa P. Lovšetova kot Marija in g. J. Križaj, operni pevec slov. gledišča, v vlogi ženina in pripovedovalca. *M.*

„Veseli bratci." Koračnica. Po slovenskih narodnih napitnicah za moški zbor s spremljevanjem klavirja priredil Levoslav Pahor. Založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Ljubljani. Cena K 2·—

„En starček je živel" za bas solo in moški zbor z uvodnim zborom „En starček je bil, k' je vince rad pil" — za moški zbor s spremljevanjem klavirja priredil L. Pahor. Založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. Cena K 1·60.

Razni zapiski.

Naš narodni boj v nemškem slovstvu. Da nam prihaja nemštvo vedno bliže, to se ne čuti samo v politiki, ampak tudi v znanosti in literaturi. Nemška znanost, posebno germanistika in primerjajoča literatura, se vedno bolj bliža onim zanimivim „jezikovnim" mejam, kjer se stika dvoje literatur, kjer se dotikata dve bolj ali manj raznorodni kulturi. Za znanost, ki je domače livade spasla do golega, je to popolnoma umljivo; javnost se za take stike in dotike ne zanima toliko, dasi bo tukaj znanost, ki pripravlja medsebojno poznavanje, delala počasi za medsebojno umevanje in tako polagala temelj pravičnejši in realnejši politiki. Druga pa je v literaturi, ki je postala bolj ali manj glasnik današnjih političnih stremljenj ali pa išče novega življenja v hrupnih geslih, ki dirigirajo gosposko moralo modernih konkvistadorjev. Tako postaja ta literatura nekako merilo naziranj današnjih Nemcev, njena večja ali manjša priljubljenost pa je dovolj jasen znak, kako razširjeno je to mnenje. Dobro je, da se o tem poučimo in zato je potrebno paziti na tako literaturo in nje odzive.

V sredo našega narodnega boja je posegel Eduard Hoffer s svojo dramo „Brüder von Oesterreich", v kateri nastopajo trije bratje: učitelj, fanatičen Slovenec in navdušen „panslavist", poštni uradnik, omahljivec, ki koleba med dvema ekstremoma, bratom učiteljem in bratom, ki študira umetnost in je prepričan in navdušen Nemec. V celoti drama še ni izšla; odlomek je prinesla dunajska „Wage" (XIV, štev. 29.—30.). Toda že ta odlomek kaže jasno dovolj, kake pojme imajo Nemci o naših stremljenjih in o našem naziranju, celo oni Nemci, ki skušajo reševati take zamotane probleme. Koliko je tukaj še treba dela za našo znanost, koliko pojašnjevanja in pouka, to se bo videlo tedaj, ko bo drama v celoti izšla. — Da znanost še ni rodoljubna, dasi nosi rodoljubno masko in podžiga rodoljubne tirade in solzave jeremijade, to nam dokazuje Rudolf Hans Bartsch. Vse njegovo znanje o Slovencih in o njihovi preteklosti izvira iz lažne učenosti Žunkoviča, ki ga je v svojem članku „Tiroler Burgen" (Velhagen & Klasings Monatshefte, 1910) izrečno navedel za te stvari za svojega avtorja. Da gre precej Bartscheve slave na račun „nemškega poslanstva", ki ga pridiga proti Slovencem, to je lahko umljivo za vsakega, ki kolikor toliko pozna psiho alpskih politikov in njihovih glasil. Za nas Slovence je zanimiv in poučen odmev, ki se je Bartschu oglasil v — Rusiji. „Věstnik Evropy", tehtna revija, ki jo je treba upoštevati (urednik ji je po smrti Stasjuleviča znameniti M. M. Kovalevskij) je prinesel v avgustovi številki lanskega leta (str. 392—399) daljši članek o Bartschu, ki ga je napisal N. Viljk. Pisec podaja za uvod nekak pregled avstrijske nemške literature, v katerem pride od reformacije in jezuitov preko Grillparzerja, Grüna, Lenaua na Roseggerja in Anzengruberja, potem pa kar na Bartscha. V tem članku, ki nas zanima pred vsem zaradi tega, kar govori o Zemljariču in Slovencih, se pisec opira očividno na nemške kritike. „Graz" mu je mesto „gor, sadov i vinogradnikov", peripetija Zemljaričeva je opisana z znanimi Bartschevimi besedami, Zemljarič najde vse to, o čemer je sanjal in za čemer je hrepenel, „v Ljubljanach". Pri Nemcih se je vsega naučil, toda za Nemce je bil za vedno

izgubljen. Teh besed pa Viljk ne citira kot Bartschevih, ampak jih podaja kot svojo konkluzijo. Nato nadaljuje: „Prijateljsko razmerje do Slovanov se kaže skoro v vseh spisih Bartscha. Povsodi vidi sledove slovanstva. Kot zgodovinar se ne boji zatrditi, da so slovanska naselja — sol zemlje v Avstriji; od davna so tam, vsi drugi so — prišleci, pod pritiskom katerih se zdi, da gine trpé slovansko pleme. V žilah najbesnejših Germanov teče obilna slovanska kri, v njih bije goreče slovansko srce. Bije tudi v Bartschu, bije v vsaki besedi tega himna mladosti, življenja, idealov, ki ga je napisal v svojih „Dvěnadcati Štirijcach". Tu se čutita poštenje in resnica v vsaki besedi. Pred Bartschem ni menda nihče tako smelo in resnično karakteziral avstrijskih razmer". — Viljk je prezrl tisto vzvišeno ironijo, s katero reproducira Bartsch Zemljaričeve idealne besede in onemogle sanje, tisto ironijo kulturneža, ki dobrosrčno in z nasmeškom posluša hrepenjenje barbara, ki mu ne dela misli in skrbi, ampak ga celo (folkoristično in artistično) zanima. Ta ton je posebno jasen v „Elisabeth Kött", kjer vrholiči kulturno poslanstvo navdušene nemške igralke v tem, da nese nemško kulturo med slovanske barbare (z dramo, ki pa do danes še ni napisana!) — Ta ton je tako jasen, formula tako precizna in prozorna, da bi jo lahko spoznal tudi Viljk, a ker mu ni šla v njegovo karakteristiko Bartscha, jo je kratkomalo zamolčal.

Iz vsega tega izhaja, da bo Bartsch kmalu tudi v Rusiji „en vogue" in da bo menda že čez par let podjetna „Niva" svojim naročnikom k centom druge literature navrgla še „Polnoje sobranije sočinenij Rudolfa Hansa Bartscha". Naši pisci pa se še vedno ne bodo ogledali „od znotraj" (kakor Jerala), nekateri naši rodoljubi že vedno sanjali o „sveti matuški Rusiji".

Dr. Jož. A. Glonar.

Kratkij očerk istorii slavjanskich literatur i jazykov. Perevod s německago slušatel'nic vyssich ženskich kursov pod redakciej V. Poržezinskago i M. Speranskago. Moskva 1911. — V tem ruskem prevodu je izšel pregled slovanskih literatur iz Teubnerjeve „Kultur der Gegenwart" I. 9, kjer se nahaja M. Murka pregled južnoslovanskih literatur (gl. Lj. Zvon 1909, str. 184—186).

† Anton Globočnik pl. Sorodolski. V visoki starosti 87. let je 2. marca t. l. na Dunaju umrl vpokojeni c. kr. vladni svetnik Ant. Globočnik. Rodil se je l. 1825. v Železnikih, v Ljubljani ga je navdušil za narodno stvar L. Jeran, kot jurist na Dunaju je bil priča „pomladi narodov", in te svoje spomine je zapisal v zanimivem članku „K petdesetletnici slovenske narodne zavednosti" (Izvestja muz. društva 1898, VIII, str. 1—15). Služboval je kot pravniški praktikant pri mestni in deželni sodniji v Ljubljani, bil je okrajni sodnik v Stubici in okrajni predstojnik v Čakovcu. Ko se je Medjimurje državnopravno zopet priklopilo Ogrski (1861), je dobil odpustni dekret („Zgodovinski spominek iz Medjimurja" v Izvestjih VIII, str. 145—152); l. 1863. je prišel v Postojno, kjer je bil 1867 imenovan za okrajnega glavarja, kot vladni svetnik je bil 1885 premeščen v Ljubljano, l. 1890. je stopil v pokoj in dobil plemstvo. — Svoj prosti čas je posvetil znanstvenemu delu. Bavil se je z juridičnimi študijami, z zgodovino, numizmatiko, arheologijo. Muzejsko društvo za Kranjsko ga je imenovalo za svojega častnega člana in cesar mu je podelil zlato kolajno za umetnost in vedo. Važnejše Globočnikove razprave je zabeležil dr. Fr. Simonič v „Slovenski bibliografiji" (str. 127—130), marsikak članek je priobčil tudi v političnih listih, posebno v „Slovenskem Narodu". Neomahljivemu narodnemu delavcu časten spomin!

R. Z.

Vojeslav Molè:

Cvetna pot.

O glej, nevesta moja, glej nebesa:
iz barv so splela nad bregovi svet;
pod težkim cvetjem klonejo drevesa
in potok je šumenja ves prevzet.

In srce, srce! Tajnostna čudesa
razvila v njem so se v opojen cvet.
In ti, dekle! Ko vitka si cipresa,
ti sen, od mojih slednjih sanj objet.

In vse je kakor tisti divni dan:
beseda sama se ti v pesem zliva,
ko golobica v gnezdu tvoja dlan

v drhteči moji radostno počiva.
Vsa v cvetju pot se najina srebri
in polne so pomladi ti oči.

Rokoko.

Na gozdni loki zvoki vijoline:
zamišljen pol in pol smejoč duet.
Svilnati Gilsi, bele Kolombine
sred cvetja plešejo svoj menuet.

„Nocoj v srebrnem blesku mesečine,“
zašepetal ji v plesu je razgret,
„pokličejo te strune mandoline,
kjer v vrtu v noč jasni se breskvin cvet . . .“

„Nocoj —". In roka v roki je vzdrhtela,
pahljača je zakrila purpur lic
in svilna krila vsa so zašumela.

Na loki sred vonjave in cvetlic
mladost mladost je drugo razumela,
zasnulo dvoje src je sen pravljic.

Svetniki.

Kadar večer razplameni opale
v škrlatni kroni svojih lesketanj,
zbudi v portalu stare katedrale
svetnike trudne iz kamnitih sanj.

Budi jih zvon z molitvijo večerno,
trepečejo pod ritmiko glasov,
zro nepremično v daljo neizmerno,
v goreče himne skalnatih vrhov.

Zro kakor v sanjah dolga že stoletja;
žerjav nad njimi si vesla poti,
krog njih se zemlja preoblači v cvetja
in vedno več je slavcev sred noči.

A oni zro zamišljeno v skrivnosti,
ki tajnih jim imen ves svet ne ve,
kamnite lilije — simbol svetosti —
v nezemskih čudežnih dlaneh drže.

Predivna sije jim v očeh milina,
ugaša v mraku tajnostnih molčanj.
In tiho šepetajo: „Salve Regina . . ."
svetniki trudni iz kamnitih sanj.

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal **Rado Murnik.**

20.

Dolgo so spali cigani v tihi dolini.

Noč je bila meglena in jako hladna. Ko sta oživela oba tabora, je solnce že obsevalo smreke nad skalovjem, da so gorele v zlatozelenem ognju. Po travniku so frčale in cvrčale jesenske kobilice med onemoglimi cvetlicami, oparjenimi od morilne slane.

Po zajtrku je Angarjeva tolpa podrla šatore ter natovorila drogove, plahte pa drobnjavo na konje in osle. Matere so si oprtale svoje dojenčke, zavite v stare plenice in bisage; drobno in svetlo so lukali maliči izza materinih tilnikov. Z velikim vriščem in hrupom so se odhajalci poslovili od Namirjeve čete in se domenili, da počakajo rojake v Sarajevu.

Po jako slabi in ozki stezi so se pomikali počasi drug za drugim v hladni vlažni senci mirne goščave. Tuintam je priviralo solnce izza meglene koprene — in krasneje se je kazala bajnopisana prašuma umiraje, nego v plahem cvetju svatujoče pomladi.

Nekatere žene so jahale; majhni konji in osli so stopali s kratkimi, opreznimi koraki in venomer so zvonili njih zvonci. Preko steze je ležalo mnogo starih trohlih debel in delalo popotnikom dosti ovire. V nižavi se je pasla megla; kakor temni otoki so gledali gozdati vrhovi iz sivobelega morja. Enakomerno so grulile mnogoštevilne divje grlice, včasi pa se je oglasil rumenoglav detel in pobobnal po duplini.

Ko so dospeli v Maglaj, je moral medved Efendi takoj pokazati svojo umetnost. Od vseh koncev in krajev so vreli radovedni Maglajani skupaj; zlasti deca, mohamedanska in krščanska, so se gnetli za cigani in plaho občudovali zdaj strašnega medveda, zdaj njegovega malega vodnika Omarja. Obenem pa se je zbralo okoli gostov tudi sila mnogo glasnih psov, ki so izzivalno lajali na ciganska ščeneta in na medveda.

„Zapodite pse!“ so prosili cigani in pomagali odganjati nadležne živali.

„Pleši, pleši, medvede!“ je klical Omar s pojočim glasom in venomer gledal zverini v oči. Sonakaj je udarjal na tamburin.

Pokorno se je postavil Efendi na zadnje noge in prestopal v krogu. Včasi je tudi malce poskočil in proseče sklepal mogočni šapi pred glavo. Nekateri gledalci so se smejali kosmatemu umetniku, večini pa se je hudo smilil njegov šibki mladi krotilec, ki je moral opravljati tako nevarno službo.

„Ah, siromak mali — da plane zver nanj in ga raztrga! Zakaj ne vodi medveda oni črni lenuh?“

Grdo so gledali Angarja. Jamadar je sicer umikal pogled, vendar se ni dosti brigal za neprijazne opazke; po davišnji rakiji ga je mučila žeja in bolela glava. Od vseh strani so prinašali Omarju sadja in janjetine, mu tlačili darila za pas in v bisago. Pa tudi Sonakaj in Efendi sta žela obilo izpodbudnega priznanja in medved je veselo in kaj naglo pohrustal marsikatero sladko hruško.

Malone polovica ciganov se je poizgubila ob lesenih kočah. Moški so se ponujali za podkovače, živinozdravnike in poizkušali barantati s tovorno živino; ženske so prodajale posušena lisičja jetra kot izborno vraštvo zoper jetiko, lisičjo mast zoper ušesne bolezni in rdečkasto pijačo, ki vnema strastno ljubezen; vedeževale so le kristjanom, zakaj koran strogo prepoveduje prerokovanje; vsi pa so beračili in — gledali, kje bi se dalo kaj dobrega ukrasti.

Tako so se pomikali po krivih, ozkih uličicah med vrtovi do pokopališča in lične mošeje, krite s svinčenimi ploščami. Izza vseh ogalov so lajali neugnani psi. Kar je prihitel grdogled grajski sluga in se postavil neznano ošabno pred cigane.

„Poberite se!“ je kričal, kakor bi bil prvi gospod v Bosni. „Jusuf paša želi mir v Maglaju. Na polje!“

Poparjeni cigani so se takoj obrnili k brodu.

„Dobro, Čirikli!“ se je rogal jamadar Angar svoji ženi, ko sta bila daleč pred drugimi. „Lejte, lejte! Jusuf paša je komaj čakal, da ga oveseliš z Omarjem! Ha! Ubiti ali zaklati bomo morali tega otroka!“

„Neumno! Ti ga črtiš? Otroka?“

„Da bi te —! Nisi videla? Sonakaj, medved, vsi vlečejo z njim . . . Cigan sem in ne verjamem v čare, ki jih natvezujemo tepcem. Ali — skoro bi rekel, da je v tej deklici nekaj, nekaj — ne vem, kaj bi rekel. Zatorej —“

„Počakaj! Potrpi do Sarajeva!“

Brodnik se je usmilil ciganov in jih oddelkoma prepeljal preko široke in globoke Bosne na levi breg. Po podolgastem polju so se napotili proti Žepčam. Medveda sta vodila zdaj Omar, zdaj Sonakaj; prenočili so na brdu.

Krasnega, skoraj vročega popoldne so dospeli po globokih, mračnih tokavah dopod Vranduk, ključ do gorenje Bosne. Ob ostrem ovinku divje peneče se reke so zagledali na visoki planoti turško selo in ozek grad, ki je čepel kakor sokolje gnezdo na skali. Izza nazidnih zobov so preteče moleli stari topovi. Velika jata glasnih kavk je letala nad širokim okroglim stolpom.

Pod trdnjavo jih je došla četa jezdecev. Jarko so se v solnčnih žarkih svetile majhne okrogle tarče, sulice in krive sablje. Spredaj je nosil mlad konjenik drog s konjskim repom in s podkvijo, podobno polumesecu; to je kazalo, da se bliža paša.

„Osman paša!“ je šepetala Čirikli, ki je bila v Vranduku poizvedela že vse potrebno o grajskih razmerah. „Umaknite se! Na kolena!“

Cigani so pokleknili pred mogočnim gospodom, križali roke na prsih, se dotikali s čelom zemlje in poljubljali tla.

Osman paša, poveljnik trdnjave vranduške, je bil petdesetletnik srednje rasti, plečat, mišičnat. Brez napora je krotil nemirnega konja, ki se je bal medveda in se razburjen vzpenjal. V rjavih očeh mu je žarel skoraj še mladeniški ogenj rojenega bojevnika. Izredno močne obrvi, krepko zakrivljeni nos in strogo stisnjena usta so pričala, da je Osman paša odločen, naglovoljen mož. Ob visokem turbanu mu je nihalo čapljino pero, znak generalskega dostojanstva. Težka sablja ob boku, handžar in dvoje samokresov za širokim pasom, vse je bilo okrašeno z dragimi kameni in zlatom.

Plaho in radovedno je občudovdal Omar bogato oblečenega jezdeca in krasno osedlanega konja. Kadar pa se je ozrl na divjeglede turške konjenike paševega spremstva, sta mu zastajala sapa in srce. Čirikli je sunila Angarja s komolcem.

„Cvet hrabrosti, noga šahova!“ je izpregovoril jamadar kleče. „Revni hlapci te prosijo ponižno, da bi jim dal kaj vbogajme. Allah te oblagodari s svojo milostjo!“

„Lev v boju, modrijan v zboru!“ je dodala Čirikli, ki se ji je zdelo, da je povedal Angar premalo. „Meč pogina zadeni vsakega nasprotnika tvojega! Trava in plevel prerasi prage tvojim sovražnikom in nesnaga se jim usuj na glave! Tvoje junaštvo pa se bliskaj kakor jutranji žarki!“

„Dosti, dosti!“ je velel paša, ki je pozorno motril modrookega Omarja. „Ta dečko ni vaš?“ Govorečemu se je dvigala in spuščala dolga brada po prsih.

„Našli smo ga v gozdu,“ je odgovorila Čirikli.

„Lažeš, ciganka! Ukradli ste ga.“

„Čirikli govori zmeraj golo resnico.“

„Kakor vsi cigani.“

„Ah, kaj vse nam očitajo nerojaki: da vohunimo za Turke; da ubijamo in ropamo; da krademo tuje otroke, jih koljemo in jemo. Ah, nikomur ne skrivimo lasu. Kača mi ízpij oči, čarovnica mi razgrizi srce, zemlja izbruhni moje kosti, ako se lažem!“

„Pojdite za mano!“ je ukazal paša. „Samo vidva z dečkom!“

Osman paša je bil imel sina, malone tako velikega, kakor je bil Omar; umrl mu je lani. Poleg tega sina je imel dve hčeri; živeli sta s svojo materjo, njegovo prvo ženo, v Carigradu.

Prekanjena Čirikli je takoj uganila, da Omar ugaja paši. Cigana nista šla nič kaj rada v grad; bala sta se ga kakor ječe. Na dvorišču je Osman paša razjahal in oddal svojega konja. Mignil je ciganom in stopili so v pritlično, skoraj prazno sobo. Ob straneh so bile nizke široke klopi, tla so pokrivale pletenine od ličja. Pri zeleni peči je stala bakrena posoda z vodo.

„Koliko je star?“ je vprašal paša ciganko.

„Deset let,“ se je naglo zlagala Čirikli. „Zapustili so ga njegovi neusmiljeni starši daleč daleč v deželi gjaurov. Usmilila sem se napol sestradanega otroka. Odgojila sem ga v veri prerokovi. Naš Omar zna klanjati kakor pravi Turek.“

Sram je bilo Omarja razcapane obleke pred lepo oblečenim pašo. Zardel je in še ljubkejši je bil v svoji zadregi. Čirikli je mežikala in nemirno prestopala z noge na nogo.

„Ciganska vera, pasja vera,“ se je rogal Osman paša. „Med gjauri ste kristjani, med nami ste mohamedanci.“

„Omar, moli prvo suro iz korana!“ je velela ciganka, kakor ne bi bila slišala zaničljivih besedi visokega gospoda.

Dali so dečku vode, da si je umil roke in obraz; potem je molil fatiho, turški očenaš: „V imenu Boga preusmiljenega! Čast in slava Gospodu svetov, vseusmiljenemu, ki vlada na sodnji dan! Tebi hočemo služiti, tebe milo prositi: vodi nas po pravi poti, po poti onih, ki se radujejo tvoje milosti, in ne po poti onih, ki se gnevaš nad njimi, in ne po poti prevaranih!“

„Dajte mi dečka!“ je velel paša in poteptal Omarja prijazno po ozki rami.

„Omar govori, kakor bi pel,“ ga je hvalila Čirikli, da bi dobila več zanj. „Opanke zna rezati, plesti zna mreže in košare. Medveda vodi kakor izkušen mož. Dasi dete tujih staršev, mi je bil dražji od mojih oči. Ljubim ga zelo in ga negujem skrbneje nego rodnega sina. Plemeniti gospodine, pusti mi luč mojega življenja!“

„Pojdi, pojdi!“ jo je zavrnil paša in se namrdnil prezirljivo. „Koliko zahtevaš zanj?“

Čirikli se je zbala, da bi se mogočni gospod razjaril in vzel Omarja po sili. Ključila se je, potegnila z roko preko usten in vzdihnila.

„Reveži smo,“ je tarnal Angar. „Usmili se nas, presvetli gospod!“

Ko je videl Omar, kako ga prodajajo, se mu je storilo inako. Čutil je, da ti trenotki odločijo njegovo usodo. V svojem strahu ni vedel, kam bi pogledal in je nagnil zardelo glavo . . .

Paša je potegnil mošnjo izza pasa in jo zagnal pred ciganko. Čirikli jo je naglo pobrala in s svojimi krivimi prsti pohlepno otipavala srebrnike in zlate.

„Odslej ostaneš pri tem gospodu,“ je dejala Omarju prisiljeno prijazno. „Veseli se, godilo se ti bo dobro.“

Njen hinavski, zadovoljni obraz se je zdel paši še odurnejši.

Omar je bil izprva vesel, da mu ne bo treba več ostati pri zlobnem Angarju in hudi jamadarki. Kar pa se je domislil svojih ljubih tovarišev, ki se bo moral ločiti od njiju za zmeraj. Prebledel je, trepetal je kakor ujet ptiček.

„Daj nama še par cekinov, bogati gospod!“ je prosila Čirikli.

„Poberita se, ti in tvoj mož!“ je vzkipel paša. „Sicer se bodo zabavali z vama moji sluge!“

Tiho in naglo sta izginila cigana. Ko je bil Omar sam s tujim možem, je zajokal naglas.

„Ne boj se me, Omar!“ ga je tolažil paša in ga božal po temenu. „Odzdaj si ti moj sin, jaz pa sem tvoj oče!“

„Ah, moj medvedek!“ je ihtel Omar in gledal pašo skozi lase, mokre od solza. „Ah, moj Sonakaj! Niti roke mi ni podal. Nikoli več ju ne bom videl!“

„Potolaži se, sinko! Podarim ti krasnega konjička in lepo opravo. Sluga Ilmihal ti pokaže kopalnico, da se umiješ in preoblečeš. Pojdi z mano!“

Paša je zažvižgal. Prihitel je postaren, srepook janičar. Poznalo se mu je, da je konjenik; hodil je okorno, ker je bil vsled ježe raznožnik. Gledal je mrko in jezno. Za pasom je nosil kindžal, dolgo ravno bodalo.

Odvedel je Omarja v nizko, okroglo obokano kopalnico. Prinesel mu je pečenih sliv, medene pogače in obleko rajnega sina Osmanovega ter odšel.

Omar je zapahnil vrata, se naglo okopal in z velikim veseljem oblekel snažno, skoraj novo perilo in obleko: ohlapne rdeče hlače, dolg zelen kaftan s srebrnimi motvozi, višnjevosvilen pas.

„Ah, da ne pozabim svoje verižice in křižka!“ je vzdihnil razburjen. Dolgo se je moral mučiti, preden je pregrizel podlako svoje stare suknje in potegnil svoj edini zaklad na svetlo. Ker se mu ni bilo več bati ciganke, si je obesil verižico pod srajco okoli vratu. Glavo si je pokril z visoko kapo od črne janjčje kože. Vse mu je bilo precej prav, le rumeni čevlji so mu bili preveliki. Veselo se je gledal v ogledalu kristalnočiste vode in radostno zaploskal z rokami. In skokoma je tekel na dvorišče.

„Ej, poglejte našega malega janičarja!“ se je nasmehnil Osman paša na hodniku. „Pojdi, Omar, da ti pokažem tvojo mater!“

Odvedel ga je v haremlik. Plaho je stopal Omar z njim mimo dveh oboroženih stražnikov po škripavih lesenih stopnicah in dolgem ozkem hodniku v prvem nadstropju; bal se je druge zlobne Čirikli.

Paša je potrkal na vrata. Odprla so se tiho. Stara sužnja je prhnila mimo njiju in izginila ko senca. Stopila sta v prazno predsobo, kjer je bilo troje vrat. Pred srednjimi je stala dvajsetletna hanuma, paševa druga žena.

Omar jo je gledal z veselim začudenjem. Njeno mlado postavo je odevala gubasta tančica od rožnate svile, posuta z zlatimi zvezdicami. Skozi prozorno tkanino so belele in kipele polne prsi, roke in rame. Na gostih črnih laseh je kar gorela živordeča nizka čepica; od nje je v prepihu lahno plapolala pripeta belosvilena koprena. Velike črne oči so gledale otožno, z izrazom samotnega premišljevanja in tajnega žalovanja. Obla lica so bila nežnobleda, kakor mrtve rože, ki jih je zamorila rana slana.

„Draga Fatima, Allah nama je poslal sina!“ je izpregovoril Osman paša, ko so prišli skozi ozka vrata v precej veliko sobo. In povedal ji je, kako je dobil Omarja.

Zaradi gostih rešetk na oknih dečko izprva ni mogel razločevati vseh stvari v mračni sobi. Ko so se prilagodile oči polutemi,

je videl na stenah rdečkaste opone z vezenimi srebrnimi listi, na tleh pa debele pisane preproge. Med majhno pečjo in zidno omaro je stala nizka mizica. Ob stenah je videl široke klopi s krasnimi blazinami. Prijetno je dišalo po rožni vodi.

Zadovoljen je opazil paša, da motri hanuma dečka z radostnim zanimanjem.

„Omar, to je tvoja mati!“ je velel. „Ubogaj jo! — Fatima, skrbi mi za otroka, dokler ne dorase za vaje vojaka-junaka!“

„Pojdi k meni, ljubi deček!“ ga je pozdravila hanuma in ga poljubila. „Ljubila te bom kakor svojega pravega sina. Ali boš imel tudi ti mene rad?“

Omar je pogledal mlado prijazno gospo ves srečen — kakor v blaženih sanjah. Po ciganski navadi je naglo pokleknil in poljubil rob njenih širokih dolgih dimij nad safianovima šolničkoma. Fatima ga je dvignila in ga rahlo potegnila k sebi na minder.

„Ah, kako lepo je pri vas!“ je kliknil Omar. „In ti si vsa drugačna kakor huda Čirikli. Tako si dobra, kakor moja prava mamica! Imel te bom jako, jako rad. Včasi vidim v sanjah angela. Taka si ti!“

Prvikrat je videl Osman paša, da se je Fatima zasmejala veselo, prisrčno. Čutil je, da se mu budi in oglaša v srcu nekaj nežnega, nekaj milega. Ker se pa turškemu paši, poveljniku grozovitih janičarjev in drugih neusmiljenih divjakov, ne spodobi kazati ginjenost, je gromko pokašljal in odšel iz harema.

„Kje so te ugrabili cigani?“ je vprašala Fatima.

„Ne vem. Sonakaj mi je povedal, da sem doma daleč daleč tam v večerni deželi.“

Hanuma je šla k vratom gledat, če ni nikogar v predsobi.

„Ali si Hrvat?“ je šepetala, ko se je vrnila k dečku.

„Nemara sem Hrvat . . . kako bi vedel kaj takega?“

„Omar, pazi!“ je velela tiho. „Midva sva oba tujca v tej trdnjavi. Hrvatica sem. Osman paša je prihrumel s svojimi divjimi četami v našo deželo, uplenil mnogo kristjanov, tudi mene. Kadar boš večji, ti povem več; zdaj me še ne bi razumel.“

Njene oči so zastrmele, kakor bi gledale v daljavi strašne dogodke.

„Ali je paša tako hud?“ se je zbal Omar.

„Ubogaj ga! Strašen je, kadar se ljuti; sicer je dober človek. Nič se ne boj!“

Omar je težko dihal in včasi vprašujoče pogledal hanumo. Vzdihnil je globoko in nagnil glavo.

„Ljubi Omar, kajneda bi mi rad še nekaj povedal? Govori!“

Gladila ga je po licu in mu ljubo gledala v plahe oči.

Prvikrat po dolgem času ga je gladila zopet mehka ženska roka; prvikrat po dolgih letih je gledal v sočutne nežne oči, poslušal mile glase; prvikrat po dolgi dobi mučnega siromaštva je zopet dihal prijetno ozračje razkošja in bogastva. Mlada duša je čutila, da je našla plemenito zavetnico. Topilo se mu je srce in zaihtel je od blaženosti.

„Govori, Omarček! Zaupaj mi, ne boj se, da bi te izdala!“

Omar je zardel in povesil oči. Pokleknil je na minderju, se lahno oprl na njene rame in zašepetal Fatimi na uho:

„Deklica sem . . .“

„Ubogi otrok!“ se je začudila in prestrašila hanuma. Poljubila ga je, ga objela in vzela v naročje. „Ostati moraš Omar! Izgubljen si, ako spozna paša, da si dekle. Poslušaj me! . . .“

Skozi rešetke se je rumenilo in zlatilo zapadno nebo. Fatima hanuma je dajala Omarju nasvete, kakršne bi mogla dajati le rodna mati svoji pravi hčerki. In Omarju so rdela in gorela deviška lica ko večerni oblaki . . .

Dementij:

Iz „Morane“.

Boječe bo mimo šla tiha laž,
hrepenenje ljubečih dveh,
in takrat boš dala mi, kar imaš:
svojo srečo, mladost in greh.

In takrat bo truden tvoj smehljaj
in oko začudeno,
in nemo kanila solza, skrivaj,
bo na liljo ponujeno . . .

F. Golar:

Povest o hudem in silnem kovaču.

(Konec.)

Drugi dan je bil kovač že na vsezgodaj na delu. Tolklo je kladivo, razbeljeni lemeži so odskakovali in plesali po naklu, ki je trdo donelo in trmoglavo podstavljalo kovačevim udarom svoje čelo. Meh je sopel in škripal in puhal veter in sapo v žrjavico, da se je zaznavala kovačnica in je odsevalo naokoli, kakor bi hodila v vas jutranja zarja in bi stikala po kotih s svojimi rožnimi prsti.

Kovač je bil zopet sam doma in je varoval punčko. A danes je ni izpustil iz spomina in je dobro vedel, kaj mu je storiti, kadar se oglasi njen jok. Že dvakrat je oprezno pogledaval skozi mično srčasto okence v durih, in dozdaj se je še vse dobro izteklo. Punčka je ležala in spala pod rožno odejico, kakor jo je pustila stara kovačica, zato je imel kovač mirno vest in lahko srce, in je bil sam s seboj zadovoljen. A ker se le ni zbudila, ga je zaskrbelo, kaj je ž njo? Mogoče je pa danes v resnici uročena, in lačna je tudi, in zdaj je preslaba, da bi se zdramila iz hudih sanj, ki se ji motajo po glavici. Prijel se je kovač za lase in šel ves vznemirjen v izbo, kjer se je vstopil pred zibko.

Punčka se je v spanju smejala, gotovo je bila pri njej mati in jo je pestovala na mehkih rokah in kramljala ž njo sladko in veselo; ali pa sta trgali rože po rajskih gajih, in biserni smehi so se lovili s sapicami in žametnimi metulji. Zato se je zasmejal tudi kovač, zakrohotal se je iz vsega srca tako naglas in razposajeno, da se je Minica zbudila. Zasijala sta plava cveta njenih oči; na licih ni ugasnila zarja nebeških gajev, in še lepši smehljaj je igral na njenih ustnicah.

„Ali bodo vstali oni,“ se je pokratkočasil kovač in se sklonil nizko do zibke ter pritisnil svojo trdo, bodečo brado k njenemu obrazku. Za takšen izraz udanosti in naklonjenosti pa mala princezka ni imela dovolj smisla, zakopala je svoje prstke kovaču v lase in začela orati z nohtki po njegovih licih.

„Ojoj, ali tako! Naj vendar malo počakajo, da se vsaj nakosijo, preden začno vojsko.“ Kovač se je smejal, da so mu solze zalivale oči, in ni vzdignil glave, šele jezen krik, ki je vrisnil iz malih ust, ga je spravil pokoncu.

Izza železnega pokrova, ki je ležal pred pečjo, je prinesel lonček, v katerem se je grelo mleko, posadil je punčko na kolena, in njegova roka, otovorjena s cinasto, globoko žlico, je začela romati v lačna ustca. Hudo neroden je bil kovač pri tem delu, roka se mu je tresla in prelivala belo močo, da je prinesel po navadi samo pol žlice do rdečih duric, ki so se žejno in nestrpno odpirale in čakale, kdaj privesla od nekod tista črna pest s sladko pijačo. Dolgo, dolgo sta zajemala, in kovač je tudi vsakokrat široko zinil, kadar je žlica srečno prijadrala do svojega cilja, in je hlastnilo dete s smehom po njej. Mleko se je cedilo po kovačevih kolenih in kapljalo od otrokove bradice ter teklo po slinčku, privezanem okoli njegovega vratu, a črna roka je bila dobra in neutrudljiva, čeprav se je tresla, kakor bi ves dan lomila kamenje, in se je včasi hudo zmotila, ker je nesla v tista usta, ki so ji bila bližja. Lonček se je skoro spraznil, a žlica je še zmeraj hodila svojo pot, tja in nazaj, dokler ni Minica napravila vsemu kraj. Zacepetala je z nožico, in v trenotku je ležal na tleh v razvalinah lončeni grad.

„Na,“ je zmagoslavno vzkliknila, in razposajen smeh je zažvrgolel po izbi.

„Ojoj, punčka, kaj si storila,“ je karal kovač. „Spet nisva nekaj prav naredila.“

Razumno in modro se je pogovarjal z otrokom, ki je poskakoval v njegovem naročju ter svetlo gledal okoli.

„Še ena Minica bi morala priti k hiši, da bi te pestovala, a sedaj so jezni Polinova mati, ki jo imajo. Tista Minica je vse bolj pridna od naju in se nič ne joka in ne razsaja. — A zdaj moraš spet spančkati, grem v kovačnico, kjer je puh — puh.“

Postlal ji je v zibki, ali otrok je s krepkim kričanjem pravil, da mu ni prav, kar se pripravlja zanj. Ni bilo drugega, kakor da je vzdignil in prenesel zibko v kovačnico.

Zopet se je utrinjala zarja po kotih, gromelo je in zvenelo, in Minica je ploskala puhanju meha, zlatim iskram in bobnenju kladva.

Naslednji dan kovača ni trpelo v kovačnici, kjer je strmela vanj pusta tema, zakajene stene in rjasto železo. Nekaj bi bil rad videl, kar bi bilo rdeče in polno kot zrele češnje in živo in bistro in sladko, kar mora biti nekje, zakaj zdelo se mu je, da je že videl nekaj podobnega. Spomin na tisto veselo stvar ga je napolnil s hrepenenjem in nezadovoljnostjo, da ni vedel česa mu manjka.

„Ali te je Lenart srečal?“ ga je pozdravila stara kovačica, ko je stopil v izbo, dolgočasen in slabe volje. „Stari Jakopin pride

zvečer po motike, trikrat že je vpil nad menoj, naj te priganjam. Kaj te je pa prineslo v hišo?“

Kovač je sedel na klop k peči, oprl komolca ob kolena in se naslonil na dlani.

„Kaj me naj prinese v hišo? Ali ne smem priti? Kdo pa sme, ako ne jaz?“

„Saj res! Ti kar za peč zlezi, ako te boli delo, se bo že samo vse naredilo. Kaj bi se trudil!“

Kovač ni poslušal. Gledal je v zibko, kjer je spala Minica in dihala in sanjala tako pokojno in lahno, kakor bi jo zibali angelci.

„Ali si tisto verigo že popravil, ki ti jo je prinesla Polinka?“

„Zakaj bi jo že popravil?“

„Ali ti ni dala vedeti, da bi jo rada kmalu imela?

„Zakaj bi mi dala vedeti?“

Kovačica je izpod obrvi pogledala svojega sina.

„No, no, le tako delaj! Prav lepo si si nadrobil. Najprej jo pobiješ na tla, in zdaj namestu da bi se ji skusil prikupiti, pa takole delaš. Že imaš njeno deklino, kar misli si! Tisti Micin Janez, ki rudo koplje, tudi vozi za njo. In gotovo ni tak divjak, kakor si ti.“

Kovač je vstal, napravil korak, in njegova pest je zagromela po mizi. Izba se je stresla, in v zibki je zavekal otrok.

„Vidiš ga! Mene vdari, saj drugega tako nimam pričakovati od tebe. Vse pobij in še sebe povrhu!“

„Kaj govorite, ali sem že koga pobil?“

Kovač je sedel nazaj k peči, in zdaj je videl pred seboj tistega Janeza, bledega patrona, ki neki gleda za Minico, in na misel mu je prišlo rdeče bleščeče jabolko, po katerem leze slinast polž. Streslo ga je, in nič jeze ni čutil, samo nekaj grenkega je bilo v njem in žalostnega, kakor bi tista svetnica, ki je tako lepa kakor Minica, stopila iz oltarja.

„Nazaj, nazaj,“ je zavpil kovač in potisnil z roko predse. „Minica, ne hodi.“

Globoko je bil zatopljen in je videl natanko svetnico in je videl zlat žar okoli njenega obličja. In glej, zdaj je zajokala, in solza je zasijala in kanila Minici iz oči. Solza je polzela po licih in se utrnila kakor zvezda.

„Oj-oh, spre-joh,“ je vzdihnil kovač in se zgrabil za senca.

„Ali muhe preganjaš, ali kaj? In nekaj godrnjaš, da te je čudno slišati. Pojdi v kovačnico, tam te bo delo ozdravilo, ako si bolan.“

„Nič več, nikdar nikoli več! Dajte mi tistega Janeza, da se poskusim ž njim.“

„Ali nisi nekaj rekel? Ves si razmršen, kakor bi se z vetrom tepel, in tak si kot smrtno kosilo. Ali ti Polinova ne da miru?“

„Pustite me!“ Kovač je zarohnel in grdo pogledal mater.

Ves tisti dan je hodil brez glave okoli, in ponoči je v sanjah opravljal težka dela: Bilo mu je, kakor da prede oblake in vali brezdna in gore skozi šivanko.

„Oj-oh, sprejoh, ojoh, sprejoh! Kakšna čudna bolezen je to!“ Kovač je tiščal glavo v pesti in korakal težko in trdo po izbi.

„Nič me ne kolje in tudi trga me ne, samo vročina me sprehaja, in duši me nekaj v prsih. To menda ni krč, ako bi bil kakšen notranji prisad. — Torej bom res moral pod zemljo, in nihče ne pojde z menoj! Ojoh, sprejoh!“ Žalostne so bile kovačeve misli in smilil se je sam sebi, tako je bil zapuščen in reven.

„Punčka, Minica, očeta boš izgubila! Kdo te bo pestoval, kdo te bo zibal in oblačil?“ obstal je pred zibko, in glej, dete se mu je smejalo poredno in nagajivo. Dve plavi tenki lučki sta se bleščali pod snežnim čelom, in kakor dve rdeči rožici v mleku so bila njena lica.

„Ojoh, sprejoh, ojoh, sprejoh! To je očitna kazen božja za moje grehe. Nisem še slišal za takšno bolezen, in ne poznam zdravila. Oh, da bi me vsaj Polinkina Minica videla, predno umrjem, da bi vedela, kako trpim! In njena mati mi ni odpustila, in jaz pojdem s sovraštvom na oni svet.“

Še zmiraj je tiščal glavo v pesti in hodil od oken do vrat s težkimi koraki, da so se tresle šipe. In iz zibke ga je gledalo dvoje očesc, in tih smehljaj ga je spremljal.

„Ojoh, sprejoh! Več ni časa za pokoro! Predolgo sem odlašal in se obljubljal na božjo pot. Težko je, težko. Ampak kako je to, da se vseeno močnega počutim, in me obhajajo tako čudne želje! O Minica, zakaj ne smem k tebi, mogoče bi mi ti povedala kaj dobrega.“

Zmeraj hitreje je hodil kovač in bil je ves nemiren in ni ga več strpelo v izbi. Odprl je duri, hrumel v kovačnico, in meh je začel škripati in puhati. Takoj je imel zlato verigo v kleščah in na naklu. Vzel je kladvo, zamahnil in kamor je padel udar, je odnehal člen. Kakor bi hrustal železo, tako je šlo vse nadvoje. Sprevidel je kvaro svojega početja, zato je zalučil kladvo od sebe in stopil na prag. Nekaj ga je samo od sebe potisnilo skozi duri in zagnalo na

cesto, da je priletel kakor iz viška. Nič se ni pomišljal, ampak je začel teči; in preden se je zavedel, ali se povprašal, kod in kam, je bil že daleč zunaj vasi. Nenadoma se je ustavil in povesil glavo, zblaznjen in temen njegov pogled se je zagledal v tla.

„Kam naprej, kam?“

Glava bi šla nazaj, ali noge ji niso bile pokorne in so hotele dalje, kamor je želelo in hrepenelo srce, ki se je zaletavalo in butalo v prsih.

„V kovačnici gori ogenj, in punčka se je mogoče zbudila,“ je pomislil s strahom. Obrnil se je proti domu, predirjal cesto do vasi, ali tam se je zopet ustavil in šel s hrbtom naprej. Ni vedel, kdaj se je okrenil, in nehote začel znova bežati, bežati.

Naenkrat je bil pred hišico z rožami na oknih, skočil je brez sape na prag in se zmašil skozi ozke in nizke duri. Pred njim je stala jezna mati — njegove Minice.

„Tukajle sem, napravite z menoj, kar hočete.“ Kovač je sklonil glavo, in nič moči ni bilo v njem, ne volje, ne junaštva. Najrajši bi se bil stisnil v kot, da bi ga ne bilo videti, rad bi bil majhen in droban kakor palček, a ne velik in širok. Kam bi del te roke, kam bi pogledal?

Polinka je pokladala ravno polena v pečnico, ker je kuhala v kotlu lug za perilo, ko se je stemnilo v veži. Povzdignila je oči in zagledala kovača na vratih. Njene kalno-sive oči so oživele in urno, kakor mlada deklina se je zagnala v kot, kjer so slonele burklje, omelo in enake kuhinjske priprave.

„Zdaj te pa imam, cigan črni,“ je zavpila mati in vzela v roke pihalnik, s katerim je malo prej pihala v žrjavico. „Pokaj si pa prišel, ti kleščar dimasti? Ali bi me rad do dobrega potolkel, in ti še ni dosti, da si mi oni dan skoraj utrl pleča? Ampak ti bom že pokazala, le glej me božjastno kakor podlesk, ti pokora grešna!“

Polinka je planila proti kovaču in ga udarila s pihalnikom po čelu.

„Na, na, kače se bijejo po glavi, in ti si takšna strupena golazen. Pride k hiši potepeno kakor rokovnjač in čaka priložnosti, kdaj bi ti skočil za vrat! Na!“ Udarila ga je drugič, da se je kovaču pokazala kri nad obrvmi.

„Mati, le dajte me, saj sem zaslužil.“

A takrat so se odprle hišne duri, in Minica, prelepa deklica, je stopila na prag ter se vrgla med mater in kovača.

„Mati, ne njega, mene udarite, jaz sem kriva, on je nedolžen.“

Svetla rosa ji je zasijala v očeh, še bolj so zacvetela njena lica, in zaihtela je, zajokala naglas, ko je zagledala tenko rdečo sled, ki je tekla po kovačevih licih.

„Da si boš zapomnil za drugič, kako se dela s takim človekom, kakor si ti! O, ne boš me dobil več v svoje klešče, se bom že vedela ogibati tebe in tvoje bajte.“

„Mati, ne govorite tako, saj ni tak!“ je zaprosil nežen in mil glas.

„Kaj, sedaj se pa še ti poteguj zanj, v resnici je lepo od tebe. Iz pasjega repa je urezan, in čisto nič mu ni zaupati. Kdaj sem mu storila kaj hudega, samo dobro sem mu hotela, on je pa tak z menoj.“

„Le kregajte me, saj nisem drugega vreden.“

Manica je prijela kovača za roko in ga peljala v hišo.

„Moj ubogi Boštjan, ali te hudo boli? Naša mati so pa res takšni kakor huda ura. Kar zagrme in udarijo, potlej se pa kesajo in so koj dobri. Nič se ne boj, saj ne bo hudega. Čakaj, z vodo ti bom izprala senca in čelo, kar nagni se nad skledo, vidiš tako, saj se ti ne bo skoro nič poznalo.“

Kovač je ves drhtel, in srce se mu je hahljalo in igralo v prsih in čudne sladkosti so ga obhajale. Kako prijetno in mehko ga je božala in ščegetala drobna dekletova ročica, ki je brbljala in tipala po njegovi glavi in laseh! „Oh, oh, da bi me bili mati le še bolj udarili,“ je mislil, „bi imela Minica vsaj delj opravka z menoj.“

„Vidiš, Boštjan, takoj bo vse dobro. Samo malo se ti pozna, čakaj, to belo ruto ti zavežem okoli čela!“

Kovač ji je pogledal hvaležno v oči, v njih so sijali gorki žarki in se bleščali, da je kovaču skoro vzelo pogled in je moral zamižati. In mahoma so se sprožile njene ustnice, smehljajoč angel je zdrsnil preko njih in po licih, ki so se zdele kovaču take neizrekljive lepote, da bi jim zastonj iskal enakih po vsem svetu. Sedla sta za mizo in se gledala.

„Ali te hudo boli? Le potrpi malo, saj taka stvar hitro mine,“ je tolažila Minica, ki je mislila slišati, da je zdihnil kovač, in so se zasolzile njegove oči, in so mu šle ustnice na čuden smeh.

„Nič me ne boli, še prijazno mi dene.“ Kovaču je podrhteval glas od sreče, in rad bi, da bi ga bolelo. Zdelo se mu je, da bi

bile prijetne tiste bolečine pod Miničino rutico, ki je dišala po nageljnovih žebicah, in v njeni bližini.

Takrat so se odprle duri, in mati je prinesla na mizo skledo mlečne kaše in tri žlice in dala je vsakemu eno. Molče je sedla na stol in začela naglo zajemati. Njej je sledila Minica, in kovač je storil isto. Malodane je imel strah pred jezno materjo in skrivoma jo je pogledaval izpod čela. Tiho in urno so hodile žlice svojo pot, edino Minici se ni nič kaj odsedala jed. S šegavimi očmi je bliskala proti kovaču, ki še nikoli ni okusil tako slastne kaše in je jedel z očmi in usti. Samo to mu ni bilo prav, da mati nič ne govori. „Poprej je imela tako hiter jezik, kakor bi ga gnal narasel hudournik, zdaj pa ne zine ne bele ne črne. Saj niti ne vem, ako še zna prijazno govoriti,“ je mislil kovač, ki je imel velik sklep v svoji glavi. Pomeniti se je hotel z njo, ali kako bi opravil to stvar, ako mati ne pogleda ne na levo, ne na desno in se pogovarja samo z žlico, drugače pa molči, kakor bi imela jezik pristrižen. „Moram, pa moram,“ si je dajal poguma, in že je imel besedo na koncu jezika, a zopet mu je ušla nazaj v grlo.

„Bes te plentaj, le kako bi zadel v živo!“ Pogledal je Minico, ki je imela polna usta samega smeha in z glavo mu je pokimala, kakor da vidi njegove misli in ga hrabri k težkemu koraku.

„Mati,“ je planil in zakričal nenadoma kovač tako glasno, da je ženi od strahu padla žlica iz roke. „Ali bo res skočil nadme,“ je pomislila, ko pa je videla njegove dobre in prijazne oči, je vedela, da se ji ni bati ničesar.

„Mati, ali mi daste Minico?“

Polinka je samo pogledala kovača s hladnim in skoro prezirljivim pogledom, ne da bi mu odgovorila. Bila je kakor prej nema in gluha.

„Mati, jaz vas prašam, ali mi daste Minico, ali mi je ne daste!“

Deklici se je razlil čist in bister smeh iz ust, kakor bi zapela lastavica, a mati se je še enkrat in hudo temno ozrla na kovača.

„Kaj? Ali si ob pamet? Tebi naj dam deklino, da boš naju nabijal kar po vrsti. Danes mene, jutri njo!“

„Ojoj, mati! Jaz da bi udaril Minico! Prej si roko na naklu odbijem, kakor da bi njej prizadel kaj žalega. Le delal bom ves dan.“

„Vem, kako znaš delati! Od mene je že ne dobiš, to ti povem. Manj nesrečna bo, če jo kača z devetimi glavami piči, kakor da bi tebe za moža dobila.“

„Ako bi vedeli, kako jo imam rad, in kako mi je hudo, da je prišlo do tistega.“ Kovača je bilo sram, kadar se je spomnil, kako hrabro je vojsko vodil s staro materjo.

„Ti jo le rad imej, ampak Minica ne bo tvoja. Hvala Bogu, da sem te spoznala! Še v sanjah mi ne pride na misel, da bi jo dala takšnemu divjaku, ki samo gleda, kdaj bo lahko udaril.“

„Saj ni tak,“ je glasno pomislila Minica, ki je zdaj zabelela kakor sneg, zdaj bila rdeča in vroča.

„Poglej jo! Le zagovarjaj ga! Torej bi rada bila takšna zajokana nevesta, ki si nikoli ne more zbrisati solz iz oči. Zahvali Boga, da imaš mene, ki mislim namestu tebe.“

Minica je skrila obrazek v dlani in nejevoljno zmajala z glavo.

„Mati, jaz ne vstanem od mize, ako mi je ne obljubite!“ Kovač je našel izgubljeno srce, ker je vedel, da je Minica na njegovi strani.

„Bomo videli, ako boš vstal od mize, ali ne!“ Mati je hudo zagrozila, ali kovač ni izgubil poguma.

„Ne bom, pa ne bom! Minica mora biti moja! Bolan sem, ako je ne vidim, vse me boli tukaj notri, in tako mi je težko!“

„Je že prav tako, zakaj si pa takšen! Ali misliš, da ti bom dala Minico za deklo?“

„Nak, nak! Jaz bom delal, in ona bo le pestovala otročičke. Na vas še v mislih ne bom položil roke, mati!“

„Boštjan, nisi je vreden, in ne vem, ako bo kdaj tvoja, pregrdo si ravnal z menoj.“

„Joj-joj, po resnici mi je hudo! Mati, dajte se pregovoriti.“

„Zdaj že govoriš tako! O, le počakaj! Bomo videli, kako se boš obnašal!“

Kovaču se je začelo smejati srce.

„Mati, jaz ne grem iz hiše, ako mi precej ne obljubite Minice.“

Zdaj se je zaslišal vesel smeh za dekletovo roko, in med prsti so se svetila goreča lica.

„Boštjan, kakšen pa si! Ne dobiš je ne kar meni nič, tebi nič! Potlej bo pa jok v kovačnici!“

„Nikar tako ne govorite! Nikoli ne bo jokala Minica, poglejte, mati, na tehle rokah jo bom nosil.“

Veselje ni utihnilo in celo jezna mati je iskala smeha na svojih ustih in je skušala vse bolj prijazno gledati.

„Jaz grem kar k gospodu!“ je rekel kovač, ki mu je to dalo veliko srčnost. „Nikar ne recite, da ne smem! Slišite, kajne, da lahko grem?“

„I, kaj pa boš pri gospodu?“

„Naročil bom, naj narede poroko.“

„Zlomek,“ je zaklela mati, „saj niti ne veš, ako te mara Minica.“

In nato je dekle pogledalo kovača tako lepo, da je mati pri tisti priči vedela, kaj je z njeno hčerjo, in kako je kovač pri njej zapisan.

„Mati, recite, da smem iti. Recite, da je Minica moja! Jaz že grem!“

Vstal je od mize in niti utegnil ni, da bi se pokril.

„Vse bom povedal gospodu in naročil, da se mudi s poroko,“ je dejal med vratmi.

„Ha-ha-ha,“ je ploskala Minica, „hiti, hiti, Boštjan!“ Stala je pri odprtem oknu in gledala na cesto, kjer se je pokazal kovač, razoglav in s klobukom pod pazduho.

„Hiti, hiti. Boštjan!“

In obe sta se smejali, mati in hči, in se ozirali za kovačem, ki je tekel, tekel, tekel — — —

In zdaj odlagam pero. Kaj mi je začeti, siromaku, brez junaka! Zakaj hudega in silnega kovača ni več, sedaj je krotak kakor jagnje in pohleven kot ovčica. A kakšne stvari bi jaz še povedal o njem! Vsi bi se spogledavali! Povedal bi, kako je pridirjal na vrat, na nos k gospodu župniku, ki je bil blag in dober mož, in je ves začuden skočil s stola ob prikazni kovačevi. Razodel bi, kako se je vozil k poroki, in je bil tako zal in prazničen, kakor bi imel svet dan na sebi. Opisal bi, kako je zavriskal pred cerkvijo in rajal na ženitnini, kjer je prepival in prepeval, da nikoli tako. — Ali kako naj vam opiše moje zvesto pero vse te sprelepe stvari? Hudi in silni kovač se mi je izmuznil ter uskočil v ženski tabor in v sveti zakon, ki je po mnenju izkušenih mož zlata kletka, v katero silijo tisti, ki so zunaj, a tisti bi radi ven, ki so se vjeli. Bog usliši te in one!

Odlomek iz Krasińskega „Iridijona“.

Ob stoletnici pesnikovega rojstva prevel **Vojeslav Molè.**

Epilog.[1]

O misel moja, pretrajala si stoletja! Spanec te je zagrinjal v dneh Alarika in v dnevu velikega Atile, ni te obudil niti žvenket cesarske krone ob trdo čelo Karlovo niti Rienzi, ljudski tribun! In sveti gospodje Vatikana so šli mimo tebe drug za drugim kakor senca mimo sence. Danes pa vstaneš, o misel moja!

*

Danes je v rimski Kampanji vrelo solnce nad pustinjo in zahaja zdaj mračno nad peščenimi bregovi. Nad pelinom peskov, nad sitjem močvirij, nad samotnimi smrekami gorâ, nad cipresami dolin se že zibljejo sence. Večernica, boginja davnih ljudi, vzhaja žalostno in z njo pada tupatam solzna rosa. Samo še na morju igra v krvavih bleskih kipeča pena.

*

V vzduhu je vročina in molk — nobenega oblaka, nobenega poveva, globine pa so se zganile in zaječale s polnimi valovi, s purpurnimi prsmi proti nebu. On, ki stanuje v prepadu, on, ki je obetal, je stopil na vrtince valov in gnete s peto bolj črno od noči svoje sužnje.

Od njegove postave se širi blesk, kakor da bi zahajalo drugo solnce. Od njegovih ramen se zgrinja megla na daljne vode. Samoten stopa in kakor pred stoletji z nesmrtno starostjo na čelu.

*

Ko pa je dospel do kopnega, si je oddahnilo morje in v mraku so zasnuli izmučeni valovi. — Šel je dalje. — Samnitskim goram

[1] Za lažje razumevanje tega epiloga omenjam sledeče: Iridijon se je hotel maščevati za usodo svoje nesrečne domovine nad Rimom in ga upropastiti ter je temu maščevanju žrtvoval vse: ljubezen, srečo in celó svojo sestro Elsinoe, ki jo je čisto kakor lilijo prepustil razkošnežu Heliogabalu. Pesnik pa hoče pokazati, da maščevanje in sovraštvo ne privedeta do zmage; pade Heliogabal, a tudi Iridijon ne zmaga. Njegov vodnik Masinisa-Satan ostane triumfator, ki ga zaziblje v tisočleten spanec ter ga šele takrat (— v epilogu —) obudi, ko mu lahko pokaže padec Rima, a obenem po pogodbi tudi zahteva njegovo dušo. Tu pa zmaga ljubezen in usmiljenje, Masinisa se je zaman trudil za svoj plen — Iridijonovo dušo. Iridijon sam pa mora v novo življenje, „v zemljo mogil in križev“ čakat, da se prerodi v delu stoletij. *V. M.*

je ostavil svojo sled na vrhu in stopil navzdol k jezerskim bregovom. — Tam se je v sili njegovih čarov, o sin maščevanja! začelo buditi tvoje življenje.

*

Kača, ki je stražila ob tvojih nogah, je zatrepetala in je zaslutila vrnitev svojega gospoda. Povečala se je svetloba bledikastih luskin, — razvila je kolobarje in ž njih so se vsipale iskre na ležišče. Dvignila se je in čaka kakor goreča baklja, v njenih bleskih pa se jasnijo črne skale in razgorele tvoje poteze.

*

Takoj ti je tlel na čelu žarek čustvovanja kakor nočen ogenj nad grobom, od jaminih pragov pa te pozdravljajo z imenom slavnostni glasovi in vznašajo pesem tvojega življenja in vsakokrat, kadar prenehajo, vstaješ za eno silo več od mrtvih. In dana ti je sila let, kar jih je preteklo od hipa tvojega snu. In kakor zgodbo enega samega dne, si uzrl vse muke Rima in triumfe križa!

*

Vsi, vsi vro okoli tebe v ognjenih barvah in peketanje kopit in žvenket oklepov in brnenje zvonov in odmevi himen preletajo nad tabo, kakor so preleteli nad tvojim snom.

Mrtvi škofje gredo v dolgih vrstah, pred vsakim stopa kralj in nosi na svojih plečih odprto, sveto knjigo. Po sedem gričih hodijo neprestano gor in dol in se vedno vračajo. Nekaterim zibljejo angeli vence v ozračju, drugi so samotni z znakom odrešenja v roki, z mečem vojne ob strani in s čašo strupa v levici!

*

Čim bolj pa se bliža tvoje prebujenje, tem manjši je sprevod, tem glušje je stopanje, tembolj so bele glave gospodov Rima in bolj jim drhtijo dlani. — Takrat se je nad vse pojoče glasove vznesel en sam, poln sil in povelj, glas, ki ne sega do nebes, ki pa mu zemlja odgrmeva v svojih notranjostih, in ta glas je zaklical: „O sin!“

*

Takrat se je zabliskalo na šipah jezera, na skalah bregov, na jaminih obokih in strela novega življenja ti je pala v naročje, in kakor si bil takrat mlad, in kakor si bil lep pred leti, si se dvignil na ležišču! In tvoje plameneče oči so srečale v prvem pogledu bledi Cintijin obraz na latinskih vrhovih, in si odgovoril: „Sem“. On pa je pokimal z glavo in te vodi. Korakov ne ponavljajo odmevi, samo po črnih jarkih jadrata, kakor dva črna oblaka, vajini postavi.

*

V rimski Kampanji si se ustavil. Pred tvojim pogledom nima s čim zakriti svoje sramote, zvezde leskečejo kakor tisoč zlatih spominov in roganj. Črni vodovodi, idoči proti mestu, niso našli mesta in so se ustavili, padla so z njih kamenja in leže v pogrebnih grmadah; tam se je povoj razvlekel, posipan s smetjo, tam se posvetujejo in ječijo nočne ptice!

*

Gledal je sin stoletij in se je razveselil v pravičnosti svojega maščevanja. Vsaka razvalina mu je bila nagrada: i nižine vdove amfiteatrov i griči sirote svetišč; s svojih lahkih stopinj je otresel prah, tam kjer je cirkus Karakallov, tam kjer je mavzolej Cecilije, Krasove žene. In po ulici starodavnih grobov ga je vedel strašni vodnik do rimskih vrat. Same so se odprle, ni slišati škripanja ojes. Vstopila sta. Straže so naglo zaspale, naslonjene na orožje. Šla sta mimo kakor dve senci.

*

In med dolgimi, samotnimi kapelicami se jima vije tesna pot. O noč edina, poslednja, o noč moje ljubezni! Nekaj solnčnega se jasni v tvojih bleskih, nad vsako razvalino razgrinjaš zaslono senc in jo izročaš trhlo, nago sovragu. Tvoj mesec obseva bedne redke prebivalce s pramenom zasmeha.

*

V križganku bazilike stojita dva starca v purpurnih plaščih. Poslavljajo se od njih menihi z imenom cerkvenih knezov in očetov, na njunih obrazih je začrtano uboštvo misli, sedla sta v voz, črna, suha konja ju peljeta in zadaj sedi sluga s svetiljko, kakršno drži vdova nad detetom, umirajočim lakote; in na okvirjih v oknih in na stopalih spodaj ostanek pozlačenja! Počasi se je oddaljil hreščeči voz, izginili sta sivi sklonjeni glavi. „To so nasledniki cesarjev, to je kolo kapitolinske Fortune,“ je dejal vodnik, sin Grecije pa se je ozrl in zaploskal v dlan.

*

Zdaj pa sta dospela po strmem bregu in rezanih stopnicah na prazen trg; sredi njega stoji spomenik Avrelijev, na konju, z roko iztegnjeno v prazno ozračje. Cezar brez podanikov. Triumfator brez pesmi; za njim pa črno ozadje kapitolskih zidov!

*

Ob tarpejski skali je vračajoči se po toliko letih na zemljo ostavil z mečem svojo sled na čelu najboljšega cezarja in žvenket grškega železa ob rimski bron se je razlegel kakor pogrebni, zadnji

zvonov udar; in znad grajskih vrhov je odgovoril žaloben sovin krik in iz oddaljenih ulic je odgovorilo skovičenje psa, blodečega po drugih razvalinah.

*

Po Via sacra, po cesti zmag, sta šla po ilnatih in hladnih stopnicah navzdol k Foru. Slavolok Septima Severa, do prsi, in poslednji stebri svetišč, do vrata zakopani v zemljo, mole iz nje kakor glave pogubljencev. Drugi, ne tako pogreznjeni, stoje visoko, samotno, vitki kakor skeleti.

Njih kapiteli, cveti, njih akantovi listi, ki so ti tako belo, tako neznosno svetili pred stoletji, so danes kakor umazani lasje na potepuhovem čelu, danes se napol počen marmor njih postav razleta v prah kakor fontana v kaplje. In ničesar nisi mogel spoznati, ničesar imenovati ob uri svojega triumfa!

*

Tam spita pod ostanki portika dva reveža pod cunjami enega samega plašča, v mesečni bledini sta njih obraza kakor dva nadgrobna kamena; kuščarji švigajo med njunimi spletenimi rokami, a zdaj so kakor jesensko listje pred vetrom zbežali pred tabo.

Pozdravil si ostanke rimskega naroda na Foru; mimogrede si ju sunil z nogo, a se nista prebudila!

*

Vodnik je pokazal proti ulici z mahom obraslih dreves. Tam je ležala na zemlji senca Palatina, tam so se valjala razčetvorjena telesa bogov in razpale prsi junakov iz jaspisa in porfirja. Tam sta prišla skozi Titova počena vrata, zlimana kakor ogromna rana, zopet na jasne prazne in širne prostore. Tu se je zazdelo temu, ki je vstal od mrtvih, da je Kolosej dozdaj še cel, starec pa se je še glasnejše zasmejal — in ga prijel za roko.

*

Na molčeči areni, na srebrnem pesku, sredi arkad, izpremenjenih v divje skale, z bršljanom na vrhu, z razpokami v naročju, — tam si se zahvalil usodi za spodleno Romo.

Tu je imel biti konec tvojega romanja, odtod naj bi bil šel po poti milijonov.

*

In vse, kar si videl nekdaj, vse, česar del si bil sam, se ti je vrnilo v spomin. Tam je bil prestol cezarjev. Oglasile so se v tvoji misli trombe, piščalke, ploskanje, prokletstva. Samo solnca ni in ni

purpurnega pregrinjala, ki se je zibalo nad cirkusom. Mesec sije bledo nad množico prebujenih, idočih mimo in ginečih.

*

Izmed vseh je ostal samo glas himne, slišane nekoč. To nekoč je bilo včeraj. Tu so včeraj umirali nazarenci. Njih obrazi so bili jasni kakor poleten večer — in glej, na prostoru, kjer so padli, stoji danes črn križ, lesen, tih, na sredi arene; od njegovih pokojnih senc je odvrnil vodnik svoje mračno obličje.

*

V tebi pa se budi čudno čustvo, ne usmiljenje z Romo, — zakaj njena žaloba je komaj enaka njenemu grehu —, ne strah pred odločeno usodo — preveč si trpel, da bi se lahko bal —, ne žal nad materjo zemljo — saj si na ljubezen do življenja pozabil v stoletnem snu —, temveč nekak spomin na deviški obraz, žalost nad tem križem, ki si ga nekdaj zaničeval, ker si ga zaman skušal zaostriti v železje.

Zdaj pa se ti je zdelo, da nočeš z njim boja, in zdelo se ti je, da je izmučen kakor ti, oplakovan kakor nekdaj usoda Heladina, in zdelo se ti je v mesečnem blesku, da je svet na veke!

*

Vendar pa se ne ločiš od zaobljubljene vere, — vstaneš in pojdeš k starcu pustinje. Strepetal je, do dna je pregledal tvojo dušo, obdal te je s krogom ogromnih, mračnih rok in te odteza korak za korakom od znamenja rešitve. Počasi stopaš za njim kakor tvoj oče ob dnevu smrti!

*

In lep, gibek, s črno tuniko, z argijskim koturnom, si se ustavil, dvignil roke proti nebu in bil si sredi razvalin kakor hiter, ogromen zvok, ki spoji tisoč drugih, ki so zablodili. Kosi korintskih festonov so vzdihnili za tabo!

*

„Sin, čas je! Izpil si napoj, ki so ti ga nalivala stoletja v čašo in ni ostala nobena kaplja več. — Sin, čas je! Zarja ni daleč, dolga pot je še pred nama!“

Ječanje je slišati izpod zemlje, tam spe kosti mučenikov; ječanje je slišati v ozračju, tam letajo Kristusovi duhovi; od vrhov amfiteatra pa je nad temi žalobnimi zvoki zabrnel glas poln hvale!

*

Tam se beli postava prozorna v svoji jasnosti, tam so se zbrale vse ljubezni meseca in kakor povevni trakovi se spajajo in razpuščajo v pramene okoli dveh angelskih, tihih, sklenjenih kril!

Dvignil si oči k temu sladkemu, spoznal si davne, a z roso osvežene oblike, z dihom nebes razjasnjene, in si zrl nanje kakor oni, ki se za večno poslavlja od lepote!

*

Glas je pozivljal starca k povratku pod križ, k še neodločeni sodbi. Pod angelovo himno je ta sklonil upadlo sence in se vrnil od cirkusovih vrat. Škripal je in vil roke in klical: „Pogubljen je, pogubljen, kdo mi ga izdere?“

*

Tu pod razpelom, ko je že bila blizu zarja, ko je mesec zašel niže od amfiteatra, ko se je cela arena svetila v blesku, idočim od kril in brnela v godbi nevidnega zbora, se je začel zadnji odločilni spor okoli tvoje posvečene glave!

*

Ti pa stojiš više od skušnjavca, niže od angela na križevih stopnicah, ni bojazni na tvojem čelu, ni molitve na ustnicah, kakršen si bil vedno, si samoten na svetu!

*

On pa je vprl noge v kipeči pesek, sklonil glavo na razpaljene prsi in brani svojo pravico. „Sovražnik nesmrtni, on je moj! Živel je v sovraštvu, sovražil je Rim!“ Angel pa razgrinja mavrico svojih kril in potresa zlate trakove: „O Gospod, on je moj, ker je ljubil Grecijo!“

*

In od boja sil se je zameglilo ozračje. Začutil si ponovno umiranje. Celo tvoje življenje je postalo pričakovanje in uničenje, peklenski ogenj ti je žgal noge, nebeški bleski so ti slepili oči, množice so te potezale navzdol in druge množice so te dvigale navzgor. Takrat je zatlela božanska nadeja v tvojem srcu in je omedlela in se spet prebudila kakor iskra in je spet ugasnila; in postalo je črno, prazno, gluho kakor v niču, bolestno, trpko, neznosno kakor v obupu in slabo, nično kakor v sramoti.

*

O ura, usojena vsakemu živemu, oddalji se od moje misli!

Oče nebeški, samo enkrat v večnosti si svojega lastnega sina zapustil, da bi od takrat nobenega svojega otroka več ne zapuščal; ne, nobeno tvoje delo se ne razsiplje na veke!

*

Vstani, o sin Grecije, — glej! Sovražnik si je z dlanmi zakril lica in zgradba starožitnih ljudi se je zamajala pod njegovimi brez-

uspešnimi poskusi, v jutranji megli medlijo čedalje mračnejše njegove oblike. — Naslonil je glavo na cirkusova vrata in umira, njegov glas je zdaj le še kakor šum oddaljenih voda. Po pričanju Kornelijinem, po molitvi Kornelijini si odrešen, ker si ljubil Grecijo!

*

Vstani! Ali slišiš glas, ki je zagrmel nad molčanjem vseh duhov? Ob prvih bleskih svita je priletel kakor blisk in vonj vseh cvetov v dolinah se je dvignil k njemu!

*

„Pojdi na sever v Kristusovem imenu, pojdi in se ne ustavi, dokler ne dospeš v zemljo mogil in križev! Spoznaš jo po molčanju mož in po žalosti drobnih otrok, po pogorelih kočah reveževih in po uničenih palačah izgnancev, spoznaš jo po ječanju mojih angelov, letečih tam mimo po noči.“

*

„Pojdi in se nastani med brati, ki ti jih dajem. Tam je ponovna tvoja skušnja, v drugič uzreš tam svojo ljubezen prebiti in umirati, sam pa ne boš mogel umreti — in muke tisočev se vtelesijo v eno samo tvoje srce!“

*

„Pojdi in zaupaj v moje ime, ne prosi za svojo lastno slavo, temveč za dobro onih, ki ti jih poverjam. Miren bodi ob ponosu in preganjanju in dejanjih nepravičnih, — oni preminejo, ti pa in moja beseda ne premineta nikdar!“

*

„Po dolgem mučeništvu pa razpletem zoro nad vami, obdarim vas s srečo, s katero sem obdaroval pred veki svoje angele, in s tem, kar sem obljubljal ljudem na vrhu Golgate, — s svobodo!“

*

„Pojdi in čini, četudi usahne tvoje srce v tvojih prsih, četudi zadvomiš o svojih bratih, četudi bi dvomil celo o meni samem, čini neprestano in brez oddiha! In preživiš nične, srečne in svetne in se prebudiš ne iz sanj, kakor se je to zgodilo prej, temveč iz dela stoletij — in postaneš svoboden sin nebes!“

*

In vzšlo je solnce nad razvalinami Rome — in ni bilo komu povedati, kam so izginili sledovi moje misli. Jaz pa vem, da traja in živi!

M. Kocjančič:

Pot iz noči.

Martina Miklavca je zbudilo večerno solnce, ko ga je pobožalo skozi zamreženo jetniško okno z dolgim, krvavim žarkom. S suho, koščeno roko je potegnil parkrat preko zaspanih oči, nato je pogledal po ječi in se začudil naglas: „Oho!“ — kajti tam ob nasprotni steni je ležal na zamazani, široki, klopi bradat in starikav človek, ki ga pred dvema urama, ko je Martin Miklavc kakor običajno vsako popoldne nekoliko zadremal, še ni bilo v ječi. Ležal je vznak, z očmi uprtimi v strop, levica pa mu je visela kakor mrtva ob klopi navzdol, da so bile žile napete in temnomodre.

„Odkod, prijatelj?“ se mu je nasmehnil Martin Miklavec in stopil korak bliže, kakor da hoče natančneje ogledati svojega novega sojetnika. „Kako pa ti je ime, da te bom vsaj vedel poklicati,“ se je zasmejal in pokazal vrsto črnih zob.

„Marko je moj patron,“ je zagodrnjal njegov sojetnik in se počasi nekoliko sklonil.

Šele sedaj je videl Martin Miklavec ves njegov obraz, ki je bil vse prej kakor prijeten: pod šopom razmršenih las, ki so bili že precej redki, se je bočilo nizko, nagubano čelo, pod njim pa so mežikale majhne sive oči, obrobljene zgoraj s ščetinastimi dolgimi obrvmi, spodaj z globokimi črnimi gubami, kar je dajalo njegovemu koščenemu, poraščenemu obrazu nek grozen izraz . . . Pa Martin Miklavec, ki je videl po različnih ječah že mnogo enakih in še grših obrazov, se ni prav nič začudil. Celo nasmehnil se mu je in ga prav prijateljsko potrepal po rami.

„Torej Marko ti je ime. No, prav vesel sem te, Marko, kajti resnično ravno danes je minulo pet dni, odkar so odpeljali mojega sojetnika. Pet dni sem se dolgočasil. No, sedaj bova zopet vsaj dva. Koliko časa pa misliš ostati v tejle sobici?“

Marko, ki mu je gledal ves čas naravnost v oči, je zamahnil z roko in našobil svoje debele, razpokane ustnice, da se mu je obraz še bolj spačil, nato je vstal s klopi in stopil proti debelim, s širokim železjem okovanim vratom.

„E, kaj,“ je zamrmral komaj slišno in potegnil rami tako visoko, da se je videla njegova glava, kakor med dvema špičastima hriboma nizko v gorskem sedlu — „pet dni in nič več. In še to je preveč, kajti po krivici jih bom presedel!“

„Oho," se je začudil Martin Miklavec in skušal ostati kolikor mogoče resen, pa mu je vendar ušel preko zdravih rdečih ustnic zloben posmeh. „Glej, to je pa čudno! Tvoj prednik je trdil isto. Morda zapirajo v tole ječo samo nedolžne. Saj naposled sem nedolžen mogoče celo jaz. Vrag — in pri tem je nagubančil Martin Miklavec ves obraz v silno resne gube, kazalec desne roke pa položil prav počasi na sredino svojega precej visokega čela — saj če bi me sodili pošteni ljudje, bi mi menda res ne bilo treba presedeti v tejle beznici kar cel mesec. Kajti vse moje hudodelstvo je zapopadeno v eni sami suknji, ki sem jo, — ti bi dejal — slučajno zamenjal z mojo v neki predmestni krčmi. Ampak oziraje se na moje prejšnje zasluge so mi odšteli en mesec. Vidiš, tako je, Marko! Dvaindvajset črt sem zarisal z nohtom tjale v steno in to pomeni, da jih presedim samo še osem in potem sem prost!"

„Koliko časa?" se mu je zarežal v obraz bradati Marko in obstal prav pred njim.

„Koliko časa?" je pomislil Miklavec in zmajal s svojo kuštravo glavo — „Ne vem! Zdaj je jesen, kmalu bo zima in za zimo si bo pač treba zopet preskrbeti stanovanja in hrane. Meni tu prav ugaja, samo če sem sam, mi je dolgčas, grozno dolgčas."

Zunaj na hodniku so se začuli težki, nerodni koraki in kmalu nato je zaškripal v ključavnici ključ. Ječar, ki je bil precej trebušen in sila rdečeličen in zabuhel, je obstal na pragu in pomolil Miklavcu velik kos turščičinega kruha in košček slanine, nato pa glasno ponjuhal in stopil za korak naprej. Gledal je v zrak in vlekel sapo skozi nos na vso moč, da mu je v nosnicah piskalo in cvililo, kakor da diha skozi slabo zamašeno piščalko, nato pa je pomeril Miklavca in Marka od nog do glave in siknil, da so se mu nabrale v kotu debelih ustnic slinaste pene.

„Tu smrdi po tobaku! No, le čakajta!"

Marko je pogledal Miklavca s svojimi sivimi očmi tako ostro, kakor da mu hoče videti v dno duše, Miklavec pa je stresel z glavo in malomarno skomignil z rameni.

Nato se je ječar obrnil in zaloputnil vrata, da je votlo odmevalo po hodniku.

Takrat se je obrnil Miklavec proti staremu Marku in se je zasmejal skozi svoje črne zobe, z desnico pa zamahnil proti vratom in globoko prikimal.

„Vidiš, taki so ti psi! Tako dobro ve, kje imam skrit tobak kakor jaz, ampak ker čuti, da mu ostane od tistih dvajsetic, ki jih

imam pri njem, par grošev, molči in razgraja samo tako . . . zaradi paragrafov menda! Ali ti kadiš?"

Marku se je nasmehnil ves zgubani in razorani obraz, njegove oči pa so gledale venomer v Miklavčev kruh in slanino.

„No, vidiš, če boš držal jezik za zobmi, bova lahko kadila skupaj," mu je dejal Miklavec in se sklonil pod klop, od koder je privlekel košček razbite šipe, s katero je naglo pričel rezati slanino. „No, le prisedi," ga je povabil in mu odlomil kos kruha. „Slanina je dobra, vode pa je tamle v vrču še tudi za dva!"

Stari Marko je potegnil z roko preko ustnic, se zadovoljno zarežal in zasadil svoje dolge prste v košček slanine, nato pa vgriznil v kruh, da so se mu žile na vratu kar napele.

Solnce se je moralo med tem pomakniti že precej nizko proti zatonu, kajti v ječi se je svetil samo še obokani strop v njegovi svetlobi, ki pa je bila pusta in medla, kajti šipa na majhnem oknu je bila zaprašena in poleg tega je metala po ječi še gosta železna mreža svojo dolgočasno in neprijetno senco, da je bilo videti, kakor da je strop prepležen z črnimi čipkami.

Martin Miklavec je gledal v tisto zaprašeno okno s temnim, zamišljenim pogledom, stari Marko pa je lomil kruh in jedel slanino glasno cmokaje, kakor da je izstradan na smrt.

Ko sta strkala zadnje drobtinice iz naročja, se je že skoro popolnoma zmračilo. Njuni postavi sta se videli tam v kotu kakor dva temna nerazločna nestvora, samo vrč, ki ga je stari Marko nesel zdajpazdaj k ustnicam, se je nekoliko svetlikal iz mraka.

Kmalu nato pa se je Miklavec počasi in po prstih splazil proti vratom, pritisnil uho na ključavnico in prav tako tiho zopet odšel tja proti nasprotnemu kotu in se sklonil k tlom. Stari Marko je slišal čisto razločno, da je zaškrtala trhla deska, kakor da jo je Miklavec dvignil nekoliko od tal, nato pa jo zopet pritisnil k tlom in počenil v desni kot, kamor se skozi štirioglato odprtino na vratih, skozi katero je ječar večkrat pogledal tudi ponoči, ni moglo videti. Potegnil je parkrat po hlačnici, da se je zasvetila v mraku zelenkasto-svetla žveplena črta, pa se mu je vsakokrat zataknila vžigalica ob debele šive starih zaplat, da se je naposled jezno pridušil in potegnil z žveplenko po podplatu svojega širokega čevlja.

„Na zidu se pozna," je zamrmral, „in če pride komisar, vtakne nos v vsako prasko. Na, če hočeš kaditi," je ponudil Marku, ki je prisedel takoj prav tik njega.

Za hip je razsvetlil rdečkast plamenček prostorno temno ječo, nato pa je vrgel Miklavec utrinek daleč tja proti zidu. Stari Marko je vlekel konček cigare, da mu je piskalo v nosnicah, kajti tobak je postal pod desko na zemlji nekoliko vlažen; Miklavec pa je pihal venomer, naposled pa utrnil goreči konec ob klop in se nato udobno zleknil po klopi.

Marko je stopil še parkrat po ječi gor in dol, obstal nekoliko pod oknom, ki se je visoko gori pod obokanim stropom komaj vidno svetlikalo v oddaljeni večerni zarji, nato pa je sedel na nasprotno klop, uprl komolca ob kolena, prste pa zagrebel v razmršeno brado, da so posamezne dlačice neprijetno zaškripale med njegovimi dolgimi nohti in se topo zagledal v temo.

Miklavec je ležal na klopi vznak in je dihal tako mirno, da ga stari Marko skoro ni čul, samo včasih, če se je zganil in segel z roko pod glavo ali pod pazduho, je zaškripala klop, in takrat se je zganil tudi Marko in segel nevede za razpeto srajco. Zdajpazdaj so se zaslišali v ječo sicer neki nerazločni glasovi, neko oddaljeno šumenje, kakor da je drdral tam zunaj po trgu ali kaki oddaljeni ulici težak voz, potem pa je bilo zopet vse tiho, dokler se ni vnovič zganil tam na klopi ob zidu Miklavec in zamrmral nekaj med stisnjenimi ustnicami, česar Marko ni razumel. In naposled je zadremal, da sam ni vedel kdaj.

Ko se je zopet prebudil, je bila po vsej ječi razlita neka zelenkastorumena svetloba; še zaprašeno okno gori pod širokim stropom se je svetilo lepše ko podnevi, in oblit od te prijetne mesečine je začutil stari Marko naenkrat, da smrdi zrak po znoju, prepereli obleki in enaki gnilobi. Pogledal je tja proti Miklavcu in se nekoliko začudil, kajti tudi Miklavec je sedel na klopi s prekrižanima rokama in ni spal.

„Lepa noč mora biti zunaj!“ je izpregovoril naenkrat Miklavec in se zagledal v zamreženo okno, skozi katero je lila v ječo medla in redka mesečina. „V takih nočeh sem vedno rad potoval.“

„Kaj si prehodil že mnogo sveta? Saj si še mlad — ne boš jih imel dosti čez trideset ali pa nič,“ mu je odvrnil stari Marko, in kar sredi teh besed mu je prišla naenkrat zopet na misel Miklavčeva slanina, kruh in tobak. Pogledal ga je pozorneje, nato pa stisnil obrvi, kakor da nekaj premišljuje, a kmalu nato je raztegnil svoje debele ustnice v nasmeh, ki je hotel biti menda prijazen, pa se je zdel še Miklavcu oduren. „Če rad potuješ, pa pridi, ko boš prost, enkrat k meni, da se ti izkažem hvaležnega za tobak in sla-

nino. Sedaj nimam ničesar! Kaj sem vedel, kako je v ječi in prišel sem kakor božjepotnik brez denarja."

„Kaj nisi bil še nikoli v ječi?" se je začudil Miklavec in ga pogledal neverjetno.

„Še nikoli!" mu je zatrdil Marko in se pogladil po razmršeni bradi.

„Sram te bodi!" se je zasmejal Miklavec — „pa jih že imaš na grbi gotovo petdeset, če že ne več. Pa zakaj so te zaprli sedaj?"

Marko je nekoliko pomolčal, kakor da nekaj premišljuje, nato pa je odvrnil s tihim, skoro žalostnim glasom:

„Ker sem revež, davka nisem mogel plačati!"

Miklavec je visoko dvignil svoje črne obrvi in usta razprl na široko.

„Kakšen davek pa plačuješ? Ali od samega sebe, ali kako?"

„Od bajte in tistega koščka zemlje, ki ga imam okoli nje."

Miklavčevo začudenje je raslo bolj in bolj.

„Od bajte, praviš!" je ponovil zateglo in ga gledal naravnost v oči. „Torej imaš bajto in zemljo? Veš, Marko, razgovarjal sem se takole iz dolgega časa po ječah že z marsikom, ampak bajte in zemlje še ni nihče imel. No, ti napravijo navadno kaj hujšega, da jih ne puste v družbo, mi pa smo bolj skromni: jaz zaradi suknje, ti zaradi davkov — pa saj ti ne verjamem."

„Kakor hočeš!" je skimal Marko in se zopet zleknil po klopi.

Miklavec pa je molčal, kakor da preudarja in premišlja, ali bi verjel Markovim besedam ali ne. Včasi je okrenil glavo proti njemu, ga premeril in ogledal od nog do glave in naposled je dognal, da je Markova obleka res nekoliko boljša ko njegova, dasi na mnogih krajih obšita z različnimi krpami in zaplatami, in tudi čevlji so bili videti še precej trdni in ohranjeni, med tem ko je na njegovih že davno preril palec vsekrižem razpokano in zakrpano usnje.

„Torej bajto imaš," je izpregovoril zopet po dolgem molku — „Kje pa?"

Marko je zopet nekaj časa molčal, nato pa obrnil glavo proti njemu, ne da bi se dvignil in je zamrmral komaj slišno, kajti tudi Miklavec je govoril bolj šepetaje:

„Ali veš kje je Želodovo?"

„Želodovo?" je pomislil Miklavec in stisnil obrvi in ustnice. — „Pa ne misliš tiste vasi tam ob Zeleni gori? Kakih šest ali osem ur bi bilo odtod!"

„Prav tisto mislim!" mu je prikimal Marko.

„O, kako bi tega ne vedel! Po tistih krajih sem že dostikrat hodil. Lepo je tam!“

„No, da! Vidiš, tam imam bajto!“

„V Želodovem?“

„Ne ravno v vasi, nekoliko nad vasjo v brdu. Bolj samoten kraj je, pa kaj tisto. Zemlje pa imam ravno toliko, da živiva.“

„Da živita? S kom?“ je radovedno vprašal Miklavec, ker Marko ga je pričel zanimati. Sicer mu je bilo malo mari, kako in kje živi ta človek, a sojetniki so ga vedno zanimali in včasih se je rad razgovarjal dolgo v noč, samo če mu ni bilo treba ničesar praviti o svojem življenju.

„S kom! S hčerjo vendar, žena mi je že davno umrla. Ali ti še nisem povedal, da imam hčer, ki bo dopolnila to zimo dvajset let?“

Miklavec ga je gledal nekaj časa molče, nato pa je odkimal. „Ne, Marko, meni še nisi ničesar pravil. Kako pa ji je ime?“

„Rezika,“ je odvrnil Marko po kratkem molku zelo tiho, kakor da mu Miklavčeva radovednost ni po volji.

Miklavec se je iztegnil po klopi, položil desnico pod glavo, z levico pa pobobnal po zidu.

„Vidiš,“ je govoril bolj sam zase — „ti imaš bajto, zemljo in hčer, — jaz pa ničesar. Pa vseeno živim, ah, kaj me briga!“

Nato se je je obrnil v zid in ni več govoril.

In tudi mesečina, ki je motno razsvetljevala dolgočasno ječo, je naenkrat ugasnila, kakor da je nekdo potegnil čez okno temno zagrinjalo — oblak je moral pluti čez mesec, ker kmalu nato so se na zidu in na tleh pojavili zopet tisti plahi, rumeni žarki.

Toda Martin Miklavec kar ni mogel zaspati. Domislil se je tega in onega dogodka v svojem pustem, mračnem življenju, tega in onega tovariša, ki ga je spoznal na svojih romanjih iz ječe v ječo in naposled je pričel misliti celo na Želodovino, na Markovo bajto nad vasjo in na njegovo hčerko Reziko, ki ima tako revnega očeta, da mora zaradi svojega siromaštva v ječo. In skoro se je Miklavcu zasmilil stari Marko, ki je morda drugače popolnoma dober človek, samo reven je in to je njegova nesreča. Zdaj je bajta brez gospodarja, pusto mora biti in dekleta je gotovo strah, posebno ponoči. Najbrže zapahne vsa okna in vrata, pa misli na očeta, ki je v ječi, joka, pa si ne more pomagati ... In čakala ga bo še pet dni.

Tako je premišljeval Martin Miklavec dolgo v noč, dokler ni slednjič vendar zaspal. —

(Konec prihodnjič.)

Dr. Janez Mencinger.

Priobčil **dr. J. Š.**

„Ljubljanski Zvon" žaluje ob svežem grobu svojega odličnega sotrudnika. Dne 12. aprila 1912 je advokat dr. Janez Mencinger v Krškem „pravdo svojega življenja — nedovršeno končal", ki jo je začel 26. marca 1838 v Boh. Bistrici.[1]

Mencingerja srečamo že v prvem letniku „Lj. Zvona", kjer se je po daljšem odmoru na leposlovnem polju oglasil s humoresko „Mešana gospoda". V njem je priobčil literarni satiri „Cmokavzar in Ušperna" (1883) in „Vodnikov Vršac, potlej pa še nekaj, slavnostni govor magistra Sulfurija Udrihoviča" (1885), napisal je črtico o Prešernovem „Ajdovskem gradcu" (1883) ter globoko zamišljeni roman „Abadon" (1893). O tem in ostalem Mencingerjevem literarnem delovanju je podal prof. Iv. Grafenauer v svoji „Zgodovini novejšega slovenskega slovstva" (II. del, stran 429—453) jasno in dobro sliko. Ker je za poznavanje vsake pisateljske individualnosti korespondenca posebno važna, zato se mi zdi primerno, da objavim na tem mestu osem Mencingerjevih pisem svojemu prijatelju dekanu Iv. Veselu (1840 — 10. dec. 1900), ki jih hrani med Veselovo literarno zapuščino družba sv. Cirila in Metoda v Ljubljani. Njih vsebina je

[1] O Mencingerju kot gimnazijcu v Ljubljani nam je poslal g. I. Poboljšar sledeče podatke: V jeseni leta 1849. se je vpisal J. Mencinger s 94 tovariši vred v prvo šolo in si priboril konec šolskega leta za štirimi obdarovanci odlično mesto med pohvaljenimi. Pohvaljen je bil Mencinger tudi v tretji šoli — v izvestju je tistikrat zabeležen pomotoma za Josipa. V 2., 4. in vseh naslednjih razredih je bil Mencinger premijant. Za prvenstvo se je izkušal z Moravčanom Lovrencem Urbanijo, ki je umrl kot župnik v Žalini (21. avgusta 1893). V 2., 3. in 4. razredu je neprenehoma prvakoval Urbanija, a v 5. razredu se je moral umakniti Mencingerju na drugo mesto. V 6. razredu je bil zopet Urbanija na vrhu. V 7. in 8. razredu je bil prvak Mencinger; gimnazijo je zvršil z odličnim zrelostnim izpitom leta 1857. Tedaj je bilo le 27 osmošolcev; med njimi nahajamo znana imena: Adolf Schaffer, poznejši vodja kranjskega nemštva, Josip Poklukar, poznejši deželni glavar kranjski, Josip Martinjak, deželnosodni višji svetnik, Karol Gestrin, ki je dosegal isto dostojanstvo, Maksimilijan Merk, vladni svetnik, Ivan Meden, slavni tenorist, Josip Preša, župnik v p. v Trzini; izmed imenovanih živita edino le poslednja dva. Mons. Tomo Zupan, ki je drja. Mencingerja pokopal, je bil v šolah eno leto za njim. V gimnazijskih izvestjih, od koder so posnete te črtice, je samo dvakrat, namreč leta 1851. in 1852. pravilno pisan: Mencinger, sicer stoji: Menzinger Johann aus Woch. Feistritz, ali samo: aus Feistritz.

večinoma literarnega značaja in nam kaže, s kako vestnostjo je Mencinger sodeloval pri „Ruski antologiji“, kjer je objavljenih 10 njegovih prevodov iz Puškina in 18 iz Lermontova.

1.

Visokočastiti gospod dekan!

Jako me veseli, da zaupate moji psalmodični umetnosti, poskusil bom, da Vas ne ukanim „mit Verlegung über die Hälfte“.

Mandelčevega načela sem se že večkrat poprijemal, pa ne gre. Stara navada počasnosti in odkladanja je močnejša od načel naj so tudi Mandelčeva.

Ko bom imel kaj v Ljubljani opraviti, bom skušal ne samo Vam pisati, temuč celo, ako bo možno Vas pohoditi. Zakaj bi si ne smel en dan odpusta dovoliti?

Postillon d' amour in Sivor, ki ni nikoli bil na morji, si nista nič v rodu. Ako pa Vi poznate Cetinovica, potem poznate tudi Savca. Oba sta ena in ista oseba; in če meni ne verjamete, vprašajte prof. Franketa v Kranji.

Jaz sem zdaj za slovstvo len. Nekaj vender premišljujem in pripravljam. Ker Vi niste hoteli Petra Schlemihla — moža brez sence, v delo vzeti, sem si jaz naredil moža, ki je hudiču Abadonu (Klopstockov Abadonna) spanje v štant dal — ne vsega in ne za vse žive dni — pa vendar toliko, da se da kaj interesantnega pisati. Ko bi le človeka imel, ki bi namesti mene pisal!

Vina nisem še nič prodal in znebiti se imam kakih 300 veder.

Z iskrenim spoštovanjem in prisrčnim pozdravom

Vaš ves udani

Krško 12. 2. 87. dr. J. Mencinger.

2.

Prečastiti gospod in prijatelj!

Srčna hvala za poslane psalme! Veliko sem jih že pazno prebral z veliko radostjo.

Zdaj še le, ko je vse delo dokončano in dovršeno, mogoče je presoditi, kako težavno je bilo Vaše prizadetje in kako mojstersko ste gledé na jezik in estetiko svojo nalogo rešili.

Želim Vam samo dvoje: Prvič, da se najde spreten skladatelj, vnet za poezijo in pobožnost, da bi nekaj za petje prav pripravnih psalmov vglasbil, in drugič, da kmalu pripravite drugi natis.

V poslednje Vam tukaj na Krškem ne morem mnogo pomoči. Z našim kardinalom sva oni dan računala, koliko bi bilo možno spečati v Krškem, v Leskovcu in na Vidmu. Naštela sva samo dvanajst oseb.

Pa pošljite mi 15 lepo vezanih izvodov; morebiti jih vender v denar spravim, če ne danes pa jutri. — Zapišite mi tudi ceno, po čim naj prodajam. To pa mislim, da bi jih ne smel ceneje oddajati nego knjigotržci, sicer pridete lahko ali pridem jaz v sitnosti zavoljo prepovedane kolportaže.

Z odličnim spoštovanjem ostanem

Vaš iskreni prijatelj

Krško 19. 10. 1892. dr. J. Mencinger.

3.

Prečastiti prijatelj!

Tvoja danes prejeta laskava dopisnica me je zopet spomnila pogovora iz lanskega leta o pikvikarjih.

V „Hoji“ sem poskusil „pikvikovati“. Ko sem pa prišel gori na planine, in je Mlekojed začel pripovedovati, kako se mu je godilo na zemlji zunaj Bohinja, je najedenkrat vse spodletelo, tako da je moja hoja storila tako žalosten konec kakor sam Mlekojed. Poprej grajane nejasnosti in dolge težavne stavke si dobil in jih gotovo grajaš tudi v tem spisu. Jaz sem jih (poleg premnogih tiskovnih pogreškov) nevoljno opažal še le zdaj, ko sem reč bral tiskano.

Težko je pač pisariti, če pišem danes ves že utrujen eno uro, jutri nič, čez tri dni morebiti tri ure, potem šest dni nič, in potlej enkrat spet eno ali dve uri. Na vse zadnje pa še priganjajo, ker stavec čaka na nadaljevanje spisa.

Vendar bom morebiti, če mi Bog zdravje ohrani, še enkrat zapikvikoval. Morebiti se mi posreči bolj ko sedaj.

V spomin Ti pošiljam en izvod svoje hoje. Najhujši tiskovni pogrešek na 12. strani sem popravil.[1] Poslati sem Ti moral izvod, ker si mi podal idejo in sprožil fantazijo. Ne dolži me pa nehvaležnosti, ko moja izvršitev ni dosegla Tvoje ideje.

Hkrati pošiljam 4 izvode neizpečanih psalmov nazaj. Znesek 13 fl. 20 kr. za prodanih 11 izvodov je z nakaznico oddan.

---

[1] Veselu poklonjeni izvod ima na 12. str. popravo: „Sin tiste vdove je imel dveindvajset (ne devetindvajset) let“. *J. Š.*

Srčno Te pozdravljam Tvoj zdaj estetično in slovstveno čisto osamljeni

prijatelj

Krško 31. 1. 1898. dr. J. Mencinger.

4.

Velečastni prijatelj!

Vračam Ti vendar enkrat Lermontova. Spremlja ga 16 prevodov. Stare prevode sem moral do malega predelati. To sem izgotovil pred 3 tedni; potlej sem jih pa popravljal in popravljal, a ne še popravil. Preseda mi že to malotno pilenje, in zato jih pošiljam kakeršni so. Ne maram se več z njimi ukvarjati.

Če jih moreš med svet spraviti kakor appendix svojim prevodom, bo oba veselilo: mene subjektivno, ker se bom videl zopet enkrat tiskanega, in Tebe objektivno, ker bodo Tvoji prevodi tem sijajneji čem očitneji bo razloček med delom mojstra in delom šušmarja.

Če jim ne moreš v tisk spečati, jih pa obdrži za spomin na prijatelja, ki bi bil veliko več in boljših reči izumil, ako bi mu bilo dano bivati blizo Tebe.

Želeč, da se v nastopnem stoletju vsaj še enkrat vidiva, Te srčno pozdravljam

Tvoj pušavski prijatelj

Krško 23. 11. 99. dr. J. Mencinger.

5.

Prečastiti prijatelj!

Tvoja pohvala v laskavem pismu od 8. t. m. me je toliko prevzela, da sem res namenjen še kaj iz Lermontova posloveniti.

Ta namen se pa težko izvrši. Tu nimam razen Hostnikovega nobenega slovarja, in edini človek v Krškem, Čeh inžener Hilbert, ki zna nekaj ruski, tega ne zna dovolj, ker samo nekaj bolje od mene.

Če torej želiš še mojih prevodov, boš moral za to poglavitno stvar sam opraviti, to je zopet mi posoditi Lermontov original, in pesem, katero si želiš, sam doslovno in natanko posloveniti — ali pa namesti tega dobiti mi dober slovar. Slovnico imam.

Če imam original in dober slovar, že morem delati, — samo nič dolgega ne in nič z daktiličnimi rimami.

Ako mi moreš to storiti in posoditi, mi pa tudi zelo ustrežeš, ako zaznamovaš tiste pesmi, katerih naj se lotim. Božične dni bom imel dosti časa.

Če mi to pošlješ, priloži zraven še zvezek mojih sedanjih prevodov. Rad bi težavno in okorno „Očino“ še nekaj opilil.

Ali naj preložim „Dumo“?

Kaj je slovenski „duma“?

Menim, da se mora tudi slovenski pisati samo „duma“, in želeti je, da se ta beseda pri nas udomači.

Vošim Ti vesele praznike in čvrst, zdrav vstop v novo stoletje, srčno pozdravljajoč

tvoj iskreni prijatelj

Krško 17. 12. 99. dr. J. Mencinger.

6.

Dragi prijatelj!

S poslanim Puškinom in slovarjem si me prav zelo razveselil.

Takoj se lotim dela.

Prezgodaj si pa dal za tisek prepisati moje Lermontove prevode. Te dni sem jako popravil in zboljšal ne samo „očine“, ampak tudi nekaj drugih pesmi; zlasti „molitev“ je zdaj boljša od prej.

Od Lermontova boš prejel nov zvezek, in škoda bi bilo, če se tiska, kar je slabega in slabšega v prvem. Vrzi torej prve prepise v koš! Od „sam po cesti šetam se okoli“ si mojo zadnjo kitico zavrgel in namesti nje prevzel Medvedov prevod. Medvedov prevod mi ni znan. Sam pa imam od te poslednje strofe tri svoje varijante, in rad bi vstvaril še četrto boljšo, da bo vsa prestava delo enega in ne dveh pretvarjalcev.

Zdaj pa slutim, da tiste poslednje strofe nisem prav razumel. Prosim te torej, da mi pošlješ doslovni prozaični prevod iste nesrečne kitice, da imam pred seboj pravo vsebino, in da morem potlej na trdni podlagi napraviti prevod, da izpodrine Medveda.

Sam si me izvabil, in zatorej se ne huduj, če te zdaj sitno nadlegujem, in ti ne privoščam počitka pri gorki peči.

Srčno te pozdravlja

iskreni prijatelj

Krško 24. 12. 99. — dr. J. Mencinger.

7.

Ljubi prijatelj!

Veliko je bilo časa, malo sem naredil.

S Puškinom sem imel pravi križ. Preveč je jedrén; in če kopičim kratke besede, trpi blagoglasje, a če gledam bolj na blago-

glasje, premalo povem. Samo nekaj tega sem prevel, kar si naročil, in vsega vkup samo: Ančar (stran 343), Zlato in jeklo (št.: 320), Resnica (99), Slavec (308), Sibiriji (št. 307), Trije viri (313), Jek (419), Pokopališču (466), „pogaslo dnevno je svetilo“ (št. 188) in Glota (Čern) (št. 344). Ta pesem je bila najtežja.

Morebiti preložim še kaj iz Puškina, ne obljubljam pa nič. Slovarček in izvod Puškinov Ti vračam. Nemški prevod pošljem s prevodi vred.

Moj sin, ki je v Ljubljani na gimnaziji suplent za latinščino in grščino, mi je preskrbel bolj obširen slovar, jubilejsko izdajo Puškinovo in stihotvorjenja Lermontova. Zdaj me zopet mika Lermontov, ki je manj težaven a bolj sentimentalen.

Rad bi iz njega prestavil
Tri palme (stran I. 81)
Duma (stran I. 78)
Rebenku (stran I. 127)

(izdaja moja in Tvoja sta enaki[1]) in morebiti še kaj malega.

Izvoli mi odpisati, ali je od teh treh pesni že ktera preložena ali morebiti Gregorčiču v prelog izročena, da se ne bom zastonj ukvarjal, kar te pesni so dolge in potrebujejo vstrajnega likanja, predno so očitne.

Odpiši mi tudi, koliko mi še daš odloga, da vse čedno opilim. Zapazil sem namreč poleg novega slovarja in večje vaje v jeziku, da so prvì prelogi iz Lermontova, če prav si jih lepo pohvalil, dokaj nedostatni, in da so vsi prek potrebni popravila. Potlej bodo še le vredni tvoje hvale. To popravljanje me že zdaj precej muči. A ta muka ni sitna, ker vesel je človek, če sam sebe popravlja in tudi nekaj popravi. Na priloženem listku pošiljam „Eho“ v dveh varijantah, katerih še nobena ni končana. Tisto, ki Ti bolj ugaja, mi pošlji nazaj. Zdaj pričakujem Tvojega odgovora in Tvoje sodbe.

Zdrav sem, samo neskončna zaspanost me muči noč in dan, kakor da bi se že moral pripravljati na tisto večno spanje.

Srčno pozdravljam

ves tvoj

Krško 4. 3. 1900. — dr. J. Mencinger.

---

[1] Izdaja: Stihotvorenija Lermontova. Leipzig, Wolfgang Gerhard 1861.
J. Š.

8.

Reverendissime et carissime!

Ko sem bil pred dobrimi 8 tedni v najlepšem slovenjenju in popravljanju, me je zadela bolezen na očeh. Tukajšni zdravnik bolezni ni spoznal, in moral sem že na pol slep v Ljubljano. Zdaj (od zadnjega četrtka) sem zopet zdrav, vender morem samo malo brati in pisati, da se bolezen ne povrne.

Kar je bilo pred 8 tedni že popravljeno, pošiljam; kar ni takrat bilo dovršeno, sem pa vse uničil, ker nimam upanja, da bi se kdaj še smel ukvarjati z ruskimi pesniki, slovarji in slovnicami i sploh z drobnim in neprivajenim tiskom.

Hudo je to, pa ni drugako!

Tudi na tem, kar pošiljam, bi treba bilo še marsikaterega popravila; pa čas in oči tega ne dopuščajo, in kdor preveč popravlja, nazadnje pokvarja.

Izročam v blagohotno porabo 29 prevodov, 19 iz Lermontova 10 iz Puškina.

Glede na posameznosti naj naslednje opomnim. Pravopis se drži Levčevih pravil.

Vse besede, ki so rabljene v prevodih, se nahajajo v Pleteršnikovem ali Janežič-Hubadovem slovarju razen: „otrovalo" v „Zahvali", „sóp" v „Tri palme" in „vés" v „Gloti". — Otrovalo za Gift je navadna beseda v krški in brežiški okolici, in meni je dolgo znana. „Ves" za Wage je staroslovenska beseda, katero je Levstik prenaredil v „vesa". Če sme on rabiti „veso" za staro „ves" smem tudi jaz „ves", ki je ob enem ruska. „Sóp", staroslovenski „sąp" ali „sọp", hrvaški súp, je Geier (jastreb). Ta beseda je navadna v vsem Bohinju in jaz sem jo rabil že v Abadonu. Cigale pod „Geier" ima pač staroslovensko sąp, a ne novoslovensko sóp, a „Lämmergeier" je pri njem tudi „brkasti sop".

V prevodih sem se držal kolikor možno izvirnika, in rabil sem tudi ruske besede, če so Slovencu umevne. Zato je mnoga beseda dokaj nenavadna.

Ali bi se mogel natisniti poleg prevodov tudi ruski izvirnik? Knjiga bi s tem pridobila na vrednosti in mnogo več kupcev.

Pisal si mi, da si moje Lermontove prevode že za tisek prepisati dal (razun „očine"). Jaz sem pa potem malone vse popravil, tako da so sedanji prevodi gotovo boljši. To Ti menda ne bo delalo sitnosti. Zdaj so vse pesmi tako spisane, kakor jih žele tiskarniški

stavci. Torej ni treba drugega, nego dotične liste izmenjati, in tako pridejo boljši prevodi namesto slabejših že prej prepisanih, kar je prav in koristno.

V „tri palme“ je v predzadnji vrsti „in stepni odljudnik, čopasti sop“ nalašč en spondej (nepravi) namesti daktila: To pusti tako, ker lepše slôve, nego bi se glasilo „in stepni odljudenec „čopasti sop“ ali „in stepni odljudnik, čopičasti sop“. Sicer je pa „odljudenec“ nepravilno skovan, in „čopičast“ ni „čopast“.

Pisal si mi, da si od prevoda „Sam po cesti šetam se okoli“, vzel zadnjo (peto) kitico iz Medvedovega prevoda. Ta prevod sem zdaj vsega popravil.

Če Ti v tem ugaja moja peta kitica, porabi ves moj prevod, če ne, pa sprejmi vsega Medvedovega. Ne jaz ne Medved ne bo zadovoljen, če se moj ali njegov prevod krpa s tujim delom.

Puškina prevajati je prav težavno. Prevodi so ostali kljub vsemu piljenju še vedno okorni nasproti Lermontovim. V igrači: „Zlato in jeklo“ se stihi ne vjemajo z originalom. To nič ne de, ker tudi drugi prelagatelji tako ravnajo.

Piši mi v priliki, kdo so vsi Tvoji sotrudniki, ktere moje prevode si zavrgel, in kdo bo to zbirko — z izredno lepo vsebino! — založil in natisnil. Rad bi jo čital še letos z boljšimi očmi.

To pismo sem pisal včeraj in danes in zraven tega nič drugega. Oči se prepočasi zdravijo in krepčajo.

Srčno te pozdravljam z očmi, ki s solzami prepovedujejo daljno delo.

Tvoj iskreni prijatelj

dr. J. Mencinger

Krško 11. septembra 1900. —

Puškinov nemški prevod je priložen!

Jos. Premk:

Krona v višavi.

(Dalje.)

III.

Dolino zlatopoljsko je pobelil sneg. Med golim drevjem je žvižgal od jutra do večera mrzel gorski veter in sukal snežinke v velikih kolobarjih visoko pod nebo, ki je viselo nad gorami sivo in megleno, kakor da se je umaknilo solnce za vedno iz teh krajev.

Vsako jutro je napravil Jakob Klander od vežnega praga do bližnje poti ozko stezo, a metež mu jo je zamedel visoko ponoči in drugi dan je moral zopet razmetavati sneg na desno in levo.

Tako hude zime niso pomnili Zlatopoljčani že dolgo. Visoko skladovnico drv je pripravil Klander v jeseni, več kakor vsako leto, skoro do kapa je segala, pa je še zmajaval z glavo in naročil hlapcu neko jutro, naj zapreže konja in gre gori v šumo pod Očakom, da spravi v dolino, kar je posekanega, dokler še sneg ne dela prehude ovire. Ker kurilo se je pri Klandrovih tisto zimo kakor še nikoli; od jutra do večera je gorelo gori v podstrešnici, kjer je bival Dominik zakopan med svoje knjige in papirje, da ga ni bilo na izpregled po več dni. Miza in omara, stoli in tla, vse je bilo pokrito s knjigami, da se Manica skoro ni upala prestopiti, kadar mu je prinesla obed ali zakurila peč.

Skoro dva meseca je že bival na domu svojega brata, a niti enkrat se še ni zgodilo, da bi stopil doli v izbo med družino in se ž njimi kaj pogovoril. Prve dni sta mislila Klandrova, da je pač truden in se mu ne ljubi; a Dominik je bil tudi pozneje kakor prvi dan: ako je šel skozi vežo in srečal gospodinjo Cilo, ji je prikimal, ako se je ravno ozrl vanjo, a navadno je šel mimo molče in spregovoril le z Jakobom včasih par besed o vremenu in enakih stvareh in nevoljen in čemeren, kakor je bil vedno, odšel zopet v svojo sobo.

Brat Jakob je sodil, da je bolan in tudi njegovo upalo in suho lice je pričalo o slabem zdravju, pa verjetno vendar ni bilo; ako se je prebudil Jakob opolnoči ali tudi pozneje, je slišal nad seboj v sobici Dominikove korake. In zjutraj je vstal zopet prvi. Manica mu je prinesla navadno zajutrk, ko se je komaj zdanilo, a vsakikrat, ko je vstopila s porcelanasto skodelico, je bila postelja

že prazna, in Dominik je tičal v tem ali onem kotu zaglobljen v kako knjigo. Parkrat pa se je zgodilo, da ga je našla spečega na neodgrnjeni postelji in obutega in oblečenega očividno še od prejšnjega dne. Namenila se je, da ga posvari in poprosi, naj pazi na svoje zdravje, a kadar je stala v njegovi bližini, ni imela moči, da bi izpregovorila kako besedo. Dominik pa je tudi navadno molčal, včasih se je pač ozrl po njej, jo povprašal, če je zunaj mrzlo, če je ponoči snežilo ali kaj enakega in se na to zopet zagledal v različne zvezke in papirje, ki so bili naloženi vsekrižem.

Bolan mora biti, zelo bolan — je menil Jakob, kadar so govorili o njem, — zato mu ni do pogovora. Sila slab je in postaran, nikoli nisem mislil, da se vrne kdaj tako nadložen.

Neko jutro je bil Dominik čudovito bled. Ko je stopal iz svoje sobe nizdol po stopnicah, se je oprijemal za zid, in noge so mu bile težke kakor iz svinca. Ko ga je zagledala Manica, se ga je skoro prestrašila in hitela je v njegovo sobo in odprla okno na stežaj, ker Dominik ni pustil odpirati vsako jutro, in Manica je bila prepričana, da mu to tudi škoduje.

Stopil je iz hiše in hodil zunaj pod kapom gorindol počasi, skoro leno, dasi je bril od hribov mrzel veter.

Jakob ga je gledal iz hleva in videl, kako si pritiska robec na usta, kot da ne more prenesti ostrega zraka, in vsakikrat, ko ga je posilil kašelj, se je upognil in sklonil bolestno, in v lice mu je udarila temna rdečica.

„Stopi v hišo, da se ne prehladiš,“ ga je opomnil, ko je prišel k njemu; a Dominik je skimal in stopal počasi dalje gorindol.

Jakob je izginil v veži, a se kmalu zopet pojavil na vratih s težkim kožuhom, ki ga je imel še od očeta.

„Daj, saj ogrni se,“ mu ga je ponudil, a Dominik se je branil, pa ker se Jakob le ni dal pregovoriti, je vendar oblekel očetov kožuh, ki mu je segal skoro do peta.

„Dominik, meni se zdi,“ je pričel Jakob skrbno, „da nisi bogve kako trdnega zdravja. Dobro bi bilo če bi pil kako gorsko cvetje —“

Dominik pa ga je pogledal debelo in se mu je celo nasmehnil. „Le pusti gorsko cvetje, Jakob, in nikar se ne skrbi!“

„In svoji ženi bi kaj sporočil,“ ga je opomnil Jakob plaho in skušal počasi napeljati pogovor na stvar, ki ga je zelo zanimala.

„Ženi?“ se je začudil Dominik in namršil obrvi. Čelo se mu je nabralo v temne gube in Jakob je spoznal, da mu kar nič ni po volji njegovo govorjenje. „Kakšni ženi?“

In sedaj Jakob ni vedel, kako in kaj bi odgovoril, da bi ga zopet ne razdražil. Pogledal je v tla in si je pomaknil kučmo nazaj na tilnik.

„I no,“ je dejal naposled počasi in gledal tja nekam čez travnik — „pred leti, ako se prav spominjam, si sporočil po nekem tiskanem listu, da si se oženil tam nekje . . . z neko . . . eh, pozabil sem ime in kraj!“

Dominik je razširil oči in se je pogladil po redki osiveli bradi.

„Glej, pozabil sem, da sem sporočil,“ je zamrmral, a v obrazu se mu je poznalo, da ne govori rad o tej stvari. „Da, oženil sem se, kaj zato, pa je umrla — pred leti že,“ je dostavil in odšel proti koncu hiše. Tam je postal, pritisnil zopet robec na usta in se zagledal v gore, ki so bile pokrite z debelim snegom.

Jakob je uvidel, da noče govoriti o stvari kaj več in je odšel v hišo, kjer je povedal ženi in Manici, da je Dominik udovec in ni čudno, če je tako čemeren.

„Gotovo je bila lepa in rad jo je moral imeti, seveda, zato žaluje in se ogiblje druščine. Revež,“ je pripomnil in naglo umolknil, ker na vežnem pragu se je prikazal Dominik.

Odložil je kožuh in odšel naravnost v gornjo sobo; a ko je prišla Manica za njim, da zapre okno in zakuri v peči, ga je našla na veliko začudenje v postelji.

„Dominik, ali si bolan?“ ga je povprašala skrbno in pristopila k njegovemu zglavju; a Dominik je nevoljno nagubančil čelo in odkimal:

„Okno zapri in zakuri,“ ji je velel in se obrnil v zid. Čez nekaj časa pa je odgrnil odejo do pasu in se uprl na komolce.

„Tako zatohlo je v sobi, tako težak zrak. — Manica daj mi vode.“

Manica se je stresla, kajti prvič odkar je bival v njeni bližini, jo je nazval z imenom.

Podala mu je vode in je videla, da se mu roka trese.

„Dominik, ti si resnično bolan,“ ga je opomnila in gledala dobrotno in usmiljeno. „Ali naj pošljemo v trg po zdravnika?“

„Kako ste grozni vsi skupaj!“ je vzdihnil in stisnil ustnice. Kaj hočete vendar z boleznijo in zdravili? Saj sem zdrav, pustite me vendar!“

Nato je legel nazaj in Manica se ni upala več izpregovoriti. Pospravila je še nekoliko okrog peči in je odšla molče.

Med vrati se je ozrla še enkrat, a izpod odeje se je videla samo redka, osivela brada, njegov obraz pa je bil skoro popolnoma pogreznjen v blazine.

Ko je povedala Jakobu in Cili, kaj je z Dominikom, se je pojavila na Jakobovem obrazu skrb in prestrašenost in pričel je takoj ugibati, kaj bi se ukrenilo.

„Zdravnika ne mara,“ je premišljeval in gledal zdaj v Manico zdaj v Cilo — „zdravila tudi ne, težave so ž njim. Kaj neki mu je treba tičati vedno med tistimi knjigami in tratiti še noči, ko je slab in spanja potreben. Pa si ne da svetovati! Še ne posluša človeka, ki mu hoče dobro in pametno. Bojim se, da ga bo zvilo kar naenkrat. Pet let je mlajši od mene, pa izgleda, kakor da je moj oče. Čudno se je izpremenil, nikoli nisem mislil, da se bo tako zgodilo. Včasih, bog mi odpusti nekrščanske misli, se mi zdi, kakor da ni več pri pravi pameti. Pogleda te, posluša, ko mu kaj pripoveduješ, pa če ga vprašaš potem to in ono, odgovori čisto kaj drugega ali pa odide brez odgovora. Bogve, kaj je z njim, da ni več za pogovor niti za družbo... Tiste knjige, če bi bilo po mojem, bi mu poskril za nekaj časa, kaj mu je neki potreba venomer gledati vanje: ako se ni do sedaj naučil, kar je želel in mislil, se zdaj na stara leta menda tudi ne bo. To bi že lahko vedel, pa mu reci kaj, ko te gleda, kakor da ne razume več materinega jezika in misli svoje stvari, pa če bi bil menda tudi v cerkvi pri pridigi. Saj res, k župniku stopim in povem, da je obolel, naj pride on in ga pregovori in mu nasvetuje, kar je prav in potrebno. Če pa bi bilo tako daleč, pa je tudi potrebno, da se spravi z Bogom, da bo saj umrl kakor kristjan. Pa tako hudo menda še ni, no, pa bomo že videli.“

In čez pol ure je gazil Jakob v kožuhu in kučmi proti vasi, da obvesti župnika Andreja o Dominikovi bolezni.

Manica pa se je potikala po hiši in ji ni bilo do dela, vse tako pusto in dolgočasno se ji je zdelo povsodi, kamor se je obrnila.

Tudi druga leta je zapadel sneg po dolini zlatopoljski, mrzel veter je žvižgal okrog Klandrove hiše in solnce se ni prikazalo po cele tedne, pa je bila Manica vendar zadovoljna in celo veselila se je teh mrzlih dni. Zdaj pa ji ni bilo nikjer obstanka: hodila je iz izbe v shrambo, po veži, ob ognjišču, okrog hiše in povsodi, kakor da išče dela, pa se ni dotaknila ničesar. Postajala je tu pa tam, podpirala roke v boke in gledala zamišljeno zdaj v to zdaj v ono stvar. Čim bolj se je skušala otresti vsake misli na Dominika, tem po-

gosteje je vstajal pred njo njegov bledikast obraz in ni ga bilo kraja ne kota, kjer bi ubežala njegovi podobi.

Popoldne je prišel župnik Andrej in se napotil naravnost v njegovo sobo. Ko je potrkal lahno na vrata, se mu prvi hip ni nikdo odzval; šele čez nekaj časa je zaslišal nekak šum, kakor da se je v postelji nekdo obrnil in glas, ki ga je zaslišal iz sobe, je bil hripav in skoro osoren.

Dominik je ležal v postelji napol dvignjen, uprt z levim komolcem v zglavje in gledal proti vratom.

„A, ti si," je dejal, ko je vstopil župnik Andrej in ga pozdravil s prijaznim nasmehom. „Pa kaj te je prineslo v tem mrazu in snegu?"

Župnik Andrej je opazil, da je Dominik precej dobre volje in je sedel zadovoljno poleg postelje.

„Sporočili so mi, da si obolel," je opomnil, a Dominik je skimal nezadovoljno in stisnil obrvi nizko na oči.

„Kaj ti ljudje vsega ne store! Veš, to je grozno! Mučijo me in nadlegujejo, da se mi je pristudilo že vse skupaj. In sedaj prihajajo celo k tebi s takimi novicami. Ne, to je neznosno," se je razjezil, da mu je udarila v lice lahna rdečica. Hotel je izreči še nekaj, a tistikrat so se mu žile v vratu napele in iz prsi mu je udaril suh kašelj. Prijel se je za čelo, potegnil z roko preko oči in legel nazaj.

„Dominik, ne razburjaj se," ga je opomnil župnik Andrej prijateljsko in mu popravil odejo — „to ti škoduje, ker bogve kako trdnega zdravja res nisi.

Pa Dominik je zamahnil z roko in se ni dal umiriti. „Ti ne veš, ker jih ne poznaš. Komaj napravim korak iz sobe, so mi že za petami s stoterimi vprašanji in mučijo s svojo glupostjo in radovednostjo človeka in ne spoznajo, da so mi nadležni. Če bi moral živeti med njimi leto dni, bi menda zblaznel! In sedaj so si, kakor praviš, izmislili bolezen! Kakšno in kdo jo ima? Jaz ne! Ce pa sem v postelji, ker mi je nekako težko in slabo, kakor se to pogosto zgodi, še ni potreba razbobnati, kakor da je že vsa zlatopoljska dolina polna mrličev. Kako bedasto je vendar to ljudstvo!"

Župnik je nekaj časa molčal, nato je povzel mirno in se primaknil bliže k njegovemu zglavju.

„Ti jih sodiš napačno, Dominik. Nič drugega, nego ljubezen in prava bratska skrb je v njihovih srcih. Tebi je vse to tuje, ker ne razmišljaš o njih, ker živiš popolnoma drugačno življenje kakor oni. Mislili smo vsi, ko si prišel na svoj dom, da si odpočiješ, da

se odtegneš vsaj nekaj časa od svojega duševnega dela, a smo se varali, kakor vidim. Tvoji ljudje te ljubijo in vidijo v tebi le svojega Dominika, a ne človeka, ki nima in noče imeti časa, da bi se razgovarjal o življenju in razmerah, ki se zde tebi smešne in malenkostne, a so njim važne in zanimive. Glej, dva meseca si že skoro doma, a o tvojem življenju vedo prav toliko, kakor prvi dan, ko so te pričakovali s takim hrepenenjem."

„Pa kaj hočejo?" ga je prekinil Dominik nervozno in se napol dvignil v postelji.

„Nič drugega, kakor da jim daš dobro prijateljsko besedo, da se pogovoriš ž njimi, kakor si se kdaj v mladosti in da se jim saj nekoliko približaš in jim ne ostaneš taka zagonetka. Pusti za nekaj tednov svoje delo in pojdi med nje, da se razvedriš in oddahneš in ta visoka stena, ki se dviga zdaj med teboj in njimi, bo izginila popolnoma. Veruj mi, Dominik, tvoji živci so bolni, ti tiraš svojo duševno moč z železno silo više in više, a ne pomisliš, da je treba odmora in počitka. Zato živiš v tem bolnem duševnem razdraženju in ne čutiš, da ti peša telesna moč dan na dan kar očividno. Vem, da se ti zdi v tem svojem duševnem življenju vse, kar mislijo in govore ti ljudje, ki so ti po duhu popolnoma tuji, smešno in neznatno, da se ti zdi škoda trenotka, ki bi ga izgubil v pogovoru z njimi, a ne premisliš pri tem, da je to bolno samoljubje, ki je škodljivo ne samo tebi, temveč vsem, ki pridejo s teboj v dotiko. Kakršenkoli je cilj tvojega življenja in delovanja, ako ni združen z ljubeznijo do rodne grude, je škodljiv in napačen. Ako si šel v svet, da postaneš svojemu ljudstvu nerazumljiv in tuj, si zgrešil pravo pot in ob tvojem koncu ga ne bo, ki bi plakal za teboj in te proslavljal!"

Dominik ga je gledal zamišljeno in se mu je nasmehnil. „Andrej," je dejal polglasno in trudno — „če se prav spominjam, smo govorili tako v mladosti, ko je bilo naše obzorje še vse nejasno in temno."

„Nasprotno, prijatelj," mu je oporekal župnik Andrej in na ustnicah mu je krožil trpek nasmeh. „Da so ostali vsi istih nazorov kakor takrat, bi jih živelo danes mnogo srečneje in več bi koristili svojemu narodu."

Dominik je zamahnil z roko in je odvrnil skoro razburjeno:

„Čemu povsod in vedno edino svoj narod! Kaj ni vse človeštvo ena sama mogočna družba, vredna enake ljubezni ali enakega sovraštva, kakor že hočeš?!"

„Gotovo," mu je prikimal župnik — „a kdor misli z umom prevarati srce, hoče preslepiti samega sebe! Če je v nevarnosti pred požarom vsa vas ali ne bo pomagal vsak najprej svojcem in potem šele drugim? Tako je v današnji človeški družbi, ki je in bo razdeljena o gotove tabore, dokler ne nastopi doba spoznanja, da je vsako medsebojno sovraštvo samo ovira do celokupnega blagostanja in sreče. A da pride kdaj to spoznanje v vsa človeška srca, in da se ucepi hrepenenje po zlatem veku bratstva in ljubezni tudi njim, ki jim je to neizvršljivo in smešno upanje, je treba pokazati možnost izvršitve najprvo v lastnem narodu in potem šele drugod. Dokler pa bo mislil sin drugače od očeta in brat sovražil brata, je vsaka misel zaman, in zato sem dejal, da so napačni tvoji cilji, ako niso združeni z ljubeznijo do rodne grude. Naj kraljuje tvoj duh više od zvezd, naj bo tvoje pojmovanje o življenju in vsem še tako obširno in popolno, tvoje srce mora čutiti z Jakobom in tvoja beseda ne sme biti drugačna od njih, ki se ti zde tako tuji in neznatni. Dokler je med vami le neznatna senca, ni mogoče pravega sporazumljenja in ti si jim tujec, dasi se pretaka po tvojih žilah ista kri. Ker v vas, prijatelj, ki ste odšli med učene in se zapisali smrti za kako idejo, ki jo bodo vaši nasledniki v popolnejšem spoznanju in umevanju vrgli in uničili kot smešno neznatnost in brezpomembno zastarelost, ne tiči bodočnost in blagostanje ljudstva, pa če razjasnite vso zagonetnost neskončnega vsemira in si izmislite še stoinsto človeških pravic in dolžnosti temveč edino pot, ki jo bo hodil celokupen narod z roko v roki, v slogi in ljubezni vodi k bodočnosti in sreči. In tega vi ne poznate, dasi ste izšli iz naroda, ki ima pravico tirjati od vas, ako že ne novega dne, ki ga obljublja vsak, ko odhaja, pa vsaj tiste zdrave ljubezni do rodne grude, ki ste jo ponesli v srcih seboj. Zato se ne razburjaj, če ti ni po godu Jakob ali kdorkoli, ko se jim približaš bolj, spoznaš, da so blagi in dobri ljudje."

Dominik je gledal vanj skozi polzatisnjene trepalnice in je le včasih zganil z ustnicami in rameni, kakor da se s to ali ono župnikovo mislijo ne strinja.

„Ti torej misliš, kakor sklepam iz tvojega govora," mu je odvrnil počasi Dominik — „da storim najpametneje, če napravim križ čez vse svoje dosedanje delovanje in se poslovim od vsega, v čemer je bilo svoje dosedanje življenje, ker sem na napačni poti. Hm, ali se ti je posrečilo izpreobrniti že mnogo takih grešnikov, Andrej?" se mu je nasmehnil zlobno in samozavestno so mu zasijale oči.

Župnik Andrej je spoznal, da je Dominik zgovoren in je skušal kar najbolje izrabiti ugodno priliko.

„Govori naravnost, Dominik," je dejal in ga prijel za roko, „Ali še nisi nikoli doživel trenotka, ko si se pokesal, da si kdaj nastopil to pot? Ali se ti ni še nikoli zazdelo, da so vse te tvoje modroslovne študije in s čemer se še vse pečaš, zelo nehvaležen poklic?"

Dominik je počasi odtegnil desnico iz župnikove roke in je prikimal.

„Priznavam, Andrej, ali vsak človek ima v življenju trenotke, ko ga obvlada dvom in mu omahuje volja. Tudi jaz sem jih doživel in tak moment slabosti in dvoma je bil trenotek, ko sem zahrepenel po domu in zlatopoljski dolini; ko sem pa prišel v rojstni kraj, je bilo v mojem srcu že kesanje in zdaj, ko ni v duši več dvomov in živim zopet prejšnje življenje, ni mogoče, da bi živel, kakor sem se namenil na poti v domovino."

Župnikov obraz se je svetil veselja in potrepal je Dominika, ki je bil napol sklonjen v postelji, prijateljsko in navdušeno.

„Hvala ti za te besede, Dominik! Vedel sem, kaj pomeni utrujenost, o kateri si govoril v svojem pismu, zato se nisem mogel načuditi, ko si prišel ves drugačen, kakor si prerokoval. In zato je treba, da popraviš, kar si zakrivil ta dva meseca: dolina zlatopoljska ni za čemerne filozofe in jezikoslovce, ampak za zdrave in vesele ljudi."

„Kako to misliš?" ga je povprašal Dominik, kakor da ga ne razume.

„Mislim," je odvrnil župnik — „da si po dolgoletnem bivanju v tujini lahko spoznal, da po tej poti, ki jo hodiš sedaj, ne prideš nikoli do vrhunca in mirnega zavetja, kjer se oddahneš in odpočiješ. Dokler boš živel v duševnem stiku z ljudmi, ki hrepene kakor ti, boš živel v večnem boju: ozri se naokrog in videl boš, koliko sejalcev je na njivi, kjer seješ ti, a še več koscev, ki kosijo za vami in sejejo novo seme. Ali ne veš, da se posameznik postara, življenje pa je večno mlado: komaj skloniš glavo, že jih je deset na tvojem mestu, zato se zadovolji s tem, kar si storil, pa če si žel za svoj trud hvalo ali nehvaležnost. Misel pa, da moraš postati največji med vsemi, zatri, ker je napačna in neizvršljiva: vse svoje mlade moči si porabil, da si razjasnil to in ono, da si ugladil pot do višine, kjer stojiš sedaj truden in onemogel, a njim, ki so šli za teboj, ni bilo treba tega: z lahkoto so se povzpeli po jasno

začrtani poti do tebe in upreti so se morali na lastno moč šele v višini, kjer si ti že omagal. Ali je čudno, da ne moreš za njimi in da so te prehiteli, dasi so mlajši od tebe? In tudi ž njimi se zgodi, kakor se je zgodilo s teboj, ker življenje je večno mlado in vsled te večne svežosti in novih močnejših sil — ni popolnosti in konca nikjer in nikoli!"

Župnik Andrej je umolknil in se zagledal v okno, pred katerim so v lahnem vetriču plesale bele snežinke. Včasi je katera obvisela na steklu in se stopila v majhno kapljico, ker v sobi je bilo toplo. Enakomerno prasketanje se je čulo iz železne pečice, ki je metala skozi majhna odprta vratca daleč po tleh rdečkast odsev plapolajočega ognja.

Dominik je podpiral glavo z levico in je gledal zamišljeno v tla. Pramen dolgih osivelih las mu je zdrknil po čelu na obrvi in ves njegov obraz je bil sivkasto bled.

„No, in kaj sedaj?" je izpregovoril naenkrat, kakor da mu je mučen molk in se ozrl v župnika Andreja.

„Sedaj želim," je povzel župnik Andrej — „da se kaj kmalu otreseš svoje čemernosti in mračnosti in me skoro posetiš na mojem domu, kjer se pomeniva kaj več o vsem, kar si doživel v teh dolgih letih."

Dominik mu je prikimal, in nekak zadovoljen smehljaj mu je počival na ustnicah, ko je podal župniku Andreju roko.

„Oprosti, če sem te dolgočasil," je zamrmral, a župnik je že zapiral vrata za seboj, in takoj na to so se slišali njegovi trdi koraki nizdol po cvilečih stopnicah.

V veži je stal Jakob Klander in župnik se ni mogel ubraniti njegovi prijaznosti in je stopil v izbo, kjer sta sedeli pri mizi Manica in gospodinja Cila.

„Torej ni nič tako nevarnega," je menil zadovoljno Jakob in ponudil župniku stol, sam pa sedel na klop k peči, odkoder se je širila po vsej izbi prijetna gorkota.

„Ni sile," je odkimal župnik. „Še prav zgovoren je bil. Seveda, trdnega zdravja res ni bogve kako, pa če se bo ravnal, kakor sem mu nasvetoval, postane kmalu ves drug človek. Družbe mu je potreba, da se razvedri in nič napačno bi ne bilo, če bi postopil kdaj nekoliko v vas ali kam drugam in ko bi se razgovarjal takole zvečer z vami ali kakorkoli, samo da se odtegne tej večni samoti, ki ga dela čemernega in mračnega, da človek res mora misliti, da je bolan.

Le skušajte ga pridobiti zase, posebno sedaj ob teh zimskih dneh, ko ste večina doma, in kmalu postane ves drug."

„Tako bi bilo prav, seveda," je zadovoljno prikimal Jakob in iztrkal pipo — „pa ko mu človek ne more do živega. Saj mi še ne odgovori, če ga vprašam po tem in onem, kaj naj potem? No, mogoče se bo ravnal po vaših besedah, saj hudoben ni, to najmanj. Nikoli ni bil zloben, le predrugačil se je tako silno, da se ne morem načuditi! Kako prijetno bi lahko živel tu doma, ko bi nekoliko preustrojil svojo pamet, tako pa človek ne ve, kaj mu manjka, in mu še pomagati ne more, če bi mu tudi rad."

I seveda," je pritrdil župnik. „Navadno je tako z ljudmi, ki so mnogo izkusili, in Dominik ima za seboj gotovo težavneje in burneje življenje, kakor morda kdo misli. Več je trpel kot izmed nas eden, in zato se ni čuditi, če ni več zgovoren in prijazen kakor nekdaj. Pa vse se lahko še izpremeni, samo da se je vrnil pod domačo streho."

Jakob je nekaj časa molčal in zamišljeno pritrkaval ob tla s peto velikega škornja, nato pa potegnil krepkeje iz črnikastega vivčka.

„Kajpak, da mu je malce sitno in težavno —" je dejal, „ko je navajen mesta in še bogve česa in žena mu je tudi umrla —"

Tedaj je župnik Andrej pozorno povzdignil obrvi in ga hlastno prekinil.

„Kako pravite, da mu je umrla? Kdaj?"

„I seveda! Ali vam ni nič povedal? Čudno! Danes zjutraj sva izpregovorila zunaj pred hlevom par besed, pa sem napeljal pogovor tako, da mu ni bilo nič kaj po volji; pa naposled mi je povedal, da mu je umrla."

Župnik Andrej ga je poslušal pazno in se naposled zagledal v tla.

„Glejte, da je torej vdovec. Vedno bolj se mi odgrinja vsa meglenost in nejasnost, v katero je zamotan ta vaš Dominik. Če se ne varam, ga kmalu spoznam popolnoma. In vam je povedal o njej kaj več?"

„Ničesar več, še to sem komaj izvlekel iz njega in takoj, ko mi je povedal, mi je obrnil hrbet, kakor da mu je žal za izgovorjeno besedo. Pa nič zato, saj vemo, kako in kaj je ž njim."

„Mogoče vam pove o priliki še kaj več," je menil župnik. „Prigovarjal sem mu zelo, naj ne bo tako čudaški, in če bo ubogal le polovico mojih nasvetov, se bo kmalu drugače razgovarjal z vami." —

(Dalje prihodnjič.)

Književna poročila.

Anton Novačan, Naša vas. I. del. Izdala in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. V Ljubljani 1912. 8⁰. 207 str. Cena broš. 3 K. (Biblioteka pisateljev sedanje dobe. I. zvezek.)

Novačan je stopil iz skromnega koledarjevega okrilja in se nam predstavil s fino gesto, to se pravi z lirično občuteno zbirko slik in povestic iz vaškega življenja. On je čisto čustvena natura, pri kateri mislimo takoj na Hrvata. To pa ne spričo dvojice enklitik, odkazanih na nepristojno mesto, ampak zbog neposrednosti in nepotvorjenosti emocij, kakršnih je zmožno njegovo poetovo srce. Izobraženi Slovenec se namreč očividno nagiblje bolj proti češko-treznemu intelektualizmu, proti srbski dovršenosti forme nego zanosni Hrvat. Toda širokopotezna posploševanja zabredejo navadno v etersko brezpredmetnost, vrnimo se raje k našemu Novačanu, oziroma „Naši vasi".

Evo vam iskrene, sugestivne knjige, kakor je nisem že dolgo čital v domačem jeziku! Ni še epopeja naše vasi — táke pričakujemo šele v tretjem zvezku — ampak muzivno zložena, bleščava plošča, v kateri ima vsak kamen svojo ceno v predočitvi vaškega značaja: „Žabji kralj" s perspektivo kalne mlakuže prav tako kakor „Vaški ateist", eden od tisočerih, ki jim največji kozmični problem gloje duha. Celo posvetilo ovaja karakter pričujoče publikacije, zato pa je „Misel" nekam šibkeja in je premračna, ako naj res predstavlja idejo knjige in pisatelja.

Delo tvori organsko celoto, najsi so posamezni predmeti jako pestrobojni. Tudi če ni vaša duša podobna klavirju, kjer se vsaka poedina struna odzove temu ali onemu sorodnemu zvoku, gotovo najdete pri raznovrstni izbiri nekaj zase. Osobito slovenskim mladenkam in dovzetnim nepostarancem raznih letnic bodo prijali filmi entuzijasta Novačana, posuti s cvetnim prahom prisrčnega simpatiziranja z rodno grudo in tlačenim rodom. Nič ne de, če se bo blaziranccm zdelo navdušenje začetne črtice troho mlado; mar ni zasluga, ohraniti sredi materijalistnega časa tako snežno deviškost čustvovanja? Predvsem v uvodnem delu te zgodovinsko navdahnjene skice se moramo vdati njeni prepričevalnosti: sever je mrzel, Nemec je krut. Da smo v Franciji, bi jo dali našim malčkom v roke . . . Ali postane avtor „Naše vasi" kdaj naš Bartsch?

Brez izveličavnih teorij stopa Novačan, toda se zanima za intimne psihične pojave; primerjajte notranjo realistiko sklepnega obrata v „Meji". Enako govore religijozni motivi o povratu modernih k dušnosti. Po „Naši vasi" še rogovili oni rogati nebodigatreba, ki je ohranil pri akademskem glasovanju na Ogrskem z dvema glasoma večine eksistenčno pravico. Dostikrat srečate izraz pobožen, seveda semtertja z ironskim nahukom, ker lahen posmeh rad trzne pisatelju okrog usten in karikaturo si privošči, kolikor je treba, da potegne svoje „junake" iz nezanimivega vsakdanjega kolovoza v kolobar interesantnosti. Za popolnitev karakteristike upoštevajte tudi pesem „Familija" v lanskem Nar. koledarju. Monolog je nevaren, zlasti kadar je razsežen kakor v črtici „Pes"; a ljubši mi je od Stritarjevih živalskih pogovorov; saj je okreten, prekvašen s spretnimi najdbami, kakor okopanimi v baje-

slovni živi vodi. Ne bo sicer nadkrilil bratov Goncourt v stiliziranju, vendar ni rečeno, da zanemarja tehnično stran pripovedovanja. Nekatere prispodobe vplivajo plodovito in izvirno na čitalčevo domišljijo. „Kam si se zagledalo . . .“ (str. 112) se nas dojmi liki citat iz Župančiča; bodisi, saj ta je splošnoslovenska last, z isto pravico govorijo nekatere osebe v biblijskem tonu. Novačanova umetniško ubrana duša ljubi narodno poezijo, priča številni navedeni odlomki nalikujoči intarsom v bogatih rezbarijah. Kakor je že priznaval zaljubljeni pevec „Artis amatoriae“: Kar zasnuje mi duh, vse zoblikuje se v stih — tako se njemu zdajpazdaj proza nehote ritmično vzvalovi: jutri te čaka črnega dela beli dan (str. 113) . . . , mori me pasje dolgočasje . . . itd.

Najbolj vas utegne zadovoljiti klasično pripovedovana tragikomična historija o žabjem kralju Rulu, ustvarjena iz golega ničesa. Ta apartni kos bo dobil nagrado, ako tekmuje z Erjavčevimi podobnimi spisi, ki so morda bolj znanstveni, a nikdar tako delikatni, mestoma objestno šegavi. Slednja stran nudi priliko izprožiti zadovoljen smeh in razkleniti belo ograjo zdravih zob. Ko bi imeli odrasli analfabeti svoje čitanke, bi ne smelo manjkati te izvirne stvaritve . . . Poleg nje treba registrirati uspelega „Spokornika Elijo“, čigar značaj pa sega včasih malo v pravljico, oziroma v patologijo, ne da bi bil zategadelj kaj manj pretresljiv. Za tako krepko stvarjo se seveda efekt zadnjega osnutka, „V kleti“, popolnoma razblini.

Sveži knjigi pristop v najširje ljudske plasti, pisatelju majsko-topel pozdrav!

A. Debeljak.

Miklova Zala. Ljudska igra iz turških časov v osmih slikah. Po dr. Sketovi povesti spisal Anton Cerar-Danilo. V Ljubljani 1912. Založila Kat. bukvarna. (Zbirke „Ljudski oder“ III. zvezek.) 8°. 96 str. Cena 1 K.

Habent sua fata libelli! — Komaj je ta sicer lična knjižica izšla, že je ustavilo založništvo samo nje prodajo. O vzrokih ne kaže na tem mestu razpravljati, samo toliko bodi povedano, da se Danilova „Miklova Zala“ čudovito točno ujema s Špicarjevo dramatizacijo iste povesti dr. Sketa. Nimam Špicarjevega dela pri rokah — saj je še v rokopisu, — a takoj, ko sem prečital prvo sliko Cerarjeve igre, se mi je zazdelo, da sem prizor že nekje videl, a ko prečitam še drugo sliko, se zavem, da sem jo videl na ljubljanskem odru — prim. „Lj. Zvon“ XXX, str. 251—255 — in tudi na celovškem društvenem odru pod Špicarjevim imenom. Zato zadoščaj o igri to, kar sem takrat v „Zvonu“ o njej povedal, le škoda, da se dramatizator ni zavedel, da je treba avtorske pravice bolj spoštovati. — Kako je zašla v seznam „turških“ besed slov. majka, majčica, ali robinica (prav. robinja)? *W.*

Engelbert Gangl, Zbrani spisi za mladino. Drugi zvezek: Pripovedne pesmi. V Ljubljani 1912. 8°. 59 str. Cena vez. 1 K 50 v.

Zbirka opeva razne zgode in nezgode mladih ljudi, pripoveduje o živalih, vernih družabnikih malčkov, in v zadnjem oddelku je nanizanih par dogodbic iz „pisanega življenja“. Med ljubkimi, presrčnimi verzi čitamo tudi mnogobesedne vsakdanjosti; „pesemce o živalih“ zaostajajo celo za Stritarjevimi. V celoti bo naša mladina novega daru vesela, četudi ji je g. Gangl poklonil že marsikaj boljšega. — Knjižica je ilustrirana; največ sličic je Gasparijevih, izvedenih v znani, njemu lastni maniri. *J. Poljanec.*

Srpsko-hrvatski Almanah za godinu 1911. Uredio Milan Ćurčin, Beograd-Zagreb. 1912. 4°. 167 str. 3·50 din., vez. 5 din.

V priprosti, prikupni opremi leži pred nami Almanah, objavljen v znamenju plemenite in samoumevne ideje srbsko-hrvaškega edinstva. Prirodna je misel skup-

nosti, zatorej ono bolestno presenečenje pri Slovencu, ko zasledi v mladem hrvaškem razumniku odpor proti nji s himerno hipotezo, češ, med obema narodoma zija brezno karakternih razlik.

„Uvodni deo" prinaša par izrekov iz Dositejevih „Basni" (l. 1740 in 1788), kar se jih ozira na narodno edinost: razloček v veroizpovedanju naj ne bo vzrok medsebojnim prepirom! Iz sedanje dobe je par V. Jagićevih avtobiografskih potez: njegovo prvo poznavanje Srbstva, čigar pisavo in jezik je kot deček smatral za grščino. St. Novaković je nasenčil optimistovsko skico iz l. 2011 po Kr.: besedo je podtaknil prof. Vidoviću, ki predava v Belgradu o „ujedinavanju bugarske literature sa srpsko-hrvatskom, s kojom se odavno ujedinila slovenačka (osim čisto popularne literature)". Povedano mimogrede, to zakasnelo ilirizovanje Slovencem že ne bo po godu, predaleč so razvili svoj jezik ... M. Murko je napisal obširno dokumentiran članek o Hrvatih in Srbih z naravnim zaključkom: jedan jezik jedna književnost. Končno pismo vseuč. prof. J. Cvijića daje nekoliko treznih nasvetov glede kulturnega zbližanja obeh plemen.

„Književni deo" (str. 30—170) obsega 33 pesmi od dvajsetero pesnikov ter med njimi desetorico kritičnih sestavkov. Kot preludij srečamo razpravico „Iskrenost u književnosti". Autor srbske „Antologije" B. Popović, katerega nam Ćurčinov zaključni fragmet še bolj prikupi, se izraža v nji zoper „popravljanje" umetniških del, dalje postulira: ni treba hoteti biti lep, sebe pozabiti pri ustvarjanju! T. Gjorgjić podaja psihologijo narodnega pevca, ki je opustil nekatere zgodovinske verzije zaradi njih brutalnosti. D. Prohaska poudarja v eseju o sodobnih bosenskih frančiškanih — poetih Markušiću in Škarici, da sta preveč artista, lepeča na književni frazeologiji. P. Popovićeva opazka, da je bila narodna smer Brankovi osebnosti mogoče v kvar, bo naletela na odpor marsikje, ne izvzemši Cv. Golarja. Adela Milčinović prispeva k poznavanju literatke D. Jarnevićeve, ki je v početku pesnila v nemščini kakor Preradović. Najbolj elegantno koncepcijo javlja Dučićeva študija o M. Mitroviću, umrlem poetu, bolje rečeno besednem virtuozu. Razlikujoč tri vrste pesnikov (s pretežno emocijo, refleksijo, fantazijo) trdi: „Svaki je pesnik iskren osim onaj koji nema talenta". Med vrsticami se uganejo sledeče Lemaîtreove misli: Razen par redkih izjem je pravi umetnik človek, ki mnogo dela, ki potrebuje v to svrho urejenega in samotnega življenja. — Lazarević gostobesedno opisuje M. Rakićevo parnasovsko pravilno versifikacijo. Kulturnozgodovinskega pomena je Ostojićev referat „Iz stare pesmarice", rokopisa izza konca 18. veka. V nji se nam odkriva karikaturna polkultura, pastiš, ki ga povzroči nenadni prihod rafinirane kulture v primitivno. V tem trgovskem trubadurstvu je bilanca zmerom: Grudi so ji „alabaster", udovi „sneg", kosa „svila holandeska", dve sisice „portugalske jabučice". Kadar podokničar ni uslišan, je žena „zmijinoga roda, geenskoga smrada". — Precej humorja vsebujejo Livadićeve vrstice, kot nalašč za urednike in začetnike. Nobena umetnina, posebno v liriki, ne velja, ako ni osebnosti.

Pri pesmih stoji gladina dokaj visoko in za vsestransko umevanje je neizogiben predpogoj precejšnja orijentiranost po svetovnih slovstvih. M. Kovolija cizelira melodijozne „balade" nalik stari ital. trubadurji; V. Nazorjev „Notturno" skuša že s samo onomatopojijo doseči uspeh; S. Stefanovićev „Povratak„ v sapfičnih strofah zasluži vso pažnjo. Ker nedostaje prostora, naj omenim le še Dučićeve mojstrske stihe, obilujoče na presenetljivih pesniških analogijah.

A. Debeljak.

Razni zapiski.

† **Dr. Jakob Sket.** Dne 11. aprila t. l. je umrl v Celovcu v 60. letu svojega prezaslužnega življenja prof. dr. Jakob Sket. Nadaljeval je Janežičevo delo na polju srednješolskih slovenskih čitank in slovnice, bil je urednik „Kresu", se uspešno bavil z leposlovjem in je marljivo deloval v odboru Družbe sv. Mohorja. Ranjkega prijatelj priobči v „Zvonu" daljšo črtico o njegovem življenju in delovanju. Časten mu spomin!

† **Josip Gorup pl. Slavinjski.** V visoki starosti 79 let je umrl na Reki dne 27. t. m. slovenski mecen, milijonar Josip Gorup pl. Slavinjski. L. 1888. je Gorup iznenadil Slovence s svojimi velikimi ustanovami. V proslavo in zahvalo tega velikega rodoljuba je takrat pel S. Gregorčič, ki je bil tudi sam deležen mecenove darežljivosti:

„ . . . Neštetim krasno si podal priliko,
da duh prešine jim prosvete žar.
S tem širiš sam med narodom omiko
ter dvigaš sveto domovinsko stvar . . .

Tako Tvoj čin brezmejne res zasluge
iz veka v vek bo žil in se množil;
kot rekam s potjo širijo se struge,
blagost bo vedno v širše kroge lil;
Ti, ki vzgojiš jih Tí, vzgoje pa druge,
gojitelj prvi vsem pa ti si bil, —
in plodov teh ves rod bo naš deležen.
Kako naš rod naj Ti ne bo hvaležen!

Glasnika treba ni Ti, ne pomnika,
pomnik ti večen bo — Tvoj slavni čin!
Na vek ostane Tvoje blago delo,
Na veke bode Ti ime slovelo!"

Naj obrode velikodušni čini narodovega dobrotnika tisočere sadove!

J. Poljanec.

Spomin na dr. Janeza Mencingerja. Bilo je l. 1867., ko sem dovršil enoletni tečaj živinozdravilnice v Ljubljani. V tistem času ni bilo razen deželnega živinozdravnika dr. Janeza Bleiweisa v Ljubljani, na slovenski zemlji drugih živinozdravnikov. Nastopil sem torej prakso kot živinozdravniški pomočnik v svoji ožji domovini v brežiški okolici na Štajerskem, razen tega pa še službo pomožnega diurnista v pisarni dr. Razlaga v Brežicah. Tam je takrat služboval tudi dr. Janez Mencinger kot koncipijent in odvetnikov zastopnik. Dr. Mencinger mi je od takrat ostal v živem spominu kot velik, širokopleč, izredno krasen mož z dopolprsno modročrno brado in orlovsko zakrivljenim nosom. Peljal sem ga nekolikokrat z vozom svojega brata k njegovi takratni nevesti, poznejši soprogi, na Videm. L. 1869.

sem bil potrjen k vojakom. In takrat je vplival dr. Mencinger na vso mojo prihodnjost s tem, ker mi je svetoval, da nadaljujem živinozdravniške študije kot vojak na dunajski živinozdravniški šoli, in mi je v ta namen napisal tudi koncept za prošnjo. S tem mi je uravnal pot, po kateri sem seveda po lastni marljivosti in vztrajnosti ne le postal diplomirani živinozdravnik, nego tudi dosegel v armadi dostojanstvo c. in kr. štabnega živinozdravnika. Med časom svoje 41 letne odsodnosti od domovine sem videl umrlega dr. Mencingerja le še dvakrat, zadnjič meseca julija 1911. Hvaležen mu moj spomin! *Šetinec.*

Prešernovo „Neiztrohnjeno srce" — v koseščini. G. notar Aleks. Hudovernik nam je izročil „prevod" Prešernove balade „Neiztrohnjeno srce". To zgočo satiro na jezik Koseskega je napisal — dr. Janez Mencinger, ki ga poznamo po „Cmokavzarju in Ušperni" ter „Vodnikovem Vršacu" kot našega najboljšega literarnega satirika.

Duhovita persiflaža „koseščine leta 1880." se glasi:

Pesnika sercé.

Se groblja kapa, nov de mrtvác spusti se not;
kar mlad život medlevši, razgerne se naprot.
Kopunam sapo davi, jih čudbe pana mraz,
kim brusi gled neplažba, zazrejo pak obraz.

Je sonda sploh, de krasna čepina bla bi viš,
če preč bi parno tenjo odnesel bistri piš;
scer čedni vtisk je šobe, rah mika liča blesk,
če prej bi ga ostavil ožalbe mute tresk.

Drobivši grud se hipno gledavcam brani vid,
samo serce se kuja, kot ni mu zgrudba prid;
še žarno clo utripa, puhti navpik gorkost,
kot da napiha zdrava še hlapa ga krepost.

Je vopros skupni: — sledni kdo tuki je ložén, —
sigurno bil je svetec, ker ni ves gnilbe plén?
Izderka se nagróbnik, poprej nikomu mar,
treznivši ga mahôbe napis berejo kar:

Tu Boljeslav poet je zagreben nekda bil,
ki milbe žal in vugo je v pesmih čutil sil
in viške slave peval le divi milki v čast —
gospini puhli, včula ki ni njegovo hlast.

Ko pa za fanta drujga se nje pohod je vžgal,
nobene več ni pesmi poet od sebe dal:
Ni molil ne preklinjal, je pustil smeh in jok,
imetek ves potrošil za žgani slivov mok.

Se anal brig je vsakih in živil tje v en dan,
na hip je vmrl in valda ne brumni kot kristjan.
Vsi tulijo: To svetca sigurno ni sercé,
ki živši clo brez cnosti že davno v peklu žgé.

„Glej pevca sérce v preši!“ zakruli tam sivór,
„če blo bi svetca, najdlo bi blo že scer odmor.
Tiše ga veke pesmi branivši mu razplah,
kim persi mnogo godin ostale so zapah.

Sercé to razgernimo pod mili neba bok,
de gane dan, oberne se nočnih zvezd obtok;
ko sonca déra drugič pokuka za goró,
krač urnih primahajmo, dokler še rosa bo.

Kar pevic z lune, sonca je pevskih vtiskov snel,
jih krogli lok bo neba do jutra natrag vzel,
ko hlap sercé prepuha, prežehta rose tik,
ne zgine še — do zadnjih zagrébemo ga pik.

Sercé lopate vdrihba na plasti cepi dve;
drobljanca razodeta do drujga tam sta dne. —
Druj dan z lopato, krampom dospeši puk na plan.
Sercé je preč — ginivši kot puhtne kafre gran.

Za umetnost. Kakor so že listi poročali, namerava prirediti „Splošno slovensko žensko društvo“ v zvezi s slovenskimi upodabljajočimi umetniki, slikarji in kiparji veliko, 20.000 srečk broječo dobrodelno loterijo, katere izkupiček je namenjen v podporo ubogi pastorki, slovenski umetnosti. Pomnoženi odbor je sklenil, da naprosi vse domače umetnike in umetnice, naj bi poklonili nekatere svojih umotvorov brezplačno za dobitke loterije. Mnogo ljubljanskih umetnikov je že drage volje obljubilo svojo dejansko pomoč. Izven Ljubljane bivajoče umetnike pa naproša odbor po listih in pismeno, da se blagovolijo z umetniškemi prispevki udeležiti te dobrodelne akcije, ki bo itak samo v korist in v podporo umetnikov samih. Umetmiki so obljubili, da zberejo najmanj 200 slikarskih in kiparskih umotvorov, ki bodo razstavljeni maja ali junija t. l. v paviljonu g. akad. slikarja Rih. Jakopiča. Razpečavanje srečk pa je prevzelo „Splošno slovensko žensko društvo“, ki hoče naprositi rodoljubne in umetnost ljubeče Slovenke vseh slovenskih krajev, da mu po svojih močeh pomorejo pri tem delu. Srečke se bodo prodajale po 1 K in bo torej vsakomur dana lahka prilika, da prispeva svoj del na žrtvenik slovenske umetnosti. Žrtve ne bodo velike, treba le, da se pritegnejo s pridno agitacijo vsi sloji občinstva k temu rodoljubnemu delu. Agitacija pa ne bo težka, saj dobi ta ali oni lastnik srečke, ki je veljala samo eno krono, lepo domače umetniško delo ter ima zavest, da je pomogel slovenski umetnosti na noge. Izkupiček loterije se porabi deloma za nakup slovenskih umotvorov, da se na ta način omogoči eksistenca slovenskih umetnikov, deloma za podpore v prilog študij mladih domačih umetnikov.

R. M. Vojanov:

Ribič Ante.

Ob zeleni Savi, valoviti,
med vrbovjem in tresočim bičjem,
v bajti trhli je sameval Ante.
Vozil starec je ljudi čez Savo
bodi v jutru, bodi v polnem solncu,
strašil ni se mraka, ne polnoči,
zbegal ni ga val, ne ura huda.

Bila noč je svetega Martina.
Na Posavju, zélenem Posavju,
je zdivjala noč jesenska bajna;
sikal sever silen je čez Savo,
bìl z vrbovjem preperelim vojsko.
Jekala so stara dupla debla,
žvižgale so v temo veje vitke,
grom grmel je, bučali odmevi
in drevili težki se oblaki.
Sava polna molklo je bobnela,
zlival dež se mrzel nepretržno,
bìl ob vale, bìl ob brege bele
na Posavju, zélenem Posavju.

Ribič Ante je sedel za mizo,
lučica je v okencu gorela,
znamenje za kasnega Posavca.
A na mizi, javorovi beli
se smehljala polna je majolka,
polna vina íz goric prisojnih,
ki prinesel ga je sosed Juri.

„Dobro vino imaš, sosed Juri!
Čutiš v žilah trudnih voljo dobro,
čutiš voljo dobro v vsem telesu
in pomlaja se ti glava stara.

Stara glava? Kaj še! Saj je mlada,
staro tole je Posavje tožno!
Bogme, Juri, dober ti si sosed,
daš mi vsako leto ga v pokušnjo.
Daj bog zdravje, vinčar, sosed Juri!"

Pil je, pil in bil vesele volje
in razvnet je stopil v leta prošla;
mlajšega se čuti ribič Ante.
In stopila so dekleta predenj,
pri katerih vasoval je davno:
„Vsem vam hvalo, ve dekleta lepa!
Daj bog zdravje, zlati sosed Juri!"

V oknu lučka je brlela komaj,
poltema je vstala v nizki hiši.
„Bog te živi, Juri, duša zlata!"
ždel je Ante, glavo med rokama,
in nazaj je mislil v svoje čase. —

„Glej ga, Ante! Dobro srečo, Ante!
Še živiš in še ljudi prevažaš?
Spet sem tukaj, ko takrat pred leti,
danes spet bi rad na stran hrvaško.
Mraz je zunaj, skozinskoz sem moker!
Vino imaš dobro, ribič Ante,
kakor takrat, v znani mi majolki.
Malo siv si, to so leta, haha?
Saj spominjaš se me, ribič Ante?"

Bulil Ante je v prikazen pozno,
vzel majolko, pil v požirkih žejnih;
tresel mraz ga, grelo ga je vino.

„Tisto noč je bilo, kakor danes.
Tresk na tresk in liv na liv iz teme.
Prišel k Tebi sem lepó premočen!
Lučka nama je svetila tale.
Štel sem mokre bankovce za mizo,
bilo jih je dobre štiri prste.

Za prašiče treba je denarja!
Te oči še danes vidim tvoje!
Imaš prav, le pij, pošteni Ante,
z vinom ženeš iz glave spomine.
In potem, saj veš, kako je bilo!
Bil si jakši korenjak od mene,
vedi vrag ga, saj sem trden v kitah.
— Morda tisto tvoje mlado vino?
In potem, saj veš, kako je bilo!
Vtaknil tam pod prag si novce moje,
mene pa na čoln naložil hitro,
pa je šlo na Savo grabežljivo.
Sredi Save si zazibal čolnič,
zdrknil naju eden je v valovje,
ti veslal si sam nazaj . . .
Imaš prav, moj dobri ribič Ante,
le krepčaj se, danes moram zopet
na hrvaško stran,
pravijo, da prase je pod ceno.
Brž napravi se na pozno vožnjo,
časa malo! Še požirek, Ante!
Alo! zdaj pa greva!“

Dvignil bled se je prevoznik Ante,
gledal topo je prikazni v čelo,
glava težka, noge mahajoče.
Vzel je veslo in odvezal čolnič
in odrinil v noč med žive vale.
Rezal Savo z vso je silo Ante
rezal Savo, kričal silno gostu:
„Ti neziblji čolna, poka veslo!
Vzemi vrag te, menda božji nisi!
Čuješ, bogme, v skalo sva zadela!“ —

In razbit drči Antetov čolnič
zjutraj v megli proti srbski meji.

Dr. Ivan Lah:

Izpoved slepca.

Stopala sva s slepcem skozi pomladanski dan. Bil je še mlad mož, komaj tridesetih let. Pred štirimi leti se je ustrelil v glavo, ker ni hotel več živeti; toda strel se ni posrečil in mladi človek je izgubil vid. Od takrat je nosil črne naočnike, ki so pokrivali oslepljene oči. Seznanil sem se z njim na ljudski univerzi, kjer je poslušal predavanja. Bil je zanimiv človek in je zelo ljubil vse one, ki so govorili z njim. Kadar je šel po ulicah, se je držal z roko lahno svojega spremljevalca in je rad izpraševal o važnih dnevnih stvareh; v prejšnjih časih je mnogo čital, študiral je velike filozofe in se je zanimal tudi za najtežja vprašanja. Od onega nesrečnega dne pa je bil navezan na pripovedovanje ljudi in je po njih presojal, kaj se godi po svetu. Ko sva se seznanila, je imel krog prijateljev, s katerimi se je rad razgovarjal o raznih vprašanjih. Čudil sem se bistroumnosti, s katero je zavračal njih besede in dokazoval resničnost svojega mnenja. Spoznal me je po glasu, kadar sem prišel v njegovo bližino. Po zimi smo posedali po kavarnah, ko pa je prišla pomlad, nas je izvabilo pomladansko solnce.

Tako sva stopala s slepcem skozi pomladanski dan.

Utrujenost je ležala nad pokrajino in je objemala telo kakor dremajoče jutranje sanje. Polje je že ozelenelo, grmovje je brstelo, solnce je sijalo. Pomladanska plan — kamor je nesel pogled. Telo je čutilo dih nemirnega, toplega vetra, ki ga je premagovala solnčna gorkota. Stopala sva molče drug ob drugem, zatopljena v svoje misli. Slepec je snel klobuk in razprostrl roke proti solncu:

„Sedaj te čutim, čutim," je govoril, „dasi te ne vidim; vem, da si krasno, kakor od vekomaj. Povejte mi, ali je polje zeleno?"

„Zeleno je, v prvem zelenju."

„Vmes leže še rjave lehe, zrahljane in razorane."

„Da, še leže rjave lehe.

„Grmičevje komaj da je pognalo brstje."

„Da, komaj da je pognalo."

„Gozd je še zalit s pisanimi barvami.

„Da, med zelenimi smrekami se kažejo komaj pozeleneli vrhovi."

„Sedaj te vidim, pokrajina, vidim . . .“

Pot je šla počasi navzgor po napeti poljani med njivami in travniki. Bolj in bolj se je odkrival svet naokrog. Tam za robom je ležalo mesto. Slepec je postajal na poti in je obračal svoj obraz proti solncu; prijetno mu je dela toplota solnčnih žarkov. Tiha radost mu je sijala z lica. Obstajal sem poleg njega in sem se veselil njegove tihe sreče. Naenkrat se mi je zdelo, da se je čuden glas bolesti iztrgal iz njegovih prsi. Njegov obraz je za trenotek prešinil izraz velike bolesti. Toda posegel je takoj mirno po moji roki in je rekel: „Pojdiva!“

Odšla sva po cesti naprej in slepec je nosil pred seboj stegnjene roke, da so se grele na solnčnih žarkih. „Kako je toplo, kako prijetno,“ je govoril in je grabil s prsti, kakor da bi hotel prijeti solnčni žarek.

Cesta je naju vodila po parobku navzgor. „Postojva tu,“ je rekel, „zdi se mi, da me je pot utrudila.“ Obstal je in se je oddahnil. Obrnil je obraz proti solncu in je dolgo stal nepremično. Posegel je po moji roki in vprašal:

„Ali vidite vso to krasoto, ali jo vidite?“

„Vidim“ . . .

„Solnce, ozračje, obzorje . . .“

„Vidim . . .“

„Gore, gozde, vasi!“

Njegova roka je trepetala. In zopet se je iztrgal čuden vzdih iz njegovih prsi.

„Tudi jaz vidim . . .“

Vsedel se je na tla in je dolgo s povzdignjenim obrazom stegoval roke k solncu. Bilo je, kakor da bi molil . . .

„Kako krasen je svet, kako krasno je življenje...“ Tih, radosten nasmeh je preletel njegov obraz.

„Dovolite, da govorim o tem lepem dnevu o stvareh, ki mi niso jasne. Vaša duša je polna radosti in hvalite svet in življenje. Človeku bi se zdelo, da bi sedaj še bolj zmagoval „pesimizem življenja“ . . .

Prijel me je z vso silo za roko:

„Stojte, ne govorite! Prav je, da ste govorili odkrito. Rad vam povem, kar hočete vedeti. Kdor ne vidi obrazov pred seboj, ne more nikoli vedeti, ali govore ljudje resnico ali laž; saj vas prevarajo, tudi če imate zdrave oči. Ampak po glasu vas poznam, da ste prijatelj. Zato poslušajte! Vem, kaj ste hoteli reči: Mislili ste: ako si se

streljal prej z zdravimi očmi, ko si lahko gledal svet in življenje v vsi krasoti, zakaj se ne streljaš sedaj, ko ne vidiš ničesar, ko ne moreš služiti sam svojega kruha in si drugim v nadlego. Ako si prej sovražil življenje, čemu ga ljubiš sedaj? Vem, to ste hoteli reči. In mnogo besedi sem že slišal, ki so hotele vprašati isto. Vem, da je to ljudem uganka. Torej čujte! Na svetu je mnogo slepcev z odprtimi očmi in mnogo jih je, ki nimajo oči in vidijo. Nekoč bi tega ne bil verjel, toda sedaj vem. Rastel sem med mladino, kakor vi. V šolo smo hodili in čitali knjige: najprej izmišljene otroške povesti, potem romane, potem razprave — nazadnje so prišle svetovne uganke, učene knjige. Doma nismo mogli izčrpati vse modrosti sveta, šli smo v velika mesta. Hlastali smo po učenih delih in razreševali najvišja vprašanja. In spoznali smo, da je svet zanič; to in ono bi moralo biti drugače. Kritizirali smo stvarnika — oprostite izraz, kakor smo kritizirali n. pr. sliko na razstavi, dramo v gledališču, politiko v kavarni. Postavili smo predse neko stvar, ki smo ji dali ime logika in smo mislili, da bi bil moral bog misliti po naši logiki; prav tako, kakor smo mislili, da bi bil moral slikar drugače slikati, da bi bil moral dramatik drugače pisati in politik drugače voditi politiko. Taki smo bili mi — moderni bogovi. Kje je bilo še kaj pod božjim solncem, kar bi nam bilo moglo ugajati. Bili smo kakor Hamlet z lobanjo v roki. Ogledali smo svet od vseh strani, da bi prišli do resnice, svet pa je bil tem grši, čim bolj je bil resničen. Takrat se je nas lotila nezadovoljnost. Mi, polbogovi, naj bi živeli na tem svetu, na katerem pravzaprav človek nima pravega opravka in niti ne more uresničiti svojih nazorov? Bilo je, kakor da smo sneli svoje glave z vratov in jih vzeli v roke. V onih trenotkih se mi je zazdelo, da vidim tisoče in milijone, ki hodijo po svetu z glavo v roki. Preiskali smo vso vsebino, prebrskali možgane, pregledali vse živce, mišice in premerili vsak najmanjši kotiček. Videli smo, kako leže možgani v črepinji, kako so sestavljeni iz raznih zavitih delov in kako izhajajo iz njih zveze v celo telo in v zunanji svet. Po prepitih nočeh se nam je zdelo, da je lobanja oglojena in smo se čudili nenavadnim mislim, ki so se porajale. Takrat smo najbolje vedeli, kakšen bi moral biti svet, kakšna slika, kakšna drama, kakšna politika. Tako smo sodili. Nekoč sem prišel do zaključka: „Iz vseh možgan ne izžmeš niti ene misli in iz vseh misli ne ustvariš niti enih možgan . . .“ Lep stavek, vreden premisleka. Toda kaj je bilo nam še sploh vredno, da bi se premišljalo?

Spominjam se: ko je prišla pomlad, se je vzbudilo hrepenenje po ljubezni. Ljubil bi bil ženo, dobro, razumno. Toda nisem je srečal. Noči smo prepili z ženskami, ki so nam krasile življenje. Tako nisem nikdar srečal ženske, ki bi bila vredna ljubezni. Kaj je bilo za nas sploh še vredno, da bi se ljubilo? Nekoč sem srečal gospodično, znanko iz mladih let. Živela je zunaj na kmetih pri svoji materi, bila je krasna, dobra, duhovita; odkar je nisem videl, je vzrastla v sveži, mladi, naravni krasoti. Takrat je bil morebiti še čas... Pisal sem. Bila je že zaročena... Tako je bilo vsemu konec in živeli smo dalje. Bolj in bolj se je temnilo; svet ni imel v sebi nič več pravega, življenje nič ves krasnega. Gledal sem s široko odprtimi očmi in videl sem vedno manj. Svet se je skrčil; postal je enak zmešani črni masi, ki nima nobene velike bodočnosti. Podrtija, ki je že zdavnaj vredna pogina. Premeril sem ga od severa do juga, nič posebnega. Pregledal sem solnce in svetovje — nič posebnega. Imel sem oči in nisem videl. Pogledal sem bogu v obraz in sem rekel: ti ali jaz?... Čigava volja zmaga?... In ko sem ga gledal v celi resnici, se mi je zdel kakor mrtev malik, ki si ga je ustvaril človek, ker ni verjel sam vase. Bila je v meni velika želja po spoznanju. Bil sem pri popolni zavesti; vedel sem, kaj delam, danes se spominjam natančno onega trenotka: zvečer sem se vrnil domov, vzel samokres in odšel za mesto. V trenotku so se mi zazdele krasne one zvezde, ki so se svetile nad zemljo. V mrakove zakrita zemlja se mi je zazdela kakor bajka, polna skrivnosti. Drevo ob cesti je stalo kakor jasen dokaz, da je vse v življenju vredno misli, ljubezni... Toda ne. Jaz nisem hotel videti. Videl sem več nego to, in tam se je pokazala praznota sveta in nezmisel življenja... In kakor v slepoti sem zagledal, da je počil strel — in potem je vse izginilo."

Umolknil je za trenotek in grabil z rokami po solnčnih žarkih; gladil si je roke, da bi napolnil celo telo s svetlobo.

„Nekoč sem se potem zavedel na postelji v bolnici in sem videl, da sem oslepel. Ljudje so govorili okoli mene in slišal sem tudi znane glasove. Bili so prijatelji, ki so mi delali družbo in govorili o raznih novicah. Rad sem govoril z njimi. Takrat sem jih začel ljubiti. Kadar sem bil sam, sem začel premišljati. Bolj in bolj mi je bilo vse jasno. Ozdravel sem kmalu, bolečine so prešle in navadil sem se slepote. Pomislite, kako je to, ko se zjutraj človek prebudi — in ne vidi — in ne vidi... Nekega jutra sem se prebudil in se mi je zdelo, da vidim: vse, cel svet, celo življenje.

Solnce sem videl, ki je vzhajalo izza gor, videl sem, kako se je rdečilo nebo, kako je vzplapolala zarja, kako so zažarele gore, kako so megle legale po dolinah. Ljudi sem videl, ki so hiteli iz koč, kmet je šel s konjem na polje, pastir je gnal čredo, kosec je stopal čez senožet. Videl sem delo, ki je kipelo iz delavnih rok in zemljo sem videl, ki je čakala delavcev. In na zemlji so se pojavila mesta, kakor črne točke: in sem videl množice hiš, stoječe v dolgih vrstah druga ob drugi in velik kolobar tovaren, obdanih od sestradanih množic. Premeril sem hiše od podzemlja do zadnjega nadstropja in sem videl boj višjih in nižjih, ki se bore za svoj obstanek. In takrat sem zapazil veliko procesijo ljudi, ki so šli iz mesta — z glavami v rokah. Njih postave so bile visoke, da so segale do oblakov, kjer so izginjali vratovi brez glav. Njih roke so posegale naprej preko cest in negotov je bil njihov korak. Ceste pa, ki so ležale pred njimi, so vodile iz neskončnosti v neskončnost in so bile, kakor da so se mimogrede dotaknile sveta. Oni pa, ki so hodili po njih, so ugibali o začetku in so iskali konca. Spoznal sem jih; bili so prijatelji slavnih dni. Jaz pa, slepec, sem se vsedel na goro in sem videl svet pred seboj tako krasen, da se je vzbudila v srcu hvale polna pesem. Sedaj šele sem videl veliko harmonijo svetov, videl sem zmisel življenja. Tako sem živel. — „Ko sem izgubil vse, sem našel vse“, je rekel modrec — „ko sem oslepel, sem videl,“ pravim jaz. In mislim si, koliko nesrečnih slepcev hodi čez svet in ne vidijo. V njih srcih je praznota, ker ne odseva v njih lepota sveta; zato jih spremlja nezadovoljnost, mrmranje, obup. In padajo drug za drugim v grobove, ne da bi izpregledali; morebiti enkrat niso videli krasote sveta v vsej resnici. Ker niso sprejemali darov zemlje, kakor so kipeli iz večnih sil, ampak so hoteli staviti svoj svet, sestavljen po pravilih logike izglojenih možgan. — Slepa je bila njih pot, ker ni svetila v srcu velika luč.

Jaz pa sem sedaj srečen, da vidim, in jezik nima besed, s katerimi bi izražal slavo „velike krasote.““

Obrnil je svoj obraz proti solncu in je stegnil roke, kakor da bi s periščem hotel zajeti svetlobe: „Solnce, solnce! . . .“

M. Kocjančič:

Pot iz noči.

(Konec.)

Drugo jutro je lazil stari Marko že na vsezgodaj okrog debelih, okovanih vrat in pazno prisluškoval, kdaj pride ječar, kajti v želodcu je čutit nekak krč, in kadarkoli se je spomnil na Miklavčev kruh in slanino, ga je pričel mučiti še večji glad. Pritiskal je uho na ključavnico, mežikal in napenjal oči in ustniçe, pa na hodniku je bilo še vse mirno, samo tam iz daljave nekje se je slišalo nerazločno šumenje in vrvenje, kakor da se življenje v trgu že prebuja iz nočnega sna.

Miklavec pa je ležal tam na klopi, obrnjen v zid in se ni zmenil za nemirno stopicanje starega Marka, ki se je vsak hip ozrl po njem, kakor da ga hoče kaj povprašati. A ker se Miklavec le ni ganil, je molčal tudi Marko in le zdajpazdaj nevoljno in glasno pokašljal, zamrmral v brado in obstal zopet pri vratih ali ob zidu pod oknom.

„Kaj nisi ponoči spal?“ ga je naposled vendar ogovoril. Miklavec pa je samo okrenil svojo kuštravo glavo in je glasno zazehal.

„Dolgčas je,“ je zopet zamrmral stari Marko, ki je skušal na vsak način pripraviti Miklavca do kakega pogovora.

„Dolgčas?“ se je začudil Miklavec, se sklonil na klopi in se uprl s hrbtom na zid — „meni pa nič. Se boš že privadil, kakor sem se jaz. Pa kaj, saj se tebi ni treba!“ je dodal naenkrat, kakor da se je nečesa domislil. „Ti imaš bajto in zemljo, kakor si mi pravil snoči. In hčer imaš, kaj bi potem mislil —“ in umolknil je naenkrat, kakor da se je zbal izgovoriti, kar je imel v mislih. „Pet dni že pretrpiš,“ je dejal naposled in se zagledal v tla.

Marko pa je stopil po ječi gor in dol in prekrižal roki na hrbtu. „To je res, da imam bajto, hčer in nekaj zemlje, pa ravno to je križ — če bi ne imel ničesar, kakor ti na primer, bi bilo mogeče bolje.“

Miklavec ga je pogledal skoro začudeno, nato pa je stopil tudi on po ječi gor in dol in stresel parkrat z glavo, kakor da se ne strinja z Markovimi besedami.

Tako sta hodila nekaj časa drug mimo drugega, od stene do stene; Miklavec s širokimi, trdimi koraki, da se je slišalo, kako

opletajo široke hlačnice druga ob drugo, Marko bolj počasi in nekoliko sklonjen, da je bil videti še mnogo manjši od Miklavca, ki je bil po telesu močan in velik.

„Saj sem rekel,“ je prvi izpregovoril zopet Marko, — „ko boš zopet prost, pa uberi pot na Želodovino. Nad vasjo je moja bajta in postrežem ti z vsem, kar je pri hiši. Veliko ni, saj veš, kaj je dobiti v bajti, ampak vesel te bom, če prideš in tudi Reziki povem, da si ti tisti človek, ki me je gostil v ječi s tobakom in slanino. Pa te bo vesela punica, saj je prijazna in dobra, samo siromašna je in to je križ, drugače bi se že davno omožila, kajti po postavi in obrazu ji ni kmalu enake.“

Miklavec ga je poslušal s širokorazprtimi očmi in ni trenil. Mirno je stal ob zidu, kakor da se boji s hojo motiti njegovo pripovedovanje, in ko je Marko umolknil, se je nekoliko nasmehnil.

„Kakšna pa je?“ je povprašal, gledal pa je v stran.

„Kakšna!“ je povzel Marko in tudi obstal. „Belega lica, kakor je bila njena mati, zelo belega, gospoda v mestu ima tako kožo, lase ima črne, velike in prijazne, kakor je prijazna in dobra vsa. Pa saj jo boš videl, kaj bi ti pravil!“

Miklavec mu je prikimal, njegove oči pa so blodile po ječi nekako brez cilja, tudi z ustnicami je zganil včasih in obrvi je stisnil v ostro, temno črto.

„No vidiš, lepo hčer imaš!“ je dejal naposled, potem pa pričel govoriti naenkrat o čisto drugi stvari, kakor da noče slišati ničesar več o tem, kar mu je povedal stari Marko.

Ko mu je prinesel ječar slanino in kruh, je odlomil košček, ga zvečil nekaj časa, potem pa ponudil vse skupaj Marku, ki se mu ni mogel dovolj zahvaliti.

„Veš, nekako čuden sem danes. Sam ne vem, kaj mi je,“ mu je pričel pripovedovati. „Ponoči sem mislil tako čudne misli. Veš, kaj sem mislil?“ je dejal in obstal prav pred Markom, ki je žrtvoval vse svoje misli in poglede le kruhu in slanini — „mislil sem, kako bi bilo, ko bi živel tudi jaz tako življenje kakor ti. Kar sama od sebe se je porodila v meni ta misel in ni mi dala zaspati. Mislil sem tako, mislil zopet drugače in sedaj še vedno ne vem, kako bi mogel živeti tako življenje kot ti.

„Kakšno?“ je vprašal Marko s polnimi usti, ne da bi ga pogledal.

„No, tako — da bi živel sam zase, da bi bil sam svoj gospodar in da bi me ne gonili vedno po teh ječah, skratka, da bi

živel, kakor sedaj ne živim: tako kakor drugi ljudje, ki imajo svoj dom in svoj zapeček. Pa kaj, ha, ha," se je zasmejal naenkrat tako glasno, da je odmaknil celo Marko pogled od svoje slanine in ga pogledal nekako osuplo, — „saj pravim, da ne vem, kaj mi je. Je pač tako, da sem drugim nevoščljiv ali kako bi delal in potem mislim tako reči. Pred dvema letoma sva bila tudi takole na jesen zaprta skupaj z nekim rudarjem, ki mi je pripovedoval o svojem življenju, kakor sedaj ti. Oženjen je bil in zaslužil je precej in takrat sem sklenil, da grem tudi jaz v rudokop in se oženim ter pričnem čisto drugačno življenje. Pa se ni zgodilo!"

Martin Miklavec je stresel jezno z glavo in zamahnil z desnico visoko po zraku, kakor da hoče odpoditi vse spomine, nato pa je sedel na klop in podprl glavo z obema rokama.

„No, da!" mu je pritrdil Marko, lahko bi se oženil, zakaj pa ne! Mlad si in močan, boš že dobil dekleta. Če prideš v Želodovo in v mojo bajto, kar poprašaj Reziko, lepo dekle je —"

„Tvojo hčer," se je začudil Miklavec in se zasmejal na vse grlo.

„No, kaj se smeješ, kaj misliš dobiti lepšo? Rečem ti, da ti bo ugajala takoj!"

Miklavec ga je meril od pet do temena, nato pa je pristopil k njemu.

„In ti bi mi jo dal resnično?"

„No, da," mu je pritrdil Marko — „zakaj bi ti je ne dal. Vidim, da si dober in usmiljen človek, četudi si največ v ječi, a potem bi moral prijeti za kako delo — pa bi se naposled oženil. Po moji smrti pa bi dobil še bajto in tisto zemljo, kolikor je je okrog. O, Rezika bi bila pridna gospodinja."

Miklavec ga je poslušal in gledal v okno, ki se je svetilo v dopoldanskem solncu, v prsih pa mu je postajalo tako nekako težko, mučno . . . Skušal je počasi in mirno premisliti vse, kar je govoril z Markom, pa se mu je podila misel preko misli vse v tako nejasnem kolobarju, da je naposled samo zmajal z glavo, legel na klop in se zopet obrnil v zid.

In potem nista govorila tisto dopoldne nič več. Marko se je raztezaval po klopi, zehal in mrmral, kakor da se prereka sam s seboj, Miklavcu pa ni bilo do pogovora. Mislil je, kakor že dolgo ne, zopet enkrat na svojo bodočnost, ki se mu je prikazala naenkrat vsa lepša, nego jo je kdaj upal doživeti. Od začetka se je branil te misli, zazdela se mu je smešna in nemogoča, a čim bolj je mislil na Markove besede, tem bolj je čutil v duši neko plaho

željo, da bi pričel živeti drugačno, čisto novo življenje. Saj vse to, kar ga je doletelo v teh letih, ko je živel brez vsake misli, pač kakor je nanesel slučaj, je bilo tako pusto in žalostno, dasi se je naposled že skoro privadil in mislil posebno zadnji čas zelo malokdaj, da bi pričel živeti drugače. Sklenil je sicer že včasih, pa ta volja je bila tako slaba, da je krenil z določene poti ob vsaki prvi priliki, ki mu je namignila, da bi se s čim okoristil in lahko živel nekaj časa zopet veselo brez vsakega dela. Toda sedaj se mu je zganilo globoko v duši nekaj, kar je vedno pogrešal in česar se je hotel okleniti zdaj z vsemi močmi. Zaradi Rezike — tiste nežne črnolase in črnooke deklice, ki mu bo morda odpustila vse njegovo dosedanje življenje — —

In kakor da je prišel črn oblak čez vse te njegove svetle misli, je naenkrat hotel pozabiti na vse, kar ga je mučilo že ponoči, pogledal je osorno celo na Marka, ki je sedel tam na nasprotni klopi in zahotelo se mu je, da bi skočil k njemu, ga prijel za vrat in ga treščil ob tla, da bi nikoli več ne vznemirjal njegove vesti. Toda ostal je miren, samo v sencih mu je kljuvalo in na čelu je čutil znojne kaplje.

„Ti si vrag, Marko!“ je siknil proti poldnevu in ga pogledal temno izpod gostih obrvi. „Kaj te je prinesel zlodej ravno v to ječo!“

Stari Marko ga je pogledal skoro prestrašeno in resnično se je zbal njegove jeze, kajti Miklavec je bil velik in močan, Marko pa slaboten in star. In menda je opazil to njegovo plahost tudi Miklavec sam, kajti stopil je po ječi nemirno gor in dol, nato pa obstal pred Markom in ga lahno stresel za ramo.

„Nič se ne boj, Marko, nič ne zameri, nisem mislil zlobno. Toda ti si mi dal čudne misli“ — in pri tem je segel s prsti med kuštrave lase in se zagledal v tla. „Vidiš, sedaj mi noče iz glave tvoja bajta — ne morem pozabiti, da bi mi ti res dal svojo hčer, ki je lepa, kakor si dejal, da ji ni kmalu enake, in venomer mislim, kako lepo življenje bi živel potem . . . Pa se bojim, Marko, sam ne vem česa in zakaj — prehitro je menda prišlo vse — ah, pa kaj bi govorila, saj se itak ne bo nikoli zgodilo.“

In Miklavec je zamahnil z roko in se obrnil v stran. Marko pa ga je gledal še vedno nekako preplašeno in zmigaval z ustnicami, kakor da ne more najti pravih besed . . .

„Zakaj bi se ne zgodilo?“ je dejal naposled in gledal s svojimi sivimi očmi naravnost predse, kakor da si ne upa pogledati Miklavcu

v obraz. „Lahko se zgodi, ako prideš, kakor si rekel in si poiščeš delo. Dekle se te gotovo ne bo branila!“

Miklavec ga je pogledal z mirnim, resnim pogledom, nato pa ga vprašal prav tako resno in mirno:

„Misliš, da bi me res marala?“

„Zakaj ne!“

„Ko izve, kako sem živel do sedaj . . .“ je pomislil Miklavec in pogledal Marka vprašujoče; Marko pa je zamahnil z roko in se nasmehnil:

„Kar je bilo, je bilo! Sedaj boš živel drugače!“

Miklavec je prikimal in nekaka otročja radost je sijala v njegovih očeh.

„O, da . . . drugače . . . Pa če se vse to ne zgodi?“ —

„Ne boj se! Zgodilo se bo!“ mu je zatrdil Marko in mu ponudil desnico.

Martin Miklavec je segel po njegovi roki, nato pa jo naglo izpustil, kakor da se je nečesa prestrašil.

„Neumnosti uganjam, Marko!“ je dejal s potrtim in tihim glasom. „Svoje hčere vem, da ne boš dajal takemu —“ in nato je umolknil in se zagledal topo v tla.

In molčal je tudi Marko; niti med kosilom, ki jima ga je prinesel ječar v širokih loncih, nista izpregovorila besede. Marko je jedel s slastjo, Miklavec pa je zajel parkrat, nato pa položil lonec z jedjo k vratom in legel molče zopet na klop.

Zunaj se je moralo nebo pooblačiti, kajti v ječi je postalo nekako mračno, kakor pred večerom, in zamazano okno gori pod stropom se je zdaj pa zdaj lahno streslo, ko da buta ob šipe močan veter.

„Menda bo deževalo,“ je izpregovoril naposled Marko, a Miklavec je molčal in ga komaj slišal. Zatisnil je oči in se udal vsaki misli, ki je pohitela preko njegovih možgan, pa so bile skoro vse enake ali vsaj tako sorodne kakor hčere ene matere. In ta mati je bila tiha, mirna vasica Želodovo, tam v gorski globeli, obdana kroginkrog s prijaznimi brdi, kamor so vreli takrat vsi Miklavčevi upi. Udal se je slepo neodoljivemu hrepenenju, ki se je naenkrat porodilo v njegovi duši in ga ni mogel zatreti nikak pomislek in nikak dvom. Čutil je sicer v srcu neko plaho skrb, ki je venomer sikala med te koprneče sanje, pa ko je proti večeru zopet podaril vso slanino in ves kruh staremu Marku, se je že čisto odločil in ni več dvomil.

„Pridem, Marko, kakor sem rekel, takoj ko bom prost,“ mu je zatrdil, in Marko se mu je prijazno nasmehnil.

In vse tri dni potem sta snovala načrte za bodoče življenje. Marko mu je svetoval, Miklavec pa ga je poslušal kakor očeta, in njegovo srce je bilo pri tem tako otročje veselo, da so se mu ponoči, ko je mislil na vse to, pogosto zrosile oči.

Peti dan je Marko odšel. Miklavec ga je spremil do vrat in mu podal roko, njegove oči pa so ga gledale tako udano in proseče, da ga je začudeno pogledal celo ječar. —

In tako je ostal Miklavec v ječi zopet sam; pa sedaj se mu ni zdela več tako dolgočasna, celo zadovoljen je bil, da je mogel misliti in premišljevati o svoji bodočnosti nemoteno. Prišli so sicer trenotki, ko se je v srcu še oglasil dvom, ko je še vztrepetala neka temna plahost nad njegovimi željami in cilji, a to je bilo le za hip, potem je bil zopet močan in v svojih sanjah že daleč tam v novem, lepšem življenju . . .

Tako se je napotil tretji dan proti večeru zopet prost in svoboden po ulici tako veselo in ponosno kakor še nikoli. Gledal je po visokih hišah, ki so stale ob straneh, po ljudeh, ki so ga srečavali, pa skoro ni videl ničesar, kajti vse njegove misli so bile tam daleč zunaj trga, na široki cesarski cesti, ki jo mora prehoditi še to noč, da pride z zoro na kraj, ki postavi mejnik med njegovim sedanjim in novim življenjem. Lahke so mu bile noge, da bi najraje zaplesal, in ko se je ozrl že zunaj trga na nebo, se mu je zazdelo, da gledajo vse zvezde naravnost nanj in na njegovo veselo pot. Zrak je bil hladen, čisto jesenski in tudi megla se je razvlekla čez polje, ki se je širilo ob obeh straneh ceste, a Miklavcu je bilo toplo, in kadarkoli je pomislil na konec tega svojega nočnega potovanja, je vzdrhtel poln neke velike sreče, ki mu je bila dosedaj tako tuja . . . Vse njegovo bodoče življenje je bilo osredotočeno samo v njej, ki mu odpusti vse in postane njegov zvesti varuh do konca tega življenja, ki ga je pričel tisti večer . . . Vsa težka in blatna preteklost bo izginila v večno pozabljenje, kakor da je ni bilo nikoli, niti najmanjši spomin o njej ne bo omadeževal njune sreče, ki jo je spoznal in našel še o pravem času . . .

Tako je romal Martin Miklavec z bogato dušo vso noč, dokler ga ni pozdravila jutranja zarja na visokem klancu, odkoder je zagledal spodaj pod sabo v megleni globeli Želodovo. Jutranja zarja, ki je gledala s svojim velikim, zelenim očesom čez slemene vzhodnih

gor, je razlila svojo mehko luč tudi čez Želodovino, da so vstajale hiše in kozolci razločno iz meglenega mraka.

Martin Miklavec je stal prašen in truden, kakor je bil, sredi ceste in gledal na vas in položil dlan nad oči, kakor da hoče bolje videti in njegov pogled je polzel tisti hip počasi po brdu, ki se je vzpenjalo nad vasjo vedno više in više. V prsih mu je postalo lahko in tako nekako sladko prijetno, da bi najraje razprostrl obe roki in objel vso Želodovino in vso njeno hribovito okolico. Pa tisti hip ga je premotil starec, ki je prišel po klancu, opiraje se na krivo palico.

„Kje je Markova bajta, da se ne vidi?“ ga je vprašal Miklavec. A starec je skimal in široko razprl brezzobe čeljusti.

„Nobenega Marka ni v tej vasi. Vse poznam, šestdeset let sem že tukaj, a Marka ni nobenega. Nekoč, da, pred leti, o pred davnimi leti je služil pri županu neki Marko, tat in potepuh, ki so ga odgnali orožniki. Bogve, kje je sedaj nepridiprav, a bajte ni imel nikoli, še svoje žlice ne!“

Tako je dejal starec in je odmencal počasi naprej. Martinu Miklavcu pa so trenile trepalnice nemirno, tudi ustnice so mu vztrepetale in ves njegov obraz je postal mračen in plašen, dasi je gledala vanj mlada jutranja zarja. Sklonil se je naprej, kakor da mu je naložil na pleča nekdo težko butaro, in je hitel nizdol po klancu z dolgimi, skoro omahujočimi koraki. V srcu je čutil bolečino, vročo kakor žerjavico, in ves svet se mu je zdel ena sama velika in ostudna laž. Stiskal je trepalnice, a mu je vendar zdaj pa zdaj pripolzela po zagorelem licu debela solza, nato pa je skočil čez jarek in splezal na bližno lipo. Odpasal je vrvico, ki jo je imel okoli pasu, in ko se je spustil, se je veja globoko upognila . . .

Tako je obvisel tam, oblit od jutranje zarje, z zadrgnjenim vratom in grozno iztegnjenim jezikom; njegove izbuljene oči pa so srdito gledale tja na brdo, kjer ni bilo — Markove bajte.

Josip Wester:

Dr. Jakob Sket.

Čestital bi mu danes — dne drugega maja je — k šestdesetletnici njegovega rojstva, a zdaj naj mu pišem posmrtnico — svojemu prijatelju dr. Sketu. Bilo je letos na veliki petek, ko sem ga zadnjikrat obiskal, ne da bi bil prej slutil, da leži na smrtni postelji. Saj mi je bil dober teden prej pisal dolgo pismo v zadevi slovenskih čitank in me povabil, da naj se nazaj grede z zborovanja državne zveze profesorskih društev na Dunaju, ki se je vršilo prve dni aprila meseca, gotovo oglasim pri njem, da se o tem in onem pomeniva. Ko stopim v hišo, mi pride naproti njegova ljubezniva soproga, otožna, solznih oči, z besedami: „Slabo, prav slabo se godi mojemu ubogemu možu". Zdravniki so bili naročili, naj ga posetniki čim najmanj motijo, češ, da potrebuje miru. Naravno — saj je ležal v postelji, mučen od pljučnice in vnetja rebrne mrene. Kljub temu je želel z menoj govoriti in stopil sem k njemu z namenom, da bi se le par minut pomudil. A ni me odpustil; dvakrat, trikrat sem hotel oditi, a zopet mi je velel, naj sedem. Govoril je brezglasno šepetaje, toda jasno in premišljeno, kakor po načrtu. Vse, kar sva se imela dogovoriti, mi je povedal; zanimal se je za ljubljanske novice, zanimal za razprave na naši dunajski skupščini, zedinila sva se o pripravi za novo izdajo prvošolske čitanke in končno sva prelistavala najino zadnje skupno delo, „Slovenske balade in romance". Vsa ta njegova bodra živahnost in duševna svežost me je okrepila v nadeji, da se prijatelju skoro na bolje obrne, in ko sem mu pri slovesu dejal, naj se po Veliki noči odpelje za dalj časa k morju, se je nasmehnil, češ: „Dobro bi bilo; tudi žena pojde z menoj". Tako sem ga ostavil, prepričan, da preboli sicer čvrsti mož nevarno bolezen in da se kmalu zopet snideva pri skupnem delu.

Kolikokrat nas nadeje prevarajo! Že v četrtek na to dobim iz Celovca brzojavko: Moj dobri ubogi mož je davi o polpetih izdihnil. — Bilo je 11. aprila in dva dni nato smo ga pospremili k večnemu počitku tjakaj na pokopališče v Trnji vasi ob severni meji naše slovenske zemlje.

* * *

Ali je sploh kateremu izobraženemu Slovencu ime Sketovo neznano? Kar jih je pohajalo srednje šole, so se učili slovenščine

iz njegovih učnih knjig — in to je vsa mlajša generacija, — preprosto ljudstvo pa ga pozna po njegovi povesti, ki ji v priljubljenosti snovi in splošni razširjenosti ne poznam para v našem slovstvu — po „Miklovi Zali". V zgodovini našega slovstva ohrani Sketovo ime za vsekdar svoje častno mesto, koroškim Slovencem pa ostane Sket v hvaležnem spominu kot njih učitelj, in z zlatimi črkami naj zapiše Družba sv. Mohorja njegovo ime v svojo povestnico, saj je dobršen del svojega dela polnega življenja obrnil v njen prid in prospeh.

Sket se je rodil v preprosti kmetiški hiši, kakor velika večina naših najboljših mož. Rojstni dom mu je na Sladki gori blizu Šmarij pri Jelšah na Štajerskem. Brati in pisati se je naučil v domači šoli, normalko je pohajal v Celju, nato je vstopil v gimnazijo v Mariboru, ki jo je dovršil leta 1873. Zrelostno izpričevalo kaže, da je bil mladi Sket vseskoz vzoren dijak: v vseh učnih predmetih ima „odličen" red, samo v nemščini „pohvalno". Domači so želeli, da bi se posvetil duhovskemu poklicu — želja, ki je že v bistvu našega preprostega ljudstva ukoreninjena —, a njega samega je vlekla sla na vseučilišče. Že na gimnaziji se je s posebno vnemo pečal z jezikoslovnimi predmeti. Kaj čuda, da se je vpisal še isto jesen na graški univerzi za slušatelja staroklasičnih jezikov ter slovenščine in nemščine. Hkratu je nastopil tudi enoletno vojaško službo, ker je bilo tedaj še dovoljeno, da so bili enoletni prostovoljci lahko vpisani tudi kot redni vseučiliški slušatelji. V tistih letih so mu bili učitelji nekateri odlični znanstveniki, med njimi Karel Schenkl, Kergel, germanist Schönbach, primerjalna jezikoslovca Johannes Schmidt in za njim Gustav Meyer, romanist Schuchardt in naš odlični rojak Gregorij Krek, s katerim ga je še v poznejših letih vezala tesna prijateljska vez. Na manjših vseučiliščih ima dijak ugodno priliko, da stopi v ožji stik s svojimi učitelji; ta okoliščina je bila tudi v Gradcu za Sketa ugodna, da si je spričo svoje nadarjenosti in zanimanja za primerjalno jezikoslovje pridobil naklonjenost veleuglednega jezikoslovca Johannesa Schmidta. Baš ta učitelj je izposloval pri naučnem ministrstvu za Sketa znatno državno štipendijo letnih 1000 K, ki jo je užival skozi dve leti. Ta učenjak mu je dajal pobudo za temeljito proučevanje sanskrita, gotščine in keltščine, Krek pa ga je uvedel v slavistiko. Dasi ga je mikala akademična karijera, vendar ni zaupal slepo v negotovo bodočnost, saj se je zavedal, da bi mu kot rojenemu Slovencu pot v akademičnem učiteljevanju ne bila posuta z rožicami. Zato je nastopil, dobivši absolutorij, suplentsko službo na celovški gimnaziji jeseni

leta 1877.; marca l. 1878. prestal učiteljsko izkušnjo iz slovenščine kot glavnega predmeta in klasičnih jezikov kot stranskega predmeta, v juliju je napravil doktorat na podlagi disertacije o deklinaciji konsonantskih samostalniških debel v staro- in novoslovenščini.

Seveda se tudi sedaj ni okanil misli, da bi nadaljeval svoje primerjalno-jezikoslovne študije. Pomladi l. 1878. je prosil za razpisano profesorsko službo v III. okraju na Dunaju, utemeljujoč svojo prošnjo s tem, da bi mogel le v vseučiliškem mestu, kjer so mu na razpolaganje znanstveni pomočki in bi imel stik z akademičnimi krogi, nadaljevati svoje strokovne študije. A prošnji se ni ugodilo.

Vojaška dolžnost, ki je bila pozvala leta 1878. toliko naših rojakov pod orožje, je zahtevala tudi od poročnika Sketa, da je oblekel vojaško suknjo in nastopil v svojem domačem pešpolku Hartung št. 47 bojni pohod v Bosno. Dne 2. julija je bil promoviral za doktorja modroslovja — 200 goldinarjev mu je bil v ta namen posodil blagi Andrej Einspieler —, a že 7. julija se je odpeljal s svojim polkom iz Maribora proti Bosni. Zanimiva so njegova pisma, ki jih je pisal svojima prijateljema, profesorjema Borštnerju in Hauptmannu, o svojih opazovanjih in vseh bojnih dogodkih, katerih se je bil udeležil. Dvakrat, pri Žepčem in pri Sarajevu, je bil v ognju, prestal je dokaj telesnih naporov, prizadetih od vročine in moče, od utrudljivih maršev in nezadostne hrane, a vendar veje iz vseh pisem samozavesten ponos in moška odločnost, poteza, ki se je dobro prilegala njegovemu značaju. Za duševno razvedrilo pa so mu služile Prešernove poezije; to je bilo edino berilo, ki ga je nosil s seboj na vseh vojaških pohodih. In da označim njegovo vestnost, bodi povedano, da je nosil v svoji suknji zašitih tistih 200 goldinarjev z listkom, kjer je bilo napisano, komu naj se pošlje ta denar, če bi njega sama uhitela smrt na bojišču. In še več drugih značilnih potez njegovega poštenega in plemenitega mišljenja bi se dalo navesti iz teh desetero pisem in le primerno bi bilo, da bi se objavila na takem mestu, da bi jih kar največ naših rojakov dobilo v roke.

Tisti čas je objavljal v „Slovenskem Narodu“ od 1. do 5. oktobra „Kulturno-historične črtice iz Bosne“, kot dopis iz Sarajeva dne 21. septembra.

V drugi polovici novembra istega leta se je vrnil, odlikovan z vojno kolajno, v Celovec. Medtem ga je bilo ministrstvo imenovalo za pravega učitelja na celovški gimnaziji — na bojišče je zvedel

o svojem imenovanju in v Sarajevem je bil zaprisežen; večkrat je pravil, da je on prvi avstrijski uradnik, ki je prisegel v novi deželi. Tako je imel zagotovljeno svoje službeno mesto, na katerem je vztrajal skoz več ko trideset let, dokler ni bil l. 1908. na svojo lastno prošnjo upokojen in je dobil ob tej priliki naslov vladnega svetnika. A tudi tedaj, ko je imel v Celovcu stalno službo, ko si je ustanovil svoj lastni dom, poročivši se z veleizobraženo gospodično Marijo Seeland iz ugledne nemške rodbine celovške, še ni našel notranjega zadovoljstva; še vedno ga je vlekla želja v vseučiliško mesto, tem bolj, ker ga je njegov najljubši nekdanji učitelj, profesor Schmidt, ki se je bil leta 1876. preselil v Berlin, venomer vzpodbujal, da bi nadaljeval študije iz primerjalnega jezikoslovja. Med tem je leta 1882. izpopolnil izkušnjo iz latinščine in grščine, tako da je bil tudi v tej stroki usposobljen za celo gimnazijo. Še enkrat je poskusil Sket svojo srečo; leta 1884. je bilo razpisano v Gradcu mesto, zanj primerno, a tudi to pot se mu ni posrečilo. Z bolestno resignacijo je pokopal visokoleteče misli in se s tem večjo vnemo posvetil šolskim poslom, prepričan, da more dober učitelj tudi na srednji šoli veliko koristiti svojemu narodu, posebno če smatra svoj poklic obenem za nalogo, da uri mladino ne samo v predpisanih učnih predmetih, ampak jo navaja tudi k resnemu delu in točnemu izvrševanju dolžnosti v bodočem življenju.

Dasi je bil v šoli skozi vseh 30 let obilno zaposlen, si vendar ni nikoli privoščil trajnega počitka, ampak je svoj prosti čas uporabljal za lastno znanstveno izpopolnjevanje in za delo na slovstvenem in pedagogičnem torišču. In Celovec s svojo pomembno tradicijo izza Einspielerjeve in Janežičeve dobe ter s tako odlično kulturno napravo, kakor je Mohorjeva družba, je bil kakor nalašč mesto za to. Sket se je namenil, od Janežiča tako srečno započeto delo sestavno nadaljevati in kakor se mu je posrečilo, vse slovenske čitanke za srednje šole preurediti in za vse razrede prirediti, tako je tudi „Kres“, ki ga je pričel leta 1881. izdajati s sodelovanjem vseučiliškega profesorja dr. Gregorija Kreka in Davorina Trstenjaka, izprva kazal, da bo zavzemal važno mesto v razvoju našega slovstva; saj se je Sketu kot uredniku posrečilo pritegniti dokaj mlajših in starejših moči k svojemu listu. A tla za literarno podjetje v Celovcu niso bila več tako ugodna, kakor v Janežičevi dobi za „Slovenski Glasnik“; kakor so se takrat mladi pisatelji zatekali k Janežiču, ker jim Bleiweisove Novice niso nudile pričakovane zaslombe, tako je znal sedaj Levec, urednik Ljubljanskega Zvona, ki je pričel izhajati

istega lęta (1881) s sličnim programom kakor Kres, pridobiti za svoj list skoro vse tedanje odlične pisatelje in tudi mlajši naraščaj, posebno kar ga je bilo v Ljubljani in sploh na Kranjskem. Med obema listoma se je pričela tiha tekma, ki bi bila imela le dobre posledicę, če bi se ne bila često poostrila v osebna nasprotja, sloneča včasi na političnih in provincijalnih razlikah, ki se sicer niso javljala v dolgoveznih polemičnih člankih, pač pa precej v pikrih opazkah v listu, še več pa v zasebnem kritikovanju, ki ni sililo v širšo javnost. V živahni korespondenci, deloma ohranjeni v Sketovi zapuščini, se da natanko zasledovati ta antagonizem med obema listoma. „Kres" se je držal i v znanstvenem in v leposlovnem oziru romantičnih načel, saj je bil Krek glavni predstavitelj romantične šole v jezikoslovju, Trstenjak pa v zgodovinoznanstvu, dočim se je tudi Sket kot leposlovec nagibal k romantični struji v pripovedništvu. Trije spisi, ki jih je objavil v Kresu pod skritim imenom dr. Stojan, so priče o tem: roman „Milko Vogrin" (1883) ter noveli „Žrtva ljubosumnosti" (1884) in „Slika in srce" (1885), najbolj pa njegova povest, ki ji je snov zajeta iz dobe turških napadov na slovensko ozemlje koroško, „Miklova Zala", objavljena prvikrat v Večernicah l. 1884. Posebno v tej povesti je Sket pokazal, kako dobro je umeval ljudsko dušo, ki ji posebno ugaja domača snov, zajeta iz krvave zgodovine turških bojev, prepletena z blažilnimi motivi ljubezni do rodne zemlje, do rojakov in domače družine. Kaj čuda, da se baš letos pripravlja že četrta izdaja te priljubljene povesti in da so jo naši dramatizatorji porabili za snov vobče dobro uspelim igrokazom!

V Kresovi dobi torej je stopil tudi Sket v vrsto naših pripovednih pisateljev, mož tistih let, ko ima največ živahne fantazije in je v stiku z bujnim življenjem bodisi v lastnih dožitkih, bodisi v živem spominu na prežite dogodke. Tako n. pr. je v „Milku Vogrinu" porabil svoje spomine na bosensko okupacijo, na Miklovo Zalo pa ga je bil opozoril Šimen Janežič, sam rodom iz Roža, da si je ogledal pokrajino okoli Sv. Jakoba v Rožu, kjer je živela ta pripovedka v ljudskem sporočilu, in se je natančneje seznanil z ljudskim značajem, ki ga je potem tako izborno orisal.

„Ljubljanski Zvon" je napredoval, „Kres" mu ni mogel slediti, ker se je število naročnikov vedno bolj krčilo, Družba sv. Mohorja kot založnica pa ni hotela pokrivati izgube; saj se je že v tem žrtvovala za dobro stvar, da pri podjetju, kakor je bil „Kres", ni iskala nikakega dobička, le da bi svoji tiskarni ohranila zaslužno ime. Z letom 1885. je končal „Kres" kot leposloven mesečnik, z

letnikom 1886. so ga preuredili v izključno znanstveno glasilo. „Zvon“ naj bi imel nadalje vodstvo in prvenstvo v leposlovju, „Kres“ pa naj bi združeval slovenske znanstvenike. Zato je takrat „Zvon“ iskreno pozdravil to ločitev v delu, češ, da so Trstenjak, Krek in Sket ustvarili najpripravnejše splošno znanstveno glasilo, za katero smo jim gotovo iz vsega srca hvaležni (1886, str. 98), in koncem leta Zvonovo uredništvo obžaluje, da izgublja slovensko razumništvo s „Kresom“ edino znanstveno glasilo: „Ljubše bi nam bilo, da je izginilo s slovenskega obzorja nekoliko manjših političnih listov. „Kresovo“ smrt je največ zakrivila malomarnost naša. — Le veliko listov, pa slabih! — to je naše gaslo:“ Tako poroča s trpko ironijo urednik Levec, da je „Kres“ prenehal. (Zvon 1886, str. 766).

Lahko si mislimo, koliko podrobnega dela je imel Sket z urejevanjem svojega lista; saj je šlo vse leposlovno in znanstveno gradivo skoz njegove roke, sam je pregledoval rokopise, sam je opravljal korekture. Ko pa je „Kres“ ugasnil, tedaj se je odprlo trudoljubnemu možu drugo polje za njegovo delovanje. Uvideval je, da bi se moralo naše šolsko slovstvo spraviti v stik s sodobnim stanjem znanosti in leposlovja. Janežičevi „Cvetniki“, sicer izborno urejeni, opremljeni z najboljšimi sestavki, kar jih je nudila Glasnikova in Noviška doba, niso več odgovarjali upravičenim zahtevam, da bodi šolsko čtivo ne samo vzorec lepega slovstva iz prejšnjh dob, ampak tudi zbornik najboljšega, mladini primernega beriva iz novejše in najnovejše literature. To načelo je vodilo Sketa pri sestavljanju novih „Slovenskih čitank za srednje šole.“ Prvi zvezek je izšel leta 1889., drugi leta 1891., tretji leta 1892. in četrti l. 1893.; prej pa je bil mesto Janežičevega „Cvetnika slovenske slovesnosti“ priredil „Slovensko berilo za peti in šesti razred srednjih šol“ (prva izdaja l. 1886.). V tej knjigi se še jasno pozna sled Krekove znanstvene šole; zakaj skoro tretjina knjige je posvečena tradicijonalnemu slovstvu, stroki, ki so je s posebno vnemo gojili naši in drugi slovanski romantično nadahnjeni znanstveniki. Mesto Miklošičevega „Slovenskega berila za osmi gimnazijski razred“ (Dunaj 1881) pa je sestavil Sket „Slovensko slovstveno čitanko“ (1. izdaja l. 1893, 2. izdaja l. 1906), knjigo, ki smo je dotlej v šoli najbolj pogrešali. Ni bilo lahko delo, sestaviti primerno slovstveno zgodovino za učne namene, ker je bilo treba za posamezne dobe in odličnejše slovstvenike spisati posebne monografije in jih opremiti z značilnimi vzorci dotičnih pisateljev. Ne Glaserjeva, še manj pa je Kleinmayrova slovstvena zgodovina nudila vzornih pregledov, kakor jih je za

šolsko slovstveno zgodovino potreba; zato je moral Sket več ali manj sam graditi in urejevati. Da, če bi mu bila na razpolago tako pregledno in sestavno pisana slovstvena zgodovina, kakor je n. pr. sedaj Grafenauerjeva knjiga, bi se mu bilo ogromno delo dokaj laglje posrečilo. Tem bolj pa gre Sketu priznanje za njegovo uspešno delo, ker je sam, oddaljen od središča sedanjega književnega življenja, pri vseh šolskih poslih našel še vendar dovolj časa, vso neurejeno snov spraviti v pregledno zvezo in pragmatično enotnost. Pozabiti pa ne smemo tudi „Staroslovenske čitanke za višje razrede srednjih šol", ki jo je izdal l. 1894 v c. kr. zalogi šolskih knjig na Dunaju, kjer je bila izšla tudi njegova slovstvena čitanka. Tako je Sket tekom osmih let oskrbel za vse naše srednje zavode nove čitanke, ki jih rabimo tudi sedaj že v predelanih in pomnoženih izdajah. Ko se je leta 1906. na enketi srednješolskih profesorjev v Ljubljani izrekla želja, da bi kateri izmed mlajših učiteljev stopil z dr. Sketom v dogovor radi preureditve čitank, je prevzel pisec teh vrstic to častno nalogo in ni mu žal, da se je lotil tega dela, saj je imel pri tem priliko, skupno delati z možem, ki je imel obsežno, večletno šolsko prakso za seboj, ki je dobro poznal ustroj naših srednjih šol in vzgojno primerne spise našega slovstva in ga je oviral mogoče edini ta nedostatek, da je naše šolske potrebe sodil zgolj po koroških razmerah, kjer so slovenski dijaki za srednje šole znatno manj pripravljeni kakor po ostalih naših kronovinah.

Sket je bil po Janežiču tudi edini šolski slovničar. Baš letos, šest tednov pred njegovo smrtjo, je odobrilo naučno ministrstvo deseto izdajo slovenske slovnice za srednje šole. Za osnovo si je Sket pridržal Janežičevo slovnico, ki je bila do l. 1876. doživela že peto izdajo. Ko je bila ta knjiga pošla, je napotila Družba sv. Mohorja kot založna knjigarna tedanjega profesorja na akademični gimnaziji dunajski, Josipa Šumana, da je spisal novo slovensko slovnico na podlagi Miklošičeve primerjalne. Leta 1884. je bila knjiga odobrena in se je tudi uvedla v naših srednjih šolah; a ker je imela preveč znanstven značaj, se je izkazala v šoli za manj porabno in že po preteku petih let so jo nadomestili z novo izdajo Janežičeve slovnice, ki jo je oskrbel Sket leta 1889. Tako je dandanes povsod vpeljana Janežič-Sketova slovnica kot edino primerna učna knjiga.

Tudi za Nemce je spisal dve jezikovni vadnici, „Slovenisches Sprach- und Übungsbuch" (1. izdaja že leta 1879.) in „Grundriß der slovenischen Grammatik" (1. izdaja leta 1888.). Posebno prva knjiga se je sploh udomačila, da se uporablja povsod v šoli in pri

zasebnem pouku v slovenščini. Prav letos je v družbi s celovškim profesorjem Štef. Podbojem dovršil sedmo izdajo te slovnice, a neizprosna usoda mu ni več pustila, da bi videl knjigo vso natisnjeno.

Toliko o njegovem literarnem delovanju, pri čemer pa nisem omenil manjših sestavkov v Kresu in v knjigah Mohorjeve družbe, n. pr. življenjepisov Andreja Einspielerja, Davorina Trstenjaka, Simona Janežiča i. t. d. Dokaj znanstvenega gradiva pa je ostalo neobjavljenega v njegovi rokopisni zapuščini; posebe naj omenim „Krajepisna imena“ in „Slovenski etimološki slovar“. Upati je, da prideta te dve deli, obstoječi iz več tisoč listov, v poklicane roke za nadaljno uporabo; posebno etimološka zbirka je sestavljena z največjo vestnostjo, kakor je bila le Sketu lastna; dobro mu je služil pri tem novi Bernekerjev slovanski etimološki slovar, ki je dospel sedaj do črke „k“. To zapuščino dobi itak „Slovenska Matica“ in upati je, da je ne pusti v nemar.

Nepopolna bi bila slika Sketovega delovanja, če bi prezrli njegov požrtvovalni trud za prospeh Mohorjeve družbe. Odkar je bival stalno v Celovcu, je bil v tesnem stiku s to velevažno slovensko kulturno napravo in od leta 1882. nepretrgoma družbin odbornik, ki mu je pripadlo največ recenzijskega in korekturnega posla. Saj je tekom 18 let ocenil nič manj ko 54 večjih spisov, ki ki so bili namenjeni za društvene knjige; poverili so mu oceno leposlovnih del in tako je imel priliko, dajati književnim publikacijam posvetne vsebine tisti pravec, ki se je vedno držal zmerne srednje poti med splošnim ljudskim okusom in estetičnimi zahtevami modernega časa. Dobro je poznal in cenil pisatelje sotrudnike in ni se kazal tesnosrčnega, kadar je bilo treba prisoditi kakemu mlajšemu pisatelju prvenstvo. Izmed sodobnih mlajših pisateljev je visoko čislal Cankarja in Meška. Le želeti je, da bi se mu posebno v tem poslu našel vreden naslednik s širokim duševnim obzorjem, dobrim okusom in nepristransko sodbo.

S tem, da je stopil Sket l. 1908. v stalni pokoj, še ni rečeno, da si je posihmal privoščil odpočitek od knjižnega dela. Sleherni dan je postajal po več ur pri svojem visokem pisalniku in je pregledoval korekture ter prebiral in urejeval beležke za čitanke in etimološki slovar. O počitnicah pa je s svojo družinico redno zahajal k Vrbskemu jezeru; do leta 1898. je imel svoje počitniško bivališče na Otoku, pozneje pa tam ob severnem bregu v Pričici prav nasproti Otoka. Tu ob jezeru je imel svojo prijetno kopel in svoj čolnič, gozdič in klopico; tu je v mlajših letih snoval in pisal

svoje povesti, tu se je vedril in zabaval v krogu svojih domačih. Sket ni bil okorel šolnik, kakor jih lahko večkrat srečavamo: imel je zmisla za naravne lepote in je nekdaj z vnemo gojil planinski šport; bil je v Malniških Turah, v Stubajskih Alpah na Tirolskem, na Triglavu leta 1898., še v tisti dobi, ko so se Slovenci razmerno malo zanimali za turistiko; bil je vztrajen kolesar, vnet drsalec in veslač; v mlajših letih je imel celo svojo jadrnico, s katero se je udeleževal tekem na Vrbskem jezeru; enkrat je dobil v taki tekmi prvo darilo. Pozimi pa je rad zahajal v gledališče se razvedrovat. Koncem počitnic pa je redno zahajal v svoj rojstni kraj, gledat k domačim ljudem, ki jim je bil radodaren podpornik.

* * *

Bilo je predlanskim meseca avgusta, ko sva dopoldne sedla v čolnič in se odpeljala v velikem ovinku doli proti Krivi vrbi. Kar potegne vesli v čoln in mi reče: „Zdaj se hočeva nekaj pomeniti. Tu sredi jezera, ko naju nihče ne moti, se bo dalo najbolje pogovoriti. Ali veš, kaj bi bilo dobro, da bi naša družba priredila?“ — Tako z vprašanji je rad pričenjal kak važen pomenek. — Jaz ga gledam in ugibljem, a ne uganem. Tedaj mi reče: „Slovenske balade in romance — take zbirke nam manjka. Prevzemiva skupno to delo!“ In res, ta dogovor na jezeru pokaže letos svoje uspehe, le žal, da jih vrli prijatelj ne bo več videl. Kakor za večno slovo sem mu jih veliki petek že dotisnjene listal — ob njegovi smrtni postelji.

O njegovem prijateljskem občevanju bodo mogli več povedati njegovi starejši prijatelji, ki so ga poznali že izza mladostnih let; posebno z vladnim svetnikom Scheiniggom sta si bila ves čas zvesta tovariša. V družabnem občevanju se je kazal izobraženega moža finega takta in plemenitega mišljenja; prijazno je govoril z najpreprostejšim človekom, kakor je prostodušno, toda obzirno občeval v izbrani družbi; bil je gentleman v pravem pomenu te besede. Zato ga je tudi nemška družba celovška visoko spoštovala, dasi je vedela, da je po političnem prepričanju odločen Slovenec. — V politiko se pa Sket ni vmešaval, tudi pogovorov, ki bi se sukali o domači politiki, ni maral; več ko enkrat mi je izrazil bojazen, češ, kam nas dovede naš brezobzirni, sirovi domači boj, ko se kakor škorpijoni ujedamo. Pač pa si je stekel zaslug za slovensko šolstvo na Koroškem, posebno ob ustanovitvi slovenske šole v Št. Jakobu v Rožu. Zato ga je ta velika in važna slovenska občina imenovala tudi za svojega častnega občana.

Kot učitelja pozna Sketa vsa mlajša koroška generacija, kar se je je šolalo na celovški gimnaziji. Pravijo, da je bil strog, a pravičen učitelj in da je posebno od svojih slovenskih učencev neizprosno dosledno zahteval, da vrše točno svoje dolžnosti. Zadnje leto, po smrti Apihovi (jan. l. 1911), si je naprtil še odgovornosti in skrbi polne posle ravnatelja Družbe sv. Mohorja. Kakor povsod drugod, tako je bil tudi v denarnih zadevah skrajno natančen in previden; zato je bila društvena blagajna, ki ima velik denarni promet, v najboljših rokah, ko so jo bili njemu poverili.

V tej dobi pa je pričel bolehati: pešal mu je vid, včasi ga je obhajala omotica; zdravniki ne v Celovcu, ne na Dunaju, niso mogli dognati pravega vzroka bolezni; zdaj se je obračalo na bolje, zdaj na slabše, dokler ga ni končno zatela huda pljučnica in se mu je vnela rebrna mrena. Pri obdukciji pa so zdravniki dognali, da se mu je delal tvor za malimi možgani, bolezen, ki mu je pretila še s hujšim trpljenjem, da ga ni Morana že prej zagrnila s svojim črnim prtom.

Veličasten je bil sprevod, ki ga je spremil k zadnjemu, večnemu počitku. Vse celovško slovenstvo mu je izkazalo zadnjo čast; prihiteli so bili sorodniki iz rodnega kraja, sešli so se prijatelji in znanci od blizu in daleč, da se poslove od enega izmed najodličnejših mož, kar jih je delovalo v prospeh našemu narodu. Marsikomu se je orosilo oko, ko so padale trde grude na krsto v grobu, saj smo se vsi zavedali, koga zagrebamo v tajnostno okrilje matere zemlje: moža vztrajnega, smotrenega in uspešnega dela. V trenotkih, ko se za vedno poslavljamo od velikih mož, nam preostaja kot edina uteha zavest, da je to naša usoda, ki končno nas vseh čaka: gre le za to, kako ta čas, ki ga živimo, izpolnimo.

O rajnem Sketu gre hvala, da je znal izmed vseh učiteljev najbolje razlagati rimskega pesnika Horacija; sam zanj navdušen, je znal tudi svoje učence navdušiti ob lepoti misli in krasoti jezika. Kolikokrat je pač svojim osmošolcem razlagal odo „Aequam memento —"! Kako vzneseno mirno in globokoumno izražajo bistvo vse življenske filozofije verzi, zveneči plemenite resignacije:

„Omnes eodem cogimur, omnium
versatur urna serius ocius
sors exitura et nos in aeternum
exsilium impositura cumbae".

V Had — vsi moramo tjakaj; venomer se vrti časa kolo in prej ali slej nam pripade žreb, da nas Karonov brod prepelje v večnost.

Jos. Premk:

Krona v višavi.

(Dalje.)

In župnikove besede so se uresničile.

Ko se je zmračilo, so se začule na stopnicah počasne stopinje, in takoj nato je vstopil v izbo Dominik.

V izbi je bila samo Manica, ki je ravno pripravljala luč, in ko ga je zagledala, je postala nemirna in zmedena, da ni vedela ali naj ga ogovori ali pusti v miru.

„Jakob je menda v hlevu,“ je dejala naposled, ne da bi se ozrla vanj in postavila luč na mizo.

„Že pride,“ je prikimal Dominik in sedel za mizo. „No, pa kako je s teboj?“ jo je povprašal nenadoma in jo pogledal prijazno.

Nič tiste čemernosti in temne zamišljenosti ni zapazila Manica v njegovem obrazu, in ta nenadna izprememba se ji je zdela čudna tem bolj, ker je bil še pred kratkim v postelji.

„Saj veš,“ je odvrnila polglasno in pričela zagrinjati rdeče zavese na oknih. „Ali ti je že kaj bolje?“

Dominik se je nasmehnil in se je obrnil proti njej.

„Saj vendar nisem bolan. Jutri pojdem v trg,“ je dostavil in podprl glavo z desnico.

„V trg?“ se je začudila Manica. „In v tem mrazu. Počakaj rajši, da se vreme kaj izpremeni, sedaj so še pota nerodna, da je težko voziti. In pa bolehen si, saj lahko opravi mogoče kdo drugi, ako imaš kaj za pošto ali kaj enakega.“

Pa Dominik je zmajal z glavo in izpregovoril tako prijazno, da se Manica ni mogla načuditi njegovi izpremembi:

„Torej se bojiš, da bi se prehladil? No, mogoče še odložim za par dni, važnega in nujnega ravno ni, pa hotel sem tudi nekoliko na zrak, to večno tičanje gori v sobi mi že preseda.“

Maničino začudenje je naraščalo bolj in bolj in naposled ni vedela več, ali se Dominik samo šali ali misli resno. Pa njegov obraz je bil resen, mirno so gledale njegove oči in čez vse lice je bila razlita prijaznost in zadovoljnost.

„Pa pojdi kaj v vas, doli v Zlatopolje,“ je menila Manica. „Saj si že dva meseca tukaj, pa se še nisi prikazal nikomur, in vsi bi te radi videli.“

„Kdo?“ je povprašal Dominik in jo pogledal pozorno.

„I no, Zlatopoljčani,“ je odvrnila Manica, a v strahu, da Dominiku to morda ne bo po volji, je skušala obrniti pogovor na drugo stvar. „Kaj pa s temi knjigami, ki so še v zaboju tam v stranski izbi?“

Dominik je nekoliko pomislil, nato je zamahnil z roko: „Naj ostanejo tam!“

Takrat je vstopil Jakob, in ko je zagledal za mizo Dominika, je snel klobuk in prikimal, a se takoj premislil in zopet pokril.

„O, pa ni bilo ravno hudo, kakor vidim. Seveda, v tem peklenskem mrazu se človek kaj lahko prehladi. Ni, da bi hodil okrog, kakor si zjutraj in posebno ko nisi utrjen in navajen. Pa nič zato, saj ti ni potreba hoditi po mrazu, stari ljudje pa pravijo: huda zima dobro leto. In res je tako! Tisto leto, natanko se spominjam, ko si hodil ti v osmo šolo, je zapadel sneg že o Vseh svetih in ni skopnel do sv. Jožefa. Brilo in zmrzovalo je, da si človek ni upal na plano, a letina je bila, da še nikdar ne taka. Vina je bilo, da smo ga puščali v kadeh zunaj zidanic, pa se ga ni nikdo dotaknil. Rajni Gregor izpod Črnoglava ga je pridelal bojda toliko, da je zalil ž njim ves zelnik. Pa je prišla kazen božja nad ošabneža in drugo leto mu je potolkla toča vse do zadnjega pezdirja. Dejal je, da mu jo je napravil župnik iz Dolgan, ker sta si bila nekaj v sovraštvu, in od tistega dne ni hodil leto dni v cerkev. Bog mu daj dobro, zdaj že podpira sedmo leto zemljo; skopuh je bil in ošabnež, pa je nesel prav toliko seboj, kakor Zaplatarjev Korle, ki je umrl za županovim skednjem, da nikdo ni vedel, ne kdaj ne kako. Saj si ga poznal, tvojih let je bil, v trgu se je nekaj izučil, pa ga je ugonobilo žganje. Manica, daj, prinesi dva kozarca!“ je končal Jakob svoje zgovorno pripovedovanje in postavil na mizo zelenkasto steklenico.

„Glej, Dominik,“ je pričel zopet, ko je prinesla Manica kozarca in natočil sebi in njemu — „že zjutraj sem hotel govoriti nekaj s teboj, pa nisi bil ravno za pogovor in sedaj mislim, da bi bilo prav, če ti povem, kaj in kako mislim.“

Manica je malce postala, a ko se je Jakob primaknil bliže k Dominiku, kakor da noče, da bi slišal še kdo drugi njegovo mnenje in pripovedovanje, je odšla in zaprla tiho vrata za seboj.

„Saj veš, kje je pri Kodrasovih,“ je povzel Jakob bolj tiho in važno povzdignil goste obrvi. „Onstran našega vinograda, pod brdom, kaj se ne spominjaš?“

Dominik je nekoliko pomislil in je skimal.

„No, pa poglej ob priliki, saj je še vse, kakor je bilo nekdaj. Samo danes je stvar taka, da stari Kodras prodaja. Sam je in star, kaj bi se ubijal, ko mu ni treba! Glej, in tako sem premišljeval dolgo in preudaril vse natanko, pa mi vedno pravi vest, da bi ne bilo napačno, ko bi jaz prikupil tisto Kodrasovo hišico. Po ceni je in izplača se. Zemlje res ni veliko, pa kaj bi z zemljo, saj moram še za svojo vedno najemati. Hišica pa je kakor nalašč —“ tu je Jakob nenadoma umolknil in je pogledal zamišljeno v tla. Nekaj časa je molčal, na to se je ozrl v Dominika z bistrimi očmi in je dejal naglo: „Zate bi bilo pripravno, Dominik!“

Dominik ga je pogledal začudeno.

„Kako to misliš? Da bi jaz kupil?“

„Ne ravno,“ je odkimal Jakob in natočil vnovič sebi in njemu. „Ti in jaz! Saj veš, kaj ti je vedno obljubljal oče in to je tudi izpolnil: po materi in njem imaš še pri meni dobiti denarja; nekaj bi se še dodalo, pa bi bila stvar rešena. Bog ne daj, da bi se jaz polaščal tvojega denarja, vedno mi je bilo v mislih, kdaj poravnava, no, in sedaj se je nudila ugodna prilika. Pripravna hišica je, nekoliko v bregu, da se vidi daleč po dolini, zadaj je vrt in nekaj vinograda, drugo pa je Kodras že poprodal. Če bi se nekoliko prenovilo in popravilo, bi nastala kaj lepa hišica, kakor pravim: prav zate. Ampak nisem prišel sam na to misel, temveč županov me je včeraj opomnil, ko sem bil v vasi. — Za nikogar drugega, nego za vašega profesorja bi bila — je dejal. — Če jo kupi izmed nas eden, mora imeti poleg tudi polje in travnike, to pa je stari Kodras že prodal. Če pa kupi tvoj brat, se ne bo ukvarjal z zemljo, za zelenjavo in enako stvar pa je pri hiši vrt. Tako nekak gosposki dom bi se lahko napravil, in mirno je tam, prav kakor hoče vaš Dominik. Kako žensko bi dobil, da bi gospodinjila in kuhala, sam pa bi imel vse tri izbe in bi napravil in uredil po svoje, kakor bi hotel. Zanj, mislim, da je kakor ustvarjeno, in če ostane za vedno v Zlatem polju, bi ne bilo prav nič napačno, če bi se tudi oženil —“

Domenik ga je debelo pogledal in zamahnil z roko.

„No, tako mi je govoril županov,“ je dejal Jakob — „in ko sem stvar premišljeval in preudarjal, se mi niso zazdele njegove misli kar nič napačne. Vem, da ti tu pri nas ni bogve kako po volji, navajen si lepšga in večjega stanovanja, no, tam bi se dalo vse lepo napraviti. Nekaj imaš ti, nekaj bi dodal jaz, pa bi se naredilo. Spomladi bi lahko takoj pričeli s popravljanjem in prihodnjo jesen bi se lahko preselil. In Manica bi ti stregla in gospodinjila kakor tukaj. Vem, da bi se ne upirala, še vesela bi bila.“

„Manica?“ se je zamislil Dominik. — „Treba je premisliti, to je prišlo prehitro, da bi lahko kar tako odgovoril.“

„Seveda, seveda,“ je zadovoljno pritrdil Jakob — „le premisli, kakor veš, da ti bolj ugaja in kakor bi bilo bolje. Bog ne daj, da bi te silil in če bi potem ne bil zadovoljen, da bi bil jaz kriv. Lahko ostaneš tu pri meni do smrti, če ti ni premajhno in če ti ne ugaja, kar pravim zaradi Kodrasove hiše. Ali prilika je sedaj, kakor vidiš, in lepo bi se naredilo.“

Nato je nekoliko umolknil, a ker Dominik le ni rekel nič gotovega, je pričel zopet sam:

„V tujino zdaj ne misliš menda več. Kaj bi hodil od doma na stara leta; dovolj si videl, dovolj si se naučil. Vsakemu človeku je potreba počitka in tudi tebi. Mnogo si trpel, da si se tako postaral in res, čudno, čudno si se izpremenil, da si kar ne morem misliti, če te pogledam, da bi bi zdrav. Slab si, vidiš, kaj bi mislil na tujino, ki je napravila iz tebe takega, da nikdar nisem mislil. Najpametneje, da ostaneš tu in pozabiš na vse težave, s katerimi si se do zdaj ubijal in kmalu boš zdrav in krepak kakor nas eden. Ko pride pomlad in bodo dnevi toplejši, pojdeš lahko v gore in to ti bo delo dobro Še pomladil se boš, in če se uresniči, kar menim s Kodrasovo kupčijo, boš kmalu pozabil na vse, kar te sedaj še veže na tujino. Pokmetil se boš, pa te izvolimo še za župana.“

Dominik se je zasmejal in ž njim se je zasmejal tudi Jakob, ker veselilo ga je, da je tako dobro izvrševal župnikov nasvet. In čim jasnejši in zadovoljnejši je bil Dominikov obraz, tem zgovornejši je postajal on.

„Tako se bo naredilo, da bova soseda,“ je dejal in trčil ob Dominikov kozarec. —

Po večerji pa se je obrnil Dominik proti Manici in dejal nekako zamišljeno in počasi:

„Če imaš čas, stopi nekoliko z menoj, da urediva in pospraviva gori v sobi, kar sem se namenil.“

Manica ga je pogledala nekoliko osuplo, nato je prižgala svečo in šla za njim v podstrešnico.

Tam je prižgal Dominik luč, jo postavil na mizo in se ozrl po sobi mračno in skoro jezno.

Po vseh kotih in koncih so bile naložene knjige, in kjerkoli je pričel prelagati in izbirati, se je kupičila kopica zopet drugod, da je naposled nevoljno postavil luč visoko na omaro, da je padala svetloba po vsej sobi.

„Kar po vrsti bova pričela," je dejal Manici, ki je stala sredi sobe in se ni upala dotakniti ničesar, ker ni vedela, bi li storila prav ali ne. „Kaj bi izbirala, naj gre vse k vragu," je siknil skozi zobe in jezno nagubančil čelo. „Tjale k vratom zloživa vse po vrsti na kup in jutri naj jih spravi Jakob v kak zaboj!"

In Manica se je sklonila in pričela polagati knjigo za knjigo, zvezek za zvezkom in vse, kar je ležalo po tleh in po stolih, na kup za vrata, kakor je velel Dominik. In ta ji je pomagal in mrmral venomer. Včasih je vrgel kakšno knjigo s tako silo na kup k drugim, da se je Manici skoro zasmilila. Samo kakih pet do šest tanjših je odbral in namignil Manici, naj jih pusti.

„Če se ti bo kdaj zljubilo, jih lahko čitaš," je dejal in jih položil na mizo. „Povesti so in zgodbe iz naših krajev. Včasih sem imel več enakih reči,"je mrmral dalje bolj sam zase, „pa pozneje sem večina zamenjal za to šaro, ki jo spravljava sedaj na kup, in Cila lahko jutri z njo zakuri."

Nato se je zasmejal tako rezko in čudno, da se je Manica skoro prestrašila. Samo obraz se mu je raztegnil v nasmeh, oči pa so mu gledale resno in temno.

„Sežgati jih je vendar škoda," je opomnila Manica skoro boječe, ker vse to Dominikovo početje se ji je zdelo nekako čudno. „Mnogo denarja so stale in mogoče se ti bo kdaj še zahotelo, da pogledaš to ali ono. In če tudi ne — že zaradi spomina." —

Dominik ji je pritrdil in se ji nasmehnil.

„Prav imaš, naj ostanejo, že zaradi spomina ... Gledal pa ne bom več vanje, tako sem se namenil!"

Manica je prestala s pospravljanjem in ga pogledala neverjetno.

„Pa kako, da si se nenadoma tako izpremenil?" ga je vprašala in se zagledala v njegovo suhljato lice.

Dominik se je zasmejal zopet s tistim čudnim smehom, ki se je zdel Manici bolj grozen nego vesel in ji ni odgovoril.

„Sedaj pa lahko odideš," ji je dejal, ko so bile že skoro vse knjige zložene na velik kup — „jutri pa jih zloživa v kak zaboj."

Manica se je še enkrat ozrla po sobi, ki je bila sedaj nekako prazna in vse bolj prostorna, nato je prižgala svečo in odšla v spodnjo izbo, kjer sta Jakob in Cila sedela ob gorki peči in govorila in preudarjala na vse mogoče načine o nakupu Kodrasove hiše in o Dominikovem bodočem življenju.

Prisedla je k njima, a govorila ni mnogo, ker Dominikova nenadna izprememba ji ni hotela postati jasna in razumljiva.

Dominik pa je v svoji sobi urejal in pospravljal še dalje. Vsak listič, ki je ležal na mizi ali kjerkoli, je obrnil in pregledal še enkrat in potem položil k drugim na kopico papirja in listin k oknu. In pri tem delu mu je igral na ustnicah tako trpek in rezek smehljaj, kakor da so stvari, ki jih meče na kup, draga lastnina kakega njegovega sovražnika. To in ono knjigo je odprl še enkrat, pristopil k luči, prelistal par strani, potem pa se nasmehnil s tistim zlobnim nasmehom in jo vrgel k drugim.

Prah, ki se je dvigal od tal, mu je naposled napolnil prsi, da ga je posilil hud kašelj. Sedel je na posteljo in se krčevito prijel za prsi, in takrat je zapazil na belem robcu, ki ga je tiščal na usta — majhno liso temne krvi. Skimal je in je odprl okno. Šop lističev in različnega popirja, ki ga je nabral po knjigah in na mizi je poromal skozi okno v hladno noč. Nekaj časa so plesali posamezni kosi popirja ob zidu v vijugastih kolobarjih, kakor da se boje in branijo pasti na mokra snežena tla; nato je zaprl okno, upihnil luč in legel oblečen na posteljo.

Skozi okno se je razlila po sobi bela mesečina, da je padal križ med šipami daleč do vrat in rosno steklo se je svetilo kakor nanizano z drobnimi biseri. Dominik je ležal na postelji mirno, z prekrižanimi rokami pod glavo in samo njegovo sopenje se je čulo.

Iz davnine, iz sive preteklosti so vstajali pred njim spomini kakor mogočni plameni v noč, kamor je zablodil sedaj . . .

Nekdaj je bilo pred njim vse tako jasno in svetlo, v srcu toliko upov in moči, sedaj pa se mu je zdelo, da je prišel po dolgem, trudnem potovanju do razpotja, kjer se mora odločiti. In odločil se je že: tam zunaj v snegu je ležala zavržena marsikatera težka misel, ki jo je zabeležil na ta ali oni listič, in tam za vrati so bile pripravljene knjige na velikem kupu, da jih spravi v zaboj in ne pogleda nikoli več. In hipoma, sam ni vedel kako se je zgodilo, da se mu je vzbudil v duši srd nad vsem, kar je nosilo le malenkosten spomin, le neznaten sled na katerokoli misel, dogodek ali upanje v preteklosti . . . Sklenil je, da zazija med bodočnostjo in preteklostjo globok prepad, čez katerega ne bo mogel nikoli, da se dvigne med davnino in bodočnostjo visoka stena, čez katero ne bo mogla niti ena misel in da prične popolnoma novo življenje . . .

Obrnil se je v postelji in se zagledal v mizo, ki je bila prazna in gola; samo mesečni žarki so se lomili na njeni gladini, kjer je bilo še pred kratkim toliko lističev in knjig; a sedaj je ležalo vse am zunaj v snegu — pozabljeno in zavrženo.

Zatisnil je oči in je skušal pozabiti na vse, a spomini so prihajali kakor mučni, nepovabljeni gosti in tirali njegove zbegane misli nazaj na prehojeno pot, v tiste davne trenotke, ko se je s ponosom in močjo napotil k sreči in slavi . . .

Takrat ni čutil v prsih te težke tesnobe in dušečega kašlja, ni čutil v sencih te utrujenosti in smejal se je vsem, ki so ostali v dolini zlatopoljski neznatni in pozabljeni. Upov pijan je vriskal do najvišjih ciljev in še Manica, ki mu je bila najljubša izmed vseh, se mu je zdela le klavrna senca pravega človeka. Ni mu bilo težko pozabiti rodne grude, ko je živelo v njegovi duši sto lepših solnc, kot to, ki sije nad dolino zlatopoljsko; ni se mu bilo težko ločiti od teh nevednih, majhnih ljudi, ko je spoznal v svetu toliko večjih in mogočnejših . . .

In njegove misli so poromale na pot, ki jo je nastopil in hodil s tolikim hrepenenjem, obstale so ob vsakem dogodku, ob vsakem razočaranju, da je siknil naposled razdraženo in odločno:

„Novo življenje, nova pot! Andrej, odprl si mi oči!"

Trden sklep se mu je porodil v duši in z zadovoljnim nasmehom je planil s postelje, prižgal svetiljko in pričel hoditi po sobi gor in dol. —

Med tem pa sta v spalnici snovala Jakob in Cila važne naklepe. Jakobu ni bilo do spanja in tudi žena Cila, ki je umolknila navadno takoj, ko se je zagrnila z odejo, je bila zgovorna in je povedala in nasvetovala možu marsikaj važnega. Manica je spala v sosedni izbi in tako sta si lahko povedala naravnost, kako in kaj mislita . . .

„Če se je oženil," je menila Cila — „si ni izbral beraške neveste, in po njeni smrti je denar gotovo pripadel njemu, če že ne poprej. Sam je tudi gotovo kaj prištedil, zapravljiv ni, kako naj bo potem drugače, kot da ima denar naložen in spravljen v kaki hranilnici ali kjerkoli. Le misli si, da ni tako brez vsega in neumno bi bilo, če bi mu vsiljeval še to, kar ima po očetu in materi pri tebi."

Jakob je najprvo nekaj zamolklo zamrmral, a nato je odvrnil razločno in precej glasno:

„Je že mogoče tako, kakor misliš, pa naj ima kolikor hoče in kjer hoče, kar mu gre po očetovem testamentu, je njegovo in grdo bi bilo, ko bi hotel jaz pridržati zase. Ne maram, pa če bi bilo desetkrat toliko! Njegovo je in spodobi se, da dobi, kakor sta želela oče in mati. Tisto pa, kar ima svojega, me nič ne briga. Če ima, je prav, če nima tudi vseeno, ako bo kdaj kaj potreboval, mu ne

bom odrekel pomoči. Bog ne daj! Petindvajset let sem želel, da bi prišel, kak brat bi bil, če bi stegal sedaj prste po njegovem? Ne bodi vendar tako brez vesti in preudari in premisli, kako in kaj je prav! Kakšne misli bi imel o meni, ko bi storil, kakor praviš ti, in ko je vedel že davno, da oče in mati nanj nista pozabila."

Ženi Cili to Jakobovo govorjenje ni bilo nič kaj po volji in je nekaj časa molčala, nato pa je odvrnila godrnjaje in zlovoljno: „Stori, kakor hočeš, in glej, da se ne boš kesal!"

„Kako bi se kesal in zakaj?" se je začudil.

In kakor da je videla žena skozi temo, da so se mu jezno zasvetile oči, je dejala mirneje in bolj tiho:

„Jaz mislim zaradi Kodrasove hiše."

„Saj še ni rekel nič gotovega," je začel — „a kakor sem izprevidel, mu je stvar po volji. Pa kako tudi ne! Prostorno bo imel in uredi si po svoji volji, Manica pa mu bo rada gospodinjila, in če se je privadi, bi ne dejal dvakrat, da se zna še kaj izcimiti. Nimam zavezanih oči in vidim, kako se obnaša Manica, kadar ga ni na pregled in kako je bila vsa drugačna nocoj, ko je videla in izvedela, kaj nameravamo. Še vedno ga ni pozabila, le verjemi, čeprav ima že sivo glavo in bi mu jih človek prej prisodil sedemdeset kakor petdeset. Samo za Dominikove misli ne vem, je je vse preresen in preveč vdan v svoje študiranje. Preveč se je izpremenil in predrugačil. Vdovec je in če se preseli v Kodrasovo hišo, mu skoro ne bo kazalo drugače, kakor da se oženi."

Žena Cila na te dalekosežne Jakobove misli ni vedela ali pa ni hotela ničesar odgovoriti, da je Jakob modroval še dalje sam; na glasu se mu je poznalo, da bi bil zelo zadovoljen, ko bi se zgodilo po njegovih mislih in željah.

„Želel bi mu, da bi pričel živeti zopet krščansko in mirno življenje, saj je dovolj časa blodil okrog in ni prinesel seboj drugega kot trudno glavo. Nesrečen je moral biti s svojo ženo, zato je nič ne omeni, nesrečen, rečem ti, in mogoče še zelo. Prav je da je umrla, sedaj je prost in lahko živi kakor hoče. Če se bo le dalo, ga pregovorim, da prične nekoliko z gospodarstvom, da pozabi na vse, kar ga je doletelo grenkega v svetu, in če vzame Manico, bo dobil pravega angela."

Pa če bi slišala Manica te Jakobove besede, bi jih ne bila vesela in žalostno bi se ji zagledale oči v tla, kakor vedno, kadar je pomislila nanj. In tisti večer tem bolj, ker srce ji je bilo polno tako različnih čustev, da si je želela samo počitka in spanja.

Ko je prišla v svojo majhno izbo, kjer je spala, odkar se je naselil v podstrešnici Dominik, ni prižgala luči kakor navadno, temveč se slekla naglo in legla v posteljo.

Zarila je obraz v blazine in zatisnila oči, a tudi skozi trepalnice je videla njegove bliskajoče poglede in pa v ušesih ji je zvenel še vedno njegov smeh, ki se je zdel Manici tako strašen in pretresljiv ... In čim bolj je premišljevala vse njegovo nerazumljivo početje, tem bolj se ji je vsiljevala temna slutnja, da Dominik ni več popolnoma pri zdravi pameti . . . Prestrašila se je te misli in jo skušala zamoriti, a vse, kar je videla in zvedela tisti večer, je pričalo tako. Kako bi bilo drugače mogoče, ko hoče naenkrat uničiti vse, kar mu je bilo prej tako drago in da se je izpremenil v enem dnevu tako, da kuje z Jakobom načrte, ki bi se mu zdeli prej gotovo smešni in neumni? In potem ta njegov uduren smeh in ti grozni pogledi, raztresenost in jeza ... vse obenem, kakor da so se mu zmedle zdrave misli.

In če se uresniči Jakobov namen in se Dominik vda, da kupi Kodrasovo hišo, ali naj gre tja in prebiva ž njim pod eno in isto streho? In to sedaj, ko so njegove oči tako blodne in grozne in ni na njem niti najmanjšega sledu o nekdanjem Dominiku?

Hotela se je siloma otresti vseh teh težkih, vročih misli, a mučile so jo še v spanju, še v sanjah . . .

Pred Klandrovo hišo je pridrdrala dolga vrsta voz, ozaljšanih s pisanimi trakovi in polnih prazničnih svatov. Še konji so imeli v komatih bele rože in dolge rdeče pentlje.

Solnce se je smejalo na nebu in čez vso zlatopoljsko dolino je bil razlit njegov zlati smehljaj. To je bil dan, ki ga je čakala Maničina duša že dolgo vrsto let . . . Belo oblečena je stala pri oknu, venček se je zibal v njenih laseh, in ob njeni strani je stal Dominik prazničen in svatovski, kakor se spodobi za takega ženina. Črno obleko je imel in svetel klobuk, veliko rožo v gumbnici in dasi je bila njegova brada že osivela in redka, se je zdel Manici kakor kralj, ki ga je željno čakala tako dolgo . . . Smehljal se ji je in ji stiskal roko, kakor nekdaj gori pri zidanici sredi zelenih goric, ko se je sklonil k njej in jo privil k sebi.

„In sedaj si moja, Manica! Dolgo si me čakala, ubožica, a prišel sem, dasi truden iz daljne tujine, da izpolnim, kar sem ti obljubil . . . Ali se še spominjaš onega davnega svetega večera, ko je pokal led nad potokom in so upogibale snežene vrbe svoje težke veje tako nizko, da se ni videlo nikamor? Ali se še spominjaš,

Manica? Davno je bilo, koliko gorja je preneslo srce ta čas, a vendar sva dočakala dan, ki nama je bil usojen že od nekdaj!" . . .

Tako ji je govoril in Manica je medlela sreče in veselja . . .

Spodaj so zaukali svatje in brat Jakob, ki je bil starejšina, je vstopil in se zasmejal veselo:

„Čas je, idimo!"

„In posedli so na vozove, ozaljšane in olepšane, vozniki so udarili po konjih in godci so zagodli, da se je razlegalo po vsej zlatopoljski dolini.

Kakor blisk so leteli iskri konji, grive so jim vihrale v vetru in Manica se je pritiskala k Dominiku, a njegove oči so zadobile naenkrat tako otožen in temen sijaj . . .

„Kaj ti je, Dominik? K poroki se peljeva —"

Še hitreje so dirjali konji, veter je žvižgal mimo ušes, a Dominikov obraz je bledel bolj in bolj in njegove oči so gledale naenkrat tako grozno, da je pretreslo Manico v dnu duše.

Takrat je zagledala, da so uprte Dominikove oči v oblak, ki je sam in zapuščen plaval po nebu. Rdeč je bil njegov rob in v sredi je blestela velika krona, zlata in svetla, da je žarel njen blesk po vsej zlatopoljski dolini.

„Moja je in brez nje ne grem k poroki!" je kriknil Dominik in planil kvišku z razprostrtimi rokami.

In dvignil se je v zrak kakor velika črna ptica, grozen grohot se je začul iz njegovega grla, da je Manica kriknila in se — — prebudila iz težkih sanj.

Znojni curki so ji tekli po čelu in odeja je ležala poleg postelje na tleh. Tresla se je po vsem telesu, in dasi so bile samo sanje, je bila tako preplašena, da se ni upala dvigniti v postelji.

Dolgo je strmela v temo in zdelo se ji je, da čuje iz podstrešnice lahne korake. Dominik še ni spal. In to jo je ohrabrilo, da je stopila k oknu in ga odprla, ker v izbi se ji je zdelo vroče in soparno.

Jasna in mrzla noč je bila zunaj, tu pa tam je počila pod težkim snegom suha veja in tam, kamor je metalo razsvetljeno Dominikovo okno svoj odsev, se je videla na sneženih tleh velika rumena lisa s črnim križem v sredini. Včasih je do polovice potemnela, kakor da je stopil nekdo k oknu, a potem je zasijala zopet jasno in razločno.

(Dalje prihodnjič.)

L. Pintar:

O krajnih imenih.

Nedavno sem čital nekje, da je največje zlo naše dobe prav to, da ni resničnega spoštovanja do resnice. To neveselo prikazen žalibog opazujemo tudi na znanstvenem polju. Samo da doseže začasno navidezen uspeh, pa ti pride kak posiliznanstvenik z najdrznejšo na celem izmišljeno trditvijo in postavi to trditev predte s tako neskrbnostjo, kakor bi iz bukev bral. Gledaš debelo, ne veš, od kod, nič ne razumeš in ne veš, kam, pa si morda v prvi iznenadenosti celo misliš: ta ti je pa pokadil, prav ti je, čemu pa govoriš o stvareh, ki samo misliš, da jih razumeš; pusti besedo v takih stvareh resnim veščakom in obenem dobrim narodnjakom. Dobro naroden je pa seveda tisti, ki z izredno naivnostjo gleda po nekdaj Trstenjakovem sedaj Žunkovičevem načinu skozi slovenske naočnike. Hm! koliko samoprecenjevanja namesto trezne samopresoje je v tem narodnem znanstvu. — —

Pred nekaj leti sem bil napisal krajnoimensko študijo o Žužemberku in tedanji urednik Izvestij muzejskega društva je bil toliko prijazen, da je dal tej skromni razpravici prostora v omenjenih publikacijah (XVIII, 95). Takoj prihodnje leto smo pa brali v istih publikacijah (XIX, 46) podobno krajnoimensko študijo o Sežani in v tisti razpravi smo brali tudi opombo, ki se je dotikala moje razlage Žužemberka, češ da si g. razlagatelj Sežane drzne trditi, da Žužemberk ni druzega kot Siženbreg (Sandufer). Izraz „drznem“ je bil tukaj popolnoma na svojem mestu, kajti predrzno je res, če si kdo kar na celem izmišlja staroslovenske besede, da bi z njimi podstavil svoje majave trditve; toda drznost sama v znanstvu ne sme odločevati, to le pustimo političnim rabulistom. Če si na celem izmislim staroslovenski(?) izraz „seg“ = pesek, da dobim navidezno razlago *Segjana = Sežana, ker je na peščenem svetu zidana(?), tedaj še nisem prav nič razložil, kvečemu da se mi je posrečilo pri lahkoverնežih napraviti nekoliko neodpustljive zmešnjave. Če mi kdo pride z lahkomiselno in drzno trditvijo: „V kvarnerskem zalivu je popolnoma peščen otok (Sandinsel) Sansego, Sušak, kar bi moralo biti Sužak; italijanski Sansego je od staroslovenskega сѫсегъ t. j. kup peska“, tedaj ga moram spričo tolike drznosti res pomilovati. — Pomislite vendar italijanski Sansego od staroslovenskega сѫсегъ!! Ali nam ne bo začelo samega ponosa živahneje utripati srce, ko

vidimo, da italijanščina hodi k staroslovenščini iskat na posodo? — Pa kaj še vse naj bi se dalo razlagati iz te staroslovenske, seveda izpod pazduhe vzete besede „seg“ (pesek) S*e*žana, Suš*a*k, S*i*ženbreg, z*o*gar in naposled še osebni priimki Zega = Ž*e*ga! Kako mikavna mnogovrstnost in variacija v samoglasnikih, pa vse iz enega korena „seg“! Jaz bi dejal, da bi lahko pustili priimke Žiga, Žigon, Žega itd. veljati za izpremlajenke iz starih imen Sigibald, Sigifrid, Sigimund itd., čemu bi jih tlačili v pesek. In če pravijo na Krasu polirju, ki ceste popravlja, z ô g a r, tedaj to še ni morda *segar(?) ali peskar, to je mož, ki s p e s k o m ali gramozom ceste posiplje. Tudi drugod še pravijo cestarju, ki ima javna pota v o s k r b i, da se redno posipajo, da se na njih nastale luže odtekajo, da se kolovozni jamiči zaravnavajo i. t. d., ravno tako zôgar, toda na tem imenu ne bo menda prav nič staroslevenskega, jaz bi marveč mislil, da je nemški „Sorger“ (curator viarum), bolj določno Strassensorger (cestni oskrbnik); primeri Seelsorger (dušni oskrbnik).

„Seg“ je torej, kakor smo rekli, puhloumno izmišljena iznajdba in če že podstava ne drži, tedaj tudi sestavljenka na majavi podlagi osnovana ne more biti nič boljša, celo še toliko slabša je, ker ne obvladuje pomena predponke „so-“. Cigale je sicer res v svoji terminologiji za tisto apnenasto tercijarno glino, ki ji pravi Nemec „der Tegel“, izumel izraz „sopesek“ (Plet. II, 536), vendar se mi zdi, da mora ta skovanka imeti drug pomen, nego ga vidimo v razlagi izraza *сѫсегъ = k u p peska. Če je soržica rž s pšenico pomešana in sokrvca gnoj s krvjo pomešan (oziroma kri pomešana z mezgovino), tedaj je tudi sopesek analogno z njima le zmes ali mešanica iz drobnega peska (mivke) in prsti, ne pa k u p peska, tedaj tudi ne more Cigaletov „sopesek“ veljati za enakovredno vzporednico iz trte izvitemu izrazu *сѫсегъ. — Kar se pa tiče imena Sušak, malega otoka poleg Lošinja v kvarnerskem zalivu, opozoril bi na Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium (VII, 356), kjer čitamo: „pugna ad insulam S a n s e g o . . . . iuxta locum, qui *Sansagus* nominatur“ — in že prof. Konstantin Jireček je v svoji razpravi „Das christliche Element in der topographischen Nomenclatur der Balkanländer (Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Classe der kais. Akademie der Wissenschaften 136. zvezek, 11. razpr., str. 23.) objasnil, da ima otočič svoje ime po svetniku S a n c t u s S a g u s. Da se iz italijanskega Santo- San- razvije v hrvaščini Sut- Su-, za to imamo vzgledov dovolj, n. pr. sutal (krstni boter) iz latinskega sanctulus, ital. santolo in v premnogih krajnih

imenih, Sutžulijan (Sanctus Julianus), Sutpetar (Sanctus Petrus). Sutvara (Sancta Barbara), Sutorina (Santa Irini ‛Αγία Εἰρήνη), Sujuraj (San Giorgio), Sutikla (Sancta Thecla), Sutomore (Sancta Maria), Supetarščina ali Supetar v Šumi (San Pietro in Selve) v Pazinskem okraju i. t. d. — Seveda ne smemo misliti, da je vsak Sušak razlagati na isti način; mogoče je že tudi, da nam je začeti s slovansko razlago, samo da moramo biti na gotovem, da dotični izraz v resnici eksistira, česar pa o izrazu сѫсеръ ne moremo trditi. Če bi dotični razlagavec posegel po staroslovenskem сѫсѣкъ, bi mu utegnil morda pritrditi, pa naj bi mu že bil dotični ograjeni in opaženi prostor ali studenec na polju (cisterna), ali pa skedenj, žitnica, kašča, sploh suhota, v kateri so shranjene žitne zaloge, ali pa obora z blagom ali osek — utegnil bi pritrditi taki razlagi, pravim, ker je izraz сѫсѣкъ zajamčen (Mikl. Lex. palaeoslov. 980), ne pa na celem izmišljen kakor *сѫсеръ.

Pa okrenimo se še enkrat k Žužemberku. Ime je nemško in jè, pa če bi še tako neradi to priznali, moramo, ker nas k temu sili r e s n i c a, kolikor jo naš razum in znanstveno obzorje more pojmiti. Mislil sem sicer takrat, da sem svoje mnenje toliko jasno razložil, da bi me lahko vsak razumel, ker me pa, kakor sem videl, niso (ali niso hoteli?), hočem še enkrat ponoviti svojo razlago. Prvotna oblika se je glasila Susenberg (t. j. po pomenu Šumni breg), beseda je pa n e m š k a in Slovenci so jo izgovarjali Žužemperk in so to obliko do danes ohranili neizpremenjeno; v nemščini pa se je ta prvotna oblika morala izpreminjati prav v zmislu razvoja nemščine preko *Sausenberg, *Säusenberg do sedanjega Seisenberg. Tistim, ki perhorescirajo za Kranjsko vsako nemško ime, bi priporočil v prevdarek trditev, ki jo je zapisal Kaemmel (Die Besiedelung des deutschen Südostens, pag. 30): „In Krain gab es d e u t s c h e Höfe und Burgen, keine deutschen Dörfer“. No, in Žužemberg je grad in po gradu ima ime tudi trg, nasprotno obrežje Krke je pa slovensko „na bregu“. — Prav za Žužemperk sicer nimam na razpolago prvotnih oblik v starih listinah ohranjenih, da bi z njimi svojo trditev čisto jasno dokazal. Najstarejša nam znana oblika za Žužemperški trg in grad je doslej menda za leto 1295 zabeležena oblika Seusemberg (Argo II, 145), ki precej spominja na preglašeno obliko Säusenberg iz Sausenberg iz Susenberg. Ker torej nimam tukaj za naš Žužemperk listinsko ugotovljenih oblik na razpolago, zateči se moram k analogiji. Jugozapadno od Marije na Selu (Maria-Zell na Zgornjem Štajarskem) imamo Šumni potok, ki se izliva v Salico,

dandanes mu pravijo Säusenbach, toda za XII. stoletje imamo še zabeležene pri Zahnu (Ortsnamenbuch, 412) stare oblike: 1139 Susinpach, 1195 Susenbach, toda 1340 že Sevsenbach in 1426 Sewsenpach. Na Badenskem imamo grad in grofijo enakega imena, kakor naš trg ob Krki. Zedlerjev Universal-Lexikon navaja (XLI, 444) obliko Susenberg, toda (XXXIV, 430) za ravno isto navaja obliko Sausenberg. In tiste deželice gospodar Jakob, mejni grof badenski in hochberški, je pod konec XVI. stoletja (1591) zabeležen enkrat z „Landgraf zu Sausenbergk, Herr zu Röteln und Badenweiler", drugikrat zopet „Landgraf zu Susenbergk..... i. t. d., enkrat celo „Landgraf zu Susenburg".....

Če torej ne moremo s tehtnimi razlogi razveljaviti trditve drugega raziskovalca, tedaj pustimo njegovo trditev kot možno in dosti verjetno veljati in nikar ne begajmo sebe in drugih z nepotrebnimi prisiljenimi, brez podlage in brez metode izvedenimi razlagami, kajti to se res pravi „zidati na pesek" in segati v prazen nič.

Človek bi sodil, da nikomur ne bo sililo na misel, da bi bilo na imenih Lanšprež (Landspreis), Bogenšperk (Wagensberg), Čušperk (Zobelsberg), Šumperk (Schönberg) i. t. d. kaj dosti slovenskega — in prav enako stališče imamo pri Žužemperku. Pri gradovih in mestih se je v tistih davnih stoletjih nemščina tudi v naših krajih dobro spešila — „die deutschen Herren hatten zwischen die ziemlich dicht beieinander liegenden Slavendörfer einzelne teilweise befestigte Herrnhöfe eingeschoben", pravi Kaemmel ter dostavi, „aber auch Dörfer deutschen Namens entstanden". — Primerjaj: Artmanja vas (Hartmannsdorf), Valpča vas (Amtmannsdorf, uprav Waltpotsdorf), Artiža vas (Hartwigsdorf), Velésalo (Michelstetten) i. t. d. — zadnje ime je seveda tudi lahko prevedeno iz slovenščine na nemščino, toda v prvih treh primerih imamo očivestno za podlago nemška osebna imena. Le pustimo veljati za nemško, kar je nemško, ter se držimo v znanstvu strogo resnice brez vsakega šovinizma; na drugi strani pa se potrudimo jasno dokazati za slovensko, kar je v istini naše. Samo tako ravnanje je zares znanstveno in utegne obdržati nekaj stalne veljave.

(Dalje prihodnjič.)

Pastúškin:

Gospodična Rezi.

1.

Še preden je bilo pokosilje pri kraju, je oče odložil servijeto, odmaknil stolico ter se zleknil po obdrgnjeni zofi ob steni. Cez hip je vstala tudi mati ter začela pospravljati namizje; dosti ga ni bilo, zato ji ni dalo bogvekaj opraviti. Gospodična Rezi je bila pri obedu zmerom zadnja.

„Še se nisi namrlizgala?“ je rekla mati.

„Danes sem lačna, veš. Imaš še kaj potice? Od jutra nisem imela ničesar v ustih.“

„Saj sem ti dala desetico, ko si davi odšla.“

„Na jo. Niti za minuto se nisem mogla odstraniti, veš. Ta režiser je tako siten. Med drugim in tretjim dejanjem me ni cel četrt ure na oder; pa ne da bi me pustil za hipec ven, tam moram stati in poslušati njegovo sitnobo. Sicer pa — kaj naj si tudi kupim z desetico? Komaj dva pečena kostanja ali tri.“

„Lejte jo, gospodično! Kaj naj si kupim z desetico? Seveda, madame mora potrošiti najmanj krono, če ne jo je sram stopiti v slaščičarno. Ali pa vejo, madame, da prodajajo v slaščičarni tudi belih hlebčkov po desetici? Ko sem bila jaz tako dekle in sem hodila stat . . .“

„Vemo, vemo! Ko si bila ti tako dekle in si hodila stat za kulise, si potrošila zmerom samo groš. Stara pesem. Pa ne pomisliš, da je zalegel groš tedaj toliko kakor danes krona. Daj mi potice, če jo imaš; če ne, pospravi in pusti me z mirom!“

Gospodična Rezi je zmečkala s tankimi prsti belo servijeto ter jo zalučila jezno na mizo, da je padla na drugi strani z nje.

„No, no,“ je miril oče ter se preokrenil na zofi, da je zaškripala.

Mati je odnesla posodo v kuhinjo. Gospodična Rezi je ropotoma odrinila stolico izpod sebe, planila jezno h klavirju ter začela stoje igrati burno koračnico v kljubovalno urnem tempu.

Mati se je zopet vrnila, stresla nekaj krušnih drobtinic z namiznega prta ter ga skrbno zganila. Nato je vzela iz miznice črnilnik, pero in majhen kvadraten karton, ki je bil na eni strani moder, na drugi bel, posut s tiskanimi vrstami. Položila ga je predse ter napisala nekaj malega med vrste. Nato je rekla:

„Rezi, imaš košček vrvice ali traku?“

Koračnica že ni bila več tako burna. Rezi se ni ozrla.

„Imam jaz,“ je rekel oče ter se dvignil z ležišča. Iz levega hlačnega žepa je privlekel košček rdeče vrvice ter jo ponudil ženi: „Bo zadosti?“

„Še preveč.“

Mati je vtaknila košček vrvice skozi okovano ušesce v kartonu. Nato se je približala hčerki:

„Na. Ko pojdeš v mesto, priveži spotoma spodaj na vrata.“

Gospodična Rezi je vzela karton in čitala zase: „V najem se odda lepo meblirana soba za solidnega gospoda. Okno na vrt, svetloba izborna. Podrobneje v III. nadstropju, 16.“

Gospodična Rezi je pogledala mater:

„Mojo sobo v najem . . .?“

„Moramo. Draginja.“

„In jaz?“

„Podnevi si tukaj z nami, bodi še ponoči. Če ne maraš spati na zofi, bo spal oče; ti boš spala z mano.“

„Ne, nočem! Jaz hočem svojo sobo, veš!“

„Plačaj si jo sama, pa jo imej! Koliko pa zaslužiš, a? Niti, kar sneš. In obleka? in stanovanje? in obutev? In potem — osemnajst let ne boš imela nikoli več. Ko sem bila jaz taka punca, sem ga že vlovila, razumeš! Tu ga vprašaj!“ je pokazala na zofo.

„Žalibog,“ je pokimal oče.

„Kaj pa ti?“ se je razvnemala mati. „Ali si imela še kdaj kako pošteno znanje?“

„Kaj to tebe briga?“ se je osuknila gospodična Rezi zopet h klavirju.

„Kaj to mene briga? Ste videli? Otrok, otrok! Ne delaj mi sivih las. S kakim krojačem, s kako suho lakoto bi se lizala, seveda! Ti boš lepo molčala, razumeš, in obesiš karton na vrata!“

2.

Gospodična Rezi je lepo molčala in obesila karton na vrata. Predpoldne je hodila v gledišče k poskušnjam, zvečer k predstavam. Mati je tarnala doma in ni vedela, kako bi vozlala v gospodinjstvu teden k tednu in mesec k mesecu. Oče je hodil v pisarno in iz nje ter se ni brigal za nič drugega. Zvečer je legel truden in izmučen na zofo ter poslušal novice, ki mu jih je čitala žena v izposojenih novinah. Karton je visel na vratih ter ponavljal venomer hladno in diskretno mimoidočim: „V najem se odda . . .“ Za lepih

poznojesenskih dni je visel mirno in nepremično; ko je pritisnila burja, se je premetaval ter kazal zdaj modro plat zdaj belo. Včasih se je ustavil mlad človek, ga prebral ter izginil po stopnicah. Mati mu je razkazala sobo. Če ji je gospod ugajal, jo je hvalila na vse pretege; če se ji je zdelo, da ni „soliden gospod", ni izpregovorila besedice, držala se je čemerno, in ko je vprašal za ceno, je imenovala neprimerno visoko številko, da bi se ga čim prej odkrižala.

Nekega popoldne je zopet nekdo pozvonil. Mati je hitela odpirat. Pred njo je stal mlad gospod čedne zunanjosti:

„Oprostite, gospa, ali se odda tukaj soba v najem?"

„Da. Prosim, prosim."

Pokazala mu je sobo. Gospod se je ozrl nekajkrat po stenah, se približal postelji, umivalniku, omari, oknu:

„Kaj bi zahtevali na mesec?

„Sedemdeset kron. Gotovo boste zadovoljni, gospod. Ali boste dosti doma?"

„Dopoldne navadno in včasih tudi zvečer."

„Ravno prav. Tedaj vas ne bo nihče motil. Jaz, veste, nimam otrok. Se reče, imam dve hčeri, pri gledišču. Ena je v Inomostu, drugo imam pri sebi. Po kosilu se vadi v svojih vlogah. Toda takrat, pravite, vas ni doma. Izborno. In svetlo boste imeli, gospod, svetlo, in čedno!"

„To je prvi pogoj," je rekel gospod in privlekel iz notranjega žepa listnico.

„Pred vami," je hitela gospa, „sem imela grofa, veste. Fin gospod in bogat . . ."

„Svet pozna različne grofe," je menil gospod hladno in položil na mizo bankovec.

„Že, že. Toda to je bil resničen grof, veste, doli iz Tirolskega. Še danes je prišlo nekaj pošte zanj, poslali smo za njim. Posestev ima, da je strah, cele vasi . . ."

„Dobro. Proti večeru dam prinesti sem svoje reči in z nočjo pridem tudi sam."

In je prišel. Na mizi ga je čakalo dvoje ključev in zelenkast zavitek s tremi istobarvnimi, razčrtanimi listi z uradnimi napisi. Iz sosednje sobe je prišla gospodinja:

„Pripravila sem vam ključ za sobo in za vhod. Prosim, da izpolnite te liste za magistrat."

„Hvala. Napišem takoj."

Ko je končal, jih je oddal gospodinji ter začel urejevati svoje reči.

Začelo se je tisto tiho in podrobno medsebojno študiranje, prijetno zanimiva posledica slučaja, ki zbliža nenadoma čisto tuje si ljudi.

Gospodinja je vzela popisane liste ter jih brala poltiho možu na zofi: „Mihajlo Doljan, medicinec v desetem semestru, neporočen...“ Mož je za spoznanje okrenil glavo v znamenje, da ga reč zanima. Gospa je šepetala:

„Viš, viš, medicinec. To bi bilo nekaj. Ta bo gotovo kmalu doktor, morebiti še letos. Kaj praviš ti na to?“

„Jaz? Meni je vseeno. Tam ga imaš. Delajte, kar hočete.“

3.

Tisti večer se je vrnila gospodična Rezi kakor vedno krog enajstih iz gledišča. Povečerjala je stoje v kuhinji pri ognjišču, se razpravila ter legla k materi v posteljo. Mati se je okrenila k njej:

„Zdaj imamo gospoda, da veš. Da mi ne boš vsako jutro tako razposajena, kakor si bila doslej. Stolica škriplje še vedno — hodi pač kasno spat. Imaš za jutri kakšno vstopnico na razpolago?“

„Jutri? Ne. Moji dnevi so ponedeljek, četrtek in soboto. Saj vendar veš.“

„Torej pojutrišnjem.“

Mati se je zopet okrenila in začela narahlo smrčati.

Gospodična Rezi si je dela roke pod glavo ter se zazrla v temo. Prej, ko je spala še sama, je imela navado, da so se ji misli vsak večer, preden je zaspala, razbegnile in razpasle, tako-le pol urice, če ni bila preveč trudna, tudi več. Ob takih prilikah je še enkrat precenila in presodila v mislih vse lepe toalete, ki jih je videla prej okrog sebe na odru in vse one, ki so blestele ter se mogotile v velikanskih izložbenih oknih po mestu. Pretežkala je še enkrat vse poklone, šale in laskavosti, ki so jih nametali tekom večera moški igralci njim, koristkam. Nekateri so bili neslani, drugi predrzni, tretji sitni — toda smeha je bilo zmerom zadosti; in smejala se je gospodična Rezi grozno rada. Nato so sledili načrti. O, njej ne bo treba h kabaretu, ona prestopi iz kora naravnost k operi, morebiti celo k dvorni. Počasi, seveda. Direktor ji je rekel, da ima izboren glas, naj ga le neguje in varuje, tako blago da je danes pravo zlato. Le tega ni mogla natanko razumeti, kako da se moški, ki se ji včasih približajo, tako kmalu zopet ohladijo. In ta režiser! „Ko bi bili le malce večji, gospodična Rezi, je nosljal ondan, bi vam z veseljem prepustil v „Dalili“ vlogo ljubimke. Pa imamo tako

orjaškega Samsona. In pomislite, v vašem naročju ..." Malo večja. Režiser ima svoje muhe in sploh izblekne včasih katero, ki mu ne dela nobene časti. Recimo v tem slučaju: ali bi ne dobil lahko kakega bolj majhnega Samsona, gospoda Topljena na priliko? On pa ne in ne. Ko se mu nekega dne izmuzne natihoma k operi, tedaj bo videl. To bo škripal z zobmi, ko jo bo videl med prvimi na plakatu.

Tako je razmišljala gospodična Rezi večer za večerom. Včasih si je na tihem ponavljala vloge, ki bo nekoč nastopala v njih, in večkrat se je zgodilo, da je zamahnila z rokami ali jih iztegnila, kakor bi hotela prižeti koga nase, njega seveda: Romea, Fernanda, Fausta, Tannhäuserja.

Toda nocoj se njenim mislim ni mudilo nikamor. Tudi spati se ji ni dalo. Postelja je bila zelo široka in vendar se ji je zdelo, da nima dovolj prostora. Poleg matere, se ji je zdelo, si nikakor ne more predstavljati vseh tistih lepih reči. Obrnila se je nervozno na levo, potegnila roke pod odejo in skušala zaspati. Kmalu ji je postalo vroče do neznosnosti. Odpahnila je z levo nogo odejo proti materi ter stegnila desno izpod odeje.

„Kaj zmerom riješ, krt," je zagodrnjala mati v polsnu.

„Toplo mi je."

„Se pa odkrij."

„Da se prehladim, seveda."

„Tiho, sitnoba, in spi!"

4.

Ko je prišla gospa drugo jutro s kavo, je sedel gospod Doljan že pri delu.

„Tako zgodaj pokonci?" se je začudila gospa.

„Navada, gospa, navada."

„Naša Rezi, veste, jo potegne zmerom do devetih."

„Gospodična hčerka pride gotovo pozno domu?"

„Po enajstih. Saj ste jo morebiti slišali snoči. Ali zahajate včasih tudi kaj v gledišče?"

„Tupatam seveda. Kje pa igra gospodična Rezi, oprostite?"

„Pri opereti."

„Smem . . .?" Gospod Doljan je pobral na mizi časopis ter iskal predal z operetnimi vzporedi. „Ali igra tudi v „Dalili", ki jo dajejo sedaj?"

„Tudi. Vi ste „Dalilo" že videli?"

„Ne, pa si jo ogledam. Pravijo, da je zelo zabavna stvar.“

„Kadar pojdete, gospod, kar povejte. Rezi vam prinese listek zastonj. Ne zamerite, nisem hotela . . . Dobiva jih trikrat na teden, Včasih jih mora zavreči . . . In pomislite: parter, v prvih vrstah.“

„Jako me bo veselilo,“ se je priklonil gospod Doljan ter pokazal s prstom na vzpored „Dalile“: „Katero vlogo pa igra gospodična?“

„Ne . . . veste . . . ni zapisana . . . ker . . . v tej igri nastopa v koru filistejk . . . Teh ne zapišejo posebej.“

„Vem, vem. Jako me bo veselilo, gospa. Se priporočam. Za nedeljo, če mogoče.“

„Prosim, prosim!“

„Koristka torej?“ se je namuznil gospod Doljan, ko je gospa že odšla ter spuščal polagoma cukrček za cukrčkom v kavo.

Čez dobro uro je slišal iz kuhinje gospejin glas:

„Kaj pa boš, Rezica, čaja ali kave?“

V sosednji sobi je nekdo zazehal; zraven je zašumelo, kakor da kdo vstaja iz postelje. Tanek dekličji glas je odgovoril:

„Čaja, mamica. Pa gorkega, veš!“

„Z rumom?“

„Kaj mi siliš zmerom tisti rum, če veš mojo navado?“

„Menila sem le tako, ker ga oče ne pije nikoli brez ruma.“

„Pa maslenika zraven, veš, mamica!“

„Danes ti ga ne zmanjka. Katere šolne obuješ, rumene?“

„Če so svetli in če je zunaj suho. Ali si videla mojo zapestnico, mamica?“

„Katero? Saj imaš samo eno.“

„Ne, ne, Ti ne veš, mamica. Ono drugo, zlato — poglej!“

Gospod Doljan je slišal stopati gospo iz kuhinje v sosednjo sobo, kjer se je dvogovor izprevrgel v nerazumljiv šepetajoč pomenek. Vmes je zdajpazdaj zarožljal pokrovec, zapela je žlica, čulo se je počasno in previdno srebanje. Nato je gospa odšla zopet v kuhinjo.

„Ná, tu imaš šolne!“ se je začul zopet gospejin glas.

„Sem jih prinesi, mamica. Bosa vendar ne morem iz sobe.“

„Pri vratih si jih že lahko vzameš. Jaz moram paziti, da mi juha ne prekipi.“

„Čakaj, da si napravim frizuro. Mamica, to moraš videti: glej, če bi spustila lase tako, prav doli čez ušesa, kaj praviš? Meni se zdi, da mi tako lepše stojijo.“

„Pogledam pozneje, ne utegnem.“

Gospod Doljan je odprl svoje duri, pozdravil gospodinjo v kuhinji ter se poslovil. Pogledal je tudi na ognjišče — pa ni bilo niti zakurjeno. Nekdo je zaloputnil stranska vrata, ki so držala v sosednjo sobo.

„Rezi se je ustrašila," se je smejala gospa.

„Mene?" se je šalil gospod Doljan. „Imenitno. Ali res, gospodična?"

Namesto odgovora je zakraguljčkalo iz sosednje sobe razposajeno hihitanje. Gospod Doljan se je poslovil in odšel.

5.

„Nekam mrtev kaže biti," je rekla gospa hčerki, ko so Doljanovi koraki zamrli zunaj na stopnicah. „Ne mrtev, slovesen, preveč pameten. Ne vem, kako bi rekla. Taki so izborni možje, dete. Pa tudi karijera, taki vedo, kako se napravi. Če bi se tvoja trmasta glavica hotela enkrat spametovati . . . No, danes si igrala zadosti dobro."

„E, kaj!" je zamahnila gospodična Rezi. „Briga me! Kadar se mi bo hotelo, bom igrala, drugače pa ne, razumeš!"

„Kadar bom jaz hotela, boš igrala in kakor bom jaz hotela, razumeš! Tvoji „e, kaj!" ti ne bodo nič pomagali. Ti bi seveda priigrala sebi kako smolo in staršem nesrečo. Ne boš, tička!"

Gospa je šla pospravljat v Doljanovo sobo. Kmalu je prišla za njo tudi Rezi:

„Kaj pa ima vsega?" je žgolela in začela mešati po mizi. „Byron. Kemija. Vstajenje. Porodništvo... Glej, mamica, kake grozne slike. To bom pa brala."

„Jih dobiš po prstih. Kaj si bo mislil, če mu vse razmečeš?"

„E, kaj! Saj mu nič ne razmečem. Ampak to bom brala."

„Oslica otročja. Babištvu se posveti, da . . . Se vidi . . ."

„Kaj zabavljaš? Bomo videli, kako ti moški sploh pišejo o nas. Ali tebe ne zanima?"

„Ne, in tebe tudi ne bo. Jaz ukažem. Če vstopi zdaj in te najde tukaj . . . Poberi se, Rezi, lepo te prosim."

„E, kaj!"

Gospodična Rezi je vzela iz miznice kupček razglednic. Jezilo jo je, da ni razumela jezika, v katerem so bile pisane. Nato se je prepričala, kakšen pisemski papir rabi gospod Doljan, kakšno milo, kakšno vodo za izpiranje ust. Poskušala je, ni li pozabil zakleniti omaro, da bi videla, koliko perila ima in koliko obleke; toda omara je bila zaklenjena.

„Zakaj si tako otročje radovedna?“ jo je karala mati.

„Saj so moški tudi, kar se tiče nas, in ti si tudi.“

„To ni lepo, razumeš, da tako mlado punče povsod vtika svoj nosek. Še če bi bil tvoj mož, bi mu ne mogla vsega tako prevohati.“

„Ti tvojemu ničesar ne prevohaš, ker nimaš kaj.“

„Zadirčnost jezična! Napravit se pojdi, pa k poskušnji!“

„E, kaj! Lej, lej, tudi vijolino ima. Imenitno!“

Nato je začela stikati po žepih suknje, ki je visela na obešalu. Privlekla je iz njih zmečkane listke tramvaja in raznih gledišč.

„Ta pa hodi dosti po glediščih, mama. Drugega marca, četrtega, petega, šestega, desetega . . . skoro vsak večer . . . sedeži po pet kron.“

„Se mi spraviš, motovilo!“ jo je podila mati, na tihem zadovoljna, da si je morala ustvariti tudi sama na podlagi hčerinih podatkov nekoliko bolj jasno sliko o novem prišlecu.

6.

Drugi dan se je vrnil gospod Doljan kmalu po kosilu, ker je hotel porabiti popoldne za pisma. Ko je stopil v kuhinjo, je slišal iz družinske sobe klavir.

„Ali vas bo motilo?“ se je opravičevala gospa.

„Nasprotno, še ljubo mi bo nekoliko godbe.“

„Če bi vas motilo, gospod Doljan, se ni treba čisto nič ženirati — ji prepovem takoj. Jaz grem k sestri na obisk — jo lahko sami prosite, naj neha, če bi vam postalo nadležno.“

„Ne bo treba.“

Gospod Doljan je sedel in začel pisati pisma.
Zpajpazdaj je dvignil glavo, da bi pomislil, kako bi nadaljeval. V takih slučajih se mu je rado pripetilo, da je pustil svoje misli ter sledil raje ljubkim motivom, ki so prihajali iz sosednje sobe. Klavirju se je pridružil kmalu tudi lep, prijeten sopran:

> Ne svari me, ne svari,
> oj mamica, nikari,
> ko sama dobro veš:
> še lani, oj še lani
> sta se na otomani
> ljubila — dobro veš.

Gospod Doljan si je skušal predstavljati pevko, ki je še ni imel priliko videti. Ali bo zadel? Ali je mogoče uganiti iz glasu tudi obraz in postavo? In domišljija mu je brž naslikala gospodično

Rezi: ovalno lice, nekoliko špičasta bradica, morebiti celo z jamico, ne preveč napete ustnice, zelo naiven nosek, na koncu morebiti za spoznanje privihan, modre oči, pokončno, nizko čelo, plavi lasje spleteni v nizko frizuro, grudi ne preobilne, postava srednje visoka, elegantna. Idealnih lepot si gospod Doljan navadno ni maral predstavljati, zlasti če je šlo za ženske. Imel je namreč precej očesa za realnost. Klasično lepoto je respektiral, če jo je srečal, pričakoval je navadno ni. Ko si je tako izklesal v domišljiji svojo gospodično Rezi, ga je mikalo videti, za koliko se je zmotil. Vstal je, stopil v kuhinjo ter potrkal na vrata družinske sobe. Pevka je prekinila in hitela odpirat.

„Oprostite, gospodična, ali motim? Dovolite, da se predstavim... Pa saj moje ime najbrž poznate, le mene še ne; meni se godi takisto z vami. Vaše petje me je privabilo, gospodična.“

„Res? Jaz sem se bala, da ste me prišli oštet.“

„Tako slabo ste me imeli zapisanega? Za kazen mi morate takoj še kaj lepega zapeti iz svojega bogatega repertoarja.“

„Kazen je zelo mila, gospod Doljan. Z veseljem se ji podvržem. Ste tudi vi muzikalični?“

„Za silo. Z vijolino včasih malo zaškripljem.“

„Ko jaz dopojem, mi morate pokazati, kako vi škripljete.“

„Če vam bo v zabavo, zakaj ne?“

Gospodična Rezi je sedla zopet h klavirju. Gospod Doljan je stal za njenim hrbtom. Dočim je pela, jo je primerjal s podobo, ki si jo je bil prej rekonstruiral iz njenega glasu. Videl je, da se je prav pošteno zmotil. Največ sreče je imel še z bradico in s privihanim noskom. Oči pa so bile sivkaste, lasje kostanjevi, lice — od blizu — malce pegasto, prsi je bilo očitno preveč in vsa postava je bila zanje mnogo prenizka. Gospodična Rezi ni bila bogve kakšna vzor-lepota, a drugače prikupno, simpatično dekle.

Ko je dopela, jo je gospod Doljan pohvalil ter se ponudil, da bi škripal.

„Tako škripanje rada slišim,“ je rekla gospodična, ko je preigral nekaj komadov. Nato sta igrala skupaj in kmalu sta tudi skupaj pela. V odmorih sta se prav prijateljski razkramljala, kakor da se poznata že nekaj let. Gospod Doljan je imel poprej svoje posebne misli o koristkah pri gledišču. Zdaj je videl, da ne sme imeti človek nikoli svojih posebnih misli.

Ko se je gospa vrnila, ju je našla pred klavirjem.

7.

V nedeljo je šel gospod Doljan z Rezinim listkom v gledišče. V ponedeljek ga je izpraševala gospa:

„No, kako vam je ugajalo?"

„Zelo prijetno, gospa, hvala, zelo zabavno."

„Ali ste me pa tudi takoj spoznali, gospod Doljan?" je vprašala gospodična Rezi.

„Prvi hip, gospodična, na prvi pogled. Z rdečim trakom v laseh in s tisto lepo bluzo ste se odlikovali med vsemi filistejkami — pa da bi vas izgrešil? Včasih sem vas gledal prav živo, da bi vas prisilil pogledati k meni — pa niste hoteli."

„Vidiš, vidiš," jo je karala mati smehoma.

„Saj sem vas videla, gospod Doljan, toda z odra vas vendar nisem mogla gledati tako izzivajoče, kakor ste vi mene."

„Pa domu bi bila lahko prišla skupaj," je dodala gospa.

„Seveda, gospa, seveda. Saj sem čakal gospodično, pa je odšla pri drugem izhodu. Prihodnjič se morava prej domeniti, gospodična."

Toda tistega „prihodnjič" ni hotelo biti. Podnevi sta gospodična Rezi in gospod Doljan še večkrat koncertirala v družinski sobi, zvečer pa je začel gospod Doljan redno odhajati — kam, ni povedal nikoli — in se je vračal zelo pozno. Ko je priredilo gledišče novo predstavo, mu je gospodična ponudila vstopnico, pa je vljudno odklonil, da res ne utegne. Čez teden je poskušala gospa in je dobila isti odgovor.

„Bojim se, da ne bo popadel trnka," je tarnala gospa.

Polagoma so začeli postajati tudi domači koncerti bolj redki. Dopoldne je tičal gospod Doljan v knjigah, popoldne je moral na kliniko.

„Zdaj, ko je že skoro obvisel, nam zopet uide," se je hudovala gospa.

„Ali mama, kako vendar govoriš!" je prosila hči.

„Ti boš mene govoriti učila? Zakaj pa smo oddali sobo, to te vprašam, zakaj? Motovilo nerodno. Pri vsaki drugi bi zacapljal, le tebi zmerom uide."

„Ne govori tako neumno, mama! Kogar jaz maram, mi ne uide, da veš."

„Ti? Ste videli! Koga pa maraš ti? To se pravi: kdo bo tebe maral?"

„V štirinajstih dneh, če te skomina, ti pride delat poklone na dom."

„Kdo? Oni nadzornik iz tovarne?, Hvala lepa! Smrdi po špiritu in loju, da ni mogoče sedeti poleg njega. Sicer pa — zadosti neumen mora biti, če se je vate zagledal. Da more biti človek tako brez okusa! Čakaj, bomo videli, kako se zdaj izkaže, ko se bližajo prazniki!“

Prazniki so se bližali, prišli in odšli.

Gospa je kar vzkipela.

„In to je tvoj častilec? Sram te bodi . . . tebe in njega! Niti šopka cvetic, nič. Saj ni, da bi moral poslati bogvekaj; toda nekaj, kako malenkost, za spomin in znamenje . . . Si lahko ponosna nanj. Saj sem rekla: ti nas spraviš še vse na cesto, taka si. Kaj se kremžiš?“

„No, no,“ je rekel oče ter se preokrenil na zofi, da je zaškripala. „Morebiti pa je bil zadržan. Včasih ima po dva dni službo. Če je . . .“

Zvonec je prekinil plahe Rezine besede. Gospa je šla odpirat. Pismonoša ji je dal dopisnico za hčer. Preletela je urno vrstice ter se vrnila zmagoslavno v sobo:

„Na, tu imaš od svojega kavalirja. Saj sem rekla: tepec mora biti, da malo takih. Domu ti piše in povrh na odprti dopisnici, reci: na dopisnici — zaljubljenec! Da bi že bila razglednica! In kako lepo: „Draga Rezi! Oprosti, da me radi službe ni bilo na sestanek in sprejmi iskreno voščilo za te svete praznike od svojega zvestega Antona M.“ Silno zabavno! Zdaj mu oprosti, draga Rezi! Veseli se teh svetih praznikov, ko jih že več ni! Imeniten nasvet! Ne vem, ali te vleče, ali je res tako zabit. Temu bom pa jaz posvetila, čakaj, da bo vedel, kaj je manira!“

„Ne vtikaj se v moje reči!“ je rekla gospodična Rezi napol v joku.

„Tvoje reči? Lepe reči! Temu bom pa posvetila!“

Gospa je sedla k mizi, napisala zelo temperamentno pismo ter ga poslala tovarniškemu nadzorniku M.

To razmerje ji je bilo znano že prej. „Za rezervo“, si je mislila, „če ne bo nič boljšega“. Med tem se je poskus z Doljanom očividno ponesrečil in gospa je bila pripravljena zadovoljiti se tudi z Antonom M. Pa gre in ti napravi tako. Gospa mu je tako posvetila, da ga je popolnoma minilo veselje, misliti še kdaj na gospodično Rezi.

(Konec prihodnjič.)

Književna poročila.

Fr. Milčinski, Muhoborci. Založil L. Schwentner v Ljubljani 1912. 8°. 195 str. Cena broš. 2 K 50 v, vez. 3 K 50 v.

Le rire c' est le propre de l' homme, je dejal sloviti oče Gargantue in Pantagruela, povdarjajoč, da loči ljudi od živalstva zlasti smeh. In dosti dobrot lahko izkaže čitajočemu človeštvu, kdor mu ponudi priliko, uveljaviti to odlično prednost, to je, pretresti si v zadovoljnem samopozabljenju slavno prsno prepono. Toda na žalost takih mož ni posebno mnogo, vsaj veliko manj jih naštejete, nego na primer dobrih avtorjev, ki so se uspešno pečali z resnimi in tragičnimi snovmi. Sicer še pri marsikom ni v literarnem bontonu, priznavati slovstveno ceno humorističnim spisom, vendar po krivici. Humorist in karikaturist mora imeti ne le oster dar opazovanja, ampak obenem tak uren pogled, da brž razbere in izloči vse značilne poteze ter jih po potrebi uporablja. Vsekakor pa mi utegne pritrditi ta in oni, da mu Milčinskega „Muhoborci" bolj prijajo, nego marsikatera sedanja slovenska novela visokoletečih pretenzij, ki nas za jetično dolgoveznost ne oškoduje s prav nobenim surogatom.

Nadpis zbirke je zaeno naslov prve domorodne povesti, obsegajoče dobršno polovico knjige. Njena folija je nad vse preprosta: zgode in nezgode dveh tekmujočih trgov, od katerih hoče eden priboriti sodnijo, ideja, ki jo je sugeriral državnozborski kandidat — pred volitvami. Ko nam je pisatelj v lahkotnem slogu predočil protagoniste v vseh hibah in vaško-malenkostnih ljubosumnostih, izvira iz tako zasnovanih situacij samih dokaj smešnih efektov, ki nam takorekoč padejo ko zrel sad v naročje, dočim se živijo sledeče krajše historije naravno bolj ob zunanjih, besednih igrah, kalamburjih . . . Neznaten predmet pa visoki koturni, ki si jih je nadel avtor, to je vrelec mnogoterim povodom za dobrodušno hahljanje. Delo premore celo dramatske zapletke in nalezljivo genljive orizore, glej „Rodbinski posvet"; seveda mehkobna ubranost se nepričakovano razhlapi, ko sine spotoma objestna opazka, podobna nekdanji romantični ironiji, kar se bo znalo zameriti rahločutnim čitateljicam. Kakor iz zasede nas napade mestoma grotesken domislek: O ti kapelici je šel glas, da pri nji straši: o polnoči prihaja izza kapelice črn dedec, glave nima nič, iz nosu pa mu maha kislo zelje (46). Obilo priznanja bo žel brez dvoma neponarejeno izvirni „zamerk" na str. 64.

„Upokojeni rodoljub" je nedolžna satira, med tem ko naslednja „detektivska povest", dasi ne more tekmovati s holmesijadami, kakršna je na primer Leblancova, — od kraja do konca intrigira našo pozornost. Ali ker se završi kljub vsem obetom malce razočarljivo-vsakdanje, bo njena ostica brez vpliva in končno bralčevo „očiščenje" ostane nekam kalno. „Pomladanske muhe" so v prvem delu prav sitne: kaj hočemo z značajem starega suplenta, obsedenega od statistike in nerazložljivega človekoljubja? Možak sodi pravzaprav na Studenec in se vidi kot atentat na našo dobro voljo. Vendar ta odstavek je spretno preračunan kontrast, iz katerega rezultira tem poskočnejša razposajenost ostalih vrstic. Zakaj pijanec pred sodnikom in njega zasliševanje sta sposobna izzvati od rahlega usmeva do bučnega nadsmeha, recimo krohota, prav tako kakor izmodritev trčenega učitelja, ki mora nalik Detelov „Učenjak" občutiti na lastni koži ničevost svojih izumetničenih teorij . . . Čisto pri-

jazno se čita sklepni odlomek „Deželna vinska klet“, ki bo poleg vsega drugega nudil priložnost intelektuelnega užitka v razreševanju raznih psevdonimov iz sedanjega političnega življenja.

Da sklenem: Kdor je dostopen mnenju, da imajo tudi mali ljudje pravico do prostora v literaturi, kdor se rad od duše nasmeje, naj si nabavi „Muhoborce“. Motila vas ne bo, upam, realistika, ki gre tako daleč, da izobraženo dekle govori: Kaj pa mislite o d mene! In ako niste z dežele, vas ne bodo žalili številni stavki tega-le kalibra: Ko toliko okreva, da se g a lahko zasliši itd. *A. Debeljak.*

Krmar Milanovič. Povest. Prosto po Russellovem romanu „Krmar Hohdsworth. V Ljubljani 1912. Založila Katoliška bukvarna. 8°. 287 str. Cena broš. 1 K 40 v, vez. 2 K 20 v.

Milanovič je moral v najlepših dneh zapustiti domovino in ženo ter se podati na morje. Sreča mu ni bila mila, ladja se je potopila in po mnogih nezgodah si je rešil življenje, a izgubil spomin. Nazadnje je srečno prišel v domovino, kjer se mu je vrnil tudi spomin, a se mu žena med tem poročila z drugim; no zdaj se je moral drugi mož kmalu utopiti, da ne nastanejo prevelike komplikacije. To je vsebina te genljive povesti. Prikrojevanje v različne svrhe je nepotrebno in nevarno. Če se piše kdo Schulze ali Milanovič, ali se godi dejanje na Primorskem ali Angleškem, je postranska stvar. Kolikor se da sklepati, ni knjiga v izvirniku ravno slaba, to se pravi, da je znal pisatelj absorbirati precej struj, četudi ni imel lastnega sloga; napaka je v kompoziciji, ker ima drugi del dejanja značaj epizode. Prireditelj se je potrudil, da je vso stvar zavil po svoje, jo primerno osentimentalil, prelil v žandarmerijsko slovenščino, da je postala knjiga „za ljudstvo“. Tudi umetnik, ki je napravil naslovno sliko, je storil svoje, da se nam knjiga ne prikupi.

Joso Jurkovič.

Spisi Mišjákovega Julčka. III. zv. S 16 slikami. V Ljubljani, 1911. Last in založba „Društva za zgradbo Učiteljskega konvikta“. 8°. 111 str. Cena 1 K 50 v.

V knjigi so združene štiri črtice: Uganila sta, res je bilo drugače! Kočarjev Peter. In vendar ga je izmodrilo! Jozve Lajnar. — Upravičuje jih dober namen. Prvi dve sta pod srednjo mero, v tretji se zabliska tuintam iskrica lirizma, za četrti motiv je škoda, da ga je obdelal pisatelj tako vsakdanje. V tej črtici je par strani, ki se čitajo kot Flaubertov „Simple coeur“, a pisatelj uniči vso iluzijo z vednim „jaz pa jaz“ in z drugimi nepotrebnimi refleksijami. Jezik je patetičen, večkrat neokreten, primere včasih prisiljene, n. pr. „To bodi pisan spomenik Jozvetu, izklesan iz mojega zarjavelega peresa (110). Ne vem, kaj bo rekla slovnica tem in podobnim stavkom: „Izprva ljudem, to videti, ni bilo prav“ (72), „Ljudje, to slišati, so zmajevali z glavo“ (75), „Sinek pa, videti, da ga ma mati res ubogajo“ (36).

J. Jurkovič.

Jožef Ribičić, Kraljestvo čebel. Mladinski spis. Last in založba „Zaveze avstr. jugoslov. učiteljskih društev“. V Ljubljani 1912. 8°. 72 str. Cena 80 v. (Jan Legova mladinska knjižnica, III. zvezek.)

Življenje dveh delavk v lepo urejeni državici čebel je glavna vsebina tega mladinskega spisa. Pisatelj se je znal srečno izogniti nevarnosti, da bi postal spis prirodosloven, poučen. Najbolj živahno pripovedovano je prvo poglavje, konec je preveč sentimentalen. Naj bi živela mala Tiila in izvršila nekaj velikega v svojem kraljestvu, saj je vzbujala toliko lepih nad! Naša mladinska književnost ni bogata na spisih te vrste; zato bodi živahno pisana knjiga priporočena vsem, ki hočejo dati mladini dobrega štiva. *V. S.*

B. Bevk, Grški in latinski klasiki, Ovid, Ilijada, Odiseja, Enejida (Prevodi). Lastniške pravice pridržane. V Gorici 1911—1912.

Bevkovi prevodi, tisti drobni zvezki po 32 strani, so narasli skoro za majhno knjižnico, vendar še nisem čital, da bi jih kdo ocenil po njih zaslugi. Odkritosrčna sodba o njih bi najbrž ne bila posebno ugodna, zakaj v teh snopičih je zbrane mnogo nepesniške navlake iz raznih slovstev, marsikaj smo čitali že v boljših prevodih (n. pr. Schillerjevo Pesem o zvonu), jezik pa glasno priča, da je prevajalec premalo pesnik, kar je hotel še posebe posvedočiti z izvirnimi verzi. V zadnjem času je posvetil svojo pozornost staroklasični literaturi, in nekaj teh poskusov je zdaj zbranih v posebni knjigi. Poslovenil je one oddelke, ki jih čitajo naši srednješolci v krestomatijah, zato jim zbirka utegne služiti za tolmača. Moti nas tipografska nerodnost, da se paginacija redno končava za drugo polo; tega bi si g. prevajalec ne smel dovoliti, četudi je sam istočasno požrtvovalni založnik svojih spisov. Ko smo se srečno prerili mimo šestomerov, kakršen je n. pr. na str. 29 tale: „S kraja izgon ljubeznjiv drzovit že v istemu (!) činu" ter spremljali Kadma do konca 32. strani, nas iznenadi nova naslovna stran in šele na 3. strani nadaljujemo pretrgano metamorfozo. To se ponavlja do nevolje! — Podrobna ocena prevodov bi se raztegnila v obširno razpravo, in leposlovni list se mi ne zdi za to primerno mesto. — V literarni zapuščini Val. Kermavnerja sem našel prevod prvih trinajst spevov Odiseje, ki bi zaslužili založnika. Par spevov je bilo objavljenih pred 40 leti. Priobčiti hočem uvod „Odiseje", ki ga je odlični šolnik podomačil tako:

Slavi mi, Muza, možá, premetênega, ki je najdalje
Blodil, odkar bil sveti je grad Trojanski porušil:
Mnogih ljudi selišča je videl in šege spoznaval;
Mnogo prebil je nadlog i na morju otožnega srca,
Sebi život da ohrani in dragim pajdašem vrnitev...

Zdaj pa primerjajte s tem odlomkom Bevkov prevod in si ustvarite sodbo — sami! *Dr. J. Š.*

Dr. Jos. Rakež, Uho in sluh. Poljudna-znanstvena črtica. Ob 50letnici Društva zdravnikov na Kranjskem. V Ljubljani. „Narodna založba". 1912. 12°. 23 str. Cena 20 v.

Dr. Rakeža poznajo Zvonovi bralci kot spretnega, popularnega pisatelja, ko je priobčeval nekako pred dvajsetimi leti v tem mesečniku medicinske črtice o hipnotizmu in njegovih pojavih, o otrovnih in nalezljivih boleznih, o vzduhu in njega vplivu na človeško zdravje, o nosu, roki in nogi, o očesu in dr. Žal, da je tako dolgo praznovalo njega vešče pero. — To prigodno črtico odlikujejo iste lastnosti, kakor prejšnje njegove spise: znanstvena temeljitost, duhovito pripovedovanje in eleganten slog. V uvodu govori o pomenu sluha v duševnem življenju človeškem, nato tolmači organ sluha, slušni ustroj, postanek zvoka in različne zvokove premene ter razpravlja o ušesu s kosmetičnega stališča. — Neki poročevalec je imenoval to črtico „resničen umotvor in pravi biser naše poljudno-znanstvene literature", in tega priznanja ji ne moremo odrekati. *Medicus.*

Pavel Poljanec, Črtice iz slovenskega političnega dela in boja. Založil „Mariborski Sokol". Maribor 1912. 8°. 48 str. Cena 80 v.

Pisatelj nam slika v okviru avstrijske politike razvoj slovenskega javnega življenja od l. 1848. do najnovejših dni. Knjižica nam ne nudi nikakih novih razkritij; njena vrednost je v tem, da podaja širšemu občinstvu objektivno resnico v poljudni besedi. Pisatelj je izbral le važnejše momente, pa jih spretno združil v

zaokroženo celoto, da je slika jasna, pregledna in umljiva tudi neizobražencu. Želimo vztrajnemu narodnemu delavcu, da doseže s tem delcem enake uspehe, kakor jih je s svojo „Kratko zgodovino slovenskega naroda“, ki roma ravnokar v drugem natisu med ljudstvo. *J. Š.*

Anton Kosi, Šola in narodnost. Izdal in založil pisatelj (A. Kosi, nadučitelj v Središču). Natisnila Učiteljska tiskarna v Ljubljani, 1912. 8°. 40 str. Cena 45 v.

Knjižica je v prvi vrsti namenjena učiteljstvu ter se bavi z aktualnim vprašanjem, kako je vzgajati šolsko mladino, da bo ljubila svoj narod, svoj materni jezik, povsod in vselej, naj jo zanese usoda kamorkoli; zakaj materinščina je temelj vsemu narodnemu življenju, vsej omiki. Ljudska šola naj pospešuje na vso moč naravni razvoj maternega jezika, z njegovo gojitvijo se na najnaravnejši način vzbudi in okrepča v otroških srcih narodno čustvo, narodno zavest (13). Učitelj naj pri zemljepisnem pouku mladino navdušuje za krasoto slovenske domovine; čitanke mu nudijo dovolj zgodovinske snovi, iz katere lahko izvaja nauke za zbujanje narodnega čuta v otrocih. Enako je gojitev petja v ozki zvezi s poukom v materinščini in z njegovim vplivom na kakovost značaja. Velike važnosti so šolarske knjižnice, ki store v vzgojnem in poučnem oziru več nego podvojen napor učiteljev v šoli. Za duševno blaginjo ljudstva vnet učitelj naj deluje tudi izven šole po devizi: Iz naroda za narod! Pisatelj je mnenja, da za učiteljstvo, kakršne so razmere sedaj na Slovenskem, ni prostora v organizaciji nobene politične stranke (31). Pri tem navdušenju za politično nadstrankarstvo je g. Kosi prezrl veči del naše duhovščine, ki se ne boji, da s svojim strastnim političnim delovanjem izgubi pri ljudstvu ugled in veljavo, in ki prisili večkrat tudi učitelja, da stopi neprostovoljno v nevarno politično areno. Sicer pa želimo, da najde pisatelj za svoje lepe načrte, ki jih razvija v devetem poglavju, med svojimi tovariši mnogo sodelavcev. *O. R.*

Robert F. Arnold, Das moderne Drama. Zweite verbesserte, teilweise neu bearbeitete Auflage. Strassburg, Verlag von Karl J. Trübner 1912. 8°. XV + 388 str. Broš. 6 M, vez. 7 M.

Pred štirimi leti je napisal R. F. Arnold, profesor za novejšo nemško književnost na dunajskem vseučilišču, na podlagi svojih predavanj knjigo o moderni dramatiki. To je bil prvi poskus, pokazati osebe sodobne literature v historični kavzalni zvezi in razložiti razvoj moderne, predvsem nemške drame, iz njenih narodnih in mednarodnih pogojev, kar ni bila lahka naloga. Knjiga je odpomogla občutni potrebi, kakor kaže njena druga izdaja, ki je neizpremenjen ponatisk prve; popolnoma predelana je edino bibliografija, za katero mu je dr. I. Prijatelj prispeval podatke o drami pri Slovanih.

Pečat postanka je knjigi ostal: razdeljena je na 12 predavanj. V prvem nam kaže gledišče kot socijalno tvorbo, ki je odvisna od gospodarskih razmer in splošnega kulturnega stanja; dandanes gledišče ni več edini ventil javnega mnenja kakor za časa absolutizma, ima tudi hude konkurente: cirkus, varieté, kinematograf. Glediška kalamiteta je torej splošna prikazen in ne občutimo je edino le Slovenci. — Sledeča predavanja nam kažejo kratek pregled nemške drame v 19. stoletju do 1885, romantiko in „mladonemško“ dramatiko, tri izolirance „srebrne dobe“ (1840—1860): Hebbela, Ludwiga in Wagnerja, najglobljí padec nemške literature po lavorikah Prusije na bojnem polju in plitvost, ki je gospodovala od 1870—1885. Vladali so premagani Francozi s svojimi „nravstvenimi igrami“: Dumas, Augier, Sardou, Teuillet in dr. — Peto predavanje skuša podati temelje moderne drame, kakor bazirajo na splošni kulturi sedanjosti. Temeljito obvlada avtor to obsežno polje ter ga

riše jasno, jedrnato in pregledno. Velikanski gospodarski razvoj Nemčije po l. 1870., organizacija kapitala, agrarcev, industrijskih delavcev, vse prevladuje socijalno vprašanje, zunanje življenske oblike se izjednačujejo, kultura se demokratizira, dnevno časopisje, ta „mašina za niveliranje", se je razvilo v zadnjem polstoletju v velesilo prve vrste; liberalno meščanstvo, „najvažnejši producent in konsument literature", je ogroženo od dveh strani — od konservativno-agrarne in malomeščansko-proletarske. Vsi ti faktorji so ustanovili v Nemčiji nov duševni tip. — Šesto predavanje govori o naturalizmu na Francoskem, ki je dal vsej moderni drami nov značaj, o drami med Španci, Portugalci, Rusi (Tolstoj), Poljaki, Čehi, južnimi Slovani, Rumuni in Novogrki. O južnoslovanski drami pravi (str. 101), da še tiči v otroških čeveljčkih in da je zategadelj vpliv tujine zelo močan. Oporne točke prihodnjega samostojnega razvoja so gledišča v Ljubljani, Zagrebu, Belgradu in Sofiji; večinoma jih vodijo pesniki, ki so že utemeljili čisto dobro tradicijo tehnike in igranja. Pri mladi generaciji se kažejo naturalistični (Srdjan Tučić) in novoromantični vplivi (Begović) ali pa se oboji križajo (Iv. Cankar). — Sedmo predavanje je posvečeno severnogermanski drami: Dancem, Švedom (Strindberg), Norvežanom (Ibsen) in Holandcem; osmo nas seznanja s francoskimi dekadenti in belgijskimi simbolisti (Maeterlinck), z Angleži (Wilde, Shaw), Amerikanci in Italijani (D' Annunzio). Sledeči predavanji govorita o nemški drami zadnjih dvajsetih let. Proletarijat, malomeščanstvo, umetnost, bohême, žurnalistika, gledišče, politika, šola, duhovščina, vojaštvo, urad, židovstvo nudijo bogato snov za „igro miljeja" (11. predavanje). Zadnje predavanje govori o početkih nemškega simbolizma ali nove romantike, o antičnih, biblijskih, renesančnih in pravljičnih snoveh najmodernejše drame. Rezultat dela poudarja, da je razvoj moderne drame paralelen pri vseh kulturnih narodih, da ima moderna drama mednaroden, evropski značaj. — Razen bibliografije izpopolnjujeta knjigo obširna registra oseb in dram. — Delo je sestavljeno skrbno, sodba je povsod mirna in objektivna. Knjiga je potrebna vsakemu, ki hoče dobiti dober pregled o moderni drami.

Dr. Vinko Zupan.

Razni zapiski.

Graška univerza in Slovenci. 22. marca t. l. je izročila deputacija nenemškega dijaštva na graški univerzi, sestoječa iz treh članov (Hrvata, Italijana in Slovenca), rektorju graškega vseučilišča sledečo resolucijo: „Zastopniki nenemških narodnosti na graškem vseučilišču, zbrani 9. dne marca 1912 na protestnem shodu po § 2, konstatirajo, da se s tem, da je predavanje lektorja Ferdinanda Steila „Deutsche Vortragskunst" dostopno samo „für Hörer deutscher Nationalität", kršijo temeljne določbe splošnega učnega reda glede svobode uka in pouka na avstrijskih univerzah in osnovnega državljanskega zakona o ravnopravnosti vseh avstrijskih narodnosti v šoli in uradu. Navedena omejitev prezira nadalje jasno in izrečno določbo ustanovne listine graške univerze, po kateri je graška univerza ustanovljena izrečno za potrebe mnogojezične Notranje Avstrije. Zato protestirajo zbrani zastopniki proti tej kršitvi zakona in zahtevajo, da se še pred začetkom letnega semestra ukine."

Odstavek ustanovne listine, ki jo je izdal nadvojvoda Karel 1. januarja 1585. leta, in na katerega se resolucija sklicuje, se glasi v izvirniku takole: „... universitatem ... eum in finem instituere et erigere intendimus, ut quod alii principes suorum subditorum saluti commodoque prospicientes, sibi licere existimant, illud nos quoque, plures easque ampliores diversarum nationum et linguarum provincias (sc. interioris Austriae) possidentes, multo majori ratione et jure posse omnes intelligant". Enako govori tudi papeževa bula (1585), s katero je papež potrdil ustanovitev univerze in v kateri se omenjajo „ampliores manipuli ex diversarum nationum et linguarum agris, quarum provincias dictus Carolus Archidux possidet". Tudi ustanovna listina, ki jo je izdal nadvojvoda Ferdinand l. 1602, se v tej stvari zlaga s Karlovo. Da se je univerza te svoje naloge v pretečenih stoletjih zavedala in jo tudi vršila, za to imamo tudi zgodovinski dokaz. Zahn je priobčil (Mitt. d. hist. Ver. für Steiermark, XXX, str. 112—120) zanimiv „Vischerianum", poročilo o prospektu Gradca z opisom, ki ga je izdal Vischer l. 1675 in ki se je — dotlej skrit in nepoznan — našel v dvorni knjižnici na Dunaju. Tam pravi Vischer med drugim (str. 117): „Nicht weniger ist zu beobachten die berühmte Universität, in welcher die Theologia vnd Philosophia wegen vnterschidlicher Subjecten als Teutsch, Italianisch, Vngarisch, Croatisch vnd Windischen bester Massen florieren, darinnen Doctores Theologiae vnd Magistri Philosophiae creiret werden, darumben dann vnd wegen der zwey Jahr-Märckt daran einer vmb Mitfast, der ander vmb Aegidi drey Wochen lang gehalten werden, dise Stadt sehr Volckreich ist."

Ta odstavek tolmači Zahn (str. 114) tako, da meni, „an der Universität würde (kakor pripoveduje Vischer) deutsch, italienisch, ungarisch und windisch vorgetragen" in pripominja k temu v oklepajih „was uns jetzt (namreč leta 1882.) eben noch abginge". — Zdi se, da išče Zahn v Vischerjevih besedah preveč; kar se da iz njih jasno spoznati, je v prvi vrsti to, da se je takrat štelo graški univerzi v slavo, da je kolikor mogoče tujih narodnosti nase priklenila.

Dr. Jož. A. Glonar.

IV. jugoslovanska umetniška razstava. Ob navzočnosti kralja Petra, prestolonaslednika kraljeviča Aleksandra, vseh ministrov, bolgarskega ministra narodne prosvete S. S. Bobčeva in izbranega belgrajskega meščanstva je bila 27. maja v Belgradu slavnostno otvorjena IV. jugoslovanska umetniška razstava. Razstave, ki šteje 1200 umotvorov, so se udeležili umetniki vseh jugoslovanskih narodov.

Nova grobova. Dne 11. maja t. l. je v Celju umrl prof. Ivan Fon, ki je deloval na polju šolske književnosti. V zadnjem času je priredil z nadzornikom P. Končnikom nemške čitanke za nižje razrede slovenskih srednjih šol. — V Zagrebu je dne 21. maja legel k večnemu počitku pravi akademik in umirovljeni vseučiliški profesor Natko Nodilo. Bavil se je predvsem z bajeslovnimi študijami, ki jih je večinoma priobčil v „Radu". „Društvo hrv. književnikov", katerega predsednik je bil, piše v nekrologu o njem: „Živio je s duhom narodâ, dok su se borili s neznanjem i fanatizmom srednjega vijeka, zanosio se za religiju, kojoj se klanjahu stari Slaveni po šumama i vodama svojim, vodio je smjelo i otvoreno riječ slobode. Sada je predao duh u ruke silama, koje je pratio i proučavao kroz svoj život, i, ma da je tijelo predao prošlosti, koju je toliko ljubio, ostavio nam je svoja djela u nenadkriljivom slogu napisana za vječnost."

Vojeslav Molè:

Bog.

Bil v jutru mojem žgoča si Beseda,
nikjer rojena, neizrečena nikdar,
v vrtincu cest postal si sanja bleda,
izbrisala sta dvom in prvi Te vihar.

Zdaj je poldan in v moja šumna polja
zavel vetrov je Tvojih blaženi pozdrav,
zdaj slutim Te, Ti moja solnčna volja,
Ti most z bregov do večnih, tajnostnih daljav.

A pride mrak, odrine jadro z brega,
v naročje Tvoje splapola škrlaten dan,
in kot dobrava v bele sanje snega
utonem v Tvojih sanj zasenčeni pristan.

◎

R. Zarnik:

Jutro.

Vstani Naja, moja sladka Naja!
Po slemenih zarja se sprehaja
v mehki, rožnobiserni tenčici,
zlati ptič sedi ji na ročici:
krila demantna, očesca bliski,
perje belo kakor sneg oblakov,
dva plamenčka rožna sta nožici.
Zlata ptica — svetli žarek solnčni.

Zbogom Naja, moja sladka Naja!
Po slemenih zarja obledeva,
zlati ptič pod nebo je vzprhutnil
na srebrnih krilih dneva.

◎

Rad. Peterlin-Petrúška:

Spomini.

Ko se spusti na zemljo trudno mrak,
na modrem nebu zvezde zablešče,
v trepetu nočnem ptice obmolče,
napravim v step samotno svoj korak.

In ko tako sem sam na svetu, sam,
iz dalje, ki je ne doseže sluh,
priplava k moji duši drage duh
in jo popelje v tih spominov hram.

In zopet gledam srečni rojstni kraj:
V nebo se dviga stari, sivi grad,
odela vse v zelenje je pomlad,
živi še vse, kot bilo je nekdaj.

In zopet čujem kot v nekdanjih dneh
plamteči zvok nje dražestnih besed,
omamlja njen me čarobni pogled,
iskri se mi njen lahkokrili smeh.

A ko iz sanj zbudi me sove jok,
na ustnih mojih še poljub gori,
in iz daljave nekaj zablesti,
kot tih pozdrav sneženih njenih rok.

◎

Fran Albrecht:

Človek.

Kot da z ljubeznijo svojo ozaril je Bog
k zatonu večernemu beli svoj dan:
vsedobrega srca njegovega širom okrog
purpurna kri je zalila neba ocean . . .
Mi pa, ki majhno ljubezni in majhno sovraštva je v nas
s srci otročjimi slutimo zarjo daljav:
kri, ki preliva se večno in večno v nas piše ukaz,
da tipljemo, iščemo poti, Bog — v tvojo ljubav.

◎

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal **Rado Murnik.**

21.

Na malem vrtu vranduškega gradu sta sedela junijskega dopoldne leta 1471. Fatima hanuma in sedemnajstletni Omar na pisani preprogi pod dehtečim košatim orehom. Blaga sapa, rojena na srednjebosenskih planinah, je pihljala preko ogretega grajskega ozidja, zibala mlade rožne grme, orehe, slive in obzidno vinsko trto in se igrala z zeleno turško zastavo, ki je osmo leto vihrala nad debelo okroglo kulo ter z belim polumesecem in belo zvezdo oznanjala zmago sultana Mehmeda Drugega nad zadnjim bosenskim kraljem Štefanom Tomaševićem.

Fatima si je bila odmotala fini belolilasti pajčolan; v pišu ji je trepetal po črnih laseh, po shujšanih ramah. Uveli, orumeneli obraz je uklanjala nad vezenje. Zalazna bolezen ji je bila naslikala temnomodre kolute pod trudne upale oči.

Poleg nje je sedel zdravo ogoreli Omar s podvitima nogama in marljivo izrezoval puščice. Malone štiri leta je domoval v svečanotihem zagorju pri Osman paši. Snaga, red, blagovonjavi gorski zrak in tečna hrana, vse to mu je okrepilo vitko telo. Naporna ježa, lov in težavne orožne vaje so mu domalega zatrle dekliško gracijo; široka temnosinja janičarska suknja, segajoča dopod kolen in ohlapne rdeče hlače so uspešno zakrivale izdajalsko kipeče oblike cvetoče devojke.

„Kako dolgo je že, odkar so odšli naši?“ je vprašal Omar.

„Skoraj bo mesec. Vrniti se morajo vsak čas.“

Ko je Ghazi Isa paša, prvi bosenski beglerbeg ali sultanov namestnik, izvedel po svojih ogleduhih, da mlatijo počasni cesar Friderik Tretji in modri nemški knezi na državnem zboru v Ratisboni prazno slamo, je udaril — letos že tretjikrat — s petnajstimi tisoči jezdecev skozi Hrvaško pri Vinici na Kranjsko. Med njimi je bil tudi vranduški Osman paša s svojimi divjaki.

„Da niso naših pobili ali polovili?“ je povzel Omar in odložil puščico pa nož. Jel si je previjati belordeči turban, da so se videli kratki zlatorumeni lasje.

„Ah, nihče se jim ne ustavlja," je dejala mlada gospa žalostno. „Kmet je revež. Gospoda v svojih varnih gradovih se ne briga zanj. On sam pa nima in ne zna sukati orožja. Naši divjajo, kakor se jim ljubi. Saj poznaš Mohamedov nauk: Greh je, ubiti psa ali konja; toda kristjanu vzeti vse, tudi življenje, to je koristno in zaslužno."

Omar je vstal in šel po stopnicah na obzidni hodnik. V obližju trdnjave so med sadnim drevjem dremale pod visokimi očrnelimi strehami rumene ilovnate koče, drzno postavljene ob robu strmin in prepadov. Na ogalih plotov so na visokih drogih visele konjske lobanje za varstvo pred strelo in točo. Včasi je smuknila belo omotana žena med bornimi hišicami, včasi je zakričal otrok; sicer je bilo vse dolgočasno in zaspano. Spodaj je šumela Bosna v naglem ovinku mimo sela in trdnjave. Sijajnobeli oblaki so pluli proti junakorodnemu Zahlumju (Hercegovini) in Črnigori in Jadranskemu morju.

„O da bi smel s pašo!" je vzdihnil Omar, ko se je vrnil k Fatimi. „Da bi videl domovino! Vedno mi obeta, da me vzame s sabo in me tolaži: Čakaj, da boš večji!"

„Paša misli, da ti je komaj štirinajst let."

„Kadar me vzame s sabo, mu uidem in potem rešim tudi tebe!" je hitel domišljivi mladi janičar. „Pokazal sem ti materin križek in verižico. Z njima najdem svoje starše. Rekla si mi, da so gotovo plemenitaši, ker je na križku pod črkama U in B vrezana krona. Romal bom od gradu do gradu, dokler jih ne najdem. Ali se ti ne zdi to mogoče? No, vidiš, potem se vrnem z očetom in vojniki sem, da te osvobodimo. Ah — kakšno veselje . . ."

Zaploskal je od radosti, hanuma pa se mu je nasmehnila otožno, bolestno: „Lepe sanje, Omar, ali — prazne sanje."

Zardel je in malce užaljen pogledal v stran.

„Dragi moj, zame bi bilo vse prepozno . . ." je rekla tiho in sklenila roke nad vezenjem. „Tako sem bolna —."

„Saj ti je odleglo," je dejal sočutno in sedel zopet poleg nje.

„Toliko, da morem na vrt," je šepetala. „Čutim, da ne bom več dolgo."

„Ah, ne govori tako!" je prosil Omar in jo prijel nežno za roko; čudil se je, kako je hladna. Venomer je bledo hanumo motril s svojimi sanjavimi modrimi očmi.

„Včasi — ponoči — mi tako ljuto zgrabi srce! Miglja mi pred očmi. Zadušiti me hoče. Strah me je, da mi zastane srce. Da, da — Omar, nikoli več ne pridem iz tega zidovja — nikoli, nikoli več ne

bom videla rojstnega kraja. Ali se me boš kdaj spominjal, ko me več ne bo?"

Orosilo mu je oči, stiskalo mu je grlo, da ni mogel izpregovoriti. Poljubljal je drobno belo roko in njegove vroče solze so kapale Fatimi na mrzle prste.

„Omar, ti ne pozabiš mene, svoje druge mamice, kajne?" je dejala komaj slišno, kakor sama zase.

„Kako moreš tako vpraševati?" je izgovarjal počasi, mučno. „Zaupaj! Ozdraveti moraš kmalu. Vse bo dobro. Pomagati nama mora Bog — ne Allah, ampak naš Bog, ki si mi toliko pripovedovala o njem. Kako nama ne bi hotel pomagati Kristus, ki ljubi vse?"

Umolknila sta. Kar je zaslišal Omar lajanje psov in šel gledat na dvorišče. Železna vrata so bila na stežaj odprta. Visoko vzrasel bistrook kmet je prignal konje z desetino; težko otvorjenim živalim so gledale samo glave in kopita iz senenih kupov. Med leseno mošejo in vodnjakom je stal debeluhasti dizdar Tahir, ki je hranil ključe trdnjavske in nadzoroval topničarje, smodnik in svinec, poleg njega pa topdjibaša, topničarski stotnik Ferhad, suhljat možak z velikim nosom. Nanovo so zalajali psi.

„Ilmihal!" je zaklical stražnik iz kule.

„Paša se vrača!" je zazehal Tahir. „Treba bo streljati."

„Nazaj, mrcine neumne!" je kričal Ilmihal nad psi in zapodil svojega konja sredi mednje. „Komaj je človek par tednov z doma, pa ga pozabijo."

Po tem prijaznem pozdravu so ga lajavi čuvaji takoj spoznali in mu ponižno migali z repi. Od vseh strani so prihajali radovedneži gledat in poslušat.

„Kje je paša?" je vprašal Omar.

„V mestu, kjer hranijo tri kocine brade Mohamedove," je odgovoril Ilmihal modro in razjahal konja. „V Travniku počivata on in beglerbeg Isa paša."

„Plena dovolj?" se je zanimal rejeni Tahir.

„Hoho, komaj smo tovorili," se je bahal bivši janičar in udaril po napetih bisagah ob sedlu. „Bili smo v Slavoniji, na Kranjskem in Štajerskem, na Ogrskem in Sedmograškem. Jahali smo po cele noči. Pobijali, robili, palili in jemali smo vse, kar smo le dosegli, vse do opankov! Samo na Kranjskem in Štajerskem smo razrušili ali poškodovali nad šestdeset cerkva, požgali več samostanov, pet trgov in do dvesto vasi in odgnali okoli petnajsttisoč nevernikov. Allah je velik!"

„Ilmihal, rad bi jahal paši naproti,“ je dejal Omar. „Spremi me!“

„Takoj, gospodine mladi, ko postrežem konju in osedlam drugega.“

Omar je hitel obveščat Fatimo, ki je vstala in si zopet omotala obraz.

„Pazi, Omar!“ ga je svarila. „Videl boš naše ujete rojake. Ali se ne bojiš, da te premaga usmiljenje? Kazati boš moral veselje, srce pa ti bo razkrajala silna žalost. Ali se ne bojiš? Ostani rajši pri meni!“

„Zatajeval se bom. Bodi mirna. Moram jih videti, ah!“

„Pokliči mi dvorkinjo Jeleno. Rada bi v sobo. Še enkrat: bodi previden! Zbogom!“

Mahnil ji je z roko v slovo. Ko se je napravil za pot in se vrnil iz svoje sobe, je Ilmihalov tovariš že sedlal izpočitega konja, dočim je Ilmihal pritezal jermene Omarjevemu belcu Sarifu. Iskri mladi konj je rezgetal veselo in kar ni mogel mirovati; venomer je stresal fino glavo z nežno dolgo grivo, da so zanihavali čopki in rese rdeče opreme. Prožno je skočil Omar v sedlo in kmalu sta bila z Ilmihalom v ozki mračni dolini hitre Bosne.

Strugo so senčile prastare bukve, hrasti, velikanske skale. Ponekod so molela porušena debla iz reke. Pod bujnimi ovijalkami in plezalkami so todintam skakale in lile prečiste gorske vodice v hladne globeli. Mestoma so usadi prsti in prodovine ovirali ježo po ozki cesti. V tesnobnem miru samotne divje soteske so od pečin glasno odmevali udari pločatih turških podkva. Včasi je vzletel velik jastreb, preplašen z gnezda na okrajku strmega skalovja, tuintam se je pokazala veverica, vsa črna, ali pa je navpične stene obletaval prekrasni planinski plezalček, živ rubin.

Naposled ju je privedla cesta iz temotne in vlažne soteske na širno solnčno ravan zeniškega polja, kjer so bili pasli svojo živino že stari Ilirci, roparski pastirji. Reven dečko je nadzoroval veliko čedo belorunih ovac in piskal na dvojnico ali dvogrlico prastare, čudovito mile in otožne napeve . . . Pognala sta konja. Došla sta kmeta, ki je vodil štiri pare volov pred cvilečo težko arabo, popolnoma lesenim nerodnim vozom, visoko natovorjenim z dehtečim senom. Spredaj je stopala kmetica s preslico in predivom pod levo pazduho in z vretenom v desnici; predla je grede. Pod visoko Vjetrenico sta zagledala dolg oblak prahu.

„Naši!“ je dejal Ilmihal.

22.

Omarju je težilo dušo nekaj kalnega, žalostnega. Srce mu je utripalo od razburjenosti, od otroške radovednosti, od nejasne bojazni...

Iz prašne megle se je bliskalo jeklo in turbani so rdeli ko kri. Že je slišal divje priganjajoče glasove, topot konjskih kopit, žvenket orožja.

Spredaj je jezdil Osman paša svojega ponosnega arabskega Dorata. Od živopisanega turbana so mu nihali dolgi čopki na rame. Okoli vratu mu je visela jeklena verižica s srebrnim okrovom za koran. Na usnjatem prsnem oklepu so se mu svetile toke, debeli srebrni glaviči. Močna jeklena zapona mu je sklepala široki usnjati pas; nanj je bila pripeta kriva damaščanka z mnogotero zazankanimi zlatimi motvozi. Za sedlom je bila zvita ozka molitvena preproga. V levi je držal uzdo z zlatimi resami, v desnici pa leskovo vejo in odganjal konju nadležne muhe; obtem pa je skrbno pazil, da ni poškodoval nobene živalce.

Osman paša je bil jako dobre volje. Poslati je nameraval najlepše mlade jetnike preko Sarajeva in Višegrada skozi „staro" Srbijo v Carigrad sultanu, ki mu je bil odtegnil milost. Upal je, da se iznova prikupi Mehmedu in da dobi častni naslov „ghazi", premagovalec nevernikov.

Omar je pridirjal dopred pašo, ustavil konja in v pozdrav dejal desnico na srce, usta in čelo. Osman se je oveselil, ko je videl mladeniča tako čilega in zdravega.

„Kako ste se imeli doma, Omar?"

„Hvala Bogu, dobro."

„Vse v redu?"

„Hvala Bogu, vse."

„Tudi nam je pomagal Allah. Da vidiš, ljubi sinko!"

Krenila sta s ceste na travnik. Mimo njiju so jahali srepogledi bosenski roparji, bivši janičarji, martolosi ali neredni vojaki, Albanci, Rumelci, Anatolci in divji Arnavti, vsi na majhnih lahnih, pa vendar močnih konjih. Nekateri so se postavljali z uplenjeno zlatnino in srebrnino na visokih turbanih, na prsih, na rokah, na sedlu in v grivi svojih konj; nekateri so bili navzlic vročini odeti z mašnimi plašči. Sulice, okovane z železom, so žvenketale ob kratkih sabljah, bojnih sekirah, ob lokih in tulih s puščicami, ob okroglih malih tarčah. Na jeklenem orožju je videl Omar rjave brizge in proge, ostanke človeške krvi.

Za njim je prihajala dolga vrsta tovornih konj. Skopčani z močnimi jermeni, so stopali posamez drug za drugim in nosili ob obeh straneh lesenega sedla bisage in košare, polne naropanega blaga. Iz nekaterih zavezanih vreč so žalostno gledale glavice ujetih štiriletnih do petletnih otrok. Za njimi so gnali ugrabljene konje, govedino, koze, ovce.

Omar se je zganil — prihajala je dolga vrsta jetnikov in jetnic. Spredaj so stopicali dečki in deklice, zvezani po dva in dva kakor živina. Za njimi so se vrstili mladeniči in možje, dekleta in žene, vsi z verigami prikljenjeni drug k drugemu kakor živina. Med oddelki so jahali Turki, hripavo naganjali pešajoče, jih suvali z nožnicami sabelj, s sulicami, z ostrogami in širokimi stremeni, jih bičali z dolgimi trojermenskimi biči kakor živino. Jetniki so korakali topodušno, kakor izmučena tepena živina, ki se temno zaveda le, da ne more uiti neusmiljenim udarom.

Iz teh osehlih ust ni bilo nobene tožbe, nobenega vzdiha več, v teh srcih ni bilo nobene nade, iz teh izžetih mrtvih oči ni kanila nobena solza. Skozi razcapane umazane halje so rjavele in rdele napol zaceljene, oprašene rane. Nekateri so morali nositi uropano blago; nekateri so se bili izkušali upreti ali bežati — zadela jih je strašna kazen: namestu nosov in ušes so bile samo kepe strjene krvi in šopi prilepljenih las. Za konjske repe privezane so tirali duhovnike, menihe in nune: bele dominikanke iz Velesala, iz Mekin sive redovnice sv. Klare, bele kartuzijane iz samostana v Pleterjah in bele cistercijane iz Zatičine.

Oddaleč je slišal Omar grozen smeh . . . Izredno močan mlad mož, vklenjen v dvojne verige, se je venomer pošastno grohotal in pačil obraz.

„Zverina, haha, zverina, haha!“ je kričal, ko je ugledal Osman pašo; hropel je in strahovito škripal z zobmi. Bil je blazen.

Med vsemi jetniki se je Omarju najbolj smilila mlada mati, ki je komaj še dvigala noge in se opirala na dva mladeniča, očitno sinova. Bolezen in žalost ji je izpila moči. Iz ožoltelega, izglodanega obraza so strahotno svetile velike trpeče oči. Klopotala je z zobmi, sopla je naglo in slabo. Tresla jo je mrzlica.

„In to so moji rojaki!“ si je mislil Omar. Peklo ga je v dno duše, srce se mu je krčilo ob tožnem pogledu. Popadalo ga je v vratu, v grlu — ščemelo ga je v očeh — stisnil je ustna — bal se je, da ne zajoka na glas.

Z jasne ravni so zavili v mrakotno hladno sotesko.

„Vode, vode!“ so prosili sužnji, ko so dospeli do gorskega vira. Na paševo povelje so poskakali nekateri jezdeci raz konje, nastregli bistre studenčnice v usnjate vrče in dali robom piti.

Bolna mati je omahnila, sinova sta jo izpustila, da je sedla na skalo. Obraz ji je bil rdeč in zabuhel, pokrit s potnimi sragami. Kuhala jo je huda vročica. Ko se je odžejala, ji je prihajalo še slabeje.

„Ne morem dalje,“ je zajecala, ko sta jahala paša in Omar mimo nje.

„Ta sitnica nas zadržuje ves pot,“ je godrnjal Osman. „Naprej! Ali — “.

„Tako sem slaba. Umreti mi je.“

„Zgodi se po tvojem!“ se je ljuto nasmehnil Osman paša in belo so blisnili zobje med črnimi brki in brado. „He! Ismail! Ejub!“

Ismail in Ejub, dva visoko vzrasla žilava moža z odurnimi potezami sta siloma ločila sinova od matere. Omar bi bil rad prosil pašo, toda vedel je dobro, da ne bi izdalo prav nič. Silna toga mu je preobladala srce. Čutil se je neizrečeno nesrečnega v svoji nemoči, čutil je vso grenkobo prisiljene neiskrenosti in zoprne pretvare.

„Pustite nama mater!“ sta prosila mladeniča, ki ju je držal Ejub. „Ubili ste nama očeta in brate, ne morite najine uboge matere!“

Ismail je potegnil handžar in vprašujoče pogledal Osman pašo.

„Kaj zijaš?“ je zarohnel trinog.

„Usmilite se!“ je vzdihnila bolnica v smrtnem strahu, se zgrudila na kolena in proseče povzdignila drgetave roke proti paši. „Bog varuj moja sinova!“

Brata sta kriknila z obupnim, preletečim glasom. Z izbuljenimi očmi, z ostudnim krvoločnim nasmehom je zavihtel Ismail handžar globoko za svojo ramo, jeklo je zablisnilo; toda ostrina je zadela previsoko, na spletene lase. Kri se je ulila žrtvi po tilniku. Omarjev Sarif je prihajal nemiren.

„Jezus, Marija —“ je dihnila ranjena žena. Bolečine so ji zavile oči. Zagnalo jo je, uprla se je na roke.

Iznova je zamahnil Ismail. Odsekana glava je padla v pesek, se pokotalila in odletela od skale. Odprte ustne so trepetale in tožeče oči so z groznim izrazom strmele v Osman pašo. Truplo je padlo na prsi; iz odprtih žil je bruhnila kadeča se kri, obrizgala skalo in grmovje in lila, rdeč studenec, preko ceste proti Bosni.

Prvikrat je videl Omar, kako so umorili človeka. Obledel je; preletaval ga je leden mraz. Uzda se mu je tresla v roki. Vrtelo se mu je v glavi, bal se je, da omedli in pade s Sarifa.

„Mati! Mati!“ sta kričala sinova.

Nesli so mrliča k bregu in ga vrgli v Bosno; za truplom so zagnali tudi glavo. Ta trenotek se je izvil mlajši sin Ejubu iz pesti. Ko bi trenil, je planil na obrežno skalo, zavrisnil in skočil v globočino za materjo.

Turki so se začudeni spogledovali; jetniki so stali kakor okameneli. Zdajci je kriknil Ejub. Starejši mladenič ga je besno ugriznil v roko, ubežal in skočil za materjo in bratom. Razbito telo se je zataknilo med vrbovo vejevje, vendar ga je kmalu rešil val in plavalo je za prvima dvema proti severu.

„Haha, zverina! Haha, zverina!“ se je grohotal blaznik.

Omar je venomer strmel na reko, na tri rdeče proge. Osman paša se mu je zdel tako tuj, tako zloben; čutil je jezo, sovraštvo do njega in skoraj zaničevanje do samega sebe, ker je moral biti takemu človeku hvaležen in ker se mu ni upal reči: „Glej, tudi jaz sem eden teh — ubij še mene!“

„Škoda ju,“ je rekel paša slabovoljno. „Bila bi najboljša janičarja. Ejub, zakaj nisi pazil? Doma dva dni v lisičino!“

Ejuba je pretreslo; lisičina je bila strašna ječa vranduške trdnjave, ozka jama v živi skali, kamor še ni prisijalo solnce in kjer je mogel jetnik le skljućen čepeti ali klečati.

„Naprej!“ je ukazal Osman paša in se obrnil k Omarju, ki je bil še ves bled in razburjen. „No, Omar, kaj? Tvoja duša je še mehka. Privaditi se boš moral takim prizorom. Drugo leto pojdeš z nami na Štajersko in Kranjsko; v janičarsko orto moreš še vedno pozneje.“

Omar je slišal te besede kakor iz meglene daljave. Iztežka se je zdramil; čutil je pašev pogled in se nasmehnil.

„Kje je beglerbeg Isa paša?“ je vprašal, samo da bi kaj rekel.

„Na poti proti Sarajevu,“ je odvrnil paša. „Prejkone je že blizu Busovače.“

Pozno popoldne so dospeli dopod Vranduk. Na trdnjavi so zagrmeli hitro zaporedoma trije topovi; v samotni tihoti so odmevali streli glasno od gore do gore. Vrandučani so hiteli gledat prihajalce. Oturbanjeni možje, omotane žene z otroki v naročju, živahni bosi dečki, mlada, še ne zagrnjena dekleta z amuleti, biseri in tolarji v rjavordeče obarvanih kitah, vsi so radovedno motrili jetnike.

Na grajskem dvorišču so prinesli robom kaše, ovčjega sira in vode. Segnali in zaklenili so jih v umazane hleve in nizke kleti, mlajše pa v prazne žitnice in postavili straže.

Medtem sta Osman paša in Omar nadzorovala hlapce, ki so spravljali plen: blago oropanih trgovcev, kmečko obleko in orodje, kelihe, križe, bukve, oltarne prte, sveče, svečnike, mašna oblačila, zvonce, bandera, kadilnice, monštrance. Omar je dletil z nožem pike in črte na rovaš in tako znamoval število posameznih stvari. Med vsemi mu je najbolj ugajalo jako lično slonokosteno razpelce; skrivoma ga je spravil za pas.

Komaj je čakal, da je mogel k hanumi. Pripovedoval ji je, kaj je bil videl, pripovedoval zlasti o nesrečni materi in njenih dveh sinovih. Tiho, žalostno je poslušala Fatima.

„Tako so umorili Turki tudi mojega očeta, sestre in ženina," je dejala drgetaje in vzdihnila globoko. „In Osman je ubil mojo mladost, mojo srečo, moje življenje, vse, vse."

Nenadoma se je skljućila na minderju, si pritisnila obe roke na leve prsi in zaječala bolestno. Bodlo in rezalo jo je v srcu, ki je jelo burno utripati. Gledala je plašno in lovila sapo.

„Za Boga milega — kaj ti je?" se je prestrašil Omar. „Ali naj pokličem —"

„Ostani!" je zastokala v silnih mukah. S trepetajočimi prsti si je odpela tesnečo ječermo in pasno zapono. Bolečine so ji prisilile solze v oči.

Nemo je stal pri njej in ni vedel, kaj bi. Uprla je roke ob minder; delale so ji vse prsne mišice. Dihala je počasi, sikajoč, naporno, neredno. Včasi je globoko zajela sape vase. Videla je iskre; po glavi, po ušesih ji je tolklo in šumelo. Po levi rami in roki je čutila gomezenje in mrgolenje. Davilo jo je čimdalje tem huje; bala se je, da jo zaduši. Pred očmi se ji je delala meglena tema.

Napad je minil pravtako naglo, kakor se je pojavil.

„Vidiš, ljubi Omar!" je sopihala in si otirala oznojeni, lahno ordeli obraz. „Oglaša se bela žena . . . Bodi miren! Ah, čuješ?"

Od hodnika sta slišala krepke korake.

„On prihaja. Gotovo mi prinaša daril; ugrabil jih je ujetim ali zaklanim žrtvam."

Omar je odšel na vrt. Po ahšamu, molitvi po solnčnem zahodu, sta večerjala s pašo. Govorila sta malo. Ko sta odklanjala tudi jacijo, drugo in poslednjo večerno molitev, je šel Omar v svojo sobico počivat.

Skozi ozka vrata je stopil v nizko stanico. Tla, poteptano ilovico, so večidel pokrivale živopisane preproge. Nad minderjem so visele med orožjem levhe, tablice z napisi iz korana. Železne

oknice so bile odprte; skozi malo okno je videl kos divnega zvezdovitega neba. Iz dolafa, zidne omare, je vzel valjasto blazino in odejo ter legel na minder.

Dolgo ni mogel zaspati. Vedno iznova se je spominjal obglavljene matere in njenih sinov: po ušesih mu je zvenel njen poslednji vzdih „Jezus, Marija!“ in obupni krik mladeničev; videl je njene oči, široma otvorjene od smrtne groze in obtožujoč uprte v pašo, videl je troje mrličev plavati po Bosni. Zaspal je šele proti zori.

Osman paša je privoščil svojim jetnikom, zlasti mlajšim, tečno hrano, da bi jih spečal tem bolje. Nekaterim je tudi dovolil, da so delali na dvorišču ali na vrtu.

Soparnega večera konec tedna je stal Omar na obzidnem hodniku grajskega vrta in gledal proti zelenemu kraljestvu jelenjadi, srnjadi, merjascev in divjih petelinov, proti goram, kjer od stvarjenja sveta še ni bila motila smrtne tihote nobena sekira. Okrenil se je. Nad travo so svetile kresnice. Kar se je zganil. Na vrtu je zalivalo ujeto dekle cvetice in pelo tiho, otožno:

Pridi, golobica zala!
Dete mi boš varovala . . .

„Materina pesem!“ je bliskoma prešinilo Omarja. Ni se ganil, da ne bi preslišal nobenega glasu. Izpreletala ga je zdaj vročina, zdaj mraz. Da, to so bile one besede, ki jih je slišal včasi v sanjah — to je bil oni napev — sladak pozdrav iz zlate dobe detinje. Ko je deklica umolknila, je stopil k njej. Bila je malo manjša od Omarja; lepa ni bila, pač pa je imela krasne dolge kite. Ko je ugledala mladega Turka, je plašno povesila oči in se obrnila v stran.

„Ne boj se me, deklica!“ je dejal Omar prijazno. „Povej mi — kje pojo pesem, ki si jo pela tukaj!“

„Pri nas doma,“ je odgovarjala boječe, obotavljaje se. „Blizu Metlike.“

„Kje je to? je vprašal nestrpno.

„Ob reki Kolpi. Na Kranjskem.“

Srce mu je močno plalo, obledel je od vesele razburjenosti. Hitel je k Fatimi. Toda moral je precej dolgo čakati, da je odšla dvorkinja, ki je česala hanumo. Ko sta bila sama, je objel Fatimo; izprva ni mogel izpregovoriti nobene besedice. Osuplo in radovedno ga je gledala hanuma.

„Zdaj vem, kod bom moral iskati starše,“ je šepetal naposled ves blažen. „Zvedel sem, kje je moja domovina . . .“

M. Kocjančič:

Lilija.

Stežko in mučno nestrpnostjo je pričakoval Andrej Kosec jutranje zore. Pa se je vlekla noč kakor večnost, da se je že pričel čuditi, kako da se je naspal tako hitro, saj je bilo vendar že blizu polnoči, ko je legel v posteljo, in zdaj je bil tako ves spočit in svež, noč pa le ni hotela zbledeti. Naposled je vstal, odgrnil zaveso in odprl okno, da je mesečina posrebrila sobo tja do vrat.

Spodaj na ulici je bilo vse tiho; zastrta okna so gledala v noč in tistikrat se je zahotelo Andreju Koscu, da bi izpregovoril v gluho tišino glasno, veselo besedo . . .

In kakšna naj bi bila ta vesela in glasna beseda? je pomislil takoj nato. Prvi hip se je spomnil njenega imena, potem pa ga je nenadoma obšlo neko zagonetno čustvo, ki je bilo zelo podobno žalostnemu spominu. Kajti ves ta čas, ko se je premetaval po postelji in v vroči nestrpnosti čakal belega dne, so blodile njegove misli nazaj v preteklost, v žalostne in mračne dni, ko je še dvomil, da doživi kdaj to noč in sovražil vsakega, ki mu je bila sreča milejša nego njemu. Pa naposled se je vendar priboril do svojega cilja in zdaj se mu je zdelo, da stoji na pragu tistega velikega svetišča, kamor so zadnja tri leta hrepenele vse njegove misli in želje. Samo ta noč še in potem se razlije čez zemljo luč tistega dne, ki ga je sanjala njegova duša toliko časa . . .

Sem od zahoda je puhnil vanj hladen veter, da so vztrepetale gube na njegovi beli srajci in ga je streslo neprijetno po vsem telesu. Zato je odstopil in zagrnil gardino, nato pa prižgal svečo, ki je stala na nočni omarici in se svečano približal visoki omari.

Tam so se belile poleg cilindra čisto nove rokavice, frak je visel nad njimi, zlikan in ves nedotaknjen, kakor ga je prinesel prejšnji večer krojač, in Andreju Koscu se je zahotelo tistikrat kakor otroku: od vseh strani, do najneznatnejšega gumba bi se bil rad ogledal v tej svatovski obleki, in že je iztegnil desnico, pa se je isti hip tudi premislil in postavil svečnik na mizo, sam pa sedel na rob postelje in podprl glavo v dlani.

In skoro da se je Andrej Kosec prestrašil sredi najprijetnejših misli neljubega spomina, ki ga je hotel zatreti vsakikrat, kadar ga

je nenadoma vznemiril, pa se mu ni posrečilo nikoli, ampak zgodilo se je ravno narobe: čim bolj je skušal popolnoma in slepo verovati v njeno vdanost, tem bolj ga je pekla slutnja, da nosi ona v svoji duši nekaj, česar mu še nikoli ni zaupala.

Andrej Kosec skoro ni smel pomisliti na to, kajti zavedal se je posebno zadnji čas, da mu je ona tisto veliko solnce, ki razsvetljuje z najsvetlejšimi žarki njegovo življenje, in tudi tega se je zavedal, da bi bilo njegovo življenje uničeno s prvo senco, ki bi zatemnila to solnce. Prišli so sicer trenotki, ko je razmišljal o njej mirneje in takrat je videl tako blizu globoko nežnost Kristinine duše, da se je zbal trenotka, ko bi moral nezaupno pogledati v njene oči . . . — Pa saj to se ne zgodi nikoli — si je zatrdil in stresel z glavo, nato pa stopil naglo po sobi gor in dol in pričel siloma misliti na čisto druge stvari. Pa ko je pomislil, da stopi še tisti dan ž njo pred oltar, je bil v njegovem srcu zopet nemir, ki ga je naposled zatrl s sanjami o bodočih dneh . . .

Tam zunaj mesta skoro je najel stanovanje v nizki vili s senčnatim vrtom, kjer se skrivajo med bezgom in grmičevjem nizke klopice — vse kakor nalašč za mlada poročenca. Kristina je ogledala vrt do zadnjega kotička in bilo ji je vse po volji, tudi stanovanje ji je ugajalo, dasi je bilo prej skromno nego razkošno: tri sobe z majhnim balkonom in potem so postavili notri opravo, kakor je hotela ona. Okna v spalnici so gledala proti zahodu, da jutranje solnce ne bi prekmalu motilo s svojimi zgodnjimi žarki, in gardine so bile zamolklo rdeče, medtem ko je bilo v prvi in drugi sobi vse nekoliko bolj svetlo in živahno. In ko je Andrej Kosec pred par dnevi ogledoval svoj bodoči dom, se ni mogel premagati, da bi se ne sklonil k njej in jo poljubil v sredo tistih drobnih ustnic, okrog katerih je počivala vedno neka otožna, skoro trpka poteza.

„Glej, dolga tri leta in še dalj sem mislil na čas, ko si ustanovim tak dom,“ je dejal in iztegnil roko v kolobarju, Kristina pa se je ozrla po sobi in se nasmehnila.

„In sedaj se je vendar zgodilo,“ je dejala in ga pogledala vdano, a takoj nato nekako plaho in skoro sramežljivo umaknila svoj pogled.

Tistikrat je Andrej Kosec zapazil v njenih očeh neko prikrito zamišljenost in je osupnil.

„Morda ti ne ugaja?“ jo je povprašal skrbno.

„O, pač,“ mu je prikimala in se ga oklenila, potem pa mu pričela pripovedovati o malenkostih, ki še manjkajo, o svojih starših in vsem, kar ji je le prišlo na misel.

Andrej Kosec jo je poslušal in se je čudil njeni zgovornosti; a zdaj, ko je zopet mislil na vse njene besede, so se mu zdele čudno hladne in brezpomembne. Pa kaj! Saj ji je govoril mogoče tudi on mnogokrat o stvari, ki je ni prej nič zanimala in je zato hodila marsikdaj poleg njega tiha, kar je pripisoval on sicer njeni naravi, a je bil mogoče kriv on sam. Prišli pa so zopet trenotki, ko mu je dokazala z vso iskrenostjo, kako ga ljubi, da Andrej Kosec pač ni več dvomil o njeni ljubezni, vendar pa se je zavedal, da njene nežne duše še ni popolnoma spoznal. —

Počasi se je pričela plaziti ob gardini v sobo motna vijoličasta svetloba, ki je bledela bolj in bolj in prehajala v nekako zelenkasto luč.

Andrej Kosec je ves vesel odgrnil zaveso in zdaj se je zasmejalo po vsej sobi mlado jutro. Vsa sobna oprava se je zasvetila, kakor da je oživela s Koscem vred ob solnčnih žarkih, ki so se razlili tam izza daljnega obzorja.

Še nekaj časa je stal zamišljen ob oknu in gledal v solnčni vzhod, potem pa se je pričel počasi opravljati.

Ko je bil gotov, je stalo solnce že precej visoko na nebu, in ulica tam zunaj je postajala glasna in živahna.

Čisto navaden delavnik je bil, pa se je vendar zdelo Andreju Koscu, ko je stopil k oknu, da je tudi zunaj vse nekako bolj svečano in polno nekega težkega pričakovanja, kakor da čuti vsak, ki gre mimo njegovega stanovanja, tisto veliko prazničnost, ki je je bila polna njegova duša . . . Ali vendar se ni mogel popolnoma umiriti, in čim bolj se je bližal trenotek, ko obstane spodaj pred hišo kočija, ki ga popelje po njo, tem nemirneje mu je tolklo srce. Kajti dasi je gledal svojo bodočnost vso srečno in veselo, si je moral vendar priznati, da mu je povsem neznana. Morda doživi celo kako razočaranje, na katero zdaj niti ne misli; morda se izpremene vse najneznatnejše slutnje v trpko resnico, in še bogve kaj grenkega in težkega se skriva v tistem življenju, ki mu je zdaj tako blizu . . .

In Andrej Kosec je obstal s stisnjenimi ustnicami zopet naenkrat sredi sobe in se mračno zagledal v tla. — Pa čemu te temne misli, ko vendar nima niti najmanjšega vzroka, da bi dvomil o svoji srečni bodočnosti? Ali se skriva res nekje globoko v srcu nelep spomin na karkoli že, da silijo njegove misli vedno raje v temo nego k solncu? . . .

In Andrej Kosec je pričel zopet premišljevati vse od konca do kraja, od tiste ure, ko je prvič govoril s Kristino do zadnjih dni, ko je zvedelo že vse mesto, da se danes poročita, pa ni mogel zaslediti na njej niti enega madeža, ki bi ga vsaj nekoliko vznemirjal. Bila mu je pač mnogokrat nerazumljiva, a tudi njena mati je trdila, da pridejo trenotki, ko je najraje sama s svojimi sanjami in tega ji Kosec ni štel v zlo, ker je vedel, da jo baš ta lastnost obvaruje tiste ničemurnosti, ki je bila njemu tako zoprna. A drugače je bila boječa in dobra duša. Če je odbijal na izprehodu s palico cvetlične glavice, ga je pogledala proseče, in Andrej Kosec je bral razločno v njenih očeh, da se ji globoko smilijo. On sicer nikoli ni mogel razumeti tolike nežnosti in se mu je zdela včasi naravnost smešna, vendar pa je čutil, da to ni vzrok njegovih mračnih misli, ki pa so omahnile v neko novo čustvo, kajti Andrej Kosec je skoro pobledel, ko je zaslišal, da je obstala spodaj pred hišo kočija.

Najprvo se je hotel naglo skloniti skozi okno, pa se je obrnil ravno v nasprotno stran in nekako nervozno natikal bele rokavice, potem pa segel po cilindru in stopil pred zrcalo, dasi oči ni dvignil od tal.

Zunaj na hodniku so se začule nagle stopinje in takoj na to je nekdo potrkal.

Andrej Kosec se je okrenil in povabil zamolklo:

„Naprej!“

Hip na to je vstopil ves v črnem njegov prijatelj, ki ga je naprosil Kosec za druga. — —

Tri dni pozneje je stopil Andrej Kosec v svojem novem stanovanju s skrbnim obrazom na vrt, a se takoj zopet okrenil, kajti Kristine ni zagledal nikjer. Naposled jo je našel na balkonu, vso zamišljeno in bledo, in ko je pogledal v njene oči, je videl, da so solzne.

Stopil je k njej; toda Kristina je iztegnila roko, kakor da se ga hoče ubraniti.

„Zdi se mi, da nimam zdaj ničesar več pričakovati od življenja, saj čutim, da sem kakor odtrgana roža,“ je dejala, ne da bi ga pogledala. Andrej Kosec pa je pobledel, ker je zagledal pred seboj dolgočasno, mračno pot, ki naj jo hodi vse življenje . . .

Milan Pugelj:

Samotar.

I.

Ko je zvedel po očetovi smrti za testament, je odšel iz domače hiše. Bil je presenečen in razočaran. Mati, brat, sestra, celo stara služkinja — vsi so dobili denar na roke, a on bo dobival stalno mesečno vsoto in to kakor nalašč zato, ker je hotel biti sam zase in daleč od ljudi in stanovanj. Ko je obiskoval šole, ni mogel in ni maral njegov um hoditi paralelno s pojmovanjem učiteljev in součencev,in zato se je odločil za svoj svet. Za vse, kar so razglabljali drugi v duhu, je našel on svojo pot, ki ga je vodila do posebnega in izrednega zaključka. Taki dogodki so ga odvračali od ljudi in ga zaklepali vase. Sovražil ni nikogar, a vendar je bila vedno jačja sila, ki ga je tirala v njegov svet, kjer bi mislil po svoje in kamor bi nikoli ne segla razmotrivanja njegovih sosedov in znancev.

Ko je bil otrok, je večkrat podivjal. Zlasti rad je tepel hčer očetovega oskrbnika, drobno in nežno Heleno. V poznejših letih se je predrugačil; otroška strast je dobila novo lice, pričel se je živo zanimati za Heleno, kar se je zdelo njegovi obitelji neumevno in neprimerno. Zrastla je bila v tenko in vitko žensko, ki je posedala največkrat spodaj za hišnim oglom, koder se je širil spredaj in na desno in levo prostran vrt. Prebirala je knjige, gledala je včasih po rožah in grmih z velikimi črnimi očmi, ki so bile jasni besedniki srca, razkrivajoči notranjost in govoreči resnico vsakomu, kdor je znal vanje gledati in ž njimi občevati. Vedno, zlasti še ob lepih večerih, je našel v njih svoje misli in svoje želje. Ko je za par minut odložila knjigo, takrat so se polahko dvignili njeni pogledi in taki, kakor so bili, polni sanj, ki so se jih napili iz knjige, so se vzpeli v gracijoznem loku kvišku proti modrini neba in plavali vse tja dalje v kraje samote, svobode in lepote.

Spočetka jo je opazoval od daleč, pozneje je prihajal k njej in z njo govoril. Ti pogovori so obstajali iz redkih stavkov, ki so bili sami na sebi večkrat brezpomembni in so se tikali nečesa povsem drugega, navadno vsakdanjega in nezanimivega. Če je hotela ona kaj pripovedovati, kar je posnela iz svojih knjig ali kar ji je v zadnjih dneh prepletalo glavo, je postal on zadivljen, prepadel in slabovoljen. Zato je kot hči oskrbnika njegovega očeta vselej prenehala in umolknila, da ne bi povzročala kot nekaka daljnja služabnica svojemu daljnjemu gospodarju neprijetnosti in dolgega časa.

Nekega večera jeseni je prijel ta daljnji gospodar njeno roko, jo poljubil in rekel: „Helena, kako sem vam hvaležen, ker me razumete. Čemu besede, ko jih duše ne potrebujejo!"

Njo je mislil vzeti seboj v svoj kraj, pa ji ni tega nikoli omenil. Bil je prepričan, da ve ona vse isto, kar ve on, da je občutila vse to že davno in da se tiho v duši že pripravlja na odhod.

Na vse to je padel očetov testament, po katerem ni misliti na to, da bi si mogel on kdaj sezidati domovanje in urediti svoje prilike tako, kakor je hotel. Razpolaga le z izbero stanovanja, katero lahko najme sredi mestnega trušča in vrišča ob prometnih ulicah in cestah ali zunaj mesta kje v zelenih vilah, ki kukajo z belimi stenami izmed zelenja in rož tja na cesto ali na obratno stran proti zarastlim gričem in holmom, koder žvižgajo kobilarji in kriče vrane in srake. Iz domače hiše je hotel oditi tiho in neopaženo in to zlasti zaradi ženske, ki se je prej ž njo seznanjal in sestajal. Preselil se je zjutraj na vse zgodaj v najoddaljenejšo vilo zunaj mesta in prihajal od tam redko nazaj. Prve dni vsakega meseca je šel v urad po denarje, vse druge čase je hodil zunaj po gozdih in poljih, poslušal in opazoval gozdne ptice, gledal iz skrivališča za srnami, počival na mahu in strmel skozi bukovo vejevje v čisto nebo, koder je bežala od časa do časa prosojna meglica. Njegova obleka je postala ponošena, njegovi ovratniki pomečkani in rumeni, čevljem so se obrnile pete, lica je porastla brada in izpremenil se je docela. Iz elegantnega mestnega človeka je postal oguljen in zamišljen predmestni škric, ki tava po travnatih stezah, seka s paličico obpotnim cveticam glave in svoje zmišlja.

Na očeta se je spominjal sovražno, na brata in na sestro je pozabil, mati mu je stopila mnogokdaj pred oči; a zavedal se je, da stanuje v isti hiši, kjer prebiva usodna ženska, in zato ni mislil iti nikoli k njej. O njej — o ženski — je vedel, da je njej vse to znano, da ve, zakaj je odšel, kako se je ž njim zgodilo in kako se je vse zrušilo in padlo. Zvečer, ko sedi za hišo in ko se vzpno njene zamišljene in razsanjane oči v gracijoznem loku od knjige preko vrtnega grmovja in drevja proti modrini neba, takrat zagleda njega, vidi ga skozi bukovo vejevje na gozdnem mahu, zatopljenega enako v sanje in v misli nanjo. Teh dvoje življenj — njo in njega — bodo vedno prepletale mreže nevidnih, a gostih in trdnih duševnih vezi, ki jih niti smrt ne bo razrušila. Ne bo jih razdrla smrt — teh vezi — pač pa spojila. S smrtjo preneha biti človek človek, njegova človeška pot se odkrhne, ali prične se druga, nova, zdaj še neznana.

Pade v naturo, razkroji se v njej in pretvori v novo bitje. In tam v vesoljstvu, kjer nič ne izgine in ostane vse večno, tam bosta živela dalje v neskončnost in nikoli izginila. Morda se dvigne iz nje roža, morda tiho drevo, ki bo cvetelo ob vsaki pomladi in šumelo dolge dobe v plašnost jesenskih večerov. In on postane morda hrast, morda lipa, ki bo preživela stoletja in gledala slavo in propast mnogih rodov. Najdejo se lahko njuni atomi le v delni množini v majhnih živalicah, ki se srečata na poljski bilki. Ne govorita, kakor nista zdaj v človeškem življenju mnogo govorila, ali poznata se iz stoletij, iz pradob in veselita se drug drugega. Večer je, vzpneta se v makov cvet in tam dočakata jutra v sreči in blaženstvu. Ali visoko v ozračju dva metulja — glej, tu so se našli po stoletjih in stoletjih njuni atomi!

On ostane sam in tudi ona. Ni jima usojeno samo človeško življenje, del vesoljstva sta in v njem ostaneta večna. Najdeta se še, ker ni mogoče, da bi se enkrat v tisočletjih ne srečala. Zdaj, kot človeka v življenju, se ne moreta združiti, ker sta vezana na socijalne vezi družbe, na šege in zakone ljudi in časa. Premalo imata prilik za tisto srečo, katero si želita in sta si jo odločila in zato ostaneta ločena, počakata konca zaigrane igre, da jo pričneta po tem življenju v vesoljstvu znova.

Ker je mnogo mislil, ni imel časa za spanje niti ponoči. Spal je malo in postal prepadel in suh. Stara gospodinja, kjer je stanoval, je hotela dostikrat ž njim govoriti, ali to so bili najnevažnejši in najmanjši drobci tega življenja, ki ga je obdajalo in katero je on še v njega velikosti in sili uma odložil in mislil preko njega v novo bodočnost onstran smrti. Če je slišal, da se pogovarja na hodniku, da pomiva v vedno odprti kuhinji, ali da šara s svojimi starimi koraki po veži, ni odšel iz sobe. Čakal je, da se je umeknila, in da je postalo zunaj vse tiho.

Nekje blizu tistih vil pa je ob večerih piskal neznan človek na piščal in to je rad poslušal in ljubil. Slonel je med zelenjem na oknu, tiščal pesti v črnozarastla lica in strmel po večernem nebu in krajini. Gore in nebo so žareli v zlatu večerne zarje, preko polj in njiv je ležala ogromna senca večera, nebo se je modrilo in pelo od obzorja do obzorja; sredi travnikov je tekla bela cesta in tam v dalji se je vil med grmovjem vlak s prvo rdečo lučko tistega večera kakor igrača za otroke. In v tej tihoti in prostranosti večera je pela piščal, vila glasove, jih višala in nižala in prinašala in zlivala v uho neko polno, okroglo žalost, ki je sedala in se vlegala po duši kakor težek in omamen vonj.

In vedno še ni hotelo biti nikogar od nobene strani. Vlak se je že davno izgubil, zarja je spolzela s solncem vred za gore, ki so postale mračne in nejasne, nebo je pomodrilo in pogledalo po večeru s prvimi zlatimi očmi, cesta je utonila v mraku in polja so se zlila v eno samo temnozeleno plan.

II.

Kadar je zašel najdalje proti mestu, je dosegel stransko in daleč iz mesta iztegnjeno drevoredovo progo, koder so se naseljevali komedijantje. Popoludne so tam vsekrižem kričale velike lajne s hreščečimi in sarkastičnimi basi, s cvrčečimi in žvižgajočimi visokimi piščalkami in z razpranimi in ostrimi glasovi trobent, ki so rezale ves šum in krik kakor noži. Dopoludne pa je vse to spalo in bilo popolnoma neobljudeno. Razen zarjavelega komedijanta, ki je lezel neumit in razdrapan po stopnicah v nizki leseni voz, in razen nekaterih starih in grdih žensk, ki so dremale pred štirioglatimi in ponekod podolgovatimi platnenimi kolibami v žarkih jutranjega solnca, ni videl človek nikogar.

Ob takih mirnih urah je prihajal on, ogledaval nadnaravno velika dekleta z dvemi in tremi glavami, ki so bila naslikana na ogromne platnene plahte zunaj kolib, in obiskal zlasti večkrat velik šotor, ki je nosil na pročelju rdeč in ogromen napis „Panoptikum“.

Ko je spustil za njim gospodar zaveso ob vhodu, je zavladalo okoli njega tajinstveno gibanje strojev, ki se je širilo od vseh strani in se združevalo v enakomerno in pridržano kovinsko šumenje. Polumrak je ležal po prostoru in v njem se je zamolklo svetlikala z zlatom obšita obleka umirajoče mučenice, ki je ležala pod steklom na žebljih, visoko dvigala prsi in od časa do časa odpirala svoje velike steklene oči. Tam dalje je ležal na postelji ruski veliki car Aleksander z veliko, grdo in zevajočo rano na prsih, ki so mu jo prizadeli sovražniki vlade. Tudi on je umiral, a težko in primerno junaku. Siva brada se mu je stresala na prsi, in prsi same so ječale in škripale v smrtnem boju. Desna roka se je hotela dvigniti s krčevito stisnjeno pestjo, a padala je nazaj in se trudila brez uspeha.

V tistem mraku, ki je bil hladen in vlažen in med čudnim kovinskim šumenjem strojev, ki so pregibali ta voščena in mrliška telesa, se je mudil dolge letne dopoludneve in gledal zlasti golo in belo žensko s polnimi boki in krasnimi prsi, z ogromnimi lasmi in čudolepimi, močnimi nogami. Ona je hotela uiti, glavo je vila

nepretrgoma v stran, a močna črna gorila, pokrita z žametno in dolgo dlako in hlastno vrteča oči, jo je potiskala trdno v svoje naročje in jo privijala s svojo ploščato in črno roko nase kakor z železnim in neizprosnim okovom. Če bi ta bela ženska stopila med ljudi, hodila med njimi in obračala vanje svoj čarobni obraz, bi bilo število njenih častilcev neizmerno. Blesk njenega tilnika, zamamna in mehka belina njenega polnega in čvrstega telesa, čudni in pomembni ogenj zamolklih in velikih oči in rahlo skoro čutno šumenje razpuščenih črnih las, ki so se oprezno valili po hrbtu zdaj proti desni in zdaj proti levi strani, vse to je v polumraku in med množico čarobno strmečih in s pretečimi in mestoma groznimi kretnjami dihajočih in zibajočih voščenih žen in junakov, grabilo prsi s strahom in plaho privlačnostjo.

Samotar iz vile je hotel oditi, a ni mogel od ženske, ki je strahoma vrtela glavo in se izkušala izviti iz groznega objema zaljubljene gorile. Jaka strast je ležala v vsem in on si je želel, da bi imel nož ali močno ostro sulico, ki bi jo zasadil z vso silo žametni kožuh divjega pohotneža. Razburil se je, zardel v glavo, napel oči in jih nevede zalil z ostudno živalsko jezo.

Če je prišel drug samoten obiskovalec ali gospodar sam, se je nenadoma iztreznil, kakor bi se prebudil iz nenavadnega otrpnjenja. Ves zardel, ves nemiren in drhteč je zavil kakor iznenaden in osramočen med druge figure, gledal brez cilja vanje, mislil nazaj in napenjal ušesa, kakor da bi moral čuti nekaj o sebi, nekaj o tem, da ga je nekdo zalotil v takih mislih, v nedopustnih osnutkih in dejanjih.

Doma je premišljal o tem, da je največja moč ženske njena lepa zunanjost. Človeka po njegovih mislih ne priklepa na žensko toliko strast in slast, kolikor lepota belega, motno bleščečega telesa. Samo v zunanjosti je moč privlačevanja, v notranjosti je ni, uživanje samo je nima. Zavoljo tega ni napačno, da je ostal on sam in neoženjen. Nje, ki si jo je nekoč zaželel, noče, njene notranjosti, njene duše ne potrebuje, pač pa mu je do njene oblike, do njene vilinske nežne in lirske zunanjosti. On hoče videti zamolkli blesk labodjega vrata, fini voščeni tilnik bi rad gledal, iz katerega se kopičijo v svilnatih nitih mehki žametni lasje v težke in motne kite. Njeno belo roko hoče, njen polni in krasni komolec, ki je tak, kakor bi bil izklesan iz starega vlažnega marmorja.

Neko dopoldne je vzel seboj njeno fotografijo, poiskal gospodarja „Panoptika“, mu jo pokazal in ga vprašal, če bi mogel naročiti po sliki žensko v naravni velikosti, narejeno strogo življensko.

Črn, nizek človek sovražnega pogleda, je imenoval neko tovarno nekje na Francoskem in prikimal.

„V kolikem času?“ je vprašal on.

„Mesec dni, lahko tudi prej!“ je odgovoril gospodar, gledal veseleje vanj in se pričel nenadoma smejati. Zdelo se je, da mu ni udaril smeh iz ust, ampak skozi črne oči in izpod mršavih in dolgih trepalnic.

Samotar je naglo odšel, se zaprl doma za par dni v svojo izbo, tam meril, računal in pisal in nesel tretji dan v mraku na pošto. Čez kakih pet tednov je prejel velik podolgovat zaboj, ki ga je odpiral silno varno in previdno ponoči v svoji sobi.

Na beli blazini je ležalo v njem pod drobnimi oblanci, pod mehkimi popirji, pod bombažem in pisanimi novimi krpami snežnobelo voščeno žensko telo. Bilo je, ko da bi zašel v senčnati tolmun, razgrnil in razpljusnil temno vodo in razkril čarobno in mlado vodno vilo, ki je zaspala na beli skali samotnega dna. Mesec jo obseva, vse molči in miruje in tisti, ki je prišel do nje, sam pridržuje sapo, da bi je ne zbudil in da bi v miru užival čare njene lepote.

V svetlobi luči, ki je gorela na mizi, se je prelival po belih nogah, po snežnih rokah in po lilijastih prsih rahel in moten blesk. Obličje je bilo mirno in polno blage milobe, oči z dolgimi modrimi trepalnicami zaprte, preko lic je polzela lahka in zdrava rdečica, ki se je izgubljala za ušesi in na sencih, kjer so prehajale goste in temne svilnate niti v čarobno gošČo temnih in težkih las.

Med grudmi je ležalo rožnato pismo, zelo dehteče in naslovljeno z žensko pisavo nanj. „Gospodu Melhijorju Klišu“.

Samotar je vzel list v roke, ga odprl in čital. Tudi znotraj je bila pisava enaka in ženska. Bralo se je: „Moj dragi in ljubljeni! Po Tvojem naročilu sem se pripeljala na Tvoj dom in Te prosim, da ravnaš lepo z menoj in me varuješ. Prosim te, vzemi drobni ključek, ki je v tem pismu, in obrni ga večkrat v levi bradavici mojih prsi. Zelo rada bi Te namreč videla — Tvoja — Helena.“

Vzel je iz kuverte ključek, ravnal po ukazu in takoj so se dvignile goste in dolge in kovinasto se izpreminjajoče trepalnice in izza njih so se uprle vanj velike, temne in iskrene oči, ki so oživile s prvim pogledom ves tihi obraz, kakor bi ga oblilo solnce. Vse se je razžarelo, vse razcvetelo. Tudi roka, nežna ženska desnica se je dvignila in iztegnila plaho proti njemu, prsi so se zganile in pričele enakomerno rasti in padati.

Prijel jo je z roko pod glavo, dvignil jo je iz zaboja in jo postavil na tla ob omari. Desnica se je dvignila, prsi so dihale in oči so se obračale vanj in plavale velike in otožne po sobi.

Prečul je pri njej vso noč, in ko se je danilo, je izpraznil prostorno in visoko omaro za obleko, postavil žensko vanjo in jo zaklenil. Tudi njeno pismo, ki je razširjalo po sobi močen, skoro dušeč parfum, je s ključkom vred zaklenil v kitajsko kaseto in legel v posteljo.

Skozi okna je silila dnevna svetloba in izpodrivala temo. Zunaj so že peli ptiči in iz gozda je žvižgal na vse grlo veliki in lepi kobilar.

Tudi gospodinja je vstala, šarala s svojimi copatastimi nogami po kuhinji in odpirala in zapirala vrata. Ko je bil že jak dan in je svetilo solnce, je prišla v sobo in se čudila.

„A kaj ste dobili to, za božje ime, v tem zaboju?“

„Obleko!“ je rekel on.

„A zakaj je vse tako belo pregrnjeno po dnu?“ se je čudila naprej.

„Zaradi obleke!“ je odgovoril on in se obrnil oslabovoljen v steno.

III.

Ob poletnih jutrih, ko se je Kliš prebudil in je sijalo solnce v sobo že močno in vroče, se je zdelo, da je vse o voščeni ženski laž ali ravnokar končane sanje. Stene so bile svetle, prostrane in jasne, nič bajnega in sanjskega ni bilo na njih, gledale so na stanovalca s prostranimi in odkritosrčnimi obrazi resnice. Tudi tla, ki so se bleščala v solncu in strop, ki je visel nad njimi širok in čist, nista prikrivala ničesar.

Popoludne pa, ko so padle sence, ko so se stene pomračile in zagrnile v skrivnostne pajčolane temotnih plaščev, ko je legla po kotih tema in lezla iz njih pod mizo in stole, sta se razlila po prostoru nemir in nenavadnost. Kliš je gledal okoli sebe v negotovi in plahi slutnji, in dasi je vedel, da ni nikogar razen njega v sobi, je vendar pokleknil na tla, se oprl na roke, sklonil glavo k tlom in gledal pod posteljo, pod divan in omare. Šum listja, ki se je zibalo na vrtu v večerni sapi, je čudno polnil sobo in navdajal človeka s čustvom, kakor bi se zgibali tudi stoli, tudi slike po stenah in na slikah ljudje, živali, vozovi in tiste temne plave gore, ki so štrlele povsod iz ozadja. Zaprl je okno, zaklenil vrata in stopil k omari. Odprl jo je in pri gledanju mlade ženske, katere velike

in širokostrmeče oči so nepretrgoma enakomerno romale po sobi, se je pomiril in zadovoljil.

Bila je posebne vrste sreča, ki ga je prevevala. Zavedal se je, da ima nekaj, kar si je pridobil sam brez tuje volje, in česar si mnogi nesrečneži ne znajo omisliti. On ni imel ženske, ki jo je hotel, v celoti, pač pa je imel njeno zunanjost, tisti njen čar, ki ga je zamamil in osvojil kmalu po prvih pogledih in pozneje neštetokrat. Njegovo nagnjenje torej ni ostalo drevo brez zelenja, ampak se je tudi razcvetelo in — kar je najlepše — ostane vedno v cvetju, vedno spomladansko.

V taki svoji zadovoljnosti pa je videl nekoč zunaj mlad par, ki je sedel na gozdni klopi in se ljubil. Hodil je po mahu, vlegel se je na tla za nizko leščevje in gledal skozi vejevje in mimo listja. Slišal je, da govori on, kako se mu mudi v mesto, tudi ona je tožila, da mora takoj stran, ali ostala sta na klopi še dolgo in dolgo. Upiral je oči ostreje in naenkrat spoznal, da vidi oskrbnikovo hčer Heleno.

Postala je bila močnejša in širša in po konturah, ki jih je puščala in orisavala očem obleka, je bilo gotovo, da je njeno telo zdaj enako onemu, ki stoji v omari in mami s svojim mehkim in motnim bleskom in s svojo snežno in hladno belino.

In tam preko gozda, preko ljubezni s tistim moškim, ki je sedel tik nje, je šla njena pot. Zavrgla je knjige, otresla se je sanj in misli, ki so polnile njene oči z mokrim čarom hrepenenja in zadivljenosti. Padla je v življenje, v tisto, ki drvi preko cest in ulic, četudi z lažjo, krivico in zlobo. In nanj, ki je čakal v sanjah in mislil v vesoljstvo, je pozabila.

Zmotilo ga je to in doma po njegovi sobi je legla puščoba, mraz in neprijeten dušljiv vzduh se je razširil po njej. Težko je bilo v njem dihati, težko živeti med tistimi visokimi, večinoma golimi in hladnimi stenami, ki so strmele na stanovalca mrzlo, brez misli in čustva. Oči ženske, ki so blodile po prostoru, so pokazale v sebi laž. Nekaj temnega, a obenem ostrega je tičalo v njih, kakor bi se skrivala v njih množica osti. In vse telo je dihalo iz sebe mraz, ki se je širil naglo naokoli in opajal ves prostor.

Zunaj — v gozdu — ni bilo težko najti usodnega para. Spočetka sta prihajala vsak drugi, vsak tretji dan, pozneje vsak dan. In sedela sta na klopi, tožila, kako se jima mudi v mesto in ostajala še ure in ure.

Kliš je vse to težko prenašal. Iz stanovanja je letal v gozd, iz gozda v stanovanje. Po dolgem času se je odločil in ostal doma.

Postal je bledejši in plašnejši, v sobo se je zaklepal tudi podnevi. Brada mu je bila prerastla vse lice, od ušesa do ušesa se je vila v košatem in črnem krogu. Tudi lasje so narasli in legali zadaj na tilnik mehki in iztegnjeni. Kar je gledalo kože iz obraza, je bila bleda, rumena in nezdrava. Oči so postale vlažne in nesigurne, dlani s prsti dolge, pretisnjene in mrzlovlažne.

Ponoči je vstajal in govoril sam s seboj: „Kako si to storila, kako si mogla?“ In odgovarjalo mu je pridržano škrtanje gole bele roke, ki se je dvigala in spuščala, in enakomerno kovinsko hropenje rastočih in padajočih prsi.

Naenkrat je začutil, da je sam. Stopil je pred žensko in ji pridušeno in preteče mrmral: „Jaz te nimam več, jaz sem sam! Da! Jaz sem sam!“

In ta samota ga je obhajala kakor bolezen, kakor ledene verige, ki bi ga vlekle na bolniško posteljo, v pešanje, v nemoč. Nenadoma je postal slab in drhteč in ni vedel ne izhoda, ne dohoda kakor izgubljenec v gozdu.

Zvečer, ko so se prižgale zvezde, ko so legle sence po travnikih in vrtovih, je sedel ob oknu in strmel v mrakove. Jesen je že bila, listje je nepretrgoma padalo z vej in frfotalo na tla, hladna sapa se je zaganjala vanje in ga nosila po cesti dalje in dalje. Piščal je še vedno pela. Njen polni, zvočni glas je zvenel po krajini, se dvigal in padal in vlival v dušo v gostem curku tiho in globoko žalost brez hrepenenja.

Kliš je prilagal naglo v mislih melodiji besede in tako je poslušal v jasnih in turobnih stavkih pesem o svoji bedi.

„Več ti na zemlji mesta ni-i,
nihče tvojcev več ne živi-i.“

Tam zadaj je bežal vlak, ki ni ropotal po tirih in puhal v večerni zrak, pač pa kričal in vzdihoval o njegovi bedi.

„Tuga te stresa, tuga te stresa . . . a-a-h-h!“ —

In vse vmes se vije glas piščali, dviga se, pada, nataka v dušo svojo turobno žalost.

„Po smrti v vesoljstvu boš ti prah,
boš kamen na cesti, boš prst in prah . . .“

Kliš ume vse besede, ker jih iščejo sproti njegove misli in jih vlagajo v usta glasovom, ki tavajo sredi jesenske noči. Tišči ga v prsih, ne upa se ozreti po črni in hladni sobi. Brez joka in ihtenja mu prično polzeti solze iz oči, drče v brado, rijejo po

njej in kapljejo po kolenih in koščenih rokah. Zdaj naenkrat mu zaplove po možganih misel kakor v vetru ponosna zastava. Vstane, teče po sobi in se drži za glavo. Vstopi se pred žensko in ji zapreti z obema rokama.

„Kaznujem te!"

Na glas zakriči in zunaj iz praznega hodnika odmeva zamolklo njegov glas: „Kaznujem te!"

Zdaj ga je minil strah in še enkrat se je oglasil s polnim glasom:

„Maščujem se!"

Čakal je zopet na odmev, ki je pritaval iz hodnika: „Maščujem se!" In za odmevom so se odprla in zaprla zunaj vrata in nekdo se je prijel njegove kljuke.

„Kaj pa je, gospod, kaj pa vam je?"

Starka je bila, gospodinja. Odgovoril ji ni, odšla je sama. Sezul je čevlje in zdaj leta dalje po sobi in šepeče in mrmra sam sebi neumljive besede. Nenadoma skoči na stol in maha z rokami, kakor bi govoril. Obstane tako, pade pred žensko, objame njena bela in hladna kolena in jih poljubi.

„Ti si moja kraljica, nihče drugi!" pravi, še enkrat jo poljubi, sede pred njo na tla; z eno roko se opira, z drugo preti in se vse vmes pridušeno smeje: „Ali, ljubica, jaz se izkažem, ali, kraljica, jaz se maščujem!"

Zunaj še vedno poje piščal, sapa je jačja in po cesti šumi velo listje. Iz noči tepe po ušesih lajanje psov, ki se nemara pode nekje sredi polj in se med seboj koljejo, ali so zagledali morda luno, ki je nenadno vzšla izza gor. Majhna je, bleda, gleda drobno, kakor bi se ji bleščalo. Preko potov in hiš je vrgla sence, ki so nejasne, zabrisane in zato tembolj plašne.

Kliš zapre okno, prižge luč, jo postavi na tla, poklekne še sam, se opre na roke in gleda pod posteljo, pod omare, pod divan in po kotih. Počasi se sleče, ves trepeče od mraza, leže in se zakrije preko glave. Kup njegovih dolgih črnih las leži po belem vzglavju kakor črna krpa. Luč gori dalje na tleh.

IV.

Neko noč je padel sneg. V jutru, ki je prišlo za njo, se je raztakalo toliko jasnine, da je jemalo vid, kakor bi se bleščalo od solnca. In vse je bilo zavito v belo tišino, ki je ni mogel zmotiti ne voz, ne konj, ne glas človeka, ki se je oglasil na cesti. Z golih

vej so se prožile rahle krpe snega in padale na tla tiho in brez glasu, kakor perje belih ptičev. Čopasti škrjančki so prileteli s polj, tekali ob hišah in po potih in z drobnimi in preplašenimi očmi izpraševali: Kaj bo zdaj? Kako bomo živeli, bratci?

Kliša je zaprla zima tesneje v sobo. V obrazu ženske je našel nekaj, kar mu je povzročalo v duhu mnogo trpljenja in iznenadenja. Po licih, okoli ust in po vsem belem, potno se svetlikajočem telesu je opazil hladno nezaupnost, ki se je umikala tudi očem v širokih, motnosvetlih ploskvah. Ko je hotel najti lepoto na enem mestu, je že zdrknil zamamni blesk za ploskev dalje in se umaknil ravno tako naglo od tam, ko so ga hoteli dohiteti begajoči in nestrpni pogledi. In okoli ust je ležala nepremična in sigurna poteza, ki je skrivala neodkritost, goljufivo žensko lokavost, ki se nepretrgoma umika resnici. V njenih očeh je gorel ogenj, ki mu ni mogoče najti pomena. Nestalen je, giblje se v zenicah, plava in plapola s pogledi po sobi, ni ga mogoče prijeti, obvladati in spoznati.

Da bi ubil dolge in bele zimske dni, si je kupil časopisov, slonel nad njimi in bral v njih čudne zgodbe iz daljnih krajev in o daljnih in nepoznanih ljudeh. Nekega dne pa se je odprlo pred njim mesto, kamor se je zastrmel in zamislil. Ko je dvignil glavo, je bil v obraz zabuhel in rdeč, čelo mu je gorelo, senca in ušesa in žile po vratu. Vstal je, hodil z velikim časopisom v roki kakor s črnoopisano zastavo, mahal ž njim in ponavljal preplašeno šepetaje:

„Helena in neki človek, neki privatni uradnik . . . poročena . . . mož in žena, Helena in . . .“

Ta zgodba je bila kratka, a mnogo strašnejša kakor one, ki so pripovedovale na dolgo in široko o neznanih ljudeh in daljnih krajih. Treba je bilo tu umeti, da tisti človek, tisti privatni uradnik, Heleno zdaj lahko sleče, lahko gleda njene snežne ude, njeno belo polt, ki je taka, kakor bi bila izklesana iz starega potnega marmorja. Njene prsi so njegove, njene rdeče ustne in tiste velike oči, ki plavajo po sobi in nosijo seboj hladni in skrivnostni plamen.

Ženska, ki mu je polnila življenje, je storila nekaj nepoštenega, ker se je izneverila in se vdala drugemu. V vseh teh časih, kar jo je poznal, je ležala med njim in med njo visoka skladanica goljufije, zavita v meglo in nevidna. Zdaj se je naenkrat izkadila megla in med njima leži v kopo nagromadena istina: goljufija.

Zasopel se je, kakor bi plezal na strmo goro in bi ne hodil po ravni in gladki sobi z ogromnim listom časopisa v roki. Odprl je na stežaj omaro, se zagledal v žensko, ki je vila svoje poglede

po sobi, dvigala desnico in visoko dihala s svojimi čistimi in nežnimi prsmi. Gledal jo je in zdaj se mu je naenkrat razjasnilo to, kar je prej slutil na njej, kar je prej skušal brati iz motne bleščobe njenega telesa in iz poteze krog ust, ki je strmela do zdaj vedno enako skrivnostna vanj. Iz njenih oči je planila laž! Iz srede zenic, ki se vrte mimo njega po sobi, je bušila, kakor buši iz strehe plamen. On zdaj vse vidi, vse ve, skrivnost je razpadla in pred njim gori in plamti jasna resnica: laž!

Umiril se je, potuhnil in umolknil. Ko se je storil večer, ko je zaspala gospodinja in je postalo vse tiho, je lezel oprezno v kuhinjo, potegnil iz mize predal in izbral v njem dolg in oster krušni nož. S palcem je otipal in preskusil njegovo ostrino in se vrnil ž njim v sobo. Dasi je bila tema in zunaj na daleč ni bilo ne človeka ne živali, je vseeno zagrnil okno in zaklenil vrata. Nato je stopil pred žensko, zavihtel nož in potegnil z njegovo ostrino preko čela, preko desnega očesa in preko ustnic. Velika rjava špranja je zinila vanj, oko se je razgalilo, a plavalo še vseeno po sobi, veliko in nečloveško. Ko je dvignil nož drugič, ga je zasadil v desno stran prsi in takrat je hipoma vse obstalo. Roka je padla ob životu, prsi so se vdrle, oči so se zvrnile in se zastrmele nekam v strop.

Kliš je zaklenil omaro in stanovanje in odšel v noč. Zunaj je taval po snegu in iskal stez in šele zjutraj, ko se je zdanilo in so pogledale iz megle konture mesta, je našel pravo pot. Plah in tresoč se od mraza je hitel proti mestnim hišam. Stopil je v visoko starinsko hišo in se splazil v sobo. Stal je ob vratih in čakal, da ga je poklical uradnik in ga povprašal po želji. Pred njim so stali raztrgani ljudje, ki so na vsa vprašanja zmigavali z glavo. Ko je prišla vrsta nanj, se je stresnil, kakor bi se moral sesesti.

„Kdo ste vi tam pri vratih?“ je vprašal uniformiran uradnik.

„Melhijor Kliš!“ je drhtavo odgovoril samotar in se pomaknil bliže, da bi dodal nekaj tiho in na skrivaj.

„Kaj je z vami?“ je vprašal dalje uradnik in Kliš je šepetal: „Svojo ženo sem — umoril! Z nožem sem jo, ker me je varala, ker je lagala z očmi, z vsem . . .“

Uradnik je začudeno pogledal, a Kliš je šepetal prepadel dalje: „Da! Vse goljufija, njene oči, njena lica, njeno telo . . . vse goljufija! Prosim, izvolite, gospod, pomislite . . . vse goljufija!“

Odpeljali so ga v notranje prostore, kamor je odšel ponižno in brez opazke.

L. Pintar:

O krajnih imenih.

II.

Oglejmo si še eno tako sestavo z -berg, dosti zanimivo zlasti zato, ker nam je tuje krajno ime porodilo po naših leksikografih in domoljubnih pisateljih čisto novo besedo, ki straši zdaj od Pohlina in Vodnika sem po naših slovarjih. Ta čudna beseda je limbar = lilija. Kolikor je meni znano, mislim, da pozna naše ljudstvo besedo „limbar“ samo za dišavno koreninico „ingver“ (češko „zazvor“), v pomenu „lilija“ je pa menda ta izraz, kakor že Pleteršnik (I, 519) pravilno domneva, izkombiniran iz krajnega imena „Limbarska gora“, kar je postalo iz nemškega Lilienberg; da je to domnevanje dokaj verjetno, sklepam iz sicer neznatne, a vendar sumne okolnosti, da ima p. Marko v svojem malem besedišču poleg „limbar — Lilge — lilium“ navedeno takoj tudi „Limbarska gora — Lilienberg — Mons liliorum“. Ta okolnost me potrjuje v domnevanju, da je ravno Pohlin tisti čudak, ki je iz pridevnika „limbarski“ deduciral samostalnik „limbar“ (die Lilie), češ da je krajno ime Limbarska gora (Lilienberg) nastalo iz (seveda samo namišljenega!) izraza „limbar“ ravno tako, kakor n. pr. Gabrska gora iz gaber (die Weißbuche) ali Breška gora iz breza (oziroma brezje, das Birkach) ali Bukovska ravan iz bukev (oziroma bukovje, Buchenwald) ali Jelovska gora iz Jelovo (oziroma jelovje, das Tannach). Primeri bolj navadne tvorbe: Brezova reber, Bukov vrh, Drenov grič, Jesenova ravan i. t. d. Toda tako izvajanje iz domnevanega samostalnika „limbar“ je vendarle, kakor je jasno videti, — napačno, dasiravno bi se utegnil kdo sklicevati na vsporedne oblike Gabrska gora (pri Moravčah in v občini Dvor [Johannisthal]) in pa Gabrška gora (v občini Javorje v Poljanski dolini), češ da se v prvem slučaju izvaja pridevnik direktno iz drevesnega imena „gaber“, kakor Vrbski iz Vrba, v drugem slučaju pa iz gabrk t. j. gabrik (der Weißbuchenwald). Potemtakem bi sklepali, da je tudi Limbarski mogoče dobiti le naravnost iz „limbar“, iz *Limberk pa da je mogoče dobiti edino le „Limberški“. Nečem trditi, da se je Pohlin tako tenkega razločevanja zavedal in da je iz tega razloga perhoresciral izvajanje iz *Limberk, marveč mislim, da si sploh ni znal tolmačiti zveze med Lilienberg in pa med kranjsko per haplologiam skrčeno obliko *Limberk in da si je le po analogijah Bukovska gora (Bukovščica)

Buchenberg ali pa Brezova gora (Brezovec) Birkenberg i. t. d. ustvaril nekako paralelo, češ: gora je berg in determinacija se izvrši v nemščini po sestavi, v slovenščini pa s pridevnikom napravljenim s sufiksom -ski, torej odgovarja Lilien-berg na eni pa Limbarska (lilijeva? lilijska? lilijna?) gora na drugi strani — in iz tega sledi: limbar = lilija. Ta kombinacija je pa napačna. Tudi tukaj moramo začeti razlago z nemškim imenom, ker to je prvotno nadęto gori in po gori tudi gradu od nemških ustanoviteljev grada, od graščakov, in po nemškem imenu se je razvilo slovensko Limberska gora t. j. gora, na kateri je sezidan grad Limberk ali Lilienberg — enako, kakor je vzvišen breg, na katerem stoji grad in trg Žužemperk menda Žužemperški breg, enako, kakor pravimo n. pr. Čušperška pa Krumperška graščina i. t. d. Poleg Lilienberg nahajamo v listinah pogosto tudi obliko Liebenberg, ki se po haplologiji kaj lahko skrči v Limberg, kakor n. pr. Babenberg v Bamberg ali Rabenvieh v Ramvieh ali Frauenheim v (Fraham) Fram i. t. d. Iz nemškega po haplologiji stisnjenega imena Fram pa imamo slovenski s sufiksom -ski napravljen pridevnik v imenih Framski breg in Framsko pohorje, enako kakor imamo v našem primeru iz Limberk izveden pridevnik na -ski v imenu Limberska gora. Če bi komu pa le preveč hodila navskriž oblika Limberski namesto Limberški, potolažimo ga lahko s tem, da imamo v Truberjevih spisih poleg pravilnega „nebeški“ (iz небесьскъ) tudi nekoliko neorganično obliko „človeški (iz чловѣчьскъ), da pa dandanašnji govorimo in pišemo „š“ v obeh slučajih, torej i nebeški i človeški. Potemtakem bi torej oblika „Limberski“ (iz лимберчьскъ) pričala le za visoko starost imena, dasi je to ime osnovano na nemškem imenu Limberg, kar že Valvasor (XI, 341) pravilno povdarja: „den teutschen Namen hat es vorzeiten von der Lilienblumen erhalten, als von welcher verschiedene Arten auf dem Berge, worauf gemeldetes Schloß erbaut ist, hin und wieder wachsen. Der krainerische Nam erkennet den teutschen für seine Wurzel, als von welchem es durch Verstümmlung aus Liljenberg sich in Lemberg verartet hat“. Zadnja trditev Valvasorjeva je popolnoma pravilna, o resničnosti prve trditve pa že lahko nekoliko podvomimo. Lilienberg po mojih mislih nima imena od lilije, če tudi morda (?) različne njene vrste na Limberski gori tampatam raztresene rasto, kajti tudi tedaj, če bi bila gora celo gromadno ali kupoma z lilijami obrastena, kakor je na primer junija Golica posuta z narcisami ali ključavnicami, da je videti bela, kakor da bi bile njene senožeti s snegom pokrite, — tudi tedaj dvomim, da bi dobila po lilijah ime.

Res je, da daje rastlinstvo krajem, kjer se je razvilo, po navadi tudi ime, a to rastlinstvo mora za dotični kraj biti značilnega pomena, ne samo postranska slučajnost, imeti mora precej stalnosti in očitnosti. Tega vsega pa pri nežnih in mehkih rastlinah in cvetlicah, ki imajo le kratko obletno dobo cvetenja in življenja, ne moremo prav zapaziti; le drevju in grmovju daje lesena sestavina potrebno stalnost, velikost in vstromljenost pa mu daje potrebno očitnost, da zamore dajati kraju značaj in z značajem ime. Ne zdi se mi dosti verjetno, da bi dajale lilije, šmarnice in vijolice krajem imena, preneznatne se mi vidijo, da bi kraj karakterizirale, kakor ga karakterizira n. pr. drevje, grmovje in goščavje s svojo očitnostjo in s svojo množino. — Tudi drugi mislim, da so že o tem dvomili, in ta dvom jih je napotil na novo kombinacijo. Na Nižjeavstrijskem se nahaja kraj [St] Gilgenberg bei Waldkirchen (ad montem Egydii). Na Limberski gori pa je cerkev in božja pot Sv. Valentina, ki ima v glavnem altarju sicer tega svojega patrona, v stranskem altarju pa baje Sv. Tilha ali Tilna (Sct. Ilg) in ker se nahaja poleg oblik Lilienberg ali Lilgenberg tudi oblika Gilgenberg (Valvasor XI, 341 in Zedler, Universal Lex. XVII, 1207.), kar se dá čitati tudi Jilgenberg, spravili so potem po analogiji zgoraj omenjenega Gilgenberg (mons Egydii) tudi ime Lilienberg v zvezo s svetnikom Ilgom, češ da ima gora svoje ime po tem svetcu iz stranskega altarja. Toda tudi ta kombinacija ne more obveljati, kajti če bi bila ta razlaga pravilna, mislim, da bi imeli za nemški Lilienberg (Gilgenberg) v slovenščini Šentiljsko goro prav po analogiji, kakor n. pr. Michaelerberg, Šmihelska gora; Ulrichsberg, Šenturška gora; Johannserberg, Sv. Janiška gora; Jakobsthal, Šentjakobski dol i. t. d. — O ne, pobožni Slovenec ne ukine tako izlahka svojega šenta, kakor sosedje, ki so za take stvari bolj vnemarni. Važnejši moment za neveljavnost take kombinacije je pa ta. Ime Lilienberg z vsemi svojimi varijantami nam je znano že iz listin dvanajstega stoletja: tedaj nas srečuje v listinah najprej Witigo de Lilienberch (Witego de Lileginberch) in za njim v trinajstem stoletju dva brata Gebhard in Henrik (Geuehardus de Liebenberch et Heinricus frater eius — oziroma: Gebhardus de Liligenberch, Henricus de Lilienberg) in dalje še Nycolaus de Lilgenberch in Eglolphus de Lylenberg. Toda o podružnici Sv. Valentina „na Lemberske gore“ trdi Valvasor (VIII, 773), da je bila sezidana „ungefähr vor 22 Jahren“, to bi bilo okoli leta 1667. — Zdaj pa premislimo ta hysteron — proteron!

Če se torej ime Lilienberg ne izvajaj niti od lilije niti od Sv. Tilna, odkod naj se pa vendar? Jaz mislim, da je na vse zadnje, če smo tudi lilijo, ki tu pa tam morda ktera raste na gori, odklonili in zavrgli, ime Lilienberg vendar le rastlinskega pokolenja, kakor n. pr. Birkenberg (Brezovska gora), Buchberg (Bukova gora), Hollerberg ali Hollerbüchel (Bezovík), Feichtbüchel (Smrečnik), Haselberg (Lešanje — Leskovce), Ilova ali Jelova gora (Jelovica) Tannenberg — in Hopfenberg (Hmeljnik). — Včasih je iz drevesnega imena napravljeno krajno ime gladko enojezično n. pr. Aichleitenberg (hrastova reber), Kriechenberg ali Kriechleiten (od „die Krieche“ = die Schlehe, trnjolica — ali pa — die Vogelkirsche, jerebika), Dornachberg (Trnje pri Poljanah, Pöllandl) ali slovensko Hrastnik, Topolovec, Brekovice, včasih je pa slovensko ponemčeno s tem, da mu je dodan „berg“ n. pr. Glogovica z glogovim grmovjem (Weißdorngebüsch) porasten kraj in iz tega Glogowitzberg — ali Jasnik in nem. Jassingalm — ali Destrnik (Trstenik?) in nem. Desternigberg ali Olšnica (Erlenwald) in nem. Olsnitzberg i. t. d. — Včasih pa ne moremo najti nobene zveze med slovenskim in nemškim imenom, vidimo pa pač izvor iz drevesnih imen in pa v nemščini oblikovanje krajnega imena z „berg“ n. pr. Dob (Watzenberg pri Št. Rupertu), Svibno (Scharfenberg) in S r o b o t n i k (Guttenberg pri Črmošnicah) i. t. d. Toda vrnimo se k podstavi pridevnika „limberski ali lemberski“ t. j. Limberk ali Lemberg. Zedler v svojem Universal-Lexikonu (XVII, 53) navaja več Lembergov z različnim postankom in pod različnimi kazali n. pr. Lemberg na Pomoranskem (siehe Lauenburg), Lemberg na Koroškem (s. Liebenberg), Lemberg v Šleziji (s. Löwenberg) in Lemberg (Lvov, Leopolis), ki ima baje svoje ime Львигородъ (Löwenburg), po knezu Levu Daniloviču, kajti maloruski kralj Daniel je bil v XIII. ali XIV. stoletju dal sezidati ta grad za svojega sina Leva, kneza Gališkega. Naš Lemberg na Kranjskem pa ima kazalo: siehe L i l i e nberg.

Kaj le tiči za tem Lilien, in kaj je njega etymon? Die Liel, stvn. liola, srvn. liele pomeni po Schmellerju (I, 1469) vitičasto rastlinje, ki se ob opori samostalnega drevja in grmovja oprijemlje in spenja kvišku, kakor n. pr. hmelj, slak, popan, poponec, bršljan, zlasti če je to opletajoče se rastlinje lesnate sestavine n. pr. trs ali trta, loza, vinika, rozga, pred vsem pa vezelje ali srobot (die Waldrebe, clematis vitalba). Potemtakem je Lilienberg gora porastena z bršlinjem, viničjem in srobotjem — torej slovensko pravzaprav Srobotje, Srobotnik, Srobotnica. Krajev tega imena ni ravno tako

majhno število. Naj omenim samo nekatere n. pr. Lilienberg, nekdaj grad pri Velenju v Šaleški dolini (leta 1190 Lileginberch, l. 1266 Lilgenberch); Lileinperg zapadno od Sv. Petra pod Svetimi gorami; Lemberg pri Novi cerkvi, a drugi pri Šmarju pri Sladki gori; Limberg (Limberk) v občini Grebinj v Velikovškem okraju; — pa slovenska imena te kategorije: Srobotnik (občina Osilnica in obč. Vélike lašče); Srobotje pri vasi Žibrše (obč. Rovte v Logaškem okraju); Srobotnica pri Dolenjem zabukovju (obč. Trebelno v Mokronoškem okraju) in druga pri Visejcu v Žužemperški občini. Zapadno od Krima proti Borovnici imamo Véliki in Mali srobotnik, sosed jima je Lindah vrh. Soroden po pomenu je srbski Pavitnjak (Waldrebengebüsch, vitalbetum) in Lom (rus. ломоносъ?), lomača = loza (Rječnik VI, 143) (primeri „lomna Skrobutača"), „lomna Šumadija" in „lomna Crna gora", kjer je še vprašanje, ali njihov atribut res pomeni „brdovit, kamenit" ali pa „z lomljem t. j. s srobotjem porasten", kar tudi ni izključeno. Glej Pleteršnikov slovar (I, 529): lom = goščava in: lomljak (Buschwald). V Javorski občini na Poljanskem imamo vas Zakobiljek in Lom, ravno tam pa tudi Lovsko brdo, o katerem bi utegnil človek sumnjati, da je morda iz Lomsko brdo. — Iz besede „Liel" (srobot) imamo v nemščini tudi zborno ime (collectivum) das *Lilach* (*srobotje*) napravljeno prav analogno kakor das Birkach (brezje), das Eichach (hrastje), das Erlach (tudi Gerlach iz Ge-erlach, jelšje), das Tannach (jelovje) i. t. d. Primerimo še sestavljenko „die Lilischweide", clematis vitalba, Waldrebe (Grimm, VI. 1026.). —

Končno naj predstavim še tisto krajno ime, ki je vsporedno ohranjeno i v nemščini i v slovenščini, ki nam torej utegne nekako dokazati, da je iz Lilienberg skrčeni Limberg prav isto kot slovenski Srobotnik ali Srobotje. To ime je Srobotje = Lillachberg. To vzporednico srečamo dvakrat v Gemeindelexikonu Štajerskem, eno Srobotje (nem. Lillachberg) imamo v občini Polička ves, drugo pa v občini Selnica na Muri, oboje v Mariborskem okraju.

Kakor smo Slovenci od nemških graščakov sprejeli ime Lilienberg, enako se pa tudi nahaja v listinah naše Srebotno. Ono pri Doberni l. 1460 v obliki Syrboten, ono pri Sevnici pa l. 1309 Syrobotten in l. 1448 Zerobaten. (Zahn, Ortsnamenbuch, 469.)

(Dalje prihodnjič.)

Dr. Vinko Zupan:

Avgust Strindberg.

„Ich bin nur durch die Welt gerannt,
Ein jed' Gelüst ergriff ich bei den Haaren,
Was nicht genügte, ließ ich fahren.
Ich habe nur begehrt und nur vollbracht
Und abermals gewünscht und so mit Macht
Mein Leben durchgestürmt ...“

Citirane Faustove besede bi lahko govoril umrli švedski pesnik o sebi in svojem življenju, — tako je pisal pesnikov prijatelj Karl Strecker ob njegovi šestdesetletnici. V resnici je bilo vse Strindbergovo burno življenje, „druga velika pesnitev Fausta v Evropi.“ [1] Kakor Faust, je študiral vse znanosti. Kakor Fausta, je tudi njega razjedala lakota po polnem življenju in na drugi strani spet neutešno hrepenenje po spoznanju resnice. Njegov nemirni duh ga je gnal od študija k študiju: bil je učitelj, medicinec, igralec, žurnalist, sinolog, alkimist, astronom, botanik i. t. d. Od početka prvoboritelj in uvajalec realizma in naturalizma v švedsko literaturo, po svojem svetovnem naziranju pozitivist in racijonalist, se vrže, ker to ne zadovoljuje njegovega hrepenenja po spoznanju, v Parizu v plitvi in sleparski okultizem in teozofijo. Socijalist se izpremeni potem v individualista, ki ne stavi razreda proti razredu, ampak vidi v višjih in nižjih slojih le ljudi z njihovimi dobrimi in slabimi lastnostmi. Pod konec svojega življenja postane pod vplivom „nordijskega maga“ Swedenborga mistik, ki veruje, da Bog direktno čudežno posega v njegovo življenje.

Tako je vse svoje življenje strastno in pošteno iskal resnico, zmisel sveta in življenja, pa nesrečna plitva materijalistična doba mu v času njegove najvišje življenske in verske krize, ko se je, prvič oženjen, nahajal v Berlinu — ni dala, da bi se bil filozofsko poglobil in našel takrat notranje ravnotežje. Zelo dobro pravi Karl Strecker o njem, da izraža njegov obraz vso njegovo

[1] Pri sestavljanju te črtice sem se opiral poleg Strindbergovih del predvsem na obe studiji Hermana Essweina: „August Strindberg, Ein psychologischer Versuch. München, 1907“ in „August Strindberg im Lichte seines Lebens und seiner Werke. München und Leipzig, 1909“. Uporabljal sem tudi sestavke v reviji „Das Literarische Echo“, ki jih je pisal J. E. Poritzky. *Dr. V. Z.*

osebnost: „Kdo bi pozabil kdaj to nenavadno glavo. Čelo, kakor sestavljeno iz rezanih kamenov, odločne, napete poteze, hladni, ostri in vendar plameneči pogled umetnika, majhna zasločena usta med krepkim obradkom in drzno privihanimi švedskimi brki — končno kljubovalni lasje, ki plapolajo nad širokim čelom navzgor, kakor goreč zubelj.“ Da, resnično, Strindbergovega obraza ni mogoče pozabiti, mene je vedno spominjal na vojake v tridesetletni vojni in uverjen sem, da bi za Gustava Adolfa bil poveljnik v njegovi vojski in divjal z njim po prestrašeni Evropi.

Strindbergova tragika pa je bila, da je bil tako senzitivne, občutljive narave, kakor malo ljudi na svetu, obenem pa invektiven in brezobziren kritik. Ta njegova lastnost mu je prinesla napade in nasprotovanja „javnosti“, filistrov, ki so bili užaljeni; ugovorov pa ni prenesel in postal je prerazdražen tako, da je kričal, postal zloben in končno bolan. Morda bi ga bilo napravilo srečno, mirno rodbinsko življenje bolj močnega. Toda tudi tu ni imel sreče s svojimi tremi ženami. Morda si ni izbral pravih, bile so sicer lepe vse tri, toda niso bile žene, matere in gospodinje: prva je bila igralka Siri Essenova (1878), druga avstrijska pisateljica Frida Uhlova (1898), tretja švedska igralka Harriet Bosse (1901), toda tudi od te se je dal ločiti. Iskal je ljubeče žene, a našel je kokóte. Njegove izkušnje z ženskami so bile zelo slabe, odtod ona neprijazna in ostra sodba o njih, ki ji je vedno primešana grenka bridkost lastne izkušnje. Krivico mu pa delajo tisti, ki ga imenujejo „sovražnika žensk“. Res je, da ne riše nikoli dobre ženske, ampak le ženskega hudiča (drami „Oče“ in „Gospodična Julija“), toda subjektivno pravico ima, da sodi tako o tistih, ki jih je spoznal, da jih ima za ljudi druge vrste, za živali v človeški podobi, ki moža le mučijo in ga odvračajo od višjega duševnega stremljenja. Obrača se najodločneje proti pretiranemu feminizmu naše dobe, onemu „ženskemu gibanju“, ki je le izraz današnjih nezdravih socijalnih razmer, ki bi rado porušilo vse že od prirode dane fizične in psihične razlike med obema spoloma. V tem oziru se popolnoma sklada z rezultati opazovanj modernih prirodoslovcev in razumnih žensk, kakor je Ellen Key. — Ibsen in Björnson rišeta žensko kot angela in mučenico, le moški so tirani in zatiralci (Ibsenova „Nora“); da je spravil Strindberg tudi hudobno žensko na oder, tó je popolnoma naravna reakcija proti temu enostranskemu oboževanju žensk.

Tisto pa, kar nam na Strindbergu najbolj imponira, je njegova brezobzirna odkritost; najodkritejši pesnik vseh časov je, ne izvzemši sv. Avguština in Rousseauja. Fanatik resnice je, ki neizrečeno trpi pod vsako lažjo. Temu resnicoljubju je žrtvoval vse: zdravje, socijalno stališče in rodbino. Toda vse življenje bazira na laži, kakor pravi sam: „Svet bi se zrušil, ko bi bili vsi resnično odkriti". Zato je vse njegovo življenje neprekinjena veriga neznosnih muk in trpljenja. Zato so vsa njegova dela protesti, strastni klici mučene duše, polni notranje resničnosti. Pred vsem njegova avtobijografska dela: Sin dekle (1886), kjer riše svojo neveselo mladost:

„Vzgoja je obstajala iz lasanja, zmerjanja in uboganja. Otrok je sprejel z življenjem le dolžnosti in nobenih pravic. Želje vseh so vpoštevali, otrokove so potlačili. Ničesar ni smel prijeti, da bi ne bilo napak, nikjer stati, da bi ne bil na poti, besedice ne izpregovoriti, da ne bi motil. Končno se ni upal več ganiti. Največja dolžnost in najvišja njegova čednost je bila tiho sedeti na stolu in mirovati."

Taki „vzgoji" se ne smemo čuditi, če pomislimo, da je živelo v siromašnih razmerah enajst ljudi — roditelja, sedem otrok in dvoje služkinj — v treh sobah. Životarjenje, boj za vsakdanjo skorjo kruha rodi povsod tak družinski pekel in tako vzgojo. Taki rodbini velja Strindbergov izrek:

„Rodbina, ti si domačija vseh socijalnih grehot, preskrbljevalnica vseh komodnih žensk, kovačnica družinskega očeta in pekel otrok."

V knjigi Razvoj neke duše, spisani že 1886, a izšli šele zdaj v zbranih delih, nam riše družabne in literarne razmere v Stockholmu in lastno mizerijo l. 1872. Kaže nam, kako so nastala prva dela dvajsetletnega, drama „Mojster Olof" (1872) in roman „Rdeča soba" (1879), riše nam svoje tedanje socijalistično naziranje, kako je postal žurnalist, potem knjižničar v kraljevski knjižnici (1874—1876), kako je po ženitvi blodil okoli in končno pristal v Parizu in tam občeval z Björnsonom, bivanje v Švici, kako je postal ateist in kako je nastala knjiga „Sin dekle". Na koncu govori o mistični moči molitve in eksistenci Boga. Vidi se, kako ga že takrat peče verski problem in kako je že takrat bil nagnjen k mistiki.

Svoje konfesije nadaljuje v knjigi Izpoved nespametnika (1888), ki ni nikoli izšla v švedščini, ampak samo v nemškem prevodu. Brezobzirno odkrito slika tu svoj prvi zakon. Svojo strašno duševno krizo, ko je bil na robu blaznosti, riše v knjigah Inferno

(1897) in Legende (1898), svoje razmerje k ženski pa v knjigah Razdvojen (1902) in Osamel (1903). Z neizprosno brezobzirnostjo je odgrnil zastor izpred lastnega življenja in nam pokazal svoje napake in zmote, boje in nazore, hrepenenja in želje, dvome in muke. Najhujši sovražnik bi ne mogel govoriti slabše o njem, nego govori sam o sebi. Radi resnice je seciral samega sebe in nam pokazal utripe lastnega srca. In ravno ta poštenost, ki je največja poteza Strindbergove osebnosti, poštenost proti samemu sebi, s katero priznava lastne slabosti in zablode, se zdi seveda filistrom zelo komična in neumna in posmehujejo se mu, češ, bedak, zakaj pa vse poveš! Pa ravno v tej odkritosti, v teh izpovedih je Strindbergova veličina. Morda bo ostalo le malo njegovih del, dram in romanov, ostal pa bo vtisk velike, titanske osebnosti.

Sicer pa sodi Brandes, da bo od blizu osemdesetih njegovih del ostalo še toliko izbranega, trajnega, da Tegnér sploh vsega skupaj ni toliko napisal. Za švedsko literaturo ima pa Strindberg še poseben pomen, ker je ustvaril nov slog v švedski prozi. „Njegova proza, najboljša švedščina, ki so jo kdaj pisali, stoji na isti stopnji z najblagoglasnejšimi verzi Tegnérjevimi.“ Istotako sodi o njem švedski literarni historik Ruben Gison Berg: „Strindbergov slog je suveren; edina dogma, ki se ji pokorava, je koncentracija. Ne briga se za metriko in sintakso . . . Njegov jezik je kakor hudournik, ki drvi preko skal v dolino. Lakonska kratkost in elipse so pravi izraz njegove eruptivne fantazije. Tudi nonšalansa tehnične strukture njegovih del ima isti vzrok; vse mora biti kratko, pregnantno; ne ljubi uvodov, dolgoveznih popisovanj detajlov (kakor n. pr. Zola), kjer pripovedovalec počiva in se naslaja sam nad seboj. Par kratkih potez z ogljem in čitatelj je sredi dejanja, posebno v malih novelah n. pr. v „Hemsöborna“. Kot svoje literarne vzore je cenil najvišje Victorja Hugoja in Charlesa Dickensa, čigar učenca se je imenoval. Med starimi klasiki sta mu ugajala Ovid in Horac, Homer pa se mu je zdel dolgočasen.“

Predaleč bi nas vedlo, ako bi hoteli na tem mestu naštevati, kaj šele analizirati vsa ostala njegova dela. Le par najznačilnejših omenimo. Strindberg je začel svojo literarno karijero z dramo iz švedske reformacije Mojster Olof (1871), ki pa ni našla poti v Evropo. Evropsko ime so mu pridobile šele skrajno naturalistične drame, nastale proti letom devetdesetim: Oče (1889), Enajst enodejank (Gospodična Julija, Upniki i. dr.), kjer izvaja najbolj

dosledno svoj naturalistični program: popolna fotografija resničnosti, malo oseb, komplicirani značaji, kakor se nahajajo resnično v modernem življenju. Zanimive so Strindbergove zahteve na moderno gledišče, ki mora biti „intimno"; oder ne sme biti razsvetljen od spodaj, ampak od strani, prostor za gledalce mora biti popolnoma temen, igralci si ne smejo barvati lic, dekoracija mora biti skrbna in ostati vedno ista. Po religijoznem obratu petdesetletnega je spet napisal osemnajst dram, kjer daje novo pesnikovo svetovno naziranje dramam religijozen osnovni ton: V Damask, Ples smrti, romantične igre Advent, Velika noč, Ob kresu (t. j. sredina poletja). Sem spada tudi gigantski krog dram iz švedske zgodovine, ki obsega več stoletij, n. pr. Folkungasagan, Gustav Wasa, Erik XIV, Gustav Adolf II. i.t.d., ki kažejo veliko pesnikovo nadarjenost, čeprav mu snov ne „leži". Bilo je to ravno po njegovem drugem bivanju v Parizu; vrnil se je v domovino, življenske razmere so se mu izboljšale in v njegovi duši je postalo jasno in mirno. V isti dobi je tudi napisal vrsto pravljičnih in sanjskih iger. Vseh Strindbergovih dram pa je gotovo petdeset. —

Tudi v romanu in noveli je dal Strindberg izraza svoji pesniški individualnosti; ko je bil star blizu trideset let, je izdal realistični roman Röda rummet (Rdeča soba, 1879), kjer slika stockholmsko umetniško bohémo; v to prvo dobo spadajo tudi novele Giftas (Ženitve) iz l. 1884, kjer na oster, satiričen način riše razmerje modernega moškega do ženske. Isti problem rešuje v pozitivističnem romanu Ob širnem morju iz l. 1890., kjer pogine junak romana, „elitni človek" dr. Borg na svojem inteligenčnem aristokratizmu. Kdor pa hoče uživati Strindberga samo kot umetnika, bo čital njegove čisto objektivne realistične novele: Prebivalci Hemsöja in historične stvari: Švedsko ljudstvo 1882, Švedski pripetljaji in pustolovstva 1883, Historične minijature 1905, Švedske minijature 1908. V drugo, mistično perijodo spadata romana Gotske sobe 1904 in Črne zastave 1904.

Strindberg je pa tudi zelo ljubil prirodo in se vedno pečal s prirodnimi vedami. Knjigi, ki obsegata prirodoslovske študije: Švedska priroda 1892, in Sylva Sylvarum 1896, imata par naravnost čudovito lepih sestavkov, n. pr. poglavje o ciklamnu in o metulju smrtoglavcu v „Sylva Sylvarum" — čeprav se knjigi pozna, da je nastala ravno v času Strindbergove najtežje živčne krize in da jo je direktno iztrgal grozeči psihozi. To je lirika za

kemika in fizijologa, za modernega prirodoslovca, ki pa ne sme imeti materijalističnih dogem in predsodkov. Znanstvena poglavja v vseh treh Modrih knjigah (1906—8) pa ne morejo človeka več veseliti. Res je nagromadil v teh knjigah toliko vprašanj in problemov, da kar strmimo. Govori o astronomiji in astrologiji, krščanstvu, fiziki in kemiji, zemljepisju, matematiki, radiju, paleontologiji, botaniki, fizijologiji, psihijatriji, severnem tečaju in severni luči, klinastih napisih, Hammurabiju, okultizmu, hijeroglifih, primerja sirski, mongolski, hebrejski, finski, japonski, kitajski i. t. d. jezik med seboj, govori o darvinizmu, logiki, elektriki i. t. d. Strindberg tu sploh taji vso znanost in stavi proti njej avtoriteto sv. pisma, predvsem starega zakona. Ta boj proti vsem strokam moderne znanosti je tako subjektiven, poln rabulistike, da ne napravi več vtiska umetniškega dela, ampak le kaotično na kup zmetanih notic, ki pa postanejo v svoji polemiki proti vsej znanosti sploh smešne. Ta Strindbergov boj proti prirodnim znanostim ne bo imel trajnejše vrednosti nego Goethejeva polemika proti Newtonu . . .

Pesnik je proti koncu svojega življenja začel sam izdajati svoja zbrana dela tudi v nemškem prevodu Emila Scheringa. Dozdaj je izšlo nad petintrideset zvezkov nemške izdaje.

Strindberg ima za modernega človeka mnogo večji pomen, nego kak drug samo-pesnik, l' art — pour — l' artist; pa to ne po svojih teorijah o prirodoslovnih in religijoznih stvareh, ampak po svojih odkritih, poštenih izpovedih o sebi kot človeku: on nam je učitelj življenja, kulturen faktor. Vsi ljudje, ki trpijo na sebi samih, se bore sami s seboj in s svojimi patološkimi lastnostmi, bodo s pridom posezali po teh avtobijografskih delih, kjer se tako krasno kažejo one etične temeljne moči, ki gibljejo in obrazijo vse naše življenje. Ravno patološki značaj — seveda s sposobnostjo ostre samokontrole, kakor jo je imel Strindberg — nam more biti učitelj življenja, saj so patologije edina stvar, ki to življenje motijo. Ravno zadnji člen pesnikove avtobijografije, knjiga „Osamel“, nam kaže pesnika v duševnem miru. Pokazal je, da se more vsak človek z vdanostjo v usodo, s trdno voljo in premagovanjem samega sebe ubraniti patologiji in doseči harmonično duševno ravnovesje, kakor ga je priroda dala sicer brez vseh bojev vsakemu sirovozdravemu tepcu.

V tem boju s samim seboj, v katerem je končno zmagal, nam je Strindberg lahko vzor; v poštenosti tega boja in v brezprimerni odkritosti, s katero je dajal o njem račun, je Strindbergov pomen in njegova veličina za vse čase.

Pastúškin:

Gospodična Rezi.

8.

Gospa je bila pri sestri v posetih. Oče je ležal na zofi, Rezi je sedela za mizo in brala. Zdajpazdaj je položila knjigo predse na mizo, se naslonila nazaj ter pogledala proti velikemu zrcalu, pred katerim je stalo nekaj steklenic, siva, na enem koncu srebrno okovana zajčja tačica ter štiri škatljice raznih velikosti. Iz zrcala se ji je nasmehnilo dvoje okroglih lic ter jo pogledalo dvoje sivih oči. Nato se je dvignila v zrcalu bela roka, se bližala v lepem loku napetim ustnam ter zamahnila iz zrcala proti gospodični Rezi, kakor bi ji hotela poslati poljubec.

Tedaj je oče vstal ter se pretegnil.

„Glej, da zakleneš, ko odideš,“ je rekel in odšel. Ob treh je moral biti vsako popoldne v pisarni.

Rezi je pokimala in brala naprej. Ko je dočitala poglavje, je vzela iz miznice dvoje fotografij ter se zastrmela vanji. Prva je kazala njo, druga njeno prijateljico Anko. Kakor da se je zmotila, jima je nato mahoma zamenjala prostor ter se sklonila tik do mize. Čez nekaj hipov je vtaknila fotografiji v žep, stopila pred zrcalo, si popravila frizuro ter se približala po prstih durim Doljanove sobe. Ko je potrkala, je gospod Doljan prihitel odpirat:

„Vi, gospodična? Gotovo imate kako veselo novico, ker se vam lice tako zvito smeje.“

„Ali motim?“

„Gospodična!“

„Nekaj bi vam pokazala.“

„Prosim, prosim.“

Sedla sta na zofo.

„Pa morate biti odkritosrčni!“

„Gospodična!“

„Častno besedo?“

„Če ni drugače. Kdaj sem si nakopal vaše nezaupanje?“

„Nikoli. Ker ne zahtevam poklonov, veste, zato. In zdaj recite, gospod Doljan: kako mislite, takole vobče, ali se more ponašati naše mesto — vi ste bili že nekaj po svetu in ste si gotovo ustvarili svojo sodbo — ali se more ponašati z mnogimi — kakor pravimo — krasoticami?“

„Ne."

„Vidim, da držite besedo. Po katerem merilu pravite ‚ne'?"

„O, tako . . . po nobenem. ‚Da' ali ‚ne' — to velja zmerom le za tistega, ki govori. A da ne pozabite obljube! Do zdaj mi niste še ničesar pokazali."

„Evo!" Segla je v žep ter mu pomolila fotografiji. „Katera bi bila bolj po vašem okusu? Mislite, da me ni tukaj in ne pozabite, da ste mi dali častno besedo."

Gospod Doljan je gledal zdaj fotografiji zdaj njo in zdelo se mu je, da je nekoliko v zadregi.

„Vidite," se je smejala gospodična. „Moja mati bi se čisto nič ne obotavljala. Saj držite besedo, gospod Doljan, na obrazu se vam pozna, da jo držite. Moja mati bi se čisto nič ne obotavljala. Čemu pri tako lahkem vprašanju?"

„Gospodična?"

„Ne, ne," se je smejala Rezi. „Ne mislite, da vas hočem spravljati v zadrego, gospod Doljan. Kdaj sem že zvedela, da nisem lepa! In ko bi tudi sama ne imela tako razvite sodbe, kolikokrat mi je že mati to povedala. Pri gledišču, gospod Doljan, sliši človek odkrito besedo prej nego kje drugje. In zdaj vam povem nekaj zelo smešnega. Ali veste, zakaj je moja mati dala sobo v najem? Obraz vas izdaja, zakaj molčite?"

„Gospodična!"

„Ali ni komično? — Pomislite: zato, da bi se midva dobila. Veste, preden ste prišli, sem se zdela sama sebi princesa, ki ji diplomati že v zibeli izbirajo ženina. Vi si ne morete misliti, kako zabaven je tak položaj. Pomislite — to pričakovanje: danes lahko pride danes, danes . . ."

„No, in ko sem prišel, ali sem bil kaj podoben tistemu, katerega ste si predstavljali?" Ko jo je videl tako dobre volje in tako razposajeno, ga je minila vsa nezaupnost in tesnoba.

„Malo, prav malo."

„V čem na primer?"

„O, tako . . . v postavi . . . in sploh . . ." Trgala je besede, kakor da se ji je zaletelo in kakor da je zdaj ona v zadregi. Vzela mu je fotografiji iz rok in rekla v čisto navadnem, smehljajočem tonu:

„Ste že videli Leharjevo novost „Eva?" Ne? Danes sem jo prinesla s seboj. Samo četrt ure, gospod Doljan! Samo enkrat jo preigrava."

Snel je vijolino in šel za njo.

9.

Par tednov pozneje je sedel gospod Doljan zopet v svoji sobi in pisal. Iz kuhinje se je čulo prasketanje samovara in drsanje počasnih korakov. V kuhinji je nosila gospa zmerom tiste lepe, zelenordeče čeveljčke, podobne mičnim orijentalskim obuvalnim oblikam. Gospod Doljan se je bil njihovemu drsanju tako privadil kakor tiktakanju ure na steni.

Tedaj je drindrinknil zvonec. Gospod Doljan je mislil, da je pismonoša, ki je imel navado prihajati ob tisti uri. Toda ne, drug moški glas, precej visok in hiter, se je menil z gospodinjo:

„Klanjam se, milostiva. Gospodične hčerke ni doma?“

„Je pri poskušnji. Pozdravljeni, gospod Langer! No, kako, kako?“

„Glas ima izboren. Pa veste . . . brez zamere . . . Naš direktor poudarja vedno: gledišče je poleg vsega tudi — podjetje. Da, podjetje . . . Kakor kaj drugega, milostiva, kakor trgovina ali karkoli . . .“

„Rezi mi je povedala, da je bil gospod direktor zelo prijazen z njo, da jo je radi petja zelo pohvalil ter izrazil nado, da jo bo lahko kmalu angažiral.“

„Da, milostiva, saj zato me pošilja. Ko bi ne bil izrazil nade... Saj to je . . . Veste . . . če naš direktor izrazi nado, potem pomeni to, da za tedaj ne mara . . . Ne zamerite, milostiva, vsa čast gospodični hčerki, ampak . . . podjetje . . . in tako . . . Direktor je izrazil nado, to se pravi, ko bi tudi telesne kvalitete odgovarjale glasovnim . . . Čez leto morebiti. Ali gospodična hčerka tudi kaj telovadi?“

„Včasih.“

„Vidite, včasih . . . Vsak dan je treba in metodično. Takšen glas je zlato, milostiva. Sicer pa lahko pride še enkrat doli. Pri matinéeji ji lahko damo še eno točko za poskušnjo. Občinstvo je namreč izbirčno, zlasti pri pevkah. Torej v nedeljo. Kako jo napravite, prepustim popolnoma vašemu okusu. Na lica vam priporočam precej šminke . . . Veste, tisti snobi v prvih vrstah . . . z lornjeto . . . Torej na svidenje, milostiva, klanjam se.“

„Se priporočam, gospod Langer, se priporočam.“

10.

Tisti večer po nedeljski matinéeji je rekla mati, ko je prilegla tudi Rezi:

„No, ali te angažira ali ne?"

„Obljubil mi je zatrdno," je odgovorila Rezi.

„Obljubil, obljubil . . . Ali je tudi izrazil nado?"

„Seveda. Pa še kako prijazno!".

„Saj pravim, da ne bo nič iz tebe."

„Kaj?"

„Obljube so dober kup. Saj pravim. Škoda da sem te pustila doli. Ampak angažiral te ne bo, da veš. Vprašaj gospoda Langerja!"

„Saj ravno on mi je obljubil."

„Le zanesi se in pričakuj! Moj Bog, moj Bog! Toliko smo se vbijali, od ust smo si odtrgavali — in zdaj tako. Učitelj za francoščino, učitelj za angleščino, učitelj za klavir, učitelj za petje . . . Celih osem let. In zdaj tako. Jaz že res ne vem, kam bi s tabo."

„Ali, mama, saj mi je vendar obljubil! Čez mesec bom že na plakatu, boš videla."

„Na plakatu, seveda. Ti, na plakatu . . .? Tega pa ti ni povedal, ko je izrazil nado: da si pegasta, da si majhna, da si debela, da si nerodna . . .?

„Mama, če mi ne daš miru, pobašem jutri svoje cunje in pojdem, kakor je šla Poldi!"

„Ne bom ti branila, ne boj se! Kakor Poldi, kaj pa. Ti misliš, da si Bog proti njej, ker ne nastopaš v kabaretu. Tako, zdaj imaš! Zdaj nisi ne za to ne za ono."

„V kabaret ne grem, razumeš. Poginem raje na cesti."

„Saj tudi boš."

Mati je sunila pod odejo nalahko z nogo proti hčeri, se obrnila v zid ter zaspala. —

Gospodična Rezi je hodila predpoldne k poskušnji, zvečer k predstavi. Polagoma, se ji je zdelo, se je privadila materinemu zbadanju in godrnjanju. Opoldne je mirno obedovala in ni odgovorila na nobeno pikro opazko. Zvečer se je stisnila tiho pod odejo, pri čemer je skrbno pazila, da se ne bi dotaknila matere s telesom. Na vprašanja je odgovarjala mirno in kratko, za pikajoče opombe se ni menila čisto nič. To je mater navadno še bolj razdražilo, da je moral posredovati oče s svojim pomirjevalnim „no, no". Tedaj se je lotila gospa še njega: da daje otroku potuho, da je bil zmerom

tak, da ni vedel nikoli, kako je treba vzgajati otroke, in zdaj da ima.

„Ali veste, da odpotujem?“ je rekla nekega dne gospodična Rezi gospodu Doljanu.

„Tako naenkrat? Za dolgo? Kam? S kom?“

„Sama. Poldi mi je že obljubila. Moja sestra je pri kabaretu, pa ima znanje tudi pri opereti, veste. Pa da ne poveste materi!“

„Torej ubežite?“

„Kakor hočete. Recimo, da ubežim. A ne še tako hitro, čez mesec ali dva. Poldi mi mora prej dobiti mesto. Tudi si moram prej vse na tihem pripraviti. Tukaj v vaši sobi skrijem kovčeg, da ne bo videla mati, Saj boste tako prijazni?“

„Moja soba vam je zmerom na razpolago.“

„V omari ga skrijem. In da me ne izdaste!“

„A kaj poreče mati?“

„Boste videli, kako bo vesela! Boste pisali za mano. Ko bom enkrat pri sestri, ji pošljem hitro dolgo pismo, kako in kaj. Misli, da ne morem živeti brez nje. Bomo videli. Pomislite: še tisto, kar je plačala za šolo, mi zmerom oponaša. O, bomo že poravnali račune. In da boste molčali!“

„Gospodična.“

11.

Proti koncu semestra se je gospod Doljan pripravljal za zadnje izpite. Predpoldne je sedel doma, popoldne je delal na kliniki. Zadnjih štirinajst dni se je tako odtrgal od vsega drugega, da je opustil celo redne koncerte z gospodično Rezi.

Nekega večera je bila sobana zopet polna medicincev. Mlajši so sedeli v širokem loku krog velike, izdolbene kamenite mize, gruča starejših, oblečenih v bele platnene halje, se je pogovarjala stoje poleg mize ter urejala razno orodje, nože, kleščiçe, škarje, cevi, obveze. Med temi je bil tudi gospod Doljan.

„Bomo videli, kako boš nocoj briljiral,“ ga je ogovoril tovariš.

„Ne bo nič posebnega,“ se je nasmehnil Doljan.

Stranska vrata so se odprla in v sobo je stopil profesor v beli halji. Brnenje med vrstami je mahoma potihnilo, gruča belooblečenih gospodov se je umaknila od mize ter zasedla stole naokrog. Profesor je stavil vprašanja in gospodje v belih haljah so odgovarjali. Čez dobro uro je bila stvar pri kraju, in profesor je pomignil slugi, ki je stal pri vratih.

„Danes imamo jako instruktiven eksemplar,“ je menil profesor. „Vi, gospod Doljan, ste na vrsti, ali ne?“

Doljan se je poklonil ter stopil k izdolbeni mizi.

„Ste lahko hvaležni slučaju, gospod Doljan,“ se je šalil profesor. „Če bi vam slučaj ne šel tako na roko, bi morali čakati do jutri ali še dalj. Tako končamo lahko nocoj. Je že tako, da mora skočiti zjutraj kdo iz tretjega nadstropja na ulico, zato da kdo drugi lahko završi še tisti večer na njegovem telesu svoj zdravniški izpit.“

Sluga je privlekel h kameniti mizi voziček, pokrit z belim prostralom, pod katerim se je med vožnjo nekaj stresalo in nalahko premetavalo, kakor da ima preveč prostora.

Dočim je Doljan zbiral ob strani orodje, ki ga je imel rabiti pri seciranju, je sluga odgrnil belo rjuho na vozičku, dvignil z njega belo žensko truplo ter ga položil na kamenito mizo.

„Davi krog desetih je skočila skozi okno,“ je razlagal profesor. „Kakor vidite, se ni niti preveč pobila. Obraz je skoro nedotaknjen. Kako je drugače s črepinjo, nam pokaže gospod Doljan. Padla je slučajno na mehko prst, ker popravljajo tlak pod oknom. Dopoldne je še dihala celi dve uri.“

„Tukaj imamo že fotografijo,“ se je oglasil nekdo v zadnjih vrstah in začel razgrinjati večerno izdajo lokalnega časopisa.

„Seveda,“ se je šalil profesor, „gospodje lahko berejo časopise sproti, mi nimamo časa. Jaz bom bral šele po večerji ali jutri, kaj sem danes počenjal.“

Med tem je zbral Doljan svoje stvari ter stopil k mizi. Ko je pogledal mrliča pred seboj, je mahoma prepadel in roke so se mu začele tresti.

„No, gospod Doljan,“ je bodril profesor, „pri prsih začnite, kakor vedno!“

Toda Doljan ni začel. Spustil je nož iz roke, da je zaropotal po mizi, se obrnil k profesorju in zajecljal:

„Oprostite ... ne morem ... zdi se mi, da mi prihaja slabo ... Moram ven, na zrak ...“

„Ali naj gre kdo z vami?“ je vprašal profesor.

„Ne, ni treba. Samo nekoliko na zrak ...“

Slekel je belo haljo, odšel in mrmral spotoma:

„Rezi, gospodična Rezi ...“

Gospod Doljan je završil izpit nekaj dni pozneje.

Jos. Premk:

Krona v višavi.

(Dalje.)

IV.

Kalni potoki so šumljali v zlatopoljsko dolino od vseh strani, ker sneg se je topil pod toplim solncem, in na mnogih krajih se je prikazala zelena trava. Vse je pričalo, da ni več daleč pomlad, samo v Klandrovi hiši je bilo puščobneje nego pozimi.

Pred mesecem že se je dogovoril Jakob s starim Kodrasom, in po vsem Zlatem polju se je vedelo, da se preseli Klandrov profesor v Kodrasovo hišo, ko prenove in popravijo, kakor so se dogovorili. Tudi Manica se je sprijaznila z mislijo, da postane gospodinja na novem domu in prav nič je ni skrbelo, ker Dominik je bil vso zimo z njo tako zgovoren in prijazen, kakor da je čisto pozabil na svoje prejšnje življenje.

Zadnji čas pa se je naenkrat zopet ves izpremenil. Ostajal je v svoji sobi, in Manica mu je morala zopet nositi v podstrešnico obed in večerjo; a tudi z njo se ni razgovarjal in gledal je temno in zamišljeno kakor prve dni svojega prihoda.

„Naroči Jakobu, naj spravi tista dva zaboja, v katera sva pred tremi meseci zložila moje knjige, tu gor k meni," ji je naročil neko jutro.

Manica ga je pogledala žalostno, skoro prestrašeno, a se ni upala ugovarjati in je povedala Jakobu, kakor je naročil.

Jakob je razširil oči in je nevoljno nagubančil obrvi.

„Kaj ga je zopet premotilo, da je že par dni tako puščoben in za nikak pogovor," je mrmral in majal z glavo. „Bolan je. Večkrat sem ga že opazoval; a ta kašelj in njegova bledica, mi ne govorita nič dobrega. In zdaj ga je prijelo, pa hoče zopet tičati med knjigami, kakor je njegova navada, če se čuti kaj nezadovoljnega in slabega. No, pa ga že mine, saj bo skoro pomlad in potem bo vse drugače"...

Ko mu je prinesla drugo jutro Manica zajutrk, je bilo po mizi, po stolih in povsod vse polno knjig in različnega papirja kakor nekdaj, da je žalostno povesila oči.

„Kako, da si se pričel zopet ukvarjati s tem?" ga je vprašala; a Dominik je molčal in samo nagubančil čelo.

Manica je odšla tiha in žalostna, ker je vedela, da se je Dominik zopet odtegnil v svoje skrivnostno življenje . . .

Že je sanjala o bodoči sreči tam v mirni Kodrasovi hiši, kjer mu bode skrbno stregla; že so ji umrli v duši temni pomisleki in plaho, plaho je plapolalo na dnu srca celo sladko upanje, da je v Dominikovih pogledih, ki so jo pozdravljali tako prijazno in toplo, neka tiha želja, ki bi mu jo ona izpolnila . . . Dasi je čutila bližajočo starost, je tlela v njenem srcu ljubezen še vedno rahlo in zvesto, dasi se je komaj zavedala sama. In če bi se zgodilo, da bi se ji približal vdano in zahrepenel po mirni sreči v zlatopoljski dolini, bi ne bila nič manj srečna kakor tedaj v mladosti, ko je sanjala ž njim tako sladke sanje . . .

V dolgih nočeh, ko ni mogla zaspati, je mislila na vse to in že je videla v duhu Kodrasovo hišo pod zelenim brdom, belo in svetlo in vso prenovljeno kakor igračka . . . Zadaj za hišo se širi vrt, cvetlice cveto po gredah in ona urejuje in zaliva skrbno in poje veselo kot dvajsetletno dekle. Pred hišo sedi Dominik in gleda nanjo; sivi lasje mu padajo globoko na tilnik, a njegove oči pričajo jasno, da uživa srečo, ki jo je sanjal v tujini, a ga je čakala doma v zlatopoljski dolini. Zvečer prisede k njemu tudi ona in preteklost vstaja v njenih spominih tako živo, kakor da se je vse dogodilo šele pred par tedni . . . A nikake žalosti ni v njunih srcih, ker srečo, ki jima je bila obljubljena, sta dosegla, dasi pozno . . .

Lepe so bile te sanje, a zato je bilo tem bolj grenko razočaranje in spoznanje, da se je godilo vse le v goljufivih upih, ki jih Dominik ni hotel uresničiti.

Odtegnil se jim je nenadoma, kakor se jim je nenadoma približal in se zavil še v temnejšo nejasnost nego poprej. Po cele noči je sijalo v črno noč njegovo razsvitljeno okno, da so dobile njegove oči moten in truden sijaj in ves obraz tako bolesten izraz, da se ga je Manica prestrašila, kadar se je ozrla vanj . . .

Odkar je ostajal Dominik zopet v svoji sobi in se ni zmenil za nikogar, je postal tudi Jakob redkobeseden in včasih sam s seboj tako nezadovoljen, da se je potikal okrog hiše in ni vedel, česa bi se lotil. Zmerjal je hlapce, vpil nad pastirjem in godrnjal ter se ogibal Cile in Manice.

Nekoč pa se je vendar odločil in je postopil gori k njemu, a se je vrnil hitro in ves njegov obraz je pričal, da je slabo opravil.

„Vedi vrag,“ je zamrmral v veži proti ženi — „kaj je s tem človekom. Zaril se je spet med knjige in gleda v človeka, kakor da je obseden. Nič več ni za pogovor, in kaj hočem sedaj s Kodrasovo hišo, ko ne vem, kaj mu je spet prišlo v pamet.“

Žena je zganila z rameni in se je obrnila v stran. Takrat pa so se v podstrešnici odprla vrata in po stopnicah je počasi prišel Dominik. Oblečen je bil v suknjo in v desnici je nosil palico, na katero se je upiral, ker truden in počasen je bil njegov korak. Klobuk si je potisnil globoko na čelo in izpod namršenih obrvi je gledal mrko in topo. Ves njegov obraz je bil zguban in redka, siva brada ga je delala še starejšega.

„Pa kam sedaj, ko bo kosilo?“ ga je opomnil Jakob; a Dominik je zamahnil s palico in je stopil na prag.

„V vas grem,“ je dejal med vrati, ne da bi se ozrl in je stopal počasi dalje po mehki stezi med brstečim drevjem.

Čez dolino je pihljal topel pomladanski veter, in steza je bila mehka in vlažna, da se je pogrezala noga globoko v blato. Tu pa tam se je že svetila zelena kopna jasa, a po jarkih in grapah je ležal sneg še na debelo. Par vran se je podilo od drevesa do drevesa, zakrakale so včasih, da se je razleglo daleč po dolini, a Dominik je upiral pogled v tla in ni videl ničesar. Počasi je stopal dalje, ker v nogah je čutil težo, kakor da so zalite s svincem. V sencih mu je kljuvalo, kot da tolče nanje nekdo z majhnim kladivcem, in misli so se mu sukale v kolobarju nejasne in trudne. Parkrat je potegnil z dlanjo preko oči, stresel z glavo, zdaj pa zdaj celo nekoliko postal in si oddahnil, a pot se mu je zdela silno dolga.

Ko je obstal pod belim župniščem, ki se je nahajalo poleg cerkve na kraju vasi, je dvakrat izdihnil globoko, kot da mu pohaja sapa in nato se je napotil po kamenitih stopnicah v prvo nadstropje.

Rdečelična dekla ga je srečala na hodniku in se ozrla vanj začudeno in vprašujoče; a ker se ni zmenil za njeno osuplost, je šla mimo njega molče, a se na stopnicah še enkrat ozrla in nevoljno našobila ustnice.

Skozi visoka okna so lili na širok hodnik pomladanski solnčni žarki in preprezali s svojimi zlatimi nitkami visoke zelene rože, ki so stale na obeh straneh v dolgi vrsti. Po sredi je tekla rdečkasta preproga, debela in mehka, da se ni slišal korak, in pred tistimi širokimi vrati, ki so se nahajale na koncu hodnika, je Dominik obstal in potrkal.

„Ave!“ se je odzval nekdo v sobi z mogočnim, a prijetnim glasom, in ko je na to Dominik vstopil, mu je prihitel nasproti župnik veselo iznenaden.

„Vendar, vendar! Ampak —“ in njegov pogled je skoro osuplo obvisel na Dominikovem obrazu. „Sedi prijatelj, sedi!“

Dominik je odložil klobuk in suknjo in je sedel v zelenkast naslanjač, župnik Andrej pa je stopil k mizi in pritisnil na zvonček. Rdečelična dekla, ki je prej začudeno opazovala Dominika, je pomolila glavo v sobo, kakor da si ne upa vstopiti; a župnik Andrej je samo potrkal s kazalcem na mizo in kmalu je priromala na širokem, pogrnjenem podstavku trebušasta majolka do grla polna rumenega vina.

Dominik je gledal po svetli sobi in z dopadajenjem motril na steni velike podobe in vso opravo, ki je bila skromna in čista brez vsakega nepotrebnega nakita.

„Tu torej prebivaš?“ je opomnil in potrkal ob tla s palico, ki jo je držal še vedno v roki. „Koliko časa že?“

„Deset let,“ je odvrnil župnik Andrej. „In če premislim takole nazaj, se mi zazdi, da je minul ta čas silno hitro. Leta mojega kaplanovanja so bila mnogo daljša in prav nerad se spominjam tistih temnih časov; a tu sem se udomil tako udobno in zadovoljno, da si ne želim nikoli odtod. No, in kako je s teboj?“

Dominik je pogledal v tla in na to je povzdignil oči.

„Poslovit sem se prišel, Andrej,“ je dejal počasi in nekako negotovo.

Župnik Andrej je vstal s svojega sedeža in ga gledal z velikimi očmi.

„Kaj ti je vendar? Mar misliš zopet na odhod?“

Dominik je prikimal in se je zagledal zamišljeno v okno, ki je bilo napol zastrto z višnjevo gardino.

Župnik Andrej pa je prekrižal roke na prsih in je pričel hoditi po sobi gorindol.

„Torej si si zopet premislil? Čudno.“

„Andrej,“ je povzel Dominik počasi — „jaz čutim, da sem bolan. Na jug grem, da ozdravim. In dela sem se tudi poprijel, kaj bi potem v dolini zlatopoljski!“

„Bolan si, to je res, a zaradi tega ti ni potreba od tu, tudi doma lahko ozdraviš. Če zopet odideš, se bojim, da se ne vrneš nikoli več.“

„Škode bi itak ne bilo,“ je zamrmral Dominik med zobmi in pogledal v tla.

„Ti si popolnoma razdvojen, prijatelj,“ je opomnil župnik Andrej in sedel zopet na stol. „Čemu se mučiš zopet noč in dan s tvojimi vedami, ko je to največji vzrok tvoje bolezni. Samo miru ti je treba in ničesar drugega. Glej, kako lepo je nameraval Jakob, a

sedaj jim hočeš prekrižati vse načrte in onesrečiti samega sebe. Dominik, odkritosrčno ti povem, ti si bolan na živcih in če boš hodil pot, ki si jo zopet pričel sedaj, je tvoj konec bliže, kakor morda misliš. Čemu se umikaš sreči, ki se ti ponuja in hočeš druge, ki je negotova in je nikoli ne dosežeš, kakor sem ti že povedal. Smilita se mi Jakob in Manica," je končal bolj tiho, a takrat ga je Dominik pogledal pozorno.

„In zakaj Manica?" je vprašal počasi in župnik Andrej je zapazil nemir v njegovih očeh.

„Če misliš resno na odhod, se mi zdi potrebno, da ti povem. Glej, po vsem Zlatem polju se govori, da postane Manica tvoja — žena. Kako je prišlo do teh govoric, ne vem, a da je na tem nekaj resnice, sem prepričan, ker tudi Maničino vedenje mi je vedno govorilo tako. Kaj skriva med vama preteklost, mi ni znano, a da te je pričakovala težko in željno, sem videl na lastne oči. In vesel sem bil te novice, ker sem vedel, da je združena v tem tvoja in njena sreča."

Dominik ga je pogledal nekako plaho in roke so se mu tresle.

„Ali naj imam dve ženi?" je odvrnil glasno in obraz se mu je podaljšal v temnih potezah.

„Saj si vendar vdovec," je opomnil župnik Andrej.

„Vdovec?" se je začudil Dominik. „Kdaj pa je umrla? Ali ne veš, da sva ločena?"

Župnik Andrej je nagubančil čelo in se je ozrl vanj mračno in usuplo.

„Dominik, ti živiš včasih v nekakih bolnih sanjah in ne veš, kaj govoriš! Jakobu si dejal, da je umrla in tega so se oprijeli."

Dominik se je obrnil v stran in se zasmejal strupeno in zlobno:

„Saj sem ti povedal, kako grozni so ti ljudje, da mi je nemogoče živeti med njimi. Saj me uničijo!"

Župnik Andrej je majal z glavo in je nekaj časa zamišljeno molčal, nato pa je odvrnil s povešenimi očmi:

„Sedaj mi je vsa stvar zopet temna uganka."

Dominik je hotel nekaj naglo odgovoriti, a ga je posilil hud kašelj, da se je prijel za čelo in prsi. Na to se je naslonil trudno nazaj in se je zagledal v namizni prt.

„Čemu uganka?" je povzel. „Oženil sem se in Eleonora, moja žena živi v Italiji z nekim igralcem, če se še ni izpametovala."

Trpka poteza se mu je raztegnila okrog ustnic in zobe je stisnil, da so mu zatrepetale mišice v obrazu.

„No, da ti postane ta uganka jasna," je pričel z nekim zlobnim nasmehom — „ti povem povest, ki ti je še neznana."

Župnik Andrej je primaknil stol nekoliko bliže in poslušal z napeto pozornostjo.

„Kakor veš, sem se že na gimnaziji pečal z angleščino, pa kaj, podrobnosti te gotovo ne zanimajo in so tudi malo važne pri vsej tej stvari. Živel sem takrat v Londonu in to nad eno leto, in bogme, da nisem delal toliko ne prej ne pozneje, kakor ravno za mojega bivanja v Angliji. Edino razvedrilo mi je bil klub, kjer so se sestajali večina sami profesorji, znanstveniki, med njimi tudi nekaj doktoric in slušateljic vseučilišča. Reševalo in razmišljalo se je vse mogoče in tako sem kmalu spoznal, da prekaša neka Eleonora, hči vseučiliščnega profesorja, v svoji izobrazbi in nadarjenosti vse svoje sovrstnice. Bila je doktorica modroslovja, takrat v osemindvajsetem letu svoje starosli, rečem ti, ženialna ženska, kakršne še nisem srečal v svojem življenju. Dogodilo se je mnogokrat, da ji na to in ono nisem vedel gotovega odgovora, in kadar se je zgodilo, kar pa je bil redek slučaj, da je predavala ona, ni izostal niti en član. V to žensko sem se zaljubil — to se pravi, nisem se zagledal morda v njene oči ali lase, nikoli nisem razmišljal o njeni telesni lepoti, a očarala me je s svojo duševno silo in močjo, da sem se čutil srečnega, če sem se mogel razgovarjati z njo. In tudi ona mi je bila naklonjena. Zgodilo se je včasih, da me je obiskala na domu, in potem sva razmišljevala in brskala po knjigah navadno do noči. Če je o čem dvomila in bila v negotovosti, se je gotovo zatekla k meni in enako sem delal jaz, da naposled skoro ni bilo dneva, da bi se ne videla in sestala. Obhodila sva vse knjižnice in se ubijala mnogokrat za malenkostno idejo po cele ure, dokler nisva bila popolnoma na jasnem v najinih nazorih. Tako sva se navezala drug na drugega, da bi se težko pogrešala, ako bi se morala ločiti. In menda sva čutila oba, da je najino hrepenenje, upanje in čustvovanje tako sorodno in enako, kakor se težko dogodi na svetu. Ali je potem čudno, da sva se poročila? Najini duši sta se združili tako tesno in črpali moč druga v drugi, da sva se čutila v tem skupnem delovanju — nepremagljiva.

(Konec prihodnjič.)

Književna poročila.

Milan Pugelj, Brez zarje. Založil L. Schwentner. V Ljubljani 1912. 8°. 176 str. Cena broš. 2 K, vez. 3 K.

Nedavno sem slišal o pisatelju „Malih ljudi" tole vsakdanjo sodbo: „Milan Pugelj piše prav prijetno". Da „piše prav prijetno", mu iz srca rad priznavam, istotako pa mu ne maram očitati drugih posebnih literarnih vrlin.

Skromna, nekoliko preobširna zbirka „Mali ljudje" je dobila svojo krvno sorodno naslednico v zbirki „Brez zarje". Ako izvolite, sodeč po naslovu, pričakovati morda globoko snujočih konfliktov, mračnih, zadehlih scen brez zarje in solnca ter labirintskih zapletljajev usode po načinu Vl. Levstikovih „Obsojencev", ali do skrajnih konsekvenc pritiranih borb ljudi, stremečih preko sebe, po vzorcu Cankarjeve „Volja in moč" — vam z mirno vestjo prorokujem razočaranje.

Pugelj črpa iz vsakdanjosti, kakor vsi današnji literarni umetniki. Vsakdanjost, ki tvori okrog nas vseh svojo sivo delavniško plast, mu je motiv. Potom svojega sluha, privajenega prisluškavanju vsakdanje govorice, nam more avtor včasih fino reproducirati naravni, več ali menj duhoviti pomenek, prepleten tupatam s pristnimi narodnimi ali celo originalnimi domislicami; potom svojega vida, izbrušenega v opazovanju, zgrabi zanimivo situacijo in nam jo predoči v zabavni epizodi. Ni pa krivda pisateljeva, da njegovo d u š e v n o oko ni dovolj vseprodirno in opazi v vseh ljudeh krog sebe samo — male ljudi. V skritih, mističnih dušnih globinah teh malih ljudi piše usoda včasi svoje najbolj pretresljive tragedije. In baš te žaloigre jih nemalokdaj napravijo v e l i k e ljudi. Tako bi se nam grbavi študent Julij Tkalec „V temi" razvil brezdvomno v velikega človeka, da ni pisatelj nekam površno registriral njegove usode. Tudi Katarina („Narasle so vode") bi kljub precejšni neverjetnosti svojega značaja mogla postati tipična heroinja zagonetnih ženskih strasti, da ni pisatelj tako brzo pozval na pomoč slučaj, ki jo je utopil v narasli vodi. Bolje izdelan, mogoče prav radi tega, ker je postavljen v ozadje, je značaj Mire v „Pokojniku", novelici, ki bi ji po svojem mnenju podelil čast prvenstva v celi zbirki. Mira je tip lepe, lahkomiselne ženske, ki zavablja moške s svojo zdravo, nepotvorjeno lepoto, da se ji vdajajo, in jih nato s svojo rafinirano lahkomiselnostjo ubija — tip ženskega vampirja, prikrojenega seveda našemu ozračju. Tudi moški značaji v „Pokojniku" niso očrtani slabo: zadirčni cinizem že bolnega, jetičnega Rupnika in mladostna, nerodna površnost Pušnikova sta fino opazovani. Manj uspela je „Črna lilija", še precej neznatno skicirani pa so „Splavljenci". — Splošno opaziš, da pisatelju na višku peripetij ali v globini konfliktov, ko bi se njegova osebnost morala samosilno razmahniti v razsežen polet umetniškega stvarjenja, odpove instrument. Celo koncepcija postane nekako ohlapna in prozorna. Besede se razgube, človeka ne zgrabi, da bi sočustvoval, se upiral in prepiral, ugovarjal in pritrjeval pisatelju — vse gre hladno mimo. To je hud nedostatek pri vsem sicer poštenem in solidnem literarnem delu Pugljevem.

Ako je torej smoter literarne umetnosti zabavati lahkokrvne ljudi v njih brezdelnih, duhomornih trenotkih, je knjiga dopolnila svoje poslanstvo. Inteligent pa, ki v lepi knjigi išče poleg mojstrske zgradbe in jezikovnih fines notranjih globin in bogastva ter razodetja novih svetov, bo posegel drugam. Ker pa je na svetu

vsakojakih ljudi, — lahkokrvnih in težkokrvnih — bo našla knjiga svojo pot. Našel jo bo tudi pisatelj in pojde po nji naprej, ne oziraje se na vse skupaj, kakor je šel v tem kratkem času od „Malih ljudi" pa do „Brez zarje". In to je že korak!

Fran Albrecht.

Dr. K. Ozvald, Srednješolska vzgoja. Založila „Goriška tiskarna" A. Gabršček. Gorica 1912. (Prosvetna knjižnica, zvezek 63.) 8°. 123 + II. str. Cena za naročnike 60 v, v knjigotrštvu 1 K 60 v.

Naše javno in zasebno življenje je nezdravo, zastrupljeno. Nikjer trdnih načel, nikjer trdnega prepričanja. Povsod manjka značajev in discipline. Polne čaše, srca prazna, veliko besed, malo dejanj! Izpremenil sem znana Katalinićeva stiha, da dostojno označim našo dobo brez idealov ali s slabimi ideali, dobo slabotne volje. „Kdor te ljubi zdaj, domovina, ljubiti mora s črnim gnevom v duši!"

Zato se mora vsakdo nehote vprašati: kaj pa mladi zarod? Ali nudi jamstva, da dobimo za velike trenotke bodočnosti ljudi, ki bi hoteli to, kar zmorejo, in bi zmogli to, kar hočejo? Žalosten up! V našo mladino se je naselila izvečine praznota, dolgčas, mlačnost, ravnodušnost — celo napram življenju. Loteva se je brezmiselno vdajanje strastem in nervoznost. Kratka oznaka: splošna depresija. O značajih ne čuje rada, sanja o bogato plačanih mestih z malo dela. Njeno geslo se glasi: Kamorkoli, kakorkoli!

In korenina te nesreče? Ozvald pravi: slabost naše volje. Tej pa je krivo naše šolstvo, ki goji samo spomin in vtepa le znanosti, ne goji pa značaja. Zato kliče: „»Vzgoja volje, sistemna vzgoja volje!« to geslo si bo morala vsa, osobito pa še oficielna pedagogika zapisati za ušesa," kajti „iz učenčeve osebe ustvariti osebnost, to se mi zdi stremljenja vreden cilj srednje šole; ne družbi, narodu, državi . . . za bodoče voditelje podajati šablonskih povprečnikov, ki bi se, v par vednostih »zreli«, pokazali v življenju »na tleh brez tal«, temveč cele ljudi, ki so za visoko šolo življenja pripravljeni z vsemi najplemenitejšimi močmi svoje osebe. »Kopf, Herz und Hand!« je bil vzgojni credo Pestalozzijevega genija, a mi se mu po naše odzovimo z Gregorčičem:

„Le tisto omiko jaz štejem za pravo,
ki voljo zadeva srce in glavo —
vse troje!"

Ozvaldova aktualna knjiga je plod deloma lastnega opazovanja in študija ter velike načitanosti. Glavna napaka dela tiči po mojem mnenju v tem, da ni vzrasla popolnoma iz domačih tal ter ne zadene vsled tega povsem jedra naših razmer in da se preveč opira na Kerschensteinerjeva izvajanja. Zato podčrtava v toliko preveč vzgojo volje, v kolikor ceni premalo znanstveno delo srednje šole. Za to mu bodo pač oni hvaležni, ki imajo v skrbi za napredek — svoje osebe (profesorski terminus: directorabiles, inspectorabiles) vedno polna usta pedagogike in metodike, a so spravili ravno z znanjem naslovov raznih pedagogičnih knjig lepo vedo pedagogiko pri nas ob vso vero. Z domačega stališča gledam na pr. jaz šolske občine vzpričo nekolegijalnosti in razdrapanosti dijaštva skeptično in sem glede „govornih vaj" drugega mnenja kot Ozvald. Našemu dijaku naj nudijo priliko, naučiti se pred javnostjo gladko govoriti o različnih stvareh. Zato naj pokliče učitelj zdaj tega, zdaj onega, da govori nepripravljen prav kratek čas o snovi, ki mu jo določi učitelj. Seveda ne sme biti snov učencu tuja. Zgled: Ob Aškerčevi smrti bi določil lahko učitelj, prišedši v šolo, enega ali tudi dva učenca (da se vidi razlika!), da govorita nepripravljena nagrobni govor umrlemu pesniku. —

Vsebina knjige je bogata in zelo poučna. Med splošno umljiva poglavja so vpletena lepa mesta iz dušeslovja. Vendar se mi ne zdi vsebina še čisto izravnana: tuintam se pokaže še kako majhno protislovje. Knjiga nam priča, s kako ljubeznijo se oklepa pisatelj svoje stroke. Zdi se mi pa, da je napram praznim besedam preveč popustljiv. „Boj frazerstvu!" to mora biti tudi naš klic.

Ozvaldovo „Srednješolsko vzgojo" bodo čitali s pridom učitelji, starši in višji gimnazijci. Že samo poglavje „Kaznovanje s karcerjem" rodi lahko lepe sadove. Ako vzbudi knjiga v javnosti pravo zanimanje za šolo, potem je izvršila najlepše svojo nalogo; zakaj ravno pravega zanimanja javnosti manjka naši šoli. Pri nas sodi javnost šolo le po redih. Veliko dobrih redov znači veliko dobrih učiteljev in narobe. Kako se ti redi dobivajo, to je javnosti deveta briga.

Misli Ozvaldove so izvršljive seveda le tam, kjer vlada v šolstvu duh, ne pa črka, odkritost, ne hinavstvo, svoboda, ne suženjstvo. Veliko vprašanje pa ostane, ali so take razmere pri nas!

Knjiga je pisana zanimivo. Jezik in slog sta z malimi izjemami dobra. Zakaj piše Ozvald „igro so dali", ne umem. Ali hoče tudi on v vrsto onih novodobnih pisateljev, ki so ponosni na svoje nemčizne? Recimo rajši s svojim narodom: Vzgojitelja Lanovca so igrali! — Ozvaldova „Srednješolska vzgoja" zasluži priznanje, da nima vrstnice v našem slovstvu. Meri se pa lahko tudi z marsikaterim tujim pedagogično-dušeslovnim delom, ki je zaslovelo čez meje svoje rojstne dežele. Zanimanje za knjigo nam pokaže zanimanje za lastno korist. *Dr. Lokar.*

Dr. Niko Županič, Žumberčani i Marindolci. Prilog antropologiji i etnografiji Srba u Kranjskoj. U Beogradu 1912. V. 8°. 50 str. + VII l. tab.

Belokranjski rojak dr. N. Županič, pristav v belgrajskem narodnem muzeju, pripravlja obširno antropološko in etnografsko študijo o Srbih na Kranjskem. Del te razprave je priobčil letos v „Prosvetnem glasniku". Kakor znano, prebivajo Srbi nn Kranjskem na treh mestih, to so Bojanci pod Gorjanci, Marindolci ob levem bregu Kolpe in Žumberčani, ki so največja srbska naselbina. V prvem delu nam podaja dr. Županič geografske, statistične, jezikovne in zgodovinske podatke; drugi del je posvečen antropologiji teh prebivalcev, posebno anatomični meri glave. Dodanih je 13 slik, ki nam kažejo žitje in bitje Žumberčanov in Marindolcev. — To jugoslovansko betvice zanima seveda tudi jezikoslovca; njih narečje je v novejšem času opisal dr. P. Skok v zadnjih številkah Jagićevega Archiva („Mundartliches aus Žumberak"). *J. Š.*

Razni zapiski.

Anton Aškerc.

Nenadoma se je poslovil od nas! V impozantnem sprevodu je spremil 12. junija na nepovratni poti hvaležni narod svojega velikega sina. — Delovanje Gorazda-Aškerca je tesno združeno z „Lj. Zvonom", saj mu je bil 28 let odličen sotrudnik, skoro desetletje je bil urednik pesniškega dela, in po Bežkovem odhodu iz Ljub-

ljane mu je izročila „Narodna tiskarna“ vodstvo lista, ki mu je vtisnil pečat lastne izrazite osebnosti. Skušal je ustvariti iz našega mesečnika moderno revijo; trudil se je, da so bili znanstveni članki pisani v poljudnem, lahko umljivem, leposlovno zaokroženem slogu ter se je oziral na vse duševno, literarno in umetniško gibanje naših slovanskih bratov. V dobi svojega štiriletnega urednikovanja je znal pridobiti listu ugled na zunaj. Vrh tega je A. Aškerc izdal sledeča dela: Balade in romance (1890, v drugi izdaji 1903), Lirske in epske poezije (1896), Nove poezije (1900), Tri dramatične studije: Izmajlov, Red sv. Jurja, Tujka (1900), z I. Veselom je izdal „Rusko antologijo“. Ruski pesniki v slovenskih prevodih (1901), uredil je Prešernove poezije (1902), Zlatorog. Pravljica izpod Triglava (1904), Četrti zbornik poezij (1904), Primož Trubar. Zgodovinska epska pesnitev (1905), Mučeniki. Slike iz naše protireformacije (1906), Junaki. Epske pesnitve (1907), Jadranski biseri. Balade in romance slovenskih morskih ribičev (1908), Akropolis in piramide. Poetični sprehodi po orientu (1909), Pesnitve. Peti zbornik 1904—1910. (1910), Poslednji Celjan. Epska pesnitev (1912). Kot ponatisi so izšle tele brošure: Izlet v Carigrad. Popotne črtice (1893), Dva izleta na Rusko. Črtice iz popotnega dnevnika (1903), Ali je Primož Trubar upesnitve vreden junak ali ne? (1905). — „Lj. Zvon“ posveti pesniku in mislecu Aškercu daljšo študijo, v kateri se oceni njegovo obsežno literarno delovanje. Slava njegovemu spominu!

IV. jugoslovanska umetniška razstava v Belgradu. Veliko zanimanje, ki se kaže v Srbiji za to prireditev, da sklepati, kako visoko važnost pripisujejo resno misleči ljudje vplivu umetnosti na samostojni narodni razvoj. Vsak, ki želi z odkritim srcem in normalnimi možgani resničen napredek svojemu narodu, mora priznati, da je umetnost eno najvažnejših sredstev za duševno zbližanje in medsebojno razumevanje posameznikov, na kateri podlagi je edino mogoč tak kulturni razvoj, ki osigura narodu vsestransko samostojnost.

Dnevi pred otvoritvijo in dan otvoritve so bili za mesto Belgrad res slavnostni dnevi. Kajti priredba ni le skromna privatna akcija nekaterih umetnikov, ampak dobro pripravljeno skupno delo vodilnih krogov in more zato učinkovati tudi na širše mase ljudstva. V razstavljalnem odboru so poleg umetnikov zastopani člani naučnega ministrstva, predstojnik mesta Belgrada in mnogo drugih uglednih oseb, ki ne krasijo priredbe le s svojimi imeni, ampak, ki so se za njeno izvršitev tudi dejansko potrudili. Ker Belgrad do zdaj še nima posebnega poslopja za umetniške razstave, izpraznila se je v ta namen nova gimnazija in se ustavil šolski pouk. Tamošnja šolska oblast je bila namreč mnenja, da so vzpodbujanja, ki jih povzroča umetniška razstava, vsaj tako vplivna na duševno izobrazbo mladine, kakor reden šolski pouk.

Razstava šteje blizu 1000 slikarskih, kiparskih in stavbenih proizvodov. Različnost umetniških in nacijonalnih naziranj med jugoslovanskimi umetniki je povzročila, da sedanja razstava ni tako strogo deljena po posameznih jugoslovanskih plemenih, kakor je bila I. jugoslovanska umetniška razstava v Belgradu, in torej ne podaja jasnega pregleda o umetniškem razvoju posameznih narodnostnih skupin. Stremljenje umetnikov ne gre več po narodnostnem deljenju, ampak po umetniški izberi in iz te izvirajočem narodnostnem zbližanju. Ta program, ker še ni popolnoma jasen in izdelan, je vzrok, da sedanja razstava ne učinkuje posebno enotno in povoljno; zdi se mi pa, da se da na ta način — seveda pod gotovimi predpogoji — ustvariti jugoslovanski umetnosti zanesljiv temelj. Upam, da že prihodnja razstava to jasneje pokaže.

Vladajoči skupini sedanje razstave sta umetniški društvi „Lada“ in „Medulić“, ki vsebujeta pripadnike različnih jugoslovanskih plemen tako, da noben narod ne nastopa v skupni celoti. Tudi Slovenci ne izlagamo kot enotna skupina, kakor je bilo dogovorjeno in sklenjeno. Okoliščine so namreč povzročile, da je pristopilo nekaj umetnikov k „Ladi“, klub „Sava“ pa se je priklopil „Meduliću“. Vsaka teh skupin združuje svoje proizvode pregledno v posebnih oddelkih, medtem ko izlagajo ostali slovenski umetniki, ki ne pripadajo nobenemu društvu, skupno z drugimi neorganiziranimi jugoslovanskimi umetniki. Arhitektura pa, ki tvori svoj samostojni oddelek, je strogo ločena po narodnostih.

Slovesna otvoritev razstave se je vršila dne 27. maja t. l. V uvodnem govoru je razpravljal predsednik razstavljalnega odbora, naučni minister g. Lj. Jovanovič, z navdušenimi besedami o velikem pomenu umetnosti za samostojni kulturni razvoj naroda in izrekel umetnikom, ki izpolnjujejo tako važno nalogo, najtoplejšo zahvalo. Posebno ljubeznjivo in laskavo pa se je izrazil o Slovencih, ki so po svojih umetnikih v prvi vrsti poklicani, da nosijo kulturo med Jugoslovani. Gospod minister bi ne imel neprav, če bi slovenski narod hotel le količkaj podpirati stremljenje svojih kulturnih delavcev! — Ko je še navzoči bulgarski minister prosvete, gosp. Bobčev, izrazil svoje zadoščenje nad srečnim uresničenjem te važne kulturne priredbe, je otvoril Nj. veličanstvo kralj Peter razstavo, nakar je sledil ogled posameznih oddelkov. —

V zvezi z otvoritvijo razstave so se vršile še razne priredbe, ki so imele namen, izkazati umetnikom simpatije srbskega naroda in njegovo veselo zadovoljstvo nad kulturnim dogodkom, ki se je ravnokar izvršil.

O razstavi sami in okoliščinah, ki so ž njo v dotiki, razpravljam prihodnjič v obširnejšem članku. *R. Jakopič.*

Zôgar. V 6. številki „Lj. Zv.“ na strani 317. razlaga gospod ravnatelj licejske knjižnice, Luka Pintar to besedo tako, da jo misli nastalo iz „Sorger“ ali bolj določeno „Straßensorger“.

Usojam se to mnenje popravljati. Dandanes pomenja beseda zôgar to, kar se nemški imenuje „Straßeneinräumer“. On sedaj opravlja čiščenje in posipanje cest, trebljenje jarkov itd. Potrebni gramoz vlada oziroma dežela kupuje od posestnikov gramoznih jam, in ta gramoz privažajo najeti vozniki na cesto, kjer se jeseni ob robu ceste namesti v znanih kupih. Nekdaj pa se je vršilo posipanje cest drugače. Jaz sam sem na svoje oči videl l. 1882. v Bosni kmete, ki so morali izmenice na cesti drobiti debelo kamenje v drobne kosce, da so bili sposobni za posipanje ceste. To delo je bilo še ostanek iz dobe pred l. 1848., ko so kmetje, podložniki graščin, morali izmenice tlako delati na cesti, deloma s privažanjem debelega kamenja, deloma z razdrabljanjem v manjše koščeke. Na to delo je hodil pozivat tlačane posebni cestni mož, ki se sedaj imenuje, Straßeneinräumer. Ime mu je bilo nemški „Ansager“. To ime je imel od svojega posla, ki mu je nalagal, da posamezne tlačane pozove o svojem času na dovažanje kamenja ali njega razdrabljanje. Prvi del izposojene besede često v slovenščini odpade: n. pr. gina (l. angina), battara (it. rebaltella), sesin (it. assassino), iblajter (n. Überreiter) itd. Sicer pa ima srednja visoka nemščina tudi besedo „sager“ = Erzähler, der Gedichte hersagt oder vorliest, Schwätzer, Schiedsmann in končno tudi „Angeber“, t. j. človek, ki ovaja, ali pa tudi človek, ki naznanja ljudem javno delo. *R. Perušek.*

Anton Debeljak:

Solnčna pesem.

Polna ponuja se čaša sinjine,
zvrhan ponuja se kelih nebes.
Luči napij se, nasrkaj azura
skoz usteca žejna blestečih očes!

Solnce,
komur zahoče se, prideš mu v svate.
Kadar odpro ti,
napolniš jim koče, naliješ palače,
da rane njih oken gorijo v škrlatu,
košatijo v zlatu njih streh se peroti.

Otrok
grem drhtečih zdaj rok ti naproti
in kakor me božaš, pobožal bi jaz
te čez sveti obraz,
ti naš kronani kralj!

Solnce poldansko, zenica vesolja,
palo nebo je na beli naš svet.
V dnu ribnikov, jezer in luž je ostalo,
po dvoje odseva jih slednji pogled.

R. Zarnik:

Vsa plan molči . . .

Vsa plan molči,
nad zemljo noč črna
kot grožnja leži,
na nebu prižganih
nič zvezdic ni,
in v duši je žalost
izgubljenih dni.

Anton Debeljak:

Španska podoknica.

Da vganeš, golobka ti zlata,
vse tihe, neznane te vzdihe,
ki radi ihteli bi,
k tebi hiteli po vrsti
ko zrna koralna krog tvojega vrata!

Zbiserite se, vi nemi vzdihljaji,
ki strlo vas grlo je moje!
Na trak vas nanizam
in k nji se podvizam z dragulji,
da vzklijejo meni nje sladki smehljaji.

Dijamanti oholi bodite,
nikoli izplakane solze,
da v kroni kraljevi,
svetlejši ko dnevi poletni,
na noči bogatih nje las zagorite!

R. Zarnik:

Starec premišlja.

Ej ta majolika vinca penečega
le ta še ostala je!
Vse upe srca hrepenečega
in sladko ljubezen in sanje mladosti
že slana jesenska požgala je.
Spomine nekdanje sladkosti
kot tičice drobne
v pozabnost pregnala je.
Nad polji dehtečimi davno
poslednja je pesem že izzvenela
in roka pokoja je zaželela . . .
Le ta majolika vinca penečega
od vsega življenja kipečega,
le ta še ostala je!

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal **Rado Murnik.**

23.

Minilo je leto.

Bolna Fatima je počivala napol sede, napol leže na mehkih blazinah. Dolgi črni lasje so ji okvirjali bledorumeni obraz, ki je izginila z njega vsa mladostna svežost. V kotu je na minderju dremala in kimala njena najljubša dvorkinja, mlada zala Srbkinja Jelena.

Skozi rešetke srčasto obokanih oken je svetil in vabil krasen majnikov dan; slabotna bolnica pa se ni mogla geniti iz harema. Ostala je bila v sobi, odkar so se lani selile ptice po stari poti ob reki Bosni proti jugu. Ni mogla ne hoditi, ne stati; po vsakem gibu ji je močneje utripalo bolno srce. Otekale so ji noge, izprva ob gležnjih, polagoma pa se je širila vodenica proti životu. Ponavljali so se mučni napadi, zlasti ponoči; bolela jo je glava, nadlegoval jo je kašelj. Spala je slabo in dišala ji ni nobena jed. Onemoglo ji je vse telo; živele so le še oči, njene lepe žalostne oči.

Osman paša ji je nakupil od potujočih trgovcev dubrovniških vsakojake bleskovite robe, pisane svile italijanske, krasne tkanine flandrske in angleške in češke. Oradovalo je ni nobeno darilo.

Zdravili sta jo dve stari biljarici, ki sta sloveli daleč okoli Vranduka, da znata bolnim otrokom in ženam izborno variti lekovite trave in zeli. Prva je bila velezgovorna Ailima hanuma, ki podnevi ni mogla molčati pet minut zaporedoma. Druga slovita zdravnica pa je bila Gülbahar (pomladanja roža). Ta slavna roža je učakala že devetinpetdeseto pomlad in je ponavadi hvalila in priporočala vse drugačne rastlinice in koreninice nego njena tekmica Ailima. Obtemtakem sta se gledali večidel dokaj pisano. Vendar sta nasvetovali Fatimi enoglasno: naj nosi okolo vratu amulet, verižico s podkevcami, srčeci in drugimi drobnimi obeski; naj pije maglajsko slatino; naj užije par listkov z napisi iz korana. Ali naposled je nečisti in hudobni duh prepirljivosti zasejal strupeno seme razpora mednji. Gülbahar je strastno priporočala čaj rakitovega lubja, Ailima pa zavrelico semlete hrastove skorje. Glasoviti zdravnici sta se grdo

pričkali in prekarjali, očitali drug drugi strašno nevednost in neozdravno neumnost, si pometali skorjo in lub v obraz in odšli razjarjeni iz trdnjave.

Skozi rešetke so prodirale oglate zlate lise na odejo. Fatima je pogledala na vrt, poln bujnega zelenja in cvetja. Nad bližnjim gorskim slemenom je prežal sajast oblak kakor velikanski vampir.

„Ali mi ne more nihče pomagati?“ je vzdihnila sama zase. „Ali res moram že umreti? Zunaj je pomlad — vse se raduje novega življenja. Ali je zame res vse pri kraju? Kolikokrat sem si želela smrti — ali zdaj — — ah, kako težko je umirati mlademu srcu...“

Prišel je Omar in ji prinesel šopek cvetja bezgovega, kalinovega in česminovega, zlatobojnih potočnic, mičnih vijol in blagovonjavega volčina. Pogledal je spečo Jeleno in se čudil, da zna tako zalo dekle tako grdo smrčati.

Fatima se je nasmehnila veselo, ko ga je ugledala. Zamilovala ga je tako, da je bila mirna in srečna, kadar ga je videla. Položil ji je cvetlice na odejo. Dvorkinja se je predramila, zazehala z naivno malomarnostjo preproste nepokvarjene device precej obširno lestvico od najtanjših do debelih glasov, stresnila glavo, pogoltala, pocmakala in si jela meti oči.

„Jelena, pojdi spavat!“ je velela bolna Hrvatica. „Revica, spala nisi že troje noči. Toliko se mučite zaradi me. Le pojdi! Kadar bo treba, te že pozove Omar.“

„Ni mi do spanja, res ne!“ je zagotavljala Jelena. Vendar je vstala, se priklonila in odšla.

„Zdaj pridejo krasni dnevi,“ je izpregovoril Omar. „Lahko te bodo odnašali na vrt, pod oreh.“

„Pod oreh, da, pod oreh,“ je ponavljala tiho. Prijela ga je za roko in ga gledala dolgo, dolgo. Njene oči so izražale veliko mirno žalost.

„Tjakaj v cvetnjak me poneso prav kmalu — za zmeraj,“ je nadaljevala. „Dehteče veje bodo šumele nad mano — drobni ptiči, gorske sape in valovi šumeče Bosne mi bodo peli nagrobnice.“

„Kaj govoriš!“ je rekel plašno.

„Kadar me zavijejo v mrtvaški prt, mi deni skrivoma lesen křižek na prsi. Boš, Omar?“

„Bom . . . ah, ali . . . zakaj govoriš tako? Ne razburjaj se, draga moja! To ti škoduje.“

„O — zdaj je vseeno. Pa saj se ne razburjam. Vidiš, kako sem mirna?“

Umolknila sta. Fatima je počasi gladila gube na odeji.

„Sirotica, zapustim te samega,“ je rekla tožno in rahlo ji je trepetal glas.

Ko je slišal Omar te besede in videl njene drgetajoče ustne in solzne oči, sta ga obhajala tak strah in taka žalost, kakor še nikdar.

„Zgodi se sveta volja Gospodnja! Omar — kdo ve, kdaj bova zopet sama... Morava se posloviti.“

Ihteč je pokleknil na medvedjo kožo in zakril obraz ob Fatiminem zglavju.

„Preljubi Omar, zahvaljujem te za vso tvojo iskreno, vdano ljubezen, za tvojo skrb in nego . . . Ne žaluj za menoj; tvoje solze bi me skelele v grobu. Tudi po moji smrti ostane moj duh pri tebi . . . In goreče bom prosila Boga, da te povede v naročje tvojih dragih. — Omar! Kadar dospeta z Osman pašo na Hrvaško, takrat mi tisočkrat pozdravi mojo domovino . . . In ko najdeš ljube starše, pozdravi mi jih, Omar — zlasti lepo mi pozdravi svojo slovensko mamico . . . Ako sem te kdaj žalila, odpusti mi, moj ljubljenec —“

„Mene žalila? Ah, vedno si mi bila tako dobra, tako dobra — ne vem, kako bi se zahvalil.“ Silna, globoka toga mu je preobladala dušo.

Solnce nad gozdnim robom je sijalo s krotko, nebleščečo svetlobo. Zrak je bil soparen, dušeč. Zdelo se je Omarju, da s pojemajočo dnevno lučjo ginejo moči tudi Fatimi.

Stokaje se je uprla na levi komolec in se sklonila nad klečečim Omarjem, ga prisrčno poljubila na čelo, ga pokrižala in blagoslovila, kakor blagoslavlja umirajoča mati svoje dete.

Ganjen je razkrilil roke, jo nežno objel in jo poljubljal na obledela lica. Čutil je, da je njena polt prav tako mrzla kakor zlata ovratnica in zapestnica. Ni se je upal pogledati v obraz; bal se je zreti v njene trpeče oči.

Trudno ji je klonila glava. Popravil je zglavje, ki se mu je zdelo prenizko. Nekaj časa je bilo vse tiho . . .

„Omar!“ je kliknila nenadoma bolnica. Široma odprte oči so ji strmele v daljavo, kakor v nadzemeljske kraje.

„Kaj ti je, draga moja?“ je vprašal osupel.

„Kakšna množica!“

Omar jo je gledal ves začuden.

„Ah, našel si jih! Kolika radost! Divno. Glej, tvoja mati se joka od veselja!“

V očeh so se ji užigale luči kakor iskre. Nikdar še ni videl Omar pri njej takih pogledov.

„Ah — gorska vila! Kako je lepa! Gorska vila, rojena na neznani gori, v neznani hosti, od rose na neznanem drevesu. Okoli prebelih udov ji vihrajo nepleteni zlati lasje, na glavi se ji bliska biserni venec. Za njo so priplule sestre, vse enako lepe in lahne. Čuj! — Kako milo pojo! Kolo igrajo, vilinsko kolo... Ne moti jih, da ti ne omrače uma... Ah, glej — pregnala jih je vila Otrovnica. Strašna je. Po dvoje zenic ima v očeh in njeni lasje se vijejo kakor kače. Njen pogled privaja smrt. Vidiš, odstrigla si je šop las in ga skrila pod prag. Vzemi ga, zapali ga, hitro, da ne stopi kdo čezenj in da ne bo nesreče!"

Šepetala je tako tiho, da jo je komaj razumel. Iznenada se je dvignila in sedla. Izmed gostih črnih las je seval beli vrat in bela rama.

„Omar!" je kliknila boječe. „Ne vidiš? Ne vidiš?"

„Kaj je?" je vprašal plašno in se oziral po sobi.

„Črna kača!" je šepetala Fatima in dvignila roko kakor v bran. Ustni sta se ji povesili od gnusa in bojazni.

„Kakšna kača?"

„Črna kača, tam, pri vratih!"

Omar je skočil pokoncu. Strah mu je gomezel po mozgu. Ob vratih, okičenih z ozlačenimi rezbami, se je v mlačni sapi majala gubata svilena zavesa.

„Omar, varuj se črnega gada! Beži, beži! Gad se vije proti tebi — Bog ti pomagaj!"

„Pomiri se, ljuba moja! Zavesna vrv se premika v prepihu."

Mrmrala je nerazločne besede, ki jih je prekinil mučen kašelj. Omar ji je otrl potno čelo. Potegnila je z roko preko čela in vprašala: „Kje sem?"

„Pri svojem Omarju."

„Ti si tukaj, Omar; le ostani pri meni! Trudna sem, tako trudna. Spala bom."

Težka veka so ji zakrila kalne oči; dihala je zopet mirno. Omar je sedel na minder in tožno gledal spavajočo bolnico.

Kmalu pa so se tiho odprla vrata. Prišli sta Esma hanuma, prva žena Osman paše, in njena večja hčerka Arifa.

Osman paša je lani prodal večino svojih robov in robinj trgovcem s sužnji, najlepše deklice in dečke pa je poklonil sultanu in se iznova prikupil mogotcu v Stambulu. Od veselja se je zopet sprijaznil z Esmo in vzel njo in obe hčerki s sabo v Vranduk. Stanovale so v sobah zraven Fatiminih. Vobče Osmanu ni bilo kdovekaj do harema; kakor sultan Mehmed el Fatih, oča osvajanja,

tako tudi vranduški paša ni bil presiten oboževatelj krasnega spola.

Omar je dejal kazalec na ustna in pokazal na spečo Fatimo. Prihajali sta po prstih bliže.

„Kako je revici?“ je vprašala Esma tiho.

„Ah, slabo . . .“

Esma hanuma je počenila na minder in sočutno motrila bolnico. Akotudi ji ni bila neprijetna misel, da bo v kratkem — vsaj za nekaj časa — kraljevala sama v paševem srcu, se ji je vendar v dno duše smilila rani smrti zapisana mlada Fatima.

Belopoltni Esmi je bilo nekaj nad trideset let, videla se je pa starejša. Njena srednjevelika postava je bila malo prebujna. Iz zanimivega obraza so živo žarele nagloglede strastne oči med sanjarskimi trepalnicami. Pod elegantno upognjenim orljim nosom so ponižno poganjale male brčice, ki ji pa menda niso nikdar delale posebnega veselja. V ne preskrbno počesanih krasnih laseh so goreli pisani dragulji zlatega diadema. Ohlapna žoltobaršunasta obleka, je sicer preveč zakrivala njene ude, vendar pa je bilo spoznati lepo somerje Esminih oblik, kadar se je gibala. Fini nohti so ji bili rdeče obarvani s heno. Gole male noge so ji tičale v rdečeusnjatih papučah.

Štirinajstletna Arifa je sedla tesno k Omarju in naslonila ljubko glavico ob njegovo ramo. Njen simpatični obrazek je bil malce ogorel, ker je tekala še brez jašmaka po pestrem svetu Allahovem. Pod jako gostimi črnimi obrvmi so sanjale milotne otroške oči v poluzavedni ljubezni do „polubrata“ Omarja. Okoli drobnega vratu so ji ob vsakem gibu cvenketali veliki cekini, nabrani v tri nize. Oblečena in obuta je bila kakor Esma; in navzlic nežni mladosti je bila že preotovorjena z zlatnino, z dragulji in biseri v načelku in uhanih, v zapestnicah in veliki mandelasti pasni zaponi.

„Kje je tvoja sestrica Hanifa?“ je šepetaje vprašal Omar Arifo.

„Bila je poredna. Pa ni smela z nama.“

Skozi rešetke je včasi priplula hladna sapica. V sobi je bilo tako tiho, da so slišali dihanje spavajoče Fatime hanume. Počasi so se pomikale zlate solnčne lise na odeji proti znožju, počasi proti vratom — in ugasnile mahoma.

24.

Medtem so sedeli debeluh Tahir, Osman paša in njegov gost Uzeir aga iz Travnika v podolgasti sobi pritličnega selamlika.

Kakor potratno in razkošno je bil opremljen haremlik, „prepovedani prostor", tako preprost, malone prazen je bil samo moškim odmenjeni selamlik, „prostor miru". Krasile so ga le preproge, orožje in nizka mizica s šahom.

„Naš beglerbeg Isa paša četuje zopet v deželah nevernikov," je rekel gost z debelim gromkim glasom in si gladil neznansko dolge brke zdaj na levi, zdaj na desni. Uzeir aga je bil visok in krepak štiridesetletnik. Pod velikanskim turbanom in nizkim čelom so se mu kresile fanatične oči v koščenem divjem obrazu. Dolgo polno brado si je bil obarval z ognjenordečo barvo, da bi se bolj prikupil preroku Mohamedu, ki ga je odlikovala baje tudi rdeča brada.

Govoril je resnico. Leta 1472. so se dvignili turški roparji in požigalci že meseca marca iz Sarajeva in dirjali preko Travnika, Jajca, Banjaluke, Priedora, Kostajnice, Siska in Samobora, prebrodili pri Krškem Savo, si zavarovali povratek z močnim oddelkom ter krenili ob Krki in Temenici po Dolenjskem na Notranjsko.

„Čudim se, da se njih švabski car briga tako malo zanje," je nadaljeval Uzeir aga. „Pred tremi leti nismo mogli nazaj čez Kolpo, ker je bila silno narasla od dežja. Čakati smo morali celih osem dni! Posekati smo morali nad tisoč jetnikov. Gjauri bi jih bili lahko oteli, ako ne bi bili tako počasni in zmedeni."

„Preden morejo naznaniti svojemu cesarju naš obisk in preden nabero po njegovem ukazu vojnikov, mineta več nego dva tedna," je dejal Osman paša. „Tako je poročal beglerbegu naš najboljši vohun, oni švabski vitez, ki nas je vodil lani od Kolpe proti Ljubljani. Saj se ga spominjaš, dragi aga?"

„Spominjam se ga prav dobro. Rdeče lase ima in grd obraz. Venomer se sladko smehlja. Hinavec je. Kako mu je že ime?"

„Erazem. Grad ima ob Kolpi."

„Erazem, da, Erazem," je povzel Uzeir aga. „Kaj je še poročal paši?"

„Še marsikaj. Cesar je zaukazal svojim gjaurom, naj pridno molijo in romajo in hodijo za procesijami, da jim odvrne njih Bog nesrečo."

„To jim bo pomagalo toliko!" se je oglasil debeli Tahir in si pihnil po dlani.

„Sicer pa gjaurski vladar ne dela drugega za svoje ljudi, nego da jim naklada nove davke. Zdaj jih mora plačevati vsak, ne samo bogatin in siromak, ne samo gospoda in kmet, ampak tudi vsak berač in vsaka beračica, da, celo dojenčki! Ne da bi zbral vojsko in udaril na nas, razpisuje državne zbore, da bi dobil še več denarja. Po cele mesece se zbirajo njegovi švabski knezi. Kadar so srečno vsi skupaj, se pa prepirajo, kdo bo sedel na prvih sedežih! Osli!"

Vsi trije so se zasmejali porogljivo.

„Ako se oni vitez le ni lagal našemu beglerbegu!" je opozarjal Tahir. „Koliko je verjeti kristjanskemu psu?"

„Mislim, da se ni lagal," je odvrnil Osman paša. „Predobro mu plačuje naš Isa paša. Vitez Erazem ga je obvestil tudi, da so jeli lani neverniki zidati po vaseh ali blizu njih tabore, male trdnjave z močnim stolpom in debelim zidovjem. Ponekod so utrdili vaške cerkve in jih zavarovali z jarki, bastijami, ogradami, okopi, kulami, jakim obzidjem in močnimi vrati. Na vrhovih visokih gora so pripravili grmade; zložili so velike kupe drv in postavili stražo in po več velikih nabitih topičev. Kakor hitro bi zagledala straža našo prvo četo, bi sprožila možnar in zapalila grmado. Goreči ognji in streli bi oznanjali v gotovi smeri od gore do gore naš prihod in v nekoliko urah bi vedela vsa dežela, da prihajamo in od katere strani prihajamo."

„Tudi tako ne uidejo našim handžarom in verigam!" je pripomnil Uzeir aga. „Poslušaj me, Osman paša! Mnogo naših begov in ag pozivlje in zbira konjike pod sveto zastavo prerokovo. V kratkem pohitimo za beglerbegom. Razvij tudi ti zeleni barjak in udeleži se junaškega četovanja zoper nečiste kristjanske malikovalce, ki časte pobarvan les po božje in molijo pisano platno!"

Zamišljeni Osman paša je molčal in podpiral komolca na kolenih.

„Kaj se obotavlja?" je ugibal Uzeir aga sam pri sebi in dodal: „In tako veleva koran: Onim, ki vojujejo za vero božjo, Bog nikdar ne pozabi njih del, marveč jim bo vodnik in jim pospeši vsako namero; odvede jih v obljubljeni raj."

Paša se ni ganil. Nasilna narav azijatska in plamteči verski fanatizem sta ga vabila na roparski pohod; toda obljubil je bil goreče prosečemu Omarju, da ostane v Vranduku, dokler Allah ne odloči usode čimdalje bolj hirajoče Fatime.

„Handžar in konj — kaj je lepšega na svetu?" ga je bodril aga. „Treba bo opasati sabljo!"

Osman paša je počasi obrnil obraz proti njemu.

„Jaz bi prvi vzel barjak v roko," je poudarjal. „Živo želim četovati. Prav rad bi se bil pridružil beglerbegovim konjikom. Ali, dragi moj, pogubna bolezen se je vtihotapila v našo obitelj."

Tako se je izrazil, zakaj mohamedanec ne rabi pričo tujca nikdar izraza hanuma, nikar pa da bi je celo imenoval. Uzeir agi je bilo žal, da je prišel zastonj v Vranduk.

„Kaj dela tvoj Omar?" je zasuknil pogovor. „Videl ga nisem že dolgo."

„Dečko se krasno razvija," je odgovoril Osman paša in razjasnil se mu je temni čemerni obraz. „Lepo ga je gledati, kadar dirja na svojem belem Sarifu; jahati zna kakor malokdo, tudi brez uzde in sedla. S puščico ti zadene letečega kragulja. Uren je in pogumen, bistra glava, in vendar vedno ponižen in prijazen."

„Nadkriliti ga ne more noben vrstnik," je pridal tolsti Tahir. „Kadar tekmujejo v skoku — prvi je Omar! Kadar se poizkušajo v teku — prvi je Omar! Kadar se kosajo s kamenom ali z žogo — vselej je Omar prvi! Vsi Vranduški dečaki radi poslušajo njegov glas in se pokoravajo njegovim navodilom."

„Pisati in brati zna kakor softa, dočim znajo drugi komaj bukve prav držati," je zadovoljen dejal Osman paša, ponosen na svojega posinovljenca.

„Pa ga daj v medreso, da se izuči za duhovnika!" je svetoval Uzeir aga.

„A, kaj še!" ga je zavrnil paša. „Poznam medrese; moj brat Ibrahim je hodža. Sedem, osem let si je belil glavo s staro arabsko sintakso, prežvekoval posamezne besede in redke izraze. Omar je ustvarjen za kaj boljšega nego za „nahv" in njegove brezkončno dolgovezne razlage. Lovila sva divje koze na Ranagoli in sokole v skalovju pri Globarici. Kako ti zna plezati! Ko divja koza sama! Zoren junak bo. Rojen je za vojnika."

„Vrandučani ga imenujejo že zdaj le krasnega janičarja," se je polaskal Tahir zadovoljnemu posinovniku.

„Mlad je še in včasi je otročji," je rekel paša. „Pa kaj hočemo? Ni še premenil glasu in o brkih tudi ni še nobenega sledu. Jeseni ga pošljem v stambulsko janičarsko šolo."

Zaploskal je trikrat z rokama. Prišel je Ilmihal.

„Jelena naj pokliče Omarja!" je velel Osman.

„Sedi poleg mene!" je povabil Uzeir aga Omarja, ko je prihitel iz prvega nadstropja in pozdravil gosta. Jako nerad je bil zapustil Fatimo in pozval k njej zopet Jeleno.

„Jeseni pojdeš tedaj med janičarske učence,“ mu je rekel Uzeir aga s svojim gromkim glasom in ga prijazno potrepal po rami. „Lani sem bil v Stambulu in si ogledal janičarsko šolo. Zatorej ti lahko povem, kako in kaj je ondi. Saj to te vendar zanima?“

„Jako me zanima,“ je odvrnil Omar naglo. Zardel je, ker se je zlagal tako debelo. V hudi zagregi ni vedel, kam bi pogledal. Povesil je oči.

„Mladostna skromnost,“ so mislili oni trije.

„Tudi mene zelo zanima, akotudi vem, da me ne vzamejo nikdar v nobeno janičarsko orto,“ se je smehljal Tahir in kazal na svoj obširni život. „Govori tedaj, ljubi prijatelj!“

„Janičarska učilnica v stambulskem seraju ima pet oddelkov,“ je začel Uzeir aga in z dlanjo gladil svojo vnebovpijoče pobarvano brado. „V prvem oddelku se uče adžem oglan (neizkušeni otroci) pisati pa brati turški, arabski, perzijanski in nekoliko iz korana. Oblečeni in obuti so vsi enako. Uče jih tudi streljati z vedno večjim in močnejšim lokom. V drugem oddelku so petnajstletni in starejši mladeniči; vežbajo se natančneje v predmetih prvega razreda.“

„Omar pojde takoj v drugi razred,“ je prestrigel Osman paša dolgo nit Uzeir agove zgovornosti. „Saj zna že dovolj. Kaj bi med otroki!“

„V drugem oddelku spoznajo in določijo učitelji, za kaj je učenec najbolj nadarjen: ali za dvorno službo, ali za državno, ali za vojaško. Za dvorjane izbrani mladeniči so v tretjem razredu; teh je navadno okoli tristo. Mnogo teže je priti v četrti razred, v šolo za državne uradnike; teh učencev je le po šestdeset. Najteže pa se kdo pririje v peto šolo, kjer je komaj trideset sultanovih ljubljencev. Njim so namenjene najvišje službe na velesijajnem dvoru in v državi. Vidiš, Omar, ako boš marljiv in pameten, utegneš biti kdaj nazir, prvi zaupnik sultanov, mogočen in bogat efendi! — Kaj si se tako zamislil?“

Omar je slišal in razumel komaj polovico agove dobrohotne razlage; mislil je na Fatimo.

„Kaj pa dečki, odbrani za vojaško službo?“ je vprašal Tahir.

„Ti mladeniči morajo pomagati na sultanovih vrteh. Donašati morajo zidarjem kamenja, apna in lesa. Opravljati morajo jako težka dela in prenašati lakoto in žejo, vročino in mraz. Kuhajo si sami. Do petindvajsetega leta je vsak dodobra utrjen in izurjen in šele zdaj more vstopiti med prave janičarje, one nepremagane junake, pred katerimi trepetajo vsi trije deli sveta!“

Z minareta trdnjavske mošeje je vabil mujezin pravovernike k molitvi po solnčnem zahodu.

Osman paša in vsi drugi so vstali, šli na dvorišče in vzeli pri vodnjaku abdest: umili so si obraz, roke in noge ter mrmrali ob vsakem gibu: „Allah ekber — Bog je vsegamogočen!“ Pred vrati so odložili vse orožje in stopili v malo, skoraj prazno molilnico. V steni je bila dolbina, ki je kazala smer proti Meki; druge stene so krasili napisi in arabeske. Razen pridižnice, železnega lestenca in preprog ni bilo videti ničesar. Okno je bilo prašno in umazano.

Omar je klanjal, kakor so klanjali drugi. Ali misli so mu uhajale vedno iznova k Fatimi. Mehanično je spuščal roke, se priklanjal in poklekal.

Takoj po tej prvi večerni molitvi so šli večerjat. Ilmihal je na srebrnih pločah donašal jajčjih kolačev in kaše, pečenega janjca s čebulo in sladkarij. Pili so šerbet, sadjevec z vodo.

Omar ni maral jesti ničesar. Kakor hitro je mogel, je odšel iz selamlika. Naglo je stopal mimo straže po škripavih strmih stopnicah in po hodniku. Povsodi so bila tla pregrnjena z debelimi preprogami, da koraki ne bi vznemirjali bolnice.

Tiho in oprezno odpre ozka vrata Fatimine spalnice in se po prstih bliža njenemu ležišču. Jelene ni v sobi. Na mali mizici, okrašeni z vdelano biserno matico, gori sveča in medlo razsvetljuje ozek krog okoli sebe. Omar obstane pred bolnico in jo gleda.

Zdi se mu, da Fatima mirno spi. Glava ji je malo nagnjena na levo ramo. Bleda polt ji je skoraj prozorna kakor vosek in belo čelo se sijajno odraža od črnih las. Sinji polukrogi obrobljajo globoko upale oči. Ozke ustnice so trdno zatvorjene; desni ustni kot je nekoliko zategnjen . . .

Nedoumna moč ga žene bliže... pripogne se k hanumi. Izraz njenega obličja je strog in hladan. Z obraza ji seva lep, nedostopen mir, nadzemski veličastni mir.

Dotakne se njene prebele roke, ki ga je božala tolikokrat in ki jo je poljubljal tolikokrat. Mrzla je ko marmor. Obenem opazi, da Fatima ne sope več . . . Zdi se mu, da mu v tilnik in mozg diha ledena sapa . . . Ves bled in prestrašen krikne in stopi nazaj.

„Fatima, mila moja Fatima!“

Trepetaje se zgrudi na kolena, zakrije obraz v odejo . . .

Zunaj, v grmičju okoli trdnjave pojo slavci.

◎

Marija Kmet:

Grega.

Velika in žarka je ležala cesta sredi poldanskega solnca. Kakor vse razkošno bogastvo so padale svetle lise po cesti, tako da je bila le ena sama velika bleščeča plast.

Grega je šél po cesti in trudni so mu bili koraki. Glavo je klonil vedno niže, niže na zasople prsi.

Kdaj je bilo? —

Takrat je bil še majhen, čisto majhen, komaj da je ločil ljudi. Šel je bil med otroke in se jim veselo in prijazno smehljal. Metal je žogo v zrak in hitel za njo. Pa zgrabil ga je nekdo za roko, ga trdo stresel in mu zavpil na uho: „Hej, Grega, Grega, stran pojdi! Ne maramo te!"

Začudeno in bolestno ga je pogledal. Tovariš pa se mu je široko in hudobno zasmejal v obraz in dejal: „Kaj zijaš? Stran pojdi, ne boš se igral tu z nami! Ne maramo takih, grbec grbasti!"

Grega je zastokal, kakor bi ga bil udaril s težkim kladivom sredi po čelu, zamižal je in žalostno odšel. Za njim pa so se mu grohotali: „Grbasti Grega, glejte ga!"

Podvojil je sile in je stekel proti domu, kjer je sedel v kot in zaškrtal z zobmi. —

Ves vroč je prišel nekoč domov. Mati in brat sta sedela pri mizi, oče pa je bil odšel v tovarno. Nič ga nista pogledala, nič ga vprašala, kod in kako je hodil, še zapazila ga nista, ko se je potihoma in plašno priplazil skozi duri in se je vsedel tik okna v kot. Podprl je glavo z rokami in mislil. Videl je zdrave, vesele ljudi, ki so hodili mimo njega. Grega jih je gledal z nekakim občudovanjem in spoštovanjem, zakaj sam sebi se je zdel tako majhen in nepopoln in ni si upal jim pogledati naravnost v obraz.

In kadar je zagledal svojo senco, se je prestrašil one čudne grbe, ki se je zdela na njegovi senci še veliko večja. Nehote je stresel z rameni, da bi se je bil iznebil, one pošasti, ki ga je tlačila in morila. Kaj bi bil dal, da bi bil človek, kakor vsi drugi! — Pripognil bi se do tal in poljubil zemljo; šel bi bil čez strme hribe bos in brez jedi, dolgo dni, dolgo . . . Spal bi bil na goli zemlji, delal najhujša dela. In vse samo zato, da bi bil kakor vsi drugi. Ljudje so ga pogledovali z zasmehom ali pomilovanjem. Oboje ga je bolelo, tako bolelo, kakor bi mu bili nasipali žarečo žerjavico po glavi.

Včasih mu je zastala misel in v glavi je završalo kakor v panju: „Hoj, hoj, grbasti Grega, hoj!“ —

„Kaj že zopet čepiš v kotu in podpiraš glavo? — Kaj te je sram sedeti pri mizi? Kaj imaš slabo vest? Kakor hinavec si!“

Stresel ga je brat za ramena in mu pogledal v obraz.

„Si že zopet kaj napravil?“ se je obregnil vanj. — „Zadnjič je bil podrl otroka na tla, mati, da je zakričal, in ljudje so vpili za menoj, češ, takega brata imaš, hudobnež je —“

„Nisem ga videl, nisem hotel,“ je del potihoma.

„Seveda, nisi ga videl!“ je povzel spet brat. Tréba ti je gledati vedno v tla! — Kaj si razbojnik, kaj si tat?“

„Grbast sem . . .“ je šepnil Grega.

„Grbast — ha! Delat bi šel!“

„Ne grem! — Psoval me je mojster, norčeval se je iz mene in pljunil mi je v obraz. —“

„Kaj potem? — Dosti je opljuvanih. Prestane se . . .“

„Ne maram — ne morem . . .“

„Lenoba si! Lenuh! Ne ljubi se ti delati. Pohajkuješ in lenariš po cestah in posedaš doma po kotih. Kaj misliš, da bo vedno tako? In šestnajst let si že star! Zakaj ga ne spodite, mati? — Jaz moram delati, tudi jaz bi lenaril — o, da! Pa delam in služim, tega lenuha puščate, da se potepa okrog!“ Prijel ga je za roko in divje zamahnil. Grega se je krčevito stresel, oči so se mu zaiskrile — a le za trenotek, takoj jih je povesil in solze so mu jih zalile Brat je jezno odprl vrata in ošvrknil Grego z zasmehujočim pogledom, ki ga je zadel kakor bič, in je odšel ponosno vzravnan iz sobe.

Mati pa je pogladila Grego po laseh, globoko zavzdihnila in tiho odšla. —

Zarjavel v obraz in ves razmršen in pijan se je vrnil oče pozno v noč. Stopil je opotekaje se k Gregovi postelji in zavpil nad njim z divjim glasom: „Ti spet doma? Ti prokleti, delat pojdi!“

„Oče, noč je —“ Siloma je govoril Grega, nekaj ga je davilo in dušilo, da je komaj sopel.

„Noč? Ti prokleti — sramoto mi delaš! Kažejo za menoj in pravijo: „Takega sina imaš! Pokveka je in zraven ti še lenari doma. Kakšen oče si — brez moči!“ Jaz pa hočem, da greš; ne maram te doma, nočem te gledati, ti izrodek grešni!“

Grega se je stisnil v dve gubi pod odejo in vršalo mu je v možganih; koščeni roki sta krčevito prižemali odejo na usta, drugače

bi bil zarjul kakor zver in bi bil planil na očeta, na brata, na vse, ki so bili srečnejši kakor on, ki so bili ljudje v zdravju.

Oče je omahnil na tla, se spet opotekaje pobral in se vlegel na posteljo. Mati in brat sta molčala; navajena sta bila, dan za dnem je bilo tako. —

Moreče se je vlačil težki vzduh po sobi. Zdajpazdaj je zaškripala postelja, zahreščal glas — in zopet je bilo mirno — a vendar tako težko, globoko.

Mučno in mračno je bilo Gregi. Metal se je po postelji, tiho dihal in spet sopel slišno in sunkoma. Vroč ogenj se je vil po njegovih možganih, žgal ga je in zbadal prav notri v sredi in vršalo in bučalo mu je v ušesih.

Planil je kvišku, se naslonil s komolcem ob vzglavje in široko odprl oči. Tam v temi je zijala pošast nanj, njegova misel je bila in je sikala: „Razkleni prste, stopi na noge in zavpij, ne, udari — potopi se v dejanju! Kaj bi trpel? Ali si ti kriv? Kaj si storil, da te brcajo in pljuvajo nate, da te zasmehujejo ob početku tvojih korakov? Rože polnijo zemljo, pa ti jih ne zazreš, le trnja in osata so ti poslali; kakor črv si, kakor golazen, ki se plazi vsa onemogla in majhna sredi med grudami in rušami!“

Gregi je bilo kakor v vroči vodi. Naenkrat pa ga je spet stresel mraz, mrzel pot ga je oblival po čelu, grabil je za prsi in je težko padel vznak na posteljo. Spet je stisnil in prižel odejo nase, zagrizel se je vanjo in mežikal z očmi, da so mu bile kakor z ostrimi šivankami odete.

„Maščujem se — maščujem . . .!“

Ni bila to misel, kača je bila, ki ga je pikala in mu vlivala strupa v glavo.

„Dan za dnem me bijejo, do konca me bodo — do konca? Kakšen konec bo to, kdaj, kdaj? In storil nisem ničesar in trpim —“

Zablisnilo je, težek grom je završal krog hiše. Mati se je obrnila v postelji in zastokala, oče je zahropel. Grega je vrgel odejo raz sebe in bulil oči v motne bliske. „Okradli so me, oropali in me pustili nagega —“. Stisnil je pesti, skrčil noge in temna jeza je vzkipela v prsih.

„Maščujem se —“, je ponavljal brez sape. „Pa kako? — Ha, da bi mogel, pobil bi vse!“

Zarezalo ga je po glavi, švignil je plamen mimo oči in stisnil je prste, da so mu počili v členkih. In vrgel se je spet vznak, nekaj ga je težilo. „Stran stran — ne maram te — grba — stran!“

Zaihtel je v obupu, sklenil roke in prosil.

„Saj sem potrpel, saj sem te nosil, ali zdaj ne morem, ne morem več —". Razpredla se je topost po životu, onemogel je in težko hropel. Bliskoma pa je začutil silno moč v sebi. Vstal je in zdelo se mu je, da se maščuje, da se mora, mora. „Umorim jih vse, očeta, brata —". Skočil je, vse se je zavrtelo krog njega, začutil je nož v roki. Videl je, kako je grabil in davil očeta za goltanec, kako mu je prerezal vrat, kako je pritekla kri.

„Kri — kri, ha — ta me uteši, mi pomaga. — Še več, še več!" In moril in moril je dalje. Vse je bilo rdeče — in iz polnih rek krvi so žarele čudne pošasti in so se mu smejale.

Curek za curkom je tekel iz ran, ves svet je bil poln krvi. In Grega je grabil po krvi in jo prižemal nase. Stresel se je.

„Ni mogoče — kri, umor —". Ozrl se je krog sebe.

„Hu!" je zastokal in divje pogledal v kot. Videl je krvavo kačo, ki je lezla naravnost proti njemu in mu sikaje kazala dvoje, troje, polno ognjenih oči, ki so se blesteli kakor blisk v noči. —

Zagrabilo ga je na zatilniku, zarezalo v čelu. Mahoma je bil pri vratih, jih odprl in postal. — Nekaj je zašumelo. „Kdo je?" je vprašala mati.

Gregi je zastalo srce. „Vse ve — mati tudi ve, vsi vedo" — mu je šinilo preko glave. — „Ubit bom, ubit. — Brž — brž!" Odprta so bila vrata v veži in tekel je in tekel kolikor je mogel. Nič se ni ozrl, drevil je dalje po cesti do travnika. Mahal je z rokami. Naenkrat je začutil velikansko težo na hrbtu.

„Ha, grba, grba —! Kaj te ni izprala kri, kaj nisi izginila, kaj hočeš še?" In zdelo se mu je, da se mu grba veča in veča, da mu mečejo čudne pošasti težka kamenja nanjo, da je bila večja in vedno težja. Stresal je z rameni, pulil si lase, pa grba se je večala in ga tlačila k tlom, da je komaj še hodil — kakor velikanska gora je ležala na njem. Pešal je in le še s trudom je šel dalje; lezel je v dve gubi, dotikal se z rokami tal, grabil s prsti v mokro travo, zahropel je, zavpil, pritisnilo ga je k tlom. Vse naokrog je završalo, butnil je s čelom ob kamen, in ves svet je zaplesal. Žvižgalo, tulilo in rjovelo je krog njega, potem pa se je naenkrat izlilo vse v težko temo . . .

Dr. Jož. A. Glonar:

† Dr. Karel Štrekelj.

„V nedeljo, 7. julija ob pol 12. ponoči je umrl v Gradcu redni javni profesor slovanske filologije, dr. Karel Štrekelj, po dolgi, težki in potrpežljivo pretrpljeni bolezni“ — ta v svoji obliki stereotipna notica se je tiskala pred nedavnim v našem časopisju, v krajši obliki je nesel brzojav vest o smrti tega moža akademijam in učenim družbam v Zagreb, Belgrad, Prago in Peterburg. Umrl je v oni dobi Aškerc — časopisi so bili še polni prepira o njem, umrl je Šket, neumorni delavec in propagator slovenščine na naših srednjih šolah. Aškerčeva smrt je zainteresirala široke mase našega razumništva in jih precej vzvalovila, Šketovemu spominu je posvečena daljša razprava v tem „Zvonu“. Naravno je pri Slovencih, ki se za vsako stvar, če nas enkrat prime, zavzamemo z najhujšimi afekti, da vest o Štrekljevi smrti med našimi kulturnimi delavci ni našla večjega odziva. Bili smo okupirani drugje, Štrekelj pa tudi ni bil mož javnosti — bil je brez svojega žurnala, brez svojega mesečnika, brez svojega društva. Umrl je daleč od svoje domovine, bil je učenjak, ki so mu, kakor pravijo nekateri, omejevale delokrog in obzorje štiri stene sobe, v kateri je pisal ali predaval — in zato ni čudno, da je našla vest o njegovi smrti pri nas tako malo odziva. In ko smo ga pokopali na pokopališču pri Sv. Lenartu pri Gradcu, na onem pokopališču, kjer počivata Josipina Turnogradska in Ivan Macun, se je le redkokdo jasno zavedel, kakega moža smo s Štrekljem izgubili. Njegovemu imenu, delu in spominu veljajo te vrstice.

*

Porodil se je 24. februarja leta 1859. na Gorjanskem, na visokem, kamenitem Krasu. Od leta 1870. do 1878. je obiskoval gimnazijo v Gorici; v tem času se je seznanil z znamenitim poljskim slavistom in prijateljem Slovencev, Baudouinom de Courtenayem[1]. Leta 1878. je odšel na Dunaj, kjer je bil leta 1884. promoviran. Tudi on je moral služiti drugim — v rodbini grofov Colloredo-Mansfeld kot domači učitelj. Leta 1886. se je habilitiral na

[1] Prim. Baudouin de Courtenay Jan. Nekatere opazke ruskega profesorja. (Ponatisnjeno iz „Soče“ leta 1872 in 1873.) Gorica, 1873. 76 str. — To brošuro, ki je čudovito zrcalo naše kulture v oni dobi, bi moral poznati vsak naš „kulturni delavec“.

dunajski univerzi s spisom o domačem narečju („Morphologie des Görzers Mittelkarstdialektes mit besonderer Berücksichtigung der Betonungsverhältnisse“), ki je izšel v publikacijah dunajske akademije znanosti. Leta 1890. je postal urednik slovenske izdaje državnega zakonika in je ostal v tej službi dolgih sedem let, dokler ni bil (leta 1897.) poklican na graško univerzo za izrednega profesorja slovanske filologije, s posebnim ozirom na slovenski jezik in slovensko literaturo. Prišel je za naslednika prerano umrlemu Oblaku. Pred štirimi leti je postal redni profesor „ad personam“. Letos nam ga je — starega komaj 53 let — ugrabila bolezen, ki ga je napadala že pred leti, ki pa jo je s svojo trdno naravo takrat še srečno premagal. Smrt ga je doletela na vrhuncu znanstvenega delovanja, ko je imel mnogo nalog že napol dovršenih, druge pa so ga še čakale. Njegova smrt ni samo za slavistično znanost velika izguba, velika izguba je pred vsem za nas Slovence. Saj je bilo njegovo znanstveno delovanje posvečeno v prvi vrsti slovenstvu, saj je velik del njegovih razprav izšel v slovenskem jeziku. Slovenska znanost je izgubila ž njim enega najboljših in najbolj vnetih delavcev, danes pa ni med nami nikogar, ki bi le eno njegovih mnogih del lahko nadaljeval tako, da bi mu bil vreden naslednik.

Kot znanstvenika ga je vedno odlikovala treznost in premišljena sistematičnost. Zanimivo in poučno je, kako se je njegov krog znanstvenega delovanja vedno bolj širil. Začel je z opisom oblik domačega narečja, ki so mu sledili leksikalni doneski iz besednega zaklada narodovega, iz žive govorice narodove. Vse to delo se je vršilo v zavesti in v prepričanju, da treba zaklad naših besed razširiti in pomnožiti, da nam s samimi varijacijami znanih besed in s samim posojanjem ni pomagano. To delo se je vršilo v letih, ko je bil Štrekelj urednik slovenske izdaje državnega zakonika, v kateri je dobil in dobiva naš jezik nekako državno sankcijo. V tej dolgi dobi sedmih let je do dobra uvidel, da pri ustvarjanju jezika ne more noben filolog presti posameznih besed iz sebe kakor pajek nit. Najprej treba iti vprašat in iskat onega, ki si je besedo sam ustvaril, pri katerem je takorekoč iz živega izrastla. To ga je privedlo do zapisovanja zakladov iz žive narodove govorice. Njegova tendenca in smer njegovega dela se jasno vidi, ko pri besedi „námka, die Masche“ z vidnim zadovoljstvom in veseljem pristavi[1]: „Ta lepa beseda nam zelo prav pride, ki imamo za ženska ročna

[1] Letopis Matice Slovenske za leto 1894. Str. 26.

dela tako malo svojega". Zato ga je tudi veliki hrvaški besednjak s terminologijo ženskih ročnih del, ki ga je izdala Jelovič-Bernadzikowska, zelo razveselil. V tistih letih tudi ni bil v prijetnem položaju učenjaka, ki prime to ali ono slovensko besedo za grivo in se podi ž njo po vseh indogermanskih livadah tje do toharščine in v novejšem času celo v semitščino. Takrat je moral jezik v njegovih rokah dokazati, da je sposoben za vse one mnogobrojne izraze mnogoličnega javnega življenja, ki jih urejuje državni zakonik. Takrat je moral besede ustvarjati in paziti na njih pregnanco in umljivost, takrat je on pač menda vendar le spoznal, da je jezik „socijalen faktor" in spoznal tudi, v čem tiči njegova socijalnost. Ta posel pri njem niti pozneje ni nehal; vsi, ki so pri nas morali ustvarjati kako tehnično terminologijo, so se — do najnovejšega, Siebenscheina — obračali k njemu po nasvet in pomoč. In nepoučen ni odšel od njega nikdo!

Štrekelj pa se ni zadovoljil s samim nabiranjem in registriranjem leksikalnega blaga. Posameznim besedam je skušal dognati izvor in tako so nastale njegove razprave o slovenskih in slovanskih izposojenkah in tujkah.[1] V slovenščini je na ta način sam opravljal delo, ki sta ga pred njim opravljala dva: Erjavec, ki je besede v „potno torbo" nabiral in Levstik, ki jih je razlagal. Svojega delokroga pa tukaj ni omejil, ampak ga celo znatno razširil. Od raziskovanja izposojenk in tujk v slovenščini je prešel na prašanje, ali in kaj so si naši sosedje izposodili od nas. Tako so nastale njegove obširne in temeljite razprave o slovanskih elementih v furlanščini, italijanščini in nemščini. Najznamenitejša med vsemi temi je pač razprava: „Slovanski elementi v besednem zakladu štajerskih Nemcev", ki jo je v dveh letnikih (1908 in 1909) prinesel mariborski „Časopis za zgodovino in narodopisje". V nji razlaga na podlagi Unger-Khullovega „Steirischer Wortschatz", ki ga ostro kritizira, one besede štajerskih Nemcev, ki so jih prevzeli ali naravnost iz slovenščine ali pa s posredovanjem slovenščine iz drugih jezikov. Med njimi so najbolj znane te-le: Auer, Patschen, Potschen, Pass, Petschier, Peier, Beitzker, Plunzen, Pritsch (pritscht), Dalken, Tampel, Drosger, Fredeln, Fratschler, Jauch, Jause, Kapper, Keusche, Krachse, Kram, Krenn, Lebzelt, Mugel, Schinackel, Wildschur i. t. d. Tako je donašal gradivo za bodočega našega kulturnega zgodovinarja, ki bo kdaj pisal o naših prvih stikih z našimi sosedi. Videl

[1] Zur slavischen Lehnwörterkunde. Denkschriften der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien. (Band L.) 1904. 4⁰. 89 str.

bo tedaj marsikateri neverni Tomaž, da smo mi sicer prejemali, da pa smo tudi dajali in da nismo nič slabši od drugih „kulturnih“ narodov. — Zadnja leta je začel v mariborskem „Časopisu za zgodovino in narodopisje“ priobčevati vrsto raziskav o štajerskih krajevnih imenih; raziskoval je, oborožen s temeljitim znanjem, kakor ga je na tem polju imel samo on, slovenska krajevna imena po današnjem nemškem Štajerskem in razlagal krajevna imena v slovenskem dẹlu Štajerske. Tudi to delo je ostalo v početkih in bo še dolgo čakalo nadaljevanja.

Kot filolog, ki je svojo stroko globoko umeval, pa se ni omejil samo na besede, ampak je zasledoval in proučeval življenje naroda tudi v njegovi poeziji. Tako je nastala njegova monumentalna zbirka „Slovenske narodne pesmi“, v kateri je hotel podati „kritičen prispevek k psihologiji slovenskega naroda . . . k znanosti o slovenskem narodu, kakor se nam ta kaže v svojih pesmih“. To delo, ki je pravi „standard work“ narodne poezije, kakor ga imamo med vsemi Slovani edini mi Slovenci, je bilo nekako njegovo življensko delo. Prvi snopič je izšel leta 1895., letos, po sedemnajstih letih, je dospelo do 14. snopiča, pa še davno ni dovršeno. Treba samo primerjati uvod v prvi zvezek (str. VI.) in seznamke na novo doposlanih zbirk, pa se lahko približno preračuna, koliko ga še bo. Naravno je, da tako delo ne more nikdar biti popolno in zaokroženo, saj snuje in poje narod vedno naprej. Da pa so se založniki pri proračunanju obsega tako zelo zmotili, to nam je samo tolažba, da se s tem delom ni začelo prepozno. Marsikaj se je že rešilo, mnogo pa se še bo. In tako bomo imeli verno, intimno in nepopačeno zrcalo, v katerem se nam bo kazal jasen odsev narodovega mišljenja in čustvovanja; v njem bomo videli sami sebe. Koliko truda in dela tiči v urejevanju tako ogromnega in skoro nepreglẹdnega gradiva, s kako vestnostjo in kakim znanjem je Štrekelj to delo opravljal, to spozna samo oni, ki je kdaj s knjigo delal. Zdi se, da je Štrekelj z delom rastel in da so se z večjimi nalogami množile njegove moči. Ko je „Na Dunaju, 22. dné oktobra 1895. l.“ pisal spremljevalne besede za ovitek prvega snopiča, je še mislil, da bo delo v doglednem času dokončano. Gradiva pa je prihajalo vedno več in zbirka se je širila vedno bolj. Da je zanimanje za zbirko prodrlo iz učenjaških krogov v širše, to ga je neizmerno veselilo. „Z veseljem konstatiram,“ — pravi l. 1903 v uvodu k drugemu zvezku (na str. XII.) — da se (med nabiratelji, ki so mu poslali zbirke) poleg duhovnikov, uradnikov, profesorjev, učiteljev in di-

jakov nahajajo celo trgovci, kmetje, delavci, kar se mi ne zdi slabo znamenje za probujenost narodovo.“ Veselilo ga je, da je publikacija, ki ji je že kar izkraja sam določil znanstveno obliko in lice, postala faktor narodnega probujenja, da ni ostala samo objekt znanstvenega raziskovanja. Kako je prešla v literaturo in postala vplivna za našo „moderno“, tega ni opazil. Njemu, treznemu in hladnokrvnemu možu, naša „moderna“ ob svojem prvem nastopu ni bila simpatična in ga je skoro odbijala; pozneje pa je le s težavo dobil nekaj stika ž njo. Na Župančiču, ki je v zadnjem snopiču postal tudi sotrudnik pri njegovi zbirki, bi bil lahko videl, kako daleč in kako visoko je prodrla ta „znanstvena“ zbirka, ki postaja vedno bolj plodna za naše duševno življenje. Z našo moderno literaturo se mu je zgodilo, kakor svoje dni Herderju: „Was er gesät hatte, war herrlich aufgegangen; was er geträumt hatte, war wunderbar und köstlich verwirklicht. Nur er allein sah es nicht, verstand es nicht. Er stand mitten im gelobten Lande, aber er wusste es nicht.“ [1] Da bi mu ne mogla ostati tuja, to se je videlo na tem, s kakim žarom je govoril o Levstikovi poeziji in s kako navdušenostjo je hvalil plastiko njegove „Na Gorenjskem“ („Po noči je treskalo, ploha je lila . . .“). Kar je sam izdal literarnih raziskavanj, vse kažejo stik z narodno pesmijo. Pisal je o Vodniku, izdal Cafovo korespondenco in napisal vzorno razpravo: „Prešeren in narodna pesem“, [2] ki pa je, žal, ostala brez pravih sledov in odziva. Tudi sicer je pisal o stvareh, ki zadevajo naše narodno pesništvo. V Jagićevem Archivu je priobčil dve razpravi: „Über das slovenische Alexiuslied“ (v X. in XI. zv.) in „Zur Literatur über die Koleda bei den Slovenen“ (v XVII. zv.). Kako dobro je poznal vse naše narodno pesništvo, o tem ne priča samo uredba njegove zbirke narodnih pesmi, o tem govori jasno dovolj njegova knjižnica, v kateri je zbral skoro vsa dela, ki so v kakršnikoli, dasi večkrat zelo neznatni zvezi z naši narodnim pesništvom. Poleg Kastelčevih „Bukvic sv. Roženkranca“ in Repeževih in drugih pesmaric se nahajajo v njegovi knjižnici razne zbirke narodnih pesmi raznih indoevropskih narodov, razen njih pa učena dela o narodni poeziji od Sicilije do Archangelska, od Gibraltara preko Urala. Na vsem njegovem delu, ki ga je posvetil narodni poeziji svojega poldrugmilijonskega naroda, se pozna, da ga je zrl kot delec evropske

[1] Heinemann Karl: Die deutsche Dichtung. Leipzig, Alfred Kröner, 1910, str. 110.

[2] Zbornik Slovenske Matice, 1902.

celote. Tako poleg vse svoje intimne poglobitve v snov ni zanemaril visokega stališča in širokega obzorja. Vse njegovo delo ob naši narodni pesmi je zgovorna in živa priča vestnosti, s katero se je posvetil svojemu poklicu.

Ta njegova vestnost je bila značajna črta vsega njegovega znanstvenega delovanja, pred vsem lingvističnega. Ta ali oni mu je mogoče očital, da je napisal razmeroma malo učenih razprav. A kar je napisal, to je napisal po treznem prevdarku, njegove trditve so vsestransko utemeljene. Tako je podal v svojih spisih zanesljive temelje, na katerih se lahko dalje zida. V njih pa je podana že perspektiva za bodoče delo, saj je bilo vse delo pri njem tako smotreno. Oborožen s temeljitim znanjem, je napisal več razprav, v katerih je pojasnjeval razne pojave v slovanskih jezikih in razlagal slovanske besede, pred vsem pa izposojenke. Kako ceno in kak ugled je zaradi teh svojih preiskav imel v učenem slavističnem svetu, to se je pokazalo posebno v zadnjih letih. Ruska akademija znanosti je sklenila izdati „Enciklopedijo slovanske filologije“, široko zasnovano delo, ki bi naj v posameznih knjigah pokazalo vse naše današnje znanje v slavistiki. Za začetek bi se naj ta enciklopedija omejila samo na slovanske jezike, pozneje enkrat bi naj sledila tudi dela o literaturi, narodopisu in zgodovini. V tej enciklopediji, ki jo urejuje Jagić, bi naj vse, kar danes vemo o našem, slovenskem jeziku, napisali trije možje: Štrekelj, njegov drug in zaveznik „in rebus slavicis necnon slovenicis“, P. Stanko Škrabec, in nekdanji mentor in učitelj, ki je uvedel Štreklja v slavistiko, Jan Baudouin de Courtenay. Naloga, ki se je poverila pri tem delu Štreklju, je bila obsežna in značilna za njegov ugled v znanstvenem svetu. On bi naj opisal: latinsko grafiko pri Slovencih, postanek in oblike sedanjega slovenskega knjižnega jezika, pregled slovenskih narečij in govorov v Avstriji (italijanske, Rezijane, bi naj obdelal Baudouin de Courtenay, ki se je ž njimi pečal že pred štiridesetimi leti). Nadalje bi naj opisal vpliv nemščine, italijanščine, hrvaščine, češčine in ruščine na slovenski knjižni jezik in sledove slovanskih elementov v romanskih jezikih; izvzeta je samo rumunščina, ki jo bo s tega stališča preiskal K. Sandfeld-Jensen, docent na univerzi v Kopenhagnu.

Poleg vsega tega širokega slavističnega obzorja, ki ga je imel, dasi obdan od štirih sten svoje graške sobe in učilnice, je vneto zasledoval razvoj našega knjižnega jezika in se z besedo in dejanjem udeleževal njegovega razvoja. To se je posebno jasno po-

kazalo pred dobrimi desetimi leti, ko se je pri nas vnel prepir za Levčev pravopis in proti njemu. Takrat je v celi vrsti podlistkov branil naš jezik pred onimi, ki so mu očitali „kmetavzarstvo“ in „gorjanstvo“ in pokazal vso znanstveno vrednost „znanstvenih“ argumentacij Levčevih nasprotnikov. S tem svojim bojem je stopil iz svoje znanstvene knjižnice, s profesorskega katedra in preko praga svoje tesne učenjaške sobe na široko areno, kjer se bije boj za faktorje našega kulturnega in političnega napredka,[1] na mejdan, kjer se je odločevalo prašanje, kak bodi naš jezik, da nam bo primerno in plodno „socijalno sredstvo“. Kako živo je bil zainteresiran pri vseh teh prašanjih, to se vidi na tem, da je po dolgih desetih letih svoje takratne članke izkopal iz podlistkov, kjer bi bili pozabljeni. in jih priobčil v celi knjigi.[2] S tem se je obnovil spomin na čase, ki so bili trpki in neprijetni za slovensko znanost. V uvodu svoje izdaje je Štrekelj zato povdaril, da ga je takrat in vedno v vseh učenih bojih „vodila v vsem pisanju edino le ljubezen do jezika in naroda“. In še enkrat je, ležeč že na smrtni postelji, prijel za pero, da brani svojo ljubljeno materinščino pred reformami, ki jih je predlagal kvarni diletantizem. Proti Tominšku je za Zvon napisal daljšo vrsto razpravic „O nekaterih pobijanih pravilih slovenske pisave“, v katerih je posamezno prerešetal od Tominška predložene reforme. V pcnatisku teh razprav, ki pa se — žal! — ne dobi več, je na koncu zapisal: „Druge napake popravljati mi brani bolezen, ki mi tudi ne dovoljuje, dokončati spisa že letos“. Dokončal ga ni nikdar, pero mu je vzela iz rok neizprosna smrt. Dokončal ni tudi že davno obljubljene slovenske slovnice, ki jo je pričakovala z enakim zanimanjem znanost, kakor vsi oni, ki vedo, kaj jim je njihov jezik, in ki ga zaradi tega spoštujejo in ljubijo. Pisal jo je v s l o v e n s k e m jeziku.

Ž njim je legel v grob mož, ki je v znanstvu dosegel izreden ugled, ki pa je vse svoje znanje posvetil slovenstvu. Od prvih časov je bil sotrudnik pri vseh znanstvenih slovenskih podjetjih: pri „Zvonu“, pri „Matici“, pri mladem „Časopisu za zgodovino in narodopisje“. In tu ni priobčeval kakih iveri ali ostankov, ampak temeljite razprave, ki bi lahko izšle v katerem koli filološkem jeziku. Kot učitelj je bil skrben in brez nepotrebne učenjaške

[1] Prim. „Veda“ II, 1912, str. 202—208.

[2] O Levčevem slovenskem pravopisu in njega kritikah. Opomnje o slovenskem glasoslovju in rabi nekaterih oblik in besed. V Ljubljani, 1911. Založil pisatelj. Prodaja L. Schwentner. 141 str.

distance, ki večkrat odbija učence od učitelja in njegove stroke. In če se je oglasil kak inozemski slavist v Gradcu, je šel vsak tudi poslušat jasna in pregledna Štrekljeva predavanja. V oni ozki dvorani drugega nadstropja, ki Štrekljevim učencem ne bo prišla kmalu iz spomina, sta sedela z nami patrijarhalni Rus Ljapunov in živahni Finec Mikkola, vsi pa smo z enakim zanimanjem „viseli na njegovih ustnicah“. In letošnjo zimo ga je mislil poslušati docent peterburške univerze, Vasmer, pa je lahko sedel samo ob njegovi bolniški postelji in poslušal spomine in besede o svojem tastu, Baudouinu.

Takole vsako drugo ali tretje leto je predaval Štrekelj tudi v slovenskem jeziku, zgodovino slovenskega slovstva. Najrajši konec 18. in začetek 19. stoletja, torej ono dobo, v kateri je slovenstvo oživelo. Njegovo predavanje je bilo plastično in skrbno izdelano, da bi se dalo natisniti. Njegov jezik je bil izviren, skoro primitiven, poznalo se mu je, da govori premišljeno. V njem se je oglašal zvok glasu korenjaka, ki se jezika počasi zaveda in ki govori premišljeno, takorekoč od pedi do pedi naprej, kakor otrok, ki poskuša stopinjo za stopinjo in vendar že krepko gre. To je dajalo njegovemu jeziku nekako prvotnost in originalnost, ki je opajala vsakega, kdor se je v njo nekoliko poglobil.

Danes je tih njegov glas, danes sameva njegovo pero. Ali sta našla kaj odmeva, ali se jima je oglasil odziv, ki bi ga z veseljem pozdravila? Znamenj je malo, a vendar mi, ko pišem teh par skromnih vrstic svojemu učitelju, zvene v spominu Nadsonovi verzi: „Ne govorite mi, da je mrtev — on živi!“

Fr. Albrecht:

Pesnik.

V blaznost uživanja, v sen samoljubja
se je pogubljala duša asketa,
vse si jemala in vse si je dala,
molila prokleta, grešila je sveta.

V mrak krvaveča skoz noč je ječala,
groze pijana pred sabo bežala,
sama se mučila . . . v nje kljubovanje
pa so vzcvetele pesmi in rože, molitve in sanje . . .

Fran Albrecht:

Danse macabre.

Kalist Beda je bil sam med ljudmi.

Tri mesece je poteklo, odkar ga je izbruhnilo življenje iz sebe in vrglo na prod. Sam ni vedel, kako se je vse to pravzaprav dopolnilo. Nekoč zjutraj je vstal kot po navadi, zajtrkoval in se odpravil na ulico. Komaj pa je prestopil par korakov, ko so se mu jela hipoma šibeti kolena, vročina in mraz sta mu izpreletala telo, kot da mu je kdo izpodnesel noge, ga je zavrtelo v polukrogu, da se je opotekel preko ulice. Komaj se mu je še posrečilo, da je s hlastno gesto zgrabil za kandelaber, stoječ kraj ceste, se vzpel ob njem kvišku in za trenotek razmotril, kako so v vrtoglavi, smešni zmedenosti zaplesale hiše okrog njega, kako se je ulica dvigala in padala kakor morski valovi, kako so se gnetli ljudje, iztezali roke, kričali in se pozibavali semintja. Sekundo nato pa je začutil rezek in globok sunek v desno stran pljuč, iz hropečih prsi mu je brizgnil curek črne krvi in mu onesnažil obleko. Roke so izpustile železni drog in počasi se je sesedel na tla. Pol nezavestnega so ga prinesli ljudje v njegovo stanovanje.

In od tedaj je bil Kalist Beda sam. Okna zavešena s črnimi zastori, je živel v večnem mraku, v tisti zagrizeni, zakrknjeni samoti, ki je polna sovraštva do življenja in ljudi in vsega . . . Nihče ga ni posetil: kajti nikogar ni imel in zato nikogar ni maral.

Skozi zaslone oken se je pritihotapilo včasi — tam zunaj na ulici je morda sijalo jarko solnce — v njegovo izbico par dnevnih žarkov, ki so se izprehajali preko stropa in slikali fantastne, groteskne, čudno zverižene svetle lise. Neprestano je Kalist Beda ležeč na svoji postelji strmel v tiste blede, bolne madeže na stropu. Spočetka jih je zelo sovražil, preklinjal jih v svojem srcu in jih pošiljal k vragu. Saj so mu pričali o dnevu in svetlobi, ki polje zunaj za temi črno zastrtimi okni, o zdravju in življenju. Polagoma pa se jih je privadil, vdal se je njih neizogibnosti, da so mu postale celo znanke v črni, trpki samoti njegovi; nazadnje pa jih je motril le še z malomarno brezbrižnostjo in resignacijo, kot stvari, ki so v nerazdružljivi zvezi z njegovo usodo. Otopelost je legla preko njegovega telesa in duha in vse je šlo z brzimi koraki navzdol.

Nekoč pa se je Kalist Beda kar nenadno prebudil iz svoje otopele brezbrižnosti: spomnil se je, da je star šestindvajset let.

In to nevsakdanje odkritje ga je tako ganilo, da so se mu razsolzile oči v spoznanju njegove lastne bede. Nameraval se je obleči, iti takoj na cesto razglasit vsemu občinstvu to presenetljivo vest ter povedat ljudem, da je on — Kalist Beda, bolnik baje po poklicu, drugače brezposeln — star šestindvajset, to se pravi: šele šestindvajset let . . . Toda kakor je bil slaboten in bolan in brez moči, z vodeno prosojnimi lici in velikimi, razžganimi očmi, tak je obležal na postelji, strmel v strop ter se v svojem onemoglem jadu prepiral z življenjem, ki je trepetalo nad njim, vabilo in se obenem rogalo ter ga zasmehavalo:

„Šestindvajset let, prosim — ali je to malenkost? S šestindvajsetimi leti posegajo ljudje v življenje, se borijo in tekmujejo, podlegajo, zmagujejo . . . sploh: vstvarjajo svojo usodo! S šestindvajsetimi leti se ljudje ljubijo, poročajo in plodijo otroke! S šestindvajsetimi leti . . . Kaj pa sem jaz zakrivil, da sem bil sam od vekomaj in sem sam še vedno, ko mi je že šestindvajset let? Zakaj se me izogibljejo ljudje, ali sem kuga in lakota? . . . V življenje bi segel tudi jaz, oj, kako bi burno vzvalovala ta dremotna, zaspana moja kri v tekmi z množico, v borbi za obstoj . . . In jaz ležim tu in sem tako slaboten, kakor kilav nebogljenec iz predmestja . . . zakaj? Če je pravica pravična, jo imam tudi jaz! Smem ljubiti, oženiti se, ploditi otroke! S šestindvajsetimi leti — ali ne? . . . Oženil se bom!“

Življenje na stropu je trepetalo in prisluškavalo s svojim zlohotnim smehljajem. Semintja so begale svetle lise, vabile in se rogale.

„Živeti, živeti moram!“ je zakričal hipoma z visokim, čistim, obupnim glasom. Celo življenje nad njim je obstalo ob tem gorečem vzkliku in se začudeno pogledovalo med sabo. „Polno tajinstvenih, globokih, skritih krasot je življenje,“ je nadaljeval neslišno v trepetajoči ekstazi. „In najvišja sladkost življenja je živeti . . . Živel bom, seveda! Med svet pojdem, med ljudi, z vsemi brat, vsem prijatelj. Tako lepo lahkomiselno bo moje življenje — mirno in svetlo kot solnce, ki polzi preko morja . . . Nič več ne bom rval po svojem življenju, trgal svoje duše in se mučil, kakor se je mučila moja mati — svetnica, kakor se je mučil moj oče — mučenik, dokler se nista oba do smrti izmučila. In mi, njih potomci se pehamo za zvezdami in umiramo . . . Življenje je lahkomiselna, zlobna ženska; udarja nas, če hočemo preko nje vstran, zahrbtno nas davi, če se ji nočemo prilagoditi. A vendar lepa ženska, lepa!“

Lise na stropu so jele probegavati v čudovito brzih kolobarjih; zdelo se je, da skačejo druga preko druge, kakor klovni v cirkusu, se lovijo in pretvarjajo v glupe slike. Smejale so se s tihim zaničevanjem in pridušenim hohotom. „Saj so kakor ljudje; svoje duše imajo . . .“ je pomislil za trenotek Kalist Beda in se dobrovoljno nasmehnil. Kajti dasi je strmel vanje, jih je videl samo s telesnim očesom; s svojo dušo pa je gledal ne v bedasti odsvit in karikaturo življenja — temveč naravnost v življenje samo, v prazačetek in praizvor vsega. In naprej se je razprezala neslišna pesem njegove duše:

„Ženska, da! Nekega dne sem videl golo žensko ramo — vso prosojno, oblikovano v solnčnih obrisih in demantnem blesku. Jaz, asket, bi klečal pred njo vse ure . . . Ampak bežal sem domov iz osramočenosti pred toliko lepoto. In da sem videl tedaj vse telo — še nikoli nisem videl ženskega telesa razgaljenega, bledega in rožnega, drhtečega in razpaljenega . . . In da bi se zdaj nenadoma vse to zgodilo — zdaj nenadoma.“ —

Kalist Beda je trepetal, čelo se mu je orosilo s potnimi sragami, zapiral je oči, stiskal ustne in je hropeč grabil za svoje upale, blede prsi, kjer je vrelo in kipelo in zastajalo njegovo srce.

„Zdaj umrjem . . . in zdaj — nenadoma se odpro duri . . . široko“ — so se mučile njegove misli. Z brzim, kratkim sunkom se je dvignil v postelji, v krčevitem loku je vzpel svojo roko kot za objem, nato pa se je z enako brzim in kratkim sunkom zgrudil avtomatično nazaj.

In v svoji nezavesti je čul, vse natančno in razločno, kako se je razlil preko njega v zvonkem, neskončno nežnem ritmu opojni refren:

„Es war mal ein Ritter, trübselig und stumm,
mit hohlen, schneeweißen Wangen —“

Topel, čudotvoren hlad je zavel preko bolnikovih lic, da je z lahkoto odprl svoje oči, sklonil glavo in začudeno plašen pogledal v mrak.

Vsa soba se je razbleščala v srebrnem plamenu, ki je slepil pogled. Iz te jarke luči pa se je, kakor feniks iz plamena, vsa svetlejša in jasnejša, počasi izmotala postava: visoka in tenka, od vrha do tal tesno odeta v plašč iz violetnega atlasa. Le obraz je sijal prost in nezastrt in le oči so sipale naokrog svojo milino in dobroto, nežnost matere in udano ljubezen mladenke.

„Kdo si . . . ti?“ je z zastajočim, drhtečim glasom vprašal bolnik.

„Jaz sem tvoja žena!“ je odvrnila neznanka in se mu bližala. Zdelo se je, da se ne dotika tal z nogami, marveč da jo nosi ta

čudotvorna luč, ki jo je spočela. Modri plašč ji je zdrknil do prsi, da so se ji razgalila ramena in zasijala v čudežnem soju srebrne polti. Kalist Beda je strmel vanjo in zakričal v bolečini. Nato je zaprl oči, zakrilil z rokami in groza mu je izpreletela vse telo:

„Zdaj umrjem — zdaj umrjem . . .“

In spet je začul skrivnostno pesem, zvenečo preko njega v nežnem, opojnem zanosu:

„Kam aber die Mitternachtsstunde heran,
ein seltsames Singen und Klingen begann,
an die Türe, da hört er es pochen . . .“

Pesem se je prekinila, bolnik je začutil na svojem potnem čelu mehko dlan. Rahlo mu je gladila čelo in lase, obraz in telo, segla mu je v roko.

„Kako da me ne poznaš? Ali me še nisi srečal na svetu? Poglej mi v oči!“

Bolnik je odgovoril z zaprtimi očmi:

„Ne upam si pogledati v tvoje oči. Videl sem te in te poznam. Videl sem te davno kot otrok: to je bila moja mati. In potem . . . kot sedemnajstleten fant sem te videl, ko si se mi nasmehnila sredi ulice . . . Še zdaj se smehljaš v mojem srcu. In potem sem te videl vse dni, vse dni . . . in se nisem upal pogledati v tvoje oči. Zadnjič, pred tremi meseci, pa si stala sredi noči ob črni reki in si jokala . . .“

„Ali veruješ vame?“

„Jaz ne verujem vase.“

„Jaz pa sem tvoja mati in tvoja žena. Tvoja ljubica sem in tvoja mladost. Ali veš, kaj je ljubezen? Jaz sem ljubezen. Tiste ljubim, ki niso bili nikoli ljubljeni. Najgloblja je njih ljubezen. K tistim prihajam, ki ljubijo svetlobo in umirajo v temi, ki ljubijo ljudi in umirajo sami in zapuščeni. Njim se vdajam, ki so bedni zasanjali do najvišjih lepot . . . Ali veruješ vame? Jaz sem ljubezen!“

„Ne poznam ljubezni.“

„Jaz sem ljubezen!“

„Ne, ne, ne . . . Ti nisi resnica, ti si laž. Ti nisi ljubezen, ker ljubezni ni. Ti nisi sama iz sebe, tebe je spočelo le moje hrepenenje . . . Fantom si, vizija bolnikova, halucinacija pred smrtjo, stvor varljive fantazije . . .“

„Poglej mi v oči, o ti ubogi! Odpri oči, podaj mi roko! Zapleši z menoj, v življenje zapleši z menoj! Daj, dvigni se in podaj mi roko!“

„Ne bom se dvignil, nočem odpreti oči! Ne maram tvojega življenja, ki je laž . . . Pojdi proč od mene — ali slišiš, da hočem biti sam, sam!“

„O ti ubogi . . . ti poslednji med ljudmi, ki verujejo vame! Kako so sovražne tvoje besede, kako je globoka tvoja ljubezen . . . Kako ti je duša čista in lepa, polna osramočenosti . . . Na ulico hočeš, v življenje, ki ni življenje, in veš, da se izgubiš v množici, da te poteptajo ljudje, ugrabijo ti dušo, pomendrajo te s konjskimi kopiti . . .“

„Da, na ulico hočem, v življenje. Da se izgubim v množici, teptam ljudi, jim grabim duše in jih pomandram s konjskimi kopiti... Živeti hočem! S šestindvajsetimi leti — s šestindvajsetimi leti —“

„S šestindvajsetimi leti so ljudje močni, jaki in zdravi! S šestindvajsetimi leti se ljudje ljubijo, poročajo.“

„Kako si čitala v moji duši? . . . Ne, to nisi ti, to sem jaz sam . . . Oženim se!“

„Jaz sem tvoja nevesta. Poglej v oči svoji nevesti, podaj ji roko, zapleši ž njo! Na bregovih življenja je moj dom, na otoku blaženih. Ljubezen in življenje sem jaz in odrešenje vsega. Z menoj je večni pokoj. Jaz sem dopolnenje: spoznanje nedoumnega, smoter nedosegljivega, cilj vseh želja!“

„Ne, to nisi ti, jaz čutim, da je vse le bloden sen . . . Zakaj me mučiš s svojo kruto ljubeznijo! Pusti me živeti! . . . Zapoj mi, da mi bo lažje, ker me je groza tvojih sladkih, vabečih besed!“

„Zapela ti bom, ti žalostni, bledi moj ženin!“

In zopet je začutil bolnik, kako mu je zavel krog lic hladnotopel, svež dih in mu prevzel vse telo s čudovito milino. Zdelo se mu je, kakor da počasi zastaja kri v njegovih žilah, kot da hoče zadremati; srce, ki je trepetalo groze in nemira, se mu je upokojilo v sladko pričakovanje nečesa skritega, daljnega, nepoznanega . . . Z zaprtimi očmi je poslušal nežno, sentimentalno melodijo, igrano ob nevidnih strunah, ki mu je za trenotek odela vse srce v blaženstvo in pozabljenje:

. . . da kam seine Liebste geschlichen herein,
im seidenen Wellenschaumkleide . . .

„Zdaj . . . zdaj umrjem . . .“ je zašepetal Kalist Beda z rahlim, šepetajočim glasom.

„Zdaj boš pričel živeti!“ je dejal drug glas, proseč, vdan, vabeč.

„Kdo si ti?“ je vprašal tiho, pritajeno.

„Odpri oči in poglej name!“

Kalist Beda je odprl oči, pogledal navzgor in kri mu je zledenela v žilah, srce mu je zastalo, nevidne roke so ga zgrabile za grlo, za prsi, za noge in ga pričele daviti, pritiskati, mučiti.

„Že je ugasnilo življenje na stropu... To je smrt, smrt!...“ se mu raztrgano in hropeče izvilo iz prsi.

„Jaz sem življenje . . . ljubezen . . . odrešenje . . . smoter . . .“ je šepetalo odnekod vdano, vabeče.

Z naporom je okrenil bolnik glavo in se s svojimi topimi, osteklenelimi očmi ozrl preko izbe. Soba je bila prazna in črna.

„Kdo si? Kje si? . . . Živeti hočem — samo še en dan, eno uro, en hip . . . Daj, mi življenja! . . . Kje si? . . .“ je kričal z divjim, polblaznim glasom, skušal se dvigniti, stezal roke, kakor da hoče objeti zrak in prazno temo in jo prižeti nase, da bi mu dala življenja. Soba pa je bila prazna in črna, težkega molčanja polna.

„Kdo si? Kje si? Živeti . . . živeti . . . samo trenotek . . . Daj mi roko, neznanka, dvigni me! Popelji me s seboj kamorkoli . . . verujem vate . . . ne morem biti več sam . . .“

Besede so se trgale v njegovih prsih, ustna so se mu zapenila s krvjo, oči — velike in blazne — so izstopile iz globokih otlin in so se kakor dvoje blodnih sikajočih plamenov zazrle v temo.

„Ne morem k tebi, ne smem. Stopi s postelje in mi podaj roko. Na kolenih, glej . . .“ se je oglasilo zopet iz teme z glasom, nežnim in prosečim.

Kalist Beda je strmel v temo, trepetajoč po vsem telesu in v grozi in strahu so mu podrhtavale ustne polslišne besede:

„Saj te ne vidim nikjer . . . Kdo si? Kje si? . . . Pokaži se mi za minuto. Primi me za roko, jaz ne morem nikamor. Nič več . . . zdaj — zdaj —“

Sunkoma je izgovoril te besede in onemel. S široko razprtimi očmi, zasenčenimi in zameglelimi, je vpiral svoj pogled v sredo sobe. Tam je klečala neznanka; njen violetni plašč se je bil kakor modra zarja razlil okrog nje po tleh. K bolniku je iztezala svoje roke. Na ustnih ji je sijal nasmeh, oči polne prošenj; razgaljena ramena so bleščala kakor rosne lilije v jutranjem solncu.

„Ali me vidiš?“ je vprašala tiho. Bolnik ji je odgovoril z očmi.

Počasi se je dvignila neznanka in obstala sredi sobe. Njene besede so bile tihe in mirne, a polne notranje resničnosti:

„Vse je samo zmota možgan: življenje in smrt, izvor in konec, večnost in čas, prostor in kraj, bolečina in radost, ljubezen in sovraštvo. In usode ni. V življenju so nagoni in nagoni so življenje;

v človeku so nagoni in nagoni so usoda. Edino nagon je resnica in to sem jaz . . . Glej!"

Dvignila je svoje roke in jih razširila. Počasi se ji je razpel široki violetni plašč, ki je ohlapno visel krog njenega telesa. Zašumel je, nato pa je neslišno zdrknil k nogam neznanke. In stala je sredi izbe kakor Venus Anadiomene z razgaljenim telesom. Razbeljene roke so drhteč čakale objema; visoke, blede prsi ji je vzgibavala ljubezni sla; zlati, razpleteni lasje so se bleščali v mavričnih bojah; telo, visoko, prosojno pa se je iskrilo v svojem nepremičnem miru, v svojem rožnatem, toplem snegu kakor najvišje razodetje neoskrunjene, čiste lepote.

Kalist Beda je gledal nje razodeto telo in vse na njem se je izpremenilo. Temna rdečica mu je pokrila namah obe lici, ko je zdrknil neznanki plašč k nogam. V očeh se mu je vžgal vlažen in moten blesk, dihal je v kratkih, pretrganih sunkih. Zdelo se mu je, kakor da je v trenotku kdo natrosil žgoče žerjavice čez vse njegovo okostenelo telo. Peklo ga je in žgalo in prav do srca mu je seglo to žgoče čustvo, do srca najbolj. Na vsak način je hotel nekaj izpregovoriti, zakričati ali karkoli — toda niti zvoka ni bilo iz njegovih ust. Le ustna so mu trepetala sama od sebe, gibala so se, kakor da morajo nekaj povedati, a ne morejo. In še isti čas je začutil, kako se je napolnil zrak v razdalji med njo in njim z nekim tajnim, privlačnim; skrit fluid je napolnil ozračje, električen tok se je bil razlil iz magičnega telesa neznanke in segel do telesa bolnikovega, ki se je v krčih vilo na postelji od bolečin.

Bolnik je vzdignil pol telesa in se s komolcem vprl v blazino ter tako v poševni, sključeni legi motril s svojim mumijskim obrazom in s svojimi ljubezni in sovraštva polnimi očmi telo pred seboj. Neznanka se ni ganila. Bila je kakor izklesan umotvor monumentalne krasote. In bolniku se je krčilo telo fizičnih bolečin. Z vsem telesom se je dvignil, še z drugo roko se je vprl v blazino in z očesom ni trenil od nje. In kakor nji, je tudi njemu obkrožil ustna otopel smehljaj brez besed. Tako je slonel nekaj časa, nato pa je oprezno in previdno položil eno nogo na tla . . . tudi drugo. Z rokami se je oprijel za rob postelje, sklonil se pokonci, pogleda pa ni odvrnil od nje. Bolnik je izpustil rob postelje in se popolnoma postavil na noge. Z levo roko si je zasenčil pogled, kakor da hoče bolje razločiti skozi temo, desno pa je vzpel pred sabo v polkrog. Prestopil je, napravil je drug korak in tako se je tipaje s krilečo roko bližal neznanki, počasi in oprezno. Obstal je tik pred njo,

desno roko je izpustil, da mu je kakor brez življenja pala ob telo. Zrla sta si v oči nepremično, brez besed. Bolnik si je z levico pomel oči, nato pa se je rahlo dotaknil telesa neznanke. Počasi in trepetajoč se je dotaknil vroče, blesteče kože; preko meč in preko ledij mu je segla roka do njenih visokih, napetih prsi, obstala tam za trenotek, kakor da se hoče odpočiti, obkrožila ramena in tilnik, drsala preko obraza in izginila v zlatu njenih las. In potem se je bolnik počasi in nemo zgrudil na tla, k nogam neznanke. Z obema rokama jo je prižel nase, svoja lica je naslonil ob njena kolena. In v svoji duši je začutil blazno čustvo naslade, ki pa ni našlo izraza v besedah.

S svojim okamenelim smehljajem se je sklonila neznanka niže doli k bolniku.

„Ali veruješ zdaj vame?“ ga je vprašala.

„Vate,“ je šepnil on.

„Ali sem resnica ali laž?“

„Resnica, resnica . . .“

„Ali hočeš zaplesati z menoj?“

„O, s teboj, s teboj . . .!“ je ponavljal z zamirajočim glasom.

„Zaigrajte!“ je vzkliknila neznanka z jasnim, strastnim glasom in dvignila bolnika k sebi. Objela ga je, z golima rokama ga je priklenila na svoje telo. In tako sta stala sključena telo ob telesu, prsi ob prsih, obraz pri obrazu, priklenjena drug k drugemu in sta prisluškovala daljni, polslišni melodiji, ki je prihajala od povsod in se v mogočnem, veličastnem ritmu razlivala v to samotno izbico.

Spočetka je bila pesem otožna, tiha prošnja. Kakor da šumi kje zunaj samotno, brezvejno drevo in ječi v vetru, se je zdelo. Nato se je razšumela v pesem gozda, v težko, mračno, pesem. In že je bilo tisoč gozdov. Kakor veličasten preludij je šumela melodija, polna zanosa in vzvišenosti. Vmes pa so se čuli kakor glasovi vijoline srebrni zvoki daljnih potokov. In nato so zabučale reke, veletoki, oglasila se je hrumeča, otla pesem slapov in naraščala . . .

„Ali čuješ?“ je vprašala neznanka.

„Kako šumi, kako grozno!“ je tiho vzkliknil bolnik in se še tesneje oprijel neznanke. Stala sta še vedno drug na drugega priklenjena, a že so se jima jele počasi in nehote gibati noge v skrivnostnem ritmu.

In pesem je naraščala. Zarohnelo je divje razburkano morje in prešumelo vse. Prišlo je kakor odmev daljnih pobojev. Žvenketalo je orožje, zveneč rezko in ostro, pokale so granatne bombe med

streli pušk, topotale so množice, da je ječala zemlja, v obupu so vzkrikali ljudje, presenečeni in začudeni . . . In čulo se je, kako je brizgala kri. Divje, blazno je naraščala pesem v samosilno simfonijo. In po taktu tega skrivnostnega ritma so se gibale neznanki in bolniku noge. Izprva počasi, potem pa sta jela krožiti nalahno, kakor v spirali. Še so se jima prsti dotikali tal in tesneje sta se oklepala drug drugega, in vse bolj je naraščala pesem, blaznela, sikala, vriskala, ječala, preklinjala, ihtela, obupovala, kakor v smehu in solzah. In onadva v temni izbi sta s pesmijo vriskala in ječala, ihtela in obupovala v smehu in solzah in se vrtela vedno hitreje, v vedno večjih krogih, dokler jima niso postale stene preozke . . .

„Ali razumeš vse to?" je kričala v tem divjem vrišču neznanka bolniku na uho. „Ali razumeš vse to? . . . Čuj, poslednje razodetje: to je spev življenja, ki igra smrti . . . Življenje in priroda zaigra svoje psalme, kadar zaplešemo mi mrtvi v svoj dom na bregove življenja, na otok blaženih. Življenje je pokorno smrti in smrt so vrata v življenje! . . . Kaj te je strah, ti bledi, ti dragi moj? Sladak je ples, najslajši je ples mrtvih . . . Pozabljenje je njegov cilj in njegova pot vodi preko večnosti in časa, preko ljubezni in sovraštva, preko prostora in kraja in preko vsega, kar je ustvarilo življenje v svoji omejenosti. Sovraštvo ulici, zaničevanje življenju!"

„Sovraštvo ulici, zaničevanje življenju!" je ponovil z vročim glasom bolnik in se s svojimi razpaljenimi, žejnimi ustnicami vsesal v njeno ramo.

„Pretesna je ta izba, preozke so te stene! Godba igra, zaplešiva hitreje, hitreje! Proč odtod, tja, kjer diha vesoljstvo — široko, brezmejno. Zaplešiva!"

In z burno kretnjo je prižela neznanka bolnika nase tako tesno, da je ječal v njenih močnih rokah in je onemel v sladki grozi, ko ga je jela poljubljati na ustna, na čelo, na oči, lase in na njegove blede, upale prsi . . . Potem pa se ga je nenadoma oprostila, pahnila ga od sebe, da se je opotekel preko sobe. Godba je utihnila namah, le šumenje gozdov se je še čulo, zamolklo in mračno, kakor iz neskončnih dalj prihajajoče.

Bolnik je stal pri oknu kakor okamenel. S topo in brezizrazno žalostjo v očeh je začudeno strmel v noč svoje izbe. Bila je prazna.

„Kaj se je zgodilo z menoj? Kako sem prišel sem?" je zašepetal in ničesar ni vedel več. Brez namena je odmaknil zaslono, ki je zastirala okno, odprl je oboknice, in kakor v nenadni, nepričakovani radosti mu je zasijal obraz. Tam zunaj v zraku je stala

ona, neznanka. Razgaljena, vabeča, z nasmehom na ustnih. Razklenjene roke so vabile, motni blesk oči je prosil, ustna so šepetala neslišne besede. Ne da bi pomišljal, se je vzpel bolnik kvišku. Na oknu stoječ se je ozrl za trenotek navzgor. Mračilo se je, nebo je bleščalo v rdečkasti barvi, kakor razbeljeno jeklo je žarelo obsuto z bakrenim prahom polprosojne megle. Navzdol se je ozrl bolnik: videl je množico, ki se je prerivala naprej, hlastno in naglo, čul je trobenje avtomobilov, peketanje in hrskanje konj . . . Za trenotek ga je zamamil sveži, rezki zrak. Ko pa je vprl svoj pogled predse, je videl, kako se mu bliža neznanka, z razklenjenimi rokami, z neslišno šepetajočim smehljajem.

„Razumem te!“ ji je povedal z očmi, v duši mu je bilo lahko in nežno; nato pa je dvignil svoji roki in zakričal svečano, kakor vsemu svetu:

„Sovraštvo ulici, zaničevanje življenju!“ In že se je sklonil, nagnil se globoko v objem neznanke. Že se je dotaknila roka roke, telo telesa — tedaj pa je začul nenaden, oduren grohot spačenih lic, opazil skrito zlobo oči in gladko ostudnost telesa, ki se je odmikało...

Anton Debeljak:

V srpanu.

Kosec, le poj in neviht se ne boj,
ko bliski črni — lastavice —
sršijo skozi srebrni dan.
Kmet, kak lep je ta hleb rumeni
v zatoka peči ognjeni:
pšenica se boka brezmejna, visoka,
zoreča, šumeča, ko skorja dišeča.
Ženjica, čez dva dni, čez tri
boš žela in pela vesela,
ko se srp lunin docela zostri.

Josip Wester:

V Aškerčevem rojstnem kraju.

Popotnik, ki se voziš po železni cesti z Zidanega mostu proti Celju, ali se takrat spominjaš, da se pelješ mimo rojstne vasi pesnika „balad in romanc", našega Gorazda, ki smo ga letos solnčnega junijevega popoldneva spremili k večnemu počitku?

Učili smo se nekdaj in še učimo v šoli, da se je Aškerc rodil na Globokem, v vasi blizu Sv. Marjete pri Rimskih Toplicah. Res je tako; sicer pa je širšim krogom malo znanega o tej lepi pokrajini, še manj pa o rodovini in o prvih mladostnih letih Aškerčevih. Vemo ime kraja, a pokrajine same ne poznamo. Tisoč in tisoč naših rojakov se vozi vsako leto po tem delu Savinjske doline in koliko tujcev Slovanov, ki pohitevajo s severa doli na solnčni jug, potuje tod po tej prometni progi, ne da bi se zavedali, da jih nese brzec tik sela, kjer je bil rojen eden najodličnejših slovenskih pesnikov, epik, čigar ime je poleg Prešerna najbolj znano med slovanskimi rodovi in čigar pesmi čita lahko v svojem jeziku i Čeh i Poljak i Rus i Nemec i Šved, da ne omenim Hrvatov, Srbov in Bolgarov...

Kakor me je družilo z rajnim pesnikom osebno znanje in mi je ugajala njegova izredno krepka in odločna moška individualnost, ki ni poznala licemerstva in ni trpela omlednega ali praznega besedičenja, kakor je žal v naših družbah često navadno, tako me je večkrat mikalo spoznati njegov rojstni kraj in njegove domače ljudi, ki je o njih mimogrede včasi kaj spomnil. Vedel sem, da mu je pred dvema letoma umrl oče kot starec sivih las, povedal je včasi kaj o svojih dveh bratih in o stari teti in o sestri, ki je nedavno umrla v Ljubljani; a vse to me takrat ni toliko zanimalo. Deset let sva si bila dobra znanca; pred leti sva vsak večer sedevala za isto mizo v mali družbi, često tudi sama, in se pozno v noč — to se pravi pozno za Aškerca — do poldesetih zvečer pogovarjala o tem in onem, o dnevnih dogodkih in literarnih stvareh. Koliko njegovih zanimivih doživkov in odkritih besed, mnenj in sodb bi si bil lahko zapomnil in zabeležil, če bi bil zdaleka slutil, da bo treba za tem krepkim možem, ki je kljub svoji godrnjavosti vendar tako rad živel in življenje ljubil, tako kmalu pisati posmrtnice! Tedaj pa, ko sem ga zadnjič obiskal, ležečega že v nezavesti, in še bolj, ko sem se pri pogrebu seznanil z njegovima bratoma in postarno teto Agato, ki je na prvi

pogled napravila name nenavaden, rekel bi, tajinstven vtisk, sem sklenil, da se o prvi ugodni priliki popeljem v njegov rojstni kraj.

In res, prvi prosti dan letošnjih počitnic — bila je nedelja — sem se odpeljal iz Ljubljane proti „zeleni" Štajerski po tisti progi, ki jo tako zanimivo opisuje Erjavec v svojem potopisu „Ena noč na Kumu", le, da se jaz nisem odpeljal v popoldanski vročini, kakor sta bila to storila Erjavec in njegov prijatelj, ampak še v jutranjem hladu, in da nisem izstopil v Trbovljah, prvi postaji na štajerskih tleh, ampak sem se peljal — rekel bi, proti svojemu načrtu — kar dalje, do koder mi je kazal vozni listek, ki sem ga bil kupil sicer do Rimskih Toplic, a se je glasil do Laškega trga. Tudi prav. Ker mi je bilo dovolj časa, da svoj izlet lahko podaljšam tudi severno od Aškerčeve ožje domovine, čeprav sem bil namenjen vso to pot, ki znaša od Laškega do Zidanega mosta kakih 16 kilometrov, peš prehoditi, sem bil že pred 10. uro v Laškem trgu, baš ko so ljudje hiteli v cerkev k maši, pa ne v župno cerkev, ampak v nižje doli na levem bregu Savinje stoječo staro cerkvico Marija Gradec. Dokaj več zanimivega ve Orožen v svoji zgodovinski knjigi „Das Dekanat Tüffer" povedati o Laškem in okolici, kakor sem mogel jaz vsega tega videti. Pač sem vprašal kmetiča, kje leži vas Debro, ki mi jo je seveda rad pokazal. Zanimivo ime, ki je dalo brez dvoma osnovo nemškemu imenu „Tüffer".

Nato sem krenil po cesti na levem bregu Savinje proti Gradcu; v starodavni cerkvici, lepo okrašeni z rdečimi nagelji in vrtnicami, bršljinom in drugim zelenjem, se je služila baš služba božja. Visok, čvrsto zidan stolp in zidovje krog cerkve in že lega sama priča, da je bil tu nekdaj utrjen tabor, ime, ki je ohranjeno povsod po slovenskem ozemlju; celo v nemškem Frohnleiten nad Nemškim Gradcem pravijo staremu mestnemu gradu Taber.

Cesta zavije na levo proč od Savinje, jaz pa krenem nizdolu po stezi, ki se čim dalje bolj zožuje, dokler se na rečnem ovinku pri Modriču ne izgubi na savinjskem produ. Tu opazim na drugem bregu čoln in kmalu prikličem iz hiše nasproti brodnika, ki me predroži na desni breg. Po zložni cesti sem korakal dalje mimo Udmata in Selc; solnce je soparno pripekalo in naravno je, da me je bistra Savinja izvabila za nekaj časa v svoje hladilne valčke. —

Ni še zvonilo poldan, ko sem prispel v lično vas Sv. Marjeto; zdaj sem se čutil v Aškerčevi domovini, ne da bi prav vedel, kje je Globoko in kje so Senožeti, kjer bivata njegov brat Miha in teta

Agata. Tu pri krstnem kamenu sv. Marjete je bil krščen še istega dne, kakor je bil rojen, 9. januarja 1856 —; v tej šoli se je učil brati in pisati in v tej cerkvi je v poznejši dobi kot provizor opravljal leto in dan duhovske posle.

Odzvonilo je poldan. V gostilni sem poizvedel o Senožetih. Skoz okno so mi pokazali gor nad Toplicami na strmem pobočju malo selo z nekaterimi strehami, češ, tam gori so Senožeti, tam gori osebenjkuje brat Miha, malo niže doli pa ima „teta Ajka“ svoje posestvo in svojo hišo. Tako sem zvedel smer, kam naj se obrnem, in prav nič me ni motilo, da sem našel na špecijalni karti zabeleženo na istem kraju ime „Seneče“. Pa ne, da bi bila to „fonetična“ pisava!

Izpred gostilne se obrnem po cesti proti jugu; črez četrt ure dospem do Toplic in pridem v moderno kultivirani svet: cesta se izpremeni v gladko, z drobnim peskom posuto pot, gozd v senčnat gaj, prepležen z belimi stezami, in pot mi zapre visoka gosposka stavba, kopališko poslopje z daleč vidnim napisom „Gott segne das Bad“. Že sem menil, da sem zašel, kar mi pove možak domačin, da hodim pravo pot, če hočem na Senožeti; samo skoz grajsko vežo mi je bilo treba iti in še malo po ovinkih skoz kopališki park in zopet sem bil v preprosti naravi med senčnatim bukovjem. Pot, razdrapan kolovoz, me vodi venomer navkreber. Kmalu pridem iz gozda na senožet; še malce hoda po stezi in že stojim pred zidano hišico, z opeko krito. Na široko in gosto razpeljana brajda z bujnim trsovim listjem senči hišo od spredaj. Krog in krog vlada svečan nedeljski mir; le voda, ki žubori po žlebu v korito, moti to tišino in kokoši, ki grebejo in se otepajo po prahu pod napuščem, pričajo, da hiša ni zapuščena, dasi je zaprta in ni nikogar nikjer videti.

Pač, tam v travi je zleknjena ženska, ki dremlje. Moje stopinje jo predramijo; dvigne se, pomane si oči in prijazno mi zažmiri naproti postarna ženica. „Dober dan! Kje je dom Antona Aškerca?“ jo vprašam. „Tale hiša tukajle je,“ mi odvrne; „pa tukaj »gospod« niso bili rojeni; tamle doli na Globokem je bil njih prvi dom,“ in pokaže mi selo globoko v dolini. Le par streh je bilo videti izmed gostega sadnega drevja.

Zdaj prisedem tudi jaz na trato in začela sva pomenek. Pravila mi je, da je že iz mlada pri hiši, da je dobro poznala Antona, saj sta krave vkup pasla. „Kako vesel deček je bil to! Vedno si je kaj novega smešnega izmislil, da smo se mu vsi od srca smejali; vsi smo ga imeli radi. In tudi pozneje, ko je bil študent in je domov

prihajal, se je rad z nami pogovarjal in nam veliko učenega povedal.“

Izmed vseh otrok — živita le dva brata, sestra je lani v Ljubljani umrla — je bil edini Anton rojen v očetovi hiši na Globokem. Do svojega tretjega leta je bil tam doli; nato pa se je oče preselil na Senožeti k svoji sestri Agati. Posestvo s hišico vred so mu bili prodali; slabo je znal gospodariti in kar je dobil denarja, je vsega znosil v — loterijo. Vendar posestvo ni prišlo v tuje roke; kupila ga je teta Agata, lastnica hiše na Senožetih, ki ima tako še sedaj dva „grunta“ in velja v tem okraju za jako premožno ženico. Rodovina torej se je okoli l. 1860. preselila na Senožeti; tu je bil oče osebenjek na sestrinem posestvu, dočim je sestra poleti bivala doli v Toplicah, kjer je imela lepo službo kopališčarice, ki ji je tekom 50 let, kar je imela opraviti z bogatimi tujci v Toplicah, prinesla gotovo lepe denarce v hranilnico. Dekla Cila — tako je ime moji znanki — je zatrdila, da imajo „teta Ajka“ shranjenih veliko tisočakov, samo da ne more nihče izvedeti, koliko jih je.

In dalje mi je pravila o rajni materi, ki ji je bilo tudi Agata ime; prej pa se je pisala za Knezovo. Revica je umrla še mlada, nekaj nad trideset let stara; pljuča so se ji bila užgala in v nekaterih dneh je bilo po njej. „Nikdar še nisem videla nobenega otroka tako bridko jokati“, je dostavila, „kakor je jokal Anton, ko so mu mati umrli. Tam-le za hišnim voglom se je skril in tako neznansko ihtel, da ga nismo mogli potolažiti. Dober otrok je bil!“

Ker ga v šolah oče ni mogel vzdrževati, ga je podpirala teta; pa tudi sam si je pomagal s tem, da je druge poučeval. Očeta je imel jako rad; pošiljal mu je redno mesečno podporo; zadnja leta po deset goldinarjev na mesec, tako da stari mož ni trpel pomanjkanja. Pred dvema letoma — bilo je na Jurjev teden — ga je vzela smrt, 85 let starega.

In Cila mi je pravila, kaj ji je pripovedovala teta Agata o pogrebu rajnega Antona: „Kaj takega še niso videli na svetu. Toliko ljudi je bilo, da ni bilo ne konca ne kraja, in konji so peljali krsto v steklenem vozu. Gospodje so bili vsi v črno oblečeni in so imeli na glavi visoke, svetle kape; nekateri v rdečih srajcah pa so stopali kakor vojaki. In luči so gorele po ulicah pri belem dnevu. — Škoda, da tete ni doma! Šli so že zjutraj k maši in najbrž ostanejo doli tudi pri večernicah. Kar tukaj počakajte, do štirih gotovo pridejo! Vam bodo dali tepkovca piti, pet let starega. Ga ne dajo vsakemu“.

Zdaj mi je bilo še bolj žal, da nisem našel tete doma. Čakati nisem utegnil. Krenem navkreber po senožeti mimo zapuščenega vinograda in hitim proti prvi hiši, ki jo opazim. Pridem za hišo in tam najdem brata Miha, sedečega pod tepko in pestujočega otroka, dveletnega Tončka. Ne da bi ga bil prosil, se mi prijazno ponudi, da me spremi na Globoko in potem na Zidani most do brata Janeza.

Medtem, ko se je šel pražnje oblačit, sem razgledoval pokrajino. Senožeti ležé na položni rebri pod strmim Stražnikom sicer ne bogve kako visoko, mogoče kakih 450 *m* nad morjem, torej več ko 200 *m* nad Savinjo, ki teče doli po tesni dolini. A pogled s tega sela, ki nima več kot tri gospodarje, je nekaj nenavadno lepega. Doli v globeli šumi sinja reka; ob njej se vije bela cesta, ki veže Posavje s starodavnim Celjem, na drugem bregu Savinje pa prometa bogata železniška proga. Kjer se dolina malo razširi, stoji župna vas Sv. Marjeta z belo cerkvijo in na strmem obronku zraven nova cerkvica Marija Lurd; na drugi strani pa železniška postaja in tik pod Senožetmi staroslavne Rimske Toplice, ki so jih baje zasledili psi, ko je neki rimski cesar peljal tod svojo vojsko; toliko časa so psi grebli zemljo, da so izgrebli gorki vir, ki izleči vsakovrstne bolezni. Stara rimska cesta je peljala bojda prek Senožeti. — Pogled na okrog sicer ni dalekosežen, a vendar nudi očem krepke obrise hribovja, ki se tod okoli grmadi in čredi, s cerkvicami po vrhovih. Sami svetniki in svetnice so si tu v okolici izbrali svoje domove: na desni od Savinje se vrsté Sv. Mihael, Sv. Katarina, Sv. Krištof, Sv. Jedert in Sv. Štefan, na levi pa Sv. Miklavž in Sv. Koloman in dalje v ozadju Sv. Lenart in Sv. Lovrenc, celo s Kranjskega sèm zre Sv. Katarina nad Radečami, nad vsemi pa prvači Sveti Kum s cerkvama sv. Jošta in sv. Neže, najlepša božja pot na Dolenjskem.

Kdo bi mogel dognati, kako vse je rojstni kraj s to pisano okolico vplival na dovzetno dušo malega dečka, ki je hodil sleherni dan v šolo doli k Sv. Marjeti skoz Toplice, kjer je poleti srečaval tuje ljudi s tujo govorico in tujimi običaji! In tam na oni plati železna cesta, ki veže evropski jug in sever; sredi po strugi pa savinjski plovci na splavih, plaveči les iz domačih gozdov po Savinji in Savi dol na Srbsko in še dalje po Donavi na Rumunsko, Bolgarsko, nekdaj celò „tja dol v Turčijo glóboko“ — ali niso taki vtiski budili v nadarjenem dečku fantazije, ki se je pozneje v mladeniču in možu raznetila v pesniško silo, hrepenečo vèn iz tesnega obzorja domače zemlje? Vsaj toliko je gotovo, da na mlado dušo mogočno vplivajo odnošaji, v katerih preživi mladostna leta, in da vtiski,

ki jih nudi narava in opazovanje tujih ljudi, niso zadnji, ki dajejo pravec nadaljnemu duševnemu razvoju razboritega človeka. Vrhutega mu je znal oče veseljak veliko pripovedovati o dogodkih domá in po svetu. Rajnki sam mi je pravil, da je dokaj motivov za balade slišal iz ust svojega očeta, n. pr. Mejnik, Godčeva balada, Svatba v Logeh, Skala v Savinji, itd. Vsekakor je vladalo tu gori na Senožetih svobodno, pastirsko življenje z jasnim obzorjem in prostim pogledom v svet, dočim je na Globokem svet stisnjen v soparno sotesko: tu gori je zrastel epik, tam doli bil bi postal lirik . . .

Z Mihom sva odšla po rebri navzdol; še enkrat sem se oglasil pri Cili, da sva se poslovila. Tete Agate še ni bilo doma; pač pa sva jo morala z Mihom srečati, če drugje ne, pa v gostilni pri Jurju pod Toplicami. Nisva dolgo sedela za mizo pri Jurju, kar vstopi drobna ženica, majhne, koščene postave. Takoj me je spoznala, da sem tisti, ki sem jo bil pri pogrebu ogovoril. Čudna ženica to! Šteje petinsedemdeset let svoje dobe, pa je še živahna in bistra kakor ženska v najboljših letih. Poteze na obrazu so ostro izrazite, pogled prodirajoč, oči se temno svetlikajo, nekaj tajinstveno zagonetnega je v njenem bistvu. Dasi je bila nedelja in je bila teta Agata pri dvojnem cerkvenem opravilu, vendar njena obleka ni bila posebno prazniška, celò luknje je imel njen jopič in ruta je že izgubila pravo barvo. Nihče bi ji ne prisodil, da je to tista Agata, ki je stregla toliko let visoki gospodi in ki hrani doma hranilne knjižice z visokimi vsotami. Včasi si neki natakne črevlje rajnega moža in obleče njegovo oguljeno suknjo, češ, da je tako najbolj varna pred nadležneži in berači. — Vsa vzhičena mi je pripovedovala o „gospodu“, kako mu je pošiljala podpore v Celje in Maribor, kako je ona priredila vse za njegovo novo mašo — najlepši in največji kozolec pri Sv. Marjeti si je bila izbrala v ta namen —, kako lepa pisma da ji je pisal; posebno enega ne more pozabiti, v katerem ji vošči h godu in je v njem narisal drevo s ptičkami na vejah, češ: Tako naj Vam ptički ob godu žvrgolé in prepevajo! „Dober človek je bil naš Anton! Za praznike mi je iz Ljubljane zmeraj poslal steklenico najboljšega vina!“ Tako je pripovedovala o njem le dobro. — Pripomniti moram kar tu, da mi o rajnem ni rekel nobeden njegovih sorodnikov niti najmanjše žal besede, dasi vedó, da se je bil duhovskemu poklicu docela odpovedal. Taka je pieteta preprostega človeka!

Po novem betonskem mostu sva prišla z Mihom do železniške postaje in odtod ob progi dalje na Globoko. To ni vas, selo je, ki šteje dvoje ali troje hiš, tik ob železniški progi na desni, če se

pripelješ od Zidanega mosta. Svet je tu malo napet in na gornjem robu, kjer se pričenja gozd, tiči, med košatim sadnim drevjem skrita, Aškerčeva rojstna koča. Koča je, ne hiša, na pol razpadla, postavljena tja na breg tako, da je v levem, više ležečem koncu vhod v kočo, v spodnjem pa je, ker breg pada, toliko prostora, da so vanj naredili klet. Streha je s slamo krita, na spodnjem koncu je prislonjena k zatrepu manjša streha, sloneča na lesenih stebrih, prazni prostor pod to streho služi za svisli, kjer si je bil rajni oče naredil kamrico. Pod napuščem pa stoji še lesena stiskalnica, ki so jo rabili v prejšnjih dobrih časih, ko je še rodil vinograd, zasajen tik za kočo. Zdaj je vse zapuščeno: vinograd, vrt in koča. Nihče ne stanuje v njej in vsakemu je vhod prost. Še nekaj let in — Aškerčevega rojstnega doma ne bo več, če se ga prej kdo ne usmili, da ga reši razpada in pozabnosti. Skoz vrata vstopiš v ozko temno lopo; odtod je vhod v zakajeno kuhinjico, na desno pa v izbo z dvema oknoma, da ne rečem, linama. In iz izbe stopiš lahko še v tisto kamrico, ki si jo je bil oče na svislih opažil, da je imel v njej svojo posteljo.

Tak torej je dom enega naših prvih pesnikov! Taki so domovi naših veljakov in duševnih prvakov! Kakor poje Gregorčič:

„Od tam nam misleci globoki,
od tam klicarji k nebu nam,
od tam nam pesniki - proroki,
za dom borilci vsi od tam!“

Prešernov rojstni dom, Jenkov, Levstikov, Jurčičev, Gregorčičev, vsi ti so še ponosne kmetiške hiše v primeri z Aškerčevim prvotnim domovjem. In kakor je izginila s površja Stritarjeva rojstna hiša in stoji sedaj na nje mestu staja, tako se utegne zgoditi z Aškerčevim domom, da črez nekaj let o njem ne bo drugega sledu, ko kup kamenja in ometa. Kje je kdo, ki hoče to kočo, pod čije streho se je rodil pesnik „Stare pravde“, rešiti razsula?

Inako mi je bilo pri srcu, ko sem se poslavljal od te revščine in zapuščenosti, iz katere je izšel in zrastel mož tolikega duševnega bogastva in take pesniške tvornosti, kakor je bil Gorazd.

Menil sem, da pojdeva po levem bregu Savinje, dokler ne prideva do čolna, ki bi naju prenesel na drugo stran; a Miha ni hotel, češ, da čolnom na Savinji ne zaupa. Zato sva šla nazaj po

novem mostu — stari leseni kriti most pelje malo više prek Savinje v Sv. Marjeto — in kmalu sva korakala po gladki cesti proti Zidanemu mostu. Kako skrbno se je Miha izogibal drobnemu ostremu pesku, ki je ž njim cesta mestoma posuta, češ: „Te podplate, ki jih imam na sebi, je še Anton kupil in mi jih poslal iz Ljubljane. Posihmal ne bom imel nikogar, ki bi mi jih kupoval.“

Cesta prihaja izvožena in prašna, znak, da se bližava prometnemu kraju. Poldrugo uro sva hodila, da sva prišla do prvih hiš Zidanega mostu. Vas to ni, ampak le vrsta hiš doli ob cesti in na oni strani gori na rebri Majland, naselbina tovarniških in železniških delavcev in uslužbencev. — Lična hišica nad cesto, ena izmed prvih od celjske strani, je last brata Janeza. Vse na njem spominja na rajnega Antona: ostri obraz brez brade, visoko čelo, nasršene obrvi, pokončni lasje, kretnje, govorica — pravi Aškerc, kakor je bil na vnanje.

Tako sem končal svoj nedeljski izlet . . .

* * *

Kmalu mine trideset let, odkar sem se kot prvošolček prvič vozil po tej progi v Ljubljano. Živo se spominjam, kak vtisk je tistikrat napravila name ta postaja in še posebe „zidani most“, ki pelje prek Savinje. Takrat pač še nisem sanjal o slovenskem pesniku, ki je tu v bližini doma, še manj pa, da bo naju tok časa seznanil in osebno toliko zbližal, da mu bom kedaj pisal spominski list o njegovem rojstnem kraju.

Tako se v življenju nizajo dogodki, doživljaji in spomini, ki imajo za nas tem višjo vrednost, s čim pomembnejšim in znamenitejšim človekom nas vežejo.

Ant. Aškerc:

Atila v Emoni.

(L. 452.)

Romanca.

„Μεταξὺ δὲ Ἰταλίας καὶ Παννονίας
ὑπὸ τὸ Νωρικὸν (ἐστὶ) πόλις Ἠμῶνα.
Πτολομαῖος.

I.

Lepó se loči solnce od Emone,
pošilja ji poljubov za slovó,
poslednjih žarkov s svoje svetle krone
padaje veličastno za goró.

Po ulicah pa valoví življenje,
šele sedaj pričenja se vrvenje,
ko spušča se na svet večerni hlad.
Emoni beli cvete zdaj pomlad
darove svoje pisane troseča,
povsodi vriskajoča, zeleneča,
vse, kar živi, k ljubezni spet budeča.

Na mesto lega mehek, tih večer,
iz hiš meščane vabi mir.
Pa v družbah se sprehajajo
in kramljajoč postajajo.
Tu, tam Emončani se mladi
ozirajo po ženskah radi,
ko godnih ptic iz svojih gnezd
spet prišlo novih je nevest
na glavno ravno šetališče!
Kdor hoče, si lahko poišče
dekleta lepega nocoj
in zaroči gredoč se ž njoj . . .
O, saj so deve belolice
emonske znane krasotice.
In vse so dražestnih očij,
ljubezni žar iž njih gori;
ozirajo se hrepeneče
bogatih ženinov želeče.
Najlepše danes ni nikjer,

čeprav je tak vabljiv večer.
In marsikdo se ogleduje
in mnog šetalec poprašuje:
„Kod neki hodi danes, kod?
Mar drug si je izbrala pot?
Nemara je le zapoznela
najlepša deva nam Marcella . . .“

Marcella pa sedi sedaj doma
na glavni ulici tam v hiši svoji.
Baš odigravajo težavni boji
Marcelli mladi se na dnu srca.
Kaj mar ji danes pestro šetališče!
Kaj mar, če kdo pogreša jo in išče!
Ostala nálašč je doma nocoj.
Naj dobojuje prej svoj srčni boj.
Naj zunaj Cardo maximus šumi,
šetalcev roj po njem se naj vali!
Zdaj mora biti sama in brez priče.
Življenja njenega ta boj se tiče . . .

Na vrtu motil jo je vodomet
umetni z mlado sužnjo vred.
Oba preglasno sta ji že šumljala
in pela vsak po svoje in kramljala . . .
Nevoljna odhitela je odtod,
pa šla je v atrium v intimen kot
in skrila se . . . Ni našla še pokoja . . .
Ne! Biti hoče čisto sama svoja . . .
Naposled! V svoji sobi je sedaj.
V razkošni mali sobi njen je raj.
Tu blagodejna, ljuba je samota,
všeč srcu njenemu je ta tihota . . .
Tla lep so umetniški mozaik,
po stenah vrsta klasičnih je slik.
Slikar na stene dihnil je bogove
in v svetih gajih marmorne hramove.
Tu, tam vrti ples nagih se devic
na sredi šumnih rimskih veselic . . .
Srebro, zlato po sobi se leskeče —
sledovi bivšega bogastva, sreče . . .

Marcella sede, pódpre glavo v dlan . . .
Premišlja ves pretekli lepi dan . . .
Spet bila ga je videla . . . Občutek
ljubezni svež živi še ta trenutek
na duše dnu . . . In sklep je njen gotov.
In ve, da volja dobrih je bogov,
da Aelianova je zdaj nevesta!
Zastavonoši mlademu bo zvesta! . . .
Valerius Aelianus — to ime
deviško osrečuje ji srcé . . .
Ob jaspisovo mizo dragoceno
opira laket beli . . . Glavo njeno
poljubil je poslednji solnčni žar . . .
Valerius . . . Kaj drugi so ji mar!

Pa skloni k skrinji se na tleh ob strani
z okraski bronastimi okovani,
odklene z drobnim ključkom jo . . . Zaklad
zasveti se v hranilnici tej zlat.
Cekinov kupček se na dnu leskeče.
Denar ta naj bo pórok njene sreče.
Zastavonoši ga pokloni v dar
za doto, kadar bosta srečen par . . .

Marcella jemlje zlate v roke, šteje
in šteje jih med prsti in se smeje
od tajne sreče, ki črez kratke dni
se v mladem srcu njenem naseli.
In polne te bodoče tihe sreče
nad skrinjo drago sklonjena šepeče:
„Deset . . . pa dvajset . . . trideset . . . še, še!
Oh štirideset, petdeset jih je!
Kako se svetijo ti lepi zlati!
Že smem se malko ž njimi pobahati . . .
Prištedjen vse, prihranjen je denar.
Prenekateri vmes je ljubek dar
sorodnikov, sorodnic . . . Leta mlada! . . .
Emona vsa me je imela rada,
ko tekala okrog sem črnih las
in kazala ljudem vesel obraz
kot dete nežno . . . Kak se to leskeče!

Prinese li zlato mi to-le sreče? . . .
Kako na kamnu ta zlatnik zveni
in poje, da srce se veseli!
Še skoro novi, kakor šele lani
bi bili v Rimu našem nakovani! . . .
Pa ni jih jeden cesar sam koval
in vse ni jeden sam vladar izdal.
Različne na cekinih so podobe,
gotovo niso vsi iz ene dobe . . .
To Maksiminian je, rimski car,
to Diocetianus, sovladar
njegov . . . Obraz je ta-le Konstantin
Veliki . . . To Konstancijev cekin
in ta Konstansov . . . Pričajo napisi
razločno čitni nad podoborisi.
O varno shranjen bode moj zaklad,
nobeden ne odnese mi ga tat!
Da, to nekoč bo moja mala dota . . .
Dovolj bo za Marcello taka vsota.
Oh, ko bi oče živel še, da, da,
imela skrinja ta bi več zlata!
No, pa saj tisti, ki me vroče ljubi,
le mene ljubi in le mene snubi . . .
Nikoli ni še prašal za denar.
Več ko zlato sem vendar jaz mu mar!“ . . .

Marcella spet zaklene si zlato . . .
Na vratih nekdo je potrkal — kdo?
Glej v sobi mati njena se pojavi.
Marcella vstane, nemo jo pozdravi . . .
Matrona je častita sivih las,
očij je njenih duhovit izraz.
Poljub pritisne svoji lepi hčeri
na čelo, pa ji reče: „Ne zameri,
če motim te . . . Saj vem, s čim se pečaš . . .
Pokaj skrivnosti pred menoj imaš?
Kako, da zarudevajo ti lica?
Zlatnike šteje moja golobica!
Pokaj bi bilo pred menoj te sram,
Marcella? Veš da rada te imam,

pa ti želim vsak dan najboljše sreče.
Bogastvo res ni to zlato bleščeče,
ki sama si si ga prihranila.
No, pa saj ženin tvoj je bogataš
in vem, da malko rada ga imaš
in snubca se ne bodeš bránila . . .
Veliko takih snubcev ni v Emoni
ko snubec tvoj; tak imovit meščan,
postaven mož, patricij dobro znan . . .
Le priporočaj se že zdaj Junoni.
Predpoludnem bil zopet je pri nas,
pa prišel ni bil ravno pravi čas:
Ti tisto uro, ljubica Marcella,
baš k teti Horaei si odhitela.
In žalosten je bil častilec tvoj,
ker videl ni neveste pred seboj.

Marcella.

In kdo je to?

Mati.

Še prašaš, dete moje?

Marcella.

Res, temne so mi še besede tvoje.

Mati.

No, Decius Avitus, naš meščan!
Kaj, ta bogati mož ti je neznan?!

Marcella.

Neznan! . . . Kdo neki ta je čudni ujec?
Mož duši moji je docela tujec!

Mati.

Res?! . . . Hčerka, ti opešal je spomin?

Marcella.

Pripoveduješ bajko iz davnin? . . .

Mati.

Glej, glej, kako nevedno se mi dela
in draži me, se smeje mi Marcella!
Že čisto tuj ti je njegov obraz?
Pa tolikrat on bil je že pri nas!
Saj dobro veš, da te Avitus ljubi
in tudi veš, da te za ženo snubi . . .

Marcella.

Pa veš ti mati, če ga ljubim jaz?

Mati.

Ah, dete moje! To opravi čas . . .
Da, pride čas in ž njim ljubezen pride
in srce s srcem najde se in snide . . .

Marcella.

Nikoli! Ne, nikoli! Snubec ta
ne bode imel mojega srcá,
ne roke moje!

Mati.

Ljubo moje dete,
poslušaj moje tehtne, modre svete!
Bogata žena boš in srečna boš!
Posestvo krasno ti ima ta mož.
Njegova hiša je v Emoni znana,
saj lepše nima naša dekumana.

Marcella.

Naj ga ima bogastvo, naj ima!
Pa ž njim ne kupi mojega srcá!
Srcé sem svoje sama darovala
in ženina sem sama si izbrala . . .

Mati.

Tako, tako?! . . . Če pa je res tako,
Ne maram siliti te več! Naj bo!
Pa bodi srečna, draga hčerka moja!
Saj samo to želi ti mati tvoja!
In kdo je tvoj?

Marcella.

O saj ga že poznaš!
Saj parkrat že obiskal dom je naš . . .
Valerius Aelianus . . .

Mati.

Ej vojaka
si si izbrala, lepega junaka!

Marcella.

Da, ženin moj najlepši je vojak
emonske legije, mlad in krepak!

In v prsih bije mu srcé pošteno,
da boljše moško ni srcé nobeno.
Zastavonoša ta . . . Kako imam
ga rada! Saj še danes pride k nam,
obljubil mi je davi . . .

Mati.

Naj prispeje,
da vidim snubca tvojega čim preje!
Če našla v njem moža si res svoj vzor,
naj zveza ž njim ti sreče bo izvor.
Ničesar drugega ti ne želim!
Marcella moja, bodi srečna ž njim!

In sužnja Zoë odpre v sobo vrata
vsa okovana z bronom, dvokrilata . . .
Kdo tik za sužnjo stopil je na prag?
Lep vitkostas in črnolas vojak.
Ko jelka v gori raven se postavi
in po vojaško resno brž pozdravi.
Od nog do glave čvrst in cel Rimljan,
poznaš mu na obličju: mož južan . . .
Težko da bil bi par mu kdo v Emoni.
Globoko se obema damama prikloni . . .
Marcella ga predstavi: „Ženin moj —
Valerius Aelianus . . . Zevs s teboj!“

Mati.

Naj srečo nam prinese prihod tvoj,
Valeri Aeliane, gost moj dragi!
Še pozdravljam te na mojem pragi!
Spoštuješ, slišim, mojo ljubo hčer?
Pa dobrodošel! . . . Zanimiv večer! . . .

Valer. Aelianus.

Častita mati, čislana matrona!
Krasnejše deve nima vsa Emona,
ko krasna je Marcella, vaša hči!
Za njo že dolgo srce mi gori.
Zaljubljen sem že dolgo, dolgo vanjo
in noč in dan jaz mislim samo nanjo.

Dozôrel sanj najlepših sklep je moj,
zato sem moral priti k vam nocoj:
Hoteli bi, matrona Gaja, mati,
Marcello svojo mi za ženo dati?

Mati.

Zet Aelianus mi bo jako všeč!
Pa to, Marcella, je pač tvoja reč,
da omožiš se prav po svoji volji.
Zabraniti več nečem ti nikoli.

Marcella.

Da, ljubim ga Valerija gorkó
in samo njemu svojo dam rokó.

Mati.

Vesela sem, Valeri, če jo ljubiš,
in rada vidim, da Marcello snubiš.
Oh, škoda, da več Gajus ne živi,
ko zdaj nevesta je njegova hči! . . .
Drugače vse je bilo v hiši naši,
zlatarjevi so bili bogataši.
Odkar moj mož podjetni je umrl,
bogastva vrelec se nam je zaprl.
Potem napadali so nas barbari,
Emono so pustošili požari . . .
In hiše naše blesk in ves sijaj
njen umetniški — ta je bil nekdaj . . .
Kar vidiš še, Valeri, so sledovi
srečnejših dni . . . Verjemi Gaji, vdovi!
Berači nismo — pa zlatarski stan
ni najpremožnejši današnji dan . . .

Ko duh prikaže spet se Zoë mala,
pa migne Gaji ven . . . Samá ostala
pri mizi zaročenca sta, samá . . .
Drug drugemu si zreta v dno srcá!
Valerius ovije svojo rôko
okrog vratu Marcelli in globoko
se potopi v prekrasne ji oči,
poljubi jih, šepeče, govorí

in govori ji strastno, koprneče,
poljublja vmes ji ustnice rdeče.
iz ust mu vro besede plameneče:
„Marcella, tí moje si čisto zlato!
Kaj mari kovano mi tisto zlato,
ki varno zaklepa ga skrinja in hrani,
pred lakomnim tatom ga noč in dan brani!
Kaj meni vse tisto bogastvo je mar,
ki imel ga kdaj je tvoj oče zlatar!
Ti sama si dota bogata, največja,
ti sama najdražji zaklad si in sreča!
Kaj žlahtnih je kamenčkov mrtvi mi lesk!
Oči tvojih živih mi ljubši je blesk!
Marcella, Marcella! Vsa tvoja krasota
najvišja v Emoni dekliška je dota!
In tvoje nedolžno ljubeče srcé
in delavne tvoje in skrbne roké
in duša udana mi tvoja iskrena —
kje enaka na svetu je cena?
Bog Mars mi pripasal vojaški je meč,
pa, ljubica sladka, ti zdaj si mi več!
Ti Venus si moja olimpska prekrasna!
Kako obožavam te, boginja jasna,
in ljubim te, ljubim, ti solnčni moj žar!
Ti blaženost moja, življenja moj čar!
Marcella, glej, danes nevesta si moja!“

Marcella.

Da, tvoja sem, Valerij, samo tvoja!
Zato pa nekaj straši me, skrbi . . .
Je res li, da nam vojska spet grozi?
Pri teti Horaei sem nekaj čula . . .
Oh, če sovražna sila bi razsula
Emono nam predrago! . . . Nikdar
ne bila midva bi poročen par!

Valerius Aelianus.

Kar čula si, so temne govorice . . .
Utegne biti nekaj v njih resnice . . .
Pomisli, kolik naš je rimski svet

in koliko pretrpel je že let,
opasnih let, nemirnih in viharnih!
Sosedi so sovražni krog in krog
mej naših in nebroj barbarskih rok
istega že po rimski se državi,
da nam razbije jo in da nas zgnjavi!
Kaj misliš, da na svetu mir je kdaj?
Ta svet je večen boj in dirindaj . . .
Ne boj se . . .

Marcella.

Ne bojim se le za sebe,
bojim se tudi, ljubček moj, za tebe . . .
Primitivianus pa je one dni
prinesel strašne Horaei vestí . . .
In sosed naš Primitivian ne laže . . .
Kaj se zgodi, to v kratkem se izkaže . . .

Valerius Aelianus.

Primitivianus je prijatelj moj . . .
Kaj ve, izvem od njega še nocoj . . .
Tačas pa ne vznemirjaj se, Marcella!
Proč strah in skrb! Pa bodi mi vesela!
Ne zabi name! . . . Daj mi še poljub!

Marcella.

Zdravstuj, Valerij, ti moj sladki up!

In povrnila se je mati Gaja
in sedla k mizi: „Glejte si, od kraja
kako otožna si bila poprej,
a zdaj si vsa drugačna, vsa vesela!
Ostani, golobičica Marcella,
mi dobre volje v hiši še poslej!“
Valerij vstane: „Moj poklic me zove
in služba goni, žal, od vas me proč.
Pogledat idem k stražam na zidove . . .
Na svidenje, gospá in lahko noč
z Marcello vred! . . .

Mati.

In jutri zopet pridi!

Marcella.

Da zdravega te duša moja vidi.

Jos. Premk:

Krona v višavi.

(Konec.)

Poročila sva se torej, a s tem se najino življenje ni skoro nič izpremenilo. Če sem sedel pozno v noči pri svojem delu, se je sklanjala ona v sosedni sobi nad svojimi knjigami in malokdaj se je zgodilo, da bi igrala vlogo zaljubljenih zakonov. To je nama bilo tuje in smešno. To me je veselilo in bil sem zadovoljen in srečen, da sem imel žensko tako sorodne duše. Če sva se prepirala, ni bil najinemu prepiru vzrok kak družinski dogodek ali kaj enakega, kakor se dogaja v zakonih, temveč ta ali oni slavni učenjak, ki je trdil o tem in onem drugače, kakor sem mislil in dokazoval jaz. In tako je nama teklo življenje v soglasju in zadovoljnosti kakor pred poroko. Če se je zgodilo, da sva si stala nasproti nekako razmišljena, dejal bi — kot mož in žena, sva bila nerodna in sva se zdela smešna drug drugemu. Toda to se je zgodilo redko in če sem kdaj pozneje razmišljal o takih dogodkih, sem se čudil, da se je sploh moglo dogoditi. Saj v zakonu nisva iskala drugega, kakor najine skupne duševne izpopolnitve ali bolje opore in pomoči do svojega cilja drug v drugem... In morda bi vživala to neskaljeno zadovoljnost še danes, da se nama ni rodilo — dete. Deček je bil in Eleonora ga je bila vesela, da je na moje veliko začudenje kmalu jela zanemarjati knjige in svoje študije in živela le bolj otroku. Ko je postala mati, se je izpremenila popolnoma: govorila je le o njegovi bodočnosti, skrbela za njegovo odgojo, in knjige so počivale zapuščene na njeni pisalni mizi, kamor je sedla le redko, a še tisto le za malo časa. Nekdaj resna in duhovita, je postajala razposajena, skoro otročja in nikakega sledu o doktorici modroslovja bi ne zasledil v njej, kdor ni vedel za njene zmožnosti, kakor jaz, ki me je ta njena izprememba naravnost užalostila. Za pogovore, kakor nekdaj, ni bila več; vse njene misli so se sukale menda edino v materinstvu, in takrat sem spoznal, da si ženska pač ne more želeti lepšega cilja in večje sreče — kot poslati mati.“

Dominik se je pri tem nekoliko zamislil, kakor da gleda v duhu slike in dogodke iz preteklosti in je nadaljeval čez nekaj časa bolj tiho:

„Takrat sem izgubil vero v ženstvo, to se pravi — prepričanje, da bi mogla vršiti ženska z moškim iste dolžnosti in pravice . . . Smešno, da more toliko plemenitih in globokih misli in zmožnosti, kakor jih je nosila v svoji mogočni duši Eleonora, uničiti neznatno dete. Pa zgodilo se je! A prava nesreča še ni bila v tem, da mi je porodila dete, temveč, ker je bil mali Rudolf bebast in ves nadložen. Zdravniki so dognali celo, da ni pri zdravi pameti in resnično se je kazalo tako na otroku. Eden izmed teh modrih strokovnjakov ji je celo utepel v glavo, da sva kriva njegove duševne zaostalosti midva, ali bolje — jaz. In to je poklicalo nad me pravo prokletstvo. Živela je v strahu, da ne porodi zopet, a mene je sovražila, dasi od začetka ni kazala naravnost svojega srda. Sčasoma je prišlo tudi to in lice ji je zatemnelo, kadar me je zagledala. Deček je v četrtem letu sicer umrl, a s tem se ni nič izpremenilo. Eleonora je hodila okrog zamišljena in temna; upal sem, da se zateče sedaj vsaj zopet k svojim študijam, a to jo je že davno minilo. Naposled sem zvedel, da občuje z nekim igralcem. Tako nizko je padla nekdanja občespoštovana in občudovana doktorica Eleonora, a meni je bilo žal samo njenih lepih zmožnosti, ki so izginile v tako žalosten nič. In ločila sva se, kakor je želela, nakar je odpotovala z dotičnim človekom v Italijo. Nekateri so govorili, da se je vanj resno zaljubila; koliko je je bilo v tem resnice, ne vem, ker se za stvar nisem zanimal. Čemu tudi, zame je bila že davno izgubljena!“

Posilil ga je kašelj, da je moral prenehati, in ko se je umiril, se je naslonil zopet nazaj v naslanjač. „Tak vdovec sem, vidiš, Andrej. Sedaj ti je menda jasno, da z mojo ženitvijo ni nič,“ se je posmehnil trpko in skoro zlobno.

Tiho je bilo nekaj časa v sobi. Dominik je gledal v tla in stiskal ustnice, da se mu je pregibala redka, osivela brada; župnik Andrej pa je gladil z desnico mizni rob in je gledal zamišljeno predse.

„Vidiš,“ je izpregovoril naposled zamolklo — „tako srečo uživajo tisti, ki hočejo z umom zatreti srce.“

Dominik ga je pogledal skozi polzatisnjene trepalnice in je odvrnil mrmraje:

„Ko bi se ne porodilo dete, bi slavila oba drugačen konec!“

„Seveda,“ je prikimal župnik — „a zakoni narave so trši od železa in ne ubeži jim nikdo, pa če kljubuje še tako in tako . . . Leonora ti je dokazala, da prave sreče ni najti na tvoji poti.“

Dominik je nekaj časa molčal, nato je zbral obraz v temne gube in je zamahnil z roko.

„Če sem žrtvoval že toliko, naj žrtvujem še svoj konec, ker bolj ko kdaj, se mi hoče spet zdaj, da zastavim znova svoje moči in pričnem z novo silo, saj sem počival skoro tri mesece! Čudno, da sem se dal tako premotiti. Škoda izgubljenega časa!"

Župnik Andrej ga je pogledal očitajoče in skimal.

Dobro smo ti hoteli in že sem mislil, da se izteče vse lepo, kakor je bilo namenjeno, a sedaj si zopet stari čudak. Težko je s teboj, Dominik, in vem, če bi te tudi danes sprijaznil z mislijo, da ostaneš in pozabiš na preteklost, čez par dni bi bile tvoje misli zopet drugačne. Torej odhajaš? In zaradi bolezni, praviš?"

„V Italijo," je odvrnil Dominik odločno.

„Morda se sestaneš celo z ženo," je opomnil župnik. „Želim ti vso srečo in obilo uspeha pri tvojem delovanju, a zdi se mi, da se ne vrneš nikoli več!"

Potem sta govorila še dolgo. Župnik Andrej ga je skušal pregovoriti, a Dominik je vztrajal pri svojem sklepu in postajal h koncu zadirajoč in osoren, da si župnik Andrej ni vedel tolmačiti njegovega vedenja . . .

Ko je odšel, se je gostil v sobi že večerni mrak in župnik, ki je gledal za njim skozi okno, je videl, kako je počasi izginila za župniščem sklonjena in upognjena senca.

Od brdov se je raztegnila po dolini lahna megla, pomešana z mrakom, in mrzel veter je pihal Dominiku v obraz. Napravil je par naglih korakov, kakor da se hoče podvizati, a je kmalu obstal in dihal trudno in onemoglo. Hladen zrak mu je legal neprijetno na pljuča, da je tiščal venomer robec na usta. Pa vse to je Dominik komaj čutil, njegove misli so bile daleč od zlatopoljske doline, daleč od vsega, kar ga je obdajalo. Njegova duša se je kopala razkošno v mladem hrepenenju, prav kakor nekdaj, ko je vesel in močan zapuščal očetov dom. Visoki svetli cilji so žareli pred njim, še vsi nedoseženi, do katerih se je napotil zopet z novo odločnostjo, novo močjo . . . Zdelo se mu je, da se širi pred njim vse nebo v mogočni slavi in sredi te mamljive krasote je zagledal krono, ki ga je vabila iz dalje še vedno . . . Krvavordeča zarja je lila svojo luč daleč na okrog, najvišje gore so se svetile v njenem blesku in sredi te mogočne zarje je videl svoj slavni konec . . . Tja, tja mora dospeti, kakor se je namenil, kakor je obljubil. A pot je še dolga, in krona v njej se sveti še v večji dalji . . . Hiteti mora, ker dolgo je že hodil in morda konec ni več daleč . . .

Po mračni, sneženi poljani je hitel in omahoval Dominik s hropečimi prsi in oči so mu bile izbuljene proti nebu . . .

Na domačem pragu se je zgrudil, da je udarila njegova glava votlo ob vrata.

Jakob in Manica sta prihitela z lučjo, a ko sta zagledala njegov čudno spačen obraz, je izginila iz njunih lic vsaka kapljica krvi.

Takrat je planil Dominik kvišku in je kriknil s pretresljivim glasom:

„Bliža se . . . držite jo! . . . Krona je moja!"

„Kriste, usmili se!" je viknila Manica in luč ji je omahnila in se zdrobila na tleh v drobne kosce.

Jakob ga je prijel; a komaj se ga je dotaknil, se mu je zgrudil v naročje.

„Zblaznel je," je zamrmral in se tresel strahu.

Ko so ga prenesli v podstrešnico in ga položili na posteljo, se je prebudil iz omotice in pogledal okrog sebe mirno in trudno.

Ob postelji so stali Jakob, Cila in Manica prestrašeni in zmedeni, in ko jih je pogledal tako mirno, se jim je nekoliko razjasnil obraz.

A vendar je ostal Jakob pri njem vso noč. Pa Dominik je spal mirno, dasi ga je včasih dušil hud kašelj in se je prebudil šele proti jutru.

„Kaj sediš tu?" je povprašal Jakoba in ga pogledal začudeno.

Jakob je vstal in je odšel s skrbnim obrazom, kmalu potem pa je odšel zamišljen in resen proti vasi.

Popoldne sta prišla tržki zdravnik in župnik Andrej. Pa opravila sta hitro, in ko ga je vprašal Jakob v veži, kako je z Dominikovo boleznijo, je zdravnik zamahnil z roko in zamrmral:

„Halucinacija!"

Jakob ga je pogledal začudeno in se je nato vprašujoče ozrl v župnika Andreja, ki je prikimal in dejal sočutno:

„Revež je."

Nato sta odšla, in Jakob Klander je vedel o Dominikovi bolezni ravno toliko kakor poprej. Samo župnikove besede so mu šumele v mislih in hodil je po sobi in ni vedel, kaj bi storil.

Dominik pa je vstal že pred poldnevom in sedel k mizi. Kakor v meglenih sanjah se je spominjal prejšnjega večera in ko je skušal misliti in dognati natančneje, ni vedel naposled, so ga li resnično prinesli v posteljo, ali se mu samo dozdeva. Ali nekaj se je moralo zgoditi, ker po vsem telesu je čutil težko utrujenost

in glava mu je bila vroča kakor posuta z žerjavico. Peklo ga je v sencih in pred očmi se mu je temnilo, da je komaj razločil črke v knjigi, pa se je premagoval in ostal pokonci. Šele proti večeru je začutil, da ga zapuščajo moči in da mu je v prsih tesno in težko.

Ko je vstopila Manica, jo je poprosil, da mu je pomagala v posteljo. Ponoči je spal Dominik nemirneje in govoril zmedeno, da je obhajala Manico groza. Proti jutru se je nekoliko umiril, a le za malo časa.

Ko sta prišla Jakob in Cila, da vidita, kako je ž njim, je naenkrat zakrilil z rokama in zakričal:

„Vzdignite me!“

Božjastno so se mu izbulile oči in žile na vratu napele. Dvoje temnordečih lis se mu je pojavilo v suhem licu in ustnice so se mu tresle. Siloma se je dvignil napol, a takoj nato je omahnil nazaj in je zastokal:

„Odprite!“

Dvakrat, trikrat je zahropel pojemajoče in rezek, cvileč glas se mu je trgal iz prsi.

„Umira,“ je Manica zavzdihnila in si zakrila oči.

A Dominik ni umiral. Počasi je zatisnil oči in je dihal mirneje in enakomerno. Samo včasih se je zganil in pogledal v okno, ki je sijalo v žarkih jutranjega solnca.

V sobi je bilo svetlo in odsev belih sten je padal na njegov obraz, da se je zdel Manici še bolj bled kot drugače.

Ko je zatisnil oči in zopet zaspal, sta Cila in Jakob tiho odšla.

Pri vratih pa se je Jakob obrnil in zašepetal komaj slišno:

„Če mu bo slabše, naju pokliči, da stopim po župnika.“

In Manica je sedla spet k postelji in se žalostno zagledala v solnčno pomladansko jutro, ki se je smehljalo skozi okno. Pa bila je trudna od prečute noči in sama ni vedela, kdaj so se ji zatisnile trepalnice v trdnem spanju.

Ni vedela, koliko časa je spala; a ko se je prebudila, je zagledala čisto pred seboj Dominikov obraz, ki je bil raztegnjen v spačenih potezah in njegova roka je težko počivala na njeni rami.

„Manica,“ je šepetal, in oči so se mu svetile v čudnem blesku, — „pomagaj mi k oknu —“

Manica se je prestrašila, da so ji utrpnili vsi udi, ker curek rdeče krvi je potekel iz Dominikovih ust po njegovi beli srajci.

„Manica . . . odpri . . .“ je izpregovoril in vztrepetal po vsem telesu kakor v silnem krču.

Takrat se je dvignil in se oklenil Manice z obema rokama.

„Manica . . . tvoj obraz je svetel kakor . . . krona . . . moje sreče! . . . Kje si bila . . . ko sem te iskal! . . .“

Še večji curek krvi mu je bruhnil iz ust, stekleno so se mu zasvetile oči in na to je omahnil Manici v naročje.

Manici se je stemnilo pred očmi in omahnila je z Dominikom, ki se je krčevito oklepal njenega vratu.

Ko se je zavedla, je ležal poleg nje z zatisnjenimi očmi in se ni ganil.

Odhitela je po stopnicah navzdol in ko je opotekaje vstopila v izbo, hotela je zakričati, a glas ji je zamrl v grlu in zgrudila se je nezavestna.

Takrat sta se Cila in Jakob spogledala v strahu, a takoj na to žalostno povesila oči, ker vedela sta oba, kaj se je zgodilo . . .

Književna poročila.

F. S. Finžgar, Naša kri. Igrokaz v 4 dejanjih. Katoliška bukvarna. Ljubljana 1912. 8°. 84 str. Cena broš. 1 K 40 v.

Da je g. Finžgar večini čitajočega občinstva simpatičen pisatelj in da mu sodi, vsaj med najbližnjimi njegovimi, slovstvena corona civica, to poudarjati, menim, bi bila jalova banalnost. Njegovim dosedanjim delom (romani, novele, igrokazi), ki se odlikujejo po gibčnih alirah, se pridružuje gori omenjena izvirna štiridejanka. Ker ji je snov zajeta iz francoske dobe, se je „Naša kri“ dostojno uvrstila med ostale literarne proizvode zadnjih let, ki se pečajo s tem koščkom naše zgodovine pred sto leti. Nazor suhoparnega, samo znanstveno raziskujočega zgodovinarja glede Francozov v naših deželah utegne biti za lek drugače nijansiran, nego si ga izluščimo iz ozračja Finžgarjeve igre. Takisto pa je treba podčrtati, da je subjektivno mnenje ljudstva o novih zavojevateljih brez dvoma pravilno pojmovano in predočeno na sprejemljiv način.

Osnutek fabule, ki se godi l. 1813. na Gorenjskem, bi se dal skrčiti na sledeče podatke: Vsled Napoleonovih vojsk do kosti oguljeni kmetje se branijo plačati novi davek; zato jim francoski častnik Renard zapove postaviti za armado par mladeničev, ki se pa vsi skrivajo po hribih ter delajo tujcem sto neprilik. Zbog napada na vojaštvo se glasi najnovejši ukaz, da se morajo tekom enega tedna prijaviti vsi skrivači. Ko pa v dotični občini neznani zlikovci oropajo pošto in pobijejo dvojico Francozov, je mera jeze proti neposlušnežem in vstašem zvrhana. Vedoč, da dobi od generala Belottija pomoč le, ako gre posadki za življenje, se dá Renard pregovoriti do zvijače: zahteva od župana Borštnika strogo kazen ali pa hčer Jerico. Hoteč rešiti sovaščane pred osveto in preverjena o smrti svojega fanta-kontrabanta, se dekle požrtvovalno odloči za zakon s častnikom. Kar ji prinese hlapec Matija šopek — pozdrav od njenega Štefana; Jerica očita Renardu laž in prevaro, on zvrača

sleparstvo na hlapca; moško se spopadeta, Francoz odnese nevarno rano na roki. Dasi deklica po tej novici ostane zvesta prvotnemu ženinu, se oficir maščuje plemenito z odpuščanjem: svoje ljudi pošlje omagujočemu generalu na Ljubelj, sam ostane izročen vaščanom na milost in nemilost. Vendar ko začuje z gora samozavestno petje fantov, skrivačev, odjaha vkljub bolezni za odšedšo četo.

Pisatelj nam je poklonil z „Našo krvjo" res nekaj našega, pristno domačega. Njegovi kmetje so brez izjeme gorenjske grče, ponosne korenine, ki se ne usločijo zlepa pred tujim gospodovalcem. „Da, da, to ljudstvo! Nikoli ga ne bo ukrotil meč, nikoli! Gospod Turbot, pomnite, nikoli!" Tu je maire Borštnik, ki tvega svoj tilnik s tem, da prikriva ubegle fante, mož, ki je najhujše razžaljen, ko mu nasprotnik pripisuje zmožnost, da se znese nad bolnikom; tu je malce bahavi Gašper iz Zapotoka, ki mu hudomušni sosed očita, da s prazno mošnjo po mizi poka, in ki po starinski šegi ob slovesnejših prilikah govori v rimah ali proiznaša svoje misli v sentencijoznem slogu, na pr.: Tako se bodo spopadli, da bo drenov klin vodo dajal. Dialog je prav pogojen, kmetje ne izgube svojega humorja niti ob težkih časih; radi si privoščijo dovtipen ogovor, šaljiv odgovor, pa magari bi bil samo besedna igra. Tu srečavamo zgolj poštenjake, naše kakor tuje, med katerimi bi bil konflikt nemogoč, da ne snuje nad njimi vis maior cesarske oblasti, ki zapleta v medsebojen spopad klene značaje, kreše trdo voljo ob še trjo. Celo sovražnik se nam prikupi, prorokujoč županu, da pride dan, „ko ta vrli narod seže jugu v roke in se dvigne močan kakor steber iz stiske in bede." Nihče menda ne bo dvomil, da je „Naša kri" najboljši ljudski igrokaz — ljudski ne zato, ker se konča s poroko in pirovanjem — in da ne bo zgrešil smotra pri onih, ki jim je namenjen. Samozavest se mora okrepiti, ko sliši takele odločne besede: Če nam požgo, si sezidamo drugo hišo, če pojedo živino, zaplodi se druga, grunta nam ne snedo; g r u n t i m a k o r e n i n e d o p e k l a — i n j a z g a b o m u ž i v a l.

Anton Debeljak.

Dr. Anton Breznik, Izreka v poeziji. To zares bistro programsko razpravo je objavilo VII. izvestje knezoškofijske privatne gimnazije v Šentvidu pri Ljubljani. Ta lična razprava, ki jo je g. pisatelj porazvrstil na sedem odstavkov, podaja učiteljem slovenščine sploh — t. j. i profesorjem in jezikoslovcem, pa tudi učiteljem v ljudski šoli — dalje pisateljem, zlasti onim, ki skladajo spise v vezani besedi, važnih p r a v o r e č n i h pravil, z jasnimi vzgledi podprtih. — V pisavi (pripoveduje prvi odstavek) razločujemo predpono *v* (*vъ*) in predpono *u*, izreka pa ne pozna tistega razločka, ampak razločuje drugače. Zapadna narečja izgovarjajo v vseh slučajih *u*, vzhodna pa na koncu besed in pred nemimi soglasniki izgovarjajo *f*, pred zvenečimi soglasniki pa trdi *v*. Taka izreka velja za vsak *v*, bodisi da se rabi kot predpona ali kot predlog ali da spada k deblu. Ako pa pride *u* (*v*) za vokalom, tedaj se združi z njim v diftong n. pr. smrdi ko vdab (izgovori: smrdi k͡ou-dab). Tukaj se mi vidi, da bi bil moral g. pisatelj še pripomniti, kakšno vlogo da igra ritem. Ce je namreč predstoječi vokal slabo naglašen, tedaj se *u* (*v*) spoji z njim v diftong, če je pa krepko naglašen, tedaj se pojavi vmes nekak oddih in po tem presledku sledi v tezi samostojen *u* — n. pr. „déklicá n͡eu-smiljená" pa „né-u-smiljenó srcé" (v obeh slučajih shema: ∪—∪—∪—) ali pa „siróti ubógi" (izg. sirot͡iu-bogi: ∪—∪—∪) nasproti „moré u-bóz'ga kmeta" (∪—∪—∪—∪). Isto velja tudi za *vz* (*uz*) n. pr. „róko vzdígni" (izg. ró-k͡ou-zdígni) pa „rokó vzdígni" (izg. rokó u-zdígni).

Če se predlog *v* izgovarja sam zase, tedaj tvori pravi zlog in je = *u*; šolanci so pa začeli samostojno izrekani predlog pisati kot *vè*, kar se je izgovarjalo

kot *vъ* — pa je za slovensko fonetiko prava spaka! Ta *vè* je po staroslovenskem *vъ*, oziroma po hrvaškem *va* posnel in v knjigo uvedel menda Levstik; tedanji mladini pa (Kržišnik, Doksov, Gestrin) so se te nečimerne novosti z mladostnim navdušenjem oprijeli. Pred naglašenim zlogom je samostojno izrekani predlog *v* vselej *u*, če mu pa sledi enklitika, tedaj ne zadostuje, da bi mu pridejali poluglasni *è*, ampak se mora izvršiti popolna vokalizacija, ker se je predlog spojil z enklitiko v eno besedo. Iz „v mene, v tebe, v sebe" (t. j. u méne, u tébe, u sébe — oziroma s trdim *v* ali pa z *f*) dobimo enklitično zvezo „váme, váte, váse". O izreki *v* za soglasnikom koncem besede ali v odprtem zlogu pravi pisatelj ravno tako, da se na zapadu govori *u*, ki ima svoj zlog, na vzhodu pa *f*, pesniki pa da smejo rabiti oboje — in to pojasnjuje na sledečih dveh verzih iz znane Stritarjeve elegije:

Krasno se zunaj žari, a črv ga znotraj razjeda (čь́-ru-ga).
Oj samopašni ti črv, ti jim razjedaš osrčje (ti črf).

Ali naj bo s tem rečeno, da imamo prvi verz brati po zapadnem, drugega pa po vzhodnem načinu? Jaz bi mislil, da ne. Zopet nikar ne pozabimo na ritem. Če torej čitamo oba verza po izreki vzhodnih narečij, dobimo tudi v prvi vrstici v četrti verzovi stopici spondej „črf ga", če pa čitamo oba po izgovarjanju zapadnih narečij, tedaj dobimo v prvi vrstici namesto imenovanega spondeja prosti daktil (čь́-ru-ga), v drugi vrstici pa tudi na dva zloga razvržena oblika „čь-ru" prav nič ne moti, ker se ta razpad na dva zloga izvrši ravno pred prepadom cezure penthemimeres, za katero precej nastopi krepko poudarjeni „ti", ki mu po stavkovi intonaciji gre krepki naglas, vmes pa je odmor, ki pogoltne z lahkoto ta zlog.

Odpor proti hijatu je sicer gospodu pisatelju priporočila vreden, vendar po njegovem mnenju ne gre, da bi ga propagirali za strogi zakon.

Ko je že g. pisatelj omembo *smetnega* hijata opremil z opombo „se sme rabiti", bi bil lahko krepkeje zavrnil tako smeteno iznajdbo drznega izraza!

Kakor smo zgoraj videli, da predstoječi samoglasnik sledeči *u* (*v*) nase potegne in se z njim spoji v diftong, ravno tako tudi more, ako pride *nepoudarjen* zlogotvorni *r* pri nepretrganem izgovoru za kak samoglasnik, ta samoglasnik naslednji *r* nase potegniti, da *r* izgubi svoj zlog, da mu uide samostojna zlogotvornost, n. pr. „privrela je kapljica rdeče krvi" (beri: privréla je kápljicar-déče krví) ali pa „z nitko rdečo" (beri: znitkor-déčo) i. t. d. Meni se tudi tukaj stvar zdi nekoliko drugačna. Nepoudarjenost zlogotvornega *r*^a sama še ne zadostuje, tudi predstoječi samoglasnik, kateri naj bi naslednji *r* nase pritegnil, mora reprezentirati šibki taktov del, mora biti brez naglasa, mora stati v tezi, ako hočemo, da se mu *r* priklopi. — Gospod pisatelj pravi n. pr.: Da pesniki tudi tukaj (namreč pri zlogotvornem r^u) ne bojkotirajo zahodne izreke, ima zaslugo samo slučajna pisava „rdeč". Ako bi besedo pisali kako drugače, bi se bila tudi raba pri pesnikih izpremenila; to nam kažejo zgledi iz Glasnika, kjer se je mestoma poskušalo pisati „erdeč" za splošnejše „rudeč". Tam zahodna izreka ni prišla do veljave, n. pr.

Od nje je lila kri erdeče tamna. —

Valjavec, kot Gorenjec reprezentant zapadnega narečja in mož izredno tenkega posluha — vsaj je vendar on utemeljitelj slovenskega naglasoslovja — pa bi bil zapadni izreki vzkratil veljavo? Neverjetno! Jaz mislim marveč, da je Valjavec dobro čutil, da mora za naglašenim vokalom v besedi „krī" n e n a g l a š e n i zlogotvorni *r* ohraniti svojo zlogotvornost, da prepreči zadevanje in dotikanje dveh arz, naj že

piše potem „erdeč" ali „rudeč", in v tej zavesti je pisal: „Od nje je lila kri erdeče tamna" (◡ — ◡ — ◡ — ◡ — ◡ — ◡), kajti spojitev *ra* s predstoječim vokalom je iz ritmičnih ozirov nemogoča in nedopustna. Ali ne čuti vsakdo, kako šepavo bi se glasil verz „Od nje je lila krir-deče tamna" (◡ — ◡ — ◡ — — ◡ — ◡) s svojim antispazmom? — Iz istega razloga je tudi napačen citat Vojanovega verza:

Iz (?) vsakega prešlà je lica
bolestna cvetna rdečica —

če hočemo z njim dokazati, da predstoječi vokal naslednji *r* nase potegne, kajti to bi bilo le tedaj mogoče, če bi smeli naglašati „rdéčica" namesto „èrdečíca" ali „rúdečíca". Ker pa rima z besedo „líca" zahteva le naglaševanje „èrdečíca", tedaj spojitev zlogotvornega *ra* s predstoječim če tudi v tezi se nahajajočim samoglasnikom ni mogoča, ker mora ta zlogotvorni *r* sam imeti naglas. Iz istega razloga ritmiških zahtev tudi ne velja Medvedov verz „Kot za listom list rmenéva" (— ◡ — ◡ — — ◡ — ◡), kajti zloga „ru", „er" ali „r" iz naglašenega zloga ne moremo odstraniti, in zlogotvorni *r* se z besedo „list" ne more spojiti, ker je sam v arzi in ker pred njim ne stoji samoglasnik. Če pa zlogotvornega *ra* ne moremo odpraviti, imamo antispast.

O predlogu *s* — *z* pravi g. pisatelj, da se govori in piše pred nemimi soglasniki kot *s*, pred zvenečimi kot *z*, pred sikavci in šumevci kot *sъ*; vendar bi po mojem mnenju lahko rekli, da spada tretji primer pod pravilo izraženo v 6. odstavku govorečem o podvajanju glasov, ki pravi, da če zadeneta skupaj dva *enaka* glasnika, se ne izgovarjata vsak posebej, temuč se govori le en glasnik, le da se z glasom pri tem nekoliko pridrži n. pr. s͡seboj, s͡šibo, z͡zobom, z͡žalostjo, vendar pa moramo priznati, da nagiblje v zadnjih primerih predlog *z* že precej na *s*, dasiravno ni „sasvim" *sъ* (oziroma *sè*). Če perhoresciramo že *vè* in *kè*, odklonimo z istim razlogom še *sè*, ne le pred drugimi soglasniki, ampak tudi pred *s*, *z*, *š*, *ž*, in če učimo, da se more predlog *k* popolnoma strniti z besedo, s katero se veže, da ne more imeti sam zase zloga ter se ne sme izgovarjati samostojno — torej da pišemo: k cerkvi, h kovaču, k zemlji, izgovarjamo pa: kcerkvi, hkovaču, gzemlji .... tedaj strnimo v izreki tudi ssilo, ššolo i. t. d. —

Najvažnejši za naše pesnike pa je zadnji (7.) odstavek, ki govori o čistoti rim in o žalibog rapidnem propadanju zdravega smisla za blagoglasje in pravo vzporednost zvokov v rimah. Tukaj si mislim naj bi bil gospod pisatelj onim pisateljem, ki se silijo s pisavo v vezani besedi in rimanih verzih, izpregovoril še bolj resno besedo, naj ne žalijo naših ušes s pokvečenimi rimami, ki kažejo sicer očem iste črke, toda zaradi različnosti vokalov ne nudijo pravega soglasja za posluh. Pa tudi urednikom leposlovnih listov naj bi bil dal posvarilo, naj ne sprejemajo in ne razširjajo — dobremu okusu na kvar — včasih tako grozno zanikrno rimanih verzov n. pr.

To gre naj rakom žvižgat, kosom *pet*
kaj smeha sinjepolti tvoj *šepet* ali pa

V minolo dobo mladih *let*
mi splava v dušo tvoj *pogled* ali pa

Oj Micka, ti rožica moja *sladká*, (!)
le primi kozarček, to zdravje *ti dá*. —

Bože moj, kdo je še kdaj naglašal pridevnik „sladká“; „on se jej *sladká* in prilizuje“ bi pa že rekli. — S tem še ni rima ugotovljena, če postavimo na rimani zlog napačno naglasno znamenje, če pa živ krst pod božjim solncem nikdar in nikjer tako ne izgovarja. — Hudo filipiko zaradi zanikrnih rim so torej zaslužili i vihravi kovači verzov pa tudi popustljivi naši redakterji. Upamo, da se g. Breznik o priliki še povrne k temu predmetu, da si zasluži še večjo hvalo.

L. Pintar.

Abditus, Socialni problemi. Eseji. V Ljubljani 1912. Založil L. Schwentner. V. 8°. 234 str. Cena broš. 3 K 60 v, vez. 4 K 60 v. — Knjigo priporočamo; daljše poročilo smo morali odložiti za prihodnjo številko.

Glasba.

Novi akordi. XI. leto št. 1 in 2. — Iz književne priloge veje pesimizem in ostra kritika našega muzikalnega življenja; obe številki pa nam kažeta slovensko glasbo kot mlado, pa čvrsto drevo v krasnem pomladnem cvetju. Vse ostre obsodbe Kreka in Lajovca so upravičene in umestne. Po dolgoletnem trudapolnem delu se je naše občinstvo privedlo do spoznanja, da je edina glasbena umetnost to, če 300, ali kakor pravi Lajovic, 15.000 ljudi, istočasno isti ton zapoje in pretrga. Če pomislim, da se porabi za izvajanje osemtaktnih pesmic in Sattnerjevega oratorija isti ogromni zbor, potem se mi nehote vrine misel, da bi utegnilo pametno biti, na vrabce s topom streljati. Da bi se gojila glasba za srce, to je nedopustno. In zato vidimo posledice: nikjer izvršujočih umetnikov, ne pevcev, ne instrumentalistov, nikjer dirigentov in zborovodij, izvzemši enega, ki je pa tudi brez naslednika. In Lajovčeva obsodba o načinu petja je popolnoma pravilna. Sicer je že obsojal Hoffmeister tako sekanje pred leti v „Lj. Zvonu“, tudi ob različnih prilikah, četudi mimogrede, se je isto že namigavalo. Da je pa Lajovic naravnost brez pardona povedal svoje mnenje, zato zasluži priznanje. Da se pa v takih razmerah naša glasba v pomladnem razvoju ne posuši, ima glavno zaslugo urednik dr. Gojmir Krek, ki zbira skladatelje okoli sebe in jih navdušuje z obljubo na boljšo bodočnost. In tako nam je v zadnjih dveh zvezkih zopet pokazal nekaj del svojih varovancev. Mladi stud. mus. na praškem konservatoriju objavlja „Moment“ za klavir, sicer kratko, pa zelo lepo skladbo. Če Ravnik v pridnosti vztraja, potem nam je obljubljen dober skladatelj, talenta mu ne primanjkuje. Iz instrumentalne glasbe še omenim Vazilija Mirka „Glasbene utrinke“ za klavir in Rožanca „Giga“ za gosli in klavir. Obe sta čedni skladbi, ki utegneta marsikateremu učencu napraviti veselje. Solospevi so priznanja vredni tako po obliki, kakor tudi po vsebini, saj prihajajo iz rok Lajovca, Premrla in Kreka, „Pesem o tkalcu“, „Zapel bi pesem žalostno“ in tudi „Predsmrtnica“ so umotvori, v katerih pevec lahko pokaže svojo glasovno izobrazbo in — srce. V. Mirk je objavil tudi še mešan zbor „Kam hitite“, ki bo v svoji celoti zadovoljil tudi razvajeno občinstvo. Pozabiti ne smem moških zborov: „Še ena“ Oskarja Deva meni izredno ugaja. Tudi Emila Adamiča „Polonica“ in Josipa Pavčiča „Deklica, ti si jokala“ sta po svoje lepa.

Dr. Kozina.

Slovstveni zapiski.

Aškerčev „Atila v Emoni". V literarni zapuščini pesnika Antona Aškerca se je poleg drugih manjših rokopisov našla tudi obsežnejša epska pesnitev „Atila v Emoni". Rokopis obsega 92, večjidel po celi strani popisanih folio-listov. Pesnik je tej pesnitvi dal prvotno drugačen naslov, in sicer se glasi prvi: Aelianus in Marcella. Emonska romanca. — Drugi, lapidarnejši je: Marcella. Emonska romanca. — Tretji, za tega se je pesnik sam odločil, kakor se da sklepati iz lege listov in beležke v malem zapisniku, kjer je imel zapisane vse pripravljene rokopise, se glasi: Attila v Emoni. (L. 452.) Romanca. Napisal Ant. Aškerc. V Ljubljani 191-. — To je torej glavni naslov, kakor ga je bil pesnik namenil za posebno izdajo v knjigi; zakaj pri letnici je pripisano s svinčnikom: Letnica pride na drugo stran. — Epos je razdeljen na 7 spevov. — Rokopis je bil pesnik že pripravil za tisk; v besedilu samem je razmerno malo popravkov, vendar kar jih je, pričajo, da je pesnik tekst že pregledal. To izpričuje tudi datum, zabeležen na zadnji strani spodaj, in sicer znači po mojem mnenju 15. februarja do 2. aprila 1912. dobo, ki je v nji ta epska pesnitev nastala, 21. aprila 1912. (v rdečem okvirju) pa rok, ko je pesnik dovršil revizijo in dal tako delu svoj „imprimatur". — Dediča po pokojnem pesniku, njegova brata, sta dovolila, da se dado še neobjavljeni rokopisi natisniti, in sta v to svrho pooblastila podpisanega, da rokopise pregleda in na primernem mestu objavi. In tako je upravništvo „Narodne tiskarne" kupilo rokopis, da ga objavi „Ljubljanski Zvon".

Kakor v „Poslednjem Celjanu", tako je pesnik porabil tudi v tej poslednji svoji pesnitvi zgodovinsko snov, ki je kljub svoji starodavnosti postala šele v zadnjih letih, rekel bi, aktualna. Znano je namreč, da je pričel l. 1910. dr. Schmid, sedaj privatni docent na graškem vseučilišču, po naročilu nemškega viteškega reda preiskovati rimska tla na ljubljanskem Mirju in da se mu je pri tem zanimivem razkopavanju posrečilo, dognati situacijo rimske Emone, ki jo je bil l. 452 hunski kralj Atila osvojil in do tal porušil. Pri tem preiskovanju je Schmid našel dokaj dragocenih starinskih predmetov (zlatih, srebrnih, bronastih, železnih, lončenih, steklenih in kamenitih), dalje več žrtvenikov z vklesanimi napisi, sploh vsakovrstnih starin, ki pričajo o pisanem življenju tega rimskega provincijalnega mesta. Vse te najdbe se hranijo sedaj v „Museum Emonense", domačem muzeju nemške redovne komende v Ljubljani. Schmid je o uspehih svojega izkopavanja poročal v uradnem listu „Laib. Zeitung" — doslej je izšlo 24 poročil — in ti zanimivi podatki o kulturnem stanju stare Emone so dali Aškercu dovolj snovi za njegovo epsko pesnitev, ki bi jo po glasovitem vzorcu Bulwerjevem lahko imenovali „Zadnji dnevi v Emoni". Vsa imena, kar jih je dognal znanstvenik Schmid iz najdenih napisov, je pesnik porabil in jih nadel osebam, ki nastopajo v pesnitvi; zahajal pa je tudi sam na Mirje, da se je na licu mesta poučil o raznih arheoloških vprašanjih.

Z zapuščini sem našel tudi načrt za to romanco; tu si je pesnik zabeležil imena vseh oseb in jim določil tudi več ali manj že njih vloge. Tako ima sledeči seznam oseb: „1 *a* L. Dindius Priscus, nižje vrste duhovnik Larov. Imel svojo

hišo, v kateri bilo svetišče s tremi oltarji: Jupitrov, Larov, eden brez napisa . . . V njegovi hiši bili tudi kovači v enem traktu. — 1 *b*. Kirurgova hiša, bogata; najlepši mozaik; kirurg ima orodje, pincete, bronaste reči, fibule, fine srebrne reči. (Kako je bilo kirurgu ime?) — 2. Decius Avitus . . . imel svojo hišo, v njej oltarček, ki sta ga posvetila Larom Avitova sužnja *a*) Laletus in njegov sin *b*) Doryphorus. Tudi v tej hiši bila kovačnica. Našel se tudi monogram Kristusov. — 3. Dessius in Favorinus bila dva lončarja (dve lončarski firmi) ob sedanji Franca Jožefa cesti — torej že zunaj zidov Emone. — 4. Horaea (gospá, dama) imela svojo hišo; posvetila en oltar boginji Kibeli (Rhea Kybele), boginji polj in vinogradov. — 5. Primitivianus, bogataš, imel svojo hišo; postavil oltar boginji Nemesis, njegova hiša je bila velika; sredi hiše velik atrium, obdan s kamenitimi stebri. Imenitna hiša; našli veliko bronastih stvari. V sacelu [sacellum = domače svetišče (op. por.)] napis: Nemesi Augustae sacrum Primitivianus votum solvit merito. (Primit. izpolnil svojo obljubo z veseljem.) — 6. Gallius Exsoratus (Kdo je bil? Samo napis našli). — Nato je pripisal Aškerc s svinčnikom: Marcellus, zlatar; zato njegova hči Marcella.[1]) — 7. Carus Attonius Carpophorus. — 8. Sextus Vibunnius (Avitus). — 9. Tudi: Vibunnia. — 10. L. Barbius. — 11. Valerius Aelianus, zastavonoša XIII. legije. Aelianus . . . kamen je posvečen Jupitru Dolichenu (= Mitri)".

Izmed drugih beležk, komaj čitno napisanih na reklamno pismo neke berlinske firme, naj izločim še sledeče: (ad 5) „Primitivianus, bogat žitni trgovec (in z vinom), dobiva iz Petovija neugodna poročila in jih nosi k poveljniku (emonske) legije. Priporočajo se bogovom, žrtvujejo jim . . . Valerius Aelianus daruje v svoji hiši Mitri. Horaea (kako jo vplesti?) daruje Kibeli, Dindius Priscus Jupitru . . . K temu pride znanec, krščanski duhovnik (Petrus?) in mu prigovarja, da naj daruje Kristusu . . ." V zasnutku imenuje pesnik krščanskega duhovnika Petra, v pesnitvi mu je nadel ime Hermagoras. Da so bili v Emoni tudi že kristjani, pričajo starine in sicer bronast Kristov monogram, ki se je dal kot znak ali zastava pritrditi na drog, in lončena svetilka (ampula) z vtisnjenim krščanskim znakom. — Na podlagi teh dejstev je pesnik zasnoval romantično dejanje s konflikti ljubezni, ljubosumnosti, dolžnosti in verskega naziranja in ga vestno prepletel z motivi, ki jih je nudilo v Emoni vsakdanje življenje in bližanje hunskih čet. Tako je tudi Emona, staroslavna prednica današnje bele Ljubljane, našla vrednega slavitelja v nedavno umrlem pesniku. Kakor da bi se bil hotel Aškerc s svojim poslednjim delom, čigar dejanje se vrši na klasičnih tleh domače zemlje, od nas za večno posloviti.

J. Wester.

[1]) Tu treba pripomniti, da se je našel v emonskih tleh bogat zaklad 50 zlatov in več srebrnih palic; zlatniki so dobro ohranjeni, še čisto svežega kova, in pripadajo raznim cesarjem: Maksiminianu, Konstantinu Vel., Konstansu in Konstanciju itd. Znanstvena domneva je, da je imel tu kak zlatar svojo delavnico; pesnik ga nazivlje Marcellus Gallius Exsoratus. Njegova hči Marcella — izmišljeno ime — je glavna junakinja te pesnitve.

Pastúškin:

Večer.

O pravljično mehkih večerih,
ko plava po mestu somrak,
po ulicah tavamo tihi
in žalosten nam je korak.

O pravljično mehkih večerih,
ko sanje skoz mesto gredo,
iz oken pozdravlja stoterih
življenje nas živo tako.

Mara Tavčarjeva:

Mladosti.

Pozdravljena tisočkrat, lepa mladost,
rojena iz jasnih, ozarjenih dni!
Sem mislila — čista boš romala k solncu
in nikdar v temino brezzvezdnih noči . . .

Pozdravljena tisočkrat, lepa mladost!
Prepolna ponosnih si upov bila,
in kot golobica — pred jastrebom ljutim —
iz solnčne višave si padla na tla.

Milan Pugelj:

Jetnik.

I.

V mraku je šel mimo kolodvora. Blizu glavnega vhoda je prekrižal cesto, in ko se je obrnil v stran, mu je stopil nasproti mlad par. On je bil čokat, nizek, rjav, z močnimi brki in trdimi pogledi, a še primeroma mlad, ona visoka, tenka in v obraz kri in mleko. Držala se ga je nad komolcem in govorila pridušeno in srečno: „Samo tega sem si želela, samo to je bil moj cilj! In zdaj sem tvoja, peljem se prvič s teboj, sama, brez staršev . . . ti . . .“

Njen glas ga je opozoril, da se je vanjo ozrl in jo takoj spoznal. To je Tekla, ki mu je bila znana še takrat, ko je hodila v osmi razred. Pozdravil jo je, tudi ona je odzdravila in temno zardela. Spoznala ga je in utihnila. Mož je nekaj opazil in se oglasil resno in važno: „Kaj pa je? Kdo je to?“

„Nič!“ se je čul odgovor mlade ženske in dvojica je izginila med množico.

Gotovo je, da se je spomnila takoj prejšnjih časov in tudi tega, da je govorila njemu enake stvari enako vdano in nemara še bolj goreče. In še kolikokrat! Ko sta se sešla zvečer v samotni ulici, ko sta se izprehajala v mraku ali jutru po drevoredu in zašla na tiho pot, sedla na samotno klop, približala obraze, se stisnila drug k drugemu in se objela, takrat je izpregovorila včasih še gorečneje. Pritisnila je ustne močno v njegovo uho, oklenila se ga okoli hrbta z obema rokama, se prižela nanj z vso silo in rekla: „Ti . . . ah . . . moj . . .“

Zdaj dela isto z drugim. Storila je že dozdaj stokrat in ponavlja mogoče ravno ta hip v kupeju drugega razreda, kjer se peljeta na svatbeno potovanje.

„Ha!“ je zamahnil z roko Guštin Kolar in videl, da stoji pred svojim stanovanjem. Obstal je, se okrenil in odšel še nekoliko po ulicah. Malo ga je bilo prevzelo to nenadno srečanje. Zdaj je sicer že pet, šest let od takrat, ali spomini so še živi. Tekla je bila zanimiva, živahna ljubica. Prišla je k njemu v stanovanje, kakor napravi to velika, izkušena in življenja vajena dama. On ji je igral klavir in ona je rada pela in pri tem obračala besede „Du

bist zu treu, um schön zu sein“ ali „Po cesti pošta plava, ti Tekla, bodi zdrava!“ Smejala se je, zabavala takorekoč sama s seboj, pospravljala za kratek čas po sobi in pokazala s kretnjo in mimiko, kako se poje v Rigolettu „Ženska le vara nas“: nekoliko skozi nos in malo trudno.

Po ulicah je vse križem vrvelo, prodajalne so bile še odprte in izložna okna so kazala v svetlih lučih svoje bogate in pisane zaloge. Tramvaji so zvonili, avtomobili trobili in ropotali, fijakarji kričali svoj „hop, hop“, a Kolarja ni vse to nič motilo. Hodil je prav avtomatično in bil zadivljen. Mislil je, da Tekla vseeno zdaj več tako ne ljubi, kakor je takrat. Zdaj je starejša, zdaj je tisto mlado in nemirno srce že nekoliko pokojnejše, zdaj so se prvi ognji že umirili, znižali in vse tli in plameni pri tleh. Ali takrat, ko je imela rada njega, je bila njena ljubezen drugačna. Razloček med njo in med drugimi je bil po priliki tak, kakor med dobrim vinom in šampanjcem. Tam vse teče in človeka mami, a tukaj vse šumi, brizga na vse strani. Če ji ni kaj ugodil, kakor je želela, je prišla naravnost k njemu, jokala, bila z ozkimi in visokimi petami ob tla in tolkla po mizi, da je imela drobno in lično pest črno od udarcev. Ko jo je pomiril, je plesala, sedala z viška na posteljo in zofo, zvonila po zraku z nogami, bežala pred njim in se mu istočasno obešala za vrat in ga dušila s poljubi: „Ti . . . ah . . . moj . . .“

Šel je pozno zvečer iz mesta v drevored in obstajal tam pred klopmi, kjer je posedal včasih ž njo, kakor pred znanci. Ogledal je vse in videl je, da je še po starem. Tudi takrat je sijala luna kakor danes in skozi vejevje kostanja kakor nocoj. V bližini je šumljal enako vodomet in pogrgraval zdaj bolj in zdaj manj. Tam zadaj je stal beli gradič in v njegovem stolpu je bila ura počasi, razločno, s prijetnim zvokom.

„Pojdiva, kasno je!“ je dejal on, dasi bi bil še rad ostal deset večerov po vrsti.

„Ne!“ je rekla Tekla in se popravila v njegovem naročju. „Čakaj! Še en poljub!“

„Tvoji domači bodo hudi!“

„Zdaj je že tako prekasno! Če pridem zdaj ali malo pozneje, zmerjali me bodo vseeno, torej ostaniva še malo!“

In ko sta se razhajala spodaj na cesti, je trdila in cepetala z nogami: „Ne morem od tebe, poglej . . . ah, ti, vrag! Samo tega si želim, samo to je moj cilj: postati tvoja žena! Ah, ta slast!“ —

Domov se je vrnil že ponoči, ne da bi se bil domislil na večerjo. V sobi je odvil elektriko, sedel k svoji pisalni mizi, vzel iz žepa ključ in odprl predal, kjer so ležali spomini. Med raznimi ženskimi pismi so se mešala tudi njena. Ko je bil njen oče – nekakšen finančni uradnik — prestavljen v Dalmacijo, takrat je morala tudi ona ž njim. In v tistih časih so romala njena pisma k njemu po dvakrat na dan. Drobno so bila popisana, polna zanimanja zanj in za vse podrobnosti, ki so bile ž njim v zvezi. Kakšen je, ali nosi še isti naočnik — velik in črnoobrobljen? Ali ima lase še vedno velike in s prečo ob strani? Ali si je pustil zdaj, ko je moda taka, tudi on obstriči svoje brčice? Če je to storil, zakaj je ni vprašal? Ona namreč tega ne mara.

Pozneje je pisala vsak dan enkrat in nekoliko splošneje. Bog ve, kdaj se bosta videla! Naj gre včasih v drevored in po tistih ljubih krajih, kjer stoje v mesečini znane klopi. Opiše naj ji potem to. Pri njej je vse drugače. Morje ima vedno pred seboj, zlasti morje, ki je sicer veličastno.

Po preteku dveh ali treh mesecev so bila pisma redkejša. Prihajala so vsak peti, šesti dan, vsak drugi teden in postajala so krajša. Kadar je pisala, je tožila, da ji je dolgčas, in zaradi tega ima družbo, ki je bedasta. Kopljejo se v morju, tepejo se, „norijo".

Končno je vse izostalo in voščila sta si samo še godove in praznike. Tudi on je ob enem ž njo prenehal. Razmere so se izpremenile, ljudje, ki jih je spravilo življenje ž njim v dotiko. In vendar se je vse končalo definitivno šele zdaj, danes zjutraj, ali včeraj, ko se je Tekla poročila. Bile so še tu neke vezi, ki jih je čutil, če se je spomnil nanjo. Ako bi bila živela zopet v istem kraju, gotovo bi se bilo nadaljevalo staro razmerje, a zdaj je pretrgala in presekala vse ona. Storila je legitimen korak, minulost je ločena, kakor bi jo odrezal in tudi njena prostost. Mož ima besedo nad njenim ravnanjem.

Kolar je vstal, držal v roki pismo iz prvih časov in hodil po sobi. Njenega moža je videl samo za par hipov, ali vseeno je o njem premišljal. Nekaj trdega je v njem, nekaj neizprosnega, samovoljnost, železna, moška volja. O šali, o kratkočasnem življenju, ni na njegovem obrazu sledu. On ne zna gledati za šalo, ker je njegov pogled preoster in preosoren. In menda ravno ta trdoba, ta nenavadna osorna možatost je imponirala Tekli. Pri njem je naletela na nekaj novega, različnega od drugih stoterih moških, ki jih je srečala in spoznala v življenju.

Kolar je sedel zopet za mizo, podprl glavo in mislil še vedno z zanimanjem. Tekla, tista svobodna, vesela Tekla je postala uklonjena zakonska žena. Prej bi je ne bili krotili svetovi, a od nekod je prišel čokat, nizek in trmoglav človek in njemu je uklonila glavo in rekla: Izvoli! Ti ravnaj z menoj po volji! Zanimivo je, če drugega ne! No, in kako se stiska k njemu, žari v lica in govori, kakor bi se bala, da bi ji ne ušel, ali da bi si ne ogledal druge. Iz tistega hipnega vedenja, ki ga je videl pred kolodvorovim vhodom, govori tudi kos ženske ljubosumnosti.

Smehljal se je, držal v roki njeno popisano pismo in ril z levico po svojih dolgih, temnih laseh. V podolgasti in suhljati obraz je bil bled kakor vedno, samo oči so bile svetlejše in živahnejše kakor po navadi. Čital je iz njenega pisma in se smehljal: „Samo to so moje želje, samo to moji cilji: postati tvoja žena! Ah, ta slast, ta neskočna slast!“

II.

Kolar je hitel s šopom not v rokah v glasbeni zavod. Zdaj je bila ura sedem in ob polu sedmih bi bil moral biti že tam. Stekel je naglo po stopnicah, odložil v predsobi palico in klobuk, popravljal v naglici lase, hrupno odprl vrata, sedel za klavir in pogledal kapelnika, ki je mislil že pričeti brez njega. Njegovi prijatelji — basisti, violinisti, čelisti, flavtisti in drugi — so pokimali iznad inštrumentov, kapelnik je zamahnil, rogovi so zapeli in Kolar je udaril na klavir. Igrali so prelestno stvarco, ki jo je zložil neki Sibelius.

Dvorana je bila majhna in komaj vredna imena. Ob četrtkih se je sestajal v njej muzikalni klub in prirejal sam sebi in pičli množici povabljencev, povečini glasbenih amaterjev in amaterk včasih bolj in včasih manj zanimive glasbene večere.

Nekako po tretjem stavku je imel Kolar daljšo pavzo in ozrl se je po poslušalcih in poslušalkah. Videl je več neznanih dam, nekaj prav mladih in lepih postav in igral dalje. Po igri se je z drugimi vred predstavljal. Najprej neki visoki, postarni dami. Ta ga je predstavila drugi mlajši in obe skupaj sta ga peljali pred znanko, pred Teklo. Motala se je zadaj, prej je ni videl, zdaj je stala naenkrat pred njim. Strmel je, obstal brez besede.

Postarna dama je rekla: „To je gospod Guštin Kolar, profesor glasbe. To tukaj pa je Tekla Matuž, stotnikova soproga!“

„Me veseli!“ je rekla Tekla tako navadno, kakor bi ga videla v resnici prvič. Dala mu je roko, mehko, brez enržije in tempera-

menta. Odšla je z damami v sosednje prostore, kjer je bila restavracija. Kolar je zvijal svoje note. Zavil jih je v papir, jih nosil nekaj časa seboj in jih sklenil naposled spraviti v majhnem kabinetu, kjer so shranjevali drugi svoja godala. Roke so se mu tresle, po glavi mu je šumelo kakor človeku, ki je silno navdušen ali silno presenečen in bi rad nekaj dosegel, česar se boji. Iskal je primeren prostorček, omot mu je padel na tla, vrata za njegovim hrbtom so se odprla in zaprla in pred njim je stala Tekla.

„Servus, Kolarček!“ se je zasmejala, skočila veselo proti njemu in mu krepko stisnila obe roki. „Kako se imaš? Kje si v službi? Sedi k meni!“

Peljala ga je k steni in ga posadila tik sebe na leseno klop. Ne da bi čakala njegovih odgovorov, je govorila veselo dalje. „Ko sva se peljala jaz, veš, in moj mož na svatbeno potovanje, sem te srečala pred kolodvorom. Prav vroče mi je postalo. Kaj si me pa tako čudno pogledal?“

„Ah,“ je skrival on, „tebe in tvojega moža srečal, pogledal, kdaj?“

„Kaj pa ti je?“ je vprašala ona.

„Zakaj?“

„Ko se tako čudno meniš! Mene nisi srečal, nisi pogledal?“

„Pustimo!“ je rekel Kolar. „To je zdaj vseeno! Naše pomladi so odcvetele!“

„Kako elegično!“ je vzkliknila Tekla. „Kdo ve, če so odcvetele! Kar se mene tiče, ne obupam do smrti! A zdaj grem! Spremi me!“

Odšla sta brez slovesa in ko sta bila zunaj sama, je rekla Tekla: „Nocoj in jutri sem sama. Moj mož je šel z vojaki in se vrne pojutranjem. Če ti je prav, pojdiva malo po drevoredu!“

Šla sta. Kolar je bil nemiren in govoril je tiho in hripavo. Pravil ji je, kako ga je presenetilo, ko jo je srečal na kolodvoru. Mislil je še vedno, da se pleto med njim in njo neke vezi, a ona je vse nenadoma raztrgala s svojo poroko. Kdo bi si bil to mislll, kaj ji je šinilo v glavo?

„Nič!“ je rekla. „Misliš, da sem mislila spočetka zares? Ne! Tako, da hitreje beži čas! Ali ž njim se ne moreš šaliti! Ako mu daš prst, ga več ne izpusti. In nazadnje: staram se. Treba je, da pridem nekje pod streho in se preskrbim. Če povem odkrito, moram reči, da me je vse minilo že pred poroko. Ali čemu homatije? Vzela sem ga!“

Prišla sta na stara in davno znana pota in na oba so vplivali spomini toplo in blago.

„Tod so šli tisti lepi časi!“ je rekel on in ona se je bližala klopi in sedla. „Tod!“ je dejala. „Sediva!“

Mrak je bil naokrog, nad njima je razprostiral svoje veje kostanj in ob strani pod njima se je videl tam v dalji košček modrega večernega neba, kjer je gorelo več velikih zlatih zvezd. Iz oddaljenega gostilniškega parka je zvenela godba in se mešala rahlo, samo v svojih odmevih v zrak kakor motne rože v sivo tkanino.

Kolar je položil lice v dlan, oprl komolec ob levo koleno in gledal v njen obraz. „Po pravici,“ je dejal, „če po pravici povem, moram reči, da mi je prinesla ta tvoja poroka neko bolest, ki je meglena in neznatna, a me vendar moti in spravlja ob dobro voljo.“

„Nič!“ je rekla ona. „Prijatelja sva in lahko se večkrat vidiva. Kaj misliš, da bom živela kakor eremit? Ne! Bolj potiho si lahko človek kaj privošči. In še celo pri njem! On zdaj molči, zdaj žvižga Radeckimarš, zdaj zopet premišlja in bere „Don Kišota“.

Vse je bilo utihnilo okrog in besede so jima zastale. Včasih sta bila ljubeč par, a zdaj je vse tako daleč, tako izpremenjeno. Njega je zabolelo in v tej nenadni bolečini je segel po njeni roki. Pobožal jo je, potem poljubil, nazadnje se ga je oklenila ona, pritisnila svoje ustne na njegovo uho in šepetala: „Ti . . . ah . . .“

Besede, ki jih je izpregovoril on, so prebudile oba kakor iz omame. Dejal je: „Ti časi so bili krivi, ki so naju ločili, ti kraji, ki so mi te vzeli!“

Še ona je ponovila za njim, da so bili krivi časi in kraji in pri tem je izgovovila „časi in kraji“ s sovražnim glasom, kakor bi bili to živeči in kruti tirani, budeči v človeku strah in grozo.

„Čuj,“ je rekel on, „objeti sem te hotel, a roke so mi trudne, kakor bi več ne mogle. Glej, tudi ne vem ako smejo. In če smejo, je vendar vsa ta hipna sreča, ki jo uživava tukaj, medla, neresnična. Opajava se z vinom, ki je izgubilo moč!“

Tekla je vstala in sklenila nenadoma: „Takega te ne maram! Ne! Kdo bo premišljal stvari, ki jih ni mogoče nikamor preobrniti, ki so jasne in gotove! Sprijazni se najprej s tem, da sem jaz poročena! Potem se da govoriti!“

„In on,“ se je domislil po odmoru, „on je tvoj mož. — A jaz tukaj, premisli, a jaz tukaj — premisli! To je nekaj, rečem ti, oprosti, nekaj ostudnega!“

Tekla je sedla in se mahoma smejala: „Prosim te, ne jemlji vsega tako resno. Vse naše življenje ni vredno tolike resnobe, kolikor je rabiš ti za to kratko minuto. Živimo, glej, nekaj let in ko umrjemo: kakor bi zabili žeblje v zemljo. Ni nas več, nikoli več nas ne bo. Če se nam ponuja sreča ali veselje, čemu bi ga ne prijeli? Naenkrat bomo mrtvi in tako bo, kakor bi nas nikoli ne bilo. Naš trud nič, naše skrbi nič!"

Kolar se je zavedel sentimentalnosti, v katero je bil zašel, in se je skušal otresti. Vstal je, stopil pred Teklo in se siloma zravnal in iztegnil roke. „Ta melanholija, ta vražja! Oprosti mi, da sem te mučil. Večer je tak, ta noč in spomini in ti — to vse!"

„Daj mi roko, da vstanem!" je rekla ona veselo, se krepko prijela njegove desnice in se vrgla sunkoma kvišku. „Ti si hraber, ti si moj dečko! Midva sva umetnika in življenje je najin inštrument. Par pasaž si bova včasih privoščila kakor po klavirju. Ubereva najlepše strune!"

Držal jo je za roke in gledal. Zdaj je bila polnejša in vabljivejša kot prej. Razvila se je v sočno in zdravo mlado ženo. Njen obraz je bil bel in rdeč, oči velike, temne in vlažne, lasje črni, gosti in težki.

Šla sta iz drevoreda roko v roki in ko sta se ločila na ulici, je menila ona: „Možu, svojemu možu, te moram predstaviti. Izkušala bom, da te srečam ž njim in obgovorim te. Lahko me boš obiskal potem na domu in tudi na ulici me boš laglje spremljal."

Razšla sta se in Kolarju je ostal o tem slovesu negotov in meglen vtisk, kakor o vsem, kar se je v zadnjem času ž njim zgodilo. Zašel je bil v tok življenja, kjer se je zdel sam sebi kakor neroden plavač v široki in globoki reki. Kje je breg, kakšen je, ali bi ne bilo najbolje, če bi se vsega tega rešil?

Stopil je v kavarno, pil črno kavo, kadil cigarete in gledal zamišljeno po prostoru. Kako je zdaj s tistimi nevidnimi vezmi, ki so se prepletale od nje do njega in od njega do nje? Poroka jih ni raztrgala, še so tukaj! Slučajna razmerja, oddaljenost, kraji in ljudje so slepili in goljufali srce, a nocoj je vse padlo. Tekla je zopet tukaj, vidita se in videla se bosta še večkrat.

In vendar je vse drugače, kakor je bilo. Strah je vmes, tiha groza, ki se je ni mogoče oprostiti. Človek tiplje kakor v temi. Ali je prijel prijateljevo roko ali spolzko kačo?

(Dalje prihodnjič.)

Fran Govékar:

Aškerčeva „sinekura“.

Drugi življenjski poklic pesnika Aškerca je bil uradniški.

V tajni seji ljubljanskega občinskega sveta dne 7. junija leta 1898. je bil Aškerc izmed treh prosilcev na predlog župana Ivana Hribarja imenovan za začasnega mestnega arhivarja.

Aškerčevi neprijatelji, pa tudi nekateri iz slovenskih naprednih vrst so očitali Hribarju opetovano, da je ustvaril z arhivarsko magistratno službo sinekuro; rajni pesnik pa je moral to očitanje zlasti mnogokrat slišati in čitati.

Dokazati, da se je delala s temi očitki krivica obema, zlasti pa Aškercu, je namen tem vrsticam. Obenem pa naj bodo donesek k bodoči Aškerčevi biografiji.

Aškerc je nastopil svoje mesto dne 15. julija 1898 in se je lotil svoje arhivne službe takoj z vso vnemo. Ker je pa bil te stroke popolnoma nevešč, se je izkušal v svoji nalogi hitro in temeljito poučiti. Nabavil si je najprej nekaj strokovnih knjig o arhivarstvu, ki jih je marljivo študiral. Da popolni svoje teoretično znanje tudi praktično, je šel v Zagreb na vseučiliško knjižnico prakticirat ter si je obenem temeljito ogledal tamošnje različne arhive. Vrnivši se v Ljubljano, se je posvetoval še z ljubljanskim historiografom Petrom pl. Radicsem, rajnim prof. Ivanom Vrhovcem in s takratnim deželnim arhivarjem Antonom Koblarjem. Nato se je poprijel svojega dela, ki je bilo tem težavnejše, ker je imel na razpolago zelo nedostatne prostore. Med majhno sobico, ki je bila obenem več let njegova pisarnica, in med svetlejšo večjo sobo leži povsem temna registraturna soba, v kateri se hranijo najstarejši magistratni fasciklji in razna malovredna šara.

Ves mestni arhiv leži v srednjem, najstarejšem magistratnem poslopju v drugem nadstropju, torej pod streho, ter deloma nad moškimi magistratnimi ječami, oziroma baš nasproti ječam ženskih. Razgled je imel Aškerc iz svojega arhiva le na strehe in le deloma na pobočje gradu. Solnca ni ves božji dan v te arhivske prostore, in edino od solnca se bleščeča opeka starih magistratnih streh reflektira v arhiv potrebno svetlobo. Arhiv je vse leto jako hladen, pozimi pa zelo mrzel, tako da je Aškerc vzlic centralni kurjavi večkrat tožil, da prezeba. Zaradi smradu, ki ga širijo v usnje vezani fasciklji in

prhneči, več stoletij stari papir, je moral odpirati arhivska okna ali pa jih je imel vedno odprta. Aškercu, ki je prišel s kmetov, je bil ta smrad seveda neznosen in navaditi se ga ni mogel nikdar. V ostalem pa vlada okoli arhiva prijeten mir, ki se včasih potencira celo do grobne tišine.

No, seveda, navadno je bilo pred in pod arhivskimi okni zelo hrupno, ko so bile ječe polne vlačug, pijancev in pretepačev. Navadno je moral Aškerc torej poslušati prepiranje, jokanje, hripavo prepevanje in besno preklinjanje zaprtih nesrečnikov in nesrečnic, kričanje osornih stražnikov in ječarjev. Razumljivo je, da Aškercu življenje v takih prostorih in v taki soseščini zlasti prva leta ni bilo simpatično. Sčasoma pa se je tudi tega privadil ter je za vse zunanje krike in vike otopel. Spočetka mu je bilo prebivanje v takih grobnicah naravnost nemožno ter je vzdržal v njih le par ur. Potem pa je pobegnil v Tivolski gozd, preko travnikov pod Rožnikom ali pa je bežal domov v svojo sobico. Aškerc, kmetiški sin iz spodnještajerske vasice med zelenimi hribi, gozdovi in tratami, je bil torej prve čase prav nezadovoljen s svojim poklicem; tudi ni bil vajen delati po uradnih določbah zdržema od osmih dopoldne do dveh popoldne, saj je v svojem prejšnjem poklicu užival vendarle večjo telesno svobodo. Kadar mu je postalo torej arhivskega duha in prahu ter odurnega kričanja jetnikov dovolj, je pobegnil iz pisarne. Delati v takem duševnem razpoloženju itak ni mogel.

Bivši župan Hribar piše o tej prvi dobi Aškerčevega arhivarjenja takole: [1]

„Nevajen uradniškega poslovanja ni se (Aškerc) v svojem uradu posebno dobro počutil; zato je bil prav vesel, ko sem mu dejal, naj svoje službe ne jemlje prestrogo, češ da veliko važnejše kakor uradno poslovanje, se mi zdi njegovo pesniško delovanje."

Župan Hribar je pač pojmil psihološki proces, ki se je vršil takrat v Aškerčevi duši. Prehod iz poklica v poklic ter velika izpremememba v krajevnem in družabnem miljeju sta bila Aškercu prav težka. V Ljubljani niso mislili vsi tako, kakor je mislil župan Hribar, zlasti ker je postalo kmalu vseobče znano, kako neokusna debata se je bila vršila zaradi Aškerca v tajni seji občinskega sveta dne 3. marca 1898. Aškerc je začel kmalu čutiti, da ga smatrajo nekateri le za protežiranca in brezdelnega sinekurista. Ivan Hribar piše:

„Aškerc je vsled pronikavosti svojega duha takoj čutil, da se mu ostali mestni uradniki nekako muzajo in da jim ni všeč, da

[1] „Slov. Narod", štev. 133, z dne 13. junija 1912.

niso zanj veljale iste uradne ure kakor za ostale. To mi je nekoč potožil ter mi naznanil trdni sklep, posvetiti se uradnemu poslovanju tako, da mu tudi kolegi njegovi ne bodo mogli ničesar očitati. Res je od tedaj začel jako marljivo v uradu poslovati in je mestni arhiv spravil kmalu v prav lep red“.

Tako se je torej Aškerc z nekako obupno vnemo zagnal na urejanje arhiva, ki je bil do leta 1866. docela zanemarjen, a tudi kasneje le za silo spravljen v prostor, ki pa žalibog tudi ni bil brez — vlage. Aškerca je čakalo ogromno in težko delo. V arhivu je ležal pač star indeks, a ker so se fasciklji na novo povezali in ker je indeks segal le od l. 1785—1811., je moral Aškerc pregledati in na novo registrirati vse akte do l. 1785. ter sploh sestaviti ves nov regestni katalog. To delo je izvršil Aškerc z neumornim spisovanjem regest na listkih, ki obsega vsebino posameznega fasciklja in vsakega akta posebej. Vrhu tega je z največjo natančnostjo sestavil stvarno kazalo in imenik vse takozvane starejše registrature, t. j. aktovskega arhiva. Najnatančneje je registriran oddelek, obsegajoč 28 fascikljev iz francoske dobe (1809—1814). V tem oddelku je označil Aškerc tudi posamezne akte s številkami.

V programu ljubljanske realke je objavil prof. Komatar spis „Das städtische Archiv in Laibach“, v katerem je gradivo ljubljanskega mestnega arhiva razvrstil po materijah. To delo je mogel izvršiti Komatar le na podlagi Aškerčevega listovnega regestnega kataloga, ki si ga je bil v to svrho izposodil iz arhiva.

Kakor je vsak arhiv deljen v listinski in v aktovski, je po Aškerčevi zaslugi urejen na ta način tudi mestni. Aktovski arhiv obsega 222 fascikljev, listinski arhiv pa, ki je urejen in zbran po Aškercu izza l. 1901. le 68 kosov. Aškerc pa je zbral in uredil tudi vse zgodovinske kovine, medalje, svetinje i. dr.

Ker je Aškerc o vseh fascikljih sestavil skrbno in pregledno regeste, — kar je opravil tekom dolgih let, — bo zgodovinarjem poslej možno lažje priti do virov, saj je — zlasti iz francoske dobe — še marsikaj neobdelanega v naši mestni zgodovini.

Aškerc je od leta 1898—1912. neprestano urejal mestni arhiv ter delal zanj prav do svojih poslednjih dni. Na njegovem pultu sem našel poslednje njegovo arhivarsko delo: „Opazke in historič. notice“ iz „Ausgabebuch de Anno 1618“. ter notico „Doslej neznana latinska „pesnika“ po knjigi izdatkov (Ausgabebuch) za l. 1602. s prepisom prošnje dveh študentov „liberarum artium“ do ljubljanskih mestnih očetov za podporo. To latinsko pesem je

prepisal Aškerc do prve besede poslednjega stiha ter je z besedo „optamus“ prenehal pisati . . .

Aškerc je storil torej kot mestni arhivar v polni meri svojo dolžnost. Svoje službe ni hotel smatrati za sinekuro, dasi bi jo bil po Hribarjevi izjavi lahko smatral, toda je tudi ni mogel, ker ga je arhivarstvo resnično veselilo. Naravnost iskal si je vedno novega dela ter je arhivne indekse in regeste neumorno izpopolnjeval. Kot arhivar pa je imel tudi vedno stranke, učenjake z doma in iz tujine, zgodovinarje, urednike in različne pisatelje, ki so iskali pri Aškercu arhivskih virov. S temi gosti je imel večkrat mnogo in celo neprijetnega posla. Kot pravi arhivar pa je Aškerc tudi sam eksploatiral arhiv, v prvi vrsti za svoje balade in romance ter kot znanstvenik za razne članke in beležke, ki jih je priobčeval v „Ljublj. Zvonu“, „Slovanu“, zlasti pa v strokovnih zgodovinskih ljubljanskih glasilih. V tem oziru prepuščam besedo strokovnjaku:

Profesor Milan Pajk je napisal o Aškercu v „Carnioli“ (III, zv. 3) lep nekrolog, češ da „se mora „Carniola“ hvaležno spominjati moža, ki je širil ljubezen do slovenske zgodovine“ . . . „Zgodovinarji zbirajo kamenje, iz katerih naj vzraste stavba naše preteklosti“, piše prof. M. Pajk, — „a fantazija pesnikov jo razsvetljuje in iz poluteme minolih dni stopijo drzni junaki in tihi trpini, ošabni gospodje in bedni tlačanje; sedaj jih šele vidi velika množica; ene občuduje, druge preklinja. Tako podpirajo pesniki historike. Nobeden slovenski pesnik ni kazal narodu toliko pestrih slik iz slovenske preteklosti kakor Aškerc“ . . . „Kot arhivar na ljubljanskem magistratu je Aškerc pridno zbiral gradivo, ki ga je objavljal v „Izvestjih Muzejskega društva“ in v „Carnioli“. Zlasti so ga zanimali sledovi slovenščine po arhivnih spisih prejšnjih časov ter listine iz francoske dobe. Priobčil je v „Izvestjih“ 1899: „Slovenski prisegi iz ljublj. mestnega arhiva“; 1904. in 1906. „Slovenski akti iz mestnega arhiva ljubljanskega (Francoska doba)“; 1905 „Doslej neznan župan ljubljanski“ in „Krstna imena v ljubljanskem mestnem arhivu“; 1907. „General Quedart“, „Obrtno stanje v Ljubljani l. 1809.“, „Kako so l. 1809. snažili ljubljanski grad“, „Vojna kontribucija na Kranjskem l. 1809.“ in „Odkod izvira beseda ‚goldinar‘?“; 1908. „Zbirka arhivske slovenščine“; v „Carnioli“: 1910. „Ljudsko šolstvo v ljubljanskem okrožju leta 1810.“; 1911. „Kapitulacija ljubljanske trdnjave pred Francozi l. 1809.“, „Francoska posadka na Gradu pa Ljubljančani leta 1813.“, „Kako se je godilo ljubljanskim kadilcem v francoski

dobi“, „Raab Anton, doslej neznan župan ljubljanski“ in „H kronologiji ljubljanskih županov“. Letošnja Carniola je prinesla članek „Medicinska šola v Ljubljani leta 1814;“ razen tega hrani uredništvo še nekaj doslej neobjavljenega arhivnega gradiva, ki ga je nabral Aškerc.“

Že s tem, kar sem navedel doslej o Aškerčevem uradovanju, je dokazano, da je Aškerc svojo plačo pošteno zaslužil. Toda Aškerc je storil še več.

Že v arhivskem lokalu je bilo shranjenih v dveh omarah nekaj knjig juridične vsebine, zlasti serija francoskih zakonov, med njimi tudi sloviti „Code Napoléon“. Te knjige pa so bile v nevarnosti — kakor pred Aškercem ves arhiv — da jih uničita plesen in trohnoba, ako se ne premeste na sušji in svetlejši prostor. Zato je Aškerc leta 1900. opozoril župana Hribarja na tiste književne ostanke in obenem prosil, da bi mu za uradovanje dodal še sosedno sobo št. 4, kjer bi našla magistratna knjižnica vsaj za silo primeren prostor. Župan je uvidel upravičenost tega Aškerčevega predloga ter je odredil, da se imajo v knjižnici zbrati predvsem po vseh magistratnih uradih raznešeni državni in deželni, slovenski in nemški zakoniki ter vse tiste juridične in druge strokovne knjige, ki jih rabijo uradniki najrazličnejših referatov. Aškerc se je lotil z veseljem tudi tega dela in je uredil veliko knjižnico po številkah in materijah ter napravil lastnoročno tudi vse kataloge.

Tako je leta 1901. nastala iz Aškerčeve inicijative in iz njegovega truda današnja m a g i s t r a t n a k n j i ž n i c a, ki šteje sedaj že nad 2500 knjig in zvezkov ter strokovnih časopisov. Obširni Aškerčev katalog te nove knjižnice obsega pravne, zgodovinske, zemljepisne, mestnoupravne, vojaške, šolske, socijalnoznanstvene, leposlovne in razne druge vsebine.

Leta 1904. pa se je ustanovil v knjižnici nov, moderen oddelek, r a z v i d n i c a s l o v e n s k e ž u r n a l i s t i k e, ki bo imela za bodočega literarnega zgodovinarja še važen pomen. Tudi ta razvidnica je Aškerčeva ideja in on sam jo je utemeljeval takole:[1]

„. . . Ker Ljubljana ni samo glavno mesto kranjske dežele, ampak tudi duševno in kulturno središče vsega slovenskega naroda, zato prihaja sem vsako leto več slovanskih učenjakov, ki se hočejo poučiti o naših razmerah. Marsikdaj so taki možje, pisatelji in žurnalisti, hoteli imeti tudi podatke o našem časopisju. Mislili so, da

[1] A r h i v i n k n j i ž n i c a. Spisal A. Aškerc. Rokopis je ostal v moji roki ter obsega 15 polpolnih strani. Op. por.

dobijo v našem središču na ogled vse slovenske časopise, toda motili so se. Licejska knjižnica dobiva po zakonu kot dolžnostne eksemplarje samo tiste časopise, ki so prišli na svetlo na Kranjskem. Pa tudi domači bibliografi so potrebovali in potrebujejo često podatkov o tem in onem izvenljubljanskem časopisu. Da se takim literatom delo olajša, so se bila naprosila uredništva vseh slovenskih časopisov, pa naj izhajajo kjerkoli, da bi pošiljala v znanstveno-literarne namene brezplačno vsako po eden eksemplar svojega izdanja v magistratno knjižnico ljubljansko. Razen par uredništev odzvala so se do letošnjega leta vsa druga uredništva vseh strank in struj okrožnici ljubljanskega županstva, tako da dobiva sedaj naša knjižnica vse slovenske časopise iz vseh krajev, koder prebivajo Slovenci, celo iz Amerike . . . S tem novim svojim oddelkom je magistratna knjižnica narasla tako, da se je morala leta 1905. poleg sobe št. 4 dodati še sosedna soba.“ [1]

Tako je Aškerc svoj arhiv razširjal vedno z novimi pridobitvami. Toda še mu ni bilo dovolj dela. Sam poroča v svojem že omenjenem, še neobjavljenem spisu sledeče:

„Leta 1906. je stopila magistratna knjižnica zopet korak dalje. Na predlog knjižničarjev (= Aškerčev) je razposlalo ljubljansko županstvo prošnjo vsem založnikom slovenskih knjig in vsem slovenskim tiskarnam, da bi v poslej pošiljale po eden eksemplar vsake nove knjige ali brošure brezplačno kot dolžnostni izvod ljubljanski magistratni knjižnici. Tudi ta novi zavod magistratne knjižnice bode za slovenske literate največjega pomena. Dosedaj nismo imeli nikjer take centralne knjižnice, kjer bi bil mogel literat najti vse nove slovenske knjige za svoje študije. To je bilo mogoče le v c. kr. dvorni knjižnici na Dunaju, kamor pa prihajajo sploh vse književne novosti iz vse Avstrije. C. kr. licejska knjižnica v Ljubljani dobiva dolžnostne eksemplarje vseh tiskovin, ki izhajajo na Kranjskem . . .“

Aškerc si je s takimi novimi idejami, ki so se mu vse lepo posrečile, svoje delo v arhivu le prav izdatno pomnoževal. Toda delo mu je bilo užitek ter mu je dajalo obenem sladko zavest, da svojo plačo pošteno zasluži, saj dela več ko le svojo dolžnost.

---

[1] Članek „Arhiv in knjižnica“ je spisal Aškerc za spominsko knjigo „Ljubljana 1895—1910.“ leta 1904. Kot urednik sem mogel v tej knjigi Aškerčev obširni rokopis uporabiti le v ekscerptu dr. M. Zarnika pod naslovom „Mestni arhiv“ na strani 158. Op. por.

Tako je bil Aškerc v eni besedi mestni arhivar, magistratni knjižničar, urejevalec ter upravitelj razvidnice slovenske žurnalistike in bodoče mestne knjižnice. Ko pa je začel občinski svet nakupovati slikarska in kiparska dela pokojnih in živečih slovenskih slikarjev, risarjev in kiparjev za bodočo mestno umetniško galerijo, je Aškerc dobil še nalogo, da indicira te umetnine. Aškerc je kaligrafsko spisal tudi ta katalog, in značilno za njegovo veliko spoštovanje slovenske umetnosti je, da je poskrbel v to svrho izredno krasno vezano knjigo.[1]

Upravljanje početkov bodoče mestne umetniške galerije je vzbudilo v Aškercu še željo, da pridobi magistratu tudi slike bivših ljubljanskih županov. Z velikim veseljem mi je pravil, kako je pridobil sliko maira Codellija, in lastnoročno je podpisal pod to svojo akvizicijo: „Baron Ant. Codelli v. Fahnenfeld, maire 1812".

Zadnja Aškerčeva pridobitev za arhiv je bila velika oljnata slika bivšega župana dr. Mihaela Ambroža (1861—1864), umotvor neznanega portretista iz l. 1850. Zahvala proštu Joh. Pleschutznigu v Brežah na Koroškem, od katerega je Aškerc izprosil ta portret, je bil obenem poslednji Aškerčev uradni dopis in menda tudi poslednji njegov spis sploh. V sredo, 5. junija popoludne je napisal ta dopis in ga izročil ekspeditu, ponoči 6. junija pa ga je zadela kap ter so ga zjutraj proti njegovi volji odpeljali v deželno bolnišnico.

Aškerc pa je opravljal še eno uradno nalogo: cenzuro javnih napisov. Popravljal je napise trgovskih in obrtnih izvesnih in reklamnih desk ter uradno vabil k sebi stranke, ki so imele na dotičnih svojih deskah pravopisne ali slovnične pogreške.

No, tudi izreke in pregovore na fasadah novih mestnih ljudskih šol je sestavljal Aškerc ter je predlagal županu cele zbirke takih kratkih stavkov. N. pr. fasada mestne osemrazredne ljudske dekliške šole pri sv. Jakobu in fasada IV. mestne deške ljudske šole na Prulah imata Aškerčeve izreke. Tako Aškerčevo zbirko napisov za šolska poslopja sem našel v njegovi pisarni. Naj navedem vsaj nekaj izmed teh:

Človek se uči, dokler živi (preg.)

Kdor se v mladosti izuči,
se za starost preskrbí.

[1] Kot poslednjo umetnino (št. 97.) sem v ta katalog indiciral mojstrsko izvršeno Aškerčevo posmrtno masko kiparja Alojzija Repiča.

Razum ti razsvetljuje zmote noč,
značaj v življenja borbi daje moč.

Dobro vzgojena mladina —
srečna domovina!

Šola je njiva, kjer zori bodoče pokolenje.

In ko je bilo treba dajati novim cestam, ulicam in trgom imena, je bil včasih zopet Aškerc tisti, ki je moral imenovanja predlagati. Kot literat in historik je predlagal seveda vedno v prvi vrsti imena slovenskih književnikov in pa historičnih oseb ali dodogodkov, ki so v zvezi z zgodovino Ljubljane, Kranjske in Jugoslovanov sploh. Tako so n. pr. ulična imena v Novem Vodmatu, ob Slovenskem trgu, Dunajski cesti, v Trnovem in Krakovem, okoli Elizabetne bolniščnice in jezuitskega samostana deloma Aškerčeva. Večino uličnih imen je izbral seveda župan Ivan Hribar sam. Poslednjo zbirko Aškerčevih uličnih imen sem našel tudi v njegovem uradu ter naj priobčim iz te zbirke zopet vsaj nekatera imena, ki jih je želel Aškerc in ki so zanj značilna:

Janko Kersnikova ulica. — Anton Janežičeva ulica. — Simon Rutarjeva ulica. — Kocénova ulica. — Gallusova ulica. — Miroslava Vilharja ulica. — Bratov Ipavčev ulica. — Barona Ungnada ulica. — Elzejeva ulica. — Vergerijeva ulica. — Haquetova ulica. — Kralj Matjaževa ulica. — Kralja Maksimilijana ulica. — Matija Gubčeva ulica. — Ilije Gregoriča ulica. — i. t. d.

Tudi za nove trge je iskal in predlagal Aškerc imena, in danes ima Ljubljana že več trgov, ki jih je po Aškerčevih idejah imenoval župan Hribar. Tudi nekaj Aškerčevih imen za nove ljubljanske trge sem našel napisanih v arhivu. Tako je n. pr. Aškrc predlagal za bodoče sledeča imena: Trg Tabor (se je zgodilo). — Ljudevita Posavskega trg. — Celjskih grofov trg. — Kralja Matjaža, Kraljeviča Marka, Koroških knezov, Slovenskih knezov, Kralja Sama, Slovenske marke („Windische Mark“) trg. — Jugoslovanski, Preporodni, Triglavski trg. — Trg Sloge, Slovenije, Svobode i. t. d.

Ena najiskrenejših želj je bila Aškercu, da dobi Ljubljana tudi Hribarjev trg ali Hribarjevo cesto (ulico). Njegova želja se je tudi že izpolnila, a deželni odbor je dotični sklep občinskega sveta zopet razveljavil. —

Zadnje ime po Aškerčevi želji pa je dobil park ob Bleiweisovi cesti. Našel sem sledeče Aškerčevo „uradno poročilo“:

„Ob bujnem parku pred „Narodnim domom“ stoji klasični Bernekerjev „Trubar“, ki sta ga plačala iz svojega žepa gospod župan in gospa Tavčarjeva. Ker pa tisti park, v katerem stoji Trubar, še nima oficielnega imena, prosim slavni županski urad, da bi blagovolil imenovati v prihodnji občinski seji dotični park po Trubarju — Trubarjev park ter, da bodo domačini in tujci vedeli, kako se ta park ex offo imenuje, postaviti na primernem mestu tudi posebni napis — posebno tablo z napisom: Trubarjev park.

V Ljubljani, 20. julija 1910.

Arhivar Aškerc.

Toda habent suą fata Aškerčevi predlogi. Župan Ivan Hribar je sprejel Aškerčev nasvet ter ga že z uradnim dopisom z dne 24. julija 1910 priporočilno odstopil policijskemu odseku občinskega sveta. Zaradi izpremembe v načelništvu mestne občine pa je obležal Aškerčev predlog nerešen do 8. februarja 1912. Tega dne ga je župan dr. Ivan Tavčar odposlal olepševalnemu odseku občinskega sveta, ki je o predlogu poročal v javni seji dne 2. aprila 1912. Predlog je bil v tej seji sprejet ter uradno izvršen z magist. rešitvijo dne 23. aprila t. l. Aškerc pa ni več doživel izvesja naročene napisne table v Trubarjevem parku.

Ker je nedvomno Aškerc s svojimi knjigami „Trubar“, „Mučeniki“ in „Junaki“ povzročil postavitev Trubarjevega spomenika ter je torej njegova zasluga, da ima danes Ljubljana ta krasni moderni kiparski umotvor in razkošno lepi „Trubarjev park“, sta te dve pridobitvi pomlajene Ljubljane obenem trajen spomenik na — pesnika Antona Aškerca!

Bivši župan Hribar mi je sporočil glede Trubarjevega spomenika doslovno tole:

„Trubarjev spomenik je izključno Aškerčeva zasluga. Aškerc me je namreč nekoč, ko je bil moj gost, pridobil, da sem sestavil odbor za nabiranje prispevkov. Ker pa to ni šlo, sem s soporoštvom gospe dr. Tavčarjeve kar na svojo pest naročil Bernekerju, naj spomenik izdela.“

Ljubljana se ima torej za svoj najlepši, resnično umetniški spomenik zahvaliti Aškercu, Hribarju in Franji dr. Tavčarjevi!

Toda ne smemo pozabiti še ene Aškerčeve naloge, ki se je je lotil ter jo je tudi dovršil s prav posebnim navdušenjem, čeprav brez uporabne praktičnosti. Ta naloga je bila ureditev in katalogiziranje velike znanstvene in leposlovne knjižnice, ki jo je podaril mestu župan Ivan Hribar. Troje velikih katalogov je spisal Aškerc

za to knjižnico ter jo je čuval z neko izredno ljubeznijo, ki je bila podobna ljubosumnemu egoizmu zaljubljenca. —

* * *

Moje besede niso obramba Aškerca, katere ne potrebuje ter bi si jo odločno prepovedal, nego so zavrnitev vseh tistih „pristnih“ Slovencev, ki so pokojnika od leta 1898. in še dva dni po njegovi smrti žalili z mislijo ali z besedo, da je užival Aškerc le zaradi občudovanja vredne munificence in kavalirske ženeroznosti p. n. slavnih rodoljubov neko izredno milost (= miloščino!) ter prav posebno zanj ustvarjeno, a čisto nepotrebno sinekuro brez dela in brez odgovornosti! Aškerc je trpel zaradi teh „pristnoslovenskih“ nazorov. Da je čul in čital take besede o sebi opetovano s politično in načelno sovražne strani, je itak umevno.

Jaz pa sem dokazal, in skrbna uredba mestnega arhiva, mestne in magistratne knjižnice, centralne knjižne in časopisne razvidnice ter še ostalih uradnih poslov, o katerih govore šestnajst lastnoročno pisanih Aškerčevih katalogov in več polic polnih regest, naj mi bodo realne in glasne priče, da je uradnik Aškerc svoje uradne dolžnosti vzgledno izvrševal do poslednjega diha.

Mesto Ljubljana in Aškerc sta popolnoma kvit in bot! Da, morda bi bilo za Aškerca celo bolje, da ni postal nikdar ljubljanski uradnik, nego bi bil ostal docela svoboden literat. Prihranjene bi mu bile ostale vsaj premnoge ljute bolesti!

Anton Aškerc:

Atila v Emoni.

(L. 452.)

Romanca.

II.

V meščana Decija Avita hiši
so danes dobre volje miši,
ker mačke ni doma.
Od davi ga še ni. Kod neki hodi
Avitus, gospodar? Kod pot ga vodi?

Sama sta sužnja v atriju oba,
Laletus in Doryphorus. Spočita
z domačim psom za kratek čas norita.

Žival ve, da sta razposajena,
pa njiju šal je že navajena
in ne zameri nič, le zaletava
se zdaj na eno, zdaj na drugo stran —
Vsem trem brez gospodarja lep je dan.

Kar pes zbeži. Prekine se zabava.
Drug drugemu se sužnja smejeta,
saj dobro se oba umejeta,
odkar sta v službi Decija Avita.
Vsak dan tepena in vsak dan sta sita . . .
Kaj hočeta še več! . . . Potihne smeh,
resnoba polastí se brž obeh . . .
Vsak njiju neke čudne ve skrivnosti
in dolgo v prsih jih je nosil dosti.
Doryphorus bi že povedal rad,
kar misli, pa Laletus, v službi brat
starejši, s prstom tiho mu zažuga . . .
„Vse vem!“ — Doryphorus pogleda druga —
„Vse vem, kaj misliš! Najin gospodar
sedaj je tista zagonetna stvar,
o kteri tak naporno premišljuješ;
uganko to, kajne, zaman rešuješ?“

Laletus.

Pa kaj mu je? Kaj praviš?

Doryphorus.

Vedi vrag!
Naš Decius še nikoli ni bil tak!

Laletus.

Čemeren, siten, kisel je, nasájen . . .
Do danes nisem takšnega bil vajen.
Nemara je ponoči slabo spal,
nemara pa je z levo nogo vstal . . .
Čuj, včeraj nekaj brskal je po mizi,
jaz na uslugo stal sem mu prav blizi —
in tresk! najlepša vaza je na tleh . . .
Zaklel je . . . Gnev mu gôrel je v očeh . . .
Obrnil se na peti, v dver je butnil
in jezen za seboj je zaloputnil . . .

Doryphorus.

Kaj hočemo! Gospod je pač gospod,
svobodna volji je njegovi pot!
Vse sme tak gospodar, vse sme storiti,
še sužnja svojega bi smel ubiti.

Laletus.

Res je! Je pač usoda naša to!
Drugače kdaj na svetu je biló?
In misliš, da ta svet kdaj spremení se?
Nikdar, tovariš moj, nikdar, nikdar!
Ah, zmerom bo na eni strani gospodar
in suženj bo njegov na drugi strani.
Tako je letos kakor bilo lani
je med ljudmi! Tako bo še poslej
povsod na zemlji in v Emoni tej!

Doryphorus.

Tovariš, tvoj razum filozofuje,
za mojo glavo to je polje tuje.
Ti letaš previsoko že! Haha!
Jaz rajši tukaj bi ostal doma . . .
Zanima me le, kar godi se v hiši . . .

Laletus.

Govori tiho, da te kdo ne sliši!

Doryphorus.

Veš, kaj je Deciju?

Laletus.

Ne vem. Če veš,
povej, če sploh povedati kaj smeš.

Doryphorus.

Ej, ženske, ženske, rečem ti, so krive!
Da, ženske tiste hude so koprive,
na kterih Decij se opekel je,
zato mu žolč tako otekel je . . .

Laletus.

Pst! Tiho, tiše, da te kdo ne sliši!
Kdo ve, če sva sama midva še v hiši.

Doryphorus.

Ne ženske — nego ženska mlada, eh!
da, dekle mlado, lepo kakor greh
je razjezila Decija . . .

Laletus.

Tako?
Kako pa si skrivnost izvohal to?
Tvoj nos si prisvojil je fino spretnost,
bi rekel, da nekakšno že umetnost.

Doryphorus.

Veš, sužnjo Zoe, ljubico imam
v zlatarja imenitni hiši tam
na cesti „cardo maximus“ . . . In dosti
izvem od nje, če prašam jo, skrivnosti . . .

Laletus.

No, in . . .

Doryphorus.

Saj pravim, ženski so lasje
prinesli Deciju sedaj gorjé.
Zlatarjevo je hčerko revež ljubil
že nekaj časa in te dni jo snubil!
In mlad ni več, ne lep naš gospodar,
pa se zanašal je na svoj denar . . .
Pa hči zlatarja rajnega, Marcella,
še mlada, našega gospoda ni hotela. —
K zlatarjevi je hodil dan na dan,
prinašal je darove, pa zaman!
Izsiliti ljubezni ni mogoče
ne kupiti nikoli! Kaj se hoče!
In z dolgim nosom je odšel te dni,
ni marala zlatarjeva ga hči.

Laletus.

In drugega dekle si je izbrala?

Doryphorus.

Vojaku mlademu srcé je dala,
njegova že nevesta je poslej
in žena bo njegova prej ko prej . . .

L a l e t u s.

Zdaj vem, zakaj je Decij slabe volje.

D o r y p h o r u s.

Premagan je ostavil bojno polje,
pobil ga tekmec mladi je vojak . . .
„Vae victis!“ čuti Decij siromak . . .
Verjamem, to so hude bolečine,
bolezen takšna rada ne premine . . .

L a l e t u s.

Ti res vse veš!

D o r y p h o r u s.

Kako bi ne, hehe!
ko vse razkrije ljubo mi deklè,
ta zvita Zoe, miška premetena!
Tako vsevedna sužnja ni nobena!

L a l e t u s.

Še veš kaj več? Rad bi še slišal kaj . . .

D o r y p h o r u s.

Kar Zoe ve, vem jaz . . . Odkod vem naj?

L a l e t u s.

Pst! Tiho! Tiho! . . . On domov prihaja —
naš gospodar! . . . Kaj pač se spet dogaja
v njegovi duši? Kje je bil? Odkod
je prišel zopet?

D o r y p h o r u s.

Béživa odtod
na vrt! Naj jeza prej mu ohladi se,
poprej naj sam s seboj upokoji se!

Izginila sta kakor senci dve,
iz atrija odnesla sta peté
Laletus in Doryphorus boječa.
To bila je nemara njiju sreča!
Razburjen je Avitus. Sam s seboj
baš v prsih svojih ljut bojuje boj . . .

Ko burja v sobo svojo prilomasti,
duhovi zli imajo ga v oblasti.
Korake trde meri gor in dol,
na srcu gloda mu pekoča bol.
Ko furije podijo se po glavi
mu jezne misli. Sam pri sebi pravi:
„Tak torej danes položaj je moj!
Ne vidim čisto jasno pred seboj.
Ponosna moja, dražestna Marcella
imeti za moža me ni hotela!
Prestar sem zanjo — on je lep in mlad
in vrhu tega fant je še soldat! . . .
Osvetim se, prisegam ti, osvetim
nad tabo in nad tekmecem prokletim!
Če mož tvoj biti nisem mogel jaz
pokaj bi on ti zreti smel v obraz!
Pri Jupitru prisegam ti, Marcella,
z Valerijem nikdar ne boš živela
ko žena, slišiš, deklica, nikdar!
Poprej usode zmane te vihar!
Ne bode dolgo — pred teboj, Rimljanka,
razplete sama strašna se uganka! —
Obstane sredi sobe . . . Kdo odprl
je dver? . . . Najrajši bi ga strl
od jeze! Kdo zdaj neprijetno moti?
V premišljevanju kdo je zdaj na poti?

Doryphorus ponižen ves stoji
pred njim in k tlom povesil je oči . . .
„Gospod moj, žrec vas čaka zunaj znani,
Hermagoras, sovražen med pagani!
Obiskal nas je danes prvikrat
in z vami pravi, bi govoril rad!“

„„Naj vstopi hitro.““ — Decius sužnju migne —
Doryphorus ko piš iz sobe švigne —
In ta trenutek stopil je čez prag
mlad, suh in črnobrad možak.
Ko znanca brž Avitus ga pozdravi . . .
Ko sedeta, Avitus gostu pravi:

„Amice, da si prišel, sem vesel!
Lepo je, da vabilo si sprejel
na ta sestanek! Malo sva si znana,
čeprav oba emonska sva meščana . . .
Kristjan si ti, a jaz sem še pagan,
pa eden kakor drugi je Rimljan.
In brezdno versko, ki med nama zije,
želim, da premosti se in pokrije . . .
Veš, vaša nova vera mi je všeč!
Veliko že premišljal sem to reč. —
V Emoni Kristov kult čimbolj se širi,
moč tajna res se skriva v vaši veri . . .
Naj nekaj ti pojasni moj korak!
Emoni zopet bliža hud se vrag.
Kdo ve, kdo v boju ljutem mrko pade . . .
In v veri vaši, slišim večje nade,
življenje lepše vaš ima kristjan
po smrti nego ga ima pagan,
zatorej hočem kot kristjan umreti . . .
Kdo ve, kdo ve, kaj bo na onem sveti!“

Hermagoras.

To je: Ti češ se razpaganiti,
Avite, in se pokristjaniti!
Če odpoveš malikov stvar se zmoti,
potem seveda si na pravi poti:
Premislil li si dobro vse poprej,
ne bode morda žal ti kdaj poznej?
Premislil dobro si, moj sosed Decij,
kaj poreko paganski vaši žreci!
Kako se Dindius Priscus bo jezil
nad mano, ker sem Kristu te vlovil!
Po vsej Emoni bode te preklinjal
fanatik Dindius in opominjal,
svaril pred tabo v mestu bo ljudi,
naj vsakdo daleč pred teboj beži!
Malikovalski žreci so goreči,
v Emoni Priscus je zelot največji . . .
In če avgur avgura sreča, ga spozna,
verjemi mi, takoj do dna srcá!

Decius Avitus.

Moj sklep je danes trden kakor skala.
Boj moja duša je dobojevala,
in sklenil sem, da niti eden dan
ne maram biti bedast več pagan!
Razžalili so me malikovalci,
emonski ljubi naši prebivalci,
razžalili so me hudó zares,
zato pretrgam ž njimi vsako vez!
Še vera ž njimi naj me več ne spaja,
razdružiti čem ž njimi se do kraja!

Hermagoras.

Zahvala ti, nebo! Ker nov kristjan
sprejema evangelj današnji dan!
Si li pripravljen, da te smem krstiti,
smem li z vodo vse grehe ti izmiti?

Decius Avitus.

Da, krsti me in sprejmi me v krščanstvo!
Iz duše zaničujem vse paganstvo!
Naj prerodi me, prenovi tvoj Krist,
da drug bom človek in da ves bom čist!

In Decius poklekne, skloni glavo,
in čašo vode vzame v roko pravo
Hermagoras, polije trikrat ž njo
paganu teme, govori tako
in moli: „Naj te sveti krst oblije,
naj dušo tvojo ti umije,
opere naj jo starih zmot,
da videl boš k resnici pot!
Zdaj sveta cerkev tvoja je nevesta,
zvest bodi ji in ona ti bo zvesta!“
Hermagoras blagosloví nato
Avita, stisne mu rokó v slovó
in zopet samega doma ostavi . . .

Avitu prejšnji gnev vzbudi se v glavi,
korake meri trde gor in dol
in prejšnja zaskeli ga srčna bol.

In sebi samemu se mož grohoče,
pretí z rokami nekam, skoro joče:
„Haha! Kaj krst in Kristus tvoj mi mar,
osveta moja je važnejša stvar!
Osvetiti se hočem nad Marcello,
edino to poslej bo moje delo!
O, pridi, pridi skoro, strašni čas,
čimpreje plani, divji Hun na nas!
Razruši to Emono, le razruši!
Osveta plamení, gorí mi v duši.
In ko najhujše bo razsajal boj,
tedaj naklep naj izvrši se moj,
tedaj ti morda bode žal, Marcella,
da preponosna nisi me hotela!
Kaj če bom izdajalec, kaj mi mar!
Osveta mi poslej je glavna stvar!

III.

Emona vstala danes je zarana,
čeprav je že od solnca obsejana
ko Jupiter bi sam bil iz neba
razsipal doli drobnega zlata.
Čedalje bolj blesk solnčni vse obseva,
čedalje bolj narašča sila dneva.
Iz megle dvignil se je mestni hrib,
na njem trdnjava rimska isti hip
zasvetila se v jutra je jasnini.

Dva znanca že stojita na višini:
Valerius Aelianus in njegov
prijatelj izza lepih mladih let,
Primitivianus. Tam moža stojita
ob zidu pri trdnjavi in strmita
v daljavo sinjo z bistrimi očmi,
če kod se kaj sumljivega godi . . .
Nič ni zapaziti nikoder, nič
sumljivega, dokoder segajo
oči, vse mirno in vsakdanje . . . Daleč
še od Emone je sovražni Hun . . .

V dolino se ozre Primitivianus.
Pred njima, glej, razširja se Emona
ko roža bujna na zeleni gredi.
Od juga, od Nauporta daleč sèm
črez barje ravno se vijuga reka
emonska kakor kača velikanska
pa lena med bregovi nizkimi
leskeče se na solncu jutrnem . . .
In tam na drugi strani dvigajo
v nebo zidovi sinji se gigantski,
planine mesto branijo visoke
in sneg leži še tu pa tam na njih . . .

„Poglej, Valerij Aeliane,“ reče
Primitivianus — „zdaj poglej Emono,
ko vstala ravnokar je krasotica!
To mesto naj nam vzamejo barbari,
divjaki hunski?! Naj porušijo
cvetočo kolonijo rimsko nam?!
Ta truda rimskega prelepi plod,
moči velike naše živo pričo,
prosvete naše v Noriku pečat,
Emono belo to naj spremenijo
v prah in pepel sovražniki črez noč?!“

Valerius Aelianus.

Ne boj, ne boj se mi, Primitiviane!
Ne vidiš močnega zidu okoli
Emone? In ne vidiš vrat šesterih
mogočnih, ki zaklepajo vse vhode?
V obzidju pa stolpov je dvaindvajset
napolnjenih z najhrabrejšim vojaštvom,
ki straži noč in dan! . . . Poslednja leta
pregledali smo vse utrdbe, vse obzidje
popraviti smo dali, vse stolpove
podzidali na novo smo po vrsti
in vrata mestna vsa smo okovali
z železjem težkim in ključavnice
dobile so zapahe velikanske.
Naj pridejo barbari, pa Emona

se ne boji jih in se ne uda jim;
pripravljena jih čaka brez strahu
in sprejme jih z orožjem smrtnim rimskim.

Primitivianus.

Lepo je, da zanašaš se na sebe
in da veruješ v moč utrdb emonskih!
Saj, če bi ne zaupali sami
vojaki sebi, kdo pa naj zaupa
obrambi? . . . Ali poročila moja,
ki jih prejel sem iz Panonije
poslednje dni od znancev in trgovcev —
na priliko tam iz Petovija,
iz Siserje, Celeje Klavdije —
Ta poročila črna so, zlovešča.
Sovražnik novi bliža se in bliža
nam od izhoda . . . Kar za solncem gre,
podira in požiga pred seboj
vasi in mesta, stanovanja kmečka,
razbojnikuje in mori ljudi
in onečašča ženske in ubija deco.
V potokih teče v tistih krajih kri,
in nihče več ne orje in ne seje,
in žita ni, ki bi ljudje ga želi,
vse pomendrala so kopita konjska . . .
Kako že imenuje se sovražnik?
Tartare jih nazivajo nekteri
in drugi Scythe . . . Iz Petovija
trgovec z žitom piše, da so Huni.

Valerius Aelianus.

Da, Huni, Huni, se nazivajo!
Emonska legija že tudi ve,
da Huni tem barbarom je ime . . .

Primitivianus.

Poprej ko misliš, bodo pred Emono!
In upaš še, da se ustavi jih?

Valerius Aelianus.

Zanašam se v posadke naše moč!
Hvaležen pa sem ti za poročila,
ki jih naznanim brž poveljniku,
da izpopolni si vesti uradne,
ki jih dobiva iz Panonije.
Pa pomnožimo še obrambo mesta,
pa pride nam Nauportus na pomoč
in Neviodunum, no, in v skrajni sili
armado celo pošlje Akvileja . . .
Trdnjavo to-le pred seboj poglej!
Kako li všeč so ti zidovi silni?
Tritisoč mož lahko jo brani rimskih!

Primitivianus.

Vse kaže torej, da bo vladal Mars
nam bojeviti v kratkem po Emoni.

Valerius Aelianus.

No, predno pa nastopi v mestu ta
bog oboroženi krvavo vlado,
naj vlada nas še boginja ljubezni,
cvetoča Venus!

Primitivianus.

Res, čestitam ti!
Najlepše dekle je v Emoni tvoje!
Zlatarjeva Marcella je v resnici
zlato in ti ponašaš se lahkó,
da Decija Avita si premagal.
Zmagalec si v ljubezni — ali zmagaš
v krvavem boju tudi, Aeliane?

Valerius Aelianus?

Čestitam tudi tebi! Horaea
je dama lepa, umna in — bogata,
za tebe ko rojena je nevesta.
Spoštujem jo in čislam jo visoko,
saj teta je Marcelli moji, torej
spodobi se, da proslaviva svatbi
obenem skupaj in na isti dan.

Primitivianus.

Izvrstna misel! Če le Huni divji
računov nama ne prečrtajo.
Nič lepšega si ne želim na svetu,
ko s tabo vred se poročiti sam
z nevesto svojo, vdovo Horaeo . . .
Prijatelja sva si od mladih nog . . .
Obrabljena beseda je „prijatelj“,
obrabljena je in ogóljena,
ko star denar, ki že veliko let
po svetu krožil je iz rok v roke . . .
Beseda prazna često je „prijatelj“,
največkrat samo mrtev zvok brez misli,
lupina brez vsebine in brez jedra!
Prijateljev pa živih — kje jih najdeš?
prijateljev resničnih, nesebičnih
in nehinavskih? Išči jih s svetilko
o belem dnevu, morda srečaš kod
med tisočerimi tak zvanimi
res enega resničnega . . . Pa midva
drug drugemu sva prava dušna brata.
Spomini mladih let!... Še veš, še pomniš,
kako sva se igrala v Akvileji
na ulici domači bosonoga,
metala kocke po kamnitem tlaku
in kolikrat pretepala sva se
z mladeniči sosednimi? Še pomniš,
kako sva kopala se skupaj v morju?
In neki dan sem bil izginil jaz
pod vodo kakor kamen ne znajoč
še plavati. Utonil bil bi pač,
če ti ne bil bi rešil me, prijatelj.
In še močnejša spajala je vez
oba od tistega trenutka naju,
dokler razgnala naju ni usoda
iz ljube Akvileje v širni svet.
Še v rojstnem mestu ti si bil prisegel
z orožjem v desni Marsu za življenje,
a jaz prisegel sem bogu Merkurju,
ki vlada trgovino in denar.

In glej, črez let petnajst sešla sva spet
nekdanja Akvilejca se v Emoni!
Zastavonoša legije trinajste
ugleden si, Valerius, sedaj
in splezaš še gotovo više, više . . .

Valerius Aeliann s.

In ti si veletržec bôgat, z žitom
nam preskrbuješ mesto, krušni oče
takorekoč si naš, Primitiviane,
a v nečem sva podobna si oba.

Primitivianus.

Da, da, oba sva zdaj zaljubljena.

Valerius Aelianus.

Oba sva nadepolna ženina.

Živahno tekel jima je pogovor,
ko vračala sta s hriba se navzdol
in skoro nista vedela samá,
kedaj dospela sta črez most leseni
in kdaj dospela sta skoz mestna vrata,
kdaj cardo maximus ju je sprejel
v svoj vrvež in v svoj hrupni dirindaj.

In prišla sta na forum, gledala,
kako so stopali Emončani
v svetišče Jupitrovo veličastno.
Ponosno stal je tempelj kameniti
na sredi trga. Stebri marmornati
so lesketali beli se pred vhodom,
stopnice pa vodile so visoke
navzgor in po pragovih teh
so tiho se popenjali možje . . .
Na drugi strani fora pa je stal
še novi tempelj Mithrov, skoro lepši
ko Jupitrov. Pomladni žarki solnčni
odsevali so z marmornatih sten.
In v tempelj Mithrov so marširali
emonske legije vojaki čvrsti,

saj vsi častili tega so bogá
iztočnega, simbol svetlobe svete
in pomočnika vsem, ki hrepenijo
navzgor iz teme črne priti k solncu . . .

In šla sta dalje in srečavala
veliko znancev, jih pozdravljala
in jim odzdravljala gredoč prijazno.
In solnce že gorelo je visoko,
metalo žarke svoje na Emono,
pripekalo . . . In šla sta svojo pot,
in glej, v postranski, ozki ulici
sta prišla mimo cerkvice krščanske.
Nekako skromno, skoro še boječe
svetišče to se stiskalo je v kot.
Nekako tuja sta mu še soseda
in neprijazna — Jupiter in Mithra.
Križ, ki nad cerkve sveti se pročeljem,
v Emoni ni še udomačen znak,
pa vendar nove struje je simbol,
simbol je opozicije in boja
prikritega, pa neizprosnega
bogovom starim, rimskim in iztočnim.
In kakor pretorjanci v Rimu tam
odstavljali so imperatorje,
morili jih in izklicavali
so druge ljubljence na prêstol carski
in klanjali se jim, prisegali
zvestobo svojo sveto do — preklica:
tako zakleli so se ribiči
preprosti galilejski Jupitru,
pa dvignili na tron njegov so Krista
za svojega boga edinega
resničnega . . . V Emoni še paganski
oznanjal tega novega boga
in konkurenta vsem Olimpčanom
Hermagoras, duhovnik je krščanski
v tej cerkvici ponižni prav goreče.
In videla sta tudi znanca naša,
Primitivianus in zastavonoša,

kako so šli meščani in meščanke
plebejskega stanu v to novo cerkev.
Med njimi sta zagledala strmé
s Hermagorom zelotom roko v roki
pagana Decija Avita ... Čudo!
In pospešila sta korake svoje
in majala gredoč sta z glavama,
premišljevala sta, ugibala,
kaj pač pomeni danes omen ta.
In segla še molčé sta si v roké
in šla narazen, vsak po svoji poti ...
Vsak izmed njiju vidi pred seboj
gredoč podobo isto in enako.
Vsak njiju vidi zdaj nevesto svojo,
ljubezen vidi, ki se mu laská
na eni strani — a na strani drugi
bodoči boj, ki straši in grozi.
Ljubezen in nevesta je življenje,
a boj krvavi s Huni je trpljenje,
Kaj čaka ju? Življenje ali smrt?
Bodočnosti je zastor še zastrt,
usode temne zastor tajnoviti ...
Kateri bog bi mogel ga odkriti?
Dovolj premišljevanja za obá,
dovolj skrbi imata in gorjá ...

L. Pintar.

O krajnih imenih.

III.

Schumi ima v II. zvezku Urkunden- und Regestenbuch dve listini, pri katerih se je po mojem mnenju v razlagi krajnega imena zmotil. Pod št. 3 (str. 2) se nam pripoveduje, da je koroški vojvoda Urh leta 1202 podaril Šentpavelskemu samostanu „XX mansus in Karniola in loco qui dicitur Sůz et in alio loco qui dicitur Pvhelern“. Pod št. 204 (str. 161) pa čitamo, da je 2. marca 1254 koroški vojvoda Bernard tistih dvajset kmetij, ki jih je bil njegov brat Urh podaril Šentpavelskemu samostanu, iznova oprostil vsakega

vtikanja in vmešavanja od strani njegovih uradnikov v Ljubljani („nostri officiarii in Leibaco“) izimši slučaje, ki zaslužijo smrtno kazen — „quod nec officiarii nostri nec procuratores nec precones seu exactores alii cum ipsis bonis vel eorum cultoribus quicquam de cetero habeant ordinare, excepto quod si quis in ipsis residens mortis iudicium legitime promeruerit“. — Tistih dvajset kmetij ima listina označenih z besedami „viginti mausos, octo videlicet sitos in P$\overset{e}{v}$hel *iuxta fluvium Leybach* et duodecim sitos iuxta ripam Schevze“. To krajno ime Pvehel oziroma Pvhelern tolmači Schumi zadaj v registru (str. 328) s tole opombo: „Büchel, Püchling am Laibachflusse wahrscheinlich Bukalice am Gradašicabache“. Precej čudno je to, da naj bi bil kraj, o katerem listina izrecno pravi, da je *ob Ljubljanici*, pa kar naenkrat Bokalce (Strobelhof) *ob Gradaščici* in NB.: Bokalce so grad, ki ga pa bržčas takrat (v XIII. stoletju) še ni bilo, — ne pa kaka vas obstoječa iz osmih kmetij. Taka razlaga torej nikakor ne gre, da bi obveljala, in iskati v imenu Puehel sedanje Bokalce, se mi zdi ravno tako ponesrečeno početje, kakor če Valvasor (XI, 565) pri imenu te graščinice namiguje, da pomeni kranjska beseda „bokalce“ toliko kot vrček (Krüglein), kajti tujka iz italj. „boccale“ (vrč ali ročka) je pri nas moški „bokal“ in ker v slovenščini vsak deminutivum praviloma pridrži spol tistega imena, ki mu služi v podstavo, tedaj bi se tak deminutivum v našem slučaju moral glasiti le „bokalec“ ali „bokalček“; neutrum „bokalce“ bi pa dobili samo iz „bokalo“, kakor n. pr. iz krilo krilce (Röckchen), iz steblo stebelce (Hälmchen), iz ogledalo ogledalce (Spiegelchen) i. t. d. Dalje bi pa morali pomisliti. kje naj dobimo kako pojmovno zvezo med krajevnim imenom in malo posodico! — Tisto pa ima Valvasor prav, da je imel kraj ime Bokalce že prej, nego se je grad sezidal, kajti z zidavo gradu je v zvezi samo nemško ime Strobelhof t. j. Štrobljev ali Štrobeljnov gradič, imenovan po ustanovitelju in posestniku Štroblju ali Štrobeljnu; primeri Dominitschhof, Dominiče [sc. posestvo] Dominič' ali Dominičev dvorec, po ustanovitelju Petru Dominiču imenovan, pa Dragavanitschhof, Dragovanič' dvorec ali Dragovaničeva pristava; Grimschizhof, Grimšičev dvorec; Matscherolhof (Valv. XI, 363) hat seinen Namen seinem Erbauer zu danken; o gradiču Pungart med Metliko in Semičem, ki ima nemško ime Sternischenhof, tudi pravi Valvasor, da se imenuje tako „nach seinem Erbauer Herrn Sternischa“; pri imenu Ruprechtshof (Ruprč vrh) pa mislim, da se Valvasor (XI, 489) moti, ko pravi: „Den deutschen Namen hat das

Schloß von dem Crainerischen entlehnt, indem selbige Ortsgelegenheit, ehe noch das Schloß erbaut, Ruprezhe vèrch genennet worden", kajti oboje je videti samostalno in popolnoma vzporedno izvedeno iz osebnega imena Ruprecht ali Rupert (hrod, slava + peraht, svetel) in sicer v nemščini sestava z genetivom (Hof des Ruprecht, Ruprehtov dvorec) v slovenščini pa determinacija s posesivnim pridevnikom, ki je napravljen s priponko „-j", torej Rupert-j = Ruperč. —

Vrnimo se k Bokałcam nazaj;[1] narodu je zdaj, če se ne motim, to krajno ime samo množinsko, torej: od kod? iz Bokałc? kam? v Bokałce, kje? v Bokałcah, in velja povprečno za femininum; mogoče je tudi, da se slišijo poleg njih izjemno moške in srednje oblike Bokałci, Bokałcev ali Bokałca, v Bokałcih, kajti narod dandanes že čestokrat hudo meša, izgubivši dotičnega imena prvotni pomen in pravec. Ker nam ne dostaja listinskih oblik, smo torej precej v zadregi. Recimo, da je bok zaklonjeno mesto konec brda, položen obronek (reber, pobočje) z brda v drago in dolino, nekako očelje dolgega brda, skratka pobrdje — recimo, da je bokati toliko kot bokasto pričeliti na kvišku ali jamasto zaokrožiti navzdol, vendar ne vemo prav, ali naj nastavimo za podlago tvorbo bokał, i, f. ali pa bokalo, a, n., in od teh pomanjševalne oblike bokałca, e, f, ali pa bokałce, a, n. — Pomen mislim, da je na vsak način le „na očelju Lutiškega brda t. j. na obronku konec Lutika ležeč kraj". —

Schumijeva tolmačba, ki meri na Bokałce, nas je torej nekoliko zavedla na stranpótico; vrnimo se pa k oblikam krajnih imen, kakor jih podaja listina, zópet nazaj. Schevza (Suoz?) mislim, da je Schumi na navedenem mestu (stran 407) pravilno tolmačil s Schuizabach t. j. Šújica, Š[e]vıca [ali poševica] pri Dóbrovi, in prav bližina ga je menda zapeljala, da je preskočil kar na sosednje Bokałce. Dočim Schumi včasih kraje ene podaritve v svojih razlagah rad preveč raztrese (glej Izvestja XVIII, 88 in XIX, 124), je v tem slučaju dveh krajev iste podaritve iskal preblizu skupaj, ker ni dovolj upošteval važnega dostavka „iuxta fluvium Leybach". —

[1] Zgoraj sem rekel, da je ime Strobelhof v zvezi z ustanovitvijo gradu, da ga je dal sezidati neki Strobel. To moram nekoliko popraviti. Zahn (Styriaca II, 281) nam pripoveduje, da je Matija Strobl, deželni svetovalec Kranjski in poštar v Ljubljani, dosegel leta 1669 cesarsko milostno dovoljenje, da sme svoje posestvo „Bokalce" prekrstiti in preimeniti v „Strobelhof". Kdo je bil ustanovitelj in zgraditelj grada „Bokalce", potemtakem še ne vemo. —

Ime samo že pa tudi dovolj jasno pove, da se nam ni treba spotekniti ob Bokałce, vsaj imamo vendar vse polno krajev z imenom „büchel“ in iz teh imen je lahko posneti, da je to „hrib“ ali „gorica“ n. pr. Steinbüchel Kamna gorica, Büchel Gorica (v Poljanski občini Novomeškega okraja), Piautzbüchel Pijava gorica, Scheinbüchel Sinja gorica, Büchel Hrib (oz. Gorica pri Koprivniku) Laubbüchel Deleči hrib (D. vrh), Roßbüchel* Konjski hrib, Ameisbichl Svamene gorice v občini Pokerče Celovškega okraja in Angersbichl v občini Žihpoljski v Celovškem okraju se imenuje v koroški slovenščini Garhorica t. j. menda [An]gargorica (??) i. t. d. Ko se pa enkrat tega zavedamo, da je „büchel“ = gorica, treba nam je samo poiskati ob Ljubljanici naselbino z imenom gorica ali gorice. Kmalu jih najdemo, namreč Notranje gorice, ki jim pa danes po nemško ne pravijo več Büchel, ampak Innergoritz; te Notranje gorice so na levem bregu Ljubljanice nasproti od Podpeči in Koslarjevega posestva. — Poleg Büchel imamo v prvi listini še Pvhelern in to je množinski lokal oziroma dativ stanovniškega imena „Büch[e]ller“ t. j. nastanjenec na „piheljnu“ = na gorici, na hribu torej: goričan, goričnik, hribar, hribljan, brdar, brejc (bric) i. t. d. Stanovniško ime kot nadomestilo prvotnega krajnega imena imamo v nemščini, dočim se je v slovenščini ohranilo še prvotno krajno ime, prav tako kakor n. pr. Pichlern Gorice v občini Trdnja vas v Celovškem okraju; Höflern (Dvorjani), a v slovenščini je krajno ime Dvorska vas; Obrern (Gorenjci), a v slovenščini Gorenja vas; Untertöllern (Spodnjedoljani), a v slovenščini Spodnje dole; Unterfischern (Spodnji ribiči) a v slovenščini Ribnica.** Vselej seveda „Büchel“ v slovenskem krajnem imenu ni posebej označen z „gorica“ ali „hrib“, ker si pomagamo tudi s posebnimi sufiksi n. pr. Kamna gorica = Kamnica, Kamni vrh = Kamnik. Mi si prihranimo osnovnico „gozd, vrh, hrib“, pa napravimo iz determinativne polovice krajnega imena nov samostalnik, ter pravimo n. pr. namesto hrastov gozd kar na prosto hrastnik. Enako nam služijo krajna imena Bizovik, Gabrik, Cerovec, Drenovec, Javornik, Jelnik, Jelševnik, Leskovec, Svibnik (Hartriegelgehölz) — in Feichtbüchel pri Črmošnjicah nam ni smrekov hrib, ampak kar skratka Smrečnik — in Rotenbüchel v Brdskem okraju kar skratka Črnelo (črmnel rot) namesto Črmnelo brdo. Primeri še Črni vrh; Bela peč, Sinja gorica, Zeleni breg, Rudeči kal, Črni potok, Zelena jama — z determinacijo po barvi.

(Dalje prihodnjič.)

* Konj, ne Konjski hrib, — vrh nad Ponoviči pri Litiji:

** Ne, nego zove se: Ribiče

Josip Premk:

Tobijeve noči.

I.

In star sem že tudi in bolehen, ti pa si zdrav in polnoleten, kaj bi odlašala. Dovolj si živel med ljudmi, ki vedo več nego jaz, mislim, da si se naučil marsičesa, kar ti bo v korist in olajšavo pri gospodarstvu, ki ti je namenjeno. Zato pridi, kajti tudi zaradi Terezinke bi ne bilo lepo, ko bi še odlašal. —

Tako je pisal med drugim Gregor Rakar svojemu sinu Izidorju. Izidor pa je raztrgal pismo na drobne kosce in jih vrgel skozi okno, da so veselo zaplesali v pomladanskem vetru.

„Da bi šel ravno sedaj“ — je pomislil in stopil po sobi dvakrat gor in dol, — „ravno sedaj, ko sem se popolnoma udomačil v tem svetu in živim med temi ljudmi, kakor da sem od nekdaj bival med njimi. — In zaradi Terezinke da se spodobi?“ —

Izidor Rakar je zmajal z glavo in ves obraz mu je postal mračen in nezadovoljen. Stopil je k oknu in spustil zaveso do tal, da so ugasnili v sobi skoro vsi solnčni žarki; nato pa je sedel na nizek divan in se zagledal topo predse. Pramen solnčne svetlobe, ki se je ukradla skozi odprtino med zaveso in podoknikom, mu je zlatil zagorelo lice, resno in prikupljivo s tistimi izrazitimi in odločnimi potezami, ki jih navadno ni najti pri mestnih otrokih. In tudi njegovo zdravo in močno telo je pričalo, da je dihal Izidor Rakar od svoje prve ure pa do tistega dne, ko je odšel v mesto, zrak zelenih gor in opojno dišečih travnikov, ki se prešerno razgrinjajo okrog Zabrdja, kjer se razgledava preko drugih daleč po ravnini hiša župana Rakarja. V tej hiši je bil rojen pred dobrimi štiriindvajsetimi leti Izidor, prvi in zadnji sin županje Rakarice, ki je dve leti potem umrla za sušico. Težke dneve je preživel takrat župan Rakar; noč in dan je premišljeval, ali bi se ženil drugič ali ne. Oboje je bilo težavno, pa naposled se je odločil zaradi Izidorja, ki mu ni želel mačehe — da ne, in pri tem je ostalo. Težko je bilo sicer staremu Rakarju voditi lesno trgovino, nadzorovati posle doma in na polju in pri tem paziti še na malega Izidorčka, ki mu je bil v teh težkih dneh edino veselje.

Tako je Izidor dorasel, da je pričel hoditi v vaško šolo, in ko so minula štiri leta, ga je poslal oče v mesto, da nadaljuje, kjer sta prenehala z vaškim učiteljem.

Skoro tri leta je posedal Izidor dan na dan po šolskih klopeh, pa naposled so učeni možje povedali odkritosrčno njegovemu očetu, da z Izidorjem ne bo nič in je vsekakor boljše, da ga oče napoti kam drugam. In oče Rakar je poslušal njih modre nasvete in je storil, kakor so mu rekli. Od početka je bil sicer nekoliko žalosten, kajti od nekdaj je nosil v srcu željo, da bi postal Izidor kaj več kot navaden zabrdski kmet, pa naj bi bil že potem to ali ono; naposled pa se mu je zazdela ta nesreča popolnoma umestna. Kar je pričel oče, naj nadaljuje sin in po tem se je ravnal ves čas po onem dnevu, ko ga je pripeljal iz mesta.

Jemal ga je s seboj po kupčijah in Izidor je kazal kmalu za trgovstvo in tudi gospodarstvo veliko zanimanja, nadarjenosti in sposobnosti. Marsikako manjše opravilo je opravil že brez očeta, dasi mu je bilo komaj šele šestnajst let, in stari Rakar se mnogokrat kar ni mogel načuditi spretnosti svojega sina, ki je bil za svojo mladost čudno resen in premišljen. Ako ni hodil po polju ali med hlapci, ki so dovažali les od žag in ga odkladali na prostranem dvorišču, je sedel v sobi poleg očeta, listal po trgovskih knjigah in zdajpazdaj povprašal očeta to in ono, kar mu je stari Rakar vedno dobre volje razložil na dolgo in široko. In Izidor si je zapomnil vse; marsikje je že nadomestoval očeta, posebno, ako ga ni bilo doma, je tekal kakor najnezaupljivejši gospodar okrog poslov, ki so si že takrat prerokovali, da bo pod „mladim“ težavneje služiti.

Z drugimi vaškimi fanti se ni pajdašil, ne iz zavesti, da je nekoliko bolj naobražen, niti iz napuha, da je sin najbogatejšega posestnika v Zabrdju, ampak bil je že po naravi nekako bolj tih in sam zase, česar njegovi nekdanji vaški sošolci seveda niso prezrli in so ga pričeli gledati sovražno, tem bolj potem, ko se je pričelo govoriti, da gleda za Terezinko. Tudi oče Rakar je zvedel o tem, pa mu ni nič rekel, ker od početka ni niti verjel; a ko je o neki priliki zalotil mlada zaljubljenca sam, je izpregovoril z Izidorjem resno besedo. Na tihem si je sicer želel, da bi ostalo pri tem, dasi sta bila zdaj še oba mlada, a če bi že kdaj prišlo do tega, da pride v hišo gospodinja, bi bil gotovo tudi on predvsem za Terezinko, ki je bila tiha in pridna in obenem hči precej bogatega Drmalca, najboljšega Rakarjevega prijatelja še izza mladih let.

Tistikrat je bilo Izidorju devetnajst let in bogve, kako da je prišlo na um staremu Rakarju, da bi storil zdaj kakor drugi trgovci in poslal svojega sina edinca v tujino na trgovsko šolo, da bo potem lažje in z večjo spretnostjo vodil težavno lesno trgovino.

Povedal je Izidorju, kako in kaj je sklenil in ta mu ni odrekel, dasi se je težko ločil od doma in — Terezinke...

Prve dni se mu je pač tožilo v šumnem, daljnem mestu po vsem, kar je gledal in užival doma, a kmalu se je tej otožnosti pridružila še druga nejasna bol, ki je povzročila, da je v njegovi duši bledela Terezinkina podoba bolj in bolj.... Izpočetka se je prestrašil tega čustva, a čim bolj se je trudil zatreti vsako misel, ki ga je spominjala hčere njegove gospodinje, tem bolj je čutil, da je stopil na čisto novo pot, ki ga je omamila vsega, morda baš zaradi tega, ker mu je bila dosedaj popolnoma tuja... Ali tistega zagonetnega hrepenenja, ki ga je poklicalo včasi sredi noči, ni zatrl noben pomislek in noben sklep, da si je naposled moral priznati, česar se je od početka tako bal: Helena, hči njegove gospodinje, je priklenila nase vso njegovo dušo. Še vedno so bila sicer njegova pisma, ki jih je pisal Terezinki, vsa topla in žarka, a vse tiste besede, ki jih je pisala njegova roka preprosti deklici v daljšo domovino, je šepetalo srce njej, ki je bivala v njegovi bližini.

Tako se je zgodilo, da se je navezal na Heleno in njeno mater bolj, kot si je kdaj mislil. Večkrat mu je bilo težavno, kajti zdelo se mu je mnogokrat, da se je slep udal vetrovom, a naposled se je poslovil od pomislekov in je živel ves le njej in svoji mladi sreči . . . Domovino je gledal le še, kakor skozi motno steklo, in čim dalje časa je bival od nje, tem bolj mu je postajala tuja. Njegov dom je bil sedaj pri njej, ki jo je ljubil z isto mogočno ljubeznijo kakor prvo leto, dasi ga je s svojo lahkoživnostjo mučila mnogokrat do obupa, a ravno zaradi te svoje skrivnostne nedosegljivosti se mu je zdela vedno še vsa tako zagonetno lepa kakor prvi dan. —

Izidor Rakar je slonel na divanu in prsi so mu sople nemirno, kakor da čutijo vse spomine, ki se pode preko njegovih vročih možgan.

— In zdaj naj jo pustim in grem! — je pomislil zopet in se iznova zatopil v svoje težke misli.

Naposled pa je vstal nenadoma, kakor da je v svojem sklepu gotov in se je napotil preko hodnika naravnost v njeno sobo.

Ko je vstopil, je stala Helena v domači višnjevi obleki pred zrcalom in si je vpletala v temne lase kričečo rdečo pentljo. Ko se je okrenila proti Izidorju, je padla na njen obraz vsa zlata solnčna luč, kajti okno je gledalo proti vztoku in tako jo je videl Izidor tisti hip še vso lepšo, kakor je bila v resnici.

Stopila mu je nasproti, mu smehljaje podala roko in ko ga je pogledala v oči, je nagnila glavo nekoliko nazaj, da se ji je vitki

vrat lahno napel, česar Izidor, kar je Helena že vedela, ni smel videti. In tudi tisti hip je naglo pritisnil svoje ustnice na njeno dehtečo belo polt, nato pa je sklonil glavo in razgrel vse njene razgaljene prsi z blaznimi poljubi.

„Ti si danes grozen, Izidor!“ ga je naposled lahno odrinila od sebe in mu zapretila z drobnim kazalcem, a hip nato je že zagrebla svoje prste v njegove dolge mehke lase in ga krčevito stisnila k sebi. „A včeraj si bil zopet ljubosumen. Kako si čuden. Že štiri leta me poznaš, pa si še vedno tak kot prvi dan,“ ga je pokarala in kaznovala z resnim pogledom. „Še vedno si tako otročji! Kaj si morem, ako me sreča ta ali oni znanec in me spremi do doma. Ti pa seveda gledaš z okna tako črno, kakor da hočeš razsuti nad mojo glavo žveplo in ogenj.“

Izidor je gledal v preprogo, ki je tekla preko sobe v lahnih gubah, tupatam že precej oguljena, nato pa je povzdignil pogled k njej in ji odvrnil zamolklo:

„Toda ti tvoji znanci so vsi tako mladi, Helena!“ —

Helena se je zasmejala in ga lahno udarila v lice.

„Pusti take misli, Izidor!“ — mu je šepnila — „ti veš, da sem samo tvoja in da ostanem vedno vsa tvoja.“

Izidor je nekoliko pomolčal, nato pa je stopil k oknu, se naslonil na podboj, da je padla njegova senca daleč po sobi in stresel z glavo, da so se mu vsuli mehki kodri globoko na čelo.

„Pa kaj ti je danes?“ ga je vprašala Helena nekoliko začudeno in se mu počasi približala.

Izidor je zamahnil z roko in stopil razburjeno po sobi gor in dol, potem pa je naenkrat zopet obstal pred njo in ji povedal z mračnimi očmi:

„Domov pojdem! Še nocoj morda . . .“

Helena je razprla oči in ustnice in sklenila roke na prsih.

„In kdaj se vrneš?“

„Pravzaprav bi se ne smel nikoli več —“

„Nikoli več?“ ga je prekinila Helena osuplo in zardela do drobnih ušes.

„Toda jaz pridem zopet,“ je nadaljeval Izidor še precej mirno, — „pridem, če moram tudi za vedno pozabiti, kje sem se rodil. Saj me razumeš in veš, zakaj moram tako. No, stari ljudje so pač čudni, kaj hočeš, in moj oče ni izjema. Pojdem in mu povem, da mislim ostati v mestu, da se mislim poročiti s teboj in potem naj stori kar hoče.“ —

Helena ga je poslušala s povešenimi očmi, nato pa ga je prijela za obe roki in posadila k sebi na starikav divan.

„Da, tako stori, Izidor! Povej mu, da ne moreš več živeti na deželi, da tudi jaz nisem vajena in bi se oba grozno dolgočasila. Kar ti je namenil, naj ti da, saj si edinec in rad te ima, kakor je videti, gotovo ti ne odreče. In potem — potem se lahko poročiva. Drugače pa, saj veš, da ni mogoče!“

In nato je ovila obe roki okrog njegovega vratu in se nagnila nazaj tako, da je počivala njena glava v njegovem naročju.

Izidor Rakar je čutil toploto njenega vratu in hrbta in jo je poljubljal hvaležno, desnica pa, ki jo je položil na njeno belo roko, se mu je tresla.

„Ti si dobra, Helena, vse storim in potem se vrnem —“

Tako se je zgodilo, da se je drugi večer odpeljal na kolodvor. Kupé je bil skoro prazen, dva starikava gospoda sta dremala tam na drugem koncu. Izidor Rakar pa je stopil k oknu, kajti v prsih je čutil tako težko tesnobo, da bi najraje zopet zapustil kupé in odhitel skozi pomladansko noč nazaj k njej, ki je bila tisti hip začetek in konec vseh njegovih misli. Z neodoljivo silo jo je zaželel še enkrat poljubiti na mehke ustnice in jo poprositi še enkrat, naj se mu ne izneveri, pa kolesa so že zaškripala in vlak se je začel pomikati s kolodvora.

Izidor Rakar je zamižal, kajti v očeh je začutil skelečo toploto, nato se je stisnil v kot in podprl glavo z obema rokama. Žilice v sencih so mu utripale in v možganih je čutil, kakor da se mu širi za čelom neka težka sopara. Misli so mu bežale vse zbegane druga preko druge: zdaj so za hip obstale nad rodno očetovo hišo, a takoj nato je že užival lepoto tega ali onega davnega večera, ko sta se sprehajala s Heleno tam zunaj mesta po tihi mračni aleji sama s svojo mlado srečo, a potem se je naenkrat zopet spomnil te ali one težke noči, ko je preklinjal njo in sebe zaradi njene lahkoživnosti, ki ji ni dala, da ne bi občevala z marsikom prav tako ljubeče in laskavo kakor ž njim . . . Sicer ga je znala prikleniti na se, da je kmalu pozabil na vse sklepe, ki so se mu porodili v duši v jezi in žalosti, a prišli so zopet trenotki dvoma in težke negotovosti, ali ga ljubi resnično ali le vara, kar je tiralo Izidorja skoro do obupa. Ob takih trenotkih je pač mislil na dom, na prijazno vasico Zabrdje, kjer ga pričakuje Terezinka. —

Izidor Rakar je skoro planil pokonci, kakor da se hoče siloma iznebiti tega neljubega spomina in je pritisnil vroče čelo na hladno šipo.

Vlak je hitel preko polja, gubečega se daleč tja v noč. Svetle iskre so švigale kakor velike kresnice mimo brzojavnih drogov in nebo je bilo jasno, vse zvezde so gorele na njem in gledale na zemljo kot skrivnostna belkasta očesa. Gledal je na visoko nebo in prvič v življenju se mu je zazdelo, da je takrat v rani mladosti izgrešil svoj pravi cilj. Ni se sicer jasno zavedal, kako pot bi si bil moral izbrati, a na vsak način tako, ki bi ga ne tirala nazaj v Zabrdje. To je čutil nocoj tako razločno kakor še nikoli. Ljubil je sicer tisti kraj, kadar je v samotnih urah mislil nanj v tujini, z veseljem je gledal v sanjah ponosno zidano hišo, ki je med vsemi najlepša in je namenjena njemu z vsem, kar ji pripada — a da bi moral ostati v njej do smrti in se ubijati z dolgočasno kupčijo, kakor sedaj oče Gregor, to se je zdelo Izidorju tako nemogoče, kakor da bi kdaj pozabil na svojo lepo Heleno. In če bi ga hotel oče k temu prisiliti? Če bo neizprosen in trd v svojem sklepu, kakor je bil mnogokrat pri kaki stvari, za katero se je resno odločil, kaj potem?

Rakar je stal pri oknu, ki se je zdajpazdaj lahno streslo in gledal v daljo, kjer se je tupatam zasvetila kaka luč, njegove misli pa so bile že tam daleč za gorami, tam daleč v preteklosti, ki se je nerad spominjal in ji je skušal zdaj kakor za poizkušnjo zopet podati roko. O tistih dneh je sanjala njegova duša, ko je kot devetnajstleten mladenič gojil tako nizke upe, da bi jih skoro dosegel z roko. Takrat se je pričel zavedati popolnoma, da postane nekoč najbogatejši posestnik v Zabrdju, da si bo izbral družico in živel z vso dušo le v blagodat svoje rodbine. In tudi Terezinka je mislila tako; kajti vse, kar ji je govoril, je bila tako sveta resnica, da bi bil prisegel nanjo sam, upala je ž njim in skrivala kakor on pred drugimi sladko skrivnost, ki sta si jo povedala pozno v noči na kresni večer. Takrat je Izidor prvič poljubil dekliške ustnice in ko mu je pogledala s svojimi velikimi plavimi očmi boječe v obraz, se je sklonil k njej drugič in jo poljubljal ves srečen v tiste brazgotine, ki jih je pustila bolezen v njenem obrazu. Nikoli nista vžila tako lepih noči, niti tisti večer, ko se je poslavljal in odhajal v daljno mesto na trgovsko šolo, ni bil več tako iskren, dasi je čutil sam, kako težko se loči od nje . . .

Zdaj so minula od tega že skoro štiri leta in pol, pa Izidor Rakar se je vendar spominjal tistih modrih oči, ko ji je podajal roko, in tudi tega se je natanko spominjal, da je drugo jutro gledala za njim z vežnega praga, dokler ni voz izginil globoko v dolini.

In zdaj so ga ti spomini samo jezili, ker je spoznal, da je bil takrat neizkušen mladenič in da je bilo vse le nekaka igrača, ki jo hočejo drugi sedaj uresničiti . . .

Stisnil je ustnice in odstopil od okna; nato je razgrnil površnik in legel ter zatisnil oči.

In kmalu je videl zopet pred seboj svojo prekrasno Heleno z labodjim vratom in vročimi ustnicami, ki mu jih je darovala vselej, kadar je bil žalosten ali otožen. Iztegnil je roke, da jo hoče potegniti iz tujine s seboj, nato je zavzdihnil globoko in se obrnil v drugo stran, vlak pa je bežal bliže in bliže proti njegovi domovini.

(Dalje prihodnjič.)

R. Jakopič:

IV. jugoslovanska umetniška razstava v Belgradu.

Zopet enkrat so se ugnezdili jugoslovanski umetniki v onem gostoljubnem kraljevem mestu nad Savo, ki jih je že pred leti tako prisrčno in sijajno sprejelo.

Bilo je leta 1904., za časa kronanja Nj. Veličanstva kralja Petra, ko se je vršila poleg drugih slavnostih tudi otvoritev I. jugoslovanske umetniške razstave. Prvič so se takrat zbližala jugoslovanska plemena v skupnem kulturnem delu, prvič jim je bila tu dana prilika, se med seboj spoznavati in preudarjati, koliko more dati drug drugemu, koliko more pričakovati drug od drugega. Odprli so se jim široki razgledi v bodočnost, ko naj v skupnem prizadevanju vzcvete skupna samostojna kultura. To so bili bogati, zlati dnevi, prepojeni z navdušenjem in nadepolno gorečnostjo. Radostno delo, prisrčno sporazumljenje in veselo uživanje je rodilo v marsikom ponosne, zmagovite sanje, ki naj razlivajo po njem moč k vztrajnemu boju za bodočnost. Kajti resničnost je trda ukazovalka, ki zabranjuje popolno izražanje čiste volje, ki izrablja najboljše moči za negativno delo; kar ostane za pozitivno izpolnitev, je le prav malo in mnogo energije in zatajevanja je treba, zadovoljiti se z majhnim in vztrajno polagati skalico na skalico, da se vendar enkrat — morda čez mnogo, mnogo let vzdigne veličastna stavba, katero si sanja duša v svojih svetih urah.

Razstava je bila namenjena v proslavo kronanja kralja Petra. Pa takoj po njeni otvoritvi smo čutili, da so slavnosti kronanja bile le prilika, pospešiti ta kulturni čin jugoslovanskih narodov, da pa bi se isti moral izvršiti prej ali slej iz notranje potrebe, in zato je samoobsebi umevno, da ni moglo ostati pri tej prvi razstavi, ampak da so se že takrat umetniki med seboj sporazumeli v svrho nadaljevanja takih in enakih umetniških prireditev.

Ta slučajno vprizorjena razstava je torej važen dogodek v jugoslovanski zgodovini umetnosti. Zasluga za njeno izvedbo pa gre srbski omladini, ki je v svrho uresničenja srečne svoje misli stopila v dotiko z jugoslovanskimi umetniki in s srbsko vlado.

Razstava je bila deljena strogo po narodnostih v štiri glavne oddelke in je pregledno in odkrito kazala umetniško površje in značaj posameznih jugoslovanskih plemen z vsemi njih slabostmi in vrlinami. Kaj naj rečem o njenem splošnem učinku? — Začudenje, razočaranje in presenečenje! — Mnogo evropskega blaga in le malo narodnega duha, več kot treba tuje priučene civilizacije in le malo duševne globokosti. V pusti povprečnosti tuintam raztresena, pa od nje vendar ne zadušena in izbrisana nekatera dela zavednih, po samostojnosti borečih se umetniških individualitet. In te umetniške potence so bile poroštvo za bodočnost in so upravičevale navdušena upanja, ki so ozarjala to I. jugoslovansko umetniško razstavo. —

Začetek je bil torej storjen, nadaljevanje je bilo naravna posledica. Že čez dve leti se je otvorila II. jugoslovanska umetniška razstava v Sofiji. Za njeno izvedbo je poskrbela med tem časom ustanovljena jugoslovanska umetniška zveza „Lada“, ki je pozneje priredila tudi III. jugoslovansko umetniško razstavo v Zagrebu. Še odločnejše, kakor na prvi, pojavilo se je zavedno stremljenje posameznikov na sofijski razstavi, medtem ko je bil uspeh III. jugosl. um. razstave v Zagrebu precej neznaten. Manjkalo ji je tistih moči, ki so nepogrešljive za uspešen razvoj jugoslovanske umetnosti.

Spominjam se na tem mestu še ene razstave — brez številke. — Vršila se je v Belgradu takoj po zaključku sofijske. Bila je tudi umetniška — izbrano umetniška, tudi je kazala odločno svoj jugoslovanski značaj, ampak ta razstava ni bila oficijelna stvar: priredili so jo nekateri umetniki — sicer umetniki, katerih imena se imenujejo na prvih mestih, kadar se govori o jugoslovanski umetnosti, pa vendar le samo — umetniki. Zato je propadla in se je izbrisala iz jugoslovanskega spomina, kakor se dandanes izbriše vse, kar izvira iz enostavnih in jasnih nagibov. Omenjam to razstavo le radi

tega, ker mi, primerjajoč jo z drugimi jugoslovanskimi razstavami, žalostno priča, kako neobčutljiva je masa za čisto umetnost in kako malo razumeva visoke namene, katerim umetnost v resnici služi. O teh namenih sem že večkrat govoril in tudi v bodoče ne bom opustil izražati svojih misli o tem predmetu. Ti nameni pa so identični z najvišjimi cilji, po katerih naj človeštvo stremi, da izpolnjuje svoj naravni poklic, in kakor je dolžnost posameznikov, vedno delati na to, da se zavest o teh ciljih vcepi v človeško družbo, ravno tako potrebno je skrbeti, da se udomačijo sredstva, ki vodijo do njih. In eno najvažnejših sredstev je umetnost — se ve le tedaj, kadar se javlja povsem čisto in brez postranskih namenov. —

Res, daleč smo prijadrali tekom tisočletij, odkar obstoji človeštvo! Skoraj je osvojena že vsa zemlja, omrežena je s tisočerimi prometnimi nitmi, zasužnjene so naravne sile in tisočere iznajdbe so nam na razpolago, da služijo naši udobnosti in našim potrebam po nagizdi. Poleg tega pa je duh človeštva v posameznikih raziskoval najglobljе skrivnosti in resnica in notranja svoboda je že v marsikaterem izvoljencu slavila sijajne zmage; vendar pa še nismo tako daleč, da bi se povzpela množica do čistega spoznanja človeške dostojnosti in človeške dolžnosti. Ravno iznajdbe, na katere je naše XX. stoletje tako ponosno, oziroma njih zloraba, so dovedle družbo do najstrastnejšega negovanja svojih telesnih potreb na škodo duševnih in sicer v takem obsegu, da teh skoraj več ne občuti. Zato so tudi umetniške priredbe kot take le nekaterim duševni vir, iz katerega črpajo z veselim, hrepenečim srcem. Tako pa vendar ne sme vedno ostati! Pridobitki človeškega duha so namenjeni vsemu človeštvu, in jako slabo znamenje bi bilo za kulturo dvajsetega stoletja, ki stoji na eni strani tako visoko, da hoče seči do zvezd, ako bi bila ista kultura na drugi strani tako slabotna, da bi ne mogla dati vsem v last enega najžlahtnejših cvetov človeškega duha. Ta cilj leži sicer še v daljavi in je v sedanjih razmerah dosegljiv samo po ovinkih, ki jih pa moramo odobravati, če se nočemo odpovedati konečnemu uspehu. Zato je tudi dopustljivo, celo razumno in pedagogično, če se obdajajo take umetniške priredbe z nekim zunanjim sijajem, ki nikdar ne zgreše svojega vtiska na množico. Da se pri tem ne pozabi pravi namen takih prireditev, zato morajo skrbeti umetniki.

(Konec prihodnjič.)

Dr. Niko Zupanič:

O prazgodovinski etnologiji Trojade.[1]

Homerovi epi delujejo čarobno na čitalca in zato se je prosvetljeni svet vedno živo zanimal za trojanski problem. Posebno se je vprašalo po zunanjosti in narodnosti starih Trojancev. Videti in spoznati ljudi, ki jih omenjajo pripovedke iz trojanskega kroga, smatral je Sokrat za blaženost in srečo, in bizantinski car Izak Porfirogenit je napisal delce o fizijognomijah in značajih Trojancev in Helencev, ki so se krvavo borili okoli Troje. Izgleda pa, da je karakteristika tega najbrž plod domišljije in Sokratova želja je izpolnjiva samo po smrti na onem svetu.

Popolnoma je razumljivo, če je moderno znanstvo skušalo najti pota, po katerih bi prišlo do spoznanja etnične pripadnosti prazgodovinskih Trojancev. Arheologa Perrot in Chipiez sta smatrala Trojance za helensko, prazgodovinarja H. Schmidt in A. Körte za tračansko in jezikoslovec P. Kretschmer za tračansko-frigijsko pleme; K. Blind je videl v starih Trojancih celo odrastek germanstva. Ker pa ne poznamo jezika prazgodovinskih Trojancev in ker se nam ni ohranilo nič sodobnega o njih zapisanega, je krenil R. Virchow na pravo pot, da je proučeval ostanke kosti Trojancev iz raznih mest Trojade in iz raznih dob, da izpregovore neme lobanje o svojem pokolenju in narodnosti. Četudi se je omenjeni učenjak mnogo trudil in mnogo razmišljal o tem, kaj odločilnega in gotovega vendar ni mogel povedati. Pripomnil je samo, da se mu vidi odprti čelni šiv na lobanjah iz Hisarlika dober, mgoče zanesljiv znak arijskega pokolenja. Vendar ostane mojstrskemu opisu, meritvi in risanju lobanj in dolgih kosti trajna vrednost ter se more, slično objavljenemu arhivskemu materijalu, vporabljati in kritično izkoriščati za nadaljnje zgodovinsko-etnološke študije.

Na podlagi antropometričnih in arheoloških podatkov, kakor tudi z ozirom na novejša zgodovinska in arheološka raziskovanja sem poskusil tudi jaz rešiti prazgodovinski problem etnične pripadnosti Trojade. Tu je bilo treba upoštevati v prvi vrsti človeške kosti iz Troje in Timbre (Hanaj-tepe) približno iz dobe 3000—1200 pred Kr. Pri tem se je izkazalo koristno, vzeti na pomoč tudi najsta-

[1] Predavanje na XLII. kongresu „Nemškega antropološkega društva" v Heilbronu, dne 8. avgusta 1911.

rejše pisane vire, kolikor se je dala dognati njih zveza s prazgodovinsko etnologijo Trojade. In prišel sem do spoznanja, da je treba zmanjšati vlogo indeksa cranii, kateremu je pripisoval Virchow največjo važnost; nasprotno pa je zelo velikega pomena izračunanje telesne višine iz mer dolgih ekstremitetnih kosti. Nadalje se ne sme teren proučevanja zožiti na pretesen prostor, takorekoč na eno točko, kakor je to delal Virchow, ampak je treba upoštevati vsaj sosedne dele Egeje (Kreta) in Balkanskega polotoka.

Naj mi bo torej dovoljeno, da vam povem rezultate svoje razprave,[1] katere prvi del je že tiskan in objavljen v srbskohrvatskem jeziku, seveda z ozirom na zelo kratko odmerjeni čas — v najkrajšem posnetku brez popolnih momentov dokazovanja.

Vobče so se prazgodovinski Trojanci odlikovali po prognatiji, mali rasti, dolihocefaliji, platiknemiji, robatosti in hrapavosti ekstremitetnih kosti. Našel se je tudi slučaj širokonosatosti (skoro katarinija) in slabo razvitih čelnih grb pri moških kakor tudi trochanter tertius. Kompleksije se seveda ni nič ohranilo, ali z omenjenim morfološkim opisom se dosti dobro strinja hipoteza, da „Fojnikes“, katere omenjajo grške pravljice na bregovih Egejskega morja in v notranjosti Balkanskega polotoka, niso bili priseljenci iz Palestine, ampak ostanki predhelenskih rdečkastorjavih (rdečkasto-kostanjevih) avtohtonov. Skratka: zunanjost prazgodovinskih Trojancev se nikakor ne vjema s prvimi opisi arijskih narodov pri njihovem prihodu v dežele južno od evrazijskega gorskega pasu (Alpe — Karpati? — Balkan — Jajla — Kavkaz — Hindukuš — Pamir). Nasprotno, vsaka kost protestira proti pripadnosti Trojancev h ksantodolihocefaliji[2] (svetla kompleksija, podolgovata lobanja, visoka rast, ortognatija) severnih narodov. Že samo telesna višina prazgodovinskih prebivalcev Egeje, ki je povprečno merila pri odraščenih moških v Trojadi 1596 *mm*, na Kreti 1625 *mm*, (ali pa samo 1498 *mm* na podlagi izračunanja po kosteh iz nekropole Hagios Nikolaos iz dobe Early Minoan III), govori zelo za to, da vsaj v premikenski dobi ni bilo tam niti Helencev niti vobče naroda, ki bi bil govoril arijski jezik. Naj večina misli kakor hoče, mi se trdno oklepamo nazora,

[1] N. Županić, Trojanci i Arijevci. „Glas srpske kraljevske akademije“ LXXXVI. Belgrad 1911, str. 167—290.

[2] Antropološki termin „ksantodolihocefalija“, ki znači isto kakor „Reihengräbertypus“ = „tevtonski tip“ = „kimrijski tip“ = „germanska rasa“ = „nordijska rasa“, je uvedel avtor v znanstveno literaturo na predavanju v dunajskem antropološkem društvu 28. februarja 1907 (Sitzungsberichte der anthropologischen Gesellschaft in Wien. Jahrg. 1906/7, str. 21—24).

da je ob času prihoda arijskih (indoevropskih) narodov v predele na jugu od evrazijske planinske pregrade obstojala korelacija — seveda neprirojena in samo začasno spajojoča — izmed jezičnega idijoma in fizičnega tipa. Ta vzajemna odvisnost je bila tem jasnejša in očitnejša, čim bolj se oddaljujemo od velikega preseljevanja narodov na kraju antičnega veka nazaj v prvo, drugo, tretje tisočletje pred Kr. Razen v nekih predelih severne Nemške, Danske, Skandinavije, Britanije in severozapadne Rusije danes ni več čistih Arijcev, ker so drugod haotično pomešani z drugimi plemenskimi elementi.

Na podlagi tega, kar je bilo povedano o fizičnem značaju prazgodovinskih prebivalcev Trojade, bi se jih moglo smatrati za neke vrste protomorfno, ali vsaj v starejši fazi — sredozemsko pleme, z nekoliko negroidnim izgledom. Platiknemija, robatost in hrapavost ekstremitetnih kosti spominja na prebivalce v Walesu in na južnem Francoskem iz pozne paleolitske in rane neolitske dobe. V tem mišljenju nas podpira tudi okolnost, da so se tudi drugje v Evropi nahajali v neolitski in eneolitski dobi negroidni elementi, kakor n. pr. v Normandiji, v Švici in na Kranjskem (stavbe na koleh na ljubljanskem barju). Tako je zelo verjetno, da spominjajo črne glavice, kakor tudi predstava predpasnika, obročev na nogah in brazd na temnih sohicah iz prazgodovinske (pozno neolitske) postaje Butmir v Bosni, na življenje avtohtonov z negroidnimi črtami.

Naposled bi omenil, da se mi prazgodovinsko prebivalstvo Trojade in Egeje ne zdi enotno, ampak sestavljeno iz najmanj dveh plemenskih elementov, iz nekega negroidnega skoraj pritlikavega, ki je bil menda prastar avtohton, in iz močnejšega okroglоglavega, ki se je priselil nekako v eneolitski dobi od vzhoda v Trojado in Egejo.

Na podlagi tega, da je v egejskem svetu med avtohtoni konstatiran drobni in mali element, se lahko trdi, da ni produkt domišljije brez realne podlage, če se v grških mitih omenjajo Pigmeji in umni Daktili, ki so se bavili v gorskih dolinah z metalurgijo, ampak da sloni njih omenitev na etniških razmerah prazgodovinske dobe v Trojadi in Egeji.

Književna poročila.

Anton Klodič-Sabladoski, Livško jezero. Epska pesem. Na svetlo dal v kom. zalogi Nar. tiskarne v Gorici Maks Klodič-Sabladoski. 1912. V. 8⁰. 142 str. Cena broš. 2 K, po pošti 10 v. več.

Vohuniti za genezo tega dela se ne obrestuje: bajka o hudiču, ki je zgradil most in zahteval zato prvo živo bitje, idoče čezenj, — žviti Čedadci pa zatoče hleb kruha in spustijo za njim sestradanega psa — bi bila lahko našla skromen kotiček v Gabrščekovi zbirki soških pripovedk. Nič drugače ni s pravljico o livškem gradu, sicer jako hvaležno snovjo. „Če ne izgubodeš potrpenja, ko bom pravil, točen dadem ti odgovor", ljubi bravec in še ljubša bravka, o vsebini eposa, čigar dejanje se zamotava in razpleta v slovenski Benečiji za časa križarskih vojsk. Uzurpiram obenem pravico, emajlirati naslednje vrstice z eposovimi besedami:

V tistim času je vzorpoljano med Kolkom ino Matajurjem krila jezerina; iž nje je kipel v znatnej visosti osredek, kder je gospodoval vitez Srečko. Njega brumna hči Vida, vzordeklina lepša divne vile, grede pravkar z otcem, poslovivši se od majke, v čedajski samostan na višo izobrazbo; s potoma jo, prišedšo vsled Belčeve splašbe v smertno opasnost, reši vzormladenec vitez Cvetek, postavši slučajno poleg, ves vdolben v misli. Po nekaj letih živenja deklina z nova ugleda mladca, zaljubita se drug v druzega, ino koncem koncev jo je njegov gled s pomâgo lovca Topolovca obretel (našel). Sada ponameri po kratici svoje stope v grad na snubo ino vnidši izreče prosbo za njezino roko. Otec tedà v majke pričo dade svoje slóvo, no počakata naj tri leta, dokič se deklina nekoliko razvije . . . Kraj Soče stanujoči, užasni, moroželjni klativitez Botenštajn, izvedevši za Vidino lepoto, sklene ugrabiti jo na vsak način. Zaslutivši o teh černih namerah, se vitez Srečko zmeni z mladoženjo Cvetkom, da se hčejo braniti hrabrim srcem neznabožca, ako jim ide ob jih živòt. Med gromotreskom razdere šestorica roparjevih možev lopatami in topori sip, tako da jezerina odteče ino približavši se po kopnem pripleza razbojnik do grajskega pojasa, kar ga Cvetkova verenica ubije s skalo; ostali vragi pa ranjeni pocepajo v mužo in blato. Zdaj prihiti brhki zaročenec s svojimi momci in vsi ga sláve kot rešitelja (?!). Po zvijačni razrušbi razbojnikovega gnezda postavita srečni ženih ino lepa novica v osušeni jezerinski votlini, slični livku, novo hišo in cerkev . . .

Starodavna je torej snov in to bi bil lahko njen čar, ko bi ne bil starodaven tudi jezik, kakor se da približno spoznati iz gornjih podatkov. Kritik, ki je iz umljivih nagibov pohvalil pesnitev — podpisal se je le s šiframi — si je bil v svesti znanega gesla: Namen posvečuje sredstva. Ko bi bil avtor obelodanil svojo reč pravočasno, bi bil našel gotovo spodobni odziv, danes pa, žal, čitateljsko pokoljenje tega umotvora že povečuje plodnost domače prsti. Epos je pisan „Enim morda na zabavo, drugim morda v premišljavo". Prvi so nedorasle institutke, ki jih še ščiti c. kr. zvitorepec §, seveda če bodo razumele čudno vseslovansko narečje; drugi bodo postarni filologi. Tertium non datur, non datur. Res, epos ne spada med lepo slovstvo, kvečemu v vzgojeslovje predpotopne šole. Kakor da smo butoglavi šolarčki, nas pesnik duši s kilometrskim popisovanjem Carigrada in pri-

veskov. Poleg vsega tega moram priznati, da me je po končanem štivu obšlo prijetno čustvo: ali vpliva tajinstveni „ôd“ pisateljeve dobre volje ali je to zaslužen počitek po naporu?

Pred slednjim spevom stoji kot preludij lirska partija, večinoma gibčna v ritmu in semtertje vznešena, po navadi pa nabasana z dolgoveznimi moralnimi nauki, ki vam trepanirajo ćepinjo pri polni zavesti; ostali večji narodi nazivajo take reči „žage“. Mestoma se spotaknete ob banalne izreke, ob katerih se spomnite, da je Platen iznašel izraz: bodenlose Platitüden. Najbolj zanimiv je bržkone tolovajski napad na Livek, le da stoje motivacije ko svetopisemski malik na slabih lončenih nogah.

Glede jezikovnih novotarij je jasno, da s hvalo sprejmemo, kar je pristnega, slikovitega; toda pri nepotrebni navlaki samovoljnih tvorb in številnih izposojenk — bonsoir! Prečesto smo siljeni misliti na Koseskega udrihbo ali Valjavčevo cvilbo in krulbo; razumevanje otežkočuje latinska raba veznika in-in, trije medsebojno odvisni genetivi zapored so neizbrisen stilistični madež; potem mrgoli po Livškem jezeru vse preveč „vši“-participov itd. Prekoračenje (enjambement) sicer ni neodpustno, takisto nastopa tu pri sorodnih vokalih čisto po španskem receptu siniceza, vendar ne dosledno. Večina teh pojavov, kakor tudi mašila, gredo na rovaš osmerca, ki je težko izvedljiv v jezikih s prevesno dolgimi besedami. Melodiki stila na silen kvar je kopičenje enklitik, zlasti proti koncu, na pr.: Bil zbežàl bi, ko bi ga ne | Bil prijel za uzdo naglo. Redkejši so taki-le polnokrvni verzi:

Čuk neumni! Na visoki
Drog obešen, boš glasove
Kakor sraka v zrak zaganjal,
Pa z nogama svet pozdravljal.

Toda dovolj! Nerad sem zapisal te misli, saj mi je vsak dan pričakovati, da mi kdo zaluči v lice ono strašno besedo, ki je padla pred davnim časom v deveti deželi na mladega ocenjevalca, ker je slučajno pred smrtjo starejšega poeta nekoliko strožje razložil svoje mnenje. Edina želja mi je na srcu, da avtor, vse časti vreden gospod in baje velezaslužen šolnik, ne prebere te algarade, pač pa da jo upoštevajo mlade sile, ki odlašajo svoje umetnine na prezrelo dobo, ko bo ognjenik že ugasnil.

Ant. Debeljak.

Guy de Maupassant, Lepi striček. Bel-ami. Prevel Oton Župančič. Ljubljana 1912. Narodna založba. 8°. 526 str. Broš. 3 K 50 v, vez. 4 K 70 v, s pošto 30 v več.

Ko je izhajal „Lepi striček“ v listku „Slovenskega Naroda,“ je našel mnogo zvestih čitateljev, ki so vsakikrat radovedno čakali nadaljevanja; kajti čudovita življenska zgodba Georgesa Duroyja, prepletena z raznimi pikantnimi dogodljaji, je pripovedovana s tako živimi barvami, kakor pač to razume mojster francoske novele, Guy de Maupassant. Naši moralisti so se zgražali nad takimi velikomestnimi škandali, rdečica jih je zalila, ko so našli lepo Madalêno v kritičnem položaju z ministrom Laroche-Mathieujem in niti zapazili niso žgoče satire, namenjene propali aristokraciji. — Župančičev prevod lahko štejemo med najboljše, ki smo jih dobili v zadnjih letih.

J. Poljanec.

Abditus, Socialni problemi. Eseji. V Ljubljani 1912. Založil L. Schwentner. V. 8°, 234 str. Cena broš. 3 K 60 v, vez. 4 K 60 v.

Znani socialistični pisatelj Abditus, ki se je poskušal tudi na polju beletrije, nam je podal petnajst esejev o perečem socialnem vprašanju. Knjigo je razdelil v

dva dela: 1. Kultura in socializem. 2. Problemi. — Socialno vprašanje ni le delavsko vprašanje, njegov pojem je mnogo širši: silni razmah kapitalizma ni zasužnjil le delavca, on proletarizira tudi srednje sloje — malega obrtnika, kmeta in uradnika. Tudi takoimenovano žensko vprašanje je del socialnega. Gre pa zdaj za to, ali je mogoče te nezdrave razmere sanirati potom reform ali potom popolnega prevrata današnjega družabnega reda, kakor ga zahteva socializem in njegova zastopnica socialnodemokratična stranka. Vladajoča teorija socializma je marksisem, ki mu ni socializem zahteva, ki bi izvirala iz kakega abstraktnega ideala pravičnosti in enakosti, ampak nujna posledica razvoja produkcijskih razmer (historični materializem). Ta teorija vlada še danes, čeprav so razni učenjaki in socialisti sami dokazali nepravilnost Marxovih izvajanj. Abditus je socialist, ne zametuje pa tudi „socialne politike" in je zadovoljen za enkrat tudi s postopnimi reformami, zadružništvom, s podržavljenjem raznih produkcij itd., torej tudi nekak „katedrski socialist" ali vsaj Bernsteinovski revizijonist.

Prvi esej deli Slovence na tri „kulturne smeri": na konservativno, na meščansko in na „moderno"; v zadnji je zbrana prav pisana družba: Masarykovski realisti, socialni demokrati in menda tudi rajnki krščanski socialci z dr. Jan. Ev. Krekom na čelu. Pravilne so misli o kulturnem zbližanju južnih Slovanov in o smešnosti zahteve, da naj zataji kak narod svoj jezik in svoje posebnosti radi tesnejše združitve z drugim. — Drugi esej podčrtava, naslanjajoč se na Lončarjeve spise, pomen Levstika kot kulturnega in političnega delavca za časa narodne romantike, ki ni imela nobenega globljega filozofskega temelja. Njeno nejasno ideologijo je neusmiljeno podrl Mahnič, ki je prinesel, pravi avtor, misel na vkupno ljudstvo, kál bodočega demokratizma. Mogoče. Da bi pa bil dogmatični katolicizem posebno demokratičen, bi si ne upal trditi. Katoliška cerkev živi še od svojega postanka od „zdravih, a ne častnih" kompromisov. S fino ironijo riše sanjarstvo tedanjega pravoslavno-panslavističnega rusofilstva. — Tretji esej govori o zastopnikih modernega socializma, omenja razne utopiste, nas seznanja z Marxom in Engelsom, ki sta dala socialističnim idejam trden filozofski temelj ter z Bernsteinovo revizijo marksisma. — Četrti esej je posvečen Marxu, njegovemu delavnemu življenju in njegovi teoriji; končo priznava, da se „marksistični socializem nahaja v krizi". — V petem eseju govori pisatelj „o socializmu posameznika". Potreben je ne le družabni, ampak tudi notranji preobrat posameznika, etični moment socializma je še zelo zanemarjen; upravičeno poudarja veliki pomen krščanstva za človeštvo. Slovenci potrebujemo slovenski socializem, ki bo nam prikladen in uporabljiv. — Šesti esej govori o raznih vprašanjih, do katerih je socializem moral zavzeti svoje stališče, o strojih, osemurnem delavniku, agrarnem in alkoholnem vprašanju, antisemitizmu, delavskem varstvu, pomenu strokovnih organizacij, verskem vprašanju, strankarski taktiki, — kako se je o vseh točkah izrazila nemška socialna demokracija; dalje podaja pregled politične in strokovne organizacije delavstva po vsem svetu in govori o pomenu zadružništva za delavstvo; članek končuje z delavskimi pogodbami. Velikansko je socialistično gibanje, ki naj preobrazi sedanjo družbo v boljšo. — Sedmi esej — „Kaj je torej s socializmom" — nas pouči, da moderni socializem zavrača izrek Proudhona „lastnina je tatvina". „Temeljno načelo socializma je, da se omeji in odpravi zloraba produkcijske svobode, zloraba zasebne lastnine produkcijskega, trgovskega, finančnega kapitala." Država naj postane lastnica velikega dela produkcijskega kapitala: železnic, rudokopov, velikih tehničnih obratov, špekulativnih veleposestev; urediti mora eksport in import

blaga, vpeljati socialno zavarovanje, omogočiti pravične delavne pogodbe, skrbeti je treba za slabega. Tako bi se pripravljala pot harmonični družbi. Družabna enakost pa je v tem, da si vsak lahko svojim talentom primerno pridobi toliko, kolikor potrebuje. Družina je potrebna; ideja svobodne ljubezni se je rodila iz objestnosti kapitalizma. Slovenci smo, pravi avtor, proletarski narod, socializma se ne bomo ognili, le z njegovo mislijo rešimo svojo narodno-socialno krizo. — Osmi esej govori o kulturnem boju, izjavlja se odločno proti proticerkveni in protiverski propagandi „Svobodne misli" in sploh proti vsakemu protiklerikalnemu boju. Prvo mu je, da si izboljša delavec svoje gmotne stanje, čemu ga mučiti še z verskimi dvomi? V tej točki smo seveda drugačnih misli. Če se kdo bori proti cerkvi in če ni in ne more biti pravoveren katoličan, še zategadelj ni ateist, materialist ali bogve kaj. O tem nam priča prof. T. G. Masaryk, ki vedno in vedno poudarja pomen religije za človeka in obžaluje današnji verski indiferentizem, pa je med prvimi bojevniki v „kulturnem boju".

Drugi oddelek knjige, „Problemi", obsega sedem krajših esejev. Prvi govori o „mladih", menda o tistih, ki so izdajali tednik „Našo Dobo", drugi o političnem porazu nemške socialne demokracije l. 1907. Tretji esej se obrača do slovenskega dijaštva, mu priporoča študiranje „socializma" in naj gre na drobno delo med ljudstvo. Četrti esej skuša rešiti problem našega malega kmeta. Pri nas je agrarna kriza, pravi avtor, to pa radi tega, ker vsak naš človek hoče imeti čimveč zemlje, a je ne more dobiti. Ta kriza bo rodila novo gibanje, ki se bo moralo dotekniti tudi lastninskega vprašanja. — Spretno in dobro pisani so članki, ki se pečajo z ženskim vprašanjem in emancipacijo, čeravno bi oporekal avtorjevi trditvi, da je „predsodek, da so gotove poklice zmožni opravljati le moški" (209). Ženska je telesno in duševno slabejša od moškega in pri izbiri poklica je treba varovati njeno zdravje; sicer pa vsi ženski poklici ubijajo žensko in vso raso. — Zanimiv je šesti esej, „Vagabundi in ničvredneži", ki govori o zanemarjeni mladini, posledici bede delavskih slojev. — Sedmi esej, „Fragment o verstvu", se peča z današnjo versko krizo, ki se kaže v popolni verski brezbrižnosti, oziroma v surovem materializmu prav tako liberalnega meščana kakor socialnodemokratičnega delavca. Vendar se slišijo vedno bolj pogosto glasovi, da je poleg znanosti in filozofije človeku potrebna tudi religija, ki odgovarja na vprašanja o zmislu in smotru življenja: odkod? kam? čemu? Jasne slike o pisateljevem svetovnem naziranju in njegovem krščanstvu pa iz tega „Fragmenta" ne dobimo. — Knjiga zasluži s svojo raznovrstno, deloma aktualno vsebino, da jo čita naše izobraženo občinstvo.

Dr. Vinko Zupan.

Ferd. Seidl, Mehanika duševnega delovanja. Poljudno-znanstvena študija. Ponatis iz „Vede". Gorica 1912. „Goriška tiskarna" A. Gabršček. Leks. 8⁰. 41 str. Cena 70 v.

Zanimiva študija nas seznanja z nepričakovanimi uspehi modernega znanstva, ki je „proučilo neizmerno zamotani, čeprav priprosto zasnovani mehanizem možganov in bistvo njih tajnostnega in veličastnega poslovanja" (38). Seveda rešitev ni že v vseh podrobnostih definitivna; gotovo je pa, da so začrtani temeljni obrisi in da se že izvajajo dejansko in uspešno posledice. „Če se je znanstvu posrečilo v zadnjih desetletjih najti kraj, kjer se porodi misel, in kraj, kjer se misel preobrazi v besedo, moramo priznati, da so to veličastni uspehi. Z njimi je za vedno odpravljen nazor, da so »srce in obisti« sedež človeškega duha; takisto je ustavljeno večstoletno iskanje »sedeža duše« v možganih, to je točke, kjer baje stopa transcen-

dentna duševna »misleča snov« v stik s snovjo možganov ... z njimi je skončana doba izključno spekulativne psihologije ... in ustanovljena je nova fiziološka psihologija ... ki prinaša povsem nove nazore v vzgojo, moralo, logiko, pravoslovje, zdravljenje umobolnih itd. in sploh v umevanje bistva človeškega ter isto spravlja v sklad z veliko, plodovito idejo o razvoju. S ponosom se zavedamo teh uspehov, ki oznanjajo zmago osvobojenega, napredujočega duha človeškega" (38).

Da so taki moderni nazori naleteli na oster odpor naših „znanstvenikov", je moral izkusiti g. pisatelj v polni meri že prej, ko je zagledala študija beli dan. In vendar nam je jasno pokazal tesno zvezo med možgani in duševnimi pojavi na podlagi dejstev, in kako se je problem o zvezi med snovjo in duševnostjo, med telesom in duhom začel bližati pravilnemu reševanju, „ne da bi se bilo treba opirati na kakršnokoli metafiziko". Možgani so torišče govorjenja, vseh čutil, sedež spomina, mišljenja in domišljije. S pesniškimi besedami zaključuje pisatelj svoje duhovito razmotrivanje: „To pa, kar so možgani ustvarili, dokler je življenje valovalo v njih, dobrega in koristnega, bodisi v najtesnejšem krogu družine, prijateljev in znancev, bodisi v širšem ali celo najširšem javnem delovanju na socialnem, znanstvenem ali umetniškem polju — to ne umrje, nego živi dalje, prehaja (četudi neopaženo) od ust do ust, od roda do roda, izpodbuja in krepi, množi veselje, lajša gorje, plodi in plemeniti najvišji smoter človeškega stremljenja, to je kulturno napredovanje — izkratka: vse, kar so živi možgani ustvarili dobrega, živi blaženo večno življenje!"

J. Š.

Božena Němcová, Češke pravljice. I. zvezek. Slovenski mladini priredil Janko Osojnik. V Mariboru 1912. Založil Mariborski Sokol. V. 8°. 80 str. Cena 1 K.

Narodni duh, ki preveva svetovnoznano „Babico", diha tudi iz pravljic Bož. Němcove. Njih vsebina seveda ni povsem duševna last pisateljice: več motivov je znanih tudi našim pravljicam, nekatere so le varijante indogermanskih pravljic sploh. Izmed šestero priobčenih pravljic je večina nekak pravljični potpuri; enotno zaokrožena in dobro uspela je pravljica „O labodu". Etično jedro pravljic je zavito v preprosto, živahno pripovedovanje, ki pa večkrat ne dosega otroškonaivnega tona pravljic Milčinskega. — Naša ljudskošolska mladina bo marljivemu prireditelju za nov dar prav hvaležna. Zbirka je izšla kot 7. zvezek knjižnice „Mariborskega Sokola", ki je poklonil slovenski mladini že mnogo zabavnega in poučnega berila. *A. L.*

Slovstveni zapiski.

Kette in Aškerc. V „Ljublj. Zvonu" l. 1900. (str. 508—511) je izšel članek Otona Župančiča „Misli o Kettejevih poezijah". Tu čitam: „Kette je eden glavnih reformatorjev naše lirike. Razširil je ozke meje, ki jih je postavil eterski Gregorčič naši poeziji. Le plaho, s prsti se je dotikala muza Gregorčičevega življenja; Gregorčič je idealist in eklektik do skrajnosti; njegov krasni pesniški jezik je skoro breztelesen; on rabi samo izbrane besede, vsak krepkejši izraz je tej mehki pesniški duši profan. In bati se je bilo, da naš pesniški jezik, rabljen od nespretnih epigonov, sčasoma popolnoma ne obledi in ne izgubi vse življenjske sile. Tu je nastopil krepki Aškerc s svojim krepkim, svežim jezikom, jezikom realista, epika: ker podaje pesniku snov vse življenje, mora črpati tudi jezik svojo silo iz vsega

obilnega besednega zaklada, ki si ga je ustvaril narod. Kar je storil Aškerc v epiki, to je storil Kette s „poezijami“ v liriki“ ... Reformator slovenske lirike, Kette in reformator slovenske epike, Aškerc, ki sta izredno razširila snovno in oblikovno obzorje slovenske poezije, sta tudi osebno simpatizirala drug za drugega. V vseh pismih, ki jih je naslovil Aškerc name od l. 1897. dalje, in v katerih je govoril o mlajših naših poetih, je omenjal Ketteja s posebnim spoštovanjem. Čeprav pa se je preselil Aškerc že meseca julija 1898 v Ljubljano ter je Kette živel tukaj še do 1. oktobra istega leta, se pesnika osebno nista spoznala, dokler ju nisem seznanil jaz dober teden pred Kettejevo smrtjo.

Kette je še v Ljubljani mislil na vojaško službo ter se je nekaj tednov z mojim bratom Karlom pripravljal na prostovoljski izpit. Kmalu pa sta opustila to misel, ker sta trdno upala, da ju pri naboru ne potrdijo. A ta up je bil Ketteju usoden in smrtonosen. Bil je namreč l. 1897. potrjen za vojaka in ker ni imel niti prostovoljskega izpita niti mature, je moral kot navaden infanterist za tri leta med vojake. Že 1. aprila 1898. so morali težkobolnega Ketteja iz armade kot „invalidnega, za orožje nesposebnega“ odpustiti. Smrti neubežno zapisani Kette se je pripeljal iz Trsta, kjer je bil preležal daljšo dobo v garnizijski bolnici, v Ljubljano ter se zatekel k svojemu prijatelju Murnu-Aleksandrovu, na svoje bivše študentovsko stanovanje v stari cukrarni na Poljanskem nasipu.

Genijalni Kette je bil plah, izredno nežnočuten in vzlic svoji bradi dekliško sramežljiv mladenič. Zla usoda ga je preganjala vse življenje. Mati mu je umrla, ko je še bil otrok in izgubil je očeta l. 1896., ko bi ga bil najbolj potreboval. V VI. šoli ljubljanske gimnazije je napisal v stihih satiro na knezoškofa Missijo, ovadil ga je tovariš in Kette je dobil „karcer“. Ker ni mogel plačati šolnine, je moral sredi II. tečaja l. 1895. ostaviti zavod. Premožni njegov stric bi ga bil lahko podpiral, a ker Kette ni mogel obljubiti, da se posveti duhovniškemu poklicu, ga je zapustil tudi stric na cedilu. Da bi se preživel, se je Kette počel ubijati z instrukcijami ter je obenem študiral privatno in pesnil.

Kette je nameraval postati, kakor njegov oče, učitelj, ter se je vpisal na ljubljansko učiteljišče. Ondi pa je vzdržal le malo časa. Godilo se mu je takrat zelo slabo. V času, ko je moral ostaviti gimnazijo, je stanoval Kette v Franzotovi hiši, ki je že izginila ter je stala koncem Radeckega ceste in spočetka današnjega trga Tabor. Prihajal je takrat prav pogosto, skoraj vsak večer, k mojima mlajšima bratoma na Martinovo cesto. Z najmlajšim mojim bratom je igral pri nas četveroročno na klavirju. Dasi se mu je že na obrazu čitalo, kako bedno živi, je tenkočutni in sramežljivi Kette odklanjal vsako ponudbo, in moja mati ga je morala vselej z rahlo silo priganjati, da je zavžil vsaj kakšno malenkost. Včasih si je izposodil tudi kakšno knjigo iz knjižnice mojega očeta, a je vselej vsako knjigo tudi vrnil. Le enkrat izposojene knjige ni mogel vrniti. Moja mati se še danes spominja, kako potrt in v mučni zadregi je bil Kette, ker mu jo je neki njegov malovestni prijatelj skrivaj prodal. Takrat je tožil Kette, da ga dotičnik sploh izrablja in prodaja tudi njegove knjige, čeprav jih skriva pred njim. Seveda je imel Kette tudi s takimi „prijatelji“ pohlevno potrpljenje, in njegovo golobje srce je moglo odpustiti vse.

Tudi Josip Murn, Ivan Škrjanec, Ivan Cankar, Ivan Štefè i. dr. so bili skoro vsakdanji gostje mojih bratov ter so imeli literaren klub. Ta klub se je sešel parkrat tudi v stanovanju moje matere. Čitali so glasno svoje pesmi in novele ter jih kritikovali. Jaz sem bil v tisti dobi že na dunajskem vseučilišču ter se teh sestankov nisem udeleževal. Kadar pa sem se vrnil v domovino, se je sukal tudi naš pogovor večinoma okoli literature.

Kako se je Kette seznanil z Ivanom Resmanom, mi ni znano. Vem pa, da sta Resman in njegova soproga tudi Ketteja, takrat že znanega mladega pesnika, podpirala ter ga l. 1896. spravila celó v Novo mesto. Tam je Kette dovršil gimnazijske nauke ter napravil tudi maturo. V Novem mestu se je Kette ves razživel; postal je vesel in podjeten fant ter se je tudi telesno jako okrepil. Na mojo željo je posetil parkrat mojo nevesto in njeno rodbino. Toda Kette sam je imel nesrečo tudi v ljubezni, ker ni našel odziva. Godilo se mu je torej kakor že Prešernu in kasneje Aleksandrovu-Murnu. No, Kette je bil zdrava, krepka natura, ki ga je nesrečna ljubezen pač bolela, nikakor pa ne navdajala z obupom. S humorom je znal resignirati in skoro brez odpora se je udajal ukazom svoje usode. Le tako je bilo možno, da je šel Kette po maturi k vojakom kar za tri leta. Ne dvomim kar nič, da je skrbel zanj vsaj Ivan Resman, a ker osamljen, tudi brez uspeha. Naši vplivni literati in politiki bi bili mogli s pravočasnim posredovanjem doseči vsaj toliko, da bi bil mogel Kette služiti v Ljubljani. Boječi, apatični fatalist Kette pa je bil v praktičnih vprašanjih nepomagljiv ter si seveda ni znal pomagati. Resigniran se je torej udal zopet usodi. Brez denarnih sredstev in brez vsake moralne zaslombe je moral postati rekrut, in plahi Kette je odšel med najsurovejšo družbo! Tako je moral iti Kette služit v Trst v staro, inficirano vojašnico in pod docela tuje podnebje. Telesno šibki Kette ni mogel dolgo prenašati tistih, za vsakogar zelo mučnih mesecev rekrutnega vežbanja, dolgotrajnega marširanja in plezanja po hribih „mit Sack und Pack“. Vojaško vežbanje je še v moji dobi obstojalo večinoma iz teptanja tal, beganja, metanja z vsem životom po tleh in tekanja navzgor in navzdol. Ta modri vežbeni sistem je danes že dokaj reformiran. Na neki taki vaji pa se je Kette prehladil in pregnal. Začel je bruhati kri, ležal je brez primerne hrane in oskrbe v garnizijski bolnici, dokler niso nad njim sloviti vojaški zdravniki obupali ter ga poslali zopet med civiliste — umirat.

Žal, da nisem niti slutil, kako se mu godi. Sredi aprila pa mi je prišel Murn-Aleksandrov povedat, da so Ketteju dnevi že šteti Naletel me je k sreči baš še med hišnimi vrati na Bleiweisovi cesti št. 7., kjer sem stanoval, ko sem odhajal s svojo soprogo na popoldanski izprehod. Murn mi je ves prepaden pripovedal, da bi bilo treba poskrbeti tudi za Kettejevo hrano, ker gospodinjina sredstva ne dovoljujejo bolniku nikakršnih priboljškov. Bil sem presenečen in takoj sem poiskal Aškerca, da greva skupaj k Ketteju. Aškerca je moje obvestilo silno potrlo in nemudoma se je odpravil z mano. Tako sva lezla po stopnicah visoko kvišku pod streho odurne stare cukrarne; morala sva preko vsega poslopja, po raznih hodnikih, gor in dol, dokler nisva stala končno v zelo ponižni študentovski sobi z malimi četverokotnimi okni. Sprejela je naju gospodinja sama, ker je bil Murn odsoten. In tu šele, na postelji v mrtvaškem znoju ležečemu Ketteju sem predstavil Aškerca. V uvodu Kettejevih „Poezij“ je Aškerc ta prvi svoj sestanek s Kettejem popisal takole: „Na smrtni postelji njegovi sem ga videl prvikrat. Šla sva ga obiskat z g. Govékarjem. Ko sem ga zagledal, spoznal sem takoj, da ne vstane več s postelje, na katero ga je bila položila bolezen. Človek Kette je bil izgubljen — kaj bo s pesnikom Kettejem? Šinilo mi je v glavo, da bi bilo vendar dobro, ko bi sam povedal, kaj se naj zgodi z njegovimi pesmimi. In pregovorila sva ga, da je vso svojo književno last — druge ni imel! — prodal založniku, g. Schwentnerju. V svoji oporoki pa je postavil za svojega dediča „Podporno društvo za slovenske velikošolce na Dunaju . . .“

Jaz sem nemudoma alarmiral ljubljansko javnost v „Slovenskem Narodu“ ter jo opozoril na bednega pesnika. Začela se je tudi takoj denarna zbirka, in narodne

dame so nosile in pošiljale Ketteju jestvin in pijač. Toda bilo je že prepozno! Ketteju so bili vsi tisti darovi v zadnjih njegovih dneh le dokaz, da narod misli nanj, užiti pa ni mogel ničesar več. Aškerc je bil priča njegovega poslednjega izdiha.

„Dopoldne 26. aprila“ — je pisal Aškerc v omenjenem predgovoru — „sem bil zopet šel k njemu pogledat, ker so dijaki pravili, da mu je čimdalje slabše in da želi še videti kakega znanca. Bilo je okoli devetih. Ko vstopim v sobo, se mi še rahljo nasmehlja. Ko pa se mu približam in mi poda svojo velo in hladno roko, vidim, da ima že hipokratiško lice. Bil je bled ko zid, po čelu pa so mu stale potne srage. „Pojdemo!“ je rekel, potem pa ni govoril več. Začela se je agonija. Krepko je prijel za svečo, ki mu jo je dala v desnico njegova gospodinja. Črez kakih deset minut je izdihnil svojo mlado dušo. Zatisnil sem mu oči in šel povedat prijateljem, kaj se je zgodilo.“

Kakor je Aškerc sam povedal koncem uvoda h Kettejevim „Poezijam“, je Ketteju na smrtni postelji obljubil, da uredi njegovo književno zapuščino. To svojo obljubo je Aškerc tudi takoj izpolnil, kar je bila prav težavna naloga. Jedva leto dni po Kettejevi smrti je že izdal L. Schwentner v krasni knjigi Kettejeve zbrane pesnitve, ponatisnjene iz „Lj. Zvona“, „Nove Nade“ ter iz rokopisne ostaline. Aškerc je izpustil otroške pesmi in basni, ki jih je bil Kette objavljal v „Vrtcu“ in „Angeljčku“. V predgovoru je sam izrečno pripomnil: „Te pesmice se zasedaj niso sprejele v zbirko. Če bo treba drugega natiska, sprejmejo se tačas.“ Poznavajoč hiperkritičnost Slovencev in boječ se, da škodi literarnemu ugledu Kettejevemu, je Aškerc še zapisal stavke: „Mislim, da sem zbral vse, kar je sodilo v knjigo. Nemara poreče kdo celo, da sem sprejel v to zbirko brž preveč, nego premalo pesmi. No, sodba v takih rečeh je pač čisto subjektivna.“

Gotovo je, da je Aškerc Ketteja izredno cenil ter ga je spoštoval više nego vse druge mlajše poete. Res pa tudi je, da v tem svojem predgovoru k I. izdaji Aškerc ni našel tistih gorkih tonov, v katerih je o Ketteju vsikdar govoril.[1]) Da pa je ta resni predgovor napisan z globokim občutkom in s stvarnostjo objektivno kritičnega urednika, ni možno tajiti.

Za plačilo svojega nesebičnega truda in svoje vestnosti je dobil Aškerc najprej kritiko v „Slovenskem Narodu“, in ko sem pošteno, kot priča in očividec Aškerčeve najboljše volje, zavrnil očitke v istem listu, nato še Literarno pismo v 9. zvezku IV. letnika „Slovenke“. Teh dveh kritik ni mogel Aškerc nikdar preboleti in pozabil jih ni do smrti.

L. 1907. je izdal L. Schwentner kar dvoje izdaj Kettejevih poezij, ilustrirano in ljudsko, in Aškerc je bil zopet obema urednik. V to izdajo je sprejel Aškerc tudi Ketteje basni in otroške pesmi ter 12, v I. izdaji še ne priobčenih pesnitev, ki sta jih bila našla z založnikom. Pa tudi svoj predgovor je Aškerc za II. izdajo izdatno razširil ter ga glede življenjepisnih podatkov obogatil. Ta razširjeni predgovor je nov dokaz, s koliko ljubeznijo in vnemo se je bavil Aškerc s Kettejevim življenjem in z delom tega komaj 23letnega, genijalnega pesnika. No, tudi za to svoje ponovno delo je žel Aškerc le novo žalitev: od ljubosumnosti diktirano obžalovanje, „da ni te naloge prevzel kdo izmed vrstnikov Kettejevih, ki so ga natanko poznali . . .“ — Da so Aškercu taki doživljaji zagrenili mnogo ur njegovega itak mračnega življenja ter so le pomnoževali njegovo hipohondrijo, je menda docela razumljivo.

Fr. Govékar.

[1]) Presrčen nekrolog je priobčil Aškerc o Ketteju že v „Ljubljanskem Zvonu“ 1899, na str. 312.

R. M. Vojanov:

Dobra letina.

Sladkejšega vina že petdeset let
po naših goricah pridelal ni svet,
še sodov bahato trebušnih
je bilo premalo.

Od Trške goré po deželi okrog
konjiči so trtni odvažali sok.
To bila je kapljica krepka
za zimske večere.

Na svečnico, ko že prihajal je mrak,
priškriplje prešerno voz vina težak
v utrjeno stolno Ljubljano
skoz karlovška vrata.

A vpregi pretežka pač sod sta in voz;
pincgavcov že eden na sprednjih je bos,
in bič mora venomer peti
po ulicah mestnih.

Pred hišo deželno ustavi voznik,
objame z rokama debeli ročnik
in trdo potrka na vrata,
da v dvorcu odmeva.

In vrata odpre in zatrobi vratar
in že vlastelinov se cel kolobar
v lasuljah in žametnih haljah
nateče krog voza.

Služabniki sod na dvorišče zvalé,
gospodi kar resni obrazi žare;
ej, menda koj pride pokušnja
kipeče novine?

Turjaški s koščeno ogromno pestjo
pretrka obsežno posodo krepkó
ter drugom pokima visokim
s pomembnim nasmehom.

Potem pa pokliče služabnikov šest,
šest bètov zasika, zajeka jih šest
po silnem lesenem orjaku,
da vekajo doge.

Sesuje se sod in zakriti zaklad
zasije očem, ves krasán, prebogat:
prevod Dalmatinov slovenski
iz svetega pisma.

Matjažev sonet.

Pod goro silno v dvoru kamengrada
za mizo skalno kralj Matjaž sedi
in spi. Za njim junaška vojska spí;
krog mize gre Matjažu bela brada.

Kralj menda čaka, da nam čas zavlada,
ko narod naš izžet prav do kosti
bo v jarmu trpkem znoj potil in kri,
od tujca bičan kruto v lica mlada.

Iz spanja kralj, če res si nam vladar!
Mi bdeči sokoli že čakamo,
da v boj za pravdo odkorakamo.

Kaj nam in tebi srak je mar?!
zdaj tvoj je dan — zavihti meč jeklen,
da se zarije v kri in dob zelen!

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal **Rado Murnik.**

25.

Ropot na dvorišču je zdramil klečečega. Omar je dvignil glavo in motril rajnico. Plahi svit cvrketajoče, medlo brleče sveče je obigraval bele mrtvaške rože na zagonetnem obrazu tihe Fatime in lil po njem velevznosito, nekaljeno blaženost drugih svetov . . . Zopet je bilo Omarju, da spava pred njim tuje bitje . . .

„Sam!"

Osvajala so ga neizrečeno bridka čustva. Za vedno, za vedno je izgubil svojo edino zavetnico, svetovalko, sestro, svojo prijateljico, svojo drugo mater, ki ga je ljubila tako nesebično in iskreno kakor rodnega otroka. Še nikdar, niti pri ciganih, se ni čutil tako nesrečnega in zapuščenega. Težilo mu je dušo in mu jemalo vso mlado moč in mlado zaupljivost. Oslutil je tajnovito večnost.

Zdajci se je zavedel, da je sam pri rajnici in tesnoben strah pred tiho gospo mu je zagomezel po udih. Vstal je in se obrnil proti vratom.

Tedaj se je vrnila Jelena. Dolila je olja v ampolo, visečo od stropa, jo prižgala in ugasila pojemajočo svečo. Osuplo je pogledovala zdaj Fatimo zdaj Omarja.

Ko je doumela, kaj se je dogodilo, je podrhtala. Burno so se ji dvigale prsi; jela je mežikati in po licih ji je lila solza za solzo.

„Joj, gorje meni," je vzdihala in jecala v predpasnik. „Nikdar več ne bom imela tako blage gospodarice! Nikdar več!"

Rahlo so zaškripala vrata in zašumela je težka zavesa. Prišel je Osman paša.

„Kako je hanumi?" je mirno vprašal Omarja.

„Preminula . . ." je zaihtel Omar. Zapiralo mu je sapo, zatezalo mu grlo in privrelo mu je iz skelečih oči.

„Jelena, zakrij hanumi obraz!" je ukazal Osman paša, ki se je bil takoj okrenil proti vratom. Smrt pretrga mohamedancu zakonsko zvezo; umrla žena je možu zopet — tujka in on poslej ne sme več videti njenega obličja.

Jelena je ustregla gospodarju.

„Kaj se jokaš?“ je rekel Osman paša Omarju in ga bodril: „Nihče ne živi dalje, nego mu je namenil Allah. Smrt je bel dromedar, ki poklekne pred vrata vsakemu zemljanu. Kismet! Na turbetu ji dam postaviti lep nagrobni kamen od belega marmora in vdolbsti vanj zahvalnico Allahu . . . Jelena, k Ilmi halu, da obvesti imama!“

Odšli so vsi trije. Paša je poslal po slavni zdravnici Ailimo in Gülbahar. Zunaj je jelo po malem deževati.

Kmalu sta dospeli sloviti biljarici. Umili sta rajnico z mlačno in mrzlo vodo, iztegnili hanumi roke in noge ter privezali oba palca na nogah z zelenim motvozom. Pod prsi ji je položila Gülbahar težak ključ, Ailima pa ji je dala kafre v oledenele roke. Omotali sta truplo v turban — mrtvaški prt, oblekli Fatimi brezrokavno srajco, v kateri ni bilo nobene zavozlane nitke, in pokrili mrliča s platneno odejo.

Ko sta se poslovili, je prišel duhovnik, imam Ahmed, suhljat, bradat mož, miren, resen, dostojanstven. S sabo je privedel dva pomočnika. Položili so Fatimo na oder. Imam jo je pokril z zeleno odejo iz mošeje in obesil ruto ob zglavje.

Da ni bilo že tako pozno in da ni deževalo čimdalje huje, bi bili pokopali Fatimo kar neutegoma; tako pa so odgodili pogreb na drugo jutro.

Omarju je bilo, kakor da se mu je nekaj nebeško lepega ulomilo v duši ter izginilo za vekomaj. Bilo mu je, kakor da ga mučijo težke strašne sanje; nemiren je taval po mračnih hodnikih. Vse se mu je zdelo pusto, prazno.

Zlasti ga je razburjala misel, da Fatimi ne bo mogel izpolniti poslednje prošnje. Takoj po jaciji se je požuril gori v haremlik. Bal se je izdajalske priče; toda v mrtvačnici ni bilo žive duše.

S trepetajočimi prsti je vzel slonokosteno razpelce izza opasa ter odmotal in vzdignil trojno odejo na odru. Ta trenotek se mu je zazdelo, da sliši lahne korake in šum obleke po hodniku.

„Esma hanuma!“ se je prestrašil in obstal kakor okamenel.

Takoj pa je uvidel, da se je motil; le dež je šumel in pljuskal zunaj po strehah in po dvorišču.

Omar se je globoko oddahnil, poljubil križec in ga naglo potisnil Fatimi na gole prsi. Hlastno je popravil in pogladil mrtvaške odeje. V neznosnem strahu pred mrličem in pred zasledbo je pobegnil v pritličje, tiho in hitro, kakor bi ga nosile same gorske vile.

Šel je v svojo ozko nizko sobico in počenil na minder. Naslonil se je z laktom na oknjak in strmel z uklonjeno glavo skozi okno; oblaki, zemlja in vzduh so se spajali v čemerno neprozorno črnoto. Na odprte železne oknice so bobnale goste kaplje in mu razbite pršele na vroče lice. Šumeč je lilo od streh in zidov in drlo med skalinami v Bosno. Redkoma je puhnil jezen veter in pozibal lok ob steni. Iz konjušnice je slišal Omar včasi zamolkle udare podkovanih kopit in rezgetanje. Od ilovnatih tal zatohle sobe je zaudarjal neprijeten duh po vlažni zemlji.

Zavil se je v odejo in legel; zaspati ni mogel. Vedno iznova je razglabal prežalostno usodo Fatimino. Sužnja, dan na dan prikovana v zlati kletki, je preždela najlepša leta v haremu, brez nade, da se reši kdaj v svobodo. Toga in obup sta ji dan na dan grenila mladost in jo zamorila. Spominjal se je njenih žalobnih oči, njenega milega glasu, njenih besed.

Taki spomini so ga raztožili. Blazina mu je bila mokra od solza. Legel je na drugo stran in poslušal uspavalno šumenje dežja. Še dolgo se je premetaval nemirno po ležišču, preden je zaspal.

Prebudil ga je rani hlad. Rahel svit ob oknu je oznanjal mlado jutro. Po Vranduku so peli petelini. Deževalo ni več.

Ko se je zbudil, mu je težko padla na dušo prva misel: „Fatime ni več! Ah — včeraj osorej sem jo še imel . . .“

Na vrtu so se oglašali radostni ščinkavci in kričavi vrabci. Skozi okno je videl majhne oblake, nežno zardele, kakor detinja lica po spanju. Tedaj je zaslišal od vrta udare in škripot.

„Kaj je to?“ se je vprašal in poslušal.

Udarjalo je enakomerno in včasi zazvenelo ali rezko zaškrtalo kakor železo ob kamen.

„Grob kopljejo Fatimi . . .“

Zganil se je. Naglo je vstal, se umil in pohitel v prvo nadstropje. Pri rajnici je bil že imam Ahmed.

„Zakaj si tako žalosten?“ je vprašal Omarja prijazno. „Arhangela Mičail in Gjebrail spremita rajnico pred Allahov prestol in jo povedeta v čarobna nebesa, tlakovana z žlahtno rudo in polna dehtečih cvetlic, pod neizmerno široko drevo modrosti. To drevo ima zlate korenine in milo pojoče srebrne vejice, rodi pa same drage kamene po vseh brezmejnih nebesih, ki jih ne more predirjati najhitrejši konj. Ondi bo prebivala, večno lepa in mlada, v razkošno opremljeni palači ob vonjavem potoku, kjer se prelivata zgolj mleko in med v rožni vodi.“

Prenesli so oder z mrličem skozi predsobo, po dolgem ozkem mostovžu, po stopnicah mimo straže na dvorišče in v džamijico. Omar je pokleknil v kot. Prihajali so ljudje, samo moški, med njimi Osman paša, Uzeir aga, Tahir in Ferhad. Prišlo je tudi precej siromakov, ki so pričakovali običajne pogrebne miloščine.

Imam je molil molitev za rajnike. Pogrebci so se držali hladnodušno in vendar niso skrivali radovednosti. Njih mirni, skoraj zadovoljni obrazi so jezili Omarja.

Obrnil je glavo k steni in bral na modrini pozlačen napis, stih koranove sure: „Bog je luč nebes in zemlje. Njega luč je modrost na zidovih, kjer gori svetiljka, pokrita s steklom. Steklo sveti ko zvezda, svetiljka je nalita z oljem svetega drevesa. Olje ni ne od izhoda ne od zapada, luč sveti vsakomur, ki jo želi.“

Zapel je mujezin na minaretu. Možje so vzdignili krsto in jo nesli iz mošeje. Vsak korak so se premenjavali nosilci. Esma hanuma je gledala z otroško zvedavostjo skozi leseno omrežje svojega okna; zraven nje sta bili Arifa in Hanifa. Tudi pri drugih oknih so stale ženske; za pogrebom ni smela nobena.

Omar je bil mrtvaško bled; ves potrt je stopal za drago rajnico in gledal na zeleno odejo, ki je krila Fatimo. Iztežka je premagoval jok.

Na dvorišču so stale umazane rjavkaste luže od snočnjega in davišnjega dežja. Lesena vrtna ograja je bila črna in mokra. Ali nad vrtom je sijalo čudovito ljubko in krasno jutro majnikovo. Med bohotnim zelenjem je belelo polno milovidnega cvetja, kakor bi bil zapadel sneg. Od vej so kapali debeli težki kanci. Izza gozdatih vrhov je vela opojna vonjava drevja, grmovja in mahovja. Izprevod je zavil na vrt.

„Kako hodijo po travi in lepih cvetlicah,“ se je gneval Omar. „Čemu neki jih je prišlo toliko, saj vendar ni nihče poznal Fatime.“

Iznova se je srdil nad tujci; bili so mu nad vse zoprni, ker so prišli večinoma le radovednost past in zijala prodajat, iztezat vratove in uživat nevsakdanji prizor. Vsi so se mu zdeli neusmiljeni, brezsrčni, brezčutni . . .

V senci pod velikim orehom, sredi prijaznega zelenja, tam je zevala črna jama. Mraz je obletel Omarja po laseh, po tilniku, po mozgu. Skozi solze je videl vse nejasno, zabrisano; pred očmi so mu plesale svetle bele luči in se spajale v čudno slepečo svetlobo, da ni mogel razločiti nobene stvari.

Osman paša je strmel v oreh, prestopil včasi z noge na nogo in skrivoma pogledal Omarja, ki je ihtel tiho, brez solza, da mu je pretresalo tilnik in rame.

Vzeli so vrhnje zeleno zagrinjalo z rakve in jo spustili v grob tako, da je bil obrnjen mrlič proti Meki.

Omarja je obšla strašna domneva, da zagrebo Fatimo še živo . . . In prešinila ga je nič manj strašna misel, da zasujejo zdajle ta ljubi obraz, te mile oči, te drobne roke za zmeraj v črno zemljo med gnusno črvad . . . Zdvajal je ob takih grozotnih mislih.

Pokrili so rajnico z malo streho desak in jeli zasipati grob. Zamolklo je udarjalo kamenje in prst ob les.

Omar je komaj stal pokoncu. Zakril si je obraz z rokama; izmed prstov so kapale svetle solze na razkopana črna tla.

Ko so zravnali zasuti grob, so izlili nanj vrč vode, pokleknili in jeli moliti tespih, rožni venec od trikrat triintrideset kroglic. Po triintridesetkrat so izgovarjali: „Slavim Allaha! — Hvala Allahu! — Allah je vsemogočen, amin!“

„O verniki, kakšnega ste poznali tega človeka?“ je vprašal imam.

„Poznali smo ga dobrega,“ so odgovarjali pogrebci zateglo.

„Hočete pričati zanj?“

„Hočemo.“

„El fatiha!“ je velel duhovnik. Vstali so, obrnili dlani proti nebu in odmolili očenaš.

„Amin! Amin!“ se je razlegalo med starim obzidjem. Potegnili so si z rokami po čelu, očeh, licu in bradi, si poljubili konce svojih prstov in odšli.

Imam pa je ostal pri grobu, da bi svaril in opominjal dušo in jo obvaroval hudobnih duhov, kateri bi jo radi ukanili in ugrabili Allahu. Daleč se je oril močni, preleteči glas duhovnikov: „. . . pekel je tvoja usoda, raj je tvoja usoda, tvoja krivda je tvoja usoda . . .“

Utihnil je in poslušal nekaj trenotkov; nato je pobral zeleno odejo, si jo vrgel čez ramo in odšel.

„Zdaj me ne ovira nič,“ je dejal Osman paša zadovoljno Uzeir agi, ko so sedeli z Omarjem po pogrebu v selamliku. „Odzvati se hočem tvojemu vabilu.“

„Dobro, jako dobro,“ je odvrnil Uzeir aga veselo. „Kdaj pa odrinemo?“

„Takoj jutri zarana!“ je odgovoril Osman paša. „Imeli bomo ugodno pot; po dežju ne bo prahu. Omar, ti odjahaš z nami na Kranjsko!“

„V domovino!“ je zavriskalo v Omarjevi duši. Ali žalost za Fatimo mu je kalila veselje, da bo po dolgih dolgih letih zopet videl očetnjavo, sveta domača tla.

26.

Paša je neutegoma ukazal svojim konjanikom, naj začno pripravljati vse potrebno za četovanje.

Sirovi jezdeci so vriskali od divjega veselja, ko so slišali, da pojdejo zopet plenit, palit in morit! Nekateri so prinesli v kot dvorišča velik kotel in zakurili, da bi topili žveplo. Drugi so šli s pašo, z Omarjem in Uzeir ago v ahar, v konjušnico. Pregledali so jermenje, sedla, okovana z železom, pregledali konje arabskega in domačega plemena pa določili, katere vzamejo s sabo. Veselo je zarezgetal beli Sarif, ko je uzrl Omarja.

Potlej so šli v saračano, v orožnico. Osman paša je obstal pred krasnim orožjem, ki ga je bil nosil ali uplenil za premnogih bojev. Ob deskah so slonele sulice pa težke nerodne puške na kresalnik. Na kolih so viseli prsni oklepi in orožni prepasi, ob zidu pa handžari, kindžali in jatagani, nemški dolgi meči in kratke tatarske krivulje, loki in samokresi iz Foče, Ipeka, Skoplja... Povsodi na teh tihih pričah besnih bitev so blesteli in pestreli pisani dragulji, zlato in srebro, slonova kost in biserna matica.

„Poglejta ta buzdovan!“ je velel paša Omarju in Uzeir agi. „Z njim sem udrihal v bitvi pri Varni po Ogrih. Dvaindvajsetleten mladenič sem bil že tretjikrat v boju. Takrat bi me bili ranjenega kmalu ujeli na močvirju, ker sem zadrevil predaleč med sovražnike. Tole široko ogrsko sabljo sem si priboril štiri leta pozneje v veliki bitvi na Kosovem polju. In ta samostrel sem ugrabil za osvojitve Istambola grškemu strelcu pri zadnjem naskoku ob drenopoljskih vratih. Tega je zdaj že devetnajst let. Razrušili smo tisočletno izhodnorimsko cesarstvo in odslej trepetajo pred nami vsi neverniki. Velik je Allah! — Kar vidite tukaj, vse me spominja mladih let: junakovanja pri Nišu ob Nišavi, v Karamaniji v Mali Aziji, pred Belgradom, v Albaniji, v Epiru, na Valaškem, na Peloponezu v Lakoniji in Ahaji, v Atiki, v Bosni, na Erdeljskem, Hrvaškem, Štajerskem, Kranjskem . . .

„Blagor tebi, ki si si stekel toliko nevenljivih zaslug za edino pravo vero prerokovo!“ je dejal Uzeir aga spoštljivo. „Omar, tu imaš najlepši zgled!“

Odnesli so nekaj orožja iz drugih oddelkov orožnice, ga razdelili med vojnike ter pilili in brusili ukrhane ostrine. Iz dvoriščnega kota je zaudarjal zadušljivi duh kuhanega žvepla. Z njim so namakali niti in omotavali ž njimi puščice pod ostrimi zalustmi.

„Že vidim švigati užgane ožveplane strelice, že vidim goreče strehe pasjih malikovalcev!“ se je radoval Osman paša. „Gorje Ljubljani! Ako se nam ne uda izlepa, jo popalimo do zadnje koče!“

Popoldne je bilo vse urejeno. Osman paša in Uzeir aga sta se naslajala ob posnemkih podob naših mest, ki jih je bil dal italijanskemu slikarju naslikati izobraženi sultan Mehmed Drugi, prijatelj krvavih vojska pa tudi umetnosti. „Und der Turckhisch kayser hat inn denn Landen all' Stett lassen abmallen,“ piše v svojem Chronicon Austriacum Korošec Jakob Unrest, sodobnik cesarja Friderika Tretjega, korar v Podkrnosu in župnik slovenski fari v Šmartinu blizu Poreč ob Vrbskem jezeru.

Omar je ždel sam v svoji sobici. Kar so se tiho odprla vrata in vstopila je mala Arifa. Plašno je postala pri vhodu; bala se je, da je Omar ne zapodi iz selamlika, odmenjenega le moškim. Bila je bleda, razmišljena.

„Omar, pojdeš res tudi ti z njimi?“ je vprašala vsa žalostna in nekaj ji je zatrepetavalo na nežnem vratku pod rdeče pobarvanimi lasmi, spletenimi v tri kite.

„Res.“

„Pa se kmalu vrneš?“

„Kmalu.“

„Ah, ne veš, kako mi bo dolgčas po tebi,“ je vzdihnila in boječe pogledala orožje, katerega se mohamedanka, „nečisto bitje“, ne sme dotakniti. „Omar, podari mi kaj, da bom imela za spomin!“

Odprl je dolaf in ji podaril rubinovo agrafo, ki jo je nosil včasi na turbanu.

Zahvalila ga je vsa vesela in mu podala svojo srebrno zapestnico. Prijela ga je za roko in šepetala presledkoma, zardela v dražestni zadregi: „Ah, Omar, Omar . . . da bi imel tudi ti mene tako rad, kakor jaz tebe!“

Priklonil se je in poljubil mlado Turkinjo na živordeče, še nekoliko tanke ustne. Arifa je stopila na prste, se iztegnila v vitkih bokih in mu ovila obe roki okoli vratu. Vrnila mu je poljub krotko, rahlo, vedno boječ se, da se mu ne bi zazdela vsiljiva. Kakor zlati zvonci so cvenketali cekini okoli njenega vratu in na prsih.

Zasmililo se je Omarju. Mislil si je: „Pride pote mož, te odvede v harem, v vedno ječo, kjer bodo gizdava oprava, parfum in sladkarije vse tvoje veselje . . .“

„Greš malo k nam?“ ga je vabila in nagnila glavico ljubko po strani.

Omar je šel z Arifo, dasi ni rad hodil k Esmi hanumi. Zdelo se mu je včasi, da ga prva žena Osman paše pogleduje nekam sumljivo — kakor bi kaj slutila.

Esma je v haremskem velelepju sedela s podvitima nogama na minderju, pokritem s težkimi perzijanskimi preprogami in se naslanjala na modre blazine, parfimirane z rožnico. Oblekla si je najlepšo obleko — rajne Fatime: ozek, kratek telovnik od temnordečega baršuna, poln zlatega oveza, in jako široke dimije od težkega modrosvilenega brokata, osutega s srebrnimi zvezdicami. Držala se je modro in razglabala mučno vprašanje, ali živi v širnih deželah premogočnega sultana še katera hanuma, ki ima tako neznansko dolgočasnega dedca za moža kakor ona.

Ponudila je Omarju halve, peciva od parfimirane moke, medu in maku. Omarju se ni ljubilo; razdelil je slaščice Arifi in preživahni Hanifi, ki ga je poredno cukala za rokav in skrivoma pačila hudomušni obrazek na čudno smešne načine.

Skozi rešetke so poigravali solnčni traki in po drobnem vezenju na steni je gomezelo kakor sijajni roji zlatih kresnic.

„Ljubi Omar, povej mi, kaj misliš, kdaj dobiš brke?“ je vprašala nenadoma Esma.

Omar je molčal. Izprva se je nasmehnil, ali takoj mu je otrpnil smeh. Bal se je Esminih vprašujočih oči; bal se je, da ne pojde proti domovini, marveč — v harem.

„Omar mi je dal take lepe kamene v spomin,“ se je poveselila Arifa in kazala agrafo.

„Meni tudi, meni tudi!“ je zahtevala Hanifa.

„Ah, naša porednica misli, da mora dobiti vse, kar imam jaz,“ se je pritožila Arifa.

Tačas je prišel Osman paša. Hčerki sta mu pohiteli naproti. Sedel je, si posadil malo Hanifo na koleno, pogledal Omarja in vprašal ženo: „Kaj delate?“

„Pravkar sem si mislila: glejte vendar, kako dekliški obraz ima naš Omar,“ je odgovorila Esma in pozorno motrila fanta s svojimi sanjarskotemnimi očmi.

Omarja je izpreletel kar mraz; bilo mu je tako tesno okoli srca, da je sopel le iztežka. V silnem strahu je čakal, kaj poreče paša.

„Kakšna misel," je zavrnil mož hanumo. „Pa poglej druge petnajstletne dečake! Omar! Pojdi doli in naroči, naj bo večerja danes malo prej! Jutri bo treba zarana v sedlo!"

Zatonila je velika purpurna žoga; mohamedanom se je pričel nov dan. Trudni oblaki, osuti z žerjavico in zlatom, so počivali v dolgi vrsti nad otemnelimi gorami. Po molitvi je obiskal Omar še enkrat vse ljube kraje in kotičke ter se ganjen poslavljal od vranduške trdnjave kakor od sočutnega živega bitja. Rad je odhajal odtod — in vendar se mu je storilo tako inako ob misli, da bo bival le še nekaj kratkih ur tukaj, kjer je preživel toliko let. Žalostno so peli črički za obzidjem in iz sela je donašal večerni veter otožno petje turških deklet . . .

Kakor omamljen je taval po večerji v svojo izbo in zapahnil vrata z železnim zapahom.

„Zadnja noč v Vranduku . . ." si je rekel in zrl zamišljeno skozi odprto okno. Na mračnosinjem obnebju so že migljale zvezde; nad spavajočimi hostami je gledala luna veličastno iz okna črnih oblakov. V grmičju in nizkem lesu blizu trdnjave so peli in ihteli slavčki tako milo, tako koprneče, tako sladkotožno, da se mu je topila razigrana duša v sanjavem domotožju.

„Kakšna je moja domovina?"

V duhu je videl vabljive gore, čudovito drevje, bajne cvetlice, zlatokrile metulje.

„Kje sta moj oče in moja mati? Kakšen je moj dom? Ali pridemo mimo njega?"

Temno se je spominjal visokih zidov, ali zdelo se mu je, da bi vendar takoj spoznal rojstni grad, ko bi ga le zagledal! Slekel se je, sezul in legel. Skozi nočno tihoto je šumel tajnoviti šum narasle Bosne, jezno se zaganjajoče ob tesne skale. Omarju je bilo, da čuje iz nižave zamolkle klice in zvoke izmed kljubovalnih pečin.

„Kako oduren je ta Uzeir aga," se je domislil in se zopet spomnil Fatime. „Zjutraj obiščem revico zadnjikrat . . ." Misli so se mu jele križati in kaliti. Uspavalo ga je enakomerno bučanje reke, zaspal je trdno spanje zdrave mladosti.

Sredi noči se je zdramil in pogledal. Skozi okno so lili lunini žarki in osevali kos tal in zidu pri vratih. Zunaj je presledkoma viharil veter, vil drevje in bučal ob oglih. V Vranduku je cvilil

pes; tolpa njegovih poludivjih tovarišev je lajala za njim, se oddaljila, umolknila pa zopet zacvilila in tulila in zavijala pošastno.

Ko je burja ponehala za trenotek, se je nenadoma zazdelo Omarju — da se na hodniku nekaj plazi ob zidu in prhuta v sapi... Dvignil je glavo in poslušal pozorno.

„Nič ni," si je dejal pomirjen in se oddahnil globoko. Pogledal je skozi okno. Dolgi oblaki so se bili pomaknili proti zapadu. Na globokem nebu so plaho migljali plamenci, kakor bi morali zdajzdaj ugasniti v sapi. Mesec je počival na visokih blazinah. Omar je zopet legel, ali zdajci je slišal razločno — kako je tipalo po vratih...

„Kaj je to?" se prestraši. Pokriža se. Trepetaje strmi proti vhodu. Srce mu zastaja.

Divje zabesni veter. Naglo se odpro vrata in hitro se zopet zapro — pred drgetajočim Omarjem stoji bela človeška postava, oblita od mesečine. Počasi, neslišno se bliža postelji. Omarju se ježijo lasje, videčemu, kako se premikajo gube njenega mrtvaškega prta.

„Kdo si? Kaj hočeš?" jeclja in se zboji sam svojega glasu.

Sila razburjen hlastne v kot po handžar ob zglavju. Toda od prikazni prihaja taka očarujoča sila, da ne more obrniti oči od nje; roka se mu dotipa do orožja, ali trepetajoči prsti spuste ročaj in handžar mu pade s strahotnim ropotom na tla. Ves trd od zone gleda Omar v nemo nočno prikazen. Zobje mu klopotajo, pretresa ga mraz, kakor da diha vanj ledena sapa planinskega prepada.

Tedaj se razgrne dolga odeja in pokaže belo roko, bel obraz.

„Fatima!" dahne Omar.

Tu stoji pred njim tako mlada, tako lepa, kakršno je videl onega dne, ko je prišel v Vranduk. Čisto taka je, le vsa bela, bolj bela, nego njeno mrtvaško ogrinjalo. Ob labodjebelih licih ji drhtajo gavranječrni lasje.

„Fatima, kako nebeško si lepa!"

Omočen se ne more ganiti, udje so mu kakor svinčeni. Počasi se dvigne njena drobna prosojna roka, milo se upirajo togepolne oči vanj in komaj slišno šepetajo skrivnostne ustne:

„Ko se povrneš domov — oj — varuj se črne kače!"

Ko tajinstveni dih polnočne sape v cipresah mu šušljajo njene besede na uho. Prebledo obličje se prikloni nadenj in na vroče potno čelo ga poljubijo mrzle ustne. Od nje veje grozoten grobni hlad in duh vlažne prsti.

Iznova zabuči veter, vrata se odpro.

„Zbogom, Omar!“ šepeta prikazen in se izlije iz spalnice. Oblak zakrije luno, otemni sobo . . .

Omar je ležal kakor v omotici. Naposled se je le ojunačil; vstal je, ukresal ogenj in prižgal svečo. Hitel je k vratom. In videl je, da so zapahnjena tako, kakor jih je bil zapahnil, preden je šel leč. Nanovo ga je lomil grozljiv strah. Sapa je ponehavala; le Bosna je šumela zmerom enako močno.

Legel je zopet in si otiral oznojeno čelo.

„Kaj je bilo to? Ali se mi je le sanjalo tako živo? Ali je bilo vse le prazna domišljija? Pa saj sem videl in slišal in čutil vendar vse tako natanko! Tamle je stala, tod se je premikala ona, Fatima! Ali vstajajo mrliči iz grobov? In kdo je odrinil zapah, ki sem ga zapahnil znotraj? Da bi bil vse to samo privid? Ali je bila ona ali vendar ni bila? Ah, bila je, bila! V duhu bom vedno pri tebi, mi je obljubila na smrtni postelji. In vstala je iz groba, obiskala me takoj prvo noč! Ah, da je nisem vprašal, kako je tam . . . kaj je na onem svetu . . . In vprašal, kaj pomeni ona črna kača . . .“

Zunaj so skovikali skovirji. Upihnil je svečo in razglabal strahotno uganko. Ze so ugašale zvezde, že je slišal peti, klepati divjega petelina. Prekrižal je roke na prsih in zaspal . . .

Komaj se je jelo malo svitati, je že zatrobil bojni rog. Omar je skočil pokoncu in si mel oči. Čutil se je mirnega, krepkega in čilega. Ko se je oblačil, se mu je smejalo kar samo po sebi in venomer je ponavljal: „Tedaj danes! Tedaj danes!“

Bilo je še mračno; toliko da je razločal tablice na stenah. Skozi okno je pihal hladen piš, oznanjevalec solnčnega izhoda. V bližnjih hostah so počivkavali ptiči kakor še v sanjah. Megle so se kuhale nad Bosno vodo in se pasle ob holmih. Vranduške koče s svojimi iznad pritličja molečimi, širjimi zgornjicami in strmimi strehami so gledale iz sivote, kakor bi bile postavljene v oblake.

Hitel je v kopalnico. Po hodnikih, po dvorišču, povsodi je slišal ropot, klice, korake; že je bilo vse živo po trdnjavi.

Izza meglenih vrat je stopilo zmagovalno solnce. Po ozki galeriji minaretovi je korakal mujezin, prekrižal roke na prsih, se priklonil globoko in pel na vse štiri strani „ezan i Muhamedi“:

„Allah je vsegamogočen! Pričam, da ni boga mimo Allaha! In pričam tudi, da je Mohamed prerok Allahov! Pripravite se k molitvi! Pripravite se k dobremu! Allah je vsemogočen! Ni boga mimo Allaha!“

Vse se je zdelo Omarju danes odlikovano s čarom posebnosti. Še nikdar ni poslušal poziva k molitvi tako pozorno in pobožno.

Po jutranjici je šel na vrt. Uzorilo se je. Nebo je ovijala tanka mrena. Iz goščave je letela črna gozdna štorklja doli k Bosni iskat si postrvi. Tiho je stopal proti orehu. Tisočere zlate niti so poigravale med vejami, po lahno ordelem zidovju, po rosnih bilkah in cvetlicah. Na svatovsko odetih grmih, v hladu dolgih jutranjih senc je je bilo vse tako svetlo, pokojno, praznično . . .

Natrgal je mladih rož in jih položil na gomilico Fatimino. Na nežnih cvetih so lesketale kaplje rane rose ko človeške solze.

Molil je molitev, ki jo je znal od Fatime; kmalu pa se je zalotil, da mu begajo misli vse kam drugam. Spomini, živi in napol pozabljeni, so se mu porajali iz skritega dna duše. Nejasna, prijetna sanjavost mu je obajala srce. Spominjal se je veselih in otožnih prizorov; spominjal se je časov, ko se je rajna Fatima zvonko smejala tukaj pod orehom, časov, ko sta skrivoma snovala rešilne načrte; spominjal se je njenega milega glasu, ganljivih hrvaških pesmi, njene hvale in graje, njenih svaril . . .

„Kaj pomeni črna kača?“

Spomnil se je odurne ciganke. Kar mu je stopiła pred dušo druga postava — temno oblečena ženska s črno krinko... v hladni podzemeljski jami, kjer so se povsodi užigale, blestele in bliskale pisane lučke na kamenitih stenah in stropih.

Nad grobom so letali metulji in čebele; pogorski veter je zibal cvetje in visoko travo. Na orehovo vejico je sedel ščinkavec in se gugal, da so sule svetle kapljice z rahlim šumom od listov; veselo, podjetno je zapel fanfaro ljubezni.

Omarju je bilo, kakor da sliši Fatimo: „Ne žaluj za mano! Našla sem mir in pokoj. Kako tiho, kako lepo je tukaj! Čuj, kako radostno pojo drobni ptički, kako ugodno pihlja veter iz vonjavih senc pragozdnih, z daljnih višav prijazen pozdrav domovine!“

In začutil je čilo moč mladega telesa, svežo moč, kakršno je videl in slutil naokoli v bujni prirodi.

Že so gnali konje iz konjušnice. Treba je bilo oditi; uklonil je glavo. Poljubil je šopek in dihnil: „Zbogom, Fatima!“

Na dvorišču so gizdavi žebci iztezali vratove, širili nozdrvi in rezgetaje pozdravljali mlado solnce. Manjši kosmati tovorni konji, osedlani s preprostimi lesenimi sedli, so se vedli mirneje in le včasi pozvanjali z zvonci.

Ilmihal je z dolgim bičem odganjal lajave pse. Divji brkati konjaniki so hodili okoli konj, nekateri pa so že sedeli v sedlu. Iz vrveče množice je slišal Omar klice: „Husein, Ali, Hasan . . .“

Sedaj je izpustil Ilmihal krasno osedlanega Sarifa iz hleva. Umnooki beli konj je sam priskakal k svojemu mlademu jezdecu. Omar ga je ljubkujoče potrepal po čelu, po plečih, po lepo upognjenem vratu in se popel v sedlo. Sarif je plesljal po dvorišču, nagajivo natezal uzde in grizel žvale; ponosno, strumno in vendar lahno je sedel Omar na njem. Novo sedlo je škripetalo in rahlo so požvenketavale srebrne verižice ob usnjati opremi. Osman paša je govoril z debelim Tahirom in zadovoljno gledal Omarja.

Dolgi Ejub je miril visokega črnega Atmadžo, ki je besno udarjal ob tla, da so se mu iskre kovale pod kopiti. Vedno nestrpneje je stresal „Sokol“ gosto grivo, ki je bil vanjo vpleten amulet proti zlemu pogledu. Kakor gibek mladenič ga je zajahal Osman paša. Veliki belordeči turban sta mu krasila diamantna agrafa in čapljino pero; ob bedru se mu je lesketala dragocena damaščanka.

Zatrobil je trobar na dolgi bojni rog.

Ta glas se je zdel Omarju klic novega življenja, katerega se je — bal in vendar vse pričakoval od njega. Še enkrat se je ozrl po zidovih, še enkrat po vodnjaku, po polumesecu na minaretu, še enkrat po nepozabnem vrtu . . . Bilo mu je, da žaluje ob slovesu tudi kamen in zid . . .

„Allah s tabo, Omar!“ je zazvenel dekliški glasek. Pri oknu Esminega harema je videl objokani obrazek Arifin. Mahnil ji je z roko v slovo.

„V imenu Allahovem!“ je velel Osman paša.

Barjaktar je dvignil malo zeleno zastavo visoko nad glavo svojega rjavega konjiča, konjaniki so divje zavriskali in odjahali iz trdnjave.

In dirjali so mimo krovov vranduških proti jugu, dirjali po ozki dolini reke Bosne, dirjali proti severozapadu, proti Travniku in Banjaluki, se združili medpotoma z drugimi četami in dirjali, dirjali proti mejam hrvaškim in slovenskim.

Milan Pugelj:

Jetnik.

III.

Ko se je nekega večera vračal Kolar s svojega navadnega izprehoda, je srečal nenadoma Teklo in njenega soproga. Že se je nekoliko mračilo in polja, ki so ležala prostrana in zoreča okoli in okoli, so izdihavala prijeten hlad. Tam, precej daleč spredaj so se dvigale kvišku konture mesta, visoki stolpi in nad njimi grad, enak jakemu čuvaju, ki bedi nad spečo množico.

Tekla se je zasmejala prej, kot jo je Kolar spoznal, in zapretila z roko: „Tu imate, gospod Kolar, zasluženo kazen, ker se tako skrivate! Zdaj smo vas ujeli in naši ste!“

Mož je imel na sebi uniformo, obstal je zadaj, se postavil po vojaško in salutiral.

„To je moj mož, stotnik Lujo Matuž in to tukaj je moj prijatelj iz prejšnjih let, gospod Guštin Kolar!“

„Čast!“ je rekel soprog. „Čast!“ in vnovič salutiral. Stisnil mu je roko in rekel moško in resno: „Vabim vas, da greste z nama. Midva, veste, sva prišla iz krajev, kjer je doma gostoljubje: iz Dalmacije. Jaz sem Dalmatinec.“

Kolar se je pridružil in vrnili so se proti mestu.

„Veste, kdo vas je izdal?“ je vprašala Tekla, ki je hodila na sredi. „To uslugo je storila meni in mojemu soprogu moja prijateljica Ana. Danes ste najin gost, ali ne, Lujo?“

„Gotovo!“ je dejal soprog. „Najin gost! Ali kakšno, dovolite mi, je vaše zanimanje? Veste, laglje se govori s človekom, če vemo, s čim se bavi in kakšne funkcije opravlja!“

„Učitelj glasbe sem!“ je pojasnil Kolar. „Na tukajšnjem glasbenem zavodu sem profesor!“

„Čast!“ je pritrdil in salutiral Matuž. „Čast! Godba, gospod moj, to je nekaj lepega, rekel bi, veličastnega! Pripetilo se je že, da me je kaka koračnica, ki jo je glasno in mogočno zaigrala vojaška godba, spravila v pravo navdušenje. Doslovno: razburil sem se. Ali na primer opereta „Gejša“. To, prosim, je tisto, kar imenujemo umetnost. Človeka razigra, spravi ga v dobro voljo, da mu razživljenja!“

„Kako se pa imate sicer?“ je vprašala Tekla in prijetno zategnila „ima-ate“. Vidi se, da dobro. Vedno ste mladi, čas gre mimo vas in vas ne poškoduje!“

„Tudi vas ne!“ je dejal vmes Kolar in bil v zadregi zaradi soproge, ki je vztrajala v svoji drzni šali.

„Mene grdo obdeluje čas, prosim!“ je rekla Tekla. „Tukaj, izvolite pogledati, v kotu pri očeh prve gube. Ali ne vidite?“

„Ne!“ je dejal.

„To je zavoljo mraka!“ je dostavil Matuž enako važno, kakor je bilo vse, kar je povedal.

Prišli so v mesto in se približali kmalu stanovanju. Pri vratih se je stotnik poklonil še enkrat in rekel: „Vabim vaše blagorodje. Moje žene prijatelj je tudi moj prijatelj in moje stanovanje mu je vedno odprto.“

Ko so prišli v sobo, si je ogledal Kolar v svetlobi električne luči svojega gostitelja. Bil je v obraz rjav in raskav. Pod nosom je imel močne brke in na levem licu eno brazdo po dolgem in niže spodaj še eno počez, ki se je pričenjala že na bradi. Stotnik je govoril o teh dveh brazdah rad in jih zamenjaval s tistimi, ki so jih zadali.

„Ta tukaj,“ je dejal, in kazal brazdo po dolgem, „ni junak. Zadel je slučajno, kakor kura zrno. A tale“, pokazal je brazdo, ki se je pričenjala na bradi, „ta je vreden hvale. Močan je in bori se kakor lev. Izzval sem ga samo zato, ker me je gnala radovednost, da se poizkusim ž njim. No, ukresnil me je; ali gospod, to je bil boj! Sablji sta sikali kakor dve kači!“

Tekla je prinesla sama na mizo prigrizek in vino in pili so pozno v noč. Ko se je stotnik nekoliko razživil z vinom, je pričel praviti dovtipe. Vedel jih je nepričakovano mnogo in Tekla je poslušala z zanimanjem in se smejala.

Kolar se je poslavljal o polnoči. Po stopnicah ga je spremila Tekla in spodaj v temni veži je vpihnila nalašč svečo in se ga oklenila. „Zdaj je vse v redu,“ je omenila, „zdaj prideš lahko vsak dan. Ob osmih on odhaja in se vrača opoludne, ob dveh zopet gre in pride ob šestih.“

„Kako si mogla,“ je vprašal zamišljeno Kolar, „kako si mogla tega človeka vzeti, kaj si našla na njem?“

„Ah,“ je vzkliknila z nevoljo ženska, „pusti že to! Kaj ti nazadnje veš, kaj vse nas zanima, kako me mislimo in zakaj delamo tako, kakor vam moškim ni po volji! Nehaj s temi stvarmi in privadi se na razmere. Pridi takoj jutri! No, servus!“

Poljubila ga je, odklenila vežna vrata in ga skoro potisnila na cesto. Z okna v prvem nadstropju se je oglasil stotnik in za-

klical: „Na svidenje, gospod! V nedeljo torej gremo na izlet, kakor smo se dogovorili. Redênzvous je ob dveh popoludne pri nas!“

„Da!“ je kimal Kolar presenečeno, privzdigoval klobuk in odhajal po prazni ulici. „Lahko noč!“

Drugi, tretji in četrti dan je hodil sam zase po novih potih, da bi ne srečal kakega znanca. Mislil je na desno in levo in vedno čutil, kakor bi se predla okoli in okoli njega nevarna mreža, ki se je ne bi mogel oprostiti. Tekla je poročena, žena drugega in zdaj ni več tako, kakor je bilo. Če zdaj ž njo občuje, je to občevanje tihotapsko, združeno s strahom pred nevidno pravico in kaznijo. Če hoče vse prekiniti, ne more, ker noče tega ona, žena drugega.

„Vse to,“ je naenkrat mahnil in se razburil, „vse to bom pustil, gotovo! Človek ni v verigah, zakon je izključen in tako dalje, pravzaprav pa je uklenjen, kakor nikoli ne. No, jaz se oprostim!“ In čez nekaj časa je dostavil: „Če ne pojde drugače, prosim za premeščenje!“

Iste dni je prejel pismo. Pisala mu je Tekla, ljubeznivo in žalostno obenem. Ves prejšnji dan se ni ganila od okna, gledala je, odkod se bo prikazal, a njega ni bilo. Čemu ne pride, čemu je čuden, naj je ne muči!

Šel je tja, kakor je pisala: popoludne ob treh in sprejela ga je res vroče, kakor ženska, ki misli samo nanj in ga ljubi. Brez besed se ga je oklepala in ne da bi povedala zakaj, skoro jokala. Oči so ji bile motne in rosne, bele gole roke so se ji tresle in zdelo se je, kakor bi omagovala in bi se ji šibile noge.

„Prosim te, Tekla,“ je rekel v pogovoru, „pisem ne piši in ne pošiljaj! To so prejasni dokazi, če pridejo komu v roke!“

„Niti pisma ti ne smem več pisati!“ je očitala ona in izgovarjala posamezne besede z bolestjo in strahom, kakor je še ni nikoli čul. Naenkrat se je razlila okoli nje in po vsej sobi mučna žalost, ki je ležala na obeh kakor zla usoda. Tudi Kolarju je postalo nenadoma tako bridko, da ni mogel govoriti.

Malo pred šesto uro se je vrnil mož, se pri vratih veselo in glasno zasmejal, stopil bliže h Kolarju in mu stisnil roko: „Pozdravljam vas, dobrodošli!“

Odpel je sabljo, jo obesil na obešalo tik vrat, stopil k ženi in ji viteško poljubil roko. Pravil je o aeroplanih, ki letajo nad vojaškim vežbališčem. Po njegovem mnenju je vse to še šport, predrzna igrača. Nesigurno je, nevredno, da bi človek tvegal svoje življenje.

Kolar je kmalu odšel in zopet ga je spremila Tekla. „Pridi,“ je rekla, „pridi, sicer me bo konec!“

Skozi okno je pogledal stotnik, mahal z roko in ponavljal: „Na svidenje, na svidenje!“

Taval je po mestu pobit in nesrečen, ne da bi vedel, kam bi se obrnil. Da bi izginil, mu je šlo po glavi, a ta misel je bila združena s takim samopremagovanjem, da je stiskal pred njim oči in pačil v bolestnih potezah ustne.

Zunaj je bil poleten večer in po tratah ob aleji so letale kresnice. Tu in tam so sedeli po klopeh mladi pari brez gibljajev, brez besed kakor temni, zabrisani kipi.

IV.

Ko se je odpeljala Tekla z možem na počitnice v znano a neznatno morsko kopališče, se mu je zdelo vse njegovo življenje zalito z gosto in težko meglo, ki se nerodno guga sem in tja. Sam tiči sredi nje, tava in tiplje, a vsa pota se grizejo v rep. Ista sila, ki ga goni iz začaranega kroga, ga sili obenem vanj, neprijetnost, ki ga tolikrat trpinči do pravih muk, je obenem prijetnost, žalost je veselje, sreča je nesreča.

S Teklo sta se dogovorila, da pride za njo v kakih desetih dnevih. A teh deset dni se je raztegnilo v njegovih čustvih na deset mesecev. Večinoma jih je preživel v svojem stanovanju, šetal gor in dol po sobi in se pogovarjal sam s seboj in z usodo, ki ga je vodila po sladkogrenkem potu. Pri tem je govoril polglasno, večinoma pa šepetal, zganil večkrat rame, zagestikuliral z desnico in se zagledaval predse, kakor v nekaj odločnega in sebi nasprotnega. „Živiš, kakor v trnjevi goščavi. Kakor hitro se neoprezno ganeš, se zbodeš na desni ali levi. Kar govoriš, kar storiš, kakor prestopiš, kakor izgovoriš, vse je razdrapano, razpraskano, pohabljeno, nesigurno. — Ako se snideš ž njo, nimaš užitka. Sto misli beži po glavi. Kje je on, na primer? Kaj dela? Ali ni mogoče, da bi ravno zdajle pristopil? Morda je človek, ki te vidi ž njo, njegov znanec, nemara nekak špijon? In za vraga, niti pisma ji ne moreš pisati! Kakor hitro ga izročiš iz rok, splahuta nad te sto zelenih skrbi. Kdo ga je izročil, kje ga je izročil, ali ga je njej izročil? In če ga je dobil on v roke, če ga je slučajno ona kje pozabila, vsi vragi —! Tako je to, vse neznosno! Dokaz je vsak pomenek ž njo ali ž njim, vsak tvoj korak, stori ga kjer-

koli! Nikjer nisi cel. Razkropljen in raztepen na vse vetrove pri celem telesu! Drobec je tukaj, drobec tam, drobec se tepe nekje z z novo skrbjo, ki jo je povzročila mala neprevidnost včeraj ali predvčerajšnjem. No, pa pusti! Obrni hrbet, pokaži podplate in zbogom! In zdaj, poglejmo, pri pogovorih, to je Tekla, tista visoka, bujnostasa in črnolasa s tisto belomotno kožo, s tistimi — ne, ne! Ne pustiš je, ne pustiš! Živiš samo enkrat!"

V letovišče se je peljal s strahom in veseljem. S kolodvora je hitel v hotel, si vzel sobo, se umil in preoblekel v belo letno obleko in povprašal takoj po šetališču. Mislil je, da najde Teklo tam. Hodil je naglo po peščenih potih vse križem, gledal s kukalom v oddaljene čolne, kjer so se vozili po morju razni tujci, in čakal pred kopališčem. Našli so se šele zvečer, ko je priredila letoviška godba promenadni koncert. Nekoliko so pili. Najprej v hotelu po večerji, potem v gostilni, pozneje še v kavarni. Ž njimi je hodil mlad in zelo simpatičen oficir, ki sta mu ga predstavila zakonska kot svojega starega prijatelja. Ta častnik je nepretrgoma zabaval. Kar je povedal, je bilo prepleteno z lahkim, prijetnim humorjem, pa najsi je bila stvar sama na sebi še tako resna. Tekla se je držala spočetka Kolarja, ga izpraševala, kaj je novega v njihovem kraju, v mestu in mu stisnila zunaj, ko so šli po cesti, večkrat na skrivaj roko, kar je pomenilo zanj, da se veseli njegovega prihoda. Pozneje, zlasti ko so bili v kavarni, se je držala oficirja. Izrabila je prilike vedno tako, da je sedla kolikor mogoče naravno tik njega za mizo. Pri tem se je zdelo, da ji gre tudi oficir na roko. Tik nje ali tik njega je ostal vedno na kak način prazen stol in na tistega je sedla po potrebi ona ali on. Ves njen obraz je tudi dokazoval, da se zabava izvrstno. Smejala se je prostodušno, nekoliko preširoko, lica so ji gorela in oči so se ji bleščale. Že pozno ponoči je oficir vstal, ponudil tenko, skoro žensko roko stotniku in rekel s humorjem kakor vedno: „Čestitam! Za kaj takega, kakor je vaša milostiva gospa sogroga, mora goreti vsak avstrijski patrijot!"

„Ha, ha!" se je gromko smejal stotnik. „Le prehudo ne! Tudi patrijotizem mora imeti avstrijske meje!"

„Ali vi tudi?" je vprašala Tekla oficirja in to njeno vprašanje je prislonil Kolar k oficirjevi čestitki. Vsak patrijot mora goreti zanjo, ali on tudi?

„To je jasno kakor moji dolgovi!" je rekel oficir in Tekla mu je stisnila preko mize roko.

„Hahaha!“ se je smejal stotnik, prižgal cigaro in kimal: „Dobro, dobro!“

Tudi Kolar se je smejal, ali ob enem mu je bilo tako, kakor bi se bil razlil po njegovi duši žolč. Naenkrat, kakor bi jo vtrgal z drevesne veje, ki visi na cesto in zbije potniku klobuk z glave, ga je objela zavist in še hujša njena sestra ljubosumnost. Moža ni videl, nanj ni bil ljubosumen. On je postal nenadoma kakor oče ali mati, brat ali sestra — nekaj takega, kar mora biti tik nje, kar je neizogibno. On je vendar ž njo poročen, nanj je legitimno vezana, ali ta tukaj, ta častnik, ki ji ni nič, ta je kaj drugega!

Ta nenaden razlog mu je dal zopet povod, da je šepetal in mrmral sam s seboj cele ure, se prepiral in pričkal in mahal z rokami predse po prazni sobi. Že prej ga je navzočnost in bližina Tekle vsega prevzela, čudne in vedno nekoliko nevarne razmere so ga raztrgale, da ni mogel biti pri nobeni stvari z vsemi svojimi mislimi, a zdaj se je položaj zamotal še huje. Stopil je vmes — med njo in njega — mlad in lep oficir. Odkod je prišel, kakšen vrag ga je prinesel? Morda je to njen znanec iz tistega mesta v Dalmaciji, kjer je bivala zadnja leta in se poročila, torej po priliki ravno tako, kakor je Kolar znanec iz domačega mesta, kjer je preživela svojo prvo mladost. Kdo ve, kdo ve? Heine pravi, da pri ženski nikoli ne veš, kje se neha angel in prične vrag ali narobe! Tudi tukaj — poglejmo — ne veš! Kako je? Ali je ona zaljubljena vanj — v tega častnika, ali je samo on vanjo zaljubljen? In — za vraga!! Zakaj je pa mož tukaj, zakaj pa hodi ž njo, ali nima oči? Ali bo res treba, da mu jih bodo šele drugi odprli, da se bo iztegnil kak debel tuj kazalec in pokazal na njegovo ženo? Vi — ha — tale — vaša žena, ta vam vleče roge iz čela! Ali ne vidite, vi, salamenski slepec? —

In tudi sam je hotel govoriti ž njo. Iskal je povsod ugodne prilike, a dolgo zaman. Nekoč v mraku pa jo je našel samo v šetališču, in takrat je vzkipel, se tresel, govoril hripavo in naglo. „Torej — po tako dolgem času — zdi se mi, da nalašč — godi se mi krivica — kriva si ti — kje bi bil mislil?“ Oddahnil se je in začel znova logičneje: „Tekla, prišel sem zaradi tebe, ti veš, kaj mi je do tega! In zdaj, ali prav vidim? Ta častnik — ali sem dobro pogledal? Ves razbit, razdeljen in razlomljen, kakor sem sam v sebi, gledam morda prečrno, sodim prenaglo, delam krivico. Ali zopet — z druge strani, če se uvažuje, da je v meni vse kakor živo srebro, da nimam miru, potem mi lahko oprosti vsakdo!“

Govoril je preglasno in Tekla mu je zapretila: „Ne tako glasno! Ona dva sta nekje blizu!“

Ozrl se je okoli in zamahnil z roko. „Ni jih, saj vidiš! In če tudi sta, če bi tudi bila, rečem ti odkrito, da čutim v sebi pri vsem tem nekaj poštenega in da se ne bojim ne boga ne ljudi. Čemu? Poglejva! Ali nisem prišel jaz prej kakor on, kakor ta častnik, ali nisem jaz tisti, s katerim pričenja in teče tvoja mladost? Čigava je pravica? Ali ni moja?“

„Ti!“ je rekla Tekla važno. „Stopiva sem! Ravno zdaj, hip prej, ko si prišel, sta bila tukaj!“

Stopila sta s pota pod drevje in se obrnila tako, da bi lahko videla prihajajoče.

„Tako, veruj mi, se mi še ni godilo v življenju, da se več ne spoznam nanje. Vse je razmetano, vse raztrgano — in vseeno živim kakor v hladni in obenem vroči ječi z neizprosnimi zaklenjenimi vrati. Ne morem nikamor, Tekla. Tu sem, ravnaj, vodi, ukazuj, samo ne trpinči! Ljubosumnost v srcu je kakor strigalica v ušesu! Gloje in gloje!“

„Stoj!“ je velela nenadoma pridušeno Tekla in oba sta se ozrla. Za njima — prav blizu — med drevjem je stala klop in na njej sta sedela mladi častnik in stotnik, Teklin mož.

(Dalje prihodnjič.)

Andrej Labud:

Pisma.

Pa se jih je nabralo tekom let:
zelena, bela, rdeča in rumena,
dišeča, rožasta . . . in ta pismena,
ročic in rok begotnotiha sled!

Odpiram, berem . . . Kakor smet na smet
in prah na prah mi roka ohlajena
izpušča spet imena na imena —
plehak odbeglosti je ta poset.

Kar tujih pisem v tem prhni predali,
toliko mojih šlo je v dalj in šir.
O, ne da bi si bili baš lagali,

le to, le to: dočim je moj kurir
raznašal mene, so ljudje dajali
namesto sebe — vljudnost in papir.

Fr. Govékar:

Anton Aškerc in Alfred Jensen.

Dné 7. septembra 1898 sem bil v Ljubljani z rajnim Aškercem v družbi odličnega švedskega pisatelja in pesnika, dr. Alfreda Jensena, člena Nobelovega instituta švedske akademije v Stockholmu, velikega slovanofila ter zelo delavnega kulturnega delavca za spoznanje Jugoslovanov med Škandinavci. Poleg literarnih esejev in temeljitih potopisov je napisal Alf. Jensen tudi veliko število prevodov ruskih, poljskih, čeških, hrvaškosrbskih, bolgarskih in tudi slovenskih.

Leta 1895. je dobil Jensen od švedske akademije večjo potovalno ustanovo. Iz Berolina je potoval preko Dunaja v Zagreb in Beligrad, potem ob Donavi v Odeso, Kijev i. t. d. Med tem potovanjem je ostal Jensen dva do tri tedne v Ljubljani, študiral Jos. K. Pečnikovo slovnico, čital slovensko literaturo in se zlasti poglobil v Prešernove poezije. V Ljubljani je napisal tudi v „Nordisk Tidshrift“ objavljeno študijo o Prešernu, šest prevodov iz Prešernovih pesnitev in uvod „Krsta pri Savici“. Jensenovi splošni vtiski o Sloveniji in Slovencih so izšli leta 1897. v II. delu njegovega obširnega dela „Slavia“ in sicer v 2. poglavju: „Pri Slovencih, v Ljubljani in na Blejskem jezeru“. Na Bledu je bil namreč več dni.

Leta 1896. je potoval Jensen kot vojni dopisnik na Grško in na Kreto. Vrnivši se preko Trsta v „Evropo“, je počival nad mesec dni v Celju, kjer je mnogo občeval z rajnim dr. Šukljejem, o katerem piše še danes, da je bil „zelo ljubezniv človek“.

Leta 1898. je živel Jensen dalje časa na Dunaju. Tam je slišal prvič o Aškercu. Čital je E. Kristanove nemške prevode Aškerčevih balad v „Arbeiter Zeitung“, kasneje tudi dr. G. Krekovo študijo o Aškercu ter je začel z velikim zanimanjem študirati prvi dve knjigi Aškerčevih pesnitev.

Poleti leta 1898. je potoval v Zagreb ter se je spotoma ustavil za več dni v Celju in v Ljubljani. Takrat se je seznanil z Aškercem osebno. V jeseni t. l. je napisal za Göteborški „Handels och Sjöfartstidning“ o Aškercu in slovenskem modernem slovstvu članek ter je v njem priobčil tudi švedski prevod Aškerčeve balade „Pevčev grob“. Poslej sta ostala pesnika trajno v pismeni in tudi osebni zvezi. Jensen je prišel s severa trikrat v Dalmacijo ter je vselej spotoma posetil Aškerca. Tudi gost župana Iv. Hribarja je bil pri

neki taki priliki. V omenjenem Göteborškem listu je Jensen objavil kasneje še razne Aškerčeve balade in romance, „Pramločo“, „Krišno“, „Grešnika“, „Prvo mučenico“ i. dr. Med Aškercem in Jensenom se je razvila živahna korespondenca, postala sta si kmalu tudi prijatelja ter se končno v pismu pobratila.

O Jensenu in njegovem za vse Slovanstvo prevažnem literarnem delovanju je napisal Aškerc leta 1899. članek ter ga priobčil v Ljubljanskem Zvonu (1. štev). Jensen je opozoril Aškerca na švedskega slavnega lirika grofa Karla Snoilskega, izhajajočega iz slovenskega rodu Znojilšekov, pregnanih v protireformacijski dobi iz Kranjske ter pobeglih na Švedsko v XVII. veku. Aškerc je objavil o tem rodu Znojilšekov ter o pesniku-grofu Snoilskem v Ljubljanskem Zvonu (l. 1898.) troje člankov. Dopisoval je tudi neposredno z grofom Snoilskim, ki mu je poslal svojo fotografijo ter fotolitografsko sliko nekdanjega slovenskega predikanta Janeza Snoilšeka, protestantskega slovenskega pesnika. Ta slika je prešla iz Aškerčeve zapuščine v last mestne občine ter se hrani v arhivu. Leta 1901. je izdal Jensen za šestdesetletnico švedskega poeta grofa K. Snoilskega antologijo prevodov Aškerčevih pesnitev pod naslovom „Sloveniska ballader“, ki jih je sprejela švedska kritika. zelo pohvalno. Nekaj kritik je poslal Jensen Aškercu v originalu. Ko je grof Snoilsky l. 1903. umrl, mu je Aškerc v 7. štev. Ljublj. Zvona napisal nekrolog ter je obenem priobčil svojo pesem, ki jo je bil poslal pokojniku za šestdeseti rojstni dan že 8. sept. 1901.

Prijateljsko razmerje med Aškercem in Jensenom je ostalo neskaljeno do zadnjega; pesnika sta si pošiljala v zameno tudi svoje knjige. Jensen mi piše: „Da sem se lotil prevajati Aškerčeve pesnitve, bila sta povod deloma moja osebna simpatija za njegovo originalno, meni izredno simpatično osebnost, deloma moje dobro mnenje o njegovih narodnih baladah, legendah i. dr. Baš njegova zbornika „Balade in romance“ ter „Lirske in epske poezije“ smatram za najboljši njegovi deli. Kasneje se mi je zdelo njegovo pesniško delovanje umetniško nekoliko medleje. Rad priznavam njegovo bogastvo v sujetih in njegov miselni vzlet; v tem pogledu se mi zdi Prešeren s svojimi južnimi ljubezenskimi toni („mit seinen südländischen Liebestönen“) majhen in kot nacijonalen pesnik znatno manjši; toda — vsaj z ozirom na časovne razmere — je bil Prešeren večji lirik in umetnik.“

Po Jensenovi zaslugi so najlepše Prešernove in najlepše Aškerčeve pesnitve prevedene na švedski jezik in Jensen se je tudi po

Aškerčevi smrti spomnil pokojnika ter je „Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning“ (št. 191 z dné 19. avgusta t. l.) prinesel sledeči nekrolog izpod Jensenovega peresa:

„Slovanski slovstveni svet je v tem letu prebil hude izgube: Bolgari so izgubili Penča Slavejkova, Poljaki odličnega novelista Boleslava Prusa (Glowackega) in Čehi svojega izvrstnega kulturnega zgodovinarja Zikmunda Wintera. Končno pa so Slovenci spremili h grobu prvega svojega pesnika Antona Aškerca.

V evropski slovstveni zgodovini bo zavzemal Aškerc morda manje opaženo mesto, zakaj njegovo pesniško delovanje se s pogumno izvirnostjo ali formalno virtuoznostjo ni posebno odlikovalo. Njegova pesnitev je bila nekam trpka in včasih s politično, socialno ali nravno tendenco preveč obložena. Toda v zgodovini svoje domovine bo Aškerc imenovan poleg Prešerna in Gregorčiča. Kot umetnika ga je gotovo presegal Prešeren in kot čistega lirika Gregorčič; toda Aškerc se mi zdi nacijonalnejši od obeh in njegov kulturni pomen je večji. Pri tem je bil Aškerc več kot poet: bil je originalen poštenjak, čigar spomin ohranijo njegovi prijatelji s hvaležnostjo. Končno je bil Aškerc pristen protestant v najboljšem pomenu te besede, in s tem si je pridobil in zagotovil simpatije tudi med Švedi, čeprav je švedski prevod njegovih balad (1901) danes še malo poznan.

Njegovo ime je morda turškega izvira, pomenja namreč bojevnika, in Aškerc je zaslužil to ime, zakaj vse njegovo življenje je bilo borba proti obskurantizmu in „papistovskemu hlapčevstvu,“ kakor se glasi v pesni „Ljubljana“ Snoilskega. V tej pesni se spominja švedski grof-pesnik svojih slovenskih kmečkih dedov, ki so bili po katoliški protireformaciji pregnani iz ljubih alpskih dolin ob Savi. Slučajno je postal Aškerc, ta sin slovenskega kmeta, duhovnik; nihče pa ni pošteneje in močneje razkril senčnih strani klerikalizma kot on. Dasi ne izobčen, je bil vedno preganjan od cerkvenih oblasti. Toda njegova bojevitost je z leti le naraščala in kot bojevnik na straži je tudi umrl.

V kmečki koči blizu Rimskih toplic je bil rojen leta 1856. Po šolskih študijah v Celju je bil l. 1881. v Mariboru posvečen v duhovnika. Toda v istem letu je bil že med sotrudniki „Ljub. Zvona“ ter je še pod psevdonimom Gorazd priobčil več pesni, ki so izdajale svobodomiselnost in odkritosrčnost tega katoliškega duhovnika. Cerkvene oblasti so takoj odgovorile na njegovo izzivanje ter so napadle njega prav tako, kakor njegovega pesniškega brata, tudi

posvečenega Simona Gregorčiča. Toda dočim je mehki lirik Gregorčič v enakem boju resigniral ter se iz javnega življenja umaknil, je razplamenila Aškerca le še večja bojevitost. Dobival je od svojih načelnikov ukore, toda on se ni brigal zanje. Končno je bil za vse življenje zaradi brezverstva suspendiran, in zdaj šele se je mogel svoji bojevni poeziji posvetiti z vsem srcem. Posvetne oblasti pa so mu dale vendar zadoščenje in delo z zaslužkom, zakaj l. 1898. je bil imenovan za mestnega arhivarja v Ljubljani.

Tu je deloval vestno, in študij starih dokumeutov mu je dajal snovi za domovinske junaške pesnitve in balade. Svobodni čas je porabljal za potovanja, — ogledal si je ves slovanski svet ter je pohitel tudi v orijent, čigar kultura in filozofija sta ga posebno privlačevali. Mnogo njegovih razglednic hranim — zdaj s spomenikom Petra na Nevi, zdaj s piramidami ob Nilu — vedno je bil naivni, ukaželjni turist in prijatelj, ki je pisal tekst.

Tako je teklo njegovo življenje v zasebni samoti in v javnem boju, dokler se ni nedavno nekega poletnega večera vrnil iz svoje pisarne v skromno samsko stanovanje. Tu so ga našli naslednjega jutra — od kapi zadetega . . . Prenesli so ga v bolnico, in tam je umrl. Njegov pogreb je bilo narodno žalovanje. H grobu so mu sledili vsi njegovi otroci — vseh njegovih 15 del od „Balad in romanc“ do „Poslednjega Celjana“.

Ako pregledujem zdaj te knjige, najdem tu in tam, kar se mi zdi nezrelo, neumetniško. Toda njih cena leži v dobrem namenu, v plemeniti vsebini. Hotel je svoj nevedni narod poučiti, hotel je svoje rojake duševno osvoboditi in oplemeniti; vse njegovo pesniško delovanje je nadaljevanje čistega kulturnega stremljenja, ki so mu Primož Trubar in drugi slovenski reformatorji ter mučeniki XVI. veka posvetili svoje življenje. Za skromnimi, včasih neumetniškimi besedami čutiš človeško srce, ki je bílo za bedne in ponižane.

V eni svojih najlepših pesni („Pevčev grob“) je pel Aškerc o menihu, pokopanem v samostanu. Nad njegovim razpokanim grobnim kamenom so pele še ptice, ko je že razpadel ves samostan. Tako si hočem predstavljatí tudi poslednje Aškerčevo počivališče. Na njegovem grobu naj dehte rože, in čeprav je onemel njegov glas, bo njegova pesem še živela med njegovimi rojaki in pričala

„o nadeji pač pokopani,
o zlati svobódi prodani“.
(om hopp som för tidigt blev jordat,
om frihetens värk ofullbordat.)

Ponižen, skromen je bil v svojem srčnodobrem, otroškem bitju. Postavil si je svoj odgojni smoter kot pesnik visoko, ali o svoji osebnosti si ni domišljal ničesar. Ni bil mogočen pesniški plamen, vsekakor pa je bil svetla, vedno goreča luč, ki je mogla bliskati v temni noči ter tolažiti trudnega alpskega potnika. Svoj poklic je lepo označil že svoji pesni „Večna luč“:

„Naj hram ogrinja mrak teman,
naj krog divjá vihar strašan:
od znotraj luč ne vgasne mu,
obseva stene jasne mu.

I jaz sem takšen božji hram,
v življenja širnem polji sam . . .
A duša svetel je oltar —
kaj mrak, nevihta pač njej mar!“

Anton Aškerc:

Atila v Emoni.

(L. 452.)

Romanca.

IV.

Razkošen mal salon. Pohištvo v njem
iz dragega lesá. Preproge težke
razgrnjene po tleh in grške vaze
so razpostavljene tu, tam po kotih.
In po dolbinah v zidu, po policah
povsod se sveti plemeniti bron:
Bogovi iz paganskega Olimpa
pa geniji smehljajo se in Fauni.
Na sredi sobe pa na nogah treh,
ki v levjih šapah se končavajo,
stoji okrogla miza marmornata,
na mizi razmetanih knjig je kup,
dišava fina plava po prostoru . . .

Res, kamorkoli se ozreš okrog,
vse priča o okusu umetniškem
in o bogastvu vdove Horaea.
Saj ravnokar sedi na nizkem stolcu
še mlada ženska, vitka in visoka,
baš češe sužnja dolge ji lasé.
In zdaj-le odložila je glavnik . . .

„Dovolj je, Iris!“ reče Horaea
dekletu in počasi vstane s stola . . .
Pogleda si kazalec rožnati
obvezani na desni roki, včeraj
si ranila ga je pri delu z nožem.
In ustnice se stisnejo ji jezne:
„Ti, Iris!“ — se obrne k sužnji svoji —
„nemudoma spet stopi tja h kirurgu
Antoniju Carpóphoru! Povej
mu, da ga prosim, naj obišče
me danes za gotovo, ker moj prst
zacelil ni se še in me boli“ . . .

Izginila je sužnja tavriščanska
in Horaea odide v atrium,
kjer sama je postavila oltar
bogov veliki materi Kybeli.
In tam stoji pred žrtvenikom belim,
pa ji daruje boginji mogočni
vse misli svoje srečne, hrepenenje
globoko svoje in vzdihuje k njej
in prosi jo, naj milostno pomaga
nevesti, naj osreči jo obilno
in blagoslovi njo in ženina
Primitiviana njenega, ki skoro
povede k sebi jo v svoj dom za ženo! . . .
„O boginja veselja in življenja!“ —
dostavi Horaea, — „sovražnica
trpljenja, žalosti in smrti črne,
odvrni od Emone tudi vojsko,
odvrni Huna divjega od nas,
ki nam grozi s pogubo in uničbo!

Daj nam živeti in uživati
življenje kratko to na lepem sveti,
o boginja veselja in ljubezni!“
In Horaea pobožna še natrosi
na žrtvenik Kybeli svežih rož,
ki jih narezala je baš na vrtu,
in nejevoljna čaka mlade sužnje,
pa ni je še in tudi ni kirurga
Carpóphora z zdravili od nikoder!

Kar vrata težka hišna se odpro
in vstopi ženin njen Primitivianus.
S poljubom nemim se pozdravita
in sedeta na klop pred žrtvenik . . .

„Glej, ravnokar prosila sem Kybelo,
da naju bi osrečila čimprej“ —
Primitivianu reče Horaea
ovivši nežno mu okrog vratú
ko alabaster bele roke svoje —
„Je res li“ — resno ga v oči pogleda —
„da vojska s Huni nam preti? Kaj bo?
Kaj bo potem s poroko najino?
Mar veš kaj novega? Si li dobil
spet novih pisem od tovarišev?“

„„Nič novih ni prispelo poročil,
in kar pripovedujejo ljudje,
so morda le izmišljeni strahovi!““
Verjetne istine še noče ji
povedati zdaj ženin rahločutni,
celo v oči pogledati naravnost
ne upa se trgovec ji, pa ona
mu reče: „Ker mi ti povedal nisi
nič novega, pa jaz povem novost
ti! Decius Avitus je prestopil
h kristjanom in Hermagoras goreči
ga včeraj krstil je, sem slišala.
Ko srake so ti naši sužnji vsi
in sužnje naše! Vse novice mestne
raznašajo še tople po Emoni!

Od sužnjev je Avitovih novico
prejela moja Iris in seveda
še tisto uro jo oddala meni . . .
In veš, zakaj zapustil je bogove
očetov svojih? Tudi to že vem!
Avitus se jezi, ker ni hotela
ga hči zlatarjeva Marcella,
nečakinja prelepa moja! . . . Mož
Marcellin bo Valerius Aelianus.
Avitus zdaj ogiblje se paganov
in znancev starih svojih in drži
se samo še kristjanov . . . Ta Avitus
mi ne ugaja . . .“

Primitivianus.

Meni tudi prej
ni všeč bil Decius Avitus . . . Naj pa gre,
če ga srce je vleklo h Kristusu!
Da dal krstit se je, to vem že sam,
in sam sem videl ga, ko šel je v cerkev
krščansko z mašnikom Hermagorom . . .

Horaea.

Da, da odpadajo, odpadajo
ko listje z drevja ob jesenskem času
pagani tudi že v Emoni beli
od stare in častite vere rimske,
kar trumoma zapuščajo bogove!

Primitivianus.

Posebno od tedaj, odkar obiskal
je mesto naše cesar Teodozij,
fanatični kristjan, pa slab državnik
in človek, če mogoče, še slabejši!
In zgodovina nam pripoveduje,
kako slovesno se je bil pripeljal
trinog v Emono v spremstvu presijajnem!
Prišedši v mesto je takoj pokazal,
da noče biti imperator rimski,

ki ljubi državljane vse z enako
ljubeznijo pošteno, nepristrano.
Obiskal samo cerkev je krščansko,
kjer svečeniki so kadili mu
pod nos s kadili in besedami,
a naših templjev še pogledal ni,
in samo čudil se je cesar ta,
da sploh jih še imamo kaj v Emoni!
Od tistih dob, od tistega obiska
cesarja Teodozija je zrasel
greben kristjanom našim, pravijo . . .
Umira stari svet v Emoni tudi
in nov poraja se med nami svet.
Ne vemo pa še danes za gotovo,
če bog krščanski vladal bode boljše,
ko vladal dosihdob je Jupiter.
Le to vsi vemo, da olimpski bog
ustvaril nam je vsemogočni Rim
in nam razširil je državo rimsko.
In novi bog krščanski? Do sedaj
ustvaril ni nobene še države,
le prisvajati hoče z vero svojo,
razrušiti nam hoče družbo rimsko,
odlično, plemenito staro stavbo
z najnižjim ljudstvom, s sužnjo sodrgo . . .
Veš, Horaea, kdar premišljujem svet,
se vselej moram prašati, zakaj
preganjali cesarji so najboljši,
najdelavnejši naši, najmodrejši
kristjane in krščansko vero novo?
E, slutili so z bistrim duhom svojim,
da nazarenci tí porušijo
še kdaj državo samo nam svetovno . . .

Horaea.

In kakšni so motivi, dragi moj,
vsled kterih se odpovedujejo
pagani naši često Jupitru?
Sebičnost grda in koristolovstvo
in včasi tudi nizko maščevanje

jih goni h krstu — ne prepričanje!
Pokaj se pokristjanil je Avitus?
Ker ni hotela lepa ga Marcella!

S poljubom je zatisnil usta ji
nevesti Horaei — kar ta trenutek
priteče Iris zasopihana . . .
„Zdravnika nisem našla!“ reče sužnja —
„Carpóphorus odšel je ravnokar
v okolico iz mesta in zvečer
povrne se šele domov . . . Gospá,
na trgu je ljudi vse črno zdaj,
težko sem se prerila skozi gnečo.
Državna pošta je prispela v mesto
in množica posluša zdaj novice . . .

Brž vstaneta in gresta še samá,
Primitivianus s svojo Horaeo,
na ulico, da poizvesta, kaj
pač prigodilo se je vse po svetu
in kod se klatijo zdaj tisti Huni . . .

Na voglu, kjer izteka se na forum
široki cardo maximus, se dviga
visoka hiša — poštna mansio.
Pred mansio stoji že cursus velox,
lahkotna rheda poštna, in par konj
izpregli ravnokar so izpred nje.
Iz Atransa pripeljal se je voz,
in množica Emonščanov se gnete
pred vhodom poštnim. Marsikdo poglablja
se v pismo, ki ga je prejel in čita zase.

Primitivianus s Horaeo pristopi
pred pošto, pa zagledata Marcello,
ki vodi jo Valerius Aelianus.
Prisrčno para se pozdravita
in stiskata roké si, kakor bi
že davno ne bili se videli.

Žrec Dindius Priscus tudi čaka pisem.
Kirurg Carpóphorus se je povrnil
pa preuljudno se opravičuje —
seveda, rojen Grk, olikan človek,
učen libertus! — brž pri Horaei,
da mogel priti ni o pravem času . . .

In tam za stebrom skrit stoji Avitus
tako, da ga ne vidi ne Marcella,
ne ženin njen Valerius Aelianus.

Vse čita tiho. Kadar pa izve
kdo kaj o Hunih, to pove naglas,
da sliši množica novice strašne . . .

Kar prejme pismo spet Primitivianus,
pregleda ga, popné se na stopnjico
in čita, da lahko ga slišijo
ljudje, novosti zanimive:
„Divjaki Huni pridejo v par dneh!
Poslúšajte! Poetovio je padel.
Razsuli so ga Huni v prah in sip.
Krvav pretaka že se mimo Dravus,
mrličev polna reka je globoka . . .
Vsa polja kroginkrog in vse gorice
s slovito trto vinsko — vse požgano!
Celeja — torej že soseda naša —
je tudi prah, pepel! Porušena!
In dalje, dalje še vihrajo Huni
in ne ustavi sila jih nobena,
ne meč, ne sulica in ne trdnjava.
A kdor se jim postavi drzen v bran,
pobijejo ga in ga poteptajo.
Pred njimi strah, drget, trepet in groza,
za njimi dim, požar, poguba, smrt.“ . . .

A Dindius Priscus praša: „Pa odkod
so privihrali divji ti barbari?“

Zdravnik Carpóphorus zdaj čita pismo:
„Emončani, na vas zdaj pride vrsta“ —

tako mu piše znanec in tovariš,
ki rešil se je komaj iz Celeje —
„pripravite brž hrabro se na smrt,
ki ne uidete ji, če porušijo
vam mesto Huni! . . . Kdo so ti ljudje,
ne ve povedati nam nihče . . . Samo bajke,
fantastične pravljice krožijo
o njih po svetu . . . Neki čarodej,
ki živel je med njimi v taboru
in pri pojedinah jih kratkočasil,
je pravil nam, da duh nekak hudobni
zaplodil jih je bil v viharni noči
v močvirju kalnem ob Danubiju.
In neki dan prilezlo jih je bojda
do zob že oboroženih iz blata.
Zajahali so divje konje svoje
pa hajdi ko razbojniška armada
po svetu! Drugi zopet pravijo,
da Huni niso pravzaprav ljudje,
šakali stekli so in divji psi
s človeškimi, pa grdimi obrazi.
Spet drugi pravijo, da Hun je vsak
s konjičem svojim bitje samo eno —
centavri torej novi, oživeli.
Jedo nekuhano meso surovo,
brez žen živijo, ne množijo se
in ne umirajo nikoli. Samo srd
in črt poznajo in pa strast moritve
in večno žejo po bogatem plenu
ter po človeški krvi, kamor pridejo . . ,
Le njihov kralj, ki jaha jim na čelu,
junak je lep in premeten in hraber.
Kako že zove se? Atilius?
Al Atilus? Nemara Atila?
Da, Atila! Doma na gradu svojem
ima deklet prekrasnih na stotine;
a kamor pride krvoločni kralj,
izbere si med ujetnicami
najlepšo, pa jo siloma odvede
za sužnjo svojo novo v taborišče“ . . .

Ko to prečital je Carpóphorus
iz pisma svojega, ozrla se
vsa množica v devico je Marcello
in vsi so govorili le v njej
in hvalili so moški jo in ženske,
mladeniči so gledali za njo
in gledali so starci radovedni,
zaljubljeni vsi skupaj v dekle krasno,
pa pogovarjali se med seboj. —

Prvi meščan.

Ta hči zlatarjeva je kakor solnce!
Svetlobe svoje razpošilja žarke
nebeško solnce, a Marcella ta
obseva in ogreva nas z lepoto
božansko svojo, nas in vso Emono.

Drugi meščan.

A meni zdi Marcella se cvetlica,
ki krog in krog razširja duh prijeten,
lepote svoje duh. Vse mesto naše
napolnjeno je te dišave njene.
Cvetlica živa je Marcella krasna.

Tretji meščan.

Vesela godba zdi se mi Marcella:
poslušaš — pa ti dušo je prevzela,
očarala z lepoto ti uhó.
Ustaviti li more se ji kdo?
Ves svet se mora glasbi pokoriti
in pa lepoti ženski zmagoviti.

In množica je govorila dalje,
ko para davno sta izginila,
Primitivianus s svojo Horaeo
in Aelianus z ljubico Marcello.
Marcella pa je zarudevala,
ko gledal vanjo je Valerius,
zaljubljen gledal vanjo in šepétal:

„Ne dam te Atili! Ne dam, ne dam,
četudi pride k nam izbirat si
najlepše dekle za priležnico!
Mehercle! Jaz te ne pustim iz rok,
pa naj odpre se orcus na stežaj,
naj pošlje nadme vse strahove svoje,
nikomur te ne dam, Marcella moja!“
Marcella pa se od strahu je tresla
in plakala je vsa obupana.
Zaman jo je tolažil Aelianus,
zaman tolažil jo Primitivianus,
zaman ji govorila na srcé
je teta Horaea . . . Zamišljena
korakala sta para po Emoni . . .
Vsem zdelo se je: zdaj pa zdaj prihruje
nevihta strašna, ki uniči vse,
razderè mesto in vezi ljubezni,
vezi zaroke, nadeje brsteče
in vse pogoje mlade, tihe sreče,
življenje samo kmalu se nehá,
in konec bo Emone in svetá!
Čez nekaj dni ne bo ničesar več:
vse, kar živi, pokolje hunski meč!
In mesto, bivša draga domovina,
bo tužno pogorišče, podrtina;
nad grobljami pa smrt bo kraljevala
in nad mrliči se bo grohotala . . .

Z današnjim dnem so Huni že prispeli,
Emono pravzaprav so že zavzeli,
z današnjo pošto že prihrul njih kralj
je krvoločni Atila iz dalj . . .
Kralj Atila prodrl je v vse mišljenje
Emončanov, v vse njihovo čutenje.
Kralj Atila je črni strah odslej,
ki vse boji se ga, boji brez mej . . .
Kjerkoli govorita dva meščana,
med njiju stopi moč doslej neznana.
Ta zlobna moč demonsko je ime
barbarja Atile, noseč gorjé.

Otrokom nepokornim zagrozijo
le z Atilo in brž jih ukrotijo
emonske matere . . . Največji strah
postal je v mestu Atila namah
že legiji, izkušenim vojakom;
vedo, da se boriti bo z divjakom
najhujšim, najmočnejšim v malo dneh . . .
In kakšen boja bode končni vspeh?
Povsod je Atila . . . Kadar v molčeči
se noči oglasi vihar tuleči
in strehe škripljejo, se vse vzbudi
pa misli, Atila tako razsaja,
z divjanjem že Emono si osvaja . . .
Grom zagrmi in blisk zasveti noč —
Emona se vzbudi drgetajoč . . .
Kaj? Atila že tu, barbarski strah?
Emona res že pada v sip in prah?
Psi lajajo po noči — vsa Emona
boji se, spreleti jo mrzla zona:
Bržčas pridrl je Atila odkod,
ponoči ga prinesel sem je pot . . .
Če kje visi v planini težka skala,
utrga vsak trenotek se lahkó
in vse zdrobi življenje pod sabó,
če bi nenadoma se zatrkljala:
tak nad Emono Atila visi,
in vse trepeče . . . Zdaj pa zdaj zvali
se kakor skala strašna na meščane,
da jih uniči, v droben prah jih zmane . . .
Najhujše zlo je Atila sedaj,
ki vtihotapilo se naskrivaj
z današnjo pošto je v Emono belo . . .
Kak dolgo neki bo to zlo trpelo?

L. Pintar:

O krajnih imenih.

IV.

Videli smo, da pomeni „der Bühel“ (Pichl) toliko kot: holm, hrib, brdo, grič, gorica — in če bi tudi ne imeli pri Schmellerju (I, 218) zabeleženih oblik stvn. puhil, srvn. bühel s pomenom Anhöhe, Hügel, bi morali vendar po zgoraj navedenih vzporednicah dognati, da pomeni Büchl isto, kar slovenski „gorica, grič, hrib“. Enako moramo sklepati tudi pri imenu Geschieß. V slovnikih tega imena sicer ne najdemo s tistim pomenom, kakor ga zahtevajo vsporednice dotičnih krajnih imen, namreč Geschieß = selo (naselbina), vendar po množini teh krajnoimenskih vzporednic smemo brez obotavljanja in brez pomiselkov sklepati, da je ta Geschieß kolektivni izraz za [Wohn]s i t z t. j. „das Gesitze“, prav tako kakor imamo iz Feld, Berg, Busch kolektivnike „Gefilde, Gebirge, Gebüsch“. —

Pred dobrim poldrugim letom so v našem deželnem zboru obravnavali samostalni predlog, naj bi se pregledal in popravil krajevni repertorij, da se odpravijo popačena in sploh taka imena, ki med ljudstvom niso več v navadi. Prav dober in pravičen predlog! Pri tej priliki so se od raznih platov čule besede o nepotrebnih, nezmiselnih in večkrat tudi sramotilnih nemških krajnih imenih, toda te besede pa niso bile vse tenko prevdarjene. Nepotrebna so nemška krajna imena po treznem prevdarku gotovo, če na dotičnem kraju ni nikogar, ki bi nemško ime rabil, in je že skozi nedogledno vrsto let samo slovensko ime v rabi in navadi. O nezmiselnosti imen ali pa o sramotilnih smotrih vendar naša sodba ne sme biti prenagla, kajti če jaz česa ne razumem, še ne morem reči, da je nezmiselno, marveč moram nekaj zapisati nedostatnosti moje pojmovitosti na rovaš. Izprva je imelo prav gotovo vsako krajno ime svoj dobro zasnovan pomen, ki je pa čestokrat v teku časa in v izpremenljivosti razmer izgubil svojo razumljivost ter si zastrl svoje nekdaj jasno lice s kopreno nespoznatnosti. — Če kdo Sinjo gorico izprevrže v Senjo gorico, da bi jo spravil v zvezo z nerazumljenim imenom Heu**chirchen** (Schumi, Urk. u. Regest. II, 407), se mi to zdi res nezmiselna drznost; vsaj bi bil vendar lahko na bolj naraven način ustavil se pri Haidkirchen (občina Krasta v okraju Althofen na K o r o š k e m), ne pa da bi se obračal doli na Kranjsko v Vrhniško faro in pri tem še mešal pojme „kirchen“ pa „gorica“. Kdor je pa

Sinjo gorico izpremenil v Schweinbüchel, je morda res utegnil imeti nekoliko sramotilnega namena, ker se po naravnem razvoju ta izprememba ne dá lahko razlagati. V imenih Gaunersdorf ali Gesindelsdorf pa ne smemo iskati nič sramotilnega, češ da sta to dve capinski ali ciganski vasi, kjer se je nastanila sleparska druhal goljufnih potepuhov, kajti prvo ime je nastalo iz Gaunesdorf ali Gouwinesdorf (*Govinja ali Govinova vas) iz osebnega imena Gowin [NB. Glede rhotacizma je primerjati morda Radkersburg = Radegoysburg. Carniola II, 46. Enako Leitersdorf iz Livtoldesdorf, Ladisdorf, Leutoltsdorf t. j. Dorf des Leuthold [Lajtolča vas??] in glede druzega imena nam je pomniti, da imamo poleg, „das Gesinde“ paralelno obliko „das Gesindel“ prvotno z istim pomenom „družina“ in da se je šele pozneje omejilo to na zaničljivi pomen „glota, znes, sodrga, druhal“ — tedaj pa jasno vidimo, da sta Gesindeldorf in Družinska vas popolnoma enakoveljavni imeni — brez kake sramotilne primesi.

Tudi pri imenu Geschieß so videli gotovo nekateri nekaj sramotilnega in skrunobnega misleč si, da je to ime kakor Beschiß (= Betrug) tudi izvedenka iz prostega Schiß — pa so se spotikali ob imenih Lutergeschieß in Rappelgeschieß, češ da so nespodobna. Če pa primerjamo vse mnoge „Geschieß-e“ z njihovimi slovenskimi vzporednicami, tedaj vidimo, kar je bilo že zgoraj povedano, da odgovarjajo slovenskemu imenu „selo“, da so torej „Gesize“ t. j. naselbina (kakor je n. pr. das Gelege, wo man liegt, das Gestände, wo man steht), torej brez kake poniževalne primesi, češ kakor da bi bilo to zanikrno, umazano, blatno selišče. — Takih kolektivnih imen napravljenih s prefiksom *ge-* imamo v toponomastiki lepo število. Od prefiksa *ge-* se je pogosto ohranil samo **g**, njegov samoglasnik se je pa izgubil. Das Gesenge (Gseng) požgan prostor, das Geschwant (Gschwend), kjer so drevje in dračje iztrebili, das Gesol (Gsoll, Gsöll, urkundl. 1439 am Ksol, in večkrat tudi „im G**sch**ol“ s šumevcem mesto s i k a v c a kakor v Ge**sch**ieß) mužje, močvirje, grezje; das Gschirr skalovje, strmo robovje srvn. daz geschürre kolektivnik od „der schorre“ (schrofer Fels); das Gstad (Gstat), kraj ob večji vodi ali jezeru, kjer ladje pristajajo (pristanišče), das Gstoket (Stockah) štorovje, tršje, porobkovje; das Gescheide (Gschaid) meja — pa razvodje, raztok, raztočje in tudi rázpotje (Wegscheide); das Gesinde v listinah 1461 im Ge**sch**ind, 1491 im Gsint) menda ali vresje ali pa bičje, ločje, sitje, trstje, kajti Sinde ali Sende baje pomeni ali Heidekraut ali pa Binse, Simse. Okrnjen prefiks g (ob enem poostren) imamo v imenu **K**reuth, slov. Rute, skrčenem iz po-

polnega „das Gereut“ (laz, rovt). — Že prostih imen Selo = Geschieß imamo več n. pr. grad tega imena v Šmartinskem okraju pod Litijo (Valvasor XI, 233); drugo naselbino tega imena imamo pri Klevevžu; severovzhodno od Polzele imamo selišče, ki se v listinah leta 1490 imenuje Ober-Geschies oder Ober-Sellach pa Nider-Geschies oder Nider-Sellach in Selišče pri Razvojniku v Ptujskem okraju je l. 1440 zabeleženo še „zum Geschiess gegen Rasbonigkh“ (Gschiezz) i. t. d. — Brez ohranjene slovenske vzporednice imamo prosti Gschieß v občini Baldramsdorf v Špitalskem okraju na Koroškem in pri Fronleitnu na Štajarskem — pa bogsigavedi kod še vse. Razun prostega „Geschieß = Selo“ nas pa srečavajo še razne sestavljenke in determinirane oblike, n. pr. Nova sela pri Banji loki, Veliko selo (Großsattel) in Malo selo (Kleinsattel) v občini Marija na Zili — zlasti novih naselbin je mnogo; primeri: Neusess, Neusitz, Neusidel, Neusatz (Novi sad v Banatu); tudi Godežič pri Loki je v enajstem stoletju še Neusäss oziroma Nivsaze (Novo selo); Neigeschies (Selo pri Vačah), Neigeschies iuxta villam Affalter (Selo pri Zapovdju). Pri tej priliki moram omeniti neko paradoksno Schumijevo razlago, ki jo čitamo v Archiv für Heimatkunde II, 125: „das nächste Dorf heißt „Zapovdje“ = ein anbefohlener — zu beschützender Ort. — Človek ne bi verjel, če bi ne čital črno na belem, da more komu kaj takega pasti v glavo, da lokalen pojem spravlja v zvezo s kolikortoliko abstraktnim „zapověd (Befehl, Gebot)“, vsaj so nam vendar dosti privajeni izrazi „povodje“ (Wassergebiet) Posavje, Pokolpje t. j. kraj ob Savi, ob Kolpi — in ravno tako Zasavje, Zagorje, Zabrezje, Zabukovje t. j. pokrajina za Savo doli .... i. t. d. Interesantna so še Nova sela na Koroškem, ki jih listine XI. stoletja imenujejo Niunsaz (primeri Kos, Gradivo III. str. 112), dandanes pa je ohranjeno ime samo še v slovenski obliki „v Veselah“ (zahodno od Dobrle vasi na Koroškem). Gemeindeleksikon ima kot dopolnilen nasprotek zabeleženo Altendorf (Stara vas) v občini Žitara ves in pa Vesielach (Vesele) v občini Rikarja ves. Ta v nemščini ohranjena oblika Vesielach je slovenski množinski lokal. Synkretistična oblika Vesele pa mislim, da je nastala iz Nova sela na ta način, da so začeli smatrati začetni zlog za predlog „na“ in so ga kot takega od skupine „No vesele“ odkrojili. To bi bila nasprotna prikazen od Maunitz (Uněc), kjer je menda nemška oblika „Maunz“ čisto priprosta spojina iz „na Unc’“. —

Največ teh raznih sel (Geschieß) je pa izvedenih iz raznih osebnih imen. V slovenščini je determinativni del takih krajnih imen

iz osebnega imena proizveden posesivni pridevnik, ki nam pove, čigava je dotična naselbina, kdo je ustanovitelj ali pa župan in vladavec dotičnega sela. Razlagi Račjega sela (Trubarjev zbornik str. 269 pod črto) iz osebnega imena Radebald ali Rappold (Rappelgeschieß) oziroma iz izpremlajanke Rade, Radeta imam še dostaviti nov dokaz iz Pucljevega rokopisa „Idiographia sive rerum memorabilium monasterii Sitticensis descriptio". Na 517. strani imenuje tu Pucelj pri naštevanju Trebanjskih podružnic tudi „Sancti Floriani martyris in naradezhe Sellu". Oblika „naradezhe" je seveda synkretistična spojina iz predloga „na" in svojilnega pridevnika „Radeč" (t. j. *Radet-j ali Radetov). Kje? na Radečem selu, — kam? na Radeče selo, — od kod? z Radečega sela, — krajnoimenski pridevnik napravljen s sufiksom -ski iz same determinativne polovice krajnega imena je Radeški, ne pa Radečeselski. — Luterče selo, Luttergeschieß, je Luthardtovo posestvo. — Arnova sela v Artiški občini pri Brežcah so po Zahnu (Ortsnamenbuch, 13) enkrat Arnoltsdorf, a drugikrat Arnageschies — in Dečna sela ravno tam (str. 128) Diesengeschies, Deschnasela (Dorf des Diez, Dietsch, Deetz). — Sporgesiez Selo (Schumi Archiv II, 19) je morda Sporovo ali Sporerjevo (t. j. Ostrogarjevo?) selo. — Welesgesiez pri Brežcah, v XIV. stoletju v listinah Weletsgesiez, bi bilo Weledovo ali Veltovo selo. (Zahn, Ortsn. 491 ima za l. 1322 zabeleženo „Weletsgesiez apud Zôtlam" t. j. menda Veletovo selo ali Veleče selo. Morda je to današnje Volčje pri Sromljah. — Ali bi smeli Ivanje selo pri Rakeku devati v zvezo z osebnim imenom Ivan, se mi pa zdi precej dvomljivo, zlasti zato, ker imamo poleg Eibenschuß tudi še vzporedno obliko Lubenschuß (glej Laibacher Zeitung 1815 št. 85 in št. 91), ki spominja nekoliko na „Iblana = Lubljana". — Britno selo v Griški občini pri Celju je v listini 1265 Fridelinshofs t e t e n, a 1443 Freitleinsgeschies; to so pač le Friedlinova sela, kajti Friedlin je Britlin (Britьn) in od tod s sufiksom -j napravljen posesivni pridevnik Britьn-j proizvede zvezo Britnja sela. (Primeri Velésalo Michels t e t t e n). — Pri Schumi-ju (Urk. u. Regest. II, 259) čitamo: „prope Mûntparis in villa Winthersgesiez", to bi se reklo po naše „blizu Planine na Štajarskem (Montpreis) v vasi „Vintarje selo" (des Winidhar Sitz). Kosovo Gradivo (II, 396) omenja neko selo Gluzengisazi, kjer se je baje naselil neki Slovan Glušo ter začel krčiti laze. — Pri Jesenicah v Ptujskem okraju ima za l. 1440 Zahn (Ortsnamenb. 341) zabeleženo Misleinisgeschieß, kar bi se slovensko morda reklo Mislinje selo (?) — pri Dramljah severnovzhodno od Brežic je (str. 473) zabeležil Sweinergesiez, o katerem

pa menda danes ni več sledu. — Pri Rifniku (Reichenegg) v občini Sv. Juri ob južni železnici se v XV. stoletju omenja naselbina Dankengeschiezz (Zahn, str. 125) — ali je to bilo Dankovo selo po kakem ustanovitelju Dankhartu ali Dankwartu imenovano? — Sele pri Slivnici v okraju Šmarje pri Jelšah ima današnji Gemeindeleksikon z nemškim(?) imenom Selle, a pri Zahnu (str. 460) so zabeležene še stare oblike za l. 1436 *am* Geschiezz, za l. 1441 *im* Geschiezz. — Še eno tako krajno ime, zabeleženo pri Zahnu (Ortsnamenbuch. str. 351), naj omenim, namreč Naplachsseczzychsellich, Blaxsesgeschyezz severno od Rajhenburga, ki je tudi danes že padlo v pozabo. Navedene oblike posnete po neki listini iz leta 1448 mislim, da nam je čitati „Na Blahšečih selih, Blachschesgeschieß". Natančneje podatke imamo še iz XVIII. stoletja, kajti v poročni knjigi iz leta 1704 je vpisan „Blasius Jasbez viduus ex Blagshezha Sella", v krstni knjigi iz l. 1762 pa „ex Blagsezhe Sseille". Tudi to krajno imé „Blagšeča sela" je osnovano na osebnem imenu prvega naseljenika. Misliti si moramo ali Blagoš analogno z Dragoš, Junoš, Miloš ali pa Blaguš analogno z Draguš, Něguš, Raduš — deminutivum iz prve kakor iz druge oblike izveden s sufiksom „et" (ѧт) se mora glasiti Blagšè Blagšeta in iz tega posesivni pridevnik Blagšeč (t. j. Blagšet-j; — kakor Ruperč iz Rupertj, Regerč iz Regertj, Purkarč iz Purkartj, Valpъč iz valpъtj i. t. d.). Enako tvorjenih deminutivnikov kakor je Blagše Blagšeta bi se dala našteti še lepa zbirka n. pr. Jakšè, Jeršè, Povšè, Peršè, Lekšè, Tomšè itd. — Pa končajmo to raziskavanje „Geschieß = Selo" z Blagšečimi seli ali z Blagšetovim selom (Gesitz des Blagše), glasoslovno razlago „Geschieß = Gesitze" in kontaminacijo med „schießen" in „sitzen" (setzen) prepustivši začasno germanistom, konstatirajmo jo samo v stavku „Salpeter schießt an der Mauer an (= setzt sich an)" ali pa „Brot in den Ofen schießen" kruh vsajati (t. j. v peč vsaditi, einsetzen) in pa „an etwas anschießen" = angrenzen, n. pr. „sein Garten schießt unmittelbar an meinen" (njegov vrt je tik mojega, t. j. soseduje z mojim) = sein Garten ist meinem ansitzend. — Da je „das Gesitze = Wohnsitz", to nam slovarji sicer izrecno povedo (n. pr. Grimm IV. zv., 1. oddel., 2. polov., str. 4126), o obliki „Geschieß" z istim pomenom pa kar molče in poznajo samo „Geschieß = Giebelseite eines Gebäudes" in ravno isti izraz s pomenom „streljanje" (Grimm, ibid. str. 3885). Toda če tudi tega „Geschieß = Gesitze" nikjer v slovnikih ni zaslediti, je vendar z mnogoštevilnimi vsporednicami krajnih imen „Geschieß = Selo ali Sela" jasno dokazan.

Dr. Vinko Zupan:

Jaroslav Vrchlický.

Na predvečer odkritja Prešernovega spomenika se je bila Ljubljana slavnostno odela ter z neštetimi trobojnicami pozdravljala odlične goste iz vseh slovanskih krajev, ki so prihiteli k nam, da se poklonijo našemu največjemu pesniškem geniju. V družbi drugih odličnih Čehov se je tisti dan pripeljal tudi „kralj češke poezije", Jaroslav Vrchlický v našo Ljubljano kot zastopnik češke Akademije in društva čeških pisateljev „Máj". Takrat se je Vrchlický prvič seznanil osebno z našim Aškercem. Isti večer je šel v Mestni dom poslušat predavanje dr. Ivana Prijatelja „o drami Prešernovega duševnega življenja". In ko so drugega dne spomenik odkrili, je položil Jaroslav Vrchlický v imenu Akademije na vznožje spomenika lovorov venec ter je v slavnostnem razpoloženju zložil našemu Prešernu sonet, ki je bil objavljen z Aškerčevim prevodom vred prvič v Slov. Narodu (16. septembra 1905). V Slovanskem Přehledu [1] je objavil pesnik tudi vtiske svojega bivanja v slavnostnih dneh v Ljubljani pod naslovom „Den Prešernův" s sliko Prešernovega spomenika v trenotku odkritja. Z optimizmom gleda pesnik na bodočnost našega malega naroda, ko vidi in sliši vse to veliko, iskreno navdušenje; a ne zapira oči pred hibami in pristavlja, da je imela slavnost le preveč izključno narodni značaj: govorniki so bili le politiki — literati in literarni historiki niso prišli do besede; o Prešernu se je govorilo le malo, edina izjema je bila Prijateljevo predavanje.

Od tiste dobe tudi datira zanimanje češkega velikega pesnika, ki je poznal vse literature kulturnih narodov, za našo literaturo in posebno za poezijo Aškerčevo. V navedenem letniku Slov. Přehleda so na str. 198. objavljene tri Aškerčeve pesni v njegovem mojstrskem prevodu: „Brodnik", „Grešnik" in „Hafiz in poulična mladež". Več njegovih prevodov iz Aškerca je izšlo tudi v „Květih". O. Wagner izraža v Slov. Přehledu (1905, str. 307) nado, da prav kmalu dobimo iz peresa slavnega mojstra lep izbor Aškerčeve poezije. Ta zbirka pa ni izšla; pesnika je pač presenetila bolezen, ki ga je napadla že pred štirimi leti. Od te dobe je bilo vse njegovo življenje le počasno umiranje.

[1] VIII. let. (1905.) str. 5—9.

Sedem let je, kar so spojili ožji stiki Vrchlickega tudi z našim narodom. Ravno čez sedem let, na isti dan, ko je stopila njegova noga na slovenska tla — 9. septembra zvečer — je nehalo biti to srce, ki je objemalo ves svet. Že 10. junija letos pa je bil nagloma odšel s tega sveta njegov slovenski prijatelj Anton Aškerc.

Ne da bi hotel primerjati našega Aškerca z velikanom Vrchlickim, a par paralel je, ki se vsiljujejo kar same po sebi. Aškerc je bil lirično-epična natura, najboljši v baladah in romancah, isto lahko trdimo o Vrchlickem. Oba sta v prvi vrsti pesnika misli, refleksivni naturi; seveda Vrchlický je tudi vroč senzualistični erotik, kar Aškerc ni. Oba sta v svojih sujetih segla daleč preko mej, ki so do takrat bile navadne v domači poeziji, odprla sta poeziji ves široki svet. Oba sta tudi v obledeli pesniški jezik prinesla nove, sveže krvi. Oba sta vedno in povsod poudarjala svoje svobodomiselno svetovno naziranje modernega človeka devetnajstega stoletja. Oba sta pri svojih prvih nastopih naletela na hud odpor: Vrchlický od strani stare rodoljubne šole radi kozmopolitizma in od moralistov radi antičnega senzualizma, Aškerc radi svoje svobodomiselnosti; a takoj ob nastopu ju je pozdravila mladina kot prava velika pesnika. Oba pa je tudi zadela tragika konflikta „Otcev in sinov“, stare in mlade generacije: „moderna“ je v sicer poštenem namenu, a brezobzirno pri obeh narodih nastopila proti njima in ju globoko užalila in ozlovoljila. V resnici pa velja tudi obema očitek gostobesednosti, pomanjkanja ekonomije, konciznosti v pesniškem izražanju. Gotovo, da so ju take sodbe ozlovoljile, a glavni vzrok njuni osamljenosti in resignaciji je bilo ono, kar mora pretrpeti skoro vsak umetnik, vsak človek, ki sega nad povprečnost: živeti sta bila prisiljena v filistrskem ozračju, v ozkih razmerah, ki so pri majhnih narodih še mnogo hujše, nego pri velikih.

Značilna je v tem pogledu misel, ki jo izraža češki pesnik v sonetu na Prešerna[1]:

> Ovenčan s slavo dvigaš se iz gneče.
> Dnes Tvojo pesem Ti na čast pojó!
> Kaj bilo mar jim, ko skrbi moreče
> vihrále so nekdàj ti nad glavó?
>
> Pa vseh poetov je usoda to,
> da kruh s solzámi grenkimi jedó,
> da za nesmrtno pesem, hipec sreče,
> kragulj srcé jim kljuje krvaveče . . .

[1] V prevodu Ant. Aškerca.

Svečan je dan! Ej, zlato solnce sveti
po licih Ti, ki v mirni majesteti
triumf zreš pesmi svoje, radost glasno.

Tvoj plod dnes vživa ljudstvo, hvali Tebe;
moč svojo čuti, vero trdno v sebe,
v očeh bodočo svojo Vesno jasno.

Tu je zgrabil pesnik problem v vsej njegovi globoki tragiki, kakor Prešeren v svojem „Pevcu". —

Ko me je leta 1901. že takrat daleč preko mej ožje domovine slavno ime prof. T. G. Masaryka izvabilo, da sem šel študirat v Prago, sem spoznal tudi Vrchlickega. Prišel je iz starega Klementina mož v obnošenem haveloku, na prvi pogled se mu je videlo, da je filozof, ki ne da nič na zunanjost. Češki študentje so mi ga pokazali z nekim svetim spoštovanjem: „To je Vrchlický!" Emil Frida, to je bilo njegovo pravo meščansko ime — je bil že od l. 1892. profesor modernih literatur na češki univerzi. Šel sem moža iz radovednosti poslušat. Majhna je bila ta soba, in na prstih ene roke bi bil lahko seštel njegove poslušalce. Neko mučno čustvo me je prevzelo, ko sem videl tako znamenitega moža predavati v taki mali sobici. Izvedel sem potem, da je bilo v prejšnjih časih drugače, in da je imel Emil Frida mnogo zvestih in navdušenih slušateljev; po invektivah moderne pa je nastalo med njim in mladino odtujenje. In zdelo se mi je, da sem bil opazil neko trpko resignacijo na obrazu slavnega pesnika, ko je predaval pred praznimi klopmi.

In vendar je pomenil nastop Vrchlickega v letih sedemdesetih in osemdesetih za češko literaturo novo, svežo strujo, ki je v nasprotju s staro ozkosrčno rodoljubno šolo izkušala iti v umetnosti in vsej kulturi vzporedno z zapadno Evropo. Bila je to skupina, ki se je zbirala okrog časopisa „Lumír", ki ga je redigiral tihi in skromni J. V. Sládek, izvrstni prevajalec Shakespearja. Glavi te pesniške „kozmopolitične" generacije sta bila Julij Zeyer in senzualistični, antični pagan Jaroslav Vrchlický, dva antipoda, ki sta si bila pa podobna v svoji univerzalnosti, v čudoviti sposobnosti, vživeti se v davno pretekle, tuje dobe in kulture, skratka v eksotičnosti svojih sujetov, in v tem, da sta poznala vse literature, predvsem zapadne Evrope, do podrobnosti. Svojo pesniško inspiracijo je radi te svoje silne naobraženosti v literaturah črpala ta generacija bolj iz literature nego iz življenja.

Silni vpliv tujih literatur in vzorov se kaže pri Vrchlickem predvsem v njegovih neštetih prevodih, ki obsegajo 87 knjig. Že v

teh prevodih je za Čehe njegova nesmrtnost; za kar so se pri drugih narodih trudile cele generacije, to je pri Čehih izvršila brezprimerna pridnost in pesniška moč enega samega človeka v par desetletjih! Začel je s Francozi in izdal veliko antologijo francoske lirike XIX. stoletja, ki jo je pozneje izpopolnil. Največ mesta zavzema kongenijalni patetik Viktor Hugo, potem parnasovci Banville, Sully Prudhome, Leconte de Lisle. Hugoja je podal Čehom že v treh zbirkah. Ta je tudi največ vplival nanj: retoriko, polihromijo, pompozno ritmiko in idejo „epopeje človeštva“ ima od njega. Od Banvilla se je naučil najdrznejših pesniških oblik. Skoraj tako blizu kakor Hugo mu je samotni, trpki Leconte de Lisle, ki ga je tudi zelo pridno prevajal. Z istim pesimizmom, z isto vzvišeno gesto tihega preziranja kakor ta, gleda tudi Vrchlický včasih na vso zgodovino človeštva. Zelo plodonosno je vplivalo na Vrchlickega bivanje v Italiji, (1875—76), kamor je šel kot vzgojitelj dveh mladih grofov Montecuccolijev. Od tiste dobe se peča sistematično z italijanskim pesništvom, ki je bilo do takrat med Čehi skoraj neznano. Prvi je bil prevod pesmi pesimista Giacoma Leopardija, sledila je kmalu Dantejeva „Divina Commedia (1879—82), pa tudi „Vita nuova“ in lirične pesmi. Prevel je Tassov „Osvobojeni Jeruzalem“ in Ariostovega „Besnečega Rolanda“. Velik vpliv je imel nanj posebno Carducci s svojim svobodnim in odkritim razmerjem do antike, s svojo protiklerikalno tendenco in formalno s svojo retoriko in krepko zgrajenimi antičnimi kiticami.

Pa Vrchlický ni ostal pri Francozih in Italijanih, vsa znamenita dela svetovne literature je zbral v svojih prevodih. Pred nami se vrste „Camoensovi“ „Os Lusiadas“, izbor najboljših Calderonovih dram, Byron, Shelley, Whitman, Poe itd. Tudi Nemcev ni prezrl in prevel njihovo najznamenitejše delo, Goethejevega „Fausta“. Iz slovanskih literatur je prevel Mickiewiczeve „Dziady“ pod naslovom „Tryzna“. Najboljši so prevodi iz onih pesnikov, ki so mu duševno sorodni: pozni romantiki in verbalisti, pestrobarvni epiki renesanse in cinquecenta, senzualistični pesniki ljubezni in uživanja. Neprekosljivi so pač prevodi Tassa, Camoensa in Vikorja Hugoja.[1]

Na pesnika pa je vplivala tudi antika, v prvi vrsti helenizem, v istem zmislu kakor na Goetheja, vendar se pa pozneje, n. pr. v „Freskah in gobelinih“, te podobe iz antike popačijo v nekak frivolen rokoko, na Crébillonov ali Wielandov način. Ako poznamo po teh-le prevodih in vplivih pesnikova nagnjenja, se bomo veliko

[1] Prim. izvajanja A. Nováka v Jakubec-Novákovi: Geschichte der čechischen Literatur. Leipzig, Amelang 1907, str. 314—323.

lažje orijentirali v velikanskem labirintu njegovih izvirnih del. Pesnik je ustvarjal z nenavadno, naravnost fenomenalno lahkoto in v par dnevih in nočeh je nastalo marsikatero delo. Od časov Lopeja de Vege še svet ni videl take plodovitosti. Napisal je 246 knjig v 280 zvezkih: pesnitev, dram, novel, študij in prevodov.

„Ljubljanski Zvon“ je že leta 1902. (str. 587, 661) prinesel prav lepo in informativno študijo o Vrchlickem izpod peresa češkega literarnega historika prof. Jana Voborníka, zato lahko opustim podrobnosti, posebno naštevanje naslovov, ki ne povedo ničesar.

Nepregledna je vrsta liričnih in lirsko-epičnih zbirk. Pesnik je ustvaril tudi par celotnih, trdno zgrajenih epov: globoko legendo asketičnega anahoreta „Hilarion“ (1881); dalje faustijado „Twardowski“ (1885) z oslabljenim faustovskim in ojačenim donjuanskim elementom; grandijozna je epopeja o tragičnem koncu Jeruzalema „Bar Kochba“ (1895), ki je prevedena tudi na nemško. Tudi iz snovi o Julijanu Apostati je hotel pesnik napraviti epos, a jo je potem predelal v dramo. Dram je napisal pesnik trideset. Sujete je vzel iz najrazličnejših dob, iz antike, iz italijanske renesance, španske protireformacije, češkega srednjega veka in moderne sedanjosti. Trilogija „Hipodamija“ (1889—91) je zgrajena po vzoru grške drame. Iz antike so „veseloigre „V Dijogenovem sodu“, „Katulova osveta“ in druge. Obe veseloigri so igrali tudi na slovenskem odru. Iz renesance je komedija „Pietro Aretino“. Najbolj se mu je posrečila „Noč na Karlštejnu“ (1885), sveža komedija iz življenja Karla IV, ki so jo uprizorili v lanski sezoni tudi pri nas. Trajnega gledıškega uspeha pa njegove drame niso mogle doseči.

Proze Vrchlický ni napisal mnogo: nekaj novel, študij in esejev o tujih pesnikih. „Barvaste črepinje“ so pesmi v prozi, kjer občudujemo pesnikovo bogato invencijo in ostrost opazovanja. To delo imamo v Gestrinovem prevodu tudi Slovenci . . .

Nadarjenih učencev je imel Vrchlicki troje: katoliškega mistika Ksaverja Dvořáka, erotika Jaroslava Kvapila, dramaturga Narodnega gledišča v Pragi in Jaromirja Boreckega, ki smo mu posebno mi Slovenci dolžni hvalo, ker je prevajal iz Prešerna, Stritarja, Gregorčiča, Aškerca, Ketteja, Župančiča.

Z Jaroslavom Vrchlickim ni umrl le „kralj češke poezije“, ni umrl le največji sodobni pesnik vseh Slovanov, umrl je najplodovitejši in najbolj univerzalni pesnik sedanjosti sploh . . .

Josip Premk:

Tobijeve noči.

II.

Stari Rakar se je prebudil nenadoma, kakor da ga je nekdo poklical. Stresel se je in natanko je čutil, kako mu srce nemirno utriplje; takoj nato pa se je zavedel in spoznal, da je videl tiste grozne reči le v sanjah in se je le v spanju tako zelo prestrašil. Okrenil je glavo, da je pernica rahlo zašumela in pogledal po sobi, kjer je bilo svetlo kakor podnevi. Pozabil je spustiti na oknih zastore, in zdaj je bila vsa soba polna bele mesečine. Natanko so se razločile na mizi različne trgovske knjige, papirji in zavitki in tudi njegovi dolgi beli lasje so se svetili v mesečini kakor srebrno predivo. Že se je sklonil, da bi vstal in spustil na oknih zavese, pa je obsedel v postelji, naslonjen s komolcem ob vzglavje, kakor da se mu ne ljubi in je le mirno in zamišljeno gledal tja proti široki mizi, ki je bila vsa pokrita s knjigami in papirji. In njegov obraz je bil videti tisti trenotek še mnogo starejši, nego je bil v resnici. Guba je temnela poleg gube in nizko čelo se mu je zgubančilo in zožilo tako, da so se goste obrvi skoro dotikale belih las, le tiste majhne žive oči so gledale po sobi tako svetlo, kakor da nečesa iščejo . . .

Blodile so po kotih, a se zopet in zopet zagledale tja v knjige in trgovske papirje, ki so ležali na široki mizi. In staremu Rakarju se je zazdelo tisti hip, da bi vstal in uničil vse do zadnjega lističa, sežgal in zmetal na gnojišče, potem pa zaklenil to sobo in je ne prestopil nikoli več. Vse, kar je kdaj upal v samotnih večerih, ko je delal različne račune ob brleči luči mnogokrat pozno v noč, vse naj bi izginilo v prazen nič in on sam bi odšel proč iz tega kraja, kjer je pustil vse svoje moči. Kolikokrat je mislil na ta čas, ko bo onemogel in star in se mu ne bo več ljubilo ukvarjati se s kupčijo; pa zdaj, ko je prišel tisti čas, ni v hiši sreče, kakor jo je želel sebi in sinu Izidorju; sama puščoba je in dolgčas, da bi človek najraje zbežal z lastnega doma.

Skoro mineta že dva meseca, odkar se je vrnil Izidor, a ves ta čas nista izpregovorila z očetom niti ene prijazne besede. Takoj prvi večer mu je povedal, da se misli poročiti v tujini, in to je bilo staremu Rakarju dovolj. Bilo mu je, kakor da je tisti hip zagrabil

nekdo vse njegove najsvetejše upe in jih vrgel v globok prepad; ali kakor je ljubil svojega edinca, je sklenil vendar trdno vztrajati pri svojem sklepu, pa četudi ostane na starost sam. Da bi videl kdaj, kako prodaja sin vse, za kar se je trudil toliko in toliko let in prepušča njegov dom tujim ljudem, ta misel se mu je zdela tako grozna, da je hodil par dni okrog kakor brez pameti. Ni se brigal ne za posle, ne za kupčijo, pozabljeni so ležali računi in različni zapiski tam na mizi, niti pisem se mu ni ljubilo odpirati. Čemu neki, saj ni imel nikogar več, da bi se zanj trudil in mučil, kakor dosedaj s tolikim veseljem za Izidorja. Postaralo se mu je lice še bolj; vesele oči so gledale mrko in temno, in glava mu je klonila globoko na ozke prsi, da so se Zabrdčani začudeno ozirali za njim, če je prišel slučajno skozi vas. A umikal se je tudi vaščanov; po cele dneve je lazil tam daleč za vasjo ob samotni žagi, posedal po tramovih in se vračal proti domu šele z mrakom. In čutil je, da nosi tudi Izidor težko vest, kajti umikal se ga je tako spretno, da se nista srečala po ves teden. Slišal ga je sicer vedno, pa naj je prišel domov ponoči ob zgodnji ali pozni uri, saj se je prebudil skoro vsake pol ure, vendar ga je pustil, da je v miru odšel po stopnicah gori v svojo sobo, kjer je hodil gor in dol nemirno mnogokrat dolgo v noč. In stari Rakar je rad poslušal nad svojo glavo te Izidorjeve korake, kajti vedel je, da premišljuje in misli nanj... morda se celo kesa in se še premisli, ko uvidi svojo veliko zmoto. Saj vendar ni mogoče, da bi mu v tujini srce tako otrpnilo, da bi pozabil na vse in ne čutil prav nič več niti zanj niti zanjo, ki ji je vendar pisal tako lepa pisma.

In stari Rakar se je spomnil Terezinke, pred katero si sedaj ni upal stopiti. Pa kako tudi! Kolikokrat je prišla na večer k njemu, in ko sta sedela tam zunaj pred hišo na klopi, mu je pokazala včasih kako Izidorjevo pismo, ki ga je bral stari Rakar z istim veseljem kakor deklica sama. In potem sta govorila o njem tako zaupno kakor oče in hči. Stari Rakar ji je pripovedoval, kako uredi stanovanje, kaj vse še namerava prenoviti in predrugačiti, in Terezinka ga je poslušala in mu gledala verno v njegove odkritosrčne sive oči, ki so se iskrile veselo, kakor da že uživa s sinom vso to srečno bodočnost. Ako pa ni bilo Terezinke, je stopil z nočjo sam k Drmalčevim; kajti govorilo se je že dolgo po vsem Zabrdju, da je med Drmalcem in Rakarjem, kar se tiče Terezinke in Izidorja, že davno vse sklenjeno. In stari Rakar je bil te govorice skoro vesel, kajti Terezinko je ljubil kakor svojo hčer. Terezinka pa se ga je s

časom oklenila kakor svojega očeta. Da, včasih mu je zaupala celo več, posebno zadnje leto, ko so bila Izidorjeva pisma nekako redka in hladna. Pa stari Rakar jo je tolažil s tem, da tudi njemu ne piše več tako pogosto, najbrže zaradi preobilega učenja in drugih skrbi; pa saj se skoro vrne in potem ne odide nikoli več. In potem je prišel resnično, toda bogve, kako je pozdravil Terezinko, da ga pogleduje sedaj tako boječe in očitajoče, in da nima niti Drmalec zanj več tako prijaznih besed kakor poprej . . .

Stari Rakar je slonel v postelji in podpiral čelo s svojo suho desnico, v srcu pa mu je bilo težko, da bi se najraje razjokal nad svojo nesrečo. Vse, kar je upal toliko let, se je umaknilo tja nekam daleč, on sam pa je ostal s svojo težko prevaro na kraju, kjer je upal doživeti še toliko lepih dni . . .

Prav počasi je odgrnil odejo in stopil na tla poleg postelje bosonog, nato pa nataknil suknjene copate in ogrnil plašč, ki je visel na kljuki poleg vrat in stopil k oknu.

Zunaj je bila mirna poletna noč. Zrak je dišal po pokošeni travi in veter, ki je majal koncem hiše staro lipo, da je pritajeno šumela, je prinašal od nekod iz doline hripavo pasje lajanje. Strehe posameznih hiš so se jasno odražale v svetli mesečini druga od druge, celo šipe na malih oknih so se tupatam svetile, kakor da gori v hiši luč, in stari Rakar je popolnoma razločil tam na kraju rumenkasto pročelje Drmalčeve hiše in tista dva okna nad pritličjem, kjer je spala Terezinka.

Gledal je tja pozorno, kakor pred dobrimi štirimi leti, kadar se je Izidor ponoči kje zakasnil in ga je pot gotovo privedla tam mimo. A tokrat je bilo tam doli vse mirno, niti senca ni padla čez pot, in stari Rakar je naposled z mračnim obrazom potegnil preko okna rdečkasto zaveso. Tudi k drugemu oknu je že pristopil in iztegnil roko, pa se je obrnil in stopil k omari, prasnil z vžigalico ob zid in prižgal svečo, ki je stala na mizi in šele potem zagrnil tudi drugo okno.

Sedel je k mizi, odprl par pisem, ki so ležala na mizi že bogve koliko časa, nataknil naočnike in pričel čitati; pa kmalu je porinil zopet vse skupaj na konec mize in odprl miznico, kjer je imel shranjena Izidorjeva pisma.

Takrat se mu je zazdelo, da je zunaj v veži zaškrtal zapah. Prijel je svečnik in odprl vrata na široko, da je bilo svetlo po vsej veži, sam pa je stal na pragu in je držal svečo visoko, kakor da hoče bolje videti. Ključ je v zapahu zahreščal drugič in hip nato

je vstopil Izidor, ki je obstal začudeno pri vratih, kakor da se je prestrašil lastnega očeta.

Stari Rakar se je hotel prvi hip obrniti, pa je obstal in ga gledal molče in skoro sočutno, kajti Izidorjev obraz je bil čudno bled in suh; dve temni gubi sta mu križali čelo, kakor da se je postaral v teh dveh mesecih za par let. Zaklenil je vrata in potisnil ključ v notranji žep, nato pa je stopil naprej in hotel mimo njega molče; pa kakor da ga je nekdo ustavil, je za hip obstal pred njim, da mu je padala luč naravnost v bledi obraz.

„Kaj ste me čakali?" je povprašal zamolklo, ne da bi pogledal očeta, ki je postavil s tresočo roko svečnik na mizo in sedel nato na stol poleg vrat, kakor da se pripravlja za daljši razgovor. Pogledal ga je parkrat z očitajočim pogledom, nato pa je lahno stresel z glavo in komaj vidno zganil z desnico.

„Mislim," je dejal naposled in gledal mrko v tla — „da si že v tistih letih, ko mora vedeti človek, kaj in kako je prav, ne da bi mu še kdo svetoval! Sicer pa sem ti že dovolj govoril —"

Izidor je počasi dvignil glavo in tudi obrvi je povzdignil visoko, nato pa je skomignil z rameni in stopil korak bliže k mizi.

„Povedal sem vam, kar sem sklenil in kar čutim tudi sam, da sem že v letih, ko lahko ločim slabo od dobrega; mislim, da je med nama vse dogovorjeno . . ."

Stari Rakar ga je pogledal osuplo, dasi je bil skoro pripravljen na tak odgovor; kajti v Izidorjevem glasu je trepetala razburjenost in neka globoka žalost, ki je pačila tudi njegov obraz v neprijetne in mrke gube; nato pa mu je pogledal naravnost v oči in je iztegnil suhljato desnico, kakor da mu ukazuje.

„Izidor! Od trmoglavosti do kesanja je en sam korak in ti ga storiš prej, nego danes misliš. Zdaj si še kakor pijan, nič čistega ni v tvojih mislih, kakor mošt so, toda ko spoznaš, da si ravnal napačno, bo mogoče že prepozno. Tam v tujini so te zastrupili; danes vem, da bi bilo mnogo bolje, ko bi te nikoli ne poslal od doma; pa če se je že zgodilo, izpreglej vsaj zdaj, ko si zopet doma in se ti je treba odločiti . . ."

„Oče, povedal sem vam!" ga je prekinil Izidor nekoliko tišje; stari Rakar pa je zamahnil z desnico, kakor da ga ne mara poslušati.

„Vem, kar si mi povedal!" je odvrnil mirno — „ampak vse tisto, Izidor, so samo besede, ki se ti zazde prav kmalu tako nezmiselne, kakor je zdaj nezmiselna ta tvoja trmoglavost."

„Če pa se zgodi narobe?" je opomnil Izidor zateglo in s odudarkom.

„Potem nimaš v prsih več srca, potem nisi več naš človek in ne moj sin!“ mu je odvrnil oče skoro razburjeno, kmalu nato pa je nadaljeval bolj mirno:

„Sicer pa stori, kakor hočeš! Povedal sem ti, kako sem sklenil jaz in tudi ti si bil nekdaj mojih misli. Če pa hočeš ravnati sedaj drugače, je bolje, da odideš čim prej, kajti takega življenja nisem vajen . . . Samo sramoto si nakopal na mojo staro glavo, in tudi ti sam menda ne moreš stopiti z mirno vestjo po vasi, kjer govore zdaj samo o tebi in Terezinki. Štiri leta si lagal, pomisli! Bolje bi bilo, da bi ji ne pisal nikoli!

Izidor je gledal v tla kakor grešnik, tako se je videlo, kakor da si ne upa pogledati nikamor, dasi je čutil v prsih težko tesnobo, žalost in jezo obenem, pa ni našel niti ene prave besede, da bi dal duška tej svoji bolečini.

„In kako te je pričakovala . . .!“ je izpregovoril stari Rakar tiho, kakor da mu je vstal v duši najslajši spomin: „Še meni, ki sem star in ne mislim na take stvari, je bilo pri srcu prijetno in toplo, kadar sem jo slišal govoriti o tebi. Otrok je, nedolžen otrok, Izidor, pa vztrajno in dobro dekle, ki te je čakala vsa štiri leta tako udano in potrpežljivo, da se mi je mnogokrat zasmilila. Če sem se hudoval nad teboj, te je zagovarjala, če nisem hotel takoj ugoditi kaki tvoji prošnji, je prosila zate kakor sestra in če ni mogla drugega, pa je prišla tu mimo hiše, samo da je videla tvoj dom. Sedaj pa je ni . . . in bogve, kako bo ubožica pretrpela ta udarec. Sram me je, da si ne upam mimo Drmalčeve hiše — zaradi tebe, Izidor!“

Izidor je stal ob mizi bled in ves ponižan; z levico se je opiral ob stol, kolena pa so se mu tresla kakor mrzličnemu. V dnu duše se mu je zganilo nekaj, kakor usmiljenje, in ko je pogledal v očetov upali obraz, se mu je zahotelo z vso silo, da bi se nenadoma izpremenilo vse okrog njega, da bi izginila v nič vsa preteklost in da bi odpadle vse te težke vezi, ki ga še vežejo na domačo grudo . . .

„Kaj premišljuješ, Izidor?“ ga je opomnil oče komaj slišno in se mu počasi približal. „Spametuj se, Izidor! Saj vem, da nisi zloben, le tujina te je čisto pokvarila.“

„Pa kaj hočete?“ ga je povprašal, dasi je sam komaj vedel, kaj je izpregovoril.

„No, sedaj pa še vprašaš! Saj ne govoriva o stvari prvikrat,“ mu je malce osuplo odvrnil oče in iztegnil desnico proti oknu, kakor da hoče pokazati z roko, kam merijo njegove misli. Nato pa

je pristopil čisto k njemu in mu položil desnico na ramo: „Veš, že iz usmiljenja in zaradi obljube bi moral ravnati tako, drugo pride itak s časom samo. Saj ni napačno dekle, najboljša, kar jih poznam tod okrog in nekdaj si jo tudi sam . . . pa saj veš, kako je bilo pred leti in kaj si ji obljubljal v pismih. Premisli vse to in razsodi po pameti, pa boš mojih misli!“ . . .

„Saj sem premišljeval,“ je zamrmral Izidor, da ga je oče komaj razumel, „pa se mi zdi, če bi se zgodilo, da bi bila nesrečna oba!“

„Seveda, ko ti je v mislih še vedno tista Helena, ki ti je zmešala pamet z bogve kakšno lažjo! Jaz pa ti pravim, Izidor: Kar je bilo v mestu, naj ostane tam! Tebe pa čaka dom in nevesta tukaj, kakor si odločil nekdaj sam!“

„Ali ona me čaka kakor Terezinka,“ je zavzdihnil po dolgem molku in pogledal očeta s široko odprtimi očmi.

„Pa stori, kakor ti veleva srce! Toda v to hišo —“ in pri tem je pokazal s kazalcem v tla — „je ne bo nikoli!“

Zunaj pri fari je udarila polnočna ura in stari Rakar se je obrnil proti postelji.

Književna poročila.

Ivan Grafenauer, Zgodovina novejšega slovenskega slovstva. II. del. Doba narodnega prebujenja (1848—1868). Ljubljana, 1911. Založila „Katoliška bukvarna. 8⁰. VIII + 475 str.

Literarno-zgodovinski kritiki pristoja naloga, da podrobno pokaže, kako je Grafenauer predelal ogromno slovstveno gradivo, o katerem govori drugi del njegove zgodovine; meni preostaja le to, da povem svoje mnenje o celoti s kulturno-političnega stališča in da v tem okvirju podam nekatere podrobnosti.

Grafenauerjevo naziranje o slovenski kulturi in političnem življenju te dobe in njegovo presojanje naših takratnih mož se v glavnih potezah ujema z onim, ki ga zastopa „levica“ naših literarnih in političnih zgodovinarjev. Ako se mu očita od „desničarjev“, da je preveč upošteval „levičarje“, ne more ta očitek omajati temelja, ker so pretrdna dejstva, na katerih sloni sodba in obsodba. Pač pa se pridružujem mnenju „desničarjev“ v tem, da bi bila oblika lahko mirnejša, ker deluje resnica že s svojo notranjo močjo in ne potrebuje za svojo prepričevalnost še zunanje, recimo nekake brahijalne sile.

Ni dovolj, da pokažemo, kaj je kdo storil dobrega, marveč je treba tudi povedati, koliko je uničil ali prikrajšal boljšega, nego je bilo njegovo. In to se je sedaj storilo glede Bleiweisa in njegovih drugov na literarnem in političnem polju. Drugi pridejo na vrsto ob svojem času. Ono tradicijonalno slovensko zgodovinopisje, kulturno in politično, se ne more vzdržati, ker je v nasprotju z življenskimi dejstvi.

Kar se tiče podrobnosti v Grafenauerjevi zgodovini, omenjam sledeče: „Sloveniji“ so bili uredniki Cigale, Dežman in Cegnar (str. 46). Afera Levstika z deželnim predsednikom kranjskim baronom Conradom (Grafenauer, str. 351) je pojasnjena že v „Naših Zapiskih“ (VII. 1910, str. 220.) „Laibacher Zeitung“ je namreč dne 4. maja 1870. leta priobčila oficijelno izjavo, po kateri je dobil Levstik pri svojem odhodu iz Ljubljane na Dunaj od deželnega predsednika „aus seinen Privatmitteln eine geringfügige Geldaushilfe, dieselbe aber jedoch, da er sie als Darlehen ansehen wollte, bereits erstattet, im übrigen aber für das erwähnte Blatt („Pavliha“) weder irgend eine Subvention bei der Regierung angesucht hat, noch ihm eine solche zugesichert oder zugewendet worden ist“. Vest „Slovenskega Naroda“, da bi bil Conrad ponujal Levstiku 1300 gld. letne plače za urejanje slovenskega vladnega lista, zanikuje Conrad v pismu na Bleiweisa z dne 15. aprila 1870. — Zarnik ni bil med ustanovitelji „Slovenskega Naroda“ (Grafenaer, str. 425 in 429), kakor razvidno iz 106. štev. „Slovenskega Naroda“ z dne 17. sept. 1872.

Dr. Lončar.

Dr. Viktor Tiller, Ustavoznanstvo avstrijsko-ogrske države. Ponatis iz letnega poročila c. kr. državne gimnazije v Rudolfovem za leto 1911/12. V. 8⁰. 44 str. Cena 80 v. — V nemškem letnem poročilu novomeške gimnazije je priobčil prof. dr. Tiller glavne točke iz ustavoznanstva avstrijsko-ogrske države. Na uvodnem mestu je podal pregled o razvoju države, temu slede najvažnejši državni osnovni zakoni in nato ustava obeh državnih polovic z Bosno in Hercegovino. Spis bo posebno dobrodošel dijakom višjih razredov srednjih šol. *—e—*

Dr. Karl Glaser, Der indische Student. (Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, Bd. LXVI, 1—37). Leipzig 1912.

Že kot dijak na mariborski gimnaziji je g. prof. Glaser pod vplivom Davorina Trstenjaka vzljubil jezik starih Indov, in najlepšo dobo svojega življenja je posvetil obsežnim in težavnim študijam indologije. Lepo število razprav in prevodov v nemškem in slovenskem jeziku nam priča o tem. V svoji najnovejši študiji je na podlagi bogate obredne literature opisal zanimivo življenje indijskega dijaka. Razpravo je nemška kritika ugodno sprejela. *Š.*

Antologija novije srpske lirike. Sastavio Bogdan Popović, profesor uporedne književnosti na universitetu. Beograd, S. B. Cvijanović, 1912. 8⁰. XXIX + 235 str. Cena 3 K. — Ta okusno opremljena druga izdaja antologije je ponatisek v cirilici one, ki jo je lani izdala Matica Hrvatska med svojimi publikacijami, in o kateri je „Ljubljanski Zvon“ obširneje poročal v letošnji aprilski številki.

Glasba.

Novi Akordi. Zbornik za vokalno in instrumentalno glasbo. XI, št. 3, 4.

Po kratkem presledku sta izšla tretji in četrti zvezek; tako smemo upati, da izideta pred novim letom še tudi ostala zvezka. V obeh zvezkih najdem marsikaj dobrega in za javno izvajanje sposobnega; toda izkušnja me že dolgo let uči, da bode pač še veliko vode poteklo po naši Ljubljanici, predno bodemo tega kaj slišali, izvzemši kak zbor. Ali vendar sta Janka Ravnika „Večerna pesem“ in Vazilija Mirka „Glasbeni utrinki III“ dve upoštevanja vredni skladbi. Upajmo, da nam „Glasbena Matica“ priredi kak klavirski koncert, saj je vendar nastavila mla-

dega, nadarjenega pianista, g. Trosta in postavila že tudi v proračun lepo vsoto za mal klavir za komorne večere. „Večerno pesem“ je mladi komponist posvetil svoji učiteljici, gospe Vidi Talichovi, kar je ga. Talichova zaslužila, ker nam je v kratki dobi vzgojila par resnih pianistov. V tretjem zvezku je objavil tudi Jos. Vedral ljubek „Scherzetto“ za štiri gosli. Vijolinske literature imamo zelo malo, zato nam mora biti taka skladba toliko bolj dobrodošla. V istem zvezku je tudi objavljen Mirkov kratek solospev, „Otožno temno . .“ Muzikalno se popolnoma ujema z besedilom, klavirsko spremljevanje je bogato. — Iz zapuščine Hajdrihove je v četrtem zvezku objavljen solospev „Sirota“. Skladba je sicer iz leta 1872., torej praznuje že svojo 40letnico, vendar ne dela tudi XI. letniku „Novih Akordov“ sramote, kar gotovo priča o izredni nadarjenosti Hajdrihovi. Končno maram omeniti tudi zbore. E. Adamič objavlja dva mešana zbora: „Bela breza se zdramila . . .“ in „Ecce dolor“. Besedilo prvi pesmi je jako priprosto in nežno, nima prav nič jugoslovanskega in zakaj v muziki toliko aparata. Komponist pripisuje zboru tudi nezaslišane stvari. Grlo pač ni instrument, na katerem se da izvajati vse. Po mojem mnenju bi bilo za komponiste vokalne glasbe prav dobro, da bi se ozirali tudi nekoliko na možnost izvajanja. Če abstrahiramo omenjene nedostatke, je pa „Bela breza“ lahko v ponos Adamiču in — Slovencem. „Ecce dolor“ je res veličastna kantata, četudi zelo težka. — Rožančev „Kaj bi te vprašal“ bi se v kvartetu glasil prav čedno. — Preidem k prilogama. Čimdalje bolj uvidevam potrebo prilog in želim le, da bi skoraj izhajale z vsako številko, ker so živa potreba, dasi vzbujajo zlasti našim merodajnim krogom večkrat neprijetne občutke, ker še niso vajeni prenašati odkrite kritike. Po mojem mnenju bi bilo boljše zbornik pri vsaki številki prikrajšati, prilogo pa razširiti. Zbornik se lahko skrajša, dokler ne dosežejo izvajajoči umetniki ustvarjajočih. — Vsebina tretje številke nas seznanja sicer o vseh važnejših dogodkih v muzikalnem svetu, koncertne kritike čitam z zanimanjem, poročila o gledišču, glasbenih društvih, o slovenskem glasbenem svetu so po možnosti popolne — vendar pa pogrešam razprave, katere bi bile tako potrebne za našo glasbeno zgodovino. V četrti številki se mi je v tem oziru želja deloma izpolnila. Ta je posvečena Hajdrihovemu spominu. Ferdo Kenda, kakor tudi ravnatelj Fran Gerbić podajata zanimivosti iz življenja Hajdriha bolj kot človeka kakor skladatelja in pevca. Prav tako je zanimivo tudi poročilo Adamiča o zapuščini Hajdrihovi in poročilo Fr Kende o zgodovini pevskega društva „Hajdrih“. Manjka torej še članka o Hajdrihu kot skladatelju in seznama vseh njegovih skladeb. Kot dodatek tej številki je pridejana zakasnela kritika koncerta Sattnerjevega oratorija „Vnebovzetje Mar. Device“ izpod sigurnega peresa A. Lajovca. *Dr. P. Kozina.*

Zbirka slovenskih narodnih pesmi. Besede zapisal dr. J. Debevec. Harmoniziral in uredil Marko Bajuk. IV. zvezek. V Ljubljani, 1912. Založila „Katoliška bukvarna. 8°. 26 str. — Zbirka obsega 24 pesmi, skoraj vse iz Cerknice na Notranjskem, ki jih je pel pokojni posestnik Matija Rožanc.

Razni zapiski.

† **Peter pl. Radics.** Dne 24. septembra t. l. je v Ljubljani umrl znani zgodovinar kranjski, ces. svet. Peter pl. Radics. Rojen je bil l. 1836. v Postojni kot sin cestnega komisarja, ki se je bil priselil iz Ogrskega. Po končanih vseučiliških

študijah je bil nekaj let suplent na ljubljanski gimnaziji, od l. 1862. pa se je izključno posvetil žurnalistiki in pisateljevanju. Po pravici so ga imenovali „kranjskega historiografa". Odkar je l. 1859. priobčil v „Vodnikovem albumu" važne arhivne podatke o protireformaciji („Über ein Protocoll »Religionis Reformationis in Krain« aus den Jahren 1614—18"), je nad pol stoletja neumorno zbiral gradivo o kranjski zgodovini ter ga priobčeval po raznih časopisih. Zanimale so ga vse dobe domače zgodovine, zlasti se je pečal z Valvasorjem; obsežna monografija „Johann Weikhard Freiherr von Valvasor", ki je izšla l. 1910., je Radicsevo najodličnejšo delo. Po vzgoji Nemec, je rad sodeloval tudi pri raznih slovenskih časopisih in zbornikih. V „Ljubljanskem Zvonu" nahajamo te-le članke iz njegovega peresa: 1886: „O šetališčih mesta ljubljanskega". — „Prva slovenska ustavna listina Kranjske". L. 1818. so obnovili stare kranjske stanove, in ta cesarjev štatut je izšel tudi v slovenskem jeziku. — „Zemljepisec Ortelij in dežela kranjska v XVI. stol." — 1887: „Iz francoske dobe. Slovenski uradni spis iz l. 1810". — „Slovenske predstave v deželnem gledališču v Ljubljani od l. 1789. do 1850." — „Slovenski recepti" (ok. l. 1700.). — 1893: „Anton Linhart". — 1894: „Avstrijska vojna proklamacija iz l. 1813." (v slovenskem jeziku). — „Graščine in hiše rodovine Valvasorjeve na Kranjskem". — „Stari zemljevidi dežele kranjske v narodni knjižnici pariški". — 1902: „Licejsko poslopje v Ljubljani". — Ko je l. 1865. začel izhajati v Ljubljani nemško pisan, a slovenskemu narodnemu gibanju prijazen časopis „Triglav", je vstopil pokojni Radics med sotrudnike in s P. Hicingerjem sta kot zgodovinarja zagovarjala posebno vrsto federalizma, „notranje-avstrijsko skupino" (Štajersko, Kranjsko, Koroško, Primorsko), ki bi bila enakopravna s češko, poljsko in ogrsko državno skupino. Ta čudni narodni program,[1] za katerega je bil tudi dr. Bleiweis, so slovenski politiki kmalu zavrgli in od l. 1866. so zagovarjali zopet narodno pravo namesto historičnega. Zaman je Radics še enkrat l. 1870. v „Slov. Narodu" povzdignil glas za „Notranjo Avstrijo". Iz vseh njegovih razprav, katerih število je izredno veliko, govori iskrena ljubezen do Kranjske in do njene slavne preteklosti. To žarko navdušenje obenem z neprisiljeno prijaznostjo in z neizčrpnim humorom si je ohranil do pozne starosti navzlic temu, da mu je življenje prineslo dokaj bridkosti. Odličnemu nestorju kranjskih zgodovinarjev pripada častno mesto med ljubljanskimi literati zadnjih desetletij! *Milan Pajk.*

Kette in Aškerc. Gospod dr. Fr. W., bivši Kettejev šolski tovariš, me je opozoril, da je v mojem zapisku v 9. štev. „Lj. Zvona" nejasno povedano, kako je bilo s Kettejevo maturo. Na str. 510. pišem namreč, da Kette ni imel mature, na str. 511. pa, da je napravil maturo. To navidezno protislovje moram pojasniti. Kette je šel l. 1897. na nabor še kot sedmošolec; ker ni imel niti izpita za prostovoljski tečaj niti še mature, je bil potrjen za vojaka za tri leta. Vendar je nato dovršil še osmo šolo ter napravil koncem šolskega leta 1898. tudi maturo. Na str. 510. je popraviti v 2. odstavku letnico 1898 v **1899**, tako da se glasi dotični stavek: „Že 1. aprila 1899. so morali težkobolnega Ketteja .... odpustiti." Kette je 26. aprila 1899. umrl in bil 27. aprila pokopan. *F. G.*

[1] Prim. o tem, kar piše dr. Lončar v „Bleiweisovem zborniku" str. 179.

Vida Jerajeva:

Pesem matere.

Oj mladost, kje vene
tvoja rožna gred,
kje umira pesem
fantov in deklet?

Za goró deveto
zvezda zagori,
kane v jasno solnce . . .
Zvezda mladih dni!

Sijaj, solnce, sijaj
v okno mi in hram,
zori, zori, dete,
sad, ki ga imam!

Ziblje naj te pesem,
sladka pesem ta:
Dala ti je mati
vročo kri srca,

dala lic ti rože,
dala prsi cvet . . .
Sijaj, solnce, sijaj,
v mojo sadno gred!

Pozdravljenje.

V ravnem polju ajda zacvetela:
oj, jesenska plan!
Duša moja, ptička, poletela
daleč v božji dan.

Ko čebele zašume pozdravi!
Kje je drag obraz,
da besedo, ki srce jo pravi,
mu porečem jaz?

Ant. Debeljak

Večerna varijacija.

Kot v morje bi tuje zablodil mi nenapojljivi pogled:
Tam v daljnem zatonu na nebosklonu
zgostila sta dva se obla oblaka
v velika snežnika.
Čez klanec njunih pobočij derejo žgoči plazovi
krvavečega solnca, ki omedleva pred grozo neznanega mraka
in bolno dotleva ko v žarkih monstrance.

Iz temneče povodnji valovitih poslopij štrlijo zvoniki
— ponositi svetliki — pa mežavo, s težavo brlijo
zakasnelim brodarjem, preteč opomin pred viharjem:
zakaj zevajoči tolmuni valov
obupani kuhajo šum in bruhajo hrum iz robov — —
Pa v hipu je tiho. Prisopihal je veter potratnik,
potrošil poslednji je zlatnik večera,
razpihal oblake, da nébes zbledeli spominja
cekinastih krščenih vin.

Milan Pugelj:

Jetnik.

V.

Pozno zvečer so se vračali v hotel. Kolar je nekoliko zaostal in čakal na Teklo, a pridružil se mu je stotnik in ga potrepal po rami. „Reči moram, da se vedete napram ženskam viteško. Vedno ste v ognju, borite se za srce in tako.“

Kolar se je začudil, pogledal vprašaje vanj in obstal.

„Nič!“ je rekel stotnik. „Za enkrat nič hudega! Seveda, če bi se to ponavljalo, potem bi me prisilili, da bi kaj ukrenil.“

„Kaj?“ je vprašal Kolar.

„Kaj bi ukrenil? No, vašo viteško stvar bi viteško reševala!“

„Katero stvar — prosim vas . . .“

„Haha!“ se je posmejal stotnik in si privihal desno stran močnih rjavih brk. „Vi smete imeti le daljne, le prijateljske pravice do moje žene. Vi lahko govorite o vsemogočih nazorih, lahko ž njo občujete, ali tako, da ostanete prijatelj njenega moža. Ne drugače!“

Kolar je hotel govoriti, a nenadoma je ohripel. Glas se mu je zadrl in mesto, da bi kaj povedal, je zakašljal. In spredaj ga je motil prostodušni Teklin smeh, ki je zvenel skoro brez konca.

„Ne rečem, da se s tem od vas poslavljam, ne! Vi ste mi drag in simpatičen družabnik. Vi ste umen, premeten človek, jaz vas samo opozarjam. Ne bi rad, kakor sem omenil, kako drugače!“

Oficir in Tekla sta prišla za njima in vsi so obstali pred vhodom hotela, kjer sta stanovala stotnik in njegova žena. Poslovili so se in razšli, a Kolar ni našel tisto noč miru. Najprej je šel k morju in sedel v pripet čoln, ki ga je zibalo rahlo pluskajoče obrežno valovje. Noč je bila tiha in hladna. Črna in ravna plast morja se je zajedala daleč tja vanjo in se spajala naposled ž njo v eno samo temno črnino. Nebo je bilo modro, polno zvezd, a brez lune. Odsevi njegovi so gledali v bližini iz morske gladine in se zibali na njej kakor podolgovati zlati koleščki. Svetilnikova rdeča luč je ležala po morju v dolgi, nemirni in raztrgani črti, sestajajoča iz kratkih in svetlih povprečnih črtic, ki so se nepretrgoma prerivale in se prelivale druga v drugo. Med kamenjem po bregu so grgrali valovi, kakor bi se davili in topili. Prihajali so hoti,

polzeli komaj slišno med skale, a nenadoma ječali, kakor bi jih bolela ločitev od neizmerne morske gladine. V zraku, v rahli hladni sapi, ki je dihala iznad morja na kopno, v temi, ki so jo prodirali žarki zvezd in luči, ki so gorele v pristanu, je bilo nekaj čutečega, živega, sličnega prostrani duši, ki objema morje in kopno.

„Kaj, kaj!“ je govoril predse Kolar in sedel skljjučen v čolnu. „Ta človek me spominja pri vsej svoji vsakdanjosti na nekaj odločnega. Ta človek, vedi vrag, ta človek je zmožen, da bi kaznoval očeta, če bi se proti njemu pregrešil! Nekakšna ravna črta je v njem in po tisti ravni črti gre vse: misli in za njimi dejanja. Čudno, da ne vidi njega, oficirja . . . Stvar postaja težavna, nekaj se obeša nanjo, dela jo okorno in zaradi tega postajaš še sam težak, neroden in top. Komaj se giblješ. Vzrok vsemu je gotovo v prvi vrsti oficir, zaradi njega pogovor s Teklo in nenadna prisotnost njenega moža, ki je sedel na klopi in poslušal . . .“

Drugič je govoril dolgo sam sebi, nocoj ni mogel. Besede so bile motne, enako misli. Nekaj drugega je bilo vedno v njih, o čemer ni govoril in skoro tudi ne mislil. Vleklo se je preko vsega, obteževalo vse, telo in duha. Kaj bo zdaj?

Šel je v stanovanje, hodil dolgo po sobi, legel v posteljo, prekrižal roke pod glavo in strmel v strop. Odkod so sence, ki se sučejo po njem? Ali gre spodaj po cesti človek ali žival? Ali jutri odpotuješ? Če odpotuješ, je razmerje končano, ne moreš skoro več blizu. Sestajati se ž njim, s stotnikom, je neprijetno. Ziblješ se, govoriš kakor neroden in skesan dijak.

Skozi okno je pihala v sobo sapa in Kolar jo je čutil po svojih golih rokah in prsih. Delo mu je neprijetno in zato je vstal in zaprl okno. Drugi v teh lepih nočeh, drugi, njemu enaki — kako jim je? Svoja dekleta imajo, samo svoja lepa, zdrava in močna dekleta, mislijo nanje in so morda celo pri njih. V teh nočeh ljubijo do pijanosti in omame, vse slasti, kar jih premore življenje, so jim na razpolago. A ti strmiš v strop, mučiš se z žensko, ki ima drugega in še tretjega, a si vendar mlad in imaš pravico, da se razmahneš, razganeš brez obzirov . . .

Zaspal je in se zbudil z istim neprijetnim občutkom. Preko vseh misli in besed se je vleklo nekaj, česar ni bilo pravzaprav ne v mislih, ne v besedah. Plazilo se je in obteževalo telo in duha.

VI.

Vstal je, se nervozno umival in oblačil in pozvonil natakarju. „Odpeljem se!“ je dejal. „Prinesite račun in spravite moje stvari takoj na kolodvor!“

Pred hotelom je požvižgal izvoščku, ker je bil truden, šibak in oslabljen. Ko sta prevozila par ovinkov, je zagledal Teklo, ki mu je mahala z roko. Skočil je nenadoma kvišku in zakričal vozniku, naj ustavi. Tekla je odprla sama vrata kočije, sedla k njemu in rekla izvoščku: „Vozite malo naokoli! Ven!“

„Bomo zamudili vlak!“ je rekel voznik.

„Se peljemo s prihodnjim!“ je odgovorila in voz je zdrčal na desno med široke, puste in skalnate ravni.

„Vedela sem, da se boš odpeljal. No, saj si sam kriv vsega! Vsajaš se, jeziš, tak si, kakor večina moških, ki mislijo vse naravnost kot po ravnilu. Saj je še dosti miren moj mož. Hudega ti ravno ni rekel!“

„Saj nisi slišala, saj si se takrat smejala, kakor še ne zlepa!“

„Poglej ga! Ravno zato sem se, da sem laglje poslušala! — Veš, prav je, da zdaj greš! Ko se vrnem še jaz v naše mesto, bomo že stvar uredili. Najbolje bo, če mu enkrat rečeš — tako s humorjem — da si se zaradi mene zaletel. Naenkrat si treščil z glavo nekam, kakor v brzojavni drog ob cesti. Šest zvezd si videl — zdaj je dobro. Ha, ha!“

„Zaradi njega ti je prav, da grem, zaradi oficirja! Ti si, oprosti mi, razžalil bi te — —“

„Neumnost, neumnost, neumnost! To je vendar njegov sorodnik, njegov bližnji sorodnik, ali se naj z moževimi sorodniki prepiram? Kako ti sploh misliš? — Obrnite, nazaj!“ je zaklicala vozniku, vstala in zopet sedla ter vtikala drobno zlato uro za pas. „To sem nalagala svojega možička! No — a k stvari! Oficir je torej njegov sorodnik. Mislim, da je brat moža njegove sestre — sploh nekako tako. Poznala sta se tudi že davno prej. Ali, moj ljubi, kako bi te rada objela, pa ti morem stisniti le roko! Dobro se imej in name misli! Pridem kmalu! Ustavite!“

Odprla je naglo vrata, skočila na tla in izginila v zelenju. Voznik je vprašal: „Kam?“

„Na postajo!“ je velel Kolar in se tja pripeljal. Na peronu je pil kavo in gledal topo med ljudi. V vlaku mu je delo prijetno ropotanje in drdranje, ker je ogluševalo in prekričavalo misli, ki so

bile sitne in vznemirjajoče. Rad bi bil kako zadremal, v lenem snu na vse pozabil, ali vsaj vse omalovažil. Ker mu ni šlo po sreči, je gledal mlado gospo, ki je sedela ob drugem oknu na isti strani, bila močna in zdrava in imela velike, modre in vlažne oči. Kako ljubi, kakšno je njeno življenje? Ali ni se mogel zanimati in gledal je zopet skozi okno po enolični krajini.

Kaj vse doživiš v kratkih mesecih? Kje in kdaj se je vse napovedalo prej samo z migljajem, samo s senco? Padlo je na tvoje življenje, kakor pade kragulj na pišče. Zapičilo je globoko svoje kremplje, dvignilo te s seboj in zdaj te nosi — adijo! Vse iz sitnosti v sitnost, od vraga do vraga. In tudi bolje noče biti. Teko dnevi, teko tedni, prišlo bi morda pozabljenje, ko bi ne vedel, da se ona pripelje jutri ali pojutranjem, da jo srečaš na cesti, kjer te obgovori, ali jo najdeš v lastnem stanovanju, ko se vrneš domov. In ustavljati, dokler si mlad in zdrav in dokler je ona lepa in zamamna, ustavljati se ne moreš! Živimo!

Doma je prešel prvi teden mirno. Da ni prejel od nje nobenega pisma, mu je bilo ljubo in neljubo. Ko je zagledal skozi okno pismonošo, ki je krenil v vežo, ga je obšlo veselo pričakovanje. Morda je od nje? In ko je zagledal na svoji pisalni mizi par razglednic, se je prijetno iznenadil. Od nje so, od Tekle! In isti čas se je bal. Da bi vsaj ne pisala na odprtih kartah! Tudi uradniki na pošti so ljudje, ki ne znajo samo čitati, pač pa tudi govoriti. In mogoče, da bi videl pisanje kako njen mož ali tisti oficir. Ne, dobro je, ako ne piše!

Tretji teden je že rad gledal po ulicah za ljudmi in domneval kje spredaj ali kje zadaj Teklo, njen klobuk, njeno postavo, njeno hojo. Kdo bi bil n. pr. tisto tam spredaj z nojevim peresom na klobuku, kdo bi bil, če ne ona? Hitel je in se prepričal, da je to tuja, nepoznana dama.

Ko se je pripeljala nazaj v mesto, je prišla k njemu v stanovanje. Vrnil se je z jutranje šetnje in jo našel za svojo mizo. „O“ — je vzkliknil, „o“ — a dalje ni mogel. Preveč se je razburil in naenkrat se mu je nabralo v grlu nekaj raskavega, kar ga je sililo, da je kašljal. Ona se je tiho nasmejala, odložila klobuk in se ga oklenila okoli vratu. Poljubovala ga je dolgo in rekla prijazno in toplo: „Tega mi je manjkalo ves čas, tebe!“

Pomirila sta se.

„Jaz nisem nikoli šepnil o tem samemu sebi, nikoli nisem mislil in vendar je ležalo v moji glavi tako nekaj težkega, železnega,

kakor bi imel kladivo na možganih. Veš, to je bila zavest, da je tik tebe tisti oficir."

„Trapica, velika trapica si ti, Kolarček! Niti od daleč ne, da ti povem odkrito! Veš, zakaj ga ne bi marala? Zato, ker ima tako čuden nos! Na prvi hip se ti zdi lep, vidiš ga bolj v celoti. A pozneje odpade celota in ostane ti samo nos. In ta nos je tako čudno dolg, tako čudno nagnjen in tako pretresljivo žalosten; parodira vso njegovo veselo naturo. Ako se ves obraz smeja, nos je žalosten. Če je še tako vesel, nos se ne briga za to. Visi po strani in žaluje in ti vidiš samo njega in ničesar drugega. Hahaha!"

„Nisem opazil!" se je smehljal Kolar.

„Nisi? Verjetno. Kdaj moški šele kaj opazite? Plamenčka ne vidi noben, šele takrat, ko gore grmade, se vam zdi, da je nekako tako, kakor bi nekaj tlelo. No, tisti oficir — adijo! Zdaj smo se razšli in ta pesem je preč! Saj ni nikomur nič. Nekega dne se je pritepel med naju dva, kdo ve, katere sape so ga pripihale, nekega jutra ga ni bilo več in kdo ve zopet, katera ptička mu je s krempeljčki pot kazala! Sami dolgovi so ga; že drugi dan so mu bili upniki za petami. Kaj pa ti je?"

„Nič!" je zakašljal Kolar. „Kar pripoveduj!"

„Veš, žensk je pa vajen, zlasti omoženih. Med moža in med ženo se ti stisne kakor martinček med najožjo razpoko. Ozreš se, pa sedi na sredi in vse se ti zdi samo po sebi umevno in naravno. Kaj ne, jaz ga nisem nikoli videla, moj mož nikoli, no, pa smo v dveh dneh domači, kakor bi se izza mlada igrali na istem dvorišču. Kaj pa ti je?"

Kolar je bil bled in roka, ki jo je držal okoli Teklinega pasa, se mu je tresla. Vstal je od nje z divana, pričel hoditi po sobi in dejal: „Ti, ti, Tekla, ti si mi vendar vse to pred par tedni popolnoma drugače pripovedovala!"

Nalahko jo je nekaj spreletelo, ji šinilo po obrazu kakor prikrita rdečica in izginilo tako naglo, kakor bi ugasil luč. Rekla je najprijazneje: „Sedi!"

Kolar je sedel.

„Ne zameri! Hotela sem te malo preizkusiti, a vidim, kako si še vedno pozoren name! Ne, delala sem ti krivico. Samo ti si moj ljubi, moj edini!"

Ko je sam ostal, je dolgo premišljal, ali ima Strindberg prav o ženskah, ali nima? Ali res niso ne moralne, ne nemoralne, temveč — kakor je slišal nekoč pritožbe starega samca — amoralne? Ali je res

vse, kar imajo, tisto belo lepo telo, ki zdravega človeka mami in opaja, tisto telo, ki ž njim kramarijo, dokler je za to čas?

Ne, je dejal sam sebi, zašel si predaleč! Strindberg je imel tri žene in iz tistih treh je skopičil sodbo za vse. Vse njegovo delo ni vredno vere. Če je bil danes z Nietzschejem enih misli, je jutri to tajil, pojutranjem obžaloval. Ženske niso take, tudi Tekla ne! Če si vanjo zaljubljen, se ti zdi tudi tisto važno, kar nima zanjo nobenega pomena in o čemur govori, kakor je razmeram primerneje in kakor se lepše čuje. Zaljubljen moški je za žensko muka. Gleda jo kakor boga, povsod, v vsaki njeni besedi išče božanstva. Trpinči jo — —

Čez par dni je prejel od nje pismo, ki ga je čital s silnim ognjem. Povabila ga je za soboto dopoldne ob deveti uri k sebi. Šel je.

(Konec prihodnjič.)

Mirko Bernik:

Melodija.

Ko se je godec Matija Jerom prebudil, je bilo veliko okno na vrt že razgrnjeno. Močna in jasna poletna svetloba se je razlivala po sobi in jo grela. Gledajoč vanjo je utripal z drobnimi očmi in čutil v njih skelečo in ostro bolečino. V spanju in sanjah ga je obšla nenadna nervoznost in notranji nemir, ki ga je preveval tudi zdaj. Strepetaval je po životu, stresal z glavo in žile po rokah in prsti sami so nepretrgoma drhteli.

Starost je bila prišla nadenj in ga zlasti v zadnjih tednih jako oslabila. Že prej povešena glava je zlezla še bolj na prsi, hrbet, ki je bil že prej skljućen, se je upognil globlje, oči je zalila rdečkastokalna megla, koža je padla nagosto v gube in se nakopičila nad ušesi, na čelu in tik oči. Vstajal je pozno, dasi je več noči prečul kakor prespal, in čakal, da se je razmajal in mogel s svojim kratkim in drsajočim korakom preko sobe.

Iz kuhinje je priplaval glas njegove žene, ki je bila mlajša in krepkejša kakor on. Zdaj se je bila že vrnila od zgodnje maše in kuhala je kavo.

Bolečina v Jeromovih očeh je ponehala in lahko je gledal vzdržema okoli sebe. Par muh se je vzigravalo nad njegovo glavo in se kopalo v svetlem snopu solnčnih žarkov, ki so se jasno ble-

ščali v svoji košati obširnosti po milijonski množici migljajočih praškov. Omara, ki je stala ob steni nasproti postelje in bila črno politirana, se je vsled močne dopoldanske luči razživela in razsijala in se smehljala kakor dobrodušen širok in ploščat obraz. Tudi slike po stenah so stopile živahneje iz okvirjev. Peričnik, gorenjski slap na levi, je blesketal in se iskril kakor srebrn, a tam na desni je žarela rdeča ruta, ki je ovijala Materi Božji prelepe bele rame, kakor živa in šumeča svila.

Jerom je ogovoril najprej muhe, ki so mu silile v obraz. Mršil je obrvi, povejal z drhtavo in staro roko po zraku in rekel: „Dajte mir, sitnice!“

Žena je prišla po prstih, odprla polahko vrata in pomolila skozi odprtino glavo. Takoj je prijazno pokimala in dejala: „No, poglej ga! Mislila sem, da spiš in kanarčka sem nesla zato na hodnik. Bala sem se, da bi te ne zbudilo njegovo žgolenje, a glej, ti že čuješ!“

Hotela je povedati še nekaj, a nemirni izraz, ki ga je razodevalo Jeromovo lice, jo je zadržal. Majal je z glavo in govoril: „Nisem dosti spal! Noč je bila predolga in prevroča. Tudi nekaj bodečega je bilo v njej, kar je bodlo v možgane in nekaj težkega, kar je ležalo na prsih.“

„Bomo pa zopet povprašali zdravnika!“ je menila naglo žena; a Jerom je pravil dalje s svojim slabim in hripavim glasom in vmes ga je silil mehak in rahel kašelj, ki je bil vedno enak in ni imel konca. „Čudno, čudno se mi je pletlo po glavi. Dogodek od včeraj in drugi iz davnih let sta se gnetla drug z drugim, se smešno mešala in zamenjavala. Glej, bil sem obenem mlad in star!“

„Pa bi morda pil lipov čaj, in tudi gomilice bi ti storile dobro!“

„. . . vso noč, vso noč — kakor bi mi zvenela okoli ušes dolga in lepa melodija, znana iz mladosti. Hodil sem zunaj, sedel doma in gledal v jasno noč, igral na koncertu, a povsod, glej, je zvenela okoli mene znana melodija, in zdaj jo še vedno čutim okoli sebe. Čakaj, čakaj, oblečem se in primem gosli ali sedem za klavir, da jo najdem in igram!“

Vstal je, se razmajal, umil in s pomočjo žene oblekel. In pri zajutrku in pozneje, ko se je solnčil zunaj na hodniku in čakal, da je pospravila žena sobo, je govoril predse: „Vso noč, vso noč sam nemir!“ In takoj je hotel označiti s slabim hripavim glasom lepi in znani napev: „La — la — lala“. Ali vse, kar je poskusil, ni bilo

pravo, ni bilo senca tistega, kar je zvenelo vso noč okoli njega in kar je ozvanjalo tudi zdaj po njegovem telesu.

Vrnil se je v sobo. Okno je bilo na stežaj odprto in zasenčeno s temnordečimi zavesami, ki so padale od stropa do tal. Svež, oster zrak je polnil nekoliko mračne prostore in silil Jeroma, da je kašljal s svojim mehkim in brezkončnim kašljem. Vzel je v roke gosli, sedel k staremu klavirju, ga odprl in pritisnil tipko a. Uho je primaknil bliže h klavirjevim strunam in pričel uglaševati stare in črne gosli. Gotov je bil naglo. Obrnil jih je k obrazu, nagnil glavo preko njih in jih pritisnil z brado na prsi. S tresočo roko je dvignil lok in se dotaknil ž njim strun. Zapele so mehko in zvočno. A prenehal je takoj in prisluškoval tisti melodiji, ki jo je slišal ponoči, ki je zvenela tudi zdaj okoli njega, bila znana iz davnine in lepa in veličastna, pa vendar taka, da mu je polzela iz ušes kakor riba iz rok, da je ni bilo mogoče prijeti in obvladati. A bila je močna, vitka in ponosna, ker je bila doma povsod. Enako v mladosti, v dobi otroka in v dobi mladeniča, enako v poznejših letih, v časih moža in sivih dnevih starca. Otrok je dihal v njej, ki teče med rožami in travami za metuljem, mladenič je govoril v njej sladke besede mladi, bujnostasi in črnogledi devojki, mož se je boril za svoje cilje in nazore, starec je gledal ž njo v večnost, tja daleč preko mej svojega življenja.

Vnovič je prižel gosli z brado na prsi, pritisnil je z levico vratove strunam, potegnil z lokom preko njih, da so pele v gladkih in vitkih glasovih, pretakajočih se iz nižave v višavo, iz šepetanja v krik in iz čebljajoče skromne govorice v elegično pesem modre in ponosne samozavesti. Ali melodije, tiste, ki je še vedno zvenela okoli njega, ki se je jasno oglasila v njem to noč, a živela ž njim od mladosti, ki je bila vseobsežna, neskončna v začetku in koncu, nje ni bilo.

„Glej, kako čudno!“ je govoril rahlo starec in odložil gosli na pokrov svojega klavirja. „Čutim jo, okoli mene je, vso noč sem jo poslušal, poznam jo izza mlada in ne morem je najti.“

Sedel je nazaj za klavir, položil stare in koščene roke po tipkah, ki so se rahlo oglasile v mehkih akordih, gledal v strop in se zamišljal. Morda je to tista pesem, ki jo vzklika otrok, ko zagleda svojo vabečo mater in ji teče v naročje? Mogoče je to ljubezen, tista sladka melodija srca, ki riše obraz mlade deve, ogenj njenih oči, marmor njenega tilnika, sneg njenih prsi in kri njenih razpaljenih ustnic? Ali je boj moža, odmev njegovega koraka po

bojni cesti hrumečega in vrvečega življenja, ali zdrava misel starca, hiteča preko groba, preko bitja samega v vesoljstvo svetov?

Prijel je bele tipke, ki so se vdale pritisku njegovih velih prstov, in poslušal. Pritiskal je zgoraj in spodaj, begal s prsti po klaviaturi, razžaril se, da mu je stopila v stara lica kri, vstal in odprl pokrov nad strunami, da bi dal polno moč njihovemu zvenenju, sedel nazaj, glej, in se razživil kakor mladenič. Vrat se je zravnal, glava se je dvignila, kri je zaplula po licih, oči so se oživile in razsvetlile in prsti beže po klaviaturi, da buče strune, da pojo in zvone in polnijo sobo z bogatimi in težkimi spevi. Koliko glasov je, kako se oprijemajo drug drugega, kako pojo iz svojih čistih grl, kako ponosno nosijo melodije, kako jih krase, letajo preko njih, se spuščajo podnje in jih delajo mogočnejše in lepše!

Jerom igra in gori. Sapa mu je težka od napora, po sencih izstopajo drobne in neznatne pičice potu, množe se, družijo, strinjajo v velike okrogle kaplje, ki se podaljšujejo, tanjšajo in pričenjajo polzeti med gube ob ušesih in se obešajo po licih, kakor sledovi neznanih svetlih curkov. Zdi se mu, da je zdrav, da je svež, da ni več v njem kašlja, ki nima konca ne kraja. Njegove roke so čile, prsti prožni in urni, njegova duša je polna in to, kar buče in pojo strune, to so njene besede. —

Prenehalo je vse, kakor bi se zagrizli glasovi drug v drugega. Jeromove stare roke leže trudne in mirne na belih in črnih tipkah, njegov obraz je sklonjen na prsi, oči so trudne, lica hladna in brez krvi. On ne more najti tiste znane melodije, ki jo je začutil v sebi in okoli sebe nocojšnjo noč, ki mu je znana iz davnih časov, kakor bi jo igral že stokrat na svojem klavirju in jo godel stokrat na svojih goslih in ki brni tudi zdaj okoli njega po tej polmračni, s težkimi rdečimi gardinami zastrti sobi. Star je, več je ne more zgrabiti in obvladati.

* *
*

Zvečer je legel zgodaj v posteljo in trdno zaspal. V sanjah je zaslišal naenkrat pod svojim oknom šum, uglaševanje glasbil, tiha povelja in za njimi rahlo naraščajočo in se razvijajočo godbo. Tiho, komaj slišno se je pričel v zraku zibati valček stare dobe in kakor bi se smehljal s starodavnim, dobrohotnim smehom, je šepetal nalahko v uho:

O ti Polon, Polončica,
o ti Polon, Polončica,
o ti Po — — —

Glej jih, starih tovarišev — godcev, ki je igral ž njimi tolikrat po plesih, zabavah in koncertih! Jerom ni vstal, a videl jih je vseeno, kako stoje v krogu pod oknom. Rajni Luka je, pokojna Valentin in Strguljček in še vsi, ki jim prerašča že davno grobove zelena trava. Glave so iste, tudi inštrumenti so naravno veliki, le životki so majhni kakor škratovski. Zato se zde vsi šegavi in smešni in celo modri Luka, ki taktira v sredi z razprtimi prsti.

Jeromu se je zdelo, da je v sanjah vstal, odprl okno in pogledal za njimi. V tistem hipu so izginili, kakor bi se pogreznili v zemljo, ali se skrili v šopih rož in visoke trave. Stopil je z enim samim korakom skozi okno za njimi, ker si je mislil, da so se izmuznili po ulicah na polje. Zunaj — na polju — je cvetela livada, da je bila krasota. Sami beli in rdeči cvetovi, in če potegne veter, trka glava ob glavo. Spomlad je, nebo modro, čreda oblačkov se pase po njem, kakor bele in mlade ovčice. Kako so gore visoke in sinje, kako je ponosna lipa, ki cvete ob poti, se ozira na vse strani po poljih in gostoljubno posluša šum čebelic, ki šume po njenih vejah! Postovka plava visoko v zraku in tik nje frfota in žgoli škrjanček. To je ravno na sredi belordečega polja, kamor je dospel Jerom, iskajoč svoje pobratime.

„Kje ste, kje ste?“ jim kliče, a ker so majhni in šegavi kakor škratje, se ne oglasijo. Smeje se, stoji sredi polja in vpraša čebelo, ki mu sede na čelo. „Ali si jih videla — pobratime?“ — „Kako bi jih ne?“ reče čebela z visokim glasom. „Tam po njivi, po razorih se ti skrivajo!“ In nadalje vpraša velikega rumenega metulja, ki priplahuta in sede na njegovo dlan. „Ali nisi ti, metulj, videl mojega tovariša, godca Luke?“ „I, kako bi ga ne!“ govori metulj in miga in kaže s tipalkami. „Tam za mejo leži v travi in se gosti s kislico!“

Res so vsi blizu. Tam na desno izza trave priplava glas piščali, od drugega konca zarenči bas in zopet od drugega povzamejo violine:

O ti Polon — —

V tem hipu pa je izginilo vse. Naenkrat ni bilo ne livade, ne rož in ne godcev. Jeromovo srce je prenehalo biti, kri se je ustavila po žilah in telo in duša sta se ločila. Prvo je obležalo na belih blazinah, druga pa je stopila v sosednjo sobo, kjer je spala Jeromova žena. Stopila je k njej, jo prijela za roko in rekla: „Prišla sem po slovo. Hvala ti za vse, Terezinka, in na svidenje!“

Žena se ni prebudila, a oglasila se je v spanju: „Kaj?“

Duša je ponovila kakor prvič in stala bela in visoka ob ženini postelji: „Prišel sem po slovo! Hvala ti za vse, Terezinka, in na svidenje!“

Zdaj se je oglasila žena, kakor v davnih mladih časih s prijaznim smehljajem na obrazu: „Kaj mi pa nagajaš? Saj vidiš, da spim!“

Jeromova duša se je vzpela skozi okno in se pričela dvigati v solnčne višave. Že je bil zunaj jasen in oster dan, po poljih se je svetila rosa in ptice so se že oglašale. Solnce se je bleščalo za moža visoko nad najvišjo goro in lezlo še vedno više in više. Daleč, skoro blizu solnca, je letel orel in izginjal za vrhovi.

Vedno kvišku, vedno kvišku je hitel Jerom. In glej, krog njega je šumela in rastla melodija, ki jo je zaslišal prejšnjo noč, ki ga je spremljala ves dan, ki je bila znana izdavna, a je ni mogel zgrabiti in obvladati. Zdaj je bila jasna, svetla, velika in močna, razprostirala se je od sveta do sveta, napolnjevala vesoljstvo in v svoji mogočnosti bučala s solncem, ki je v silnem hrupu in šumu in vrišču in sikanju izžarjalo iz sebe nadsvetno silo toplote in svetlobe. Prevladovala je vse, vse združevala v sebi, vsa svetovja so bila v njej in ona sama.

Jerom se je spojil ž njo visoko nad ozračjem. Tako je bil on sam tista neskončna, davno znana in vseobsežna melodija.

Andrej Labud:

Prošnja.

Na oknu ti nagelj gori
in skozenj ti moje srce govori,
a tvoje, no tvoje ti v zdravi radosti kipi.

Zasenči mi rože plamen,
zagluši mi bolnega srca refren,
zagrni mi okno, po prstih prikradi se ven!

Anton Aškerc:

Atila v Emoni.

(L. 452.)

Romanca.

V.

Surovež brcnil je z nogo v mravljišče,
živalic mirnih ljubo bivališče,
razburil v njem najskritejši je kot;
zmešnjava, strah in dirindaj povsod,
vse teka sem in tje in plašno bega.
Sovražnik res na njih posestvo sega?

„Na bran!“ ... Ta misel zdaj prešinja vse...
„Na bran!“ ... Ta misel zdaj zedinja vse...
Emona je vznemirjeno mravljišče,
na bran meščan meščana vabi, išče.
Surovi, divji Hun grozi, preti,
vsak čas z armado svojo prihiti.
Vse teka sem in tje po belem mesti,
vse, staro, mlado danes je na cesti.

In solnce sije z jasnega neba
in nad Emono se pomlad smehlja,
boginja čudovita prerojenja,
glasnica krasna novega življenja.
Po ulicah plašni deró ljudje,
ko hudourniki dero z goré,
če ploha kdaj nenadoma se vlije . . .
„Na bran, na bran!“ Emona vabi, vpije.

Marcella šla je gledat hrušč in hrum
na ulico . . . Zagleda novih trum
vojaških, ki prispele so od meje
italske na pomoč, iz Akvileje. —

„Ah, Aeliane!“ dekle zaječi
uzrši ženina . . . Pa on hiti
z zastavo svojo mimo in pogleda
Marcello nežno, ki stoji tam bleda . . .

Za hip Marcella tamkaj postoji —
ljudi povodenj mimo pridrvi
in sama več ne ve, kako deroča
povodenj nekam nese jo hrujoča.
Pred Jupitrovim templjem je sedaj
ob stebru našla vzvišen, varen kraj.
In ko z otoka se lahko ozira
po trgu sredi bučnega nemira,
Marcella gleda . . . Vedno več ljudi
prihaja že na trg od vseh strani
pred tempelj . . . Pesem silna zdaj zaóri,
ko pevali bi jo stoteri zbori:

„O Jupiter, ti oče naš,
najvišji bog naš in stvaritelj,
pomagaj nam, saj moreš, znaš,
saj si sovražnikov krotitelj!

„Kar kodre stresi in srdit
poglej sovražnike proklete!
Blisk švigne, grom tvoj zagrmi —
na tleh barbarske bodo čete!

„Ozri le vsemogočni bog
na vznožje svojega se trona!
Glej tisoče prosečih rok
iztega k tebi zdaj Emona!

„V tvoj sveti gledamo obraz,
od sebe nas nikar ne suni!
Usodni nam se bliža čas,
že bližajo se divji Huni!

„Krvav razsajal bode boj
in smrt nas čaka in poguba . . .
Na strani z Marsom vred nam stoj,
če še Emona ti je ljuba! . . .

„Ver sacrum — sprejmi ga od nas!
Najhujša prišla je zadrega,
najtežji je nastopil čas,
zato Emona ti prisega:

„Karkoli se nam porodi,
v prihodnji zraste nam pomladi,
prvine v dar dobodeš ti,
vsi požrtvujemo jih radi.

„To tvoja sveta bo pomlad,
o Jupiter, naš vsemogočni!
Kar Atili brž zlomi vrat,
pogine Hun naj krvoločni!

Kako iz grl ta pesem je grmela!
Marcella sama z njimi vred je pela;
kako je tudi njej šla do srca
popevka bojevita sveta ta!

„Ver sacrum!“ Kakor blisk med ljudstvom šviga
in tisoč rok že na prisego dviga . . .
„Ver sacrum!“ vse navdušil je na boj
in složni govorijo med seboj . . .

Eden izmed množice.

Ver sacrum! Zaobljuba je veljavna!

Drugi.

Pomlad bodoča bo Emoni slavna!

Tretji.

Bogovom posvečena bo pomlad!
Kdo bi ne žrtvoval prvin jim rad!

„Ver sacrum, hoj, ver sacrum!“ vse je vpilo,
naposled pa se vpitje to je zlilo,
strnilo v veličasten se koral
ko slap glasov, ki pada preko skal . . .

„Pred tempelj Mithrov!“ — nekdo zdaj zakliče
in reka tisočglava se pomiče
po forumu že na nasprotno stran,
kjer Mithrov tempelj stal je obsijan
od jutranjega solnca, tempelj jasen,
bil kakor nov sneg, marmornat, prekrasen.

Marcella videla je vse lahkó,
vse slišalo odtod ji je uhó.

Tako-le pesem tam je zagrmela,
tako-le Mithri množica je pela:

„Mithra, bog svetlobe svete,
bodi hrabra nam pomoč!
Bližajo se teme klete,
bliža nam se hunska noč!

„O, ne pusti, da zagrne
noč sovražna, tuja nas!
O, ne daj, da teme črne
tvoj zakrijejo obraz!

„Sij nam, Mithra, solnce krasno,
sij Emoni, večno sij!
Kaži nam obličje jasno,
da nas noč ne pogubi!

„Sij nam Mithra zmagoviti,
zdaj pokaži svojo moč!
Sij nam Mithra vekoviti
in preženi hunsko noč!“ ...

Umolknil je molitve vroče spev,
po forumu se slišal je odmev,
in dobro je razločila Marcella,
za kom je množica molitev pela.
Valerius Aelianus sam je pel,
Emončane k sopevanju razvnel ...
Pa hoče k njemu, da mu v roko seže,
pa krik vojakov se črez trg razleže —
in truma z ženinom se odvali
in ji odnese ga izpred oči ...

Potrta hodi svojo pot Marcella,
pred cerkvico krščansko je prispela.
Glej svečenik Hermagoras stoji
na pragu, pridiga in govori:

„Reši nas, o Kriste, reši nas pogube,
ne prepusti Hunom te Emone ljube!
Ljuba nam je, dasi vemo, žalibog,
da malikovalski je nečist brlog.

„Malo nas v Emoni pravih je kristjanov,
preveč je še, preveč trmastih paganov.
Zmota se šopiri in slepota tod
in malikov poln je v mestu mnog še kot.

„Pa bogovi rimski stari so lažnjivi,
njihovi pa žreci so preroki krivi.
Pravi bog je Kristus, naš odrešenik,
in njegov resničen jaz sem svečenik!

In zato pa reši, bog naš, le kristjane!
Naj barbar pobije grešne vse pagane,
kaj nam nejeverci so emonski mar!
Vrzi jih malikom hunskim na oltar!“ . . .

Hermagoras še hoče govoriti,
pagani pa s pestmi začno pretiti.
Marcella vidi, sliši hrup, nemir.
Srdit pred cerkvijo besni prepir.

Prvi pagan.

Kaj pravi? Ha, bogove naše psuje!

Drugi pagan.

Lažnjive, krive mož jih imenuje!

Tretji pagan.

Hermagora, ti, jezik za zobmi,
če ne, lahko se kaj ti prigodi!

Četrti pagan.

Paganom sveti so bogovi stari,
tvoj križani nam Kristus nič ni mari,
za vse bogove je dovolj svetá!
Vsak moli pač naj svojega boga!

Peti pagan.

Vsak svojega boga naj v stiski išče!

Šesti pagan.

Zato vsak svoje bog imej svetišče!

Sedmi pagan.

Kdaj mi psovali Kristusa smo vam?

Osmi pagan.

Pustite vi bogove tudi nam!

Hermagoras.

Pa istina je vendar samo ena,
iz Galileje k nam je prinešena.

Prvi pagan.

Nestrpni ste fanatiki povsod,
pa naj vas kamorkoli vodi pot.

Drugi pagan.

Odkritosrčnosti vi ne poznate.

Tretji pagan.

Z resnico svojo samo se bahate.

Četrti pagan.

Vi drugoverce le preganjate,
ob meč cesarjev se naslanjate . . .

Peti pagan.

Ne! Z vami skupaj možno ni živeti.

Šesti pagan.

Drug drugega ne moremo trpeti.

Hermagoras.

In pravi bog je samo eden — naš!

Sedmi pagan.

Kaj ne da, Jupiter je tebi laž?

Hermagoras.

Ti sam si rekel . . . Jaz le pritrjujem,
pa pravite, da vam bogove psujem!

Osmi pagan.

Hermagora, kar jezik za zobmi,
če ne, pred cerkvijo bo tekla kri! . . .

Več marala ni slušati Marcella,
domov je razburjena pohitela.
Okoli cerkve krene . . . Glej, pred njo
stoji Avitus . . . Reče ji tako:
„Ne boj se me! Poslednjič te vprašujem,
ne veš, kako sam s sabo se bojujem . . .
O, saj sem hotel vreči iz srcá
podobo ljubo tvojo — pa ni šla.
Globoko si se vtisnila mi v dušo,
in prej pač pojdem mrtev sam pod rušo
ko te pozabim! Ljubim te gorkó,
neskončno ljubim te tako, takó . . .
Pa saj izraziti je nemogoče
z besedo, kar mi čuti srce vroče . . .
Po letih mlad več nisem, to se ve.
Pa je li let število za možé
stvar poglavitna, misliš? . . . Ne, Marcella,
pri meni si se zmotila, uštela;
še zdaj sem čil in zdrav sem korenjak,
z mladeniči se kósat grem junak . . .
Premisli si, Marcella, bodi moja —
vsa imovina moja bode tvoja,
saj veš, da dom poslednji dom ni naš,
lahkó ti rečem, da sem bogataš.
Pri meni dobro se ti bo godilo,
bog Plutus dal mi vsega je obilo . . .
Ej, kaj pomaga ženski ženin mlad,
če v hiši nima drugega ko glad!
Premisli si! . . . Sedaj še ni prepozno . . .
Češ biti moja? . . . Prašam zadnjikrat,
odgovor tvoj bi zdaj še slišal rad.

Marcella.

Jaz nimam kaj ti več odgovoriti,
saj veš, da srcu mari ni denar,
saj veš, ljubezen je svobodna stvar.

Vse veš! . . . Ne mudi me, ker moram iti,
doma me čaka mati že težkó . . .
Že davno moje si prejel slovó,
prestar si zame . . . Aelian je mlajši
in lepši in zato imam ga rajši . . .
Kaj morem jaz zato, če srcu všeč
kdo drug je bolj ko ti . . . Eh, srčna reč!“

Srcé Marcelli zdaj je bilo burno,
po ulici korakala je urno,
po vsem životu tresla se dekle
je od Avita Decija grede.
Ozre le enkrat se še radovedno . . .
Tam stal, za njo je gledal on še vedno —
Avitus, bled od jeze . . . Zdaj s pestjó
ji zagrozi . . . Kaj pač pomeni to? . . .

Gre dalje, vse premišlja še Marcella,
kar ravnokar je bila doživela . . .

„Marcella!“ — spet zasliši za seboj . . .
Kdo kliče jo? . . . „„Ah, ti rešitelj moj,
Valeri Aeliane?““ . . . Vsa vesela
najrajša bi ga bila kar objela.

Že gre zastavonoša ž njo vred vštric . . .
„Pa kaj ti je?“ — jo vpraša resnih lic —
„Kaj, ljubica, se ti je pripetilo,
kaj te užalilo in ujezilo?“
„„On, on, Avitus!““ — komaj zajecljá
Marcella — „„mi še zdaj miru ne da.
Ponujal spet mi svojo je ljubezen,
pa dala sem odločno mu slovó,
in veš, še zapretil mi je nato,
da bala sem se ga, ker bil je jezen““ . . .

In Aelianus mahne v zrak z rokój:
„Ne boj se več, saj zdaj sem jaz s teboj!
Pustiva ga pri miru tam bedaka,
zaljubljenega zabi siromaka,
razmisli se, ne misli več nazaj,

saj nama cvete zdaj ljubezni maj!
Kdo ve, kak dolgo naju bo naslajal,
ker kmalu bode divji boj razsajal . . .
Marcella, naj te spremim kratko pot,
ker k legiji spet moram brž odtod!

In šla sta skupaj kakor bi jih gnala
nevidna sila in nakrat obstala
sta v ulici kovaški . . . Kak ropot,
kovanje, hrum ta napolnjuje kot,
kako z jeklenih nakoval odmeva,
kak kladivo pri kladivu kar peva!
Stojita in poslušata . . . Hohò!
Sami kovači zdaj pojo takó:

„Kuj, kládivo jekleno, danes kuj!
A, meh, žerjavico nam razpihuj,
da trši bodo meči in ostrejši,
sovražnikom strašnejši!

„Kuj, kládivo jekleno, dobro kuj!
Žerjavico pa meh nam razpihuj,
da sulic naredimo brez števila,
da vsaka bi se v Hune zasadila
in vse jih pomorila!

„Kuj, kládivo po nakovalu, kuj!
Žerjavico pa meh le razpihuj!
Tako-le radi Hune bi kovali
in jim po glavah dali.

„Kuj, kládivo veselo danes, kuj!
In meh, žerjavico nam razpihuj,
žerjavico junaškega poguma,
ko pride hunska truma!“

Kovali so kovači, peli, peli
po črnih delavnicah tak veseli,
da daleč naokrog je šel odmev,
razlegal kladiv zvonkih se je spev.

„Zdravstvuj!“ — in krepko ji je stisnil rôko,
v oči pogledal ji tako globoko
in strastno je poljubil jo tako,
ko bi za večni čas jemal slovó
od svoje ljubice, Marcelle zveste,
od svoje obožavane neveste . . .
Solzeč ozrla se je v tisto stran,
kjer v dalji je izginil Aelian
in odhitela k materi potrta . . .

Pa ni šla v svojo sobo . . . Sredi vrta
na klop jo posadila je bolest.
Ni motil lip cvetočih je šelest,
ob mizo žalostna se je sklonila
in glavo v dlan si je naslanjala,
ihtela je Marcella, se solzila,
razmišljala, bedé je sanjala:
„Ah, lepa! . . . Ženin pravi, da sem lepa . . .
Fortuna boginja zares je slepa.
Lepoto mi je poklonila v dar,
osrečila me je z lepoto mar?
Lepota, ti opevana lepota,
dekletom kaj opasna si nam dota!
Kaj lep je stas in kaj je lep obraz?
Cvet nežen, ki živi le kratek čas.
Lepota! . . . Eno dvigne iz nižave
na zlati tron cesarski na višave,
a drugi je propast, mrtvaški prt . . .
Poguba strašna taka-le lepota,
nesreča, sužnost in sramota . . .
In meni bo lepota samo smrt! . . .
Najlepšo kralj si Atila izbere,
če v mesto prilomasti in pridere,
najlepša pa, gorje, sem bojda jaz!
Je sreča zame lepi moj obraz?
Kralj hunski, ti razbojnik — pa Marcella!
Divjaka za moža bi ne hotela.
Pa saj bi le za sužnjo me ujel,
po sili bi trinog me grdi vzel . . .
Jaz sužnja kdaj? Ne, ne! To ni mogoče,

da dela Atila z menoj, kar hoče!
Jaz Hunov samo kratkočasna stvar,
jaz sužnja, ki ponosna sem Rimljanka,
svobodna ženska? . . . To mi je uganka
življenja mladega najtežja — ah!
Ne! Saj ubije me ta hunski strah.
Gorje! Po žilah kri se mi ohlaja
in v prsih srce živo mi zastaja . . .
Sramote takšne jaz ne preživim,
če pride, mrtva zgrudim se pred njim . . .“

Pristopila tolažit jo je mati . . .
In plakali na vrtu sta obé,
držali do noči se za roké . . .

A tisto noč poskušala zaspati
Marcella dolgo, dolgo je zaman.
Šele ko jel se svitati je dan,
zazibalo jo je nemirno spanje,
nadlegovale so jo strašne sanje . . .
Ah, videla je Atilo in boj
meščanov ljuti pred seboj . . .

VI.

Viharna noč Emono je pokrila,
s perutmi črnimi jo je ovila
ko ptica velikanska, ko pošast
ujela mesto v svojo je oblast.
Ko svinec težke so noči peruti,
kar diha, jih ko strašno moro čuti.
Nevihta pleše ples zdaj razuzdan,
oblak z oblakom ruva se pijan
pa dež razliva gost . . . Hoj, burja piska
med bakhanalom. Včasi se zabliska,
če Zevs pogleda z jeznimi očmi
in vidi, kaj na zemlji se godi.

Vihar prinesel hunskih je divjakov
armado in iztresel jih je iz oblakov,
zato tako divja nocojšnja noč
in kaže vso demonsko svojo moč.

Ko listja je sovražnikov in trave,
pokril je tabor njihov vse planjave
okrog Emone . . . In sedaj gorje, gorje!
Svit brž napoči zadnjega ti dne,
pripravi na napade se, Emona,
ti vsega Norika najlepša krona!
To boj bo na življenje in na smrt,
vsak čas, vsak čas te zmane hunski črt!
Nikomur ne zatisne sen očesa
nocoj, strah prebivalce vse pretresa.
Ko zver preži že Hun in hrepeni
po plenu, da zdrobi ga med zobmi.
Zastraženi po mestu so stolpovi,
zastraženi z vojaki so zidovi.
Nocoj pripravljen rad je vsak meščan
za domovino planiti na bran,
Emono svojo hočejo oteti,
ne sme dobiti je barbar prokleti!
Najvišja misel ta zdaj spaja vse,
navdušenost, pogum navdaja vse . . .

Vse? . . . Nekdo misli le na maščevanje:
Avitus je poglobljen samo vanje,
skoval je že peklenski svoj načrt.
Iz mesta žene skoz vihar ga srd,
gredoč pa premišljuje v glavi svoji:
Kaj, če ga sreča kdo na nočni hoji?
In v sagum si ogrne isti čas
Avitus še tesneje svoj obraz . . .
Ko želje kdo uganil bi njegove,
načrte izdajalske in osnove!
Po ulici samotni hodi sam,
na duše dnu nekje ga še je sram.
In kakšna bila je doma ločitev!
Še sužnja je skrbela poslovitev
ob uri nenavadni . . . Stala sta
oba pri vratih in se bala sta
pa vprašala sta gospodarja plaha
in polnih temnih slutenj, polna straha,
če smeta spremiti nocoj ga kam,

pa odgovoril je, da pojde sam . . .
Osorno bil je sužnjema to rekel,
zavil se v sagum svoj, pa brž je stekel.
Laleta in Daryphora samá
zapustil je za stražnika doma . . .

In veter tuli, dež pa naletava,
Avitus v noči temni dalje tava . . .
Na poti včasi postoji boječ,
po žilah čuti kri ko tok goreč.
Do templja pride malega ob poti,
bil Izide je Afrodite hram,
stoječ osamljen ob vogalu tam —
Trud, ka-li, dvom se ga poloti,
pod nápušč stopi v vežo, povedri . . .
In zdi se mu, da nekaj govori
mu na uho pa vabi ga in vabi,
naj vrne se, osveto naj pozabi.
„Kaj?" — kliče duh — „emonski si meščan,
ponosen rimski si še državljan,
pa domovino hočeš zdaj izdati?
V dno duše moral bi se sramovati!
Nazaj obrni zopet svoj korak,
za tvojo pot ve dosedaj le mrak,
hotenje tvoje zdaj še ni dejanje!
Tvoj tajni sklep, komu na svetu znan je?
Povrni se, kesaj se — in zločin
na dan ne pride nikdar iz temin!
Bedak! Mar kriva cela je Emona,
če ni hotela ljubiti te ona?
Povrni se, pa bodi korenjak
in bori s Huni se ko poštenjak,
povrni se!" . . , Tik hrama vdari strela,
do tâl se strese močna zgradba cela . . .
Mar to naj opomin je iz nebá,
migljaj vsevednega je mar bogá,
da ne greši naj, naj domov se vrne,
naj ne izvede je namere črne?
Pa stopi izpod strehe . . . Kam? Naprej?
Nazaj domov? . . . Fej, omahljivec, fej!

Stoji zavit v svoj plašč in omahuje,
z vestjo bojuje se čedalje huje.

Zdaj nekdo sreča ga . . . Gorje, gorje,
če videl v Efialtovsko srcé
mu je gredoč neznanec tajnoviti.
Ne, ne! Saj v duši so načrti skriti! . . .
Prepozno je za kes . . . Ne, pregrdó,
prerazžaljivo bilo je slovó,
ki dala mu ga danes je Marcella
pri cerkvici krščanski! Ni hotela
ga niti slušati na cesti več!
V srcé zabodla mu strupen je meč
ošabnica . . . Ne, ne! Ta srčna rana
se ne zaceli sama . . . Maščevana
pač mora biti zdaj žalitev ta!
Naprej! Makar zato nocoj izdá
Emono Atili! . . . Da sklep je sklep,
ne sme se spremeniti več ukrep,
pa naj bo izdajalec domovine,
saj z mestom svojim vred on sam pogine!

Previdno hodi skozi mrak ko tat,
zavit v svoj sagum . . . Že je blizu vrat.
Kako naj pride venkaj mimo straže?

Spoznajo ga . . . Nesramno se jim zlaže,
češ, da ogleda hunski si ostrog
v imenu mestne legije okrog . . .

In zginil skozi vrata je v temini,
Avitus Decius . . . Gorje očini!

Za zidom zunaj tam se plazi plah,
pred taborom ga hunskim mar je strah?
Dani se . . . Hunska straža ga ustavi . . .
„Pred Atilo želim!“ Avitus pravi.

„„Pred Atilo — sedaj? Nesrečnež, stoj!
Prebodem z mečem tem-le te takoj!““

„Pa s kraljem slavnim moram govoriti,
od mesta čem mu ključe izročiti!"

„„Od mesta ključe!... Ti mu sam jih daš?
Pa živ se ne povrneš, če je laž!""

In Decius Avitus že koraka
naprej ob strani hunskega vojaka
po taboru sovražnem skozi noč,
z osveto svojo v srcu. To je moč,
ki goni ga. Do cilja mora priti,
sedaj ne more več se povrniti,
vsak kes je zdaj prepozen... Vse zaman,
zločin osvete hoče novi dan...
V razsvétljen šator že mu stopi noga,
skoz zastor ga poriné straža stroga —
In Decius Avitus že stoji
pred Atilo in gleda mu v oči...

* * *

„To torej tisto hunsko je strašilo" —
si misli zdaj Avitus — „ki prelilo
že reke je krvi dotod gredoč,
ki le pogube širi svojo moč?!
To Atila je, ki pred njim trepeče
Emona zdaj, boječa se nesreče?
In ta tiran barbarski pred menoj,
sovražnik moj, bo zdaj zaveznik moj?"

Kralj vstal je ravnokar s počivališča
ponočnega, z razkošnega ležišča.
Še mlad je, s črno brado, črnih las.
Kralj gleda tujca, mrk mu je obraz...
„Kaj hočeš?" — se zadere na Avita —
„Gorje, če je namera tvoja zvita
in zlobna!... Ključ imaš od mestnih vrat?
Emono svojo si prišel izďat?...
Ni treba pravzaprav mi ključev tvojih,
dovolj imam s seboj vojakov svojih,
ki ključev nič ne potrebujejo!
Sežgo vam vrata pa se vsujejo
pač tudi v vaše mesto... Kaj zidovi,

kaj Atili napoti so stolpovi!
Kaj misliš, da vse to ustavi nas?
Igrača nam je to za kratek čas!
Seveda s ključi vderemo popreje
v Emono, boj se izvrši gladkeje . . .
Zato pa vzamem ključe mestne v dar,
četudi si ukradel jih makar . . .
In kaj želiš zato zdaj, izdajavec?
Premislil dobro si si vse, hinavec?"

Decius Avitus.

Premislil, vse premislil! . . . Trden sklep
je moj pretehtan dobro moj ukrep.
Ná ključe, v roke jih izročam tvoje,
polasti se, o kralj, Emone moje! . . .
Porušiš tudi naše mesto v prah?

Atila.

Še danes mesto zrušim vam namah!

Decius Avitus.

In pomoriš po mestu vse ljudi?

Atila.

V potokih tekla vaša bode kri!

Decius Avitus.

Nikogar nočeš li pomilostiti?

Atila.

Za sebe hočeš me seve prositi . . .
Uslugo za uslugo! . . . Le imej
življenje svoje še makar poslej,
saj izdajalčevsko življenje tvoje
velike itak nima cene svoje.

Decius Avitus.

Ne prosim zase . . . Mlado krasotico
mi pomilosti, dražestno devico!

Atila.

Aha, nevesto, ljubico, seve,
za njo ti krvavi sedaj srcé!

Decius Avitus.

Bila res nekdaj moja je nevesta,
sedaj ni več . . . Zdaj drugemu je zvesta!

Atila.

Velikodušen si . . . Lepó, lepó!
Dekleta pomiloščam ti, naj bo!
Je lepa res?

Decius Avitus.

Najlepša v vsej Emoni!
Kar demant je na tvoji zlati kroni,
Marcella to je izmed vseh deklet,
nikjer je nima lepše rimski svet . . .
Kralj, tebi jo takorekoč žrtvujem,
na tvojo radost ti je zdaj darujem!
Kralj, ko zagledaš njeno divno rast,
napolni srce tvoje sladka slast,
ki nisi še nikoli je občutil,
nikoli je še nisi niti slutil!
Ah, ko zagledaš v njene se oči,
jih ne pozabiš več do konca dni!
Marcello lepo sebi, kralj, ohrani,
ne daj, da ti pogine med meščani!

Atila.

Marcella torej njeno je ime . . .
Kako in kod pa pridem jaz do nje,
še danes zagotovo mi pokažeš!
Gorje ti, izdajalec, če se lažeš!

Decius Avitus.

Vse rad pokažem, kralj, ti, kam in kod,
do njene hiše sam pokažem pot.

Atila.

Življenje tvoje zdaj je v moji pasti,
Emončan, v svoji te imam oblasti . . .
Že vzhaja solnce, v šator gleda dan . . .
Emona branila se bo zaman!
Ti odpreš vrata nam — in moje čete

se v mesto vaše vsujejo neštete.
Trenutek še — in prosta bode pot,
premaganega mesta bom gospod . . .

Decius Avitus.

In kar bo zate, kralj, najbolj veselo:
tam videl boš, dobil jo boš — Marcello!

Kralj Atila ozira se okrog,
posluša, vstal li ž njim vred je ostrog?. . .

„Naprej, naprej!“ Desnico krepko dvigne,
Avitu ž njo energično pomigne,
pa iz šatora stopita na plan.
Pomladni jasen ju pozdravi dan . . .

Kar šine kralju gneva hlad črez lice,
potegne meč svoj silni iz nožnice
bogate, zlate — tabor ves ta čas
izvedel nemi je njegov ukaz!

Razvršča že armada se nebrojna,
po zmagi koprneča truma bojna;
cel sulic gozd izrasel je iz tal . . .
Kdo Atile sedaj bi se ne bal!
In kralj popne na iskrega se vrana,
in že pomiče se armada zbrana
k obzidju mestnemu naprej pojoč
barbarske pesmi, divje vriskajoč.

„Brž odpri mesto svoje jim, Avite,
nestrpne že so trume bojevite!“ . . .

L. Pintar.

O krajnih imenih.

V.

Jovan Vesel, pesnik Bleiweisovih Novic, si je bil izbral pisateljski priimek Koseski in s tem priimkom ga tudi navadno imenujemo. Izbral si je ta pisateljski priimek po svojem rojstvenem kraju Koseze pri Moravčah. Poleg teh Moravških Kosez pa imamo na Kranjskem še več krajev tega imena n. pr. Koseze v občini Zgornja Šiška, Koseze pri Vodicah in Koseze v Trnovski občini Ilirskobistriškega okraja — in vse te Koseze imajo v nemščini isto ime Kosese ali Koses, to se pravi, da sploh nimajo nemškega imena. Če se pa ozremo nekoliko po sosednjih deželah, najdemo še drugih Kosez, ki imajo poleg slovenskega še samostojno nemško ime — in če ima to nemško ime, kar bi bilo čisto naravno, kaj zveze s slovenskim, bi nas to utegnilo dovesti do pravega razumenja in prave razlage naših Kosez. Poskusimo!

Kazaze (nemško Edling) imamo na primer pri Doberli vesi in zopet druge Kazaze (nemški Edling) v občini Sv. Steben na Zili, poleg teh dveh pa še Edling slovensko Kajžice (morda po raznih posredovalnih oblikah nastalo iz „kázezice" — kázez-, kázьz-, kájž-?? —) v občini Bilčoves na Koroškem. Krajev z nemškim imenom Edling pa brez slovenske vzporednice je na Koroškem še več, ki nas pa seveda ne brigajo, ker nam za razlago Kosez (oziroma Kazaz) nič ne pomorejo. Tudi na Štajerskem imamo več vasi „Edling", ki nas tudi ne zanimajo, če nimajo slovenske vzporednice, — zanima nas pa vas Kasaze (nem. Kassase) pri Petrovčah v Celjskem okraju, zanima zaradi tega, ker je nekdaj imela posebno nemško ime Edling. Pri Zahnu „Ortsnamenbuch der Steiermark im Mittelalter" str. 92 namreč čitamo: „Kassasse (od. Kasesech?) Df. nw. Cilli bei Pletrowitsch, 1248 Edelingen, 1424 Edling, Kazezeh". — Ta izpisek iz Gornjegrajskega urbarja nam izpričuje, da so se te spodnještajerske Kaseze v XIII. do XV. stoletju imenovale tudi Edling. Pa tudi za ene Koseze na Kranjskem sem zasledil podobno izpričevalo. Pri Schumiju „Urkunden- und Regestenbuch" II, 278 imamo zanimivo listino iz leta 1265, v kateri se je Gornjegrajski opat Henrik vitezu Urhu Taehler-ju po pogrebu njegovega sina Friderika zavezal, da hoče tudi zanj in za njegovo hčer Perhto preskrbeti, da bosta tudi onadva, kadar umrjeta, v samostanski cerkvi na samostanske stroške pokopana. Vitez Urh je

Gornjegrajskemu samostanu za te pogrebe podaril ali volil posestva v Kosezah in Vodicah. „Dominus Ulricus miles de Edelingen dictus Taehler dedit nostro monasterio in exsequiis sive sepultura filii sui Friderici pro remedio anime eiusdem filii omnia, quae habuit et habet aput Edelingen et in Woditz“. Iz te zveze „aput Edelingen et in Woditz“ mislim, da smemo sklepati, da so bila podarjena posestva v Kosezah in Vodicah t. j. v dveh sosednjih vaseh, da so torej te „Edelingen“ Koséze pri Vodicah za Šmarno goro. Prav zanesljiva pa ta kombinacija morda vendar ni, mogoče tudi, da so to kake štajarske Koseze (Primeri Schumi, Urk. u. Reg. II, 121.) Sicer pa naj bo ta stvar tako ali tako, iz navedenih vzporednic je razvidno, da odgovarja slovenskemu imenu Koséze nemško ime Edling, da moramo torej ti dve imeni tudi vzporedno obravnavati. Pri takem primerjanju pa pridemo do navidezno sicer drznega pa vendar dokaj verjetnega sklepa, da tiči za krajnim imenom Koseze beseda „knez“, ki pomeni menda za tiste davne srednjeveške razmere v naših krajih približno toliko kot „veleposestnik“ ali „boljar“. Potemtakem bi bili Koseze svobodni velekmetje na alodijalnih zemljiščih. — —

Pa kako pridemo do tega čudnega sklepa? — Po etymologiji besede knez, ki ima svoj izvir v germanščini. Miklosich je v svoji primerjalni slovnici (II, 317) pri sufiksu „-ezь“ naštel več takih v prastari dobi iz germanščine v staroslovenščino prevzetih besed, končujočih se na ѧгъ, ѧзь. Ta končnica odgovarja germanski končnici „-ing“ n. pr.: germ. *kalding, stsl. кладѧзь, nsl. kladez (mrzlec, studenec) — germ. penning, stsl. пѣнѧзь, nsl. penez (Pfennig) — germ. scilling, stsl. скълѧзь (Schilling) — witing, stsl. витѧзь, nsl. vitez (Held, Krieger) itd. Med te stare izposojenke spada tudi „knez“; iz stvn. chuning (König) imamo stsl. кънѧгъ кънѧзь in nsl. knez (Fürst). — Zdaj pa vzporedimo „edeling“ in „kuning“; oba izraza sta izvedena z isto končnico „-ing“, s katero se sploh v germanščini izvajajo takozvana poočetna imena (patronymica) — podobno kakor v slovanščini s sufiksom -itjь“ (nsl. „-ič“, srbohrv. „-ić“) n. pr. kraljič, gospodič, cesarič, plemič — češki: šlechtic, králevic, vojevodic, panic — a poljski: wojewodzic, krolewic, szlachcic, księżyc (mesec ali mlaj t. j. molodec ali mladi knez). — Torej „-ing“ je končnica patronimičnih samostalnikov in pomeni: „potomec, rojenec, sin“. — Stvn. „kuni“ pa pomeni prav tako kakor „adal“ (Adel) isto kar „pleme“ (Geschlecht) in sicer s pregnantnim pomenom „odlično, vrlo pleme“ t. j. plemstvo, plemenstvo plemeništvo (edles Geschlecht,

edler Stand). Potemtakem sta torej i „kuning“ i „edling“ popolnoma vzporedna izraza s popolnoma enakim pomenom t. j. potomec plemenite rodovine (ex nobilitate ortus, cf. Tacit. German. VII.: reges ex nobilitate, duces ex virtute sumunt = kralje (kneze) izbirajo po plemstvu, vojvode po hrabrosti (vrlosti, možatosti) — oba i „kuning“ i „edling“ sta torej „plemiča“ ali plemenitaša. — Če pa i kuning i edling pomeni plemič (homo nobilis, von gutem (edlem) Geschlecht, von vornehmer Abkunft), tedaj si lahko mislimo, da med „knezi“ in „edelingen“ ne more biti bistvenega razločka, samo da si besede „edeling“ menda Slovenci niso nikdar izposodili, besedo „kuning“ pa so že v davnini prevzeli in jo po svoje preobrazili v кънѧгъ, кънѧзь, knez, in če prav slutim, tudi v късѧзь ali „kasez“. Na kaj se pa vendar opira ta slutnja, da bi bil „kasez“ ali „kosez“ isto po pomenu, kar „knez“? Prvič jo opiram na zgorej navedeno vzporednost imen Koseze (Kazaze) z nemškimi imeni Edling (Edelingen), drugič pa na obliko „ksiądz“ v poljščini, češ da imamo sled istega glasoslovnega pojava kakor v poljskih besedah „książę (knez) „ksiązątko (knežič) „księga“ (knjiga) „książeczka“ (knjižica) tudi v slovenskem krajnem imenu Koseze, namreč da iz kń postane kś, dasiravno nikakor ne mislim prikrivati velikih težav pri razlagi tega postanka, vsaj tudi Miklosich brez kake podrobne razlage samo na kratko konstatira „kń ist zu kś geworden“. Zaradi izreke poljskega izraza naj citiram „Dom in svet« (XXV, 50): „ksjonž“ v poljščini duhovnik. — Težava, se mi vidi, tiči v tem, da v poljščini sledi s (ś) neposredno za k, da je poljščina torej iz stvn. kuning stsl. кънѧзь vokal prvega zloga popolnoma eliminirala, v novoslovenski obliki „koseze“ se je pa pri poluglasniku ъ prvega zloga stsl. besede кънѧзь izvršila popolna vokalizacija. — Če si mislimo, da se je v poljščini prej izgubil vokal prvega zloga in potem šele izvršil prehod iz kń na kś, bi si menda morali isto misliti tudi za slovenščino. V tem slučaju pa pridemo do čudne zagonetke, kako naj bi na istem mestu, kjer se je izvršil kolikor možno popoln zator zlogotvornega glasnika, iznova nastopila popolna vokalizacija. — Na vsak način ima pri vseh teh premembah naglas zelo važno ulogo. Prvotno je bil naglas brezdvomno na osnovnem zlogu, torej kúning in tako morda tudi še v къ́нѧгъ, pri кънѧзь se je pa menda že jel nagibati na drugi zlog in vzporedno s tem nagibanjem akcenta naprej se je zadaj vršilo izgibanje zlogotvornega elementa: kúning, кънѧ́гь, кънѧзь, knéz. — Kako pa je pravzaprav z naglaševanjem slovenskega imena Koseze?

Na Kranjskem, kolikor mi je znano, menda naglašajo povsod Koséze. Janežič ima v svoji zbirki „Cvetje slovanskega naroda“ str. 54 legendo „Sv. Barbara“ opremljeno z opombo „znana v Rožju in v Kazizah pri Zili“. Ta „i“ v obliki Kazizah je po mojem domnevanju visoki ê (ѣ): v Kazêzah, kar bi kazalo na naglašanje srednjega zloga. Scheinigg pa ima (Carinthia LXXXIII [1893] str. 188) naglašeno „Kázaze bei Eberndorf“, kar pri polni vokalizaciji prvega zloga nikakor ni neverjetno. — Morda je pa Janežičev „v Kazizah pri Zili“ tudi samo „Kázьzah“. Tudi krajnega imena Kozlog (nem. Grafenau) v občini „Brdo“ v Šmohorskem okraju ne smemo pozabiti. To ime je za naše vprašanje veleznamenito. Mislim pa, da se je prvotni Kózezъ log t. j. кънѧзь лѫгъ (Fürsten-forst) po haplologiji skrčil v Koz log, pa da sta se posesivni pridevnik „kózez“ (koz) in osnovnica „log“ spojila v eno besedo Kozlog (gen. Kózloga, loc. Kózlogu — namesto Kózezjega loga, Kózezjem logu). Naglaševanje „Kózez“ je menda haplologijo „Koz“ močno pospešilo. (Primeri Izvestja muz. dr. XIX, 48.)

V občini Migarje v Celovškem okraju se nahaja vas Kozesmoje (nem. Kosasmojach), njeno ime bi utegnilo v svoji prvi polovici biti tudi v zvezi s „kózezь“ (Fürsten-) t. j. knež ali knezov, v drugi polovici zloženega imena pa imamo menda osnovnico „smoja“ (Senge, Brand) t. j. krčevina, kjer so goščavo in grmovje posmodili in požgali. Smoja (stsl. *смѫжда) je s sufiksom „-ja“ izvedena iz kor. smend (stopnjevano smond) ravno tako kakor „paša“ (Weideplatz) iz kor. pas, ali seča (planinski travnik ali izsekan gozd) iz kor. sek. — Kozesmoje bi bile potemtakem knezove smoje, knezove žeje,[1] knezove krčevine. (Primeri krajno ime Grafenschlag pri Světli t. j. Zwettel na Avstr.)

Zgoraj sem že rekel, da dela razlaga prehoda iz ń na ś (s) veliko težavo. Ker se pa sam nisem nikdar sistematično bavil s fiziologijo glasov in o postanku, razvoju in izpremembah zvokov nimam tistih jasnih pojmov, kakršnih je mogoče dobiti z eksperimentalno fonetiko, tedaj sem se obrnil do strokovnjaka v glasoslovju, da bi mi razjasnil ta izredni pojav imenovanega prehoda iz ń na s v poljskih besedah „ksiądz, księga“. G. prof. Olaf Broch mi je z veliko prijaznostjo raztolmačil to vprašanje, kolikor se dá to

[1] Primeri Izvestja muz. dr. XVIII, 89. Ko bi ne bilo genetiva „Žejan“, bi danes „Žeje“ drugače razlagal, češ da je to prosto iz „Žege“, kakor n. pr. v Vojih = v Logih (Plan. vestnik, XVI, 173.) nojé = nogé, rojé mu pokaži = rogé, voda sega že čez breje = bregove i. t. d.

v pismu z besedo in opisom razložiti. Če z dovoljenjem objavim to razlago v slovenskem prevodu, storim to zaradi vaje. — „Ksiądz, księga“, dve izposojenki davne dobe vneseni iz germanščine, sta v poljščini, kakor je videti, edini besedi, pri katerih je prešel **kń** v **kś**, sta pa tudi edini, ki imata iste glasovne pogoje, namreč k + mehki ń (t. j. n izgovorjen s sprednjim zgornjim robom jezika) in za ń$^{\underline{om}}$ sledi hohnik. Če poskusimo zasledovati prehode glasov, nam je gotovo upoštevati vse te razne momente. Tako proizvajani ń se pretvori, ako je zatvor sapnega toka le na rahlo priprt, t. j. če kak vztrajnostni moment povzroči, da ostane zapor nepopoln, — se pretvori v šumnik ś, to je dorzalni š, ki je pa seveda pod vplivom predidočega k brezglasen. Potrebni vztrajnostni moment pri **n**$^{\underline{ovem}}$ zatvoru sapnega toka pa utegne imeti svoj razlog v hohnjanju naslednjega samoglasnika. Artikulacija dorzalnega (mehkega n$^{\underline{a}}$ in dorzalnega ś in *ź* je dokaj skladna ali soglasna, t. j. se precej ujema. Če zapremo pri izgovoru teh dveh glasov (ś, *ź)* sapnemu toku prohod skozi usta, ob enem pa obdržimo karakteristični položaj jezika (torej, da prav malo približamo jezik nebu) in znižamo nebno zanavesko (Gaumensegel), tedaj dobimo poseben ƞ t. j. jasno dorzalni (mehki) n. Tako prof. Broch razlaga bližnjost med ń$^{\underline{om}}$ in ś$^{\underline{om}}$.

Toda vrnimo se h krajnim imenom nazaj. Tudi hrvaščina pozna to ime, glej Rječnik (IV, 879): „K a s e z i, K a s e g, m. pl. mjesno ime XV. i XVI. vijeka“ .... svete moči v K a s e z i h .... u svetago Ivana v K a s e z i h .... Karin s K a s e g .... Vidas s K a s e g. Če primerjamo ta „Kasezi, Kaseg“ recimo s paradigmom „nom. bozi, gen. bogъ“ pa s slovenskim „Koseze, Kosez“ (oz. paradigmom nom. pątьje, gen. pątьj), tedaj dobimo vtis, kakor da so oblike napravljene deloma po moški i-deklinaciji, deloma pa po o-deklinaciji, oziroma da je genetiv Kaseg še od prvotne neomehčane izposojenke кънѧгъ, (ozir. късѧгъ), Koseze pa od palatalizirane oblike кънѧзь (ozir. късѧзь).

Nekaj oblik z s$^{\underline{om}}$ (Koseze) smo torej nabrali tudi v jugoslovanščini, vendar je tukaj večina z **n**$^{\underline{om}}$ bodisi v osebnih priimkih: Knez, Knezovič, Knežič, Knižek, Kneževič, bodisi v krajnih imenih. Rječnik (V, 114—116) jih ima precej naštetih; Knezi, Knezlac, Knezovac, Knezovljani, Knez-selo (v Srbiji), Kneževac, Kneževići, Knežević-kosa, Knežgorica, Knežina bara, Knež-polje i. t. d.

Na Kranjskem, Štajerskem in Koroškem je tudi še nekaj takih krajnih imen n. pr. Knez (v občini Solčava), Kneža (Grafendorf v občini Riže), Kneža (Grafenbach v občini Djekše), oboje na Koroškem, Kneža (v občini Grahovo na Tolminskem). Grafenbach je

v IX. stoletju v listini še imenovan „iuxta aquam Knesaha, v XIII. stoletju pa že Grafenbach. — Dalje imamo še Knežak (Grafenbrunn), Knežja vas (Grafendorf, pri Dobrničah), Knežja njiva (Grafenacker, pri Starem trgu), Knežja lipa (Graflinden, na Kočevskem), Knežni vrh pri Blanci v Sevniškem okraju. Knasweg (tudi Kneſsweg — slov. Knežiče) se nahaja v Celovškem okraju — in Gnesau pri Himmelbergu je menda Knezovo, v listinah dvanajstega stoletja je pisano Gnessow, Gnessau. —

Dasiravno torej „knez" v primeri s „kasez" prevladuje, vendar mislim, da se mi je posrečilo do nekolike verjetnosti dokazati, da je oboje eno in isto, pa da so „kaseze" uprav svobodniki (Freibauern), vlastelini, posestniki z dednim nasledstvom. — Svobodniki (Koseze) niso bili podložni kakim zemljiškim gospodarjem [grajščakom], ampak so plačevali zakupnino neposredno deželnemu knezu . . . Edlinger od. Freisassen hatten keinen Grundherrn, sondern zinsten unmittelbar dem Landesfürsten, besaßen oft auch ihr eigenes Recht, von welchem der Appel an den Vicedom ging. Vicedom (vice domini, namesto gospoda) je knezov namestnik, ki je pobiral davke in knezove dohodke ter izvrševal v odsotnosti kneza sodnjo oblast nad deželnokneškimi mesti in trgi. —

Dr. Janko Lokar:

Trdinov „Izprehod v Belo Krajino".

Izmed prelepih izprehodov po novomeški okolici se je zdel Trdini najprijetnejši tisti proti Gorjancem in čez nje v Belo Krajino.[1] Kadar ga je obhajal v „otožnem središču dolenjske birokracije in revščine" dolg čas ali kaka druga duševna stiska, je nastavil pot po Karlovški cesti proti Metliki, večinoma sam, včasih pa s pokojnim sodnim nadsvetnikom Vojsko. Kot dijak, vračajoč se iz mesta na velike počitnice, sem ju srečal parkrat v veliki julijevi vročini že ob dveh popoldne blizu Luže. Suknji čez roko, brez telovnika, srajci široko odpeti, Trdina s svojim črnim slamnikom za sedem do devet grošev na glavi, Vojska gologlav — tako sta jo ubirala proti moji domačiji.

[1] Janeza Trdine zbrani spisi. X. knjiga: Izprehod v Belo Krajino. V Ljubljani 1912. Založil L. Schwentner. 8⁰. 462 str. Cena broš. 5 K, vez. 6 K 20 v.

V deseti knjigi Trdinovih „Zbranih spisov“ je nabran v lepi obliki ogromen zaklad folklorističnega blaga o Podgorcih in Belokranjcih, torej o krajih takraj in onkraj Gorjancev. Knjiga razpada v dva dela: prvi govori o Podgorju in Podgorcih, o zemlji in ljudeh, o rodovitnosti Podgorja in njegovih zanimivostih, o njegovih gradovih in njihovih posestnikih, o revščini, pokvarjenosti, poštenju, pravdah, nevednosti, vražah, lahkovernosti, zabavljicah in jeziku Podgorcev, o njihovi delavnosti, o njih demokratizmu in napredku — drugi še obširneje o Beli Krajini in Belih Kranjcih, kaki so po postavi in srcu, po jeziku in šegah, po veri in praznoverju, po izobrazbi in gospodarstvu, kako se mučijo in vesele v svoji ljubljeni domovinici in kako sodijo o tujih krajih in ljudeh, kamor jih odganja skrb za kruhom. Prehod med obema deloma tvori popis Gorjancev in življenja na njih vrhovih s štirinajstimi bajkami z Gorjancev in s kratkim obrisom „Gorjanci v zgodovini“ ter s sliko hajduškega in tihotapskega življenja na njih in ob njih.

Po vseh teh krajih te vodi domoljuben, za napredek naroda vnet mož. Zato bere levite nemčurskim graščakom in boljšim posestnikom, oderuškim župnikom in pokvarjenim meščanom, naj bodo že doma v Novem mestu, Metliki ali Črnomlju. Imenuje jih s pravim imenom, kakor sploh osebe v svojem „Izprehodu“. Kdor je živel na Dolenjskem, jih izvečine pozna, slišal pa je o tem ali onem skoro vsak, ki se zanima — recimo za kulturno življenje Slovencev. Ker niso slike teh oseb laskave, ampak resnične in živimo v časih, ko nas zanimajo najbolj osebnosti, odlože z zadovoljstvom knjigo iz rok vsi oni bralci, ki jim ni za probleme kateregakoli „slovja“. Pa tudi oni, ki bodo iz omenjenega vzroka stresali z glavo, češ da je izšla knjiga nekaj desetletij prezgodaj, se je bodo v globini svojega srca veselili. Folklorist se bode naslajal ob nji, dasi se namuzne tuintam posameznim naivnim mestom ta ali oni izmed resnejših. Tudi zgodovinar in razni drugi -isci in -ovci ne bodo z vsako malenkostjo zadovoljni. Tak -ovec n. pr. sem jaz, ki sem se spotaknil takoj na prvi strani ob etimologično razlago imena „Kandija“, kakor jo je povedal Trdini rajni šmihelski župnik Mejač, češ „nekdaj, ko še ni bilo nič vasi, so igrali tukaj komedijanti, ki so hodili razveseljevat Novomeščane. Besedo „komedija“ izgovarjajo ljudje še dandanašnji „komendija“ in včasi „kamendija“; skrajšana se zdaj glasi Kandija in pomeni torej to kar „igrališče“. Trdini se zdi ta izpeljava mogoča, jaz pa sem prepričan, da je nemogoča, in si razlagam ime tako-le: Kandija je Kondíja z dolenjsko izreko

glasnika *a*, t. j. domačija Konde, katero ime se še nahaja v Kandiji. O Gotni, Irči in Smolinji vasi ter Draganjem selu se je pri nas že govorilo, zato molčim.

Vsakdo pa bode čital brez dvoma z veseljem, kako je veseljačil na Prežeku Andrej Smole s Prešernom in s turnskim grofom Anastazijem Grünom. Zgodbo je pripovedoval Trdini gotenski krčmar Petrič, bivši oskrbnik na Prežeku. Ker je ravno prilika, povem še jaz nekaj, kar sem zvedel od enega izmed lastnikov gradu. Stene sobe, kjer sta se zabavala Smole in Prešeren s svojimi prijatelji, so popisali ti veseljaki vprek in vprek z verzi in opombami. Dolgo let je ostalo vse neizpremenjeno. Nekoč pa je naročil gospodar novemu oskrbniku, naj očedi grad zunaj in znotraj, kolikor ga more sam. Ker mu je pozabil naročiti, naj pusti prostor, kjer se je veselil Smole s Prešernom in z drugimi, pri miru, in ker se je zdel ta prostor oskrbniku najgrši, je vzel metlo v roke in pobelil vse stene.

Na tem mestu se mi zdi umestna majhna opombica glede uredništva: vse hvale vredno je, da je pustil urednik Trdinov spis, kakor ga je dobil, in da ni nikjer izpreminjal njegovega jezika, vendar bi bil lahko popravil očividne vsebinske napake, kakor Matija Smole, ker utegnejo koga motiti, kakor bodo poznavalcu male, skoro mimogrede vržene opombe živa priča sposobnosti Trdinove za folkloristična dela enake vrste. Z veseljem n. pr. je čul pri Zajcu besedo „državo" v pomenu „gospodarstvo", ali je zapazil kot znak napredka, da se sramujejo Podgorci svojih vraž pred neznanim človekom. Podgorske lahkovernosti nam ni mogel boljše pokazati, kakor z grozno prigodbo o umorjenem popotniku nad Gorenjo Težko vodo in z zabavno pripovedko o krčmarju na Luži, ki je zadel v veliki loteriji pol milijona. Ob razvalinah mehovskega gradu vidi v duhu, kako naskakuje nečloveško trpinčeni podgorski kmet trdnjavo gospoda Mindorfa, „des ärgsten Bauernschinders". Hrabrega Podgorca spremlja pisatelj od tal hriba do vrha, trepetaje motri njegovo borbo, obupavaje gleda njegovo izgubo, vriskaje pozdravlja njegovo zmago, zavzetje mehovskega grada. Tako živo sliko, kot je Trdinova, more zamisliti samo resničen prijatelj ljudstva! A ko začne vršiti kmet svojo sodbo nad ujetim sovražnikom, se obrne Trdina v stran. Za kulturnega človeka pregrda slika!

Z Gorjancev se odpira Trdini razsežen razgled, in na Gorjancih začne misliti o dveh za slovenstvo neizmerno pomenljivih pojmih, o cerkvi in gradu. A on ne pozna sovraštva in pristranosti. Luč in senco deli po zasluženju. Poleg ran in škode vidi tudi korist. Poleg

nemčurskih graščakov rodoljuba Rudeža, poleg oderuških duhovnikov semiškega dekana Aleša, ki se trudi za blagor ljudstva, a ga za zahvalo opravljajo semiške tercijalke. Graščaki so sicer za kmeta izvečine zlo, a nauči se od njih lahko marsičesa, n. pr. sviloreje od gospe Smolove ali od slatniškega Macha, zemljedelstva od Adolfa Jelovščeka pl. Fichtenaua, hmeljarstva od ruprčvrške graščine, čebelarstva od Langerja i. t. d.

Mnogo več veselja kakor s Podgorci ima Trdina z Belokranjci, o katerih pravi, da so „visoke rasti, zdravega in močnega života in se drže pokoncu, ne pa pohuljeno in skljućeno, kakor tako pogostoma drugi zapadni Slovenci. Med možaki se vidi dosti lepih in junaških glav in obrazov; ženske so krepke in trpežne, ali nežnih in milih lic sem malo opazil. Za pravilo se more postaviti, da je moški spol lepši, ženski pa grši nego na Dolenjskem, veliko bolj zdrava in jederna pa oba,“ ali da „še niso izgubili prostodušnosti, in blagosrčnosti slavjanske, človek jim sme zaupati, se nanje zanesti.“ Njihovi nadarjenosti se nič manj ne čudi, češ „z duševnimi zmožnostmi je Bela Krajina prebogato obdarjena, da se ne ustraši v tem obziru niti bistroglavih Gorenjcev. Otroci se pridno in lahko uče, da se duhovniki in učitelji kar zavzemajo in v en glas potrjajo, da se na take niso še nikjer namerili. To ni nič posebnega, če se navadi kdo vseh črk že prvi teden. Pokazali so mi dva dečka, ki sta se jih naučila v en dan. Dijaki, ki dohajajo odtod v novomeške šole, se ne morejo prečuditi svojim dolenjskim součencem, da so tako nemarni, neumni in zabiti, in jih dohitevajo in prehitevajo dostikrat brez truda, dasiravno jim dela silne težave nemščina, v kateri se doma večjidel niso urili.

To prednost priznavajo Belokranjcem Dolenjci sami in jo pripisujejo nekateri jedrosti in čvrstosti njihovih žen, drugi večji treznosti moškega spola, še drugi pa lepi nravnosti in nravnosti celega življenja. Ti vzroki se ne morejo pobijati, ali se ne sme prezreti še eden, ki je morda glavni, namreč čistost in bogastvo belokranjskega narečja.“ Glede tega misli Trdina, da so si ohranili po ugodnejših okolnostih med zapadnimi Slovenci edini Belokranjci bogati zaklad, moč in gibkost svojega jezika. Zato govore spretno in ne mislijo počasno in pretrgano. Pri njih se dvigajo v društvih tudi žene in pretresajo iste predmete kakor možaki. To pa tako gladko in temeljito, da mora človek strmeti. Tako je n. pr. navdušila na shodu pri Treh farah, postarna ženica vse poslušalce s političnim govorom, da morajo odrejati starši mladino v slovenskem duhu za

korist in podporo matere Slovenije. Domoljubju Belokranjcev poje Trdina visoko pesem in navaja mnogo ganljivih slučajev in prizorov iskrene domovinske ljubezni. Kulturni zgodovinar, ki bi se zanimal za stvar, bi zlahka povečal njihovo število in nam sporočil skoro neverjetne stvari. Tako n. pr. so se dali rodoljubni možje iz Črnomlja rajši pretepsti in v svinjak zapreti, kakor da bi volili z nemčurji in zatajili svoj jezik, ki ga smatrajo „Kranjci" za hrvaščino.

O izobrazbi Belokranjcev se ne more izraziti Trdina pohvalno. Manjka jim šol. Svoje praznoverje so pokazali jasno s pripravami na konec sveta l. 1873. No, v tem oziru se celo takozvana inteligenca ne odlikuje posebno, zato zamerimo belokranjskemu kmetu kvečemu Klek in podobne prazne vere. Glede vere se mi zde zelo značilne sledeče misli Belokranjcev:

Bog je premoder, da bi ga mogle razžaliti tako borne in neumne stvari, kakor smo mi ljudje.

Vere so kakor nekatere podobe. Vsak misli, da gledajo vanj. Tako mislijo tudi ljudje, naj bodo katerekoli vere, da bog le njih vidi in ljubi.

Poštenje je vredno več kakor vera. Vero smo prejeli od staršev, poštenje pa smo si pridobili sami.

Vere so različne, ali dobre, ker vse zapovedujejo, da moramo Boga častiti in pošteno živeti.

Naša vera je najbolj prava za nas, druga za druge.

Vsak človek veruje nekoliko preveč in nekoliko premalo; tak ni nobeden, da bi vse verjel ali vse tajil.

Vere so za ljudi, resnico pa je bog pridržal sebi in je ni še nikomur razodel.

Vera brez pravičnosti je krčma brez vina.

Da je Trdina v resnici dobro študiral Belokranjce, priča njegova opazka, da jim ne da kritična narava, da ne bi, kjer je prilika, štrcnili na bližnjega kake kaplje črnila in mu prišili kake krpe.

Lep del svojege znanja zajema Trdina od belokranjskih krošnjarjev, ki so se razlezli čez vso Avstrijo, večji del Nemčije, del Francoske in Ruske in izpodrinili Kočevarje. To jim ni bilo težko, ker so se ti sami onemogočili s svojim značajem, tako da bi jih n. pr. Bavarci najrajši vse po vrsti poobesili.

Na svojih krošnjarskih potih so se Belokranjci tako izobrazili, da se človek čudi njihovemu modrovanju in njihovim opazkam o sebi in tujcih, in to o vseh slojih in na vseh poljih.

Trdinovi pomenki s krošnjarji zavzemajo dober del knjige. Mestoma so zelo zanimivi in tudi za izobraženca poučni, n. pr. krošnjarja Pavleta stališče glede maternega jezika. Od označb tujine navajam sledeče: Pavletu je bil dan poseben nos, kakršnega nima vsak. V Švici mu je dišalo po planinskih rožah, med Rajno in Nekarjem po hvojni smoli, v Alzaciji po muškatu, v francoski Lotaringiji po žlahtni resedi in naših slovenskih nageljnih, na Bavarskem po pehtranu in drugih vrtnih začimbah. Komaj je prestopil avstrijsko mejo, je udaril vanj nov duh, ki je imel povsod nekaj težkega, zoprnega in nezdravega. Samo v gornjem Estrajhu je včasi zavonjalo prelepo po madnih jabolkih, ali še večkrat pa po gnilih. Na Tirolskem je smrdelo po kozlih, na Salcburškem po babjem potu, na Dunaju po milu in krznariji, v doljni Avstriji po scalnici, na Štajerskem po vetrovih, na Koroškem pa po vseh teh grdobijah obenem.

Čehe in slovanska narečja je označil Pavle tako-le: „Nekaj posebnega imajo vsekako v sebi, da se človeku ne priljubijo kmalu. Zdeli so se mi preveč sami zase, tujcem ne verjamejo nič in jih gledajo nekako pisano in plašno. Čudil sem se, da so si med sabo tako podobni; kamorkoli sem se ozrl, sem videl isto debelo glavo, isto robato in zabuhlo lice, iste debele nosove in ustnice in sploh iste čvrste in negosposke črte in ude. Od njihovega jezika so me bolela ušesa. To škriplje in hršči, kakor da bi trl kosti. Slovenski in hrvaški jezik sta mi oba že od malih nog domača in se mi vidita enako blagoglasna in lepa. Druga slavjanska narečja pa mi done kakor neka spakarija. Porečete: kaj, ali ne spodabljajo na slovenščino bolj nego brat na brata, da jih razumeš za silo brez tolmača? Tega ne tajim, ali tudi opica je človeku močno podobna in se mu vendar gnusi.“

Zanimive so draginjske razmere pred l. 1848. Mernik pšenice je veljal trideset grošev, dostikrat samo štiri dvajsetice, ravno toliko tudi vedro izvrstnega vina. Funt govedine je stal kakih pet ali šest krajcarjev, bravina je bila zmerom kaka dva krajcarja cenejša. Če se je zahtevalo za sedem jajc groš, so ljudje vpili na draginjo. Vrč najboljše stare slivovke je veljal goldinar, kar se jim je zdelo nečloveško veliko.

Razmerje ljudstva do Napoleona nam kaže pričujoča Trdinova knjiga tako, kakršno je bilo v resnici in ga nam kmet še zdaj tu in tam slika, ne pa kakršno se kaže v nekaterih pesmih in pripovedkah, katerih krstni botri so bili mežnarji in duhovniki. Belokranjci so rekli: „Napoleona nam je poslala sreča, cesarja Franca pa previdnost božja.“

Konča se knjiga s Pavletovimi življenskimi dogodki in njegovimi pravili, s plodom njegovih življenskih izkušenj. Nekatera — brez pridejane razlage — se glase: Živi vsekdar pošteno! — Veliko ne verjemi nikomur, najmanj pa samemu sebi! — Ne delaj nobene reči, ki ne obeta koristi! — Skrbi, da pridobiš veliko denarja! — Ljudi imej v vseh drugih rečeh za dobre, kadar pa gre za dobiček, boš vsekdar ravnal pametno, da se jih plašiš in jim ničesar ne zaupaš! — Stanu, v katerega te je postavila usoda ali katerega si sam izbral, se okleni iz vsega srca, posveti mu vse sile in moči svojega telesa in duha! — Zakona ne odlašaj, ko prideš v potrebna leta! — Govori in obnašaj se ob vsaki priliki modro in možato!

Knjiga izzveni torej z naukom, kakor nas uči Trdina v večini svojih del. Ta njegova tendencijoznost kvari čisto uživanje njegovih spisov. Bajke n. pr. niso niti čisto narodne, niti čisto literarne, ampak polovičarska zmes. Zato ne morejo zadovoljiti estetika. Že omenjene, v tej knjigi priobčene bajke so izvečine etijologičnega značaja ali vsaj podobnega izvora. Kakor vsi drugi narodi, tako jih imamo tudi Slovenci precej prav lepih. Trdinova „Gospodična" je n. pr. razlaga imena znanega studenca na Gorjancih, „Krvavi kamen" razlaga rdečino na kamenu blizu cerkve sv. Miklavža i. t. d.

Naši „mladi" štejejo Trdina za svojega patrona. Če delajo to zaradi njegovega jezika in sloga, zasluži to čast v polni meri tudi s to knjigo, katero smatram za najlepše, v slovenskem jeziku napisano folkloristično delo, iz katerega bodemo lahko črpali bogatega gradiva za „Jugoslovansko enciklopedijo." Na posameznih mestih se mi sicer zdi, da govori iz svojih junakov Trdina, a v splošnem je zapisal to, kar je čul in videl. Za njegovo verodostojnost mi pričajo poleg jezika malenkosti, za katere vedo komaj prebivalci najbližje okolice, n. pr. na str. 378. omenjena votla bukev, kamor so spravljali poljanski hajduki svoj plen, in kapelica, stoječa na prelogu gore. Tudi ga ne morem dosti popraviti. Graničarskih rdečih kap pač niso uvedli v Poljanah krošnjarji, ampak so prinesli to nošnjo Poljanci s seboj iz svoje prvotne domovine. Velika Trdinova zmota pa je, da so častili Belokranjci sv. Feliksa bolj goreče kakor Boga. Sv. Feliks je podgorski svetnik in Belokranjcem neznan. Morda so ga molile posamezne metliške in semiške tercijalke. Jaz sem prvič zvedel za njegovo eksistenco, ko sem prišel v Novo mesto v gimnazijo. Moja devetdeset let stara teta, Poljanka, ga ne pozna.

Joso Jurkovič:

Umetniška razstava v Jakopičevem paviljonu.

Umetniške razstave imajo namen, da se seznani publika z eno najvažnejših komponent kulture. Pri nas nima upodabljajoča umetnost nobenega glasila; umetniki gredo svoja pota, občinstvo navadno ne ve o njih drugega, kakor da živi ta in oni umetnik v slabih razmerah. Jakopič je tvegal vse, da bi odpomogel tej mizeriji, da bi imela tudi slovenska upodabljajoča umetnost svoj kotiček in da ne bi bila samo privesek na tujih razstavah. In zdaj, ko so porumeneli kostanji po Tivoli in šumi listje z njih, so zbrali umetniki plod svojih sanj in svojega truda, da ga položijo pred vse, ki so žejni lepote.

Razstava združuje dve skupini: skupino, ki si ni nadela nobenega imena, in „K. S. U.“ t. j. „Klub slovenskih umetnikov“. V prvi razstavlja klub „Sava“, ki deluje na Slovenskem že od razpada „Slovenskega umetniškega društva v Ljubljani“ in razstavlja tudi izven domovine ter je predstaviteljica slovenske upodabljajoče umetnosti pred Evropo. V tej skupini razstavljajo tudi umetniki, ki ne pripadajo nobenemu klubu in se le ob priliki razstav priklopijo tej ali oni skupini. — K drugi skupini pripadajo umetniki, ki so pristopili ob priliki IV. jugoslovanske umetniške razstave v Belgradu kot slovenski oddelek k jugoslovanskemu umetniškemu društvu „Lada“ in si dali sedaj ime „K. U. S.“ —

Ivan Grohar ima na tej razstavi samo eno sliko in sicer zadnjo, ki je ni mogel popolnoma dovršiti. Žalost se poloti človeka pred to sliko „Na polju“, ki prekipeva življenja in zdravja, če se pomisli, da jo je delal umetnik, ko je vedel svojo usodo in mu je postajala roka nesigurna, a pred njim je stala večno mlada narava in ga vabila . . . Še mu ni dalo hrepenenje miru: v dalji je videl nove ceste, podal se je na nje — pa jih ni dohodil. Monumentalno, celo nekoliko teatralično v gibanju in v svetlobnih učinkih je to v širokih barvenih ploskvah izvedeno delo.

Rik. Jakopič ima dvajset del, deloma izvršenih slik deloma skic. Kdor bi rekel, da so nedosežna, ali pa kak drug lapidarnejši epiteton, bi povedal banalnost. Težko je označiti vsaj približno, katera je boljša in najboljša. Vsi mogoči toni in kontrasti

barv, vsa moć in drhtenje narave je združena v teh slikah, vse je razkošna pesem narave. Ali je lepši „Faust“ ali „Über allen Wipfeln...“, ali „Polje“ ali „Kamenitnik“? Kdor gleda Jakopičeve slike, ne primerja — samo občuduje!

Mat. Jama je zastopan na tej razstavi kvantitativno dobro, četudi niso vse slike kvalitativno enake. Pustil je nekdanji malo trd način slikanja, kjer je ustvaril ubrane slike, in postal bolj uglajen, kar kaže „Večer na Donavi“. Najboljše slike so „Hiše v snegu“, „Cvetlice“ in „Stari grad“.

Peter Žmitek razstavlja tri letošnje slike, druge so iz zadnjih par let. Med novimi je najboljši portret Aškerca na mrtvaškem odru, Pozna se sicer, da je delo trenotka, vendar je karakteristika dobra. Najboljša njegova slika pa je „Na Kostanjevici“ in kaže v bujnih barvah Hrvatice, ki se vračajo v opoldanski vročini od proščenja.

Maksim Gaspari je v skromnem kotičku razobesil svoje kompozicije narodnih motivov. Otresa se počasi svoje stare risarske metode in študira naravo, vsled česar postajajo slike bolj plastične, sočne, dasi motijo še nekoliko preveč municijozni rekviziti.

Fr. Tratnik razstavlja samo svojo „Obupano mater“. Nekaj demonsko-tragičnega je v tej sliki. Turobno ozadje, mati, ki ji je bolest spačila obraz, v naročju mrtvo dete. Temno nebo se zdi podobno pošastim, ki se plazijo z zlobnim režanjem.

Srečka Magoliča, starejši in mlajši, sta zastopana s petnajstimi slikami. — Pavel Gustinčič s svojo sliko „Pred jamo“ ni podal ničesar, kar bi bilo karakteristično za njegov talent. — Fran Klemenčič, ki je prej risal v širokih ploskvah, je postal bolj gladek in tudi medel, kar prepriča vsakega njegova „Predica“.

Lojze Perhavec in Anica Zupanec sta začetnika, ki iščeta smeri in potov, ki bi odgovarjali njih individualnosti. Vsako tipko pritisneta, da bi dobila ton, ki bi bil pravi, manjka še odločnosti.

Napotnik je razstavil „Egipčanko“. — „Stari most“ Slavka Smrekarja sodi v kako „Gartenlaube“.

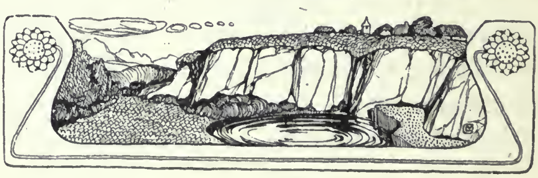
Med kiparji so v tem oddelku zastopani štirje, dasi je različnih kipčkov in dekorativnih figur mnogo. Fran Berneker kaže svojo „Suzanico“, marmornat kip, iz katerega veje nežno občutena poezija mladosti. — Lojze Dolinar gleda v globino bede in obupa; sklju-čene, izžete postave, ki pozdravljajo smrt, so predmet njegovih del. Turobni so ti „Izgnanci“, ljudje, ki jih je bruhnilo življenje na prod, ki jim je izsesalo moči. Njegov portret Jakopiča izraža vso bolest ženija, ki stoji na višavi in je žalostno sklenil roke, ko je

videl, kaj je pod njim. „Utopljenka“ je tehniško priprosto in mimiško izborno podana. Satirični kipček predstavlja Ant. Aškerca na grmadi; izraz je dobro pogojen, vendar se kaže, da ni Dolinar tukaj v svojem elementu in ni tiste eruptivne moči kot v „Izgnancih“ in „Pokopu“. — Ivan Zajec ima največ kiparskih del na tej razstavi; stvari so večidel dekorativne in ne segajo čez srednji nivo. Med boljšimi so „Zvečer od dela“, „Težaki“ in „Ribiči“. — Anton Štefic je kipar, ki ne kaže posebne globine; stvari so dokaj spretno narejene, vendar brez vsake iskre. Najboljša je „Magdalena“, sicer precej konvencijonalna, toda vsaj v masi dobro zamišljena.

V nadaljnih prostorih, v večji in stranski sobi ter kabinetu, razstavljajo člani „K. S. U.“ s svojimi gosti. —

Ferdinand Vesel stremi za neefektiranim načinom izražanja, vsak materijal mu je dobro došel, da doseže svoj monumentalno-enostavni učinek. Dolgo mora človek stati pred temi temnimi slikami, da občuti njih moč in ubranost. Zlasti pri „Usodi umetnika“ in „Krotenju moči“ so mišičaste postave kot pri Rubensu. — Matej Sternen kaže, da je stal pod različnimi vplivi in gre malo preveč za hipnim efektom, je pa sicer velika potenca in rutiniran do skrajnosti. „V salonu“ je izborno izvedena, posebno v levem spodnjem delu. Pri pokrajinskih slikah motijo nekoliko premočni kontrasti tonov daljavo zračne perspektive. Gospa Klein-Sternen hodi približno ista pota kot njen soprog. — Hinko Smrekar, ki razstavlja svoje karikature in pravljice, je izredno nadarjen in originalna prikazen v našem slikarstvu. V avtokarikaturi, ki nosi španski podpis: „Don Henryquez Smerecara de Lubiana y Carniola“, je čudovito združil ves svoj bridki humor in brezobzirnost. — Ivan Vavpotič je uglajen umetnik, ki se mu obnesejo detajli. — Ivan Franke marljivo slika v svoji stari maniri. — Z enim prav posrečenim umotvorom se je udeležila Henrika Šantel; bogatejši je Saša Šantel, ki pa ne nudi mnogo zanimivega. — Kot gostje „Kluba S. U.“ so razstavili Rud. Gasperin, H. Gerbič in Fran Ropret.

Ta jesenska razstava je bogatejša in raznovrstnejša, kakor so bile običajno dosedanje. Naj sledi moralnemu uspehu enak materijalen!

Josip Premk:

Tobijeve noči.

III.

Takoj po obedu je odšel Izdor v svojo sobo, razgrnil po mizi široko polo papirja in zastavil pero odločno, kakor se je namenil, pa so mu zastale misli že pri drugem stavku. Stopil je do okna in potem zopet k mizi, pa je napisal samo par nerodnih besed in zopet prenehal. Naposled je raztrgal papir na drobne kosce in vzel iz miznice drugo polo. Zatisnil je oči, kakor da hoče še enkrat premisliti vse, za kar se je odločil, nato se je sklonil nizko nad papir in pričel s tresočo roko:

Draga Helena!

Ne sodi me napačno, ko prečitaš te vrstice, saj veš, da bom nosil do konca dni v svoji duši le tebe, ki si začetek in konec vseh mojih misli; toda med nama stoje žalibog druge osebe, ki nama branijo, da bi kdaj uživala tisto srečo, ki sva jo sanjala tako hrepeneče. Vztrajal sem ob svojem sklepu v trdnem upanju, da se oče morda vendar premisli, a vse zaman: on je trd in neizprosen kakor prvi dan. Lahko se sicer zopet vrnem k tebi a prišel bi praznih rok, berača pa menda ne boš jemala, in zato je bolje, da se najini poti ne srečati nikoli več. Žalostne so te besede in mnogo noči sem prečul v mučnem razdvojenju, predno sem se odločil, da jih napišem. Ti me morda prekolneš. Ne stori tega, Helena, zakaj, da ti je mogoče pogledati v mojo zbičano dušo, bi me pomilovala in trpela tiho z menoj! Kajti niti enega veselega trenotka ne vidim v svoji bodočnosti, samo puščobo in žalost gledajo moje oči, in če pomislim v teh težkih urah na čas, ko sem živel ob tebi, se mi zahoče, da bi končal to grozno življenje kakorkoli že . . . Toda vztrajati hočem zaradi očeta, izpolniti mu hočem največjo željo, da bo miren in srečen preživel svojo starost tako, kakor jo je upal ves čas, ko sem živel jaz v tujini vse lepše življenje nego sedaj. Oženim se, draga Helena, oženim se s tisto deklino, ki jo ti tako sovražiš, in vse življenje bom živel ob njeni strani, kakor sem ji nekoč obljubil. Kakšno bo to življenje, ne vem; ali toliko čutim, da bom gojil v svojem srcu do teh ljudi samo sovraštvo. Sreče ob meni ne bo uživala, ali pokoriti se jim moram zdaj vsaj na videz, ker drugače ni mogoče. Zato me pozabi, Helena, kakor da me nisi nikoli poznala! Upam, da bo tebi lažje nego meni, ki se

zdim samemu sebi kakor jetnik v težkih okovih, ti pa si prosta, mlada in lepa — pametna pa tudi dovolj, da boš znala iskati svojo srečo! Izidor.

Ko je napisal zadnjo besedo, si je oddahnil, kakor da je odložil težko breme, nato pa je zatisnil oči in sklonil glavo nizko na prsi.

In tisti trenotek je videl dvoje belih rok, ki pritiskajo davno zaželjeno pismo k drobnim rdečim ustnicam, a ko odtrgajo ovitek in begajo njene lepe oči čim dalje bolj nemirno med drobnimi vrsticami, se pojavi v kotu tistih rdečih ustnic trpka poteza in kmalu nato so njene oči vse zasolzene. Nenadoma so se razpršile v nič vsi njeni upi; vse, kar ji je obetal, je postalo grda laž in zdaj, ko se ji je zdelo, da je že čisto blizu svojega cilja, da postane vsak hip vsa njegova, jo je zavrgel in se poročil z drugo — —

Izidor je planil pokonci s stisnjenimi pestmi in čelo mu je temnelo v gubah kakor starcu.

Segel je po pismu in ga raztrgal na drobne kosce, nato pa je iznova pomočil pero v črnilo in ji pisal list poln najslajšega upanja brez vsake temne misli, kakor da je njuna bodočnost lepša od rožnega maja.... Vso težko bol prikritega gorja je skušal preliti v iskrena čustva tiste nerazumljive blaženosti, ki jo je začutil vselej, kadar je pomislil na vso sladko zagonetnost njene lepote. Roka mu je nemirno bežala po belem listu, kakor da mu vre v tresoče pero curek krvi naravnost iz srca; ali vendar se mu je zdajpazdaj zazdelo, kakor da je vse to silen žar zadnjega plamena, ki je bruhnil s težko silo skozi debelo plast hladnega pepela. In ta slutnja je begala preko njegovih možgan silneje in silneje, dokler se ni zgrozil ob plahem vprašanju: ne bo li njena bol po tej sladki laži tem večja? In zopet se je zazdel sam sebi ves majhen in malodušen, slabič, ki verjame, da je vse to njuno hrepenenje in upanje le laž in tolažba zaradi tega, ker mu je tako povedal oče, ki gotovo še ni nikdar nosil v svojem srcu toliko lepote kakor on. In zaradi njega, da bi se sedaj poslovil od nje, ki mu je vse na svetu in pričel živeti to pusto jesensko življenje s kozavo Terezinko v dolgočasnem Zabrdju?

Čutil je, kakor da mu nekdo sega s koščeno roko globoko v prsi, in mu hoče iztrgati vsak najneznatnejsi čut, ki ga še goji za njo; a ko je pričel premišljevati mirneje, ni našel niti ene poti, ki bi ga rešila . . .

Segel je po pismu in ga vtaknil v žep, in ko je premislil še enkrat vse, kar ji je pisal, se je skoro skesal; kajti neka temna

zavest, ki je ni mogel udušiti, ga je mučila venomer, da je lagal. Sicer je bila vsaka beseda utrip njegovega srca, ali v trenotkih, ko je mislil mirno in premišljeno, je gledal skoro razločno v tisti prepad, čez katerega ne bo mogel do nje . . . In baš vsled te zavesti so iskale njegove misli včasih najtemnejšo pot, ki bi ga pripeljala do krutega maščevanja. Od početka se je skoro prestrašil tega namena, a čim bolj je spoznaval, da je proti očetu brez moči, tem strašneje se je oklenil tega groznega sklepa, ki se je porodil v njegovi duši iz najtrpkejših bolečin: maščevati se z udanostjo in pokorščino tako vztrajno, kakor želita oče in Terezinka, ki bosta potem oba objokovala to njegovo poslušnost.

In te misli se je razveselil tudi tisti trenotek kot edine rešiteljice, dasi je bilo v njegovem srcu še vedno toliko plemenitosti, da se je skoro vedno zgrozil, kadar je pomislil na to . . .

Vstal je od mize in stopil po sobi gor in dol, potem pa je obstal pred oknom, ki je bilo odprto na stežaj.

Nad vasjo je počival mir poletnega popoldneva, le tam iz dalje, od travnikov, ki so se vzpenjali precej visoko v brdo, so prihajali nerazločni glasovi koscev, ki so razmetavali in sušili dišeče seno. Postolka, ki je gledala nanje iz soparne višave, je tisti trenotek padla tja nekam za polje, hip nato pa se je zopet dvignila, vztrepetala na to parkrat v zraku in izginila v dalji, kakor da se je raztopila v razbeljenih solnčnih žarkih. Izidor je gledal še nekaj časa v tisto stran, potem pa vzel klobuk in odšel počasi nizdol po stopnicah. V veži se je okrenil proti očetovi sobi, pa je pred vrati postal in pritisnil uho na ključavnico. Pa v sobi je bilo vse tiho, kakor po vsej hiši. Pogledal je po široki veži, kakor da ne more razumeti te dolgočasne puščobe, nato pa se je naglo obrnil in odšel skozi zadnja vrata na dvorišče.

Razmršen petelin, ki je ponosno vodil ob zidu svojo kurjo družino, se je obrnil oblastno in zakokodakal, kakor da mu Izidorjeva prisotnost ni po volji, nato pa potegnil z desno perotjo po tleh in udaril s kljunom po najbližji kokoši, da so njene tovarišice prestrašeno pobegnile daleč tja na konec dvorišča, kjer so bila naložena smrekova debla v visoko skladanico.

Izidor je šel preko dvorišča in se ni ozrl nikamor. Ko je stopil na kolovozno pot, ki se je vila koncem hiše, je pogledal doli po vasi in nekoliko postal, nato pa se obrnil na desno in odšel počasi po lahno vzpeti poti ob nizkem grmičevju, za katerim je šumel ozek potok. Pot se je kmalu oddaljila od vasi in se spustila ne-

koliko navzdol, ob obeh straneh pa se je dvigal hrib, da je bilo Izidorju skoro popolnoma hladno, kajti solnce je pošiljalo svoje žarke že precej poševno v globel, ki je vodila k Rakarjevim žagam.

Izidorju sicer ni bilo na tem, da bi pogledal k delavcem na žagi, ampak po tisti poti je hodil najraje, ker je bilo samotno in mirno. Malokdaj je srečal človeka in še tisti, ki so hodili tam okrog, so bili delavci na žagah njegovega očeta in največ iz sosedne vasi onkraj hriba.

Tako je romal tisto pot skoro vsaki dan, a samo tja do znamenja, ki je stalo zanemarjeno in zapuščeno na parobku smrekovega gozdiča, odkoder se je že videlo na žage in tja daleč po ozki dolini. Tam je navadno postal, poslušal nekaj časa zveneče šumenje, ki je prihajalo sem od žag, nato pa odšel tik ob znamenju po ozki in slabo shojeni stezi naravnost v hrib. In vsakokrat, ko je zavil ob znamenju navzgor, je mračno pogledal staro kapelico, kakor da mu ne ugaja razpraskani sv. Anton, ki v svoji zanemarjenosti res ni bil nič kaj podoben častitljivemu svetniku. Toda Izidorja ni motilo staro znamenje, ampak težki spomini, ki so se mu vselej, kadar je stopil tam mimo, vzbudili v srcu tako jasno, kakor da se je zgodilo vse šele pred par dnevi. Prav po tej stezi sta se napotila pred dobrimi štirimi leti s Terezinko na kresni večer h grmadi, ki so jo zanetili Zabrdčani vrh hriba.

Jasna noč je bila takrat in čudovito tiho in tajno je bilo v gozdu, da sta si komaj upala govoriti naglas. Mesečina jima je lila v obraz s svojo bledo svetlobo in kakor še nikoli, se mu je zazdela Terezinka lepa, da se tam doli ob znamenju, predno sta stopila na pot, ni mogel premagati. Nagnil ji je glavo in jo poljubil naravnost na ustnice in s tem prvim poljubom, ki ga je kdaj dahnil na dekličje ustnice, je začutil, da ji je obljubil in povedal več, nego je mislil . . .

Zdaj pa so bili potopljeni vsi ti spomini v trpko kesanje, celo sovražil jih je, kadar je zopet stopal po tej stezi, kjer so mu prihajali nasproti z nekim skrivnim očitanjem, kakor da je ravnal takrat zlobno in krivično . . . Ali kljub temu skoro ni bilo dneva, da bi ne šel po tej stezi, kajti kljubovati je hotel vsemu, kar ga je hotelo odtrgati od nje, ki jo je vzljubil tam v daljni tujini. V gotovih hipih je gorelo v njegovem srcu samo sovraštvo do vsega, kar ga veže na ta kraj in ob takih trenotkih je hodil najraje po kraju, ki mu je bil nekdaj ves svet, a ga je hotel oskruniti zdaj z najzlobnejšimi mislimi, ki so se mogle poroditi v njegovi duši. Težka je

bila tista pot in mnogokrat se je zgodilo, da jo je blagoslovil z globokim vzdihom, kajti nekaj, česar ni razumel, je trpinčilo vse njegove misli in sklepe. Morda bi bil lahko dognal vzrok svojega zagonetnega nemira, da se je popolnoma vdal spominom tistega kresnega večera . . .

Tisto popoldne je obstal ob znamenju s čudno mračnim obrazom. Gledal je gori po stezi, ki se je vila med smrečjem strmo v hrib, kakor da se ne upa napotiti po njej, nato pa je stresel z glavo in odšel počasi doli proti žagam.

Par delavcev, ki so prekladali razžagane deske, se je ozrlo po njem in najstarejši je privzdignil zaprašen klobuk in mu pokimal v pozdrav. Izidor se ga je spominjal po obrazu; kajti pred štirimi leti skoro ni minulo dneva, da bi ne bil prišel tja, in že takrat se mu je priljubil stari žagar Bernard, ki je bil že od mladih nog v službi pri njegovem očetu. Doma ni bil iz teh krajev; priromal je kot popotnik skozi Zabrdje in ostal pri Rakarju, kakor so pomnili in pravili starejši ljudje.

„Kako je, Bernard?“ ga je ogovoril Izidor in obstal kraj pota.

Stari Bernard je prikimal in zakričal na vse grlo. Kajti na žagi so hreščale in cvilile deske, da se je govorica težko razumela.

„Pravkar so odšli, mislim, da še pol ure ne bo od tega!“

Izidor ni vedel, ali je Bernard ta čas, odkar ga ni videl, oglušil, ali ga je napačno razumel, zamahnil je z roko in hotel dalje; pa stari Bernard je bil že pri njem in se mu smehljal z vsem svojim zgubanim, zagorelim obrazom.

„Dolgo vas ni bilo, dolgo, Izidor! Kaj bi rekel, skoro bo štiri leta ali pet, če ne več. In izpremenili ste se, prav po gospodi ste se vrgli! Skoro bi dejal, da bi vas ne spoznal, ko bi ne bili izpregovorili!“

Izidor se je nasmehnil zgovornemu starcu, kar je Bernardu menda zelo ugajalo, kajti potegnil je s hodnim rokavom po potnem obrazu, nato pa pomežiknil z levim očesom in namignil Izidorju, kakor da mu hoče povedati kako važnost samo med štirimi očmi.

„Kaj bi rekel,“ mu je šepnil, ko sta stopila par korakov proti cesti, ki je stala koncem žage, „takega imam, da bi ga pil vsak cesar. Ampak nima ga, zakaj skuhala sva ga na skrivnem z Grogo; ta se razume na take stvari kot noben drug. Sama, pravim, brez vseh dacarjev in tistih podrepnikov, ki branijo ljudem pošteno žganje.

(Konec prihodnjič.)

Književna poročila.

Dr. Josip Gruden, Zgodovina slovenskega naroda. 2. del: Pozni srednji vek. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1912.

Drugi zvezek te važne knjige obsega pozni srednji vek, torej ono dobo, ko se je slovenska Karantanija razcepila na mnogo cerkvenih in posvetnih teritorijev, iz katerih so se izkristalizirale pod žezlom Habsburžanov notranje avstrijske dežele. Ni bila lahka naloga, te čase v poljudni obliki popisati, a pisatelju se je posrečilo, ker je vselej s krepkimi potezami označil osebnosti odličnejših vladarjev in vpletel v suhoparno genealogijo srednjeveških rodov obilo lokalne zgodovine; tako pripoveduje o začetkih Celovca, Ljubljane, Kostanjevice, Radovljice in drugih mest. Te lokalnozgodovinske črtice se bodo čitateljem posebno priljubile; zato bo treba zadnji zvezek „Zgodovine slovenskega naroda" opremiti z natančnim registrom oseb in krajev, na kar pisatelja posebno opozarjam. Že na koncu tega zvezka bi register dobro služil. Skoro vse zgodovinske osebe te dobe so bile nemškega pokoljenja, ker smo bili Slovenci v onih časih malone povsem kmetski narod, podložen tujerodnemu plemstvu, ki je odločevalo o naši usodi. Zato obrača pisatelj posebno pozornost na vse one priče slovenstva, ki jih omenjajo srednjeveške listine in kronike. Tako bo slovensko ljudstvo z zanosom bralo o rabi slovenskega jezika pri ustoličenju koroških vojvod (str. 172) ali pa o slovenskih priseljencih s Krasa, ki so imeli že v 13. stoletju v Trstu meščanske pravice (str. 244). Škoda, da je zgodovino turških vojn prihranil za novi vek; v tem zvezku bi bila prikladnejša V drugem zvezku „Zgodovine slov. naroda" prevladuje politična zgodovina, kulturni je odmerjen prepičel prostor. Tako pogrešamo poglavje o življenju po srednjeveških mestih, o obrtnosti in cehih, o trgovini in denarstvu, o cestah in semnjih. Mogoče, da bo g. pisatelj to tvarino obdelal šele pri zgodovini kmetskih uporov, ki pride v 3. zvezku; toda že tu na primernem mestu vpletena bi zelo oživila težavno politično zgodovino naših pokrajin v srednjem veku.

Glede posameznosti nekaj opomb: Da je bila dežela Henrika Jasomirgotta l. 1156. povzdignjena v „neodvisno vojvodino Avstrijo" (str. 164), bi se lahko napačno tolmačilo; tu naj se popravi „skoro neodvisno". — Semmering izhaja od besede „smreka"; oblika „Severnik" (str. 166 in 196) je torej napačna skovanka. Glede nekdanjega gradú Hertenberg (str. 175) blizu Sv. Katarine nad Ljubljano bi bilo dobro pristaviti, da nanj spominja še danes ime gore Jeterbenk. — Da je pretresel l. 1348. naše dežele „močan sunek, kakršnega še ni bilo čutiti od stvarjenja sveta" (str. 237), je pretirano. — Razvaline ortenburškega gradú blizu Kamne gorice imenuje narod „Pusti grad" (dr. Gruden piše str. 249: „Lipniški grad"); nemško ime je „Wallenburg"; „Waldenburg" je menda tiskovna pomota. — Znana vas blizu Bohinjskega jezera se imenuje „Stare fužine", ne „Stara fužina" (str. 252). — Da bi bilo nemško ime roparskega viteza Erazma Predjamskega „Lueger" identično s slovenskim „Logarjem" (str. 281 in 282), se mi ne zdi prav verjetno. — Istrski Pičan imenuje Italijan „Pedena", ne „Petena" (str. 286). Za italijanski Udine ne zametujmo slovenskega imena „Videm" (str. 309). Namesto besede „kolonist" se poslužuje g. pisatelj oblike „kolon" (str. 164 in 253), kar ni pravilno.

„Koloni“ so odvisni kmetje v Italiji in v delu našega Primorskega, a ne naselniki. Slike so dosti lepše izvršene kakor one v 1. zvezku.

Dr. Grudnova knjiga je sestavljena zelo skrbno in po najboljših virih ter pisana v prijetnem slogu in lepem jeziku. Želimo ji, da bi se našemu narodu tako priljubila kakor Staretova „Občna zgodovina“! *Milan Pajk.*

Slovenske balade in romance. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1912. V. 8⁰. 208 str.

Za slovenskimi legendami smo dobili bogato antologijo balad in romanc, ki sta jo uredila dr. Jak. Sket in Jos. Wester. Zbran je cvet slovenskih balad in romanc, narodnih in umetnih, od Prešerna do Župančiča. Urednika pravita, da sta se pri razvrstitvi pesmi ravnala „po sorodnosti njih snovi; vendar se pri pestri· mnogoličnosti in zaradi enakomerne razdelitve slik ni dalo vse dosledno izvesti“. Najnaravnejša razdelitev bi bila seveda po snovi; toda zbirka nam nudi sliko slučajnega, brez notranjih vezi, in to je njena slaba stran. Ilustrator bi se moral ukloniti, posebno še, ako prodaja za umetnost take slike, kakršne so n. pr. na zaporednih straneh 110 in 111. — Ferd. Avenarius je svoj elegantni „Balladenbuch“ razdelil na te-le cikle: Ein Buch der Natur, Von Schuld und von Sühne, Von Liebesleid, Von fahrendem Volk, Ein Soldatenbuch, Von Rittern und Knappen, Von alten Helden, Im Schein der Geschichte, Unterm Schicksal, Rätseln und Träumen, Sehnen und Hoffen. Podobna in še priprostejša razdelitev bi se našla tudi za slovensko balado in romanco, kakor sta urednika označila vsebino v predgovoru. Tam čitamo tudi običajno razlago obeh pesniških vrst. Ako trdita, „da dandanes obe pesniški vrsti vedno združeni imenujemo“, tedaj je treba opozoriti le na nemške zbirke balad brez romanc, ki so jih uredili Avenarius, Liliencron, Münchhausen, Scholz i. dr. — Knjigi so dodane potrebne opombe in pa seznam pesnikov in njih pesmi. Brezdvomno bo ta zbirka ugajala bralcem bolj, kakor so legende; dobro služila bo tudi našim srednješolcem. *J. Š.*

Slovenski kmečki koledar 1913. Izdal in založil Vekoslav Spindler, urednik v Celju. 1912. 8⁰. 174 str. Cena 1 K, po pošti 20 v več.

Razen par gospodarskih člankov prinaša koledar poljudno pripovedovanje iz slovenske zgodovine: „Oče Matijevec in naši pradedje“, Rotterjevo potopisno črtico o Pohorju in kratek nekrolog Aškercu, z manjšim izborom njegovih pesmi. Leposlovni del se ne dviga nad nivó vsakdanjosti, pa naj pišejo Ivo Trošt, St. Svetina ali Cvetko Golar; najboljši je Pugljev „Ženin“. *—in—*

Gorski vijenac vladike crnogorskoga Petra Petrovića Njegoša. Šesto izdanje s komentarom Milana Rešetara. U Biogradu 1912. S. B. Cvijanović. 8⁰ LXX + 174 str. Cena broš. 2·50 din. (V cirilici.)

Nobena srbska knjiga se ne more ponašati s takim uspehom kakor Njegušev „Gorski venec“, ki je doživel osemnajst natisov, med temi šest v skrbni prireditvi univ. prof. Mil. Rešetarja, in ki je preveden na osem jezikov. O slovenskem prevodu R. Peruška, ki ga je izdala Mat. Slov. v 4. knjigi „Prevodov iz svetovne književnosti“, pravi Rešetar, da je „vrlo dobar“, in pohvalno omeni „vrlo opširan uvod, ponajviše o geografiji i historiji Crne gore“. — Novo izdanje ima obširno študijo o Njeguševem življenju, o njegovem političnem in književnem delovanju; zabeležena je novejša literatura o Gorskem vencu s kritičnimi pripombami. Knjigo krasi trobarvna pesnikova slika. *Š-r.*

Josip Milaković, Jedan naš prijatelj (Adolf Černý). U Sarajevu, 1912. 8⁰ 30 str. — Adolf Černý, ki spretno urejuje „Slovanský přehled“ že petnajsto

leto, je tudi naš prijatelj. Ni važnejšega literarnega in kulturnega dogodka, ki bi ga v svoji reviji ne omenil. Z enako ljubeznijo objema tudi ostale Slovane, posebno Lužiške Srbe, o katerih je napisal daljšo vrsto člankov in izdal tri zvezke njihovih narodnih pesmi. O Rezijanih je napisal dve brošuri. Černý je tudi priznan češki pesnik; v desetih letih je izdal devet izvirnih pesniških zbirk. Njegovo pesniško ime je Jan Rokyta. —*r.*

Razni zapiski.

Slovensko gledišče v Ljubljani in izvirna dramska dela. — Dne 29. septembra t. l. je minilo dvajset let, odkar imajo ljubljanski Slovenci svoje gledišče, in dne 18. aprila t. l. je poteklo petinštirideset let, odkar vodi ljubljansko Dramatično društvo slovenske gledališče predstave. Torej dva jubileja! L. 1848. ustanovljeno „Slovensko društvo" je prirejalo slovenske dramatične predstave in „besede" do l. 1851; po desetletnem premoru je l. 1861. ustanovljena ljubljanska Čitalnica prevzela vodstvo slov. Talije in pomagal ji je tudi „Južni Sokol"; dne 18. aprila 1867. pa je začelo delovati „Dramatično društvo". Prirejelo je dramatične in male operetne predstave v čitalnični dvorani in v gledišču, kjer pa je bilo le z nevoljo in celó s sovraštvom gledan gost, do l. 1887. Dné 17. febr. 1887. pa je gledišče pogorelo, in Dramatično društvo si je postavilo v prenovljeni čitalnični dvorani svoj nov in primerno velik oder. V Čitalnici je prirejalo Dram. društvo odslej že večje dramske, boljše operetne in končno celó majhne operne predstave. Dné 29. sept. 1892. pa je Dram. društvo otvorilo novo deželno gledišče kot Nemcem enakopraven faktor v Talijinem hramu. S početkom sezone 1911./12. se je nemško gledişko društvo preselilo v novo svoje jubilejno gledišče v Gradišče, slovensko Dram. društvo pa je od te dobe samo v gledišču dežele kranjske.

Kakšna in čigava izvirna dramska dela je uprizorilo ljubljansko Dramatično društvo tekom 45-letne svoje dobe? Igrali so:

Dr. Fr. Prešeren: Krst pri Savici. Dramat. scena. (6. dec. 1868.) – B. Rogački: Tičnik. Kratkočasna spevoigra v enem dejanju. Uglasbil dr. Benjamin Ipavec. (19. dec. 1869.) — Jos. Ogrinec: V Ljubljano jo dajmo! Veseloigra v 3 dej. (20. marca 1870.) — Davorin Trstenjak: Vodnik v Olimpu. Alegorija. (2. febr. 1870.) — Anton Linhart: Matiček se ženi. Veseloigra. (18. dec. 1870.) — Dr. Fr. Celestin: Roza. Igra v 3 dej. (14. jan. 1871.) — Miroslav Vilhar: Jamska Ivanka. Spevoigra v 3 dej. Godba Mir. Vilharja in J. Schantla. (30. marca 1871.) — Boris Miran-Stritar: Pismo. Dram. prizor. (16. aprila 1871.) — L. Pesjakova: Gorenjski slavček. Lirična opereta v 2 dej. Uglasbil Anton Foerster. (27. aprila 1872.) — A. Linhart: Županova Micika. Veseloigra v 3 dej. (25. sept. 1872.) — Josip Nolli: Komisijonar št. 1. Solo prizor s petjem (4. maja 1873.) — Jakob Alešovec: Dimež, strah kranjske dežele. Drama s petjem v 2 dej. in v 5 podobah (11. maja 1873.) — Jakob Alešovec: Francozi v Kamniku. Zgodovinska igra v 3 dej. (2. maja 1875.) — Jakob Alešovec: Čarovnica. Opereta v 2 dej. Uglasbil Anton Stöckl (2. aprila 1876.) — Josip Ogrinec: Kje je meja? Pevske točke uglasbil A. Stöckl. Burka v 1 dej. (14. febr. 1876.) — Fran Potočnik:

Dan slave ali krščanskoturška vojska. Zgodovinska žaloigra v 4 dej. (7. aprila 1878.) — Jakob Alešovec: Nemški ne znajo. Burka v 1 dej. (19. dec. 1885.) — Ignac Borštnik: Ponesrečena glavna skušnja. Komičen prizor. (8. dec. 1886.) — Ignac Borštnik: Otok in Struga. Drama v 4 dej. (19. febr. 1888.) — Dr. J. Vošnjak: Pene. Veseloigra v 3 dej. (10. marca 1889.) — Dr. Jos. Vošnjak: Svoji k svojim! Veseloigra v 1 dej. (29. junija 1889. ob odkritju V. Vodnikovega spomenika) — Dr. Josip Vošnjak: Ministrovo pismo. Veseloigra v 2 dej. (20. okt. 1889.) — Ign. Borštnik: Stari Ilija. Narodna igra v 3 dej. (16. nov. 1889.) — Ignac Borštnik: Stari Ilija. Narodna igra v 3 dej. (16. nov. 1889.) — Ign. Borštnik: Ni moj okus! Dram. šala v 1 dej. (25. jan. 1891.) — Alfonz Pirec: To je moja maksima! Veseloigra v 1 dej. (11. okt. 1891.) — Josip Jurčič in Ign. Borštnik: Veronika Deseniška. Tragedija v 5 dej. (29. sept. 1892. ob otvoritvi novega gledališča.) — A. Funtek: Teharski plemiči. Lirska opera v 3. dej. Uglasbil dr. Benj. Ipavec. (10. dec. 1892.) — Dr. Josip Vošnjak: Lepa Vida. Drama v 5 dej. (22. marca 1893.) — Dr. Jos. Vošnjak: Premogar. Drama v 4 dej. (13. jan. 1894.) — A. Funtek: Urh, grof celjski. Uglasbil Viktor Parma. (14. febr. 1895.) — A. Funtek: Iz osvete. Drama v 4 dej. (1. okt. 1896.) — L. Pesjakova: Gorenjski slavček. Lirska komična opera v 2 dej. Uglasbil A. Foerster. (30. okt. 1896.) — Fran Goestl: Ksenija. Opera v 1 dej. Uglasbil Viktor Parma (5. jan. 1897.) — Rado Murnik: Napoleonov samovar. Burka v 1 dej. (12. okt. 1897.) — Viktor Parma: Stara pesem. Dramatska romanca v 3 slikah (13. oktobra 1898.) — Anton Medved: Cesar Friderik III. Romantična igra v 1 dej. (4. decem. 1898.) — F. Govékar: Rokovnjači. Narodna igra v 5 dej. s petjem. Glasba V. Parme. (7. febr. 1899.) — Anton Aškerc: Prešeren pri Zlatem grozdu. Dramat. prizor v 1 dej. in Josip Stritar: Prešernov god v Eliziju. Dramat. prizor v 1 dej. (20. marca 1899.) — Anton Medved: Za pravdo in srce. Tragedija v 5 dej. (26. marca 1899.) — Josip Stritar: Logarjevi. Obraz iz domačega življenja v 4 slikah. (10. okt. 1899.) — A. Aškerc: Izmajlov. Drama v 4 dej. (19. jan. 1900.) — Engelb. Gangl: Sin. Drama v 4 dej. (2.marca 1900.) — Ivan Cankar: Jakob Ruda. Drama v 3 dej. (16. marca 1900.) — Fr. Govékar: Deseti brat. Narodna igra v 5 dej. Glasbene in pevske točke Lav. Pahorja. (15. nov. 1901.) — Dr. Fran Detela: Učenjak. Veseloigra v 3. dej. (27. febr. 1902.) — Fran Finžgar: Divji lovec. Narodna igra s petjem v 4 dej. (13. marca 1902.) — Viktor Parma: Amaconke carice. Opereta v 3 dej. (20. okt. 1903.) — Fr. Govékar: Legionarji. Narodna igra s petjem v 4 dej. Pevske in glasbene točke V. Parme. (10. nov. 1903.) — Ivan Cankar: Kralj na Betajnovi. Drama v 3 dej. (9. jan. 1904.) — Fr. Govékar: Martin Krpan. Dram. pripovedka v 5 dej. (6. jan. 1905.) — Fran Milčinski: Brat Sokol. Veseloigra v 1 dej. (4. marca 1905.) — Janko Rozman: Testament. Narodna igra v 4. dej. s petjem. (26. marca 1905.) — Dr. Josip Vošnjak in Fr. Govékar: Predigra in poigra k Linhart-Bleiweisovi „Županova Micika“. (7. jan. 1906.) — Fr. Milčinski: Cigani. Malomestna šaloigra v 3. dej. (6. febr. 1906.) — Etbin Kristan: Ljubislava. Drama v 4 dej. (8. marca 1906.) — Zofka Kveder: Egoizem. Drama v 1 dej. (16. okt. 1906.) — Ivan Cankar: Za narodov blagor. Komedija v 4 dej. (13. dec. 1906.) — Hinko Nučič: Antonio Gledjević. Drama v 3 dej. (9. marca 1907.) — Viktor Parma: Nečak. Opereta v 3 dej. (3. dec. 1907.) — Adolf Robida: V somraku. Drama v 3 dej. (7. dec. 1907.) — Risto Savin (Širca): Poslednja straža. Dramat. prizor (opera) v 1 dej. (19. dec. 1907.) — Ivan Cankar: Pohujšanje v dolini šentflorjanski. Farsa v 3 dej. (21. dec.

1907.) — Fran Meško: Na smrt obsojeni. Dramat. slika v 3 dej. (21. jan. 1908.) — Adolf Robida: Daemon Venus. Tri enodejanske slike. (26. marca 1908.) — Fran Meško: Mati. Drama v 3 dej. (19. nov. 1908.) — Fr. G.: Simona. Drama v 5 dej. (16. jan. 1909.) — Ksav. Andrejev: Zaklad. Narodni igrokaz v 3 dej. (26. jan. 1909.) — I. Z.-Novak: Strup. Narodna igra v 4 dej. (24. okt. 1909.) — Etbin Kristan: Katon Vranković. Drama v 3 dej. (1. dec. 1909.) — V. F. Jelenc: Erazem Predjamski. Drama v 5 dej. (26. decem. 1909.) — Jakob Špicar: Miklova Zala. Narodna igra v 4 dej. (28. marca 1910.) — Anton Medved: Kacijanar. Tragedija v 5 dej. (1. okt. 1910.) — Sm. Veselko: Šarivari. Burleska v 1 dej. (19. marca 1911.) — Etbin Kristan: Samosvoj. Drama v 5. dej. (25. marca 1911.) Jakob Špicar: Kralj Matjaž. Narodna pravljica v 3 dej. (12. nov. 1911.) — Anton Pesek: Slepa ljubezen. Igra za mladino v 4 dej. (3. dec. 1911.) — F. V. Jelenc: Vaška romantika. Ljudska igra v 3 dej. (10. dec. 1911.) — F. S. Finžgar: Naša kri. Drama v 4 dej. (2. jan. 1912.) — Rodion: Komedija. Drama v 1 dej. (15. jan. 1912.) — Ivan Cankar: Lepa Vida. Drama v 3 dej. (27. jan. 1912.) — Ant. Funtek: Tekma. Drama v 3 dej. (5. marca 1912.) — Etbin Kristan: Tovarna. Socijalna drama v 4 dej. (16. marca 1912.) *Fr. Govékar.*

Prva obrambna razstava. Akademično ferijalno društvo „Prosveta“ je 15. sept. t. l. otvorilo v Jakopičevem paviljonu prvo obrambno razstavo. Razstava je imela namen, pokazati našo narodno bilanco: kje nazadujemo, kje napredujemo, kje je iskati vzroke našega nazadovanja, koliko storimo mi v svojo obrambo in koliko storijo naši narodni nasprotniki. Različni diagrami, karte in slike so glasno klicali gledalcem: povsod se umikate. V odstotkih smo padli v zadnih 60-tih letih: na Primorskem za 5·04 (kljub napredovanju pri zadnjem ljudskem štetju), na Štajerskem za 6·43 in najhuje na Korороškem za — 8·76. Edino na Kranjskem smo napredovali za 6·26%, kar pa nikakor ne odtehta izgube v ostalih slovenskih deželah. Zopet drugi diagrami so povedali vzroke nazadovanja: pomanjkanje slovenskih, obilica utrakvističnih in nemških šol na našem ozemlju in izseljevanje. Na Koroškem n. pr. je padlo število slovenskih šol od 68 na — 3. Utrakvističnih šol imamo Slovenci več kakor vsi ostali avstrijski narodi skupaj. V najlepših letih (od 20.—30. leta) zapuščajo naši ljudje domovino; procentualno padamo Slovenci v tej starosti najnižje pod državno povprečje izmed vseh narodov monarhije. Razstava pa je tudi pokazala, da se množimo bolj kot Nemci in Lahi; če se otresemo potujčevanja, tedaj je naš narodni obstanek zagotovljen, saj smo tudi najzdravejši narod v Avstriji: procentualno doseže največ Slovencev starost 60—70 let. Videli smo na razstavi, kako obširno obrambno literaturo imajo Nemci, pri nas pa je obrambna literatura skoro še — ledina. Poleg fotografij družbenih šol so bile slike mogočnih stavb „Schulvereina“ in „Lege nazionale“. Kdor si je pazno ogledal razstavo je dobil vtisk: veliko smo sicer izgubili, a z delom se da še mnogo rešiti in tudi — novo pridobiti. — Razstava je bila otvorjena tudi v Trstu, dalje v Gorici, Celju in Mariboru. Povsod je bilo zanimanje za razstavo nenavadno živahno, najbolj pa v Trstu. Končni namen obrambnih razstav je ustanovitev „Obrambnega muzeja“ v Ljubljani, ki bodi zakladnica za statistika, politika in za vsakega obrambnega delavca. *—e—*

Fran Albrecht:

Romanca.

Tihe ure so prišle
iz dežele blažene
v mojo dušo gostovat. —

In spravljičim si, berač,
sredi cerkev in palač
svoj bojarski grad.

In pričaram si, bedak,
toplo kajbico v somrak, —
zunaj pa je mraz . . .

V kajbico jaz, samotar,
spesnim si zaljubljen par:
to sva ti in jaz . . .

Ti in jaz — kaj nama mar
zunaj zima in vihar!
Postelj je pripravljena.

Postelj je široka vsa,
kajbica je pisana
kot ljubezen najina . . .

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal **Rado Murnik.**

27.

Hladnega majnikovega jutra leta 1472. je stal na lesenem mostovžu ljubljanskega Starega gradu ali meščanskega bastijona nad Svetega Florijana ulico štiridesetleten mož preširokih ram in prekratkih nog, veseli pa hrabri vitez Ahac Doljanski.

Tukaj, na južnoizhodnem delu grajskega hriba, nasproti velike grajske trdnjave, so ljubljanski meščanje zgradili malo trdnjavo na razvalinah rimskega zidovja. Na utrdbe so postavili mestno zastavo, topove in svoje stražnike, ki naj bi naznanili ogenj ali sovražnika.

Le malo je premenilo gospoda viteza Ahaca minulih deset let. Odebelel je še nekoliko bolj navzlic hudim viharnim časom. Pač so mu že precej osiveli dolgi lasje, pristriženi le nad obokanim čelom; močni črni brki pa so mu štrleli v stari krasoti kakor dvoje osti vodoravno preko napetih lic na desno gori proti Šmarni gori, na levo doli proti Krimu. V svežem jutranjem pišu mu je nihalo izpreminjasto pavje pero nad rjavim baretom, ob mečevem ročaju pa rdečesvilnata, zlato pretkana petlja, ki jo je bila navezla nepozabna ljubica Fiametta sama in jo dolgo nosila na srcu ali pa tudi na levem rokavu. Ob pasu je visela gospodu poleg bodala usnjata torbica, pretaknjena s kratkim nožem, na prsih pa ogromna čutara.

Vitez Ahac je bival že precej dolgo v Ljubljani. Ko je bila uvidela grofinja Mila Blagajeva, da je vse iskanje in poizvedovanje po ugrabljeni komtesi brezuspešno, ji je omrzel grad, koder jo je spominjal vsak kotiček nesrečne hčerke Alijane. Grof Majnard je odvedel soprogo v razcvitajočo se Ljubljano; ondi je bilo kolikortoliko razvedrila in zabave. Ali tudi tukaj neutolažna mati ni našla miru. Preselila sta se na hrvaško posestvo; na gradu pri Kolpi pa je poleg starega grofa Felicijana ostal in vladal vitez Ahac. Dokler je bilo kaj boljšega vina v grajski kleti, se po cele tedne kar ni ganil z doma; kadar je pa pošlo, je pa kar po cele tedne veseljačil pri sosedih in znancih med Kolpo in Savo.

Letos ga je poslal grof Majnard v Ljubljano, naj nadzira poprave njegove hiše v Gosposki ulici. Gospod vitez je kaj rad odjahal

s svojim oprodo s kmetov v stolno mesto. Tukaj je živel venomer v skok. Našel je mnogo starih prijateljev in si pridobil novih znancev, ne le med ošabnimi plemenitaši, ampak tudi med ponosnimi meščani, zakaj njegov nekočljivi veliki duh se ni brigal za prismojene predsodke, vsled katerih je zeval velikanski prepad med sloji. Italijanskim zidarjem v Blagajevi hiši ni prodajal nobene sitnosti — rajši je nadzoroval ljubljanske gostilnice. Ker jih je bilo vse polno in ker je bil nadzornik jako vesten, je imel vedno dokaj posla do pozne noči. Kadar je zaklenkal na Gradu mali zvon in gnal vinske bratce že ob devetih iz krčem, je vitez Ahac vedno še moško sedel za mizo in prijazno prigovarjal gostilničarju, naj nikar še ne lazi v dolgočasno posteljo. Vkratkem si je pridobil ponosni in častni priimek: ponočni kralj. Hiša grofa Blagaja je bila že zdavnaj popravljena, toda Majnardov svak še vedno ni maral domov, in to iz dveh tehtnih razlogov: prvič še ni pregledal vseh ljubljanskih gostilnic tako natanko, kakor se mu je zdelo potreba; drugič pa se ni hotel lahkomiselno nastavljati Turkom, ki so pridrevili kmalu za njim na Kranjsko.

Zamišljen je gledal doli na ljubljansko mestece. Drevje in grmovje na Gradu so bili večinoma posekali, nekaj zato, da bi laglje ugledali bližajočega se sovražnika, nekaj pa zato, da bi laglje streljali nanj. Ta les in pa les iz cesarskih host so porabili pri utrdbah in mostovih pred mestnimi vrati. Grad je bil skoraj gol; ptice pevke so se preselile na Golovec.

Vitez Ahac je videl pod sabo malone vso Ljubljano: Stari trg in Novi trg. Med Ljubljanico in Gradom so se stiskale večinoma lesene hiše in hišice Starega trga, krite z deskami ali slamo; onostran reke, med njenim levim bregom in razvalinami Emone na Gradišču, tam je bil Novi trg, tam so stale večje zidane hiše kranjskih kavalirjev. Od Starega gradu je držal najstarejši mestni zid naravnost po hribu doli do Karlovških ali Pisanih vrat ob koncu ulice svetega Florijana in odondod po Prulah do Ljubljanice nasproti izliva Gradaščice. Drugega zidu, od grajskega poslopja do mostu pri Tranči, Ahac ni mogel videti. Tudi Novi trg je bil obzidan. Mestece je bilo podobno velikemu gradu.

Od raznih strani je slišal udare in klice delavcev, ki so popravljali zidove, hiše in mostove pred mestnimi vrati. Sredi Starega trga, nad rotovžem, se je nemirno izpreletavala jata golobov in tožno je pozvanjalo iznad cerkvice svetega Fridolina ob začetku onostranskega mestnega zidu na Bregu. Po Ljubljanskem barju in

Mestnem logu se je pasla tuintam megla; iz nje so kakor iz sivega jezera moleli jagnedi, vrbe, jelše, hrasti. Ponekod je blestela močvirna voda, se lesketalo koleno Ljubljanice v solnčnem svitu; po vodi je plavalo mnogo čolnov in plavi. Nad Krimom so pluli beli oblaki počasi proti zapadu.

Vitez Ahac je slišal korake na mostovžu. Prihajal je meščan, oborožen z mečem in težko trorezno sulico, spodaj okovano z železom; na glavi se mu je svetila lepo osnažena čelada, na prsih pa jeklen oklep. Bil je manjši od Ahaca, pa prav tak trebušnjak. Držal se je pa mož precej kislo; videlo se mu je, da nič kaj rad ne opravlja sitne in dolgočasne službe stražarske.

„Kako pa kaj, bratec Ljubljančan?“ ga je prijazno ogovoril vitez Ahac. „Saj menda ne bo Turka sem pred Ljubljano, kaj pravite?“

Meščanu stražniku se je okrogli obraz še vedno nejevoljno mrdal kljubu lepemu nagovoru.

„Nikar me no ne glejte tako presneto pisano, prijatelj v Kristusu!“ je nadaljeval veseli vitez Ahac in se mirno zlagal: „Komaj sem zvedel, da sili divji Turek v dežel, pa sem prihitel v mesto, da kot krščanski vitez pomagam Ljubljančanom zoper nevernega in zarobljenega sovražnika!“

„Potlej ste pač bela vrana!“ je godrnjal meščan. „Gospoda plemenitaši se hudo brigajo za nas meščane!“

„Imeniten ipavec,“ je dejal vitez Ahac in mu ponudil čutaro. „Iz gostilnice pri Veselem medvedu tamle doli.“

Stražniku se je ojasnil obraz. Pil je, se globoko oddahnil in rekel: „Ne vem, čemu se klatim jaz, miroljuben medičar, tukaj gori ponoči in zarana, ko je megla! Kaj naj pa vidim, če je megla? Pa naj zapalijo okoli Vrhnike in na Krimu devetindevetdeset grmad — kako naj jih vidim, če je pa megla, megla, taka megla!“

„Peklenska megla res!“ je pritrdil vitez.

„Hudičeva. Čarovnice in pa njih črni ljubčki varijo v svojem kotlu nevihte in kuhajo točo. Mi smo pa v nevarnosti, ljubi moj gospod!“

Okrepčal se je tudi vitez Ahac.

„Vsak dan pričakujemo Turka, ki bi rad preliival našo nedolžno kri, tolovaj. Toda, če pride ponoči ali zjutraj, ga ne bomo videli prej, pravim, nego ga bomo imeli čisto pred nosom, pred Pisanimi vrati ali pa v šenklavškem predmestju.“

„Saj tudi streljajo pri grmadah.“

„Streljajo. Prav. Kurijo in streljajo na holmih in hribih od kranjske meje doli noter gori do koroške. Toda — kaj pa, če preslišimo strel? In če ga slišim, ali morem vohati, kje je počilo, ali pri Sveti Magdaleni ali na Ahacijevi gori ali na Ljubljanskem vrhu? Pasja služba taka!“

„Pasja, pasja.“

„In vrhutega jih dobim najmanj dvanajst gorkih, če se zmotim in zaspim ali pa če sprožim top po nepotrebnem.“

„Obžalujem vas, prijatelj! Hm, hm: megla — dolgčas — potlej pa še dvanajst gorkot! Hm. Sicer pa — tale Grad stoji jako ugodno, na križišču treh cesta.“

„Pa je vse preslabo zavarovan! Vidite, gospod, od tukaj do grajske trdnjave bi móral biti na robu ravninice vrhu hriba močan zid in proti izhodu globok jarek. Kaj pa, če prihrume Turki okoli Gradu mimo vasi, mimo Poljan sem gori?“

„To bi bilo za nas narobe,“ je kimal vitez Ahac.

„No, tamle je par topov. Še lani smo dobili dvesto centov bakra in deset centov kositarja, da so vlili nove „kače“. Njih se Turek neznansko boji; kadar sliši pok, kar sede na svoje široke hlače, če ni ravno na konju!“

„Pa je vendar čudno: Turki so že od meseca marca na Kranjskem, pa le živa duša ne ve prav, kod se potikajo. V nedeljo pred Marijinim oznanjenjem so sežgali cerkev v Cerknici — “

„Morda jih je gnal vrag skozi Hrušico in Ipavo na Laško, na Furlansko ali pa v Istro. Tukaj plenijo le male čete . . . Vsak čas pribeži nekaj kmetov . . .“

Prišel je stražnikov tovariš in jela sta kartati. Vitez Ahac se je poslovil in odšel. Ob vsakem koraku je pokal njega luskinasti oklep, ko je stopal debeli mož proti grmadi.

Vrhu grajskega hriba so bili nagrmadili več jako velikih kupov drv in jih polili s smolo. Zraven je stalo par močnih nabitih možnarjev, dalje gori pa nekaj dolgocevnih „kač“; poleg njih so ležale kamenite in železne krogle.

Na severoizhodnem robu Gradu so popravljali grajski vojaki okope od kamena, prsti in hlodov ter postavljali velike vreče, napolnjene s peskom. Kmetje iz okolice so donašali kamenja iz mestnega kamenoloma na severozapadni strani Gradu. Oblečeni so bili v trde dolge suknje, opasane z debelim motvozom; na glavi so nosili polhovke. Pomagati sta morala tudi dva ujeta Turka, ki sta vlačila na nogah težke verige.

Na mali ravni pred grajskim poslopjem je videl vitez Ahac kmečke družine, ki so bile pribežale pred Turki v varno mesto. Nekateri so razpeli platnene rjuhe med vejami, ki jim je bila prizanesla sekira; drugi so bivali kar pod milim nebom. Malo je bilo med njimi mož in mladeničev, zakaj krepkejše roke so morale pomagati vse spodaj ob utrjevanju mestnega ozidja. Otroci so pasli konje, osle, goved in drobnico. Borno oblečeni starci in bolniki so ležali na slami; odevali so jih preprosti plašči, sukneni kosi z luknjo za glavo. Dekleta in žene so molzle koze in krave ter kurile pod kotli. Vitezu Ahacu se je zdelo, da gleda ciganski tabor.

Ob poti je sedela objokana stara ženica, in ne da bi jo bil ogovoril, mu je jela tožiti:

„Oh, žlahtni gospod, kaj bo, kaj bo! Kar vidite tukaj družin, vsaka žaluje po sorodniku, ki je ali ubit ali pa v železnih verigah na Turškem. Lani so planili strašni Turki v našo ubogo vas, potegnili izpred oltarja mašnika in ga sežgali živega. Na drobne kose so posekali vse stare ljudi in vse otroke in vse bolne žene, skratkoma vsakega, ki ni mogel začasa pobegniti ali se skriti. Oplenili so nam hiše, jih zapalili in razrušili. Gospoda se skrivate v svojih močnih gradovih, kmeta pa prepuščate strašni smrti. In kadar ni Turka, nas pa vi odirate pri desetini, pri tlaki in povsod!"

„Mati, jaz že ne!"

„Ne zamerite mi, žlahtni gospod! Prosim vas, povejte vsaj drugim, kako strašno nam je hudo! Čisto smo že obupani zavoljo večnih napadov. Davke plačujemo zaradi Turkov in vi nam vendar ne odpodite neusmiljenih tolovajev. Kmalu ne bomo mogli več plačevati urbarski davek. Ali se ne čudite, da se nismo že pridružili Turkom ali se preselili na Laško ali na Ogrsko ali kamorkoli?"

Viteza Ahaca so pekle te besede. Smilila se mu je uboga starka, smilili so se mu kmečki ubežniki, zlasti sestradani otroci pa bolniki.

„Ali kaj bi?" je dejal in skomizgnil z ramami. „Je že taka na svetu. Potrpite, mati! Bo že bolje!"

Segel je v torbico in dal ženici nekaj reparjev. Od grajske trdnjave je slišal vreščanje žag in ropotanje kladiv. Italijanski in domači rokodelci so popravljali leseni obzidni hodnik, pribijali kovinaste ploče na nadzidke in zazidavali luknje v starem zidovju, zgrajenem in utrjenem že po frankovskih mejnih grofih in koroških vojvodih.

Pod južnim stolpom se je ob poveljih hripavega voditelja vadilo nekaj arkbizirjev z nerodnimi težkimi pušami. Nabijali so

arkbize z osemlotnimi kroglami, previdno in preudarno zasajali dvozobne vilice v tla, naslanjali ogromno cev na to podlago, merili na kupe lesa, na topove in možnarje, ogledovali prašnico zgoraj in zapalnico spodaj v petelinu, postavljali ozko kopito na zemljo, kresali z jeklom iskre iz kresalnika in jih lovili na zapalnico.

„Škoda časa!“ si je mislil vitez Ahac. „Puša tehta gotovo svojih šestdeset funtov in krogla bi predrla najdebelejšega konja, ako bi bil blizu in dobro privezan. Ali preden možak sproži, kje bi bil že Turek na svoji nagli živalci! O sancta simplicitas!“

Počasi je mahal po precej strmi poti med plotovi in vrtovi z Gradu. Preden je prišel v Svetega Florijana ulico, je moral mimo velikih kupov kamenja in mimo mestne shrambe za seno. Prostor je bil malone ves zastavljen s polnimi vozovi in tovorno živino seljakov.

Prijetno je dehtelo sveže seno, ali kmalu so zaudarjale vitezu v nos manj blage dišave. Zatohel in izprijen je bil zrak v ozkih mračnih ulicah preobljudenega tesnega mesta. Večinoma lesene hiše so bile s svojo ožjo stranjo, s svojimi tremi malimi okni vsakega nadstropja obrnjene proti ulici. Stanovalo je v njih po troje rodovin, ponekod pa tudi po petero in šestero. Le malokatera okna so imela pravo steklo; ponajveč so bila zaprta z oljnatim papirjem, z mrenami, s pergamenom. Zidovi so bili okrašeni s preperelimi slikami svetnikov in z oprašenimi kamenitimi kipi v dolbinah. Na slamnatih ali lesenih strehah so čepeli veliki lončeni gumbi.

Ulice so bile vse jako nesnažne. Povsodi je bilo kar na debelo prahu, čepinj, kamenja, cunj in kuhinjskih odpadkov. Vrle gospodinje so metale smeti in izlivale pomije kar pred hišami v luže in jame, ker nesnage niso marale gledati na dvorišču; do Ljubljanice in mestnih jarkov je bilo marsikomu predaleč. Vendar pa modri mestni očetje z veleuglednim mestnim sodnikom na čelu niso popolnoma pozabili čistote. Po njih odredbi je trge in ulice pometala zadruga sodarjev, pa še celo dvakrat — na leto: na Veliki petek in pred svetim Rešnjim Telesom, preden je šla po mestu procesija; včasi pa je morala sukati metlo na trgu tudi kakšna lepa grešnica za sramotno kazen svoje nezvestobe.

Ljubljana je bila že takrat cvetoče trgovsko mesto. Turški handžar je sicer poslednja tri leta zaprl vse trgovske ceste na Hrvaško in Beneško do morja. Navzlic temu je srečaval vitez Ahac po mestu vse živo ljudi.

Skozi Karlovška ali Pisana vrata so prihajali za varne zidove in stolpe okoličani z ženami in otroki, s tovornimi konji in osli, s

koši in košarami, s culami in bisagami, jež in peš. Nekateri so bili oboroženi s kosami in sekirami, drugi so nosili lopate in razno orodje, da bi pomagali pri mestnih utrdbah.

Staro in mlado, trgovci in rokodelci so jih prišli gledat pred prodajalnice in delavnice; ob oknih in na pragih pa je bilo vse polno radovednih visoko opasanih Ljubljančank. Vitez Ahac je z neopisnim veseljem videl marsikateri bled pa zal obraz in mu namežiknil iskreno prijazno.

„Kje so Turki?“ je zavpil golorok mečar kmetom.

„Kje so Turki?“ je kričala množica meščanov.

„Na Notranjskem,“ so odgovarjali seljaki.

„Lejte jih no,“ se je rogal mečar. „Ti romarji imajo že turško mrzlico, haha!“

Množica se je grohotala.

„Boste že videli!“ so jih resno zavračali kmetje.

Vitez Ahac se je počasi rinil dalje proti Pisanim vratom. Kmalu za beguni so prijahali bradati srepogledi oklopniki po dva in dva, vsi v oprašeni železni obleki, kjer je bil viden nekateri vtis sovražnega orožja. Iznad čelad so jim mahali veliki rdeči šopi. Oboroženi so bili neenako s palaši, ščiti in samostreli, pripetimi za kljuke ob pasovih; ob ramah so jim poskakovale dolge sulice, privezane z jermeni k životu. Pred njimi je jezdil kapetan v ozkem sivem plašču, razparanem do bokov; okoli vratu se mu je svetila zlata verižica s slonokosteno piščaljo, v desnici pa je držal kratko črno palico. Poleg njega je jahal mlad praporščak z rdečesvilenim praporom, za njima trobarji in piskači. Konjska kopita so razkopavala kupe smeti in gost prah se je dvigal visoko proti oknom in streham. Četa se je vračala od razgledovanja.

Meščanje so ljubili nasilne vojake najemnike in njih požrešne žene in ljubice le platonsko, iz daljave. Ali sedaj, ob preteči nevarnosti, jih niso gledali nikakor neprijazno. Preleteče, oglušljivo so donele dolge trobente in piskale piščali po ozki ulici; jezdeci so se držali moško in slavoljubno; nekateri mlajši, radonavdušeni meščanje so metali čepice kvišku in kričali na vso sapo: „Vivat cesar Friderik!“ Otroci pa, vedno nagajivi kajoni, so na grde načine oponašali ne posebno blagoglasno godbo prenapetih piskunov.

Vitez Ahac je dospel pred široka in močna Pisana vrata, podobna majhni trdnjavi, vdelani v mestni zid, ki je držal od prastarih utrdb z Grada čez ožji konec Svetega Florijana ulice ob južnem delu Ljubljane proti vodi. Ta vrata so bila najstarejša in najgrša;

na vrhu je plapolala mestna zastava. Ob vhodu je stal oddelek mestne straže in pa vratar, star in jako siten dedec. Pobiral je mostovinski vinar od vsakega tovora in deval denar v pušico, pribito na zidu. Iz malega okna prvega nadstropja je gledala izza cvetlic bledolica hčerka vratarjeva, ki je bila vitezu Ahacu vse bolj povšeči nego njen pusti oča. Zunaj mesta je bil ob zidovju globok in širok jarek z lesenim mostom.

Vitez Doljanski je krenil okoli ogla na desno v umazano in vlažno Pasjo ulico, ki je vodila tik za mestnim zidom proti Žabji ulici in reki. V Pasji ulici so imeli marljivi vrvarji ali vožarji svoje delavnice in shrambe, ponoči pa se je klatila tod okoli najhujša svojat in sodrga obojega spola. Marsikoga so tukaj ubili in oropali ali pa vsaj dobro pretepli. Sedaj pa je ondukaj mrgolelo delavcev, ki so popravljali mestni zid, poškodovan še za obleganja po četah grofa Ulrika Celjskega in cesarjevega brata Albrehta. Drugi so utrjali hiše in obijali vrata z debelimi železnimi žeblji in pločami, zopet drugi zazidovali vnanja okna, valili sode, polne vode in polagali mokre kože na strehe, da bi mogli Turki tem manj opraviti s svojimi gorečimi puščicami in plamenicami. Ljubljančani so bili odlašali težavno in drago delo, dokler so le mogli. Zdaj pa so delali tem marljiveje, da bi odvrnili vsaj najhujšo nevarnost. Kamorkoli je pogledal vitez Ahac, povsodi se je gibalo sto in sto urnih rok.

Od zunaj je slišal škripot lopat, s katerimi so poglabljali kmetje mestni jarek. Zavil je v Žabjo ulico; odondod je korakal po Hrenovi in Svetega Florijana ulici pa po tesnih ulicicah okoli svetega Jakoba cerkvice. Tukaj, blizu najstarejše mestne cerkve, je bilo mirneje. Kure so razgrebale smeti in otroci so se igrali z lesenimi vrtalkami in usnjatimi žogami. Kar je zaslišal bobnanje. Mestni sodni sluga je strahovito tolkel po telečji koži in potem skupaj leteči množici oznanjal slavnega magistrata ukaz, da morajo biti vse gostilnice in vsa štiri mestna vrata, Pisana, Gorenja, Vicedomska in Nemška, odslej do preklica zaprta že ob sedmih zvečer. Nato je šel s svojim visokim bobnom bobnat in oznanjat dalje po mestu.

„Stvar prihaja vendarle resna,“ je umoval vitez Ahac sam pri sebi. „Presneta reč! Treba bo malo k Veselemu medvedu, da se okrepčamo in hrabreje sprejmemo divjega Turka!“

(Dalje v prihodnjem letniku.)

Milan Pugelj:

Jetnik.

VII.

Nedeljsko dopoldne, ko se je vrnil Kolar z izprehoda in čital za svojo pisalno mizo, so se bližali zunaj po hodniku rožljajoči vojaški koraki. Nekdo je brisal noge pred pragom in potrkal na vrata. Vstopil je stotnik Matuž, salutiral, udaril vojaško s petami, da so ostro zazvenele ostroge, se trdo pregibal in na vabilo sedel za mizo.

„Kaj lepega mi vas prinaša?“ je vprašal Kolar in sedel še sam.

„Lepega!“ je ponovil stotnik, vtaknil svetlo in dolgo sabljo med noge, oprl nanjo beloorokovičene roke, jih malo ogledal in dodal. „No, ne bi mogel ravno reči, da me, kakor ste se izvolili izraziti, prinaša k vam nekaj lepega. Prej bi bil tako svoboden, da bi trdil ravno obratno. Ni ravno prijetna stvar, ki me je privedla sem, vendar ravno na takih krajih se lahko izkažejo junaki junake.“

Kolar je postal bled, in ko se je oglasil, se mu je zaletela sapa. „Da čujemo, izvolite — hm —“

„Po mojem izrecnem prizadevanju je prišel za mano moj stari sluga, prostak Ivica. Golijat po postavi ali pasje zvest. Menda ste ga opazili v mojem stanovanju, nemara zadnjič, ko me ni bilo doma in ste se blagovolili odzvati povabilu moje žene . . .“

„Jaz . . . oprostite, gospod, ne razumem —“

„Sedite, prosim vas! Kdo se bo zdaj razburjal? Zato pride še pravi čas! No, kakor se mi zdi, vi ga niste opazili. Po zvestobi tega svojega sluge mi je prišlo v roke pismo moje soproge, namenjeno vam. Odprl sem ga, prečital in prepisal in ga del v drugo kuverto. Naslov sem napisal sam.“

„Naslov, kakšen naslov?“ —

„Vaš naslov! Zdelo se mi je, da se ni treba pačiti in pokvarjati pisave in zadel sem pravo. Vi ste naslov, kajne, takorekoč izpregledali? Hoho. Vsebino sem si prepisal, imam prepis tukaj v žepu in vam ga zaradi točnosti svojega postopanja takoj prečitam. No, razgrni se . . . evo! Moj ljubi! Pomiri se, pomiri se! Ti veš in tudi bog ve, da te imam zelo rada in zato Te prosim, pozabi na vse moje slabosti in pridi jutri v sredo predpoldne ob desetih k meni. Z največjim hrepenenjem Te pričakuje Tvoja vroča Tekla.“

Kolar je bil bled, tresel se je in siknil je ostro in med zobmi: „Prosim nakratko!“

„Kar se bo dalo! Jaz sem ukazal za sredo svojemu slugi, da vestno vse pregleda in mi poroča. Čepel je od jutra do večera med dvema omarama, in ko sem mu povedal, da ni Tekle doma in da lahko vstane in mi razloži, ni mogel na noge. Udje so mu zaspali in otrpnili, lezel in kobacal je dolgo po tleh kakor žaba. Potem mi je pravil. Tista soba, kamor ste prišli, leži tako, da ji vzhaja solnce ravno pred okni. Pri zrcalu, torej nekako jugozapadno od srede, sta se objela prvič. Sluga pravi, da je zacvrkutnilo. Pozneje sta sedela na divanu . . .“

„Tega ne prenesem! Stvarno — kaj želite?“

„Vi torej vse priznavate?“

„To so druge stvari! Vaš sluga je lažnik! Tisto pismo — — ali ste čitali Strindberga? Ali ste kaj izkusili pri ženskah? Vrag ve, kakšna finta je vse skupaj in vi prihajate nadme v paradi in z ostrogami . . .“

„Na divanu, pravi sluga, ni bilo cvrkutanju konca ne kraja. In . . .“

„Prosil sem, nehajte! To so stvari, ki jih človek doživi z žensko z užitkom, ali če jih pripoveduje mož možu, so smešne, otročje, nevredne moških ust . . .“

„Ali ste vi tisti človek, ki se je sešel z mojo ženo v sredo dopoldne v mojem stanovanju in jo tik zrcala objel . . .“

„Ne! Ženske finte . . .“

„Haha! Če bi vam rekel, da se sramujte, mislim, da ne bi rekel pravemu! Strah vas obhaja!“

„Gospod! Ne pustim se žaliti, nisem sicer vojak, ali akademik“. . .

„Zato še najdeva priliko! Ne skakajte s sedeža, rekel sem že, da najdete za razburjenje potrebno priliko. Najprej priznajte!“

„Priznavam!“

„Kaj?“

„Da me vaša žena ljubi, da me je ljubila prej kakor vas, takrat, ko se ni pretakala po njej samo kri mlade in lepe ženske, ampak dekliški šampanjec!“

„Nezanimivo! Kar je bilo prej, kakor sem postal jaz njen mož, me ne zanima!“

„Kaj mislite, če reče ženska pred svečenikom, da vas ljubi, kaj mislite, da vas zato res ljubi! Ne, če ste takih misli, potem dovolite, da vam očitam najrahleje naivnost . . .“

„Ona je moja žena in basta! Zakoni so zakoni! Glavno je ta trenotek to, da ste priznali!“

„Priznal!“

Nastala je pavza, a zdelo se je, da odskakujejo po sobi še vse tiste naglo in burno izrečene besede, ki so dozdaj tako odločno in napeto ozvanjale, kakor bi se prožile z lokov. Okno je bilo odprto, solnce je sijalo po tleh, po preprogi in po črnem klavirju, ki se je motno svetil ob steni.

Stotnik je gladil z beloorokovičeno roko košate brke, gledal malo na slike po steni in nadaljeval mirno in odločno: „Prišel sem zato, da vam razodenem svoje namere. Še danes vas posetita dva gospoda, ki vam napovesta v mojem imenu dvoboj. Na pištole. O podrobnostih se dogovore sekundantje. Ali boste sprejeli mojo napoved?“

Kolar je zardel, skočil izza mize, stopil do okna in nazaj. „Kaj pa mislite, kaj pa boste s tem dosegli, če mene ustrelite kakor psa? Nič, gospod, nič! Ali menite, da si pridobite s tem naklonjenost svoje žene, ali celo njeno ljubezen? Ne, obratno! Rečem vam odkrito, njeno sovraštvo si boste nakopali, njeno jezo, njeno zaničevanje! V dnu duše vas bo mrzela in sovražila! In uživati ljubezen ženske, ki daje samo sebe po sili, z zaničevanjem, s studom v duši, ali more to delati, to jemati mož?“ —

„Napačno, napačno! Midva — jaz in moja žena se razumeva izborno. Ker je bilo preveč življenja v njej in obenem premalo nadzorstva okoli nje, zato si je privoščila zabavo z vami. Zdaj, vidite, imam čuvaja Ivico, ki bo pazil na kreposti žene svojega gospodarja.“

„Ali mislite, da bo videl vaš sluga njene misli? Ne, ne bo jih! In če živim in še zlasti, če poginem, bom stal pred njenimi očmi noč in dan in vedno in vedno kričal: Tvoj mož, tvoj mož me je ustrelil! In vi si ne mislite, kako kriče mrtvi, kako grozen je njihov glas, kako reže v meso in kri in kosti, vi niste zmožni, da bi si kaj enakega predstavljali! Ali šalite se z ognjem, igrate se s strupom, ki se vam zagrize v kožo in razlije po krvi! Ne jaz, vi ste tisti, ki bo plačal svoje nepremišljene korake, svojo nepremišljeno ženitev“ . . .

„Haha! Ne poznate žensk! Vi, gospod moj, ne veste niti tega, da mlade, zdrave in lepe ženske ljubijo samo enake mlade, zdrave in lepe moške, ki morajo biti — samo po sebi umevno živi, živi! Mrličev ženske ne marajo.“

„Vi vidite samo žensko telo, samo zunanjost, ali v ženski je duša, fina, neskončno komplicirana duša in na to se sklicujem —“

„Mrličev ženske ne marajo! — Vi sprejmete torej mojo napoved?“

„Kaj si mislite o meni, kaj se smehljate?“

„Še trenotek! Streljanje s pištolo zahteva precej vaje. Svetujem vam, da si vzamete za to stvar nekoliko časa in da se potrudite. Pri takem streljanju ne gre toliko za dobro oko, kolikor za instinkt roke same. Desnica sama mora čutiti, kako treba držati in obrniti, če hoče kroglja v cilj. Poznal sem častnike, ki so merili in merili, a nič zadeli. Drugi zopet so se zanesli na krepke, nedrhtave desnice, malo merili in zadevali izborno. Svetujem vam torej obilo vaje. In k sklepu: vi mojo ponudbo sprejmete?“

„Sprejmem!“ —

Stotnik ni izpregovoril nobene besede več. Šel je proti vratom, salutiral, udaril s petami in zacingljal z zvenečimi in svetlimi ostrogami, odprl vrata in odšel s krepkim in donečim korakom.

Kolar si je izbral sekundante, ki so uredili vse podrobnosti. Za teden dni se je odpeljal na deželo, hodil tam v samoten gozd in se vadil streljati. Zadeval je dobro in se spočetka z veliko samozavestjo veselil svojih uspehov. Pozneje je otopel, spoznal, da to vse ni zanj, da je živelo v njegovi notranjosti že davno prepričanje o neumnosti dvoboja, da je bil izza mlada nasprotnik in zasmehovalec takozvanih viteških afer.

Na Teklo je mislil, kakor bi bile razmere ž njo daleč zadaj in bi se mogla sniti šele nekje na cestah daljne bodočnosti.

VIII.

Teden dni pozneje — neko soboto — se je vrnil v mesto. Prišel je v mraku, se napotil naravnost v stanovanje in si naročil večerjo in vino domov. Pil je, a jedel ni. Vlegel se je na posteljo in skušal biti miren in brezbrižen. Odprl je Ibsena in čital prizor o mladi ženi Sari, ki se skriva z otroci po sobi, spleza pod mizo, pleše in skače in ki ji pravi mož „moj lišček, moj ščinkovček“ itd. A misli so šle vse preko vrst, vse mimo črk in stavkov in čitana vsebina se je gubila nekje med knjigo in med njim kakor rahel dim ali megla, ki jo razpihuje sapa. „Moj ptiček, moj ptiček,“ kliče knjiga, a on meni, da v slučaju, če on pade v boju, umrje tudi ona, Tekla. To se pravi: duševno. Stotnik bo dvojen morilec. Dva na en

strel lahko umrjeta: on telesno, ona duševno. Za ta zadnji umor ni kazni, o njem molče paragrafi. Ali če premisliš, je duševni umor hujši kakor telesni. Nekdo ti ubije dušo, to se pravi srce, vsa čustva, vsa tista nagnjenja, ki so delala iz tebe človeka, in ti še samo ješ, piješ, delaš — popolnoma kakor žival. Vse, kar storiš, napraviš pod vplivom razmer, nekega socijalnega reda, ki so ga vpeljali okoli tebe ljudje in ki te sili, da ravnaš tako in ne drugače. Višjega, več kakor živalskega ni v tebi ničesar več. Ti več ne misliš, kako bi dvignil svojega bližnjega do sreče, kako bi mu storil nekaj blagega, kako bi se žrtvoval za nekaj, kar je vzvišeno nad vsakdanjostjo, ki te obdaja. Postal si top, samsvoj, zakrknjen. Človeštvo — ne v širšem, ne v ožjem pomenu — nima več kaj pričakovati od tebe.

Za javne in znane telesne umore, ki so vidnejši in konkretnejši, so postavljeni paragrafi in ti paragrafi vsebujejo velike in težke kazni. Leta in leta je treba presedeti po vlažnih in temnih ječah, treba se je ukloniti nadzorstvu bedastih in krutih ljudi, treba se je odpovedati svoji volji in solncu. Za duševne umore, ki so abstraktni, ki jih ne moreš pokazati s prstom, zanje ni kazni. Tak umor si lahko privošči vsak, kdor je zanj dovolj spreten in si rad privošči te vrste veselje. Izbereš si žensko ali moškega, hodiš okoli po mačje, seznaniš se hinavsko z njegovo notranjostjo, in tisto, kar spoznaš za glavni pogoj njegovega notranjega življenja, tisto kako odstraniš, končaš, zastrupiš. S tem si odpravil brez kazni.

Odložil je knjigo, prekrižal roke pod glavo in strmel v strop. Če pade stotnik, pridejo na vrsto navadne homatije kot posledice takih dejanj. Glavno je: ti ostaneš živ. Čutiš, da se bliža nocoj, ko teče čas k usodnemu trenotku, konec življenja. Ako se ne pripeti nesreča, pričneš po usodnem hipu vnovič živeti. Stopiš k Tekli in ji poveš, da sta oba — ti in ona — zdaj svobodna kakor dva orla, ki režeta s svojimi širokimi krili ostri zrak nad zelenimi planinami. Kakor bi ne bilo drugih ljudi na svetu: samo ti in Tekla in svoboda in ljubezen. Druga, težka stvar bi bila huda rana. Ležiš nekje, ni misliti na to, da bi imel krog sebe tiste ljudi, ki si jih želiš, bolan in obnemogel se ubijaš z bledimi bolniškimi sanjami in ves čas te muči zavest, da te je zadela nekrivega in ponosnega nizka in pobalinska kazen maščevanja. Zdi se ti, kakor da bi te bil zasačil kdo v tujem sadovnjaku, kjer si kradel sadje. Napravil bi tisti nekdo s teboj kakor z vsakim drugim enakim fantičem. Pretepel bi te, prelomil — nemočnega in plahega, kakršen si!

Počasi se je že danilo in on še vedno ni zatisnil očesa. Pogledal je na uro, skočil naglo kvišku, odgrnil zavese in odprl okno na stežaj. Umil se je, oblekel v črno, vzel iz vaze na mizi rdeč nagel in si ga vtaknil v gumbnico na prsih. Oddaleč je zaslišal drdranje lahkega voza in peketanje konj, stopil naglo k oknu in pogledal po ulici dol in gor. Voz je zavil drugam.

Ozrl se je po postelji, po divanu, po stolih, omarah in mizi in zdelo se mu je, da leži vse v takem govorečem neredu, kakor bi se bilo kaj zgodilo s tistim, ki tu prebiva. Ako zadene postarnega uradnika kap, najdejo ljudje, ki vlomijo v stanovanje, tak nered. Mrtvo truplo leži na tleh ob postelji, usta so napol odprta, steklene oči bulijo v strop, a po postelji, po mizi, po zofi leži vse križem. Bela srajca kriči tik črnih hlač, rdeča odeja vpije zvita in zmečkana na belih rjuhah in odprte omare zijajo vate s svojo pisano robo kakor z jeziki, z zobmi in oglatimi črnimi goltanci.

Skozi okno se je zopet približal ropot voza. Kolar je pogledal in videl črno zaprto kočijo, ki je obstala pod oknom. Zgrabil je temne rokavice, silno pobledel in stekel iz sobe po stopnicah pred hišo.

V kočiji je bilo prostora še ravno za njega. Njegova dva sošolca — zdaj častnika v garniziji tistega mesta — sta se mu veselo smejala s svojimi zdravimi obrazi in zdravnik se je prijazno odmaknil in mu stisnil roko. „Tak čudež imamo s seboj," je rekel, „da potegne takoj krogljo ven, pa magari če bi bila tudi sredi srca. Seveda je človek pozneje še bolj zdrav kakor prej!"

„Haha!" se je smejal desni častnik. „S temi pištolami je vrag. Kaj misliš, da nese tako, kakor meriš? Kaj pa še! Če bi meril tvoj nasprotnik v nas, ki bomo stali na strani, bi zadel — po mojih mislih — še na kak način tvoj palec ali uhelj ali rokav! Če pa meri vate, kako bo pa vrag zadel, ko nosi pištola — rekel bi — okoli vogla!"

„Tale nagel, kaj ne," je vprašal zdravnik, „je zanjo —, za izvoljenko. Rekli boste: ko sem v vojski stal in ploha krogelj nadme je šumela . . . haha!"

Kolar se je nasmehljaval ali drhteče in po sili. Peljali so se po poti med polji in zavili proti gozdu. Nedaleč za njimi je drdrala druga enako zaprta kočija. Obstali sta obe. Tisti, ki so se v njih pripeljali, so izstopili in se napotili v gozd.

Jasno jutro zgodnje jeseni je razsvitljevalo debla in pota in mah, ki je zelenel in se potil v iskreči rosi. Z vej so se oglašale

sinice, se jezile nad prihajajočimi in bežale nad njihovimi glavami iz vrha v vrh. Planota, ki se je nenadoma razgrnila in ki jo je poraščala praprot in druge visoke gozdne trave, je žarela v solncu in utripala s tisočerimi kapljicami rose, ki so visele z dolgih in upognjenih bilk, s širokih in razrezljanih listov že nekoliko orumenele praproti in z igel nizkega in črnikastega brinja.

Sedem ljudi se je tu ustavilo. Dva častnika sta premerila prostor in zapičila svoji sablji v razdalji tridesetih korakov. Goli klini so se lesketali v žarkih ali ta blesk je bil hladen in oster in Kolar se je pred njim stresel. Obrnil se je stran in videl zadaj za prijaznim zdravnikom, ki je čepel na tleh pri odprtem kovčegu in pripravljal obveze, stotnika Matuža. Stal je trdno kakor kip in ves čas molčal. Prej je bil zrak svež in čist in prepojen s soki smrek in borov, zdaj pa je zadišalo naenkrat pa kloroformu.

Najmlajši častnik je čital protokol, kjer je stalo med drugim, da je „prizadeta čast stotnika kot soproga, in tudi sicer.“ Ta „in tudi sicer“ se je čul tako otročje, da je zdravnik pogledal Kolarja in se nasmehnil. Kolarju je delo to dobro. Zravnal se je, vest se mu je olajšala in pogum se je dvignil. Ob koncu čitanja je dodal častnik: „Predlagam in prosim, da bi se gospoda nasprotnika pobotala. Zdaj je še čas za to.“

„Kako nerodno!“ je vzdihnil zdravnik in si prižigal cigareto.

Kolar je pogledal na stotnika, ki se ni ganil.

Častniki so odprli dva zabojčka in povabili nasprotnika, da sta izbrala orožje. Kolar je vzel eno izmed dveh stotnikovih pištol in stotnik eno iz Kolarjevega zabojčka. Opremili so orožje z naboji in pri tem je zazvenel parkrat neprijeten, jeklen udarec, ki je izzval oster in kratek jek. Kolar je stopal oborožen k sablji na levi, stotnik mu je že stal nasproti. Nekaj naglega in ostrega se je razlilo okrog. Domenjeno je bilo, da se meri tri sekunde. Od strani, kjer stoje častniki in zdravnik, so se čuli neumljivi glasovi. Kolarju se zdi, da stoji stotnik v megli kakor že patiniran bronast kip. Dalje se mu zdi, dasi ne vidi dobro, da se zdravnik še vedno smehlja.

„Pozor!“ kriči nekdo in šteje rezko, kakor bi rekel: „En, dva . . .“

Kolar dvigne pištolo, meri, a mu nenadoma pade v misli in pričenja izgovarjati: „Saj nismo . . .“ Pištolo dvigne v stran, kjer ne stoji nihče, tja, med visoka borova debla in čaka bled in drhteč.

„. . . tri . . .“

„. . . saj nismo . . . živali . . .“

Obe pištoli sta že počili. Kolar ima na čelu temen madež, glava mu leze na prsi, roki mu visita ob životu, zgrudi se in se polagoma zvrne z životom na desno med rosno praprot in visoko gozdno travo. Zdravnik prihiti, se skloni k njemu, a kmalu vstane in reče hladno, skoro osorno in proti stotniku obrnjen, kakor bi govoril samo njemu: „Konstatiram smrt!“

Duh po kloroformu in smodniku se čudno meša s svežim in sočnim gozdnim vonjem.

Vilko Mazi:

Via doloris.

Zaneslo me je danes čisto nehote na tisto pot, ki si me že tolikokrat spomnila nanjo. Ena sama ura izza davnih let se je tako krčevito oprijela moje in tvoje duše: Pepina, tista ura, ko so šuštele najine stopinje po „Poti bolesti“ . . . Mrzel piš je takrat sipal vele liste osamelih lip na hladne valove reke, polzeče pod pajčolani meglic, drhtečih v beli mesečini. Hlad je bil vsenaokoli, hlad zimskega večera, ali meni je bilo, da bi bil zavriskal; zakaj kamorkoli sem pogledal po svoji duši, vsepovsod je dehtela vesna in moje besede so bile pesmi . . .

Aj, pomlad v zimi! Prešel je bil naju človek, varno udelan v debelo kučmo, sključen v toplem kožuhu, roke do komolcev zakopane v globokih žepih. Še zdaj ga slišim, kako so mu šklepetale ustnice od mraza, še zdaj ga vidim, kako mu je samo premrli nosek dosezala mesečina. Zanj je bila tisti večer zima, morda tako rezka zima, da se je še danes z zono spominja; mene je božala pomlad, tako razkošna pomlad, da je ne pomnim take!

Pa kako bi ne bila pomlad, če hodi po srcu ljubezen? Če hodi s prožnimi koraki, z belimi rokami sipajoča tulipane in narcise, demante in safire, na rubinastih ustnih nasmeh in pesem in blagoslov, kako bi ne bila pomlad? — Solnce vrh azurne kupole, krotko plahutanje peroti skoz gozd, uspavan v šepetajočo bajko, sanje nad zelenim poljem, zatopljenim v udano molitev: kako bi ne bila pomlad v zimi! . . .

Via doloris! Koliko potov sem preromal kdaj v življenju, nobena me še ni blagoslovila s toliko srečo, in z nobene še ni pljusknilo v mojo dušo toliko gorja. Ko sem danes doblodil nate, kje je bil tisti človek, ki je pred davnimi leti nosil tod detinske sanje v svojem srcu, ljubezen in blagoslov! Šel je bogve kam in bogve kje je ostal; ni se še vrnil in usojeno mu je, da se ne povrne več nikoli. — —

Danes je šetala pomlad po tvojih lipah, Via doloris. In kamor je stopila bela nožica, vzklil je zelen list, in kamor se le dotaknil zlati plašč, povsod je zadehtel opojen cvet. Prihajali so ljudje in so blagrovali solnce vrh azurne kupole in krotko plahutanje peroti skoz gozd, uspavan v šepetajočo bajko in sanje nad zelenim poljem, zatopljenim v udano molitev. Govorili so o pomladi, in kako bi ne bilo pomladi, če hodi po srcu ljubezen, če hodi s prožnimi koraki, z belimi rokami sipajoča tulipane in narcise, demante in safire, na rubinastih ustnih nasmeh in pesem in blagoslov! — —

Pa kako bi ne bila zima v pomladi, če hodi po srcu bol? Če hodi s težkimi stopinjami, z velimi pogledi spuščajoča hlad in grozo, na bledih licih smrt in sodbo in pogubljenje, kako bi ne bila zima? — Trudne kope oblakov, jaden vzdih skoz gozd, ugreznjen v zamolklo tožbo, solze nad zapuščenim poljem, tavajočim v neskončni žalosti: kako bi ne bila zima v pomladi . . .

Tako je cvela nekoč roža nad razvalino, tako je legla nekoč slana na tulipane in narcise. — —

Via doloris! Kaj je bilo treba, da sem zablodil danes nate, da sem se spomnil davne blaženosti in sedanje groze! — Tisti večer sva šla s Pepino, noseča v dušah blagoslov. Šla sva brez besed, tako lepo mlada, tako lepo srečna . . .

Kje sta že danes najini poti! Tako daleč sta se že ločili, da se še jedva spoznava. Ne spominjam se, da bi me bilo oblagodarilo nebo od tistega večera vsaj z eno pokojno minuto. In nad njo se je dopolnila enaka sodba. Mlada lica nosijo pečat pogubljenja, aj, zima v pomladi! — —

Oddaljili sta se najini poti, komaj da se še dosezajo pogledi. Proti horizontu hladne pozabnosti greva in najine stopinje se ne strnejo več nikoli. Naj bo! — —

Bog s tabo, s tvojim blagoslovom in prokletstvom, Via doloris! — —

Anton Aškerc:

Atila v Emoni.

(L. 452.)

Romanca.

VII.

Gorjé, če močni se podrl je jez!
Hrumi, buči besneča reka čez,
karkoli drzno se ji v bran postavi,
podere voda in s seboj odplavi,
vse dalje, dalje dere svojo pot
in vsak odpor ji je ko šibek prot.
Skoz jez gre voda vse uničujoča
in zmagujoča in naraščajoča . . .

Skoz vrata dere Hun, ko se zdani,
hrumi, besni divjak od vseh strani.
Že rušijo se, padajo zidovi,
sovražnikov pa čez dero valovi . . .
Obupen boj razsaja krog in krog,
bori se sulica in meč in lok,
in kamor se obrneš, kdo umira,
iz smrtnih ran rdeča kri izvira.
Naščuval Atila je mar zveri?
Po mestu Hun ubija in mori.
In više dviga solnce se žareče,
zre na ljudi pod sabo se moreče,
pomlad pa cvete, poje krog in krog
in brez oblaka je neba obok . . .

Charpóphorus preklinja in vzdihuje,
ko ranjence na trgu obvezuje
pred Mithrovim svetiščem . . . Ej, zaman,
kirurgus, vseh pač ne obvežeš ran,
saj jim jih ne izceliš, ne ozdraviš!
Trud brezuspešen, saj nič ne opraviš,
in ranjencev povsod čedalje več!
Vse žrtve vaše: sulica in meč
in lok, ki meče bliskovite strele . . .

Kaj sence smrtne so jih že objele
Emončanov pogumnih! . . . Strašen dan . . .
Carpóphorus poti se že zaman,
mnog ranjenec v naročju mu umira,
oči v zdravnika zadnjikrat upira . . .

„Pomagaj!“ nekdo prosi na pomoč —
Primitivianus je umirajoč.
„Carpóphore, pomagaj! Hunska strela
me v prsi tu je ravnokar zadela,
z nevesto me je poročila smrt . . .
Ah, Horaeo ubil mi Hun je grd . . .
Ko tigri bili so nad njo prirjuli,
pobili vse in hišo ji razsuli.
V Eliziju se morda snidem ž njo . . .
A rana moja? No, povej, kako?“

In preiskuje ga zdravnik in gleda
prijatelja . . . Njegova lica bleda
bledijo bolj in bolj . . . Ni pomoči . . .
Izdihne in za zmerom mu zaspi.
Tam Dindius Priscus stoče in vzdihuje,
boli ga glava, ah, čedalje huje . . .
„Usekal me je težki hunski meč!“
Žrec zašepeče in ne toži več . . .

Približa gruča glasnih se meščanov
po forumu, paganov in kristjanov,
prepirajo se med seboj naglas.
Hermagorov spozna kirurg obraz . . .

Prvi meščan.

Vsi zapustili zdaj so nas bogovi!
O, ljubi pač so naši jim darovi,
kadar polagamo jih na altar.

Drugi meščan.

A v sili nismo jim zemljani mar!

Tretji meščan.

Kaj Jupitra Emona danes briga,
kaj, če morijo Huni nas, skrbi ga!

Četrti meščan.

In Mithra v raju svojem menda spi,
ne ve pač nič, kako se nam godi!

Hermagoras.

Zdaj vidite, da mrtvi so bogovi?
Ne zmenijo se danes nič za vas,
čeprav napočil je najhujši čas,
zato edino pravi bog je novi —
naš Kristus . . .

Peti meščan.

No, in nam pomaga kaj?
Zakaj nam na pomoč ne gre sedaj?

Šesti meščan.

Če Hunov reši nas, bi vanj verjeli,
pri priči vero tvojo bi sprejeli.

Hermagoras.

Ker grešniki ste pa ne mara vas,
zaslužili ste strašni ta poraz,
kralj Atila je šiba božja slana,
od Kristusa v Emono vam poslana . . .

Sedmi pagan.

Dovolj je, molči! Kdo naj to trpi,
uho od tvojih me besed boli,
nesramno ti krščansko gobezdalo!

Osmi pagan.

Ne boš v nesreči nas zasramovalo,
ná meč ta v trebuh!

Prvi pagan.

Dosti si mu dal,
nikdar ne bo nas več zasramoval!

In krog in krog razsaja boj krvavi,
in smrt kosi na levi in na pravi,
in Hun čedalje bolj besni, mori
ko zver, ki se napila je krvi . . .

In rezko bojni trobijo rogovi
in mestni močni padajo zidovi,
požirajoči hiše ljut požar
Emone je najvišji gospodar . . .
Carpóphorus ozre se . . . Hej, v daljavi
tam prapor rimski še vihra v višavi,
Valerius Aelianus ga drži
ponosno kvišku, torej še živi
zastavonoša legije domače,
kaj mari mu, da Hun krog njega skače!
Res ni nobeden meč, ni lokov strel
junaka Aeliana še zadel?

Spet skloni se in obvezuje rano
meščanu z ostro sulico zadano,
kar vzdrami nov ga krik in vik in hrum.
Glej, novih v mesto spet vali se trum!
Kirurgus gleda . . . Sprevod dolg se vije
po ulici in ljudstvo nekaj vpije,
ves cardo maximus je poln ljudi,
vse meša se zdravniku pred očmi . . .
Kralj Atila sam jaha zdaj v Emono,
na glavi svetlo, zlato nosi krono,
a v desni meč . . . Ponosno stopa vran,
pokrit s preprogo drago, podkovan
s podkovami srebrnimi, vse bliska
se demantov po uzdi . . . Četa vriska
okoli Atile hrumeč pozdrav
in klanja se mu družba hunskih glav
odličnih . . . Jaha kralj po cesti,
ozira po podjarmljenem se mesti,
pred hišo je zlatarjevo obstal . . .

Kirurg za bližnji skrije se vogal
in vidi sodrgo barbarsko smelo,
ki baš privlekla je črez prag Marcello
pred Atilo . . . Dekle ihti, ihti,
trepeče vsa, poveša v tla oči,
stoji pred njim boječa ko jetnica
emonska mlada prva krasotica
z rokami zvezanimi . . . O, gorjé!

Obleko zdaj so Huni slekli ž nje . . .
Stoji ko čista boginja, častita,
od solnčnih žarkov jutranjih oblita,
in Atila motri jo in motri
s pohotnimi in divjimi očmi.

„Marcella!“ — pravi — „to ime je tvoje,
ki zvedel sem ga že od družbe svoje,
Marcella, moja žena boš poslej!
Nikar tako me žalostno ne glej,
smehljaj se mi in gledaj me milejše,
Marcella! Ženske ni nikjer krasnejše
ko ti, device nima lepše svet,
o, ljubica, ti vseh deklet si cvet,
boginja živa rimskega si raja,
krasota tvoja dušo mi napaja.
Nevesta moja si, kajne? Povej!
Z menoj pojezdiš v svet, naprej, naprej,
ker moj bo ves svet, vsa bo zemlja moja
neskončna kraljevina! Tudi tvoja
potem bo zemlja vsa, vsa, vsa poslej!
Češ biti žena moja? Brž povej!“

„„Ne maram biti tvoja jaz nevesta,
imam že ženina in sem mu zvesta,
nikdar ne bom ti žena, čuj, nikdar!
Deviško čast oskrujaš mi, barbar!““

In gleda tam kirurg prizor nesreče,
od gneva ves in od strahu trepeče . . .
Ko mogel bi, bi Atilo zaklal,
njegove Hune pa bi v beg pognal,
da rešil bi Emono in Marcello . . .
Carpóphorus začuti v prsih strelo,
ki sprožil vanj jo hunski je divjak —
ko pokošen zvali se mrtev vznak . . .

„Haha!“ — se smeje Atila — „Devica,
kaj misliš, da bom prosil te? Jetnica
si moja, moja sužnja, lepa last,
saj moraš biti moja sladka slast . . .

Na konja v sedlo mi jo posadite,
najlepši plen Emone bojevite! . . .
Tako, tako, moj iskri, dragi vran,
kako kaj všeč ti je današnji dan?" . . .
Ta hip Hun neki sname masko z lica:
„No, ali me poznaš še, krasotica
ošabna? Decius Avitus tvoj —
haha, poglej, stoji spet pred teboj!
Osvete ura moja je prispela,
čas maščevanja, dražestna Marcella.
Kje Aelianus, ženin tvoj je zdaj?
Kaj? Atilo si si izbrala? . . . Kaj?"

Sedaj Avitus krikne in omahne
in vpričo Atile na tleh izdahne . . .

Valerius Aelianus mu zadal
je sunek smrtni, z mečem ga zaklal . . .
Z zastavo je pridirjal črez bojišče
in besen planil bil na prizorišče,
ko Atilo zagledal je in njo,
Marcello svojo v sedlu . . . O, nebo!
Gredoč pa tam Avita je zapazil,
v trenotku tistem v prah ga je porazil . . .
Pogleda mrtveca . . . „Ha, tekmec moj,
premalo za zločin dobil si svoj
fej, podli domovine izdajalec,
dohitel te je danes maščevalec! . . .

A ti, kralj Atila — obrne zdaj
se Aelianus vanj — nazaj mi daj,
kar vzel si mi razbojnik in ni tvoje,
Marcella, to je zlato dekle moje!
Pri priči vrni mi, divjak, nevesto!"
že dolgo, dolgo ljubiva se zvesto!"

Marcella vzdihne: „To je ženin moj,
da veš, kralj Atila! Postoj, postoj,
da ga poljubim, še enkrat objamem
in da slovo od njega srečno vzamem!" . . .

„Vojaki moji!“ Atila veli,
od jeze se iskrijo mu oči —
„čimprej ubijte sitneža mi tega!
Kaj hoče zdaj od mene ta nadlega?“ —
Pal ženin je pred njenimi očmi,
njegovo videla je teči kri . . .

„Naprej!“ — ukaže Atila — „požgijte
vse mesto, kar živi, vse pomorite!

In že gori Emona rimska, ah!
Kako zidovje pada v sip in prah!
Prav, Huni moji, prav, da brž, čimpreje
prispemo do bogate Akvileje!“

Kralj Atila ozira se okrog,
kako že ruši tisoč, tisoč rok
njegovih Hunov mesto, kak požira
prasketajoči ogenj hiše, kak podira
se zid za zidom . . . Kralj posluša stok
in krik, preklinjanje in jok
meščanov se branečih, bojujočih,
meščanov ranjenih, umirajočih . . .

Ozre se Atila v obrazek njen:
„Marcella krasna, ti moj sladki plen,
Eh, skoro sem pozabil bil na tebe,
čeprav imam te v sedlu poleg sebe . . .
Pa kaj, da bled tako je tvoj obraz
ko vosek? Ali morda ti je mraz?“

In Atila jo gleda, poljubuje . . .
Marcella se ne gane, nič ne čuje.
Zaman kralj stiska bele ji roké —
od tuge ji je počilo srcé! . . .

Josip Premk:

Tobijeve noči.

(Konec.)

In stari Bernard, ki je lezel že v dve gubi, je stopil v uto, v katero so vodila tako nizka vrata, da se je moral malce upogniti, Izidor pa je sedel na vegasto klop, ali bolje na oguljeno desko, pribito na dva kriva kolčka, ki sta stala ob uti in je gledal z nekako zadovoljnim obrazom po ozki dolinici. Vsaka stvar ga je spominjala brezskrbnih let, ko je pohajal in tekal tam okrog kot bosopet deček in čez nekej let potem že kot razumen nadzorovalec, dokler ni odšel in skoro pozabil na te kraje in ljudi . . .

Toda ni mogel dolgo premišljevati, kajti stari Bernard se je že zopet pojavil med vrati z zelenkasto steklenico.

„No, napravite požirek, eh — kaj pravim požirek, dva ali pa tri, kolikor se vam ga hoče. Škodilo vam ne bo, zakaj ta je za vse bolezni.“

Izidor pa je odkimal.

„Ni mi do žganja, Bernard!“

Stari Bernard se je začudil na vso moč, potem pa je zmajal z glavo in dejal resno:

„Bolni ste, bi dejal, če vam ne diši tak priboljšek, ki ga je sama moč in zdravje.“

In v dokaz resničnosti svojih besed je nastavil steklenico na debele, razpokane ustnice in napravil par prav krepkih požirkov.

„Za zadnjo popotnico bi ga pil,“ je dostavil in slastno mlastnil z jezikom. „Vi pa se ga branite, kakor da bi bil otrov!“

„Sedite raje, Bernard, in povejte mi, kako ste kaj ta čas živeli, ko se nisva videla.“

Stari Bernard je potisnil svoj zaprašeni klobuk globoko na tilnik, postavil steklenico pod klop in sedel poleg Izidorja tako počasi in previdno, kakor da se nič prav ne upa v tako neposredno bližino svojega gosposkega gosta.

„E, dobro, bi dejal, ali kakor že hočete. Po navadi! Letos smo posekali gori v Rakitovcu par prav zastavnih smrek, da se gozd lepše razraste. Zdaj pa bi bilo treba tamle na vrhu, pa je stari Rakar, to se pravi vaš oče, saj mu ne boste povedali, tako ne-

kako čemeren in redkobeseden, da ga človek skoro ne upa spomniti. Ne gre mu vse po volji, bi dejal, ali pa je prišla kaka druga stvar navzkriž, da se je tako izpremenil."

„To se vam samo zdi!" je opomnil Izidor in kmalu bi prišel v zadrego celo pred starim odkritosrčnim Bernardom.

„E, drugače bo ta stvar, le verujte mi, Izidor! Pa kaj bi govoril, naposled mi še zamerite!"

„Zakaj bi vam zameril?"

„No, če je pa tako, pa povem kar v oči, kakor mislim in kakor gre glas po vsem Zabrdju. Taka je stvar, bi dejal, da bi jo samo vi lahko obrnili na bolje. Glejte, star sem in ves neuk in neumen, pa sem se vas veselil, ko so dejali, da pridete. Menil sem, da bodo župnik takoj oklicali kar enkrat za trikrat, pa je prišlo drugače."

Izidor je čutil, da mu postaja v licu vroče, a zanimalo ga je vendar, kako mislijo in sodijo o njem tudi drugi ljudje.

„Kako, da je prišlo drugače?" je povprašal zategadelj nekako nevedno in pogledal starega Bernarda kolikor mogoče začudeno.

„I no, razdrlo se je bojda vse skupaj, kaj ne? Vidite, nobenega sina nimam in ga nikoli ne bom imel, ampak če bi mi ga Bog dal, bi mu privoščil Terezinko kakor nobeno drugo. Glejte, in vam sem jo prav tako, pa je šlo vse po zlu in bil sem žalosten, ko sem izvedel, kako in kaj. Zadnjič sem jo srečal in sem ji hotel reči kako pametno in tolažilno besedo, pa je gledala pred noge, kakor da so ji oči prirastle k tlom. Sram jo je bilo, bi dejal, jaz pa sem bil žalosten in da sem vas srečal tistikrat, ko sem jo videl tako potrto in revno, bi vam povedal kako robato. Pa kaj vam pripovedujem, saj pravim, star sem in neumen!"

„Nič niste neumni, Bernard," mu je segel v besedo Izidor in ga potrepal po rami. „Pa se še drugič pogovoriva kaj več!" je dostavil in vstal.

„E, saj se vam še ne mudi, bi dejal. Pa da mar niste hudi zaradi teh besed. Nič slabega nisem mislil, kako neki, saj veste, da sta mi oba pri srcu, vi in Terezinka!"

Pa Izidor mu je samo smehljaje prikimal, nato pa je odšel po brvi, ki je vodila tik za uto čez precej širok potok in kmalu izginil za košatimi vrbami. Travnik je bil na mnogih krajih vlažen in močvirnat; a kmalu se je pričel svet zopet lahno vzpenjati in ko je prišel Izidor na vrh brda, je videl pod seboj široko polje, ki se je vse lesketalo v rdečih žarkih, tam za poljem in travniki pa

domačo vas Zabrdje. Gledal je nekaj časa po bogatih njivah, ki so se s svojim raznobojnim žitom živo odražale druga od druge, nato pa je odšel po brdu nizdol in se napotil po ozki poti med žitom naravnost proti Zabrdju. Tam sredi polja se je dvigal križ, samo napol se je videl iz žita, in Izidor je vedel, da mora baš tam mimo, če hoče na pot, ki pelje v vas.

Stopal je počasi in gledal v tla, kajti Bernardove odkritosrčne besede so skoro našle pot v njegovo dušo, nekak, dasi se je zopet spomnil vseh lepih upov, ki jih je prinesel s seboj iz tujine.

Takrat je prišel do križa in obstal čudno bledega obraza, kakor da se je prestrašil. In tudi deklica, ki je klečala pod križem, je vstala naglo in se prestrašeno ozrla naokrog, kakor da išče najbližje steze, da bi odbežala.

„Kaj se me bojiš, Terezinka?“

Terezinka je gledala v tla, ustnice pa so ji trepetale in tudi trepalnice so ji utripale nemirno. Prvi hip jo je oblila lahna rdečica, nato pa je postal njen obraz čudno bled in Izidor je videl razločno, da se ji stresa grlo, kakor da se vsak hip glasno razjoče. In to se mu je zdelo skoro čudno, kajti v njenem obrazu ni mogel zaslediti razven lahne bledice nikake vznemirjenosti.

Čez dolgo šele je dvignila glavo in mu za trenotek pogledala v obraz s tako čudnim pogledom, da Izidor ni mogel razbrati, je li to sramežljivost ali očitanje, zakaj njene oči so se mu zazdele tako zagonetno mirne, kakor da spi v njih sama težka utrujenost.

„Zakaj bi se te bala?“ je dejala čisto tiho in pogledala po travniku, ki se je širil onkraj pota.

Tedaj se je zahotelo Izidorju naenkrat, da bi ji rekel najlepšo besedo, polno tolažbe, da bi se mu hvaležno nasmehnila. Pravzaprav sam ni vedel, zakaj se mu je vzbudila ta želja, ampak čutil je, da ji mora reči nekaj, kar bo prepodilo iz njenih oči žalostno utrujenost.

„In tudi huda nisi name?“

„Zakaj bi bila huda?“

„Terezinka, ti ne veš in ne razumeš, zakaj vse to . . .“

Tistikrat ga je pogledala naravnost v oči in Izidorju je postalo neprijetno in težko, da bi najraje izginil izpred nje. Kakor da mu je povedala s tem odkritosrčnim pogledom neko davno zgodbo, za katero vesta oba in se je oba bojita, in tudi njen obraz je bil kakor obsenčen s samimi spomini.

„Povej mi, kako misliš o meni,“ je izpregovoril tako ponižno, da se je sam začudil svojim plahim besedam.

„Nič ne mislim!“ mu je odvrnila na kratko in se napol obrnila od njega.

„Napačno ti je povedal oče,“ je izpregovoril z udanim glasom in tudi njegove oči so iskale venomer njenega obraza — „razložim ti in povem, kakor je resnično, potem boš razumela. Saj nisi več otrok kakor takrat —“

„Kateri čas imaš o mislih?“ ga je prekinila sramežljivo in se obrnila zopet proti njemu.

„No tisti čas . . . saj se vendar spominjaš . . .“

Rdečica ji je sicer zopet zalila ves obraz, a stala je pred njim nekako odločno in tudi desnica ji je čisto mirno počivala na košarinem ročaju.

„Takrat nisem lagal, veruj mi! Kako bi mogel lagati tedaj, a potem je prišlo drugače . . .“

„Saj mi je povedal oče, da imaš nevesto,“ je izpregovorila sredi njegovih besed, „nevesto“, kakor da je imela ves čas v mislih samo ta očitek.

„In?“

„In zaradi tega se me ogiblješ —“

Izidor je za hip molčal, nato pa je pristopil tako blizu k njej, da je Terezinka skoro čutila na svojem obrazu njegov topli dih in ji je dejal mirno in hladno:

„Kar sem ti obljubil, izpolnim!

Terezinka ga je pogledala, kakor da ga ne razume, ali kljub njegovi hladni besedi ji je vztrepetal ves obraz v nekem sladkem presenečenju.

Izidor je opazil na njej to izpremembo in zahotelo se mu je, da bi ji povedal v obraz, kako mu je ob misli na njo, ki ga čaka tam v tujini, ona neljuba in zoprna, pa je samo segel po njeni roki, kakor da ji hoče zatrditi še enkrat to, kar ji je pravkar obljubil.

Nato je odhitel, ne da bi se še enkrat ozrl na njo, ki je stala še vedno pod križem in sklepala roke na nemirne prsi, a solzne oči so ji blodile za njim, ki je s prvo besedo zopet vznemiril vso njeno trudno dušo.

Izidor pa je hitel proti domu, kakor da je pravkar napravil tam sredi polja zločin. Toda čim bolj se je približal k vasi, tem mirneje je bilo v njegovih prsih. In tedaj se je zgodilo po dolgem času, da je šel proti domu mimo Drmalčeve hiše, se ozrl v vežo in prikimal staremu Drmalcu, ki je samega začudenja pozabil izpregovoriti kako besedo.

Ko je stopil pred domačo hišo, so legle po vasi prve večerne sence, solnčna luč je gorela samo tam v dalji in zrak je postajal hladen in čist.

Tudi oče je prišel na prag in sedel poleg njega na klop, na kar sta se pogovarjala do trde noči. In Izidor mu ni odrekel ničesar, pritrdil mu je vsemu in na vse, v duši pa je čutil tako težko tišino, kakor pred viharjem . . .

IV.

Terezinka je privila luč, da je bilo v sobi le napol svetlo, nato je legla v posteljo, njene oči pa so bile uprte tja na vrata. Vsak hip se ji je zazdelo, da sliši njegove korake, pa le veter je stresal slabo priprto okno, da se je zgenila s celim telesom, kakor da se je prestrašila njegovega prihoda. Najraje bi zopet vstala iz postelje, se opravila in odhitela nazaj k svojim staršem. Vse prijetneje je bilo tam, nego v tej prostorni sobi, kjer stojita njuni zakonski postelji druga ob drugi kakor dve dolgočasni rakvi. Prvi večer je prestopil ta prag sicer z nekim nerazumljivim strahom in kadarkoli se je ozrla po teh posteljah, je odmaknila pogled in se boječe ozrla na Izidorja, ki je nekako leno odlagal svojo svatovsko obleko, nato pa sedel za mizo in si prižgal cigareto tako mirno, kakor da je to navaden večer. Gledal je po sobi z malomarnim pogledom, pobobnal s prsti po mizi in se včasih ozrl tudi po Terezinki, ki je stala koncem postelje tako zmedena in vsa v zadregi, da Izidorjeve hladnosti niti opazila ni. Zdelo se ji je, da je storila nekaj napačnega, zakaj ves drugačen je živel ta večer v njenih sanjah . . . Bilo ji je, kakor da je stopila v neko tujo sobo, kamor bi ne smela priti nikoli, in celo Izidorjevih pogledov se je bala, ki so bili tako mrzli in brezizrazni.

Izidor pa je sedel pri mizi, podpiral glavo v dlani in njegov obraz je bil čudno mračen in bled. Včasih je zganil z ustnicami, kakor da se pogovarja na tihem sam s seboj; a njegove oči so bile mirne in v svoji težki utrujenosii tako lepe, da se je zahotelo Terezinki nenadoma od njega tistih lepih besed, ki jih je upala slišati ta večer. Izidor sicer ni gledal v njene nemirne oči, pa je vedel natanko, kaj se godi v njeni duši. Zahotelo se mu je, da bi se ji zasmejal z zlobnim smehom, pa je ostal miren, dokler ni naenkrat vstal, ogrnil plašč in odšel po veži na dvorišče. Tam je sedel na debelo bruno, se zagledal v daljni vzhod, ki je bil ves posejan z belimi zvezdami. Kajti v tisto stran je hitelo vse njegovo

hrepenenje. A tudi sedaj, ko ga čaka v spalnici mlada žena, čuti bolj in bolj, da je popolnoma izgrešil svojo pot. Zdel se je sam sebi kakor list, ki ga žene reka naprej in negotov je videl svoj konec, kajti nič drugega ni ostalo v njegovem srcu od teh težkih dni, kakor skrita želja po maščevanju.

Ko je stopil zopet v spalnico, je bila Terezinka že pod odejo. Na beli pernici je počivala njena zlatolasa glavica, obrnjena z obrazom proti njegovi postelji, njena desnica pa je bila iztegnjena po odeji. Izidor je stopil proti omari, tako da Terezinka ni mogla videti njegovega obraza in jo je opazoval nekaj časa z brezizraznim nasmehom, nato pa je obesil plašč na kljuko poleg vrat, obrnil v ključavnici ključ in legel v posteljo, ne da bi ugasnil luč. Ko je zašumela pernica pod njegovo glavo, se je Terezinka nekoliko odmaknila, njen obraz pa je zagorel v temni rdečici, medtem ko je zatisnila trepalnice, kakor da se ga ne npa pogledati. Toda Izidor se ni zmenil za njeno vznemirjenje, ležal je vznak z očmi uprtimi v strop; njegovo dihanje pa je bilo tako mirno in enakomerno, kakor da je zamrlo v njem vsako čustvo in vsak nagon . . . Čutil je sicer, da počivajo Terezinkini pogledi na njegovem obrazu z nekakim začudenjem in tisto plahostjo, ki je verna družica prikriti želji, a vztrajal je brez vsake težave pri svojem sklepu, kajti kadarkoli se je ozrl v Terezinkin kozavi obraz, se mu je skoro zagnusila, vstala je pred njim Helena še vsa lepša, nego je bila v resnici. Njegove misli so gostovale pri njej, ki so mu jo odvzeli za večno...

Terezinka ga je gledala z bolj in bolj preplašenimi očmi. Zdaj, ko je razločno slišala vsak njegov dih, je videla čisto natanko, da je njegov obraz miren in hladen, kakor da je zaspalo v njegovem srcu vsako toplejše čustvo. Od početka si je tolmačila to njegovo hladnost sebi v dobro, kajti mislila je, da ve za njeno plaho sramežljivost, ki ji je pordela lice vsakikrat, kadar se je zavedla, da drhti v zakonski postelji, a ko ji je obrnil hrbet, jo je vznemiril v srcu občutek, kakršnega do tiste noči ni poznala. Čutila se je ponižano in osramočeno, zakaj temna slutnja je vrgla na njene misli črno senco, da se mu ne zdi dovolj lepa in se mu celo gnusi. Tisti trenotek je bilo v Terezinki toliko ženske užaljenosti, da je zaželela biti lepa, kakršne še Izdidor ni srečal v svojem življenju in da bi se obrnil k njej z hrepenečim nasmehom v tistih velikih rjavih očeh, ki jih je tako ljubila. Pa komaj se ji je vzbudila v srcu ta želja, je prišlo v njeno dušo tudi spoznanje, da Izidor ne nosi v srcu tistega čustva, ki bi ga razvnelo, da bi jo vzljubil kot svojo ženo.

Ko je videla, da se Izidor le ne obrne proti njej, je sklenila roke na odeji in zatisnila oči, da bi zaspala in ne mislila na ničesar več. Pa tudi skozi zatisnjene trepalnice je videla njegov hladen obraz, in če je le neznatno zašumela odeja na njegovi postelji, se ni mogla premagati, da ne bi okrenila glave proti njemu; pa Izidor je ležal mirno, še vedno obrnjen v drugo stran in je le včasih zganil z desnico, kakor da se pogovarja sam s seboj. Terezinki se je zahotelo, da bi izpregovorila z njim vsaj par besed, pa naj bi že bile kakršnekoli, le da bi izginila iz sobe moreča tišina, toda ni se mogla domisliti ničesar. Ta molk se ji je zdel tako grozen in mučen, da ji je skoro zastalo srce, ko je pomislila, da bo mogoče v tem zakonu doživela še več takih večerov in noči. Strahoma je razprla oči, kakor da je zagledala pred seboj nekaj groznega in prsi so se ji pričele dvigati nemirno, da je zavzdihnila globoko in tako glasno, da se je ozrl celo Izidor.

„Zakaj ne spiš?“ je izpregovoril naenkrat in jo pogledal čisto mirno in resno. Terezinki pa se je zazdelo to vprašanje tako smešno, da jo je obšla nenadoma vesela in tolažilna misel: morda se Izidor s svojo resnostjo samo šali. In te misli se je razveselila kakor usmiljene rešiteljice iz vseh težkih dvomov in slutenj, ki so mučili njeno dušo. Pogledala ga je hvaležno in se mu udano nasmehnila.

„Čemu se norčuješ?“ mu je poočitala, a Izidor jo je pogledal začudeno, kakor da je ne razume.

„Zakaj bi se norčeval!“

Terezinka se mu je nasmehnila še bolj veselo.

„Skušal si me!“

„Ne razumem te!“ ji je odvrnil zamolklo in ves njegov obraz je bil tako resen, da je izginila veselost tudi s Terezinkinega obraza.

„No, ker tako molčiš!“ mu je odgovorila bolj plaho, ne da bi odtegnila pogled od njegovih mirnih oči.

Izidor jo je gledal nekaj časa, kakor da ne ve, kaj bi ji odgovoril, nato pa je zamrmral komaj slišno:

„Ti si otročja, Terezinka —“

Terezinka ga je pogledala osuplo.

„Pa čemu si tak, Izidor? Čez dan si bil vse drugačne volje —“

„Drugačne volje!“ je začudeno ponovil Izidor in jo pogledal neverjetno, „že mogoče, zdaj pa se mi ne ljubi,“ je dodal čez nekaj časa hladno, takoj nato pa je upihnil luč. „Za danes je menda že dovolj teh komedij,“ je zamrmral med zobmi, ko je zopet potegnil čez se odejo. Terezinka pa je molčala in pričela misliti na vse, kar

se je zgodilo tisti dan. Vsako najneznatnejšo besedico je premislila, če ga ni užalila s kako nepremišljenostjo, pa ni zasledila ničesar, kar bi posijalo vsaj s slabotnim žarkom v to zagonetno temo. Počasi je štela zunaj na vasi ura nočni čas. Terezinki se je zdelo, da ne bo konca tej grozni noči. Okrenila se je z vsem telesom proti njegovi strani; a v temi, ki je bila razlita po sobi, ni razločila pred seboj drugega kakor belino zglavja, nekoliko niže pa podolgasto belkasto liso, kajti Izidor je položil roko po odeji, in je sopel enakomerno, kakor v mirnem spanju. Tudi Terezinka se je trudila na vso moč, da bi zaspala, pa spanec ni hotel priti, dasi so jo oči že pekle in je čutila po vsem telesu utrujenost.

Naposled je skrila obraz v pernico, in da je poslušal Izidor njeno dihanje, bi bil zaslišal tistikrat pritajeno ihtenje. Pa Izidor je komaj vedel, da sanja o Heleni v tako neposredni bližini svoje žene. Šele proti jutru so mu omahnile vroče misli v lahno spanje. Ko pa je zopet razprl oči, je že gledalo v sobo veselo jutro. Okrenil se je naglo, kakor da se je nečesa domislil, toda Terezinkina postelja je bila prazna.

Opravil se je, ne da bi se bil dotaknil zajtrka, ki ga je čakal na mizi. Nato je stopil v vežo, kjer je srečal Terezinko bledo in prepadeno. Okrog oči so se ji začrtali kolobarji, kakor da je prečula vso noč, in njen glas se je zazdel Izidorju hripav in globok.

„Ali pojdeš na žago?“ ga je vprašala po kratkem pozdravu in gledala nemirno po veži. Izidor je molče prikimal, nato je vzel palico in odšel proti vasi. Terezinka je gledala nekaj časa za njim, nato pa odšla v spalnico, sedla na rob njegove postelje in skrila obraz v predpasnik.

Opoldne pa se stari Rakar ni mogel dovolj načuditi, kajti Izidorja ni bilo k obedu. Tudi Terezinka je bila zelo redkobesedna, vsa razmišljena, da so se vsiljevale staremu Rakarju neprijetne misli. Zato je kmalu odložil žlico na mizo in odšel na dvorišče k hlapcem.

Izidor se je vrnil šele popoldne in je odšel naravnost v spalnico. Terezinka ga je videla iz kuhinje in tako se ji je zdelo, da se nekoliko opoteka. Ko je prišla čez dobro uro v spalnico, je ležal Izidor pod odejo in smrčal glasno in zateglo. Terezinka je obstala koncem njegove postelje in ga gledala dolgo, nato mu je previdno popravila odejo, ki je zdrknila čez posteljo in odšla po prstih zopet iz sobe.

Po večerji je odšla tudi ona takoj k počitku, ker v glavi je čutila vročo tesnobo in trepalnice so ji bile težke. Privila je luč, da

je bila razlita po sobi le motna svetloba, nato je legla v posteljo in skušala ostati mirna.

Izpod širokega papirnatega senčnika je padalo toliko svetlobe, da je Terezinka razločno videla vsako njegovo potezo. Uprla je komolec v zglavje in se nagnila nekoliko proti njemu, kakor da ga hoče pogledati čisto blizu; pa tistikrat je Izidor odprl oči in jo rahlo odrinil od sebe. Terezinka je vztrepetala po vsem telesu in najraje bi se bila tisti hip udrla v zemljo, da bi je ne videl nikoli več; kajti misel, da sodi Izidor o njej bogve kako, jo je navdala s tolikim ponižanjem in sramoto, da se mu ni upala pogledati v oči. Obležala je mirno z zatisnjenimi očmi, v srcu pa je imela samo eno željo, da bi se skoro zdanilo in bi zopet lahko odbežala iz sobe. V glavi je čutila neznosno vročino, kakor da je pernica polna puhteče žerjavice, v sencih pa jo je tiščalo in tudi v prsih je čutila težko tesnobo. Pot jo je oblival po vsem telesu, pa si skoro ni upala odgrniti odeje, kajti zdelo se ji je, da počivajo Izidorjevi pogledi na njej z zasmehom in gnjevom. Zahotelo se ji je proč, da ne bi nikdar več prestopila praga te grozne hiše, kamor si je tako želela. Stiskala je trepalnice na vso moč, a kljub temu so se pririle solze skozi trudne veke. Niti enkrat se ni ozrla proti Izidorju, in ko se je zdanilo, je odhitela v vežo in ga ni pogledala.

Izidor pa je videl in vedel vse, kar se godi v njeni duši; toda ni se mu ljubilo, da bi natančneje premišljeval o svojem krutem ravnanju. Vstal je in stopil k oknu, da ga je obvel prijeten jutranji zrak, nato pa se je naglo opravil in pritisnil na kljuko, da bi odšel. Pa tistikrat je postal, kakor da se je nečesa domislil. Gledal je po sobi z nemirnim, mračnim pogledom in tudi tam na njeni postelji so za hip obstale njegove oči. Nato pa je stopil v vežo tiho in plaho, kakor da ni on gospodar v tej hiši.

Oče ga je srečal med vrati, ko je hotel na dvorišče. Ko je zagledal Izidorja, je za korak odstopil in ga pogledal izpod obrvi. Nekaj časa sta molčala oba; ko pa je hotel Izidor brez vsake besede mimo njega, si je segel oče z desnico med sive lase in skimal.

„Izidor, tako ne pojde —“

„Kako?“ je odvrnil Izidor zamolklo in gledal mrko v tla.

„Sam veš najbolje!“

„Ne vem ničesar!“

„No, kaj meniš, da sem slep in tako neumen, da ne vem, kakšen je človek, če je zadovoljen. Pravkar sem jo videl in rečem ti, da sem se je prestrašil. V dveh dneh je zbledela in shujšala, da

bi je skoro ne spoznal. Čuden človek si postal, Izidor; nimaš pameti ne srca. Včeraj si pijančeval, tako so mi pravili doli v vasi, no, če boš tako gospodaril, pojde kmalu vse po zlu."

Morda se je čutil Izidor krivega, ali bogve kako, da ni odvrnil niti ene besede, samo parkrat je pogledal očeta tako topo in brezizrazno, kakor da so vse njegove misli drugod . . .

Takrat je prišla okrog ogla Terezinka.

Stari Rakar ji je prikimal in se ji nerodno nasmehnil, Izidor pa je stal in ni vedel, kaj bi izpregovoril.

„Ali misliš že oditi?" ga je povprašala Terezinka in skušala vsaj pred očetom zakriti svojo zadrego. „Počakaj zajtrka!"

„Ni mi do kave!" je odkimal Izidor in se ozrl po dvorišču.

Stari Rakar je stal med njima in na obrazu se mu je poznalo, da se trudi, kako bi sprožil kak živahnejši pogovor. Gledal je zdaj Izidorja, zdaj zopet Terezinko, obraz se mu je pačil v smešne gube, naposled pa je pogledal tja proti koncu hiše in dejal:

„Megla je danes, megla! Še lep dan bo!"

In na to je odšel v hišo nevoljno majaje s sivo glavo.

Terezinka in Izidor pa sta ostala pred vrati in molčala oba. Izidor je gledal topo tja po dvorišču, kakor da nekaj premišljuje, Terezinka pa je vila predpasnik med tresočimi prsti in se zdajpazdaj plaho ozrla proti njemu. V jutranji svetlobi je bil njen obraz sivkastobled in oči so ji gledale motno in trudno izpod lepih obrvi. Krog ustnic ji je drhtela neka trpka poteza, in kadarkoli je povdignila k njemu svoj boječi pogled, sta se ji pojavili pod očmi razločneje dve temni progi.

„V gozd pojdem, da pogledam, če bo treba kaj iztrebiti," je dejal naposled in odšel preko dvorišča, ne da bi jo pogledal.

Terezinka je pripravila zajtrk, pospravila po hiši in odšla potem na vrt, ki je sameval precej zanemarjen koncem hiše. Zalila je zelenjavi, otrebila tupatam kako zelišče, a se je kmalu zopet vrnila v hišo, zakaj v glavi je čutila grozne bolečine in pred očmi se ji je skoro stemnilo. Hotela je zakuriti, da pristavi za obed, pa je bila tako slaba, da se je morala oprijemati za zid. Mrzle potne kaplje so ji stale na čelu in noge so se ji tresle.

Stari Rakar je prišel mimo in se je skoro prestrašil. Prijel jo je za roko in ji pogledal preplašen v obraz.

„Saj nam še umrješ, Terezinka," je dejal sočutno. „Pojdi v posteljo in ostani v sobi, dokler ne okrevaš popolnoma; naročim dekli, da ti skuha juho in če še kaj želiš."

Toda Terezinka se je branila in le s težavo jo je pregovoril stari Rakar, da je pustila delo in odšla v spalnico. Tam jo je nekaj časa stresal mraz, potem pa ji je zopet postalo vroče, da bi najraje vrgla raz sebe vso obleko. Po dolgem času je zaspala in se prebudila, ko je solnce gledalo v sobo že z rdečimi večernimi žarki. Pogledala je začudeno krog sebe, nato pa je vstala naglo in odšla v vežo, kjer je sedel na pragu stari Rakar in gledal doli proti vasi.

„Kaj si že na nogah!“ je dejal, potem pa je vstal in dostavil mrko: „Njega pa še ni, bogve kje se je zopet zamotil.“

„Izidorja še ni?“ je vprašala skrbno in se ozrla skozi odprta zadnja vrata na dvorišče, kakor da se ji zdi to neverjetno.

„Ne še,“ ji je pritrdil stari Rakar — „pa že pride; tjale sedi na klop pred hišo, slaba si videti, odpočij si! Jaz pa stopim doli v vas k tvojemu očetu, da ga povprašam po neki kupčiji.“

Terezinka je prikimala in je stopila počasi čez prag, potem pa sedla na klop pred hišo in se zagledala doli na vas.

Tam čisto na kraju vasi je stala hiša njenih staršev, okna so se svetila v rdeči luči zahajajočega solnca in Terezinki se je zdelo, da jo vabijo k sebi. Počasi se je pričelo temniti in megle so postale temnordeče. Luč, ki je trepetala v zraku, je bila polna zamolklo vijoličaste barve, dokler ni stemnela in ugasnila v prve mračne sence, ki so se razgrnile čez dolino.

Stari Rakar se je vrnil in je bil videti čudno čemernega obraza. Terezinka je zapazila na njem to izpremembo, pa je molčala, ker se je bala izvedeti kaj neprijetnega. Tudi ji ni bilo do pogovora, zakaj glava ji je bila še vedno silno težka in noge so se ji zdele svinčene. In tako je odšla takoj po večerji zopet v spalnico, toda zaspati ni mogla. Vsak najmanjši šum jo je vznemiril.

Proti polnoči je nekoliko zatisnila oči, pa se ji je zazdelo naenkrat, kakor da nekdo odpira vrata prav narahlo. Sklonila se je v postelji in je čakala, da vstopi, in tistikrat se je pojavil med vrati vesel in ves dober, kakršnega je težko pričakovala že tretjo noč. Nasmehnil se ji je in na to je pristopil k njeni postelji z razprostrtimi rokami. Terezinki je plula sreče in blaženosti vsa kri k srcu, a ko se je sklonil k njej in jo privil k sebi, mu je ovila roki okrog vratu, kakor da ga ne izpusti nikoli več — —

Takrat se je prebudila iz lepih sanj in je videla, da je v sobi sama. Preplašeno se je ozrla na sosedno posteljo, ki je bila prazna; nato je skočila s postelje in hitela k oknu, toda noge so ji skoro omagovale. Prijela se je za podoknik, nato pa je skušala odpreti

okno, a roka se ji je tresla, da je le z največjim naporom premaknila zatikača.

Toda doli na vasi je bilo vse tiho in mirno, nikjer ni bilo sledu o njem, ki so ga tako željno iskale njene oči; samo hladen veter ji je pihljal v obraz, da so se ji svetli lasje usipali nizko na čelo. Ali dolgo ni mogla stati ob oknu, ker koleni sta se ji šibili, da se je naposled komaj priplazila nazaj do postelje.

Drugo jutro ni mogla iz postelje. In ko je prišel stari Rakar, ga je pogledala z motnimi očmi, potem pa je izpregovorila nekaj čudnega, da se je ozrl po njej začudeno celo Izidor, ki je prišel domov šele proti jutru.

Stari Rakar se je ozrl nanj z osornim in temnim pogledom, nato pa je položil svojo suho roko na njeno razbeljeno čelo in je vzdihnil sočutno...

Drugi dan so jo odpeljali v bolnico.

V.

Listje na drevju je pričelo rumeneti in odpadati, dnevi so postajali pusti in dolgočasni, kajti nebo je bilo ovito od jutra do večera v jesenske megle. Malokdaj je posijalo solnce in še takrat ga Izidor navadno ni videl, ker je blodil skoro vsak dan po tisti samotni poti proti žagam, ali pa posedal na štorih v smrekovem gozdu, sam s seboj ves nezadovoljen in razdvojen. Domu je prihajal navadno po noči, ko je oče že spal, zjutraj pa je zopet odšel tako rano, da se mu ni bilo treba z nikomer razgovarjati. Sploh se je umikal vsaki družbi, edino na žagi je še izpregovoril s starim Bernardom kako besedo, ali tudi to malokdaj. Zabrdčani so govorili o njem čudne stvari in tudi oče sam se je natihem bal, da mu naposled sin resnično zblazni, kajti njegov obraz se je zadnji čas tako čudno postaral, da ga je bilo komaj spoznati. Oči so mu ležale v globokih jamah in lice mu je splahnelo, da ga je bila sama kost in koža.

„Nič več ne spada med nas! Kakor tujec je —“ je dejal oče marsikomu, a z Izidorjem je bilo ravno nasprotno.

Mnogokrat, ko se je vračal ponoči domov, je obstal kakih petdeset korakov pred svojo belo rojstno hišo in gledal na svoj dom, kakor da ga že ni videl bogve koliko časa. Stal je tam sredi noči in v duši mu je bilo hudo, kadarkoli je pomislil, koliko je trpela zaradi njega Terezinka, ki mu ni storila ničesar, a jo je

mučil tako brezsrčno. Res, da je ni ljubil, kakor je želel ljubiti svojo ženo, ali spoznal je naposled tudi, da se je maščeval nad njo krivično. In to je bila vendar ona, ki jo je nekdaj tako ljubil... Samo enkrat je govoril o njej z očetom, ki je hodil v trg skoro vsak drugi dan, in tedaj mu je povedal, da trpi na vročinski bolezni in se ne zave. On sam pa ni imel toliko poguma, da bi se napotil in stopil zopet pred njo. Pozneje ni povprašal o njej očeta nikoli več, ampak se ga je naravnost ogibal, da bi mu morda ne sporočil kake žalostne vesti. Zavest, da lahko postane vsak hip njen ubijalec, ga je pekla tako grozno, da je pozabil na vso jezo in vse maščevanje, ki ga je nosil prej v svojem srcu. Kadar je pomislil, da ga morda pričakuje doma že vest o njeni smrti, bi bil odbežal najraje naravnost v trg in se prepričal na lastne oči — in če bi se zgodilo resnično, potem še naprej in nikoli več v ta kraj. Zato je prihajal po noči tiho in boječe kakor hudodelec in se je splazil v spalnico po prstih, potem pa zapahnil vrata, kakor da se boji kakega obiskovalca. In če je prižgal svečo, potem ni mogel odtegniti pogleda od njene postelje, ki je samevala poleg njegove prazna in nedotaknjena. Ali Izidor jo je odgrnil, kakor da pride za njim vsak hip tudi njegova mlada žena, in tudi obrnil se je v tisto stran in gledal na belo zglavje, kjer je še pred kratkim počivala njena glavica.

Od početka se je sicer čudil tej svoji izpremembi in bilo mu je skoro neumljivo, kako da ne more nič več mirno misliti na svojo Heleno, a čim bolj se je zavedal svojega greha, tem silneje je postajalo v njem hrepenenje, da bi še mogel popraviti to svojo krivico. Čutil je bolj in bolj, da se je zmaščeval nad bitjem, ki mu je bilo najbolj udano, in ko je prišla noč brez spanja, se je izpremenila ta zavest v silno željo, da bi vsaj še enkrat počivala poleg njega in ga gledala s tistimi udanimi očmi, kakor takrat, ko so mu bile otrovane vse misli in vsa čustva s strupeno željo po maščevanju...

Dolga se mu je zdela noč, kajti prebudil se je vsake pol ure, in zjutraj je hodil po dvorišču, ko se je komaj zdanilo. Vedel je, da pojde oče, kakor vsako jutro, preko dvorišča v hlev, da pogleda k živini, ali tisto jutro se mu je zdelo, da ga dolgo ni. Stopil je zopet nazaj proti hiši, a med vrati sta se srečala in obstala drug pred drugim s takim obrazom, da je bilo težko razsoditi, kaj se godi v njunih srcih.

„Zgoden si!“ je dejal naposled oče, ki je bil v nedeljski obleki, „lahko bi še poležal, saj za tisto tvoje pohajanje po šumah in bogve kje še imaš časa dovolj ob belem dnevu.“

Izidor je gledal v tla in ni vedel, kaj bi mu odgovoril.

„Da, da! Tako živiš kakor da nisi sin poštenega očeta. Pa pojdi med tolovaje, ako se ti hoče, saj srca itak nimaš.

Izidorju se je zahotelo, da bi mu povedal vse in si tako olajšal svojo težko dušo, pa ni mogel najti niti ene prave besede, ki bi vsaj nekoliko razodela tisto veliko bol, ki jo je nosil v svojem srcu.

„Vi bi morda ravnali prav tako —"

„Kaj?" ga je prekinil oče osuplo. „Čez dvajset let že počiva tvoja mati tam na pokopališču in še danes se mi toži po njej, ti pa si se komaj poročil in si ravnal ž njo, da bi se je usmilil kamen!"

Izidor je vztrepetal, kakor da ga je zagrabil nekdo naravnost za srce, potem pa se je ozrl v očeta in izpregovoril zamolklo:

„Kaj je z njo?"

„Kaj je z njo!" je ponovil oče strogo. „Nesrečna bo vse življenje, kakor mi je dejala, ker je vzela tebe, ki si vse prej kakor človek. Domov pojde, nazaj k starišem, jaz pa naj uživam to sramoto."

„Kdaj pojde?" je povprašal Izidor in glas se mu je tresel.

„Še danes! Dopoldne naprežem in jim jo pripeljem sam, kakor sem jo sam poprej izprosil; ti pa pojdi potem in prodaj vse to, če hočeš!"

Takrat je pristopil Izidor k njemu in ga prijel za roko.

„Pustite, oče, da grem jaz po Terezinko. Njen mož sem in tako se spodobi!" je dejal odločno in mu pogledal naravnost v oči.

„Kako to misliš?" se je razvnel stari Rakar in samega začudenja odstopil par korakov.

„Tako mislim, da bo prav in dobro!" mu je odvrnil in oče je opazil, da mu je na ustnicah zaigral zadovoljen nasmeh. —

In tisto popoldne so videli Zabrdčani, kako je bežal skozi vas Rakarjev najlepši koleselj. Z levico je držal Izidor za povodce, z desnico pa je lahno privijal k sebi Terezinko, ki je bila sicer še vsa bleda in slabotna, a vendar tako veselih oči, kakor da sije v njeno dušo najlepši maj.

Andrej Labud:

Geslo?

Maksimo vsako, vsako geslo
življenje je še izpodneslo,
zato brez gesel in maksim
ne pred, ne za njim — samo ž njim!

Dr. Ivan Lah:

Satô.

Nisem mislil, da bo prišla. Sto in stokrat je čakala hrepeneča duša po cvetočih gajih v majskih večerih — nikogar ni bilo. Sto in stokrat je zastajal utrip srca, kdaj se bodo zaslišale stopinje zunaj na stopnicah in da nekdo potrka na vrata — nikogar ni bilo.

Čakal sem resignirano. — Ko bi ne bila gejša, sem si mislil, mogoče bi prišla. V zakopanih kotih današnjega sveta utripajo živa srca, hrepeneča po ljubezni, radosti, življenju. Tam žive, kakor biseri, ki so padli med smeti. Nekoč sem v gostilni izgubil biser iz prstana, pomešal se je med smeti in hlapec ga je pometel; drugo jutro ga vrgel na kup, da se je tam izgubil. Ali je tam prenehal biti biser? Ne, ampak kdo bi ga iskal med smetmi. Ko bi ga videl, bi niti ne verjel, da je biser; ako bi se bliščal, bi mislil, da je navadno steklo. Ako pa je vdelan v zlato, ga vidijo vsi in se mu čudijo. V prstan sem dal vdelati navadno steklo, vsi so mislili, da je biser. Svetilo se je sredi zlata in je imelo v očeh ljudi večjo ceno, nego biser, ki je ležal zakopan med smetmi.

Tako je torej z ljudmi, ki so pozabljeni v zakopanih kotih življenja. Ako jih najdeš in jih pripelješ na jasno solnce, se jim blišči, toda hvaležno poljubljajo roko, ki jih je izpeljala iz teme. Ako jih vzameš s seboj in jim pokažeš vso radost življenja, se začudijo; ako jih povabiš seboj na pot ljubezni, pijejo kakor omamljeni od neverjetnih sladkosti. Sedaj šele začutijo, da so biseri, ki spadajo v zlato.

Tako sem srečal tudi Satô. Bila je gejša v japonski kavarni. Nosila je dolgo modro obleko s kričečimi rdečimi našivki, rokavi so bili dolgi, svileni, v njih se je skoraj izgubilo dvoje drobnih belih rok. Frizuro je imela japonsko in tudi njen obraz je spominjal na Japonko: dolge črne obrvi, mirne oči, nekoliko napete ustnice... Kavarna je bila vsak večer polna gostov, ker je bila nekaj novega. Podobna je bila japonskim ulicam, na obeh straneh japonski paviljoni, po sredi mize in stoli, med njimi so švigale gejše, ki so stregle gostom. Vsaka je imela svoje japonsko ime in gostje so jih klicali po imenih. Tudi Satô so klicali po imenu; rekli so, da satô pomeni po naše bonbonček.

Prišel sem nekoč v kavarno in se vsedel na zadnje mesto v kotu, ki je bilo še prazno. Po kavarni se je valil dim, šum ljudi,

glasovi godbe, žvenketanje kozarcev, klici japonskih imen. Satô je pospravljala po mizi in pri tem sem zapazil, da ima zelo nežno roko. Gledal sem za njo in se mi je zdelo, da se je ozrla. — Prinesla mi je kave in je postala pri mizi.

„Kako vas kličejo?“

„Satô.“

Zdelo se mi je, da se je nasmehnila. Nekdo jo je zopet klical, ni se ozrla.

„Vi ste danes prvič tu?“

„Prvič.“

Odšla je in izginila med neštetimi glavami, ki so se gibale v nemirnih kretnjah okoli miz. Čez nekaj časa se je vrnila in se vsedla na stol. Bila je utrujena.

„Ali je zunaj sneg?“

„Da, sneži.“

„Oh, in jaz sem tako daleč doma.“

„Kje stanujete?“

Imenovala je okraj in ulico.

„Tudi jaz stanujem tam.“

„Tako?“

Pogledala me je z neverjetnimi očmi. Nekdo jo je klical: „Kje je Satô, jaz hočem Satô.“

Vstala je, odšla med množico in se dolgo ni vrnila. Prišle so med tem mimo druge gejše, pozdravile so, nasmehnile se in šle naprej. Čez dolgo se je vrnila Satô, vsedla se na stopnice in gledala utrujeno.

„Ali je sneg zametel ulice?“

„Da, zametel za dve pedi visoko.“

„U, to je mnogo.“

Pogledala me je od strani in je rekla z negotovim glasom:

„Ako stanujete tam, pojdeva skupaj domov, delali bodete gaz.“

„Da, kdaj pojdete domov?“

„Ob treh.“

Zopet je nekdo klical, vstala je mirno in odšla. Ostal sem sam pri mizi in premišljal. Zadnji konec kavarne se je praznil. Nove družbe, ki so prihajale, so ostajale pri vratih, pri godbi. Satô je stala v sredi med mizami in star plešast človek je stegoval po nji svoje roke. Umikala se mu je in govorila z mladim študentom, ki je sedel pri drugi mizi. Čez nekaj časa se je vrnila v zadnji konec.

„Danes dolgo ne bodo odšli,“ je rekla, „ampak vi počakate.“

„Da, počakam.“

„Ob treh počakate zunaj na ulici.“

Sedla je zopet na stopnice in sva govorila vsakdanje stvari. Naslanjala se je na ograjo, pri tem se je odkrila njena nežna bela roka.

„Vi imate lepe bele roke,“ sem rekel. Prikrila jo je takoj s širokimi rokavi in me pogledala, kakor da ji ni prijetno, da sem govoril o tem.

Zopet jo je nekdo klical.

„Torej počakajte gotovo,“ je rekla ter odšla in se ni vrnila.

Plačal sem in odšel.

Zunaj je padal sneg na debelo, da je sproti zametel stopinje za ljudmi. Zavil sem ovratnik okoli ušes in hodil po ulicah. Tuintam se je pokazala gruča pijanih ljudi, zdajpazdaj je letela mimo kočija s polzametenim belim kočijažem, ob zidu so postajali stražniki.

Vrnil sem se pred kavarno. Zakajena okna so se svetila v noč. Po ulicah je prišla družba ljudi, zavili so naravnost v kavarno. Dvoje kočij je stalo pred njo. Kočijaža sta stala pri vratih in se pogovarjala.

Ako pride, sem si mislil, bi bilo treba, da ji najamem voz, kdo bo hodil v tem snegu. Stopil sem h kočijažu: „Koliko računate do . . .“

„Midva sva oddana, gospod. Danes ne peljem tja za petak.“

„Morebiti niti ne pride,“ sem pomislil, „mogoče ostane tu in jaz čakam zaman.“

Ura na pošti je bila tri. Hodil sem nemirno gor in dol. Gruče ljudi so prihajale iz kavarne. Tuintam je kdo obstal in čakal. Obrnil sem se, da bi odšel. Na oglu sem se ozrl. Ženska postava je stopila iz kavarne in je odšla po ulici.

„Ali je ona?“ Ogrnjena je bila v pelerino, da se ji je komaj videl obraz. Obstal sem pod svetilko.

„Satô!“

„Bala sem se, da bodete odšli, v mrazu ni prijetno čakati.“

„Mislil sem, da ne pridete“ . . .

„Zakaj bi ne prišla, ko sem obljubila?“

„Ah, gospodična, ženske mnogo obljubijo, a malo izpolnijo.“

„A jaz sem vas vendar prosila.“

„Mislil sem, da je prevara.“

„Zakaj?“

„Koliko drugih bi vas moglo čakati in vozili bi se lahko domov.“

„Mislite? No, stopajte naprej!"

Stopal sem po zametenih ulicah in Satô je stopala v moje stopinje.

„Male korake delajte, mislite name!" je rekla.

Obstal sem in se ozrl. Satô je skrbno pazila, da je stopala po mojih sledovih. Sneg je naletaval v gostih kosmih. Njena kapica je bila popolnoma bela in komaj se je izpod nje videl njen nežni obraz.

Pot je šla navzgor po ulicah v višji del mesta; ulice so bile prazne, cestne svetilke so stale samotno. Tuintam se je za okni svetila rdeča nočna lučica. „Njim je toplo", je rekla Satô, „in mi hodimo v pozni noči po taki poti."

„Meni se zdi pot prijetna."

„Zakaj?"

„Ako pomislim, da hodi za menoj Satô in stopa v moje stopinje."

„Ako bi morali hoditi vsak dan?"

„Hodil bi, ako bi hodil s Satô.

„To se lahko zgodi."

Zdrsnil mi je korak na spolzkem trotoarju.

„Pazite, ulice so čimdalje manj razsvetljene," je rekla Satô.

„Vidim, da bi bil moral vzeti voz, toda . . ."

„Hvala lepa za vašo prijaznost. Stanujem v novem delu mesta, ker so tu lepe sobe; v njih se človek lahko krasno nasanja."

„Tudi jaz ljubim lepe sobe, ampak ne da se krasno sanjati, ako je človek sam."

„Ako je človek sam, se da krasno sanjati," je trdila Satô.

Obstal sem. Pot je bila utrudljiva, veter je nosil sneg proti nama. Tudi Satô se je ustavila. Pogledal sem jo in zdela se mi je tako krasna v tej beli zimski noči. Privijala je tesno k sebi svoja krila in pihala v snežinke, ki so ji letele na obraz.

„Sedaj ste drugačni nego prej."

Nasmehnila se je.

„Vi imate krasno življenje."

„Pojdite naprej, prosim!"

Stopal sem naprej.

„Živite svobodno, oboževalcev je dovolj, tudi bogatih, izbirate si po volji. Zvečer se napolni kavarna: ljudje, družba, godba; zjutraj odidete domov, imate krasno sobo in sanjate po volji . . ."

Čakal sem odgovora . . . Satô je molče stopala za menoj. „Ali ni tako?"

Slišal sem le škripanje snega pod nogami. Mislil sem, da ni slišala mojih besed, začel sem zopet:

„Ako je ženska krasna, se igra s svetom, vsega ima dovolj: ljubezni, življenja, denarja . . .“

Stopinje za menoj so utihnile, ozrl sem se; Satô je stala.

„Utrujena sem, prosim vas, ne govorite tako!“

Hotel sem jo prijeti za roko.

„Ne, hodite!“

Stopal sem naprej in sem molčal. Stopala je za menoj, kakor sledi otrok svojemu voditelju.

„Kmalu bo Božič,“ je začela Satô. „Kje ga hočete praznovati?“

„Praznoval ga bom sam.“

„Tudi jaz bom sama.“

Obstal sem za trenotek.

„Satô, praznujva ga skupaj!“

„Skupaj? Ako hočete . . .“

„Da, Satô.“

„Kje?“

„Pri meni ali pri vas.“

„Jaz pridem k vam. Na sveti večer imamo prosto. Vi zakurite peč, pripravite vse za čaj in božičnico priskrbite, drugo prinesem jaz seboj.“

Stopal sem naprej kakor v sanjah. Izginil je ves metež, vse se je razjasnilo; tam v daljavi se je svetil sveti večer.

Prišla sva do vrha ulice, tam je stalo nekaj visokih hiš. Obstala sta pred prvo. Satô je vzela ključ in odklenila vrata. Podala mi je roko in rekla: „Ne pozabite na Božič! Lahko noč.“ Izginila je in vrata so se zaprla. Komaj da sem ji želel lahko noč. Oziral sem se po sledovih, ki so se poznali od najine poti. Težka je bila samotna pot čez zasnežene ulice proti domu...

* * *

Mesto je bilo pobeljeno, ceste zamrznjene, ulice polne ljudi. Tako je prišel božični večer. Soba je bila zakurjena, v kotu je stala smrečica, na mizi se je svetil samovar, vse je bilo pripravljeno, kakor je bilo naročeno. Sedel sem na zofi in pričakoval . . . Ali pride tudi ona? Kdo bi verjel? Sto in stokrat... In take ženske sploh rade lažejo. Res, Satô je izjema, toda tudi njo lahko izvabi denar. Zakaj bi ne živela veselo in bogato, ako ji svet nudi zabave in denarja. Bil sem parkrat v kavarni od onega dne, toda nisem

je spremil domov, komaj da je govorila z menoj. Rekla je, da bi mi bilo predolgo čakati, da pojde sama in da se vidiva na sveti večer. Podal sem ji roko in sem odšel, kakor je želela . . . Bog ve, kdo jo je spremljal domov. Kaj bi mi bilo do spanja, do noči? Legel sem doma na posteljo in sem očital samemu sebi lahkovernost. Vse ženske te vrste se igrajo s svetom, kakor se svet igra ž njimi. Kaj bi na primer Satô iskala pri meni? Videla je, da nimam denarja, ker bi ji bil sicer oni večer najel voz. Sam sem ji priznal, da nisem bogat. Tam v kavarni pa posedajo ljudje s tisočaki, polivajo šampanjca, raztresajo denar in plačajo stotak za trenotek ljubezni. In vendar sem hodil kakor v sanjah po mestu in sem kupoval za sveti večer. Smrečico sem kupil in svečice, sladkarije in zvezdice, čaj, piškote in nove čaše. Sedaj se mi je zdelo vse to smešno, toda v onih trenotkih sem bil srečen. Dva dni prej sem bil v kavarni in Satô je rekla: „Pripravite gotovo, pridem ob osmih zvečer.“ Tako je bilo sedaj vse pripravljeno. Ura je odbila sedem. Soba je topla, samovar je na mizi, tudi vino je pripravljeno. V kotu je smrečica polna darov; ako bo hotela, bo prižgala lučice. Zagledal sem se v noč. Po mestu so zvonili zvonovi. Spomnil sem se na domovino. Tam stoje pobeljeni hribi z zelenimi smrekovimi gozdi, dolina leži pod njimi, koče ob cesti. Luči se svetlikajo iz oken, iz daljave odmeva zvonjenje. Toplo je v kočah, tiha molitev kipi iz pobožnih src, vse polni mir, sreča. Tam med njimi sanja mati pri peči o sinu . . . Zagledal sem se v to sliko, ki je stala živo pred menoj. Skoraj da sem slišal pesem, ki se glasi nad molčečo dolino. — „Drugačna je bila sreča nekdaj, drugačna je sedaj. Takrat smo hrepeneče čakali, kdaj bomo stopili v cerkev pred jaslice, in sedaj pričakujem tebe, Satô. — Vzdramil sem se, kakor da je nekdo položil roko name. Nikogar ni bilo. Ali je bila misel nanjo? Ura je kazala tričetrt na osem.

Pod oknom se je ustavila kočija. Nekdo se je menda pripeljal k hišnemu gospodarju v goste. Zaslišale so se tihe stopinje, nekdo se je dotaknil vrat, nalahno je potrkalo.

„Satô!“

Vstopila je oblečena v svileno belo obleko, z belim šalom na glavi, z zavitkom v roki. Stal sem presenečen, kakor da je nisem pričakoval. Zaprla je vrata, odložila šal in si popravila lase pred zrcalom.

„Ali ste vse pripravili?“

„Vse. Skoraj bi vas ne spoznal, Satô.“

„Zaradi obleke mislite? Človek mora biti oblečen stanu primerno: v kavarni sem gejša, na poti domov sem navadna ženska, danes sem vaš gost.“

Med tem je vse uredila in prišla k mizi. Njen obraz je kazal žensko dvajsetih let, mamljive krasote.

„Kako vam ugajam?“ je vprašala.

„Zelo mi ugajate . . . „Gledal sem jo kakor neverjetne sanje pred seboj. „V resnici nisem verjel, da pridete.“

„Saj sem vam obljubila.“

„Mislil sem, da vas zvabijo s seboj bogati ljudje. Resignirano sem čakal na srečo, na katero nisem veroval.“

„Vi niste verovali? Da, danes je malo vere na svetu.“

Ozrla se je po sobi. Nato je vzela svoj zavitek in ga razvila na mizi; potem je pripravila samovar. Vse je delala z veščo roko, kakor da je vsak dan opravljala ta posel.

„Zdi se mi, da gospodarim kakor v svojem.“

„Kakor v svojem, Satô.“

Samovar je stal obdan z modrim plamenčkom na mizi. Luč je svetila poljasno, ogenj je prasketal v peči. Sedela sva s Satô na zofi in govorila.

„Sedaj je dovolj igre, Satô! Govoriva resno. Čemu igrate komedijo, ko je resnica tako krasna! Govorite: vi niste navadna gejša, sploh niste gejša, niste Satô, vi ste več . . .“

Gledala je strmeče v mrak pred seboj.

„Satô, vi ne veste, kako mi je bilo, ko sem vas videl v onih zakajenih prostorih med šumečo družbo, ko sem videl, kako so starci po vas stegovali svoje roke, ko sem slišal žvenket denarja, trkanje kozarcev, pokanje steklenic.“

Gledala je molče pred se, kakor da samo napol posluša moje besede.

„Satô, vi ste vzbudili v moji duši krasne sanje. Kakor iz nebes e prišla ona obljuba za sveti večer. Nisem verjel, Satô, kako bi verjel? Sto in sto bogatih ljudi vas obdaja vsako noč, vso krasoto življenja vam nudijo, vse razkošje sveta; kaj je ta borna sobica proti onim palačam!“

„Sodite, kakor vsi, ki gledajo svet s takimi očmi kakor vi,“ je začela Satô. „No, takih ni mnogo, ker svet preveč pozna samega sebe. Kjer pa je mnogo spoznanja, je malo vere. Verujemo na to, kar vidimo in slišimo in ne verujemo na nič višjega in lepšega. Sto in sto ljudi se vsak dan menja v kavarni, kaj jim je gejša:

ženska, ki jim mora postreči; drugim se zdi, da je namenjena zabavi, nekteri mislijo, da je naprodaj. Morebiti so med temi ljudmi tudi taki, ki mislijo drugače, toda kdo jih pozna? Govore, pijo in se zabavajo kakor drugi. Naš gospodar je znal dobro izrabiti slabost ljudi, ki hočejo prevare. To je vsa njegova umetnost, znanje in bogastvo. Ako bi bil sezidal navadno kavarno, kdo bi se zmenil zanj. Treba je bilo japonskih dekoracij in gejš. Za dekoracije ni težava, dobi se jih po nizki ceni, in gejše se dobe zastonj. Danes ima človek majhno ceno. Gospodar jih je izbiral po volji; mnogo jih je odklonil, ker niso bile lepe. Govoril je nam in je rekel: „Poleg prijaznosti in ljubeznivosti ne nudite ljudem ničesar razen prevare. Ako bi imele na sebi navadno obleko, ne bi imele večje cene od drugih žensk; toda me smo gejše in gostje nas gledajo z zaljubljenimi očmi. Pridejo tudi bogati, plačajo šampanjca in razbijajo kozarce. Kaj žele? Ljubezniv nasmeh, prijazno besedo, lep pogled. Srečni so v svoji prevari in pijejo naprej . . . Želela sem vsaj en večer živeti po resnici, zato sem vas prosila za ta večer.“

V samovaru je zavrelo. Satô je pridejala čaja in je ugasnila ogenj, potem je zopet prisedla.

„Toda vi niste bili prej gejša, Satô; po vaših rokah sem spoznal.“ Molčala je dolgo in je skrila svoje nežne bele roke.

„Nisem bila gejša,“ je odgovorila resno. „Ljubila sem, kakor gejša . . . Pustite me, je rekla, kakor da se je vzbudila iz spominov. Vstala je, natočila je čaja v čaše in pridala sladkorja.

„Satô pomeni sladkor, kaj ne?“

„Pravijo. Ali pijete z rumom?“

„Da, mnogo ruma!“ . . .

Hvalil sem čaj in Satô se je smejala.

„Danes je čuden večer,“ je rekla Satô, „vsak človek dobi neke posebne želje. Sicer je tudi to prevara, kajti večer je enak večeru. Kaka je razlika v zimskih nočeh. Toda včeraj ni bilo, kakor danes in jutri bo od vsega komaj odmev. Tako dela človek iz življenja, kar sam hoče. Ustvarja si bajke in je tem srečnejši, čim bolj vanje veruje.“

„Kakor otroci. Toda mi ne bomo verovali v bajke in prevare.“

„Zakaj ne?“

„Preveč smo bili prevarani.“

„Ali ne čutite danes, da srce potrebuje vere?“

„Da, toda v resnico, ne v bajke! Hočem, da mi je Satô več, nego gejša, tako postane resnica lepša od prevare. Satô je krasna

tudi, ko ni gejša in tako je vredna ljubezni; ako pa bi bila krasna samo zaradi obleke, bi ljubil samo gejšo, a ne Satô."

Satô je rekla: „Morebiti sem kakor biser, ki so ga ljudje zavrgli in se je izgubil med smeti. Ako je biser pravi, tudi med smetmi ostane sebi enak. Sedaj sem gejša, ki praznuje sveti večer v sobi tujega človeka."

„Ne tujega, Satô."

„Jaz vas ne poznam."

„Poznate, Satô."

„Da spadate med ljudi, ki si žele krasoto življenja; tudi krasota je prevara. Vsa vrednost prevare je v veri, vsa vrednost krasote v ljubezni. Ali ne mislite, da je tako?"

„Ne, krasota je resnična, kakor je resnična ljubezen. Glejte tudi brez prevare je krasen ta večer v vsej resničnosti."

„In vendar je morebiti prevara."

„Ne, jaz verujem, verujem vate, v ljubezen, v srečo!"

Prijela me je za roko in me peljala seboj. Prižgaia sva sveče na smrečici . . .

„Vidite," je rekla Satô, „darovi so resnični, toda treba jim je bajke, da so krasnejši; v nebesa segajo, ker jih deli ljubezen. Enaka je njih cena, toda večja je njih vrednost pri onih, ki verujejo v bajko. Zato je treba na svetu več vere, nego jo daje spoznanje, da je sreča večja!"

Sedela sva kakor otroka ob božičnici in gledala v plapolajoče učice. Naenkrat se je njena roka stresla, solze so ji zalile oči.

„Satô!"

Luči so utripale kakor molitve obupanih src. Gorele so kakor plameni ljubezni, uničujoči sami sebe, razlivale so se in ugašale, kakor da bi umirale bajke. Tako so pogasnile vse. Sedela sva z Satô na zofi in mi je pripovedovala dolgo povest. Luč je brlela na mizi, mrzel samovar je stal poleg nje in vino v kozarcih. Zunaj se je nad mestom razlegalo zvonjenje zvonov. Slavospev vere je donel čez zemljo. Zgrnile so se zvezde in se je zasvetilo od neba do zemlje, kakor da se je razodela velika skrivnost, objemajoča v neskončni ljubezni zemljo in ves svet. —

Književna poročila.

Razne povesti. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1912. 8⁰. 191 strani.

Fr. S. Tratnikov „Konec povesti . . .“ tvori začetek knjižice. Historija o pijancu, ki se je kljubujoč staremu pregovoru prej spreobrnil, nego v jamo zvrnil. Veleidealizirana sličica ne bo izgrešila svojega vzgojnega namena pri onih, ki so se pravkar izvili šolskim klopem. Veteranom čitanja pa roji po možganih: Kje sem pač to bral? Povsod, kjer se tiska in usum Delphini! — V „Očetu in sinu“ — J. Kostanjevec se je reaktiviral po daljšem pisateljskem dopustu — se nahaja luč in noč bolj enakomerno porazdeljena. Za brezobzirnim, delavnim očetom, ki bi ga v tujini dičil naslov, „selfmademan“, zahteva povprečna mohorjanska natura in komodna tehnika, da sledi sin duhoven ter vrača imetek oškodovancem. Vsi ti, kakor mnogo drugih, nosijo na čelu viden pepelni znak, da tekmujejo med sabo, kdo prej zdrsne pod prag naše zavesti. Najbolj tipičen je morda še P. Bohinjčev „Glagoljaš Štipko“, dasi stopa včasih preveč v ozadje. Povest iz 13. stoletja, torišče zvečine Dolenjsko. Par prizorov prav prijazno prikazanih, par prikupnih potez, vsa stvar, škoda, samo nakazana. Čudiš se mirni objektivnosti pri opisovanju npr. bogomilov; čisto zadaj pa mora priti brca: znamenje naše praznovernosti. — O „zvonenju v gozdu pri Ptuju“ (pred 300 leti) pripoveduje Lea Fatur, ki v tkanino svojih povesti rada vpleta legendaren vôtek, vse to z gesto realista. Sledi trojica živalskih pravljic, oziroma dvogovorov. V celoti se ne more očitati tem drobnarijam, da segajo po svoji umetniški obdelavi nad povprečnost. Ko bi jih presojal rajni Plinij, bi pripisal morda ta paradoks: Nihil peccat, nisi quod nihil peccat. *A. Debeljak.*

Slovenske večernice. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu 1912. 66. zvezek. 8⁰. 160 str.

Ena najrodovitnejših med sodobnimi našimi pisateljicami, gosto in izbranobesedna Lea Fatur, ki se zadnje čase bavi prevesno z zgodovinskimi sujeti, je tu podala Vislavino odpoved. Romantični zapletljaji, vaba za žensko psiho, se odvijajo v drugi švedsko-poljski vojski l. 1655., ko so se od vseh strani zgrinjale na Poljsko tolpe grabežljivih sosedov, ko so se še celo nekateri žlahčiči domačini družili z nasprotniki zoper kralja. Antagonizem med zvesto in odpadlo plemiško rodbino tvori izhodišče najvažnejšim dogodkom. Ljubezen med otroci teh družin, zapreka pri starših; končna ovira, denar, pri nepremožni hiši, ki pa ima skrit zaklad, dovoljen v uporabo le poslednjemu potomcu. Ta se imenuje Vislava. Plemeniti nagibi, ljubav do preganjane Poljske, malce tudi plemenitaški predsodki časti, jo pripravijo, da si s tajnim ogromnim premoženjem ne pomaga do osebne sreče, ampak se žrtvuje na oltarju domovine. Zanimivosti v tem okviru ne manjka, zanimanje ne ohlapne do konca. Seve, Sienkiewiczevim romanom slava ne bo mrknila vsled tega. — „Po stopinjah Gospodovih“. Spomini na slovensko jeruzalemsko romanje v l. 1910. Kot psiholog se je g. Meško bržkone postavil na stališče, da človek rad sprejme in sliši, kar mu je znano. Zato toliko locoram communium iz izraelske zgodovine, ki jo poznajo naši ljudje vsaj dvajsetkrat bolj ko svojo lastno. Da, ta pot po gori „moriji“ je predolga. Nasprotno pa so ostale partije gladko

čitne, obilujoče interesantnih podrobnosti. Žal, da se je pisec teh črtic preznatno omejil ravno v tej smeri, saj potopisi najdejo dovolj odjemalcev . . . Čitanja vredno je „Potovanje na Njegovega Veličanstva ladiji »Zenta«, ki se ga je udeležil l. 1899. za časa boksarske vstaje ter ga v svojem narečju pripoveduje priprost ogrski Slovenec, M. Damjan. *A. Debeljak.*

F. S. Finžgarjevi zbrani spisi. I. zvezek. Pod svobodnim solncem. Povest davnih dedov. 1. knjiga. V Ljubljani, 1912. Založila Katoliška bukvarna. 8⁰. 284 str. Cena broš. 3 K, vez. 4 K. (Leposlovna knjižnica, 10. zvezek).

Ta široko zasnovani roman nam riše boje Iztoka, hrabrega vodje podonavskih Slovenov z Bizantinci za časa Justinijana. Finžgarjeva invencija je originalna, kljub temu, da spominja vedno veseli, zviti in strahopetni pevec in pivec Radovan na debelega poljskega viteza Zaglobo in hunski poveljnik Tunjuš v svoji strasti do Ljubinice na Tatarja Azijo. Avtor obvlada ogromno snov popolnoma; plastično in v krasnem jeziku nam riše življenje starih Slovanov in razkošnega bizantinskega dvora. Ti opisi nam pričajo o pisateljevih temeljitih študijah. Veliko je bilo zanimanje za ta naš najboljši zgodovinski roman, ko je izhajal pred leti v „Dom in svetu", tem večje bo še sedaj, ko mu je junaška borba balkanskih Slovanov za svobodo podelila živo aktualnost. Ko izide še druga knjiga, bo treba posvetiti umotvoru daljšo študijo. *Dr. V. Z.*

Andrej Rapè, Mladini. II. zvezek z 11 slikami. Ljubljana 1912. Izdalo in založilo „Društvo za zgradbo učiteljskega konvikta". 8⁰. 106 str. — III. zvezek: **Šoloodrasli mladini.** S 3 slikami. 8⁰. 112 str. Cena zvezku 1 K 50 vin.

Zopet dve knjižici, namenjeni mladini v pouk in zabavo. Vpraša se le, ali odgovarjata po svoji vsebini in po načinu pripovedovanja temu namenu. Prva obsega 13, druga pa 16 črtic, sličic ali kako bi jih že nazval, ki so vse več ali manj refleksivnega značaja: malo dejanja je v njih, zato pa tem več razmišljevanja, lirične omlednosti, sentimentalne navlake, leporečnega besedičenja, skratka preveč lupin, a premalo jedra. Posamezne črtice ne kaže tu posebe ocenjevati. Dokaj dobro je označena otroška duša v prvi črtici, „Nemec"; največ veselega dejanja je v zadnji „Ukane Matjaževega Groga", a kje je tu kaka ideja, ki naj bi blažila, vzgajala mlado dušo? „Zaklad" ostane brez učinka, ker ga zaduši besedni plevel. „Vstajenje" hrope pod težko simboliko; „Brez gospodinje" pa je mladinskemu naziranju neprimerna humoreska: Boštjančeva mati se je spotaknila ob štor, ko je nesla prašičem pominje, in se je ponesrečila pri padcu; njen mož je skočil na pomoč, „nesel je ponesrečeno ženo v hišo in naprtal vse štiri vogle hiše na pleča — in jel piti pelin". Takih banalnosti je žalibog preveč v obeh knjigah, n. pr. Groga grozi golobu, ki ga ne more ujeti: „Lopnem te po kljunu, . . . da se ti zazdi, da je tvoj god! — Tudi vrat ti hitro zavijem, da se preseliš na oni svet, da še vedel ne boš, kdaj!" (II. 92). Ali: „Med gledalci se je pojavil tak smeh, da je gospodu Alojzilu (!) postalo slabo. Gospe in gospodične so cvilile, da so bolela ušesa." (III. 37). Prva knjiga ima 11 slik, izmed teh je po naši sodbi le 6 ad hoc narisanih, 5 klišejev je pa že drugod porabljenih in so dotične črtice le prigodnice k tem klišejem, n. pr. „Njegov ljubljenec".

Nič ugodnejše ni naše mnenje o zvezku, namenjenem „šoloodrasli" — zakaj ne: šoli odrasli? — mladini, posebno še, ker jo kazi nenavadno mnogo tiskovnih hib. Večjidel nudijo žalostne slike iz našega kmetskega življenja, tako kar prva, „Prost sem!", kjer fant, ki je pravkar izstopil iz šole, na prvem fantovskem večeru, pijan od žganja, ubije sovaščana gospodarja. Nič bolj zadovoljive

slike niso „Pijanec“, „Mlin“ in „Vaški Janez“. Nekaj komike, dasi prisiljene, je v „Slikarju“, z dolgim uvodom brez zveze z glavnim dejanjem, ali v „Vrhačevem Urhu“, čudaškem grobokopu, ki si da na prav poseben način zob izdreti. Fantastični alegoriji, ki jih mladina ne bo prav nič razumela, sta „Jesen je bila“ in „Po zemlji je hodila ljubezen“. Čemu ima opis lova „Na divjega petelina“ kar dve strani liričnega uvoda? — Čudno zagonetna stvar je „Na štoru“; gostobesedne refleksije „Na ladji“ pa nas presenetijo s končnim pozivom: Ne v Ameriko! Razmerno boljše slike so „Na stara leta“, „O hišni mir!“, tudi „Slepo dekle“. Dogodek iz Napoleonovega življenja, „Solnce je zašlo“, pa je kakor Pilat v veri. — Knjižici sta prav lično tiskani; če bi le ne bilo v besedilu toliko hib in netočnosti! Za primer naj bodo le sledeče: atlantski ocean, rdeče morje, pom-lad, čestilka, sinaha, vsklikniti, izpodtakniti itd. Kam pridemo, če bomo besede tako lepili: malopomalem, napolpodprt, snegobel, lejtesno(!)? Ali celo: Bognasvaruj hudega, fant, nehaj! (III. 15.) Bognasvaruj pišemo skupaj le kot evfemizem za „hudiča“, kakor tudi: nepridiprav, očenaš. — Inicijalke s tistimi grotesknimi priveski iz živalskega življenja se pač ne prilegajo značaju Rapetovih sličič; nekatere učinkujejo kakor zlobna ironija. Toda dovolj! Dvomimo, da bo mladina te knjige večkrat čitala; njih vsebina in oblika ne odgovarja tistim načelom, ki naj veljajo za mladinsko slovstvo, da bo dosegalo svoj namen. Ni nam jih treba iznova poudarjati, povedali smo jih lani v Lj. Zvonu (str. 664) o priliki ocene Meškove knjige „Mladim srcem“. *J. Wester.*

Henrik Sienkiewicz, Skozi pustinje in puščavo. Roman iz Mahdijevih časov. Prevel dr. Leopold Lenard. V Ljubljani 1912. Založila Katoliška bukvarna. (Ljudska knjižnica, 17. zvezek). 8⁰. 498 str. Cena broš. 2 K 80 v, vez. 3 K 90 v.

Sienkiewicz je nam posebno znan kot pisatelj plastičnih zgodovinskih romanov. Začel je kot feljtonist in novelist ter se mogočno razmahnil v romanu. Dasi velja pred tujino za največjega poljskega beletrista, ni mogel nikdar ustvariti dela, ki bi popolnoma zadovoljilo umetniški čut. Večina del je nekaka vsota feljtonov, ki jim manjka prave koncentracije in zaokroženosti; vsako poglavje je efektna slika zase. V romanih iz davne Poljske je bil preveč rodoljub in ni videl tudi senčnih strani domovine, ki jih je odkril Vyspiánski z bolestnim posmehom; v delu „Quo vadis?“ pa je ostal bolj pri dramatični površini in ni čutil krize, ki se je vršila v človeku ob propadu veka.

Kot zgodovinski pisatelj z romantično noto si je izbral tudi vstajo Mahdija proti egipčanski vladi, dasi je vstaja samo okvir in ga je zanimala zlasti tropična dežela. Smain, ki je bil poročen z Mahdijevo sestrično, je obljubil egipčanski vladi, da oprosti Evropejce iz rok Mahdijevih in je dal kot poroštvo svojo ženo in otroke. A Smain se ni vrnil in je zdaj skušal pripeljati za seboj ženo in otroke, ki so bili pod nadzorstvom v Port-Saidu. Z zvijačo se je posrečilo Fatmi, ženi Smainovi, da je ujela Stanka in Nelko, otroka dveh inženirjev pri sueškem prekopu, in jih poslala k Smainu v puščavo, ker je upala, da bo izpustila angleška vlada njo in njeno deco, če hoče rešiti Stanka in Nelko. Pot skozi puščavo do Mahdija, afriška flora in favna, vse groze puščave in neverjetnost, da se rešita dva otroka iz rok beduinov in da ju najdejo angleški raziskovalci Afrike, to je vsebina precej obilne knjige. Delo sloni na neverjenostih in je zanimivo samo kot potopis. Za epilog nam pove pisatelj, da je bila čez deset let srečna poroka med Stankom in Nelko in da sta šla na ženitovanjsko potovanje v Afriko, pa zdaj ne peš kot prvič! — Marsikateri užitek med čitanjem nam pokvari prevajalčeva kanclijska slovenščina.

Joso Jurkovič.

Koledar Družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani za navadno leto 1913. Izdalo in založilo vodstvo. V Ljubljani, 1912. 8⁰. 190 str. + inserati. Cena 1 K 20 v.
Poleg temeljitega vestnika o delovanju naše šolske družbe prinaša koledar črtico o gdč. Milki Mankočevi, ki je letos v Trstu slavila petindvajsetletnico svojega neumornega narodnega dela. A. Beg je očrtal „Zgodovino Družbe sv. Cirila in Metoda na Koroškem“, ki je bila nekdaj slavna in častna za koroške Slovence; pisatelj je mnenja, da kažejo znamenja zadnjih časov, da bodo zmagali zdravi nazori nad slepo strankarsko strastjo. — Posebno vrednost daje koledarju Rih. Orla narodopisni in jezikoznanski očrt „O Rezijanih“. Ciril Petrovec je opisal „Naš napredek v Trstu“, ki navdaja vsakega zavednega Slovenca s ponosom.

Slovensko-nemški in nemško-slovenski slovarček. Sestavila dr. Jakob Sket, c. kr. vladni svetnik, in Štefan Podboj, c. kr. profesor. Celovec 1912. Tisk in založba tiskarne Družbe sv. Mohorja. M. 8⁰. 416 str. Cena vez. 2 K 40 v.

Slovarček je popolnjen ponatis iz „Slovenisches Sprach- und Übungsbuch“, ki je izšel letos v sedmi predelani izdaji. V prvi vrsti je knjižica namenjena Nemcem ki se uče slovenščine, zato je dodal sestavitelj v slov.-nemškem delu slovenskim samostalnikom in pridevnikom še potrebne končnice in označil perfektivne glagole. Za Slovence bo delo manj porabno, ker nemškim samostalnikom ni dodan člen. Slovarček zaključuje seznam najvažnejših osebnih in zemljepisnih imen.

P. Novak.

Dr. Jovan Skerlić, Istorija nove srpske književosti. S. B. Cvijanović u Beogradu, 1912. 8⁰. VII+288 str. Cena broš. 3·50 din.

Skerlić, profesor srbske književnosti na vseučilišču v Belgradu, je znan pisatelj v srbski književnosti. Že lepa vrsta študij o srbski literaturi je izšla izpod njegovega peresa. Izmed novejših del omenjam monografijo o srbski književnosti XVIII. veka (1909) in temeljito študijo o zgodovini srbskega tiska od l. 1791.—1911. — Najnovejše Skerlićevo delo je le posnetek večje srbske literature, ki izide drugo leto. Kakor nam pravi pisatelj sam, obsega zgodovino srbske literature v ožjem zmislu t. j. samo ono, ki je nastala v teku 18. stoletja pri pravoslavnih Srbih na Ogrskem in se razvila pri srbo-hrvaškem pravoslavnem delu. Zato ne govori o lokalnih literaturah 18. stoletja, o bosanski in slavonski, in najnovejši hrvaški literaturi. Te lokalne književnosti niso vplivale na razvoj srbske literature in najnovejša hrvaška se je razvila v popolnoma samostojno književnost. Seveda to obžalujemo, ker moramo stremiti za tem, da se najde tudi v književnosti srbsko-hrvaškega naroda edinost.

Knjigo je razdelil na pet poglavij: racionalizem, od racionalizma k romantiki, romantika, realizem in današnja književnost. Vsak odstavek se prične z informativnim zgodovinsko-kulturnim pregledom, ki nam kaže različne vplive na literaturo posamezne dobe. Iz teh pregledov dobiš ne le jasen pregled o literarnem gibanju, temveč tudi pogled v kulturni razvoj srbskega naroda. Tem pregledom slede krajše ali daljše biografije važnejših pisateljev posameznih dob. Tako je z literarno zgodovino združena tudi bio- in bibliografija, kar opravičuje dejstvo, da je knjiga namenjena v prvi vrsti šolskim potrebam. Knjiga je pisana v modernem duhu, jedrnatem jeziku in se čita zelo prijetno. Bodi torej priporočena vsem Slovencem, ki se zanimajo za razvoj srbske književnosti. *Dr. R. Molè.*

Književne novosti. Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg sta izdala II. zvezek „Biblioteke pisateljev sedanje dobe“, ki vsebuje Milana Puglja „Uro z angeli in druge prigodbe“. — Na željo prijateljev Aškerčeve muze izda Narodna tiskarna še pred Božičem njegovo posmrtno delo „Atila v Emoni“ v posebni knjigi, v običajnem formatu njegovih pesnitev. Za lažje umevanje bodo knjigi dodane potrebne opombe.

Slovstveni zapiski.

† **Profesor Josip Celestina.** Dne 17. oktobra t. l. smo pokopali moža, ki zasluži trajen spomin v naših srcih radi svojega delovanja na polju naše mlade šolske literature.

Josip Celestina se je rodil 21. februarja 1845. l. v Zagorju ob Savi. Kakor večina kmečkih dečkov je prišel že precej star v srednjo šolo. Pohajal je ljubljansko gimnazijo, prebil vse težkoče, ki jih je delal učencem v onih časih le malo znani učni jezik, pa je vendar dosegel vedno izvrstne uspehe. Leta 1867. je napravil zrelostni izpit. Matematika in fizika sta ga veselili od nekdaj, zato se posveti modroslovju. A kakor večina naših abiturijentov, se je mogel zanašati le na svojo lastno moč. Sreča mu je bila mila, da je našel v Gradcu pri grofu Herbersteinu službo odgojitelja. Kako izborno je izpolnjeval svoje dolžnosti, kaže najbolje dejstvo, da so ostali njegovi gojenci in njih roditelji ž njim v prijateljski zvezi do zadnjega časa. — Še kot kandidat modroslovja je poučeval rajni na trgovski akademiji v Gradcu. Ravnateljstvo mu je priznalo prav laskavo, da je bil izboren učitelj in izvrsten odgojitelj.

Julija l. 1875. je prebil izpit za matematiko in fiziko na srednjih šolah. V šolskem letu 1875/6. je supliral na c. kr. moškem učiteljišču v Gradcu. Akoravno ni zatajeval nikdar svoje narodnosti, ampak jo moško zastopal, pridobil si je tudi tam ljubezen učencev in učenk ter priznanje svojih predstojnikov. — Početkom šolskega leta 1876/7. je bil imenovan za glavnega učitelja na c. kr. učiteljišču v Ljubljani, kjer je služil do konca novembra 1894. Kako izboren učitelj je bil, nam kaže laskava sodba njegovih ravnateljev; kako so ga spoštovali gojenci in gojenke, pa njihovo spoštovanje, ki so mu ga izražali o vsaki priliki prav do njegove smrti.

Celestina je bil miren, vesel človek, neumoren delavec, za vsako uro temeljito pripravljen, resen, pravičen učitelj, ki stremi le za tem, da vzgoji dobre, vestne učitelje. Sam jim je bil najboljši zgled. Pridobil si je spoštovanje tudi najširšega občinstva.

Da odpomore po svoji moči nedostatku, da so se morali učiti bodoči slovenski ljudskošolski učitelji matematike z nemškim učnim jezikom, se je lotil spisovanja slovenskih učnih knjig za svoje predmete. Poslovenil je dr. Močnikovo aritmetiko za nižje gimnazije (I. del 1882, II. del 1884), istega pisatelja geometrijo za nižje gimnazije (I. del 1883, II. del 1884), istega pisatelja aritmetiko za učiteljišča l. 1885, in je sodeloval pri prestavi Močnikove knjige posebne in občne aritmetike za učiteljišča po četrti nemški od A. Behackerja predelani izdaji.

Celestina je bil prvi delavec na polju slovenske matematike, ustvaril nam je terminologijo zanjo. Koliko težav in truda mu je prizadejalo to delo, ni moči opisati. A njegovi jekleni vztrajnosti se je posrečilo to delo.

Žalibog si je nakopal pri tem delu, ki ga je moral izvrševati večinoma ponoči, hudo bolezen na očeh. A kljub neznosnim bolečinam je vztrajal. Koncem osemdesetih in početkom devetdesetih let se mu je bolezen vedno hujšala, da mu tudi zdravniki niso mogli pomagati. Največja sreča je bila, da je našel v spoštovani Schulzevi rodbini skoro petindvajset let skrbno postrežbo in tolažbo.

Konečno mu je vid tako opešal, da je moral prositi za umirovljenje. Koncem novembra l. 1894. je stopil v pokoj. Nj. Veličanstvo mu je zvišalo z ozirom na njegovo bolezen pokojnino za 400 K. Žalibog mu tudi v pokoju bolezen ni prizanašala. Leta je moral prebiti v temni sobi, cele noči je prebedel, ker mu bolečine niso dale spati. Konečno so se pomirile oči, že si je revež oddahnil, kar se shujša anevrizma na nogi tako, da si jo je moral dati odrezati. A tudi ta žrtev je bila zastonj. 16. oktobra zjutraj je rešila smrt potrpežljivega trpina daljših bolečin. Bodi mu zemljica lahka! Narodu slovenskemu bo ostal v trajnem, hvaležnem spominu.

F. H.

† **Fran Orožen.** Ob sklepu lista nam je nepričakovano došla tužna vest, da je ugrabila neizprosna smrt zopet enega naših boljših kulturnih delavcev: dne 26. novembra je po mučni bolezni v 59. letu svoje starosti preminil Fran Orožen, profesor na c. kr. učiteljiščih v Ljubljani. — Rodil se je 17. decembra 1853 v Laškem trgu na Štajerskem. Mariborski stolni prošt Ign. Orožen, znameniti zgodovinar lavantinskih dekanij, je bil njegov stric. Po končanih modroslovnih študijah je službovał kot suplent na novomeški gimnaziji, odkoder je prišel v jeseni l. 1886. za suplenta na ljubljansko realko, kjer je ostal tri leta; poučeval je zgodovino, zemljepis, nemščino in slovenščino. V septembru l. 1889. je bil imenovan za profesorja na ljubljansko učiteljišče in tu je deloval do svoje smrti. — V politični javnosti se Orožen ni kazal, tem plodonosneje pa je posvetil svoje moči strokovnim organizacijam in pisateljevanju. Ko je l. 1892. idealno navdušenje za slovenske planine in čudoviti Kras poklicalo v življenje „Slov. planinsko društvo“, mu je bil Orožen načelnik celih petnajst let; in prva slovenska planinska koča na Črni prsti nosi njegovo ime. Ko se je odpovedal načelniški časti, mu je občni zbor podelil častno članstvo, „ker je od postanka društva . . . ob hudih narodnih in političnih borbah previdno vodil društvo, mirno, trezno in stvarno deloval ter se posebno odlikoval tudi s planinoslovnimi spisi“. — Novoustanovljenemu „Društvu slovenskih profesorjev“ je načeloval do svoje bolezni; bil je član in odbornik „Pisateljskega podpornega društva“, od leta 1898. je bil marljiv odbornik „Matice Slovenske“. — Orožnovo književno delovanje je bilo plodonosno. Za „Planinski Vestnik“, ki mu je bil nekaj časa tudi sourednik, je napisal te-le daljše članke: Valentin Vodnik kot turist in turistiški pisatelj (I., 1895); svojemu učitelju, slovečemu alpinistu Frid. Simonyju je posvetil prisrčen nekrolog (1896), opisal je Rogaško goro ali Donati (1896), „Golte“ ali Mozirsko planino (1898), svoje izlete na Krn, na Lisco poleg Sevnice ob Savi (1899) in na Mrzlico (1901). Mnogo je potoval po slovenskem Štajerju, ki ga je poznal temeljito. Posebno važno je njegovo „Potovanje na severno slovensko jezikovno mejo“, ki ga je napravil leta 1900. iz Celja črez Vojnik, Mislinjo, Slovenji Gradec v Spodnji Dravograd, Marenberg, na Kozjak, v Ivnico, Arvež, Luče in Lipnico. O njem nam obširno poroča v Plan. Vestniku za l. 1901. Pisal je o Vodnikovem „Vršacu“ ter določil, da je Mali Triglav po Vodniku opevani Vršac (1899). Iz Valvasorja je posnel njegovo pripovedovanje o Krmi ali Triglavu (1903); o Valentinu Staniču, prvem slovenskem veleturistu, je sestavil daljšo razpravo (XIII, 1907). — V „Ljubljanskem Zvonu“ je priobčil sledeče poljudne črtice: „S čim in kako so pisali stari narodi in kako pišemo zdaj?“ (1887), „O početku in razvoju pisem“ (1888), „Henry Moreton Stanley“ (1890; življenjepis tega slovečega afriškega potovalca je izdal l. 1892. v posebni knjigi). „Prvi hribolazci na Triglavu v dobi 1778 do 1837 (Lj. Zv. 1895). V spomin stoletnice Vodnikovega potovanja na Triglav je napisal črtico „Vodnik kot turist“

(1895). Razen tega je napisal za Zvon tudi par daljših ocen. — V „Zborniku Matice Slovenske“ je priobčil razpravo o zemljevidih slovenskih pokrajin v prejšnjem in sedanjem času (1901). Za Matično serijo „Slovenska zemlja“ je napisal kot četrto knjigo „Vojvodina Kranjska“, ki je izšla v dveh delih (1901, 1902). Enako monografijo je hotel sestaviti tudi o slovenskem Štajerskem, pa mu je smrt prekrižala domoljubno namero. — Orožen je bil zelo marljiv šolski pisatelj. Za slovenske ljudske in meščanske šole je priredil Haardtov stenski zemljevid Palestine (1897), stenski zemljevid Evrope (1899), zemljevid zahodne in vzhodne polute in vojvodine Kranjske. Skupno z Rutarjem je priredil Haardtov zemljepisni atlas za ljudske šole s slovenskim učnim jezikom (1898). Spisal je „Metodiko zemljepisnega pouka“ (1891, 2. izd. 1898), „Zemljepis za meščanske šole“ v treh stop. (1891—1896; 3. nat. 1904), ki je izšel pred kratkim v popolnoma predelani obliki. L. Schwentner je založil Orožnov „Zemljepis Avstrijsko-ogrske države (Domoznanstvo) za četrti razred srednjih šol“ (1907), v c. kr. zalogi šolskih knjig na Dunaju pa je zagledalo beli dan njegovo „Kranjsko domoznanstvo“ (1909). — Sklepam z besedami učiteljskega zbora: „Izvrstnemu in vestnemu učitelju, najboljšemu prijatelju mladine, vrlemu in ljubeznjivemu tovarišu ostani blag spomin! *Dr. J. Š.*

„Turkova prisega“. Ljubljanski dnevnik „Slovenec“ je prinesel v št. 260 (dne 12. nov. t. l.) članek „Mrk polumeseca“ izpod peresa prof. Antona Bezenška iz Sofije. V tem vojnem poročilu z bolgarskega bojišča čitamo tole pisateljevo refleksijo: „Ko sem bil še mlad dijak, sem rad poslušal pripovest o stari, mogočni lipi, ki stoji tam na Čerinu (pod Konjiško goro v Črešnicah) in v svoji mladeniški navdušenosti sem zložil pesem o tej lipi, ki je tiskana v Vrtcu (l. 1870.) in se začenja z besedami:

Stoji tam lipa stara,
še turških čet spomin . . .,

a konča v tem zmislu, da veli turški poveljnik: ako bo pečen petelin še enkrat zapel, pridem spet kdaj v te kraje nazaj.“ — Anton Bezenšek omenja tu svojo mladostno pesem, ki jo je objavil v „Vrtcu“ l. 1874. na str. 165 (ne l. 1870., saj takrat „Vrtec“ še ni izhajal) pod naslovom „Turkova prisega“. (Po narodnej pripovedki zložil A. B.) Pesem obstoji iz 21 nibelunških kitic — ima torej v tistih časih moderno obliko pripovedne pesmi — in se začenja:

Pod goro tam Konjiško ravnina je Čarin,
Kjer raste lipa stara, še turških dnij spomín . . .

Prav ta pesem pa je objavljena tudi v Levstikovih zbranih spisih (I., str. 285—288) v ciklu njegovih romanc, balad in legend. Fr. Levec kot urednik teh spisov v „Tolmaču“ nič ne omenja zgodovine „Turkove prisege“, češ da ni prvotno Levstikova, kakor je zabeležil n. pr. o pesmi „Živopisec in Marija“, da je pravzaprav L. Pintarjev prevod Platenove „Legende“. V kazalu je pač omenjeno, da je „Turkova prisega“ izšla v Vrtcu l. 1874., dodani datum v oklepaju (25. sept. 1876) pa znači, da jo je Levstik priredil takrat za natisk. Stvar si razlagamo takole: Levstik je kot Vrtčev sotrudnik in njega pesniški urednik dobil tudi Bezenškovo pesem v presojo in jo je nekoliko opilil. Bistvenih prememb sicer ni najti: rime so, razen dveh, vse Bezenškove, le besede je Levstik mestoma prenaredil in prestavil. Pač pa je Levstik izpustil 6. kitico, najbrž kot nebistveno in dejanje motečo; a baš na to se Bezenšek v svoji reminiscenci sklicuje. Vezir Mustafa se namreč zaklinja:

„Da je denes prisegel resnico jezik moj,
V to znamenje pečêni petelin mi zapoj!“
Petelin se ne zmeni, a pet' je hlapec jel;
Zavpil je Turek: „dobro!“ — odjahal v dir vesél.

Pesnik „Turkove prisege“ je torej Anton Bezenšek, ne pa Fran Levstik. — Končno še nekaj o tej pesmi. Sprejeta je tudi v Sket-Westerjevo Slovensko čitanko za četrti razred srednjih šol (2. izd., str. 46). Tam je čitati v „Opombah“ k tej pesmi (str. 230), da je Konjiška gora pri Konjicu ob Neretvi v Hercegovini. To je očitna hiba, ki je nastala na kategorično zahtevo uradne recenzije, češ da to ne more biti Konjiška gora pri Konjicah na Štajerskem! Po prijaznem posredovanju dveh štajerskih rojakov sem tudi poizvedel, da živi na Frankolovem in v okolici Konjiške gore še sedaj spomin na dve „turški lipi“. Tako imajo tudi pesmi svojo čudno usodo, ki je v tem slučaju celo v posrednem stiku z bojnimi dogodki na Balkanu.

W.

Aškerčev „Zlatorog“. Med Aškerčevimi epskimi pesnitvami zadnjih let je „Zlatorog“ brezdvomno njegovo najboljše delo, ki ga je pesnik sam visoko cenil. Zanimiva je pesnikova sodba, ki jo je izrekel svojemu prijatelju Alfr. Jensenu dne 6. januarja 1904, ko mu je poslal pesnitev: „... Можеть быть ето самое лучше, что я написаль до сихъ поръ (Morda je to najboljše, kar sem napisal doslej.)

Nemškega Baumbachovega „Zlatoroga“ morebiti poznaš. A moj „Zlatorog“ je v resnici naroden, ker sem se tesno držal narodne pravljice, ki jo je bil zapisal † K. Deschmann pod Triglavom, na meji italijanski ter jo objavil v „Laibach. Zeitg.“ l. 1868. Zato Ti prilagam v tem zavitku z „Zlatorogom“ vred tudi feljeton „Sloven. Naroda“, kjer je izvirna pravljica o „Zlatorogu“. Moj „Zlatorog“ ni drama, čeprav je pisan v dramatični obliki, nego je epska pravljica. Dramatično formo sem izbral, ker мнѣ такъ понравилось ...

Iz slovenskega „Zlatoroga“ razvidiš tudi podoben motiv, kakoršen je v Lermontovljem „Demonu“. Primeri tudi „Fausta“ etc.! In vendar je „Zlatorog“ naš slovenski. Нѣмецъ Baumbach не понималъ нашего народнаго „Златорога“ (Nemec B. ni razumel našega narodnega „Zlatoroga“) ...

Tvoj Stockholm imam v svojem popotnem programu, a enkrat pridem gotovo tja gori k Vam ...“ — Tako Aškerc.

Sicer pa je treba pripomniti, da se v našem gorenjskem Zlatorogu ne pretaka mnogo pristno narodne krvi. Prim. Glonarjevo študijo o postanku in zgodovini pripovedke o Zlatorogu: „Monoceros“ in „Diptamus“ v mariborskem Časopisu za zgodovino in narodopisje 1910 (str. 34—106).

Vabilo na naročbo.

„Ljubljanski Zvon“ nastopa svoj triintrideseti letnik. Kar je bil naš prvi mesečnik ves čas svojega obstoja, to ostane tudi v bodoče: beletristična revija in glasnik našega kulturnega stremljenja. Literarni kritiki hoče posvetiti vso pozornost; z novim letnikom odpre stalno rubriko za kratka in stvarna poročila o naših revijah. Vsi letošnji Zvonovi sotrudniki — bilo jih je nad štirideset — ostanejo listu zvesti, njih krog se pomnoži s čilim naraščajem. Uredništvo ima pripravljenih več daljših in krajših povesti naših najboljših pisateljev. Tako zremo z novimi načrti in nadami v svetlejšo bodočnost ter pričakujemo od našega naprednega občinstva vsestranske gmotne pomoči.

Naročnina ostane kakor do zdaj: za vse leto 9 K 20 v, za pol in četrt leta sorazmerno.

V Ljubljani, dne 1. decembra 1912.

Uredništvo in upravništvo „Ljubljanskega Zvona“.

Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg
založna knjigarna v Ljubljani.

V LJUBLJANI, aprila meseca 1912.

P. n.

Če danes s knjižnotehničnega stališča pregledujemo slovstvene tiskovne proizvode, tedaj moramo priznati, da baš nove izdaje knjižnotehnično v mnogem oziru ne zadovoljujejo, da namreč oprema ni taka, da bi cenjenemu čitatelju, ki je zadovoljen z vsebino, tudi mogla zbuditi veselje, ki ga povzroča posest lepe knjige.

Tej potrebi upa ustreči podpisana založna knjigarna s tem, da izdaja v biblioteki pisateljev sedanje dobe izbrano slovstveno tvarino v okusni obliki.

Te biblioteke pisateljev sedanje dobe je že izšel I. zvezek: Novačan, Naša vas I. del. Okusno v platno vez. s knjižnim okrasjem K 4·50.

> ... V tem prvem delu ciklusa ‚Naša vas' je zbral pisatelj štirinajst motivov iz našega kmetskega življenja. Idejo knjige pove črtica ‚Misel'. V pretresljivem ‚Štefanu' nahajamo svarilen zgled slabe vzgoje na kmetih. Bolno se nas tudi dojmi ‚Čevljarski vajenec'.

Iz črtice ‚Nazaj je hodila' veje pristna naivnost, z ubogim ‚Vaškim ateistom' pa imamo resnično sočutje. Humoristični sta povesti ‚Ženitev' in pa originalni ‚Žabji kralj'. Druga živalska povest ‚Pes' ugaja vsled somornega naturalizma. Globokoresen in tragičen je ‚Spokornik Elija', ‚V kleti' pa se potaplja skopuh Mrkonja v lastnem vinu.

. . . Temu prvemu sledita še letos drugi in tretji del. V drugem srečamo ‚Vaškega Cyrana', botra Coljo v ‚Sv. birmi', starega ‚Kuka' in versko blazno ‚Evico'. Med drugimi črticami je še zanimiv ‚Sejalec', pesem v prozi, pomnik slavni Groharjevi sliki, ki mu je knjiga tudi posvečena.

. . . Tretji del pa obsega veliko povest iz vaškega življenja. ‚Slovensko bratstvo' snuje študent Ivan Banov po naših krajih in odide razočaran vsled neuspehov v tujino. Mlad je še, morda se vrne . . .

Prosimo, da se izvolite blagohotno poslužiti spodnjega naročilnega lista.

Z velespoštovanjem

Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg

založna knjigarna.

1240 12

MNENJA IN OCENE ‚SLOVANSKEGA SVETA'

... son livre en général si sagace, toujours scrupuleusement honnête et enseigne méticuleusement sur la departition ethnique ....

(MARIUS-ARY LEBLOND, L'OPINION 24. 11. 10.)

... Knjiga podaja mnogo več, kakor obeta njen naslov. Iz knjige spoznamo teritorij, na katerem žive slovanski narodi in se seznanimo z zadnjimi resultati statistike o posameznih slovanskih narodnostih, spoznamo pa tudi razvoj teh narodov in njih današnje stanje. — Dr. Lončarjev spis: „Socialna zgodovina" je najobširnejši zgodovinski del, kar jih je v tej knjigi in tudi najtemeljitejši. **Razprava zaslu i vso pozornos . Knjigo toplo priporočamo, ker je izboren pripomoček za spoznavanje slovanskih narodov.**

(SLOV. NAROD, 3. JANUARJA 1912.)

... Knjiga, kakoršne so že dolgo pogrešali vsi slovanski narodi n ki je bila posebno Slovencem tako potrebna, kakor voda potniku v puščavi. Ceno knjige povzdiguje dejstvo, da ni slepo prestavljena, ampak obogatena za nas in za druge. Spis Dr. Lončarja je tako temeljit in resen, kakor so le Lončarjeva dela, poučen za sedanje in bodoče narode. Enako potreben je bil tudi podatek znanega manjšinskega delavca I. Mačkovška: „Statistika Slovencev". **Knjiga, ki je naravnost epohalna, ne sme manjkati pri nobenem izobražencu, v nobeni šoli, posebno pedagogi ljudskih in srednjih šol jo morajo imeti in pridno uporabljati.**

(JUTRO, 7. DEC. 1911.)

... Po čemer se ta spis (dr. Lončarjev) še posebej odlikuje, je preglednost gradiva, umljiva, mirno tekoča beseda, priprosto in

premišljeno razlaganje; brez težkega balasta in neprijetnega zaletavanja. Za vsakega po kulturi in izobrazbi stremečega človeka so postali spisi dr. Lončarja neobhodna potreba. **Vsak slovenski izobraženec jih mora poznati, prečitati in preštudirati jih mora, ako hoče poznati naše politično in socialno življenje.**

„Omladina" nas je zopet iznenadila z lepim delom. Ne da se namreč zanikati, da je nedostajalo v zadnjem desetletju pri nas zanimanja in znanja o sosednjem slovanskem svetu. Knjiga „Slovanski Svet" je to odpravila. Poleg tega je pridejan knjigi še načrt socialne zgodovine Slovencev, takorekoč vademecum slovenske zgodovine, ki pri nas res ni drugega, nego socialna. Knjigo popolnuje statistika Slovencev. — Razprave dr. Niederleja ne moremo omenjati drugače, nego da občudujemo njegovo znanstveno energijo, s katero je rešil nalogo, da poda kratko zgodovinsko, zemljepisno in statistično sliko o vseh Slovanih. „Omladina" je imela srečno roko, da je izbrala za svojo knjižnico ta spis. Treba je bilo izpolniti nedostatek; kajti neovržno je, da nam manjka slika s Slovani, kar se tiče preteklosti in sedajnosti; zato je slovanska misel pri nas slabotna in v praksi ne vemo, kam meriti korake. V ti smeri bo ta knjiga dobro opravila svojo misijo ... **S to znanstveno publikacijo „Omladine" smo jako zadovoljni.**

(„NAŠI ZAPISKI", 8—10, VIII, 1911. in 4—5, IX, 1912.)

Dobili smo prevod znamenitega dela, o katerem smo že v Lj. Zvonu pisali. Nova sta dodatka dr. Lončarja in I. Mačkovšeka. **Tako izpopolnjena knjiga naj ne manjka pri nobenem zavednem slovenskem izobražencu.**

(LJ. ZVON, 1 ŠT. XXXII. 1912.)

... Knjiga bi morala biti v rokah slednjega slovenskega inteligenta.

(VEDA, 1. ŠT. II. 1912.)

Podpisani naroča s tem:

1 Biblioteka pisateljev sedanje dobe: Zvezek I.: Novačan, Naša vas; vez. K 4·50.

Kraj: Ime:

....

Razločna pisava!

3 v

Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg
založna knjigarna

v Ljubljani.

Uredništvo je prejelo meseca decembra 1911 sledeče književne novosti:

Cankar Ivan, Lepa Vida. V Ljubljani 1912. Založil L. Schwentner. 8⁰. 106 str. Cena broš. knjigi 2 K, vez. 3 K.

Émile Zola, Polom. Roman iz vojske 1870/71. Preložil Vladimir Levstik. V Ljubljani 1911. 8⁰. IX + 549 str. Broš. 5 K 60 v, vezan 6 K 80 v, po pošti 30 v več.

A. Aškerc, Poslednji Celjan. Epska pesnitev. V Ljubljani, 1912. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 8⁰. 170 str. Cena broš. 3 K, vez. 4 K 50 v.

Silvin Sardenko, Mati svetega veselja. Skrivnost vstajenja v petih dramatskih slikah. V Ljubljani 1912. Založila Katoliška bukvarna. 8⁰. 64 str. Cena broš. 1 K 10 v, vez. 2 K.

Edgar Montrel, Velika vas. Roman. Poslovenil F. K. Tiskala in založila „Goriška tiskarna“ A. Gabrščček. V Gorici 1911. V. 8⁰. 384 str. Cena broš. 2 K 40 v, vez. 3 K 40 v, po pošti 20 v več. („Svetovna knjižnica“, XI. knjiga.)

Zeyer Julius, Darija. — A. P. Šelljev-Mihajlov, Vest. Roman iz serije „Rodbina Muratovih“. V Gorici 1911. Tiskala in založila „Goriška tiskarna“ A. Gabrščček. 8⁰. 380 str. Cena broš. 2 K 80 v, vez. 3 K 80 v, po pošti 20 v več. („Salonska knjižnica“, XIII.)

Janko Osojnik, Ribičev Jurka. Črtice iz štajerskega obrtniškega življenja. Maribor, 1911. Založil „Mariborski Sokol“. V. 8⁰. 88 str. Cena 1 K.

Dr. Karel Štrekelj, O nekaterih pobijanih pravilih slovenske pisave. Posebni natisek iz „Ljubljanskega Zvona“, letnik XXXI. V Ljubljani 1911. Založil pisatelj. Leks. 8⁰. 42 + (II) str.

Dr. Janko Lokar, Belokranjska hiša. Posebni odtis iz Carniole 1912, zv. I. Leks. 8⁰. 37 str. + 5 tab.

Lubor Niederle. Slovanski svet. Zemljepisna in statistična slika današnjega slovanstva ... Poslovenil in uredil Dr. J. A. Glonar. S karto. V Ljubljani 1911. Založila in izdala „Omladina“. Leks. 8⁰. 308 stran. Cena broš. 4 K 50 v. (Znanstvena knjižnica „Omladine“, III. knjiga.)

Rev. J. M. Trunk, Amerika in Amerikanci. Natisnila tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celovcu. V samozaložbi (Beljak, Koroško). Spis bo obsegal 12 zvezkov, posamezni stanejo 1 K, ves spis 10 K.

Magdalene Pleiweisove Slovenska kuharica. Sesti natis izpopolnila S. M. Felicita Kalinšek, šolska sestra in učiteljica na „Gospodinjski šoli". Z mnogimi slikami v besedilu in 18. tablami. V Ljubljani, 1912. Založila Katoliška bukvarna. V. 8⁰. 598 str. Cena vez. knjigi 6 K.

Ilustrovani narodni koledar 1912. Leto XXIII. Uredil dr. A. Dolar, c. kr. profesor. Lastnina, zaloga in tisk Zvezne tiskarne v Celju. 8⁰. 138 str. + Oglasi. Cena vez. 1 K 70 v.

Koledar Družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani za prestopno leto 1912. Izdalo in založilo vodstvo. V Ljubljani 1911. 8⁰. 178 str. Cena 1 K 20 v.

Slovenski sokolski koledar za leto 1912. Uredil dr. Gv. Sajovic. V Kranju 1911. Izdal in založil vaditeljski zbor Sokola v Kranju. M. 8. 166 str. Cena 1 K.

Novi akordi. L. X, št. 5 (Franu Gerbiću).

Carniola. Let. III., zv. 1.

Palček. List za razvedrilo. Izhaja vsak četrtek. Izdaja, tiska in zalaga Dragotin Hribar v Ljubljani. L. I., št. 1, 2. Cena sešitku 20 v.

Rocznik slawistyczny. Tom IV. Kraków 1911. Cena 8 K.

Publikacije Matice Hrvatske v Zagrebu za leto 1911:

1. Antun Kovačić, U registraturi. Roman u dva dijela.
2. Dinko Šimunović. Tudjinac. Roman.
3. Pavle Krstinić, Bratski inat. Historijska drama u 5 činova.
4. Bogdan Popović, Antologija srpske novije lirike.
5. Henryk Sienkiewicz, Bez dogme. Roman. Preveo Isa Velikanović.
6. Stjepan Radić, Češki narod na početku XX. stoljeća.
7. Fra. Lovro Mihačević, Po Albaniji. Dojmovi s puta.

Srpskohrvatski Almanah za godinu 1911. Uredio Milan Curčin. Beograd-Zagreb. Na prodaji u Knjižari S. B. Cvijanovića, Beograd. 4⁰. 167 str. Cena 3·50 din., vez. 5 din.

Ivan Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića. Spremio i protumačio Dragutin Prohaska. Beograd 1911. Na prodaji u Knižari S. B. Cvijanovića, Beograd. 8⁰. 98 str. Cena 1 din. (V cirilici.)

Miloš Milošević, Opšta kulturna pedagogika kao nauka, koja činjenice vaspitanja ispituje na kulturnim pojavama u razvitku individualnog i kolektivnog duha. U Beogradu, 1911. Na prodaji u Knjižari S. B. Cvijanovića, Beograd. Leks. 8⁰. XLVIII. + 615 str. Cena 6 dinara. (V cirilici.)

Uredništvo je prejelo meseca januarja sledeče publikacije;

Publikacije „Matice Slovenske“ za leto 1911:

1. Zabavna knjižnica, XXVIII. zvezek: Fr. Ks. Meško, Črna smrt. M. Pugelj, Gregor.
2. Knezova knjižnica, XVIII. zvezek: Dr. Iv. Lah, Brambovci. Drugi del.
3. Hrvatska knjižnica, V. zvezek: Dinko Šimunović, Tudjinac. Pripovijest.
4. Dr. Janez Mencinger, Izbrani spisi. I. zvezek. Uredil dr. Jos. Tominšek.
5. Slovanski spomini in jubileji. I. zvezek. Uredil dr. Fr. Ilešič.
6. Slovenske narodne pesmi. Uredil dr. K. Štrekelj. XIV. snopič.
7. Zbornik, XIII. zvezek. Uredil dr. Fr. Ilešič.

Engelbert Gangl, Beli rojaki. I. Učiteljska tiskarna v Ljubljani 1911. 8°. 224 str. Cena broš. 2 K 50 v, vez. 3 K, poštnina 26 v.

Dr. Ljudevit Pivko, Telovadne igre. Prvi del. Z 12 načrti. Maribor 1911. Založil „Mariborski Sokol“. V. 8°. 54 str. Cena 70 v.

Planinski koledar. Leto 1912. Izdal in uredil Fr. Kocbek, nadučitelj v Gornjem gradu. III. letnik. V Celju, 1911. M. 8°. 120 str. Cena?

M. Murko, Nauka o jeziku i književnosti Hrvata i Srba. (Ponatisek iz „Srpskega književnega glasnika“ 1911, br. 262.) V. 8°. 16 str.

Narodne pripovijetke. Knjiga prva. Ilustrirao Ljuba Babić. Izvanredno izdanje Matice Hrvatske. Zagreb 1911. 4°. 65 str. Za člane Matice Hrvatske 3 K.

Strossmayer. Koledar za god. 1912. Izdaje i ureduje Matica Hrvatska. Godina peta. Zagreb. 4°. 128 + CCLXXX str. Cena 2 K.

Slavjanski kalendarъ za visokosnata godina 1912. Izdava Slavjanskoto blagotvoritelno družestvo vъ Bъlgarija. Sofija. 8°. 168 + 80 str.

Slovanstvo. Obraz jeho minulosti a přítomnosti. S mapou slovanstva. V Praze. Nákladem Jana Laichtera na Král. Vinohradech. 1912. V. 8°. XV + 777 str. Cena broš. knjigi 12 K 50 v.

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

LETNIK XXXII. MAREC 1912 ŠTEV. 3.

Vsebina marčevega zvezka:

„Ljubljanski Zvon“
izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 9 K 20 h, pol leta 4 K 60 h, četrt leta 2 K 30 h, za vse neavstrijske dežele po 11 K 20 h na leto.
Posamezni zvezki se dobivajo po 80 h.

Izdajatelj: Valentin Kopitar. Urednik: dr. Janko Šlebinger.
Upravništvo v „Narodni tiskarni“ v Ljubljani, Knaflova ulica št. 5.

Lastnina in tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.

Uredništvo je prejelo meseca februarja sledeče publikacije:

Novi akordi. L. Schwentner, Ljubljana. L. X, št. 6.

M. Arcibašev, Slike iz revolucije. Poslovenil Anton Melik. Založil Štefan Klavs. Ljubljana, 1912. 8⁰. 167 str. Cena broš. knjigi 1 K 60 v.

Jakoba Aléšoveca izbrani spisi. Drugi, popravljeni natis. Priredil Jožef Volc. 6. zvezek: Ne v Ameriko! Založila Katoliška bukvarna. V Ljubljani 1912. 8⁰. 240 str. 1 K 50 v, vez. 2 K 40 v.

Zbirka ljudskih iger, 18. in 19. snopič. Založila Katoliška bukvarna. Ljubljana 1912. M. 8⁰. 272 str. Cena 1 K 60 v.

Dr. Leop. Lenard, Krvav list iz zgodovine ruskega sistema. Preganjanje katoličanov na Ruskem. Založilo „Društvo prijateljev poljskega naroda“ v Ljubljani (1912). 8⁰. 68 str.

Ante Beg, Slovensko šolstvo na Koroškem v preteklem stoletju. Ponatisk iz „Popotnika“. V Ljubljani 1912. Založil pisatelj. V. 8⁰. 31 str. Cena s poštnino vred 50 v.

Izvestja društva v pospeševanje obdelovanja Ljubljanskega barja za leto 1911. Sestavil ing. chem. J. Turk, društveni tajnik in ravnatelj kmetijsko-kemijskega preskušališča za Kranjsko. S 60 podobami. Založilo društvo. Ljubljana 1911. V. 8⁰. 102 str.

Zvezda. Urednik Branislav Gj. Nušić, vlastnik Pavle Marinković. Beograd 1912, sveska 1.

Godišnikъ na Sofijskija universitetъ. I. Istoriko-filologičeski fakultetъ. Sofija 1911. Leks. 8⁰.

J. Máchal, Obzor literatur slovanských. (Zvláštní otisk z díla „Slovanstvo. Obraz minulosti a přítomnosti slovanské“.) V Praze 1911. Nákladem vlastním. V. 8⁰. 98 str.

Pamiętnik literacki. Zeszyt jubileuszowy Krasińskiemu poświęcony. (Rocznik XI, zeszyt 1.)

Dr. J. Voljfъ, „Panslavistskoe bratstvo“ Kollara, Palackago i Šafarika. Varšava 1912. (Ottisk izъ „Russk. Filol. Věstnika“, 1912 g.) V. 8⁰. 13 str.

Uredništvo je prejelo sledeče književne novosti:

Fr. Milčinski, Muhoborci. Založil L. Schwentner v Ljubljani 1912. 8⁰. 195 str. Cena broš. 2 K 50 v, vez. 3 K 50 v.

Anton Novačan. Naša vas. I. del. (Biblioteka pisateljev sedanje dobe. I. zvezek.) Izdala in založila Ig. Kleinmayr & F. Bamberg. V Ljubljani, 1912. 8⁰. 207 str. Broš. 3 K.

Josip Puntar, „Zlate črke“ na posodi Gazel ali problem apolinične lepote v Prešernovi umetnosti. Slovstvena študija v svitu romantike in antike. Prvi del. (S prilogami v II. delu.) Založil pisatelj. Tiskala Katoliška tiskarna. V Ljubljani, 1912. Leks. 8⁰. XVII + 148 str. Cena 6 K.

F. S. Finžgar, Naša kri. Igrokaz v štirih dejanjih. V Ljubljani 1912. Založila Katoliška bukvarna. 8⁰. 84. str. Broš. 1 K 40 v.

Miklova Zala. Ljudska igra iz turških časov v osmih slikah. Po dr. Sketovi povesti spisal Anton Cerar-Danilo. („Ljudski oder“. III. zvezek). V Ljubljani 1912. 8⁰. 96 + (IV) str. Cena 1 K.

Spisi Mišjákovega Julčka. III. zvezek. S 16 slikami. V Ljubljani 1911. Last in založba „Društva za zgradbo Učiteljskega konvikta“. 8⁰. 111 str. Cena vez. 1 K 50 v, s poštnino 16 v več.

Jan Legova mladinska knjižnica. III. zvezek: Kraljevstvo čebel. Spisal Jožef Ribičič. V Ljubljani 1912. Last in založba „Zaveze avstr. jugoslov. učit. društev. 8⁰. 72 str. 80 v, s poštnino 16 v. več.

Engelbert Gangl, Zbrani spisi za mladino. Drugi zvezek: Pripovedne pesmi. V Ljubljani 1912. Last in založba „Društva za zgradbo Učiteljskega konvikta.“ 8⁰. 59 str. Cena vez. 1 K 50 v, s pošto 16 v več.

Sherlock Holmes, Detektivske povesti. Prvi del: Doživljaji. Spisal Sir Arthur Conan Doyle. Iz angleščine prevel J. M. V Ljubljani 1912. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 8⁰. (Popolno v približno 38 snopičih; cena snopiču 40 v.) Snopič 1—3.

Rev. J. M. Trunk, Amerika in Amerikanci. V Celovcu 1912. 2. zvez.

Letno poročilo društva slovenskih učiteljic za leto 1911. Ljubljana 1912. Samozaložba. 8°. 23 str.

Veda. Dvomesečnik za znanost in kulturo. Leto II. št. 2.

Carniola. Nova vrsta. Letnik III, zvezek 2.

Naslovna knjiga in zaznamek trgovin in obrtov za stolno mesto Ljubljano. Po uradnih virih sestavil c. kr. okrajni glavar v. p. Štefan Lapajne. Ljubljana 1912. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. Leks. 8°. 184 str. (Slovensko in nemško besedilo.)

Dr. Niko Županić, Žumberčani in Marindoli. Prilog antropologiji i etnografiji Srba u Kranjskoj. Separatni otisak iz „Prosvetnog Glasnika 1912 g." Sa 14 tabli. U Beogradu 1912. V. 8°. 50 str.

Vukova prepiska. Državno izdanje. Beograd 1907—1910. Knjiga I—V.

Dr. Wiktor Hahn, Rok Słowackiego. We Lwowie 1911.

Kazimierz Nitsch, Polska fonetyka międzywyrazowa. Studjum z geografji językowej. W Krakowie 1912.

Robert S. Arnold, Das moderne Drama. Zweite verbesserte, teilweise neu bearbeitete Auflage. Straßburg. Verlag von Karl J. Trübner 1912. 8°. XV + 888 str. Cena broš. 6 M, vez. 7 M.

Uredništvo je prejelo sledeče književne novosti.

Janeza Trdine zbrani spisi. X. knjiga: Izprehod v Belo Krajino. V Ljubljani 1912. Založil L. Schwentner. 8⁰. 462 str. Cena broš. 5 K, vez. 6 K 20 v.

Henrik Sienkiewicz, Skozi pustinje in puščavo. Roman iz Mahdijevih časov. Prevedel dr. Leopold Lenard. V Ljubljani 1912. Založila Katoliška bukvarna. 8⁰. 498 str. Cena broš. 2 K 80 v.

Publikacije Mohorjeve družbe za leto 1912:

1. Zgodbe sv. pisma. Spisal dr. Janez Ev. Krek. 18. snopič. 4⁰. str. 1041 – 1170 + (XI). (Konec.)
2. Koledar za leto 1913.
3. Slovenske balade in romance. (Uredila dr. Jakob Sket in Jos. Wester). 8⁰. 208 str.
4. Podobe iz misijonskih dežel, II. zvezek. V. 8⁰. 112 str.
5. Slovenske večernice, 66. zvezek. 8⁰. 160 str.
6. Dr. Jož. Gruden, Zgodovina slovenskega naroda, II. snopič.
7. Razne povesti. 8⁰. 192 str.
8. Evangeljska zakladnica. Razlaga nedeljskih sv. evangelij (!) kot berilo ob nedeljah in zapovedanih praznikih. Sestavil msgr. Valentin Podgorc. M. 8⁰. 352. str.

Sadje v gospodinjstvu. Kratko navodilo o ravnanju s sadjem in o domači sadni uporabi z dostavkom o konserviranju zelenjadi. Za slovenske gospodinje in dekleta priredil M. Humek, deželni sadjarski učitelj. Pojasnjeno z devetimi barvanimi prilogami in 48 slikami. Založilo in izdalo Sadjarsko društvo za kamniški politični okraj na Holmcu. Tiskala Katoliška tiskarna v Ljubljani 1912. V. 8⁰. 68 str. Cena broš. 1 K 20 v.

Pridelovanje in razpečavanje namiznega grozdja ter vzgoja trt na špalirju. Spisal Bohuslav Skalický, c. kr. vinarski nadzornik za Kranjsko. 41 podob. Ljubljana, 1912. Izdala in založila c. kr. kmetijska družba kranjska. 8⁰. 63. strani. Cena 50 v (s poštnino vred).

Slovenski kmečki koledar 1913. Izdal in založil Vekoslav Spindler. urednik v Celju, 1912. 8⁰. 174 str. + inserati. Cena 1 K, po pošti 20 v več.

Josip Milaković, Jedan naš prijatelj (Adolf Černý). U Sarajevu. Zemaljska štamparija, 1912. 8⁰. 30 str.

Dr. Jovan Skerlić, Istorija nove srpske književnosti. S. B. Cvijanović, Beograd 1912. 8⁰. 288 str. Cena broš. 3·50 din. (V cirilici).

Gorski vijenac vladike crnogorskoga Petra Petrovića Njegoša. Šesto izdanje s komentarom Milana Rešetara. U Biogradu 1912. Izdanje Knjižarnice S. B. Cvijanovića. 8⁰. LXX + 174 strani. Cena broš. 2·50 din. (V cirilici).

Uredništvo je prejelo sledeče književne novosti:

F. S. Finžgarjevi zbrani spisi. I. zvezek. Pod svobodnim solncem. 1. knjiga. V Ljubljani, 1912. Založila Katoliška bukvarna. 8⁰. 284 strani. Cena broš. 3 K, vez. 4 K. (Leposlovna knjižnica, 10. zvezek.)

Milan Pugelj, Ura z angeli in druge prigodbe. V Ljubljani 1912. Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 8⁰. 192 str. Cena? (Biblioteka pisateljev sedanje dobe, II. zvezek.)

Edward Lytton-Bulwer, Rienzi, zadnji tribunov. Zgodovinski roman, I—II. Narodna založba v Ljubljani. 8⁰. 366 + 352 str.

Fr. Remec, Kralj Matjaž. Zgodovinska povest. V Ljubljani. „Narodna tiskarna". 8⁰. 294 strani. Cena broš. 2 K. vez. 3 K, s pošto 20 v več.

Fr. Remec, Opatov praporščak. Zgodovinska povest. Ljubljana. „Narodna tiskarna" (1912). 8⁰. 262 str. Cena broš. 1 K 80 v, vez. 2 K 70 v, s pošto 20 v več.

Petra Bohinjca Izbrani spisi. I. zvezek: Drobnice. Založilo, natisnilo in izdalo „Tiskovno društvo v Kranju". 1912. 8⁰. 99 str. Cena broš. 1 K.

Slovenske narodne pesmi s Koroškega nabral in čveteroglasno postavil za moški zbor Oskar Dev. V Ljubljani 1912. Založil L. Schwentner. 8⁰. 38 str. Cena K 2·—

Slovensko-nemški in nemško-slovenski slovarček. Sestavila dr. Jakob Sket in Štefan Podboj. Celovec 1912. Tisk in založba tiskarne Družbe sv. Mohorja. M. 8⁰. 416 str. Cena vez. 2 K 40 v.

Koledar Družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani za navadno leto 1913. Izdalo in založilo vodstvo. V Ljubljani 1912. 8⁰. 190 str. + inserati. Cena broš. 1 K 20.

Janez Ev. Štuhec, Slovenska narodna mladina. Založil in izdal pisatelj. Murščak-Kapela (na Štajerskem), 1912. 8⁰. 452 str. Cena broš. 3 K 40 v.

Langner — P. P., Načela Karla Havlíčka Borovskega. Maribor 1912. 8⁰. 48 str. Cena 80 v. (Knjižnica „Mariborskega Sokola" 6. zv.)

Carniola. Letnik III. zvezek 4.

Vojska na Balkanu. Priredila c. kr. profesorja Anton Sušnik in dr. Vinko Šarabon. Založila Katoliška bukvarna v Ljubljani. Izhaja tedensko. Cena sešitku 40 v. (1. sešitek.)

Dr. J. Cvijić, Balkanski rat i Srbija, Beograd 1912, 8⁰. 26 str.

Pregled. Sarajevo, 1912. Sveska XVII—XIX.

Rocznik slawistyczny. T. V. Kraków 1912. V. 8⁰. 324 str. Cena 8 K.